This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Bought with the income of
THE
SUSAN A. E. MORSE FUND
Established by
WILLIAM INGLIS MORSE
In Memory of his Wife

Harvard College Library

Bought with the income of
THE
SUSAN A. E. MORSE FUND
Established by
WILLIAM INGLIS MORSE
In Memory of his Wife

Harvard College Library

Bind 6-7 1906-07
Z Soc 1206.1

ČASOPIS

MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

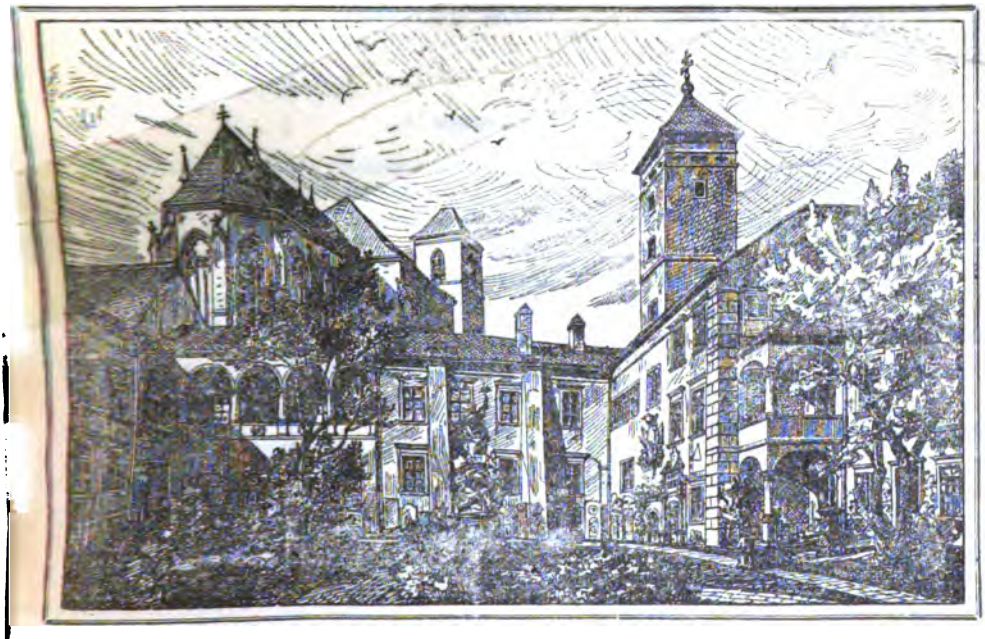

REDAKTOROVÉ:

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK.
PROF. DR. JAR. J. JAHN.
PROF. DR. FRANT. ŠUJAN
PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VI.
(1906.)

V BRNĚ.
TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY.
1906.

3110
31-3

L Soc 1206.15.2

ČASOPIS

RAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

ORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

REDAKTOROVÉ:

FRANT. J. RYPÁČEK. PROF. DR FRANT [illegible]

PROF. DR. JAR. J. JAHN. PROF. EMIL [illegible]

ROČNÍK VI.

(1906.)

V BRNĚ

TISKEM MOR[illegible] [illegible]

OBSAH

ročníku šestého (1906).

A. Rozpravy a pojednání.

Gottwald Ant.: Sídliště neolithická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku. (S obrázky.) . . . . . I. Str. 41—61

Jahn Jar. J. Dr.: Zvláštní druh vlnovitých ryh (ripple marks). (S tabulkou. II. Str. 215—216

Jahn Jar. J. Dr.: Příspěvek k seznání vzniku nesouvislých vyvrženin so. pečných. (S tabulkami a s obrázky.) . . . . . II. Str. 217—243

Klvaňa Josef: Kroj lidu slovenského na Moravě. Část I. II. Str. 292—308.

Procházka Alois: Ruské ikony z bitvy u Slavkova r. 1805. (S obrázky.) I. Str. 62—73.

Procházka Vlad. Jos.: O nutnosti soustavného výzkumu diluviálních a alluviálních naplavenin v jeskyních moravského krasu. II. Str. 244—258.

Procházka Vlad. Josef: Zpráva o výzkumných geologických pracích za rok 1905. . . . . II. Str. 259—270.

Podpěra Jos. Dr.: Nové rostliny květeny moravské. . . . I. Str. 74—79.

Slavík Fr. A.: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. (S obrázky a s tabulkami. Dokončení.) . . . . . I. Str. 1—40.

Šujan Frant. Dr.: Vývoj hradů na Moravě v l 1029—1197. II. Str. 271—291.

B. Zprávy vědecké.

Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821. (Rudolf Dvořák.) . . . . . I. Str. 80—89.

Nález brakteátů z doby Přemysla II. Otakara u Josefova při Hodoníně. (Josef Klvaňa.) . . . . . I. Str. 89—91.

Náhrobky pp. Konických ze Švábenic. (S obrázky.) (František Lipka) II. Str. 309—313.

Poměr pánův Jana i Albrechta Černohorských z Boskovic k Jednotě bratrské. (Augustin Kratochvíl.) . . . . . II. Str. 313—315.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti:

1. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1904—5. (Dr. Vlad. Novák.) . . . . . I. Str. 92—96.
2. Zprávy o zasedáních kuratoria Moravské mus. společnosti. I. Str. 96—104.
3. Zprávy z prvé třídy odboru vědeckého za období páté. (Frant. J. Rypáček.) . . . . . II. Str. 316—328.
4. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1905—6. (Dr. Jan Koutný.) . . . . . II. Str. 328—332.
B. Zpráva o musejním spolku v Telči. (Frant. Kouba.) Str. 104—106.

D. Literatura.

Fr. Bartoš: Deset rozprav lidopisných. (Ref. Fr. J. Rypáček.) I. Str. 107—109.
Viktor Pinkava: Hrady moravské. (Ref. Dr. Fr. Šujan.) . I. Str. 109—111.
Frant. Bartoš: Dialektický slovník moravský. (Ref. Dr. Frant. Šujan.) II. Str. 333—334.
Alois Procházka: Památky z bitvy u Slavkova roku 1805. (Ref. Frant. J. Rypáček.) . . . . . II. Str. 334.

E. Různé.

Svaz osvětový. (Fr. J. Rypáček.) . . . . . I. Str. 111—112.
Příspěvek k dějinám umění naší vlasti. (Dle H. Welzla upravil Rudolf Kreutz.) . . . . . I. Str. 113—213.
František Bartoš †. (Dr. Frant. Šujan.) . . . . . II. Str. I—VI.

F. Zprávy z Kommisse na přírodovědecký výzkum Moravy.

Jiří Janda: Ptactvo okolí kroměřížského. . . . . II. Str. 1—66.
Josef Dostál: Ptactvo okolí lanštorfského. . . . . II. Str. 1—13.
Dr. M. Remeš: Vrchní vrstvy křídové v Klokočově u Příbora. II. Str. 1— 7.

L Soc 1206.10.28

ČASOPIS

MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

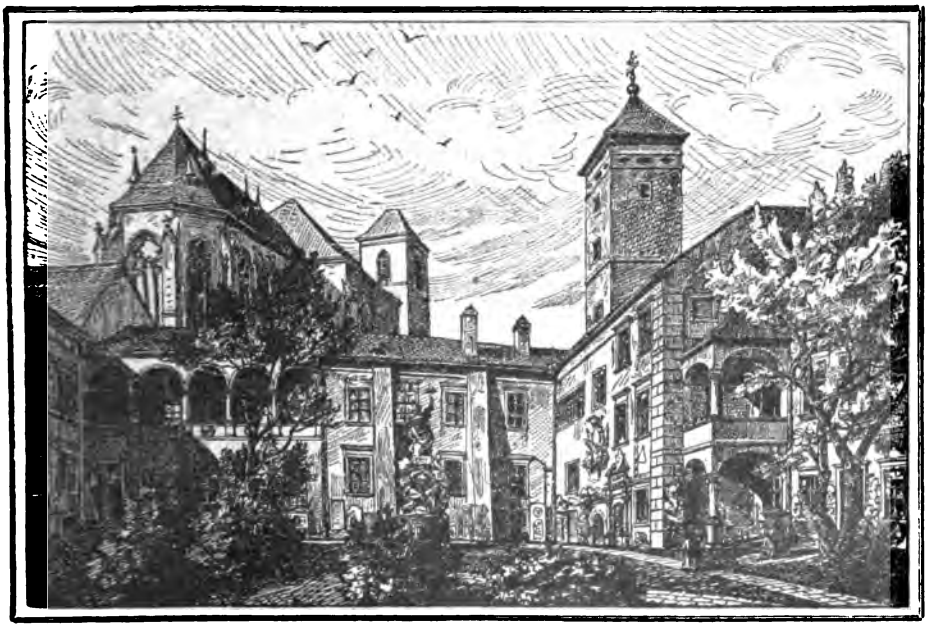

REDAKTOROVÉ

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK. PROF. DR. FRANT. ŠUJAN.
PROF. DR. JAR. J. JAHN. PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VI. **ČÍSLO 1.**

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY

V BRNĚ.
TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY
1906.

OBSAH
čísla prvého.

A. Rozpravy a pojednání.

Fr. A. Slavík: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. (S obrázky.) (Konec.) . . . . . Str. 1—40.
Ant. Gottwald: Sidliště neolithická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku. (S obrázky.) . . . Str. 41—61.
Alois Procházka: Ruské ikony z bitvy u Slavkova r. 1805. (S obrázky.) . . . . . Str. 62—73.
Dr. Jos. Podpěra: Nové rostliny květeny moravské. Str. 74—79.

B. Zprávy vědecké.

Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821. (Rudolf Dvořák.) . . . . . Str. 80—89.
Nález brakteátů z doby Přemysla II. Otakara u Josefova při Hodoníně. (Josef Klvaňa.) . . . . . Str. 89—91.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti:
1. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1904—5. (Prof. Dr. Vlad. Novák.) . . . . . Str. 92—96.
2. Zprávy o zasedáních kuratoria Moravské musejní společnosti. Str. 96—104.
B. Zpráva o Musejním spolku v Telči. (Prof. Frant. Kouba.) Str. 104—106.

D. Literatura.

Fr. Bartoš: Deset rozprav lidopisných. (Fr. J. Rypáček). Str. 107—109.
Viktor Pinkava: Hrady moravské. (Dr. Frant. Šujan.) Str. 109—111.

Svaz osvětový . . . . . Str. 111—112.

* * *

Příspěvek k dějinám umění v naší vlasti . . Str. 113—213.

Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě.

Podává Fr. A. Slavík.

(Dokončení.)

b) Stavby a jejich části.

Hradby ve znaku mají obyčejně města a městečka. I svědčí, že osada byla již ohrazena, než obdržela právo pečeti a znaku s hradební zdí, věží a jiným. Někde měly dvě nebo tři osady jedno společné ohrazení, a když byly povýšeny za městečko, jmenovalo se po větší osadě, na př.: Horní Dunajovice a Domčice, Miroslav s Václavovem a Pemdorfem u Krumlova (viz str. 17.).

Poměr městečka k městu byl jako tvrze k hradu. Městem slula obec teprve, když byla jako hrad zdí a branami obehnána; příklad o tom jest privilegium dané Němčicům u Židlochovic r. 1562:

„Jakož Zikmund Helt z Kementu na Meziříčí, radda a místokancléř království Českého, při svém městečku dědičném Velikých Němčicích v markrab. Mor. v kraji Brněnském ležícím znamenitým nákladem z gruntu a v nově sídlo a tvrz se zdí kamennou vůkol i také věžemi a branou, zdvihacím mostem a fortnami i tolikéž baštou a jinými menšími věžkami vystavěti a ozdobiti dal, císař Ferdinand I. k žádosti jeho, Zikmunda Helta, hledíc k jeho službám, kteréž v mladosti své od třidceti let jsa při dvoře císařském dráhně let činil — majestátem, daným na hradě Pražském v úterý den Narození Panny Marie l. 1562, nadepsané sídlo a tvrz Veliké Němčice za hrad a zámek vysaditi a městečku Velikým Němčicím tu milost učiniti ráčil, aby brány, věže a zeď okolo téhož městečka k zavírání a zamykání udělati a vystavěti a za město slouti a tak se psáti a voskem červeným potřeby své pečetiti a všech svobod a milostí užívati mohly, kterýchž jiná města panská v témže markrabství Moravském užívají; avšak aby mě-

L Soc 1206.10.2s

ČASOPIS

MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

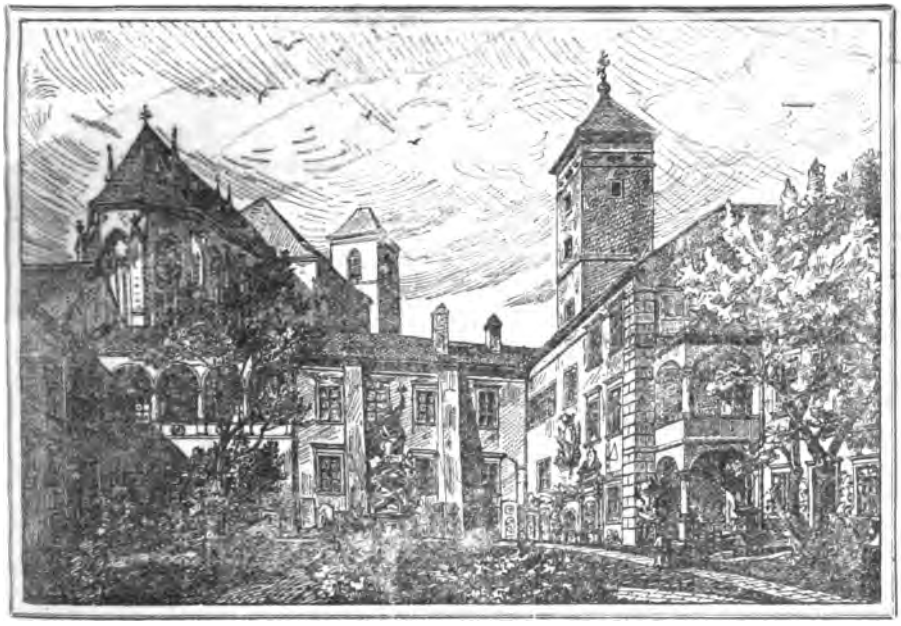

REDAKTOROVÉ:

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK. PROF. DR. FRANT. ŠUJAN
PROF. DR. JAR. J. JAHN. PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VI.
(1906.)

V BRNĚ.
TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKARNY.
1906.

3110

OBSAH

ročníku šestého (1906).

A. Rozpravy a pojednání.

Gottwald Ant.: Sidliště neolithická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku. (S obrázky.) . . . . . I. Str. 41—61

Jahn Jar. J. Dr.: Zvláštní druh vlnovitých ryh (ripple marks). (S tabulkou. II. Str. 215—216

Jahn Jar. J. Dr.: Příspěvek k seznání vzniku nesouvislých vyvrženin so. pečných. (S tabulkami a s obrázky.) . . . . . II. Str. 217—243

Klvaňa Josef: Kroj lidu slovenského na Moravě. Část I. II. Str. 292—308.

Procházka Alois: Ruské ikony z bitvy u Slavkova r. 1805. (S obrázky.) I. Str. 62—73.

Procházka Vlad. Jos.: O nutnosti soustavného výzkumu diluviálních a alluviálních naplavenin v jeskyních moravského krasu. II. Str. 244—258.

Procházka Vlad. Josef: Zpráva o výzkumných geologických pracích za rok 1905. . . . . II. Str. 259—270.

Podpěra Jos. Dr.: Nové rostliny květeny moravské. . . . I. Str. 74—79.

Slavík Fr. A.: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. (S obrázky a s tabulkami. Dokončení.) . . . . . I. Str. 1—40.

Šujan Frant. Dr.: Vývoj hradů na Moravě v l 1029—1197. II. Str. 271—291.

B. Zprávy vědecké.

Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821. (Rudolf Dvořák.) . . . . . I. Str. 80—89.

Nález brakteátů z doby Přemysla II. Otakara u Josefova při Hodoníně. (Josef Klvaňa.) . . . . . I. Str. 89—91.

Náhrobky pp. Konických ze Švábenic. (S obrázky.) (František Lipka) II. Str. 309—313.

Poměr pánův Jana i Albrechta Černohorských z Boskovic k Jednotě bratrské. (Augustin Kratochvíl.) . . . . . II. Str. 313—315.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti:

1. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1904—5. (Dr. Vlad. Novák.) . . . . . I. Str. 92—96.
2. Zprávy o zasedáních kuratoria Moravské mus. společnosti. I. Str. 96—104.
3. Zprávy z prvé třídy odboru vědeckého za období páté. (Frant. J. Rypáček.) . . . . . II. Str. 316—328.
4. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1905—6. (Dr. Jan Koutný.) . . . . . II. Str. 328—332.
B. Zpráva o musejním spolku v Telči. (Frant. Kouba.) Str. 104—106.

D. Literatura.

Fr. Bartoš: Deset rozprav lidopisných. (Ref. Fr. J. Rypáček.) I. Str. 107—109.
Viktor Pinkava: Hrady moravské. (Ref. Dr. Fr. Šujan.) . I. Str. 109—111.
Frant. Bartoš: Dialektický slovník moravský. (Ref. Dr. Frant. Šujan.) II. Str. 333—334.
Alois Procházka: Památky z bitvy u Slavkova roku 1805. (Ref. Frant. J. Rypáček.) . . . . . II. Str. 334.

E. Různé.

Svaz osvětový. (Fr. J. Rypáček.) . . . . . I. Str. 111—112.
Příspěvek k dějinám umění naší vlasti. (Dle H. Welzla upravil Rudolf Kreutz.) . . . . . I. Str. 113—213.
František Bartoš †. (Dr. Frant. Šujan.) . . . . . II. Str. I—VI.

F. Zprávy z Kommisse na přírodovědecký výzkum Moravy.

Jiří Janda: Ptactvo okolí kroměřížského. . . . . II. Str. 1—66.
Josef Dostál: Ptactvo okolí lanštorfského. . . . . II. Str. 1—13.
Dr. M. Remeš: Vrchní vrstvy křídové v Klokočově u Příbora. II. Str. 1—7.

L
L SOC 1206.10.28

ČASOPIS
MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

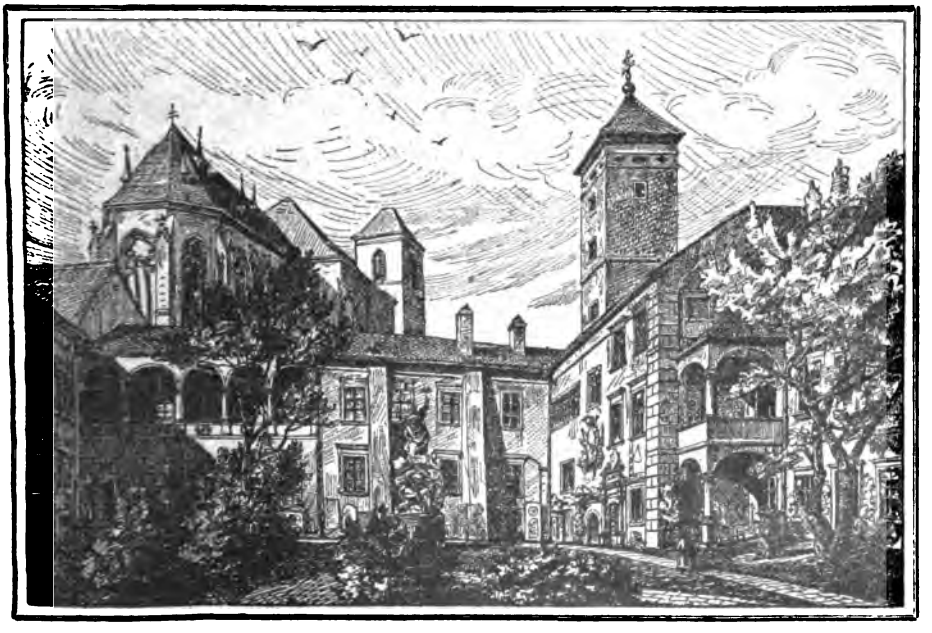

REDAKTOROVÉ

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK. PROF. DR. FRANT. ŠUJAN.
PROF. DR. JAR. J. JAHN. PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VI. **ČÍSLO 1.**

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY

V BRNĚ.
TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY.
1906.

OBSAH
čísla prvého.

A. Rozpravy a pojednání.

Fr. A. Slavík: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. (S obrázky.) (Konec.) . . . . . Str. 1—40.
Ant. Gottwald: Sidliště neolithická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku. (S obrázky.) . . . Str. 41—61.
Alois Procházka: Ruské ikony z bitvy u Slavkova r. 1805. (S obrázky.) . . . . . Str. 62—73.
Dr. Jos. Podpěra: Nové rostliny květeny moravské. Str. 74—79.

B. Zprávy vědecké.

Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821. (Rudolf Dvořák.) . . . . . Str. 80—89.
Nález brakteátů z doby Přemysla II. Otakara u Josefova při Hodoníně. (Josef Klvaňa.) . . . . . Str. 89—91.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti:
1. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1904—5. (Prof. Dr. Vlad. Novák.) . . . . . Str. 92—96.
2. Zprávy o zasedáních kuratoria Moravské musejní společnosti. Str. 96—104.
B. Zpráva o Musejním spolku v Telči. (Prof. Frant. Kouba.) Str. 104—106.

D. Literatura.

Fr. Bartoš: Deset rozprav lidopisných. (Fr. J. Rypáček). Str. 107—109.
Viktor Pinkava: Hrady moravské. (Dr. Frant. Šujan.) Str. 109—111.

Svaz osvětový . . . . . Str. 111—112.

* * *

Příspěvek k dějinám umění v naší vlasti . . Str. 113—213.

Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě.

Podává Fr. A. Slavík.

(Dokončení.)

b) Stavby a jejich části.

Hradby ve znaku mají obyčejně města a městečka. I svědčí, že osada byla již ohrazena, než obdržela právo pečeti a znaku s hradební zdí, věží a jiným. Někde měly dvě nebo tři osady jedno společné ohrazení, a když byly povýšeny za městečko, jmenovalo se po větší osadě, na př.: Horní Dunajovice a Domčice, Miroslav s Václavovem a Pemdorfem u Krumlova (viz str. 17.).

Poměr městečka k městu byl jako tvrze k hradu. Městem slula obec teprve, když byla jako hrad zdí a branami obehnána; příklad o tom jest privilegium dané Němčicům u Židlochovic r. 1562:

„Jakož Zikmund Helt z Kementu na Meziříčí, radda a místokancléř království Českého, při svém městečku dědičném Velikých Němčicích v markrab. Mor. v kraji Brněnském ležícím znamenitým nákladem z gruntu a v nově sídlo a tvrz se zdí kamennou vůkol i také věžemi a branou, zdvihacím mostem a fortnami i tolikéž baštou a jinými menšími věžkami vystavěti a ozdobiti dal, císař Ferdinand I. k žádosti jeho, Zikmunda Helta, hledíc k jeho službám, kteréž v mladosti své od třidceti let jsa při dvoře císařském dráhně let činil — majestátem, daným na hradě Pražském v úterý den Narození Panny Marie l. 1562, nadepsané sídlo a tvrz Veliké Němčice za hrad a zámek vysaditi a městečku Velikým Němčicím tu milost učiniti ráčil, aby brány, věže a zeď okolo téhož městečka k zavírání a zamykání udělati a vystavěti a za město slouti a tak se psáti a voskem červeným potřeby své pečetiti a všech svobod a milostí užívati mohly, kterýchž jiná města panská v témže markrabství Moravském užívají; avšak aby mě-

OBSAH
čísla prvého.

A. Rozpravy a pojednání.

Fr. A. Slavík: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. (S obrázky.) (Konec.) . . . . . Str. 1—40.

Ant. Gottwald: Sidliště neolithická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku. (S obrázky.) . . . Str. 41—61.

Alois Procházka: Ruské ikony z bitvy u Slavkova r. 1805. (S obrázky.) . . . . . Str. 62—73.

Dr. Jos. Podpěra: Nové rostliny květeny moravské. Str. 74—79.

B. Zprávy vědecké.

Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821. (Rudolf Dvořák.) . . . . . Str. 80—89.

Nález brakteátů z doby Přemysla II. Otakara u Josefova při Hodoníně. (Josef Klvaňa.) . . . . . Str. 89—91.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti:

1. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1904—5. (Prof. Dr. Vlad. Novák.) . . . . . 92—96.

2. Zprávy o zasedáních kuratoria Mo[illegible]ské mu[illegible]nosti. [illegible]-104.

B. Zpráva o Musejním spolku v T[illegible]f. F[illegible]ba.) [illegible]106.

D. Lite[illegible]

Fr. Bartoš: Deset rozprav l[illegible] (Fr. [illegible]).

Viktor Pinkava: Hrady m[illegible]

Svaz osvětový . . . . [illegible]

*

Příspěvek k dějinám umění v [illegible]

Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě.

Podává Fr. A. Slavík.

(Dokončení.)

b) Stavby a jejich části.

Hradby ve znaku mají obyčejně města a městečka. I svědčí, že osada byla již ohrazena, než obdržela právo pečeti a znaku s hradební zdí, věží a jiným. Někde měly dvě nebo tři osady jedno společné ohrazení, a když byly povýšeny za městečko, jmenovalo se po větší osadě, na př.: Horní Dunajovice a Domčice, Miroslav s Václavovem a Pemdorfem u Krumlova (viz str. 17.).

Poměr městečka k městu byl jako tvrze k hradu. Městem slula obec teprve, když byla jako hrad zdí a branami obehnána; příklad o tom jest privilegium dané Němčicům u Židlochovic r. 1562:

„Jakož Zikmund Helt z Kementu na Meziříčí, radda a místokancléř království Českého, při svém městečku dědičném Velikých Němčicích v markrab. Mor. v kraji Brněnském ležícím znamenitým nákladem z gruntu a v nově sídlo a tvrz se zdí kamennou vůkol [illegible]ké věžemi a branou, zdvihacím mostem a fortnami i tolikéž [illegible] a jinými menšími věžkami vystavěti a ozdobiti dal, císař [illegible]nd I. k žádosti jeho, Zikmunda Helta, hledíc k jeho službám, [illegible]lodosti své od třidceti let jsa při dvoře císařském dráhně [illegible]em, daným na hradě Pražském v úterý den [illegible] l. 1562, nadepsané sídlo a tvrz Veliké [illegible]mek vysaditi a městečku Velikým Něm- [illegible]il, aby brány, věže a zeď okolo téhož [illegible]ykání udělati a vystavěti a za město [illegible]skem červeným potřeby své peče- [illegible]ti užívati mohly, kterýchž jiná města [illegible]í Moravském užívají; avšak aby mě-

stečko Veliké Němčice prvé za město se nepsalo ani voskem červeným nepečetilo, dokudž by zdí a branami ohraděno nebylo.“[1])

Zlehčením bylo, když někdo město nazval městečkem.[2])

Hradby s věžemi ve znaku mají města: Brno ve starém znaku XIII. stol. (str. 12.), Uh. Hradiště a Brod (str. 13.), Bzenec (str. 14. a obr. I. 1, 2 a 5), Jaroslavice (str. 19. a obr. IV. 8);

Budišov u Třebíče od Ferdinanda I. „štít červený, v němž jest věž žlutá s černými vraty a modrým kovem a uprostřed té věže štít, přes kterýž jest u prostředku na zdél štrych červený“;

Budišov u Libavy v rozděleném štítě v dolním poli věž, po její pravé straně 2 kužele, po levé 2 hornická kladiva křížem položená, v horním poli B F;

Olbramkostel „štít červený, v kterémž u spodku kopec zelený, na němž dvě věže bílé okrouhlé stojí, majíce dvéře žluté a v každé věži pět oken neboližto střílnic, nad nimiž krovy špičaté, křidlicí pokryté a makovice a korouhvičky žluté jsou; mezi věžmi těmi na kopci jest zeď cihelné barvy se třemi stíny a uprostřed té zdi střílnice, nad tou pak zdí a mezi těmi dvěma věžmi leží korec neboližto sypeň a veslo, kterým slad míchají, na kříž přeložené;

Štítary u Vranova „štít červený, v němž stojí zeď s věží bílou s vraty a mříží zavěšenou, kterážto věže tři malé vížky s krovem červeným a třemi korouhvičkami na sobě má“;

Myslibořice „štít blankytný, v němž jest až do polovice štítu zeď se stinky a uprostřed ní brána s mříží zavěšenou, za kteroužto zdí a stíny půl muže až po pás ve zbroji mečem spásaného se vidí, drže v pravé ruce kámen k vrchu a v levé ruce mejli“ (= jmelí);

Šáfov „štít červený, v němž jest zeď bílá se stíny a s vraty, s mříží zlatou, na kteréž zdi dvě věže bílé tolikéž se

---

[1]) Památky archaeologické a místopisné, díl IX.: Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí od Ant. Rybičky, str. 852.

[2]) Purkmistr a rada města Mohelnice pohnali Václava z Švábenic a na Laškově, jenž maje s nimi spor o poddaného člověka z Přemyslovic, nazval ji městečkem, „z 500 hřiven grošů širokých dobrých, a tu jemu vinu dáváme, že nám psaním svým lehkost činí, pokládaje město naše za městečko, ješto nám té lehkosti král Jeho Milost, biskupi, hrabě, páni, rytířstvo a města nečiní.“ (Půhonné knihy Olomucké r. 1480—1490, č. 6., f. 151. v zemském archivě v Brně.)

stiny stojí a mezi těmi věžmi medvěd celý každou přední nohou jednu věži držíc".

Víškov má ve stříbrném štítě červenou bránu s cimbuřím, s hlavním a 2 vedlejšími vchody, stojící na zelené půdě; dále městské hradby Týnec n./M.; se 4 vížkami m. Velká u Strážnice; za městskou zdí s 3 velkými stinkami vyniká věž s kulatou střechou s 5 malými stinkami, po stranách 2 štítky, na zdél rozdělené, v pravé polovici 2 pruhy a levá prázdna Koryčany u Kyjova;

bránu městskou Fryšták u Holešova, zaniklé městečko Jiříkov u Dol. Kounic (str. 16.), Pohořelice u Židlochovic (IV. 1); bránu s 5 stinkami otevřenou, nad ní ptáka v letu Huzová Něm. u Šternberka; bránu, na věži půlměsíc a kříž m. Bítov; bránu s otevřenou věží, po stranách 2 věže menší, na prostřední štítek rozdělený, nahoře 3 břevna, dole prázdný Jevišovice u Znojma (obr. XV. 1.); bránu, z níž vyniká věž s křížem, Staré Město u Uher. Hradiště; bránu městskou s 2 věžema, mezi nima sv. Jiří na koni, nad ním štítek s orlicí moravskou, v bráně srp stoje, nad štítem korunu zděnou Napajedla (obr. XV. 4.); v modrém štítě bránu s 2 věžema se zlatou střechou, u brány zlatá vrata otevřena, mezi věžemi červenou hlavu volskou Svitavy; bránu s 2 věžema ozubenýma, mezi nimi štítek s 2 ostrvemi, na něm rytíř nebo zbrojnoš s mečem taseným a nahoře písmena B. M. Budějovice Moravské; bránu se 2 věžema, mezi nimi štítek se znakem . . Biskupice u Hrotovic; hradbu s 2 věžema s 3 stinkami, mezi nima orlici Jemnice u Budějovic; bránu se 2 věžema se špičatou střechou, mezi nimi ptáka m. Vranov; 3 brány, větší uprostřed Veselí n./M.; město s branou otevřenou a 3 věžemi Trnávka;

Obr. 34. Pečeť a znak Nových Zámkův.

starý hrad na hoře Starý Jičín;

zámek a jiná stavení mezi skalami Mikulov (str. 21.); před ním na zemi krojidlo a kopáč křížem položené a srp Nové Zámky u Bučovic (obr. 34.);

zeď Polešovice (str. 15).

Vesnice měly takový znak: hradby, mlýn a tvrz, nad nimi měsíc a hvězdy Sebranice u Kunštátu; hradbu se 3 stinkami, nad ní zavinutou střelu Třebelovice u Jemnice; bránu a dále od ní plot Bohušice u Jaroměřic.

Věž ve znaku dostala města nebo městečka Holešov, Dřevohostice u Bystřice p./H., Polehradice u Klobouk, Vlasatice u Mikulova; věž s cimbuřím Blansko; věž s otevřenou branou, 2 okny a 3 stinkami Deblín u Kuřimě; věž s 3 stinkami nahoře, v pravo půl orlice, v levo 2 nože, a nad nimi korunu Drahotouše u Hranic; — věž s vysokou střechou a na ní hvězdu Zlín (IV. 2); věž s branou, po stranách 2 malé vížky s otevřeným vchodem m. Zábřeh; v rozděleném štítě zdélí vížku a půl kola Šaratice u Slavkova; věž, po stranách zavinutou střelu Hustopeč u Hranic; na věži štítek, v něm břevno, po stranách zavinutou střelu Krumlov (IV. 11); 2 věže Tovačov (str. 18. a II. 1); 2 věže a mezi nimi zubří hlavu s kruhem v nose Přerov (obr. XV. 2); 2 věže, mezi nimi stromek Krásno u Valašského Meziříčí; 3 věže Bučovice (obr. 35.); 3 věže, jednu s vysokou věží kulatou, 2 z nich o 3 zubech, dole bránu zavřenou m. Luková u Vranova.

Obr. 35. Pečeť a znak Bučovic.

Vesnice dostaly věž: Čížov u Vranova, Perná u Mikulova; věž s cimbuřím Pálovice u Jemnice; nad cimbuřím strom Náramеč u Budišova; věž dole kulatou, nahoře čtverhrannou a po jejích stranách 2 lesní stromy ves Zámek Žďár od r. 1849; 2 věže vedle sebe Bořitov u Černé Hory; 2 věže a mezi nimi radlici Plenkovice u Znojma.

Kostel mají ve znaku: Bartolovice, Hlusov a Střítež u Hranic; Bílkov u Dačic, Dolany u Olomouce, Dolní Dubňany a Novosedla u Krumlova, Přibice nad Táborem u Židlochovic (IX. 4), Rokytná u Krumlova, Vísky u Boskovic (VII. 9), Vyšehoří u Mohelnice, Želichovice u Vizovic, Pusté Žibřidovice u Losína; kostel románského slohu Ostrožská Lhota; kostel mezi dvěma stromy Rychtářov u Víškova; kostel, dole radlici a krojidlo Vísky u Boskovic; kostel s vížkou uprostřed a věž u něho Staré Město u Mor. Třebové; kostel s věží hlavní, vížkou a křížem, vespod 2 skřížené srpy Ohrozim u Plumlova; v průčelí kostela 2 věže

Samotičky u Olomouce; kostel s 2 věžema Roketnice u Přerova; věž kostelní Bavory u Mikulova, Telnice u Brna (XIII. 11.), Volfířov u Dačic; 3 kostelní věže kulaté na střeše (ale na nové pečeti 3 věže gotické) m. Vracov u Kyjova (obr. 36.);

kapli s 3 okny a zvonicí uprostřed na střeše Zhoř Stránecká u Vel. Meziříčí; po stranách kaple 2 stromky Blatnice u Uh. Ostroha (VII. 6); kolem kapličky 10 hvězd Cidlina u Lesonic; kapličku s křížkem Předmostí a Přestavlky u Přerova;

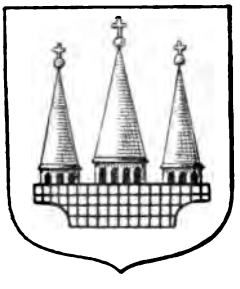

Obr. 36. Znak měst. Vracova.

Obr. 37. Znak města Prostějova.

dům, nad ním ratolest a hvězdy Dalečín u Jimramova; dům s hvězdou, strom a menší domek Nová Ves u Třebíče;

mříži zapaditou ve štítě, nad ním andělovu hlavu m. Brumov, mřížoví Břesky u Náměště B., Olšovec u Hranic; v rozděleném štítě v pravém poli mřížoví červené kosmo a šikmo ve zlatém poli, v levém půl orlice černé v modrém poli m. Prostějov (obr. 37.);

studni a j. m. Žďár (str. 23.), vsi Henčlov a Luková u Přerova, Bratibrun u Drnholce;

váhu studniční s okovem, nad ní 2 špičáky křížem položené Rudoltice u Viesenberka.

c) Rozličné jiné věci.

Z ostatních předmětů vyskytují se ještě v obecních znacích:

kříž: Libosváry u Bystřice p./H., Rudno u Dvorců; kříž stejnoramenný m. Ivanovice u Víškova; u kříže 2 hvězdy Pratce u Brna; kříž mezi klíčem a kopáčem dole spojenými Žabovřesky u Brna (XIII. 3); po stranách kříže radlici a krojidlo mají Lazce u Uničova; 2 kříže položené křížem m. Doubravník (V. 3);

korunu nahoře ve štítku, dole lilii Čenkov u Telče; v červeném štítě zlatou korunu m. Val. Meziříčí; korunu královskou a j. m. Libava (str. 22.);

klobouček knížecí a j. Nové Město u Jihlavy;

klobouk Bohumělice u Klobouk;

berlu, 3 klíny a nad štítem mitru m. Kamenice u Jihlavy (obr. 40); berlu biskupskou v 1. polovici rozděleného štítu, v 2. půl orlice m. Němčice u Židlochovic (V. 7); v červeném štítě uprostřed na příč bílé břevno a na něm 3 černé kapuce m. Třebíč;

praporec mezi 2 věžemi m. Jaroslavice (str. 19.); 2 praporce křížem položené, mezi nimi 4 růžice m. Svatoslav u Třebíče;

meč a ratolest křížem položené Suchonice u Olomouce; kolem meče ratolesti Blažice u Bystřice p./H.;

střelu ves Boršice u Uher. Ostroha, m. Kvasice u Kroměříže; střelu nahoře, dole motovidlo Boršov u Kyjova; střelu červenou vzhůru stojící v modrém štítě m. Výmyslice u Krumlova; zavinutou střelu m. Plumlov a u něho ves Čechy;

Obr. 38. Znak města Štramberka.

v rozděleném štítě v pravém poli šíp a dole u něho srp, v levém půl orlice m. Štramberk u Jičína (obr. 38.); 2 šípy křížem položené Heřmanov u Biteše; 2 šípy, jeden nahoru, druhý dolů obrácený, spojené uprostřed štítu kroužkem a j. Horní Moštěnice u Přerova; ve štítě 3 šípy svázané a pod štítem anděla Hradčany u Tišnova;

bambitku, u ní kvítek Popůvky u Náměště (IX. 6.);

hmoždíř Pacov u Náměště;

buben, nahoře za ním konec šípu, v pravo praporec Vojnovice (Kriegsdorf) u Sovince;

2 holi křížem položené Sokolom Horní u Sovince;

bochník chleba Stadlo u Šternberka; 3 bochníky chleba ve štítě Dobrotice u Holešova;

pruh (štrych) na příč štítu a j. Svitávka (str. 20.) a Libava (str. 22.); 3 pruhy m. Doubravice (str. 19.); „štít bílý, v němž u vrchu na příč tři štrychy černé do půl štítu jest viděti," m. Dambořice u Ždánic a Troskotovice u Mikulova; štít ve 3 části rozdělený, nahoře 2 proužky, v levo 5 růžic, dole 8 m. Brodek a vsi Ondratice a Sněhotice u Víškova; pruh uprostřed a na něm S. WEN-

CESLAUS Nedvězi u Olomouce (kaple má sv. Jana a Pavla, farní kostel v Rohli sv. Martina); pruh uprostřed kulatého štítu, horní pole 3 čarami od středu štítu paprskovitě stejně rozdělené, v dolním ptáka v letu, v zobáku dopis, měla ve znaku a pečeti r. 1749 obec půhončích na Moravě.

Začáteční písmena jmen obcí[1]) mají na př. M a nad ním kosíř Maloměřice u Brna (XIII. 11.); W:R: ves Rohozec u Tišnova (X. I.); KSS Košíkov u Náměště B.; OHJ (obráceně) Lhotka u Náměště; PDG, kosíř a radlici Jinačovice u Brna (XIV. 13.): SCB Sinalov a díl Brumova, Čebín a jiné spojené obce panství Lomnického; W D na malinké pečeti Kouty (Winkeldorf) u Losína; $\frac{W}{S}$ společně díl Vrbátek a Štětovic na panství kláštera Všech Svatých v Olomouci.

Vedle znaku měly začáteční písmena některé osady.

Štít prázdný celý má bývalé městečko Jakubov (str. 10.), štít kosmo dělený, jedna polovice zcela prázdná, druhá damaskovaná (drobně mřížkovaná).

9. Mluvící nebo jmenové znaky.

Četné poměrně obce dostaly znak po svém jméně; sám tedy mluví, jak se obec jmenuje, nebo jak si obyvatelé jméno obce vykládali, někdy nevěrně k vlastnímu jménu, jako na př. m. Jihlava, Lažánky u Rájce, Pavlov u Loštic.

a) **Lidé** jsou v těchto znacích:

bosá noha a po stranách 2 hrozny: Bosonohy u Brna (obr. XIV. 11.);

hutař neb hotař = hlídač na poli: Hutisko u Val. Meziříčí (III. 12);

plavec na lodi: Plaveč u Znojma;

pop nebo poustevník: Popov u Valaš. Klobouk;

střelec: Slavoňov (Schützendorf) u Mohelnice;

vyhnanec, má na zádech ranec, v pravé ruce berlu: Vigantice u Rožnova.

---

[1]) U šlechtických znaků patří jednotlivá písmena „k vzácným erbovním znamením, na př. N oblíbili sobě vladykové ze Zdounek, kteří se německy psali z Noneken, r. 1298 Albertus de Noneken“. (Kolář-Sedláček, Českomoravská heraldika, str. 222.)

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti:

1. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1904—5. (Dr. Vlad. Novák.) . . . . . I. Str. 92—96.
2. Zprávy o zasedáních kuratoria Moravské mus. společnosti. I. Str. 96—104.
3. Zprávy z prvé třídy odboru vědeckého za období páté. (Frant. J. Rypáček.) . . . . . II. Str. 316—328.
4. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1905—6. (Dr. Jan Koutný.) . . . . . II. Str. 328—332.
B. Zpráva o musejním spolku v Telči. (Frant. Kouba.) Str. 104—106.

D. Literatura.

Fr. Bartoš: Deset rozprav lidopisných. (Ref. Fr. J. Rypáček.) I. Str. 107—109.
Viktor Pinkava: Hrady moravské. (Ref. Dr. Fr. Šujan.) . I. Str. 109—111.
Frant. Bartoš: Dialektický slovník moravský. (Ref. Dr. Frant. Šujan.) II. Str. 333—334.
Alois Procházka: Památky z bitvy u Slavkova roku 1805. (Ref. Frant. J. Rypáček.) . . . . . II. Str. 334.

E. Různé.

Svaz osvětový. (Fr. J. Rypáček.) . . . . . I. Str. 111—112.
Příspěvek k dějinám umění naší vlasti. (Dle H. Welzla upravil Rudolf Kreutz.) . . . . . I. Str. 113—213.
František Bartoš †. (Dr. Frant. Šujan.) . . . . . II. Str. I—VI.

F. Zprávy z Kommisse na přírodovědecký výzkum Moravy.

Jiří Janda: Ptactvo okolí kroměřížského. . . . . II. Str. 1—66.
Josef Dostál: Ptactvo okolí lanštorfského. . . . . II. Str. 1—13.
Dr. M. Remeš: Vrchní vrstvy křídové v Klokočově u Příbora. II. Str. 1— 7.

L
L SOC 1206.10.28

ČASOPIS

MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

REDAKTOROVÉ

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK. PROF. DR. FRANT. ŠUJAN.
PROF. DR. JAR. J. JAHN. PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VI. **ČÍSLO 1.**

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY

V BRNĚ.
TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY.
1906.

OBSAH
čísla prvého.

A. Rozpravy a pojednání.

Fr. A. Slavík: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. (S obrázky.) (Konec.) . . . . . Str. 1—40.

Ant. Gottwald: Sidliště neolithická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku. (S obrázky.) . . . Str. 41—61.

Alois Procházka: Ruské ikony z bitvy u Slavkova r. 1805. (S obrázky.) . . . . . Str. 62—73.

Dr. Jos. Podpěra: Nové rostliny květeny moravské. Str. 74—79.

B. Zprávy vědecké.

Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821. (Rudolf Dvořák.) . . . . . Str. 80—89.

Nález brakteátů z doby Přemysla II. Otakara u Josefova při Hodoníně. (Josef Klvaňa.) . . . . . Str. 89—91.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti:

1. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1904—5. (Prof. Dr. Vlad. Novák.) . . . . . Str. 92—96.

2. Zprávy o zasedáních kuratoria Moravské musejní společnosti. Str. 96—104.

B. Zpráva o Musejním spolku v Telči. (Prof. Frant. Kouba.) Str. 104—106.

D. Literatura.

Fr. Bartoš: Deset rozprav lidopisných. (Fr. J. Rypáček). Str. 107—109.

Viktor Pinkava: Hrady moravské. (Dr. Frant. Šujan.) Str. 109—111.

Svaz osvětový . . . . . Str. 111—112.

* * *

Příspěvek k dějinám umění v naší vlasti . . Str. 113—213.

Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě.

Podává Fr. A. Slavík.

(Dokončení.)

b) Stavby a jejich části.

Hradby ve znaku mají obyčejně města a městečka. I svědčí, že osada byla již ohrazena, než obdržela právo pečeti a znaku s hradební zdí, věží a jiným. Někde měly dvě nebo tři osady jedno společné ohrazení, a když byly povýšeny za městečko, jmenovalo se po větší osadě, na př.: Horní Dunajovice a Domčice, Miroslav s Václavovem a Pemdorfem u Krumlova (viz str. 17.).

Poměr městečka k městu byl jako tvrze k hradu. Městem slula obec teprve, když byla jako hrad zdí a branami obehnána; příklad o tom jest privilegium dané Němčicům u Židlochovic r. 1562:

„Jakož Zikmund Helt z Kementu na Meziříčí, radda a místokancléř království Českého, při svém městečku dědičném Velikých Němčicích v markrab. Mor. v kraji Brněnském ležícím znamenitým nákladem z gruntu a v nově sídlo a tvrz se zdí kamennou vůkol i také věžemi a branou, zdvihacím mostem a fortnami i tolikéž baštou a jinými menšími věžkami vystavěti a ozdobiti dal, císař Ferdinand I. k žádosti jeho, Zikmunda Helta, hledíc k jeho službám, kteréž v mladosti své od třidceti let jsa při dvoře císařském dráhně let činil — majestátem, daným na hradě Pražském v úterý den Narození Panny Marie l. 1562, nadepsané sídlo a tvrz Veliké Němčice za hrad a zámek vysaditi a městečku Velikým Němčicím tu milost učiniti ráčil, aby brány, věže a zeď okolo téhož městečka k zavírání a zamykání udělati a vystavěti a za město slouti a tak se psáti a voskem červeným potřeby své pečetiti a všech svobod a milostí užívati mohly, kterýchž jiná města panská v témže markrabství Moravském užívají; avšak aby mě-

stečko Veliké Němčice prvé za město se nepsalo ani voskem červeným nepečetilo, dokudž by zdí a branami ohraděno nebylo.“[1])

Zlehčením bylo, když někdo město nazval městečkem.[2])

Hradby s věžemi ve znaku mají města: Brno ve starém znaku XIII. stol. (str. 12.), Uh. Hradiště a Brod (str. 13.), Bzenec (str. 14. a obr. I. 1, 2 a 5), Jaroslavice (str. 19. a obr. IV. 8);

Budišov u Třebíče od Ferdinanda I. „štít červený, v němž jest věž žlutá s černými vraty a modrým kovem a uprostřed té věže štít, přes kterýž jest u prostředku na zdél štrych červený“;

Budišov u Libavy v rozděleném štítě v dolním poli věž, po její pravé straně 2 kužele, po levé 2 hornická kladiva křížem položená, v horním poli B F;

Olbramkostel „štít červený, v kterémž u spodku kopec zelený, na němž dvě věže bílé okrouhlé stojí, majíce dvéře žluté a v každé věži pět oken neboližto střilnic, nad nimiž krovy špičaté, křidlicí pokryté a makovice a korouhvičky žluté jsou; mezi věžmi těmi na kopci jest zeď cihelné barvy se třemi stíny a uprostřed té zdi střilnice, nad tou pak zdí a mezi těmi dvěma věžmi leží korec neboližto sypeň a veslo, kterým slad míchají, na kříž přeložené;

Štítary u Vranova „štít červený, v němž stojí zeď s věží bílou s vraty a mříží zavěšenou, kterážto věže tři malé vížky s krovem červeným a třemi korouhvičkami na sobě má“;

Myslibořice „štít blankytný, v němž jest až do polovice štítu zeď se stinky a uprostřed ní brána s mříží zavěšenou, za kteroužto zdí a stíny půl muže až po pás ve zbroji mečem spásaného se vidí, drže v pravé ruce kámen k vrchu a v levé ruce mejlí“ (= jmelí);

Šáfov „štít červený, v němž jest zeď bílá se stíny a s vraty, s mříží zlatou, na kteréž zdi dvě věže bílé tolikéž se

---

[1]) Památky archaeologické a místopisné, díl IX.: Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí od Ant. Rybičky, str. 852.

[2]) Purkmistr a rada města Mohelnice pohnali Václava z Švábenic a na Laškově, jenž maje s nimi spor o poddaného člověka z Přemyslovic, nazval ji městečkem, „z 500 hřiven grošů širokých dobrých. a tu jemu vinu dáváme, že nám psaním svým lehkost činí, pokládaje město naše za městečko, ješto nám té lehkosti král Jeho Milost, biskupi, hrabě, páni, rytířstvo a města nečiní.“ (Půhonné knihy Olomucké r. 1480—1490, č. 6., f. 151. v zemském archivě v Brně.)

stiny stojí a mezi těmi věžmi medvěd celý každou přední nohou jednu věži držíc".

Víškov má ve stříbrném štítě červenou bránu s cimbuřím, s hlavním a 2 vedlejšími vchody, stojící na zelené půdě; dále městské hradby Týnec n./M.; se 4 vížkami m. Velká u Strážnice; za městskou zdí s 3 velkými stinkami vyniká věž s kulatou střechou s 5 malými stinkami, po stranách 2 štítky, na zdél rozdělené, v pravé polovici 2 pruhy a levá prázdna Koryčany u Kyjova;

bránu městskou Fryšták u Holešova, zaniklé městečko Jiříkov u Dol. Kounic (str. 16.), Pohořelice u Židlochovic (IV. 1); bránu s 5 stinkami otevřenou, nad ní ptáka v letu Huzová Něm. u Šternberka; bránu, na věži půlměsíc a kříž m. Bítov; bránu s otevřenou věží, po stranách 2 věže menší, na prostřední štítek rozdělený, nahoře 3 břevna, dole prázdný Jevišovice u Znojma (obr. XV. 1.); bránu, z níž vyniká věž s křížem, Staré Město u Uher. Hradiště; bránu městskou s 2 věžema, mezi nima sv. Jiří na koni, nad ním štítek s orlicí moravskou, v bráně srp stoje, nad štítem korunu zděnou Napajedla (obr. XV. 4.); v modrém štítě bránu s 2 věžema se zlatou střechou, u brány zlatá vrata otevřena, mezi věžemi červenou hlavu volskou Svitavy; bránu s 2 věžema ozubenýma, mezi nimi štítek s 2 ostrvemi, na něm rytíř nebo zbrojnoš s mečem taseným a nahoře písmena B. M. Budějovice Moravské; bránu se 2 věžema, mezi nimi štítek se znakem . . Biskupice u Hrotovic; hradbu s 2 věžema s 3 stinkami, mezi nima orlici Jemnice u Budějovic; bránu se 2 věžema se špičatou střechou, mezi nimi ptáka m. Vranov; 3 brány, větší uprostřed Veselí n./M.; město s branou otevřenou a 3 věžemi Trnávka;

Obr. 34. Pečeť a znak Nových Zámkův.

starý hrad na hoře Starý Jičín;

zámek a jiná stavení mezi skalami Mikulov (str. 21.); před ním na zemi krojidlo a kopáč křížem položené a srp Nové Zámky u Bučovic (obr. 34.);

zeď Polešovice (str. 15).

Veselí [illegible] a tvrz, nad [illegible] se 3 stinkami [illegible] Jemnice; branu a [illegible] Jemnice.

Věž ve [illegible] Hrušov, Dřevohostice [illegible] Kolínek, Vlasatice u Mikulova; věž s [illegible] Bulhary; věž s [illegible] branou, 2 okny a 2 [illegible] Jemnice; věž s 3 [illegible] [illegible], v pravo [illegible], v levo 2 [illegible] a [illegible] Drahotouše [illegible] — věž s [illegible] a [illegible] hvězdu Zlín IV. 2; věž s [illegible] po stranách 2 [illegible] věže s otevřeným [illegible] Zaibek; [illegible] a půl kola [illegible] Starkova; věž po stranách [illegible] Hustopeč [illegible] věž [illegible] v [illegible] po stranách zavinutou [illegible] Kremže IV. 11; 2 věže [illegible] sv. 18. a II. 1); 2 věže a [illegible] v [illegible] Přerov (obr. XV. 2); 2 věže [illegible] zámek Krásno [illegible] Nedvědice; 3 věže Bučovice [illegible] 3 věže, jedna s vysokou [illegible] 2 [illegible] 3 [illegible] dole [illegible] Lukova u Vranova.

Obr. XV. Pečeť města Přerova.

Veselí [illegible] věž: Čížov [illegible] Mikulova; věž [illegible] Jemnice; nad [illegible] Nárameč [illegible] Budišova; věž [illegible] hlavní branou a po jejích stranách 2 [illegible] věž Zámek Žár od r. 1849; 2 věže vedle sebe [illegible] Hlogy; 2 věže a mezi nimi [illegible] Rakovník [illegible]

Kostel [illegible] Bumbovice, Hrušov a Střítež [illegible] Dolní Dubňany a Novosedly [illegible] Přímě nad Tavovem [illegible] Židlochovic IX. 4, Rokytná [illegible] Vsky [illegible] VII. 91. Vyšetín [illegible] Vlčnov, Pusté Žichovice u Losina; kostel [illegible] Lhota; kostel mezi dvěma [illegible] Rychnov [illegible] kostel [illegible] a kroužidlo Vísky [illegible] kostel s věží [illegible] a věží [illegible] Staré Město [illegible] kostel s věží [illegible] a křížem, vespod 2 [illegible] v [illegible] kostela 2 věže

Samotičky u Olomouce; kostel s 2 věžema Roketnice u Přerova; věž kostelní Bavory u Mikulova, Telnice u Brna (XIII. 11.), Volířov u Dačic; 3 kostelní věže kulaté na střeše (ale na nové pečeti 3 věže gotické) m. Vracov u Kyjova (obr. 36.);

kapli s 3 okny a zvonicí uprostřed na střeše Zhoř Stránecká u Vel. Meziříčí; po stranách kaple 2 stromky Blatnice u Uh. Ostroha (VII. 6); kolem kapličky 10 hvězd Cidlina u Lesonic; kapličku s křížkem Předmostí a Přestavlky u Přerova;

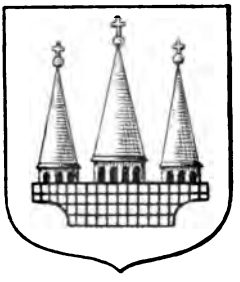

Obr. 36. Znak měst. Vracova.

Obr. 37. Znak města Prostějova.

dům, nad ním ratolest a hvězdy Dalečín u Jimramova; dům s hvězdou, strom a menší domek Nová Ves u Třebíče;

mříži zapaditou ve štítě, nad ním andělovu hlavu m. Brumov, mřížoví Břesky u Náměště B., Olšovec u Hranic; v rozděleném štítě v pravém poli mřížoví červené kosmo a šikmo ve zlatém poli, v levém půl orlice černé v modrém poli m. Prostějov (obr. 37.);

studni a j. m. Žďár (str. 23.), vsi Henčlov a Luková u Přerova, Bratibrun u Drnholce;

váhu studniční s okovem, nad ní 2 špičáky křížem položené Rudoltice u Viesenberka.

c) Rozličné jiné věci.

Z ostatních předmětů vyskytují se ještě v obecních znacích:

kříž: Libosváry u Bystřice p./H., Rudno u Dvorců; kříž stejnoramenný m. Ivanovice u Víškova; u kříže 2 hvězdy Pratce u Brna; kříž mezi klíčem a kopáčem dole spojenými Žabovřesky u Brna (XIII. 3); po stranách kříže radlici a krojidlo mají Lazce u Uničova; 2 kříže položené křížem m. Doubravník (V. 3);

korunu nahoře ve štítku, dole lilii Čenkov u Telče; v červeném štítě zlatou korunu m. Val. Meziříčí; korunu královskou a j. m. Libava (str. 22.);

klobouček knížecí a j. Nové Město u Jihlavy;

klobouk Bohumělice u Klobouk;

berlu, 3 kliny a nad štítem mitru m. Kamenice u Jihlavy (obr. 40); berlu biskupskou v 1. polovici rozděleného štítu, v 2. půl orlice m. Němčice u Židlochovic (V. 7); v červeném štítě uprostřed na příč bílé břevno a na něm 3 černé kapuce m. Třebíč;

praporec mezi 2 věžemi m. Jaroslavice (str. 19.); 2 praporce křížem položené, mezi nimi 4 růžice m. Svatoslav u Třebíče;

meč a ratolest křížem položené Suchonice u Olomouce; kolem meče ratolesti Blažice u Bystřice p. H.;

střelu ves Boršice u Uher. Ostroha, m. Kvasice u Kroměříže; střelu nahoře, dole motovidlo Boršov u Kyjova; střelu červenou vzhůru stojící v modrém štítě m. Výmyslice u Krumlova; zavinutou střelu m. Plumlov a u něho ves Čechy;

Obr. 38. Znak města Štramberka.

v rozděleném štítě v pravém poli šíp a dole u něho srp, v levém půl orlice m. Štramberk u Jičína (obr. 38.); 2 šípy křížem položené Heřmanov u Biteše; 2 šípy, jeden nahoru, druhý dolů obrácený, spojené uprostřed štítu kroužkem a j. Horní Moštěnice u Přerova; ve štítě 3 šípy svázané a pod štítem anděla Hradčany u Tišnova;

bambitku, u ní kvítek Popůvky u Náměště (IX. 6.);

hmoždíř Pacov u Náměště;

buben, nahoře za ním konec šípu, v pravo praporec Vojnovice (Kriegsdorf u Sovince;

2 holi křížem položené Sokolom Horní u Sovince;

bochník chleba Stádlo u Šternberka; 3 bochníky chleba ve štítě Dobrotice u Holešova;

pruh (štrych) na příč štítu a j. Svitávka (str. 20.) a Libava (str. 22.); 3 pruhy m. Doubravice (str. 19.); „štít bílý, v němž u vrchu na příč tři štrychy černé do půl štítu jest viděti.“ m. Dambořice u Žďanic a Troskotovice u Mikulova; štít ve 3 části rozdělený, nahoře 2 proužky, v levo 5 růžic, dole 8 m. Brodek a vsi Ondratice a Sněhotice u Viškova; pruh uprostřed a na něm S. WEN-

CESLAUS Nedvězí u Olomouce (kaple má sv. Jana a Pavla, farní kostel v Rohli sv. Martina); pruh uprostřed kulatého štítu, horní pole 3 čarami od středu štítu paprskovitě stejně rozdělené, v dolním ptáka v letu, v zobáku dopis, měla ve znaku a pečeti r. 1749 obec půhončích na Moravě.

Začáteční písmena jmen obcí[1]) mají na př. M a nad ním kosíř Maloměřice u Brna (XIII. 11.); W : R : ves Rohozec u Tišnova (X. I.); KSS Košíkov u Náměště B.; OHJ (obráceně) Lhotka u Náměště; PDG, kosíř a radlici Jinačovice u Brna (XIV. 13.); SCB Sinalov a díl Brumova, Čebín a jiné spojené obce panství Lomnického; W D na malinké pečeti Kouty (Winkeldorf) u Losína; $\frac{W}{S}$ společně díl Vrbátek a Štětovic na panství kláštera Všech Svatých v Olomouci.

Vedle znaku měly začáteční písmena některé osady.

Štít prázdný celý má bývalé městečko Jakubov (str. 10.), štít kosmo dělený, jedna polovice zcela prázdná, druhá damaskovaná (drobně mřížkovaná).

9. Mluvící nebo jmenové znaky.

Četné poměrně obce dostaly znak po svém jméně; sám tedy mluví, jak se obec jmenuje, nebo jak si obyvatelé jméno obce vykládali, někdy nevěrně k vlastnímu jménu, jako na př. m. Jihlava, Lažánky u Rájce, Pavlov u Loštic.

a) **Lidé** jsou v těchto znacích:

bosá noha a po stranách 2 hrozny: Bosonohy u Brna (obr. XIV. 11.);

hutař neb hotař = hlídač na poli: Hutisko u Val. Meziříčí (III. 12);

plavec na lodi: Plaveč u Znojma;

pop nebo poustevník: Popov u Valaš. Klobouk;

střelec: Slavoňov (Schützendorf) u Mohelnice;

vyhnanec, má na zádech ranec, v pravé ruce berlu: Vigantice u Rožnova.

---

[1]) U šlechtických znaků patří jednotlivá písmena „k vzácným erbovním znamením, na př. N oblíbili sobě vladykové ze Zdounek, kteří se německy psali z Noneken, r. 1298 Albertus de Noneken“. (Kolář-Sedláček, Českomoravská heraldika, str. 222.)

Svaté osoby:

Adam maje pravici pozdviženou: Adamov a Jezero (nyní myslivna) u Brna;

sv. František: Franckovice, nová ves od r. 1793 u Holešova;

sv. Hippolyt: Hradiště sv. Hippolyta u Znojma;

sv. Jan Křt.: Jankovice u Holešova;

sv. Jiří: Jiřice u Hostimě, díl Jiříkovic u Brna (XIII. 2);

Panna Maria v oblacích nad 5 domky: Nová Ves (Mariahilf) u Mikulova;

sv. Pavel: Pavlovice u Jimramova;

sv. Petr: Petrov u Kunštátu od r. 1753;

sv. Petr a Pavel: Petrovice u Rájce;

sv. Štěpán: Dolní Štěpánov u Šternberka, Štěpánov u Bystřice nad Pernšteinem.

b) **Zvířata čtvernohá:**

medvěd: m. Beroun (Bärn) u Šternberka, nad ním kleště, hvězda a palice: Barnov (Bernhau) u Spálova;

bobrova hlava: m. Horní Bobrová;

býk: Bejkovice u Kunštátu;

hovado, vůl leží na zemi: Hovězí u Vsetína;

ježek: Ježkovice u Račic, Ježov u Kyjova; od XVI. stol. vedle původního znaku českého lva, ježka m. Jihlava (Iglau);

jehně, beránka: Jehnice u Brna (XII. 3);

kozel: Kozlany u Náměště, Kozojídky u Uher. Ostroha; z louky vystupuje kozel: Kozov u Litovle;

2 králíci na bobku sedící proti sobě: Králice u Náměště;

koníček: Kuničky u Rájce;

zajíc: Zaječí u Hustopeče; zajíc opírá se předními běhy o lesní strom: Varhošt (Haslicht) u Olomouce;

veverka na suku: Veveří u Sovince;

vlk: Vlčetín u Náměště; vlk šípem proražený zdola nahoru: Vlkoš u Kyjova; v novém znaku 2 vlky: Vlčkova u Fryštáka.

c) **Ptáci:**

čejka v letu, dole štítek rozdělený, v levo 2 břevna, v pravo bez znamení: m. Čejkovice u Hodonína (IV. 4);

holubice s ratolestí: Holubí Zhoř u Budišova (VII. 11);

husa s pozdviženýma křídloma: Husovice u Brna (XIII. 4);

labuť: Labuť u Kyjova;

lyska: Lískovec u Brna (XII. 4);

jestřáb v levo hledě: Jestřabice u Koryčan; jestřáb v letu: Jestřabí u Brumova, Jestřebí u Olomouce, Jestřebí u Zábřeha;

páv, kolem něho kvítí: Pavlov u Loštic;

krkavec: Rabošov (Rabersdorf) u Šumberka;

sokol stojí na štítě a v tomto krojidlo, radlice a 2 růžice: Sokolnice (XIII. 7);

sůva: m. Sovinec (Eulenberg) u Rymařova;

čáp: Tučapy u Holešova; 2 čápi stojí proti sobě, mezi nimi květina: Výčapy u Třebíče.

d) Ryby a raci:

dvě ryby: Rybné u Jihlavy;

rak: Račice u Nov. Města u Jihlavy, Rakvice u Podivína.

e) Rostliny a jejich části:

buk, pod jeho korunou na příč sekera: Buk u Přerova; buk: Buková u Třeště; buk a pod ním radlice a nůž: Bukovany u Kyjova; větev s bukvicemi: m. Buchlovice;

dub zelený ve spodku štítu a j.: Doubravice u Blanska (v. str. 19.); dubová větev s 5 žaludy: Dubňany Dolní u Hodonína; dubová větev s 2 žaludy: Kněždub u Strážnice;

habrová větev a radlice: Habrovany u Slavkova;

hrozen: Starý Hrozenkov u Bojkovic;

hruška, strom: Hruškovy Dvory u Jihlavy, Hrušky u Slavkova; pod hruškou radlice, kosíř a hrozen: Hrušky u Břeclavě;

jabloň: Jabloňany u Boskovic;

jasan: Jasenice u Náměště:

javor: Javorník u Svitav;

lípa: Lipník u Myslibořic, Lípovec u Rájce (X. 11), lípa bez listí, pod ní lopata a poříz: Lipová u Boskovic; — 2 lípy: Lipina u Brumova;

louka, na jejím konci 7 květin, 4 malé a 3 velké: Louka u Jemnice; louka, na ní tráva: Louka u Uh. Ostroha;

lesní strom, kolem 8 hvězd, nad ním koruna: Maiwald u Dvorců; strom a dole kolem něho tráva: Přemyslov (Primiswald) u Losína;

ořech strom: Ořechové u Brna (XIV. 7);

řepa: Řepová u Mírova;

smrk strom: Smrk u Náměště B;

topol a j.: Topolany, díl u Hradiska Olom., Topolna u Napajedel;

trní: Trnava u Třebíče;

hrozen vína: Vinary u Přerova;

vrba: Vrbice u Hodonína; vrba a radlice: Vrbátky u Prostějova;

ovocný strom: Zahrádka u Náměště.

f) **Věci nebeské a pozemské:**

do hluboké vody sahá muž s tyčí: Hluboká (Tiefenbach) u Jemnice;

slunce, pod ním radlice a krojidlo, po stranách 2 lilie: Senetářov (Sonnendorf) u Blanska;

hvězda: m. Nové Hvězdlice u Bučovic (IV. 7); v modrém štítě zlatá 8hranná hvězda, pod ní zelená hora: m. Šternberk.

g) **Z báječných zvířat:**

noh (gryf): Greifendorf u Svitav (III. 4).

h) **Náčiní a jiné věci:**

klobouk: Valašské Klobouky u Brumova; klobouk s chocholem: Klobouky u Brna;

kolečko: Količín u Holešova;

kosa: Kosov u Jihlavy;

2 kramle: Kramolín u Náměště;

kužel: Kuželové u Strážnice;

kyjem ozbrojená ruka, nad ním půl anděla: m. Kyjov;

2 brusnice na brousky: Prusinovice u Bystřice;

přeslice: Přáslavice u Olomouce;

mlýnské kolo: Nové Mlýny u Lednice, m. Moravská Radiměř (Mährisch-Rothmühl), díl na hranici moravské u Kunštátu (2. díl patří království Českému);

radlice a j.: Radlice u Dačic;

sekera a motyka křížem položené: Rapotice (Reitenhau) u Viesenberka (die Reute = motyka;

sklenice s uchem: Sklenná u Losina; okolo sklenice (kalicha) květy: Sklenné u Svitav;

střela a kosíř: Střelice u Brna (XIII. 1);

trubka a j.: Troubky u Tovačova (VIII. 10);

vojenské věci, buben, šíp a praporec: Vojnovice (Kriegsdorf) u Sovince;

zvon a po jeho stranách růžice a dole radlice: díl Zvonovic u Viškova (III. 1).

ch) **Stavby a jejich části:**

kostel, u něho strom: Kostelec u Štípy a u Kyjova; kostel s dvojitým křížem, po stranách u kostela 2 čtvernohá zvířata: Kostelní Vydří; kostelní věž s 3 vížkami na střeše, po stranách růžice: Kostelec u Plumlova; kostelní 2 věže, po jich stranách květina, dole Z: m. Olbramkostel v nové pečeti (r. 1749 patřil k panství města Znojma);

lešení 4hranné, ve středním sloupci tyč, po stranách dvě osmihranné hvězdy: Lažánky u Rájce;

hrad na skále, dole na úpatí mlýn a potok: ves Mollenburk u Blanska; ve štítě hradní věž: Podhradní Lhota u Kelče;

zámek: m. Nové Zámky u Bučovic (obr. 34.);

městské hradby, velká brána v předu a menší v zadu s praporcem na věži: m. Podštát (Bodenstadt) u Hranic;

sloup: Sloup u Blanska od r. 1789;

strážnice červená v modrém štítě, před ní zlatý lev bez koruny na skoku, drže v pravé tlapě hrozen, v levé kosíř: m. Strážnice;

studně, nad ní okov: Studnice u Vel. Meziříčí; studně ohrazená: Bratibrun (Bratelsbrunn) u Drnholce;

3 dvory s korouhvičkou a dole ptáček: Tři Dvory u Litovle (VII. 2);

věž na kopci, po její straně sekera a špičák: Věžnice u Meziříčí u Jihlavy.

Naopak má jméno po znaku dvou hroznů m. Lhota Hroznová (viz str. 25.).

III.

Znaky dílů měst a vesnic na Moravě.

Přes sto osad na Moravě bylo časem rozděleno mezi dvě a více vrchností. I stalo se ponenáhlu, že v jedné osadě utvořily se 2 i 3 obce o sobě (str. 24.).[1]) A nebyly to vždy souvislé

[1]) Účinek toho lze podnes viděti v podílech kontribučenských záložen (viz Dějiny a statistiku moravských kontribučenských záložen od Ed. Vodna-

[illegible] [illegible] [illegible] [

I. díl t. zv. Jiříkovský měl r. 1750 jen 5 (3 láníky po 53—57 měrách polí, 2 čtvrtláníky po 27—30 m.) a r. 1790 9 osedlých, $1^{38}/_{64}$ lánu čili podle měření poddanských rolí z r. 1656 216 měr (podle nového měření r. 1750 viz v místopise „Vlastivědy Moravské", okres Brněnský) a domy č. 3.—7., 22.. 23., 44. a 47.; — II. díl patřil k panství Blažejovskému kláštera sv. Anny v Brně maje r. 1750 16 osedlých (3 láníky po 54—60 m. polí a 13 půlláníků po 23—30 m.), r. 1790 24 osedlých, $3^{58}/_{64}$ lánu nebo 513 měr polí a domy č. 8.—18., 21., 26.—30., 42., 43., 47., 48. a 50.; — III. díl k panství Sokolnickému r. 1750 a 1790 9 osedlých (6 láníků a 3 čtvrtláníky) $3^{5}/_{64}$ lánu nebo $324^{1}/_{2}$ m. a 13 ostatních domův. Ve znaku měl I. díl sv. Jiří a začáteční písmena S. G. (t. j. Sigillum Jiřikovic, v. obr. XIII. 3.), II. díl 3 ptáky a nápis: PECZET · GIRZI · POD · SV. ANNA 1616 (obr. XII. 8.), III. díl radlici a na pečeti nápis: GIRSIKOWITZ 1687.

Také říkali dílům po vrchnosti: obec nebo strana biskupská, klášterská, hraběcí, knížecí; po klášteru na př. sv. Anny „Anenská", po kapitule sv. Petra „Petrská" nebo jménem panství neb samého pána.

Někde to měli i na pečeti vryto, na př.: díl Brníčka na panství Litovelském: GEMEIN SIGEL — PIRNICKER VON DER LITTAV; — díl Černčina panství Bučovského: PECZET DIEDINI CERNCSINSKIG; díl panství kláštera sv. Tomáše v Brně: CERCCIN PODDANI PANA PYEOYA SWATO-TUMSKEHO (má býti: převora neb priora Sw., kterému příjem odtud náležel); — v Mezicích díl panství Litovelského: SIGILL DES LOTTAVER ANTHEILS IN MESITZ 1735; — díl Posluchova kláštera sv. Kateřiny v Olomouci: DORFF POSLUCHOW zu S. CATHARI; — Řimice panství Červené Lhoty společně s Červenou Lhotou a s dílem Hrabí; II. díl k panství Úsovskému knížete Lichtenšteina: DIEDINA RZIMLICZE PO STRANIE G. M. K. 1691 (t. j. Jeho Milosti knížecí);

léno díl Sedlnicu Příbora: LEHN SEDINITZ GERICHTS · SIGEL 1729; „dědičné Sedlnice" písmeno G v H t. j. začáteční písmena pana Halamy z Jičína;

díly Štětovic a Vrbátek panství kláštera Všech Svatých v Olomouci na společné pečeti nápis: WRBAT A SSTEGT: KLASST. W: SWATYCH; díly Švábenic viz na str. 21.

1750 dle tehdejších panství a v Josefovském katastru dle jednotlivých obcí ve zvláštních svazcích chovají se v zemské registratuře v Brně.

Trouble [illegible] v. statek Troubky: „PECZET DIEDINI TROUBSKE 1662“ a II. [illegible] jesuitské kolej v Brně: „SIGILLUM COLLEGII SOCIETATIS JESU SETHEN“.

Tuřan [illegible] panství kláštera sv. Josefa v Brně: SIGILL D. GENER. TURES ZU S. JOSEPH XIII 8.0: díl panství Ostrovského: SIGILL DES DORF TURAS XIII 9.0:

Vrbovec na panství Zbýšovském: Insp. der St: Z: UNT. IN URBAU pečeť poddanství města Zbýšova ve Vrbovci:

d. Zbraslavě u Prahy: ZBRASLAW - UBECZ - ROSUZKA 17[illegible]:

v Želči díl statku Želetického s dílem Postoloprt: PECZET OBCE ZELECKE NA STRANY PANA LUKAWECZKEHO tento držel jej do r. 1652.: d. panství Velkovského knížete-biskupa Olomouckého: PECZET ZELECZKA STRANY KNIZECH 1746;

v Želešově d. kláštera sv. Kateřiny v Olomouci: ZIESSOW. KLASSTER S. CATERZYNY W HOLOM.

Ujezd u Černé Hory pam. r. 1750 až 4 vrchnostem: k panství Blanskému 18 osedlých, k Černohorskému 5, křižovnickému řádu mariánskému v Brně 7, k panství Boskovskému 2. Právo pečeti dostal Černohorský díl již r. 1687: PECZET WELKYEHO AUGEZDA CERNA HORA 1687 a znakem psa; díl k Blansku příslušný neměl tehdy své pečeti a ještě r. 1747 na potvrzení uzavřeného prodeje tohoto dílu Ujezda byla přitištěna „PECZET MENSSI MESTECZKA BLANSKA“; později měl též svou pečeť s nápisem: PE. OBCE UJEZDSKE STRANI BLANENSKE 1776.

Jednotlivé díly osady, tvořící o sobě zvlášť obec, měly obyčejně svého purkmistra („primistra“ neb „podmistra“), rychtáře, „přísažené“ neb „konšele“, svou obecní pečeť a znak, na př. rychtou Malostovskou stojí r. 1672 jeden menší díl osady, jenž patří k panství Pernštejnskému o 1[illegible] lánu neboli 209 měr polí, rychtář a 12 robotných osedlých 2 lánové, 1 půllánník a 9 podsedků, a měla starou pečeť s letopočtem: RICHTA MALOSTOWSKA 1672 a na ní znak: nahoře roh, hlava, dole snop a kosu: kdežto II. větší díl k panství Lomnickému příslušný 4[illegible] lánu čili 610 měr polí I. a II. třídy, 18 robotných osedlých (7 lánků, 7 půllánků a 4 čtvrtlánníci měl pečeť s nápisem: SIGILLUM MALOSTOWIZ 1725 a znakem písmena SCB (snad začáteční písmena Seyfrieda Christopha Brennera, jenž panství Lomnické

držel do polovice XVII. století); i jen malé díly s několika osedlými a s málo poli jejich (podobně jako některé celé malé osady), na př. nejméně Nedvězíčko na hranicích moravských, které jest částí obce Nedvězího, již do Čech příslušné; byli tam jen 3 osedlí toliko s 61 m. polí III. třídy, měli s Veselím u Kunštátu společnou pečeť a znak (sv. Kateřinu), ale v úředním popise r. 1749 podepsali se „obec Nedwezacka"; — v Uhřinově patřilo k panství Budišovskému 5 osedlých se 105 m. polí nebo $^{33}/_{64}$ lánu a na pečeti mělo znakem radlici a po stranách 2 květy; — v Posluchově k panství kláštera sv. Kateřiny v Olomouci 5 chalupníků se 74 m. polí čili $^{44}/_{64}$ lánu mělo na obecní pečeti sv. Kateřinu; — ve Zvonovicích patřilo městu Víškovu 5 poddaných (4 půlláníci a 1 čtvrtláník) se 144 m. polí I. třídy a dáno jim r. 1678 právo pečeti s nápisem SIGIL DER GEMAIN ZWAIOWITZ 1678 a se znakem: dle jména osady zvon, u něho 2 růžice a radlice, kdežto větší díl $5^{39}/_{64}$ lánu příslušný kapitule sv. Petra v Brně měl pečeť s nápisem DER GEMEIN SWONOWITZ a znakem jen radlici; — v Hlusovicích k panství města Olomouce 6 osedlých (2 půlláníci a 4 zahradníci) se 118 m. polí I. a II. třídy čili $1^{40}/_{64}$ lánu mělo na pečeti znakem radlici, kosu a po stranách 2 květy; — v Kdousově u Jemnice jeden díl k panství Polickému 7 osedlých (5 půlláníků a 2 chalupníci) se 359 m. polí neboli $1^{40}/_{64}$ lánu I. a II. třídy měl na pečeti nápis O. DOSOW a znakem radlici a po stranách 2 kvítky; druhý díl k statku faráře Kdousovského 10 osedlých (2 půlláníci a 8 chalupníků) se 335 m. polí na své pečeti nápis DASAV. DESAV a znakem kostelní věž a po jejich stranách 2 hvězdy; — v Lešanech „knížecí obec" k panství Plumlovskému knížete z Lichtenšteina 11 osedlých (3 půlláníci, 1 s $1^1/_2$ čtvrtí lánu, 2 čtvrtláníci a 5 zahradníků) se 150 m. polí I. a II. třídy nebo $1^{51}/_{64}$ lánu mělo jiný znak než druhý díl „klášterní obce" (viz přehled); — v Meziříčku k panství Kunštátskému 11 osedlých (6 sedláků, 4 podsedkové a 1 chalupník) s $1^{10}/_{64}$ lánu neboli 249 m. polí III. třídy znakem sv. Annu s Pannou Marií; — ve Voděradech patřil k panství Drnovskému dvůr a 11 chalupníků s 80 m. polí, a ti měli na pečeti z r. 1737 písmena W D a znakem strom; druhý menší díl, 4 sedláci se 110 m. polí, připojen k Sebranicům k panství Kunštátskému, jež dostaly právo pečeti dříve (r. 1668) se znakem: hradby, nad tím měsíc a hvězdy; třetí díl, 7 sedláků se 190 m. polí, patřilo k panství Černohorskému atd.

Tím spíše arci měly větší díly jakožto zvláštní obce svou obecní správu, pečeť a znak a mívaly na nich obyčejně též rozdílné nápisy, na př. v Častohosticích I. díl u Nových Syrovic skráceně: O. CASTO. II. díl k městu Znojmu příslušný: CZASTOHOSTITZ; — v Dyjákovičkách I. díl k panství kláštera Luckého: G. M. a II. díl panství Jaroslavského: INSIGIL DES DORFES KLEIN-DAYAX; — v Nosalovicích I. díl biskupského panství Viškovského: PECZET DIEDINI NOSSALOWICZ; II. díl města Viškova: S. GEMAN DES DORF NOSALOWITZ 1710 (pečeť obce vsi N.); — v Ořechově u Brna I. obec kláštera sv. Anny v Brně, t. zv. „strana Anenská" nebo po úředním sídle panství v Blažovicích „strana Blažovská", později „Sokolnická" měla nápis: „PECZET . . . WELIKEHO ORZECHOWIHO"; druhá příslušná k panství Podolskému kapitule sv. Petra v Brně t. zv. „Petrská" nebo „Podolská": PECZET OPECZNI WELKIHO WORZECHOWA 1740; — v Syrovicích I. díl panství Hajanského: OBEC HAGAN. SYROWSKÁ, II. díl panství Kounického: S. IUS. SESAROWITZ; — v Tasovicích I. díl panství kláštera sv. Kláry ve Znojmě: S. DES GERICHTS TASWICZ; II. díl panství kláštera Luckého: SIGIL AM OBERN G . . . STASWITZ . . . 1677; — v Zaječí I. díl panství Hodonského: G. Z. S.; II. díl panství Lednického: SEITZER. GEMEIN. INSIEGLO †.

Méně se vyskytuje, že oba díly měly stejnou pečeť a znak, na př. v Mouchnicích díl panství Bulovského a Koryčanského: PECZET MAUCHNICKA 1652 a znakem strom; v Nesovicích díl panství Milonického a Novozámeckého: SIGILLUM DIEDINA NESOWITZ, znakem radlice, ale podpisy u dílů Nových Zámků: „Pudmistr a cela obec Nesovská ke straně hraběte Pražmanský patřící"; oba díly Rosičky Panenské k Nové Říši a Třešti znakem květinu s 5 květy a j. v.

Někde tedy jen několik osedlých tvořili obec o sobě, jinde tak málo poddaných spojeno bylo s jiným dílem sousední obce v jednu obec, nebo přiděleno k jiné obci téhož panství.

Následující přehled většiny dílův osad moravských v abecedním pořádku blíže to podává, obsahuje, kolik r. 1750 který díl měl lanů, kolik robotujících osedlých rodin hospodařilo (nepočítají se podruhové), kterému panství patřil a jaký měl znak: a) rozdělených osad ve 2 díly, b) ve 3 díly.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

1

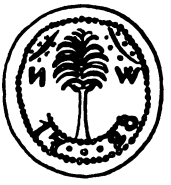

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Arnošt Krejčí.

Moravské obvody ve Slezsku.

smrk strom: Smrk u Náměště B;

topol a j.: Topolany, díl u Hradiska Olom., Topolna u Napajedel;

trní: Trnava u Třebíče;

hrozen vína: Vinary u Přerova;

vrba: Vrbice u Hodonína; vrba a radlice: Vrbátky u Prostějova;

ovocný strom: Zahrádka u Náměště.

f) **Věci nebeské a pozemské:**

do hluboké vody sahá muž s tyčí: Hluboká (Tiefenbach) u Jemnice;

slunce, pod ním radlice a krojidlo, po stranách 2 lilie: Senetářov (Sonnendorf) u Blanska;

hvězda: m. Nové Hvězdlice u Bučovic (IV. 7); v modrém štítě zlatá 8hranná hvězda, pod ní zelená hora: m. Šternberk.

g) **Z báječných zvířat:**

noh (gryf): Greifendorf u Svitav (III. 4).

h) **Náčiní a jiné věci:**

klobouk: Valašské Klobouky u Brumova; klobouk s chocholem: Klobouky u Brna;

kolečko: Količín u Holešova;

kosa: Kosov u Jihlavy;

2 kramle: Kramolín u Náměště;

kužel: Kuželové u Strážnice;

kyjem ozbrojená ruka, nad ním půl anděla: m. Kyjov;

2 brusnice na brousky: Prusinovice u Bystřice;

přeslice: Přáslavice u Olomouce;

mlýnské kolo: Nové Mlýny u Lednice, m. Moravská Radiměř (Mährisch-Rothmühl), díl na hranici moravské u Kunštátu (2. díl patří království Českému);

radlice a j.: Radlice u Dačic;

sekera a motyka křížem položené: Rapotice (Reitenhau) u Viesenberka (die Reute = motyka;

sklenice s uchem: Sklenná u Losina; okolo sklenice (kalicha) květy: Sklenné u Svitav;

střela a kosíř: Střelice u Brna (XIII. 1);

trubka a j.: Troubky u Tovačova (VIII. 10);

vojenské věci, buben, šíp a praporec: Vojnovice (Kriegsdorf) u Sovince;

zvon a po jeho stranách růžice a dole radlice: díl Zvonovic u Viškova (III. 1).

ch) **Stavby a jejich části:**

kostel, u něho strom: Kostelec u Štípy a u Kyjova; kostel s dvojitým křížem, po stranách u kostela 2 čtvernohá zvířata: Kostelní Vydří; kostelní věž s 3 vížkami na střeše, po stranách růžice: Kostelec u Plumlova; kostelní 2 věže, po jich stranách květina, dole Z: m. Olbramkostel v nové pečeti (r. 1749 patřil k panství města Znojma);

lešení 4hranné, ve středním sloupci tyč, po stranách dvě osmihranné hvězdy: Lažánky u Rájce;

hrad na skále, dole na úpatí mlýn a potok: ves Mollenburk u Blanska; ve štítě hradní věž: Podhradní Lhota u Kelče;

zámek: m. Nové Zámky u Bučovic (obr. 34.);

městské hradby, velká brána v předu a menší v zadu s praporcem na věži: m. Podštát (Bodenstadt) u Hranic;

sloup: Sloup u Blanska od r. 1789;

strážnice červená v modrém štítě, před ní zlatý lev bez koruny na skoku, drže v pravé tlapě hrozen, v levé kosíř: m. Strážnice;

studně, nad ní okov: Studnice u Vel. Meziříčí; studně ohrazená: Bratibrun (Bratelsbrunn) u Drnholce;

3 dvory s korouhvičkou a dole ptáček: Tři Dvory u Litovle (VII. 2);

věž na kopci, po její straně sekera a špičák: Věžnice u Meziříčí u Jihlavy.

Naopak má jméno po znaku dvou hroznů m. Lhota Hroznová (viz str. 25.).

III.

Znaky dílů měst a vesnic na Moravě.

Přes sto osad na Moravě bylo časem rozděleno mezi dvě a více vrchností. I stalo se ponenáhlu, že v jedné osadě utvořily se 2 i 3 obce o sobě (str. 24.).[1]) A nebyly to vždy souvislé

[1]) Účinek toho lze podnes viděti v podílech kontribučenských záložen (viz Dějiny a statistiku moravských kontribučenských záložen od Ed. Vodna-

stečko Veliké Němčice prvé za město se nepsalo ani voskem červeným nepečetilo, dokudž by zdí a branami ohraděno nebylo.“ [1])

Zlehčením bylo, když někdo město nazval městečkem.[2])

Hradby s věžemi ve znaku mají města: Brno ve starém znaku XIII. stol. (str. 12.), Uh. Hradiště a Brod (str. 13.), Bzenec (str. 14. a obr. I. 1, 2 a 5), Jaroslavice (str. 19. a obr. IV. 8);

Budišov u Třebíče od Ferdinanda I. „štít červený, v němž jest věž žlutá s černými vraty a modrým kovem a uprostřed té věže štít, přes kterýž jest u prostředku na zdél štrych červený“;

Budišov u Libavy v rozděleném štítě v dolním poli věž, po její pravé straně 2 kužele, po levé 2 hornická kladiva křížem položená, v horním poli B F;

Olbramkostel „štít červený, v kterémž u spodku kopec zelený, na němž dvě věže bílé okrouhlé stojí, majíce dvéře žluté a v každé věži pět oken neboližto střílnic, nad nimiž krovy špičaté, křidlici pokryté a makovice a korouhvičky žluté jsou; mezi věžmi těmi na kopci jest zeď cihelné barvy se třemi stíny a uprostřed té zdi střílnice, nad tou pak zdí a mezi těmi dvěma věžmi leží korec neboližto sypeň a veslo, kterým slad míchají, na kříž přeložené;

Štítary u Vranova „štít červený, v němž stojí zeď s věží bílou s vraty a mříží zavěšenou, kterážto věže tři malé vížky s krovem červeným a třemi korouhvičkami na sobě má“;

Myslibořice „štít blankytný, v němž jest až do polovice štítu zeď se stinky a uprostřed ní brána s mříží zavěšenou, za kteroužto zdí a stíny půl muže až po pás ve zbroji mečem spásaného se vidí, drže v pravé ruce kámen k vrchu a v levé ruce mejlí“ (= jmelí);

Šáfov „štít červený, v němž jest zeď bílá se stíny a s vraty, s mříží zlatou, na kteréž zdi dvě věže bílé tolikéž se

---

[1]) Památky archaeologické a místopisné, díl IX.: Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí od Ant. Rybičky, str. 852.

[2]) Purkmistr a rada města Mohelnice pohnali Václava z Švábenic a na Laškově, jenž maje s nimi spor o poddaného člověka z Přemyslovic, nazval ji městečkem, „z 500 hřiven grošů širokých dobrých, a tu jemu vinu dáváme, že nám psaním svým lehkost činí, pokládaje město naše za městečko, ješto nám té lehkosti král Jeho Milost, biskupi, hrabě, páni, rytířstvo a města nečiní.“ (Půhonné knihy Olomucké r. 1480—1490, č. 6., f. 151. v zemském archivě v Brně.)

stíny stojí a mezi těmi věžmi medvěd celý každou přední nohou jednu věži držíc".

Víškov má ve stříbrném štítě červenou bránu s cimbuřím, s hlavním a 2 vedlejšími vchody, stojící na zelené půdě; dále městské hradby Týnec n./M.; se 4 vížkami m. Velká u Strážnice; za městskou zdí s 3 velkými stinkami vyniká věž s kulatou střechou s 5 malými stinkami, po stranách 2 štítky, na zdél rozdělené, v pravé polovici 2 pruhy a levá prázdna Koryčany u Kyjova;

bránu městskou Fryšták u Holešova, zaniklé městečko Jiřikov u Dol. Kounic (str. 16.), Pohořelice u Židlochovic (IV. 1); bránu s 5 stinkami otevřenou, nad ní ptáka v letu Huzová Něm. u Šternberka; bránu, na věži půlměsíc a kříž m. Bítov; bránu s otevřenou věží, po stranách 2 věže menší, na prostřední štítek rozdělený, nahoře 3 břevna, dole prázdný Jevišovice u Znojma (obr. XV. 1.); bránu, z níž vyniká věž s křížem, Staré Město u Uher. Hradiště; bránu městskou s 2 věžema, mezi nima sv. Jiří na koni, nad ním štítek s orlicí moravskou, v bráně srp stoje, nad štítem korunu zděnou Napajedla (obr. XV. 4.); v modrém štítě bránu s 2 věžema se zlatou střechou, u brány zlatá vrata otevřena, mezi věžemi červenou hlavu volskou Svitavy; bránu s 2 věžema ozubenýma, mezi nimi štítek s 2 ostrvemi, na něm rytíř nebo zbrojnoš s mečem taseným a nahoře písmena B. M. Budějovice Moravské; bránu se 2 věžema, mezi nimi štítek se znakem . . Biskupice u Hrotovic; hradbu s 2 věžema s 3 stinkami, mezi nima orlici Jemnice u Budějovic; bránu se 2 věžema se špičatou střechou, mezi nimi ptáka m. Vranov; 3 brány, větší uprostřed Veselí n./M.; město s branou otevřenou a 3 věžemi Trnávka;

Obr. 34. Pečeť a znak Nových Zámkův.

starý hrad na hoře Starý Jičín;

zámek a jiná stavení mezi skalami Mikulov (str. 21.); před ním na zemi krojidlo a kopáč křížem položené a srp Nové Zámky u Bučovic (obr. 34.);

zeď Polešovice (str. 15).

Vesnice měly takový znak: hradby, mlýn a tvrz, nad nimi měsíc a hvězdy Sebranice u Kunštátu; hradbu se 3 stinkami, nad ní zavinutou střelu Třebelovice u Jemnice; bránu a dále od ní plot Bohušice u Jaroměřic.

Věž ve znaku dostala města nebo městečka Holešov, Dřevohostice u Bystřice p./H., Polehradice u Klobouk, Vlasatice u Mikulova; věž s cimbuřím Blansko; věž s otevřenou branou, 2 okny a 3 stinkami Deblín u Kuřimě; věž s 3 stinkami nahoře, v pravo půl orlice, v levo 2 nože, a nad nimi korunu Drahotouše u Hranic; — věž s vysokou střechou a na ní hvězdu Zlín (IV. 2); věž s branou, po stranách 2 malé vížky s otevřeným vchodem m. Zábřeh; v rozděleném štítě zdélí vížku a půl kola Šaratice u Slavkova; věž, po stranách zavinutou střelu Hustopeč u Hranic; na věži štítek, v něm břevno, po stranách zavinutou střelu Krumlov (IV. 11); 2 věže Tovačov (str. 18. a II. 1); 2 věže a mezi nimi zubří hlavu s kruhem v nose Přerov (obr. XV. 2); 2 věže, mezi nimi stromek Krásno u Valašského Meziříčí; 3 věže Bučovice (obr. 35.); 3 věže, jednu s vysokou věží kulatou, 2 z nich o 3 zubech, dole bránu zavřenou m. Luková u Vranova.

Obr. 35. Pečeť a znak Bučovic.

Vesnice dostaly věž: Čížov u Vranova, Perná u Mikulova; věž s cimbuřím Pálovice u Jemnice; nad cimbuřím strom Nárameč u Budišova; věž dole kulatou, nahoře čtverhrannou a po jejích stranách 2 lesní stromy ves Zámek Žďár od r. 1849; 2 věže vedle sebe Bořitov u Černé Hory; 2 věže a mezi nimi radlici Plenkovice u Znojma.

Kostel mají ve znaku: Bartolovice, Hlusov a Střítež u Hranic; Bílkov u Dačic, Dolany u Olomouce, Dolní Dubňany a Novosedla u Krumlova, Přibice nad Táborem u Židlochovic (IX. 4), Rokytná u Krumlova, Vísky u Boskovic (VII. 9), Vyšehoří u Mohelnice, Želichovice u Vizovic, Pusté Žibřidovice u Losína; kostel románského slohu Ostrožská Lhota; kostel mezi dvěma stromy Rychtářov u Víškova; kostel, dole radlici a krojidlo Vísky u Boskovic; kostel s vížkou uprostřed a věž u něho Staré Město u Mor. Třebové; kostel s věží hlavní, vížkou a křížem, vespod 2 skřížené srpy Ohrozim u Plumlova; v průčelí kostela 2 věže

Samotičky u Olomouce; kostel s 2 věžema Roketnice u Přerova; věž kostelní Bavory u Mikulova, Telnice u Brna (XIII. 11.), Volfířov u Dačic; 3 kostelní věže kulaté na střeše (ale na nové pečeti 3 věže gotické) m. Vracov u Kyjova (obr. 36.);

kapli s 3 okny a zvonicí uprostřed na střeše Zhoř Stránecká u Vel. Meziříčí; po stranách kaple 2 stromky Blatnice u Uh. Ostroha (VII. 6); kolem kapličky 10 hvězd Cidlina u Lesonic; kapličku s křížkem Předmostí a Přestavlky u Přerova;

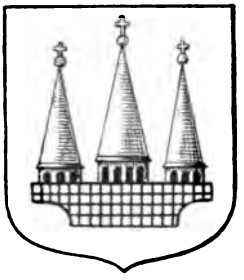

Obr. 36. Znak měst. Vracova.

Obr. 37. Znak města Prostějova.

dům, nad ním ratolest a hvězdy Dalečín u Jimramova; dům s hvězdou, strom a menší domek Nová Ves u Třebíče;

mříži zapaditou ve štítě, nad ním andělovu hlavu m. Brumov, mřížoví Břesky u Náměště B., Olšovec u Hranic; v rozděleném štítě v pravém poli mřížoví červené kosmo a šikmo ve zlatém poli, v levém půl orlice černé v modrém poli m. Prostějov (obr. 37.);

studni a j. m. Žďár (str. 23.), vsi Henčlov a Luková u Přerova, Bratibrun u Drnholce;

váhu studniční s okovem, nad ní 2 špičáky křížem položené Rudoltice u Viesenberka.

c) Rozličné jiné věci.

Z ostatních předmětů vyskytují se ještě v obecních znacích:

kříž: Libosváry u Bystřice p./H., Rudno u Dvorců; kříž stejnoramenný m. Ivanovice u Víškova; u kříže 2 hvězdy Pratce u Brna; kříž mezi klíčem a kopáčem dole spojenými Žabovřesky u Brna (XIII. 3); po stranách kříže radlici a krojidlo mají Lazce u Uničova; 2 kříže položené křížem m. Doubravník (V. 3);

korunu nahoře ve štítku, dole lilii Čenkov u Telče; v červeném štítě zlatou korunu m. Val. Meziříčí; korunu královskou a j. m. Libava (str. 22.);

klobouček knížecí a j. Nové Město u Jihlavy;

klobouk Bohumělice u Klobouk;

berlu, 3 kliny a nad štítem mitru m. Kamenice u Jihlavy (obr. 40); berlu biskupskou v 1. polovici rozděleného štítu, v 2. půl orlice m. Němčice u Židlochovic (V. 7); v červeném štítě uprostřed na příč bílé břevno a na něm 3 černé kapuce m. Třebíč;

praporec mezi 2 věžemi m. Jaroslavice (str. 19.); 2 praporce křížem položené, mezi nimi 4 růžice m. Svatoslav u Třebíče;

meč a ratolest křížem položené Suchonice u Olomouce; kolem meče ratolesti Blažice u Bystřice p./H.;

střelu ves Boršice u Uher. Ostroha, m. Kvasice u Kroměříže; střelu nahoře, dole motovidlo Boršov u Kyjova; střelu červenou vzhůru stojící v modrém štítě m. Výmyslice u Krumlova; zavinutou střelu m. Plumlov a u něho ves Čechy;

Obr. 38. Znak města Štramberka.

v rozděleném štítě v pravém poli šíp a dole u něho srp, v levém půl orlice m. Štramberk u Jičína (obr. 38.); 2 šípy křížem položené Heřmanov u Biteše; 2 šípy, jeden nahoru, druhý dolů obrácený, spojené uprostřed štítu kroužkem a j. Horní Moštěnice u Přerova; ve štítě 3 šípy svázané a pod štítem anděla Hradčany u Tišnova;

bambitku, u ní kvítek Popůvky u Náměště (IX. 6.);

hmoždíř Pacov u Náměště;

buben, nahoře za ním konec šípu, v pravo praporec Vojnovice (Kriegsdorf) u Sovince;

2 holi křížem položené Sokolom Horní u Sovince;

bochník chleba Stadlo u Šternberka; 3 bochníky chleba ve štítě Dobrotice u Holešova;

pruh (štrych) na příč štítu a j. Svitávka (str. 20.) a Libava (str. 22.); 3 pruhy m. Doubravice (str. 19.); „štít bílý, v němž u vrchu na příč tři štrychy černé do půl štítu jest viděti,“ m. Dambořice u Ždánic a Troskotovice u Mikulova; štít ve 3 části rozdělený, nahoře 2 proužky, v levo 5 růžic, dole 8 m. Brodek a vsi Ondratice a Sněhotice u Víškova; pruh uprostřed a na něm S. WEN-

CESLAUS Nedvězí u Olomouce (kaple má sv. Jana a Pavla, farní kostel v Rohli sv. Martina); pruh uprostřed kulatého štítu, horní pole 3 čarami od středu štítu paprskovitě stejně rozdělené, v dolním ptáka v letu, v zobáku dopis, měla ve znaku a pečeti r. 1749 obec půhončích na Moravě.

Začáteční písmena jmen obcí[1]) mají na př. M a nad ním kosíř Maloměřice u Brna (XIII. 11.); W : R : ves Rohozec u Tišnova (X. I.); KSS Košíkov u Náměště B.; OHJ (obráceně) Lhotka u Náměště; PDG, kosíř a radlici Jinačovice u Brna (XIV. 13.); SCB Sinalov a díl Brumova, Čebín a jiné spojené obce panství Lomnického; W D na malinké pečeti Kouty (Winkeldorf) u Losína; $\frac{W}{S}$ společně díl Vrbátek a Štětovic na panství kláštera Všech Svatých v Olomouci.

Vedle znaku měly začáteční písmena některé osady.

Štít prázdný celý má bývalé městečko Jakubov (str. 10.), štít kosmo dělený, jedna polovice zcela prázdná, druhá damaskovaná (drobně mřížkovaná).

9. Mluvící nebo jmenové znaky.

Četné poměrně obce dostaly znak po svém jméně; sám tedy mluví, jak se obec jmenuje, nebo jak si obyvatelé jméno obce vykládali, někdy nevěrně k vlastnímu jménu, jako na př. m. Jihlava, Lažánky u Rájce, Pavlov u Loštic.

a) **Lidé** jsou v těchto znacích:

bosá noha a po stranách 2 hrozny: Bosonohy u Brna (obr. XIV. 11.);

hutař neb hotař = hlídač na poli: Hutisko u Val. Meziříčí (III. 12);

plavec na lodi: Plaveč u Znojma;

pop nebo poustevník: Popov u Valaš. Klobouk;

střelec: Slavoňov (Schützendorf) u Mohelnice;

vyhnanec, má na zádech ranec, v pravé ruce berlu: Vigantice u Rožnova.

---

[1]) U šlechtických znaků patří jednotlivá písmena „k vzácným erbovním znamením, na př. N oblíbili sobě vladykové ze Zdounek, kteří se německy psali z Noneken, r. 1298 Albertus de Noneken“. (Kolář-Sedláček, Českomoravská heraldika, str. 222.)

Svaté osoby:

Adam maje pravici pozdviženou: Adamov a Jezero (nyní myslivna) u Brna;

sv. František: Franckovice, nová ves od r. 1793 u Holešova;

sv. Hippolyt: Hradiště sv. Hippolyta u Znojma;

sv. Jan Křt.: Jankovice u Holešova;

sv. Jiří: Jiřice u Hostimě, díl Jiříkovic u Brna (XIII. 2);

Panna Maria v oblacích nad 5 domky: Nová Ves (Mariahilf) u Mikulova;

sv. Pavel: Pavlovice u Jimramova;

sv. Petr: Petrov u Kunštátu od r. 1753;

sv. Petr a Pavel: Petrovice u Rájce;

sv. Štěpán: Dolní Štěpánov u Šternberka, Štěpánov u Bystřice nad Pernšteinem.

b) **Zvířata čtvernohá:**

medvěd: m. Beroun (Bärn) u Šternberka, nad ním kleště, hvězda a palice: Barnov (Bernhau) u Spálova;

bobrova hlava: m. Horní Bobrová;

býk: Bejkovice u Kunštátu;

hovado, vůl leží na zemi: Hovězí u Vsetína;

ježek: Ježkovice u Račic, Ježov u Kyjova; od XVI. stol. vedle původního znaku českého lva, ježka m. Jihlava (Iglau);

jehně, beránka: Jehnice u Brna (XII. 3);

kozel: Kozlany u Náměště, Kozojídky u Uher. Ostroha; z louky vystupuje kozel: Kozov u Litovle;

2 králíci na bobku sedící proti sobě: Králice u Náměště;

koníček: Kuničky u Rájce;

zajíc: Zaječí u Hustopeče; zajíc opírá se předními běhy o lesní strom: Varhošt (Haslicht) u Olomouce;

veverka na suku: Veveří u Sovince;

vlk: Vlčetín u Náměště; vlk šípem proražený zdola nahoru: Vlkoš u Kyjova; v novém znaku 2 vlky: Vlčkova u Fryštáka.

c) **Ptáci:**

čejka v letu, dole štítek rozdělený, v levo 2 břevna, v pravo bez znamení: m. Čejkovice u Hodonína (IV. 4);

holubice s ratolestí: Holubí Zhoř u Budišova (VII. 11);

husa s pozdviženýma křídloma: Husovice u Brna (XIII. 4);

labuť: Labuť u Kyjova;

lyska: Liskovec u Brna (XII. 4);

jestřáb v levo hledě: Jestřabice u Koryčan; jestřáb v letu: Jestřabí u Brumova, Jestřebí u Olomouce, Jestřebí u Zábřeha;

páv, kolem něho kvítí: Pavlov u Loštic;

krkavec: Rabošov (Rabersdorf) u Šumberka;

sokol stojí na štítě a v tomto krojidlo, radlice a 2 růžice: Sokolnice (XIII. 7);

sůva: m. Sovinec (Eulenberg) u Rymařova;

čáp: Tučapy u Holešova; 2 čápi stojí proti sobě, mezi nimi květina: Výčapy u Třebíče.

d) Ryby a raci:

dvě ryby: Rybné u Jihlavy;

rak: Račice u Nov. Města u Jihlavy, Rakvice u Podivína.

e) Rostliny a jejich části:

buk, pod jeho korunou na příč sekera: Buk u Přerova; buk: Buková u Třeště; buk a pod ním radlice a nůž: Bukovany u Kyjova; větev s bukvicemi: m. Buchlovice;

dub zelený ve spodku štítu a j.: Doubravice u Blanska (v. str. 19.); dubová větev s 5 žaludy: Dubňany Dolní u Hodonína; dubová větev s 2 žaludy: Kněždub u Strážnice;

habrová větev a radlice: Habrovany u Slavkova;

hrozen: Starý Hrozenkov u Bojkovic;

hruška, strom: Hruškovy Dvory u Jihlavy, Hrušky u Slavkova; pod hruškou radlice, kosíř a hrozen: Hrušky u Břeclavě;

jabloň: Jabloňany u Boskovic;

jasan: Jasenice u Náměště:

javor: Javorník u Svitav;

lípa: Lipník u Myslibořic, Lípovec u Rájce (X. 11), lípa bez listí, pod ní lopata a poříz: Lipová u Boskovic; — 2 lípy: Lipina u Brumova;

louka, na jejím konci 7 květin, 4 malé a 3 velké: Louka u Jemnice; louka, na ní tráva: Louka u Uh. Ostroha;

lesní strom, kolem 8 hvězd, nad ním koruna: Maiwald u Dvorců; strom a dole kolem něho tráva: Přemyslov (Primiswald) u Losina;

ořech strom: Ořechové u Brna (XIV. 7);

řepa: Řepová u Mírova;

smrk strom: Smrk u Náměště B;

topol a j.: Topolany, díl u Hradiska Olom., Topolna u Napajedel;

trní: Trnava u Třebíče;

hrozen vína: Vinary u Přerova;

vrba: Vrbice u Hodonína; vrba a radlice: Vrbátky u Prostějova;

ovocný strom: Zahrádka u Náměště.

f) **Věci nebeské a pozemské:**

do hluboké vody sahá muž s tyčí: Hluboká (Tiefenbach) u Jemnice;

slunce, pod ním radlice a krojidlo, po stranách 2 lilie: Senetářov (Sonnendorf) u Blanska;

hvězda: m. Nové Hvězdlice u Bučovic (IV. 7); v modrém štítě zlatá 8hranná hvězda, pod ní zelená hora: m. Šternberk.

g) **Z báječných zvířat:**

noh (gryf): Greifendorf u Svitav (III. 4).

h) **Náčiní a jiné věci:**

klobouk: Valašské Klobouky u Brumova; klobouk s chocholem: Klobouky u Brna;

kolečko: Količín u Holešova;

kosa: Kosov u Jihlavy;

2 kramle: Kramolín u Náměště;

kužel: Kuželové u Strážnice;

kyjem ozbrojená ruka, nad ním půl anděla: m. Kyjov;

2 brusnice na brousky: Prusinovice u Bystřice;

přeslice: Přáslavice u Olomouce;

mlýnské kolo: Nové Mlýny u Lednice, m. Moravská Radiměř (Mährisch-Rothmühl), díl na hranici moravské u Kunštátu (2. díl patří království Českému);

radlice a j.: Radlice u Dačic;

sekera a motyka křížem položené: Rapotice (Reitenhau) u Viesenberka (die Reute = motyka;

sklenice s uchem: Sklenná u Losína; okolo sklenice (kalicha) květy: Sklenné u Svitav;

střela a kosíř: Střelice u Brna (XIII. 1);

trubka a j.: Troubky u Tovačova (VIII. 10);

vojenské věci, buben, šíp a praporec: Vojnovice (Kriegsdorf) u Sovince;

zvon a po jeho stranách růžice a dole radlice: díl Zvonovic u Viškova (III. 1).

ch) **Stavby a jejich části:**

kostel, u něho strom: Kostelec u Štípy a u Kyjova; kostel s dvojitým křížem, po stranách u kostela 2 čtvernohá zvířata: Kostelní Vydří; kostelní věž s 3 vížkami na střeše, po stranách růžice: Kostelec u Plumlova; kostelní 2 věže, po jich stranách květina, dole Z: m. Olbramkostel v nové pečeti (r. 1749 patřil k panství města Znojma);

lešení 4hranné, ve středním sloupci tyč, po stranách dvě osmihranné hvězdy: Lažánky u Rájce;

hrad na skále, dole na úpatí mlýn a potok: ves Mollenburk u Blanska; ve štítě hradní věž: Podhradní Lhota u Kelče;

zámek: m. Nové Zámky u Bučovic (obr. 34.);

městské hradby, velká brána v předu a menší v zadu s praporcem na věži: m. Podštát (Bodenstadt) u Hranic;

sloup: Sloup u Blanska od r. 1789;

strážnice červená v modrém štítě, před ní zlatý lev bez koruny na skoku, drže v pravé tlapě hrozen, v levé kosíř: m. Strážnice;

studně, nad ní okov: Studnice u Vel. Meziříčí; studně ohrazená: Bratibrun (Bratelsbrunn) u Drnholce;

3 dvory s korouhvičkou a dole ptáček: Tři Dvory u Litovle (VII. 2);

věž na kopci, po její straně sekera a špičák: Věžnice u Meziříčí u Jihlavy.

Naopak má jméno po znaku dvou hroznů m. Lhota Hroznová (viz str. 25.).

III.

Znaky dílů měst a vesnic na Moravě.

Přes sto osad na Moravě bylo časem rozděleno mezi dvě a více vrchností. I stalo se ponenáhlu, že v jedné osadě utvořily se 2 i 3 obce o sobě (str. 24.).[1]) A nebyly to vždy souvislé

[1]) Účinek toho lze podnes viděti v podílech kontribučenských záložen (viz Dějiny a statistiku moravských kontribučenských záložen od Ed. Vodna-

části osady, někdy i roztroušeně mezi jinými domy na různých místech, jak ukazuje na př. půdorys Jiřikovic u Brna.

Celé Jiřikovice měly dohromady $8^{27}/_{44}$ lánu[1]) poddanských rolí a r. 1750 30 osedlých, ale byly takto ve 3 části rozděleny:

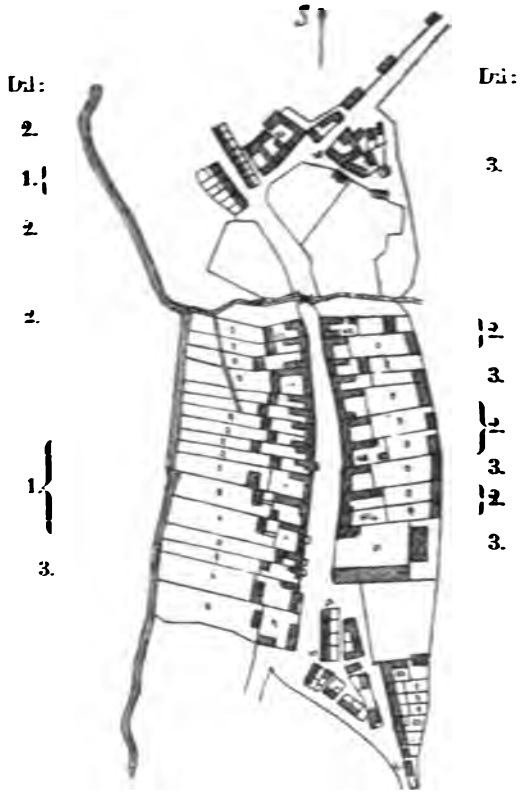

Obr. 39. Díly 3 obcí v Jiřikovicích u Brna.

---

fika) a někde že patří díly ke 2 farám a hřbitovům různým. Podobně židovské ulice nebo části některých měst na Moravě dosud tvoří zvláštní obce o sobě.

[1]) Staré úřední sčítání lánů poddanských rolí dělo se za účelem daní podle ročního čistého užitku rolí, nikoli podle výměry jejich, totiž 180 zl. na 1 lán, a z toho byla třetina 60 zl. daně, od r. 1791 méně, 54 zl. $40^{3}/_{4}$ kr. Výměra polí u každého domu veškerých obcí jest udána v úředním popise Moravy r. 1669—1679 (postupně: lánů, půllánů, čtvrtlánů, zahradníků, chalupníků atd.), pak všech pozemků každého domu v popisech Moravy r. 1749 a

I. díl t. zv. Jiříkovský měl r. 1750 jen 5 (3 láníky po 53—57 měrách polí, 2 čtvrtláníky po 27—30 m.) a r. 1790 9 osedlých, $1^{28}/_{64}$ lánu čili podle měření poddanských rolí z r. 1656 216 měr (podle nového měření r. 1750 viz v místopise „Vlastivědy Moravské", okres Brněnský) a domy č. 3.—7., 22., 23., 44. a 47.; — II. díl patřil k panství Blažejovskému kláštera sv. Anny v Brně maje r. 1750 16 osedlých (3 láníky po 54—60 m. polí a 13 půlláníků po 23—30 m.), r. 1790 24 osedlých, $3^{58}/_{64}$ lánu nebo 513 měr polí a domy č. 8.—18., 21., 26.—30., 42., 43., 47., 48. a 50.; — III. díl k panství Sokolnickému r. 1750 a 1790 9 osedlých (6 láníků a 3 čtvrtláníky) $3^{5}/_{64}$ lánu nebo $324^{1}/_{2}$ m. a 13 ostatních domův. Ve znaku měl I. díl sv. Jiří a začáteční písmena S. G. (t. j. Sigillum Jiřikovic, v. obr. XIII. 3.), II. díl 3 ptáky a nápis: PECZET · GIRZI · POD · SV. ANNA 1616 (obr. XII. 8.), III. díl radlici a na pečeti nápis: GIRSIKOWITZ 1687.

Také říkali dílům po vrchnosti: obec nebo strana biskupská, klášterská, hraběcí, knížecí; po klášteru na př. sv. Anny „Anenská", po kapitule sv. Petra „Petrská" nebo jménem panství neb samého pána.

Někde to měli i na pečeti vryto, na př.: díl Brníčka na panství Litovelském: GEMEIN SIGEL — PIRNICKER VON DER LITTAV; — díl Černčina panství Bučovského: PECZET DIEDINI CERNCSINSKIG; díl panství kláštera sv. Tomáše v Brně: CERCCIN PODDANI PANA PYEOYA SWATO-TUMSKEHO (má býti: převora neb priora Sw., kterému příjem odtud náležel); — v Mezicích díl panství Litovelského: SIGILL DES LOTTAVER ANTHEILS IN MESITZ 1735; — díl Posluchova kláštera sv. Kateřiny v Olomouci: DORFF POSLUCHOW zu S. CATHARI; — Řimice panství Červené Lhoty společně s Červenou Lhotou a s dílem Hrabí; II. díl k panství Úsovskému knížete Lichtenšteina: DIEDINA RZIMLICZE PO STRANIE G. M. K. 1691 (t. j. Jeho Milosti knížecí);

léno díl Sedlnic u Příbora: LEHN SEDINITZ GERICHTS · SIGEL 1729; „dědičné Sedlnice" písmeno G v H t. j. začáteční písmena pana Halamy z Jičína;

díly Štětovic a Vrbátek panství kláštera Všech Svatých v Olomouci na společné pečeti nápis: WRBAT A SSTEGT: KLASST. W: SWATYCH; díly Švábenic viz na str. 21.

1750 dle tehdejších panství a v Josefovském katastru dle jednotlivých obcí ve zvláštních svazcích chovají se v zemské registratuře v Brně.

Troubska díl, t. zv. statek Troubský, „PECZET DIEDINI TRAUBSKÉ 1662“ a II. díl, jenž patřil jesuitské koleji v Brně: „STRUTZ COLLEGII SOC. JESU SEITHEN“;

Tuřan díl panství kláštera sv. Josefa v Brně: SIGILL D. GEMEIN TURES ZU S. JOSEPH (XIII. 8.); díl panství Chrlického: SIGILL DES DORF DURAS (XIII. 9.);

Vrbovec na panství Znojemském: Insigl der St: Z: UNT. IN URBAU (pečeť poddaných města Znojma ve Vrbovci);

díl Zbraslavě u Rosic: ZBRASLAW · UBECZ · ROSICZKA 1709;

v Želči díl statku Železkého s dílem Pustiměře: PECZET OBCE ZELECKE NA STRANU PANA LUKAWECZKÉHO (tento držel jej do r. 1682); díl panství Viškovského knížete-biskupa Olomuckého: PECZET ZIELECZKA STRANII KNIZECII 1746;

v Žešově díl kláštera sv. Kateřiny v Olomouci: ZIESSOW. KLASSTER S. CATERZYNY W HOLOM.

Újezd u Černé Hory patřil r. 1750 až 4 vrchnostem: k panství Blanskému 13 osedlých, k Černohorskému 5, křižovnickému řádu maltskému v Brně 7, k panství Boskovskému 2. Právo pečeti dostal Černohorský díl již r. 1687: PECZET WELKYHO AUGEZDA CERNA HORA 1687 a znakem psa; díl k Blansku příslušný neměl tehdy své pečeti, a ještě r. 1747 na potvrzení úředního popisu toho dílu Újezda byla přitištěna „PECZET MENSSI MIESTECZKA BLANSKA“; později měl též svou pečeť s nápisem: PE. OBCE OUJESKÉ STRANI BLANENSKE 1776.

Jednotlivé díly osady, tvořice o sobě zvlášť obec, měly obyčejně svého purkmistra („pudmistra“ neb „podmistra“), rychtáře, „přísažné“ neb „konšele“, svou obecní pečeť a znak, na př. rychtou Malostovskou slul r. 1692 jenom menší díl osady, jenž patřil k panství Pernšteinskému, t. $1^{28}/_{64}$ lánu neboli 209 měr polí, rychtář a 12 robotujících osedlých (2 lánici, 1 půllánik a 9 podsedků), a měla starou pečeť s letopočtem: RICHTA MALOSTOVSKA 1692 a na ní znak: nahoře zubří hlavu, dole snop a kosu; kdežto II. větší díl k panství Lomnickému příslušný $4^{38}/_{64}$ lánu čili 610 měr polí I. a II. třídy, 18 robotujících osedlých (7 lánků, 7 půllánků a 4 čtvrtlánci) měl pečeť s nápisem: SIGILLUM MALOSTOWIZ 1725 a znakem písmena SCB (snad začáteční písmena Seytrieda Christopha Breunera, jenž panství Lomnické

držel do polovice XVII. století); i jen malé díly s několika osedlými a s málo poli jejich (podobně jako některé celé malé osady), na př. nejméně Nedvězíčko na hranicích moravských, které jest částí obce Nedvězího, již do Čech příslušné; byli tam jen 3 osedlí toliko s 61 m. polí III. třídy, měli s Veselím u Kunštátu společnou pečeť a znak (sv. Kateřinu), ale v úředním popise r. 1749 podepsali se „obec Nedwezacka"; — v Uhřinově patřilo k panství Budišovskému 5 osedlých se 105 m. polí nebo $^{33}/_{64}$ lánu a na pečeti mělo znakem radlici a po stranách 2 květy; — v Posluchově k panství kláštera sv. Kateřiny v Olomouci 5 chalupníků se 74 m. polí čili $^{44}/_{64}$ lánu mělo na obecní pečeti sv. Kateřinu; — ve Zvonovicích patřilo městu Víškovu 5 poddaných (4 půlláníci a 1 čtvrtláník) se 144 m. polí I. třídy a dáno jim r. 1678 právo pečeti s nápisem SIGIL DER GEMAIN ZWAIOWITZ 1678 a se znakem: dle jména osady zvon, u něho 2 růžice a radlice, kdežto větší díl $5^{39}/_{64}$ lánu příslušný kapitule sv. Petra v Brně měl pečeť s nápisem DER GEMEIN SWONOWITZ a znakem jen radlici; — v Hlusovicích k panství města Olomouce 6 osedlých (2 půlláníci a 4 zahradníci) se 118 m. polí I. a II. třídy čili $1^{40}/_{64}$ lánu mělo na pečeti znakem radlici, kosu a po stranách 2 květy; — v Kdousově u Jemnice jeden díl k panství Polickému 7 osedlých (5 půlláníků a 2 chalupníci) se 359 m. polí neboli $1^{40}/_{64}$ lánu I. a II. třídy měl na pečeti nápis O. DOSOW a znakem radlici a po stranách 2 kvítky; druhý díl k statku faráře Kdousovského 10 osedlých (2 půlláníci a 8 chalupníků) se 335 m. polí na své pečeti nápis DASAV. DESAV a znakem kostelní věž a po jejich stranách 2 hvězdy; — v Lešanech „knížecí obec" k panství Plumlovskému knížete z Lichtenšteina 11 osedlých (3 půlláníci, 1 s $1^1/_2$ čtvrti lánu, 2 čtvrtláníci a 5 zahradníků) se 150 m. polí I. a II. třídy nebo $1^{51}/_{64}$ lánu mělo jiný znak než druhý díl „klášterní obce" (viz přehled); — v Meziříčku k panství Kunštátskému 11 osedlých (6 sedláků, 4 podsedkové a 1 chalupník) s $1^{10}/_{64}$ lánu neboli 249 m. polí III. třídy znakem sv. Annu s Pannou Marií; — ve Voděradech patřil k panství Drnovskému dvůr a 11 chalupníků s 80 m. polí, a ti měli na pečeti z r. 1737 písmena W D a znakem strom; druhý menší díl, 4 sedláci se 110 m. polí, připojen k Sebranicům k panství Kunštátskému, jež dostaly právo pečeti dříve (r. 1668) se znakem: hradby, nad tím měsíc a hvězdy; třetí díl, 7 sedláků se 190 m. polí, patřilo k panství Černohorskému atd.

Tím spíše arci měly větší díly jakožto zvláštní obce svou obecní správu, pečeť a znak a mívaly na nich obyčejně též rozdílné nápisy, na př. v Častohosticích I. díl u Nových Syrovic skráceně: O. CASTO. II. díl k městu Znojmu příslušný: CZASTOHOSTITZ; — v Dyjakovičkách I. díl k panství kláštera Luckého: G. M. a II. díl panství Jaroslavského: INSIGIL DES DORFES KLEIN-DAYAX; — v Nosálovicích I. díl biskupského panství Viškovského: PECZET DIEDINI NOSSALOWICZ; II. díl města Viškova: S. GEMAN DES DORF NOSALOWITZ 1710 (pečeť obce vsi N.); — v Ořechovém u Brna I. obec kláštera sv. Anny v Brně, t. zv. „strana Anenská" nebo po úředním sídle panství v Blažovicích „strana Blažovská", později „Sokolnická" měla nápis: „PECZET . . . WELIKEHO ORZECHOWIHO"; druhá příslušná k panství Podolskému kapitule sv. Petra v Brně t. zv. „Petrská" nebo „Podolská": PECZET OPECZNI WELKIHO WORZECHOWA 1740; — v Syrovicích I. díl panství Hajanského: OBEC HAGAN. SYROWSKÁ, II. díl panství Kounického: S. IUS. SESAROWITZ; — v Tasovicích I. díl panství kláštera sv. Kláry ve Znojmě: S. DES GERICHTS TASWICZ; II. díl panství kláštera Luckého: SIGIL AM OBERN G . . . STASWITZ . . . 1677; — v Zaječí I. díl panství Hodonského: G. Z. S.; II. díl panství Lednického: SEITZER. GEMEIN. INSIEGLO †.

Méně se vyskytuje, že oba díly měly stejnou pečeť a znak, na př. v Mouchnicích díl panství Bučovského a Koryčanského: PECZET MAUCHNICKA 1652 a znakem strom; v Nesovicích díl panství Miloniekého a Novozámeckého: SIGILLUM DIEDINA NESOWITZ, znakem radlice, ale podpisy u dílů Nových Zámků: „Pudmistr a celá obec Nesovská ke straně hraběte Pražmanský patřící"; oba díly Rosičky Panenské k Nové Říši a Třešti znakem květinu s 5 květy a j. v.

Někde tedy jen několik osedlých tvořili obec o sobě, jinde tak málo poddaných spojeno bylo s jiným dílem sousední obce v jednu obec, nebo přiděleno k jiné obci téhož panství.

Následující přehled většiny dílův osad moravských v abecedním pořadku blíže to podává, obsahuje, kolik r. 1750 který díl měl lanů, kolik robotujících osedlých rodin hospodařilo (nepočítají se podruhové), kterému panství patřil a jaký měl znak: a) rozdělených osad ve 2 díly, b) ve 3 díly.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Arnošt Krejčí.

Moravské obvody ve Slezsku.

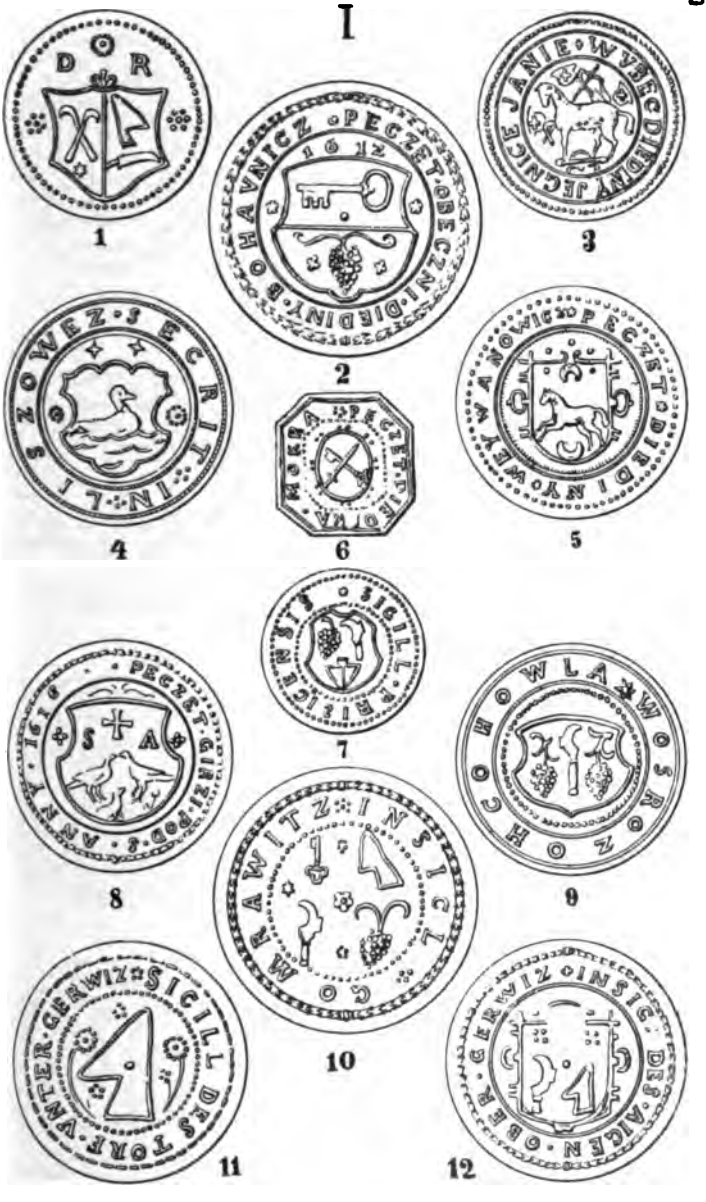

Pečeti obecní okresu Brněnského.

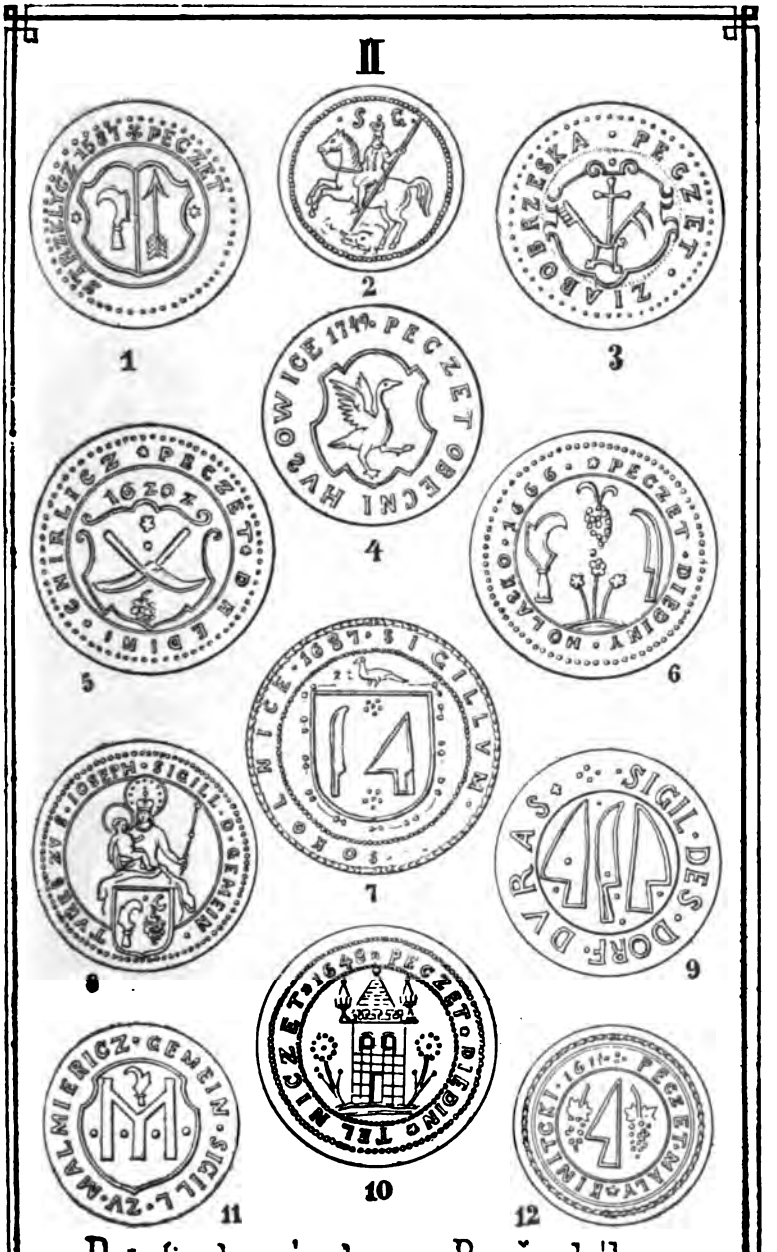

Pečeti obecní okresu Brněnského.

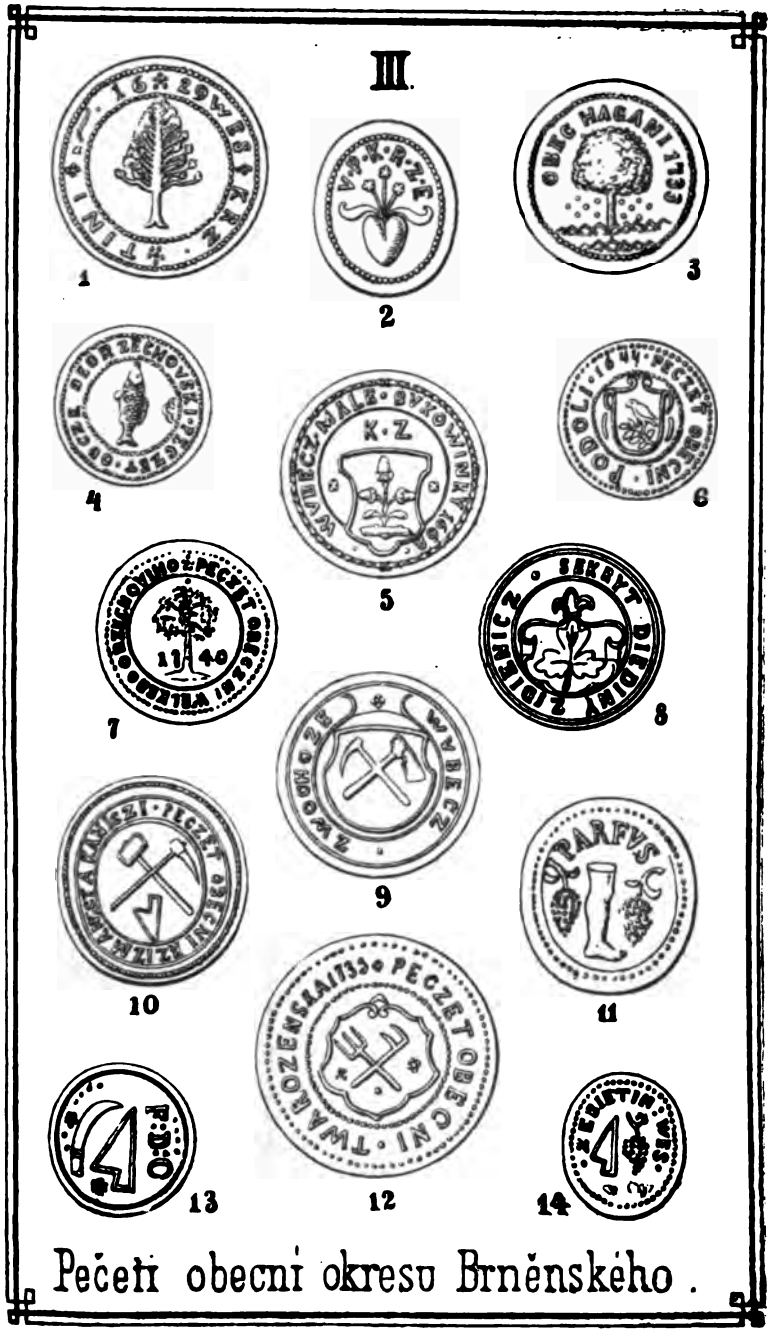

Pečeti obecní okresu Brněnského.

Fr. Fedrsel.

1

2

3

4

5

6

Znaky měst:
1. Jevišovic (na staré radnici), 2. Přerova, 3. Uh. Hradiště, 4. Napajedel, 5. Telče, 6. Jihlavy.

Rozdělené osady r. 1750	lánů :/64	osedlých	Panství	Znak
a) Na 2 díly:				
Brníčko	3^{7}	14	Litovel	radlice a krojidlo,
	6^{3}	(19)	Šternberk	radlice.
m. Búzov	1^{2}	26	Búzov	půl vlka vyskakuje,
	1^{51}	(20)	Červená Lhota	kapr.
Častohostice	2^{22}	7	Nové Syrovice	radlice, po stranách 2 kvítky, 1702,
	2^{40}	7	m. Znojmo	radlice.
Černčín	1^{44}	7	Bučovice	radlice,
	1^{45}	12	kl. sv. Tomáše v Brně	rýč a radlice křížem položené.
m. Dědice	9^{7}	(48)	Dědice	sv. Jan Nep., r. 1734,
	9^{32}	54	Víškov	hvězda 8hranná.
Dyjákovičky	12^{19}	66	Jaroslavice	strom a radlice.
	2^{62}	4	kl. Lucký	radlice.
Hodonice	1^{44}	6	Hradiště u Zn.	koník v běhu,
	16^{25}	66	kl. sv. Kláry u Znojma	radlice, nůž a kolem kvítky.
Hrabí	0^{25}	6	Bílá Lhota	s ní radlici a krojidlo,
	0^{40}	6	Červená Lhota	s ní raka.
Kamenný	1^{46}	8	Budišov	5 snopův obilí,
	0^{62}	5	Náměšť	koník.
Lešany	7^{19}	28	kl. Všech Sv. v Olomouci	P. Marie s Ježíškem,
	1^{51}	11	Plumlov	sv. Florian,
Lidměřice	6^{6}	13	Krumlov	hrozen, radlice, kosíř,
	3^{53}	12	Lidměřice	radlice.

Rozdělené osady r. 1750	lánů $^{:}/_{64}$	osedlých	Panství	Znak
Luběnice	1^{30}	4	jesuit. seminář v Olomouci	sv. Petr a Pavel.
	5^{60}	24	m. Olomouc	
m. Mikulovice	13^{2}	(47)	Mikulovice	2 korce, klíč, hvězdy a j. (str. 16.),
	2^{32}	9	Plaveč	srdéčko, z něho 3 květy.
Nosálovice	5^{6}	17	bisk. Olomucké	radlice,
	2^{27}	14	město Viškov	2 osoby sedí, jedna drží čerta ve výšce
Přešovice	2^{8}	7	Tavíkovice	radlice, po stranách 2 květy,
	3^{57}	21	Krumlov	strom a krojidlo.
m. Pustiměř	7^{19}	52	bisk. Olomucké	kužele 2 nahoře a 3 dole,
	0^{17}	6	Želč	s ní 3 klasy z jednoho stébla, po stranách 2 nože.
Řimice	2^{1}	13	Červená Lhota	rak.
	2^{2}	10	Úsov	2 ryby a loďka.
Sedlnice	3^{14}	27	dědičné S.	2 půl orlice, hlavy proti sobě obrác.,
	7^{19}	98	leno biskupské	LS.
m. Šatov	28^{2}	(130)	Jaroslavice	věž s otevřerou branou, mříž.
	0^{5}	6	kl. Lucký	květy (pečeť rychtářova).
Tasovice	14^{34}	88	kl. sv. Klary ve Znojmě	krojidlo a kosíř,
	4^{48}	26	kl. Lucky	krojidlo, kosíř a W.

Rozdělené osady r. 1750	lánů $^{:}/_{64}$	osedlých	Panství	Znak
Troubsko	3^{39}	8	Řečkovice	radlice a krojidlo,
	5^{26}	31	Troubsko	réva, kosíř a radlice.
Ústup	2^{21}	10	Drnovice	s Rosičkou: sv. patr.
	0^{33}	5	Kunštát	se Sulkovcem: sv. Fr.
Vrbovec	32^{2}	59	kl. Lucký	radlice, krojidlo, kosíř, réva,
	2^{31}	7	m. Znojmo	radlice, kosíř.
Zaječí	21^{42}	(80)	Hodonín	zajíc v běhu na levo,
	4^{37}	27	Lednice	zajíc ve skoku v pr.
Želč	4^{63}	27	Víškov	radlice.
	4^{6}	30	Želč	viz Pustiměř.
Žilošice	6^{25}	44	kl. sv. Anny v Brně	pečeť z r. 1717 (znak nedosti vytlačen),
	5^{46}	32	Chrlice	kosíř a hrozen.
Jednotlivé díly z nich:				
Bítovčice	3^{46}	20	Luka	sv. Terezie.
Herotice	4^{1}	14	Víškov	radlice.
Jasinov	0^{28}	8	Kunštát	s dílem Meziříčka: sv. Anna s P. Marií.
Lhota Dl.	0^{13}	4	Černá Hora	strom a 2 ptáci pod ním.
Lhota Franc.	5^{9}	49	Brumov	kosa bez násady.
Luka	0^{62}	17	Krakovec	sv. (Jan Křtitel).
Moratice	2^{61}	9	Hradiště u Zn.	žena, v pravo hrozen, v levo radlice.
Našiměřice	12^{24}	44	Krumlov	rostlina.
Olešná Hor. n. Závišná	2^{16}	9	Nová Říše	dvě ženy drží radlici vzhůru, 1740.

Rozdělené osady r. 1750	lánů $^{x}/_{64}$	osedlých	Panství	Znak
m. Prostoměřice	0^{62}	11	kl. Lucký	zajíc.
Přešovice	3^{57}	21	Krumlov	stromek, krojidlo.
Samotíšky	1^{42}	11	kl. Hradiště u Ol.	kostel, v průčeli 2 věže, 1706.
Senice	28^{5}	59	kapit. Olomucká	okrasa čárová a 3 břevna šikmo.
Šamikovice	3^{35}	15	Tavíkovice	mříže, po stranách radlice a krojidlo. nad mříží pták.
Šebrov	1^{1}	12	Blansko	5 stromů, 1 velký uprostřed, 4 menší kolem něho.
Šerkovice	1^{41}	11	Tišnov	radlice, po stranách 2 kvítky.
Topolany	12^{6}	25	kl. Hradiště u Ol.	nahoře sv. Mikuláš. dole topol.
Troubky	3^{48}	18	léno Troubky	réva, kosíř, radlice. nad štítem 1662.
Vlčí Doly	0^{38}	5	Dřínov	s nim ovocný strom.
Vranová—Drahanov	0^{59}	13	statek	radlice, na ní pták.
Zhoř Holubi	1^{50}	8	Budišov	holubice s ratolestí v zobáku (VII. 11.)
Žešov	3^{54}	6	kl. sv. Kateřiny v Olomouci	radlice.
b) Na 3 díly:				
Křelov	5^{31}	18	kl. sv. Kláry v Ol.	sv. Jiljí,
	3^{31}	8	m. Olomouc	
	3^{25}	11	kapit. Olomucka	(nebyl r. 1749 vytlač.).

Rozdělené osady r. 1750	lánů :/64	osedlých	Panství	Znak
Mezice	4^{4}	14	Hradiště u Ol.	nahoře svatý, dole jezdec, 1686,
	2^{32}	7	Litovel	krojidlo, radlice a stéblo s klasem,
	2^{27}	16	m. Olomouc	jezdec na koni.
Syrovice	9^{43}	24	Kounice Dolní	2 hrozny,
	4^{39}	10	kl. sv. Anny v B.	osoba drží pod pravicí sekeru,
	1^{47}	4	Hajany	strom košatý.
m. Šlapánice	16^{4}	62	Chrlice	berla biskupská,
	3^{22}	17	léno Šlapánské	hrozen a kosíř,
	—	—	svobodné dvory	— — —
Štětovice	10^{40}	25	kl. sv. Kateřiny v Olomouci	radlice a krojidlo, 1675,
	2^{13}	4	kl. Všech Sv.	písmena W S.
	1^{30}	3	kapit. Olomucká	— — —
Tuřany	9^{28}	20	Chrlice	2 radlice a krojidlo (XIII. 9.),
	4^{56}	17	kl. sv. Josefa v Brně	Panna Maria, dole na štítku hrozen a kosíř (XIII. 8.),
	—	2	Řečkovice	— — —
Vilémovice	0^{6}	7	Blansko	s m. Blanskem,
	1^{63}	13	Rájec	kosa, radl., 2 hvězdy,
	—	2	Pozořice	— — —
Zbraslav	2^{23}	17	Králové kl. v B.	vížka,
	2^{34}	14	Rosice	kostel, na věži kohout.
	0^{3}	2	Oslavany	společně s Rudkou radlice a krojidlo.

Rozdělené osady r. 1750	lánů :/64	osedlých	Panství	Znak
Žebětín	3^{61}	24	Králové kl. v B.	srdce a z něho 3 květy (XIV. 2.),
	2^{16}	11	Veveří	radlice a hrozen (XII. 7.),
	0^{21}	2	kl. sv. Tomáše v Brně	— — —

Též **ulice** v hlavním městě Brně, když patřily některé vrchnosti, tvořily o sobě obec majíce svého rychtáře, purkmistra a konšely, vlastní pečeť a znak, byť i měly málo pozemků, jako na př.: Nová ulice Velká (u nynějších Lužánek) náležela k panství Řečkovskému jesuitů v Brně a r. 1750 měla 19 domků bez polí, jen $12^{2\frac{1}{2}}/_8$ m. zahrad, znakem ve štítě srdce, v něm 3 hřeby a kříž, štít drží anděl; na pečeti nápis: S. COM. N. P. BRUN (Sigillum communitatis Novae plateae Brunensis, t. j. pečeť obce Nové ulice Brněnské);

Novosady (Neustift) k panství Pozořickému pánů z Boskovic 37 osedlých, nejvíce zahradníků, $78^1/_8$ m. polí, $78^2/_8$ m. zahrad a luk po $4^1/_2$ vozu sena, znakem rýč a hrušku (plod), a nápis pečeti: SIEGEL DER GASSE NEUSTIFT 1622.

Radlin (Radlas) u Cejlu k panství Králova Pole 9 domků bez polí a 7 nájemníků, řemeslníků, znakem uprostřed bránu se 2 věžema na vinici a nápis: SIGIL DER GEMEIN DER GASSEN RATLA 1709 (VII. 3.);

Cejl k panství proboštství u sv. Petra v Brně 35 domků s $2^{32}/_{64}$ lánu: $218^4/_8$ m. polí, $33^7/_8$ m. zahrad, luk po 60 vozů sena a vinic $20^7/_8$ m., znakem ve štítě ruku držící vzhůru šikmo klíč dvouzubý (ze znaku vrchnosti) a nápis: SIGILU . COMMUNITATIS DE LINIA;

Křižácká ulice kláštera sv. Tomáše v Brně 14 osedlých, $4^3/_8$ m. zahrad, znakem vinnou ratolest a nad štítem †; podpisy obce česky: . . . . rychtář, purkmistr a konšelé . . . . ;

Trnitá a Reslůvka (Dornich a Dornrössl) k panství kláštera kartouzského v Králově Poli 29 domků s $20^7/_8$ m. polí, 76 m. zahrad a luk po 13 vozů sena, znakem lopatu, rýč, hrozen a kosíř;

Polní ulice k panství král. kapituly sv. Petra v Brně, jen 6 domků s $^1/_{64}$ lánu, $3^3/_8$ m. zahrad, měla znakem hrozen a na pečeti nápis: S. WINTZEN GEMEIN IN DER VEL· GASSEN (Feld-Gasse, t. j. pečeť vinařské obce v Polní ulici).

Švábská ulice pod Špilberkem k panství Řečkovskému: 25 domků s $22^5/_8$ m. zahrad, znakem hrozen a j.

Zábrdovice k panství kláštera tamního 16 osedlých s $111^6/_8$ m. polí a $92^1/_8$ m. vinic (není r. 1749 pečeť obecní, nýbrž osob česky podepsaných: . . . „purkmistr, rychtář a konšel a na místě celé obce").

Předměstí, když tvořila o sobě též obec, měla svou pečeť a znak, na př. Nová ulice Malá u Brna k Špilberku severně, znakem beránka a po stranách 2 hrozny s nápisem „PECZIET Z NOVOE ULICE K SSPILVVERKU"; u Olomouce Ostrov (potom nově založená ves Pavlovice) sv. patrona, dole půlměsíc a nahoře 2 hvězdy; ves Novosady, nyní předměstí u Kroměříže, znakem ptáka s vyzdviženými křídly; Podolí, předměstí u Jemnice, mělo pečeť s nápisem PECZET OBECZNI PRZEDMIESTI GEMNICZKIHO, znakem věž s cimbuřím, u podpisů . . . „obec Podolská"; předměstí u Veselí n./M. „PECZET PRZEDMESTI WESSELI a znakem veliký hrozen vína; u Uher. Ostroha a j.

Židovské ulice nebo části měst a městeček také již za polovice XVIII. století tvořily o sobě zvláštní obec[1]), jež měly svou pečeť s židovským nápisem a znamení nohu muří, na př. v Pohořelicích (v. obr. VII. 10). Většinou podnes zůstaly samostatnými obcemi i podle říšského zákona z r. 1890, ačkoliv některé mají velmi málo rozlohy a domů, na př.: v Jevíčku 0·01 km² a 24 domů, v Uherském Ostroze 0·01 km² a 45 domů, v Písečné 0·005 km² a 45 domů, ve Veselí n./M pouze 0·0007 km² a 4 domy[2]).

V některých městech přestaly býti samostatnou obcí a spojeny jsou s křesťanským dílem v jednu obec.

Ostatní díly osad, když přestaly konečně r. 1848 poddanské poměry k bývalým vrchnostem, přestaly také býti samostatnými

---

[1]) O nich blíže v mé „Moravě po 30leté válce" str. 109.—114.

[2]) Podrobný seznam míst na Moravě, vyd. r. 1893.

obcemi v osadě, a celá osada jest nyní jednou obcí. Znak si ponechala některého dílu, na př. m. Búzov rybu, Šlapánice biskupskou berlu atd.

Znaky obcí v moravských obvodech ve Slezsku.

Znaky a pečeti obecní ve Slezsku jsou téhož rázu a významu jako na Moravě (v. str. 1.—6., 9., 26.) a mají stejná znamení (obr. na tab. XI. č. 1.—12.).

1. **Lidé**: biskupa ve znaku má Vysoká u Osoblahy na panství Olomuckého biskupství, od r. 1777 arcibiskupství (č. 4.);

srdce, z něho 3 květy: Hrazová u Osoblahy; srdce, 5 kvítků, na prostředním stojí ptáček, drže ratolest v zobáku: Arnultovice u Jindřichova (č. 1.); srdce, šípem proklané, z něho 3 květy: Pískořov u Osoblahy (č. 12);

svatí a světice: sv. Jana Křtitele, dole rok 1728, v pravo beránka: Liptaň u Osoblahy;

sv. Šebestiana, patrona svého farního kostela, Třemešná tamtéž.

2. **Zvířata čtvernohá**: koně v běhu Bartultovice u Jindřichova.

3. **Ptáci**: orlici bez koruny v pravo hledící, uprostřed ní štítek, na něm začáteční písmeno M a u hlavy orlice R M: Matějovice u Osoblahy (č. 5.).

4. **Rostliny**: strom, u něho kůň uvázán, nad koněm květ: Rudoltice u Osoblahy (č. 6.);

květ Nová Ves u Dolních Pavlovic; 3 listy Sádek.

5. **Umělé věci**: kříž Hlinka (č. 3.) a Děvice (Dívčí Hrady) u Osoblahy (č. 10);

radlici: Deštné u Opavy, Petrovice u Jindřichova, Životice České (Schönstein) u Opavy a 2. Životice (Seitendorf) u Osoblahy:

radlici a krojidlo křížem položené a pod tím S: Poruba Moravská u Hrozové; radlici a po stranách růžice a kvítek Pitarné u Jindřichova (č. 11.);

sekeru a motyku křížem položené Slatina u Bílovce;

špičák, 2 nože, nad štítkem korunu: Uhlířov;

kužele nahoře 4 a dole 2, znak biskupství Olomuckého: m. Osoblaha (č. 9); Studnice, jež byla majetkem m. Osoblahy, také její pečeť:

stavby: věž s křížkem na kopuli, po stranách slunce a čtvrt měsíce, dole u věže po stranách dva stromy: Fulštein u Osoblahy a připojené Tošovice a Véska z r. 1745.

6. **Mluvící znaky**: slepici (Henne), nad ní hvězdu, po stranách 2 květy: m. Jindřichov (Hennersdorf, č. 7.);

hrozen vína: Vino (č. 8.);

strom, po stranách 2 ratolesti a začáteční písmena osady N W, dole r. 1728: Neuwald, č. 2.;

koně, uvázaného ke stromu, nad ním květ: Rudoltice (Rosswald, č. 6.).

Nápisy pečetí jsou buď sama jména osad nebo s bližším označením obce, i se jménem lenního pána, knížete biskupa Olomuckého, na př.: GROSE (Hrazová), PETARNE (č. 11), PEISCHDORF (Piskořov, č. 12) SIGILLUM CIVITATIS OSOBLAVENSIS. 1680 (Osoblaha, č. 9.), SIGILLUM TOTA COMUNITAS IN KOLERSDORF (pečeť celá obec v Uhlířově), SIGILL COMMUNITATIS ROSWALDENSIS (pečeť obce Rudoltické, č. 6.), SIGILL DES DORF SCHINSTEIN (pečeť vesnice Životic), GEMEINSIGEL ARNULTDORF (obecní pečeť Arnultovic), WEINER GEMEINDINSIEGL (obce Vinské), OLMÜTZER FÜRST BISCHOF. VASAL. LIBENTAL: GEM. INSIGEL r. 1728 Liptaň a podobně z t. r. Třemešná.[1])

Staré pečeti moravské a jejich nápisy.

Se znakem zároveň dostaly obce v privilegiích nadání, jakým voskem směly „potřeby obecní pečetiti". Obec nejprve pečetila voskem bílým nebo černým, teprve byvši povýšena za městečko, dostala často právo pečetiti voskem zeleným, jak se v některém privilegiu praví: „jak jiná městečka království Českého a markrabství Moravského"; na př. z obcí jmenovaných na str. 15. a 17. tyto: Šatov, Dambořice, Chropyň, Kokory, Olbramkostel, Budišov u Třebíče, Myslibořice, Tvrdonice, Opatov, Prostoměřice, Jiříkov, Vlachovice, Líšeň, Mikulovice, Lhota Hroznová, Němčice u Tovačova, Stará Říše, Polešovice a j.

Když pak byla zdmi a branami opevněna, bývala povýšena za město a dostala právo, že směla pečetiti červeným

[1]) Chybí popis z r. 1749 statků Litultovského a Slavkovského u Opavy, a pečeť není vytištěna u Janova a Německých Pavlovic u Opavy.

voskem. Jak privilegium Němčické u Židlochovic (str. 1.—2.) výslovně praví, nesměla se obec, ačkoliv privilegium již měla, „prve za město se psáti ani červeným voskem pečetiti, dokud by zdí a branami ohraděna nebyla“. Město Litovel pečetilo bílým voskem až do r. 1461, kdy král Jiří z Poděbrad dal mu právo pečetiti zeleným voskem, „poněvadž řečené město zdmi obkličeno a ozdobeno bylo, čímž práva městská obdrželo“, od r. 1502 červeným voskem.[1])

Červeným voskem pečetiti bylo dovoleno královským a jiným jen větším městům a vyšším stavům.

R. 1496 zjednal Vilém z Pernšteina městu Prostějovu obdarování od krále Vladislava, „ke cti jejich, aby červeným voskem pečetili a pečeť kryli, jako jiná královská města v markrabství Moravském; a poněvadž toho z obdarování královského tak požívají bez překážky všelijakých osob, chceme, aby taky všech práv a svobod městských často psaní měšťané i obyvatelé jich požívali a užívali beze vší výminky, kterýž požívají měšťané Olomučtí ve mnoze i mále“.

Právo to dostali vyšší stavové a města, nejprve královská, potom jiná, na př. r. 1453 Brno, 1469 Uničov, 1492 Tovačov, 1496 Prostějov, 1502 Litovel, klášter Žďár, 1505 Olomucká kapitola, 1510 Brněnská kolegiatní kapitola, 1518 Mor. Třebová, 1522 Jevíčko, 1543 Ivančice, Nový Jičín, 1548 Velké Meziříčí, 1570 Víškov, 1579 Mikulov a Valaš. Klobouky, 1584 Třebíč, 1606 Svitavy, 1607 Žďár.[2])

I když byl znak rozhojněn neb obec znova za městečko vysazena, nedostaly obce vždy práva pečetiti červeným voskem, nýbrž zeleným, na př. z obcí jmenovaných na str. 18. dostaly právo červeným voskem pečetiti jen Šumberk, Bystřice n./P., znova Mikulov, Lipník, Telč a s výhradou Němčice u Židlochovic.

Později tento rozdíl přestal, a r. 1749 jsou v úředních popisech Moravy obecní pečeti městské a vesnické buď červeným voskem nebo na oplátkách s bílým papírkem nebo na kraji rozmanitě stříhaným.

---

[1]) Vlastivěda Moravská, okres Litovelský od V. Pinkavy, str. 42, 58—59, 61, 92.

[2]) Boleslav Dolejšek, Právo měst pečetiti voskem červeným a zeleným v Čas. Mat. Mor. 1895, str. 267—271.

Staré pečeti městské a vesnické jsou tvaru obyčejně oblého nebo kulatého, jen málokteré hranaté a čtverhranné, majíce v průměru městské na př. Bystřice n./P. menší 3·3 cm, větší 5 cm (tab. II. 3, 7); Slavonice $5^1/_2$ cm (II. 6), Brno 7 cm (str. 12.); vesnické 1—$4^1/_2$ cm, největší, pokud známo, oblá „Peczet obce Roketnické" u Přerova, $4^1/_2$ cm v průměru na příč, 5 na zdél.

1. Mají buď jen znak bez nápisu, na př.: Záhlinice (obr. VII. 5.), Matějov u Žďára, Studenec u Náměště, Svinošice a společně Sv. Kateřina a díl Šebrova u Blanska; beze jména, jen že bylo městem pánů z Lichtenšteina, mělo pečeť město Krumlov: SIGILLUM CIVITATIS DE LICHTENSTAIN (obr. IV. 11.).

2. Vedle znaku jen začáteční písmena obcí, na př. u Nové Říše vesnice: O. B. obec Bohuslavice, W. O. ves Olšany, W. Vilímeč Dolní, W. O. Vystrčenovská obec, P. O. HL. pečeť obce Hladova; BD Bezděkov dědina u Úsova, DL dědina Lípovec (obr. X. 11.), KSS Košíkov, PDC pečeť dědiny Jinačovic (obr XIV. 13.), PMS pečeť městečka Studené (VII. 7.), RA Radkov u Bystřice p./H., SP sigillum Petrovic u Velkého Meziříčí, W Vacanovice u Tršic, W. L. ves Lesonice u Krumlova, WR ves Rohozec (X. 1.); DZ dědina Čížov (něm. Zaysa) u Vranova, P. P. obci L. a S. pečeť poctivé obce Lačnova a Sčechova u Kunštátu.

Méně se vyskytá, že u nerozdělených osad začáteční písmena znamenají vrchnost, na př. na pečeti Bukoviny: WUBECZ VELKÉ BUKOWINY K. Z. (t. j. kláštera Zábrdovského), Bukovinky: WUBECZ MALÉ BUKOWINKY 1668 a ve znaku 3 žaludy a také K. Z. (XIV. 5.).

3. Pouze jméno bez znaku měly: HROZNATÍN (Hroznětín u Náměště), KROKOČÍN tamtéž; se znakem: FRATTING m. Vratěnín a ve štítě začáteční písmeno a rok F 1646; SVATOSLAF (Svatoslav u Tišnova, obr. III. 3.), POPUVI (Popůvky u Náměště, IX. 6.), HOUGEZD (Újezd u Rosic, VI. 8.), HORNÍ A DOLNÍ MLADOTICE (u Val. Klobouk), KRALÓWA WES (u Úsova), OSTROVSKÁ LHOTA 1726 (u Uher. Ostroha), STREMENICKO (Střemeníčko u Litovle).

4. S bližším označením obce rozličnými slovy: město, městečko, dědina, ves, obec, se jménem sv. patrona obce nebo pána, panství, a j., na př.

A. **České nápisy**: PECZET WIETSSY MIESTA SLAWKOWA 1657 (obr. II. 8.), PECZET MIESTA WSETINA (II. 5.), PECZET MENSSI MIESTA BYSTRZICE 1565 (II. 3.), Z MSTA BRECLAV (Z města Břeclavě, totiž Staré, nyní vsi, obr. V. 10.). MIESTECZKO NOWA BRECLAV (IV. 1.), MIESTECZKO LUKOWA (teď Lukov u Vranova); PECZET MIESTECZKA REIRAD (Rajhradu, V. 1.), PECZET MIESTYS DAUBRAWNIKA (V. 3.); — DIEDINA COTKITLE (u Zábřeha). DIEDINA PRATCZE (u Brna, IX. 3.), DIEDINA PRZIBICZE NAD TABOREM (IX. 4.); WES KRZTINI 1629 (XIV. 1.), WES RADOMILOW (u Rudy), WES RADLIZ ANNO 1682 (IX. 13.), UBECZ JESENEC 1732 (u Konice), WUBEC HAGANI 1733 (XIV. 3.), OBECZ DIEDINI MENIK 1716 (Měník u Litovle), WUBECZ Z WOCHOZE (obec z Ochoze u Brna, XIV. 9.); Z DIEDINY RZIMICZE (u Litovle), PECZET RIMICKICH LETA PANIE 1622 (Rymice u Holešova); POCTIWA OBECZ STIEPANOWICZE 1715 (u Tišnova), POCTIWA OBEC ZELICHOWSKA (Želichovice u Vizovic); PETZET STARI TRNAVKI, PECZET DIEDINY PORŠOVA 1625 (Boršov u Kyjova), PECZET DIEDINI CHWALKOWICZ 1661 (u Bučovic), PECZET OSADY DWORZISSTE (Dvořiště u Bystřice n./P.), PECZET OBCZE BEDRZECHOWSKI (Bedřichovice u Brna), PECZET OBCE LESSENSKE 1684 (Leštnice neb Lišnice u Mohelnice), PECET OBCE HRACHOVSKE 1731 (Hrachovec u Valaš. Meziříčí), PECET OBCE VIDECKE (Vidče tamtéž); PECZET OBECZNI DIEDINY BOHAUNICZ (Bohonice u Brna, obr. XII. 2.), PECZET OBECZNI DIEDINY SPYTINOWA 1607 (VI. 4), PECZET OBEC. KOMIENSKA (u Bojkovic), PECZET OBCZE DIEDINY TRZI DWORU 1601 (VII. 2); PECZET UBCE DIEDINI LIPOWE 1711 (u Boskovic), PECET UBCE DIEDINI ZAKRANI 1533 (Zakřany u Rosic); PECZET POCTIWI OBCE KRCHOWA 1736 (Krhov u Boskovic, III. 9), PECZET POCTIVI OBCE PETROWIC 1753 (Petrov u Kunštátu), PECZET POCTIWICH OBCI HORZICKE A OLEŠANSKE (Hořice a Olešná u Blanska); PECZIETKO DIEDINY RUDKY (u Ivančic); OBECNI PECZET Z DIEDINI PAMIETIC 1735 (u Boskovic, III. 5.), WABEIZNY SSIGILUM DIEDINI SOBOTOWITZ 1668 (u Rajhradu, IX. 7.); — SECRET OBCE DIEDINI KRZELOWA (u Olomouce), CEKRIT DIEDINI NESLOWICZE, SEKRYT DIEDINY ZIDIENICZ (XIV. 8.), SEKRYT

WSI MLADONOVIC (u Jemnice), SEKRYT OBECZNI PAWLOWICZ (u Bohdalic); OBECNI DEGRET TRESNY (u Kunštátu); OBEC † BEZUCHOWSGA † PANA F † A † R † H † H (obec Bezuchovská pana Františka Antonína Rotala hraběte Holešovského); ZALOZENI DIEDINI S. ANTONINA ORZECHOWI (Nový Ořechov u Křižanova); S. MICHAELI. ORA PRO NOBIS. DEDINA MEDLITZ (u Krumlova, III. 8.); DIEDINA BISCOPIZ S POWOLENIM WIRCHNOSTI (Biskupice u Tovačova, VIII. 6.); TOTO GE PECET DIDINI BILOVIC (u Břeclavě); — rychtářské pečeti na př. PECZET RICHTARZSKA MIESTECZKA ZIER * (Žeravice u Kyjova, VIII. 5.), PECZ : FOIT : Z : MAL : PETRZWALDU 1731 (VI. 6.).

B. **Německé nápisy**: LANDISHUET (Lanžhot), HEFFLEIN AN DER TAJA IN MARKGRAFTHUM MAHR (Hevlín u Jaroslavic), DORF PLASPITZ IN M. MAHRN (Plačovice u Jemnice); DESEN MARKCH GROSS SELEWITZ (Židlochovice, V. 2), SIGILLUM NEU-SIDL AM SANT (Nové Sídlo u Drnholce), SIGILL DIS MARKS BASSATIZ 1614 (Vlasatice—Wostitz), SIGIL DES LIEPLICHEN MORC GRUSPACH (Hrušovany, V. 8.), SIGIL DER GEMEIN ZU CZECHIN (u Rousinova, X. 10), SIGILL DER GEMEIN ZU KOSLAN (Kozlany u Bučovic); SIGIL ZUR GEMAN MALSPITZ (Malešovice u Židlochovic); SIGILL DES TORF UNTER-GERWIZ (Dolní Jeršpice u Brna, XII. 11.), INSIG. DES AIGEN OBER-GERWIZ (Horní Jeršpice, XII. 12). SIG. DES AIGENS NYMBLAN (Nemilany u Olomouce), DAS SIGEL ZU AGEN UHRSPYTZ (Cvrčovice u Pohořelic); SIGNUM DES DORFF KORTAWITZ 1680 (Kotvrdovice u Blanska), GEMEIN. SIGILL. ZU MALMIERITZ (Maloměřice u Brna, XIII. 11.), GEM. SIGIL IN ALT-SCHALLERDORF (Starý Šaldorf u Znojma, IX. 7.);

S. FRANCISCUS DARF BOLLESCHIN, S. ANNA MIT MARIA DARF MESDRSISKA, S. ANTONI VON PADUA DARF ROSEZ, S. ELISABETH DARF RUDKA (Bolešín, Meziříčko, Roseč, Rudka a j. vsi bez kostelů u Kunštátu se jmény svatých, v. znaky str. 138.); TREU U. BESTENDIGKEIT DER LODENITZER (Věrnost a stálost Loděnických, obr. III. 7.); DAS GEHERT DEN DORF RACOWITZ (To patří vsi R. u Jemnice); — rychtářské pečeti: SIGILL DES GERICHTS DES DORFF DOLEIN (Dolany u Olomouce).

C. **Latinské nápisy**: CIVITAS ZLIN (město Zlín, IV. 2.), SIGILLUM PRISICENSIS (Přízřenice u Brna, XII. 7.), SIGILLUM

CIVITATIS SLAVNICENSIS (města Slavonic, II. 6.), SIGILLUM CIVITATIS TOVACZOVIENSIS (m. Tovačova, II. 1.), SIGILLUM CIVIUM CIVITATIS BISTRZICZIENSIS A. 1580 (měšťanů města Bystřice r. 1580, n./Pernšt., II. 2.) SIGIL. MIN. CIVIUM DE POHORLIZ (pečeť menší měšťanů z Pohořelic, IV. 1.), S. CIVIUM OPITI SCHATTAVIENSIS (městečka Šatova), SICILLUM OPPIDI NIKLOVIC (městečka Mikulovic u Znojma, II. 2.), SIGILLUM OPPIDI SSCITAR (Štítary, Schiltern u Znojma), SIGILLUM OPPIDI SCHAFFAW (Šáfov, Schaffa u Vranova), SIGILLUM OPPIDI DE USOW; SIGILLUM CIVITATIS ET CIVIUM DE BRUNA (ve XIII století, v. str. 12.), později SIGILLUM SENATUS POPULIQUE BRUNENSIS (pečeť rady a obce Brněnské), SIGILLUM SENATUS POPULIQUE REGIAE METROP. OLOMUCENSIS 1777 (král. metrop. Olomucké), INSIG. SENA : POPUQVE : CIVI : STRAZNIC 1612 (pečeť rady a obce města Strážnice); — SIGILLUM PAGI WOSTROW (p. vsi Ostrova u Rájce), S. COMMUNITATIS DE MOSTIENICZ 1565 (p. obce Horních Moštěnic u Přerova), SIGILLUM COM. STUPESS. (p. obce Stupešic u Hrotovic), SIGILLUM POSWATENSIUM 1593 (p. Posvátenských u Kelče); — rychtářské: S. IUDICIS CIVITATORUM IN BRUNNA (rychtáře měšťanů v Brně, ve XIV. století, str. 12.), SIGILLUM IUDICIS BZENECZENSIS (r. Bzeneckého, tab. I, 3.). SIGILLUM . IUDICI . KOSCHATICENSIS 1730 (r. Košáteckého, VI. 12.).

Jiné se čtou na vyobrazených pečetech na tab. I.—XIV. a v příkladech na str. 24.—25, 27. a na obrazcích. V některých nápisech můžeme také stopovati vývoj nynějších jmen místních, zvláště poněmčených.

Nejstarší pečeti mají města královská od XIII. století (viz hlavní město Brno str. 11.—12.), potom jiná města a městečka, jak obsahují příklady z privilegií již uvedené.

Vesnice moravské, pokud z letopočtů na pečeti vyrytých známo, dostaly právo pečeti od XV. až do konce XVI. století: r. 1496 Křenovice u Kojetína,[1]) 1533 Zakřany u Rosic, 1545 Babice u Znojma, 1565 Horní Moštěnice u Přerova, 1583 Želechovice

[1]) Privilegium na pečeť z r. 1496 a potvrzení na ni r. 1525 zachovalo se podnes v obecní truhlici Křenovské. (Zpráva Ant. Beneše v Selském archivě r. 1904, str. 159.)

u Sternberka, 1589 Střelice u Brna, 1593 Posvátno u Kelče a Bohuňov u Kunštátu, 1598 Babice u Vršavy, 1600 Hlína u Dolních Kounic a Kostníky u Jemnice.

V XVII. století: r. 1601 Tři Dvory u Litovle, Uhřice u Sebetova, 1602 Ohrozim, 1604 Lužice u Hodonína, 1607 Spytihněv;

r. 1615 Zbraslav, díl král. kláštera na St. Brně, 1617 Bohonice u Brna, Březovice u Kyjova, 1618 Lukov u Jaroměřic;

r. 1620 Bukovice, Maršová a Rapotice u Viesenberka, Pohořelice, 1621 Losin a Vykýřovice, 1622 Hrušky u Břeclavě, Chrlice, Jamolice, Křepice a Moutnice u Židlochovic, Ostrov u Žďára. Rymice u Holešova, Šardice, 1624 Nížkovice, Žarošice, 1625 Boršov u Kyjova, 1626 Brodek u Kožušan, 1629 Křtiny u Brna, Vítovice u Slavkova;

r. 1630 Těšice u Hodonína, 1631 Mlač u Litovle, 1635 Medlánky u Brna, 1636 Těšetice u Krumlova, 1637 Horní Újezd u Lipníka;

r. 1640 Božice u Jaroslavic, Palonín u Loštic, Radkovice u Myslibořic, 1641 Bratibrun u Drnholce; 1643 Silůvky u Kounic, 1644 Opatovice u Rajhradu, Hunkovice u Židlochovic, Mladějov u Mor. Třebové, Podolí u Brna, 1645 Čechy u Plumlova, 1647 Buč u kláštera Luckého, Hřbinec u Uničova, Marhéfy u Bučovic, Ostopovice u Brna, 1648 Kobylnice a Telnice u Brna, 1649 Křídlovičky a Slup u Jaroslavic;

r. 1650 Greifendorf a Ločnov, Dolní Hynčina, Javoří, Jestřabí, Kladky, Krchleby, Lukavice, Podolí, Řepová, Ráječko, Sklenné, Slavoňov, Vyšehoří, Vendolí a Zvole na panství Mírovském a Svitavském, 1651 Brňany a Topolany u Víškova, Nová Ves u Břeclavě, 1652 Březinky u Jevíčka, Mouchnice, 1654 Frelichov neb Frelišdorf u Mikulova, 1655 Tovéř u Olomouce, 1656 Prusy u Slavkova, Smolín u Židlochovic, 1657 Senička u Litovle, 1658 Hradec u Úsova, 1659 Rychtářov u Víškova;

r. 1660 Hlusovice u Olomouce, Lešany u Plumlova, díl kláštera Všech Svatých v Olomouci, Vranov u Brna, 1661 Chvalkovice u Bučovic, 1662 Mezihoří u Trnávky, Opatovice a Rybníčky u Víškova, díl Troubska u Brna, 1663 Chořelice, Chudobín, Nasobůrky a Vilímov u Litovle, Majetín u Přerova, 1664 Stavěšice u Kyjova, 1665 Drnovice u Račic, Kněždub u Strážnice, Troubky u Přerova, 1666 Bludov u Chromče, Holásky u Brna, 1667 Hostěrádky u Slavkova, Pěnčice u Přerova, Služín a Stařechovice u Plumlova; na panství Žďárském 24 osad, a to

na díle Radešínském 11 vesnic: Bobrůvka, Bohdalec, Branšov, Mirošov, Podolí, Račice, Radešín, Rožínka, Řečice, Svratka, Zvole; na Žďárském 14 vesnic: Hlinný, Hodiškov, Jamy, Jiříkovice, Kotlasy, Lhotka, Obyčtov, Počítky, Pokojov, Radiňovice, Rousmírov, Sazomín, Sklenný, Slavkovice; 1668 díl Horních Bítovčic, Kozlov, Předvoř a Studnice Vysoká u Jihlavy, Bukovinka u Brna, Čáslavice u Sádku, Sebranice u Kunštátu, Sobotice u Rajhradu, Tetětice u Zdounek, 1669 Hostišová u Holešova, Cholina u Olomouce, Komořany u Víškova, Rašovice u Slavkova;

r. 1670 Ostrý Kámen u Svitav, 1671 Čakov a Loučka u Litovle, Loděnice Mor. u Olomouce, díl Ohnic na panství Hradištském u Olomouce, Rudoltice u Viesenberka, Vražné u Trnávky, 1673 Modletice u Jemnic, Mutná a Bělčovice u St. Hobzí, Velatice u Brna, 1674 Holasice a Loučka u Rajhradu, 1675 Branišovice u Brna, Holice a Luběnice u Olomouce, díl Štětovic u Kožušan, 1676 Šumice u Krumlova, 1677 díl Tasovic u kláštera Luckého, 1678 Kundratice u Křižanova, Mařatice a Podolí u Uh. Hradiště, Radotice u Pulic, díl Zvonovic u Nosálovic, 1679 Bolelouc u Tovačova, Popovice a Přestavlky u Přerova;

r. 1680 Cetechovice u Střílek, Kotvrdovice u Jedovnice, Želovice u Olbramovic, 1681 Herčivald u Karlovce, Krhov a Hrotovice, Petrov u Mor. Třebové, Popovice u Rajhradu, 1682 Derfle a Mikovice u Uher. Hradiště, Radlice u Hor. Němčic, Zarazice u Veselí n./M., 1683 Záhlinice u Hulína, 1684 Tažaly u Kožušan, 1685 Moravany u Brna, 1686 Bohuňovice, Chomoutov, Libuše, Mezice, Přemyslovice a Žerůvky na panství Hradištském u Olomouce, Květín u Mohelnice, Zdětín u Plumlova, 1687 Vršava u Jaroslavic, Ondratice u Víškova, Ostrov u Rájce, Rychnov a Sušice u Mor. Třebové, Sokolnice a díl Jiříkovic u Brna, Stará Ves u Rymařova, díl Újezda u Blanska a Černé Hory, 1688 Kostice u Břeclavě, Milonice u Bučovic, Ponikev u Konice, Rudice, Sloup a Šošůvka u Blanska, 1689 rychta Černovská, Doubravnická, Kozlovská, Štěpánovská, Ujčovská, Věženská a Zlatkovská u Pernšteina, Žbánice u Višňové;

r. 1690 Četkovice u Šebetova, Pičín u Dačic, Raková a Konice u Litovle, Záhorovice u Bojkovic, 1691 Brankovice u Bučovic, Javorník u Strážnice, Ruclavice u Holešova, 1692 rychta Malostovská a Roženská u Pernšteina, Protivanov, 1693 Mouřinov u Ždánic, Pěnčičky u Přerova, 1694 Sentice u Veveří, Žeranovice

u Holešova; 1695 Dolany u Olomouce, Křetín u Kunštátu, Perná u Mikulova, 1696 Těšetice u Olomouce, 1697 Edrovice u Rymařova, Luková u Přerova, 1699 Heřmanice u Křumlova, Količín u Holešova, Podhradní Lhota u Kelče, Lišná u Domaželic, díl Načeratic u Jaroslavic, r. 1700 Vranín u Jaroměřic.

Společně měly znak a pečeť obce, hlavně které příslušely k stejné rychtě, fojtství, na př. u Kunštátu a Pernšteina (str. 137—139, 144) neb osady blízké sousední, jako Újezd, Sebranice a díl Voděrad do r. 1759; na panství Brodeckém: Brodek, Ondratice a Sněhotice; u Drnovic: Rosičky a Ústupov; na statku Dřínovském u Zdounek Dřínov a díl Vlčích Dolů; u Kuřimě: Branškov, Lažánky a Maršov; Blahoňov, Jestřabí, Katov, Nová Ves, Panov a Prosatín, Svinošice, Sv. Kateřina a díl Šebrova; u Olomouce: Březová a Hunčovice; u Opatovic: Brťoví, Smolná a Malonín; u Rájce: Šošůvka, Sloup, Petrovice a Vavřinec; u Slavičína: Slavičín a Lipová; u Tišnova: Bělč a Ochoz; Drahonín a Olší; Hájek, Jamné a Rohozdec; Jilmová, Horní Loučky, Střemchová a Železný; Kynice Německé a Řikonín; Újezd, Lubný a Skreje; u Želče: díl Pustiměřic a díl Želče.

Změny obecních pečetí a znaků za pozdější doby.

Znaky městské panovníci měnili, když je městům na důkaz milosti své na přímluvu vrchnosti „polepšili“ nebo „rozhojnili“ (v. str. 11.). Postupnou změnu takovou znázorňují obrázky pečetí města Bzence na tab. I., a to jak tvarem věcí, tak i úpravou celku, od nejstarší jednoduché č. 1. s nápisem SIGILLVM CIVITATIS PISENSENSIS až k nejnovější č. 5. s českým nápisem MĚSTO BZENEC, nebo Bystřice n./P. na tab. II. č. 3. a 7. a str. 19—20.

Změna ta zachovala i památku některých bývalých pánů (v. str. 5., 14.—15., 20.—24.); nebo začáteční písmena králů, kteří městu znak polepšili, na př. v novém znaku Brna (str. 13.), Šumberka (str. 19.), Mikulova (str. 21.).

Úplně byl znak změněn, t. j. zcela nové předměty místo bývalých v něm dány, když nový pán chtěl obci dáti svůj znak, nebo když se obecní pečeť ztratila a někdo jí mohl zneužiti (str. 18.).

Brno dostalo od Ferdinanda II. r. 1646 místo starého znaku říšského orla dvouhlavého a j. (v. str. 11.—13.).

Veselí u Vel. Meziříčí mělo původně znak bývalých pánů svých Lomnických z Meziříče, bílé křídlo v červeném poli; na žádost nového pozdějšího pána Zikmunda Helta z Kementu (znaku mříže do brány) udělil r. 1563 král Ferdinand I. městečku nový znak: „štít všecken žlutý, v němž mříže uprostřed na dvojitém řetězi železném na červeno obarvená, od vrchu jest zavěšena, kterou mříži dva lvové červeni s ústy rozžavenými a jazykem vyplazitým na zadních nohách vzhůru stojící a ocasy mezi zadní nohy svěšené mající, jeden po levé a druhý po pravé straně, předníma nohama drží."

Telč (obr. XV. 5.) měla od povýšení na město před r. 1282 ve znaku orlici, potom ve štítu červeném znamení na spůsob lilie bílé. Když roku 1645 byla vojenským lidem vypleněna a ztratila se pečeť městská, aby se nemohlo staré pečeti zneužiti, hrabě Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, pán na Hradci Jindřichově a Telči, prosil císaře a krále Ferdinanda III., aby Teleckým proto erb jejich změnil a na rozdíl oné ztracené pečeti rozhojnil. I dal a zlepšil jim r. 1650 takto erb a znamení: „totiž štít obdélný naskrz rovný, červené neb rubínové barvy, v něm od spodu litera W, kterouž vlastní jméno nadepsaného Viléma Slavaty, jakožto nynější vrchnost jich, vyznamenává. Nad touž literou jest znamení na spůsob lilium[1]) bílého, jehož oni Telečtí v erbu svém od starodávna užívají. Nad tím vším koruna zlatá královská, a nad ní růže bílá, kterouž dva andělé, ten pak po levé straně štítu pravou, a druhý po pravé straně levou, a zase ten po levé straně a druhý po pravé straně pravou rukou držejí."[2])

Nejvíce změn pečetí a znaků jest po r. 1848, kdy staly se obce samostatnými.

Po svém jméně změnily svůj znak města Jihlava, Olbramkostel a vesnice Senetářov u Rájce, Vlčková u Holešova. Jihlava (Iglau) přidala si ježka (v. str. 12. a obr. XV. 6.); Olbramkostel u Znojma od r. 1538 dvě věže okrouhlé a j.,

---

[1]) „Jest to známé znamení užívané od domu Hradeckého, vzaté dle počátečního písmena M ze jména Maria". (J. Beringer a Jar. Janoušek, Město a panství Telč, str. 75.)

[2]) Tamtéž, str. 4., 5., 75.—76.

r. 1749 dvě kostelní věže, od r. 1806 kostel dle svého jména a vedle něho strom, nyní bránu městskou se dvěma věžema s cimbuřím, mezi nima 2 srpy křížem položené; Senetářov na staré pečeti má radlici; později dle výkladu německého jména Sonnitarz, Sonnendorf slunce paprsky vysílající, pod nim radlici a krojidlo, po stranách 2 květy.[1]) Vlčková místo ptáka má 2 vlky v lese.[2])

Jinou úplnou změnu věcí ve znacích mají města a městečka: Chropyň místo vydry sv. Jiljí, patrona kostelního; Klenovice u Kojetína místo hradeb městských a láhve s úzkým hrdlem nejprve sv. Bartoloměje patrona kostela, potom radlo, kosu, hrábě, srp a přes to snop obilí. Horní Kounice místo saně a jezdce na koni a j. (str. 19.) nyní po farním kostele archanděla sv. Michala; Kamenice místo berly prelátské a 3 klínů moravskou orlici; Vladislav u Třebíče místo vrše také moravskou orlici v levo hledící a na jejích prsou štítek s vrší.

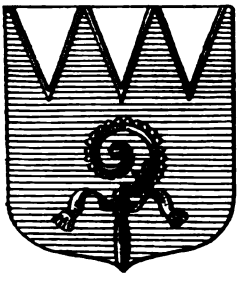

Obr. 40. a 41. Starý a nový znak Kamenice u Jihlavy.

Částečně změnily znaky: Kojetín má starý znak břevno síťované, nový: za břevnem úl, kolem něho včely; Hrotovice starý jakožto ves: radlice a snop obilí; nový jakožto městečka od r. 1883 jen snop obilí.

Vesnice úplnou změnu znaků mají:[3]) Lačnov místo sv. Václava vchod do šachty a nad ním dvě hornická kladiva

[1]) Vlastivěda Moravská: Okres Znojemský od F. V. Peřinky, obr. 3. a str. 404., Okres Blanský od J. Kniese, str. 172.

[2]) Ed. Peck, Okresní hejtmanství Holešovské, str. 77.

[3]) Změny tyto uvedeny jsou hlavně u srovnání starých pečetí a znaků z r. 1749 s obrázky nebo zprávami v místopise Vlastivědy Moravské.

křížem položená; Německé Kynice místo 2 rohů křížem položených vížku; Podolí u Búzova místo lípy lva; Dolní Bojanovice u Hodonína místo vinné větve s hroznem pluh; — Nová Ves u Oslavan měla r. 1749 radlici a na ní vyrytý kosíř a na pečeti nápis: DEDINA NOWA WES, od r. 1833 nápis: GEMEINDE NEUDORF a znakem snop obilí, hrábě, srp a pluh; od r. 1870 „OBEC NOVÁ WES", hrábě, 2 kosy a pluh; Popovice u Ivančic místo radlice a 2 květů po stranách od r. 1768 sv. Jana Nepomuckého; Domášov na staré pečeti radlici a 3 klasy, na nové bez znaku; Drnovice u Kunštátu místo radlice a krojidla nejsvětější Trojici; Pateřín u Litovle společně s Bílou Lhotou místo radlice a krojidla koně ve skoku; Dražovice u Bučovic místo radlice nyní slunce; Kozlany a Nemochovice tamtéž místo radlice

Obr. 42. Nový znak Černčína.

Obr. 43. Nový znak Klobouček.

sv. Floriana; Nevojice tamtéž místo radlice později rosettu a nejnověji sv. Mikuláše; Kanice Dolní u Brna společně s Řicmanicemi mívaly radlici, palici a kopáč (XIV. 10.), od r. 1779 vlastní pečeť a znakem sv. Jana Nepomuckého; Střemeníčko u Litovle místo radlice raka a jezdce na koni (sv. Jiří); Černčín u Bučovic místo radlice později: strom, hrábě, kosu, radlice a 2 vinné keře (obr. 42.); na nové pečeti strom, hrábě a kosu; Kloboučky místo radlice hever a po stranách 2 květy (obr. 43.)[1]; — Padochov u Oslavan českou pečeť s nápisem DIEDINA PADOCHOWICE a znakem od r. 1717 kosíř, vinný kmen s ptáčkem sedícím; novou pečeť s německým nápisem GEMEINDE-VORSTAND PADOCHAU a znakem pluh a 2 havířská kladiva; — Litostrov u Rosic místo

[1]) Obrázky č. 34., 35., 39., 42., 43. a tab. XII.—XIV. laskavě půjčil z Vlastivědy Moravské sl. Musejní spolek v Brně.

jednoduché okrasy čarami a nad tím korunu: na 3 pahrbcích 3 stromy, prostřední vysoký, po straně 2 malé pod korunou vysokého; Jestřabí u Brumova místo jestřába sv. Jana Nep., Popov u Valaš. Klobouk místo popa nebo poustevníka nyní sv. Cyrilla a Methoda.

Částečné změny jsou ve znaku vesnic: Lipová u Boskovic starý: lípa bez listí, pod ní lopata a poříz; nový: 3 lípy; Chvalkovice u Hvězdlic st. réva a 4 hrozny, n. hrozen s listem; Čekyň u Přerova st. pluh s kolečky, n. pluh a sekeru; — Šebetov u Boskovic st. radlice a krojidlo křížem, nový ve 3 části rozdělený štít: nahoře hradební zeď ozubená, uprostřed krojidlo, dole radlice; Vážany u Rousinova st. radlice a strom, n. jen radlice; Příbram u Rosic st. radlice a krojidlo, n. jen radlice; Citonice u Znojma st. radlice, n. vedle ní též jiné nářadí hospodářské; Letošov u Bučovic st. radlice a krojidlo, n. radlice; Bohdalice st. radlice a kosíř, n. radlice a krojidlo; Řeznovice u Ivančic st. radlice a hrozen vína; od r. 1771 na révě se 3 hrozny sedí ptáček, vedle ní jest radlice, stromek a krojidlo; nová pečeť bez znaku; Němčice u Ivančic st. radlice, vinný kosíř, n. jen radlice; — Zbejšov u Slavkova st. hrozen, radlice a nahoře ve štítě nádoba, od r. 1883 radlice a hrozen; Moravské Bránice st. 2 kosíře křížem položené, nad nimi kvítek, pod ním hrozen; n. 2 nože vinařské; Dunajovice Horní st. bažant a j. (str. 17.), n. 2 křížem položené srpy a pod nimi holubice; Sloup a Šošůvka měly společnou pečeť a týž znak: krojidlo uprostřed, po jeho stranách 2 rýče; od r. 1789 má Sloup vlastní pečeť a na ní znakem po svém jméně sloup, Šošůvka rýč.

Několik městeček a vesnic, které měly znaky, uvedené v předešlých oddílech, nemají teď znaku na obecní pečeti,[1]) hlavně proto, že prý nevědí o něm, nemajíce již privilegia ani zprávy o něm (viz str. 6.). Mají tedy na obecní pečeti jen nápis.

Změna se děla i v nápisech, v řeči a výrazech. Latinských přestalo se užívati a v českých osadách také německých. Na novějších pečetech čteme nápisy: MĚSTO . ., MĚSTEČKO . ., OBEC MĚSTA neb MĚSTEČKA . ., OBECNÍ RADA MĚSTA neb MĚSTYSE, MĚSTEČKA . ., PŘEDSTAVENSTVO MĚSTA,

[1]) Podle odpovědí na žádost o ně a zpráv ve Vlastivědě Moravské v jednotlivých okresích.

MĚSTYSE . . ., OBECNÍ PŘEDSTAVENSTVO MĚSTYSE . . ., na vesnických: OBEC . . ., MÍSTNÍ OBEC . . ., PŘEDSTAVENSTVO OBCE . . ., na německých: STADTGEMEINDE . . ., MARKTGEMEINDE . ., GEMEINDE-RATH . ., GEMEINDE-VORSTAND . ., BÜRGERMEISTER-AMT . . .; ve smíšených obcích: OBECNÍ RADA . ., GEMEINDE-RATH, neb naopak.

Svědčí tedy celkem i znaky a nápisy pečetní o změnách všeobecných a národních, zvláště v obcích smíšených. — Vyobrazení jejich má býti věrné a popis správný dle privilegií nebo starých původních pečetí. I prospěje znalost jejich bližšímu poznání nejen vlastního předmětu, heraldiky a sfragistiky, ale též jiným vědeckým odborům a hlubšímu poznání bývalých poměrův obecních.[1])

Seznam obrázkův.

V textu: čís. 1.—3. Brno, 4.—5. Uher. Brod, 6. Žďár, 7. Hrabětice, 8.—13. obce u Kunštátu. 14. Koldštýn, 15. Krumberk, 16. Rymařov, 17. Plumlov, 18. Znojmo, 19. Hustopeč u Brna, 20. Náměšť u B., 21. Hrádek u Jaroslavic, 22. Čikov u Bíteše, 23. Místek, 24. Kojetín, 25. Vizovice, 26. Chvalkovice u Bučovic, 27. Valtrubice, 28. Mackovice u Jaroslavic, 29. Bystřice u Olomouce, 30. Marhéfy u Bučovic, 31. Stanoviště u Bíteše, 32. Německé Malkovice, 33. Kroměříž, 34. Nové Zámky, 35. Bučovice, 36. Vracov, 37. Prostějov, 38. Štramberk, 39. díly 3 obcí v Jiřikovicích u Brna, 40. a 41. starý a nový znak Kamenice u Jihlavy, 42. nový znak Černčína a 43. Klobouček u Bučovic.

Na tabulkách č. I.—XV. 158 obrázkův:

I. č. 1.—5. příklad vývoje znaků: Bzenec, 6.—7. znaky dílů obce: Švábenice;

II. 1. Tovačov, 2. Mikulovice u Znojma, 3. menší a 7. větší pečeť Bystřice n. P., 4. Mohelno, 5. Vsetín, 6. Slavonice, 8. Slavkov u Brna;

III. 1. Zvonovice, 2. Lačnov a Sčechov u Svitav, 3. Svatoslav u Tišnova, 4. Greifendorf u Svitav, 5. Pamětice u Boskovic, 6. Přílepy u Holešova, 7. Loděnice u Krumlova, 8. Medlice u Krumlova, 9. Krhov u Boskovic, 10. Křtěnice u Krumlova, 11. Horní Bečva, 12. Hutisko a 13. Prostřední Bečva u Rožnova;

IV. 1. Pohořelice, 2. Zlín, 3. Osovská Bítiška, 4. Čejkovice, 5. Břeclav, 6. Podivín, 7. Nové Hvězdlice, 8. Jaroslavice, 9. Dražůvky, 10. Olbramovice, 11. Krumlov, 12. Křižanov;

---

[1]) Oprava: Na str. 9. řádek 10. zdola místo Studené a Visky VII. má býti: Němčice a Višňová V.; str. 15. ř. 19. m. Jiřikov u Rymařova: u Dolních Kounic, nyní zaniklé městečko; str. 23. ř. m. zlatého: stálého, str. 25. ř. 1. vynech Jiřikov; str. 148. ř. 10.: VIII. 4.

V. 1. Rajhrad, 2. Židlochovice, 3. Doubravník, 4. Kunštát, 5. Dolní Kounice, 6. Archlebov, 7. Němčice u Židlochovic, 8. Hrušovany u Jaroslavic, 9. Višňová, 10. Stará Břeclav, 11. Měnín, 12. Strachotice u Znojma;

VI. 1. Služín u Plumlova, 2. Vomice u Ivančic, 3. Petřvald u Příbora, 4. Zvole u Horní Bobrové, 5. Tečice u Rosic, 6. Petřvaldík, 7. Podolí u Mohelnice, 8. Újezd u Rosic, 9. Chromeč u Šumberka, 10. Bolelouc u Olomouce, 11. Lukovany u Ivančic, 12. Košátky u Příbora;

VII. 1. Grygov u Olomouce, 2. Tři Dvory u Litovle, 3. ulice Radlín v Brně, 4. Spytinov u Napajedel, 5. Záhlinice u Hulína, 6. Blatnice u Strážnice, 7. Studená u Telče, 8. Hostětín u Bojkovic, 9. Vísky u Boskovic, 10. židovské město v Pohořelicích, 11. Holubí Zhoř u Bíteše, 12. Derfle u Uher. Hradiště;

VIII. 1. rychta Radkovská a 2. Lhotecká u Telče, 3. Šardice u Kyjova, 4. Tršice u Lipníka, 5. Žeravice u Kyjova, 6. Biskupice u Prostějova, 7. Osek u Lipníka, 8. Čechy u Plumlova, 9. Slavkov u Lipníka, 10. Troubky u Tovačova, 11. Měrotínek u Rymařova;

IX. 1. Velešovice u Rousinova, 2. Křepice u Židlochovic, 2. Pratce u Slavkova, 4. Přibice nad Táborem u Židlochovic, 5. Troubelice u Uničova, 6. Popůvky u Náměště, 7. Starý Šaldorf u Znojma, 8. Sobotovice u Rajhradu, 9. Ujčovská rychta u Pernšteina, 10. Věženská rychta u Bystřice n./P., 11. Plenkovice u Znojma, 12. Jihlavecká rychta u Telče, 13. Radlice u Dačic;

X. 1. Rohozec a 2. Drásov u Tišnova, 3. Protivanov u Boskovic, 4. Roženská rychta u Bystřice n./P., 5. Dolní Bečva u Rožnova, 6. Litohoř u Budějovic, 7. Opatovice u Rajhradu, 8. Veselá u Valaš. Meziříčí, 9. Hrušky u Kojetína, 10. Čechyně u Rousinova, 11. Lipovec u Rájce u Blanska, 12. Rájec u Zábřeha;

XI. Moravské obvody ve Slezsku: č. 1. Arnultovice u Jindřichova, 2. Neuwald u Osoblahy, 3. Hlinka tamtéž, 4. Vysoká u Jindřichova, 5. Matějovice a 6. Rudoltice u Osoblahy, 7. Jindřichov, 8. Víno u Osoblahy, 9. Osoblaha, 10. Děvice (Dívčí Hrady) tamtéž. 11. Pitarné u Jindřichova, 12. Pískořov u Osoblahy;

XII. v okresu Brněnském: č. 1. Řečkovice, 2. Bohonice, 3. Jehnice, 4. Lískovec, 5. Evanovice, 6. Mokrá, 7. Přízřenice, 8. Jiříkovice a 9. Ořechovičky, díly kláštera u sv. Anny v Brně, 10. Komárov, 11. Dolní a 12. Horní Jeršpice;

XIII. 1. Střelice, 2. Jiříkovice, díl statku toho jména, 3. Žabovřesky, 4. Husovice, 5. Chrlice, 6. Holásky, 7. Sokolnice, 8. a 9. Tuřany, díl kláštera sv. Josefa v Brně a díl panství Chrlického, 10. Maloměřice, 11. Telnice, 12. Kněhničky;

XIV. 1. Křtiny, 2. Žebětín, díl Králové kláštera v Brně, 3. Hajany, 4. Bedřichovice, 5. Bukovinka, 6. Podolí, 7. Ořechové, díl kapituly sv. Petra a Pavla v Brně, 8. Židenice, 9. Ochoz, 10. Řicmanice a Kanice, 11. Bosonohy, 12. Tvarožna, 13, Jinačovice, 14. Žebětín, díl panství Veverského.

XV. Znaky měst: 1. Jevišovice, 2. Přerov, 3. Uher. Hradiště, 4. Napajedla. 5. Telč, 6. Jihlava.

OBSAH.

I. Všeobecná část.

Úvod . . . . . ročník V., str. 1
1. Právo pečeti obecní 2
2. Znaky obecní vůbec 3
3. Štít v obecním znaku 9
4. Městské znaky 11

Znak Olomouce, Brna a Znojma, str. 11, Jihlavy 12, Unčova, Uher. Hradiště a Brodu 13, Bzence 14, Polešovic 15. — Z listův o povýšení vesnic na městečka: Jedovnice a Nosislav 15, Šatov, Kokory, Opatov, nyní pusté městečko Jiříkov u Dolních Kounic, Mikulovice a Lhota Hroznová 16, Horní Dunajovice a Biskupice u Hrotovic 17. — Z listův o povýšení městeček za města nebo polepšení a rozhojnění znakův str. 17, Slavkov, Tovačov a Jaroslavice 18, Horní Kounice, Doubravice, Šumberk a Bystřice n./P. 19, Svitávka, Strachotice a Mikulov 20, Lipník a Nové Město 21, Libava a Žďár 22; — znaky dílů obcí: Švábenice 24; stará městečka opět vesnicemi 24, po znaku dáno nové příjmení 25.

5. Vesnické znaky 26

Právní význam jim přikládán, str. 26, nejstarší pečeti a znaky vesnické 27, stejný znak vesnic 28, znamení ve znaku městském a vesnickém 28.

II. Obecná znamení ve znaku.

1. Lidé v rozličném zaměstnání a stavu, str. 134, svatí a světice 136 srdce a jiné části lidské 140.
2. Zvířata čtvernohá a jejich části 141
3. Ptáci a jejich části 145
4. Obojživelníci, ryby a jiná zvířata 148
5. Rostliny a části jejich 149
6. Tělesa nebeská a věci pozemské 154
7. Báječná zvířata a potvory 155
8. Umělé věci:
a) nástroje a náčiní hospodářské a řemeslnické . . 156
b) stavby a jejich části . . . . ročník VI., str. 1
c) rozličné jiné věci 5
9. Mluvící nebo jmenové znaky 7

III.

Znaky dílů měst a vesnic na Moravě 11
Pečeti a znaky obcí v moravských obvodech ve Slezsku . . 24
Staré pečeti moravské a jejich nápisy 25
Změny obecních pečetí a znaků moravských v poslední době . 33
Seznam vyobrazených pečetí a znaků a) v textu, b) na 15 tabulkách 38

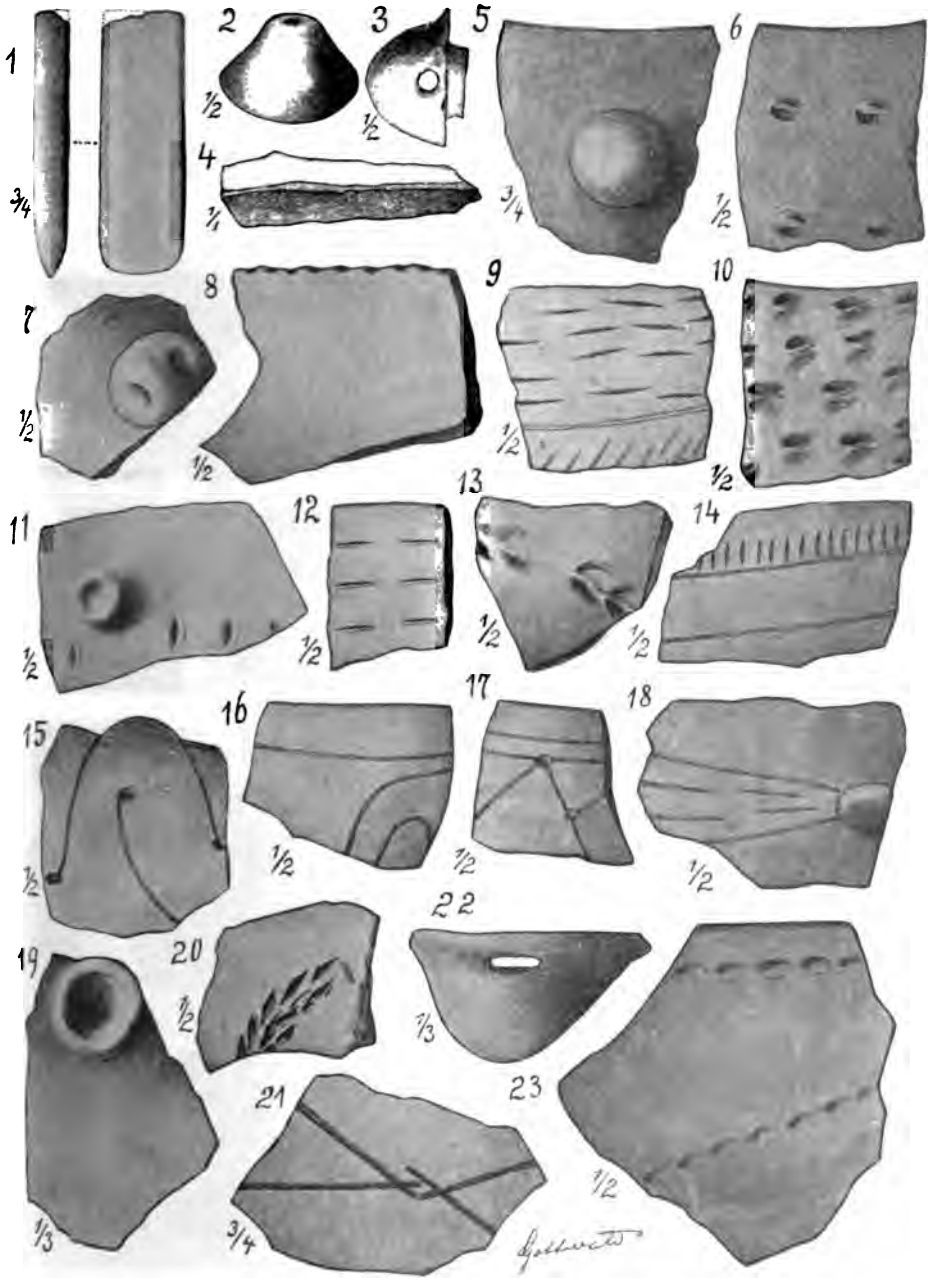

Nálezy ze „Skaličníků“ u Dětkovic.

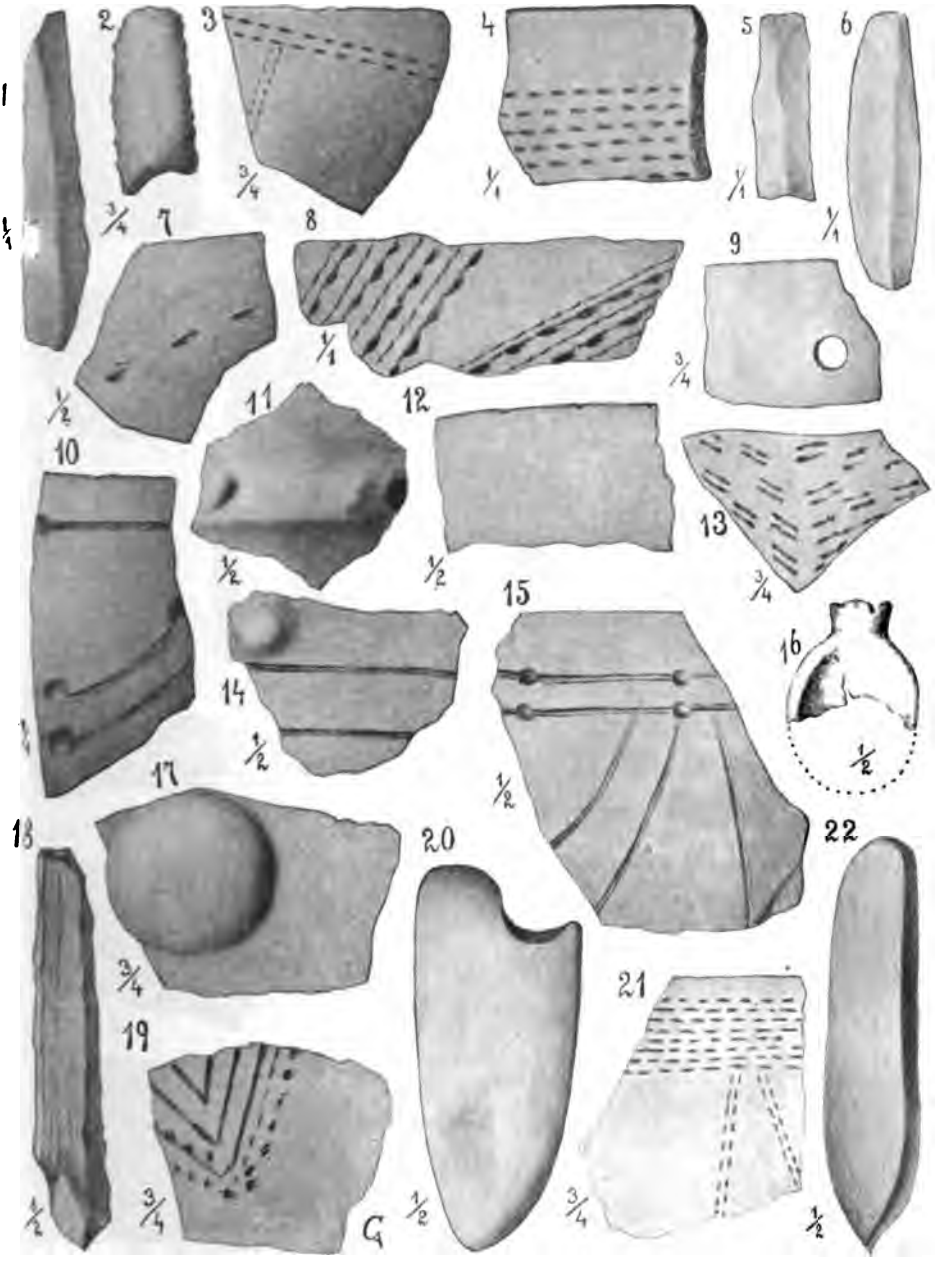

Nálezy z „Hájku“ u Brodka.

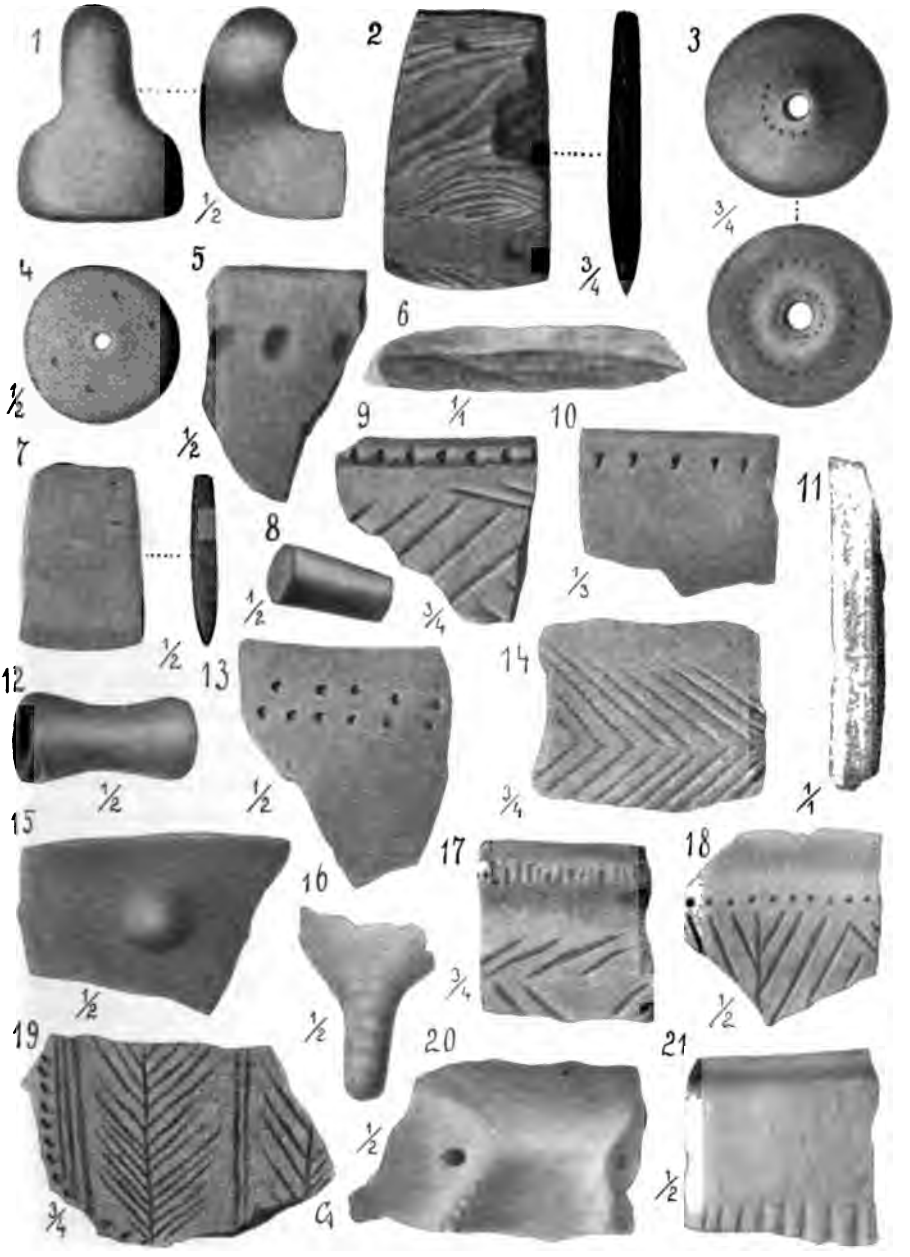

Nálezy z „Čubernice“ u Ohrozimě.

Sidliště neolithická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku.

Napsal Ant. Gottwald.

Ač v okolí Prostějova občas byly nalezeny jednotlivé kosti diluviálních zvířat, hlavně při odkopávkách v cihelně městské, Protivanského a Venclíkově, u Čelechovic, Držovic, Kostelce, Lešan, Třebčína, Vejšovic, Žešova a Smržic[1]) (kde nepochybně ve žlutce ležela celá kostra mladšího mamuta), přece nezjištěny dosud nikde památky z palaeolithu.

Že by člověk diluviální se tu někde byl zdržoval, k tomu dodnes nemáme určitých dokladův.

V cihelně Držovské uhozeno sice ve žlutnici na hnízdo popela mezi opálenými kameny, v městské pak pozoroval jsem pás černé popelovité hlíny s vtroušenými drobnými kousky cihlově vypálené hlíny a uhlíky, leč podle obou těchto nálezů nelze ještě na pobyt člověka zde usuzovati.

Že v době neolithické kraj náš dosti četně byl obydlen, ukazuje přiložená mapka, z níž patrno, že neolithec volil za sidliště ponejvíce poslední výběžky vysočiny Drahanské.

Takových sidlišť v okolí máme několik; nápadno je, že pohřebišť k nim příslušejících vůbec neznáme, ba ani hrobů ojedinělých.

V následující zprávě uvádím veškera dosud známá sidliště a dle dosavadních výzkumů mám za to, že ve východní části hejtmanství jich více již asi nebude; za to dá se v západní polovici hornaté, namnoze zalesněné, očekávati objevení sidlišť nových.

Dnes známe již na Prostějovsku 8 nalezišť s keramikou páskovanou, 3 s ornamentem tečkovaným a 6 nejmladšího druhu.

---

[1]) Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově, roč. V., str. 118.

Nádobí pomalované není zjištěno posud nikde.

Ornament žlábkový, jakož i otisky pletené šňůry vyskytly se podřízeně, a to velmi vzácně dosud jen u Brodka.

Sidliště s keramikou volutovou.

Brodek.

Na „Hájku“ nad silnicí Ondratickou přichází nejstarší a nejrozšířenější keramika s typickým ornamentem hlouběji rytým zároveň s ornamentem tečkovaně píchaným.

O tom níže.

Čechůvky.

Na „Kopaninách“ poblíž starého hliniku, východně osady, velmi málo vyskytují se nejstarší střepy neolithické z jemné plavené hliny s rytými čarami doličky přerušovanými. Některé jsou i tuhovány.

Nepatrné tyto nálezy svědčí zajisté o krátkém pobytu člověka.

Sbírka pisatelova.

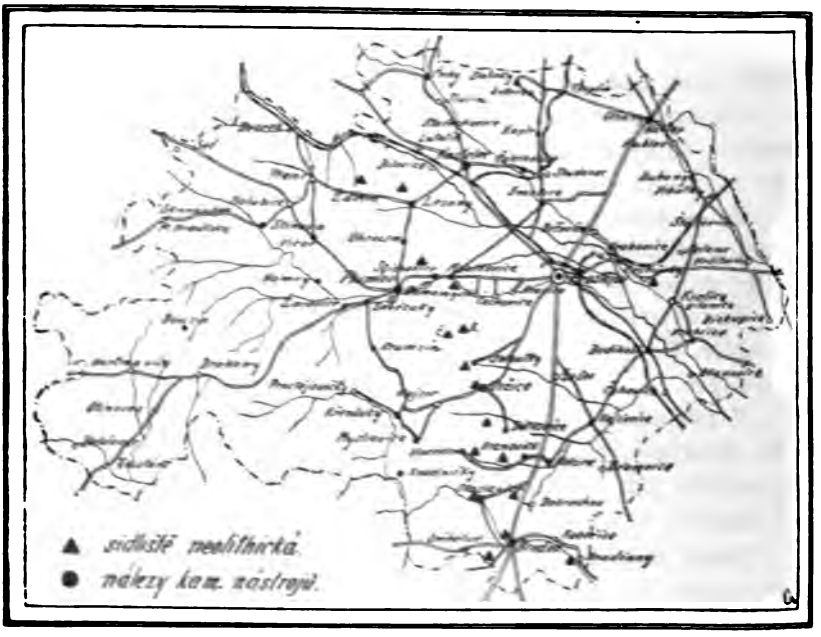

Dětkovice.

Na „Skaličníkách“ mezi Určicemi a Dětkovicemi, východně Prostějovského lesa, nad potůčkem ze Skalice vytékajícím, vyskytují se drobné, úhledné střepy z nádob kulovitých barvy šedivé, bělavé, nažloutlé i černé (netuhované) z jemně vypracované hlíny.

Na povrchu bývá nanesen slabý povlak barvy tmavější, jenž se smývá lehce. Ozdoba pozůstává z rytých přímek (tab. I., č. 14. a 21.) neb křivek (tab. I., č. 15. a 16.), při nichž vtlačeny jsou mnohdy mělké dolíky (tab. I., č. 15. a 17.); jednou přichází celá plocha s jamkami nehty vyštipanými (tab. I., č. 10.) a řada otisků nehtu (tab. I., č. 11.). Nalepené pupíky mají na vrcholku dovnitř zatlačený důlek (tab. I., č. 11.) nebo jsou nahoře ploché (tab. I., č. 18.).

Střepy z nádob hrubých, z hlíny pískem promíchané, jsou dokonale vypáleny, barvy šedé, hnědé, nejčastěji světle červené, na lomu černé neb tmavohnědé, někdy s nanesenou vrstvou červenou neb okrovou na povrchu.

Krášleny jsou jamkami vzniklými otisky prstů, řadami vrypů způsobenými nehtem (tab. I., č. 23.), ozdobou štípanou (tab. I., č. 6. a 13.), zářezy ostrým předmětem (tab. I., č. 9. a 12.) neb dřívkem (tab. I., č. 20.) pořízenými.

Na rovných krajích vidíme zřídka záseky neb dolíky po prstech (tab. I., č. 8.).

Kromě velkých podlouhlých pupíků hranatých a okrouhlých dovnitř prohloubených (tab. I., č. 19.) naskytují se menší kulovité (tab. I., č. 5.), polokulovité i úplně ploché, hladké, sedlovité i polokulovité s důlky po palci a ukazováčku (tab. I., č. 7.).

Nádobí toto mělo ucha, utvořená z větších pupíků prostrčením kolíku, jiná obyčejná, silná, pak rohatá, kolmou děrou protčená a do cípu slabě vytažená (tab. I., č. 22.) neb zvláště hotovená, jež do stěny nádoby se zastrčila a přilepila (tab. I., č. 3.).

Starožitné předměty objevují se jen zřídka. Nacházíme zde pazourkové nožíky (tab. I., č. 4.), jádra, sekyrky, nástroje kopytovitého tvaru (tab. I., č. 1.), přesleny (tab. I., č. 2.), drtidla a mlýny. Vše je více méně poškozeno neb zpřeráženo. Neporušený nástroj celý nalezen nebyl.

A. Gottwald, I. L. Červinka, F. Heidenreich.

Dobrochov.

V „Úzkých“ poblíž míst, kde množství mazu a střepů prozrazuje nápadně hojné jámy s kulturou popelnicových polí rázu slezského, našel jsem v rozorané jámě již nedaleko silnice k Otaslavicům střepy z kulovitých nádob z plavené hlíny s naneseným povlakem, barvy šedé a nažloutlé, bez ozdob, se sedlovitými pupíky, pazourkový nožík a sekyru žulovou tvaru lichoběžníka s ostřím souměrným, vypoukle s obou stran vybroušenou.

A. Gottwald.

Držovice.

Z řečiště Romže nad mostem u císařské silnice vybrán byl slabě vypálený džbáneček s ouškem bez okras.[1]) Vymlen byl nejspíše vodou někde ve březích při Smržicích, kde lze snad očekávati objevení nového sídliště, k čemuž jak poloha tak i nález škrabadla[2]) kopytového tvaru by nasvědčoval.

Hradčany.

Západně mlýna na mírném svahu k Broděnce při povrchním ohledání nalezl jsem něco střepů z plaveného a jemně zpracovaného jílu s hluboce zarývanými čarami a vtištěnými dolíčky zvíci hrachu.

Nástrojů dosud nalezeno nebylo, ač několikráte jsem místo toto prošel.

Dle těchto skrovných nálezů zdejších patrno, že neolithec dlouho se tu nezdržoval.

A. Gottwald.

Krasice.[3])

Na „Záhoří“ východně dvou důležitých sídlišť na Čechovsku a na Kopaninkách na mírném svahu v trati „Žlíbku“ při bývalém hliníku prokopáno několik jam s náramně chudým inventářem. Mimo něco střepin paskovaných s dolíčky a části velké nádoby bombovité temně hnědé barvy s pupíkem a s ornamentem štípaným vykopány kousky ztrouchnivělých kostí.

A. Gottwald.

[1]) I. L. Červinka.
[2]) Mus. a prům. jednota v Prostějově.
[3]) Na mapce při trojúhelníku poznačeno K.

Mostkovice.

Na téže straně v cihelně „nad stezkou", kde v jamách nalezl jsem střepy ze zvoncovitých pohárů[1]), objevila se při strhování břehu kulturní jáma kotlovitá, téměř půl druhého metru hluboká, z níž vybral jsem polovici misky v podobě nízké polokoule s okrajem vyvaleným, část hrnku s ouškem od hora vytaženým, úhledné, válcovité, jen povrchně vypálené závaží (obr. č. 1.) a tři nožiky z pazourku.

Střepy z červených a hnědých nádob rozměrů větších měly vrypy jedním neb dvěma nehty způsobené pod hrdlem v jedné, někdy i ve více řadách; některé nesly stlačené pupíky, k nimž vedly dvojité řady nehtem vpíchnutých důlkův.

Obr. 1. Závaží z Mostkovic

Z mísy zachováno kus kraje s pupíkem sedlovitým.

Ucho vyskytlo se jedno, massivní, utvořené z pupíku.

Střepy z plavené hlíny barvy tmavé i bělavé zdobeny byly čarami přímými i křivými, dolíčky, většinou pak byly bez všelikých okras.

Letos s jara odkryta byla jáma druhá, mající v průměru skoro 4 m, největší hloubku měla však jen 7 dm pod ornicí. Obsah její byl nepatrný.

Střepy o silných stěnách z nádob větších jsou z hlíny hrubší, buď na lomu černé s naneseným povlakem ze žlutého jílu na vnější straně, neb šedožluté, uvnitř černě natřené (netuhované) s otisky nehtů v řadách.

Pupíky byly nalepené, drobné. Ucha obyčejných tvarů, jedno rohaté.

---

[1]) Č. O. M., r. 1901, str. 27.

Nádoby kulovité z plavené hlíny byly rozměrů více prostředních než menších. Povrch jejich byl tmavý, načernalý. Základem ornamentu byly zase rýhy a důlky.

Ant. Gottwald.

Sloutky.

Západně vsi ve „Žlíbku" jsou slabé vrstvy neolithické s keramikou volutovou. Zde nalezeno kamenné kladivo, přeražené sekyrky a zpracovaný paroh jelení.

Vlast. museum v Olomouci.

Někde v okolí **Určic** vykopaná kulovitá nádoba bez ozdoby jest ve sbírce Musejní a průmyslové jednoty v Prostějově.

Sidliště s nádobím tečkovaným.

Brodek.

V bývalém hliníku nedaleko hřbitova mezi císařskou silnicí a cestou k Otaslavicům v „Lískovci" vykopávány před lety četné střepiny, z nichž zachránil p. F. Zatloukal, bývalý učitel v Brodku, asi třetinu hruškovité nádoby červené barvy, zdobené na okraji hrdla dvěma řadami teček tvořících vodorovnou a níže dvojnásobnou lomenou čáru. Obě spojeny jsou dvěma řadami teček od hrdla vždy k nejnižšímu místu lomenice vtlačenými (obr. č. 2.). Jinak zachovány pouze dva přesleny nejobyčejnějších tvarů koláčových a stkvostný hrot z rohovce velmi pěkně retušovaný, 7 cm dlouhý (obr. č. 2.).

Dnes v místě uvedeném ani na sousedních polích není známek po jamách neb vrstvě kulturní.

A. Gottwald.

Hned za městečkem mezi „Nadymáčkem" a silnicí k Ondraticům až po Snihotice rozkládá se mírně zdvižený pahorek „Hájek", na němž zvláště při vrchu zdaleka velmi znatelně od světlohnědého úbočí odrážejí se velké plochy temně zbarvené, skrývající v sobě četné jámy.

Pozůstalé památky práce pradávných obyvatelů roztroušeny jsou po celém náramně rozsáhlém návrší, ale nejhojněji v místech nejvyšších.

Zajímavá keramika zdejší vykazuje typy přicházející v nejstarším i mladším neolithu pohromadě. Byl zajisté Hájek obýván již v nejstarší době neolithické, nejčetněji pak zalidněn byl teprve v době mladší.

Z rozmanitého nádobí zbyly jen zcela drobné, mnohdy pranepatrné úlomky.

Střepy nejstaršího rázu pocházející z nádob bombovitých s rytými čarami i volutovými, přerušovanými dolíky (tab. II., č. 10., 14. a 15.) jsou barvy světle šedé, žluté i černé. Jeden při samém kraji opatřen je děrou (tab. II., č. 9.), jiný má okraj se záseky (tab. II., č. 12.).

Nečetné jsou zlomky s pásky nehtem vrypovaných důlků (tab. II., č. 7.), s ornamentem štípaným neb se zářezy nožíkem.

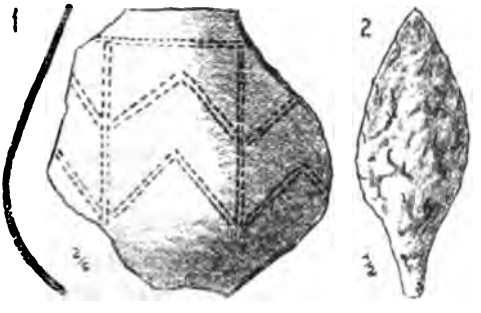

Obr. 2. Z hliníku u Brodka.

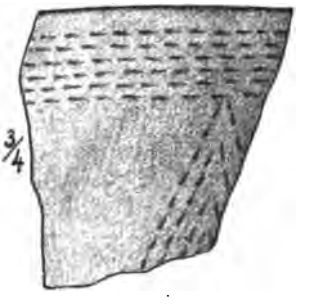

Obr. 3. Z jam u Vranovic.

Nalezená ucha byla obyčejných tvarů, někdy i tunelová (tab. II., č. 11.) a rohatá, málo vytažená.

Mimo pupíky sedlovité vyskytují se i jiné tvaru polokoulí, často jen slabě nanesené (tab. II., č. 17.) neb shora smáčknuté.

Z jedné rozorané jámy zdvižena byla i neúplná lžíce s držadlem plným (tab. II., č. 16.).

Většina střepů jeví cizí vlivy k nám zavlečené v neolithu pokročilejším, a setkáváme se tu hlavně s ornamentem tečkovaným, podřízeně se žlábkovaným a velmi zřídka i s provázkovým.

Tečkovaný ornament, píchaný většinou od pravé ruky k levé, nacházíme nejčastěji na střepech černých neb sivých; méně je zlomků načervenalých s povrchem hlazeným neb černých

a potažených tenkou vrstvou šedé neb žlutavé hlíny (tab. II., č. 3., 4., 13., 19. a 21.).

Pěkně zdobené střepy žlábkované mají okrasy sestávající s vypíchaných teček mezi sebou žlábkem spojených, střídavě hluboce a mělce rytých, nevyplněných bílou látkou (tab. II., č. 8.).

Vedle hojných střepin zachovány četné nože (tab. II., č. 1., 5., 6. a 18.), jádra a úštipky z pazourku, chalcedonu, achatu a jiných druhů křemene, šipka (?) (tab. II., č. 2.), škrabadla kopytového tvaru (tab. II., č. 22.), sekyry a přeražené mlaty, z nichž jeden (tab. II., č. 20.) na bývalém lomu hladce jest obroušen a ostří má tupě zaokrouhlené.

Bohaté sidliště toto objevil loni pilný a vytrvalý sběratel a milovník praehistorických památek, jakož i zkamenělin pan H. Hostinek, poštmistr v Brodku.

H. Hostinek, A. Gottwald.

Vranovice.

Na „Dílech" západně míst, kde vykopávány skrčené kostry, a severně potůčku z „Háje" vytékajícího, tam kde pozemky nejvýše položeny jsou, učiněn nepatrný, ale důležitý nález.

Prokopáváním jam s velmi chudičkým obsahem získány kromě kusů mazanice střepy z větších nádob, jaké přicházejí s nádobím páskovaným, s otisky zatlačených nehtů v řadách a s plochými okrouhlými pupíky.

Zde nalezeny velmi úhledné, na povrchu hlazené zlomky nádob žlutě pomorančových z jemné plavené hlíny, na lomu červené, s ornamentem tečkovaným, pořízeným ostře zahroceným nástrojem. Nejpěknější je střep (obr. č. 3.), na němž ovruba pod okrajem je šestkrát nad sebou píchána od pravé ruky k levé, a krokve pod ní jsou shora dolů vypíchány.

Z nástrojů vybrána pouze část mlatu.

P. Pospíšil, farář ve Vranovicích.

S ornamentem tečkovaným shledáváme se pouze v západní a jižní Moravě. Střepy tohoto druhu vyskytly se dosud jen u Bohuslavic, Hor. Dunajovic, Hodějic, Hodonic, Ledkovic, Líšně, Mašovic, Nové Vsi, Ostrovačic, Popovic, Řečkovic a Telnice.

Nejsevernějším bodem byly dodnes Řečkovice u Brna.

Z nálezů na Prostějovsku učiněných jest zřejmo, že pěkný tečkovaný ornament páskový nalezen bude zajisté i někde jinde ve střední Moravě, až k četným stanicím neolithickým dosud známým dalším výzkumem přibudou nové.

Sidliště nejmladší.

Čechovice.[1])

Jižně „Chlumu“ na náhorní rovince „Čechovsku“ je rozlehlé sidliště pravěké s nepravidelně roztroušenými jamami příbytkovými, znatelnými místy množstvím červeně vypálené mazanice s otisky prutův i kolův.

Kopáním mimo spousty mazu vydobyty byly přesleny, závaží, střepy, kamenné nástroje, mlýny a j.

Po orání možno starožitniny sbírati skorem po celém vrchu.

Z nástrojů kamenných jsou tu četně zastoupeny nožíky z pazourku, chalcedonu a jaspisu, pak škrabadla; méně naskytují se pilky, a jednou zdvižena i dovedně vyhotovená, krásně retušovaná šipka. Mimo hojné úštipky přicházejí i pěkná jádra se znatelnými plochami po odštípnutých nožích. Tyto nejpatrnější jsou na větším nucleu z krásně zbarveného jaspisu.

Obr. 4. Pravěký mlýn z Čechovic.

Dosti časté jsou nálezy kamenných sekyr, z nichž jedna je pazourková. Sekyry bývají mnohdy velmi pečlivě vypracovány a vyleštěny. Některé pořízeny jsou z přeražených mlatův.

Celé mlaty dosud vykopány tři. Zlomků je mnoho.

Několik kusů nedohotovených, zlomek přeraženého a po druhé nedovrtaného mlatu, kamenné desky s vyhlazenými brázdami, jakož i neobyčejně četné vývrty (přes 50 kusů) podávají důkaz, že kamenné nástroje broušené i vrtané v značném počtu zde hotoveny byly.

[1]) Na mapce při trojúhelníku poznačeno Č.

Z předmětů kamenných zmínky zasluhují ještě prohloubené mlýny (obr. č. 4.), drtidla, otloukadlo a nápadně často se vyskytující rozmanitě obroušené kusy krevele v rozličné velikosti.

Z výrobků hliněných přicházejí hlavně přečetné přesleny nejobyčejnějších tvarů bez ozdob. Řídkou okrasu jednostrannou tvoří vtlačené paprsky, vypíchané tečky seskupené v podobě lichoběžníka, vrytý kroužek kolem otvoru neb slabě prsty zoubkovaný okraj.

Drobná závaží kuželovitá prostoupena jsou úzkou děrou na dél, velká pak mívají tvar jehlanů, kuželů, válců, sploštělých neb protáhlých kulí.

Nečetné střepy zdejší krášleny jsou otisky prstů, nehtů neb vtlačenými ďubkami dřívkem, nejčastěji na přilepených vysedlých pásech neb při okrajích. Některé jsou páskovány a nesou dvojité řady jemných dolíčkův. Řídce přicházejí i hladká žebra. Mísy měly kraje uvnitř opatřeny buď zářezy neb otisky prstův.

Střepy náležejí většinou nádobám větším, jež měly sedlovité neb kulaté pupíky a ucha vždy tunelová.

Nádoby drobnější bývaly opatřeny dvojitými pupíky hranatými. Obyčejná ouška z nádob malých nacházíme jen vzácně.

Veškero nádobí bylo slabě vypáleno, barvy červené, podřízeně černé s naneseným povlakem červeným.

Celých nádob, kromě drobounkých, hrubě uhnětených miseček, dosud nemáme.

Kromě uvedených předmětů vyskytla se tu kulička s úzkým otvorem, hliněné kolečko způsobem vybroušené střepiny, cívka a dvě ornamentovaná držadla lžic.

A. Gottwald, I. L. Červinka, Musejní a průmyslová jednota v Prostějově.

Ohrozim.

Západně Stichovic vypíná se ostroh „Čubernice“ s pozemky Ohrozimskými a Plumlovskými, v jejichž kamenité, neúrodné půdě jest množství starožitnin, ač jam je zde jen pořídku.

Střepy slabě vypálené, barvy červené, zřídka černé neb hnědé, mívají doliky po prstech (tab. III., č. 5.), vpíchané jamky (tab. III., č. 10. a 13.), vysedlá žebra hladká, ozdoby větvičkové (tab. III., č. 14., 18. a 19.), u větších nádob pak přichází husté ryhování ke dnu a přilepené pásy s otisky prstů, s jemnými

pichy neb se záseky. Vzpřímené neb poněkud ohrnuté okraje jsou hladky, málokdy s boku důlkovány nebo úzkým poloválečkem se záseky opatřeny (tab. III., č. 9. a 17.).

Mnohé střepy mají pupíky polokulovité (tab. III., č. 15.), méně naskytují se protáhlé a se stran smáčknuté. Ucha nádob větších jsou tunelová (tab. III., č. 20.), na menších utvořena pak z pupíkův.

Zajímavou nádobu s rohatými uchy, kromě jiných předmětů, má odtud ve své sbírce p. J. Slovák v Kroměříži. Štíhlá džbánovitá nádoba výšky 45 cm má po jedné straně 4 rohatá ucha ve dvou řadách nad sebou, se strany protější však jenom při spodu dva pupíky. Patrně nošeny bývaly takové nádoby po způsobě našich puten na zádech.[1])

Z nástrojův objevují se tu hojné nože z pazourku (tab. III., č. 11.), achatu (tab. III., č. 6.), jaspisu a chalcedonu, škrabadla, přečetné zlomky mlatů (mezi nimi několik nedovrtaných) a sekyr z modré břidlice, pískovce a žuly. Celý mlat nalezen nebyl. Za to úplných sekyr jest několik, z nichž jedna leskle vybroušená je achatová (tab. III., č. 2.) a dvě pazourkové (tab. III., č. 7.). Několik sekyr zhotoveno jen zběžně. Mimo to přicházejí vývrty (tab. III., č. 8.), množství přeslenů (tab. III., č. 3. a 4.), závaží drobná i velká podoby jehlanův a kuželů, nemnohé mlýny a drtidla, ojediněle vyskytl se i vybroušený krevel, cívka (tab. III., č. 12.), držadlo lžíce (tab. III., č. 16.) a týl přeraženého mlatu (tab. III., č. 1.), jehož polovice je vyťukána paličkovitě.

J. Slovák, A. Gottwald, I. L. Červinka, Musejní a průmyslová jednota v Prostějově.

Otaslavice.

Na návrší „Kopaninách“ naproti zřícenině nad Otaslavkou jsou po celé ploše nade mlýnem potroušeny střepy z červených nádob téhož rázu jako z Čechovska a z Čubernice s velmi vzácnou ozdobou, již tvořívají přilepené pásy neb otisky prstův.

Kromě střepin zdvihl jsem tu pazourkovou sekyru[2]) a nožíky.

Zdá se, že se strany západní a severní místo toto obehnáno bylo valem.

A. Gottwald.

---

[1]) Pravěk, roč. II., str. 19.

[2]) Musejní a průmyslová jednota v Prostějově.

Určice.

Za posledními domky na „Výklučích“[1]) směrem k větráku jsou patrny některé jámy. Prokopáním jedné z nich a při několikerém povrchním ohledání získána mělká miska hrubé práce, červená, z materiálu silně pískem promíšeného, část hrnku jemnější práce, týl sekyry, nucleus, pazourkové nožíky, přeražený mlat a střepy s plochými pupíky.

A. Gottwald.

Vincencov.

Na širokých „Šiborovicích“, polích to rozložených na rovině nad strmým břehem vranovského Háje, vyorávány bývají nečetné střepy červené z hlíny silně pískem promíšené. Ozdob na nich není; pouze na jednom byl plochý pupík okrouhlý. I nástrojů jest tu pořídku. Tu a tam vyskytne se odštěpek z pazourku, nůž pazourkový neb pískovcová sekyra.

A. Gottwald.

Ždětín.

„Malá strana“ rozkládá se po způsobě starších sidlišť neol. na velmi mírném svahu nad potůčkem severně osady. Po léta býval tu na pastvišti hliník, v němž z nehluboké vrstvy kulturní vykopáno náramné množství střepů barvy cihlové, ze kterých jen pranepatrná část měla pupíky, přilepené pásy, otisky prstů, obyčejná i rohovitá ucha.

Nádoby vybrány byly pouze dvě celé, bezuché. Jedna je podobna květináči a má 8 pupíků, druhá pak je tvaru komolého kužele s otisky prstů kolem dna.

Z předmětů zachovány byly sekyry, pazourkový nožík, drtidlo zhotovené z přeraženého mlatu, závaží a závěsná ozdoba hliněná v podobě baňatého přeslenu se záseky na obvodu, s dírkou na jedné straně, spojenou se dvěma otvory na straně opačné.

Sbírka A. G., Musejní a průmyslová jednota v Prostějově.

* * *

Lešany.

V archaeologickém výzkumu na Prostějovsku na str. 19. uvádí I. L. Červinka mezi stanicemi neolithickými i sidliště nade

[1]) V Časop. mor. muz. zem., roč. IV. na str. 72. uvedeno chybně na „Mitrově“.

„Dzbelem“, odkudž z prokopaných jam kulturních získanou nádobu, přesleny, zpracované kosti, střepy a j. daroval bývalý učitel v Ohrozimi p. Ed. Stratil do Olom. musea.

Nevěda, do které skupiny sidliště toto mám zařaditi, jelikož vykopaných starožitnin jsem v museu Olom. neviděl (jsou zajisté pro nedostatek místa nevybaleny a uschovány dosud v některé bedně), kladu je osamoceně na zadek.

Letos zjistil jsem tu vrstvy a jámy nad Dluhošticemi a nade Dzbelem, z nichž kopáním vydobyty střepy rázu slezského, přesleny a opracované kosti, jakož i zlomky nádob z dob císařství Římského. Neolithických jam ani starožitností jsem zde nenašel.

Jednotlivé nálezy nástrojů kamenných.

Uváděje výčet ojediněle vyskytlých se kamenných nástrojů, podotýkám, že nemůžeme všechny době neolithické přikládati, neboť i v dobách pozdějších kamenných nástrojův i zbraní hojně bylo užíváno vedle drahých a vzácných výrobků kovových.

Předměty kamenné nalézány jsou často již proto, že po dlouhé věky jich užíváno bylo, že častěji novými nahrazovány byly, neboť material vždy byl po ruce, a pak, že porušené, opotřebované neb přeražené kusy pohozeny bývaly, kdežto výrobky kovové, když nepotřebnými se staly, byly odkládány a pečlivě uschovávány, jak mnohé depôty ukazují, aby příležitostně za nové vyměněny býti mohly. Z té příčiny i na mnohých sidlištích z doby bronzu shledáváme dnes, že nástroje kamenné převládají nad předměty kovovými.

Neoznačuje tudíž ojedinělý nález kamenného předmětu, ať již je to pazourkový nožík nebo z horniny vybroušená sekyra neb mlat, hned dobu kamennou.

Nicméně valná část nástrojů po různu nalezených neolithu přísluší.

Kamenné předměty nalezeny byly u těchto osad:

Bedihošť. Na „Rybníkách“ nalezena větší sekyra s ovrubem pro topor[1]) (obr. č. 5.), za cukrovarem přeražená sekyra[2]), na poli při nádraží brousek na přibrušování bronzových jehlic,[2]) a poblíž osady vyoráno velké pazourkové jádro.[3])

Bousín. Někde vyorána velká sekyra mandlovitého tvaru.[1])

Brodek. Tři přeražené mlaty, z nichž jeden z nova navrtaný, získal v městečku p. Hostinek. Pěkné dva mlaty jsou majetkem školy, sekyra.[2])

Čechy. V okolí nalezeno krásně formované a pečlivě vybroušené kladivo z tmavé dioritové břidlice,[4])*) menší mlat vykopán při kácení lesa na Kosíři.[4])

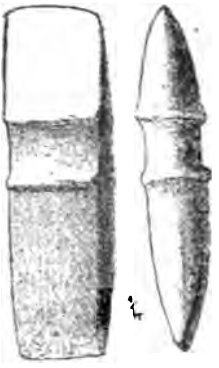

Obr. 5. Sekyra od Bedihoště.

Obr. 6. Pazourková sekyra z Hrubčic.

Čelechovice. Odněkud z okolí mlat.[4])

Dětkovice. Od „Skaličníků" týl mlatu.[3])

Dubany. Krásný sekyromlat ve sbírkách české reálné školy v Prostějově.

Hamry. Severně osady nalezeny sekyrky i mlaty, jeden je navrtán z obou stran, ale nedovrtán.[1]) Na Horkách vyorán týl mlatu.[2])

Hrubčice. Z polí již nedaleko od Biskupic mám jemně vybroušenou pazourkovou sekyru (obr. č. 6.) a od kostela kopy-

---

[1]) Sbírka: I. L. Červinka, [2]) A. Gottwald, [3]) Musejní a průmyslová jednota v Prostějově, [4]) Zemské museum v Brně, [5]) Vlastenecké museum v Olomouci.

*) Museum Francisceum Annales, 1898.

tovitý nástroj; jiný, velký z Mádrovy cihelny, je v Musejní jednotě v Prostějově. Přeraženou sekyru zdvihl jsem za humny jižně cihelny.

Kaple. (Ritberk.) Sekyra nalezena ve vápencovém lomě.[5])

Kelčice. Pádná palice a menší mlat hrubé práce s ostřím tupým nalezeny severně osady.[3])

Kobelničky. Rolník Vingrálek při okopávání r. 1894 našel pěknou sekyru.[2])

Kostelec. Nedovrtaný obrovský mlat byl delší dobu ve stáji dvora.[3])

Krumsín. Na „Kamenici" vykopána sekyra,[2]) jinde pazourkový nožík.[2]) Sekyrky i mlaty z neznámých míst.[1])

Křenůvky. Sekyrku z „Padělků" daroval p. Lošťák škole v Mysliovicích. Jiná nalezena byla v lese „nad příhonem".

Lešany. Na „Syrovátkách" vyorán pískovcový mlat[2]) a přeražené kladivo.[2])

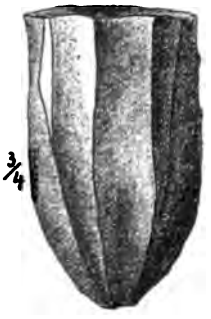

Obr. 7. Nucleus z Mostkovic.

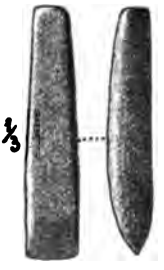

Obr. 8. Kopytovitý nástroj z Olšan.

Mostkovice. V řečišti „Hloučely" nalezen krásný nucleus (obr. č. 7.) 5 cm dlouhý, se zřetelnými plochami vzniklými úderem při odštípnutí nožíku,[2]) na poli vyorán pěkný mlat[2]) a polovice provrtané koule žulové.[2])

Mysliovice. Velký mlat a palice s ovrubem pro topor, jež získal z Nivek p. nadlesní Černý, jsou v zámku Úsovském. Ze Žákovce pěkný mlat měl p. naduč. Karkan,[1]) jiný našli při kácení

Bousín. Někde vyorána velká sekyra mandlovitého tvaru.[1])

Brodek. Tři přeražené mlaty, z nichž jeden z nova navrtaný, získal v městečku p. Hostinek. Pěkné dva mlaty jsou majetkem školy, sekyra.[2])

Čechy. V okolí nalezeno krásně formované a pečlivě vybroušené kladivo z tmavé dioritové břidlice,[4])*) menší mlat vykopán při kácení lesa na Kosíři.[4])

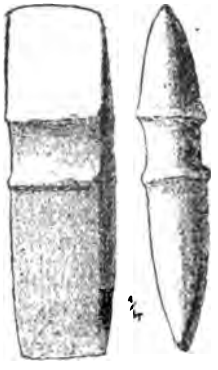

Obr. 5. Sekyra od Bedihoště.

Obr. 6. Pazourková sekyra z Hrubčic.

Čelechovice. Odněkud z okolí mlat.[4])

Dětkovice. Od „Skaličníků“ týl mlatu.[3])

Dubany. Krásný sekyromlat ve sbírkách české reálné školy v Prostějově.

Hamry. Severně osady nalezeny sekyrky i mlaty, jeden je navrtán z obou stran, ale nedovrtán.[1]) Na Horkách vyorán týl mlatu.[2])

Hrubčice. Z polí již nedaleko od Biskupic mám jemně vybroušenou pazourkovou sekyru (obr. č. 6.) a od kostela kopy-

---

[1]) Sbírka: I. L. Červinka, [2]) A. Gottwald, [3]) Musejní a průmyslová jednota v Prostějově, [4]) Zemské museum v Brně, [5]) Vlastenecké museum v Olomouci.

*) Museum Francisceum Annales, 1898.

tovitý nástroj; jiný, velký z Mádrovy cihelny, je v Musejní jednotě v Prostějově. Přeraženou sekyru zdvihl jsem za humny jižně cihelny.

Kaple. (Ritberk.) Sekyra nalezena ve vápencovém lomě.[5])

Kelčice. Pádná palice a menší mlat hrubé práce s ostřím tupým nalezeny severně osady.[3])

Kobelničky. Rolník Vingrálek při okopávání r. 1894 našel pěknou sekyru.[2])

Kostelec. Nedovrtaný obrovský mlat byl delší dobu ve stáji dvora.[3])

Krumsín. Na „Kamenici" vykopána sekyra,[2]) jinde pazourkový nožík.[2]) Sekyrky i mlaty z neznámých míst.[1])

Křenůvky. Sekyrku z „Padělků" daroval p. Lošťák škole v Mysliovicích. Jiná nalezena byla v lese „nad příhonem".

Lešany. Na „Syrovátkách" vyorán pískovcový mlat[2]) a přeražené kladivo.[2])

Obr. 7. Nucleus z Mostkovic.

Obr. 8. Kopytovitý nástroj z Olšan.

Mostkovice. V řečišti „Hloučely" nalezen krásný nucleus (obr. č. 7.) 5 cm dlouhý, se zřetelnými plochami vzniklými úderem při odštípnutí nožíku,[2]) na poli vyorán pěkný mlat[2]) a polovice provrtané koule žulové.[2])

Mysliovice. Velký mlat a palice s ovrubem pro topor, jež získal z Nivek p. nadlesní Černý, jsou v zámku Úsovském. Ze Žákovce pěkný mlat měl p. naduč. Karkan,[1]) jiný našli při kácení

lesa.[3]) Ve školní sbírce jsou sekyrky a přeražené mlaty ze Žákovce, pak sekyrka ze zahrady čís. 50. a z Kozákova. Odtud mám menší pěknou sekyru, jinou ze Strážných a některé ze Žákovce, mezi nimiž jedna zvlášť veliká, největší ze všech dosud tu nalezených. Zde zdvihl jsem i 3 pazourkové nožíky.

Ohrozim. Na „Horce" po orání nalezen drobounký mlat,[2]) větší měli ve škole.[1])

Olšany. Od mlékárny z polí mám neporušené škrabadlo kopytového tvaru (obr. č. 8.).

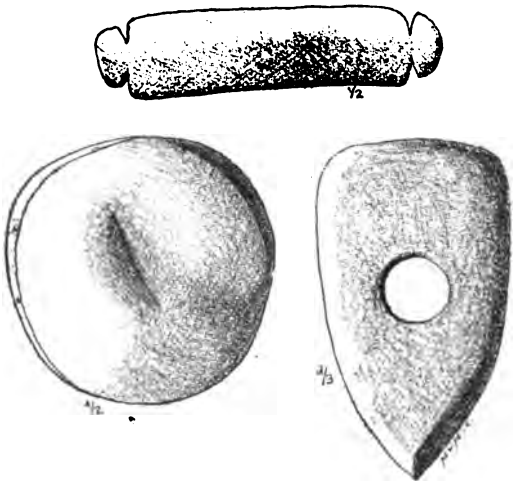

Obr. 9. Nástroje z Otaslavic.

Sekyra a tři šipky, uvedené v Čas. Olom. Musea r. 1886, str. 187., a v „Moravě za pravěku" na str. 97., darované p. naduč. Davidem Olom. museu, nepocházejí odtud, jsouce výrobky amerických Indiánův.

Otaslavice. Mlaty, sekyry, dláta, otesavače, závěsek z Obrovy Nohy, Chmelence, Glosův a j. uloženy ve sbírkách I. L. Červinky. Musejní a průmyslové jednoty v Prostějově a ve Vlasteneckém olom. museu.*)

*) Archeologický výzkum na Prostějovsku, str. 15.

Otinoves. Navrtaný mlat nalezen na „Skřébu“,[2]) pěkná sekyrka na „Brodu“.[2])

Plumlov. Mlat a sekyrka chovány jako hromové kameny.[3]) Velmi krásně hlazený mlat z okolí zdejšího daroval Olom. museu stavitel p. S. Mucha.

Obr. 10. Mlat z Prostějova.

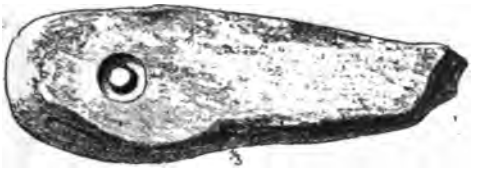

Obr. 11. Nedovrtaný mlat z Prostějova.

Prostějov. Od městské porážky mám týl mlatu, tamtéž nalezen i celý mlat.[1]) Ze štěrku „Hloučely“ nad silnicí ke Kostelci vybrán navrtaný, jen částečně opracovaný mlat[3]) (obr. č. 11.). Při opravě domu na Rudolfově náměstí přišli dělníci v hlíně na půdě na přeražený a znova vyvrtaný mlat[3]) (obr. č. 10.)

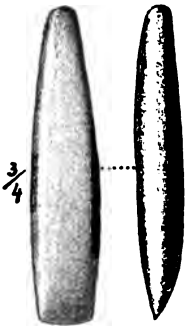

Obr. 12. Klínek ze Seloutek.

Seloutky. Poblíž trati „Žlíbku“ nalezen na poli stkvostný klínek buližníkový[2]) (obr. č. 12.) a pod Chlumem půl kladiva.[2]) V okolí osady a při urovnávání dvora našel sekyrky p. Kaňák.[5])

Slatinky. Mlat[5]) a sekyra;[2]) neznámo dnes, kde zdviženy byly. V praehistorické sbírce Olom. musea viděl jsem úlomek kamenného palcátu, ryhovaného dosti hluboko od jednoho konce

provrtu ke druhému, s vyrytým kruhem obou otvorů rovně vzdáleným (podobně jako na zeměkouli naznačeny jsou poledníky a rovník).

Smržice. Kopytový nástroj vykopán za odvodňování mezi mlýnskou struhou a Romží.[3]) Drobný mlat odtud jest uložen ve dvorním museu.

Snihotice. Z vinohrádků velmi krásný, velký sekyromlat má p. Hostinek, poštmistr v Brodku.

Soběsuky. Z polí na Vicov položených mám mlat (obr. č. 14.). Sekyra s okrouhlým týlem (obr. č. 13.) a mlat jsou ve sbírce I. L. Červinky.

Obr. 13. Sekyra ze Soběsuk.

Obr. 14. Mlat ze Soběsuk.

Stichovice. V břehu za zahradou p. Šutovou vykopán obrovský mlat, největší na Prostějovsku (obr. č. 16.), a dva přeražené menší. Pěkně façetovaný mlat (obr. č. 15.) vyorán severně osady, a překrásně vybroušenou sekyru pazourkovou (obr. č. 15.) zdvihl jsem na stráni jižně panského dvora. Vše v Mus. a prům. jedn. v Prostějově.

Pěknou sekyru z okolí Stichovic má též p. prof. Svozil; broušený krevel, chovaný ve vsi jako „léčidlo“, je ve sbírce pisatelově.

Stínava. Nad „Nivkami“ vykopali mlat vyvrtaný ze škrabadla kopytového tvaru a pazourkový mandlovitý nástroj.[3]) (Obr. č. 17.)

Z neznámého místa pochází spodní část přeraženého mlatu.[2])

Velký mlat má jeden rolník. Vyoral jej otec jeho; dnes neví se už kde.

Jiný větší, úhledně opracovaný uložen v Musejní a průmyslové jednotě v Prostějově.

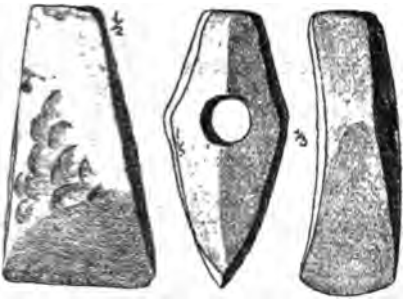

Obr. 15. Pazourková sekyra a hraněný mlat ze Stichovic.

Obr. 16. Mlat ze Stichovic.

Určice. Na „Kumberkách" našel před lety stud. Kaprál neporušené kladivo žulové. Kam se dostalo, není mi známo.

Překrásně retušované kopí pazourkové (obr. č. 18.) zdviženo na poli pod silnicí u hřbitova.[1])

Obr. 17. Mandlovitý nástroj a mlat ze Stínavy.

Na „Goldštýně" a na polích sousedních nalezl p. Konšel 3 sekyry a půl mlatu,[3]) na „Velkém Mitrově" sekyrku.

Bohoslovec Vaněk daroval roku 1887 přeražený mlat Olom. museu.

P. účetní Heidenreich nasbíral na Určicku a získal od lidí v osadě několik mlatů, sekyr a pazourkové šipky.

Odněkud z okolí pochází drobounká, ale pěkná pazourková sekyrka.[8])

Z polí od „Skalice“ mám sekyrku bez ostří.

Obr. 18. Kopí z Určic.

Obr. 19. Mlat z Vrahovic.

Vejšovice. Na „Kopci“, kde vykopány četné zlomky různých nádob středověkých a přesleny, vyskytl se mlat s provrtem s obou stran.[1])

Vicov. Z polí na Ždětín položených mám přeražený mlat, jiný pak z polí na Soběsuky a ze Žlebcův. P. naduč. Karkan našel na cestě ku Pleni týl mlatu.[2])

Vincencov. Zlomek přeraženého a znovu provrtaného mlatu vykopán ve „Štěrkách“ při stavbě silnice k Vranovicům.

P. Pospíšil, farář ve Vranovicích.

Vrahovice. Z řeky Romže vyloven větší mlat[3]) zhruba opracovaný (obr. č. 19.).

Vranovice. Přeražený mlat měli ve vsi. Z větší části ho roztloukli.

P. Pospíšil.

Žarovice. Mlat a sekyru má odtud I. L. Červinka.

Na konec vzdávaje srdečné díky c. k. konservatorovi p. I. L. Červinkovi a sl. Musejní a průmyslové jednotě v Prostějově za laskavé zapůjčení některých štočků, uvádím dřívější zprávy o neolithu a kamenných nástrojích na Prostějovsku:

I. L. Červinka: Věstník klubu přírodovědeckého. Prostějov 1899. — Věstník musejní a průmyslové jednoty v Prostějově 1899. — Morava za pravěku z „Vlastivědy Moravské", Brno 1902.

A. Gottwald: Pravěk, ústřední list pro praehistorii a anthropologii zemí českých, roč. 1903, čís. 2., 5. a 6. roč. 1904, čís. 2. a 3. — Časopis olom. musea, roč. 1901, str. 66. a roč. 1904, str. 108.

Ruské ikony z bitvy u Slavkova r. 1805.

Podává Alois Procházka.

Na rok 1905 připadlé sté výročí veliké bitvy „trojcísařské“ přimnělo mne, abych se na bojišti Pratecko-blažovském, nejbližším okolí svého působiště, poohlédl po hmotných památkách, jež v krajině zdejší po bitvě zbyly a mezi lidem se zachovaly podnes.

Za krátký čas zdařilo se mi shromážditi jich slušné množství rozličného druhu.

Byly vesměs za polních prací z půdy na bojišti vybrány a mnohdy po léta v domácnostech nálezcův opatrovány.

Vedle hojných projektilů pušečných i bambitkových z olova, železných kuliček velikosti vlašského ořechu z nábojů kartáčových, massivních železných kulí dělových (v průměru 7—10 cm a váhy $1\frac{1}{2}$—4 kg), nevybuchlých granátů (až 16 cm v průměru a 12 kg těžkých) a jejich střepův, jakož i vedle jízdeckých bambitek, šavlí, knoflíkův a podkov vyskytly se též předměty, kterými rodina ve zbožné důvěře v ochranu boží opatřovala do boje odcházející členy, aby jim byly záštitou ve chvílích nebezpečných.

Vojíni nosili je zavěšené na krku, při nich vykonávali pobožnost a vzpomínali v hodinách oddechu drahých vzdálených, obrazy skýtaly jim poslední útěchu v zápase smrtelném, s nimi uložili je soudruzi k věčnému odpočinku.

K amuletům takovým náležejí cínové, bronzové nebo olověné medailky a agnůsky s nápisy latinskými nebo německými, s obrazy Matky Boží různých poutních míst, sv. Jana Nepom., křížky a nade všechny tyto vkusností a sličností vynikající ruské ikony.

Těchto dopátral jsem se posud 17 exemplářů, z nichž 5 uloženo jest v zemském museu Františkově v Brně, 3 v brněnském museu průmyslovém, 3 v Národopisném spolku ve Víškově a 6 ve sbírce mé.

1.

2.

3.

Všechny tyto ikony jsou bronzová litina s výzdobou figurální (mimo č. 15.) reliefně vyvedenou, některé i barevnými emaily vyložené. Vedle figur opatřeny bývají též písemnými značkami a nápisy v písmě kyrilském. Z nejčastěji se vyskytujících značek jsou zkratky jmen Ježíšova ІС ХС a Mariina МР. Nápisy rovněž obsahují četné zkráceniny, čímž obtížno jest je rozluštiti.

Dle podoby možno ikony roztříditi ve 4 skupiny: I. obrázky (6 exemplářů), II. skládací oltáříky (4 ex.), III. modlicí knížečky (4 ex.) a IV. křížky (3 ex.).

I. Ikony této skupiny jsou skoro čtvercové destičky, na rubní straně hladké, na lícní upravené tak, že činí dojem zarámovaných obrázkův. Jsou opatřeny úšky nebo otvory na zavěšení.

Čís. 1. (Obr. 1.) Nejkrásnější a dobře zachovaný exemplář velikosti $8^1/_2$ cm × 10 cm.

Ve dvojím rámci, vnějším jednoduchém a vnitřním ozdobně soustruhovaném s růžicemi v horních rozích, vyvedeno jest poprsí Madonny, chovající na levici Ježíška, jenž obě ručky vkládá v pravici matčinu. Hlavu Mariinu otáčí široká gloriola rostlinným ornamentem vyplněná, na gloriole pak posazena koruna přes horní hranici rámce přečnívající. S obou stran slétá k hlavě Bohorodičky po andělu, z nichž pravý[1]) nese v rukou šatem obalený trojnásobný ruský kříž, levý nástroje mučivé: kopí a tyč s houbou. V horních rozích na tabulkách, pak vedle levé postavy andělské a při obou ramenech Mariiných jsou vypouklé značky. Ve zbývající ploše vinou se po každé straně poprsí úponky s lístky. Ikon tento honosí se trojbarevným emailovým vyložením: kobaltově modrým v pásku mezi oběma rámci a na půdě glorioly Mariiny, světle žlutým na lístcích, v tabulkách s nápisy a na plochách koruny, na ostatní pak půdě emailem v tonu berlínské modři.

(Majitel: Zem. museum Františkovo. Č. A. 527.)

Čís. 2. (Obr. 2.) Chatrně zachovaný exemplář velikosti $4^1/_2$ cm × 5 cm, na horním kraji výstupek s hlavou Kristovou a protknutý otvorem. V úzkém, dvěma ryhami vyznačeném rámečku zobrazeny jsou dva výjevy: ve vrchní větší části vidíme o pravici spolehnutou postavu P. Marie, za ní dvě postavy pastýřské klanějící se božskému dítěti a nad tím primitivně podané hlavy

[1]) V pravo, v levo určeno vždy heraldicky.

oslí a volskou. Nad výjevem i pod ním jsou dva řádky nezřetelného vypouklého nápisu. Na druhé těžce srozumitelné scéně zúčastněno je 5 osob. Prohlubeniny kolem postav svědčí, že i tento ikon vyložen byl emailem, jenž časem se vyloupl.

(Majitel: Zem. museum Františkovo. Č. A. 526.)

Čís. 3. (Obr. 3.) Podobný obrázek (4 cm × 6 cm) s poprsím světce v kněžské roucho oděného, jenž pravici zvedá k žehnání, levicí opírá o prsa trojramenný kříž. Po stranách jeho hlavy představují miniaturní poprsí Krista (v pravo) a P. Marii. Horní ploška rámce nese vrytý nápis a uprostřed čtvercový výstupek s hlavou Kristovou.

(Majitel: Mor. průmyslové museum v Brně.)

4.

Čís. 4. S předešlým, mimo nepatrné odchylky ve výzdobě, úplně shodný obrázek, na povrchu více poškozený.

(Majitel: Mor. průmyslové museum v Brně.)

Čís. 5. (Obr. 4.) Ve vystouplém jednoduchém rámečku (4 cm × 4·4 cm) vyniká z prohloubené půdy poprsí světcovo se štolou přes ramena a s knihou v levé ruce. S obou stran glorioly je po tabulce s literami nezřetelně vtisknutými. K horní straně připojeno jest úško. Na rubě usadila se vrstva krupičkovité světlé patiny.

Obrázek tento odebrán byl s křížkem (viz č. 15.) kostře objevené asi před 4 lety před panským dvorem v Křenovicích

(budova, v níž večer před bitvou zasedala válečná rada spojenců a přijat Weyrotherův bitevní plán). Oba předměty z hrobu zachránil a mně laskavě přenechal p. Fr. Tupý, učitel v Křenovicích.

(Majitel: Al. Procházka.)

Čís. 6. (Vel. 5·7 cm × 5 cm; celková výška i s výstupkem $7^1/_2$ cm.) V rámečku, jehož vnější i vnitřní hrany značně vystupují a podobají se dvojitě kroucenému drátu kolem rámce taženému, jeví se značně na vypuklých místech otřené poprsí P. Marie s Ježíškem v náručí. Ve vrchních rozích známé zkratky jmen. K horní hraně připojen na prostředku čtvercový výstupek, pro-

5.

ražený vodorovně otvorem na zavěšení. Na výstupku hlava Kristova. — Obrázek tento byl po více let dětskou hračkou v rodině p. Jindř. Valtra (č. 6.) v Blažovicích.

(Majitel: Al. Procházka.)

II. Ikony v podobě skládacích oltáříčků vyvinuly se z ikonů předešlé skupiny. K obrázku připojena v rozích úška, a do nich zavěšena dvířka s výzdobou toliko na vnitřní straně.

Čís. 7. (Obr. 5.) Pěkně zachovaný exemplář (9·8 cm × $6^1/_2$ cm). Prostřední stěna s hlavou Kristovou ve čtvercovém výstupku nad

horní hranou má ve vrchní části postavu Spasitelovu sedící na trůně, vedle něho pak postava Mariina a sv. Jana. Nad hlavami známé značky. Za podnož těmto třem postavám jest pásek se 4 jmény vztahujícími se ke 4 poprsím světců pod ním seřazených. Kolem všech hlav vyznačeny široké hladké glorioly, jen gloriola Kristova je zdobena. Zbývající plochu po stranách vyplňují zdobné

6.

závitnice. Plochy dvířek rozděleny jsou po 3 oddílech, z nichž každý obsahuje dvé poprsí svatých se jmény na páscích nad hlavami.

(Majitel: Zemské museum Františkovo.)

Čís. 8. (Obr. 6.) Úhledný tento ikon nalezen byl na polích sivických, a dostalo se mi ho od tamního mlynáře p. Bannera.

Střední část tvoří obrázek v rámci, jehož plochou lomí se šňůrkovitá hrana, rozčleňujíc každou jeho stranu v 11 trojúhelníčků bílou emailovou pastou vykládaných. V rámci jest poprsí

[illegible] postavou Jezulátka, podané slohem byzantsko-[illegible] známým dostatečně s obrazů „černých Madon“. Po [illegible] ozdobné svatozáře jsou zkratky jmen. Prostor kolem [illegible] krášlí spirálovité úponky s lístky; u horní hrany rámce naznačuje šest obloučků draperie. Půda vyložena je modře.

Na křídlech dvířek podány jsou 4 výjevy ze života Spasitelova, a to (počínaje v pravo od spodu): 1. Obětování Ježíška v chrámě (5 postav); 2. Slavný vjezd do Jerusalema (8 postav); 3. setkání s plačícími ženami cestou na Golgotu nebo scéna některého ze zázračných vzkříšení nebo uzdravení? (10 postav); 4. na nebe vstoupení (10 postav). Každý výjev označen nahoře řádkem kyrilského nápisu.

Na horní straně střední části tyčí se na sloupečcích dvě hlavičky šestikřídlých andělův. Prostor mezi nimi zabírá pole, v němž za třemi kalichy vyniká ze základu modře emailovaného tolikéž okřídlených poprsí. Nad nimi je opět řádek nápisu a čtvercový výstupek s hlavou Kristovou.

(Majitel: Al. Procházka.)

Čís. 9. Oltářík téže velikosti a výzdoby jako předešlý. Odchylka jeví se toliko na středním obrázku: ve dvojím bohatě ornamentovaném rámci vymodelováno poprsí Madony, ana chová Ježíška na pravém lokti. Na jiných ikonech bývá Jezulátko vždy na levé straně Matčině. — Ze dvířek zbyla jen levá půle. Na ploše kolem reliefů modrý email. — V inventárním seznamě zapsán jest tento ikon jako „amulet z bojiště u Křenovic“.

(Majitel: Národopisný spolek ve Víškově.)

Čís. 10. Exemplář o něco menší než čís. 9. a 8. a shodující se s nimi celkovým zařízením i výzdobou nástavku a dvířek, z nichž zachováno jen pravé křídlo. Odchylně vypravena jest část střední: Štíhlá vzpřímená postava v levo obrácená má rozpřažené paže, z nichž pravá vznáší kuželovitý předmět. U nohou klečí z pravé strany 6, z levé 5 postav. Ostatní plochu vyplňují úponky a značky, a to nad pravou rukou hlavní postavy MP, nad levou 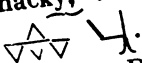 . I tento ikon má půdu emailovanou. Za naleziště poznačeny Brankovice.

(Majitel: Národopisný spolek ve Víškově.)

III. Ikonky tohoto druhu jsou pracovány v podobě drobných modlitebních knížek čtvercového formátu. Rozevrou-li se, jeví se každá půle jako obrázek v úzkém vystupujícím rámečku. Horní hrany mají po úšku. Na pevnější uzavření vystupuje uprostřed pravé hrany čípek, jenž zatkne se při uzavření do úška, kterým je opatřena protější hrana.

Čís. 11. (Obr. 7.) Nalezen u Pratce, velikost $6^1/_2$ cm × 3 cm. Vnitřní pravá strana má relief světce-kněze modlícího se z rozevřené knihy (sv. Mikuláš?) Vedle něho anděl opírá pravicí troj-

7.

ramenný kříž o rameno, levicí přidržuje u nohy meč (archanděl Michael?). U první podoby je C a pod ním HI, vedle hlavy andělovy C a nezřetelná značka, níže X.

V druhé polovici zobrazena svatá rodina: Uprostřed poprsí Krista pravicí žehnajícího a s otevřenou knihou v levici; po pravém boku Matka Boží s rukama na prsou přeloženýma, po levém poprsí sv. Josefa. Nad hlavami značky MP, Y, IC—XC, C IO.

Vkusnou výzdobu mají i vnější strany. Na přední tyči se z řady polokruhových oblouků trojnásobný kříž s kopím a houbou na žerdi po boku. Kolem ramen kříže rozestaveny jsou značky

z liter. Ostatní plochu zabírají kružnice a tvary číslice 6, z kterých sestává i výzdoba strany zadní.

(Majitel: Al. Procházka.)

Čís. 12. (Obr. 8.) Knížečka téže velikosti a formy, jako předešlá. Vnitřní plochy mají obrázky vměstnané v šňůrkovitých kružnicích a půdu v rozích bíle, všude jinde modře emailovanou. Pravá kružnice má 3 postavy s gloriolami kolem kučeravých hlav, sedící u stolu podoby oltářní a držící v levicích tyč na konci hvězdovitě zdobenou. Obrázek v druhé kružnici představuje poprsí P. Marie s rukama zvedlýma a s Jezulátkem na prsou.

8.

Přední z vnějších, modře emailovaných stran jest takto vyzdobena: Na prostředním ze tří pahorků stojí trojnásobný kříž, pod ním lebka. Z pravého pahorku vyrůstá kopí, z levého tyč s houbou, naznačenou skupinkou 3 kružnic. Nad křížkem jsou dva věnečky, v ostatní prostoře rozestaveno celkem 25 liter.

Na zadní straně tvoří šňůrkovitá hrana spletitou růžici, kolečka a obloučkovou výplň rohův.

(Majitel: Zemské museum Františkovo. A. 528.)

A

1/1

R

9.

10.

A

1/1

R

11.

Čís. 13. Uplně shodný exemplář s předešlým chová Mor. průmyslové museum brněnské.

Čís. 14. Z ikonku tohoto, nalezeného u Tučap, zbyla jen pravá polovice. V rozměrech neodchyluje se od předešlých tří. Také zadní vnější strana jest vyzdobena úplně tak, jak popsáno a vyobrazeno u čís. 12. Na vnitřní straně zakryt jest střed rámečkem s poprsím svatého, podaného zcela tak, jak spatřuje se na ikonku č. 5. (obr. 4.). Ve zbývající ploše umístněno při levé a pravé hraně rámečku po miniaturním poprsí, z nichž nad každým jsou zřetelné značky. Emailování jest sytě modré.

(Majitel: Národopisný spolek ve Vískově.)

Také u Kobylnic byl nalezen podobný ikon knížkový. byl však p. nadučiteli Svobodovi odcizen.

IV. Závěsné kříže.

Čís. 15. (Obr. 9.) Malý plochý křížek s hmotným úškem nalezen byl v Křenovicích (viz u č. 5.). Má základní tvar kříže latinského, vyznačeného v konturách. Vnější úhly jsou ozdobně vyplněny. Na lícní ploše vyznačen menší kříž trojnásobný a vedle něho kopí a tyč s houbou. Značky kolem ramen nejsou zřetelné. Na rubě zabírá celou plochu základního kříže nezřetelně ražený nápis o 17 řádcích drobného písma.

(Majitel: Al. Pocházka.)

Čís. 16. (Obr. 10.) Velký trojramenný kříž ze slabého plechu (12 cm × 7 cm). Středem bohaté plastické výzdoby, zobrazující nejsvětější Trojici, učiněn menší kříž s tělem Spasitelovým, vztyčený na napodobené skalce, v níž v dutině jest lebka. Po stranách kříže zastrčeny ve skalce kopí a prut s houbou. Při koncích nejdelšího z ramen rozdělena značka z velkých vypouklých liter IC - XC. Nad hlavou na krátkém břevně 4 vypouklé litery podobné H, nad každou pak ležaté ω.

Vrchní část základního kříže jeví nad oblačným pruhem žehnající poprsí Boha Otce, pod ním pak mezi dvěma shora se snášejícími postavami andělskými vyznačen nepochybně Duch svatý v podobě holubice. Pod anděly jsou v rozích vypouklé, málo znatelné litery. Při okrajích nejdelšího příčného ramene v základním kříži vyryt jest kyrilský nápis. Také pod nohama

Spasitelovýma jest několik liter. Na rubu opatřen je kříž úškem a po celé ploše vyrytým, bohužel značně otřeným nápisem.

(Majitel: Zemské museum Františkovo.)

Čís. 17. (Obr. 11.) U Blažovic vyoraný zlomek s předešlým úplně stejného kříže, jen že s legendou jemnější a ostřeji vyvedenou. Také nápis, pokud na zlomku je zachován, jeví se zcela zřetelně.

(Majitel: Al. Procházka.)

Nové rostliny květeny moravské.

Podává Dr. J. Podpěra.

Equisetum variegatum Schleicher 1807.

Olomouc: Na mokrých rýpaninách a příkopech podél dráhy u Vrbátek za mostem směrem ku Blatcům.

Equisetum variegatum patří k přesličkám vzácněji se vyskytujícím; nicméně však jest zajímavo, že v kraji tak dokonale prozkoumaném byla posud přehlížena.

Equisetum variegatum jest elementem borealněcircumpolárním, který se vyhýbá vlastnímu pásmu středozemnímu. Roste nejraději na rýpaninách, pískem zanesených lukách a mnohdy po změně stanoviska zase mizí.

U nás na stanovisku zabírá celé plochy sama a svou temně zelenou, smutnou barvou jest již lokalita z vlaku nápadnou.

Slatiny u Vrbátek mezi Olomoucí a Prostějovem jsou jediným zbytkem velkého komplexu slatinného, který rozkládal se po všem údolí Blaty. Nyní svědkem bývalé rozlohy tohoto zajímavého útvaru rostlinného jsou jediné louky většinou kulturní a černavy, pole s černou půdou vysoce humosní, která vzniká zoráním a vysušením slatin. Avšak i tento poslední zbytek luk zmizí v nedlouhé době. Působením velkých prací odvodňovacích v celém okolí Blaty promění se tyto končiny v úrodná pole, ale ztratí pro botanika všeho půvabu.

Jaksi útulkem vší vegetaci slatinné jsou široké příkopy a rozlehlá mokrá místa podél dráhy mezi potokem Blatou a cukrovarem Vrbáteckým. Tu jediné lze nalézti vegetaci, kterou bychom mohli srovnati s typickými slatinami Polabskými u Všetat a Lysé n. L. v království Českém.

Nejhlubší místa slatiny Vrbátecké vyznačuje vzácný mech Hypnum (Drepanocladus) hamifolium, který posud byl

pozorován velmi vzácně na podobných místech ve střední Evropě. Zelený kryt tvoří Typha latifolia a T. angustifolia, a mezi nimi žloutnou se velké květy pryskyřníka (Ranunculus Lingua). Kde přibývá vody, dostavují se obvyklé na Olomoucku vysoké porosty Equisetum limosum. Jinde kryje Carex paludosa a C. acuta velká prostranství. K nim druží se Eriophorum angustifolium a Cardamine dentata. Ve vodě splývá Lemna trisulca. Tento ráz neliší se od obyčejné mokřadní vegetace.

Zajímavější poměry jsou tam, kde tvrdý kryt hustých a vysokých koberců mechových nabývá vlády. Účastní se tu na vytváření mechatiny tyto druhy:

1. Hojně:

Bryum pseudotriquetrum,
Philonotis calcarea,
Camptothecium nitens,
Hypnum Kneifii.

2. Roztroušeně:

Amblystegium varium,
Hypnum squarrosum,
Amblystegium Kochii.

Počet druhů celkem nepatrný, ale množství, v jakém přispívají k rázu útvaru velmi nápadné! Mezi nimi všude prorůstá Equisetum variegatum.

Nadrostem jsou tu četné vrby:

Salix pentandra, S. alba, S amygdalina, S. fragilis, S. viminalis, S. purpurea, S. cinerea, S. aurita, a dole pod nimi plazí se S. rosmarinifolia. Rostou tu roztroušeně, tu opět v hustších skupinách. K nim druží se linda (Populus alba) a osyka (P. tremula). Mezi oběma nalezneme i mišence (P. canescens). Tu a tam vyrůstá chudá bříza. Na pařezech vrb v rašelině sbíral jsem vysoce vzácný mech Amblystegium pachyrrhizon.

Mezi mechovím tvoří v mokru veliké ostrovy Carex stricta, C. caespitosa, C. vulgaris a C. tricostata, a zvláštní ráz dává tu obrovský všivec bahenní (Pedicularis palustris). Později bělá se všude Epipactis palustris, vyrůstá obrovské

(budova, v níž večer před bitvou zasedala válečná rada spojenců a přijat Weyrotherův bitevní plán). Oba předměty z hrobu zachránil a mně laskavě přenechal p. Fr. Tupý, učitel v Křenovicích.

(Majitel: Al. Procházka.)

Čís. 6. (Vel. 5·7 cm × 5 cm; celková výška i s výstupkem $7^1/_2$ cm.) V rámečku, jehož vnější i vnitřní hrany značně vystupují a podobají se dvojitě kroucenému drátu kolem rámce taženému, jeví se značně na vypuklých místech otřené poprsí P. Marie s Ježíškem v náručí. Ve vrchních rozích známé zkratky jmen. K horní hraně připojen na prostředku čtvercový výstupek, pro-

5.

ražený vodorovně otvorem na zavěšení. Na výstupku hlava Kristova. — Obrázek tento byl po více let dětskou hračkou v rodině p. Jindř. Valtra (č. 6.) v Blažovicích.

(Majitel: Al. Procházka.)

II. Ikony v podobě skládacích oltáříčků vyvinuly se z ikonů předešlé skupiny. K obrázku připojena v rozích úška, a do nich zavěšena dvířka s výzdobou toliko na vnitřní straně.

Čís. 7. (Obr. 5.) Pěkně zachovaný exemplář (9·8 cm × $6^1/_2$ cm). Prostřední stěna s hlavou Kristovou ve čtvercovém výstupku nad

horní hranou má ve vrchní části postavu Spasitelovu sedící na trůně, vedle něho pak postava Mariina a sv. Jana. Nad hlavami známé značky. Za podnož těmto třem postavám jest pásek se 4 jmény vztahujícími se ke 4 poprsím světců pod ním seřazených. Kolem všech hlav vyznačeny široké hladké glorioly, jen gloriola Kristova je zdobena. Zbývající plochu po stranách vyplňují zdobné

6.

závitnice. Plochy dvířek rozděleny jsou po 3 oddílech, z nichž každý obsahuje dvé poprsí svatých se jmény na páscích nad hlavami.

(Majitel: Zemské museum Františkovo.)

Čís. 8. (Obr. 6.) Úhledný tento ikon nalezen byl na polích sivických, a dostalo se mi ho od tamního mlynáře p. Bannera.

Střední část tvoří obrázek v rámci, jehož plochou lomí se šňůrkovitá hrana, rozčleňujíc každou jeho stranu v 11 trojúhelníčků bílou emailovou pastou vykládaných. V rámci jest poprsí

Matky Boží se stojící postavou Jezulátka, podané slohem byzantsko-slovanským, známým dostatečně s obrazů „černých Madon". Po stranách ozdobné svatozáře jsou zkratky jmen. Prostor kolem poprsí krášli spirálovité úponky s lístky; u horní hrany rámce naznačuje šest obloučků draperie. Půda vyložena je modře.

Na křídlech dvířek podány jsou 4 výjevy ze života Spasitelova, a to (počínaje v pravo od spodu): 1. Obětování Ježíška v chrámě (5 postav); 2. Slavný vjezd do Jerusalema (8 postav); 3. setkání s plačícími ženami cestou na Golgotu nebo scéna některého ze zázračných vzkříšení nebo uzdravení? (10 postav): 4. na nebe vstoupení (10 postav). Každý výjev označen nahoře řádkem kyrilského nápisu.

Na horní straně střední části tyčí se na sloupečcích dvě hlavičky šestikřídlých andělův. Prostor mezi nimi zabírá pole, v němž za třemi kalichy vyniká ze základu modře emailovaného tolikéž okřídlených poprsí. Nad nimi je opět řádek nápisu a čtvercový výstupek s hlavou Kristovou.

(Majitel: Al. Procházka.)

Čís. 9. Oltářík téže velikosti a výzdoby jako předešlý. Odchylka jeví se toliko na středním obrázku: ve dvojím bohatě ornamentovaném rámci vymodelováno poprsí Madony, ana chová Ježíška na pravém lokti. Na jiných ikonech bývá Jezulátko vždy na levé straně Matčině. — Ze dvířek zbyla jen levá půle. Na ploše kolem reliefů modrý email. — V inventárním seznamě zapsán jest tento ikon jako „amulet z bojiště u Křenovic".

(Majitel: Národopisný spolek ve Víškově.)

Čís. 10. Exemplář o něco menší než čís. 9. a 8. a shodující se s nimi celkovým zařízením i výzdobou nástavku a dvířek, z nichž zachováno jen pravé křídlo. Odchylně vypravena jest část střední: Štíhlá vzpřímená postava v levo obrácená má rozpřažené paže, z nichž pravá vznáší kuželovitý předmět. U nohou klečí z pravé strany 6, z levé 5 postav. Ostatní plochu vyplňují úponky a značky, a to nad pravou rukou hlavní postavy $\widetilde{MP}$, nad levou 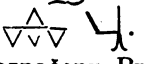 . I tento ikon má půdu emailovanou. Za naleziště poznačeny Brankovice.

(Majitel: Národopisný spolek ve Víškově.)

III. Ikonky tohoto druhu jsou pracovány v podobě drobných modlitebních knížek čtvercového formátu. Rozevrou-li se, jeví se každá půle jako obrázek v úzkém vystupujícím rámečku. Horní hrany mají po úšku. Na pevnější uzavření vystupuje uprostřed pravé hrany čípek, jenž zatkne se při uzavření do úška, kterým je opatřena protější hrana.

Čís. 11. (Obr. 7.) Nalezen u Pratce, velikost $6^1/_2$ cm × 3 cm. Vnitřní pravá strana má relief světce-kněze modlícího se z rozevřené knihy (sv. Mikuláš?) Vedle něho anděl opírá pravicí troj-

7.

ramenný kříž o rameno, levici přidržuje u nohy meč (archanděl Michael?). U první podoby je C a pod ním HI, vedle hlavy andělovy C a nezřetelná značka, níže X.

V druhé polovici zobrazena svatá rodina: Uprostřed poprsí Krista pravicí žehnajícího a s otevřenou knihou v levici; po pravém boku Matka Boží s rukama na prsou přeloženýma, po levém poprsí sv. Josefa. Nad hlavami značky MP, Y, IC—XC, C IO.

Vkusnou výzdobu mají i vnější strany. Na přední tyčí se z řady polokruhových oblouků trojnásobný kříž s kopím a houbou na žerdi po boku. Kolem ramen kříže rozestaveny jsou značky

z liter. Ostatní plochu zabírají kružnice a tvary číslice 6, z kterých sestává i výzdoba strany zadní.

(Majitel: Al. Procházka.)

Čís. 12. (Obr. 8.) Knížečka téže velikosti a formy, jako předešlá. Vnitřní plochy mají obrázky vměstnané v šňůrkovitých kružnicích a půdu v rozích bíle, všude jinde modře emailovanou. Pravá kružnice má 3 postavy s gloriolami kolem kučeravých hlav, sedící u stolu podoby oltářní a držící v levicích tyč na konci hvězdovitě zdobenou. Obrázek v druhé kružnici představuje poprsí P. Marie s rukama zvedlýma a s Jezulátkem na prsou.

8.

Přední z vnějších, modře emailovaných stran jest takto vyzdobena: Na prostředním ze tří pahorků stojí trojnásobný kříž, pod ním lebka. Z pravého pahorku vyrůstá kopí, z levého tyč s houbou, naznačenou skupinkou 3 kružnic. Nad křížkem jsou dva věnečky, v ostatní prostoře rozestaveno celkem 25 liter.

Na zadní straně tvoří šňůrkovitá hrana spletitou růžici, kolečka a obloučkovou výplň rohův.

(Majitel: Zemské museum Františkovo. A. 528.)

A

1/1

R

9.

10.

A

1/1

R

11.

Čís. 13. Uplně shodný exemplář s předešlým chová Mor. průmyslové museum brněnské.

Čís. 14. Z ikonku tohoto, nalezeného u Tučap, zbyla jen pravá polovice. V rozměrech neodchyluje se od předešlých tří. Také zadní vnější strana jest vyzdobena úplně tak, jak popsáno a vyobrazeno u čís. 12. Na vnitřní straně zakryt jest střed rámečkem s poprsím svatého, podaného zcela tak, jak spatřuje se na ikonku č. 5. (obr. 4.). Ve zbývající ploše umístněno při levé a pravé hraně rámečku po miniaturním poprsí, z nichž nad každým jsou zřetelné značky. Emailování jest sytě modré.

(Majitel: Národopisný spolek ve Vîškově.)

Také u Kobylnic byl nalezen podobný ikon knížkový. byl však p. naďučiteli Svobodovi odcizen.

IV. Závěsné kříže.

Čís. 15. (Obr. 9.) Malý plochý křížek s hmotným úškem nalezen byl v Křenovicích (viz u č. 5.). Má základní tvar kříže latinského, vyznačeného v konturách. Vnější úhly jsou ozdobně vyplněny. Na lícní ploše vyznačen menší kříž trojnásobný a vedle něho kopí a tyč s houbou. Značky kolem ramen nejsou zřetelné. Na rubě zabírá celou plochu základního kříže nezřetelně ražený nápis o 17 řádcích drobného písma.

(Majitel: Al. Pocházka.)

Čís. 16. (Obr. 10.) Velký trojramenný kříž ze slabého plechu (12 cm × 7 cm). Středem bohaté plastické výzdoby, zobrazující nejsvětější Trojici, učiněn menší kříž s tělem Spasitelovým, vztyčený na napodobené skalce, v níž v dutině jest lebka. Po stranách kříže zastrčeny ve skalce kopí a prut s houbou. Při koncích nejdelšího z ramen rozdělena značka z velkých vypouklých liter IC - XC. Nad hlavou na krátkém břevně 4 vypouklé litery podobné H, nad každou pak ležaté ∞.

Vrchní část základního kříže jeví nad oblačným pruhem žehnající poprsí Boha Otce, pod ním pak mezi dvěma shora se snášejícími postavami andělskými vyznačen nepochybně Duch svatý v podobě holubice. Pod anděly jsou v rozích vypouklé, málo znatelné litery. Při okrajích nejdelšího příčného ramene v základním kříži vyryt jest kyrilský nápis. Také pod nohama

Spasitelovýma jest několik liter. Na rubu opatřen je kříž úškem a po celé ploše vyrytým, bohužel značně otřeným nápisem.

(Majitel: Zemské museum Františkovo.)

Čís. 17. (Obr. 11.) U Blažovic vyoraný zlomek s předešlým úplně stejného kříže, jen že s legendou jemnější a ostřeji vyvedenou. Také nápis, pokud na zlomku je zachován, jeví se zcela zřetelně.

(Majitel: Al. Procházka.)

Nové rostliny květeny moravské.

Podává Dr. J. Podpěra.

Equisetum variegatum Schleicher 1807.

Olomouc: Na mokrých rýpaninách a příkopech podél dráhy u Vrbátek za mostem směrem ku Blatcům.

Equisetum variegatum patří k přesličkám vzácněji se vyskytujícím; nicméně však jest zajímavo, že v kraji tak dokonale prozkoumaném byla posud přehlížena.

Equisetum variegatum jest elementem borealněcircumpolárním, který se vyhýbá vlastnímu pásmu středozemnímu. Roste nejraději na rýpaninách, pískem zanesených lukách a mnohdy po změně stanoviska zase mizí.

U nás na stanovisku zabírá celé plochy sama a svou temně zelenou, smutnou barvou jest již lokalita z vlaku nápadnou.

Slatiny u Vrbátek mezi Olomoucí a Prostějovem jsou jediným zbytkem velkého komplexu slatinného, který rozkládal se po všem údolí Blaty. Nyní svědkem bývalé rozlohy tohoto zajímavého útvaru rostlinného jsou jediné louky většinou kulturní a černavy, pole s černou půdou vysoce humosní, která vzniká zoráním a vysušením slatin. Avšak i tento poslední zbytek luk zmizí v nedlouhé době. Působením velkých prací odvodňovacích v celém okolí Blaty promění se tyto končiny v úrodná pole, ale ztratí pro botanika všeho půvabu.

Jaksi útulkem vší vegetaci slatinné jsou široké příkopy a rozlehlá mokrá místa podél dráhy mezi potokem Blatou a cukrovarem Vrbáteckým. Tu jediné lze nalézti vegetaci, kterou bychom mohli srovnati s typickými slatinami Polabskými u Všetat a Lysé n. L. v království Českém.

Nejhlubší místa slatiny Vrbátecké vyznačuje vzácný mech Hypnum (Drepanocladus) hamifolium, který posud byl

pozorován velmi vzácně na podobných místech ve střední Evropě. Zelený kryt tvoří Typha latifolia a T. angustifolia, a mezi nimi žloutnou se velké květy pryskyřníka (Ranunculus Lingua). Kde přibývá vody, dostavují se obvyklé na Olomoucku vysoké porosty Equisetum limosum. Jinde kryje Carex paludosa a C. acuta velká prostranství. K nim druží se Eriophorum angustifolium a Cardamine dentata. Ve vodě splývá Lemna trisulca. Tento ráz neliší se od obyčejné mokřadní vegetace.

Zajímavější poměry jsou tam, kde tvrdý kryt hustých a vysokých koberců mechových nabývá vlády. Účastní se tu na vytváření mechatiny tyto druhy:

1. Hojně:

Bryum pseudotriquetrum,
Philonotis calcarea,
Camptothecium nitens,
Hypnum Kneifii.

2. Roztroušeně:

Amblystegium varium,
Hypnum squarrosum,
Amblystegium Kochii.

Počet druhů celkem nepatrný, ale množství, v jakém přispívají k rázu útvaru velmi nápadné! Mezi nimi všude prorůstá Equisetum variegatum.

Nadrostem jsou tu četné vrby:

Salix pentandra, S. alba, S amygdalina, S. fragilis, S. viminalis, S. purpurea, S. cinerea, S. aurita, a dole pod nimi plazí se S. rosmarinifolia. Rostou tu roztroušeně, tu opět v hustších skupinách. K nim druží se linda (Populus alba) a osyka (P. tremula). Mezi oběma nalezneme i mišence (P. canescens). Tu a tam vyrůstá chudá bříza. Na pařezech vrb v rašelině sbíral jsem vysoce vzácný mech Amblystegium pachyrrhizon.

Mezi mechovím tvoří v mokru veliké ostrovy Carex stricta, C. caespitosa, C. vulgaris a C. tricostata, a zvláštní ráz dává tu obrovský všivec bahenní (Pedicularis palustris). Později bělá se všude Epipactis palustris, vyrůstá obrovské

Eupatorium, černají se celé ostrovy Scirpus Tabaernaemontani společně s Carex pseudocyperus. Nejvíce mne zajímal nález hruštičky Pirola rotundifolia na hluboké slatině.

Jinde rákosí porůstá velké plochy. Mezi mechem podařilo se mi nalézti hojně tu rostoucí, ale rákosím ukrytou, vzácnou Orchideu Sturmia Loeselii.

Na mokrých místech u břehu tůněk spatřujeme všude Ranunculus sceleratus a Veronica Anagallis (f. anagalliformis Boreau se žlaznatým květenstvím).

Mohu podotknouti, že dle laskavého sdělení p. prof. Spitznera v Prostějově jest v jeho herbáři exemplář E. variegatum, sbíraný Bubelou u Vsetína. Nález ten posud nikde nebyl uveřejněn.[1])

Calamagrostis pseudophragmites Baumg. 1816.

Syn.: C. littorea P. Beauv. 1812.

Olomouc: Na břehu Bystřice ve vrbovém křoví mezi Hrubou Vodou a Hlubočkem.

Tráva svým vzhledem a zvláště statným květenstvím nápadná.

Náleží mezi elementy evropsko-sibiřské, a Rýn tvoří asi její západní hranici. Odtud roste roztroušeně v údolích horstev, Alp, Sudet a Karpat až po Banát. Na severu bývá vzácně ve Švédsku, na východ ve střední a jižní Rusi, záp. Asii, na Tibetě a v Sibiři. Na jihu setkáváme se s ní ještě v horní Italii, v Srbsku a Bulharsku.

Naleziště naše v hlubokém údolí na úpatí Jeseníka jest v souhlase s českými stanovisky, kde tato tráva podobně na úpatí Krkonošském u Spindelmühle, při Orlici u Kostelce nad Orlicí a v Polabí u Staré Boleslavě a Kostelce n/L. byla sbírána.

Myosotis suaveolens Waldst. et Kit. 1809.

Syn: M. lithospermifolia Willd. pro var. M. scorpioidis Hornem. 1813, M. alpestris Bertol. 1835, Čelakovský Prodromus 297 (1868), Analytická květena (tři vyd.).

---

[1]) V právě došlých Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn, XLIII., 1904 (vyšlo 1905), str. 40., uveřejňuje p. inženýr *A. Wildt* též E. variegatum Schl. z příkopů na dráze Brno—Vejvanovice při pravém břehu Svitavy. Domnívá se, že byla tato přeslička vrbami na toto stanovisko přenesena. (Připsáno během tisku.)

Olomouc: Na výslunném kopci řečeném Skalka mezi Seničkou a Cakovem.

Wettstein ve Schedae ad floram exsiccatam austro-hungaricam IV. p. 61. (1886) pod číslem 1410. podává po prvé v novější době rozbor této rostliny, která dříve byla popletena s M. alpestris Schmidt. M. suaveolens liší se však od M. alpestris listy přízemními a doleními lodyžními užšími, kratšími, volně ve dlouhý řapík zúženými (poměr v délce řapíku k čepeli dělá 2 : 1), pak volnějším, oddálenějším květenstvím, většími a hlouběji dělenými kalichy a po odkvětu odstávajícími, kalich 1—2 dvakrát délkou přesahujícími stopkami květními.

Co se týče zeměpisného rozšíření, jsou naše zprávy posud chudy, poněvadž rostlina nebyla vždy rozeznávána od M. alpestris. Tolik však lze říci, že náš druh je druhem teplomilným rázu pontického, který postupuje z Čech, kde na vápencích okolí pražského a na čedičích sev. Čech roste hojně. Moravou — kde posud byl přehlížen — Dolními Rakousy, Uhrami, Charvátskem, Istrií, na poloostrov Balkánský (vysokohoří), na Kavkaz a Krym.

Beck ve Flora von Niederösterreich II., 970 (1892), pokládá naši rostlinu za odrůdu M. silvatica a domnívá se, že znaky, které Wettstein pro M. suaveolens uvádí, nejsou stálé. Již v Istrii, ještě více v dinarských Alpách jest M. suaveolens s M. alpestris spojena četnými přechody.

Pokud jsem mohl u nás jednak v Čechách, jednak na Moravě rostliny v přírodě pozorovati, vždy nabyl jsem přesvědčení, že v našich krajích jest M. suaveolens dobrým druhem.

Stanovisko této pomněnky jest zajímavým ostrovem teplomilné květeny v horním úvale Moravském.

Údolí Křiby mezi Seničkou a Cakovem, kterým potok Blata protéká, patří k nejlepším stanoviskům rostlinným na sev. Moravě. Ráz shoduje se celkem s rázem, s kterým se setkáváme dále na jih. Stráně, příkře se sklánějící do údolí Blaty porůstá jednak les borový, jednak křoví, jednak stepní traviny.

Ovšem nenalézáme tu přesných odlišení mezi lesem a travinou; zvláště na postranních roklích, kde vegatace jest velmi bohata, dostavuje se ráz stepní, a borovice jen stojí osaměle, s větvemi daleko rozestřenými. Na blízku rostou jen líska, růže, bříza neb

hloch. Na jaře modrá se všechna stráň tisíci květy koniklecovými (Pulsatilla grandis), a mezi modrými zvonci bělají se prostory, které tvoří Androsace elongata, Draba verna, Sisymbrium Thalianum, k nim se druží Veronica Dillenii. Z mechů jen Hypnum rugosum, z lišejníků Cladonia rangiferina a C. furcata doplňují obraz. Za měsíc mění se úplně rostlinstvo. Popelavé hlavičky tvořené ochmýřenými nažkami koniklece závodí s bílou barvou, kterou působí lomikámen (Saxifraga granulata) a s červení smolničky (Viscaria). Pod nimi žloutne se všude Cytisus ratisbonensis.

Z ostatních rostlin provázejících naši step uvádím: Asperula galioides, A. cynanchica, Trifolium alpestre, Myosotis stricta, Avena pratensis, Anthoxanthum odoratum, Sedum acre, Cerastium glomeratum, Peucedanum oreoselinum, Potentilla alba, Poterium Sanguisorba.

Jinde modrá se v tisících kusech tu rostoucí divizna (Verbascum phoeniceum). Vedle ní setkáme se s travou Avena tenuis.

Na kopci Skalce, na konci údolí Křiby setkáváme se s touž vegetací. Přistupuje tu jen Centaurea axillaris. Na podzim Seseli glaucum stává se jediným pánem. Jen tu a tam dokvétají chrpa (Centaurea rhenana a C. scabiosa) a hvozdík (Dianthus Carthusianorum), rozrazil (Veronica spicata).

Brunella grandiflora × laciniata.

Olomouc: Na svahu v rokli nad Olšany, na Babce, ve společnosti B. grandiflora hojně. — Na stráni na počátku údolí Křiby nad Seničkou s oběma rodiči.

Náhodou nepodařilo se mi nalézti na stanovisku olšanském B. laciniata, ač rostlina ta roste velice hojně v blízkých lomech grygovských a tu též s B. vulgaris tvoří míšence. Na tento zjev upozornil již Beck (Schedae ad floram exsiccatam austro-hungaricam, IV., 67, 1886), kde při čísle 1419 zcela správně uvádí pozorování, že tam, kde se vyskytuje B. grandiflora samotna, má vždy listy celokrajné, naopak míšenec má listy po B. laciniata vykrajované. Najde-li se pak míšenec

jen ve společnosti B. grandiflora, vysvítá, z toho, že buďto B. laciniata na stanovisku rostla a vyhynula neb posud na blízku roste a jest přehlížena.

Brunella grandiflora × vulgaris.

Olomouc: Na stráni na počátku údolí Křiby nad Seničkou s B. laciniata, B. grandiflora a B. grandiflora × laciniata hojně. Míšenec na stanovisku mezi rodiči hojně se vyskytující a snadno na místě poznatelný.

Zprávy vědecké.

Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821.

Podává Rudolf Dvořák.

Píseň tu nalezl jsem v aktech, uložených v archivě ministerstva vnitra ve Vídni, jimiž jsem se probíral, hledaje doklady k robotní vzpouře selské, vypuklé r. 1821 na Moravě. Tehda sedláci na Moravě, zvláště v kraji znojemském a jihlavském, přetíženi jsouce povinnostmi a dávkami všeho druhu, hromadně odepřeli vrchnostem robotovati. Zprotivilost nabyla povážlivých rozměrů, třeba sedláci při tom se nedopouštěli násilností, a veškero úsilí úřadů vrchnostenských, krajských, ano i zvláštní komise guberniální, podporované vojskem, nedovedly toto hnutí potlačiti nadobro. To se podařilo teprve, když spojená dvorská kancelář vypravila do pobouřených krajů zvláštního komisaře, svob. pána Mayerna, který většinou mírnými prostředky přivedl sedláky zase k poslušnosti. Mnoho náčelníků selských a jiných vynikajících účastníků vzpoury bylo však přece potrestáno bitím holí a vězením.

Těchto událostí týká se píseň. Původce její není znám. Policejní ředitel brněnský Petr Muth, který ji spolu s jinými zprávami odeslal do Vídně presidentovi dvorského úřadu policejního, hraběti Sedlnickému, praví o ní: „Připojená báseň, složená dle udání v kraji znojemském, obsahuje líčení v kraji znojemském a jihlavském způsobem rolníkovi přístupným, s potřebnými naučeními a napomenutími pro sedláka.“ [1]) Že píseň nepochází od sedláků, jest patrno z posměšného obsahu jejího,

[1]) Polic. ředitel Muth hraběti Sedlnickému dd. 28. července 1821. Akta policejní, fasc. 868, čís. 7710, 4834 a 4841 v arch. min. vnitra.

spíše lze souditi, že ji složil některý úředník vrchnostenský. Obsah její seznamuje nás netoliko stručně s průběhem tehdejší vzpoury robotní, nýbrž líčí také dosti případně stav lidu poddaného za těch dob.

Andante.

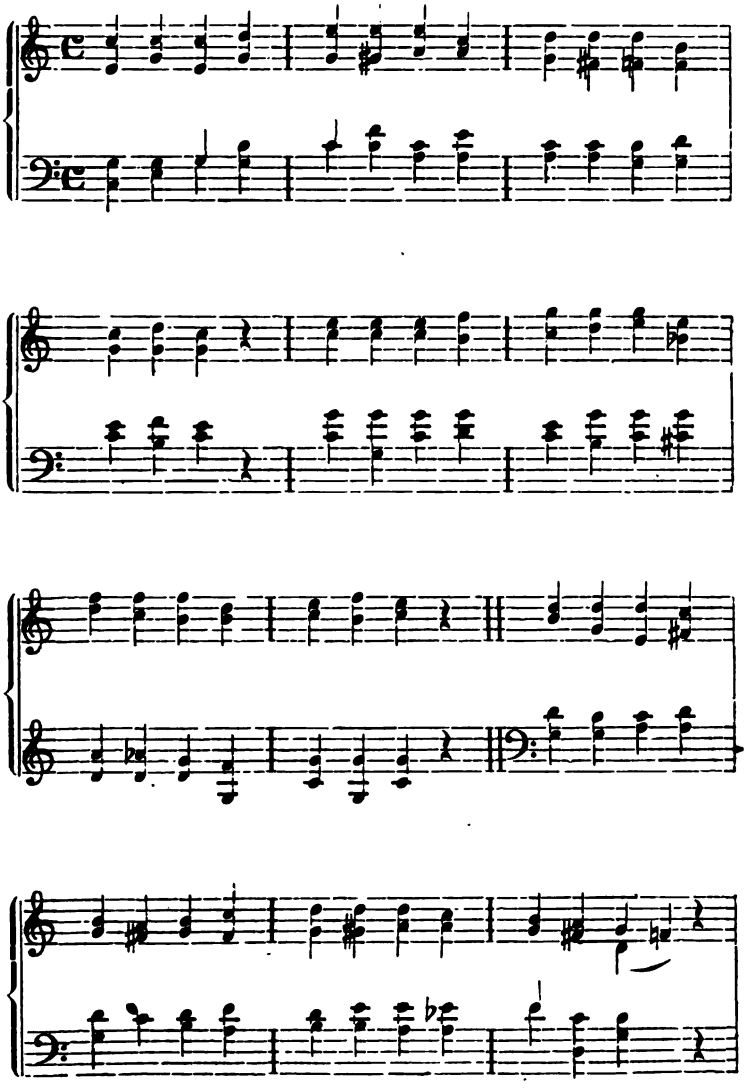

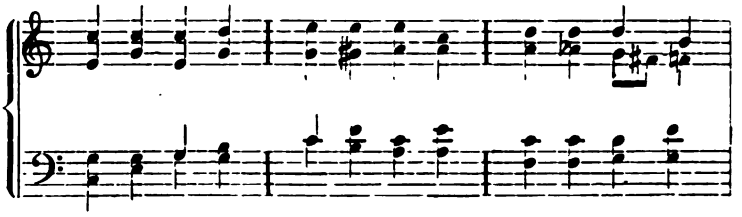

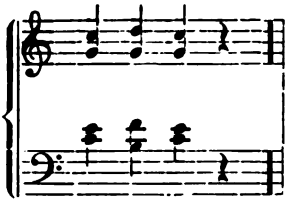

1. Tisíctého dvacátého osmistého prvního
Zlej duch vlez z jara v sedláky a hned z vnuknutí jeho
Radili se na jarmakách, trhách a kde se sešli,
Co a jak by dělat měli s robotou a desátky.

2. Víno, pivo a kořalka dodala jim rozumu,
Uzavřeli mezi sebou, že nechcou mít robotu,
Svoje zdání, skrze psaní druhým oznamovali,
Vyslance své, ves ode vsi, s kurendy posílali.

3. Řkouce, víme, že Císař Pán je s vším vojskem ve Vlaších,
Vrchností se nic nebojme, nebo nás je víc než jich,
Žádného neposlouchejme, nechť si jak chcou mluvějí,
Jenom na svým pevně stůjme, nic s námi nespravějí.

4. Přísně všem zapovídali, nejezdit na robotu,
Sice že je vypálejí, jestli svolejí tomu:
By se ničeho nebáli, že se jim nic nestane,
Když rozkazu neposlechnou, že robota přestane.

5. S veselým srdcem a rádi všechni tomu svolili,
O to spíše, poněvadž vždy všichni na to myslili,
Neb robota odjakživa sedláků netěšila,
Stále sobě vinšovali, aby brzo přestala.

6. Jak jenom robota usne, chtějí zbudit desátky,
Se smíchem si povídali, to vezmem kněžím taky,

Potom teprv zbijem všechny, vovce i s vovčákama
A naposled Oficíry, budem sami pánama.

7. Ach! nebohí sedlákové, váš oumysl vám chybí,
Toto vaše zprotivení přivede vás do bídy,
Co jste měli, prochlastáte, dluhů si naděláte,
Robotovat, desátek dát po vejprasku musíte.

8. Ti, co vás v tom naváděli, ti dostanou odplatu,
V krátkým čase stát se může, že přijdou v ruce katu,
Budou od něj povýšeni, mezi nebem a zemí,
To bude slavná památka našeho pozdvižení.

9. Máte příklad z Bonaparta, který byl císař možný,
Měl své vojska a dost zbraně, přece byl přemožený,
Vy jak se snad spoléháte na své vidle a kosy,
Několik vostrejch kartáčů celej váš plán pokazí.

10. Již po druhý začali ste skrz roboty zbouření,
Po každý pak skrze vojsko byli ste přemoženi,
Husaři a granatíři, a něco od Orelly
Platili vám důstatečně holima po p.....

11. Po třetí neprubírujte, to se kor nepodaří,
Dejte, co Božího Bohu, Císařovo Císaři,
Proti prachu a volovu kůže vaše je slabá,
Trest smrti čeká každého, kdo nectí zemopána.

12. Všichni, kteří pokoj ruší, zemopána hněvají,
Poněvadž jeho řízení na odpor se stavějí,
Kdo se mocnosti protiví, Bohu neposlušný je,
Což jiného než trest smrti on sobě zasluhuje.

13. Skrze tuto slavnou komis, kterou Císař Pán s vojskem k vám vyslal,
Jakož také skrz ten patent, kterej vám do rukouch dal,
Jen si ho čtěte pozorně, a tak poznat můžete
Jeho vůli a kterak se dle něj zachovat máte.

14. V kterém vám dost zřetedlně ke srozumění dává,
Že on se vší svojí mocí chce chránit panské práva,
A poroučí vám každému, vrchnosti své poslouchat,
Jí povinné služby konat, daně určitý skládat.

15. To je důkaz jeho lásky, že vás vpravdě miluje,
Je pán života i smrti, od hněvu se zdržuje,

Moh by trestat, napomíná, kořte se jeho moci,
Ne ale jenom na oko, jak dělají pokrytci.

16. Když vám někdo ubližuje, k tomu se utíkáte,
Aneb ve své velké bídě kde pomoci hledáte,
Jistě že u své vrchnosti, kterou opustit chcete,
Když v čas setí na robotu žádnej poslat nechcete.

17. Při ujímání svých gruntů každej ste přislíbili,
Všechny daně, služby konat, které předci činili,
Což vše v starších urbariách psané se vynachází,
Zde vám svědomí říct musí, že ste v té věci lháři.

18. Sám Bůh lidu přikazuje, poddaným vrchnost svou ctit
A všechny její rozkaze bez odporu vyplnit:
Který se odbojní staví, činíc všechno svou hlavou,
Jak časových, tak věčných trestů dozajista neujdou.

19. Protož se i vám tak stane, nežli se nadějete,
Trest mocnáře skrze vojsko na sebe přivedete;
Bude mnohej pykat pozdě, té svojí nemoudrosti,
Že sebe, ženu i děti uvedl do ouzkosti.

20. Jste hodni kamenování od těch, co pol nemají,
Neb chcete skrz svou bezbožnost způsobit všem hlad v zemi.
Co ze svých rolí sklidíte, sami zase strávíte,
O vojsko a lid ostatní žádnou starost nemáte.

21. Kdyby pole vrchnostenské neoseta zůstala,
Dozajista že by z toho nouze povstat musela:
Od koho by pekař, pecnář obilí kupovali,
Když by na panskejch špejchařích na prodej nic neměli.

22. To vidouce obec jedna, nechtíc jmenovaná být,
Že již rozseté obilí na zmar by mohlo přijít,
Které vy dle povinnosti zavorat ste nechtěli,
K vaší hanbě a potupě z lásky to udělali.

23. Aby vám tím dokázali, že lepší rozum mají
A o vše obecné dobré víc než vy se starají,
Ten čin jim slouží k pochvale, před všemi, kteří to zví,
A již také obdrželi chválu od své vrchnosti.

24. Jak se toho zdověděla slavná císařská komis,
odeslala oné obci psaný chvály plný spis,

Kterej na budoucí čase dobře schovaný bude,
A i budoucím potomkům vždy ke cti sloužit může.

25. Víte, že i vám milé jest, když do města přijdete,
U pekaře chléb, žemličky a kahánky najdete,
Oni nejvíc to obilí od vrchnosti kupují,
A to vy zkazit chcete s tou vaší zlou nevolí.

26. Dejte pozor, byste pozdě robot nelitovali,
Kdyby se někdy stát mělo, a roboty přestaly,
Z platu jeden víc udělá, než dva i tři z roboty,
Však víte, kdy ste začali, a kdy ste vypřáhli.

27. Kdyby panské pole hnojem sesileny nebyly,
Příčinou darebnou vorby málo by z nich sklidili,
Darmo bych o tom více psal, proč ste to tak činili,
Vaše starost byla jenom, abyste dni odbyli.

28. Větším dílem voli byli starší nežli voráči,
Robotu vždy odbejvali děvčata neb pohunci:
Až za ni musíte platit, to zcela jináč bude,
Sám hospodář musí donést do důchodu peníze.

29. A jestli jich mít nebude, musí prodat, kde co má,
Jinši pomoci nebude, exekucí se mu dá,
Posledně se mu prodá dům, a on musí v podružství,
Až do smrti hlavu drbat skrze jeho bláznovství.

30. O desátkách slušná věc jest i vám něco oznámit,
Že by tak, jak vy myslíte, přestaly, to nemůže být;
Desátky sou mnohem starší, nežli vy si myslíte,
Hlídněte jen v starej zákon, začátek jich najdete.

31. Židé v zemi zaslíbený desátky již dávali
Svojim knězům, všech užitků, by živi býti mohli;
Dávaly se, dávat budou, vy to nepředěláte,
Budete-li za ně platit, stokrát hůř vám to bude.

32. Desátky sou k vyživení duchovenstva určity,
Rozvažte si to jen moudře, jak budou bez nich živi;
Nejsou-li pak kněži lidé, že museji jíst a pít,
By mohli život zachovat a vás ve víře cvičit.

33. Když se vám dítě narodí, kdo mu křest uděluje,
Když někdo z vás nemocnej je, kdo pak ho potěšuje,

Když pro rozličnou zlou nemoc každej se jej štítíte,
Duchovního třebas v noci a v zlé cestě voláte.

34. Mnohé jiné obtížnosti a starosti ten stav má,
A které vaším rozumem vám poznat není možná:
Dávejte jim čest a vážnost, jak na jejich stav sluší,
Jen nevybírejte pro ně, jako Kain to nejhorší.

35. Zdaliž stádo bez pastýře může k užitku vám být,
Nebude-li větší škodu než užitek působit:
O! jak rádi a ochotně od pasení platíte,
Když jen dobrého pastýře někde dostat můžete.

36. Mnohem více na dobytek než na své duše dbáte,
Když svým duchovním pastýřům desátek odpíráte:
Za všechnu od nich k vám službu, která vás k nebi vede,
Ne všichni, však velmi mnozí, tuze neuznali ste.

37. Proč pak ste tak rozčertěni, dyť vám není kor tak zle,
Nemáte kabát plátěný a dřevěný pantofle,
Ani příbedří z vodkorku, střechu drnma přikrytou,
Komíny z proutků spletený, netáhá vůl s kobylou.

38. Domy, maštale, komory větším dílem klenuté,
Vokna sklenné, tuplované, štíty z cihel parádné,
Dobytka tažného hojnost a dojného v té míře,
Vovci, sviň dost a drůbeže, jako v nějakém dvoře.

39. Bankocetle vás zpyšnily, měli ste sta, tisíce,
Ty časy sou pominuty, sotva přijdou kdy více:
Mnozí jich již toli měli, chcouc s nimi pod koze stlát,
Jakmile k snížení přišly, začali ste hned mumlat.

40. A brumtáte neustále, nic vás nikde netěší,
Ani pokoj, ani vojna, ani laciný časy:
Rád bych věděl, co pak chcete, vy snad sami nevíte,
Představte si tento obraz, robotu v něm spatříte.

41. Když hospodář svůj grunt pustí synovi neb zeťovi,
Zanechá sobě vejminku, v každé tratě dvě míry,
Kterou ten jeho nástupník pro něj zdělávat musí,
Vorat, hnojit, zaset, vláčet, vše udělat, jak sluší.

42. Rovněž i tak na ten způsob vaši předci s vrchností,
Které to panství patřilo, v podobnou smlouvu vešli:

Přislíbili své vrchnosti svou tělesnou poddanost,
Zavázali se jí také robotovat na věčnost.

43. V ten čas bylo lidu málo, mnohé panství veliké,
Vrchnosti se vždy snažily rozmnožit poddané své:
Vyhlídly šikovná místa, kdežto vsi zakládaly,
Lesy vysekat nechaly, pole, louky dělaly.

44. Mnohé domy vrchnost sama svým nákladem stavěla,
Pole, louky i dobytek, polní nářadí dala;
Obilí zimní i jarní, jak na chléb i k zasetí
Dostal ten novej hospodář do začátku živnosti.

45. Někteří zas sami sobě domy stavět nechali,
Od vrchnosti plac k stavení, pole, louky dostali,
Co se jim nedostávalo, s tím jim vrchnost pomohla,
Na ten a takovej způsob každá ves se začala.

46. Ti noví obyvatelé mívávali též lhůtu,
Že skrz deset let v začátku nekonali robotu;
Kdo darebně hospodařil, vrchnost ho pryč zahnala
A podle svojí libosti jinýmu ten grunt dala.

47. Potom když se lid rozmnožil, a kdo šetřil, zásobil,
Zakoupil si raděj svůj dům, by z něj zahnanej nebyl,
Kterej stál snad za pár tisíc, a on pak tolik neměl,
Po dost malém pakatelu své vrchnosti uplatil.

48. Ačkoliv vám svobodno jest vaše domy prodati,
Však bez vědomí vrchnosti nesmí se přec státi;
Dyť zápisy v kancelářích až podnes se dávají,
Zdaliž pak to není důkaz, že ste pořád poddaní.

49. Nyní komu ten grunt patřil, na kterým zůstáváte,
Ty pole, louky či byly, které vy užíváte,
A dokud ten grunt a vy v něm na tom panství zůstane,
Věřte tomu dozajista, robota nepřestane.

50. Konejte ji raděj stále a z mnohej povinnosti,
Vyvaďte se s tou Chramostou,[1]) co řek, že jen z milosti,
Ostatek zanechám v péře, nechci ho tuze hanět,
Můž být, že svou hloupost pozná, a sám se bude stydět.

---

[1]) Míní se Chromý, hospodský z Ostrova, z hlavních náčelníků vzpoury.

51. Jestli se pak nepolepší, trestejte vy ho sami,
Neberte ho nikdá sebou, když ste někam volaní,
Ať zůstane s volma doma, neb jé nehoblovaný,
K tomu tuze prostořečný, přived by vás do hanby.

52. Kdo před hody tuze vejská, po nich zajisté pláče,
Vám taky ta radost vaše brzo proměnila se,
Zdaliž pak vám až dosavad, jak prve dopisujou,
Jistě že ne; ale proč pak? mají p.... voteklou.

53. Někteří prej sto padesát, jiní méně dostali,
Museli mít dobrej držák, jestli živi zůstali.
Doufám, že z nich ani jeden nežádá repetici,
Nedělejte víc da kapo takových hloupých věcí.

54. Chudému je dovoleno, bohatého poprosit,
Slabej ale vždy mocnému povinen jest se kořit:
A kdo to tak konat nechce, co má k očekávání,
První ten nic nedostane, druhej by byl trestaný.

55. Poděkujte Bohu svému za tu velikou milost,
Že nemáte tuze přísnou, tak jako jinde vrchnost,
Nežádá nic nemožného, v ničemž vás nesužuje,
Chce mít jenom co slušného, kde možno ušanuje.

56. Zanechejte pejchu, lenost, nestřídmost v jídle, v pití,
Oblibte si křesťanskou cnost a pravé náboženství:
Vzdělávejte roli dobře, šetřte vorní nádobí,
Netejrejte váš dobytek, vyhněte vinopalni.

57. V zimě, když čas postačuje, přebírejte obilí,
Neb kdo nečisté zasévá, zase smotlachu sklidí,
Nelitujte při tom práce, dobře se vám vyplatí,
Každý, kdo ho od vás koupí, dražej vám ho zaplatí.

58. Jestli sami nemůžete, dejte to dětem dělat,
Oni mají dobré oči a zvyknou doma sedat:
Když jim moudře nařídíte, mejtník za den přeberou,
Alespoň vám na zklouzačce obuvu nezederou.

59. Budete-li moct při nich bejt, hleďte jen co povídat,
Musíte, by rozuměli, tenkrát fajfku z huby dát:
Mluvte k nim vždy přívětivě, bez klení a zlobení,
Nejvíce o Pánu Bohu a o jejich spasení.

60. Veďte je vždy k poslušnosti, s rozumem je trestejte,
Bezbožné rozpustilosti provozovat nedejte:
Jestli svou chybu poznají, za odpuštění prosí,
Slibujíce polepšení, tenkrát trest počkat musí.

61. Když prosící neslyšíte, sliby nepřijímáte,
Pro malou jak pro velkou věc vždy stejně je trestáte,
Tím je myslíte obměkčit, zatím je zatvrdíte,
Na místě jejich zlepšení pokrytce z nich děláte.

62. Samé bití nespomáhá, jen děti zvolovatí,
Posledně přivyknouc k tomu, všechnu lásku k vám ztratí:
Místo otců tyranama vesměs vás nazývají,
Jak jen dost málo odrostou, rádi vás opustějí.

63. A když vy jednou zemřete, od vás zkažené děti
Místo modlení a pláče budou se veseliti:
Řkouc: Dobře tak, však sme měli vždy víc bití než jídla,
Nikdá sme neuslyšeli od nich dobrého slova.

64. Protož vy, milí vlastenci, už jen se polepšete,
Všech svárů a nepokojů všemožně se varujte.
Plaťte vaše povinnosti beze všeho nucení;
Každej má své obtížnosti, žádnej stav bez nich nejní.

65. Koho se zde něco teklo, nechť mně z lásky odpustí,
A komu se to dlouhý zdá, ať si, co chce, vypustí;
Mnoho věcí v málo verších zkrátka říct nejní možná,
Bezpečný sem v svém svědomí, že je to pravda věrná.

66. A jestli mimo nadání přece by něco bylo,
Co by v opravdové pravdě jináč se bylo stalo,
Kdo to lépe ví, ať řekne, uvěřit připovídám,
Však ale ne jako Bohu, to si napřed vyjímám.

* * *

Nález brakteátů z doby Přemysla II. Otakara u Josefova při Hodoníně.

Sděluje ředitel Josef Klvaňa.

V březnu r. 1901 obdržel jsem od správce školy josefovské p. Josefa Kapice zprávu, že nalezen byl u Josefova hrneček s mincemi, jejichž ukázka přiložena, a dotaz připojen, jsou-li to skutečně mince; ano-li, jakého druhu?

Mince byly brakteáty, a protože učiněn tu nález hromadný, hleděl jsem jednak o nálezu jeho dosíci podrobnějších zpráv, jednak pokud možno z něho co nejvíce získati a podle získaného materiálu přesněji určiti, ze které doby pochází nález. Zprávu o nálezu podal mi velice ochotně p. správce školy josefovské, který také, pokud možno mu bylo peníze sehnati, mně je i s kouskem nádoby odeslal, a určení doby sdělil laskavě nejlepší znalec numismatiky moravské p. inž. I. L. Červinka v Uher. Hradišti, začež jim tuto srdečné díky vzdávám.

Kdyžtě nyní moravské museum Františkovo stalo se zemským, neváhal jsem odevzdati celý nález, pokud se do rukou mých dostal, i s ukázkou nádobky, v níž peníze nalezeny, tam, kam všechny nálezy moravské nyní patří: do musea toho, a podávám v následujících řádcích k celému nálezu (na půl třetího sta mincí) několik slov doprovodných.

Mince byly nalezeny na obyčejné, neštěrkované cestě, která od Josefova u Hodonína vede ke studni, k níž denně honívá se dobytek jako k napajedlu. Cesta má dosti značný svah, a každým rokem bylo proto z ní odplaveno něco půdy. R. 1901 byla sněhem a vodou koncem února hlína tak odplavena, že hrnec, ve kterém byly mince, patrně vyčníval ze země. Náhodou kráva při hnaní ke studni kopla do hrnce a vyrazila jej ze země. Mince se rozsypaly po blátě, což zpozoroval soused Martin Turek, který krávy hnal ke studni. Na jeho pokřik, že našel poklad, sběhlo se několik osob, a o mince hned na místě, jak často bývá, svedena hotová rvačka. Každý uchytil, co mohl, a mince proto rozšířily se po celé osadě. Několik jich přišlo i mimo osadu. Horlivosti a píli p. správce školního se však přece podařilo asi polovinu mincí sehnati a mně i s kouskem nádoby odeslati, čímž učinil se p. správce o zemské musejní sbírky velice zasloužilým.

Na místě, kudy nyní vede cesta, byla před dávnými časy osada Kukvice, která zanikla za XVII. století. Nynější Josefov založen za Josefa II. Nález mincí učiněn dne 5. března 1901.

Nádoba, v níž byly mince, byla neopatrností rozbita tak, že z ní zbyl pouhý střep. Střep ten, vně i vnitř i na lomě černý, tuhovaný, poukazuje k tomu, že nádoba byla hrubě v ruce dělána. Jest v hořejší polovině dvěma rovnými čarami a dvěma nepravidelnými vlnovkami zdobena, místy až 5 mm tlusta.

Mince samy nebyly stejného ražení. Typy zastoupených kolků vybral jsem zvláště, a patří tedy tyto také do nálezu josefovského. Jsou to kusy, na nichž ražba je nejzřetelnější. Všechny brakteáty josefovské patří mezi t. zv. menší plecháče a nejsou proto asi stejně ostré, jelikož jich bylo nejspíše několik najednou raženo, anebo nějakými měkkými kolky, jež se snadno otřely.

Nejčastěji, u více než poloviny penízů jsou vyraženy dvě ryby s přilbami. Dosti časté jest korunované poprsí, držící ve zdvižených rukách koule. Na několika jsou dvě věže pod střechou, harpye korunované s mečem v jedné a se znakem vévodství Rakouského v druhé ruce, nejméně jest penízů s věží nad branou, dále s rybou nohatou nebo s přilbou nad pavézami, z nichž pravá nese zase rakouský štít a mezi přilbou a pavézami písmenka R E X, na konec s nezřetelnou hlavou jakousi a konečně s korunovaným králem, majícím v pravé ruce državu a v levé žezlo.

Bližší a určitější popis podá zajisté některý z našich numismatiků.

Podotčeno jen budiž, že brakteáty jsou vesměs moravských ražeb a že vyskytly se i na několika jiných místech moravských (u Nov. Hvězdlic, Ivančic, Přerova a j.).

Pouze harpye se znakem rakouským (břevno ve štítě) a přilbice nad pavézami se slovem „rex“ mluví. Ostatní typy jsou němé. Z našich českých panovníků byl jenom Přemysl II. Otakar vévodou rakouským,[1]) a byly tedy mluvící mince raženy v letech mezi 1251—1276. Ostatní brakteáty, jevící celkem týž ráz, nejsou asi starší.

---

[1]) Známe též dle sdělení p. I. L. Červinky peníz s opisem Otakarus rex, kde na rubě opírá se král o štít rakouský.

Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti.

1. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1904—5.

Schůze 1. konána dne 17. listopadu 1904 v posluchárně fysikálního ústavu české techniky. Přednášel pan MUDr. F. K. Studnička, docent české techniky, „o parietálních orgánech obratlovcův".

Přednášející uvedl předem pojem parietálních orgánův a stručné dějiny objevu těchto orgánů, promluvil pak o všeobecných poměrech morfologických a genesi jejich a podal různé theorie těchto orgánův. Přednášku svou doprovázel demonstracemi vlastních preparátů mikroskopických, které předvedl objektivně projekčním mikroskopem. V řadě dvaceti preparátů zastoupeny byly parietální orgány všech skupin obratlovcův. Mikroskopické struktury orgánů parietálních ukazoval na četných výkresech vlastních, provázeje jednotlivé ukázky upozorňováním na zajímavé podrobnosti.

Schůze 2. konána dne 26. ledna 1905 v zasedací síni musea Františkova. Přednášel pan Ph. Dr. Vladimír Novák, professor české techniky, „o početních vztazích ve spektrech".

Přednášející zmínil se v úvodě o propracovanosti optiky po stránce theoretické, připomenuv některých význačných příkladův o tom. Jsou však dosud partie optiky, kde theorie teprve jest v počátcích. Mezi tyto partie náleží theorie stavby spekter. Spektra dle svého vzhledu dělí se na spojitá, pásmová a čárová. Předmětem přednášky byly pouze poslední dva druhy. Základem obou těchto druhů spekter jest čára, t. j. jednoduchý

obraz lineárné štěrbiny. Z čar skládá se pásmo, několik pásem tvoří skupinu, několik skupin pak spektrum pásmové.

Číselné vztahy spekter pásmových určeny jsou třemi zákony Deslandresovými (1885—86), které lze vyjádřiti rovnicí

$$N = Am^2 + Bn^2 + C,$$

kde N značí kmitočet čáry, m a n čísla celá z přirozené řady čísel, A, B, C jsou pak konstantami. Zákony Deslandresovy zkoušeny byly četnými pozorovateli (Liveing a Dewar, Runge a Kayser, Loos, Lauwartz atd.), a nalezena pouze přibližná jejich platnost. Zejména nalezeny větší odchylky pro vyšší hodnoty čísla m. R. 1904 shledal Deslandres, že zákony jeho platí velmi přesně pro plyny zředěné, které jsou k emissi přivedeny paprsky kathodovými.

U spekter čárových upozornil na první jednoduchý vztah Balmer r. 1885. Délku vln známého spektra vodíkového bylo možno vyjádřiti vzorcem

$$x = \frac{1}{a} \frac{m^2}{m^2 - 4},$$

kde a jest konstantou, m číslem celým 3, 4, 5, 6.

Kayser a Runge a nezávisle na nich Rydberg zobecnili zákon Balmerův v letech 1888—90. Dle Rydberga lze vyjádřiti kmitočet N vzorcem

$$N = n_0 + \frac{N_0}{(m + \mu)^2},$$

v němž čísla n_0 a N_0 mají význam kmitočtův. Konstanta n_0 značí limitní kmitočet, analogický hranám spekter pásmových. Konstanta N_0 měla míti společný význam pro spektra různých prvkův. Této podmínce vyhovují mnohem lépe vzorce, které r. 1903 uveřejnil Ritz. Hořejším vzorcem spravují se spektra, jejichž charakteristikou jest vyskytování dubletův a tripletův. Dle toho rozdělují se čárová spektra na dvě třídy. V prvé třídě obsažena jsou spektra, jejichž čáry přicházejí jako dublety a triplety, spektra druhé třídy nemají ani dvojitých ani trojitých čar. Spektra prvé třídy lze děliti dále na serie čar Hlavní serie čar *(P)* skládá se z dubletů nebo tripletů, a to velmi jasných; vedlejší serie jsou dvě, první serie vedlejší *(D)* má čáry mlhavé, které se vyskytují po jedné

v dubletech a po dvou v tripletech, druhá serie vedlejší *(S)* má ostré čáry jak v dubletech tak i v tripletech, ale rozsah těchto serií jest zúžen proti serii *D*. Přednášející uvedl vlastnosti serií *(P)*, *(D)* a *(S)* a přešel pak k četným vztahům mezi spektry různých prvkův. Především upozornil na čáry homologické a na prostředky, kterými se zkouší tato homologie. Příbuznost spekter prvků chemicky příbuzných dotvrdil přednášející číselnými doklady. Uvedl potom periodický průběh limitních kmitočtů, který souhlasí s periodickým systemem Mendělejevovým, a ukázal, jak ze souvislosti logarithmu kmitových differencí a logaritmu atomové hmoty bylo možno ze spektra radiova určiti atomovou hmotu jeho. Přednáška skončena byla přehledem dosavadních theorií o stavbě spekter, z něhož bylo patrno, že uspokojivé řešení theoretické vyžaduje ještě dalších fakt experimentálních.

Schůze 3. konána dne 16. února 1905 v zasedací síni musea Františkova a měla ráz slavnostní. Oslavovány byly osmdesáté narozeniny dvorního rady prof. dra. Karla rytíře Kořistky.

Schůzi zahájil předseda prof. dr. J. J. Jahn vzdáním srdečného holdu a úcty p. dvor. radovi ryt. Kořistkovi k osmdesátým narozeninám. Kořistka byl jedním z prvních professorů brněnské techniky, byl spoluzakladatelem Wernerova spolku na geologický výzkum Moravy a získal si nehynoucích zásluh vědeckými pracemi svými v oboru geodesie a vlastivědy. Byl upřímným příznivcem a otcovským rádcem mladých badatelů, jež pobízel stále k usilovné práci. I vlastní práce jeho byla veliká, mnohostranná a v různých oborech zdárná. Budiž mu zvláštní dík za všechno, co vykonal pro vysokou školu technickou v Brně, pro přírodovědecký výzkum Čech a Moravy a pro vědy přírodní vůbec. Předseda skončil proslov svůj přáním, aby slovutný jubilant žil ještě mnoho let ve zdraví a duševní svěžesti a radoval se z výsledků zdárné práce své. Potom přednášel pan ing. Jos. Lička, ř. professor české techniky, „o činnosti a zásluhách dv. rady prof. dra. Karla ryt. Kořistky". Přednášející uvedl nejdůležitější momenty ze života oslavencova a vytkl záslužné působení jeho vědecké na Moravě, kde Kořistka po dlouhá léta konal první měření hypsometrická na sestrojení hypsome-

trické mapy Moravy. Kořístka věnoval zvláštní pozornost studiu topografie, do těch dob málo pěstěné, a přírodních poměrů na Moravě Přednášející doložil vědecké působení Kořístkovo vypočtením a oceněním spisův oslavencových, pojednal pak o činnosti učitelské a politické a ukázal, jak záslužně působil při organisaci a zvelebení vyučování průmyslového a technického Slavnostní schůze byla jak účastenstvím, tak i průběhem svým důstojnou oslavou muže vědecky i národně neobyčejně zasloužilého.

Schůze 4. konána dne 23. března 1905 v posluchárně fysikálního ústavu české techniky. Přednášel pan Ph. Dr. Karel Absolon „o theorii podzemních toků Punkvinýchˮ.

Přednášející nastínil stručnými, ale obsažnými rysy celkový charakter moravského Krasu, provázeje výklady své fotografiemi význačných míst a scenerií, které promítal skiopticky, tak že četné posluchačstvo mohlo bezpečně sledovati vývody jeho. Dr. Absolon, který je nyní všeobecně znám jako odvážný zkoumatel podzemních jeskyň, chodeb, tokův a jezer moravského Krasu, zmínil se o všech předchůdcích svých, kteří započali badání zajímavých těchto útvarů přírodních a po mnohé stránce je prohloubili, a podal tak obraz nejen toho, co vykonáno bylo jinými, ale i náčrtek utěšeného pokroku obtížných výzkumů, které učinil se svými přáteli. Přednášející poukázal na theorie tvoření toků podzemních vůbec a podal mínění své o podzemních tocích Punkvinných, jakož i popsal projektovaný plán, jak nutno pokračovati v dalším zkoumání a sledování těchto tokův. Mnohé diapositivy Dra. Absolona byly velmi zdařile kolorovány a způsobily, jako přednáška sama, všeobecný zájem.

Schůze 5. konala se dne 30. března 1905 v zasedací síni musea Františkova. Přednášel pan Ph. Dr. Karel Vandas, professor české techniky, „o některých nových a méně známých rostlinách orientálníchˮ.

Studium rostlin orientálních spojeno bývá s mnohými obtížemi. Botanikové a sběratelé rostlin na cestách krajinami, které poskytují málo bezpečnosti a ještě méně pohodlí, sbírají rostliny v stadiích, které nestačí na určení jejich. Často nemůže býti z exemplářů, v jednom stadiu vývoje nasbíraných, určen ani rod rostlinný. Přednášející zabývá se více než rok revisí orientálního herbáře po zemřelém prof. Dru. Ed. Formánkovi a nalezl při

tom řadu zajímavých rostlin, o nichž pak stručně pojednal. Na prvém místě uvedl „Peucedanum oligophyllum Vs.“, jež bylo pro neznalost plodů až dosud určováno za „Seseli oligophyllum Grsb.“ Jiná zajímavá rostlina jest „Hypericum bithynicum Boiss.“ β) majus Boiss., již dr. Formánek uvádí jako „Hypericum Monthetii“. Rostlina ta, sbíraná v pokročilém stavu plodním, souhlasí úplně s květonosným exemplářem (vypůjčeným z českého musea), a to mimo lodyhy, které jsou v tomto stadiu ostré, čtyrhranné a nikoliv oblé, jak chybně udává Boissier. Z dalších zajímavostí ukázány „Gypsophila macedonica Vs.“ určená Drem. Formánkem za „Tunica saxifraga Scop.“ a „Ballota macedonica Vs.“ určená Drem. Halascym za „Ballota rupestris Vis.“ Z rostlin, které Dr. Formánek nasbíral na své poslední cestě a které přednášejícímu daroval pan c. k. poštovní rada R. Formánek, předloženy byly dva nové druhy: „Hypericum pseudotenellum Vs.“ a „Haplophyllum balcanicum Vs.“ Konečně ukázány některé exempláře, které popsal Dr. Formánek dle neúplných známek jako nové druhy, totiž: Delphinium Midžorense Form.“, což jest „Aconitum ranunculifolium Rbb.“, a pak „Rapistrum macedonicum Form.“, jež jest ve skutečnosti „Hirschfeldia adpressa Mch.“

Prof. Dr. Vlad. Novák,
t. č. tajemník druhé třídy.

* * *

2. Zprávy o zasedáních kuratoria Mor. mus. společnosti.

Schůze dne 9. ledna 1905. Předsedal praesident prof. Dr. Fr. Kameníček.

Zahájiv schůzi, věnoval předseda vřelou vzpomínku zemřelému členu a konservátoru společnosti akad. malíři a prof. č. techn. Fel. Jeneweinovi. Přítomní projevili účast povstáním. Sbírkám musejním věnovali: kurátor prof. č. techn. Dr. J. J. Jahn sbírku zkamenělin z mor. útvaru třetihorního; rada zem. soudu Dr. Rich. šl. Janeček poprsí svého † otce vlád. rady Aloisa šl. Janečka a starší obraz vídeňského hradu císařského; MUDr. H. Breitenstein, láz. lékař v Karlových Varech, národopisné předměty; konservátor Rud. Dvořák, gymn. professor, rukopis; konservátor Arnošt Hanisch, vrchnost. inspektor v Třebíči, fotografie a pohledové dopisnice; konservátor Jan Knies, učitel v Rogendorfě, výtěžky svých výzkumů jeskynních; Dr. Fr. Slavík, prof. v Praze, svůj spis a A. Vrbka, učitel ve Znojmě, fotografie odboru lidovědnému. Dárcům byly vysloveny vřelé díky kuratoria. Rovněž byl projeven dík správě vojenského musea vídeňského za vykonanou restauraci dvou

praporů z let 1744 a 1800, náležejících zem. museu. Knihovní zpráva přednesená knihovníkem cís. radou Drem. Schramem a amanuensem Drem. Jarníkem jakož i zpráva komise na přírodovědecký výzkum Moravy, podaná kurátorem prof. Drem. Jahnem, vzaty na vědomí a schváleny. V téže schůzi přijati byli za řádné členy společnosti pp.: Albin Kučera, c. k. učitel tělocviku ve v., Konstantin Löffler, c. k. rada zemského soudu, a Josef Schwetz, kand. práv, vesměs v Brně.

Schůze dne 6. února 1905. Předsedal praesident professor Dr. Fr. Kameníček.

Předseda věnoval především vřelou vzpomínku zesnulým členům Med. Dru. Hammerovi a spisovateli J. Spáčilovi-Žeranovskému; shromáždění projevilo povstáním svou účast. Přijata s díkem na vědomí zpráva okr. soudu vnitřního města Brněnského, že pí. Malvína Drechselová, zemřelá lonského roku, odkázala zem. museu sbírku rytin jakož i dva kusy nábytkové ze XVII. století. Dále věnovali: konservátor Rom. Formánek, c. k. pošt. rada v Brně: vlastní publikace; konservátor J. Knies, učitel v Rogendorfě: nálezy jeskyňové; konservátor A. Hanisch, hosp. inspektor v Třebíči, a J. Panek, řed. měšť. školy v Zábřeze, fotografie a pohledové dopisnice; A. Ličman, farář v Popovicích (kons. A. Kratochvílem) starou dřevěnou sochu; B. Beigel, starosta v D. Vistonicích, fosilní kosti; K. Kamenář, řed. měšť. školy, a sl. V. Budišovská, ind. učitelka, oba v Dačicích, a sl. Ter. Januškova, učitelka v Holešově: pohledové dopisnice. Po zprávě kurátora prof. Kašpara o soukromé sbírce mincí usneseno doporučiti zem. výboru její koupi. Rovněž povoleny po návrzích kurátorů místopředsedy prof. Rzehaka, Dra. Fischela a prof. Bayera úvěry na koupě pro odbor uměl. průmyslu a pro sbírky biologické. Vzata na vědomost a schválena zpráva, kterou o výroční schůzi komise na přírodovědecký výzkum Moravy konané 29. ledna i o jejích usneseních podal předseda její prof. Dr. Jahn. Předseda oznámil otevření sbírek praehistorických a národopisných, i vysloven po jeho návrhu kustodovi Palliardimu za účelné a vzorné jejich vystavení dík kuratoria. V téže schůzi přijati za řádné členy Musejní společnosti pp. Siegbert Ehrenstein, žurnalista, J. Schnirch, inženýr, oba v Brně, a Dr. Hugo Spina, advokát ve Val. Meziříčí.

Schůze dne 6. března 1905. Předsedal praesident prof. dr. Kameníček.

Předseda oznámil mezi jinými zprávami, že podal ministerstvu vyučování i poslanecké sněmovně říšské rady žádost o státní příspěvek na rozšíření musejní budovy a že zemský výbor moravský jmenoval provisorního amanuensa zemské knihovny dra. Jarníka definitivně. Po společném návrhu kurátora prof. dra. Jahna a vicepraesidenta prof. Rzehaka usneslo se kuratorium zakoupiti dvě palaeontologické sbírky (za 300 K). Zpráva konservátora prof. dra. Vandasa o vykonaném převezení herbáře Freynova z Prahy do Brna a o jeho zatímním uložení v místnostech Františkova musea byla se souhlasem vzata na vědomí, a prof.

Vandasovi za úspěšné přičiní projeveny díky kuratoria. Účetní závěrka za r. 1904 byla vzata na vědomí, a návrh rozpočtu na r. 1906 schválen. Po zprávě kurátora prof. dra. Šujana byly schváleny zásady o jmenování dopisujících členův. Sbírkám darovali: prof. Fr. Černý knihy; Karel Mašek, ředitel měšť. školy v Tišnově, pohledové dopisnice: Alois Pozbyl, kooperátor v Zubří, fotografie; V. J. Procházka v Tišnově a Ludvík Zvěřina v Jaroměřicích, publikace; Děpolt Suchanek, řed. c. k. místodržitelské účtárny na odp., spisy do kustodovy knihovny; účetní oficiál Fr. Wurzinger předměty národopisné; (konservátorem prof. Součkem) Fr. Jelínek a Jar. Košťál, studující II. č. gymn., po dvou starých vyšívaných čepcích (do národopisné sbírky). Dárcům byly vysloveny vřelé díky kuratoria. V téže schůzi byli přijati za řádné členy pánové: Josef Fischer, učitel, Jan Ev. Nečas, vrchní rada c. k. zemského soudu, a Oskar Pettera, přednosta c. k. depositního úřadu, vesměs v Brně.

Schůze dne 10. dubna 1905. Předsedal praesident prof. dr. Fr. Kameníček.

Vzaty s uspokojením na vědomí zprávy předsedovy o krocích podniknutých za dosažením státní podpory na zamýšlené rozšíření musejní budovy. V poslední době darovali pp. kurátor prof. Dr. Jahn sbírku nerostů; c. k. stavební rada Alois Franz spis a želvový jehelníček; konservátor prof. Jindřich Laus (Olomouc) dva spisy: sl. Marie šlecht. Wolfskronová po přání svého bratra Max. ryt. Wolfskrona, zatím zesnulého: starší zbraně (4 pistole, dýku a 2 tesáky), měděný pohár, dvě starší knihy a dva diplomy: dárcům byly vysloveny vřelé díky kuratoria. Po návrhu kurátora prof. dra. Jahna byly dvěma domácím badatelům povoleny podpory na sbírání nerostů do musea. Dále bylo dokončeno jednání o návrzích na vymožení zákona na ochranu starožitností v mark. Moravském, jež podal ředitel Maška (zpravodajové Dr. Dolanský a Dr. Fischel); i usneseno po zevrubném rokování zaslati je se zvláštním přípisem zemskému výboru, řed. Maškovi pak vysloviti za jeho přičinění vděčné uznání kuratoria. Zprávy o činnosti zemského musea a zemské knihovny za r. 1904 byly pak schváleny, a ustanoveno valnou hromadu konati v neděli 30. dubna o 10. hod. dopol., v ní pak oznámiti dopisující členy, zvolené kuratoriem. Za řádné členy společnosti přijati pp.: Josef Boubela, c. k. rada zemského soudu, S. Frisch, úředník, Dr. Rudolf Frucht, tajemník, Richard Laseker, lučebník, Dr. techn. A. O. Samohrd, inženýr a podnikatel staveb, a slečna Antonie Waltrová, c. k. cvičná učitelka č. paedagogia v. v., vesměs v Brně.

V neděli dne 30. dubna 1905 dopoledne o 10. hod. konala se v zasedací síni Františkova musea řádná valná hromada.

Valnou hromadu zahájil praesident professor dr. Kameníček, přivítav přítomné a omluviv nepřítomnost dra. Dolanského, prof. Jahna a ryt. Proskowtze. Verifikatory protokolu jmenováni prof. Líčka a hosp. správce Raab. Předseda připomíná, že se koná poslední valná hromada za dosavadního kuratoria a že v prosinci letošního roku budou vyko-

nány nové volby do kuratoria. Vedle vlastní činnosti kuratoria, totiž zvelebování a účelné úpravy zemského musea a zemské knihovny, zkoumání stavu přírodních poměrů zemských a podporování vědecké literární a umělecké kultury domácí, čelila snaha dosavadního kuratoria hlavně na opatření vhodných místností zemskému museu a stále rostoucím sbírkám. Za tím účelem jednala musejní společnost o koupi tří domův, a to nadačního domu brněnského a dvou sousedních domův. Vládě pak byla v téže záležitosti podána žádost za příspěvek 200.000 korun. Předseda podotýká konečně, že kuratorium se usneslo navrhnouti valné hromadě jmenování dopisujících členů společnosti a spolu počet konservatorův omezovati. Dopisujícími členy byli jmenováni: Fr. Bartoš, školní rada na Mlatcově, dr. A. Fleischer, zdravotní rada v Brně, Alois Franz, stavební rada v Brně, K. J. Maška, ředitel v Telči, prof. H. Molisch, prof. K. Vandas, prof. Jul. Wiesner ve Vídni. Po té přikročilo se na projednání rokovacího pořadu. Po přečtení zápisu o minulé valné hromadě činí prof. Černý dotaz v příčině vyjednávání o koupi nových sbírek, jmenovitě sbírky inženýra Červinky a ředitele Mašky. Předseda dr. Kameníček praví na dotaz, že vyjednávání o sbírku ředitele Mašky odročeno po přání jmenovaného do doby, až zjednány budou nové musejní místnosti. Pokud jde o sbírku inženýra Červinky, žádá majitel 24.000 K. Kuratorium usneslo se navrhnouti zemskému sněmu za kupní cenu 10.000 K. Prof. Černý namítá, že nabízená cena deseti tisíc korun jest příliš malá, a praví, že sbírku měli prohlédnouti odborníci, dle jejichž dobrozdání se mělo vyjednávati. Po debattě, v níž prof. Rzehak hájil stanoviska kuratoria, oznamuje předseda jména zesnulých členů společnosti, jimž valná hromada povstáním vzdává poslední čest. Zpráva pokladní za rok 1904 vykazuje úhrnný příjem 39.412 K 35 h, úhrnný výdej 39.404 K 89 h, tak že zbývá 7 K 46 h. Mimo to bylo ze zemské pokladny vyplaceno 32.696 K 40 h. Revisor, tajemník zemědělské rady J. Máša prohlašuje, že revisemi byla správnost účetní závěrky a pokladní hotovosti zjištěna, pročež navrhuje, aby bylo kuratoriu dáno absolutorium. Rozpočet musejní společnosti na rok 1906 vykazuje potřebu o 1705 K více než loni, která bude uhrazena příjmem 12.830 K a zbývající schodek 65.330 K moravským zemským fondem. Na konci za obecného souhlasu projeveny díky mus. kuratoriu, redakcím obou časopisů musejních a spolkovému úřednictvu. Přiměřeným doslovem skončil pak praesident hromadu.

Schůze dne 15. května 1905. Předsedal praesident prof. Dr. Fr. Kameníček.

Knihovně a sbírkám darovali: kancelář řádu německých rytířů z uložení J. c. a k. Výsosti pana arcivévody Eugena: Dějiny řádového hradu a panství Búzovského; odb. učitel Karel Czižek: dvě publikace; J. Exc. pí. bar. Malá a pí. bar. Leopoldina d'Elvertová-Ulrichová: velký počet knih obsahu hlavně právnického; pp. Vlad. J. Procházka v Tišnově, vicepraesident prof. Rzehak a dvorní rada Dr. Jul. Wiesner ve Vídni:

publikace; pí. Marie šl. Šromová: tištěné knihy a podobizny; purkmistr Dr. Aug. rytíř Wieser: zprávu o správě města Brna; pp. Aug. Berger ml.: limonitové srostliny ze Strážovic; majitel lomů na formový písek v D. Lhotě Fr. Fiala a učitel Lad. Hudeček z Bochoře: zkameněliny: bývalý poslanec V. Lebloch z Bilovic: bavorský záslužní kříž z r. 1750: konservátor prof. Jan Svozil v Prostějově: biologické preparáty. Dárcům byly vysloveny vřelé díky kuratoria. Dva akvarely moravského malíře nabídnuté na koupi uměleckým závodem byly odmítnuty, a po zprávě kurátora Dra. Fischela usneseno, aby se přímo jednalo o nějaké dílo význačné s umělcem samým. Návrh podaný kurát. náměstkem redaktorem Welzlem na zvelebení uměleckých sbírek byl odročen do příští schůze, a po návrhu téhož zpravodaje usneseno vysloviti obecní radě moravskotřebovské soustrast nad úmrtím zasloužilého kustoda tamního musea p. Emila Pleskota. Jednomyslně schválena zpráva knihovního komitétu, obsahující návrh, aby knih. amanuensovi Dru. Jarníkovi u zemského výboru byla žádána IX. třída hodnostní. Po té podal kurátor prof. Bayer řadu návrhů na systematičtější roztřídění a účelnější správu sbírek, návrhy ty byly zatím na zevrubnou poradu a podání zprávy přikázány komisi. Po návrhu prof. Dra. Jahna bylo usneseno požádati zemské školní rady o zakročení, aby přírodniny, ojedinělé v majetku mnohých obecných škol, byly odstoupeny museu výměnou za duplikáty z jeho sbírek. Za řádné členy byli přijati pp.: Dr. Oldřich Kramář, c. k. gymn. professor. Eugen Stupka, mor. zemský oficiál, oba v Brně, a Vlad. Jos. Procházka. geolog a spisovatel v Tišnově.

Schůze dne 19. června 1905. Předsedal praesident prof. dr. Fr. Kameníček.

Z předmětů jednání zaslouží zvláštní zmínky zpráva vicepraesidenta prof. Rzehaka o větší soukromé sbírce archaeologické a o výsledcích studijní cesty jeho na jihozápadní Moravu. Za tuto zprávu vysloveny referentovi díky kuratoria. Kurátor prof. Dr. Jahn podal zprávu o cestě vykonané kustodem Palliardim na severovýchodní Moravu za účelem sbírání nerostův. Návrhy zpravodajem připojené na získání soukromých sbírek nerostných byly přijaty souhlasně. Dále se jednalo o návrhu kurátora prof. Bayera na soustavnější roztřídění sbírek; i byly přijaty návrhy přednesené za komisi prof. Bayerem a drem. Fischelem. Dle přijatého návrhu prof. Bayera roztříděny sbírky na osm oddělení tak, že v čelo každého z nich postaven ředitel, jenž na pomoc může míti správce jednotlivých vedlejších oddělení. Ředitelům oddělení se přiznává větší samostatnost, co se týče disposice s úvěrem na oddělení povoleným. Řediteli oddělení jsou: mineralogického kurátor odb. učitel Schirmeisen, geologického kurátor prof. Dr. Jahn, botanického prof. Dr. Vandas, zoologického kurátor prof. Bayer, praehistorického vicepraesident prof. Rzehak, historického kurátor Dr. Fischel, ethnografického prof. Rzehak, lidovědného místodrž. vicepraesident rytíř Januschka. Správcem entomologického oddělení vedlejšího zvolen zem. zdrav. rada Med. Dr.

Fleischer. Ostatní správcové budou se jmenovati v příští schůzi. Po té odůvodňoval kurát. náměstek redaktor Welzl svůj návrh na zvelebení sbírek uměleckých, i byl po krátkém rokování, jehož se účastnili hlavně kurátoři Dr. Fischel, zemský školní inspektor Dr. Schober, archivář Dr. Bretholz, přijat návrh, ustanovující, aby především bylo sepsáno umělecké bohatství markr. Moravského a také starší díla mor. malířů byla zachována zemi. Vykonání bylo svěřeno oddělení výtvarných umění. Sbírkám darovali: konservátor A. Czerny v Mor. Třebové fossilie, kons. rada Dr. K. Eichler, dómský varhaník F. Musil, naďučitel J. Roček ve Vel. Meziříčí a pí. prof. M. Katholická hudebniny; konservátor ředitel J. Klvaňa v Kyjově: 254 mincí: O. Leminger, c. k. báňský adjunkt, nerosty; J. Možný, starosta v Ondraticích, hrot středověkého kopí a sl. J. Ranová (slečnou M. šl. Wolfskronovou) tři podobizny (olejové obrazy). Dalšího potěšitelného obohacení se dostalo uměl. sbírkám výtečnou podobiznou předsedky ženského odboru Červeného kříže paní Adély šlechtičny Teubrové, kterou maloval prof. E. Pirchan. V téže schůzi byli přijati za řádné členy: bibliotheka bohosloveckého alumnátu, Med. Dr. T. Saudek, prakt. lékař v Brně, a Jaroslav Veselý, c. a k. nadporučík v Králově Poli.

Schůze dne 9. října 1905. Předsedal praesident prof. Dr. Fr. Kameníček.

Sbírkám darovali v posledním čase: ředitelství kn. arcib. hutí ve Frýdlantě sbírku zkamenělin; pp.: Ludvík Biach pár mexických ostruh; Eduard Domluvil, professor ve Val. Meziříčí, Gustav Riedel, velkostatkář v Borotíně, a konservátor Alois Vogler, naďučitel v Hluboočanech, lidovědné fotografie; disponent Adolf Fries nerosty; Josef Goldmann, majitel lomu, zkamenělé kosti z Bohonic; malíř Hugo Henschl původní kresbu; kontrolor Robert Kafka střepy z popelnic od Medlánek; konservátor zemský zdravotní rada Dr. Karel Katholický dřevorytinu: konservátor Frant. Kretz, redaktor v Uh. Hradišti, starou lékárnickou nádobu a reprodukci Uprkova obrazu; kamenický mistr Rudolf Lang kamenné hlavice; majitel domu Josef Leisser schránku z r. 1765; kurátor prof. Josef Matzura zkameněliny; soukromý úředník Adam Obdulovič kraslice; hostinský Robert Procházka starý dveřní zámek s klíčem; Antonín Vrbka, učitel ve Znojmě, zkameněliny. Dárcům byly vysloveny vřelé díky kuratoria. Dále vzata se zvláštním potěšením na vědomí zpráva zemského výboru, že pí. Růžena Mahlerová v Šumberce zemřelá odkázala Františkovu museu své sbírky nerostů, broukův a motýlův. Převzetí do majetku zemského vykoná kustos Palliardi. Dle návrhu kurátora prof. Kašpara usneslo se kuratorium o zakoupení některých mincí nalezených v Brně a v Čehovicích. Vzata na vědomí zpráva Komise na přírodovědecký výzkum Moravy, přednesená kurátorem prof. Bayerem. Rovněž byla vzata na vědomí dobrá zdání, podaná předsedou odboru lidovědného míst. vicepraesidentem Jos. rytířem Januschkou o došlých žádostech za zemskou podporu, a usneseno předložiti je zemskému výboru. V téže

schůzi byl prof. č. v. techn. školy Ferdinand Herčík zvolen konservátorem, a za řádné členy přijati pp.: Richard Greisinger, vrchní účetní I. mor. spořitelny, Viktor Muntendorf, ředitel eskomptní banky, Rudolf Neuhöfer, c. k. gymn. professor, Alfred Redlich, právník, Dr. Max. Sonnenschein, advokát, vesměs v Brně, a František Smyčka, c. k. gymn. professor v Prostějově.

Schůze dne 6. listopadu 1905. Předsedal praesident professor Dr. Fr. Kameníček.

Sdělení zemského výboru, že povolil subvenci kuratoriem požadovanou na udělání mapy krojů s výkladem, vzato s uspokojením na vědomí. Kurátor prof. Dr. Jahn podal více obšírných zpráv o svých studijních cestách, které podnikl v létě z části společně s kustodem mus. Palliardim, při čemž na severovýchodní Moravě a v širším okolí brněnském nasbíral velice bohatý materiál hornin, zkamenělin a nerostův, jejichž část předložil ve schůzi. Zprávy prof. Dra. Jahna vzaty shromážděním za souhlasu velmi pochvalného na vědomí, a návrhy, které pan přednášející učinil, přijaty. Po návrhu místopředsedy prof. Rzehaka, kurátora Dra. Fischla a konservátora prof. Líčky vysloveny zpravodaji za námahu nezištně podniknutou a za velmi potěšitelné obohacení mus. sbírek nejvřelejší díky a kustodovi Palliardimu uznání kuratoria. Na návrh kurátora Dr. Fischla do sbírek zakoupena cechovní skříň s uměleckým starožitným zámkem, a dle návrhu kurátora kons. rady prof. Kašpara získána koupí zlatá mince římská. Kons. rada prof. Kašpar jmenován přednostou oddělení numismatického. Další jednání týkalo se podání různých dobrých zdání zemskému výboru, a dotčené návrhy podané náhradním kurátorem prof. Rypáčkem (přečetl kurátor prof. Dr. Šujan) a kurátorem Drem. Fischlem, přijaty. Sbírkám musejním darovali: Kurátor prof. Dr. Jahn sbírku 129 starších mincí a národopisné předměty: náměstek kurát. redaktor Hanuš Welzl: mědirytiny: Ferd. Fráňa, naďučitel v Mouchnicích: fosilie: soukromý docent a soudní adjunkt Dr. Hugo Herz a Vlad. Jos. Procházka, geolog v Tišnově: vlastní publikace a konservátor prof. Emil Moser ve Štyrském Hradci: příspěvek 20 K zemské výzkumné komisi. Dárcům vzdány nejvřelejší díky. V téže schůzi přijati za řádné členy: slečna Marie Brüllová, učitelka v Brně, a městský archiv v Litovli.

Mimořádná schůze dne 18. listopadu 1905. Předsedal praesident prof. Dr. Fr. Kameníček.

Podle návrhu kurátora p. prof. dr. J. J. Jahna usneseno, aby zakoupena byla sbírka čelechovských zkamenělin devonských, sebraných p. prof. Frant. Smyčkou z Prostějova. Dle návrhu kurátora p. prof. Fr. Šujana doporučena žádost literárního odboru „Klubu přátel umění“, podaná zemskému výboru, aby odbor náležitě byl podporován z dotace zemské na vědy a umění. Usneseno, aby valná hromada volební (na příští tříletí) byla dána na neděli dne 17. prosince 1905 o deváté hodině dopolední.

Schůze dne 11. prosince 1905. Předsedal praesident professor Dr. Fr. Kameníček.

Předseda zahájiv schůzi, připomenul, že jest pravděpodobně poslední před novými volbami, promluvil krátce o činnosti a o výsledcích práce kuratoria za poslední tříletí a poděkoval vřele kurátorům, konservátorům a všem spolupracovníkům za činnou podporu, jakož i musejním a knihovním úředníkům za horlivé konání povinnosti. Jménem kuratoria poděkovali pp. Dr. Fischel a prof. Dr. Jahn předsedovi za objektivní, duchem svornosti prodchnuté řízení a jednání i za neúnavnou a obětovnou činnost, jejíž hlavně zásluhou byl v nejširších kruzích vzbuzen zájem pro Musejní společnost a pro ústav jí spravovaný. Potom vzata s díkem na vědomí zpráva zemské školní rady moravské, dle níž byly správy obecních i měšťanských škol zmocněny, aby zemskému museu odstupovaly ze svých sbírek výměnou přírodniny, kterých se neužívá za vyučování. Rovněž vysloveny díky kuratoria bisk. konsistoři brněnské za odstoupení tří obrazův oltářních (od Hellicha) a pí. Anně Wolfové za dvě pamětní medaile darované prostřednictvím kurát. náměstka H. Welzla. — Další jednání se týkalo dobrých zdání k zemskému výboru, i byly přijaty příslušné návrhy, podané referentem kurátorem Drem. Fischlem. — Kurátor prof. Dr. Jahn prodal zprávu o posledních sneseních komise na přírodovědecký výzkum Moravy. Návrhy komise, jakož i zpráva komise knihovní potom přednesená byly vzaty na vědomí a schváleny. — V téže schůzi byli za řádné členy přijati pp.: Dr. Bedřich Bencz, assistent c. k. německé vysoké školy technické, Dr. Heřman Rodler, c. k. poštovní komisař, Dr. František Struntz, soukromý docent c. k. německé vysoké školy technické, pí. Em. Taussigová, vesměs v Brně, pak Adolf Daumann, ředitel gymnasia v Uničově, Gabriela hr. Haugwitzová v Náměšti, Fr. Václav Peřinka, c. k. berní adjunkt a spisovatel ve Val. Kloboucích, a Josef Soukal, říd. učitel v Borači.

Valná hromada volební dne 17. prosince 1905. Předsedal praesident prof. dr. Fr. Kameníček.

Po příslušném zahájení schůze jmenoval verifikatory protokolní pp. vrchní radu Jana E. Nečasa a ředitele Děpolta Suchanka a za skrutatory z české volební kurie pp. učitele Al. Procházku a prof. dra. H. Trauba, z německé kurie dra. Behra a dra. Fruchta. Česká volební kurie zvolila jednosvorně za kuratory: prof. Em. Bayera, adv. dra. Josefa Dolanského, prof. dra. Fr. Kameníčka, prof. dra. Fr. Šujana a prof. č. tech. dra. Karla Vandasa (nově). Za náhradní kuratory zvoleni rovněž jednosvorně pp. prof. Fr. J. Rypáček a redaktor Josef Merhaut, za revisora tajemník Jan Máša. Volební kurie německá zvolila jednomyslně za kuratory pp.: soudního radu dra. Gustava Haina (nově), adv. dra. Alfreda Fischla, ř. prof. něm. tech. Ant. Rzehaka, odborného učitele Karla Schirmeisena a většinou hlasů redaktora Hanuše Welzla (nově); za náhradní kuratory pp. prof. dra. Otakara Lenečka a prof. Jos. Matzuru;

za revisora p. odhadce statků Josefa Erlachra. Praesident vřele poděkoval vystupujícím kuratorům pp. zem. arch. dru. Bert. Bretholzovi, prof. Jos. Matzurovi a prof. dru. Vlad. Novákovi za činnost a práci jejich v kuratoriu a žádal jich, aby i dále podporovali snahy kuratoria i musea. Po volbě za obecného souhlasu poděkoval odstupujícímu kuratoriu za úspěšnou a horlivou činnost v minulém tříletí p. ředitel Němec (za českou kurii) a p. dr. Fritsch (za německou kurii). Ihned po valné hromadě o schůzi kuratoria zvolen byl za praesidenta souhlasně p. ř. prof. Antonín Rzehak a za vicepraesidenta rovněž souhlasně prof. dr. František Kameníček na nové tříletí.

* * *

B. Zpráva o Musejním spolku v Telči.

Jako všude, kde smysl a snaha po zachování starožitností a svérázných památek našly plného a zaslouženého ohlasu, došlo na zakládání musejních spolkův a museí, tak tomu bylo též i v Telči, kde horlivou snahou povolaných činitelů, jakož i zápalem a láskou jejich pro naše památky došlo před 8 lety na založení Musejního spolku. Správě jeho svěřeny cenné předměty a památky staroslavného města Telče, zboží to druhdy královského a r. 1339 sídla vynikajícího rodu pánů z Rožmberka, linie jindřichohradecké, z nichž pro Telč nejdůležitějším byl Zachariáš z Hradce (1526—1589), jehož činnost spadá do druhé polovice XVI. stol., kdy jako zemský hejtman moravský po 7 let vedl správu zemskou obezřele za dob velmi pohnutých a neklidných. Tento mocný Zachariáš z Hradce neobyčejně zasloužil se o Telč, kde zbudoval zámek (1553—1568) v rozměrech sice menších jiných hradův a zámků v Čechách a na Moravě (jmenujme tu jen zámek jindřichohradecký), ale za to zámek, který zvláště uvnitř hleděl vyzdobiti ve slohu renaissančním, o čemž nejlépe svědčí zámecká loggie, kaple sv. Jiří, kaple Všech Svatých, hrobka to Zachariášova, jeho manželky Kateřiny z Valdštejna a syna z tohoto manželství, Menharta, jakož i nedávno objevená a právě minulého roku (1904) opravená klenotnice se zdařilými sgraffity české renaissance.

Nejen zámek poutá oko cizincovo, nýbrž i celé město zajímá každého svým starobylým rázem, jenž nejlépe se jeví na náměstí, z největší části loubím opatřeném. Svým založením a opevněním spadá Telč do doby vlády Přemysla II. Otakara. Románská věž svatodušní, jednoduchý, ale pěkný gotický vnitřek kostela sv. Jakuba, jakož i zbytek městských hradeb vyluzuje v duši pozorovatelově obraz minulosti města Telče, „moravských Benátek“.

Snaha Musejního spolku se především nese na zachování starobylého rázu města a jeho stavitelských památek. R. 1903/4 opraveny byly nákladem Musejního spolku městské hradby, spadající do XIII. stol. starší svou částí, pozdější přístavba, zvýšení hradeb (zvláště vyznačená!) do století XVII.

Jako v mnohých městech, bohatých krásnými architektonickými památkami (jmenujme tu jen Prahu), naráží se často na odpor při opravování, a zvláště jeví se snaha po odstraňování některých památných staveb, třeba domněle pro komunikaci atd., tak i v městech venkovských často přes všechen odpor veřejnosti bývají zvláště fasády domů znešvařovány, proto rozhodl se Musejní spolek, aby aspoň podoba fasád byla zachována, že dal průčelí všech domů na náměstí a některých význačných i na předměstích fotografovati, aby tak potomstvu aspoň na fotografiích uchovány byly, nebo v případě nahodilé zkázy v původním tvaru obnoveny býti mohly.

Dále opravena „Boží muka“ u silnice třeštské, některé důležitější náhrobní kameny při farním kostele a na hřbitově u sv. Anny. Na příští rok chystá Musejní spolek další opravu náhrobních kamenů, a to v kostele P. Marie na Starém městě, jakož i hodlá podniknouti přípravné práce na opravu věže Svatodušní, věže slohu románského, jež jest jedinou toho druhu památkou v celé západní Moravě. Na návrh Musejního spolku obecní zastupitelstvo města Telče provedlo r. 1902 označení náměstí a ulic města Telče; Musejní spolek za tím účelem vydal brožuru: „Pojmenování náměstí a ulic města Telče“, jež byla rozdávána po celém městě. Při svrchu zmíněném restaurování zámecké klenotnice byli někteří členové Musejního spolku pomocni radou svou.

V srpnu r. 1904 účastnil se Musejní spolek výstavy měst a městeček moravských v Napajedlích 140 předměty; exposice telečská těšila se všeobecné pozornosti návštěvníků, mezi vystavenými předměty poutal neobyčejně model města Telče. Musejní spolek jest ve spojení s některými musejními společnostmi, zvláště se zemským museem v Brně. Zemskému archivu daroval Musejní spolek četné letáky z roku 1848, zemské knihovně pak původní vydání J. A. Komenského: „Januae linguarum reseratae vestibulum“ z r. 1633, spisu to česko-latinsko-německo-maďarského; o vydání z r. 1633 se nevědělo, známo bylo jen vydání z r. 1702. Tento spis Komenského věnován byl zemské knihovně z důvodu, že při knihovně zakládá se zvláštní oddělení spisů Komenského. Též zahájeno bylo jednání s p. Č. Zíbrtem, univ. professorem a bibliotekářem Musea království Českého, stran stati v knížce v Museu našem chované, jež nesouc nápis „Potěšení“ přičítána jest v dílku tom Komenskému. Korespondováno bylo s p. J. Janouškem, ředitelem měšťanské školy v Kumžaku, který žádal za půjčení některých pramenů, zvláště urbáře, na sepsání dějin Kumžaka, Strmilova a okolí.

Vedle snahy o zachování a opravu stavitelských památek pečuje Musejní spolek o to, aby cenné předměty, ať již z oboru literatury neb umění lidového, mincí, keramiky, oděvu neb i jinak historicky cenné předměty byly na budoucnost uchovány. Činnost Musejního spolku za dobu trvání nejlépe vysvitne z čísel: při vzniku Musejního spolku r. 1897 převzato 1450 předmětů, r. 1900 vzrostl počet na 2000, a počátkem roku letošního na 2500 předmětů, tedy za dobu málo přes 7 let o více než 1100 čísel, četných mincí v to nepočítáme.

V oddíle knih přibylo v minulém roce 40 kusů, do sbírky listin 12 kusů, koupí a darem získáno několik kusů zbraní; zmínky zasluhují též mince získané koupí, a to z nálezu v Třešticích mince ze XVI. stol. (270 kusů), dále turecký zlatý „toman“ ze XVI. stol., nalezený v Popelíně. Z obrazů vytknouti dlužno olejomalbu asi ze stol. XVII. „Kristus zbičovaný“, pastellový obraz (císaře Josefa II.?) s krásným rámem, 2 akvarely z r. 1820, železný odlitek Večeře Páně (dle Leonarda da Vinci) a j. Zdejší nakladatel a knihkupec p. E. Šolc daruje Museu pohlednice Telče a okolí svým nákladem vydané.

O činnosti spolkové jasně svědčí níže uvedené sumy vydání za poslední tři léta: r. 1902 činilo vydání 269·52 K, r. 1903 279·04 K, za r. 1904 vydáno bylo 807·81 K na opravu památností, jakož i na zakupování předmětů do Musea. Vydání tato jsou na poměry místní dosti značná; příjmy opatřeny členskými příspěvky a podporou zemského výboru moravského a města Telče.

Výbor Musejního spolku, jenž zvolen byl o valné hromadě r. 1903 (dle stanov na 3 léta), konstituován jest takto: předseda Karel J. Maška, ředitel zemské vyšší reálky a c. k. konservátor; místopředseda Ant. Voříšek, c. k. notář; jednatel Fr. Kouba, professor zemské reálky; pokladník J. Franže, soukromník; kustos J. Tiray, ředitel měšťanské školy; členové výboru: J. Čáp, obchodník a měst. radní; Fr. Fromek, professor zemské reálky; O. Šašecí, professor zem. reálky; M. Stocker, starosta města Telče; náhradníci: J. Jarůšek, odb. učitel měšťanské školy, a B. Los, prof. zemské reálky.

K zakončení zprávy o činnosti Musejního spolku třeba ještě poukázati na okolnost, že venkov a jeho intelligence nemají namnoze porozumění pro zachování památek jak architektonických, tak zvláště umělecko-historických, tak že dosud dosti mnoho bývá zničeno, neb dostává se do ciziny, kde plní památky ty sbírky soukromníků neb museí. Bylo by žádoucno, aby navázán byl čilý styk mezi venkovem a Musejním spolkem, aby zvláště po stránce ethnografické využito bylo všeho, co v budoucnosti by mohlo osvětliti velmi mnohou stránku historie drobné — místní, krajinné.

Prof. František Kouba,
t. č. jednatel.

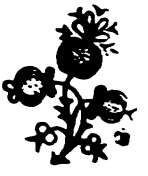

Literatura.

Fr. Bartoš: **Deset rozprav lidopisných**: Nákladem R. Prombergra v Olomouci 1906. Cena K 1·40.

Slovutný a neobyčejně pracovitý folklorista náš desaterem svých rozprav lidopisných podává pestrou kytici ze svých studií o našem lidu jako bystrý a zkumný pozoroval i jako svérázný a vzorný stilista. Rozprava „Slovanští kmenové moravští", původně tištěná v Ottově Slovníce Naučném, v oddíle o Moravě, (XVII. díl, na str. 640.—644.), rozeznává patero kmenů moravských: slovenský (Valachy, Doláky, Slováky), lašský, hanácký, horácký a český. Stručně jsou narysována sídla a rozdíly kmenové, krojové i jazykové (s ukázkami z národních písní), jakož i rozdíly povahy tělesné i duševní. Rozprava jest sytým a výstižným obrazem národopisumorav ského. — „Příspěvky k charakteristice našeho lidu", jsouce částečně historickým pokladem do nedávné minulosti, zabývají se dětským věkem života lidového, zbožností (s případnými ukázkami z lidových zpěvů), pracovitostí, dobrodějností, družností, poctivostí, mravopočestností a poměrem lidu našeho ku přírodě. Rozpravou touto, nejširší ve sbírce a po prvé uveřejněnou v „Obzoře" Vl. Šťastného (ročn. XXVIII., 1905), věrný syn lidu svého dal tomuto milovanému lidu vysvědčení nejlepší a zároveň ukázal pronikavou znalost života i povahy našich venkovanův. — „Některými zprávami o skřítkovi dle dosavadních názorů lidu moravského" (viz I. ročník „Českého Lidu") podává autor (na doplněnou práce Zíbrtovy o skřítkovi) několik drobných rysů, vybraných z ústního podání nynějšího lidu moravského. — V „divých ženách dle dosavadních pověr lidu moravského" (viz „Liter. příemii Umělecké Besedy na rok 1888), nazývaných také jinak (na jihovýchodní a na severní Moravě slovou „divími (tak!) ženami", na Horensku divoženkami, na Mohelnicku mají jméno „divny ženke", na Přerovsku „zvěščky", na Laších „věščice", na záp. Moravě „koruženky"), soudí autor důmyslně, že jádro pověsti o nich jest původu dějinného. Líčíť se nám „diváci" jakožto prabydlitelé našich krajin, jakožto lidé jiného plemene i jiného jazyka, kteří před „lidmi" vzdělanějšími, před lidem rolnickým ustupují do hor, odkudž pak docházejí k „lidem" jako na žebrotu, učíce lidi za to znáti léčivou moc zelin sobě známých. Že se leckterá divoženka provdala za syna

„lidského“ a že se divoženkám lépe líbily pěkné děti „lidských“ matek, nežli děti vlastní, a že si je zaměňovaly někdy, není zcela nepochopitelno. Naši předkové rolničtí zastali tu patrně nějaké plémě kočovnické, kteréž pak vytlačili ponenáhlu. K tomuto nižšímu a kočovnickému plemeni můžeme asi připínati jádro našich pověstí o „divácích“ a „divých ženách“. — Úvaha o „duši dle názorův a představ lidových“, protkaná lidovými úslovími a pořekadly, jest vítaným příspěvkem psychologickým. Lid náš duši jakožto prvotní základ životní stotožňuje se životem samým a se svědomím a za vlastní podstatu člověkovu, za člověka vlastního pokládá duši lidskou. — Pojednáním o „těhotenství a koutě dle obyčejův a pověr lidu moravského“ (viz „Český Lid“ r. 1891) ukazuje spisovatel, jak z citlivého srdce lidu našeho se zrodila řada blahodějných pověr, které chrání rodičku i budoucí dítko její všelikého úrazu a nebezpečenství a jimiž se jí dostává potřebného klidu i oddechu. Rozprava tato jest poutavým doplňkem autorových „Našich dětí“, kde jsou podány zvyky a pověry týkající se novorozených dítek. — „Smrt a pohřeb“ (viz „Obzor“ r. 1891), líčené dle zvyků, názorův a pověr lidových a jednajíce o posledních věcech člověkových, jsou doplňkem rozprav starších ve sbírce nazvané „Lid a národ“. Vidíme tu zřejmě vzácnou pietu k nebožtíkům a rozličné obřady za skonu i za pohřbu, jak doma ve příbytku tak i mimo dům. — Jak hospodařili na statku selském hospodář a hospodyně s dětmi, s čeládkou a s dělníky za doby nedávno minulé, líčí nám rozprava „Hospodářství na starém gruntě moravském“ (viz „Obzor“ r. 1896). Mnozí jsme ještě z mládí svědky doby této v pravdě patriarchální. Hospodář, čeládka i přibraní dělníci považovali se za společnou rodinu, svornou, pracovitou a spokojenou. Tím se nejlépe a prakticky (jak dí autor správně) a dokonale na venkově našem řešila otázka sociální, bez bouří a bez převratův. — Rozpravou devátou s titulem „Dvě moravské pověsti o císaři Josefovi a o Ječmínkovi“ podává autor ukázky pověstí z doby selské roboty, kdy lid náš novými bájemi obestřel mythického knížete Ječmínka a stotožnil s ním císaře Josefa II. První pověst o Ječmínkovi-Josefovi píše autor dle vypravování p. F. Zelinky, rolníka z Luk na bývalém panství malenovském, druhou pověst o císaři Josefovi dle zprávy p. Jar. Gryce z Ruprechtova na Víškovsku. Obě pověsti dokazují, že mezi robotníky našimi časem a místy objevovaly se osoby, nemilé pánům, a že proto byly konány přísné prohlídky úřední dvakrát za rok, čemuž se říkalo „hledání Ječmínka“. — Poslední rozpravou, uveřejněnou již dříve v „Komenském“ (r. 1899), podal autor pěkný obrázek ze staré školy a z rodné krajiny. Název obrázku jest „Bratři Josef a František Vojtěchové, rektoři zlinští“. Josef Vojtěch působil na škole zlinské r. 1840—1848 a mladší bratr jeho František r. 1848—1854. Oba byli učiteli vynikajícími, vzdělanými, výtečnými hudebníky, vzornými povahami, nadšenými vlastenci, kteří vlastenectví projevovali, jak má býti, hlavně neúmornou prací ve škole i mimo školu. Zvláště dojemná jest zpráva, že byli horlivými ctiteli

a vroucími přáteli Karla Havlíčka Borovského, jenž r. 1848 byl hostem Františkovým po několik dní. Obrázek vhodný, milý a srdečný!

Bartošových „Deset rozprav lidopisných“ bylo vydáno na prospěch „Národní jednoty pro východní Moravu“. Poněvadž rozpravy tyto jsou výborným líčením prostého života lidu našeho, jsouce vypravovány nejlepším znalcem našeho lidu, doufáme, že budou kupovány hojně, aby měl dobrý užitek lid i národ.

Proslulému panu autorovi přejeme srdečně, aby ho Bůh pozdravil zdravím nadějným a plným na další neúnavnou a neúmornou práci národopisnou, k níž právě také přibyl „Dialektický slovník moravský“ (část I. nákladem České akademie vědecké), vrchol a koruna „Dialektologie mor.“, opus operatum naší folkloristiky!

Frant. J. Rypáček.

Hrady moravské. I. Hrad Búzov. Napsal Viktor Pinkava. Illustrovali K. Liebscher a V. Král z Dobré Vody. Fotografie J. Planity. Nákladem vlastním. V komisi R. Prombergra v Olomouci. 1905. Cena 3 K.

Vítáme dílo Pinkavovo, poněvadž dle prvního svazku bude ozdobou naší literatury.

R. 1904 bylo vydáno ve Vídni velkolepé dílo Aug. Prokopovo „Die Markgrafschaft Mähren in kunsthistorischer Beziehung“.[1]) Jsou to obšírné dějiny umění na Moravě, obzvláště dějiny umění stavitelského, které prof. Prokop jako znamenitý architekt vylíčil s důkladností a podrobností podivuhodnou. Hlavní cena velikého díla jeho (4 velké svazky foliové) spočívá v ohromném počtu názorných a s vědeckou svědomitostí nakreslených půdorysů všech památnějších budov na Moravě od nejstarší doby do nynějška. V tom oboru dílo Prokopovo jest a zůstane dílem monumentálním, za které vděčna býti musí celá Morava. Prokop snaží se vyložiti vznik každé památné budovy i každého díla uměleckého (plastika, malířství a průmysl umělecký) z historického rozvoje obyvatelstva v zemích českých (v Čechách a na Moravě) i v zemích sousedních se svědomitým zřetelem na rozvoj kulturní v celé Evropě. Methoda tato je docela správná. V oboru dějin ryze moravských uvázl však Prokop na stanovisku, k němuž dějezpyt a dějepis moravský dospěl do let 1867, kdy Prokop začal budovati velkolepé dílo svoje (sv. I. str. 14 atd.) Neznalost pokroku v dějinách moravských za posledních 30 let a nedostatečná znalost prací českých (i jazyka na př. Kravá Hora II. 367 = Kuhberg) jsou nejslabšími stránkami díla Prokopova. Ostatní slabosti Prokop mužně naznačil sám v Předmluvě na str. VII. ř. 19—26. Nicméně však podrobným popisem a názorným i vědecky a umělecky dokonalým zobrazením všech památek uměleckých na Moravě dílo Prokopovo stalo se bohatým zdrojem poznatků nových, z nichž musí vyplynouti

[1]) Podrobný posudek podal V. Houdek v Č. M. M. 1905, str. 89—94 a 202—214.

lepší poznání duchové práce na Moravě v oboru umění od nejstarších dob do nynějška. Z lepšího poznání vzejde také větší úcta k práci v minulosti a posílí se láska k vlasti. Dílo Prokopovo je velkolepé a velmi záslužné.

Nedostatek v arcidíle Prokopově nejpatrnější částečně napraviti slibuje české dílo V. Pinkavy. Pinkava chce vydati nádherné dílo o nejpamátnějších hradech moravských dle vzoru Sedláčkova. Se svědomitým historikem k záslužné práci spojili se osvědčení umělci. Prvním svazkem všichni dokázali schopnost svoji.

Úvod o hradech středověkých u nás (str. 5—7) svědčí o důkladných studiích historických, ale je příliš stručný na celá století (8.—13. století). Výklad pojmův urbs = civitas = grad a castrum = castellum = gradec je správný a jasný. Výklad pojmu burgus je chybný. Neznamenal tržní ves opevněnou, která slula latinsky „oppidum", česky „hradiště". Tyto dva pojmy jsou různé a nekryjí sebe. Doklad o Starém Velehradě k r. 1228 nedovedu posouditi, proto odkazuji k úvaze Pekařově v Č. Č. H. 1902, str. 201—202. Doklad o Starém Brně k r. 1247 a 1293 není vhodný. V Brně burgus počátkem 13. století znamená hrad s neopevněným podhradím (městysem), kdežto civitas dostávala hradby s právem německým.[1]) „Civitas Bruna" znamená město Brno s právem německým (1243), ale „burgus Antiqua Bruna" neznamená — opevněnou tržní ves: Staré Brno s právem slovanským — nýbrž hrad brněnský s celým podhradím neopevněným (městysem), které bylo podřízeno právu slovanskému na hradě. Tržní ves „Staré Brno" nikdy opevněna nebyla a vznikla teprve koncem 13. a počátkem 14. století. Původcem „opevnění" Starého Brna je d' Elvert, ale názor jeho mylným ukázal Šujan.[2]) Přehled kolonisace na severní Moravě (str. 9—10) vykládá vlastně vznik panských (feudálních) hradů na severní Moravě. Popis starého hradu Búzova (str. 11—14) je dobrý, ale rozměry zdí a místností bylo by dobře určiti podrobněji, jako jest v popise Prokopově. Popis nového hradu (15—22) je podrobnější. Severní dům, Východní dům, Oprštorfský dům a Eliščin jsou popsány pěkně a podrobně. Popis je znázorněn krásnými obrazy. Dějiny hradu (23—34) jsou vypsány podrobně dle panských rodů podle četných a spolehlivých pramenů historických, čím práce Pinkavova značně vyniká nad dílo Prokopovo. Tato část je v I. svazku nejdokonalejší. Hrad Búzov za válek švédských (str. 35) a Stavba nového hradu (str. 36) jsou naznačeny dobře. Na konci je popsáno malebné okolí Búzova (37—38) se zříceninou Spránkem a skalou Zámkem. Je to patrně bývalá tvrz Brány (Branky), poněvadž cena 250 hřiven z r. 1358 byla tehdy obvyklá za tvrz. O „zkamenělém zámku" spisovatel uvádí pověsti lidové, z nichž vane duch zlý, poněvadž lid nerad stavěl panstvu tvrze a hrady.

---

[1]) Fr. Šujan: Dějepis Brna, str. 72—74, 83—89 a 100.

[2]) Fr. Šujan: Dějepis Brna, str. 153.

Text Pinkavův je znázorněn 32 stkvostnými obrazy a obrazem velmistra arcivévody Eugena, jenž umožnil vydání nádherného díla. Důkladný historik nalezl povolané umělce, a vytvořili dílo krásné. Radíme upřímně, by pro budoucí svazky přibrali si ještě dovedného architekta, neb aspoň neostýchali se použiti výsledků práce Prokopovy. Kéž by pro svazky budoucí nalezli také štědrého mecenáše, by dílo neuvázlo! Budou-li svazky následující tak dokonalé, jako je svazek I., bude celé dílo ozdobou literatury a ke cti Moravy. *Dr. Frant. Šujan.*

* * *

Svaz osvětový.

Nový a kulturně zvláště důležitý podnik národní!

Národní rada česká v Praze uvažovala zevrubně o nynějším stavě národa našeho po stránce hmotné, rozumové i mravní a došla přesvědčení, že musíme působiti sjednoceně a spořádaně, aby vzdělání lidové bylo šířeno a povznášeno měrou vydatnější a soustavnější, nežli dosud, a že základní výchova, řádnými školami a zdravým životem rodinným poskytovaná, musí u nás býti stále doplňována dokonalou výchovou společenskou, kterážto výchova nezbytně se musí státi novým a zvláště důležitým článkem vědomého programmu národního.

Pravdou-li, že jako nečetný národ jen osvětou dojdeme svobody, a pravdou-li dále dle výstražné rady otce Palackého, že „nepovzneseme-li ducha národu našeho k vyšší a ušlechtilejší činnosti, nežli jest u sousedů, neuhájíme konečně ani přirozeného bytu svého“, musíme neodkladně přikročiti k dílu, abychom lid vzdělávali ve všech krajích jazyka českého a ve všech vrstvách národních, aby rostl i sílil duševně. Za těžké doby v zápase průmyslovém, technickém a hospodářském nestačí jen povinné vzdělání školní, ale jest potřebí, aby vědomosti v lidu byly upevňovány a šířeny dále, aby duševní život jeho byl obohacován stále a cenně. Síla duševní a ušlechtilost mravní jsou zajisté hlavními mocmi a zbraněmi národními. Záslužné hnutí osvětové v různých našich spolcích jest nutno spořádati, sjednotiti, prohloubiti, dávati mu svěží směr a chovati je ve zdravém rozvoji na prospěch celkový, jmenovitě aby mládež zapuzovala vlažnost a lhostejnost k ideálu a kráse, aby hořela opět vroucími rozněty, aby zmizela mravní otupělost, která se jeví v zábavách málo ušlechťujících a v nedostatečném zájmě vzdělávacím, aby nebyla zanedbávána ani četba krásná ani poučná, jakož aby společenský život náš se nerozptyloval ani netříštil ve všednostech. Všechny naše organisace národní musejí si býti plně vědomy, že všechna vzdělávací práce má býti řízena i konána hospodárně, účelně, promyšleně a jednotně. Všechno školství, všechny různé spolky, veškera samospráva (zemská, okresní, městská i vesnická), všechny vědecké, odborné i stavovské jednoty musejí pracovati uvědoměle a sjednoceně za heslem práce osvětové.

Proto Národní rada česká zřídila „Svaz osvětový“ s působností na všechny země koruny Svatováclavské i na sídelní město Vídeň za účelem spořádání a zdokonalování osvětné práce národní svépomocí, a volá proto vlastence, aby se přihlašovali za členy svazu tohoto (zakládající platí 1000 K najednou neb ročně 100 K, skuteční ročně 10 K, činní 5 K).

Přihlášky i příspěvky přijímá kancelář Nár. rady české v Praze, II., Jungmannova tř. 28.

Předsedou „Svazu“ jest pilný pracovník osvětný, univ. professor dr. Jaromír Čelakovský.

Spolky i jednotlivci hlaste se za členy, vykonáte tím jen svatou povinnost národní!

Svaz osvětový má podobnou důležitost význačně národní, jako Ústřední Matice Školská. Proto zasluhuje „Svaz“ podpory všech národovců na zachovávání rázu i bytu národního!

Příspěvek k dějinám umění v naší vlasti.

Aby se budil v obyvatelstvě čilejší zájem pro umění, kuratorium musejní ustanovilo poříditi seznam uměleckých předmětů na Moravě. Příspěvkem k seznamu sestavil konservátor H. Welzl z topografií Ř. Volného jména umělců s jejich výtvory, jimiž ozdobeny jsou památné budovy na Moravě. Do českého Časopisu musejního příspěvek Welzlův upravil prof. Rudolf Kreutz.

Jediná návštěva obrazárny našeho zemského musea přesvědčí každého milovníka umění, že staří mistři jenom poskrovnu zde jsou zastoupeni, jelikož malíři v užší vlasti naší, Moravě, za XVIII. století působící od doby založení obrazárny došli jen malého ocenění, nebo chybějí dokonce. Teprve nedávno dvorní rada Prokop ve Vídni ve svém díle: „Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung“ poukázal k tomu, že vlast naše velmi jest bohata poklady uměleckými. Platí-li opravdu tvrzení zkušeného znalce, jakým Prokop jest, o pokladech uměleckých z oboru stavitelského, jest stejně oprávněno vzhledem k malířství. Jediné nahlédnutí do dějin umění nás přesvědčí, že Morava vždy oplývala malíři, umělci, kteří požívali zvučného jména, jejichž díla byla vyhledávána a dobře placena, umělci, z nichž přemnozí dosáhli vzácné hodnosti c. k. dvorního malíře.

Není-li to zjev neutěšený, že chybějí mnozí z těchto znamenitých umělců v naší zemské obrazárně, jiní že nedůstojně jsou zastoupeni, tak že jména jejich ve vlastní domovině jakoby určena byla zapomenutí?

Hlavní příčinou toho, proč nastal tento tak citelný nedostatek ponenáhlu, bylo, že se u nás posud nikdo vážně nepokusil poklady umělecké v zemi se nacházející poznamenati a tak na věky budoucí umělecký majetek zemský pevně seřaditi. Kdybychom byli bývali měli takový seznam po ruce, sotva by bylo bývalo možno, abychom malíře, jakými byli Chambrez (Holešov),

Frömel (Fulnek), Geissler (Sebranice), Hanke (Olomouc), Kraker, Licht (Brno), Lublinský, Nosecký (Jihlava), Pistauer (Jihlava), Preiss (Jihlava), Rotter (Brno), Sattler (Olomouc), Sebastini (Prostějov), Steiner (Jihlava), Super (Mor. Třebová), Töpper (Vel. Meziříčí) a Winterhalter (Znojmo) hledali marně, aneb aby nejvýše zastoupeni byli skizzami, jako proslulý J. Stern.

Jest nejvýš nutno přikročiti konečně na pořízení seznamu pokladův uměleckých, po celé zemi roztroušených; o prostředcích a způsobu, jakým by tak státi se mělo, zajisté se kuratorium rozhodne záhy.

Ř. Volný, neúnavný badatel, jehož památce každý přítel umění a dějin žehná, zanechal nám ve svých dvou dílech „Die Markgrafschaft Mähren" (1835—1842) a „Kirchliche Topographie von Mähren" (1855—1863) takový poklad uměleckých záznamů, že již jediné z něho poznati můžeme, že Morava oplývala malíři a také že v ohledu tomto nezůstala za žádnou jinou zemí.

V těchto řádcích buďtež uvedeny v abecedním pořádku jména umělcův a výtvory jejich, jak nám je zaznamenal Volný:

Ablasser, malíř ve Vídni, zem. 1799.

Obraz hlavního oltáře (sv. Kunhuty) kostela v Pasece u Uničova, 150 zl.

Adolf František z Frydentála u Jevíčka, malíř.

Obraz hlavního oltáře (sv. Václav), obrazy bočních oltářů (večeře Páně, sv. Barbora) farního chrámu Páně v Mikulově.

Adolf Karel z Frydentála, malíř v Olomouci.

Malby v tak zvané velké dvoraně sídelního zámku v Kroměříži (večeře bohů), rodokmen hrabat Hamiltonů, Genius s Jovišem a Herakleem, podobizna knížete biskupa hraběte Hamiltona.

Adolf Ludvík, malíř.

Obraz hlavního oltáře (sv. Petra a Pavla) kostela v Kelči u Hranic.

Aigen Karel, malíř, nar. 1684 v Olomouci.

Čtyři obrazy bočních oltářů (sv. Petr, mučeník, sv. Florian, Bůh Otec, přátelstvo Kristovo čili sv. Anna) dominikánského kostela v Brně; v témže kostele oltářní obraz (sv. Barbory); obrazy klášterního kostela sv. Anny v Brně.

Aldegraf Hanuš, malíř.
Večeře Páně arcibiskupského paláce v Olomouci.

Altmann Josef, malíř v Dačicích, zem. 1819.
Obraz oltářní (sv. Václav) kostela v Pavlovicích u Telče, 1774.

Altmann Matiáš František, malíř, nar. v Dačicích, působil v Brně, zem. 1718.
Obraz hlavního oltáře (sv. Václav) kostela v Kostelní Myslové u Telče, 1718.

Altomonte Bartoloměj v Brně, v XVIII. století.
Tři oltářní obrazy (sv. Josef, sv. Šebastian, Nanebevzetí Panny Marie) kostela v Rancířově u Jemnice.

Amand, sochař v Bruntále.
Hlavní oltář kostela v Jelení u Bruntála.

Anderle, malíř.
Obraz hlavního oltáře (Navštívení Panny Marie) kostela v Lomnici u Tišnova, 1845; obraz oltářní (apoštol Jakub) kostela v Rašově u Tišnova.

Anderscht Ondřej, malíř v Poličce.
Obraz hlavního oltáře (sv. Anny) kostela v Moravské Radiměři u Svitav.

Angeler, sochař.
Křížová cesta farního chrámu Páně v Lednici.

Arche Antonín, stavební rada v Olomouci, zem. 1851.
Přestavba universitní budovy v Olomouci, 1840.

Augustinus a St. Luca, augustiniánský bratr laik ve Vídni, v XVIII. století.
Tři oltářní kartony kostela v Novosadech.

Basile Januario, malíř v Brně, zem. 1782.
Oltářní obraz (sv. Michal) kostela v Křižanově, 1775; obraz hlavního oltáře (sv. Mikuláš) farního chrámu Páně ve Velkém Meziříčí; byl nahrazen jiným; obraz hlavního oltáře (sv. Václav) kostela ve Svratce Radešínské u Nového Města, jest pochybný.

Bassano Jakub, malíř.
Obrazy kláštera Novořišského: Kristus vyhání prodavače z chrámu a druhý obraz arcibiskupského paláce v Olomouci; obraz v zámku Kroměřížském.

Bauer A., sochař ve Vídni

Oltář s Kristem na kříži kostelní hrobky v Mikulově.

Bauer Lukáš, malíř ve Valčicích a ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) kostela ve Dvorcích, 1757, za 500 zl.; obraz (Úzkosti Kristovy) téhož kostela; obrazy bočních oltářů (sv. Kříž, sv. Jakub Větší) kostela v Břeclavi; oltářní obrazy (sv. František Serafinský, sv. Barbora) kostela v Archlebově u Ždánic, byly odstraněny.

Baumgartner Karel, malíř.

Obrazy bočních oltářů (sv. Vendelín, sv. Jan Nepomucký) kostela v Lanžhotě, 1782.

Bayer František, malíř v Pozořicích.

Obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) kostela v Pozořicích (u Slavkova).

Bayer Robert, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (Pád andělů, kopie dle obrazu Lukáše Giordana); obrazy bočních oltářů (Matka Boží, sv. Jan Nepomucký) kostela ve Velkých Dyjákovicích u Jaroslavic, 1855.

Beda Václav, stavitel v Olomouci.

Stavěl 1774 kostel na Nové Ulici u Olomouce.

Beduzzi, architekt.

Zámek v Rájci 1750—1755.

Beil Jan, sochař v Brně, ok. r. 1780.

Práce sochařské, štukatérské atd. na hlavním oltáři, kazatelně a křtitelnici farního chrámu Páně ve Svitavech.

Bergel Jan, malíř.

Fresky kláštera v Louce u Znojma (výjevy ze života sv. Norberta), jídelny tamějšího opata (výjevy ze života Šalomounova).

Berger Ignác, malíř v Novém Jičíně.

Oltářní obraz (sv. Vendelín) kostela v Třebovicích u Klimkovic (Slezsko); křížová cesta kostela v Bánově u Uher. Brodu, 1847; oltářní obraz (Pozdvižení sv. Kříže kostela v Halenkově u Vsetína; oltářní obraz (Matka Boží) kaple kostela v Lipníku, 1855; dále oltářní kartony dotčeného kostela, 1856; oltářní karton (sv. Josef) kostela při nemocnici v Lipníku, 1858.

Bernegger František, sochař ze Solnohrad, ve Znojmě.
Kazatelna kostela Nanebevzetí P. Marie v Louce, 1699, za 1000 zl.

Bertrandi, architekt.
Zámek ve Slavkově ok. r. 1790.

Běla František, stavitel v Opavě.
Kostel v Kunvaldě u Nov. Jičína, 1810; kresby na hlavní oltář „Ježíš, přítel dítek" a „Svatá rodina" dotčeného kostela.

Běla Jan z Frýdka.
Stavěl hlavní oltář kostela v Brušperku u Místka a také jej umělecky vyzdobil.

Birong A., belgický malíř, v Brně ok. r. 1842.
Oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký, sv. Alois) kostela v Lomnici u Tišnova.

Blasch Antonín, malíř v Opavě, také zvaný Blaschke.
Křížová cesta v Bravanticích u Klimkovic, 1797; hlavní oltář (Nanebevzetí P. Marie) kostela v Plšti (Prus. Slezsko); obraz oltářní (sv. Šimon a Juda, sv. Jan Nepomucký) kostela ve Vanovicích (Prus. Slezsko), 1807, za 150 zl.; obraz hlavního oltáře (Narození Matky Boží) a obraz bočního oltáře (sv. Jan Nepomucký) kostela Oldřišovského (Prus. Slezsko).

Blasch Josef, malíř v Opavě.
Křížová cesta kostela ve Fulštejně u Osoblahy.

Bleiberger, malíř v Brně, zem. 1777.
„Ecce Homo" a Bolestná Matka Boží kostela v Obřanech.

Bleiberger Ondřej, sochař v Brně.
Dvě sochy a práce štukatérské kostela ve Sloupě; štukaterské práce kostela v Rosicích u Ivančic, farního chrámu Páně ve Šternberku ok. r. 1740.

Bliembl Šebastián, stavitel ve Vídni.
Stavěl r. 1730 s Koppnerem kostel a klášter ve Vratěníně u Jemnice.

Böhm Jiří, štukatér ve Vídni.
Práce v kostele Slavkovském.

Böhm Václav.
Řezbářské práce na oltáři sv. Kříže farního kostela v Místku.

Bokelen van, malíř hollandský.

Obraz hlavního oltáře (Povýšení sv. Kříže); boční oltář (Matka Boží) kostela v Křížovech (Prus. Slezsko); obraz posléze jmenovaný za 70 říšských tolarův.

Braka Augustin, kameník.

Práce v kostele sv. Ignáce v Jihlavě, 1680.

Brand Jan Kristián, malíř ve Vídni, v XVIII. století.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jakub) kostela Lednického, dvanáct symbolických obrazů (dvanáct měsíců) refektáře klášterního na Hradisku u Olomouce, byly po zrušení kláštera zakoupeny nějakým měšťanem Olomouckým.

Brandel Jan Petr, malíř, zem. 1739 v Kutné Hoře.

Obrazy bočních oltářů (Zjevení Spasitelovo, sv. Anna, umírající sv. Josef, sv. Kříž) farního kostela Nanebevzetí P. Marie v Jihlavě; oltářní obraz (sv. Jeronym) kaple sv. Ludvíka v Jevišovicích u Znojma; obraz sv. Jakuba kostela v Lednici byl odstraněn; obraz (Poslední večeře) kostela ve Výmyslicích u Mor. Krumlova, byl tam ještě r. 1806; obraz „Dva mudrci“ z Velehradu byl prodán.

Brandt.

Obrazy v zámku Slavkovském, v bytě Rajhradského preláta.

Bredal.

Obraz v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Břenek Josef, sochař v Brně, nar. 1820 v Hranicích.

Sochy sv. Vojtěcha a sv. Vintíře klášterního kostela Rajhradského; křížová cesta kostela v Kolenfurtě u Mikulova, 1848; Hrob Boží kostela v Lomnici u Tišnova; socha Mariánská v Lomnici, byla r. 1852 očištěna a opravena; socha sv. Anny v Šerkovicích u Tišnova, 1852.

Brenner Adam, malíř ve Vídni.

Opravil obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) kostela Napajedelského, 1852; oltářní obraz (Bolestná Matka Boží, Anděl Strážný) kostela Tlumačovského u Napajedel, 1852; obrazy oltářní (Matka Boží, sv. Cyrill a Metoděj) kostela v Pavlovicích, 1847, 160 zl.

Brentani Jan, vlaský štukatér.

Práce v kostele sv. Ignáce v Jihlavě, 1680.

Breughel Petr ml., Hollandaň.

Obraz v zámecké kapli v Mikulově, 1510—1570, (několika lidem se ostrými nástroji odnímají hlavy a místo nich nasazují se jim hlávky zelné, jež se znenáhla zakořeňují, vyvinují a opět na hlavy lidské proměňují); obraz „selská svatba" v zámku Slavkovském; obraz v klášteře Novoříšském; hostina a selský výjev v arcibiskupském paláci v Olomouci; „Aksamit" v arcibiskupském paláci v Olomouci; obraz v zámku Kroměřížském.

Breyer Jan, malíř ve Vratislavi.

Obraz oltářní (sv. Prokop) kostela v Pohoři u Fulneka.

Brunner František, sochař ve Vídni.

Sochařské práce na hlavním oltáři v Kralicích.

Bruykel (?) Jan, malíř v Brně, lépe asi Bruynel.

Oltářní obraz (sv. František Serafinský, sv. Jan Nepomucký) v kostele Vizovském.

Březovský Fabián, bratr laik v Brně, umělecký stolař.

Bývalý hlavní oltář v kostele sv. Maří Magdaleny v Brně, 1693.

Burger A., starší v Hlubčicích.

Hlavní oltář (sv. Josef, pěstoun) kostela v Pelhřimově (Prus. Slezsko).

Buček Karel, malíř v Jaroměřicích.

Oltářní obraz (umírající sv. Josef) kaple sv. Josefa v Jaroměřicích, 1802.

Canaval, architekt ve Vídni.

Plány na kostel Sloupský, 1751—1754.

Candido Petr, malíř.

Večeře Páně v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Caneval, stavitel v Uh. Hradišti.

Farní chrám v Uh. Hradišti, 1670.

Caracci Annibale, malíř.

Obraz v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Caroste Petr, štukatér v Brně.

Práce v kostele sv. Ignáce v Jihlavě, 1680.

Centner Šebastián, sochař ve Znojmě.

Hlavní oltář kostela v Žeroticích u Znojma, 1775.

Ceregetti Josef, malíř v Chrudimi, zemřel 1799.

Hlavní oltář v zámeckém kostele na Podklášteří v Třebíči.

Chambrez, malíř.

Obrazy oltářní (sv. Jakub, apoštol, sv. Petr, Kristus na kříži) kostela v Nikolčicích u Židlochovic; hlavní oltář (sv. Mikuláš) farního kostela v Malenovicích u Napajedel; oltářní obraz (sv. Jakub) v kostele v Roštíně u Zdounek, 1793; oltářní obraz kaple sv. Anny tamtéž; obraz oltářní (Nanebevzetí P. Marie) kostela v Jindřichově u Hranic, 1799, 30 zl.; obraz hlavního oltáře (apoštol Jakub) kostelního v Tečovicích u Napajedel.

Christ Josef ze Staré Vsi u Berouna.

Maloval kněžský kůr (Všech Svatých) kostelní v Herčivaldě u Dvorců (okres Šternberský), jakož i oratorium tamtéž, 1804.

Cimbalist, malíř.

Fresky v lékárně milosrdných bratří v Brně.

Cochin.

Mědirytiny v obydlí Rajhradského preláta.

Daisinger F. L., malíř v Slavonicích.

Obraz hlavního oltáře (sv. Mikuláš) ve farním kostele sv. Mikuláše ve Znojmě, 1754, tamtéž obrazy bočních oltářů (sv. Josef, sv. Šebastián), obraz posléze jmenovaný byl odstraněn; obrazy oltářní (sv. Linhart, P. Maria s růžencem, sv. Jan Nepomucký) v kostele v Kdousově u Jemnice; obraz oltářní (Korunování P. Marie č. P. Maria Sněžná v kostele Božího Těla v Slavonicích, 1771.

Dallinger Jan, malíř.

Oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký) v kostele v Krnově, 1804; obraz hlavního oltáře kostelního v Rudě nad Moravou u Šumberka, 1853; obraz hlavního oltáře (sv. Alois) kostelního ve Velké Moravě u Šumberka; obrazy bočních oltářů (sv. Karel Boromejský, sv. Alois) kostela v Jedli u Šilperka.

Dam, malíř.

Zátiší (ovoce) v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Damel Kristián, stavitel ve Vídni.

Poutní chrám v Lechovicích u Znojma. 1718—1721.

Danner, malíř, v XVII. stol.

Oltářní obraz (Matka Boží) v kostele v Račicích u Vyškova.

Deboys Adolf, kaplan v Brně, malíř.

Křížová cesta kostela v Komíně u Brna, 1853, 185 zl. konv. m.

Dechet Hanuš, stavitel v Olomouci.
Budova konventu klášterního na Hradisku, 1679.

Derfordt Jan, sochař.
Pracoval r. 1675 do kostela v Tuřanech čtyři sochy svatých a čtyři cherubíny.

Dickel Josef, malíř ve Šternberku.
Obraz hlavního oltáře (Zvěstování P. Marie) ve far. chrámu ve Šternberku, jest to kopie dřívějšího obrazu na oltáři tom od Lublinského; oltářní obraz (sv. Vavřinec) v kostele Těšíkovicích u Sternberka; obraz oltářní (sv. Maří Magdalena) ve filiálním kostele v Bousově u Litovle, 1791; obraz oltářní (Narození P. Marie) kostela v Jamarticích u Rymařova.

Dinke Vavřinec v Opavě.
Veškeré práce stolařské, sochařské a sádrové v jesuitském kostele Opavském, 1678.

Dittel Josef, malíř ve Šternberku.
Křížová cesta kostelní v Lomnici u Rymařova.

Dittenberger Gustav, malíř ve Vídni.
Obraz hlavního oltáře (Levita Vavřinec) v kostele Hodonském, 1840, za 900 zl. konv. m.

Dittmann Jan, malíř ve Svitavech, zemřel 1847.
Oltářní obrazy (sv. Josef, sv. Leopold) kostelní v Kunštátě, 1843.

Dobiašovský, žák Kupelwiesrův.
Obraz oltářní (sv. Barbora) v kapli sv. Barbory při železárnách Frydlantských u Místka.

Donner Rafael.
Kamenické práce na Olomoucké kašně.

Dorazil František, malíř v Uh. Hradišti.
Oltářní obraz (sv. Josef, kopie obrazu Ignáce Raaba) kostela ve Štítné u Val. Klobouk, 1853.

Doré Josef, malíř ve Vranově (u Znojma).
Oltářní obraz (sv. Barbora) kostela ve Křtalku u Vranova (okr. Znojemský); obraz oltářní (sv. Maří Magdalena) kostela v Lanžově u Vranova (okr. Znojemský).

Dostál Jiří, malíř v Litovli.

Obraz hlavního oltáře (sv. Mikuláš) kostela v Šumvaldě (okr. Uničovský), 1802.

Drechsler Jan, malíř v Olomouci.

Oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký) chrámu sv. Václava v Olomouci, 1727; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela ve Špiklici u Starého Města.

Dürer Albrecht.

Dvě podobizny v arcibiskupském paláci v Olomouci; obraz „Žebračka“ na dřevě z Velehradu byl prodán Brněnskému vetešníkovi A. Junkovi za 27 zl.; obraz v zámku Kroměřížském.

Dyck, van.

Obrazy v zámku Slavkovském; podobizna krále anglického Karla I. a jeho manželky v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Eckstein Daniel, malíř v Brně.

Nástěnné obrazy (sv. Václav, sv. Ludmila) farního chrámu ve Svitavech.

Eckstein František, malíř v Brně.

Fresky na stropě v kapli sv. Mořice v Brně, 1736; obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) jesuitského kostela v Brně, 1735, za 340 zl.; fresky loretánské kaple u minoritů v Brně; fresky v chrámě Velehradském a práce na oltářích.

Eckstein Viktor, malíř v Brně.

Fresky v poutním kostele na Burgberce u Krnova.

Edele Benedikt, sochař v Brně.

Sochy na oltáři Všech Svatých v klášterním kostele Rajhradském; hlavní oltář a práce sochařské poutního kostela na Hostýně.

Egidi, mistr kamenický v Olomouci.

Vodní nádržka (kašna) v klášteře Hradisku u Olomouce, 1693.

Endlinger Jan, malíř, nar. 1730 v Brně.

Obraz hlavního oltáře (sv. Maří Magdalena) v Kuřimi u Tišnova; oltářní obraz (sv. Michal) kostela Šlapanického, 307 zl., rok 1739 (??); oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký) v témže kostele, 1777.

Engel, architekt.

Cirkus tří gracií v Lednici, 1825.

Engerth starší a J.

Oltářní obrazy v kostele Boskovském.

Engler Michal, malíř v Místku.

Obrazy chrámu v Místku (Zvěstování P. Marie, Narození a zjevení Kristovo, Očišťování P. Marie, Rozeslání apoštolů, sv. Jan Nepomucký); obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela v Palkovicích u Místka, 1632.

Ens Adam.

Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) klášterního kostela v Nové Říši; jest pochybný.

Epée.

Fresky v dominikánském kostele v Opavě, 1730.

Ermon Jan, malíř v Brně.

Maloval 1730 za 120 zl. obrazy do kaple na cestě z Brna do Tuřan.

Etgens Jan, malíř v Brně, zemřel 1754.

Fresky: Kopule (báně) piaristského chrámu v Kroměříži; kaple na Velehradě (Křest Svatoplukův); kostel minoritský v Brně, 1732; kostel ve Křtinách (Obec Svatých), 3000 zl.; chrám na Velehradě; radniční kaple a sakristie v Brně, 1729; kaple sv. Kříže jesuitského kostela v Brně, 1748, 241 zl. 33 kr.; kaple u sv. Tomáše v Brně; dva oratoře kostela na Vranově u Brna, 1905 zl.; komnata pokladů kostelních, archiv a lékárna kláštera na Vranově, 1736; knihovna a dům kapitulní; klášterní kostel v Rajhradě, 1739; knihovna v klášteře Rajhradském; klášterní kaple v klášteře Hradisku, 1732, 501 zl.; letní síň konventu v klášteře Hradisku, 1732.

Obrazy: Skizzy ku hlavnímu oltáři farního kostela Nanebevzetí P. Marie v Jihlavě, karton tohoto hlavního oltáře, 1745; oltářní obraz (sv. František de Paula) kostela na Vranově (u Brna); obrazy oltářní (sv. Benedikt, sv. Jan Nepomucký, sv. Gertruda, sv. Scholastika) v klášterním kostele Rajhradském.

Fabricius, malíř.

Obraz v zámku Slavkovském.

Faderle Jindřich z Kroměříže.

Štukatérské práce na oltářích (Bolestná Matka Boží, sv. Anna) kostela v Přerově.

Fastenberger, malíř.

Obrazy v obydlí Rajhradského preláta; obraz v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Feldhass Antonín, malíř v Kroměříži.

Oltáře (Matka Boží, sv. Anna) kostela v Ratajích u Kroměříže; obrazy oltářní (sv. Jan Nepomucký, sv. Jan a Pavel, dva jiné obrazy) kostela v Kelči u Hranic, 1793, byly odstraněny; oltářní obraz (sv. Petr a Pavel) kostela v Horních Němčicích u Telče; obraz v boční kapli při křtitelnici kostela v Kelči obnoven, jest dílo vlaské.

Felix Matěj, malíř v Dolních Kounicích.

Obraz oltářní (sv. Gotthard, sv. František Serafinský) kaple sv. Antonína a Floriána v Dolních Kounicích u Ivančic; oltářní obraz kaple nemocniční v Dolních Kounicích.

Fenzl A., malíř ve Vídni.

Fresky v hostinských komnatách a ve velké síni Novořišského kláštera, 1809, za 3000 zl.

Ferenz A., malíř v Brně a Znojmě.

Křížová cesta kostela v Obřanech u Brna, 1850; obraz oltářní (sv. Florián) kostela v Troskotovicích u Mikulova;

Fiota Silvestr z Chiavenny, v Boskovicích ok. 1626.

Kazatelna z kutého železa kostela v Boskovicích, byla přenesena do chrámu Všech Svatých.

Fischer z Orlové.

Plán zámecké dvorany a chrámu ve Vranově u Znojma, 1700.

Fischer Vincenc, malíř ve Vídni.

Architektonická malba v letní síni kláštera v Louce u Znojma; obrazy v zámku Slavkovském.

Fissee Michal, malíř, nar. ve Znojmě.

Fresky: v klášteře dominikánském ve Znojmě (výjevy ze života sv. Dominika); v klášterním chrámě kláštera Hradiska u Olomouce, 1710, za 2000 zl.; chrám na Svatém Kopečku u Olomouce; v kapli kostela sv. Michala ve Znojmě, jíž se používá za Boží hrob.

Obrazy oltářní: v kostele sv. Michala ve Znojmě; kostel v Lechovicích u Znojma (sv. Vavřinec), jest pochybný, v témže kostele (sv. Florián, sv. Donát). — Vedlejší práce na čtyřech oltářích v kostele Lechovském, 1730.

Fontana Baltazar.

Stavba Olomouckého arcibiskupského paláce, 1670. Kresba do svatostánku v kostele na Svatém Kopečku u Olomouce.

Práce štukatérské: v kostele na Svatém Kopečku u Olomouce s freskami; v klášteře augustiniánském v Olomouci s částmi architektonickými; v síni kláštera Hradiska u Olomouce; v kapitulní síni téhož kláštera; na bočních oltářích, varhanách, kazatelně atd., na náhrobku v klášteře Hradisku; v zámecké dvoraně v Kroměříži; na oltáři Bolestné Matky Boží ve farním chrámě sv. Jiljí ve Svitavech.

Ozdoby a práce sochařské tří oltářů v Polešovicích u Uh Hradiště, 1735; oltáře v chrámě Velehradském s pracemi štukatérskými.

Förster A., sochař, žák Ondřeje Schweigla.

Socha na náměstí Vyškovském (Početí P. Marie).

Fossati Bernard, sochař z Italie.

Práce na hlavním oltáři kostela na Svatém Kopečku u Olomouce.

Francia František, malíř, 1552.

Svatá Rodina na dřevě v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Frank A., malíř.

Obraz hlavního oltáře (Nejsv. Trojice) kostela v Opavici (Slezsko), 300 zl.; obrazy bočních oltářů (sv. Barbora, sv. Jan Nepomucký) v témže kostele.

Freitag Adam, bratr laik, umělecký truhlář, zvaný v Uh. Hradišti „domácí Praxiteles“.

Práce truhlářské do jesuitského chrámu v Uh. Hradišti.

Friedrich A., malíř v Olomouci.

Hlavní oltář (Zvěstování P. Marie) kostela ve Stražisku u Konice.

Fritsch Josef Antonín, sochař, zemřel v Tovačově.

Socha ze dřeva řezaná „Spasitel na kříži“ na bočním oltáři filiálního kostela sv. Anny v Holešově; socha Všech Svatých v témže kostele; práce sochařské a sochy na bočních oltářích ve farním chrámě v Holešově; „Kristus na hoře Olivetské“ na oltáři v kapli farního chrámu v Holešově; práce sochařské v kostele Tovačovském: oltář sv. Cyrilla a Metoděje, socha sv. Václava, dva andělé na hlavním oltáři.

Fritsch Jan Kašpar, malíř v Bruntále.

Oltářní obraz (sv. Jiří, Nanebevzetí P. Marie) kostela v Jiříkově u Rymařova; obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký, archanděl Michal) kostela v Moravském Kočově u Rymařova; oltářní obrazy (sv. Kříž, Poslední večeře), mimo to ještě pět obrazů kostela v Dolním Vildgrubě u Bruntála (Slezsko), 1792.

Fritz Jiří, malíř z Chrudimě, usedlý v Mor. Třebové.

Obraz oltářní (Nejsv. Trojice) kostela v Lysicích u Kunštátu, 1600.

Fritz Bohumír (aneb Jiří), sochař.

Práce v kostele na Vranově u Brna (čtyři sochy), 1739; socha sv. Františka de Paula tamtéž.

Fritz Petr, malíř.

Oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký, sv. Vendelín) kostela v Mor. Budějovicích.

Frömmel Jan Jiří, malíř z Fulneka.

Obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) kostela v Počenicích u Zdounek, 1801; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela ve Staré Vsi u Rymařova; obraz oltářní (sv. Petr a Pavel) kostela ve Vražném u Nového Jičína; oltářní obraz (Navštívení P. Marie) kostela v Bernaticích u Nového Jičína, 1795; obraz hlavního oltáře (sv. Martin) kostelního v Šenově u Nového Jičína; obraz hlavního oltáře (sv. Maří Magdalena) kostelního v Dětřichově u Šternberka; obraz hlavního oltáře (sv. Václav) farního chrámu v Mor. Ostravě; oltářní obraz (Nejsv. Trojice od Herberta) kostela v Ostravici u Místka, byl 1784 obnoven; oltářní obrazy (sv. Kateřina, sv. Jan Nepomucký) kostelní v Stachovicích u Fulneka; obraz oltářní (Navštívení P. Marie) kostela v Mankovicích u Oder (Slezsko), 1800; oltářní obrazy (Všech Svatých, sv. Kříže, Narození Páně) kostela v Butovicích u Fulneka, 1788 a 1789; oltářní obrazy (sv. Anna, sv. Jan Nepomucký) kostela ve Slatině u Bílovce (Slezsko); obraz oltářní (sv. Vavřinec) kostela v Bílově u Bílovce (Slezsko); obraz hlavního oltáře (biskup sv. Mikuláš) kostela v Životicích u Fulneka; oltářní obraz (sv. Markéta) kostelní v Čermné (Slezsko) u Vítkovic; obraz oltářní (Všech Svatých) kostela v Barnově u Libavé (okres Šternberský); obraz hlavního

oltáře (sv. Máři Magdalena) kostela v Čermném u Budišova (u Libavé); obraz hlavního oltáře (biskup sv. Mikuláš) kostela v Střelné u Libavé; obraz hlavního oltáře (apoštol sv. Jakub) farního chrámu v Lipníku, 1810; křížová cesta kostela v Rudolticích u Libavé.

Füger, malíř.

Dido v zámku Slavkovském.

Führich Josef, malíř ve Vídni.

Křížová cesta kostela v Bohdalicích u Bučovic; náčrty křížových cest do kostelů v Kloboukách r. 1843 a Vrbně (Slezsko); několik na dřevě malovaných obrazů do kostela v Kloboukách, v tom narození Páně, vjezd do Jerusalema, nejsvětější Trojice; Mariánský obraz na svatostánku farního chrámu „Naší milé Paní" v Kroměříži. — V kostelích moravských a slezských jsou křížové cesty, jež dle Führicha jsou pracovány, v hojném počtu.

Gallina František, malíř v Pelhřimově.

Oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký) kostela v Palupíně u Telče.

Gams, stavitel v Krňově.

Stavěl r. 1755 kostel v Dolním Vildgrubě u Bruntála.

Gebhardt Jan, malíř v Brně.

Hlavní oltář (sv. Václav) kostelní v Kostelci, 1832; obraz hlavního oltáře (sv. Vavřinec) kostelního ve Vojkovicích u Židlochovic; obraz hlavního oltáře kostela v Krásensku, 1842; obnovil 1852 všechny oltáře kostela Troubského u Brna.

Geiling F., malíř ve Vídni.

Obraz oltářní (Zasnoubení Panny Marie) v zámecké kapli v Jemnici.

Geiner A., malíř ve Vídni.

Pracoval o malbě nástropní v kostele Sloupském.

Geissler Alois, malíř v Jihlavě, zemřel r. 1832.

Obrazy bočních oltářů (sv. Tekla, Matka Boží) chrámu sv. Jakuba v Jihlavě.

Geissler Ludvík, malíř, narozený v Sebranicích u Kunštátu, žil r. 1742 ve Svitavech.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) ve Svitávce u Boskovic; obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) kostela sv. Jiljí ve Svitavech, 1742; oltářní obrazy (Matka Boží, sv. Vít) kostela

v Moravské Radiměři u Svitav; obrazy oltářní (sv. Anna, sv. Florian, oba s dvojími kartony) kostela Sebranického; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela v Černovicích u Kunštátu, na plechu.

Genaart Jan, malíř v Brně.

Votivní obraz (patronové moru: sv. Šebastián, Rochus a Rosalie), ok. r. 1831, kostela v Líšni.

Gialdi Jiří, architekt v Brně.

Stavěl od r. 1598 jesuitský chrám v Brně.

Gionima Šimon, vlaský malíř, ok. r. 1710 ve Velkém Meziříčí.

Obraz oltářní (sv. Antonín Paduánský) farního chrámu Velkomeziříčského; oltářní obrazy klášterního kostela ve Žďáře, 1760; nástěnné malby zámeckého kostela ve Žďáře; 14 velkých obrazů ze života sv. Mikuláše zámeckého kostela Žďárského, 1708; dva shořely 1784, ostatní se zkazily; 20 malých maleb výjevů ze života sv. Bernarda a jiných svatých, jež visí v klášterní chodbě ve Žďáře; obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký) kostela v Heřmanově u Velkého Meziříčí; fresky v kostele Jaroměřickém u Moravských Budějovic: Stvoření prvních lidí, narození Páně, obřezání, křest, židovský beránek velikonoční, poslední večeře Páně, Mojžíšem vztyčený had, Kristus na kříži, Jonáš a velryba, vzkříšení Páně, Eliáš, nanebevstoupení Páně, Mojžíš a desatero Božích přikázání; Seslání Ducha sv., Stvoření světa, Kristus při posledním soudě, v kopuli chrámové: Spasitel ve shromáždění svatých; dále hlavní oltář, dva oltáře boční, obraz v kapli tamtéž.

Glasner Martin, kamenik ve Valaš. Meziříčí.

Brána jesuitské gymnasijní budovy v Opavě, 1737.

Glöckel Lukáš, stavitel v Olomouci.

Stavba jesuitského chrámu v Olomouci, 1712—1719 stavba jesuitské kolleje v Olomouci, 1708—1717; stavba klášterní budovy na Hradisku u Olomouce, 1694.

Goluška, zednický mistr v Holešově.

Stavba kostela ve Zlíně, 1803.

Görig Josef, stavitel v Novém Jičíně.

Stavba kostela v Drahotouších u Hranic, 1784—1787.

Gran Daniel le.

Fresky starého zemského domu v Brně; loretánská kaple v Olomouci (Nanebevzetí P. Marie); chrám jesuitský v Olomouci, 1748, 500 zl.; prelatura kláštera Hradiska (Obrácení sv. Pavla); sv. Oldřich a Linhart kostela v Matějovicích u Dačic.

Velké obrazy: 7 svátostí a 4 evangelisté, 11 obrazů v klášterní chodbě kláštera Hradiska, 1747.

Green.

Mědirytiny v obydlí Rajhradského preláta.

Greipel, malíř ve Vídni.

Obraz oltářní (svatý Jakub) kostela v Dolní Moravici u Rymařova; obraz hlavního oltáře (sv. Kateřina) kostela ve Stránce u Rymařova; oltářní obraz (Navštívení P. Marie; Marie, Joachim a Anna) poutního chrámu v Andělské Hoře u Bruntála (Slezsko): obraz hlavního oltáře (Nejsv. Trojice) kostela v Malé Moravici u Bruntála (Slezsko); obraz hlavního oltáře (biskup sv. Martin) kostela Krnovského; oltářní obraz (Narození P. Marie) kostela v Brumovicích u Krnova (Slezsko); oltářní obrazy (Neposkvrněné Početí P. Marie, sv. Jan Nep.) a obraz hlavního oltáře (biskup sv. Martin) kostela v Bretnové u Bruntála (Slezsko), 1777; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Nepomucký, Nejsv. Trojice), dále malý obraz nad hlavním oltářem a cesta křížová kostela v Karlovicích u Vrbna (Slezsko), 1779; oltářní obraz (Sv. tři králové) kostela v Zátoře u Krnova (Slezsko); obraz hlavního oltáře (sv. Michal), oltářní obraz (Matka Boží) kostela v Dětřichovicích u Bruntála (Slezsko).

Grimm František, stavitel v Brně, zem. 1784.

Zámek Vizovský, 1750—1770, kaple tamtéž ok. r. 1760; kostel v Drnoholci u Mikulova, počatý 1750; chrám v Hranicích, 1754—1763.

Grimm Mořic, stavitel v Brně, zem. 1757.

Chrám a klášter sv. Tomáše v Brně, 1737; chrám minoritský v Brně, 1729—1733; loretánská kaple při něm 1716—1719; kaple sv. Mořice u sv. Jakuba v Brně, 1736 přestavěna; kaple u sv. Tomáše v Brně, 1735, nyní místodržitelská registratura; klášter augustiniánský na Starém

Brně, 1732; chrám milosrdných bratří v Brně 1767—1770; druhé patro kláštera františkánského v Brně, 1748.

Gross Ferdinand.

Práce v chrámě sv. Anny v Mikulově, 1701.

Günther Ignác, malíř z Opavy.

Oltářní obrazy (Anděl Strážný, sv. Kříž, posléze jmenovaný za 160 zl.) farního chrámu v Místku; obrazy oltářní (sv. Bartoloměj, sv. Anna, sv. Jan Křtitel) jakož i křížová cesta farního chrámu v Odrách; oltářní obraz (sv. Vavřinec) kostela v Kunčicích u Fulneka, 1793; obraz hlavního oltáře (sv. Duch), architektura a postavy; obraz oltářní (sv. Florián) minoritského farního chrámu v Opavě; obraz oltářní (sv. Kříž) kaple ve Lhotce u Vítkova (Slezsko), 1777; oltářní obraz apoštol sv. Jakub) kostela v Podolí u Opavy (Slezsko); obraz hlavního oltáře (biskup sv. Mikuláš) kostela v Stibořicích u Opavy (Slezsko); oltářní obrazy (sv. Jan Nep., sv. Josef a sv. Anna) kostela v Hrabyni u Opavy (Slezsko); obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký) kostela v Janově u Jindřichova (Slezsko); oltářní obraz (Bolestná Matka Boží) kostela v Bitárně u Krnova (Slezsko); obraz hlavního oltáře (Neposkvrněné Početí P. Marie) kostela v Zátoře (Slezsko); obraz hlavního oltáře (mučeník sv. Jiří), oltářní obraz (sv. Kříž) kostela v Lomnici u Rymařova.

Gutwein Jan Jiří, malíř v Brně.

Obrazy (Vzkříšení Páně a Seslání sv. Ducha) kostela v Pohořelicích u Židlochovic, 1720; obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) klášterního chrámu v Mor. Krumlově, 1702.

Guttalek Vincenc, dekorační malíř v Brně.

Vyzdobil veškery práce sochařské kostela v Netíně u Vel. Meziříčí; kazatelna a křtitelnice kostela v Hošticích u Zdounek, 1812; výzdoby na oltářích a kazatelně kostela sv. Josefa v Brně; výzdoba hlavního oltáře kostela v Čebíně u Tišnova; práce pozlacovačské na oltářích v Dědicích u Vyškova.

Hackenschmid Mikuláš, mistr zednický v Olomouci.

Stavěl s Hanušem Müllerem refektář a knihovnu v jesuitské kolleji v Olomouci, 1641.

Hagenmüller Jan, sochař ve Vídni.

Mramorování klášterního chrámu kláštera Hradiska u Olomouce, 1736, za 442 zl.; práce v síni kláštera Hradiska,

1800 zl.; práce na hlavním oltáři chrámovém na Svatém Kopečku u Olomouce.

Hager Josef, malíř v Praze.

Fresky v kůru modlitebním za hlavním oltářem kostela na Vranově u Brna, 1777.

Haier František, malíř v Brně.

Obraz hlavního oltáře (sv. Mikuláš) kostela v Tvarožné u Brna.

Halaška A., malíř v Přerově.

Oltářní obrazy (Matka Boží, sv. Josef) kostela ve Vlkoši u Přerova.

Halvachs Michal.

Obraz oltářní (sv. Norbert) farního chrámu sv. Jakuba v Jihlavě; obraz (českých patronů) v kapli téhož kostela.

Hamann Josef, dekorační malíř v Brně.

Práce v poutním kostele na Hostýně; vyzdobil oltář (sv. Jan Nepomucký) kostela Moravičanského u Mohelnice, 1812.

Hamb František. sochař v Prostějově.

Práce na bočních oltářích a na kazatelně jesuitského kostela v Telči, 1768, za 820 zl.

Hämerlein, malíř ve Vídni.

Obraz oltářní (sv. Štěpán) v Malešovicích u Židlochovic, 1852, 400 zl. konv. m.

Hamilton, malíř.

Obrazy: „výjev ze života vysoké zvěře“ v zámku Slavkovském; „spící myslivec s honícím psem“ v arcibiskupském paláci Olomouckém.

Hanke Jan Kristián, malíř, nar. v Janovicích u Rymařova.

Fresky: kostela v Jívové u Šternberka; nástropní malba (životopis sv. Jana Křtitele) a dvanáct apoštolů kostela v Křenové u Mor. Třebové; nástropní malba kaple sv. Isidora na hřbitově v Křenové; zámecká kaple ve Vel. Losíně u Visenberka, 1742—1744; kaple sv. Stanislava v Olomouckém metropolitním chrámu (Život sv. Stanislava; sv. Stanislav v nebeské záři); loretánská kaple v Olomouci (Sláva andělů), 1736, 200 zl.; jesuitský chrám v Olomouci a kaple chrámu tohoto; kollej jesuitská v Olomouci (osm blahoslavenství; vědy a umění holdující katolické církvi;

knihovna v této kolleji), 1725 a 1726; svaté schody (stupně) v Olomouckém kostele dominikánském, 1722; chrám „Naší milé Paní“ a kaple sv. Vavřince v Olomouci (Salve Regina v sedmi obrazích), 1742—1750; obydlí opatovo, jeho kaplé, archiv, malá síň v klášteře Hradisku, 1737—1739; oratoře kostela na Svatém Kopečku u Olomouce, 1727; jídelna a besídka (Šalomounova píseň písní) augustiniánského konventu ve Šternberku, 1736, knihovna tamtéž, okolo r. 1740; kaple Ježíše, P. Marie a sv. Anny v Holešově; kaple tato byla odstraněna; křížová kaple ve Velkém Losíně, 1730; farní chrám minoritský v Opavě, 1724, za 1100 zl.; nyní zaličeno; kaple kostela Moravičanského.

Obrazy hlavních oltářů v kostelích: „sv. Maří Magdaleny“ v Hor. Městě u Rymařova; „sv. Václav“ v Hankštejně u Rymařova, 1749; „sv. Michal a sv. Tomáš“, dva kartony, 1753; „Navštívení P. Marie“ v kostelíčku pod lipami u Rymařova; „sv. Petr a Pavel“ v Brusovicích u Frýdka (Slezsko); „sv. Jiří“ v Pivíně u Přerova; „sv. Mikuláš“ ve Starnově u Šternberka; „Očišťování P. Marie“ hřbitovního kostela ve Šternberku; „sv. Matěj“ v Červené Vodě u Šilperka, 1766; „sv. Vavřinec“ v Bojkovicích u Uh. Brodu; „Matka Boží“ u sv. Mořice v Olomouci; obraz byl jiným nahrazen; „Nanebevzetí P. Marie“ chrámu „Naší milé Paní“ v Olomouci; „sv. Klára“ klášterního kostela sv. Kláry v Olomouci; byl odstraněn; „Nanebevzetí P. Marie“ na Nové Ulici u Olomouce; „sv. Štěpán“ v kapli sv. Štěpána v klášteře Hradisku; „sv. Petr a Pavel“ v Kunovicích u Uher. Hradiště; „Nejsv. Trojice“ v Suchdole u Fulneka; „archanděl Michal“ v Kujavech u Fulneka, 1751; „sv. Michal“ ve Vlachovicích a Val. Klobouk, 1790; byl 1834 odstraněn; „Neposkvrněné Početí P. Marie“ v Bojkovicích; srovnej shora; „biskup Mikuláš“ v Hanušovicích u Starého Města; „biskup Mikuláš“ v Šumvaldě u Budišova (u Libavé, okr. Šternberský).

Obrazy bočních oltářů v kostelích: pět obrazů v Jívové; „sv. Florián a sv. Hilarius“ kaple v Janovicích; „Nejsv. Trojice“ ve Staré Vsi u Rymařova; „archanděl Michal“, „Matka Boží“ a „sv. Šebastián“ v Horn. Městě; „Nejsv. Trojice“ v Neufunku u Rymařova; „sv. Antonín Paduánský“ v Tvrdkově u Rymařova; nyní pod kůrem zavěšen; „sv. Vavřinec“,

„přátelstvo Kristovo“, „Anděl Strážný“ ve Vejšovicích čili Výšovicích u Prostějova, 1748; „P. Marie se škapulířem“ v Mor. Třebové; „sv. Rochus“ a sv. „Šebastián“ v Březové u Mor. Třebové, na stěně; „sv. Kateřina“, „Tři králové“, „Nalezení sv. Kříže“, „Matka Boží s děťátkem“, 1749, v metropolitním chrámě Olomouckém; „sv. Ignác“, „sv. František Xaverský“, „sv. Jan Křtitel“, tři sv. mučeníci v jesuitském kostele Olomouckém; „sv. Pavlína“, „sv. Jan Křtitel“, „sv. Jan Nepomucký“ kostela sv. Mořice v Olomouci; „sv. Voršila“ dominikánského kostela v Olomouci; „sv. Jan Křtitel“, „sv. Josef“ kapucínského kostela v Olomouci, 1749; „sv. Jan Nepomucký“ na Nové Ulici u Olomouce; „sv. Josef“ v Náměšti u Olomouce; byl odstraněn; „Nejsv. Trojice“ v Renotech u Uničova; pochází ze zrušené radniční kaple v Uničově; „sv. Augustin“, „sv. Norbert“ v Štěpánově u Šternberka; „Matka Boží“, sv. Jan Nepomucký“ v Kunovicích u Uh. Hradiště, 1829; „biskup sv. Martin“ kostela nemocnice Holešovské; „sv. Štěpán, král Uherský“ ve Lhotě Francově u Valašských Klobouk; „Ondřej Avelinus“ a druhý oltář v Ostružné u Starého Města, z kostela „Naší milé Paní“ v Olomouci sem darovaný; „archanděl Michal“, „sv. Maří Magdalena“, „Matka Boží“, „sv. Šebestián“ v Hor. Městě; „sv. Frant. Serafinský“ kostela minoritského v Opavě; „sv. Josef Kalasanzský“ kostela piaristského v Bruntále, 1747, tamtéž „sv. Tekla“, 1755; „sv. Kříž“ v Dolanech u Olomouce; „Matka Boží“, „sv. Josef“ v Holešově.

Obrazy vůbec: „Kající sv. Petr“ a „Maří Magdalena“ kostela ve Dvorcích u Šternberka; sv. Petr“ a „sv. Wolfgang“ na stěnách farního chrámu ve Svitavech; devět obrazů, představujících utrpení Páně, rozliční svatí řádoví, dvanáct obrazův apoštolů na kůře, ukřižování Kristovo nade dveřmi kapucínského kostela v Olomouci; dále dva obrazy (cesta Kristova na místo ukřižování, ukřižování), 1749 v refektáři kapucínů Olomouckých; dvanáct apoštolů Kartouzského kláštera (bývalého) v Olomouci; dva obrazy sv. Kříže kostela na Svatém Kopečku u Olomouce; práce dřívějšímu farnímu chrámu ve Šternberku.

Křížové cesty kostela v Jívové, dominikánského kostela v Olomouci, společně s Pilzem, 1743: křížová kaple u Dolan.

Harringer Karel Josef, malíř.

Fresky Olomouckého jesuitského kostela (Obcování svatých, P. Maria Sněžná); obrazy oltářní (sv. Josef, Anděl Strážný, sv. Alois, sv. Barbora, sv. Stanislav) jesuitského kostela v Olomouci.

Hartmann František, malíř ve Vídni.

Oltářní obraz (Bolestná Matka Boží) kaple v Novém Vrbně u Fulneka.

Hartmann Václav, malíř v Třebíči.

Oltářní obraz (sv. Marek) kostela ve Stříteři u Třebíče; obraz hlavního oltáře (sv. Marek) kostela v Beneticích, 1851; obraz hlavního oltáře (Nejsv. Trojice) kostela v Babicích u Mor. Budějovic; obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) kostela v Heralticích u Třebíče.

Hartmuth Josef, architekt ve Vídni.

Zámek v Nových Zámcích u Litovle, ok. r. 1810; orientálská věž, hrad Hanseatský, Dostaveníčko (oblouk vítězný) v Lednici, 1810.

Haupt Vavřinec, stavitel v Olešnici.

Farní chrám v Bystřici nad Pernštýnem, 1754.

Hausrucker Jiří, zednický mistr v Opavě.

Stavěl 1720 s Riesem jesuitskou kollej v Opavě.

Havelka Jan, malíř v Lošticích.

Obrazy oltářní (Početí P. Marie, apoštol sv. Pavel) kostela v Lesnici u Zábřeha.

Havelka Josef, malíř v Brně.

Obraz hlavního oltáře (sv. Vavřinec); boční oltáře (sv. Jáchym; Anděl Strážný; sv. Jan Nepomucký) kostela v Bohdalově u Žďára; oltářní obraz (sv. Kříž) kostela v Měříně u Vel. Meziříčí; „Josef Kupertin", obraz v loretánské kapli kostela minoritského v Brně; výjevy z nového zákona chodeb kláštera minoritského v Brně; křížová cesta kostela Sloupského, 1766; oltářní obraz (křest sv. Augustina) kostela v Jevíčku.

Havránek Ferdinand, malíř v Novém Jičíně.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jan a sv. Pavel) kostela v Horní Bečvě u Rožnova

Heinisch Jan, malíř v Praze.

Obraz hlavního oltáře (sv. Anna) kostela v Tuřanech, 1707; obraz hlavního oltáře kostela v Uher. Hradišti (sv. František Xaverský), 1674, 350 zl.

Heinz Antonín, sochař v Uničově.

Čtyři figury (roční počasí) v prelatuře kláštera Hradiska, 1731, za 160 zl.

Heinz Jiří, sochař v Olomouci.

Mariánská socha v Olomouci, 1729—1743; socha Matky Boží v Uničově, 1743, se Severinem Tischlerem.

Heinz Klaudius.

Práce sochařské (oltáře, varhany, sochy) farního chrámu sv. Kříže ve Znojmě.

Heliodor, piarista v Příboře.

Řídil stavbu piaristského kostela v Příboře, 1740—1750.

Hellich J., malíř v Praze.

Oltářní obraz (sv. Cyrill a Metoděj) v útulně zpustlé mládeže v Černých Polích v Brně; obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) kostela v Bohdalicích u Bučovic, 1849, 500 zl.; obrazy bočních oltářů (sv. Maří Magdalena, sv. Teresie, Archanděl Michal) téhož kostela; obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) kostela v Studnici, 1853.

Hennevogel, sochař.

Svatostánek se dvěma anděly na hlavním oltáři klášterního kostela Novoříšského.

Herb, malíř.

Genre arcibiskupského paláce v Olomouci.

Herbert Eliáš Ferdinand, malíř v Novém Jičíně a v Hradišti Uher., zem. 1771.

Hlavní oltáře v kostelích: „sv. Jeroným“ v Kojetíně; „Nanebevzetí P. Marie“ v Novém Jičíně, 1733; „Nanebevzetí P. Marie“ ve Slatině u Bílovce (Slezsko), 1744; byl odstraněn.

Obrazy oltářní v kostelích: sv. František Serafinský, sv. Antonín Paduánský, sv. Josef, kostela františkánského v Uher. Hradišti; Nejsv. Trojice, sv. František Xaverský, 1756, v Novém Jičíně; sv. Ondřej v kapli při nemocnici

tamtéž, 1734; sv. Kateřina v Olbramicích u Klimkovic (Slezsko), 1751, sv. Barbora filiálního kostela ve Slatině (Slezsko), 1726.

Herbert Bohumír, malíř.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela ve Vlasaticích u Mikulova, 1720; byl odstraněn r. 1847; obraz oltářní (sv. Antonín) kostela v Kojetíně; byl odstraněn; oltářní obraz (Nejsv. Trojice) kostela v Ostravici u Místka, 1706; byl r. 1784 opraven Frömmlem.

Herde J. D., malíř.

Maloval bývalý obraz na hlavním oltáři (sv. Jakub) v chrámě sv. Jakuba v Brně r. 1666; později zavěšen na stěnu chrámovou a pak odstraněn.

Hertl A., malíř.

Obraz oltářní (sv. Libor) farního chrámu sv. Mikuláše ve Znojmě.

Hessová Anna, svobodná paní, malířka ve Vídni.

Oltářní obraz (Matka Boží, Spasitel nesoucí kříž) kostela v Dalešicích u Hrotovic, 1793 a 1795.

Heyden Jan Martin, truhlář z Litovle.

Klekátka v kostele Velehradském, 1695.

Hickel, malíř.

Obraz cís. Josefa II. v zasedací síni obecní rady Brněnské (radnice).

Hillebrand A., architekt.

Stavba kláštera v Louce, 1760.

Hintermaier Zbyněk, malíř v Brně v XVII. stol.

Obraz města Brna v radnici Brněnské.

Hirnle František, sochař v Kroměříži.

Práce sochařské: na oltářích kostela v Morkovicích u Zdounek; v čítárně arcib. zámku v Kroměříži; farního chrámu v Uh. Hradišti; náhrobek v kapli kostela sv. Mořice v Kroměříži; na oltářích, kazatelně, ozdoba oratorií, varhany farního chrámu ve Fulneku.

Hitsche Adolf, knížecí příručí stavební kanceláře.

Nárysy na stavbu kostela v Otnicích u Slavkova, 1855.

Hof Jindřich, malíř v Brně.

Obraz hlavního oltáře (sv. Václav) kostela v Hustopeči, 1742; oltářní obrazy (sv. Jan Křtitel, sv. Barbora, Anděl Strážný) kostela v Doubravici u Blanska; obrazy oltářní (Všech Svatých, Anděl Strážný) kostela Všech Svatých v Rájci u Blanska.

Höfel Jan, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí), 900 zl. v. m.; oltářní obrazy (sv. Jan Nepomucký, Útěk sv. rodiny do Egypta) kostela v Jaroslavicích u Znojma, 1819: obrazy oltářní kostela v Těšeticích u Olomouce; oltářní obrazy (sv. Vavřinec, sv. Josef, sv. František de Paula) kostela v Paskově u Místka; obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) farního chrámu v Bystřici pod Hostýnem.

Hoffer Jindřich, vikář na dómě v Olomouci.

Obraz oltářní (Anděl Strážný) kaple sv. Stanislava při metropolním chrámě v Olomouci; obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) kostela ve Zvoli u Zábřeha.

Hoffmann A., malíř v Přerově.

Obrazy oltářní (obraz hlavního oltáře sv. Michal; sv. Jan Nepomucký, sv. Antonín Paduánský) kostela sv. Michala na Šířavě v Přerově; přeneseny byly r. 1793 do městského farního chrámu v Přerově.

Högel Jan, sochař v Eggenburce.

Kamenické práce kostela v Milfronu, 1773, za 312 zl. 12 kr. konv. m.

Högler, sochař ve Vídni.

Mariánská socha kostela v Lednici.

Hohenberg Ferdinand, dvorní architekt ve Vídni, v XVIII. stol.

Plán na farní chrám ve Slavkově.

Hohn František, sochař v Prostějově.

Sochařské práce na oltářích kostela v Bystřici nad Pernštýnem.

Hojný Josef, malíř v Ivančicích, ok. r. 1770.

Obrazy oltářní (sv. Barbora; sv. Florián) farního chrámu v Ivančicích.

Holbein.

Obrazy v klášteře Novoříšském, v arcibiskupském paláci v Olomouci, v zámku Kroměřížském.

Hondt de, malíř.

Krajina v zámku Slavkovském.

Hořička František, jesuitský bratr laik v Uher. Hradišti.

Vyzdobil varhany farního chrámu v Místku.

Horký František, malíř v Mor. Třebové.

Obraz oltářní (Nanebevzetí P. Marie) kostela v Kladkách u Jevíčka; oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký) v Starém Městě u Moravské Třebové.

Hrabovský, sochař ve Fulneku.

Vyřezával oltáře „Ježíš, přítel dítek", „Svatá Rodina" kostela v Kunvaldě u Nového Jičína; kresby na ně udělal Opavský stavitel Běla.

Hromádka Josef, sochař v Litenčicích.

Svatostánek na hlavním oltáři kostela v Letovicích u Boskovic, mimo dva cherubíny, 240 zl. konv. m.; socha Matky Boží na hlavním oltáři kostela v Křižanovicích u Slavkova; Boží hrob kostela v Litenčicích, 1851; oltáře kostela v Roštíně u Zdounek, 600 zl. konv. m.; svatostánek a dva cherubíni na oltáři kostela ve Velkém Ořechově u Uher. Brodu; hlavní oltář kostela v Halenkově u Vsetína.

Huber, malíř.

Fresky (Kristus na kříži) v kapli (v hrobce) v Moravském Krumlově.

Hübnerové Josef a Antonín, malíři v Brně.

Obrazy hlavních oltářů v kostelích: „sv. Jan Křtitel" v Bystrci u Brna; „sv. Jan Křtitel" v Popovicích u Ivančic; „sv. Jan Nepomucký" v Kolenfurtě u Mikulova; „sv. Kunhuta" v Nížkovicích u Slavkova, 1853, 132 zl. konv. m.; „sv. Anna" v Roštíně.

Obrazy bočních oltářů: „Zvěstování P. Marie" v Čučicích u Třebíče, 1853, 145 zl. konv. m.; „P. Maria" v Rosicích u Ivančic; „P. Maria" v Kolenfurtě u Mikulova; „P. Maria" v kapli v Borači u Tišnova, 1856; „P. Maria" v Nedvědicích u Tišnova, 1853; „sv. Vendelín" v Želeticích u Ždánic, 1852; „sv. Růženec" v kapli sv. Barbory v Kloboukách u Hustopeče, 80 zl.; „sv. Jan Křtitel" v Sobotíně u Visenberka, 1854.

Křížová cesta kostela v Německých Kněnicích u Ivančic.

Huk František, mistr stolařský v Brně.
Hlavní oltář kostela sv. Maří Magdaleny v Brně.

Jäger, dvorní architekt.
Kresby na zpovědnice v oratořích kostela sv. Mořice v Kroměříži.

Indegrenz Mikuláš v Kroměříži, 1732.
Svatostánek (dle nákresů Fontanových) kostela na Svatém Kopečku u Olomouce.

Joch A., sochař v Brně, v XVIII. stol.
Veškeré sochařské a štukatérské práce farního chrámu ve Svitavech zároveň s Ondřejem Schweiglem.

Jorg Antonín, sochař v Hlubčicích.
Mariánská socha na náměstí města Hlubčic (Pruské Slezsko), 1738.

Jourdan, malíř.
„Bakchantky", obraz arcibiskupského paláce v Olomouci.

Juliette Petr, stavitel, nar. v Miláně, měšťan Slavkovský.
Stavěl farní chrám ve Starém Rousinově okolo r. 1740.

Jungnikl Antonín, dekorační malíř ve Znojmě.
Práce na hlavním oltáři kostela sv. Kříže ve Znojmě, 1856; práce kostelní ve Fryšavě, 1852.

Kalter Josef, malíř ve Vratislavi.
Hlavní oltář (sv. Kateřina) kostela v Blišticích (Pruské Slezsko).

Kammereith Jan, sochař v Olomouci, 1746.
Práce na bočním oltáři („sv. Kříž") kostela v Dědicích u Vyškova.

Kammereith Pavel, malíř v Olomouci.
Obrazy oltářní kostela v Těšeticích u Olomouce; obraz hlavního oltáře (biskup sv. Martin) kostela ve Veselé u Val. Meziříčí, 1821; práce na oltářích kostela Všech Svatých v Místku; obraz hlavního oltáře (sv. Stanislav) kostela hřbitovního v Mohelnici, 1797.

Kasal, malíř v Polné.
Obraz oltářní (sv. Josef) kostela v Obyčtově u Zďára.

Käsmann Josef, sochař ve Vídni.
Socha Spasitelova kostela (v hrobce) v Mikulově; pomník biskupa ryt. Stufflera na starém hřbitově v Brně.

Hondt de, malíř.
Krajina v zámku Slavkovském
Hořička František, jesuitský bratr
Vyzdobil varhany farního
Horký František, malíř v Mor.
Obraz oltářní (Nanebe
u Jevíčka; oltářní ob
Městě u Moravské T
Hrabovský, sochař v
Vyřezával olt
kostela v Kun
Opavský sta
Hromádka J
Svato
kovic,
Boží
Be
Slavkovském.
sochař ve Vídni.
poprsí císaře Františka I. v zasedací sin
Brně; Psyche, v olově litá v Lednickém sa
Joset, francouzský emigrant, malíř v Holešov
oltářní (Přátelstvo Kristovo, sv. Jan Nep
v Hradisku u Kroměříže, 1802; obraz oltářn
farního chrámu v Holešově; obraz
(apoštol sv. Jakub) kostela v Domaželicích
obrazy oltářní (Narození Páně, Vzkříšení Pá
u Kojetína, 1810.
Dominik, malíř ve Vídni.
oltářní (Nejsvětější Trojice, Neposkvrně
ve Velkém Třebovárově u Moravské
oltářních farního chrámu v Tova
obrazy (sv. Anna, sv. Antonín) kostel
; byly 1840 odstraněny; obraz hl
kostela v Klimkovicích; oltářní
kostela v Malé Moravici u Brunt
odstraněn.
Dominik, bratr laik, sochař v Brně,
hlavního oltáře dominikánského k
chy bočních oltářův.
v Olomouci.
obraz (Matka Boží) kostela ve St
zsko), 1762.

v Brně.
·. Florián) kostela v Tvarožné u Brna.

(biskup sv. Stanislav) farního chrámu

dě, 1809; figury a basreliefy
·. 1817; figury a sochařské
ugviců v Náměšti u Tře-
v Lednici.

-1756), 150.000 zl.;
-), v novém slohu
hradě dle nárysů Santi-

as, zednický mistr v Olomouci.
ova konventní kláštera augustiniánek v Olomouci, 1750.

oller Martin, malíř z Milána, v Brně.
Dva obrazy (sv. Petr, sv. Maří Magdalena) kaple kartuziánského kláštera v Králově Poli; poslední opat vzal je k sobě; náhrobek Scipionův; Regulus loučí se s Římem; Scipio na zříceninách Karthaginských; Lukrecie a Tarquinius; modlící se Judita, obrazy v zámku Slavkovském.

Koblischke, umělecký truhlář ve Šternberku.
Práce: dva oltáře farního chrámu ve Šternberku, 1841; řezby kostela sv. Mořice v Kroměříži; kostel v Ivanovicích u Vyškova; kostel v Brankách u Val. Meziříčí, 1849—1853; boční oltář (Bolestná Matka Boží) kostela ve Veselé u Val. Meziříčí, 1853; boční oltáře a kazatelna farního chrámu v Bystřici pod Hostýnem; oltáře a kazatelna kostela v Soběchlebích u Lipníka, 1853—1855; oltář (Matka Boží) kostela ve Všechovicích u Bystřice pod Hostýnem, 1852; hlavní oltář kostela v Horním Újezdě u Bystřice pod Hostýnem, 1854; vyzdobil kazatelnu a varhany kostela v Pavlovicích u Bystřice pod Hostýnem, 1854; dva oltáře kostela ve Vlkoši u Přerova, 1854.

Koch, knížecí Dietrichštejnský architekt.
Nákresy bočních oltářů jesuitského chrámu v Mikulově.

Kohl A., sochař ve Vídni.

Práce do kostela v Dubě.

Kopecký, malíř.

Fresky zámecké kaple v Budišově u Třebíče, 1720—1730.

Koppner Jan, stavitel ve Vídni.

Stavěl s Bliemblem r. 1730 kostel a klášter ve Vratěnině u Jemnice.

Kornhäusel Josef, architekt ve Vídni.

Plány olomoucké budovy divadelní; zámek v Lednici, chrám Apollinův tamtéž, dostaveníčko (vítězná brána) tamtéž, 1810—1813; rodinná hrobka hrabat Haugviců v Náměšti u Třebíče, 1822—1825.

Korompai František Vavřinec, malíř v Brně, zemřel r. 1779.

Obrazy oltářní v kostelích: „sv. Jan Nepomucký" v Rozsochách u Bystřice nad Pernštýnem; čtrnáct pomocníků u sv. Jakuba v Brně, tamtéž sv. Šimon a Juda, Nejsv. Trojice, Nanebevzetí P. Marie, sv. Šebastián, sv. Valentin, sv. Jan Nepomucký v Dědicích u Vyškova; sv. Kateřina ve Starovičkách u Hustopeče; nejsvětější Trojice, svatí tři králové v Horních Dubňanech u Moravského Krumlova, 1775; rozloučení Kristovo, kladení do hrobu, nešpory loretánské kaple u minoritů v Brně; obrazy kostela sv. Maří Magdaleny v Brně; narození P. Marie v Bílovicích u Podivína; Matka Boží kaple Matky Boží kláštera augustiniánek v Olomouci, 1769; Matka Boží, čtrnáct pomocníků, sv. Jan Nepomucký, sv. František Serafinský v Hošticích (Pruské Slezsko), tamtéž křížová cesta.

Korompai Jan, malíř.

Obraz oltářní (sv. Prokop) stoličního chrámu v Brně; kartony oltářních obrazů kostela dominikánského v Brně.

Korompai Josef, malíř, zemřel 1829 v Brně.

Veškeré oltářní obrazy kostela v Hněvotíně u Olomouce; obraz hlavního oltáře (sv. Matěj) kostela v Dolanech u Olomouce; oltářní obraz (sv. Anna) kostela v Dědicích u Vyškova; dva obrazy oltářní kostela v Předmostí u Přerova; byly odstraněny.

Korompai Leopold, farář, malíř v Brně, zemřel r. 1824.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) farního chrámu v Komárově; obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) kostela v Je-

dovnici; podobizna opata Novoříšského Pelikána v tamním klášteře, 400 zl. víd. m.

Košacký A., sochař v Opavě.

Kazatelna kostela v Hradci u Uničova, 1800, dle nákresu udělaného ve Vídni; práce architektonické na kazatelně a křtitelnici kostela v Babicích (Pruské Slezsko).

Kosmas, kapucín z Tyrol.

Maloval dle originálu v Pasově obraz P. Marie kaple Panny Marie Pomocné v Brtnici u Jihlavy.

Kovanda Václav, jesuitský bratr laik v Jihlavě, zemřel 1788.

Vyzdobil hlavní oltář farního chrámu sv. Jakuba v Jihlavě, 1777; práce sochařské kostela a kláštera dominikánského v Jihlavě; práce sochařské hlavního oltáře jesuitského kostela v Telči, 1747.

Kováč Jan Lukáš, sochař ve Vídni.

Mramorové poprsí císaře Františka I. v radniční síni ve Znojmě.

Kraker Jan Lukáš, malíř.

Obrazy hlavních oltářů: „Přijetí odpustků sv. Františka" (v chrámě Porciunkuly) kostela v Březí u Nového Města, 1767; obnoven Šťastným; „sv. Vavřinec" kostela v Krásonicích u Telče, 1774; „Nanebevzetí P. Marie" farního chrámu ve Slavonicích, 1718; „sv. Marketa" kostela v Přímětících u Znojma; „sv. Jakub" kostela v Hodonicích u Znojma; chrámu Spasitelova ve Znojmě.

Obrazy bočních oltářů: sedm kartonů klášterního kostela v Nové Říši; kostela ve Staré Říši (sv. Rochus a sv. Šebastián), 1760; dominikánského kostela ve Znojmě; sv. Tomáš Aquinský dominikánského kostela v Brně; tři kartony kapucínského kostela ve Znojmě; „sv. Barbora", „sv. Tekla" a „sv. Libor" kostela sv. Kříže ve Znojmě; „sv. Anna", „sv. Florián", „Bolestná Matka Boží" kostela sv. Barbory v Opavě; „sv. Šebastián" ve Slavonicích, 1751.

Obrazy: deset kartonů řádových svatých klášterního kostela v Nové Říši, 1766; kapucínského kostela v Jihlavě; kláštera v Nové Říši; křížová cesta kostela sv. Barbory v Opavě.

Fresky: kostela klášterního v Nové Říši, a to v presbytáři stolice sv. Petra, v kopuli lodní obrácení sv. Pavla, čtyři díly světa, čtyři ctnosti.

Kramolín Josef, jesuitský bratr laik.

Sochy hlavního oltáře sv. Ignáce v Jihlavě, 1766.

Kranach, malíř.

„Cizoložnice", obraz obrazárny dra. Rincoliniho v Brně; nešpory, obraz v obydlí Rajhradského opata.

Krátký Emanuel, bratr laik.

Obraz kláštera redemptoristského v Litovli.

Krause A., malíř ve Frankensteině.

Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) kostela v Něm. Nové Cerekvi (Pruské Slezsko), 50 dukátů; obrazy bočních oltářů (Bolestná Matka Boží, sv. Jan Nepomucký, večeře Páně, sv. Josef) téhož kostela, po 25 dukátech; obraz hlavního oltáře (Nanebevstoupení Páně) kostela v Jindřichovicích (Pruské Slezsko), 1819.

Kreipl Jiří, malíř.

Obraz oltářní dominikánského kostela v Brně (sv. Kateřina).

Kress Jindřich.

Křížová cesta kostela v Rejharticích u Šumberka.

Kupecký Jan, malíř.

Obraz oltářní (sv. Václav) stoličního chrámu v Olomouci.

Kupelwieser Leopold, malíř ve Vídni.

Obraz oltářní (sv. František Serafinský) kostela (ve hrobce) v Mikulově; obraz hlavního oltáře (sv. Václav) kostela v Turovicích u Bystřice pod Hostýnem; obrazy oltářní (sv. Josef, sv. Florián) farního chrámu ve Šternberku, 1841, každý za 600 zl. konv. m.; oltářní obraz (Snětí s kříže) kostela sv. Mořice v Kroměříži, 800 zl. konv. m.; oltářní obraz (sv. Vincenc de Paula) domácí kaple milosrdných sester v Kroměříži, 800 zl. konv. m.; podobizna kardinála svob. pána Someraua v zámku Kroměřížském; obraz hlavního oltáře (biskup a mučeník sv. Maximilián) kostela na Hukvaldech u Místka, 800 zl. konv. m.; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela ve Starém Vogelzejfě u Bruntála (Slezsko), 1828.

Kurz Vincenc, farář v Pozlovicích u Uher. Brodu.

Práce zlatnické a výzdobné kostela v Pozlovicích.

Kutzer Bernard, sochař v Horním Gruntě (Slezsko) u Cukmantla.
Cherubíni na hlavním oltáři v Maršíkově u Visenberka, 1843; dva oltáře kostela v Osoblaze, 1825.

Kutzer Cyrill, sochař ze Starého Moletína.
Práce na svatostánku kostela v Berouně u Sternberka, 1823.

Lachtropius, malíř.
Obrazy hmyzu v zámku Slavkovském.

Lammer Stanislav, malíř na Velehradě.
Obraz oltářní (Narození P. Marie) kostela ve Štípě.

Lanfranco, malíř.
„Rodina Páně" v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Lasser Josef, malíř; (neb Lassler?)
Fresky kostela v Opavici (P. Slezsko), 1728; malby kostela hřbitovního v Podštátě u Hranic, 1693; obrazy oltářní (fresky na stěně; sv. Josef, sv. Jan Křtitel, sv. Anna, sv. Alžběta) kostela v Bohuslavicích (Prus. Slezsko), také kostelní klenba tamtéž.

Lauffer Emil, malíř, nar. ve Dvorcích 1830.
Tři obrazy (Srdce Ježíšovo, P. Maria, Neposkvrněné Početí) kostela v Blišticích (Prus. Slezsko), 1854, bezplatně.

Lauterer Adam, jesuitský bratr laik, nar. 1733.
Kresby na hlavní oltář kostela sv. Ignáce v Jihlavě, 1766 (?).

Lechleitner, dekorační malíř.
Kazatelna kostela v Klentnicích u Mikulova.

Leichert Felix, malíř ve Vídni, nar. 1727 v Bílovci.

Obrazy hlavních oltářů: „sv. Michal" v Jiříkově u Rymařova, ok. r. 1790; „sv. Petr a Pavel" v Jaktaři u Opavy; „Nejsv. Trojice" farního chrámu ve Fulneku; „sv. Mikuláš" v Topolanech u Olomouce, 1846; „Nanebevzetí P. Marie" kláštera kartouzského v Olomouci; „biskup sv. Mikuláš" farního chrámu v Bílovci; „sv. Barbora" kostela sv. Barbory v Opavě, 1767.

Obrazy bočních oltářů: „sv. Antonín Paduánský"; sv. „Sebastián"; „sv. Florián"; „sv. František Serafinský"; „sv. Jan Nepomucký"; „sv. Erazim" kostela minoritského v Brně; „sv. Josef" a „sv. Ivo" loretánské kaple tamtéž; „sv. Kateřina", „archanděl Michal", „sv. Jan Nepomucký" kostela

v Mutěnicích u Hodonína; několik kartonů do kostela v Král. Poli, do předměst. farního chrámu v Mikulově (také klenba); „Rodina Páně" a „sv. Jan Nepomucký" do Topolan, 1846; pět kartonů do Morkovic u Zdounek; „P. Marfa", „Rodina Páně" farního chrámu v Místku; „sv. Norbert" v Milifroně; „sv. Josef" kapucínského kostela ve Fulneku; „sv. Josef", „Nejsv. Trojice" a „sv. Augustin", „Matka Boží", „archanděl Michal", „sv. Peregrin", všecky farního chrámu Nanebevzetí P. Marie v Opavě; „sv. Barbora" a „sv. Anna" v Násilí (Prus. Slezsko), 1788; „sv. Kateřina" a „sv. Karel Borromejský" v Babicích (Pruské Slezsko); „sv. Barbora", „sv. Alžběta" v Hrobníkách (Pruské Slezsko); „apoštol sv. Jakub" ve Svinově (P. Slezsko); „sv. Anna", „sv. Valentin" v Lysoticích (Pruské Slezsko).

Leimen Josef, sochař ve Vídni.

Práce ve dřevě řezané na devět rakví hrobky Mikulovské.

Leitner Matyáš, malíř v Olomouci.

Obraz bočního oltáře (Matka Boží) kostela sv. Jiljí ve Svitavech, 1705.

Lengelacher Ignác, sochař ze Švábska, okolo r. 1770 v Mikulově.

Práce sochařské hlavního oltáře a šest oltářů bočních klášterního kostela v Rajhradě; oltář Bolestné Matky Boží farního chrámu v Mikulově; práce kostela sv. Anny v Mikulově (sv. rodina), na hlavním portále; socha Nejsv. Trojice kostela (v hrobce) v Mikulově; hlavní oltář kostela v Perné u Mikulova; práce sochařské na oltářích v Dolních Vistonicích u Mikulova, sv. hora Olivetská ve vedlejší kapli tamtéž; sochy na oltářích kostela v Pouzdřanech u Mikulova, 1748 a 1749; sochy sv. Augustina a sv. Norberta na věži kostelní ve Křtinách.

Leuchert Leopold, malíř ve Svitavech.

Obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký) farního chrámu v Březové u Svitav.

Ležatka Jan, kameník a štukatér v Kroměříži.

Prácena oltářích (štukatérské) kostela v Drahotouších; hlavní oltář z mramoru (sv. Mořic) kollegiátního kostela v Kroměříži, 1767; oltář vedlejší kaple kostela sv. Jakuba v Brně; oltář kaple Matky Boží kostela v Králově Poli; práce kostela Morkovského u Zdounek.

Licht A., malíř v Opavě.

Hlavní oltář (Nejsv. Trojice) kostela v Heřmanicích u Opavy (Slezsko).

Licht Ignác, malíř v Brně.

Hlavní oltář (sv. Marketa) kostela v Dolní Bobrové u Nového Města.

Licht Ferdinand, malíř v Brně, nar. r. 1750 v Opavě.

Hlavní oltáře: „sv. Vavřinec“ v Sobotíně; „Nanebevzetí P. Marie“ v Liptani (Slezsko), 1880; obraz „Všech Svatých“ v Ořechově u Brna; „svatý Oldřich“ v Novosedlech u Mikulova; „sv. Mikuláš“ v Heřmanově u Vel. Meziříčí; „sv. Václav“ ve Svatce Radešínské u Nového Města (jest pochybný); „sv. Jiljí“ v Rudě u Vel. Meziříčí; „biskup sv. Martin“ v Benešově (Pruské Slezsko), 1812; „sv. Václav“ v Chřenovicích (Pruské Slezsko), 1805; „sv. Vavřinec“ v Píšti (Pruské Slezsko).

Obrazy oltářní: tři kartony v Sobotíně; „sv. Bartoloměj“ v Bobrůvce u Nového Města; „sv. Gothard,“ „sv. Jan Nepomucký,“ „sv. Kateřina“ v Modřicích u Brna; dva kartony v Žilošicích u Brna; „sv. Filip a Jakub“ v Dolních Němčicích u Dačic, 1795; „sv. Jan Nepomucký,“ „sv. Florián“ v Ořechově; „sv. Barbora“ v Šakvicích u Hustopeče; „sv. Bartoloměj“ v Ivani u Židlochovic; „umírající sv. Josef,“ „sv. Barbora“ v Doubravníku u Tišnova; několik kartonů do Tovačova; „Matka Boží,“ „sv. Valentin,“ „sv. Anna,“ „sv. Jan Nepomucký“ v Benešově (Pruské Slezsko), 1812—1814; „sv. Václav“ v Chřenovicích (Pruské Slezsko), 1805; „sv. Antonín Paduánský,“ „sv. Anna“ v Píšti (Pruské Slezsko).

Linke A., stavitel.

Stavěl kostel v Kralovicích (Pruské Slezsko), 1847—1849.

Lippert A., architekt ve Vídni.

Kaple sv. Cyrilla (Cyrilka) na Velehradě, 1862.

Long Adam, malíř.

Obrazy oltářní (sv. Maří Magdalena); (Ježíš, Maria a Josef; sv. Josef) farního chrámu v Příboře, 1640 a 1669, 105 tolarův.

Loserth A., sochař.

Práce na oltáři „Úzkosti Kristovy“ kostela ve Zborovicích u Zdounek.

Hondt de, malíř.

Krajina v zámku Slavkovském.

Hořička František, jesuitský bratr laik v Uher. Hradišti.

Vyzdobil varhany farního chrámu v Mistku.

Horký František, malíř v Mor. Třebové.

Obraz oltářní (Nanebevzetí P. Marie) kostela v Kladkách u Jevíčka; oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký) v Starém Městě u Moravské Třebové.

Hrabovský, sochař ve Fulneku.

Vyřezával oltáře „Ježíš, přítel dítek", „Svatá Rodina" kostela v Kunvaldě u Nového Jičína; kresby na ně udělal Opavský stavitel Běla.

Hromádka Josef, sochař v Litenčicích.

Svatostánek na hlavním oltáři kostela v Letovicích u Boskovic, mimo dva cherubíny, 240 zl. konv. m.; socha Matky Boží na hlavním oltáři kostela v Křižanovicích u Slavkova; Boží hrob kostela v Litenčicích, 1851; oltáře kostela v Roštíně u Zdounek, 600 zl. konv. m.; svatostánek a dva cherubíni na oltáři kostela ve Velkém Ořechově u Uher. Brodu; hlavní oltář kostela v Halenkově u Vsetína.

Huber, malíř.

Fresky (Kristus na kříži) v kapli (v hrobce) v Moravském Krumlově.

Hübnerové Josef a Antonín, malíři v Brně.

Obrazy hlavních oltářů v kostelích: „sv. Jan Křtitel" v Bystrci u Brna; „sv. Jan Křtitel" v Popovicích u Ivančic; „sv. Jan Nepomucký" v Kolenfurtě u Mikulova; „sv. Kunhuta" v Nížkovicích u Slavkova, 1853, 132 zl. konv. m.; „sv. Anna" v Roštíně.

Obrazy bočních oltářů: „Zvěstování P. Marie" v Čučicích u Třebíče, 1853, 145 zl. konv. m.; „P. Maria" v Rosicích u Ivančic; „P. Maria" v Kolenfurtě u Mikulova; „P. Maria" v kapli v Borači u Tišnova, 1856; „P. Maria" v Nedvědicích u Tišnova, 1853; „sv. Vendelín" v Želeticích u Ždánic, 1852; „sv. Růženec" v kapli sv. Barbory v Kloboukách u Hustopeče, 80 zl.; „sv. Jan Křtitel" v Sobotíně u Visenberka, 1854.

Křížová cesta kostela v Německých Kněnicích u Ivančic.

Huk František, mistr stolařský v Brně.
Hlavní oltář kostela sv. Maří Magdaleny v Brně.

Jäger, dvorní architekt.
Kresby na zpovědnice v oratořích kostela sv. Mořice v Kroměříži.

Indegrenz Mikuláš v Kroměříži, 1732.
Svatostánek (dle nákresů Fontanových) kostela na Svatém Kopečku u Olomouce.

Joch A., sochař v Brně, v XVIII. stol.
Veškeré sochařské a štukatérské práce farního chrámu ve Svitavech zároveň s Ondřejem Schweiglem.

Jorg Antonín, sochař v Hlubčicích.
Mariánská socha na náměstí města Hlubčic (Pruské Slezsko), 1738.

Jourdan, malíř.
„Bakchantky", obraz arcibiskupského paláce v Olomouci.

Juliette Petr, stavitel, nar. v Miláně, měšťan Slavkovský.
Stavěl farní chrám ve Starém Rousinově okolo r. 1740.

Jungnikl Antonín, dekorační malíř ve Znojmě.
Práce na hlavním oltáři kostela sv. Kříže ve Znojmě, 1856; práce kostelní ve Fryšavě, 1852.

Kalter Josef, malíř ve Vratislavi.
Hlavní oltář (sv. Kateřina) kostela v Blišticích (Pruské Slezsko).

Kammereith Jan, sochař v Olomouci, 1746.
Práce na bočním oltáři („sv. Kříž") kostela v Dědicích u Vyškova.

Kammereith Pavel, malíř v Olomouci.
Obrazy oltářní kostela v Těšeticích u Olomouce; obraz hlavního oltáře (biskup sv. Martin) kostela ve Veselé u Val. Meziříčí, 1821; práce na oltářích kostela Všech Svatých v Místku; obraz hlavního oltáře (sv. Stanislav) kostela hřbitovního v Mohelnici, 1797.

Kasal, malíř v Polné.
Obraz oltářní (sv. Josef) kostela v Obyčtově u Zďára.

Käsmann Josef, sochař ve Vídni.
Socha Spasitelova kostela (v hrobce) v Mikulově; pomník biskupa ryt. Stufflera na starém hřbitově v Brně.

Kastner A. v Opavě.

Vyzdobil kazatelnu a křtitelnici kostela v Babicích (Pruské Slezsko).

Kaučík František, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) kostela v Napajedlích.

Kautsch Jan, malíř, v XVIII. stol.

Hlavní oltář (sv. Václav) kostela v Novém Veselí u Žďára.

Kautsch Karel, malíř v Kutné Hoře.

Obraz hlavního oltáře (opat sv. Prokop) kostela ve Žďáře.

Keller, dvorní architekt.

Náhrobní pomník kostela ve Štípě u Holešova.

Keller M. Karel, štukatér.

Práce ve farním chrámě Slavkovském.

Kiesling J., c. k. dvorní sochař ve Vídni.

Mramorové poprsí císaře Františka I. v zasedací síni obecné rady v Brně; Psyche, v olově litá v Lednickém sadě.

Kiesling Josef, francouzský emigrant, malíř v Holešově.

Obrazy oltářní (Přátelstvo Kristovo, sv. Jan Nepomucký) kostela v Hradisku u Kroměříže, 1802; obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký) farního chrámu v Holešově; obraz hlavního oltáře (apoštol sv. Jakub) kostela v Domaželicích u Holešova; obrazy oltářní (Narození Páně, Vzkříšení Páně) kostela v Němčicích u Kojetína, 1810.

Kindermann Dominik, malíř ve Vídni.

Obrazy oltářní (Nejsvětější Trojice, Neposkvrněné Početí) kostela ve Velkém Třebovárově u Moravské Třebové; pět obrazův oltářních farního chrámu v Tovačově, 1794; oltářní obrazy (sv. Anna, sv. Antonín) kostela v Náměšti u Olomouce; byly 1840 odstraněny; obraz hlavního oltáře (sv. Kateřina) kostela v Klimkovicích; oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký) kostela v Malé Moravici u Bruntála (Slezsko), 1799; jest odstraněn.

Kirchner Dominik, bratr laik, sochař v Brně, zemřel 1745.

Obraz hlavního oltáře dominikánského kostela v Brně, tamtéž sochy bočních oltářův.

Klein A., malíř v Olomouci.

Oltářní obraz (Matka Boží) kostela ve Studénce u Klimkovic (Slezsko), 1762.

Klein Edvard, malíř v Brně.

Oltářní obraz (sv. Florián) kostela v Tvarožné u Brna.

Klein Jan, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (biskup sv. Stanislav) farního chrámu v Kunštátě.

Klieber Josef, sochař ve Vídni.

Sochy mus v Lednickém sadě, 1809; figury a basreliefy na chrámě Apollinově v Lednici, 1817; figury a sochařské práce v rodinné hrobce hrabat Haugviců v Náměšti u Třebíče; kříž nad svatostánkem kostela v Lednici.

Kličník Jiří, stavitel v Brně.

Kostel v Dubě u Olomouce (1734—1756), 150.000 zl.; loď brněnského stoličního chrámu, 1720, v novém slohu zbudovaná; klášterní kostel v Rajhradě dle nárysů Santiniho, 1720—1740.

Kniebandl Matyáš, zednický mistr v Olomouci.

Budova konventní kláštera augustiniánek v Olomouci, 1750.

Knoller Martin, malíř z Milána, v Brně.

Dva obrazy (sv. Petr, sv. Maří Magdalena) kaple kartuziánského kláštera v Králově Poli; poslední opat vzal je k sobě; náhrobek Scipionův; Regulus loučí se s Římem; Scipio na zříceninách Karthaginských; Lukrecie a Tarquinius; modlící se Judita, obrazy v zámku Slavkovském.

Koblischke, umělecký truhlář ve Šternberku.

Práce: dva oltáře farního chrámu ve Šternberku, 1841; řezby kostela sv. Mořice v Kroměříži; kostel v Ivanovicích u Vyškova; kostel v Brankách u Val. Meziříčí, 1849—1853; boční oltář (Bolestná Matka Boží) kostela ve Veselé u Val. Meziříčí, 1853; boční oltáře a kazatelna farního chrámu v Bystřici pod Hostýnem; oltáře a kazatelna kostela v Soběchlebích u Lipníka, 1853—1855; oltář (Matka Boží) kostela ve Všechovicích u Bystřice pod Hostýnem, 1852; hlavní oltář kostela v Horním Újezdě u Bystřice pod Hostýnem, 1854; vyzdobil kazatelnu a varhany kostela v Pavlovicích u Bystřice pod Hostýnem, 1854; dva oltáře kostela ve Vlkoši u Přerova, 1854.

Koch, knížecí Dietrichštejnský architekt.

Nákresy bočních oltářů jesuitského chrámu v Mikulově.

Kohl A., sochař ve Vídni.

Práce do kostela v Dubě.

Kopecký, malíř.

Fresky zámecké kaple v Budišově u Třebíče, 1720—1730.

Koppner Jan, stavitel ve Vídni.

Stavěl s Bliemblem r. 1730 kostel a klášter ve Vratěníně u Jemnice.

Kornhäusel Josef, architekt ve Vídni.

Plány olomoucké budovy divadelní; zámek v Lednici, chrám Apollinův tamtéž, dostaveníčko (vítězná brána) tamtéž, 1810—1813; rodinná hrobka hrabat Haugviců v Náměšti u Třebíče, 1822—1825.

Korompai František Vavřinec, malíř v Brně, zemřel r. 1779.

Obrazy oltářní v kostelích: „sv. Jan Nepomucký" v Rozsochách u Bystřice nad Pernštýnem; čtrnáct pomocníků u sv. Jakuba v Brně, tamtéž sv. Šimon a Juda, Nejsv. Trojice, Nanebevzetí P. Marie, sv. Šebastián, sv. Valentin, sv. Jan Nepomucký v Dědicích u Vyškova; sv. Kateřina ve Starovičkách u Hustopeče; nejsvětější Trojice, svatí tři králové v Horních Dubňanech u Moravského Krumlova, 1775; rozloučení Kristovo, kladení do hrobu, nešpory loretánské kaple u minoritů v Brně; obrazy kostela sv. Maří Magdaleny v Brně; narození P. Marie v Bílovicích u Podivína; Matka Boží kaple Matky Boží kláštera augustiniánek v Olomouci, 1769; Matka Boží, čtrnáct pomocníků, sv. Jan Nepomucký, sv. František Serafinský v Hošticích (Pruské Slezsko), tamtéž křížová cesta.

Korompai Jan, malíř.

Obraz oltářní (sv. Prokop) stoličního chrámu v Brně; kartony oltářních obrazů kostela dominikánského v Brně.

Korompai Josef, malíř, zemřel 1829 v Brně.

Veškeré oltářní obrazy kostela v Hněvotíně u Olomouce; obraz hlavního oltáře (sv. Matěj) kostela v Dolanech u Olomouce; oltářní obraz (sv. Anna) kostela v Dědicích u Vyškova; dva obrazy oltářní kostela v Předmostí u Přerova: byly odstraněny.

Korompai Leopold, farář, malíř v Brně, zemřel r. 1824.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) farního chrámu v Komárově; obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) kostela v Je-

dovnici; podobizna opata Novoříšského Pelikána v tamním klášteře, 400 zl. víd. m.

Košacký A., sochař v Opavě.

Kazatelna kostela v Hradci u Uničova, 1800, dle nákresu udělaného ve Vídni; práce architektonické na kazatelně a křtitelnici kostela v Babicích (Pruské Slezsko).

Kosmas, kapucín z Tyrol.

Maloval dle originálu v Pasově obraz P. Marie kaple Panny Marie Pomocné v Brtnici u Jihlavy.

Kovanda Václav, jesuitský bratr laik v Jihlavě, zemřel 1788.

Vyzdobil hlavní oltář farního chrámu sv. Jakuba v Jihlavě, 1777; práce sochařské kostela a kláštera dominikánského v Jihlavě; práce sochařské hlavního oltáře jesuitského kostela v Telči, 1747.

Kováč Jan Lukáš, sochař ve Vídni.

Mramorové poprsí císaře Františka I. v radniční síni ve Znojmě.

Kraker Jan Lukáš, malíř.

Obrazy hlavních oltářů: „Přijetí odpustků sv. Františka" (v chrámě Porciunkuly) kostela v Březí u Nového Města, 1767; obnoven Šťastným; „sv. Vavřinec" kostela v Krásonicích u Telče, 1774; „Nanebevzetí P. Marie" farního chrámu ve Slavonicích, 1718; „sv. Marketa" kostela v Příměticích u Znojma; „sv. Jakub" kostela v Hodonicích u Znojma; chrámu Spasitelova ve Znojmě.

Obrazy bočních oltářů: sedm kartonů klášterního kostela v Nové Říši; kostela ve Staré Říši (sv. Rochus a sv. Šebastián), 1760; dominikánského kostela ve Znojmě; sv. Tomáš Aquinský dominikánského kostela v Brně; tři kartony kapucínského kostela ve Znojmě; „sv. Barbora", „sv. Tekla" a „sv. Libor" kostela sv. Kříže ve Znojmě; „sv. Anna", „sv. Florián", „Bolestná Matka Boží" kostela sv. Barbory v Opavě; „sv. Šebastián" ve Slavonicích, 1751.

Obrazy: deset kartonů řádových svatých klášterního kostela v Nové Říši, 1766; kapucínského kostela v Jihlavě; kláštera v Nové Říši; křížová cesta kostela sv. Barbory v Opavě.

Fresky: kostela klášterního v Nové Říši, a to v presbytáři stolice sv. Petra, v kopuli lodní obrácení sv. Pavla, čtyři díly světa, čtyři ctnosti.

Kramolin Josef, jesuitský bratr laik.

Sochy hlavního oltáře sv. Ignáce v Jihlavě, 1766.

Kranach, malíř.

„Cizoložnice", obraz obrazárny dra. Rincoliniho v Brně; nešpory, obraz v obydlí Rajhradského opata.

Krátký Emanuel, bratr laik.

Obraz kláštera redemptoristského v Litovli.

Krause A., malíř ve Frankensteině.

Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) kostela v Něm. Nové Cerekvi (Pruské Slezsko), 50 dukátů; obrazy bočních oltářů (Bolestná Matka Boží, sv. Jan Nepomucký, večeře Páně, sv. Josef) téhož kostela, po 25 dukátech; obraz hlavního oltáře (Nanebevstoupení Páně) kostela v Jindřichovicích (Pruské Slezsko), 1819.

Kreipl Jiří, malíř.

Obraz oltářní dominikánského kostela v Brně (sv. Kateřina).

Kress Jindřich.

Křížová cesta kostela v Rejharticích u Šumberka.

Kupecký Jan, malíř.

Obraz oltářní (sv. Václav) stoličního chrámu v Olomouci.

Kupelwieser Leopold, malíř ve Vídni.

Obraz oltářní (sv. František Serafinský) kostela (ve hrobce) v Mikulově; obraz hlavního oltáře (sv. Václav) kostela v Turovicích u Bystřice pod Hostýnem; obrazy oltářní (sv. Josef, sv. Florián) farního chrámu ve Šternberku, 1841, každý za 600 zl. konv. m.; oltářní obraz (Snětí s kříže) kostela sv. Mořice v Kroměříži, 800 zl. konv. m.; oltářní obraz (sv. Vincenc de Paula) domácí kaple milosrdných sester v Kroměříži, 800 zl. konv. m.; podobizna kardinála svob. pána Someraua v zámku Kroměřížském; obraz hlavního oltáře (biskup a mučeník sv. Maximilián) kostela na Hukvaldech u Místka, 800 zl. konv. m.; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela ve Starém Vogelzejfě u Bruntála (Slezsko), 1828.

Kurz Vincenc, farář v Pozlovicích u Uher. Brodu.

Práce zlatnické a výzdobné kostela v Pozlovicích.

Kutzer Bernard, sochař v Horním Gruntě (Slezsko) u Cukmantla.
Cherubíni na hlavním oltáři v Maršíkově u Visenberka, 1843; dva oltáře kostela v Osoblaze, 1825.

Kutzer Cyrill, sochař ze Starého Moletína.
Práce na svatostánku kostela v Berouně u Sternberka, 1823.

Lachtropius, malíř.
Obrazy hmyzu v zámku Slavkovském.

Lammer Stanislav, malíř na Velehradě.
Obraz oltářní (Narození P. Marie) kostela ve Štípě.

Lanfranco, malíř.
„Rodina Páně" v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Lasser Josef, malíř; (neb Lassler?)
Fresky kostela v Opavici (P. Slezsko), 1728; malby kostela hřbitovního v Podštátě u Hranic, 1693; obrazy oltářní (fresky na stěně; sv. Josef, sv. Jan Křtitel, sv. Anna, sv. Alžběta) kostela v Bohuslavicích (Prus. Slezsko), také kostelní klenba tamtéž.

Lauffer Emil, malíř, nar. ve Dvorcích 1830.
Tři obrazy (Srdce Ježíšovo, P. Maria, Neposkvrněné Početí) kostela v Blišticích (Prus. Slezsko), 1854, bezplatně.

Lauterer Adam, jesuitský bratr laik, nar. 1733.
Kresby na hlavní oltář kostela sv. Ignáce v Jihlavě, 1766 (?).

Lechleitner, dekorační malíř.
Kazatelna kostela v Klentnicích u Mikulova.

Leichert Felix, malíř ve Vídni, nar. 1727 v Bílovci.
Obrazy hlavních oltářů: „sv. Michal" v Jiříkově u Rymařova, ok. r. 1790; „sv. Petr a Pavel" v Jaktaři u Opavy; „Nejsv. Trojice" farního chrámu ve Fulneku; „sv. Mikuláš" v Topolanech u Olomouce, 1846; „Nanebevzetí P. Marie" kláštera kartouzského v Olomouci; „biskup sv. Mikuláš" farního chrámu v Bílovci; „sv. Barbora" kostela sv. Barbory v Opavě, 1767.

Obrazy bočních oltářů: „sv. Antonín Paduánský"; sv. „Sebastián"; „sv. Florián"; „sv. František Serafinský"; „sv. Jan Nepomucký"; „sv. Erazim" kostela minoritského v Brně; „sv. Josef" a „sv. Ivo" loretánské kaple tamtéž; „sv. Kateřina", „archanděl Michal", „sv. Jan Nepomucký" kostela

v Mutěnicích u Hodonína; několik kartonů do kostela v Král. Poli, do předměst. farního chrámu v Mikulově (také klenba); „Rodina Páně“ a „sv. Jan Nepomucký“ do Topolan, 1846; pět kartonů do Morkovic u Zdounek; „P. Maria“, „Rodina Páně“ farního chrámu v Místku; „sv. Norbert“ v Milifroně; „sv. Josef“ kapucínského kostela ve Fulneku; „sv. Josef“, „Nejsv. Trojice“ a „sv. Augustin“, „Matka Boží“, „archanděl Michal“, „sv. Peregrin“, všecky farního chrámu Nanebevzetí P. Marie v Opavě; „sv. Barbora“ a „sv. Anna“ v Násili (Prus. Slezsko), 1788; „sv. Kateřina“ a „sv. Karel Borromejský“ v Babicích (Pruské Slezsko); „sv. Barbora“, „sv. Alžběta“ v Hrobníkách (Pruské Slezsko); „apoštol sv. Jakub“ ve Svinově (P. Slezsko); „sv. Anna“, „sv. Valentin“ v Lysoticích (Pruské Slezsko).

Leimen Josef, sochař ve Vídni.

Práce ve dřevě řezané na devět rakví hrobky Mikulovské.

Leitner Matyáš, malíř v Olomouci.

Obraz bočního oltáře (Matka Boží) kostela sv. Jiljí ve Svitavech, 1705.

Lengelacher Ignác, sochař ze Švábska, okolo r. 1770 v Mikulově.

Práce sochařské hlavního oltáře a šest oltářů bočních klášterního kostela v Rajhradě; oltář Bolestné Matky Boží farního chrámu v Mikulově; práce kostela sv. Anny v Mikulově (sv. rodina), na hlavním portále; socha Nejsv. Trojice kostela (v hrobce) v Mikulově; hlavní oltář kostela v Perné u Mikulova; práce sochařské na oltářích v Dolních Vistonicích u Mikulova, sv. hora Olivetská ve vedlejší kapli tamtéž; sochy na oltářích kostela v Pouzdřanech u Mikulova, 1748 a 1749; sochy sv. Augustina a sv. Norberta na věži kostelní ve Křtinách.

Leuchert Leopold, malíř ve Svitavech.

Obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký) farního chrámu v Březové u Svitav.

Ležatka Jan, kameník a štukatér v Kroměříži.

Prácena oltářích (štukatérské) kostela v Drahotouších; hlavní oltář z mramoru (sv. Mořic) kollegiátního kostela v Kroměříži, 1767; oltář vedlejší kaple kostela sv. Jakuba v Brně; oltář kaple Matky Boží kostela v Králově Poli; práce kostela Morkovského u Zdounek.

Licht A., malíř v Opavě.

Hlavní oltář (Nejsv. Trojice) kostela v Heřmanicích u Opavy (Slezsko).

Licht Ignác, malíř v Brně.

Hlavní oltář (sv. Marketa) kostela v Dolní Bobrové u Nového Města.

Licht Ferdinand, malíř v Brně, nar. r. 1750 v Opavě.

Hlavní oltáře: „sv. Vavřinec" v Sobotíně; „Nanebevzetí P. Marie" v Liptani (Slezsko), 1880; obraz „Všech Svatých" v Ořechově u Brna; „svatý Oldřich" v Novosedlech u Mikulova; „sv. Mikuláš" v Heřmanově u Vel. Meziříčí; „sv. Václav" ve Svatce Radešínské u Nového Města (jest pochybný); „sv. Jiljí" v Rudě u Vel. Meziříčí; „biskup sv. Martin" v Benešově (Pruské Slezsko), 1812; „sv. Václav" v Chřenovicích (Pruské Slezsko), 1805; „sv. Vavřinec" v Píšti (Pruské Slezsko).

Obrazy oltářní: tři kartony v Sobotíně; „sv. Bartoloměj" v Bobrůvce u Nového Města; „sv. Gothard," „sv. Jan Nepomucký," „sv. Kateřina" v Modřicích u Brna; dva kartony v Žilošicích u Brna; „sv. Filip a Jakub" v Dolních Němčicích u Dačic, 1795; „sv. Jan Nepomucký," „sv. Florián" v Ořechově; „sv. Barbora" v Šakvicích u Hustopeče; „sv. Bartoloměj" v Ivani u Židlochovic; „umírající sv. Josef," „sv. Barbora" v Doubravníku u Tišnova; několik kartonů do Tovačova; „Matka Boží," „sv. Valentin," „sv. Anna," „sv. Jan Nepomucký" v Benešově (Pruské Slezsko), 1812—1814; „sv. Václav" v Chřenovicích (Pruské Slezsko), 1805; „sv. Antonín Paduánský," „sv. Anna" v Píšti (Pruské Slezsko).

Linke A., stavitel.

Stavěl kostel v Kralovicích (Pruské Slezsko), 1847—1849.

Lippert A., architekt ve Vídni.

Kaple sv. Cyrilla (Cyrilka) na Velehradě, 1862.

Long Adam, malíř.

Obrazy oltářní (sv. Maří Magdalena); (Ježíš, Maria a Josef; sv. Josef) farního chrámu v Příboře, 1640 a 1669, 105 tolarův.

Loserth A., sochař.

Práce na oltáři „Úzkosti Kristovy" kostela ve Zborovicích u Zdounek.

Lublies Antonín, augustiniánský kanovník v Olomouci, malíř.
Fresky kostela augustiniánského a kaple sv. Josefa v Olomouci.

Lublinský Antonín, augustiniánský kanovník, malíř, zemřel 1690
Bývalé oltářní kartony Zábrdovského kostela byly přeneseny do kostelů ve Křtinách, v Babicích u Brna a v Komořanech u Vyškova; obrazy oltářní (Nejsv. Trojice) stoličního chrámu v Olomouci, dále sv. „Petr a Pavel" tamtéž; kartony kostela „Naší milé Paní" v Olomouci; fresky (Narození Páně) kostela a kaple augustiniánského kláštera Všech Svatých, v kapli sv. Josefa proslulý obraz „Anděl Strážný" v Olomouci, 1687; oltářní obrazy kostela konventu klášterního na Hradisku a křížové kaple tamtéž; obraz hlavního oltáře (Zvěstování P. Marie) farního chrámu ve Šternberku, nyní v oratoři chovaný; rovněž fresky na klenbě kostela Všech Svatých v Olomouci.

Ludwig, poustevník na Křížové Hoře u Berouna.
Vyzdobil oltáře kostela v Berouně.

Lux Josef, malíř v Opavě.
Oltářní obraz (Bolestná Matka Boží) kostela v Třemešné u Jindřichova (Slezsko), tamtéž obraz hlavního oltáře (sv. Šebastián); obraz oltářní (sv. Valentin) a čtyři obrazy evangelistů na stěnách kostela v Odrách; obraz hlavního oltáře (sv. Jakub) kostela ve Staré Plesně u Opavy, 1787; obraz hlavního oltáře (Navštívení Panny Marie) kostela v Bitárně u Jindřichova.

Mach Bernard, stavitel v Moravské Ostravě.
Vystavěl 1594 bývalou věž při metropolitním chrámě v Olomouci.

Mana A., sochař.
Práce na hlavním oltáři kostela na Svatém Kopečku u Olomouce.

Mandík Matyáš, kameník v Olomouci.
Brána konventní při klášteře Hradisku, 1694.

Manes Josef, malíř v Praze.
Obraz hlavního oltáře kostela v Bohuslavicích u Napajedel (sv. Bartoloměj), 1854, 600 zl. konv. m.

Mangold Jan, sochař v Brně.
Práce kostela sv. Anny v Mikulově, 1701.

Mantschko, malíř ve Vídni.
Obrazy farního chrámu v Bystřici pod Hostýnem.

Maratti Karel, malíř.
Obraz Madonny zámecké kaple v Rájci.

Mařík Tomáš, malíř ve Vídni.
Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel), 1848, za 100 zl. konv. m., kostela v Křoví u Vel. Meziříčí.

Marinelli, stavitel.
Plán zámku Slavkovského.

Martinelli.
Nákresy na opatství v klášteře Hradisku.

Max Emanuel, sochař v Praze.
Křtitelnice z mramoru kostela v Sobotíně; sochy sv. Cyrilla a Metoděje na Velehradě, 1840.

Marschner Tadeáš, malíř v Králíkách.
Obraz hlavního oltáře (sv. Florián) kostela při nemocnici ve Svitavech; rovněž fresky přesbytáře a křížová cesta tamtéž, 1765.

Mather Jan Michal, malíř v Dobřičově, ok. r. 1800.
Oltářní obraz kostela v Dolní Moravici u Rymařova; obraz oltářní (sv. Antonín Paduánský) kostela v Tvrdkově u Rymařova.

Mathis Jan, stavitel v Brně.
Stavěl r. 1699 budovu konventní a knihovnu kláštera na Hradisku.

Matielli Lorenzo, sochař ve Vídni.
Sochy v zahradě kláštera v Louce, byly prodány r. 1784 do Jevišovic.

Matthäus, malíř v Krnově.
Obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela v Pomorčovicích (Prus. Slezsko), 1614.

Maulpertsch František Antonín, malíř ve Vídni, zem. 1796.
Obrazy hlavních oltářů: „Křest Páně“ v Čechách u Plumlova; „Zjevení Páně apoštolům,“ mezi nimiž jest také „sv. Tomáš,“ u sv. Tomáše v Brně; „sv. Oldřich“ v Strachotíně u Hustopeče; „Nanebevzetí Panny Marie“ v Zábrdovicích; „Nanebevzetí P. Marie“ v Předklášteří u Tišnova,

1500 zl.; „archanděl Michal“ ve Švábenicích u Vyškova, 1770; „Nanebevzetí P. Marie“ farního chrámu v Kyjově, 162 zl.; „Anděl Strážný“ kostela servitského v městě Veselí nad Moravou u Uher. Ostroha; „Nanebevzetí P. Marie“ farního chrámu „Naší milé Paní“ v Kroměříži; „sv. Hippolyt“ na Hradišti u Znojma; „Nalezení sv. Kříže sv. Helenou“ v Doubravníku u Tišnova, 1784; „sv. Vavřinec“ v Přerově; byl odstraněn r. 1860.

Obrazy oltářní: „Nanebevzetí P. Marie“ v Dolanech u Olomouce; předměstského farního chrámu v Mikulově; „Rodina Páně,“ „čtrnáct Pomocníků,“ „sv. František Serafinský“ na Vranově u Brna; „sv. Vavřinec,“ „Umírající sv. Josef,“ „sv. Barbora“ v Přerově; „sv. Jan Nepomucký“ ve Vranově (okr. Znojmo); „sv. Jan Nepomucký“ v Prostoměřicích u Znojma; „svatý Jan Křtitel“ v Mašovicích; „svatý Jan Křtitel“ v Předklášteří u Tišnova; „sv. Petr a Pavel,“ „P. Maria Pomocná,“ „sv. Jan Nepomucký“ na Hrádku u Jaroslavic; „Spasitel“ za hlavním oltářem farního chrámu sv. Kříže ve Znojmě; „Spasitel na kříži“ v letní síni kláštera v Louce, nyní oltářní obraz dominikánského kostela ve Znojmě; „Poslední večeře,“ malovaný do refektáře kláštera v Louce; jest prý v kostele ve Vrbovci u Znojma; „sv. Jan Nepomucký,“ „sv. Antonín Paduánský“ ve Vrbovci; „sv. Jan Nepomucký“ ve Vranově u Znojma.

Fresky: v zámku Kroměřížském; kostela v Milfroně (Vykoupení člověka); proboštského kostela v Hradišti (Nalezení sv. Kříže, Čtyři evangelisté); Život P. Marie kaple Matky Boží kostela v Král. Poli; tamtéž sakristie, kapitulní komnata (Římská církev, Mlčelivost, sv. Jan Nepomucký, sv. Václav, Bruno, Markrabí Jan), 1789, v kapli téhož kláštera kartuziánského; letní síně kláštera v Louce, 1778; knihovna tamtéž (Dějiny vědy a umění), 1778.

Maurer Hubert, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (Navštívení P. Marie) farního chrámu ve Svitavech, 1795.

Malba fresková Kristus na Kříži knížecí hrobky v Mor. Krumlově; Odysseus a Kirke, Herakles a Omfale, Loutnistka v zámku Slavkovském.

Mayer Ignác, malíř v Brně, zem. r. 1842.

Oltářní obrazy (Početí P. Marie, sv. Jan Nepomucký) ve Velkém Losíně; obrazy sakristie Starobrněnského kláštera (Měděný had, Večeře Páně, sv. Amadeus, sv. Gelasius, sv. Josef, sv. Tomáš) 1763; fresky (Výjevy ze života sv. Norberta) kláštera v Nové Říši; obraz oltářní (svatá Anna, Dvanáct apoštolů na zlaté půdě) kaple v Šebetově u Boskovic; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) ve Velké Bíteši; obraz hlavního oltáře (Apoštol sv. Jakub) v Olbramovicích u Morav. Krumlova, 1781; hlavní oltář (sv. Jiljí) v Našiměřicích u Mor. Krumlova, 1781, 433 zl.

Mayer Jan, malíř v Brně.

Obraz Všech Svatých kaple v Troubsku u Brna.

Mayer Josef, malíř v Brně.

Oltářní obraz (sv. Kunhuta) v Hlíně u Ivančic.

Mayer Raimund, bratr laik.

Výzdobil boční oltáře (sv. Dominik a sv. Vincenc) dominikánského kostela v Brně.

Mazzari de, malíř.

Oltářní obraz (sv. Norbert) kostela na Svatém Kopečku u Olomouce, 1631.

Medřický Tomáš, malíř v Bučovicích.

Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) a obrazy bočních oltářů (sv. František Xaverský, sv. Barbora) kostela ve Velkých Lovčicích u Ždánic; fresky kostela v Nevojicích u Bučovic; hlavní oltář (sv. Petr a Pavel), obrazy bočních oltářů (Očišťování P. Marie, sv. Florián) kostela v Milonicích u Bučovic, 1817.

Meister František, malíř v Jimramově.

Obrazy oltářní (Matka Boží, sv. Josef) hřbitovní kaple ve Žďáře, 1804.

Mertha Vavřinec, stavitel v Boskovicích.

Kostel ve Sloupě, 1751—1754.

Mesmer V., malíř.

Obraz hlavního oltáře (sv. Václav) kostela v Račicích u Vyškova, 1697; byl obnoven r. 1853.

Messerschmid, sochař, zemřel r. 1783.

Kříž se dvěma modlícími se anděli v zámeckém kostele Slavkovském.

Metzger, malíř v Židlochovicích.

Obrazy oltářní v Blučině u Židlochovic, v Hunkovicích u Židlochovic a ve Velkých Němčicích.

Michel Angelo.

Kříž ze slonoviny kolegiátního chrámu v Mikulově; pochybný.

Miegil.

Obrazy oltářní (Zvěstování P. Marie, Umírající sv. Josef) kostela v Novém Rousinově, 1704.

Millian Tadeáš, malíř v Hranicích, zem. r. 1875.

Obraz hlavního oltáře (biskup sv. Mikuláš) kostela v Rudolticích u Libavé, 1834.

Miris, malíř.

Obraz v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Mohrweiser Jan, hospodářský rada a inženýr.

Portál metropolitního chrámu v Olomouci.

Monti Innocenc, malíř, nar. r. 1644 v Imole.

Obraz oltářní (Sv. rodina) v klášteře kartuziánském v Olomouci.

Monzorno(?), vlaský malíř.

Obraz oltářní (Zvěstování P. Marie) kostela v Příměticích u Znojma.

Morávek Ignác, sochař v Uherském Hradišti.

Sochařské práce oltářní kostela v Hluku; dřevěné sochy svatých na oltářích kostela v Dolních Dubňanech, 1763; práce ve farním chrámě v Uherském Hradišti; práce sochařské františkánského kostela v Uherském Hradišti; socha Matky Boží na hlavním oltáři v Březolupech u Napajedel.

Morgenschön (mylně za Wagenschöna) František, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (Archanděl Michal), dva obrazy bočních oltářů (Matka Boží a sv. Jan Nepomucký) kostela v Dyjákovicích u Jaroslavic, 1780; r. 1855 nahrazeny obrazy Bayerovými.

Morgenstern Ondřej, sochař a štukatér.
Světelský oltář kostela v Adamově 1515. (Dle vzoru ve Světlé v Rakousích.)

Moschner František, malíř v Králíkách.
Fresky kostela v Rychnově u Moravské Třebové, 1781; fresky kostela nemocnice ve Svitavech a křížová cesta tamtéž, 1765.

Mühldorfer Josef, malíř, ok. r. 1758.
Fresky v klášteře Luckém (obraz sv. Norberta); freska hlavního schodiště tamtéž.

Müller Hanuš, zednický mistr v Olomouci.
Stavěl v Olomouci r. 1641 refektář a knihovnu kolleje jesuitské.

Müller Jan, malíř v Johannisberku (Slezsko).
Křížová cesta kostela ve Visenberku.

Müller Josef, malíř v Opavě.
Maloval kůr a loď kostela v Porubě u Hranic.

Muzikář František, poustevník v Líšni, malíř v Brně.
Obraz hlavního oltáře (Všech Svatých) kostela v Újezdě u Brna, dále oltářní obraz (sv. Gothard) tamtéž.

Naboth Jan, malíř v Olomouci, učitel Hankův.
Obraz oltářní (Navštívení P. Marie) v kostelíčku pod lipami u Rymařova.

Navrátil František, malíř, v XVIII. stol. ve Valašském Meziříčí.
Horské krajiny, vodopády atd.

Nejebse Martin, malíř ve Vídni.
Obraz hlavního oltáře (sv. Marketa) kostela v Loděnicích u Moravského Krumlova, 1834.

Němec Valentin v Místku.
Řezby na hlavním oltáři farního chrámu v Místku.

Nessman Jan Adam, sochař v Brně, zem. r. 1773.
Sochy (sv. Alois, sv. Vincenc) na dominikánském kostele v Brně, 1737; pět soch na kapucínském kostele v Brně; sochařské práce na bývalém hlavním oltáři kostela sv. Jakuba v Brně; práce na bočních oltářích, na zpovědnicích atd. jesuitského kostela v Brně; kresby na hlavní oltář

kostela sv. Maří Magdaleny v Brně; oltáře kostela v Hranicích; čtyři postavy (díly světové) na kazatelně kostela v Hranicích.

Neve František de, malíř, nar. r. 1627 v Antverpách.

Obraz oltářní (sv. Joachim) kostela na Svatém Kopečku u Olomouce, 1679.

Nevídal Antonín, malíř v Hulíně, žák Etgensův.

Oltářní obraz hřbitovního kostela v Tovačově, 1761; oltářní obraz (sv. Dismas) kostela sv. Tomáše v Brně, tamtéž oltářní obraz (Nejsv. Trojice); obraz oltářní (Matka Boží) kostela v Syrovíně u Kyjova.

Nevídal Jiří, malíř.

Oltářní obraz (sv. Valentin) kostela Kojetínského.

Nieport Jan.

Strop, schodiště konventu klášterního na Hradisku, 1692.

Niklas v. Edelspitz (Mikuláš Edelspitz), stavitel ve Znojmě, 1440.

Radniční věž ve Znojmě, 1440; farní chrám sv. Mikuláše ve Znojmě; jest pochybný; klášterní chrám v Louce 1444—1447; kostel v Hnanicích u Znojma, 1483—1487; pochybný.

Noldinger František, jesuitský bratr laik, zemřel 1768.

Architektonické kusy na hlavním oltáři kostela sv. Ignáce v Jihlavě, 1766.

Nosecký Václav, malíř v Jihlavě a v Praze.

Obrazy oltářní v kostelích: sv. Jan Nepomucký zároveň s komposicí na oltář sv. Norberta u sv. Jakuba v Jihlavě; sv. patronové čeští ve vedlejší kapli jmenovaného kostela; Ukřižovaný Spasitel a Bolestná Matka Boží hřbitovního kostela v Jihlavě; sv. Norbert, sv. Jan Nepomucký" kaple sv. Jana v Jihlavě; karton kapucínského kostela v Jihlavě.

Jiné obrazy: Hora Olivetská na stěně kostela sv. Jakuba v Jihlavě; Nanebevzetí P. Marie, sv. Jan Křtitel, sv. Jan Nepomucký, sv. Fidelis, sv. Vavřinec, sv. Šebastián, sv. Rochus, sv. Otylie, sv. Apollonie, Mariazell a křížová cesta v dominikánském kostele a v klášterní chodbě dominikánské v Jihlavě; Řádoví svati v kapitulní světnici, fresky v loretánské kapli a na stěně kůru, několik menších obrazů tamtéž; freska (Zasnoubení P. Marie) v domácí kapli jesuitské kolleje v Jihlavě.

Oblížek J., malíř.
Křížová cesta kostela v Otnicích u Slavkova.

Odrlický, jinak Oderlitzer, malíř v Uničově.
Obraz oltářní (Nejsv. Trojice) a fresky kostela v Kopřivově u Šumperka; fresky (životopis sv. Jana Křtitele) farního chrámu v Šumberku, 1755; obraz oltářní (P. Marie u Alžběty) kostela v Hynčicích u Vel. Losína.

Oed Kristián, zednický mistr v Olomouci.
Velká věž při klášteře Hradisku, 1705.

Oelenheinz Bedřich, malíř v Brně.
Obraz hlavního oltáře (Pozdvižení sv. Kříže) kostela ve Valči u Hrotovic.

Onghers Osvald, malíř v Benátkách.
Obraz Snětí s kříže kostela v Bruntále, 1668.

Orel (Orlíček), zednický mistr v Místku.
Stavba farního chrámu v Místku, 1763—1769.

Ossenbeck, malíř.
Výjev ze života zvířecího ve Slavkově.

Ostade, malíř.
Výjev ze života selského v arcibiskupském paláci Olomouckém; obraz v zámku Kroměřížském.

Pachmajer Josef, divadelní malíř v Brně.
Obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) farního chrámu ve Velkém Losíně, 1784.

Pagani Pavel, vlaský malíř, zemřel 1716.
Obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) kostela na Velehradě, 818 zl., r. 1707; byl r. 1757 přenesen do opatství a později prodán do Střílek; fresky kostela Velehradského.

Palko František, malíř v Praze, zemřel 1767.
Obraz hlavního oltáře (sv. Jakub) kostela sv. Jakuba v Brně; byl odstraněn; podobizny císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II. v letní síni kláštera v Louce; oltářní obraz (P. Marie dobré rady) klášterního kostela sv. Anny v Holešově (bratr Františkův Karel), rovněž karton hlavního oltáře (sv. Anna) tamtéž, 400 zl.

Palma, malíř.
David s hlavou Goliášovou arcibiskupského paláce v Olomouci, a ještě jiný obraz.

Pendel, sochař z Tyrol.
Řezby kaple sv. Anny v Šebetově.

Perner Šimon, bratr laik, v XVIII. stol.
Práce stolařské jesuitského kostela v Olomouci.

Petri Petro, malíř, zemřel v Mor. Třebové r. 1611.
Zdobil zámek v Mor. Třebové několika malbami, mezi nimi zvláště Ukřižování Páně.

Petter Antonín, ředitel vídeňské akademie.
Obraz hlavního oltáře (sv. Mořic) kollegiátního kostela sv. Mořice v Kroměříži, 1839, 1500 zl., oltářní obraz (sv. Jan Nepomucký) tamtéž, 800 zl.

Piazzeta, malíř.
Dvě hlavy apoštolův arcibiskupského paláce v Olomouci.

Pichler Bedřich, dekorační malíř ve Vídni.
Práce kostelní v Dešné u Jemnice.

Pichler Josef, malíř, zemřel 1808.
Maloval boční stěny v šedém tóně na půdě šedé kostela Zábrdovského, r. 1781; kopule zámecké kaple ve Slavkově, r. 1769.

Pilgram A., dvorní architekt.
Plány stavby kláštera v Louce, okolo r. 1750.

Pilk (?, má asi zníti Pilz) A., malíř.
Obraz oltářní (sv. Josef) kostela v Budišově u Libavé, r. 1760.

Pilz Jan (neb Josef), malíř v Olomouci, nar. v Rájci, zemřel 1796.
Obrazy hlavních oltářů v kostelích: „sv. Martin“ v Domášově u Šternberka, 1841 obnoven; „sv. Vavřinec“ v Dolním Štěpánově u Olomouce, 1798; obraz „Všech Svatých“ kaple v Herčivaldě u Dvorců (okres Šternberský); „svatá Maří Magdalena“ v Senici u Litovle, 1794; „svatý Tomáš“ v Mohelnici, 1776; „sv. Anna“ v Domštátě u Šternberka; „sv. Petr a Pavel“ v Ratajích u Kroměříže; „sv. Vavřinec“ v Drahotouších; „Nanebevzetí Panny Marie“ ve Věřovicích u Nového Jičína; „Nanebevzetí Panny Marie“ na Vsetíně, 1789; „sv. Jan Křtitel“ ve Velkých Prosenicích u Lipníka, 1788.

Obrazy oltářní v kostelích: „sv. Antonín“ a „sv. Josef“ na Nové Ulici u Olomouce; „Početí P. Marie“ v Povle u Olomouce; karton v Starém Moletíně; sv. „Karel Boromejský“ v Renotech; „Přátelstvo Kristovo“ a „sv. Jan a Pavel“ ve Velké Slatěnici u Olomouce, 1794; „sv. Vendelín,“ „Ukřižování Páně“ „sv. Terezie,“ „sv. Petr z Alkantary“ v Holešově; „sv. Vendelín“ ve filiálním kostele v Holešově; tři kartony v Mysločovicích; karton v Hranicích; „Bolestná Matka Boží“ a „sv. Valentin“ v Drahotoušich; tři kartony v Horní Bečvě, 1807; „sv. Peregrin,“ „P. Marie Pomocná“ a „sv. Petr z Alkantary“ v kostele sv. Anny v Holešově, srovn. shora; „sv. Antonín Paduánský“ v Benkově u Uničova byl odstraněn a jiným nahrazen r. 1804; „sv. Florián“ v Staré Lublici (Slezsko); „sv. Josef“ v Krnově; „sv. Anna“ v Budišově u Libavé, 1778; „opat sv. Havel“ v Dolním Újezdě u Hranic.

Jiné obrazy: Křížová cesta kostela v Dolní Moravici u Rymařova; obraz v kopuli (seslání sv. Ducha) kostela ve Velké Slatěnici; Křížová cesta v Domštátě u Šternberka; Křížová cesta v dominikánském kostele v Olomouci zároveň s Hankem, 1743.

Pirner Jan, architekt.

Stavba jesuitského kostela v Olomouci, 1712—1719.

Pistauer Jan Tomáš, malíř v Jihlavě.

Obraz oltářní (Neposkvrněné Početí P. Marie) v kostele v Březové u Svitav; obrazy oltářní (Bolestná Matka Boží, sv. Petr a Pavel) v Pavlově u Telče; obrazy oltářní (sv. Anna, Bolestná Matka Boží) v Růžené u Telče; oltářní obrazy (sv. Prokop, sv. Mikuláš) v Urbanově u Telče, 1782.

Pistauer Josef, malíř v Jihlavě.

Fresky oltáře P. Marie Útěšné ve farním chrámě Nanebevzetí P. Marie v Jihlavě; obraz v kapucínském kostele v Jihlavě.

Piterii, Vlach.

Měděrytiny v obydlí Rajhradského preláta.

Platzer, malíř.

Obraz v klášteře Novoříšském.

Pock Tobiáš, malíř, narozen v Kostnici, v XVII. století.
Obraz oltářní (sv. Josef) v kostele na Svatém Kopečku u Olomouce; obraz hlavního oltáře (Matka Boží s děťátkem a sv. Dionys Areopagita) kostela v Křižanově u Vel. Meziříčí, 1655; obraz hlavního oltáře (nejsv. Trojice) kostela v Králově Poli u Brna, 1659; dolejší část maloval Stern.

Pokorný Jan, malíř v Opavě.
Obraz hlavního oltáře (biskup sv. Mikuláš), obraz bočního oltáře (sv. Antonín Paduánský), Křížová cesta v Porubě.

Porup J., malíř. zem. 1833 v Brušperku ve věku 18 let.
Dva oltářní obrazy v kostele Brušperském, 1833.

Porst Matyáš, zednický mistr v Kroměříži.
Stavěl r. 1686 budovu konventní na klášteře Hradisku.

Poussin, malíř.
Obraz v zámku Kroměřížském.

Pozzo Ignác, jesuitský bratr laik.
Kresby na hlavní oltář v dominikánském kostele v Brně.

Prachař Antonín, malíř v Olomouci.
Obrazy oltářní v kostele Ivanovickém u Vyškova.

Pražák, malíř v Olomouci.
Obraz hlavního oltáře (sv. Ondřej) a obraz bočního oltáře (sv. Anna) kostela v Slavoníně u Olomouce, 1840.

Pratzker Josef, sochař, nar. ve Valašském Meziříčí, v XVIII. stol.
Čtyři sochy apoštolů v evangelické modlitebně v Těšíně; čtrnáct obrovských postav havířů v panských vysokých pecech v Těšíně; Z mrtvých vstalý Spasitel v katol. kostele v Těšíně.

Prchal Jan, sochař v Jihlavě, zem. 1809.
Sochy svatých v Kroměříži a u Kroměříže: sv. Vendelín u druhého mostu přes Moravu; kříž se dvěma sochami se sv. Tomášem a Matkou Boží; sochařské práce na kazatelně kostelní v Třešti; sochařské práce na 7 oltářích a na křtitelnici farního chrámu v Kelči u Hranic; sochařské práce (archa úmluvy a cherubíni) na hlavním oltáři kostela v Staré Říši, 1802; práce ve dřevě řezané a štukatérské v klášterním kostele v Nové Říši, 1764; práce sochařské na bráně a na náhrobku v kapli farního chrámu ve Šternberku.

Preiner Josef, komorní malíř císařovny Amalie ve Vídni.
Fresky v zámku Mikulovském, 1724.

Preiss František, malíř v Jihlavě, zem. 1842.
Oltářní obraz (sv. Barbora) v klášterním kostele v Rajhradě; obraz oltářní (sv. Otylie) v kostele sv. Jakuba v Jihlavě; obraz oltářní (sv. Antonín Paduánský) ve farním chrámě Nanebevzetí P. Marie v Jihlavě, 1827; obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) farního chrámu ve Dvorcích; oltářní obraz (sv. Mikuláš) ve farním chrámě ve Velkém Meziříčí, 1840; Křížová cesta farního chrámu Nanebevzetí P. Marie v Jihlavě, 240 zl. konv. m.; obraz hlavního oltáře (apoštol sv. Jakub) kostela v Kněžicích u Jihlavy, 1824; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela v Měříně, 179 zl. víd. m., r. 1827.

Prenner A., malíř.
Obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) a oltářní obrazy (sv. Jan Nepomucký, sv. Barbora) kostela v Budišově u Třebíče, 1721; fresky v zámecké kapli v Budišově u Třebíče.

Prinz Michal v Prostějově.
Práce štukatérské v kostele v Drahotouších u Hranic, 1786.

Pröpstel Kašpar, sochař v Brně ok. r. 1690.
Sochy při velké bráně minoritského kostela v Brně.

Progh Kristián, sochař v Brně, v XVIII. stol.
Nejsv. Trojice a socha P. Marie v Hustopeči.

Raab Ignác, malíř, zem. 1787 na Velehradě.
Hlavní oltáře v kostelích: „sv. Maří Magdalena“ v Pustých Žibřidovicích u Visenberka; „Archanděl Michal“ v Maršíkově u Visenberka; „Apoštol Jakub“ v Brtnici u Jihlavy; „sv. Vavřinec“ ve farním chrámě v Hodoníně, od r. 1786 v Řečkovicích u Brna; „Archanděl Michal“ v Šardicích u Kyjova; byl snesen r. 1832; „sv. Mikuláš“ v Oslavanech; „sv. Kříž“ v Dřevohosticích u Bystřice pod Hostýnem; „Nanebevzetí P. Marie“ v Spytinově u Napajedel; „Nanebevzetí P. Marie“ ve Velehradě; „sv. Václav“ na stěně malovaný v Boršicích u Uher. Brodu; odstraněn; „Nejsv. Trojice“ ve Zdounkách; „sv. Martin“ v Buchlovicích u Uher. Hradiště; „apoštol sv. Matěj“ v Teplicích u Visenberka; „apoštol sv. Jakub“

v Roketnici u Třebíče; „mučeník sv. Stanislav“ v Boleticích (Prus. Slezsko); „sv. Jan Křtitel“ ve Velkých Hošticích (Prus. Slezsko), r. 1860 obnoven.

Obrazy bočních oltářů: „sv. Josef“ v jesuitském kostele v Olomouci; „sv. Vincenc“ a „sv. Alois“ ve farním chrámě v Mor. Třebové; tři kartony do Visenberka; „sv. Josef,“ „Bolestná Matka Boží“ v bývalém jesuitském kostele v Telči; kartony v dominikánském kostele v Brně (sv. Dominik, sv. Vincenc); obraz Všech Svatých, „čtrnáct Pomocníků,“ „sv. Dominik“ v augustiniánském kostele v Brně; „sv. Anna“ v Ostrovačicích u Ivančic; „sv. Marketa,“ „Matka Boží,“ „sv. Mikuláš“ v Přítlukách u Hustopeče; „sv. Josef,“ „sv. Anna“ v Lulči u Vyškova; „apoštol sv. Jakub“ (hlavní oltář), „Přátelstvo Páně,“ „čtrnáct Pomocníků“ v Nových Hvězdlicích u Bučovic; čtyři kartony do Křtin; „srdce Ježíšovo,“ „sv. Josef,“ „sv. Jan Nepomucký,“ „Anděl Strážný,“ „sv. Ignác,“ „sv. Anna,“ „sv. Alois“ ve farním chrámě v Uherském Hradišti; tři kartony do Bilovic u Napajedel; karton v Kunovicích u Uh. Hradiště; tři kartony v Polešovicích u Uh. Hradiště; „sv. Jan Nepomucký,“ „sv. Václav“ v Domanině u Uher. Ostroha; „Zvěstování P. Marie,“ „sv. Josef“ ve Zdounkách u Kroměříže; „Matka Boží,“ „umírající sv. Josef,“ „sv. František“ v Dřevohosticích; „Bolestná Matka Boží,“ „Ecce homo,“ „sv. Barbora“ ve farním chrámě ve Fulneku; „obraz Všech Svatých,“ „čtrnáct Pomocníků,“ „sv. Apollonie“ v klášterním kostele na Starém Brně; „sv. Jan Nepomucký“ v Předklášteří u Tišnova; „sv. Jan Křtitel,“ „sv. Kříž,“ „sv. Antonín Paduánský“ v Telnici u Slavkova; „sv. Mikuláš“ v Šaraticích u Slavkova; „Smrt sv. Františka Serafinského,“ „sv. František Xaverský“ na Hradišti u Znojma; „Anděl Strážný,“ „sv. Jan Nepomucký“ v Mistřině u Kyjova, 1789; „sv. Šimon a Tadeáš,“ „sv. Šebastián“ v Jalubí u Uher. Hradiště; kartony na Velehradě; „sv. Jan Nepomucký“ do stejnojmenné kaple tamtéž; byl prodán; „sv. Josef Kalasanzský“ v piaristském kostele v Příboře, jest pochybný; „sv. Kateřina“ v Boršicích u Uher. Brodu; „sv. Jiří,“ „Početí P. Marie,“ „sv. Bruno“ v Moravičanech u Mohelnice; „sv. Jan Nepomucký“ v kapli Nanebevzetí P. Marie v Opavě; „sv. Anna,“ „sv. Josef,“ „sv. Ignác“,

v jesuitském kostele v Opavě; „sv. Antonín“ v Kelči; „sv. Jan Nepomucký“ v Sosnové (Slezsko); „sv. František Serafinský,“ „sv. Ignác“ v Roketnici; „opat sv. Bernard,“ „biskup sv. Mikuláš“ v Boleticích (Prus. Slezsko), 1775.

Jiné obrazy: „sv. Jan Nepomucký“ a „Proměnění Páně“ v kostele v Dolním Štěpánově u Šternberka; „sv. František Xaverský“ a „sv. Linhart“ v kostele ve Visenberku; Křížová cesta kostela ve Křtinách; „sv. Anna,“ „umírající sv. Josef“ a „Daniel ve lví jámě“ na stěnách kostela v Polešovicích u Uh. Hradiště; tři obrazy ve škole v Bartultovicích u Hranic; dva obrazy v sakristii a v refektáři klášterním na Starém Brně; 36 obrazů (výjevy ze života Spasitelova a Matky Boží) na stěnách kostelních v Předklášteří u Tišnova; několik obrazů v jídelně fary Doubravnické (u Tišnova); kresby na hlavním oltáři kostela sv. Ignáce v Jihlavě, 1766; na Velehrad osm obrazů bočních oltářů, hovornu a jídelnu fresko (sv. Cyrill a Metoděj; Narození Páně), do jídelny 13 větších obrazů, mimo množství obrazů menších ještě 13 obrazů oltářních do kostelů klášterních, všecko za doby čtyřletého pobytu na Velehradě; „Vraždění dítek Betlemských“ dle Rubensa dostalo se z Velehradu za 167 zl. do Rajhradu; nástěnné obrazy (výjevy ze života Matky Boží) ve farním chrámě v Opavě; obraz P. Marie nad hlavním oltářem kostela sv. Ignáce v Jihlavě, 1766; obrazy v kostele v Bartolovicích byly sem přeneseny z Velehradu, viz shora.

Rabel, zednický mistr ve Znojmě.

Kostelní věž v Starém Petříně u Vranova (okr. Znojemský).

Rabenalt Adolf, malíř v Olomouci, zemřel tam 1892 (?).

Obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) kostela v Klenovicích u Kojetína, 1850, 100 zl.; obraz oltářní (Matka Boží) tamtéž; obnovil r. 1852 oltářní obrazy v zámeckém kostele v Tovačově.

Radda Vojtěch, malíř ve Znojmě.

Fresky v kostele v Hodonicích u Znojma a na Hradišti u Znojma, 1784; obraz oltářní (sv. Václav) v kostele na Hradišti; obraz hlavního oltáře („sv. Petr a Pavel) v kostele v Mikulovicích u Znojma; oltářní obraz v kostele sv. Kříže ve Znojmě.

Raibolini F., malíř.
Obraz oltářní (sv. Šebastián) v kapli zámecké v Kroměříži.

Rainer J., malíř.
Obraz hlavního oltáře kostela v Černé Hoře u Blanska; oltářní obraz (sv. Benedikt) v kostele v Ostrovačicích u Ivančic.

Rankl Matyáš, kameník v Kroměříži, ok. r. 1750.
Oltáře v boční kapli u sv. Jakuba v Brně.

Redl Josef, malíř v Brně.
Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) v Brodku u Konice, 1802; byl obnoven r. 1850.

Reich Volfgang, stavitel v Olomouci.
Vystavěl klášterní kapli 1730 a prelaturu v klášteře Hradisku, 1733.

Reichert Jan, malíř v Opavě.
Obraz hlavního oltáře (mučeník sv. Vavřinec) v kostele v Posuticích (Prus. Slezsko), 1778.

Reichl Josef, malíř ve Starém Městě.
Obraz oltářní (Rodina Páně) v kapli P. Marie v Holbě u Šumperka.

Reidinger, sochař.
Kazatelna kostela v Lednici.

Reinhart Jan, malíř v Olomouci, ok. r. 1840.
Obraz hlavního oltáře (sv. Jiří) kostela v Bludově.

Reinisch, malíř.
Obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) farního chrámu v Moravské Třebové.

Reitter Karel, sochař v Brně.
Kazatelna kostela v Drnholci u Mikulova; sochy (sv. Cyrill a Metoděj) ve farním chrámě sv. Mořice v Kroměříži.

Reni Guido.
Sv. rodina na hl. oltáři v kostele sv. Anny v Mikulově; obraz v zámku Kroměřížském.

Resch František, malíř v Jindřichově Hradci.
Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) kostela v Popelíně u Telče.

Rejna Karel, zednický mistr v Roketnici (v Čechách).
Stavěl s Reichem prelaturu v klášteře Hradisku.

Ricci, malíř.
Oltářní obraz (P. Marie Pomocná) v Olomouckém kostele metropolitním.

Ricci (neb „Ricca") Antonín, sochař v Brně, ok. r. 1730.
Kazatelna kostela sv. Maří Magdaleny v Brně; štuka v síni kláštera Hradiska; sochy svatých Dominika, Tomáše Vincence, Hyacinta, archanděl Michal ve výklencích čelní zdi dominikánského kostela v Brně.

Richter Antonín, malíř ve Šternberku.
Křížová cesta na kostelní stěně v Brunzejfě u Rymařova, také několik obrazů tamtéž.

Richtrova Karolína, malířka v Brně.
Obraz v kapli Mariecelské u Komárova (P. Marie růžencová).

Richter Kristián, umělecký stolař ve Vyškově.
Zpovědnice farního chrámu v Tovačově.

Rieser M., malíř ve Vídni.
Obraz hlavního oltáře (sv. Alois), obrazy bočních oltářů (sv. Havel, Matka Boží) kostela v Otnicích u Slavkova.

Riet, zednický mistr v Opavě.
Stavěl r. 1720 s Hausruckem jesuitskou kollej v Opavě.

Riga Antonín, sochař v Brně.
Socha P. Marie na Hradišti, 1715; práce v kostele sv. Anny v Mikulově, 1701; hlavní oltář kostela Velehradského, 1702, za 1050 zl.

Ringelhahn, malíř v Lanškrouně.
Obraz hlavního oltáře (nejsv. Trojice) kostela v Plumlově 1853, za 128 zl. konv. m.

Ritz A., zednický mistr v Brně, zem. r. 1767.
Stavěl chrám ve Křtinách, 1728—1750.

Rodemüller Bernard, malíř ve Vídni.
Obrazy oltářní (sv. Kateřina, sv. Barbora) kostela v Tuřanech, pak obraz znázorňující výjev večerní.

Rönder Václav, kameník v Olomouci.
Hlavní portál jesuitského kostela v Olomouci, 1715; kamenické práce jesuitské kolleje v Olomouci, také portál,

1713; socha nejsv. Trojice na Horním náměstí v Olomouci, počatá 1717; socha Matky Boží na Dolním náměstí v Olomouci, 1716.

Rondez Antonín, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (sv. Anna) kostela sv. Anny v Telči, 1720.

Roos, malíř.

Výjev ze života zvířecího v mědi v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Rosa Salvator, malíř.

Obrazy v obydlí Rajhradského preláta, v klášteře Novoříšském a v zámku Kroměřížském.

Rösch František z Jindřichova Hradce.

Vyzdobil a omaloval zadní stěnu hlavního oltáře, pak oba boční oltáře kostela v Kostelním Vydří u Dačic, 1795.

Rösner, professor ve Vídni.

Kresby na hlavním oltáři kostela sv. Mořice v Olomouci, 1854.

Rossier Pavel, malíř.

Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel), obrazy bočních oltářů (sv. Kříž, sv. Barbora, Neposkvrněné Početí P. Marie) kostela v Batelově u Jihlavy.

Rothe Karel, malíř ve Vratislavi.

Obraz hlavního oltáře (biskup sv. Martin) kostela v Holasovičkách (Prus. Slezsko), 1844, za 150 tolarův.

Rotter Josef, malíř v Brně, zem. r. 1763.

Několik obrazů oltářních, obraz votivní znázorňující obležení města Brna Švédy r. 1645, v kostele sv. Tomáše v Brně; obraz hlavního oltáře v klášteře augustiniánském, boční oltáře (sv. Anna, sv. Alberich) tamtéž; obraz na čelní zdi kapucínského kostela v Brně (Nalezení sv. Kříže); oltářní obraz (Svatá rodina) v kostele sv. Jakuba v Brně, tamtéž obraz oltářní (sv. Florián); kartony oltářní v kapli sv. Mořice u sv. Jakuba v Brně; oltářní obraz (přátelstvo Kristovo) v kostele sv. Tomáše v Brně; fresky v knihovně klášterní na Starém Brně; obraz oltářní v kapucínském kostele v Jihlavě; obraz hlavního oltáře (sv. Maří Magdalena, dle originálu Rubensova) kostela sv. Maří Magdaleny v Brně.

400 zl.; obraz oltářní (sv. Antonín) v posléze jmenovaném kostele; obraz Nanebevzetí P. Marie za hlavním oltářem klášterního kostela na Starém Brně; podobizny císaře Františka I. a císařovny Marie Terezie v jídelně jmenovaného kláštera; čtyři obrazy, výjevy ze života sv. Augustina v prelatuře tamtéž; dva obrazy (Poslání Mojžíšovo, Šalomounův soud) v refektáři tamtéž; obraz oltářní (sv. Jan Křtitel) v bývalém kostele sv. Jana na Pekařské ulici v Brně, nyní v klášteře augustiniánském.

Rottmayer Jan František, malíř, zem. r. 1727.

Malba na kopuli zámku Vranovského u Znojma; nástropní malba (Pád andělů) v zámeckém kostele ve Vranově; hlavní oltář (sv. Antonín Paduánský) v kostele Dačickém; byl prý za 1200 zl.

Roy van le, Petr, malíř.

Obrazy oltářní (Umírající sv. Josef, sv. Kříž, sv. Barbora) farního chrámu v Uher. Brodě, 1733; obraz (Křest Svatoplukův) na Velehradě byl prodán Židlochovskému děkanu Ježkovi.

Rubens.

Nad obětním stolem nad hlavním oltářem farního chrámu v Bílovci obraz Spasitelův na dřevě ?); kopie výjevů loveckých v zámku Slavkovském; „Hon na tygry“ v arcibiskupském paláci v Olomouci; obraz v zámku Kroměřížském.

Rücker A., architekt.

Kaple Nanebevzetí P. Marie v Bítově u Vranova ok. 1840.

Ruef Jan, sochař v Opavě.

Kazatelna v jesuitském kostele v Opavě, 1694

Rugendas, malíř.

Obraz v klášteře Novoříšském.

Russová Klementina, malířka ve Vídni.

„Sv. Cecilie“ v hrobce kostela ve Zlíně.

Russ L., malíř ve Vídni.

Obraz oltářní (sv. Hyacint) v kostele ve Zlíně, dále obrazy oltářní (svatý Filipp a Jakub a sv. Terezie) tamtéž; obraz na obětním stole (P. Marie Pomocná) v kostele ve Zlíně.

Ruthard C., malíř.

Dva obrazy, výjevy ze života vysoké zvěře v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Saint-Genois August, hrabě, malíř.

Obraz oltářní (Matka Boží, kopie) v kostele v Porubě u Hranic.

Saint-Genoisová hraběnka, rozená svobodná paní Rebentischová, malířka.

Obraz Madonnin nad křtitelnicí kostela v Paskově u Místka.

Sampach Kašpar, malíř ve Vídni, zem. 1795.

Dva obrazy oltářní (sv. Jan Křtitel, sv. Bruno) v kostele ve Vážanech Kralopolních u Slavkova, od r. 1765, dříve v sakristii kostela v Králově Poli; obrazy oltářní (sv. František Serafinský, umírající sv. Josef, sv. Karel Borromejský, sv. Anna) v kostele Sloupském, rovněž nástropní malba tamějšího kostela; obrazy oltářní (sv. Karel Borromejský, sv. Jan Nepomucký) v kostele v Matějovicích u Dačic; fresky v dominikánském kostele v Opavě, 1730.

Sampach Kristián neb Šebastián (asi předešlý), malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela v Jedli u Šilperka, 1786.

Sandrat Jáchym, malíř, zem. r. 1618.

Obraz hlavního oltáře (Nalezení sv. Kříže) v kapucínském kostele v Brně.

Santini Jan, architekt.

Nákresy na klášterní budově Rajhradské a na kostele tamtéž, 1720.

Sattler Josef, akademický malíř ve Vídni, rodilý z Olomouce r. 1770.

Obraz hlavního oltáře (P. Marie Pomocná) kostela sv. Mořice v Olomouci; tamtéž obrazy oltářní (sv. Pavlína, přátelstvo Kristovo, sv. Cyrill a Metoděj aneb křest knížete Bořivoje sv. apoštoly slovanskými, poslední roku 1853 odstraněn; oltářní obraz (sv. Michal) v jesuitském kostele v Olomouci, mimo čtyři obrazy (Poslední večeře Páně, Početí P. Marie, sv. Petr, sv. Dorota) v sakristii jmenovaného kostela; obraz hlavního oltáře (Početí P. Marie) a obraz bočního oltáře (sv. Bonaventura) v dominikánském kostele v Olomouci; fresky v jesuitském kostele v Olomouci; obrazy oltářní (Nanebevzetí P. Marie, sv. Jan Nepomucký, sv. Barbora) v kostele ve Velkém Týnci u Olomouce; obraz hlav-

niho oltáře (Nanebevzetí P. Marie) kostela ve Velké Slatěnici u Olomouce; obrazy oltářní (sv. Augustin, sv. Valentin) ve farním chrámě ve Fulneku; obraz oltářní (Večeře Páně) v kostele sv. Jakuba v Brně, zde také „Snětí s kříže“ čili „Bolestná Matka Boží“; obrazy oltářní v kostele „Naší milé Paní“ v Olomouci; fresky v kapli sv. Kříže u Dolan u Olomouce; kaple byla odstraněna roku 1800; obraz oltářní (sv. Anthemius) v kartuziánském klášteře v Olomouci; fresky ve farním chrámě v Olomouci, 1760; obrazy oltářní (sv. Josef, archanděl Michal, sv. Jan Nepomucký) v kostele sv. Josefa ve Fulneku, také fresky v téže kapli; obraz oltářní (sv. Josef) v kostele sv. Barbory v Opavě; fresky v kostele v Šenově u Nového Jičína (výjevy ze života sv. Martina), 1758.

Sauer Jan, malíř v Olomouci.

Obraz hlavního oltáře (biskup sv. Mikuláš) kostela v Kladkách u Jevíčka.

Scalpens, malíř.

Obrazy v zámku Slavkovském.

Schabart František, malíř v Brně, zem. 1820.

Obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) v Křižanovicích u Slavkova; obraz oltářní (nejsv. Trojice) v kostele ve Výmyslicích u Morav. Krumlova.

Schabart Tomáš, malíř ve Žďáře.

Šest obrazův oltářních do zámeckého kostela ve Žďáře, 1705.

Schall Rafael, malíř ve Vratislavi.

Obraz hlavního oltáře (Pozdvižení sv. Kříže) kostela v Lysovicích (Prus. Slezsko), 1851, 200 říšských tolarův.

Scharter Jan a Michal, bratři, řezbáři v Brně.

Práce v piaristském kostele v Kroměříži.

Šašecí Rudolf, malíř v Telči.

Obnovil 1856 hlavní oltář klášterního kostela Novoříšského za 149 zl.

Schauberger Jan Jiří, sochař v Brně, zem. 1744.

Sochařské práce na dvou oltářích Brněnského kostela minoritského (Bolestná Matka Boží; Spasitel na kříži) za 1144 zl. 30 kr.; hlavní oltář mramorový (Nanebevzetí P. Marie) farního chrámu v Holešově; kazatelna, křtitelnice, sochy sádrové na stěnách kostelních tamtéž; sochy na oltářích

v kapli sv. Mořice u sv. Jakuba v Brně; hlavní oltář v jesuitském kostele v Brně, 1735, za 800 zl.; sochy při velkém portále minoritského kostela v Brně; ozdoby a sochy v kapli u sv. Tomáše v Brně; oltářní sochy, kazatelna v kostele Nanebevzetí P. Marie v Jihlavě, 1735; sochy na bočních oltářích kostela sv. Mořice v Kroměříži; práce sochařské kostela ve Veselí nad Moravou

Schefer Ondřej, sochař.

Hlavní oltář (Pozdvižení sv. Kříže) kostela v Hustopeči u Kelče, 1726.

Scheffler Felix Antonín, malíř v Praze, zemřel r. 1760.

Obraz jeho v hlavním vchodě jesuitského kostela v Brně v malbě nástropní. Fresky jesuitského kostela v Brně, 1744; obraz oltářní (sv. Pavel) téhož kostela; obrazy oltářní (sv. Bernard, sv. Benedikt) klášterního kostela na Starém Brně.

Scherhau z Olomouce.

Řezby na oltáři „Rodina Páně" farního chrámu v Místku.

Scherz J., sochař v Brně.

Práce na oltáři (sv. Antonín) kostela sv. Maří Magdaleny v Brně.

Scherzauf František, sochař v Olomouci.

Socha Nejsv. Trojice na Horním náměstí v Olomouci, 1747—1749.

Schilcher A., malíř ve Vídni.

Freskový obraz kostela Lednického, zaličen r. 1857.

Schilling, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (sv. Josef) kostela v Lukově u Holešova; obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela v Slušovicích u Vizovic.

Schindler Edmund, malíř v Andělské Hoře, nar. 1805.

Oltářní obraz (sv. Tomáš, slavnost Božího hodu Svatodušního) kostela v Holčovicích (Slezsko) u Albrechtic.

Šlakhamerský Bernard, truhlář v Novém Městě.

Hlavní oltář kostela ve Žďáře.

Schlepps, architekt ve Vídni.

Plán na rozšíření zámku v Dačicích, 1831.

Schmidt Martin, Kremžský malíř, zemřel 1801.

Obraz hlavního oltáře (svatý Jilji) kostela v Pulgarech u Mikulova. 1773; obrazy oltářní (svatý Augustin, svatý Norbert) kostela v Zábrdovicích, 1782; oltářní obrazy (sv. František Saleský, nad ním malý sv. Alexandr, sv. Jan Nepomucký, sv. František Xaverský) kostela na Vranově u Brna; obrazy oltářní (sv. Jan Křtitel, sv. Barbora) stoličního chrámu v Brně; obraz oltářní (Pád andělů) sakristie v Králově Poli, 1772; oltářní obraz kaple kláštera kartuziánského v Králově Poli; neznámo, kam se poděl.

Schmit Jan Jiří, malíř ve Vídni.

Obraz (P. Marie Sněžná) nad hlavním oltářem jesuitského kostela v Olomouci, 1721, za 550 zl; obrazy oltářní (sv. Pavlína, sv. Anna) téhož kostela.

Schönberger, malíř.

Východ slunce v zámku Slavkovském.

Schönbrunner Karel, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) a obraz bočního oltáře (Neposkvrněné Početí) farního chrámu v Březové, 1854; oltářní obraz (Křest Páně) kostela ve Staré Vsi u Budišova (okr. Libavský).

Schönfeld, malíř.

Obraz arcibiskupského paláce v Olomouci.

Schoonjans Antonín, hollandský malíř, nar. r. 1653, činný v Brně.

Obraz hlavního oltáře (sv. Libor) kostela v Jesenci u Konice; oltářní obraz (sv. Wilgefortis) u sv. Tomáše v Brně; obraz hlavního oltáře (Všech Svatých) farního chrámu v Rožnově; obrazy oltářní (sv. Jan Nepomucký, sv. Vincenc) kostela v Lechovicích u Znojma, tamtéž obrazy oltářní (sv. Vavřinec (jest pochybný) a sv. Jan Nepomucký); obraz hlavního oltáře klášterního kostela na Hradisku u Olomouce, 1709, za 3926 zl.; obraz hlavního oltáře (Hrob Matky Boží, dvanáct apoštolů kolem) kostela v Kralicích u Náměště ze zrušeného kostela klášterního na Hradišti zakoupený za 291 zl., z roku 1709, klášter zaplatil 1300 zl.

Schopper Tomáš, stavitel v Německém Brodě.

Jesuitská kollej v Jihlavě. 1710—1713.

Srámek Antonín, malíř z Polné.

Obrazy oltářní (sv. Jan Křtitel, sv. Florián) kostela v Měřínně; obraz hlavního oltáře (Korunování P. Marie) kostela ve Vysokých Studnicích u Jihlavy; oltářní obrazy (sv. Barbora, sv. Kateřina) kostela v Lukách u Jihlavy, 1769 a 1771; obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) kostela v Koněšíně u Náměště, 1746.

Schroth Ondřej ve Vídni.

Návrh na nový kostel v Boskovicích, 1845.

Schrott Josef, sochař ve Vídni.

Kristovo z mrtvých vstání, poslední večeře, křest v Jordáně ve farním chrámu Slavkovském.

Schubert Josef, sochař v Moravské Třebové.

Práce štukatérské na kazatelně a křtitelnici kostela v Něm. Nové Cerekvi (Pruské Slezsko).

Scholz Leopold, professor ve Vídni.

Obrazy oltářní (Nejsvětější v růžích, Neposkvrněné Početí, sv. Josef, sv. Anna) chrámu redemptoristského v Litovli; oltářní obraz (sv. Valentin) kostela Drahotoušského, 1853.

Schůrová, malířka v Mikulově, dcera malíře Adolfa.

Obraz (sv. Tekla) kostela konventu sv. Anny v Brně.

Schwarz Damascen, bratr laik.

Hlavní oltář, sochy bočních oltářů dominikánského kostela v Brně, 1743.

Schwarz Josef, malíř v Olomouci.

Oltářní obraz (Matka Boží) a obraz bočního oltáře kostela ve Svitávce u Boskovic.

Schweigel Ondřej, sochař v Brně, zemřel r. 1813.

Oltáře a práce na nich v kostelích ve Velké Slatěnici, 1801—1803; ve Šternberku, Tovačově, Svitavech, Radostíně u Vel. Meziříčí, Německém u Nov. Města, Brně, v dominikánském kostele, u sv. Jakuba v Brně (17 oltářů), u sv. Maří Magdaleny v Brně, 1759, v Kučerově u Bučovic, v Drnholci, Lulči, Strachotíně, Klentnicích, Zábrdovicích, Křtinách, na Vranově, v Oslavanech, Rajhradě (pochybno), Sloupě, Rosicích, Uher. Hradišti, Kyjově, Bzenci, Olbramovicích, Křtěnicích čili Třtěnicích, Žeroticích u Znojma, Bzenci, 1807, Buchlo-

vicích, Veselí nad Mo., u sv. Petra v Brně, v kapli ústavu šlechtičen v klášterním kostele na Starém Brně, v klášterním kostele sv. Anny v Brně, v Olešnici u Kunštátu; oltář sem byl přenesen r. 1805 ze Zábrdovic; v Čebíně u Tišnova, v Předklášteří u Tišnova, v Jevíčku, Lysicích u Kunštátu; oltář sem byl přenesen z Předklášteří, byl zhotoven r. 1771, v piaristském kostele v Mikulově, v Nikolčicích u Židlochovic, v Jaroslavicích, Vyškově, Dědicích, Vizovicích.

Kazatelny a křtitelnice, jakož i varhany a svatostánky mají: Svitavy, Zábrdovice, Rosice, Hoštice u Zdounek (kazatelna s obrazem sv. Jiljí, 1812), Křtěnice čili Třtěnice, Ostrovačice, u sv. Josefa v Brně, klášterní kostel na Starém Brně, Předklášteří u Tišnova, Mikulov, farní chrám, Klentnice, Jaroslavice, Sloup, Černovice u Pernštýna, Tovačov.

Sochy, pomníky, kříže mají: Pomník zakladatele Lva z Klobouk v kostele Zábrdovském; socha P. Marie ze dřeva v kostele v Mistřině, 1785; Pozdravení P. Marie archandělem na zadní stěně oltáře v kapli dómu Brněnského; sv. Cyrill a Metoděj, sochy ve farním chrámě v Kyjově; dvě postavy sádrové v Brněnském dómě; sochy na hlavním oltáři kostela klášterního na Starém Brně; sochy v kostele v Předklášteří u Tišnova; postavy na bočních oltářích v Oslavanech, štukové sochy na hlavním oltáři v Ostrovačicích; velký kříž v kostele v Lysicích u Kunštátu; dříve v kartuziánském klášteře u Brna.

Schweigel Jan, sochař v Brně, 1779.

Svatostánek v kapli Všech Svatých v Troubsku u Brna.

Schweigel Karel, sochař v České Třebové.

Kazatelna kostela v Karlově u Šilperka

Schweigel Tomáš, sochař v Brně, 1814.

Sochy (Kristus na kříži, Matka Boží, sv. Jan) v kostele v Křepicích u Židlochovic; práce sochařské jakož i svatostánek a kazatelna kostela v Křoví; práce sochařské na hlavním oltáři v Pozořicích; sochařské práce na hlavním oltáři v Žarošicích u Ždánic.

Sebastiani Sebastiano, malíř.

Obraz oltářní v zámecké kapli v Kroměříži (svatý Šebastián).

Sebastini Fr., malíř v Prostějově, 1750.

Obrazy hlavních oltářů: „Všech Svatých“ v Dobromělicích u Kojetína; „sv. Prokop“ v Lošticích; „sv. Vavřinec“ v Bystřici nad Pernštýnem; „sv. Bartoloměj“ ve Chvalkovicích u Vyškova; „Nalezení sv. Kříže“ v Staré Stařiči u Místka, 1785; „sv. Jakub Větší“ v Libuši u Šternberka; „apoštol sv. Jakub“ v Litenčicích u Zdounek; „sv. Benedikt a Matka Boží Čenstochovská“ v Kostelci u Krnova (Slezsko).

Obrazy oltářní: tři kartony do Smržic u Prostějova; „sv. Jiljí“ do Studnice u Vyškova, 1766; tři kartony do Chvalnova u Zdounek; „Zasnoubení P Marie“ a „sv. Jan Nepomucký“ v Staré Stařiči; „sv. Josef“, „Matka Boží“ v Úvalně u Krnova (Slezsko).

Jiné obrazy: Křížová cesta ve farním chrámě ve Velkém Losíně; „sv. rodina“ v kapli arcibiskupského paláce v Olomouci; „sv. Karel Borromejský“, „sv. Stanislav“ na stěnách kostelních v Býkově u Krnova (Slezsko).

Fresky: ve farním chrámě ve Šternberku a ve Velkých Hošticích (Prus. Slezsko).

Seebald Václav, sochař v Dačicích.

Práce sochařská na hlavním oltáři v Pavlově u Telče, 1775; obrazy svatých v kostele Novořišském, 1764.

Seeblumer Benedikt, bratr laik, malíř.

Bývalý oltář v chrámě sv. Maří Magdaleny v Brně, 1693.

Sika František, stavitel v Dačicích.

Stavěl farní chrám ve Velkém Újezdě u Dačic, 1859.

Simrath Antonín, malíř.

Obraz oltářní (sv. Rosalie) v kostele v Slavonicích, 1759.

Sing Kašpar, bavorský dvorní malíř.

Obraz hlavního oltáře (apoštol sv. Tomáš) ve farním chrámě v Ketři (Prus. Slezsko mezi Opavou a Ratiboří), 1722, 400 zl.; byl před blížícími se Prusy do Olomouce přenesen, při tom poškozen, konečně přemalován.

Skreta Karel, malíř, zem. 1674.

Obraz hlavního oltáře (Jména Ježíš) v kostele „Jména Ježíš“ v Telči; obrazy v klášteře Rajhradském a v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Slováček Antonín, zednický mistr v Židlochovicích.

Stavěl 1754 - 1763 kostel v Hranicích.

Solimena František, malíř.
Obraz oltářní (sv. Šebastián) v zámecké kapli v Kroměříži.

Sommer, sochař v Moletině.
Kamenný kříž při vchodě do hřbitovního kostela v Mor. Třebové.

Sommer Hanuš, malíř v Linci.
Obraz oltářní v kostele v Starovicích u Hustopeče, 1679.

Sonnleithner František, malíř, naroz. v Litovli.
Obraz oltářní (Korunování P. Marie) v kostele v Renotech.

Spagnoletto, malíř.
„Dva filosofové" v arcibiskupském paláci v Olomouci, obraz v zámku Kroměřížském.

Spielberg Jan, malíř, měšťan Augsburský, XVII. stol.
Obraz hlavního oltáře (Navštívení P. Marie) v kostele na Svatém Kopečku u Olomouce, 1677; obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) v Brněnském chrámě na dómě.

Spinetti z Kutné Hory.
Stavěl r. 1701 zámecký farní chrám ve Žďáře.

Sprinz Bohdan z Příbora.
Vyzdobil boční oltáře v kostele v Nových Lublicích u Vítkova (Slezsko) 1841—1847.

Steger Jan, malíř ve Vídni.
Fresky v kopuli chrámu na Svatém Kopečku u Olomouce, rovněž na klenbě chrámové tamtéž (Loretánská litanie).

Steindl, malíř.
Obraz hlavního oltáře (sv. Jan Křtitel) kostela v Urbanově u Telče, 1750—1760.

Steiner František Xaverský, jesuitský bratr laik.
Fresky v jesuitském kostele v Opavě, 1731.

Steiner Jan Josef, c. k. dvorní malíř, nar. v Jihlavě, zem. 1792
Obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) kostela v Lukách u Jihlavy, 1755; obraz tento malovaný za 70 zl. a 1846 obnovený doporučil mladého malíře majiteli panství hraběti Kounicovi tak, že hrabě umělci dopomohl k místu dvorního malíře; obraz hlavního oltáře (sv. Jakub) 1763 chrámu sv. Jakuba v Jihlavě, 400 dukátů; obrazy oltářní (sv. Florián, sv. Jan Nepomucký) ve farním chrámě Nanebevzetí Panny Marie v Jihlavě; obrazy oltářní (Snětí Krista s kříže; svatý

Jan Křtitel) v kostele ve Vilánci u Jihlavy; obraz sv. Augustina na obětním stole klášterního kostela Novořišského; obrazy oltářní (sv. Jan Nepomucký, přátelstvo Páně), dále Křest Páně v Jordáně, nad křtitelnicí, vše v Hranicích; obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) farního chrámu v Místku, 300 zl; fresky kostela v Rancířově u Jihlavy; obrazy oltářní v kapli ústavu šlechtičen v Brně, dále obrazy „sv. Jan Nepomucký" a „Rodina Páně" tamtéž; obraz oltářní (Obětování P. Marie) v chrámě sv. Jakuba v Jihlavě; obraz oltářní (Nanebevzetí P. Marie) v kostele v Třešti.

Steinhübel Jakub, sochař.

Opravil 1692 a 1701 hlavní a boční oltáře zámeckého kostela ve Žďáře.

Stern, malíř v Židlochovicích.

Nacházíme od něho obrazy v kostelích v Blučině, Hunkovicích, Nosislavi a Velkých Němčicích.

Stern Josef, malíř, zem. 1775.

Obrazy hlavních oltářů: „sv. Jan" u minoritů v Brně; „sv. Augustin" v Syrovicích u Židlochovic; „sv. Martin" v Rosicích „Nejsv. Trojice" v Dědicích; „Stětí sv. Jana Křtitele" v Hniracích.

Obrazy oltářní: „sv. Kříž" v Dubě; „Nanebevzetí P. Marie" a „Večeře Páně" v Brněnském chrámě sv. Jakuba; „sv. František Serafinský" v kostele sv. Maří Magdaleny v Brně; „svatá Teresie" a „sv. Antonín" v Kuřimi u Tišnova; „sv. Antonín Paduánský," „sv. Josef," „sv. Tekla," „sv. Cecilie" v Troubsku; „svatý František" ve farním chrámě v Místku; „sv. Karel Borromejský," „sv. Josef Kalasanzský" v piaristském kostele v Kroměříži „sv. Jan Nepomucký" v dominikánském kostele v Brně; „svatý Peregrin" na zadní straně bývalého hlavního oltáře u svatého Jakuba v Brně; „sv. Leopold" v témže kostele; „Navštívení P. Marie," „Kristus na kříži" ve zrušeném kostele sv. Jana na Pekařské ulici v Brně; nyní v klášteře augustiniánském; „svatý Bernard", „Seslání Ducha sv." v kostele v Předklášteří u Tišnova; „sv. Kříž" v chrámě sv. Barbory v Opavě, 80 zl; „Umírající sv. Josef", „sv. Michal" ve farním chrámě v Hranicích.

Jiné obrazy: v kostele konventu sv. Anny na Pekařské ulici; odstraněn; skupiny andělů na hlavním oltáři v chrámě

v Králově Poli; dvanáct obrazův apoštolů na hořejších stěnách kostelních v Králově Poli.

Fresky: knihovna zámecká v Kroměříži; knihovna královského kláštera na Starém Brně; druhá sakristie u sv. Jakuba v Brně; „Poslední soud," malba v kopuli, „Gloria," celý strop u milosrdných v Brně; refektář v klášteře Hradisku; velká síň zámku Kroměřížského (Parnass a chrám králů); kostel minoritský v Krnově.

Stern Jan, bratr Brněnského malíře, sochař v Židlochovicích.

Veškery sochy před kostelem, zámeckou kaplí a na mostě v Židlochovicích, ok. r. 1740.

Stettner Bernard, bratr laik, umělecký truhlář.

Skříně v knihovně kláštera augustiniánského na Starém Brně; fornitury v sakristiích augustiniánského kostela na Starém Brně.

Šťastný Matyáš, malíř v Brně, zem. 1866.

Obraz oltářní (sv. Ondřej) v kostele klášterním v Rajhradě; obraz hlavního oltáře (Všech Svatých) kostela v Ořechově obnoven; obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) kostela v Petrovicích u Blanska, 1845, 200 zl. a 40 zl. konv. m. rám; oltářní obraz (sv. Stanislav) v koslele v Osykách u Tišnova; obraz hlavního oltáře kostela v Budišově u Třebíče obnoven 1848, v témže kostele fresky; obraz hlavního oltáře kostela v Březí u Vel. Meziříčí, obnoven r. 1855; obraz hlavního oltáře (Všech Svatých) kostela ve Staré Říši, 1857; obraz hlavního oltáře (sv. Cyrill a Metoděj) kostela ve Starých Hvězdlicích u Bučovic, 1854, 200 zl. konv. měny; obraz hlavního oltáře (archanděl Michal, 1853), oltářní obrazy (Matka Boží, sv. Jan Nepomucký) 200 zl., v kostele v Šardicích; obraz hlavního oltáře (mučeník sv. Jiří) kostela v Litobratřicích u Mikulova, 1852, 180 zl. konv. m.; obnovil domnělého Tiziána (sv. Michal) v kostele v Rozstání u Plumlova, 1847,

Storch, komorník, malíř v klášteře Rajhradském.

Obrazy několika biskupů, opatův a proboštů v klášteře Rajhradském ok. r. 1780.

Stránský Jan, sochař v Brně, ok. r. 1730.

Socha nejsv. Trojice a P. Marie v Hustopeči.

Strauss Dionys z Mor. Třebové, augustinián v klášteře Hradisku, malíř, zem. 1720.

Fresky v letní síni zahrady konventní a v lékárně v klášteře Hradisku, 1695; nová klenba v knihovně tamtéž, 1706.

Strobl František v Kroměříži.

Obraz hlavního oltáře (sv. Maří Magdalena) kostela v Němčicích u Kojetína, 1778.

Stržanovský, malíř ve Velkém Meziříčí.

Obnovil 1803 hlavní oltář farního chrámu v Radostíně u Velkého Meziříčí, dílo Winterhaltrovo.

Stubeneck, malíř v Brně.

Obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) kostela v Troubsku; oltářní obraz (Početí P. Marie) v zámecké kapli tamtéž.

Sturm Tomáš, zednický mistr v Holešově.

Farní chrám v Bystřici pod Hostýnem, budovaný 1744 poutnický chrám na Hostýně, 1748.

Sturmer Jan, socha v Olomouci.

Socha P. Marie v Mor. Třebové, 1717.

Super František Karel Silvestr, malíř v Mor. Třebové, zem. 1790.

Jednotlivé stropy ve farním chrámě v Mor. Třebové; obraz bočního oltáře (Nejsv. Trojice) ve farním chrámě v Březové u Svitav.

Super Tadeáš, malíř v Mor. Třebové, zem. 1771.

Obrazy hlavních oltářů: „sv. Petr a Pavel“ v Biskupicích u Jevíčka; „sv. Jan Křtitel“ v Tatenicích u Zábřeha; „sv. Vavřinec“ v Chornicích u Jevíčka; „sv. Mikuláš“ v Rychnově u Mor. Třebové; „sv. apoštol Jakub“ v Nové Trnávce u Mor. Třebové.

Obrazy oltářní: „Matka Boží,“ „sv. Anna“ v Krumperkách u Šumperka; „sv. Bartoloměj,“ „Nanebevzetí P. Marie,“ „přátelstvo Páně“ v Zábřeze; „čtrnáct Pomocníků“ ve farním chrámě v Morav. Třebové, „sv. Josef“ v hřbitovním kostele tamtéž; čtyři kartony ve františkánském kostele tamtéž, byly obnoveny r. 1800; „sv. Josef Kalasanzský“ v piaristském kostele tamtéž; čtyři kartony do Křenové u Moravské Třebové; „sv. Anna“ do Starého Města u Mor. Třebové; „Bolestná Matka Boží“ v Gruně u Mor. Třebové; „sv. Kate-

řina, „sv. Mikuláš“ do Chornic u Jevíčka; „sv. Jan Nepomucký“ do Rychnova u Moravské Třebové; „sv. Antonín,“ „sv. František“ v kostele při nemocnici ve Svitavech.

Fresky: Kostel v Tatenicích u Zábřeha; farní chrám v Morav. Třebové; kostel hřbitovní tamtéž; „sv. Rochus a Šebastián“ v kaplích v Březině u Morav. Třebové; kostel v Chornicích, 1760; za hlavním oltářem ve farním chrámu v Uher. Hradišti; loretánská kaple P. Marie v Morav. Třebové (Pozdravení andělské, Narození Páně, Přenesení mariánského domu do Loretty); „Nanebevzetí P. Marie“ na zdi kostelní věže této kaple v Moravské Třebové.

Süssmayer Tobiáš, jesuitský bratr laik.

Kazatelna kostela sv. Ignáce v Jihlavě, 1771; sochařské práce, kazatelna, figury na křtitelnici kostela v Urbanově u Telče; štukatérské práce v jesuitském kostele v Brně.

Svítil Josef, malíř v Brně ok. r. 1780.

Obraz oltání (sv. Václav) v stoličním chrámě v Brně; oltářní obraz (sv. Bartoloměj) v Žebětíně u Brna; obraz hlavního oltáře (sv. Jiří) v Čebíně u Tišnova, obrazy oltářní (sv. Petr a Pavel) v Lysicích u Kunštátu.

Sylva-Taroucca August, hrabě.

Obraz oltářní (Spasitel na kříži) v kostele v Drahanovicích u Olomouce.

Tam, malíř.

Obraz v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Tassi Antonín, malíř.

Architektura a nástropní malba v síni kláštera Hradiska, 1726 (Kristus nasycuje pět tisícův).

Tastel František, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (mučeník sv. Jiří) kostela ve Štítarech, 120 zl. konv. m.

Telčík Benedikt, štukatér v Uherském Brodě.

Sochařské a štukatérské práce na oltářích kostela Nivnického.

Teniers Daniel, malíř.

„Dva chemikové“ v arcibiskupském paláci v Olomouci; obraz v zámku Kroměřížském.

Teniers Jan, malíř.

„Hody“, obraz v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Tettauer Florián, děkan, malíř, 1736—1760.
Obraz hlavního oltáře (sv. Martin) kostela v Pačlavicích u Zdounek; byl přemalován r. 1843.

Thaer Robert, malíř ve Vídni.
Obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) kostela v Slatině (Slezsko), kopie Rafaelovy Madonny.

Thalherr František, stavitel ve Fulneku.
Stavěl kostel v Bystrci, 1779.

Thenis, malíř.
Oltářní obraz farního chrámu v Německém u Nového Města, mimo to obraz Matky Boží tamtéž.

Theny A., sochař z Čech.
Sochy na hlavním oltáři zámeckého farního kostela ve Žďáře, 1709.

Thomas Jan, malíř.
„Sv. Jan s Ježíškem" a „mladý Bacchus" v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Thomasberger Augustin, sochař v Olomouci.
Práce na oltářích jesuitského kostela v Olomouci, 1720 až 1722, ve farním chrámě sv. Mořice tamtéž.

Thomek Václav, sochař v Movém Městě.
Sochařské práce na hlavním oltáři kostela ve Žďáře.

Tischler Severin, sochař v Moravské Třebové.
Socha P. Marie v Uničově, 1729—1743, zároveň s Jiřím Heinzem.

Titel A., malíř ve Šternberku.
Obraz hlavního oltáře (Neposkvrněné Početí) kostela v Dolním Vildgrubě u Bruntála (Slezsko), 1755.

Titsch František na Hukvaldech.
Řezby na oltáři „Anděl Strážný" farního chrámu v Místku, také kazatelna tamtéž.

Tittmann Jan, malíř.
Obrazy oltářní (Neposkvrněné Početí, Bolestná Matka Boží) kostela v Gruně u Mor. Třebové, také cesta křížová tamtéž.

Tizian.
„Kristus na kříži" v kostelní kapli v Holešově (?); obraz oltářní (sv. Jan Evangelista) kostela v Polehradicích u Klobouk (?); obraz hlavního oltáře (sv. Michal) kostela v Rozstání (? aneb

od některého z jeho žáků), 1847 Šťastným obnoven; obraz (Sedm svátostí) kostela dominikánského v Jihlavě; hlavy historických osob v zámku Slavkovském; „Herodiada“ v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Toncalla Carpoforo z Milána, v Olomouci ok. r. 1675, malíř.
Allegorická malba (Korunovace genia umění a věd veškerých národů) v síni knížecího arcibiskupského paláce v Olomouci, tamtéž v komnatě „Příhody Josefovy v Egyptě,“ 1674; fresky v zámecké síni v Kroměříži.

Tönninger Jiří, malíř ve Vídni.
Obrazy oltářní (sv. Kříž, sv. Valentin) farního chrámu ve Svitavech, 1797.

Töpper Karel, malíř ve Velkém Meziříčí, zem. r. 1738.
Nástropní fresky kostela sv. Ignáce v Jihlavě, 1717; obrazy oltářní (sv. Ignác, sv. Florián) farního chrámu ve Velkém Meziříčí, dále ukřižovaný Spasitel nad obětním stolem v témže kostele; oltářní obraz (Nejsv. Trojice) v předměstském hřbitovním kostele ve Velkém Meziříčí; obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) farního chrámu v Netíně u Velkého Meziříčí; šest obrazův oltářních zámeckého kostela ve Žďáře, 1760; nástěnné malby hlavního oltáře kostela sv. Ignáce v Jihlavě, 1766; fresky v divadelní síni (Parnass s Apollinem a Musami) v jesuitské kolleji v Jihlavě; obraz v kapucínském kostele v Jihlavě a fresky v přistavěné kapli.

Traunfellner, malíř ve Vídni.
Obraz hlavního oltáře (Nejsv. Trojice) kostela v Janově u Jindřichova (Slezsko).

Treger Wolfgang, sochař.
Pracoval v metropolitním chrámě v Olomouci.

Trevisani František, malíř.
Obraz Matky Boží (Magnificat) stoličního chrámu v Olomouci.

Troger Pavel, malíř ok. r. 1770.
Obrazy oltářní (sv. Augustin 1730, Anděl Strážný 1738, sv. Pavlína 1730) kostela na Svatém Kopečku u Olomouce; obraz oltářní (sv. Petr a Pavel) kostela v Petrovicích u Visenberka, 1793; obraz hlavního oltáře (sv. Martin), obrazy

bočních oltářů (sv. Anna, sv. Josef) farního chrámu v Třebíči; obraz hlavního oltáře (Nejsv. Trojice) kostela na Vranově u Brna; práce v piaristském kostele v Mikulově; kopule s výjevy biblickými v kapli farního chrámu v Třebíči; obrazy oltářní (sv. Anna, sv. František Xaverský) kostela v Náměšti u Třebíče; dva kusy nástropní v síni kláštera Hradiska, za 1200 zl. a stravu; práce sochařské (?) piaristského kostela v Kroměříži.

Tullinger, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) kostela v Moravských Budějovicích, 1850.

Turovský Jan, malíř ve Vídni.

Obraz hlavního oltáře (biskup sv. Martin) kostela ve Starém Ptení u Plumlova, 120 zl.

Turovský Josef, malíř v Přerově a ve Vídni (?).

Obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) kostela v Křenové u Olomouce, také ostatní oltářní kartony tamtéž; obraz hlavního oltáře (Navštívení P. Marie) kostela v Suchdole u Konice, 1849, 200 zl.

Ullrich Karel, kameník u Olomouce.

Portál při jesuitské kolleji v Opavě, 1727, vodní nádržka v klášterní budově kláštera Hradiska, 1693.

Ulrich Josef, malíř v Příboře.

Kopie obrazu „Vpád Švédů do Příbora“ v kostele Příborském, 1846.

Umstatt F. G.

Obraz (sv. Nešpory) v kapli kostela v Dalešicích, 1714; byl obnoven r. 1833.

Unterberger Michal, malíř ve Vídni.

Obrazy oltářní (sv. Jan Křtitel, hlavní oltář; sv. Rodina, sv. Jan Nepomucký) piaristského kostela v Kroměříži; nástropní malby v refektáři kláštera Hradiska, 1751.

Vernet, malíř.

Obrazy v klášteře Novoříšském, v arcibiskupském paláci v Olomouci (mořský přístav).

Veronese Paolo, malíř.

„P. Maria s děťátkem“ a „sv. Jeronym,“ „sv. Kateřina“ a „sv. Antonín Paduánský“ v arcibiskupském paláci v Olomouci; obraz v zámku Kroměřížském.

Vidon Josef, malíř.

Architektonické malby v prelatuře kláštera Hradiska.

Vikart Josef, malíř v Brně, zemřel r. 1729.

Obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký) kostela sv. Jakuba v Brně; oltářní obraz (svatý Jan Nepomucký) stoličního chrámu v Brně; obraz oltářní (sv. Martin) radniční kaple v Brně, byl ještě roku 1820 v pokladniční komnatě na radnici; oltářní obraz (sv. Michal) jesuitského kostela v Olomouci; tamtéž oltářní obrazy sv. Karel Borromejský, sv. František Serafinský, sv. Rosalie.

Vinci Leonárdo da, malíř.

Malý obraz paní v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Völkl Ferdinand, malíř v Ratiboři.

Obraz hlavního oltáře (Narození Panny Marie) kostela v Bavorovicích (Prus. Slezsko) 1820, za 493 říšských tolarů 18 grošův.

Vörndle August, malíř ve Vídni.

Obrazy oltářní (sv. Vavřinec, Bolestná Matka Boží) v kostele v Drahotoušich, 1853.

Vort Ferdinand, francouzský malíř.

Obraz hlavního oltáře (Zvěstování P. Marie) v kapucínském kostele v Olomouci.

Wagner František, malíř ve Vyškově.

Obraz hlavního oltáře (sv. Petr a Pavel) kostela v Jedovnicích, 1788; požárem velmi byl poškozen a byl odstraněn.

Wagner František Julius, malíř ve Vídni.

Obrazy oltářní (Matka Boží, sv. Florian) v kostele v Napajedlích, 1712.

Waizmann František, malíř.

Maloval výplň zadní stěny kostela v Komárově.

Walter Florián, malíř v Brně, zem. 1810.

Obraz hlavního oltáře (svatý Josef Kalasanzský) kostela v Karlově u Šilperka, 1794.

Wanke František, kameník v Starém Moletíně.

Kříž (představuje horu Kalvarii) na hřbitově v Starém Moletíně u Mohelnice.

Vašíček, stavitel v Kunštátě.

Stavěl 1830 kostel v Olešnici u Kunštátu.

Wawere H. V. v Mechlích.

Křídlový oltář z 15. století v domácí kapli nemocnice německého řádu v Opavě.

Weber Antonín, sochař ve Znojmě.

Portál se sochami svatých při kostele sv. Tomáše v Brně.

Weber Jos., sochař.

Práce v knihovně klášterní na Starém Brně.

Weidlich Antonín, malíř v Brně, 1784.

Obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) ve farním chrámě ve Vyškově, 1784; oltářní obraz (Nejsv. Trojice) v kostele v Lažánkách u Tišnova.

Weidlich Jan Josef, malíř, nar. ve Velkém Meziříčí 1753, zem. 1814.

Oltářní obraz v kapli v Dukovanech u Hrotovic; obraz oltářní (sv. Anna) ve far. chrámě ve Vel. Meziříčí; obrazy oltářní (sv. Vendelín, sv. Jan Nepomucký) v kostele v Netíně u Vel. Meziříčí; oltářní obrazy (Matka Boží, Umírající sv. Josef) ve farním chrámě v Horní Bobrové u Nového Města; obrazy oltářní (sv. Josef, sv. Anna) v kostele v Novém Veselí u Ždára; oltářní obrazy (Nanebevzetí P. Marie, sv. Jan Nepomucký) v kostele ve Zhoři u Jihlavy; obraz oltářní (nejsv. Trojice) v kostele v Buči u Žďára; obraz hlavního oltáře (sv. Štěpán) kostela v Hrušovanech; obraz hlavního oltáře (sv. Marketa) v kostele ve Zhoři; tři kartony pro kostel v Březníku u Náměště (o. Třebíč) 200 zl.

Weinhold, malíř v Ratiboři.

Obrazy oltářní (sv. Josef, sv. Anna) v kostele v Chřenovicích (Prus. Slezsko).

Weintritt Baltazar, malíř v Brně.

Obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký) v kostele v Mohelnici, 1728.

Weissmann Matyáš z Frýdka.

Práce sochařské, křtitelnice ve filiálním kostele apoštola sv. Jakuba v Místku; práce na hlavním oltáři kostela Všech Svatých v Místku.

Weitzmann Raimund, bratr laik.

Pracoval o bočním oltáři (sv. Dominik a sv. Vincenc) v dominikánském kostele v Brně r. 1770.

Wenzel Antonín, sochař v Brně.
Práce v kostele v Rosicích.

Werner František, malíř v Březové, zem. 1820.
Obraz hlavního oltáře (sv. Bartoloměj) farního chrámu v Březové.

Werner František, malíř v Brně.
Obraz hlavního oltáře (sv. Václav) v kostele Obřanském, 1808; oltářní obraz (sv. Kateřina) v kostele v Ketkovicích u Náměště(o. Třebíč), 1829; obraz hlavního oltáře (sv. Jakub Větší) kostela ve Veveří Bítišce, 160 zl.; obraz hlavního oltáře (sv. Václav) farního chrámu v Tišnově; křížová cesta kostela v Jevišovicích, 490 zl.; obrazy oltářní (P. Marie Pomocná, sv. Florián, sv. Jan Křtitel, obraz hlavního oltáře) kostela v Drahanech u Plumlova.

Willmann Michal, malíř, zem. 1706 (?).
Obrazy oltářní ve farním chrámě v Německém u Nového Města, 1735; obraz Spasitele v témže chrámě; obraz hlavního oltáře (Nanebevzetí P. Marie) v zámeckém kostele ve Žďáře, 1692, 1500 zl.; obrazy oltářní (sv. Bernard, sv. Benedikt) v kostele Velehradském; olejová malba v prelatuře Rajhradské a v arcibiskupském paláci v Olomouci.

Wimberger Pavel, stavitel v Brně.
Stavěl chrám Zábrdovský, 1661—1668.

Wingelmüller Jiří, architekt.
Obnovil kostel v Lednici, 1848.

Winkler Antonín, malíř ve Vídni.
Oltářní obraz (sv. Leopold) v kostele v Bitárně (Slezsko)

Winterhalter Jan, sochař ve Znojmě.
Práce sochařské na hlavním oltáři kostela sv. Tomáše v Brně.

Winterhalter Josef Antonín, sochař ve Znojmě, zem. 1766.
Sochy v kostele na Svatém Kopečku u Olomouce; kamenné sochy na bráně téhož kostela; socha sv. Norberta a kazatelna tamtéž; práce sochařské ve farním chrámě v Třebíči; sochy (sv. Cyrill a Metoděj, sv. Ludmila, sv. Václav) kolem dominikánského kostela v Brně; „Pád andělů“ na kazatelně téhož kostela; práce na hlavním oltáři a na bočních oltářích v kostele Jaroměřickém, také socha sv.

Markety tamtéž; socha Nejsv. Trojice, sochy při kostele a 20 soch na mostě přes Oslavu v Náměšti u Třebíče, 1737; práce sochařské v kostele při nemocnici tamtéž; kazatelna farního kostela svatého Mikuláše ve Znojmě (Stvoření světa), práce v letní síni kláštera v Louce, dále v metropolitním chrámě v Olomouci; sochy (Spasitel, Matka Boží) před hlavním vchodem farního chrámu sv. Michala v Olomouci; dvanáct soch na hřbitovní zdi chrámu „Naší milé Paní" v Olomouci, společně s Zonnerem; byly různým kostelům rozdány; geniové, vásy na hlavním schodišti kláštera Hradiska, sochy na vodní nádržce tamtéž (2970 zl.); socha sv. Jana Nepomuckého před vjezdem do prelatury tamtéž, 1737, 320 zl. 57 kr.; řídil 1752 stavbu refektáře v klášteře Hradisku; sochy na oltáři „sv. Rodina" v kostele klášterním v Rajhradě.

Winterhalter Josef, malíř ve Znojmě, zemřel r. 1807.

Hlavní oltáře v kostelích: „sv. Vavřinec" farního chrámu v Dačicích, „sv. Bartoloměj" v Radostíně, trpěl vlhkem a byl obnoven r. 1803; „apoštol sv. Jakub" v Osovské Bítišce u Vel. Meziříčí; „sv. Petr a Pavel" v Horní Bobrové, 1788; „sv. panna Marketa" ve Zhoři; „narození P. Marie" v Neslovicích u Ivančic; „sv. Mikuláš" v Tvarožné u Brna; „sv. Jiří" v Klentnicích u Mikulova; „sv. Petr a Pavel" v Řeznovicích u Ivančic, 1790; „sv. Jiljí" v Lukové u Vranova (okr. Znojemský); „sv. Kliment" v Hor. Břečkově u Vranova; „sv. Jakub Větší" v Krhově u Hrotovic, 1790; jest odstraněn; „sv. Vít", freska v Podolí u Jemnice; „Bolestná Matka Boží" v Načeraticích u Znojma; „Nanebevzetí Panny Marie" v Ivančicích; obraz „Všech Svatých" v Moravském Krumlově; „Nanebevzetí Panny Marie" v Oleksovicích u Znojma; „sv. Martin" v Biskupicích u Hrotovic, s architekturou na stěnách; „mučeník sv. Jiří" v Klentnicích, roku 1792; „sv. Jan Křtitel" ve Valtrubicích u Jaroslavic; „sv. Martin" v Třešti; „sv. Jakub Větší" v Biteši; „sv. Vít", freska v Jemnici (srov. shora); „sv. Jiljí" ve Velké Slatěnici u Olomouce, 1802; „biskup sv. Martin" v Šatově u Znojma; „sv. Vít" v Dyjákovičkách u Znojma; „sv. Marketa" v Chvalovicích u Znojma; „sv. Jan Křtitel" ve Vrbovci u Znojma; byl nahrazen jiným r. 1831, jelikož

byl stařelý; „sv. Jakub Větší“ v Želeticích u Znojma; „sv. Klára“ kostela sv. Kláry v Olomouci.

Obrazy bočních oltářů v kostelích: „sv. Jan Nepomucký“ a „sv. Anna“ v Rudě nad Moravou; „sv. Augustin“ a „sv. Jan Nepomucký“ farního chrámu ve Šternberku; „sv. Jan Nepomucký“, „sv. Valpurga“, „Nanebevzetí P. Marie“ v Dačicích, r. 1787; „sv. Matyáš“ a „sv. Eleonora“, dále „Boží hrob“, obraz „P. Marie“ nad svatostánkem v Radostíně; tři kartony do Rudíkova u Vel. Meziříčí; „sv. Ignác“ v Osovské Bitišce; „sv. Edvard“, „sv. Cecilie“ v Brtnici; „čtrnáct Pomocníků“, „Věrné Dušičky“ v Drnholci, r. 1801; „sv. Kříž“ v Kuřimi; „sv. Anna“, „sv. Jáchym“ v Zábrdovicích; „sv. Jan a Pavel“, „sv. Gilbert“, „sv. Florián“, „sv. Vendelín“, „sv. Barbora“, „čtrnáct Pomocníků“ ve Křtinách, dva kartony v Rajhradě; „sv. Vincenc“, „sv. František Serafinský“ dominikánského kostela ve Znojmě: dva kartony v Strachoticích u Znojma; „sv. Anna“, „sv. Barbora“ v Budči u Dačic; odstraněny; „sv. Jan Nepomucký“ v Dukovanech u Hrotovic; „sv. Jan Nepomucký“ ve Štítarech u Vranova; tři kartony v Šatově u Znojma; po dvou kartonech v Dyjákovičkách a ve Valtrubicích: čtyři kartony v Milifroně u Znojma; dva kartony v Běhařovicích u Hrotovic; „sv. Maří Magdalena“, „sv. Rosalie“ dominikánského kostela v Brně; „sv. Augustin“, „sv. Jan Nepomucký“, k tomu malé obrazy: „sv. Antonín Paduánský“ a „sv. Alžběta“ u sv. Josefa v Brně; „sv. Anna“ v Mor. Krumlově; „sv. Tadeáš“ v Třešti; „sv. Anna“ v Biteši; „sv. Marketa“ ve Zhoři; obraz byl odstraněn; „sv. Jan Nepomucký“ a „sv. Anna“ v Hradišti u Znojma; „sv. Kříž“ ve Chvalaticích u Vranova; byl odstraněn; „Nanebevzetí Panny Marie“ v Oleksovicích u Znojma; „sv. Florián“, „sv. Bertrand“ a obraz u křtitelnice ve Křtěnicích čili Třtěnicích u Mor. Krumlova.

Jiné obrazy: Obrazy obou bočních oltářů v Horních Kounicích u Hrotovic; „Křest Páně“ na křtitelnici farního chrámu v Mikulově; čtyři evangelisté, čtyři otcové církevní v knihovně Novoříšské; na zadní stěně hlavního oltáře v Běhařovicích obraz „Cizoložnice před Spasitelem v chrámě“ a „Milosrdný Samaritán“; obnoven r. 1856.

Fresky: Zasedací síň obecní rady v Brněnské radnici; kopule kostela Zábrdovského; v klášteře Rajhradském; kostel ve Chvalovicích; kaple v Prostoměřicích u Znojma; nad křtitelnicí kostela v Lechovicích u Znojma, 1785; kostel v Křtěnicích čili Třtěnicích; kostel Zábrdovský (ze života svatých); kopule nad hlavním oltářem klášterního kostela Rajhradského, 1770 (Proměnění Páně na hoře Tábor); na oltářích kostela v Běhařovicích, 1792, v kostele v Horních Kounicích u Hrotovic na bočních oltářích.

Winterhalter Michal, sochař.

Geniové a vásy na velkém schodišti prelatury v klášteře Hradisku; kazatelna v kostele na Svatém Kopečku u Olomouce.

Wirkner Jan.

Práce v kostele sv. Anny v Mikulově, 1701.

Vlach Šimon, stavitel v Kroměříži, z Italie?

Stavěl r. 1585 kostel v Tlumačově u Napajedel.

Vladař Josef, sochař ve Fulneku.

Nanebevzetí P. Marie (štuka) nad hlavním oltářem, veškeré práce sochařské, kazatelna, křtitelnice, obětní stůl farního chrámu v Mor. Ostravě.

Wolf A., malíř z Krnova.

Obraz oltářní (biskup sv. Mikuláš) kostela v Lichnově u Benešova (Slezsko); byl odstraněn.

Volný Jiří, malíř v Příboře, žák Brněnského Etgensa.

Votivní obraz (sv. Isidor, sv. Vendelín, postavy v kroji tamější krajiny) v kostele Příborském, 1750.

Wouwermans, malíř.

Obrazy v klášteře Novoříšském.

Würschbauer Jiří, zlatník ve Vídni.

Svatostánek ze stříbra v kostele Vranovském u Brna, 1739.

Würth Fr. Xav., modelář.

188 odlitků hlav v klášteře Novoříšském.

Zacherle František, sochař, zemřel r. 1790.

Rozeslání sv. apoštolů v životní velikosti, štuka na kostele Slavkovském; práce sochařské v kostele Slavkovském.

Zadejček František, malíř v Novém Městě.

Nástěnné malby (výjevy ze starého a nového zákona, Utrpení Páně, ze života apoštolů) kostela v Německém u Nového Města, 1795.

Zapletal A., malíř v Kroměříži.
Obraz hlavního oltáře (sv. Václav) kostela v Boršicích u Uh. Hradiště; obraz hlavního oltáře (biskup sv. Martin) farního chrámu ve Strážnici, 1833; obraz hlavního oltáře (sv. Jiljí) kostela v Pavlovicích u Kojetína, 1852.

Zeidler, učitel kreslení ve Vídni.
Obraz oltářní (sv. Antonín) v kostele Kojetínském.

Zeilner, sochař ve Vídni.
Kristus ve dřevě řezaný na kříži a svatostánek na hlavním oltáři kostela v Hošticích u Zdounek.

Zelený Josef, malíř v Brně, zemřel r. 1886.
Oltářní obraz (sv. Benedikt) v oratoři klášterního chrámu v Rajhradě.

Zerhau, sochař v Olomouci.
Veškery práce sochařské, kazatelna, sochy sv. Ambrože a sv. Augustina kostela v Kladkách u Jevíčka.

Zettelmann David, malíř z Kuronska.
Obraz oltářní (Nejsv. Trojice) kostela v Třemešné u Jindřichova (Slezsko), 1790.

Zettelmann Jan, malíř v Osoblaze.
Obraz hlavního oltáře (biskup sv. Martin) kostela ve Fulštejně u Osoblahy (Slezsko).

Zilliak (patrně Ciliják) Václav, malíř v Jimramově.
Obraz oltářní (sv. Jan Nepomucký) kostela v Líšni, 1828.

Zink Jakub, malíř v Uničově.
Obrazy oltářní (Úzkosti Páně), sv. Jan Nepomucký, sv. Maří Magdalena) v kapli sv. Anny a křížová cesta kostela v Hor. Městě u Rymařova; obraz oltářní (Nanebevzetí Panny Marie) kostela v Hankštejně u Rymařova.

Zinter Bartoloměj, stavitel v Brně, zemřel r. 1773.
Dokončil (r. 1770 dle nárysů Grimmových) stavbu kostela milosrdných bratří v Brně.

Zirkovec Jan.
Práce v chrámě sv. Anny v Mikulově.

Zirn David, sochař v Olomouci.
Sedm soch na jesuitském kostele v Olomouci, 1715.

Zirn František, sochař v Olomouci.

Tři sochy (víra, naděje a láska), dále sochy sv. Štěpána, sv. Augustina, Matky Boží při kostele na Svatém Kopečku u Olomouce; kazatelna téhož kostela, 1679, za 2070 zl.

Zollern, malíř ve Vídni.

Tři fresky a obrazy oltářní v kostele ve Vratěnínně u Jemnice 1500 zl.

Zonner Ondřej, sochař v Olomouci, zemřel r. 1753.

Socha Nejsv. Trojice na Horním náměstí v Olomouci, 1717—1749; práce sochařské na hlavním oltáři farního chrámu v Holešově; čtyři sochy a dvě brány piaristského kostela v Kroměříži; sochy sv. Petra a Pavla, sv. Cyrilla a Metoděje ve výklencích portálu stoličního chrámu Brněnského; sochy sv. Jana Křtitele, sv. Ivona a sv. Floriána kolem dominikánského kostela v Brně; „Kristus v hrobě“ v zámecké kapli v Židlochovicích; sochy na hlavním oltáři kostela Nanebevzetí P. Marie v Jihlavě; práce v metropolitním chrámě v Olomouci; dvanáct soch na hřbitovní zdi kostela „Naší milé Paní“ v Olomouci, společně s Winterhaltrem; byly rozděleny do různých kostelův.

Zoppelmann A., malíř ve Vídni.

Práce na nástropní malbě kostela Sloupského.

Na konec budiž připojen seznam měst a míst, v kterých se chovají práce jednotlivých zde jmenovaných umělců, aby ti, které zajímá věc, snáze je nalezli ve svých rodných obcích.

Adamov. Morgenstern Ondřej, sochař a štukatér.

Andělská Hora u Bruntála (Slezsko). Greipel, malíř.

Archlebov u Ždánic. Bauer Lukáš, malíř.

Babice u Brna (u Adamova). Lublínsky Antonín, malíř.

Babice u Mor. Budějovic. Hartmann Václav, malíř.

Babice (Pruské Slezsko). Kastner A., dekorační malíř. — Košacký A., sochař. — Leichert Felix, malíř.

Bánov u Uh. Brodu. Berger Ignác, malíř.

Barnov u Libavé (okr. Šternberský). Frömmel Jan Jiří, malíř.

Bartolovice u Hranic. Raab Ignác, malíř.

Batelov u Jihlavy. Rossier Pavel, malíř.

Bavorovice (Pruské Slezsko). Völkl Ferdinand, malíř.
Benešov (Pruské Slezsko). Licht Ferdinand, malíř.
Benetice u Třebíče. Hartmann Václav, malíř.
Bernatice u Nového Jičína. Frömmel Jan Jiří, malíř.
Beroun u Šternberka. Kutzer Cyrill, sochař. — Ludvík, dekorační malíř.
Běhařovice u Hrotovic. Winterhalter Josef, malíř.
Bílov u Bílovce. Frömmel Jan Jiří, malíř.
Bílovec (Slezsko). Leichert Felix, malíř. — Rubens, malíř.
Bilovice u Napajedel. Raab Ignác, malíř.
Bilovice u Podivína. Korompai Frant. Vavřinec, malíř.
Biskupice u Hrotovic. Winterhalter Josef, malíř.
Biskupice u Jevíčka. Super Tadeáš, malíř.
Bitárno (Slezsko). Günther Ig., malíř. — Lux Josef, malíř. — Winkler Ant., malíř.
Blištice (Pruské Slezsko). Kalter Josef, malíř. — Lauffer Emil, malíř.
Blučina u Židlochovic. Stern, malíř.
Bludov. Reinhart Jan, malíř
Bobrůvka u Nového Města. Licht Ferdinand, malíř.
Bohdalice u Bučovic. Führich Josef, malíř. — Hellich J., malíř.
Bohdalov u Zďára. Havelka Josef, malíř.
Bohuslavice u Napajedel. Manes Josef, malíř.
Bohuslavice (Pruské Slezsko). Lasser Josef, malíř, či Lassler?
Bojkovice u Uh. Brodu. Hanke Jan Kristián, malíř.
Boletice (Pruské Slezsko). Raab Ignác, malíř.
Borač u Tišnova. Hübner Josef a Antonín, malíři.
Boršice u Uh. Brodu. Raab Ignác, malíř.
Boršice u Uher. Hradiště. Zapletal A., malíř.
Boskovice. Engerth starší a J., malíř. — Fiota Silvestr. — Schroth Ondřej, stavitel.
Bousov u Litovle. Dickel Josef, malíř.
Branky u Valašského Meziříčí. Koblischke, umělecký stolař.
Bravantice u Klimkovic (Slezsko). Blasch Antonín, malíř, také Blaschke.
Břeclav. Bauer Lukáš, malíř.
Bretnová u Bruntála (Slezsko). Greipel, malíř.
Březník u Náměště (okr. Třebíčský). Weidlich Jan Josef, malíř.
Březolupy u Napajedel. Morávek Ignác, sochař.

Březina u Moravské Třebové. Hanke Jan Kristián, malíř. — Super Tadeáš, malíř.

Březová u Svitav. Leuchert Leopold, malíř. — Pistauer Jan Tomáš, malíř. — Schönbrunner Karel, malíř. — Super Fr. Karel Silvestr, malíř. — Werner Frant. v Březové, malíř.

Březí u Nov. Města. Kraker Jan Lukáš, malíř.

Březí u Velkého Meziříčí. Šťastný Matyáš, malíř.

Brno. Aigen Karel, malíř. — Březovský Fabián, umělecký stolař. Cimbalist, malíř. — Eckstein Frant., malíř. — Ermon Jan, malíř. — Etgens Jan, malíř. — Gialdi Jiří, architekt. — Gran Daniel le, malíř. — Grimm Mořic, stavitel. — Guttalek Vincenc, dekorační malíř. — Havelka Josef, malíř. — Hellich J., malíř. - Herde J. D., malíř. — Hickel, malíř. — Hintermaier Zbyněk, malíř. — Huk František, stolařský mistr. — Käsmann Josef, sochař. — Kiesling J., c. k. dvorní sochař. — Kirchner Dominik, sochař. — Klíčník Jiří, stavitel. — Korompai Frant. Vavřinec, malíř. Korompai Jan, malíř. — Kraker Jan Lukáš, malíř. — Kranach, malíř. — Kreipl Jiří, malíř. — Leichert Felix, malíř. — Ležatka Jan, kameník a štukatér. — Maulpertsch Frant. Antonín, malíř. — Mayer Ignác, malíř. — Mayer Raimund, dekorační malíř. — Nessmann Jan Adam, sochař. — Nevídal Ant., malíř. — Palko Frant., malíř. — Pozzo Ignác, malíř. — Pröpstel Kašpar, sochař. — Raab Ignác, malíř. — Rankl Matyáš, kameník. — Ricci (neb Ricca) Antonín, sochař. — Rotter Josef, malíř. — Sandrát Jáchym, malíř. — Satteler Jos., akademický malíř. — Schauberger Jan Jiří, sochař. — Scheffler Felix Ant., malíř. — Scherz J., sochař. — Schmidt Martin, malíř. — Schoonjans Antonín, malíř. — Schürová, malířka. — Schwarz Damascen. sochař. — Schweigel Ondřej, sochař. — Seeblumer Benedikt, malíř. — Spielberg Jan, malíř. — Steiner Jan Josef, c. k. dvorní malíř. — Stern Josef, malíř. — Stettner Bernard, umělecký stolař. — Süssmayer Tobiáš, sochař. — Svítil Josef, malíř. — Vikart Josef. — Weber Antonín, sochař. — Weber Josef, sochař. — Weitzmann Raimund, sochař. — Winterhalter Jan, sochař. — Winterhalter Josef Antonín, sochař. — Winterhalter Josef, malíř. — Zinter Bartoloměj, stavitel. — Zonner Ondřej, sochař.

Brodek u Konice. Redl Josef, malíř.

Brtnice u Jihlavy. Kosmas. malíř. — Raab Ignác, malíř. — Winterhalter Josef, malíř.

Brumovice u Krnova (Slezsko). Greipel, malíř.

Bruntál (Slezsko). Hanke Jan Kristián, malíř. — Onghers Osvald, malíř.

Brunzejf u Rymařova. Richter Antonín, malíř.

Brusovice u Frýdka (Slezsko). Hanke Jan Kristián, malíř.

Brušperk u Místku. Běla Jan. — Pomp J., malíř.

Buč u Žďára. Weidlich Jan Josef, malíř. — Winterhalter Josef, malíř.

Buchlovice u Uher. Hradiště. Raab Ignác, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.

Budeč u Daćic. Winterhalter Josef, malíř.

Budišov u Libavé. Pilk (lépe Pilz), malíř.

Budišov u Třebíče. Kopecký, malíř. — Prenner A., malíř. — Šťastný Matyáš, malíř.

Burgberk u Krnova. Eckstein Viktor, malíř.

Butovice u Fulneka. Frömmel Jan Jiří, malíř.

Bikov u Krnova (Slezsko). Pilz Jan (neb Josef), malíř. — Sebastini Frant., malíř.

Bítov u Vranova (okr. Znojemský). Rückert A., architekt.

Bystrc u Brna. Hübner Josef a Antonín, malíři. — Thalherr Frant., stavitel.

Bystřice nad Pernštýnem. Haupt Vavřinec, stavitel. — Hohn František, sochař. — Sebastini Frant., malíř.

Bystřice pod Hostýnem. Höfel Jan, malíř. — Koblischke, umělecký stolař. — Mautschko, malíř. — Sturm Tomáš, zednický mistr.

Bzenec. Schweigel Ondřej, sochař.

Čebín u Tišnova. Guttalek Vincenc, malíř dekorační. — Schweigel Ondřej, sochař. — Svítil Josef, malíř.

Čechy u Plumlova. Maulpertsch Frant. Ant., malíř.

Čermná u Vítkova (Slezsko). Frömmel Jan Jiří, malíř.

Čermné u Budišova. J. J. Frömmel, malíř.

Černá Hora u Blanska. Reiner J., malíř.

Černovice u Kunštátu. Geissler Ludvík, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.

Červená Voda u Šilperka. Hanke Jan Kristián, malíř.

Chornice u Jevíčka. Super Tadeáš, malíř.

Chvalatice u Vranova. Winterhalter Jos., malíř.
Chvalkovice u Vyškova. Sebastini Frant., malíř.
Chvalnov u Zdounek. Sebastini Frant., malíř.
Chvalovice u Znojma. Winterhalter Jos., malíř.
Čučice u Třebíče. Hübner Jos. a Ant., malíři.
Dačice. Rottmayer Jan Frant., malíř. — Schlepps, architekt. — Winterhalter Jos., malíř.
Dalešice u Hrotovic. Hessová Anna, svobodná paní, malířka. — Umstatt F. G., malíř.
Dědice u Vyškova. Guttalek Vincenc, dekorační malíř. — Kammereith Jan, sochař. — Korompai Frant. Vavřinec, malíř. — Korompai Jos., malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. — Stern Jos., malíř.
Dešná u Jemnice. Pichler Bedřich, dekorační malíř.
Dětřichov u Šternberka. Frömmel Jan Jiří, malíř.
Dětřichovice (Slezsko). Greipel, malíř.
Dobromělice u Kojetína. Sebastini Frant., malíř.
Dolany u Olomouce. Hanke Jan Kristián, malíř. — Korompai Josef, malíř. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Sattler Jos., akad. malíř.
Dolní Bobrová u Nového Města. Licht Ignác, malíř.
Dolní Dubňany u Morav. Krumlova. Morávek Ignác, sochař.
Dolní Kounice u Ivančic. Felix Matěj, malíř.
Dolní Moravice u Rymařova. Greipel, malíř. — Mather Jan Michal, malíř. — Pilz Jan (neb Jos.), malíř.
Dolní Němčice u Dačic. Licht Ferd., malíř.
Dolní Štěpánov u Šternberka. Hanke Jan Kristián, malíř. — Pilz Jan (neb Jos.), malíř. — Raab Ignác, malíř.
Dolní Újezd u Hranic. Pilz Jan (neb Jos.), malíř.
Dolní Vistonice u Mikulova. Lengelacher Ignác, sochař.
Domanín u Uher. Ostroha. Raab Ignác, malíř.
Domášov u Šternberka. Pilz Jan (neb Jos.), malíř.
Domaželice u Holešova. Kiesling Jos., malíř.
Domštát u Šternberka. Pilz Jan (neb Jos.), malíř.
Doubravice u Blanska. Hof Jindřich, malíř.
Doubravník u Tišnova. Licht Ferdin., malíř. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Raab Ignác, malíř.
Drahanovice u Olomouce. Sylva Taroucca August hrabě, malíř.
Drahany u Plumlova. Werner Frant., malíř.

Drahotouše u Hranic. Görig Jos., stavitel. — Ležatka Jan, kameník a štukatér. — Pilz Jan (neb Jos.), malíř. — Princ Michal, štukatér. — Scholz Leop. prof., malíř. — Vörndle August, malíř.

Dřevohostice u Bystřice pod Hostýnem. Raab Ignác, malíř.

Drnholec u Mikulova. Grimm Frant., stavitel. — Reitter Karel, sochař. — Schweigel Ondřej, sochař. — Winterhalter Jos., malíř.

Dub u Olomouce. Kličník Jiří, stavitel. — Kohl A., sochař. — Stern Jos., malíř.

Dukovany u Hrotovic. Weidlich Jan Jos., malíř. — Winterhalter Jos., malíř.

Dvorce u Šternberka. Bauer Lukáš, malíř. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Preiss Frant., malíř.

Dyjákovice u Jaroslavic. Bayer R., malíř. — Morgenschön (vl. Wagenschön), malíř.

Dyjákovičky u Znojma. Winterhalter Jos., malíř.

Frydentál u Jevíčka. Adolf Fr. a Kar., malíři.

Frydlant u Místka. Dobiašovský, malíř.

Fryšava u Nového Města. Jungnikl, dekorační malíř.

Fulštejn u Osoblahy (Slezsko). Blasch Jos., malíř. — Zettelmann Jan, malíř.

Fulnek. Hirnle Frant., sochař. — Leichert Felix, malíř. — Raab Ignác, malíř. — Sattler Jos., akad. malíř.

Gruna u Morav. Třebové. Super Tadeáš, malíř. — Tittmann Jan, malíř.

Halenkov u Vsetína. Berger Ignác, malíř. — Hromádka Josef, sochař.

Hankštejn u Rymařova. Hanke Jan Kristián, malíř. — Zink Jakub, malíř.

Hanušovice u Starého Města. Hanke Jan Kristián, malíř.

Heraltice u Třebíče. Hartmann Václav, malíř.

Herčivald u Dvorců (o. Šternberský). Christ Jos., malíř, — Pilz Jan (neb Jos.), malíř.

Heřmanov u Vel. Meziříčí. Gionima Šimon, malíř. — Licht Ferdin., malíř.

Heřmanice u Opavy (Slezsko). Licht A., malíř. —

Hlina u Ivančic. Mayer Jos., malíř.

Hlubčice (Prus. Slezsko). Jorg A., sochař.

Hluk. Morávek Ignác, sochař.
Hnanice u Znojma. Mik. Edelspitz, stavitel.
Hněvotín u Olomouce. Korompai Jos., malíř.
Hodonice u Znojma. Dittenberger Gustav, malíř. — Kraker Jan Lukáš, malíř. — Radda Vojtěch, malíř.
Hodonín. Raab Ignác, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.
Holasovičky (Prus. Slezsko). Kotte Kar., malíř.
Holba u Šumperka. Reichl Jos., malíř.
Holčovice u Albrechtic. Schindler Edmund, malíř.
Holešov. Fritsch Jos., sochař. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Kiesling Jos., malíř, — Palko Frt., malíř. — Pilz Jan (neb Jos.), malíř. — Schauberger Jan Jiří, sochař. — Tizian, malíř. — Zonner Ondřej, sochař.
Horní Bečva u Rožnova. Havránek Ferdin., malíř. — Pilz Jan (neb Jos.), malíř.
Horní Bobrová u Nového Města. Weidlich Jan Jos., malíř. — Winterhalter Jos., malíř.
Horní Břečkov u Vranova (o. Znojemský). Winterhalter Josef, malíř.
Horní Dubňany u Morav. Krumlova. Korompai Frant. Vavřinec, malíř.
Horní Grunt. Kutzer B., sochař.
Horní Kounice u Hrotovic. Winterhalter Jos., malíř.
Horní Město u Rymařova. Hanke J. K., malíř. — Zink J., malíř.
Horní Němčice u Telče. Feldhass Ant., malíř.
Horní Ujezd u Bystřice pod Hostýnem. Koblischke, umělecký stolař.
Hoštice (Prus. Slezsko). Korompai Frant. Vavř., malíř.
Hoštice u Zdounek. Guttalek Vincenc, dekorační malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. — Zeilner, sochař.
Hostýn. Edele Benedikt, sochař. — Hamann Jos., dekor. malíř. — Sturm Tomáš, zednický mistr.
Hrabyně u Opavy. Günther Ignác, malíř.
Hradec u Uničova. Košacký A., sochař.
Hrádek u Jaroslavic. Maulpertsch Frant. Ant., malíř.
Hradisko u Kroměříže. Kiesling Josef, malíř.
Hradisko u Olomouce. Brand Jan Kristián, malíř. — Dechet Hanuš, stavitel. — Egidi, kameník. — Etgens Jan, malíř. — Fissee Michal, malíř. — Fontana Baltazar, stavitel, sochař.

malíř a štukatér. — Glöckel Lukáš, stavitel. — Gran Daniel le, malíř. — Hagenmüller Jan, sochař. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Heinz Ant., sochař. — Lublinský Ant., malíř. — Mandik Matyáš, kameník. — Mathis Jan, stavitel. — Nieport Jan, malíř. — Oed Kristián, zednický mistr. — Porst Matyáš, zednický mistr. — Reich Wolfgang, stavitel. — Rejna Karel, zednický mistr. — Ricci (neb Ricca) Ant., sochař. — Riga Ant., sochař. — Schoonjans Ant., malíř. — Stern Josef, malíř. — Strauss Dionys, malíř. — Tassi Ant., malíř. — Troger Pavel, malíř. — Ullrich Karel, kameník. — Unterberger Michal, malíř. — Vidon Jos., malíř. — Winterhalter Jos. Ant., sochař. — Winterhalter Michal, sochař.

Hradiště u Znojma. Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Raab Ignác, malíř. — Radda Vojtěch, malíř. — Winterhalter Jos., malíř.

Hranice. Grimm Frant., stavitel. — Nessmann Jan Adam, sochař. Pilz Jan (neb Jos.), malíř. — Sebastini Frant., malíř. — Slováček Ant., zednický mistr. — Steiner Jan Jos., c. k. dvorní malíř. — Stern Jos., malíř.

Hrobníky (Pr. Slezsko). Leichert F., malíř.

Hrušovany. Weidlich Jan Jos, malíř.

Hukvaldy u Místka. Kupelwieser Leop., malíř.

Hunkovice u Židlochovic. Stern, malíř.

Hustopeč. Hof Jindřich, malíř. — Stránský Jan, sochař.

Hustopeč u Kelče. Schefer Ondřej, sochař.

Hynčice u Vel. Losina. Odrlický neb Oderlitzer, malíř.

Chřenovice (Prus. Slezsko). Licht Ferdin., malíř. — Weinhold, malíř.

Ivaň u Židlochovic. Licht Ferdinand, malíř.

Ivančice. Hojný Josef, malíř. — Winterhalter Josef, malíř.

Ivanovice u Vyškova. Koblischke, umělecký stolař. — Prachař Ant., malíř.

Jaktař u Opavy. Leichert Felix, malíř.

Jalubí u Uher. Hradiště. Raab Ignác, malíř.

Jamartice u Rymařova. Dickel Jos., malíř.

Janov u Jindřichova (Slezsko), Traunfellner, malíř.

Janovice u Rymařova. Hanke Jan Kristián, malíř.

Jaroměřice u Morav. Budějovic. Buček Karel, malíř. — Gionima Šimon, malíř. — Winterhalter Jos. Ant., sochař.

Jaroslavice u Znojma. Höfel Jan, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.

Jedle u Šilperka. Dallinger Jan, malíř. — Sampach Kristián neb Šebastián (asi předešlý) malíř.

Jedovnice. Korompai Leop., malíř. — Wagner Frant., malíř.

Jelení u Bruntála. Amant, sochař.

Jemnice. Geiling, malíř. — Winterhalter Jos., malíř.

Jesenec u Konice. Schoonjans Ant., malíř.

Jevíčko. Havelka Jos., malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.

Jevišovice u Znojma. Brandel Jan Petr, malíř. — Matiell Vavřinec, sochař. — Werner Frant., malíř v Brně.

Jihlava. Braka Augustin, kamenik. — Brandel Jan Petr, malíř. — Brentani Jan, štukatér. — Carosta Petr, štukatér. — Etgens Jan, malíř. — Geissler Alois, malíř. — Halwachs Michal, malíř. — Koranda Václav, dekor. malíř. — Kraker Jan Lukáš, malíř. — Krumolín Jos., sochař. — Lauterer Adam, malíř. — Noldinger Frant., architekt. — Nosecký Václav, malíř. — Pistauer Jos., malíř. — Preiss Frant., malíř. — Raab Ignác, malíř. — Rotter Jos., malíř. — Schauberger Jan Jiří, sochař. — Schopper Tomáš, stavitel. — Steiner Jan Jos., c. k. dvorní malíř. — Süssmayer Tobiáš, sochař. — Tizian, malíř. — Töpper Karel, malíř. — Zonner Ondřej, sochař.

Jindřichov u Hranic. Chambrez, malíř.

Jindřichovice. (Prus. Slezsko). Krause Ant., malíř.

Jiříkov u Rymařova. Fritsch Jan Kašpar, malíř. — Leichert Felix, malíř.

Jívová u Šternberka. Hanke Jan Kristián, malíř.

Janov u Jindřichova (Slezsko). Günther Ignác, malíř.

Karlov u Šilperka. Walter Florián, malíř.

Karlovice u Vrbna (Slezsko). Greipel, malíř.

Kdousov u Jemnice. Daisinger F. L., malíř.

Kelč u Hranic. Adolf Ludvík, malíř. — Feldhass Ant., malíř. — Hamb Frant., sochař. — Prchal Jan, sochař. — Raab Ignác, malíř.

Ketkovice u Náměště. Werner Frant., malíř v Brně.

Ketř (Prus. Slezsko). Sing Kašpar, bavorský dvorní malíř.

Kladky u Jevíčka. Horký Frant., malíř. — Sauer Jan, malíř. — Zerhau, sochař.

Klenovice u Kojetína. Rabenalt Adolf, malíř.
Klentnice u Mikulova. Lechleitner, mramorář. — Schweigel Ondřej, sochař. — Winterhalter Jos., malíř.
Klimkovice (Slezsko). Kindermann Dominik, malíř.
Klobouky u Hustopeče. Führich Jos., malíř. — Hübner Jos. a Ant., malíři.
Kněžice u Jihlavy. Preiss Frant., malíř.
Kojetín. Herbert Eliáš Ferdinand, malíř. — Herbert Bohumír, malíř. — Nevídal Jiří, malíř. — Zeidler, učitel kreslení.
Kolenfurt u Mikulova. Břenek Jos., sochař. — Hübner Jos. a Ant., malíři.
Komárov. Korompai Leop., malíř. — Richtrová Karolina, malířka. — Waizmann Frant., malíř.
Komín u Brna. Deboys Adolf, malíř.
Komořany u Vyškova. Lublinský Ant., malíř.
Koněšín u Náměště. Šrámek Ant., malíř.
Kopřivov u Šumperka. Odrlický neb Oderlitzer, malíř.
Kostelec u Krnova (Slezsko). Gebhardt Jan, malíř.
Kostelní Myslová u Telče. Altmann Matyáš Frant., malíř.
Kostelní Vydří u Dačic. Rösch Frant., dekorační malíř. —
Kralice u Náměště (o. Třebíčský). Brunner Frant., sochař. — Schoonjans Ant., malíř.
Kralovice (Prus. Slezsko). Linke A., stavitel.
Královo Pole. Knoller Martin, malíř. — Leichert Felix, malíř. — Ležatka Jan, kameník a stukatér. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Pock Tobiáš, malíř. — Schmiedt Martin, malíř. — Stern Jos., malíř.
Krásensko. Gebhardt Jan, malíř.
Krásonice u Telče. Kraker Jan Lukáš, malíř.
Křenová u Olomouce. Turovský Jos., malíř.
Křenová u Moravské Třebové. Hanke Jan Kristián, malíř. — Super Tadeáš, malíř.
Křepice u Židlochovic. Schweigel Tomáš, sochař.
Krhov u Hrotovic. Winterhalter Jos., malíř.
Krnov (Slezsko). Dallinger Jan, malíř. — Greipel, malíř. — Pilz Jan (neb Josef), malíř. — Stern Josef, malíř.
Křižanov u Vel. Meziříčí. Basile Januarius, malíř. — Pock Tobiáš, malíř.

Křižanovice u Slavkova. Hromádka Jos., sochař. — Schabart Frant., malíř.

Křížovy (Pruské Slezsko). Bokelen, malíř.

Kroměříž. Adolf Karel, malíř. — Bassano Jakub, malíř. — Breughel Petr, malíř. — Dürer Albrecht, malíř. — Etgens Jan, malíř. — Fontana Baltazar, stavitel, sochař, malíř a štukatér. — Führich Josef, malíř. — Hirnle Frant., sochař. Holbein, malíř. — Jäger, dvorní architekt. — Koblischke, umělecký stolař. — Kupelwieser Leop., malíř. Ležatka Jan, kameník a štukatér. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Ostade, malíř. — Petter Ant., malíř. — Poussin, malíř. — Prchal Jan, sochař. — Raibolini Frant., malíř. — Reitter Karel, sochař. — Reni Guido, malíř. — Rosa Salvator, malíř. — Rubens, malíř. — Scharter Jan a Michal, bratři, řezbáři. — Schauberger Jan Jiří, sochař. — Sebastini Sebastiano, malíř. — Solimena Frant., malíř. — Spagnoletto, malíř. — Stern Jos., malíř. Teniers Daniel, malíř. — Toncalla Carpoforo z Milána, malíř. — Troger Pavel, malíř. — Unterberger Michal, malíř. — Veronese Paolo, malíř. — Zonner Ondřej, sochař.

Křoví u Vel. Meziříčí. Mařík Tomáš, malíř. — Schweigel Tomáš, sochař.

Křtalek u Vranova. Doré Jos., malíř.

Křtěnice u Moravského Krumlova. Schweigel Ondřej, sochař. — Winterhalter Jos., malíř.

Křtiny u Brna. Etgens Jan, malíř. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Lengelacher Ignác, sochař. — Lublinský Ant., malíř. — Raab Ignác, malíř. — Ritz A., zednický mistr. — Schweigel Ondřej, sochař. — Winterhalter Jos., malíř.

Krumperky u Šumperka. Super Tadeáš, malíř.

Kučerov u Bučovic. Schweigel Ondřej, sochař.

Kujavy u Fulneka. Hanke Jan Kristián, malíř.

Kunčice u Fulneka. Günther Ignác, malíř.

Kunovice u Uher. Hradiště. Hanke Jan Kristián, malíř. — Raab Ignác, malíř.

Kunštát. Dittmann Jan, malíř. — Klein Jan, malíř.

Kunvald u Nového Jičína. Běla Frant., malíř. — Hrabovský, sochař.

Kuřim u Tišnova. Endlinger Jan, malíř. — Stern Jos., malíř. — Winterhalter Jos., malíř.
Kyjov. Maulpertsch Frant., malíř.
Lažánky u Tišnova. Weidlich Ant., malíř.
Lanžhot. Baumgartner Karel, malíř.
Lanžov u Vranova. Doré Jos., malíř.
Lechovice u Znojma. Damel Kristián, stavitel. — Fissee Michal, malíř. — Schoonjans Ant., malíř. — Winterhalter Jos., malíř.
Lednice. Angeler, sochař. — Brand Jan Kristián, malíř. — Brandel Jan Petr. — Engel, architekt. — Hartmuth Jos., architekt. — Högler, sochař. — Kiesling, c. k. dvorní sochař. — Klieber Jos., sochař. — Kornhäusel Jos., architekt. — Reidinger, sochař. — Schilcher A., malíř. — Wingelmüller Jiří, architekt.
Lesnice u Zábřeha. Havelka Jan, malíř.
Letovice u Boskovic. Hromádka Jos., sochař.
Lhota Francova u Valaš. Klobouk. Hanke Jan Kristián, malíř.
Lhotka u Vítkova (Slezsko). Günther Ignác, malíř.
Libuše u Šternberka. Sebastini Frant., malíř.
Lichnov u Benešova (Slezsko). Wolf A., malíř.
Lipník. Berger Ignác, malíř. — Frömmel Jan Jiří, malíř.
Liptaň u Osoblahy (Slezsko). Licht Ferdinand, malíř.
Líšeň u Brna. Genaart Jan, malíř. — Zilliak Václav, malíř.
Litenčice u Zdounek. Hromádka Jos., sochař. — Sebastini Frant., malíř.
Litobratřice u Mikulova. Šťastný Matyáš, malíř.
Litovel. Krátký Emanuel, malíř. — Scholz Leop., prof., malíř.
Loděnice u Morav. Krumlova. Nejebse Martin, malíř.
Lomnice u Rymařova. Dittel Jos., malíř. — Günther Ignác, malíř.
Lomnice u Tišnova. Anderle, malíř. — Birong A., malíř. — Břenek Jos., sochař.
Loštice. Sebastini Frant., malíř.
Louka u Znojma. Bergel Jan, malíř. — Bernegger Frant., sochař. — Fischer Vincenc, malíř. — Hillebrand A., architekt. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Mühldorfer Jos., malíř. — Mik. Edelspitz, stavitel. — Palko Frant., malíř. — Pilgram A., dvorní architekt. — Winterhalter Jos. Ant., sochař.
Luka u Jihlavy. Šrámek Ant., malíř. — Steiner Jan Jos., c. k. dvorní malíř.

Lukov u Vranova (okr. Znojemský). Winterhalter Josef, malíř.
Lulč u Vyškova. Raab Ignác, malíř — Schweigel Ondřej, sochař.
Lysice u Kunštátu. Fritz Jiří, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. — Svítil Jos., malíř.
Lysotice (Prus. Slezsko). Leichert Felix, malíř. — Schall Rafael, malíř.
Malá Moravice u Bruntála (Slezsko). Greipel, malíř. — Kindermann Dominik, malíř.
Malenovice u Napajedel. Chambrez, malíř.
Malešovice u Židlochovic. Hämerlein, malíř.
Mankovice u Oder (Slezsko). Frömmel Jan Jiří, malíř.
Maršíkov u Visenberka. Kutzer Bernard, sochař. — Raab Ignác, malíř.
Mašovice u Znojma. Maulpertsch Frant. Ant., malíř.
Matějovice u Dačic. Gran Daniel le, malíř. — Sampach Kašpar, malíř.
Měřín u Vel. Meziříčí. Havelka Jos., malíř. — Preiss Frant., malíř. — Šrámek Ant., malíř.
Mikulov. Adolf Frant., malíř. — Bauer A., sochař. — Breughel Petr, malíř. — Gross Ferdin. — Käsmann Jos., sochař. — Koch, architekt. — Kupelwieser Leop., malíř. — Leichert Felix, malíř. — Leimen Jos., sochař. — Lengelacher Ignác, sochař. — Mangold Jan, sochař. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Michel Angelo. — Preiner Josef, malíř. — Reni Guido. — Riga Ant., sochař. — Schweigel Ondřej, sochař. Troger Pavel, malíř. — Winterhalter Jos., malíř. — Wirkner Jan, sochař. — Zirkowetz Jan, sochař.
Mikulovice u Znojma. Radda Vojtěch, malíř.
Milifron u Znojma. Högel Jan, sochař. — Leichert Felix, malíř. Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Winterhalter Jos., malíř.
Milonice u Bučovic. Medřický, malíř.
Mistek. Böhm Václav. — Engler Michal, malíř. — Günther Ignác, malíř. — Hořička Frant., dekorační malíř. — Kammereith Pavel, malíř. — Leichert Felix, malíř. — Němec Valentin, řezbář. — Orel (Orlíček), zednický mistr. — Scherhau, řezbář. — Steiner Jan Jos., c. k. dvorní malíř. — Stern Jos., malíř — Titsch Frant., řezbář. — Weissmann Matyáš, sochař.
Mistřín u Kyjova. Raab Ignác, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.

Modřice u Brna. Licht Ferdin., malíř.
Mohelnice. Kammereith Pavel, malíř. — Pilz Jan (neb Jos.), malíř. — Weintritt Baltazar, malíř.
Moravičany u Mohelnice. Hamann Jos., dekor. malíř. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Raab Ignác, malíř.
Moravská Ostrava. Frömmel Jan Jiří, malíř. — Vladař Jos., sochař.
Moravská Radiměř u Svitav. Anderscht Ondřej, malíř. — Geissler Ludvík, malíř.
Moravská Třebová. Hanke Jan Kristián, malíř. — Horký Frant., malíř. — Petri Petro, malíř. — Raab Ignác, malíř. — Sommer, sochař. — Sturmer Jan, sochař. — Super Frant. Karel Silvestr, malíř. — Super Tadeáš, malíř.
Moravské Budějovice. Fritz Petr, malíř. — Tullinger, malíř.
Moravský Kočov u Rymařova. Fritsch Jan Kašpar, malíř.
Moravský Krumlov. Gutwein Jan Jiří, malíř. — Huber, malíř. Maurer Hubert, malíř. — Winterhalter Jos., malíř.
Morkovice u Zdounek. Hirnle Frant., sochař. — Leichert Felix, malíř. — Ležatka Jan, kameník a štukatér.
Mutěnice u Hodonína. Leichert Felix, malíř.
Mysločovice u Holešova. Pilz Jan (neb Josef), malíř.
Načeratice u Znojma. Winterhalter Jos., malíř.
Náměšť u Olomouce. Hanke Jan Kristián, malíř. — Kindermann Dominik, malíř.
Náměšť u Třebíče. Klieber Josef, sochař. — Kornhäusel Josef, architekt. — Troger Pavel, malíř. — Winterhalter Josef Antonín, sochař.
Napajedla. Brenner Adam, malíř. — Kauczig Frant., malíř. — Wagner Frant. Julius, malíř.
Našiměřice u Mor. Krumlova. Mayer Ignác, malíř.
Násilé (Prus. Slezsko). Leichert Felix, malíř.
Nedvědice u Tišnova. Hübner Josef a Antonín, malíři.
Němčice u Kojetína. Kiesling Josef, malíř. — Strobl František, malíř.
Německá Nová Cerekev (Prus. Slezsko). Krause A., malíř. — Schubert Jos., sochař.
Německé Kněnice u Ivančic. Hübner Josef a Ant., malíři.
Německé u Nového Města. Schweigel Ondřej, sochař. — Thenis, malíř. — Willmann Michal, malíř. — Zadejček Fr., malíř.

Neslovice u Ivančic. Winterhalter Josef, malíř.
Netín u Vel. Meziříčí. Guttalek Vincenc, malíř dekorační. — Töpper Karel, malíř. — Weidlich Jan Josef, malíř.
Neufunk u Rymařova. Hanke Jan Kristián, malíř.
Nevojice u Bučovic. Medřický, malíř.
Nikolčice u Židlochovic. Hübner Josef a Antonín, malíři.
Nivnice. Telčik Benedikt, štukatér.
Nížkovice u Slavkova. Hübner Josef a Antonín, malíři.
Nosislav. Stern, malíř.
Nová Říše. Bassans Jakub, malíř. — Breughel Petr, malíř. — Ens Adam, malíř. — Fenzl A., malíř. — Hennevogel, sochař. — Holbein, malíř. — Korompai Leop., malíř. — Kraker Jan Lukáš, malíř. — Mayer Ignác, malíř. — Platzer, malíř. — Prchal Jan, sochař. — Rosa Salvator, malíř. — Rugendas, malíř. — Šašeci Rudolf, malíř. — Seebald Václav, sochař. — Steiner Jan Josef, malíř. — Vernet, malíř. — Winterhalter Josef, malíř. — Wouwermans, malíř. — Würth Frant. Xaver, modelář.
Nová Trnávka u Mor. Třebové. Super Tadeáš, malíř.
Nová Ulice u Olomouce. Beda Václav, stavitel. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Pilz Jan (neb Josef), malíř.
Nové Hvězdlice u Bučovic. Raab Ignác, malíř.
Nové Lublice u Vítkova (Slezsko). Sprinz Theodor, dekorační malíř.
Nové Veselí u Žďára. Kautsch Jan, malíř. — Weidlich Jan Josef, malíř.
Nové Vrbno u Fulneka. Hartmann Frant., malíř.
Nové Zámky u Litovle. Hartmuth Josef, architekt.
Novosady u Jemnice. Augustinus a St. Luca.
Novosedly u Mikulova. Licht Ferdinand, malíř.
Nový Jičín. Herbert Eliáš Ferdinand, malíř.
Nový Rousinov. Miegil, malíř.
Obřany u Brna. Bleiberger, malíř. — Ferenz A., malíř. — Werner Frant., malíř v Brně.
Obyčtov u Žďára. Kasal, malíř.
Odry. Günther Ignác, malíř. — Lux Josef, malíř.
Olbramice u Klimkovic (Slezsko). Herbert Eliáš Ferd., malíř.
Olbramovice u Moravského Krumlova. Mayer Ignác, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.

Oldřišov (Pruské Slezsko). Blasch Ant., také Blaschke, malíř.
Olešnice u Kunštátu. Schweigel Ondřej, sochař. — Vašíček stavitel.
Olomouc. Aldegraf Hanuš, malíř. — Arche Ant., stavební rada — Bassano Jakub, malíř. — Bredal, malíř. — Breughel Petr, malíř. — Candido Petr, malíř. — Caracci Anibale, malíř. — Dam, malíř. — Donner Rafael. — Drechsler Jan, malíř. — Dürer Albrecht, malíř. — Dyck van, malíř. — Fastenberger, malíř. — Fontana Baltazar, stavitel, sochař, malíř a štukatér. — Francia Fr., malíř. — Glöckel Lukáš, stavitel. — Gran Daniel le, malíř. — Hackenschmid Mikuláš, zednický mistr. — Hamilton, malíř. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Harringer Karel Jos., malíř. — Heinz Jiří, sochař. — Herb, malíř. — Hoffer Jindřich, malíř. — Holbein, malíř. — Jourdan, malíř. — Kniebandl Matyáš, zednický mistr. — Kornhäusel Josef, architekt. — Korompai František Vavřinec, malíř. — Kupecký Jan, malíř. — Lanfranco, malíř. — Leichert Felix, malíř. — Lublies Antonín, malíř. — Lublinský Ant., malíř. — Mach Bernard, stavitel. — Mana A., sochař. — Mazzari de, malíř. — Miris, malíř. — Mohrweiser, inženýr. — Monti Innocenc, malíř. — Müller Hanuš, zednický mistr. — Ostade, malíř. — Palma, malíř. — Perner Šimon, stolař. — Piazzeta, malíř. — Pilz Jan (neb Josef), malíř. — Pirner Jan, architekt. — Raab Ignác, malíř. — Ricci, malíř. — Rönder Václav, kameník. — Roos, malíř. — Rösner, professor, malíř. — Rubens, malíř. — Ruthard C., malíř. — Sattler Josef, akad. malíř. — Scherzauf František, sochař. — Schmit Jan Jiří, malíř. — Schönfeld, malíř. — Sebastini Frant., malíř. — Skreta Karel, malíř. — Spagnoletto, malíř. — Tam, malíř. — Teniers Daniel, malíř. — Teniers Jan, malíř. — Thomas Jan, malíř. — Thomasberger Augustin, sochař. — Tizian, malíř. — Toncalla Carpoforo z Milana, malíř. — Treger Wolfgang, sochař. — Trevisani Frant., malíř. — Vernet, malíř. — Veronese Paolo, malíř. — Vikart Josef, malíř. — Vinci Leonardo da, malíř. Vort Ferd., malíř. — Willmann Michal, malíř. — Winterhalter Josef Antonín, sochař (s Zonnerem). — Winterhalter Josef, malíř. — Zirn David, sochař. — Zonner Ondřej, sochař.
Opava. Dinke Vavřinec. — Epée l', malíř. — Glasner Martin, kameník. — Günther Ignác, malíř. — Hanke Jan Kristián,

malíř. — Hausrucker Jiří, zednický mistr. — Kraker Jan Lukáš, malíř. — Leichert Felix, malíř. — Raab Ignác, malíř. — Riet, zednický mistr. — Ruef Jan, sochař. — Sampach Kašpar, malíř. — Sattler Josef, akad. malíř. — Steiner Frant. Xaver, malíř. — Stern Josef, malíř. — Ullrich Karel, kamenik. — Wawere H. V., malíř.

Opavice (Prus. Slezsko). Frank A., malíř. Lasser Jos., malíř.

Oslavany u Ivančic. Raab Ignác, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.

Osoblaha (Slezsko). Kutzer Bernard, sochař.

Osovská Bítiška u Vel. Meziříčí. Winterhalter Josef, malíř.

Ostravice u Místka. — Frömmel Jan Jiří, malíř. — Herbert Bohumír, malíř.

Ostrovačice u Ivančic. Raab Ignác, malíř. — Rainer J., malíř. — Schweigel Ondřej, sochař.

Ostružná u Starého Města. Hanke Jan Kristián, malíř.

Osyky u Tišnova. Šťastný Matyáš, malíř.

Otnice u Slavkova. Hitsche Adolf, stavitel. — Oblížek J., malíř. — Rieser M., malíř.

Pačlavice u Zdounek. Tettnauer Florián, malíř.

Palkovice u Místka. Engler Michal, malíř.

Palupín u Telče. Gallina Frant., malíř.

Paseka u Uničova. Ablasser, malíř.

Paskov u Místka. Höfel Jan, malíř. — Saint-Genoisová, hraběnka, roz. svob. paní Rebentischová, malířka.

Pavlov u Telče. Altmannn Josef, malíř. — Pistauer Jan Tomáš, malíř. — Seebald Václav, sochař.

Pavlovice u Bystřice pod Hostýnem. Koblischke, umělecký stolař.

Pavlovice u Kojetína. Brenner Adam, malíř. — Zapletal A., malíř.

Pelhřimov (Prus. Slezsko). Burger A., starší, malíř.

Perná u Mikulova. Lengelacher Ignác, malíř.

Petrovice u Blanska. Šťastný Matyáš, malíř.

Petrovice u Visenberka. Troger Pavel, malíř.

Píšť (Prus. Slezsko). Licht Ferdin., malíř.

Pivín u Přerova. Hanke Jan Kristián, malíř.

Plumlov. Ringelhahn, malíř.

Plšť (Prus. Slezsko). Blasch Ant., také Blaschke, malíř.

Počenice u Zdounek. Frömml Jan Jiří, malíř.
Podolí u Jemnice. Winterhalter Jos., malíř.
Podolí u Opavy. (Slezsko). Günther Ignác, malíř.
Podštát u Hranic. Lasser Jos., malíř, či Lassler?
Pohoř u Fulneka. Breyer Jan, malíř.
Pohořelice u Židlochovic. Gutwein Jan Jiří, malíř.
Polehradice u Valašs. Klobouk. Tízian, malíř.
Polešovice u Uher. Hradiště. Fontana Baltazar, stavitel, malíř, sochař a štukatér. — Raab Ignác, malíř.
Pomorčovice (Prus. Slezsko). Matthäus, malíř.
Popelín u Telče. Resch Frant., malíř.
Popovice u Ivančic. Hübner Jos. a Ant., malíři.
Poruba u Hranic. Müller Jos., malíř. — Pokorný Jan, malíř. — Saint-Genois August, hrabě, malíř.
Posutice (Prus. Slezsko). Reichert Jan, malíř.
Pouzdřany u Mikulova. Lengelacher Ignác, sochař.
Povel u Olomouce. Pilz Jan (neb Josef), malíř.
Pozlovice u Uh. Hradiště. Kurz Vincenc.
Pozořice u Slavkova. Bayer Frant., malíř. — Schweigel Tomáš, sochař.
Předklášteři u Tišnova. Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Raab Ignác, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. — Stern Jos., malíř.
Předmostí u Přerova. Korompai Jos., malíř.
Přerov. Faderle Jindřich, štukatér. — Hoffmann A., malíř. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř.
Příbor. Heliodor, stavitel. — Long Adam de, malíř. — Raab Ignác, malíř. — Ulrich Jos., malíř. — Volný Jiří, malíř.
Přímětice u Znojma. Kraker Jan Lukáš, malíř. — Monzorno, malíř.
Přítluky u Hustopeče. Raab Ignác, malíř.
Prostoměřice u Znojma. Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Winterhalter Jos., malíř.
Pulgary u Mikulova. Schmidt Martin, malíř.
Pusté Žibřidovice u Visenberka. Raab Ignác, malíř.
Račice u Vyškova. Danner, malíř. — Mesmer V., malíř.
Radostín u Vel. Meziříčí. Schweigel Ondřej, sochař. — Stržanovský, malíř. — Winterhalter Jos., malíř.

Rájec u Blanska. Beduzzi, architekt. — Hof Jindřich, malíř. — Maratti Karel, malíř.

Rajhrad. Brandt, malíř. — Břenek Jos., sochař. — Cochin. — Edele Benedikt, sochař. — Etgens Jan, malíř. — Fastenberger, malíř. — Green. — Kličník Jiří, stavitel. — Kranach, malíř. — Lengelacher Ignác, sochař. — Piterii, malíř. — Preiss Frant., malíř. — Raab Ignác, malíř. — Rosa Salvator, malíř. — Santini Jan, architekt. — Schweigel Ondřej, sochař. — Skreta Karel, malíř. — Šťastný Matyáš, malíř. — Storch, malíř. — Willmann Michal, malíř. — Winterhalter Jos. Ant., sochař. — Winterhalter Jos., malíř. — Zelený Jos., malíř.

Rancířov u Jihlavy. Altomente Bartoloměj, malíř. — Steiner Jan Jos., c. k. dvorní malíř.

Rašov u Tišnova. Andrle, malíř.

Rataje u Kroměříže. Feldhass Ant., malíř. — Pilz Jan (neb Josef), malíř.

Řečkovice u Brna. Raab Ignác, malíř.

Rejhartice u Šumperka. Kress Jindřich, malíř.

Renoty u Uničova. Hanke Jan Kristián, malíř. — Pilz Jan (neb Josef), malíř. — Sonnleithner Frant., malíř.

Řeznovice u Ivančic. Winterhalter Josef, malíř.

Roketnice u Třebíče. Raab Ignác, malíř.

Rosice u Ivančic. Bleiberger Josef, sochař. — Hübner Josef a Antonín, malíři. — Schweigel Ondřej, sochař. — Stern Josef, malíř. — Wenzel Antonín, sochař.

Roštín u Zdounek. Chambrez, malíř. — Hromádka Jan, sochař. — Hübner Josef a Antonín, malíři.

Rožnov. Schoonjans Antonín, malíř.

Rozsochy u Bystřice nad Pernštýnem. Korompai Frant. Vavřinec, malíř.

Rozstání u Plumlova. Šťastný Matyáš, malíř. — Tizian, malíř.

Ruda nad Moravou u Šumperka. Dallinger Jan, malíř. — Winterhalter Josef, malíř.

Rudíkov u Vel. Meziříčí. Winterhalter Josef, malíř.

Rudoltice u Libavy (okr. Šternberský). Frömmel Jan Jiří, malíř. — Millian Tadeáš, malíř.

Růžená u Telče. Pistauer Jan Tomáš, malíř.

Rychnov u Moravské Třebové. Moschner Frant., malíř. — Super Tadeáš, malíř.

Rymařov (Kosteliček pod lipami). Hanke Jan Kristián, malíř. — Naboth Jan, malíř.

Šakvice u Hustopeče. Licht Ferdinand, malíř.

Šaratice u Slavkova. Raab Ignác, malíř. — Šťastný Matyáš, malíř.

Šardice u Kyjova. Raab Ignác, malíř.

Šatov u Znojma. Winterhalter Josef, malíř.

Šebetov u Boskovic. Mayer Ignác, malíř. — Pendl, sochař.

Sebranice u Kunštátu. Geissler Ludvík, malíř.

Senice. Pilz Jan (neb Josef), malíř.

Šenov u Nového Jičína. Frömmel Jan Jiří, malíř. — Sattler Josef, akademický malíř.

Šerkovice u Tišnova. Břenek Josef, sochař.

Šilperk. Schweigel Karel, sochař.

Šlapanice u Brna. Endlinger Jan, malíř.

Slatina u Bílovce (Slezsko). Frömmel Jan Jiří, malíř. -- Herbert, Eliáš Ferdinand, malíř. — Thaer Robert, malíř.

Slavkov. Bertrandi, architekt. — Böhm Jiří, štukatér. — Brandt, malíř. — Breughel Petr, malíř. — Dyck van, malíř. — Fabricius, malíř. — Fischer Vincenc, malíř. — Füger, malíř. — Hohenberg, Ferdinand, dvorní architekt. — Hondt de, malíř. — Keller M. Karel, štukatér. — Knoller Martin, malíř. — Lachtropius, malíř. — Martinelli, stavitel. — Maurer Hubert, malíř. — Messerschmid, sochař. — Ossenbeck, malíř. — Pichler Josef, malíř. — Rubens, malíř. — Scalpens, malíř. — Schönberger, malíř. — Schrott Josef, sochař. — Tizian, malíř. — Zacherle Frant., malíř.

Slavonice u Dačic. Daisinger F. L., malíř. — Kraker Jan Lukáš, malíř. — Simrath Antonín, malíř.

Slavonín u Olomouce. Pražák, malíř.

Sloup u Blanska. Bleiberger Ondřej, sochař. — Canaval, architekt. — Geiner A., malíř. — Havelka Josef, malíř. — Mertha Vavřinec, stavitel. — Sampach Kašpar, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. — Zoppelmann A., malíř.

Slušovice u Vizovic. Schilling, malíř.

Smržice u Prostějova. Sebastini Frant., malíř.

Soběchleby u Lipníka. Koblischke, umělecký stolař.

Sobotín u Visenberka. Hübner Josef a Antonín, malíři. — Licht Ferdinand, malíř. — Max Emanuel, sochař.
Sosnová (Slezsko). Raab Ignác, malíř.
Špiklice u Starého Města. Drechsler Jan, malíř.
Spytinov čili Spytihněv u Napajedel. Raab Ignác, malíř.
Stachovice u Fulneka. Frömmel Jan Jiří, malíř.
Stará Plesna u Opavy. Lux Josef, malíř.
Stará Říše. Kraker Jan Lukáš, malíř. — Prchal Jan, sochař. — Šťastný Matyáš, malíř.
Stará Ves u Budišova (okr. Libavský). Schönbrunner Karel, malíř.
Stará Ves u Rymařova. Frömmel Jan Jiří, malíř. — Hanke Jan Kristián, malíř.
Staré Hvězdlice u Bučovic. Šťastný Matyáš, malíř.
Staré Lublice u Vítkova (Slezsko). Pilz Jan (neb Josef), malíř.
Staré Město u Moravské Třebové. Super Tadeáš, malíř.
Staré Ptení u Plumlova. Turovský Jan, malíř.
Starnov u Šternberka. Hanka Jan Kristián, malíř.
Starovice u Hustopeče. Korompai František Vavřinec, malíř. — Sommer Hanuš, malíř.
Starý Moletín u Mohelnice. Pilz Jan (neb Josef), malíř. — Wanke Frant., kameník.
Starý Petřín u Vranova (okr. Znojmo). Rabel, zednický mistr.
Starý Rousinov u Slavkova. Juliette Petr, stavitel.
Starý Vogelzejt u Bruntála (Slezsko). Kupelwieser Leop., malíř.
Šternberk. Bleiberger Ondřej, sochař. — Dickel Josef, malíř. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Koblischke, umělecký stolař. — Kupelwieser Leopold, malíř. — Lublinský Ant., malíř. — Prchal Jan, sochař. — Schweigel Ondřej, sochař. — Sebastini Frant., malíř. — Winterhalter Josef, malíř.
Štípa u Holešova. Keller, dvorní architekt. — Lammer Stanislav, malíř.
Štítary u Vranova. Tastel Frant., malíř. — Winterhalter Josef, malíř.
Štítná u Valašských Klobouk. Dorazil Frant., malíř.
Strachotice u Znojma. Winterhalter Josef, malíř.
Strachotín u Hustopeče. Maulpertsch Frant. Antonín, malíř. — Schweigel O., sochař.
Stránka u Rymařova. Greipl, malíř.

Stražisko u Konice. Friedrich A., malíř.
Strážnice. Zapletal A., malíř.
Střelná u Libavé. Frömmel Jan Jiří, malíř.
Střilky u Zdounek. Pagani Pavel, malíř.
Střiteř u Třebíče. Hartmann Václav, malíř.
Studénka u Klimkovic (Slezsko). Klein A., malíř.
Studnice u Vyškova. Hellich J., malíř. — Sebastini František, malíř.
Suchdol u Fulneka. Hanke Jan Kristián, malíř.
Suchdol u Konice. Turovský Jos., malíř.
Šumperk. Odrlický neb Oderlitzer, malíř.
Šumvald u Budišova (u Libavé). Hanke Jan Kristián, malíř.
Šumvald u Uničova. Dostál Jiří, malíř.
Švábenice u Vyškova. Maulpertsch Frant. Ant., malíř.
Svatý Kopeček u Olomouce. Fissee Michal, malíř. — Fontana Baltazar, malíř, stavitel, sochař a štukatér. — Fossati Bernard, sochař. — Hagenmüller Jan, sochař. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Indegrenz Mikuláš. — Neve Frant. de, malíř. — Pock Tobiáš, malíř. — Spielberg Jan, malíř. — Steger Jan, malíř. — Troger Pavel, malíř. — Winterhalter Josef Ant., sochař. — Winterhalter Michal, sochař. — Zirn Frant., sochař.
Svinov (Pr. Slezsko). Leichert F., malíř.
Svitavy. Beil Jan, sochař. — Eckstein Daniel, malíř. — Fontana Baltazar, malíř, sochař, stavitel a štukatér. — Greissler Ludvík, malíř. — Hanke Jan Kristián, malíř. — Joch A., sochař. — Leitner Matyáš, malíř. — Marschner Tadeáš, malíř. — Maurer Hubert, malíř. — Moschner Frant., malíř. — Schweigel Ant., sochař. — Super Tadeáš, malíř. — Tönninger Jiří, malíř.
Svitávka u Boskovic. Geissler Ludvík, malíř. — Schwarz Jos., malíř.
Svratka Radešínská u Nového Města. Basile Januarius. — Licht Ferdin., malíř.
Syrovice u Židlochovic. Stern Jos., malíř.
Syrovín u Kyjova. Nevídal Ant., malíř.
Tatenice u Zábřeha. Super Tadeáš, malíř.
Tečovice u Napajedel. Chambrez, malíř.

Telč. Hamb Frant., sochař. — Kovanda Václav, malíř. — Raab Ignác, malíř. — Rondez Ant., malíř. — Skreta Karel, malíř.

Telnice u Slavkova. Raab Ignác, malíř.

Teplice čili Verniřovice u Visenberka. — Raab Ignác, malíř.

Těšetice u Olomouce. Höfel Jan, malíř. — Kammereith Pavel, malíř.

Těšíkovice u Šternberka. Dickel Jos., malíř.

Těšín. Pratzker Jos., sochař.

Tišnov. Werner Frant., malíř v Brně.

Tlumačov u Napajedel. Brenner Adam, malíř. — Vlach Šimon, stavitel.

Topolany u Olomouce. Leichert Felix, malíř.

Tovačov. Fritsch Jos., sochař. — Kindermann Dominik, malíř. — Licht Ferdin., malíř. — Nevidal Ant., malíř. — Rabenalt Adolf, malíř. — Richter Kristián, umělecký stolař. — Schweigel Ondřej, sochař.

Třebíč. Ceregetti Jos., malíř. — Troger Pavel, malíř. — Winterhalter Jos. Ant., sochař.

Třebovárov u Mor. Třebové. Kindermann D., malíř.

Třebovice u Klimkovic (Slezsko). Berger Ignác, malíř.

Třemešná (Slezsko). Lux J., malíř. — Zettelmann Dav., malíř.

Třešť. Prchal Jan, sochař. — Steiner Jan Jos., c. k. dvorní malíř. — Winterhalter Jos., malíř.

Troskotovice u Mikulova. Ferenz A., malíř.

Troubsko u Brna. Gebhart Jan, malíř. — Mayer Jan, malíř. — Schweigel Jan, sochař. — Stern Jos., malíř. — Stubeneck, malíř.

Tuřany u Brna. Derfordt Jan, sochař. — Heinisch Jan, malíř. — Rodmüller Bernard, malíř.

Turovice u Bystřice pod Hostýnem. Kupelwieser Leop., malíř.

Tvarožná u Brna. Haier Frant., malíř. — Klein Eduard, malíř. — Winterhalter Jos., malíř.

Tvrdkov u Rymařova. Hanke Jan Kristián, malíř. — Mather Jan Michal, malíř.

Uherské Hradiště. Caneval, stavitel. — Freitag Adam, umělecký stolař. — Heinisch Jan, malíř. — Herbert Eliáš Ferdin., malíř. — Hirnle Frant., sochař. — Morávek Ignác, sochař. — Raab Ignác, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. Super Tadeáš, malíř.

Uherský Brod. Roy van le Petr, malíř.
Újezd u Brňa. Muzikář Frant., malíř.
Uničov. Heinz Jiří, sochař. — Fischler Severin, sochař.
Urbanov u Telče. Pistauer Jan Tomáš, malíř. — Steindl, malíř. — Süssmayer Tobiáš, sochař.
Úvalno u Krnova (Slezsko). Sebastini Frant., malíř.
Valč u Hrotovic. Oelenheinz Bedřich, malíř.
Valtrubice u Jaroslavic. Winterhalter Josef, malíř.
Vanovice (Prus. Slezsko). Blasch Ant., také Blaschke, malíř.
Vážany Kralopolní u Slavkova. Sampach Kašpar, malíř.
Velehrad. Brandel Jan Petr, malíř. — Eckstein Frant., malíř. — Etgens Jan, malíř. — Fontana Baltazar, stavitel, malíř, sochař a štukatér. — Heyden Jan Martin, stolař. — Lippert A., architekt. — Max Emanuel, sochař. — Pagani Pavel, malíř. — Raab Ignác, malíř. — Riga Ant., sochař. — Willmann Michal, malíř.
Vejšovice u Prostějova. Hanke Jan Kristián, malíř.
Velká Bíteš u Vel. Meziříčí. Mayer Ignác, malíř. — Winterhalter Jos., malíř.
Velká Morava u Šumperka. Dallinger Jan, malíř.
Velké Hoštice (Prus. Slezsko). Raag Ignác, malíř. — Sebastini Frant., malíř.
Velké Lovčice u Ždánic. Medřický, malíř.
Velké Meziříčí. Basile Januarius. Gionima Šimon, malíř. — Preiss Frant., malíř. — Töpper Karel, malíř. — Weidlich Jan Jos., malíř.
Velké Němčice. Metzger, malíř. — Stern, malíř.
Velké Prosenice u Lipníka. Pilz Jan (neb Josef), malíř.
Velké Slatěnice u Olomouce. Pilz Jan (neb Josef), malíř. — Sattler Josef, akad. malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. — Winterhalter Josef, malíř.
Velký Losín u Visenberka. Hanke Jan Kristián, malíř. — Mayer Ignác, malíř. — Pachmaier Josef, divadelní malíř. — Sebastini Frant., malíř.
Velký Ořechov u Uher. Brodu. Hromádka Josef, sochař.
Velký Týnec u Olomouce. Sattler Josef, akad. malíř.
Velký Újezd u Dačic. Sika Fr., stavitel.
Věřovice u Nového Jičína. Pilz Jan (neb Josef), malíř.

Veselá u Val. Meziříčí. Kammereith Pavel, malíř. — Koblischke, umělecký stolař.

Veselí nad Moravou. Maulpertsch Fr. Ant., malíř. — Schauberger Jan Jiří. sochař. — Schweigel Ondřej, socha .

Veveří Bítiška. Werner Frant., malíř v Brně.

Vildgrub Dolní u Bruntála. Fritsch Jan K., malíř. — Gams stavitel. — Titel A., malíř.

Vilánec u Jihlavy. Steiner Jan Josef, c. k. dvorní malíř.

Visenberk. Müller Jan, malíř. — Raab Ignác, malíř.

Vlachovice u Val. Klobouk. Hanka Jan Kristián, malíř.

Vlasatice u Mikulova. Herbert Bohumír, malíř,

Vlkoš u Přerova. Halaška A., malíř. — Koblischke, umělecký stolař.

Vojkovice u Židlochovic. Gebhardt Jan, malíř.

Vranov u Brna. Etgens Jan, malíř. — Fritz Bohumír neb Jiří, sochař. — Hager Josef, malíř. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Schmidt Martin, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. Troger Pavel, malíř. – Würschbauer Jiří, zlatník.

Vranov u Znojma. Fischer z Orlové, stavitel. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Rottmayer Jan Fr., malíř.

Vratěnín u Jemnice. Bliembl Šebastián, stavitel. — Koppner Jan, stavitel. — Zollern, malíř.

Vražné u Nového Jičína. Frömmel Jan Jiří, malíř.

Vrbno (Slezsko). Führich Josef, malíř.

Vrbovec u Znojma. Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Winterhalter Josef, malíř.

Vsetín. Pilz Jan (neb Josef), malíř.

Všechovice u Bystřice pod Host. Koblischke, umělecký stolař.

Výmyslice u Krumlova. Brandel Jan Petr, malíř. — Schabart Fr., malíř.

Vyškov. Förster A., sochař. — Schweigel Ondřej, sochař. — Weidlich Ant., malíř.

Vysoké Studnice u Jihlavy. Šrámek Ant., malíř.

Vizovice. Bruykel (?) Jan, malíř, lépe asi Bruynel. — Grimm Frant., stavitel. — Schweigel Ondřej, sochař.

Zábřeh. Super Tadeáš, malíř.

Zábrdovice. Maulpertsch Fr. Ant., malíř. — Pichler Jos., malíř. — Schmidt Martin, malíř. — Schweigel Ondřej, sochař. — Wimberger Pavel, stavitel. — Winterhalter Josef, malíř

Žárošice u Ždánic. Schweigel Tomáš, sochař.

Zátor u Krnova (Slezsko). Greipel, malíř. — Günther Ignác, malíř.

Zborovice u Zdounek. Loserth A., sochař.

Žďár. Gionima Šimon, malíř. — Kautsch Karel, malíř. — Meister Frant., malíř. — Schabart Tomáš, malíř. Šlakhamerský Bernard, stolař. — Spinetti, stavitel. — Steinhübel Jakub, sochař. — Theny A., sochař. — Thonet Václav, sochař. — Töpper Karel, malíř. — Willmann Michal, malíř.

Zdounky. Raab Ignác, malíř.

Žebětín u Brna. Svítil Josef, malíř.

Želetice u Ždánic. Hübner Josef a Antonín, malíři.

Želetice u Znojma. Winterhalter Josef, malíř.

Žerotice u Znojma. Centner Šebastián, stavitel. — Schweigel Ondřej, sochař.

Zhoř u Jihlavy. Weidlich Jan Josef, malíř. — Winterhalter Josef, malíř.

Židlochovice. Roy van le Petr, malíř. — Stern Jan, sochař. — Zonner Ondřej, sochař.

Žilošice u Brna. Licht Ferd., malíř.

Životice u Fulneka. Frömmel Jan Jiří, malíř.

Zlín. Goluška, zednický mistr. — Russová Klementina, malířka. Russ L., malíř.

Znojmo. Daisinger F. L., malíř. — Fissee Michal, malíř. — Heinz Klaudius, sochař. — Hertl A., malíř. — Jungnikl, dekorační malíř. — Kováč, sochař. — Kraker Jan Lukáš, malíř. — Maulpertsch Frant. Ant., malíř. — Mik. Edelspitz, stavitel. — Radda Vojtěch, malíř. — Winterhalter Jos. Ant., sochař. — Winterhalter Josef, malíř.

Zvole u Zábřeha. Hoffer Jindřich, malíř.

Redakci Časopisu, resp. Mor. mus. společnosti a zemské knihovně se zasílají (kromě ročních zpráv a úředních publikací, nehledíc také k oboru německému) za Časopis nebo zdarma publikace těchto společností, redakcí a vydavatelstev:

Morava, Slezsko a Uh. Slovensko: Eva, Hlas, Hlídka, Chov hospod. zvířat, Komenský, Lid. Noviny, Čas. Matice Moravské, Moravský Hospodář, Moravské noviny, Moravská Orlice, Moravský sever, Museum, Mus. společnost ve Val. Meziříčí, Museálná slovenská spoločnost, Národ a škola, Naše Žně, Náš Domov, Našinec, Neděle, Nový život, Obchodní Obzor, Obzor, Pozor, Pozorovatel, Přírodovědecký klub v Prostějově, Revue Revui, Samosprávné listy, Sborník ústř. spolku učit. jednot na Moravě, Sborník zemědělský, Selský archiv, Slovanské Listy, Učitel, Věstník Matice Opavské, Věstník těsnopisný, Včela Moravská, Vlasten. spolek muzejní v Olomouci, Zemědělská politika, Zprávy právn. jednoty moravské, Zprávy z mor. zem. rybářského spolku, Ženské směry.

Čechy: Archaeologický sbor při MKČ., Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech, Čáslavský kraj, Česká Akademie, Československé letopisy musejní, Český lid, Hradecký kraj, Král. č. společnost nauk, Krása našeho domova, Komise pro soupis stav. atd. památek kr. hl. m. Prahy, Listy filologické, Lovecký obzor, Museum král. Českého, Národopisná společnost československá, Obchodní listy, Sborník historického kroužku, Sborník č. společnosti zeměvědné, Slanský obzor, Slovanský přehled, Společnost přátel starožitností českých, Spolek č. professorů, Spořitelní obzor, Učitelský přehled, Vlasť, Zemský archiv král. Českého, Živnostenský věstník.

Říše Rakousko-Uherská: Akademia umiejętności v Krakově, Hrvatsko arheološko društvo, Hrvatsko naravoslovno društvo, Jugoslav. akademija u Zagrebu, Matica Srpska, Muz. društvo za Kranjsko, Naukovo tovarištvo im. Ševčenka, Officium hungar. ornithologicum, Slavonsko gospodarsko društvo u Osijeku, Slovenska matica v Ljubljani, Towarzystwo ludoznawcze (Lvov), Zemaljski muzej u Bosni i Hercegovini.

Cizina: Academy of Nat. sciences of Philadelphia, Academy of sciences of St. Louis, Academia română, Archives néerlandaises des sciences exactes et natur., Bulletin de la Société impér. des naturalistes de Moscou, Bulletin of the Bussey institution (Harvard University), Bulletin of the geolog. institution of the University of Upsala, Bulgarskoto prirodoizpit. družestvo, Comenius-Gesellschaft

(Berlín), Demografia de la provincia de Buenos Aires, Chronique agricole du canton de Vaud, Imperat. Akademija Nauk (Petrohrad), Kr. norská universita v Kristianii, Museo nacional de México, R. Accademia dei Lincei, R. Accademia d' agricoltura di Torino, Sbornik za nar. umotvorenija (Sofija), Smithsonian institution (Washington), Société royale des antiquaires du Nord, Srpska kralj. akademia (Srpski etnogr. zbornik), The Boston Society of Nat. history, The U. S. geological survey, Towarzystwo przyjaciół náuk poznańskie, Žurnal ministerstva narodn. prosvěščenija.

Knihy redakci zaslané dávají se do knihovny:

Budeč a okolí. Péčí Společnosti přátel starosl. Budče v Žákolanech. J. Bartocha: Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. (Promberger v Olomouci.) Rudolf Dvořák: Dějiny markrabství Moravského. Stručné vydání. Nákladem A. Píše v Brně. Listář kr. m. Plzně a druhdy poddaných osad. Vydal Josef Strnad. Část II. (Nákladem m. hist. musea v Plzni.) P. Viktor Pinkava: Hrady moravské. I. Búzov. Nákl. vlastním. V kommissi R. Prombergra v Olomouci.

Oznámení.

Cena „Časopisu", vycházejícího dvakráte ročně, počátkem m. ledna a počátkem m. července, za rok 2 K. Lze jej koupiti ve Františkově mor. museu zemském v Brně.

Páni čeští členové Moravské Musejní Společnosti a páni kuratorové, členové dopisující a konservatorové všichni dostávají „Časopis" zdarma.

Noví páni členové přihlašují se písemně u pana sekretáře Emila Kořistky ve Františkově moravském museu zemském, v Musejní ulici, v čísle 2., a u pp. konservatorů téhož musea.

Roční příspěvek členský pouze 4 K.

Prosíme uctivě za výměnu časopisů vědeckých a slušně žádáme sl. musejních spolkův a společností národopisných za posílání publikací jejich.

Upozornění.

Poněvadž **„Moravská Musejní Společnost"** jest jedinou právní nástupkyní bývalé „c. k. mor.-sl. společnosti na zvelebení orby, přírodnictví a vlastivědy" a „Musejní sekce c. k. mor. společnosti hospodářské", prosíme, aby všechny zásilky knih a časopisů byly posílány **jen** s adressou: **Moravská Musejní Společnost** (zemská knihovna) **v Brně.**

Za kuratorium:

Prof. Dr. Fr. Kameníček.
vicepraesident.

ČASOPIS

MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

REDAKTOROVÉ

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK. PROF. DR. FRANT. ŠUJAN

PROF. DR. JAR. J. JAHN. PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VI. ČÍSLO 2.

V BRNĚ.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY

1906.

Obsah čísla druhého.

A Rozpravy a pojednání.

Dr. Frant. Šujan: František Bartoš †. . . . . Str. I—VI.
Jaroslav J. Jahn: Zvláštní druh vlnovitých ryh (ripple marks). (S tabulkou.) . . . . . Str 215—216.
Jaroslav J. Jahn: Příspěvek k seznání vzniku nesouvislých vyvrženin sopečných. (Se 2 tabulkami a se šesti obrázky.) Str. 217—243.
Vlad. Jos. Procházka: O nutnosti soustavného výzkumu diluviálních a alluviálních naplavenin v jeskyních moravského krasu. . . . . Str. 244—258.
Vlad. Jos. Procházka: Zpráva o výzkumných geologických pracích za rok 1905. . . . . Str. 259—270.
Dr. Frant. Šujan: Vývoj hradů na Moravě v letech 1029—1197. Str. 271—291.
Klvaňa Josef: Kroj lidu slovenského na Moravě. Část I. Str. 292—308.

B. Zprávy vědecké.

Náhrobky pp. Konických ze Švábenic. (S obrázky.) (Frant. Lipka.) . . . . . Str. 309—313.
Poměr pánův Jana i Albrechta Černohorských z Boskovic k Jednotě bratrské. (Aug. Kratochvíl.) . . Str. 313-315.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti:
1. Zprávy z prvé třídy odboru vědeckého za období páté. (Fr. J. Rypáček.) . . . . . Str. 316—328.
2. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1905—6. (Dr. Jan Koutný.) . . . . . Str. 328—332.

D. Literatura.

Fr. Bartoš: Dialektický slovník moravský. (Ref. dr. Fr. Šujan.) Str. 331—332.
Alois Procházka: Památky z bitvy u Slavkova roku 1805. (Ref. Fr. J. Rypáček.) . . . . . Str. 332.

E. Zprávy kommisse na přírodovědecké prozkoumání Moravy.

Jiří Janda: Ptactvo okolí kroměřížského. . . . Str. 1—66.
Josef Dostál: Ptactvo okolí lanštorfského. . . Str. 1—13.
Dr. M. Remeš: Vrchní vrstvy křídové v Klokočově u Příbora. Str. 1—7.

FRANTIŠEK BARTOŠ.

Ve čtvrtek 14. června t. r. pochovali jsme na hřbitůvku zlínském největšího Moravana naši doby. Zlín takového pohřbu ještě neměl. Sama příroda plakala s celým národem nad ztrátou nejlepšího syna. Hluboký smutek zachvíval těly i dušemi všech účastníkův. Duševní stav jejich projevil nad otevřeným hrobem nejlepší přítel Bartošův mons. Vladimír Šťastný, prof. Pastrnek a dr. Budinský. Za řečí jejich nevýslovný žal propukl v pláč. Duši ctitelů nebožtíkových se ulevilo, a sama příroda projevila upokojení. Přestalo pršeti, na obloze zjevilo se jasné slunce jako pokyn Prozřetelnosti, bychom přestali kvileti a přáli Bartošovi slávy mezi nesmrtelnými nebešťany.

Tělo Bartošovo pochováno, ale duch jeho žije a bude žíti mezi námi jak ochranný strážce ducha a jazyka národního. Bartoš žil a pracoval jen národu našemu.

Narodil se v nepatrné chyšce hostinské na Mlatcově u Zlína 16. března 1837. Školu obecnou vychodil ve Zlíně, hlavní v Olomouci a tamže také gymnasium, kde vlastenecké vědomí probudil v něm svérázný professor Fr. Vaněk. Na universitě vídeňské Bartoš byl už horlivým „Moravanem". Uvědomělí akademikové čeští utvořili přátelský kroužek „Moravu", jenž vydával psaný časopis na pěstování vzájemnosti slovanské a na poznání jazykův a písemnictví slovanských. Láska k rodnému jazyku přivedla Bartoše mezi žáky Miklosičovy.

Po studiích universitních byl professorem na gymnasiích ve Strážnici (1863), v Olomouci, v Těšíně (1866), v Brně (1869—1888) a ředitelem gymnasijním na Starém Brně (1888—1898). Od

1898 do 8. června 1906 pracoval v rodišti svém Mlatcově a 12. června zemřel. Stručný to životopis, ale veliká kniha nevystihne činnosti Bartošovy. Pokusím se zachytit aspoň hlavní rysy učitele, spisovatele a člověka.

Bartoš byl učitelem a vychovatelem nadšeným a šťastným. Vynikal nejen bohatými vědomostmi, horoucím nadšením a horlivostí, ale i výmluvností a otcovskou laskavostí. Jako žák dosti často jsem se domníval, že Bartoš chce míti žáky tak dokonalými, jak nelze na tomto světě, ale jako učitel teprve jsem pochopil stanovisko Bartošovo. Byl nedostižitelným idealistou. Sám za ideálem svým bral se vždy neúprosně svými skutky, ale u jiných spokojoval se pouze — dobrou vůlí. Už jako žáci cítili jsme dobře, jak otcovského rádce a ochránce měli jsme v Bartošovi za každé příhody dobré i zlé. Jako učitel přesvědčil jsem se, že mládež studující neměla laskavějšího a lepšího přítele nad Bartoše. Byl ochráncem a těšitelem mládeže vždy a za všech okolností, ale zřídka to mládeži řekl. Ve škole jen povzbuzoval nadšeným slovem i vzorným příkladem ke všemu krásnému. Unášel mládež, rozhovořil-li se o účinné lásce vlastenecké. I v nejnetečnějším dovedl probuditi touhu po ctnostech vlasteneckých. Úžas a radost budil výkladem o poesii lidové a umělé. Dovedl vznítiti v mládeži vnímavost pro krásu slovesnou, že mnozí z jeho žáků stali se spisovateli a všichni přáteli literatury. Ducha vlasteneckého budil v české mládeži již i na gymnasiích německých. Byl jsem svědkem, jak žáci Bartošovi ze Strážnice po letech přiváděli děti své do Brna a se slzami vděčnosti prosili ředitele Bartoše, by dopřál dětem jejich vychování, jaké dal jim. Bartoš byl vzorem učitele horlivého, ideálního a dobrotivého.

Ačkoli Bartoš ve škole měl práce mnoho (Č. L. Ř.) a pracoval velmi svědomitě, stal se přece velikým spisovatelem a badatelem. Práci literární zasvětil celý život. Zřekl se blaha rodinného a zůstal svoboden, aby všecek mohl se věnovati práci na zvelebení našeho jazyka a naší poesie. Již na německém gymnasiu v Těšíně v programě gymnasijním uveřejnil rozpravu o českém instrumentále. Lid a nářečí těšínské na rozhraní polštiny, slovenštiny a češtiny zvábilo vnímavého ducha Bartošova k podrobnému studiu jazyka a zvyků lidových. Činnost jeho se stupňovala příchodem na české gymnasium do Brna.

Česká gymnasia byla v počátcích. Měla nadšené učitele, ale neměla vhodných knih českých. Bartoš usiloval o dobré knihy pro češtinu. Nejprve zabralo jej studium české skladby, poněvadž všude slýchal česká slova bez českého ducha. Výsledkem studií těch byly četné rozpravy v programě gymnasijním, v „Časopise Matice Moravské“ a v „Listech filologických“. Dovršením prací těch byla „Skladba jazyka českého“ (1878). Zároveň pečoval, by se mládeži dostalo náležitého poučení o všech útvarech slovesných. Za pomoci jemného aesthetika K. Šmidka a liter. historika J. Ev. Kosiny vydal „Malou slovesnost“ (1875). Pamatuji se, jak jsme se jí nemohli dočkati a rozchvacovali jsme ji po arších od lysu tiskařského. Nahradila nám čítanky a literární historii. Pro nižší třídy sestavil čítanky zvláštní (I., II., III., IV.), jež každým vydáním byly zdokonalovány po stránce obsahové, slohové a methodické. Rovněž knihy ostatní. Pod pseudonymem J. Vesnického v Praze 1874 vydal „Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední“. Také dbal o soukromou četbu mládeže a uspořádal nové vydání „Příhod“ Vratislava z Mitrovic, „Babičky“ Boženy Němcové. Ze sbírek národních písní českých, moravských a slovenských učinil výbor r. 1874: „Anthologii z národních písní“. Pod jménem Frant. Zapletala učinil podobný výbor také z umělých básní pěkných a vydal vlastenecké v oddíle „Vlast“ a lyrické v oddíle „Vesna“ (1875). Stále pak přispíval poučnými články, kritikami a pěknými rozbory plodů básnických v „Časopise Matice Moravské“, v „Obzoru“, v „Komenském“ a v „Hlídce literární“, by na ně upozornil a poučil mládež i učitele, jak pohlížeti na ně s hlediska aesthetického. Podobně prospěti čistotě jazykové usiloval spisem „Rukověť správné češtiny“ (1891). Těmito pracemi Bartoš usiloval prospěti především české škole a české mládeži.

Slávy nesmrtelné však dosáhl na poli jiném. Život, jazyk a poesie lidová staly se vůdčími hvězdami duchu Bartošovu. Jako syn nezkaženého venkova zálibu k nim cítil již z domova. Vzděláním uvědomil si, v čem a jak třeba pracovati. Chuť pracovati literárně byla podstatou duše Bartošovy. Vytvořil tedy díla veliká. Bartoš jemněji než všichni ostatní vycítil důležitost poesie lidové pro život národa celého a jal se pokračovati, kde přestal Fr. Sušil. Přípravou byla Anthologie a Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými (1882). Dvě léta (1883 a

1884) cestoval po Moravě a Slezsku od vesnice k vesnici a sbíral písně národní obsahem i nápěvem cenné. Poznal zpěváky písní a získal intelligenci pro další sbírání. Plodem toho putování byly „Národní písně moravské v nově nasbírané“ I. (1888), II. (1889), III. (1889). Ke sbírce připojeno „Několik slov o lidových písních moravských“, jimiž Bartoš projevil názor svůj o myšlenkové i hudební podstatě poesie lidové a o účasti jednotlivých kmenů moravských v ní. Výbor z této sbírky podali Bartoš s Janáčkem v „Kytici z národních písní moravských“ (1891). Výbor pro mládež studující učinil Bartoš dílkem „Sto lidových písní československých s rozbory a výklady“ (1903). Dovršení činnosti Bartošovy v oboru sběratelském jsou monumentální sbírky národních písní, jež vydala Česká akademie „Národní písně moravské nově nasbírané“ I. (1899) a II. (1901) za hudební úpravy L. Janáčka. Obsahuje 2057 písní na 1196 stranách. Sbírka z r. 1882 má přes 400 písní a sbírka z r. 1889 přes 1017 písní, tedy celkem Bartoš vydal přes 3474 písní, jež jsou nepřebratelným zdrojem umění básnickému a hudebnímu.

Sbíráním národních písní Bartoš dostal se v přímý styk s význačnými jednotlivci, z nichž vypozoroval nebo vyzvěděl mnoho ze života lidového, a ostatek nalezl v písních. Z těchto zdrojů Bartoš znal dobře život lidu moravského, zvláště na Slovácku a na Valašsku, a také jej dovedně vylíčil. Stal se u nás zakladatelem folkloristiky. Kmenový ráz Slováků a Valachů naznačil rozpravami v „Časopise Matice Moravské“, v „Osvětě“ a v „Obzoru“. Rozpravy ty vyšly pak souborně ve spise „Lid a národ“ I. (1883) a II. (1885). Spisem tím Bartoš povzbudil mnoho následovníků. Sám zobrazil ještě obyčeje, hry, písně, říkadla a vůbec všecek dětský život v rodině, mezi sebou a v obci, i zábavy a práce společné v díle „Naše děti“ (1888). Činnost v oboru folkloristickém Bartoš dovršil dílem „Domácí čítanka“ a „Deset rozprav lidopisných“ (1906). Pracemi folkloristickými Bartoš zjednal si nehynoucí slávy nejen doma a u Slovanů (Petrohrad), nýbrž u všech vzdělaných národův.

Sbírání písní národních a studium o životě lidovém osvítilo Bartoše také pro badání o jazyku. Plodem prací těch je veliké dílo „Dialektologie moravská“ I. (1886) a II. (1895). Je to podrobné a úplné vypsání mluvy lidové na základě mnoholetého badání vlastního i přečetných pomocníkův. I v tomto oboru mi-

lostivý Bůh dopřál Bartošovi badání dovršiti monumentálním dílem, „Dialektickým slovníkem moravským“, I. (1905) a II. (1906). Tisk druhého dílu obstarával již ctitel Bartošův p. prof. Jos. Bartocha, ale Bartošovi dopřáno ještě několik dní před smrtí spatřiti dílo hotové, jež vlastní rukou ještě rozeslal svým ctitelům. Vědecké zásluhy Bartošovy dostoupily vrcholu, veleduch jeho vykonal více než leckde celé učené společnosti, více vykonati nelze smrtelníkovi, vznesl se tedy Bartoš v pravý čas mezi nesmrtelné. Ve vzorném učiteli a velikém učenci opustil nás také vzácný člověk.

Lidé jsou jen dvojí: jedni se řídí právem, druzí hamižnosti. Bartoš náležel k prvým a mezi nimi byl v řadě nejpřednější. Všecek život zasvětil práci, ale práci ideální, která měla prospívati jen druhým. Je známo, že Bartoš věnoval národu nejen všecku sílu duševní, nýbrž i odměnu za práci. Za velikou část prací svých nežádal ani nedostal honoráře. Co dostal, rozdal. Sám potřeboval velice málo. Nebylo však národního ústavu ani spolku, jemuž by Bartoš nepřispěl hřivnou. Osobně působil jen ve spolcích vědeckých (redaktor „Časopisu Matice Moravské“ 1876—1882) a dobročinných (Vesna, Matice Školská), ale platícím členem byl všude v Brně i z velké části mimo Brno. Hojně podporoval příbuzné a známé. Vím, že často byl i podveden. Ač sám byl nad pomyšlení skromným, často byl uváděn do tísně. Však nermoutilo ho to nikdy, naopak zářil radostí, vykonal-li dobrodiní bez vědomí ostatních. Byl vzorným vlastencem a křesťanem. Při tom býval veselý a bujarý. Už byl v letech (1892—1894) a ještě s námi v Sokole cvičil a skákal tak horlivě, že jsme mívali strach o kosti jeho. Náruživě rád chodil na větší procházky, na kterých se bavil vesele. Nejveselejším býval po práci večer ve Čtenářském spolku, kde kolem sebe míval dobrých lidí jako kvočna kuřátek. Přátel a ctitelů měl velmi mnoho. Byl v národě českém nejvíce ctěn a milován, ač o to stál nejméně. Nevěděl a nevěřil, že ho lidé mají tak rádi. Jednak byl velice skromný, jednak příliš citliv. Za bojův o R. Z. a R. K. byl nešťasten. Nedal si vymluviti, že odpůrci nic neměli proti němu. Každý spor a nezdar národní ho rmoutil. Vlastenecký cit jeho byl nejjemnější. Když jednou jakýsi smetek v „Mor. Orlici“ pro podpis vyčetl Bartošovi nevlastenectví, vypudilo ho to z Čes. čtenářského spolku, kde žil na 30 roků. Trvalo dlouho, než přivedli jsme ho z vyhnanství, ale více nezdomácněl. Brzy opustil Brno. Před odchodem

se přesvědčil o večírku v témže spolku, jak v Brně měli ho rádi. Vědomě neublížil nikdy nikomu.

Z Brna na Mlatcovu však Bartoše vedla touha, by v klidu mohl dokončiti díla svá životní. Bůh ho odměnil a dopřál mu síly, až dokonal vše. Tam dokonal veliké sbírky písní, jež vydala akademie, tam dokonal rozpravy lidopisné a tam dožil se ještě vytištění slovníka. Když v září 1903 s p. prof. J. Bartochou na Mlatcově, loučíce se s Bartošem, přáli jsme mu pevného zdraví na mnoho let, odvětil: „Děti, kdyby mne tak Pán Bůh nechal pracovat ještě aspoň 5 let, až bych ten slovník dodělal.“ Tolik už nežil, ale dokonal slovník. Že dokonal všechny práce, bylo mu nejlepší odměnou od Boha. Bartoš byl odměněn také lidmi. Sám přál si jen jednoho, by národ náš sám sobě se neodcizil a nezahynul. To se nestane, zachováme-li si aspoň část nadšení Bartošova a budeme-li pracovati dle zářícího příkladu Jeho. Duchu veliký a jasný, přimlouvej se za nás, abychom to dovedli!

Dr. Fr. Šujan.

Zvláštní druh vlnovitých ryh (ripplemarks).

(S 1 tabulkou)

Podává Jaroslav J. Jahn.

Ve svém článku „O některých zjevech dynamické geologie", uveřejněném v roč. IV., v č. 2. tohoto časopisu, pravil jsem, že velmi hezké a zřetelné vlnovité rýhy vyskytují se v množství velikém na vrstevných plochách červených břidlic a pískovců permských u Zbejšova.

V řečeném článku svém poukázal jsem i na důležitost těchto vlnovitých ryh při posuzování původu usazeniny, v níž se rýhy tyto vyskytují.

Loňského roku nasbíral pan A. Stehlík, odborný učitel měšťanské školy v Rosicích, z návodu mého veliké množství takovýchto vlnovitých ryh v permských břidlicích a pískovcích v okolí Rosic a Zbejšova do sbírek české techniky a zemského musea Františkova v Brně.

Mezi vlnovitými ryhami, sebranými panem učitelem Stehlíkem, jsou zvláště skvostné exempláře z hlubokého údolí „Kopaniny" u Zbejšova. A z těchto zvláště zajímavé jsou kusy, jejichž vyobrazení tuto podávám.

Na první pohled upomínají originály obr. 1. a 2. na otisky lepidodendra, zvláště jsou-li osvětleny tak, že dlouhé pásy, na vlnovité rýhy přímo upomínající, mizí, a celá plocha vrstevná jeví se pokrytou čtvercovými hrboly.

Jeden z kusů takových zaslán byl vynikajícímu professorovi geologie na jedné z rakouských vysokých škol, jenž v odpovědi své jej také opravdu prohlásil za „lepidodendron, blíže neurčitelný, poněvadž špatně zachovalý. Jelikož lepidodendron v permu jest vzácností, zasluhuje nález tento, byť i špatně zachovalý, přece povšimnutí" (uvádím doslovně z dopisu onoho professora ze dne 6. listopadu 1905; dopis onen byl mi zasílatelem řečeného kusu dán na volné použití).

Povšimneme-li si však jen poněkud blíže oněch kusů, shledáme, že nejsou původu rostlinného, nýbrž mechanického, totiž že představují dvě křižující se soustavy vlnovitých ryh.

V řečeném článku svém vysvětlil jsem původ ripplemarků takto: Rýhy tyto vznikají na plochých pobřežích mořských i jezerních pohybem vln vodních na jemně písčitém nebo bahnitém dně jezerním nebo mořském, pohání-li vítr vlnky vodní směrem ke břehu.

V našem případě vznikly takovýmto způsobem nejprve obyčejné vlnovité rýhy, řekněme prvotné, jež na všech třech vyobrazeních našich jsou zřetelně viditelny (ony výše zmíněné dlouhé pásy). Po té změnil se směr větru kolmo na směr dosavadní, a následek toho byl, že na příč přes hotové již, dosud však neztuhlé rýhy prvotné počaly se tvořiti rýhy druhotné, s prvotnými se tudíž křižující. Přirozeno jest, že hlavní, dříve vytvořené rýhy prvotné vynikají v reliefu vrstevné plochy zcela zřetelně v celé své délce, kdežto rýhy druhotné jsou pouze naznačeny. U ryh prvotných pozorujeme zřetelně u ripplemarků zhusta se vyskytující vidlicovité rozvětvování, u ryh druhotných jest toto rozvětvování naznačeno jen místy, a to nezřetelně.

Velmi poučný jest obr. 3. Kus tuto vyobrazený naznačuje nám zřetelně počátek druhotné soustavy ryh. Rýhy prvotné vynikají tu velice ostře, rýhy druhotné jsou pouze naznačeny slabě vynikajícími příčnými žebry.

Jako při jiných ripplemarkách i tu představují prohloubené rýhy vlastní výtvor vlnobití na hořejší vrstevné ploše vrstvy dolejší, kdežto vypuklé rýhy jsou otiskem vlastních ripplemarků, t. j. otiskem na dolejší ploše vrstevné vrstvy patrové (hořejší).

Upozorňuji však na zajímavý optický klam: otočíme-li naše vyobrazení o 180°, zdají se prohloubené rýhy vypuklými a vypuklé prohloubenými.

Není mi známo, že by tento druh křižujících se dvou soustav vlnovitých ryh byl již někde popsán. Tuším, že nález tento i hořejší můj výklad jeho jsou úplně nové.

Veškery tři originály tuto vyobrazené pocházejí z červených břidlic permských z údolí „Kopaniny“ u Zbejšova a jsou ve sbírkách zemského musea Františkova v Brně.

Vyobrazení udělána byla v atelieru Pietznerově v Brně, a vzdávám kustodovi zemského musea Františkova, panu E. Palliardimu, srdečný dík za laskavost, s níž mi umožnil toto fotografování.

Obr. 1.

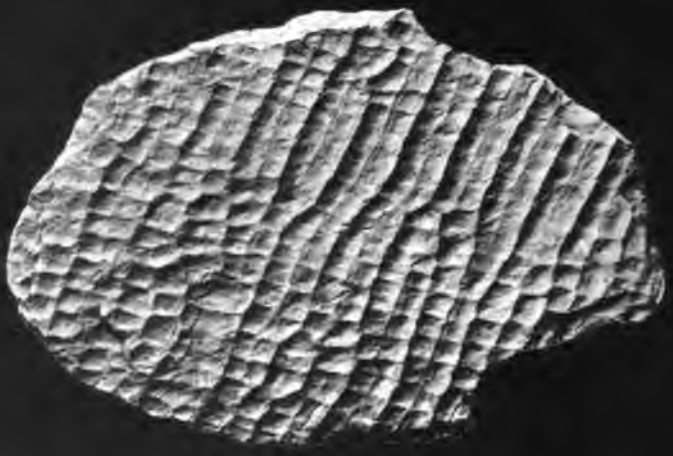

Obr. 2.

FOT. K. PIETZNER V BRNĚ.

PERIPAL KOPRNIHY U ZRETLIVÝCH.

Obr. 1. Dvě křižující se soustavy vlnovitých ryh [illegible]
Original jest [illegible] cm. dlouhý, [illegible] cm. široký.

Obr. 2. Otisk dvou křižujících se soustav vlnovitých ryh.
Original jest [illegible] cm. dlouhý, [illegible] cm. široký.

Obr. 3. Vlnovité ryhy s příčnými žebry, neznačujícími ryhy [illegible].
Original jest [illegible] cm. dlouhý, [illegible] cm. široký.

Obr. 3.

PERM. „KOPANINY" U ZBEJŠOVA.

Obr. 1. **Dvě křižující se soustavy vlnovitých ryh** (ripple marks).
Originál jest 39 cm. dlouhý, 26 cm. široký.

Obr. 2. **Otisk dvou křižujících se soustav vlnovitých ryh.**
Originál jest 35 cm. dlouhý, 25 cm široký.

Obr. 3. **Vlnovité rýhy s příčnými žebry, naznačujícími rýhy druhotné.**
Originál jest 18 cm. dlouhý, 13 cm. široký.

SVĚTLOTISK »UNIE« V PRAZE.

Příspěvek k seznání vzniku nesouvislých vyvrženin sopečných.

Podává Jaroslav J. Jahn.

(Se 2 tabulkami a 6 obrazci v textu.)

Kulmské pásmo sudetské proraženo jest na několika místech vyvřelinami čedičovými. Po stránce geologické jsou nejzajímavější z nich čtyři vyhaslé sopky v okolí Bruntála: sopka Uhlířská, Venušina a oba Roudné.

Sopky tyto leží na zlomné čáře, 11 km. dlouhé (Malý Roudný poněkud stranou na jz. od ní). Kdežto tento kaenozoický zlom směřuje od JV. k SZ., probíhají zlomy palaeozoické, dle nichž vyvřely všecky tamější diabasy, od JZ. k SV.

O řečených sopkách vyhaslých jest obsáhlá literatura. Nejnověji pojednal o nich ředitel říšského geologického ústavu, dvorní rada Dr. E. Tietze, jenž vydal tiskem geologickou mapu listu Bruntál (pásmo 6., sloupec XVII.) s vysvětlivkami, v nichž uvádí také literaturu o našich čtyřech sopkách. Tietze opravil ve vysvětlivkách těchto mnoho nesprávných sdělení dřívější práce A. Makowského „Die erloschenen Vulkane Nord-Mährens und oesterr. Schlesiens".[1])

Letos o prázdninách navštívil jsem spolu s kustodem zemského musea Františkova, panem E. Palliardim, a sluhou svým tyto vyhaslé sopky za účelem sbírání materiálu do petrografické a dynamické sbírky zemského musea Františkova.

15. srpna dopol. navštívili jsme sopku Uhlířskou, odpol. sopku Venušinu; 16. srpna dop. t. zv. tufy u Karlovce a Rázové, odpol. Velký Roudný.

Ačkoli ve dvou pouze dnech nemohl jsem se pouštěti do podrobných studií, přec i za kratičkou dobu tuto učinil jsem na jmenovaných sopkách několik zajímavých a důležitých objevů, jež sděluji v přítomných řádcích.

---

[1]) Verhandl. d. naturforsch. Vereines in Brünn. 1883., 21. svazek, str. 69—97.

Panu kustodovi E. Palliardimu vyslovuji srdečný dík za ochotu, s níž mi umožnil fotografování pum, v práci mé vyobrazených, v atelieru Pietznerově.

Sopka Uhlířská (Köhlerberg) s nadmořskou výškou 674 m., vyzdvihuje se přibližně 140 m. nad údolím bruntálským. Jest již na území slezském, avšak téměř na hranici moravsko-slezské.[1]) Na jižním zalesněném svahu jejím otevřeny jsou ve dvou velikých, přes 10 m hlubokých jamách mohutné nakupeniny lapillův a pum. Hořejší jáma jest poblíž vrcholu hory, pod poutnickým kostelem sv. Anny, daleko široko viditelným; dolejší jáma jest skoro na úpatí hory. V jámě hořejší jsou lapilly i pumy hnědě až cihlově, v dolejší tmavohnědě až černě zbarveny. Sopka tato vysílá mohutný, asi $2^1/_2$ km dlouhý proud čedičový na V. až k železniční trati, v jejímž zářezu jest otevřen. Obě svrchu uvedené jámy i řečený proud čedičový byly známy již starším badatelům, ovšem i Makowskému. — Podobu sopky Uhlířské vystihuje celkem správně výkres v Kořistkově známém díle „Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogtum Schlesien“ na straně 183.

Sopka Venušina (Messendorfer Berg) s nadmořskou výškou 656 m, vyzdvihuje se nad vesnicí Mezinou, rovněž již ve Slezsku, avšak též na hranici Moravy a Slezska. Sopka tato poskytla nejhojnější kořist naší dynamické sbírce. Na plochém, holém vrcholu jejím otevřeny jsou ve dvou velikých jamách a jedné menší (t. zv. „Venuslöcher“) mohutné nakupeniny lapillův a pum. Makowsky uvádí pouze jednu z těchto jam, již považoval za zbytek jícnu(!) této sopky (l. c. p. 85). Tato jáma známa byla ostatně již i Schmidtovi (viz níže). I sopka Venušina vysílá proud čedičový na V. Čedič tento jest otevřen ve velikých lomech při silnici, vedoucí z Bruntála ku Karlovci. Čedič jeví tu krásné sloupovité odlučování, štíhlé sloupy seřazeny jsou pérovitě, podobně jako v údolí Běly v Českém Středohoří.[2]) Čedič drtí se tu strojem z části na silniční šterk, z části rozemílá se na moučku, jíž se užívá na výrobu cementu. Tento výskyt sloupovitého čediče sopky Venušiny rovněž nebyl dosud

---

[1]) Schmidt nesprávně dí, že hora Uhlířská jižním svahem leží na území moravském. (Jahrb. d. k. k. geolog. R. A. 1858., p. 10.).

[2]) Eckertovy „Landschaftsbilder aus Böhmen“, Praha 1894, obrazů čís. 130.

v literatuře uveden[1]), ač Makowsky zmiňuje se o místě onom, pravě, že tu u silnice jest otevřen „celistvý čedič“ (l. c. p. 85).

Velký a Malý Roudný[2]), ležící na území moravském, pokládal Makowsky za zbytky okraje bývalého jediného obrovského jícnu sopečného. Camerlander a Tietze dokázali však, že mezi oběma Roudnými probíhá pásmo kulmské droby; představují tudíž tyto dvě hory dvě samostatné sopky.

Velký Roudný jest vysoký 780 m, Malý 775 m. Oba vyznačují se kuželovitým tvarem, který u předešlých dvou sopek (Uhlířské a Venušiny) není dokonale vyvinut (či lépe nezachoval se).

Na návštěvu Malého Roudného nezbylo mi času. Na Velkém Roudném objevil jsem rovněž mnohé nakupeniny lapillův a pum, otevřené v jámě na jz. svahu hory. Připomínám, že tyto lapilly na všech třech sopkách prosévají sýty, jemnějších používá se místo písku na dělání výborné malty, většími se štěrkují cesty (na př. v Bruntále).

Podle těchto nových pozorování mých víme tedy dnes, že všecky čtyři vyhaslé sopky na hranicích moravsko-slezských vysílají čedičové proudy,[3]) a to Uhlířská, Venušina a

---

[1]) Makowsky uvádí sloupovitý čedič pouze z Chřipského lesa (Kreibischwald) u Bilčic (Heidenpiltsch) (p. 76, 80) a ze zářezu dráhy u Bruntála (p. 89).

[2]) Německy nazývají se tyto sopky Grosser a Kleiner Raudenberg neb Rautenberg. Poslední název je rozhodně nesprávný, a jak již Makowsky praví, nelze jej nijak vysvětliti. Název Raudenberg odvozuje Makowsky od „ausroden des Waldes“ (l. c. p. 78), což ovšem je poněkud podivný výklad. Raudenberg je dojista znetvořeninou původního českého názvu Roudný (srovnej jména četných osad v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, ano i v Sedmihradsku a v Prusku s týmž kořenem: Ruda, Rudka, Rudkov, Rudná, Rudné, Rudník, Rudov, Rudice, Rudohoří a podobně Roudno, Roudná, Roudné, Roudný, Roudka, Roudníky, Roudnice, Roudníček, Roudnička). Připomínám ještě, že Klvaňa Velký Roudný jmenuje „Rudin“ neb „Roudno“ (Geologie Moravy“ p. 104) neb hora Roudenská, hora Roudno — větší Roudno a menší Roudno (První zpráva česk. nižš. gymn. v Uh. Hradišti, 1885, str. 8., 10., 11. atd.) a Woldřich „Roudovská“ sopka („Všeobecná Geologie“, II. díl, p. 128), jinde „Roudno (Rudín)“ (III. díl, p. 495).

[3]) Tietze praví: „Proudy lávové vycházely jen z obou Roudných a z hory Uhlířské“ (l. c. p. 81).

Velký Roudný (Chřipský les) na V., Velký a Malý Roudný mimo to i na J. (Schwarzwald a Křesťanovice) a Malý Roudný i na S. (Volárna); 2. že lapilly a pumy v mohutných nakupeninách otevřené jsou nejen na sopce Uhlířské, odkud dosud jediné byly známy ve větším množství[1]), ale i na sopce Venušině i na Velkém Roudném; 3. že čedič sloupovitý, dosud známý jen z Chřipského lesa a ze zářezu železnice u Bruntálu, vyskytuje se i v proudu, jejž vysílá na V. sopka Venušina.

Nejdůležitější nový objev můj na řečených třech vyhaslých sopkách týká se však lávových vyvrženin jejich.

Ve svých přednáškách o geologii rozděluji sopečné vyvrženiny na tyto skupiny:

I. Souvislé proudy lávové.

II. Nesouvislé vyvrženiny sopečné:

A. Cizorodé (vmetky) — větší (nazývají se též balvany) a menší (nazývají se nesprávně též pumy) úlomky hornin, jež magma sopečné, derouc se z nitra zemského na povrch, cestou urvalo z vrstev pevné kůry zemské, někdy úlomky tyto spálilo (kontaktní metamorfosa), někdy omlelo (zaoblilo), a pak vyvrhuje je sopka z jícnu buď přímo neb uzavřené v lávě. Takové úlomky, na př. prahorních hornin, vyvrhovaných sopkou, známy jsou ze všech obvodů sopečných.

B. Lávové: 1. větší a) souměrné — pumy (dle tvaru slzy Vesuvu, koule atd.);
b) nesouměrné až nepravidelné (dle tvaru koláče, pecny, strusky atd.);
2. menší — lapilly či v jižní Italii zvané rapilly (= kaménky).

Tyto lávové vyvrženiny sestávají vesměs z téže horniny, již provázejí (u čedičových sopek čedičové pumy, koláče, strusky, lapilly atd.), vyznačují se uvnitř slohem vždy pemzovitě poro-

[1]) Tietze praví: „Skutečně zřetelně a při tom ve větších nakupeninách jsou lapilly zastoupeny vlastně jen na hoře Uhlířské“ (l. c. p. 83). Makowsky zmiňuje se sice o lapillách i na Velkém Roudném (p. 79) a na Venušině sopce (p. 85), nepraví však, že by na těchto dvou sopkách byly lapilly nahromaděny ve větším množství. Schmidt již před Makowským uvádí nakupeniny lapillů ze sopek Uhlířské a Venušiny, nepraví však, jak mocny tu jsou.

vitým, struskovitým až bublinatým, zhusta fluidálním a sklovitou hmotou základní (následek rychlejšího ochlazení při letu vzduchem).

C. Krystallové — písek a popel (prach) sopečný. Jsou to jemné, sypké tvary sopečného magmatu, obyčejně úplně vyvinuté krystally neb úlomky krystallů těchže nerostů, jež skládají horninu, kterou popel a písek doprovázejí, neb ostrohranné úlomky skla, útržky pemzy neb strusky. Písek sopečný rozeznává se od prachu sopečného pouze větší velikostí zrna.

Nejblíže místa výbuchu spadnou k zemi balvany a pumy, dále lapilly (do nichž sem tam zaletnou i větší pumy) a nejdále písek a popel sopečný. Čím dále od místa výbuchu tím více rozlišeny jsou větší a těžší vyvrženiny od menších a lehčích (krystally od skel).

Usazují-li se tyto nesouvislé vyvrženiny sopečné pod vodou, smísí se s usazeninami vody v t. zv. tufy, jež proto nezřídka obsahují i otisky rostlin i živočichův. Tyto tufy rozeznáváme: 1. agglomeratické (slepence s okulacenými a brekcie s hranatými úlomky), sestávající z větších lávových neb i cizorodých vyvrženin sopečných; 2. krystallové, utvořené z písku sopečného a 3. popelové (cinérites), složené z popele a prachu sopečného.

Předeslav toto všeobecné rozvržení vyvrženin sopečných, pojednám nyní postupně dle rozdělení tohoto o vyvrženinách vyhaslých sopek moravsko-slezských.

I. Proudy lávové.

Uvedl jsem již výše, že veškery čtyři moravsko-slezské vyhaslé sopky vysílaly proudy lávové, i odkazuji čtenáře na řečenou práci Tietzovu i na uvedený spis Makowského, kde o těchto proudech čedičových podrobně bylo pojednáno.

II. Nesouvislé vyvrženiny.

A. Cizorodé.

Již Makowsky zmiňuje se v uvedené práci své o uzavřených úlomcích jakéhosi „jílu“ v lávách na sev. svahu sopky Uhlířské a v zahradních zdech již. předměstí Bruntálu (l. c. p. 78, 89). Úlomky tyto jsou dle autora do červena vypáleny a z části v porcellanit přeměněny.

Makowsky praví, že tyto uzavřeniny „jílu“ pocházejí z ložiska plastického jílu na vých. svahu hory Uhlířské. Ložisko toto bylo v době, kdy Makowsky tu dlel, z největší části již vybráno a přikryto spraší (lössem).

Tento názor o původě oněch uzavřenin je však naprosto nesprávný. Není přec možno, aby kusy horniny, jež za naší doby leží na vnějším svahu sopky, dostaly se do pum, jež vyvrhovány byly za doby dávno minulé (oligocenní) z nitra sopky.

Tietze soudí naopak zajisté správně, že tyto „jíly“ nejsou nic jiného než výsledek rozkladu čediče (l. c. p. 84).

Připomínám, že jsem popsal zcela podobné jílovité produkty rozkladu čedičového tufu od Semtína ve vých. Čechách. V práci své[1]) pravím, že se čedičový tuf semtínský rozkládá buď na špinavě šedý, plastický jíl (tegel), anebo na bílou, jílovitě vápenitou zeminu, již popisuji blíže. Ostatně pozoroval jsem zcela podobný jílovitý výsledek rozkladu nefelinického tefritu i na Kunětické Hoře u Pardubic.

Schmidt, jenž již r. 1858 zabýval se studiemi našich vyhaslých sopek, uvádí i z pum sopky Venušiny uzavřeniny podobné: „Kleine und bis zollgrosse Wackenstücke von gelbrötlicher Farbe und mit sehr feinen Poren“.[2])

Pozoroval jsem v pumách lávových všech tří mnou navštívených vyhaslých sopek ostrohranné uzavřeniny jakési hlinité (recte jílovité) horniny, do žluta až do červena vypálené. Na sopce Uhlířské jsou tyto uzavřeniny téměř ve všech pumách na jižním svahu sopky; některé pumy tamější jsou jich plny (i úlomků 1—3 mm. v průměru). Na povrchu některých našich pum právě nad místem, kde uvnitř pumy jest takovýto úlomek, lze pozorovati vypukliny.

Proti Makowskému, jenž tyto uzavřeniny pokládal za vypálený jíl, pravím, že jsou to úlomky kontaktně přeměněných hornin kulmských.

Prof. Ing. A. Rosiwal, jemuž jsem zaslal výbrusy těchto uzavřenin ze sopky Uhlířské a ze sopky Venušiny na dobrozdání, sděluje mi o nich toto:

---

[1]) Verhandl d. k. k. geolog R. A., 1896, p. 445.

[2]) Jahrb. d. k. k. geolog. R. A., 1858, p. 13—14.

„Úlomky tyto jsou do červena vypálená břidlice. Pod lupou ukazují velmi jemnozrnný až celistvý sloh, místy jsou porovité až jemně struskovité. Břidličnatost jejich jest ponejvíce ještě zřetelně pozorovatelna. Na výbrusu lze rozeznati ve slídnatém aggregatu četné malé úlomky křemene a i živce, četné, hlinitým břidlicím význačné jehličky rutilu a mikrolity kyzové". Hornina takto vypálená jest dle úsudku Rosiwalova téměř celistvá břidlice drobová, jaká se, jak jsem se přesvědčil, hojně vyskytuje v tamějším kulmu.

I jest přirozeno, že eruptivní magma, derouc se na povrch země, urvalo v hlubinách úlomky těchto kulmských hornin, uzavřelo je v sebe, a naše sopky je pak vyvrhly ve tvaru oněch uzavřevnin v lávových pumách na povrch zemský.

O t. zv. tufech u Karlovce a Rázové a o cizorodých vyvrženinách, v nich se vyskytujících, pojednám později.

B. Lávové vyvrženiny.

1. Větší souměrné vyvrženiny či pumy.

Ve všech vulkanických okrscích naší země vyskytuje se týž základní tvar lávových pum. Patrno, že se tudíž tyto pumy tvořily všude za těchže okolností.

O původě a tvoření lávových pum vydal zajímavé a důležité pojednání před 11 lety prof. Dr. F. Berwerth[1]) podle bohatého materiálu, jejž nasbíral na Kanárských ostrovech prof. Dr. O. Simony.

V následujícím přidržím se (ovšem jen z části) vývodů Berwerthových, jež doplním a doložím příkady z moravsko-slezských sopek.

Berwerth především připomíná s důrazem, že lávové pumy jsou vzácností mezi vyvrženinami sopečnými a že pravé lávové pumy jsou podnes ve sbírkách jen velmi skromně zastoupeny. Dvorní museum vídeňské chovalo ve sbírkách svých, než se mu dostalo materiálu Simonyho, pouze čtyři kusy pum[2]), a to

---

[1]) Über vulcanische Bomben von den Canarischen Inseln nebst Betrachtungen über deren Entstehung. Annalen d. k. k. naturhistor. Hofmus. Díl IX., sešit 3.—4., Vídeň 1894.

[2]) V novější době dodává závod Krantzův v Bonně skvostné pumy lávové z Auvergne i z Lášského jezera ve velikém množství.

po jedné z Vesuvu, z Etny, z Kapverdských ostrovův a z Auvergne — tedy z nejbližších sopek moravsko-slezských ani jediný kus.

Tím větším údivem jsem byl naplněn, naleznuv na sopkách Uhlířské, Venušině i na Velkém Roudném veliké množství pravých lávových pum, jež dosavadními navštěvovateli těchto sopek zůstaly téměř nepovšimnuty.

Obr. 1.
Čtvrtina struskové placky; v hořejší části je struskový cár přehozen (překlopen) přes ostatní hmotu strusky.
Velký Roudný.
(Orig. v zem. museu Františkově v Brně.)
(Orig. je 20·5 cm vys. a 11 cm šir.)

Obr. 2.
Lávový cár, povrch šupinovitý; prostřední vejčitý kus dopadl později na onen cár a připekl se naň (anebo cár poloztuhlý dopadl na onen vejčitý kus, utuhlý již na zemi ležící).
Venušina sopka.
(Orig. v zem. museu Františkově v Brně.)
(Orig. je 19·5 cm vys. a 18 cm šir.)

Podmínkami tvoření lávových pum jsou: 1. explosivní výbuchy par a plynů[1]); výbuchy tyto srovnává správně Penck[2]) s klokotáním vařící se tekutiny; 2. na eruptivním magmatu v jícnu sopky musí plovati poloztuhlý škraloup lávový.

---

[1]) Rosenbusch praví, že takovéto prudké vyvíjení par a plynů v magmatech nastává, když magma náhle jest zbaveno tlaku, na ně působivšího. To se stává při náhlém otevření výbušného kanálu sopky, při čemž magma vystoupí až na den („Elemente der Gesteinslehre", p. 46.).

[2]) „Studien über lockere vulkanische Auswürflinge". Otisk z Zeitschr. d. deutsch geol. Ges., ročník 1878., p. 31.

Veliké bubliny plynů (hlavně vodních par), deroucí se v přestávkách stále z kanálu (sopouchu) sopečného na den, protrhují čas od času těstovitou kůru lávovou. Při unikání do vzduchu urvou s sebou do výše kus lávy, jenž je obaloval. Za letu vzduchem takový cár lávový, je-li ještě plastickým, buď se zbalí ve známý tvar souměrné pumy, anebo, je-li ještě málo nebo již příliš ztuhlý, nezbalí se, nýbrž utvoří se shluky často obrovské, někdy různě zprohýbané, jež dopadše k zemi, zhusta se sploští. Dle různého tvaru nazývají se pak tyto nesouměrné až nepravidelné vyvrženiny lávové balvany, lávové koláče či placky (Lavakuchen), chleby či pecny (Lavabrot), strusky, sploštělé zovou se struskové placky (Schlackenfladen), hadry či cáry (Flatschen), nebo kotouče a chumáče (Flocken). Těchto nesouměrných a nepravidelných vyvrženin lávových pozoroval jsem na všech jmenovaných třech vyhaslých sopkách moravskoslezských veliké množství (viz obr. 1. a 2. v textu). Mnohé veliké kusy jsou lanovitě zkrouceny, protaženy, uvnitř slohu fluidalního, upomínajíce na t. zv. „okružovitou“ lávu Vesuvu.

Naopak není-li na lávě takovéto poloztuhlé kůry, rychle po sobě následující, prudké výbuchy plynův a par rozpráší žhavě tekutou lávu do vzduchu v obrovských spoustách jemného materiálu sopečného, jenž ve vzduchu za letu rychle ztuhne na struskovité neb skelnaté lapilly[1]), po případě i jen na vyvrženiny krystallové (písek a popel sopečný), jež úplně utuhlé na zemi dopadnou.

Je-li magma hustší a vyvíjí-li se plyny a páry méně prudce, klidněji, přetéká vroucí a klokotající magma (podobně jako při vroucí tekutině v nádobě) přes okraje jícnu ve tvaru struskových proudů lávových, jež stékají po svazích sopky.

Nestačí-li přestávka mezi dvěma po sobě následujícími výbuchy par a plynů k tomu, aby se taková souvislá, poloztuhlá kůra na lávě vytvořila, vyvrhuje sopka jen lapilly a vyvrženiny

---

[1]) Lapilly vedle toho vznikají také roztržením větších pum výbuchem uzavřených v nich par a plynův. — Mimo to Penck praví, že se lapilly, písek a popel sopečný tvoří, je-li magma tuhé, anebo vyvinování plynů méně prudké, klidnější, a to ve vysokých sopkách; tu pak že se rozpráší magma podobně, jako když rourou foukáme roztok mýdla. Proto prý vyhazování lapillů, písku a popela i nedostatek proudů lávových zdají se býti omezeny na nejvyšší sopky za normálního stavu (l. c. p. 31).

krystallové. Utvoří-li se však v těchto přestávkách na žhavě tekutém magmatu jen ojedinělé škraloupy ztuhlejší hmoty, vyvrhuje sopka současně s lapilly, pískem a popelem čas od času i nějakou pumu. Tím vysvětlíme si, že na moravsko-slezských vyhaslých sopkách pumy uloženy jsou v mohutných spoustách lapillův a vyvrženin krystallových.

Tvoření souměrných pum.

Při letu do výše zahnou se kraje útržku lávového dolů; častěji však teprve při padání útržku zpět na zemi, tedy při letu dolů zahnou se kraje útržku nahoru. Prohnutí a dále zavinutí útržku děje se dle některé úhlopříčny jeho. neb při zcela nepravidelných cárech dle nejdelšího průměru.

Nastane-li při letu úplné zabalení či zavinutí útržku (a tu je lhostejno, stane-li se to při letu nahoru neb dolů, vždy je výsledkem týž tvar pumy), až se oba kraje zahnuté dotknou, utvoří se na čáře dotyku podélná „rýha“ (tab. II., obr. 7.), někdy s naduřelými okraji (tab. I., obr. 7. a obr. 8.; obr. 3. v textu), byla-li láva již značněji ztuhlá. Byla-li však láva méně ztuhlá, slijí se dotčené kraje, tak že zbude jen vráska, někdy sotva znatelná (tab. I., obr. 3.; tab. II., obr. 1.). Někdy se stává, že se kraje útržku lávového při zavinutí úplně nedotknou, takovéto pumy nazýváme neúplně uzavřené neb nedodělané (viz tab. I., obr. 1. a obr. 8.).

U většiny pum mimo tuto rýhu (Berwerth ji jmenuje „Randnaht“) možno pozorovati na protější straně pumy v téže rovině ještě „šev“ (dle Berwertha „Knicknaht“), jenž vytvořil se na čáře, dle níž se útržek lávový prohnul (viz tab. I., obr. 6.; tab. II., obr. 8.). Říkáme tudíž, že puma sestává ze dvou laloků, obyčejně úplně stejně velkých. Kde se vytvořil šev, bylo značné napětí při sbalování útržku lávového, až se někdy útržek ten na onom místě přetrhl (viz tab. I., obr. 2., obr. 4.). Rýha a šev spojují se na obou polech pumy v jedinou t. zv. aequatoriální rýhu, probíhající tudíž kolkolem pumy.

Základní typ souměrné pumy lávové záleží tudíž: 1. v „slzovitém“ tvaru jejím[1]); 2. v aequatoriální rýze a 3. ve dvou lalocích jejích.

---

[1]) Dle různých variací se vyskytujících nazývá se tvar pum kyjovitým, vřetenovitým, tlustě neb ploše mandlovitým, hruškovitým, kokosovitým, rohlíkovitým atd.

Ovšem přirozeno, že při nezcela ztuhlém stavu za letu vzduchem (padání) tento základní tvar dozná různých deformací, při čemž však základní tvar pumy zůstává týž.

Tak na př.:

1. Často při letu prohne se puma srpovitě (obr. 4. v textu).

2. Narazí-li puma při letu na jinou vyvrženinu, neb změní-li se za letu těžiště její, nastane rychlé otáčení pumy kolem podélné osy, při čemž se puma šroubovitě zkroutí — t. zv. rotační

Obr. 3.
„Slzovitá puma", táž, jež jest vyobrazena i na tab. I., obr. 7. v převrácené poloze.
Sopka Venušina.
(Orig. v zem. museu Františkově v Brně.
(Orig. je 21 cm vysoký a 9 cm široký.)

Obr. 4.
Srpovitá, z části šroubovitě stočená puma, povrchu struskovitého, pokrytá připečenými lapilly; okrajní rýha (na obraze v pravo) a protější šev (v levo) sotva znatelny.
Výška originálu 21·5 cm, šířka 10 cm.
Lášské jezero v Porýnsku.
(Orig. v zem. museu Františkově v Brně.)

pumy (tab. I., obr. 3.). Rýha aequatoriální probíhá na takovéto rotační pumě ve šroubovici, soudobně na povrchu pumy utvoří se rýhy a vrásky, rovnoběžné s aequatoriální ryhou (tab. I., obr. 1.).

3. Jiná deformace pum jsou pumy okřídlené. Za letu následkem odstředivosti během zavinování útržku lávového na-

hromadí se více polotekuté hmoty na krajích obou lalokův. Nahromadilo-li se v jednom laloku více hmoty než ve druhém, udeří při zavinutí těžší lalok svým krajem do druhého, rozmáčkne („rozplácne") jeho okraj, jenž se tudíž rozšíří v jakési křídlo (tab. I., obr. 7.; tab. II., obr. 3. a 4.). Při tom někdy i na protějším švu ubytím hmoty počne se tvořiti druhé křídlo (tab. I., obr. 5. a 6.; tab. II., obr. 6. až 8.). Křídla za letu se různě zprohybávají (tab. II., obr. 3. a 4.); čím méně ztuhlá hmota pumy, tím větší a tenčí křídlo se vytvoří, a u pum téměř ztuhlých, jak výše řečeno, vyskytují se jen naduřelé okraje lalokův. Při dopadu na zemi se často křídla pumy urazí (tab. I., obr. 6.).

Některé pumy jeví na povrchu soustředně miskovité odlučování (viz tab. I., obr. 2.), u některých jest povrch hladký (tab. II., obr. 1.), u jiných bublinatý (tab. I., obr. 7.) až struskovitý (tab. II., obr. 2.).

Mnohé pumy jsou duté.[1]) Dutina bývá buď axiální (tab. I., obr. 2.), nebo centrální (tab. II., obr. 2.). Prvé dutiny vznikají při zbalení již poněkud více ztuhlého útržku lávového. Taková axiální dutina jest jen zřídka na obou polech pumy otevřena, obyčejně pozdějším propadnutím hmoty na polech pumy se ústí axiální dutiny ucpou, buď úplně, neb zůstane bývalé ústí pouze naznačeno. Častěji vyskytuje se centrální dutina v pumách, které blíží se pak obyčejně tvaru kulovitému a mají nezřídka i bublinovité vypukliny na povrchu, které někdy i prasknou. Tyto povrchové nádory dokazují, že ústřední dutiny vznikají rozpětím plynů v pumě uzavřených (zvláště vodní páry, lávu nasycující), jež při chladnutí lávy snaží se dostati se ven, nadmou pumu (tab. I., obr. 1.), jejíž kůra je však ztuhlejší než vnitřek, pročež ku povrchu pumy ubývá bublinatosti lávy. Duté pumy poznají se obyčejně již dle poměrně skrovné váhy.

Při dopadu na zemi, nebyla-li puma úplně ještě ztuhlá, splošti se kotoučovitě.

Narazí-li již ztuhlá puma při dopadu na hranu skály, utvoří se na povrchu jejím nálevkovitá jízva, od níž vycházejí radiální trhliny (viz tab. I., obr. 6.; tab. II., obr. 2.).

U našich sopek dopadly pumy vesměs na sypké, kypré nakupeniny lapillů, pročež nepozoroval jsem u nich kotoučovitého

---

[1]) Viz práci Makowského, p. 77.

sploštění a pouze na jediné z nich uzřel jsem otvor a trhliny nárazem na skálu vzniklé. Mnohé pumy naše jsou obaleny lapilly, jež jsou na povrchu jejich jakoby připečeny[1]; na povrchu některých pum našich lze dokonce pozorovati i vtisky těchto lapillů — důkaz, že takové pumy dopadly na zem ještě nezcela utuhlé (viz i Makowsky l. c. p. 77, 87). Tytéž zjevy pozoroval jsem i na pumách z Lášského jezera a z Puy de Gravenoire v Auvergne (viz naše tabulky).

Ochlazovala-li se a tuhla-li puma rychle, vytvoří se na povrchu jejím síť trhlin; je-li současně povrch pumy hladký a trhliny se různě křižují, vzniká t. zv. sloh chlebové kůry (bread crust structure) (tab. I., obr. 2.).

Laskavostí přítele Berwertha bylo mi popřáno prohlednouti bohatý materiál lávových pum z ostrovů Kanárských ve dvorním museu vídeňském. Přesvědčil jsem se, že pumy lávové sopek moravsko-slezských souhlasí nejen tvarem, deformací atd., ale i vnějším vzhledem úplně s pumami z ostrovů Kanárských. Kdyby se pomíchaly pumy moravsko-slezské s pumami z ostrovů Kanárských, sotva by kdo rozeznal různou tuto provenienci jejich.

Než i lávové pumy eifelské a z části i auvergneské, jež mi dodal závod Krantzův v Bonně, úplně souhlasí tvarem i habitem s pumami moravsko-slezskými.

Pouze v dolejší jámě na Uhlířské sopce vyskytují se lávové pumy (i lapilly) černě zbarvené.[2] Jinak téměř veškery nesčetné pumy lávové (i lapilly) jak na této sopce, tak i na Venušině i na Velkém Roudném jsou hnědě až cihlově zbarveny, kterážto červená barva ovšem pochází od okysličeného hojného Fe_3O_4. Vlivem tohoto okysličení jest i půda polí na našich čtyřech sopkách červeně hnědá.

Schmidt, svrchu již vzpomenutý,[3] znal z Roudného pouze hnědé a červenavé, bublinaté strusky a lávové balvany (l. c. p. 11, 13). Ze sopky Uhlířské uvádí z již. svahu „lávové strusky a

---

[1]) Klvaňa praví ve své práci „O třetihorních horninách na Moravě a ve Slezsku vůbec a Bánovsko-Bojkovických zvláště“, že pumy lávové mívají povrch plný popela sopečného, kterýmž se při pádu obalily (p. 11). Připomínám, že Klvaňa píše „pískovité rapilly čili t. zv. popel sopečný“ (ib.).

[2]) Makowsky praví, že v této jámě vyskytují se sice větší kusy lávy, avšak žádné pumy (p. 87).

[3]) Jahrb. d. k. k. geolog. R. A. 1858.

hrubé lapilly hnědé barvy" (p. 14). Hořejší polovinu sopky Venušiny označuje jako „úplnou struskovou horu" (vollkommener Schlackenberg). Praví, že na vrcholu jejím viděl jámu, v níž pozoroval živě červené (až červenohnědé) mnohotvárné balvany lávové, 3—5 stop dlouhé, buď volně nakupené, nebo vynikající z nahromaděnin rapillův a sopečného písku. Vedle toho uzřel tu zkřivené cáry lávové, veliké elliptické žlutošedé pumy, jež se prý snadno rozeznají od obyčejných lávových balvanů podobných tvarův. Jedna takováto puma, vězící v usazeninách rapillů, byla 18 palců dlouhá a 9 palců široká, tvarů tykvovitého; tlustším koncem byla obrácena dolů, úzkým, stopkovitým koncem nahoru. Druhá Schmidtem tu nalezená puma byla prý méně pravidelna a menší; třetí největší, obrácená opět tlustším koncem dolů, jevila stopy hranolovitých ploch čili rovnoploché sploštěniny; uvnitř byly tyto pumy slohu soustředně miskovitého (l. c. p. 13—14).

Pochybuji, že Schmidt viděl pravé, souměrné pumy lávové na sopce Venušině; neboť pum s hranolovitými plochami a pum s vnitřním slohem soustředně miskovitým neznám. Možno, že jedná se tu o soustředně miskovité odlučování vlivem zvětrání, zjev vyskytující se často právě u čedičův.

Makowsky v řečené práci své mluví o „kulovitých a ellipsoidických pumách, „často obrovských rozměrů [1])" na sopce Uhlířské (p. 75, 77, 87), Venušině (p. 85: „miskovitě složené" pumy — viz výše Schmidt) — o pumách na Velkém a Malém Roudném nepraví ničeho. Jak vidno, opakuje tu Makowsky jen starší zprávy, zvláště Schmidtovy, sám nepřičiňuje nových, vlastních popisův. Vlivem nedokonalosti a neúplnosti těchto starších zpráv o lávových pumách na sopkách moravskoslezských praví Tietze, jenž později sopky naše mapoval: „musíme se vyvarovati, abychom každý struskovitý kus čediče, jejž na svahu takové hory (t. j. na našich sopkách) nalezneme, ihned považovali za pravou vyvrženinu" (p. 82).

Tietze l. c. uvádí „malé balvany a pumy" z obou Roudných, ze sopky Venušiny i z Uhlířské, avšak nepodává bližšího

[1]) Patrně vzal Makowsky zprávu tuto z článku Jeittelesova ve Verhand. d. k. k. geolog. R. A. 1858, p. 36, jenž uvádí z hory Uhlířské pumy „velikosti pěsti až hlavy a v průměru jednoho i více (!!!) sáhův". Netřeba snad dokazovati, že pumy až jako hlava veliké a současně několik sáhů v průměru měřící jsou nesmyslem.

popisu jejich tvaru, výskytu atd., což ovšem pochopitelno při stručných vysvětlivkách mapy.

Já jsem, jak řečeno, nalezl souměrné (pravé pumy) i nesouměrné a nepravidelné vyvrženiny lávové na všech třech sopkách moravsko-slezských, jež jsem navštívil.

Na sopce Uhlířské vyskytují se lávové pumy v obou uvedených již jamách na j. svahu hory této. Obyvatelé tamější prosévají lapilly v řečených jamách sýty nejen tu, nýbrž i na ostatních sopkách tamějších, spolu vykopané vyvrženiny lávové (pumy i nepravidelné shluky lávové) jako nepotřebné nahromaďují v jamách i mimo ně. V hořejší z řečených jam na sopce Uhlířské pozoroval jsem ještě in situ (a to v poloze vodorovné) ve stěně jámy obrovskou pumu o $^3/_4$ m v průměru s pěknou axiální dutinou. V dolejší jámě obsahují pumy (jak řečeno černé) hojný olivín.

Na sopce Venušině jsou lávové pumy jednak v řečených 3 jamách na vrcholu hory, kde jako na sopce Uhlířské a rovněž i na Velkém Roudném vězí porůznu v mohutných usazeninách lapillů, písku a popela, avšak hojně našel jsem pěkné pumy i shluky lávové také v kamenných hrázích, jež nakupeny jsou obyvateli tamějšími na hranicích polí z vyoraných vyvrženin této sopky. O těchto kamenných hrázích mluví již r. 1858 ve své práci Schmidt.

Rovněž na Velkém Roudném jsou hojné pumy jednak v řečené jámě na jz. svahu hory, jednak však hojně i v podobných kamenných valech na hranicích polí, jako na sopce Venušině. Také o těchto kamenných hrázích na Velkém Roudném rozepisuje se ve své práci Schmidt.

2. Menší vyvrženiny lávové či lapilly.

Lapilly jsou obyčejně úplně nepravidelné, ostrohranné (někdy kulovité) úlomky bublinaté, struskovité, ale i celistvé lávy, velikosti hrachu až ořechu. Jak řečeno, dopadly lapilly k zemi již úplně ztuhlé.

Lapilly na sopce Uhlířské pozorovali v řečených dvou jamách již nejstarší badatelé. Schmidt a po něm Makowsky uvádějí sice lapilly i ze sopky Venušiny a Makowsky i z Roudného, nepozorovali jich tu však otevřených ve větším množství (viz výše), takže nejnověji Tietze praví: „Opravdu zřetelně a při

tom ve větším nakupení jsou zastoupeny lapilly vlastně jen na sopce Uhlířské" (l. c. p. 83.).

Tudíž nikdo z dosavadních badatelů nezmiňuje se o mohutných nakupeninách lapillů, na sopce Venušině otevřených ve 3 jamách, ani na Velkém Roudném, o nichž jsem výše pojednal.

C. Vyvrženiny krystallové.

Již Schmidt a po něm zvláště Makowsky zmiňuje se o popelu (p. 75, 77, 83, 87) a písku sopečném (p. 77) v tomto moravsko-slezském obvodě sopečném. Mohu zprávy Makowského jen potvrditi a vrátím se k tomuto druhu vyvrženin sopečných ještě, až promluvím o t. zv. tufech u Rázové a Karlovce.

Úvahy závěrečné.

Důležitá otázka, jsou-li hory Uhlířská, Venušina a oba Roudné skutečnými sopkami vyhaslými, jest mými pozorováními rozřešena definitivně.

Tietze, jenž nejnověji se zabýval výzkumem těchto vyvřelin, především opětovně připomíná s důrazem, že na žádné z těchto čtyř hor nelze viděti stop jícnů (p. 73, 77, 78, 81), což potvrzuji ovšem i já. Tietze však pochybuje, že by tyto jícny zde vůbec kdy byly existovaly a snad, jak nekteří autoři (správně!) soudili, „později zvětráním a odplavením" zničeny byly.

Tietze přiznává, že naše sopky jsou čtyři samostatné erupce (p. 73. 77, 78, 81) a že tyto právě čtyři hory nelze dobře považovati za konce čedičových proudů, za jaké se dnes mnohé čedičové kupy pokládají (p. 73 až 74). Pouze z výskytu čedičových proudův u všech těchto čtyř hor, jak Tietze správně praví, není nutno usuzovati, že by byly musely míti pravé jícny (p. 81). „Nikde není důkazu, že dotčené erupce představují typické sopky s relativně trvalými jícny" (p. 81). Nezbývá tudíž dle Tietzeho, než pokládati všecky tyto výskyty čediče (i oba kuželovité Roudné) v podstatě za hromadné erupce („Masseneruptionen"), při nichž

nedošlo na utvoření stálého sopouchu[1]), anebo se tyto sopouchy velmi záhy opět ucpaly (p. 82).

Hromadný výskyt nesouvislých vyvrženin sopečných u všech těchto čtyř erupcí, především vyvrženin lávových (pravých, souměrných pum!) a krystallových (písku a popela sopečného) spolu s mohutnými proudy lávovými svědčí však nezvratně o tom, že hory Uhlířská, Venušina i oba Roudné představují nám skutečné vyhaslé sopky tufové, jež zajisté měly i pravé jícny, z nichž chrlily spousty vyvrženin nesouvislých a z nichž vytékaly i vzpomenuté proudy lávové.[2])

Z toho, co výše řečeno bylo o tvoření pum a lapillů, vysvítá, že čtyři sopky naše nezbytně zajisté byly opatřeny jícny, a z mohutných spoust nesouvislých vyvrženin na sopkách těchto a z uložení jejich i spolu ze vzpomenutých proudů čedičových nutno souditi, že sopky tyto byly po delší dobu činné, a že výbuchy jejich se několikráte opakovaly.

Důležita jest okolnost, že nejvyšší kupy sopky Uhlířské, Venušiny a Velkého Roudného nesestávají z pevného čediče (což by býti muselo, kdyby — jak Tietze soudí — sopouchy jejich se byly opět ucpaly), nýbrž ze strusek a nesouvislých vyvrženin sopečných.

Na sopce Uhlířské složena jest stěna jámy bezprostředně pod vrcholem hory této, celá až nahoru z nakupenin lapillův a lávových vyvrženin. Nad touto jamou na vrcholové planině hory této, kolem řečeného poutnického kostela vidíme strusky, kusy lávy a balvany pevného čediče (ze zdí?), pomíšené s kusy malty a zdiva, jak již Schmidt správně zjistil (l. c. p. 34.). Snad dříve, než nynější kostel tu byl vystavěn, stávala zde jiná větší stavba, z níž pocházejí tyto kusy zdí.

Že hořejší polovice sopky Venušiny jest „úplnou struskovou horou“, zjistil rovněž již Schmidt. Týž praví l. c. p. 14: „Zdá se, že celá hořejší část této hory, tudíž místo, kde druhdy

---

[1]) Německy Schlot, Förderschlot, anglicky neck, česky nejsprávněji sopouch, říká se však též kanál neb roura erupční, také komín sopky.

[2]) Již Kořistka praví ve svém díle „Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogtum Schlesien“, že oba Roudné a hory Venušina i Uhlířská mají „ráz pravých sopek, jsouce provázeny lávami, struskami a lapilly“ (p. 182).

býval domnělý jícen sopky, složena jest ze spoust toho druhu" (t. j. z popela, písku, lapillů, pum, balvanů lávových, strusek atd.). Mohu toto pozorování Schmidtovo jen potvrditi.

Nejvyšší kupa Velkého Roudného sestává rovněž ze samých balvanů lávových, strusek a pum, jak rovněž již Schmidt správně pozoroval (l. c. p. 11—12).

Pokud se pak týče stáří těchto sopek, souhlasím s Tietzem, že činnost jejich spadá do doby třetihorní, a to nejspíše do oligocenu (l. c. p. 85).

Dnes ovšem na žádné z našich sopek nelze pozorovati stop bývalých jícnů — stopy tyto byly od třetihor podnes zničeny erosí a denudací a ovšem z velké části i rukou lidskou (kultury). Tietze poukazuje sice na andesitové (ne však trachytové, jak praví) sopky u Bánova, u nichž prý se tvar jícnu dosud zachoval, ač prý tyto sopky zajisté stejně dlouho vystaveny byly rušivé činnosti vody atmosferické i vzduchu, jako naše čtyři sopky. K tomu připomínám, že andesit je proti rušivému působení vzduchu i vody mnohem trvanlivější a pevnější než železem bohatá, porovitá láva čedičová. Ostatně se však ukázalo, že t. zv. „krater Ordějovský" (o nějž tu jediné jde) nyní již rozoraný, není sopečným jícnem, nýbrž umělým spečeným valem hradištným.[1])

Pokud se týče výroku Tietzeho, že by naše čtyři hory byly „hromadnými erupcemi", podotýkám, že Reyer[2]) rozumí pod názvem „Massenergüsse": příkrovy, proudy, lože a kupy vybobnělé (Quellkuppen). Že naše čtyři hory nepatří k žádnému z těchto čtyř druhů hromadných erupcí, je jasno po všem, co jsem výše sdělil. Tietzemu zamlouval se tento výklad zajisté jen proto, že kladl hlavní váhu na čedičové proudy našich čtyř sopek, kdežto veliké spousty nesouvislých vyvrženin jejich nebyly snad ještě přístupny v době, kdy Tietze krajinu onu mapoval, v míře, jak jsem já je tu byl shledal. A přece takovýmto

---

[1]) Klvaňa: „O třetihorních sopečných horninách na Moravě a Slezsku vůbec a Bánovsko-Bojkovických zvláště". První zpráva českého nižšího gymnasia v Uher. Hradišti 1885, str. 27.

Týž: „Das südost-mährische Eruptivgebiet". Otisk z Verhandl. d. naturforsch. Vereines in Brünn. Svazek XXIX., r. 1890, str. 16.—18.

Týž: „Geologie Moravy", p. 105—106.

[2]) „Theoretische Geologie", p. 3., 79 a j.

hromadným erupcím právě jest význačný úplný nedostatek nesouvislých vyvrženin sopečných[1]).

Reyer praví (l. c. p. 106), že tufové sopky vyskytují se na zlomech, což právě platí o našich třech sopkách (zlom JV—SZ), kdežto u „hromadných erupcí" vyskytuje se jen zřídka takovéto souměrné seřazení.

Již Makowsky ve své práci (p. 87) praví, že v hořejší jámě na sopce Uhlířské vrstvy lapillův a popela s pumami příkře zapadají na J a že tudíž sopka tato představuje „einen aufgeschütteten Kegel von losen vulkanischen Producten an der Aussenseite eines Kraters". Podobně i v dolejší jámě na téže sopce zapadají vrstvy sopečných vyvrženin na J, ač nikoli již tak příkře.

Dodávám k tomu, že i na sopce Venušině i na Velkém Roudném v řečených jamách jeví se podobný antiklinální sloh vrstev nesouvislých vyvrženin sopečných. Sloh tento jest právě velice význačný t. zv. sopkám tufovým[2]), k nimž naše sopky moravsko-slezské dlužno přiřaditi.

Roku 1906 hodlám věnovati delší dobu studiu těchto čtyř vyhaslých sopek moravsko-slezských a jejich vyvrženin, při čemž bohdá definitivně rozhodnuta bude i řada otázek, jichž se dnes zatím nedotýkám.

Tufy u Rázové a Karlovce.

Západně jižn. konce vesnice Rázové (Raase) a na západním svahu Fiebigovy hory proti Karlovci (Karlsberg) jsou již na území slezském dvě osamotnělá ložiska horniny, již nazývali dosavadní badatelé krátce „tuf". Jest to však typická tufová brekcie čedičová[3]), sestávající po většině z hranatých, mnohem řidčeji z úlomků poněkud zaoblených, nejčastěji úplně neporušeného, celistvého, řidčeji rozloženého a struskovitého, černého čediče, hornin kulmských (droby, břidlice) a vzácně i krystallických

[1]) Kayser: „Lehrbuch der allgemeinen Geologie", II. vydání 1905, p. 560.

[2]) Reyer: l. c. p. 59, 106 atd.

[3]) Makowsky l. c. nazývá horninu tuto „conglomeratartiger Basalttuff" neb „Basalttuff-Conglomerat", avšak již Tietze podotkl, že hornina ta má ráz více brekciovitý než slepencovitý (l. c. p. 50).

břidlic, k nimž pojí se obsah písku a popela sopečného. Tmel horniny této jest křemitý (dle Makowského někdy menilit, anebo i hyalith).

Obr. 5. v textu znázorňuje kus této horniny od Karlovce; brekciovitý ráz horniny této jest i na obraze našem zřetelně patrný, hranaté větší úlomky na tomto kusu sestávají z kulmského pískovce.

Tato tufová brekcie čedičová, jak již dřívější badatele uvedli, jest sice značně sypká a porovitá a tudíž lehká, při tom však velice pevná, trvanlivá a dá se snadno zpracovati. Proto od staletí láme se tu jako výtečná hmota stavební i ozdobná (pod jménem „Raaser Stein"). Používá se jí hlavně na kvádry na stavbu zdí, mostů, na zhotovování schodů, žlabů, koryt, patníků, říms a rámův okenních, veřejí dveřních, ano i pomníkův atd.

Obr. 5.
Kus čedičové brekcie tufové ze západ. svahu Fiebigovy hory u Karlovce.
(Originál je 17 cm vysoký a 13 cm široký; majetek zemského musea Františkova v Brně.)

Již Makowsky (l. c. p. 83) poznamenal, že tuf karlovecký je jemnozrnnější tufu rázovského, přesvědčil jsem se však, že jemnozrnné („pískovcovité") i hrubozrnné lavice této brekcie tufové vyskytují se i u Rázové i u Karlovce. Vyobrazený kus horniny této od Karlovce dokazuje, že i na svahu hory Fiebigovy vyskytuje se brekcie velmi i hrubozrnná.

O původě této tufové brekcie vysloveno bylo několik domněnek. Všichni autoři jejich shodují se v názoru, že původcem tufů těchto je Velký Roudný.

Pomíjeje názorů starších, chci se zabývati pouze domněnkami, jež vyslovili Makowsky a Tietze.

Makowsky soudí, že čedičový proud Roudného, na S. tekoucí, zatarasil odtok řeky Moravice, prý již tehda existující, čímž utvořilo se veliké jezero. Vzdušné proudy zanesly nesouvislé

vyvrženiny Roudného (lapilly a popel sopečný) až do vzdálenosti 3 km na S. (recte SZ.), tyto usadily se v řečeném jezeře, v němž se smísily s náplavy Moravice v nynější tuf (l. c. p. 83). Tím vysvětluje Makowsky přítomnost úlomků kulmských a prahorních hornin v naší tufové brekcii.

Již Tietze vyslovil (l. c. p. 54 a 55) některé pochybnosti o tomto názoru Makowského.

Já pak podotýkám především, že na S. od Roudného není vůbec proudu čedičového.[1]) I kdyby byla později Moravice, jak Makowsky soudí (p. 84), tento čedičový proud opět prorazila, musely by se přec aspoň stopy takového mohutného proudu čedičového podnes zachovati (cf. Volárna), ale těch tu není. Ostatně však právě v této krajině neprorážejí vodní stoky nikde čedičových proudů, nýbrž obtékají je a volí cestu svoji rozpukanými, drobivými horninami kulmskými, jež rušivé činnosti jejich méně vzdorují.

Dále úlomky kulmských a prahorních hornin v řečených tufech jsou z největší části hranaté (ba i ostrohranné!) a jen výjimečně zaoblené. Kdyby úlomky tyto doneseny byly bývaly do řečeného jezera ústící v ně řekou až odněkud s pohoří Praděda, musely by z většiny býti omlety a nikoli hranaty.

Pokud se týče předpokladů Makowského, že dnešní Moravice tudy tekla již za doby oligocenní, do níž asi spadají čedičové erupce tamější (Tietze l. c. p. 85), není pro tento názor vůbec důkazů, jak správně řekl i Tietze (l. c. p. 76). Jsem naopak přesvědčen o tom, že za výbuchů těch dnešních řek tu ještě nebylo. Vždyť perioda nejmocnější erose a denudace a tudíž i hlavní vymodelování reliefu v našich oblastech spadá do doby poglaciální, kdy z tajícího vnitrozemského ledu spousty vod se valily do našich území a kdy atmosferické srážky byly obzvláště prudké a časté. Připouštím, že v době, kdy krajina ona byla jevištěm sopečných zjevů, o nichž pojednávám, bývaly tu vodní toky, bývala tu i údolí.[2]) Připustil bych konečně též, že snad

[1]) Výběžky Velkého Roudného směrem k písmeně N (Niederhütten) a H (Herold M. – oboje na mapě 1 : 75000) nelze přec označovati jako „proudy“ Velkého Roudného.

[2]) Zdá se, že některá z těchto starých údolí vyplnily za doby oligocenní proudy čedičové, a že po skončení sopečných výbuchů (a zvláště za diluvia) nastala v krajině této úplně nová soustava údolní (viz i Tietze l. c. p. 77, 78 a j.).

praeexistovaly již dnešní údolní čáry tamější v podobě tektonických puklin (SZ—JV) i před oněmi erupcemi a že vodní toky volily za doby diluviální za cestu svoji právě tyto tektonické zlomy, vymodelovavše je v nynější údolí.[1]) Že by však, jak jinde bylo řečeno, právě údolí dnešní Moravice, Schwarzbachu atd. v nynější své šířce a hloubce byla existovala již za doby erupcí čedičových a že by koryto Moravice již tehdy bývalo nejhlubší čarou v oné krajině, tomu prostě nemohu věřiti.

Tietze pojednav o starších domněnkách o původě našich tufů, uznává, že každá z nich má jakousi závadu. I praví doslovně: „Ich wäre sonst nicht ganz abgeneigt gewesen sein, die Tuffe von Raase und Karlsberg für Überreste eines grossen vulkanischen Schlammstromes zu halten (l. c. p. 55).“ Tietze zcela správně praví, že vzhled i ráz těchto tufů nejlépe souhlasí s usazeninami podobných bahnitých proudův a že také hypsometricky nižší poloha tufu karloveckého proti rázovskému svědčila by o správnosti této domněnky.

Souhlasím úplně s tímto výborným názorem Tietzeho, jenž je zajisté jediné správný a možný, i představuji si vznik řečených tufů takto:

Za výbuchu Velkého Roudného báječné spousty vodních par zhustily se ve výši v těžké mraky, jež chrlily pak ohromné lijáky (průtrže mračen) na sopku i okolí její. Spousty spadlých vod smísily se s pískem a popelem sopečným v bahno, jež stékajíc po svazích sopky, strhlo s sebou také ostatní vyvrženiny sopečné (ostrohranné úlomky čediče v oněch tufech) i větší lávové i cizorodé a valilo se v mohutném proudu k dnešní Rázové a odtud dolů ku Karlovci, kde se usadilo klidně v téměř vodorovných, z části až 2 m mocných lavicích.[2]) Při tom ovšem předpokládám, že v době té údolí Moravice nebylo vůbec.

Tufová brekcie čedičová u Rázové a Karlovce nápadně mne upomíná na semtínskou tufovou brekcii čedičovou, již jsem svého času popsal.[3])

---

[1]) Tietze praví, že údolí Moravice nikde nemá ráz tektonické pukliny, nýbrž jeví se všude jako typické údolí erosivní (p. 86).

[2]) Tato zřetelná vrstevnatost, jaká se u rázovských a karloveckých tufů jeví, je význačna právě usazeninám bahnitých proudů sopečných.

[3]) J. J. Jahn: „Basalttuff-Breccie mit silurischen Fossilien in Ostböhmen“ Verhandl. d. k. k. geolog. R. A. 1896, č. 16.

U Semtína poblíž Bohdanče (ve vých. Čechách), daleko na S. Železných hor, uprostřed oblasti křídové vyskytuje se zcela podobná tufová brekcie čedičová, obsahující vedle úlomků čedičových spousty z části zaoblených, z části hranatých úlomků hornin, jež známe ze Železných hor. V úlomcích silurských hornin, uzavřených v této brekcii, našel jsem řadu zkamenělin, úplně zachovalých. Je přirozeno, že eruptivní magma, derouc se z nitra zemského na povrch, urvalo cestou z vrstev palaeozoických a prahorních, skrytých pod východočeským útvarem křídovým, tyto úlomky, cestou je z části omlelo a posléze s sebou na povrch zemský vyneslo.

Úplně obdobně vysvětluji si výskyt po většině hranatých úlomků hornin kulmských,[1]) hlavně však prahorních v tufové brekcii u Rázové a Karlovce. Zajisté i tu tvoří podklad kulmu prahory, a magma deroucí se vrstvami jejich do sopouchu Roudného, urvalo cestou úlomky hornin archaických a poblíž povrchu zemského i kulmských, jež pak sopka naše vyvrhla z jícnu, a bahno výše vylíčené je s sebou strhlo a v sebe uzavřelo. Jako v semtínské brekcii (l. c. p. 451), tak i u Rázové a Karlovce doznaly tyto úlomky vlivem žhavého magmatu jen výjimečně kontaktní přeměny, jsouce patrně chráněny před účinky horka obalem páry, jenž se utvořil z vody, která je prosakovala.[2])

Dovolávám se tu ideálního profilu Vysokým a Nízkým Jeseníkem, který uveřejnil K. Kořistka ve svém známém díle „Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogtum Schlesien" na straně 131. Na výkresu Kořistkově skutečně zapadají prahorní vrstvy Praděda (rula, svor, fyllit) na jv., pokračují pod Bruntálem a Velký Roudný proráží nejen toto souvrství prahorní, nýbrž i patrové vrstvy kulmské (u Kořistky ještě silurské a devonské).

Již Tietze poukázal správně k okolnosti, že činnost denudujících sil a říční erose od doby třetihorní, kdy asi naše výskyty čedičové vznikly, podnes byla obrovská (l. c. p. 54, 55). A touto ohromnou erosí a denudací za doby čtvrtohorní

---

[1]) Ostatně možno i, že část úlomků kulmských hornin dostala se do bahnitého proudu, až když proud ten valil se po povrchu kulmské planiny tamější a strhl a uzavřel v sebe skalní drť povrchní (viz i Tietze p. 55).

[2]) Cf. Penck l. c. p. 32.

vysvětluji si snadno, že z celého bahnitého proudu Roudného zachovaly se podnes pouze řečené dva relikty u Rázové a u Karlovce, a že ostatní části této velice sypké horniny byly odplaveny.[1])

Bývalá existence tohoto hahnitého proudu sopečného jest dalším dokladem pro hořejší výrok můj, že Velký Roudný byl skutečnou sopkou, opatřenou pravým jícnem, a že svrchu vylíčený výbuch této sopky dal podnět na utvoření tohoto proudu bahnitého. Kdybychom Roudný pokládali za jakýsi druh hromadné erupce, při níž nedošlo na utvoření déle otevřeného sopouchu, nemohli bychom vysvětliti vznik tohoto bahnitého proudu.

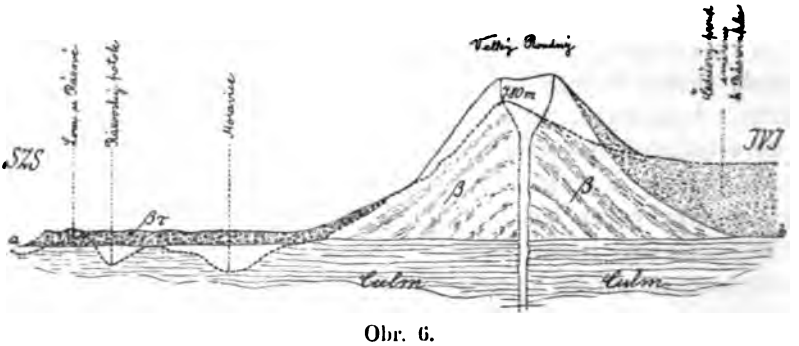

Obr. 6.

Ideálný profil Velkým Roudným.

Profil tento vysvětluje: 1. Původ tufů rázovských; 2. proč svahy Moravice tvořeny jsou z hornin kulmských, a proč nezasahuje čedič až k niveau Moravice.

(Vodorovným čárkováním kulmu nemá býti řečeno, že by vrstvy jeho byly vodorovně uloženy.)

a—b povrch kulmu za oligocenu; - - - - dnešní relief; *β* vlastní tufová sopka; *βτ* proud bahnitý.

Že čedič Roudného nesahá až k dnešní hladině Moravice. a že celý svah údolí Moravice pod ložiskem tufu u Rázové tvořen jest u výši asi 50 m nad dnešní hladinou řeky té z hornin kulmských, svědčí rovněž opět o tom, že dnešní erosivní údolí Moravice vymleto bylo až po době erupcí čedičových. Čedič

[1]) Okolnost, že tyto tufy se od staletí lámou k účelům stavebním atd., nespadá tu na váhu. Při sebe důkladnějším vylámání tufu zůstaly by tu přec stopy jeho na kulmovém podkladě.

Roudného rozléval se po povrchu tehdejší planiny kulmské, a rovněž řečený bahnitý proud tekl na kulmských horninách. Když tu pak Moravice později zařízla své dnešní hluboké údolí, prořízla ovšem nejen povrchní příkrov sypké tufové brekcie, nýbrž i podklad jeho — kulmské droby, pískovce a břidlice (viz obr. 6. v textu).

Okolnost, že žádný proud čedičový nejen Velkého Roudného, ale ani ostatních tamějších sopek nezasahuje na levý břeh Moravice, po případě Schwarzbachu, jest mi rovněž pochopitelna: vodní toky volily cestu svoji raději v rozpukaných, méně pevných a drobivých horninách kulmských, jež se snadněji vymlely a obtékaly okraje proudů pevného čediče. Skutečně také, jak jsem již podotkl výše, žádný z čedičových proudů v tamější krajině není proříznut vodním tokem, naopak na př. čedičový proud Chřipského lesa po obou stranách jest obtékán vodními toky — na SV. Moravicí, na JZ. Chřipským potokem.

Vysvětlivky k tab. I.

Obr. 1. Neúplná, nedohotovená puma rotační (recte šroubovitě zkroucený lávový pruh), na obou koncích uražená; na povrchu rovnoběžné vrásky, probíhající ve šroubovici, jinak povrch hladký. Výška originálu 17 cm, šířka 7 cm. Sopka Uhlířská.

Obr. 2. Hořejší polovina veliké pumy tvaru rotačního ellipsoidu, vrchol uražen; pohled se strany švu, s nímž rovnoběžně probíhají podélné trhliny, naznačující povrchové miskovité odlučování pumy; šev napětím při balování přetržen, mezi oběma okraji jeho (uprostřed obrazu) probíhají rovnoběžně s okraji švu dvě podélné rýhy; povrch pumy celkem hladký, místy vyvinut „sloh chlebové kůry“ (bread crust structure), na obraze však nezřetelný; uvnitř pumy axiální dutina. Výška originálu 17 cm, šířka 14·5 cm. Sopka Uhlířská.

Obr. 3. Kyjovitá puma rotační, povrchu hladkého, místy pokrytá připečenými lapilly; rýha okrajní úplně uzavřená, vlnovitě zprohýbaná; oba konce (poly) uraženy; na spodním, stopkovitém konci příčné trhliny (cf. Berwerth l. c. tab. XXI.,

obr. 2.); uprostřed obrazu silnější stín nesouhlasí ve skutečnosti s otvorem, jak by se zdálo. Výška originálu 36 cm, šířka 11 cm. Sopka Venušina.

Obr. 4. Týž originál, pohled na šev, jenž napětím při sbalování pumy přetržen; uprostřed obrazu kus pumy kladivem vyražen (tedy nepřirozený otvor).

Obr. 5. Hruškovitá, okřídlená puma s hladkým povrchem (křídla na obraze nezřetelná); rýha (v pravo) i šev (v levo) úplně uzavřeny, okřídleny; oba konce (poly) uraženy; puma slabě prohnuta. Výška originálu 17·5 cm, šířka 13 cm. Sopka Venušina.

Obr. 6. Týž originál, pohled na okřídlený šev; nálevkovitý otvor naznačuje místo nárazu při dopadě pumy na zem, dolejší část křídla tímto nárazem uražena.

Obr. 7. „Slzovitá“ puma, povrchu z části bublinatého, mnohé bubliny jsou prasklé; okrajní rýha jest výtečně vyvinuta, poněkud vlnovitě prohnuta, úplně otevřena a hluboko dovnitř sahající; pravý okraj rýhy naduřelý, oba okraje s poněkud naznačenými křídly; oba konce (poly) pumy uraženy. Puma tato z vyobrazených pum moravsko-slezských jediná sestává z černé lávy s úplně zachovalými olivíny a chová četné uzavřeniny červeně vypálené kulmské břidlice. Výška originálu 21 cm, šířka 9 cm. Týž originál vyobrazen je v poloze převrácené na obr. 3. v textu. Sopka Venušina.

Obr. 8. Kyjovitá puma neúplně uzavřená s povrchem hladkým; okraje rýhy jsou naduřelé; příčné trhliny. Výška originálu 22·5 cm, šířka 12 cm. Velký Roudný.

Vysvětlivky k tab. II.

Obr. 1. Mandlovitá puma, povrchu hladkého, poněkud prohnutá; pohled na rýhu okrajní, úplně uzavřenou; dolejší konec (z části ulomený) vybíhá v jazykovitý lalůček, poněkud ohnutý; na povrchu pumy probíhají rovnoběžně s rýhou jemné vrásky. Výška originálu 19 cm, šířka 11 cm. Velký Roudný.

Obr. 2. Dutá puma s ústřední dutinou, povrchu struskovitého, rýha a šev sotva viditelny; na hořejším konci stopkovitý

1

2

3

4

FOT. K. PIETZNER V BRNĚ.

5

6

7

8

SVĚTLOTISK »UNIE« V PRAZE.

JAHN: NESOUVISLÉ VYVRŽENINY SOPEČNÉ.

1

2

3

4

FOT. K. PIETZNER V BRNĚ.

LITH. ÚST. TYPOGRAF. V PRAZE.

SVĚTLOTISK ÚSEK V PRAZE.

5

7

6

8

SVĚTLOTISK UNIE V PRAZE.

výběžek, nárazem při pádu na zemi ohnutý, na něm kolmo k prohybu příčné trhliny; v pravo uprostřed nálevkovitý otvor, od něhož radiálně vycházejí trhliny, vzniklé nárazem na hranu skály při dopadě na zemi; dolejší konec pumy uražen. Originál je 19 cm vysoký a 8 cm široký. Lášské jezero v Porýnsku.

Obr. 3. Okřídlená puma neúplně uzavřená, povrchu struskovitého, na němž místy připečeny lapilly (část jich odpraeparována); pohled na rýhu, levý okraj její je podivuhodně zprohýbán. Výška originálu 27 cm, šířka 15 cm. Lášské jezero v Porýnsku.

Obr. 4. Týž originál, pohled na zprohýbané křídlo; v levo dole patrno překlopení části křídla (dupplikatura).

Obr. 5. Dle váhy zdá se tato jednostranně nadmutá puma dutou; povrch pokryt připečenými lapilly; pravý okraj obrazu představuje rýhu, v levo dole lze viděti část protějšího švu; levý okraj rýhy naduřen; v levo nahoře prasklá povrchní bublina; hořejší konec pumy (stopkovitý) uražen, dolejší konec nárazem při dopadě na zemi ohnut. Výška originálu 16·5 cm, šířka 9 cm. Puy de Gravenoire (Auvergne).

Obr. 6. Okřídlená puma, povrchu hladkého; levý okraj obrazu představuje šev, pravý okraj rýhu, celá aequateriální rýha je okřídlena; na povrchu pumy prasklá bublina; puma tato upomíná tvarem svým i křídly na pumu ze sopky Venušiny, tab. 2., obr. 1.—2. Originál je 17 cm vysoký a 13 cm široký. Puy de Gravenoire (Auvergne).

Obr. 7. Pohled na rýhu téže pumy.

Obr. 8. Pohled na šev téže pumy.

*

Veškery originály jsou ve sbírkách zemského musea Františkova v Brně.

O nutnosti soustavného výzkumu diluviálních a alluviálních naplavenin v jeskyních moravského krasu.

Píše Vl. Jos. Procházka.

Není snad oblasti v širé střední Evropě a po jistou míru i v Evropě západní, kde by bylo dokázáno, že jest tam nahromaděno tolik vzácného a palaeontologicky cenného materiálu diluviální zvířeny, kolik je ho jednak v nánosech jeskyň moravského krasu, pak v usazeninách jeskyň devonských a jurských útesových vápenců po střední, severní a jižní Moravě roztroušených, a posléze na některých místech v mimojeskynním diluviu, jako na př. na proslulém nalezišti předmosteckém u Přerova. Jest tudíž zcela přirozeno, že tamějším fossilním pokladům zašlých minulých říší živočišných věnována zvýšená pozornost od času, kdy význam studia diluviální doby pochopen také u nás, a kdy výzkumem jeho zvířeny začali se obírati podrobněji domácí badatelé přírodovědečtí, aby ji nejen seznali, nýbrž aby také přispěli výsledky svých prací na vyjasnění výskytu člověka diluviálního a poměrův jeho k ostatní přírodě obkličující jej, jmenovitě ku zvířeně, uprostřed níž žil.

Během skoro čtyřicetileté úsilovné práce snesen odtamtud do veřejných i soukromých sbírek bohatý fossilní materiál, který rýsuje ostrými konturami ráz diluviální zvířeny, a odhaluje u nás první stopy člověka tehdejší doby geologické, lovce to obrovských tlustokožců a soupeře litých šelem.

Pravda, — největší, protože nejbohatší objevy na poli tomto učiněny za let šedesátých minulého století v jeskyních Sloupských a o něco později v jeskyních Štramberských a pak posléze ve spraši u Předmosti poblíže Přerova. Učiněny tam proto a tak hromadné nálezy, že se tehdy povedlo naraziti, třeba že náhodou, na naleziště převahou více méně netknutá a nenačatá, jmenovitě

sběrateli-amateury, kteří, jak zhusta dokázáno, bohužel, mnohem více poruší, rozptýlí a roznesou, než prací svou vědě mohou poskytnouti užitku. Když pak později též na těchto místech v pracích pokračováno a nenašlo se tam nálezů tak bohatých — pokud se týče hojnosti, přes to, že objevů vědecky velmi cenných a důležitých — jaký div, že se počal šířiti názor, jenž tvrdil, že je tam již alespoň zhruba vykořistěno všecko, a že jen málo zbývá naděje všem, kdo by se přes to chtěli odvážiti pracovati a neskrbliti ani píli ani námahou, by došli alespoň uspokojivých výsledků v sousedství míst vykořistěných nebo v jeskynních chodbách, jejichž náplavou nebylo dosavade hnuto. Leč mínění taková a jim podobná, třeba i vážně vyslovovaná, byla jmenovitě koncem minulého století vyvrácena hromadnými nálezy, obzvláště v jeskyni Balcarově poblíž Ostrova a nejnověji v nových jeskynních chodbách Šošůveckých. Jimi dokázáno, že můžeme býti zcela jisti, že v jeskynních chodbách příznivě položených, jejichž nános je dosud nedotčen, spočívá ještě dosti hojně fossilních zbytků, aby zásobily velké sbírky a poskytly dostatečného čerstvého materiálu srovnávacího, na jehož podkladě bylo by možno odstraniti mnohou záhadu, která dosud zatemňuje více méně obraz vespolných poměrů diluviálních druhů k nynějším jejich zástupcům.

Více než sto jeskyň a jeskynních bludišť bylo dosud napočítáno v moravském našem krase. Počet jejich, pokud se jich týče jako přechovatelkyň diluviálních a mladších nánosů, rozhojní se dosti značně, přiřadíme-li k nim menší skalní trhliny na úbočích údolí tamějších, z nichž jest dosti vyplněno nánosy. Pokud mně je známo, bylo dosud v 16 tamějších jeskyních a jeskynních bludištích kopáno a dosaženo příznivých výsledků, totiž fossilních zbytků živočišných a též některých vzácných pozůstatků lidských neb alespoň sledů po činnosti člověka diluviálního. Bylot tam těženo v jeskynním bludišti sloupském (v Nicové, Krápníkové, u Řezaného kamene, v Kůlně a Šošůvecké), v jeskyni Michalově v Holštýnském údolí, v jeskyni nad východem Punkvy, dále pod hradem u Suchdola, v Kateřinské, v Rytířské v Suchém žlebě, v jeskyni Balcarově u Ostrova, pak ve Výpustku, ve sluji Žitného u Křtin, v Býčí skále a v Jáchymovce v Josefském údolí a pak v jeskyni Vlčí čili Netopýří, v jeskyni zvané „Švédův stůl“, v Liščí díře, Kůlničce a Kostelíku.

Jak pestrá a bohatá zvířena byla v tamějších usazeninách dosud zjištěna, uvedl jsem v seznamu níže položeném, jenž jest sestaven dle spisů J. Wankla,[1]) J. Szombathyho,[2]), F. Hochstettra[3]), K. Lieba,[4]) M. Kříže,[5]) K. J. Mašky,[6]) A. Makowského,[7]) J. N. Woldřicha[8]) a J. Kniesa.[9]) V něm

---

[1]) H. Wankl. Die Slouper Höhlen und ihre Vorzeit. Denkschriften d. kais. Akademie d. Wissenschaft. (math.-naturw. Cl.) Ve Vídni 1868. I. odd. Str. 1.—39. s 10 tab. — Menschenknochenfunde in der Býčí Skála Höhle Mittheilungen d. antropolog. Gesellschaft. Ve Vídni 1871. Sv. 1. Str. 101.—105. — Praehistorische Funde in der Pekárna Höhle in Mähren. Tamž. 1881. Sv. 10., str. 347.—348. — Pekárna u Ochoze. Časopis vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 1884 Str. 71.—72.

[2]) J. Szombathy. Ueber Ausgrabungen in den mährischen Höhlen im Jahre 1880. Sitzungsberichte d. math.-naturwissenschaft. Classe d. k. k. Akademie d. Wissenschaften. Ve Vídni. I. Abth. 1880. Str. 410. — Ueber Ausgrabungen in den mährischen Höhlen im Jahre 1881. Tamž. 1882. Str. 90. S mapkou a 2 profily v textu.

[3]) F. Hochstetter. Ergebnisse der Höhlenvorschungen im Jahre 1879. II. Bericht der praehistorischen Commission der mathem.-naturw. Classe d k. Akademie d. Wissenschaft. Sitzungsberichte d. math. naturw. Cl. d. k. Akad. d. Wissensch. Ve Vídni 1880. Sv. 80., str. 526.

[4]) K. Liebe. Die fossillen Faunen der Höhle Výpustek in Mähren, nebst Bemerkungen betreffs einiger Knochenreste aus der Kreuzbergerhöhle in Krain. Sitzungsberichte d. math.-naturw. Classe d. k. Akademie d. Wissensch. Ve Vídni 1879. Sv. 89., str. 472.

[5]) M. Kříž. Die Höhlen in den mährischen Devonkalken und ihre Vorzeit. Díl I. Jahrbuch d. k. k. geologischen Reichsanstalt. Ve Vídni 1891. Sv. 41. St. 443. — Díl II. Tamž. 1892. Sv. 42. Str 463.

[6]) K. J Maška. Die diluviale Fauna und Spuren des Menschen in der Schoschuvker Höhle. Jahrbuch d. geolog. Reichsanstalt. Ve Vídni Sv. 41. Str. 415.

[7]) A. Makowsky. Der Mensch der Diluvialzeit Mährens mit besonderer Berücksichtigung des in den mineralogisch geologischen Sammlungen der k. k. technischen Hochschule in Brünn verwahrten Fundobjekte Festschrift der k. k. technischen Hochschule in Brünn. V Brně 1899. 4°. 52 str.

[8]) J. N. Woldřich. Beiträge zur diluvialen Fauna der mährischen Höhlen. Verhandlungen d. k. k. geologischen Reichsanstalt. 1880. Str. 284. — Palaeontologische Beiträge 3. Diluviale Fauna Böhmens und Mährens. 4. Kaenozoische Fauna. Tamž 1886. Str. 178.

[9]) J. Knies. Předvěké nálezy jeskyně Šošůvecké na Moravě. Časopis vlasten. muzejn. spolku olomouckého. V Olomouci. 1899. Str. 141. — Příspěvky ku poznání diluviálního člověka a ssavectva na Moravě. Tamž. 1897. Str. 61. — Čtvrtohorní zvířena jeskyně pod hradem u Suchdolu na Moravě. Tamž

je zvířena též z tamějších nánosů mladších než diluviálních, aby obraz, pokud jde o zvířenu náplavů jeskyň těch bez zření ke stáři, byl úplný. V seznamu řečeném jsou pak vedle jmen druhů též naleziště, na nichž byl zjištěn ten který druh.

Mammalia.

Homo.

Býčí skála, Kostelík, jeskyně Michalova, jeskyně Balcarova a Švédův stůl.

Chiroptera.

1. Plecotus auritus Geoff. Staré skály, Kůlna, jeskyně Kateřinská a Balcarova.

2. Vespertilio murinus Schr. Jeskyně Krápníková, Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Kateřinská, Balcarova, Výpustek a Kostelík.

3. Synotus barbastellus Keys a Blas. Kůlna, jeskyně Balcarova a Michalova.

4. Rhinolopus ferrum equinum Blas. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Kateřinská, Balcarova, Výpustek a Kostelík.

5. Rhinolopus hippocrepis Her. Jeskyně Krápníková, Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Výpustek a Kostelík.

6. Brachyotus dasycnemus Boi. Kůlna, jeskyně Kateřinská a Balcarova.

7. Brachyotus mystacinus Leisl. Kůlna, jeskyně Kateřinská, Balcarova a Výpustek.

8. Isotus ciliatus Blas. Jeskyně Balcarova, jeskyně Kateřinská.

1901. Str. 5., 150. — Příspěvky k poznání diluviální fauny moravských jeskyň. Věstník České Akademie věd, slovesnosti a umění. V Praze. 1895. Čís. 4., str. 218. — Pravěké nálezy jeskynní Balcarovy skály u Ostrova na vysočině Drahanské. Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově. 1901. Str. 31.

Insectivora.

9. Erinaceus europaeus Lin. Kůlna, jeskyně Balcarova, Švédův stůl, Kůlnička, Kostelík, jeskyňka pod Kostelíkem, Liščí díra, jeskyně Netopýří.

10. Talpa europaea Lin. Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Výpustek, Švédův stůl, Kůlnička, Kostelík, jeskyňka pod Kostelíkem, Liščí díra, jeskyně Netopýří.

11. Sorex vulgaris L. Kůlna, jeskyně Balcarova, Švédův stůl, Kůlnička, Kůlna, jeskyňka pod Kostelíkem, Liščí díra, jeskyně Netopýří.

12. Sorex pygmaeus Pall. Kůlna, jeskyně Balcarova, Svédův stůl, Kůlnička, Kostelík, jeskyňka pod Kostelíkem, Liščí díra, jeskyně Netopýří.

13. Sorex alpinus Schinz. Jeskyně Balcarova, Kůlnička.

14. Crossopus fodiens Wagn. Kůlna, jeskyně Balcarova, Kůlnička.

Carnivora.

15. Felis catus Lin. Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Výpustek, Býčí skála, Kostelík, Švédův stůl.

16. Felis spelaea Goldf. Staré skály, Šošůvecká jesk., Kůlna, Kateřinská, jesk. pod Hradem, jesk. Michalova, Výpustek, Býčí skála, Švédův stůl, Kostelík.

17. Felis pardus Lin. Výpustek, Býči skála, Švédův stůl.

18. Felis lynx Lin. Kůlna, jeskyně Šošůvecká, Balcarova, nad Východem, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík.

19. Mustela martes Br. Jeskyně Krápníková, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, jeskyně nad Jedovnickým propadáním, Výpustek, Švédův stůl, Kůlnička, Kostelík.

20. Mustela foina Br. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, pod Hradem, Výpustek, Kostelík, Švédův stůl, jeskyňka pod Kostelíkem, Liščí díra, jeskyně Netopýří, Kůlnička.

21. Putorius foetidus Gr. Kůlna, jeskyně Balcarova, Výpustek, Kostelík.

22. Putorius vulgaris Bris. Kůlna, jeskyně Balcarova, Kostelík.

23. Putorius ermineaus L. Kůlna, jeskyně Balcarova, Výpustek, Kostelík.

24. Gulo borealis Nils. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká jeskyně, Výpustek, Býčí skála, Švédův stůl.

25. Meles taxus L. Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík.

26. Lutra vulgaris Erxl. Staré skály, Kůlna, Švédův stůl, Kostelík.

27. Hyaena spelaea Goldf. Jeskyně Krápniková a Nicová, Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Michalova, Balcarova, Kateřinská jeskyně pod Hradem, Výpustek, Býčí skála, Švédův stůl, Kostelík.

28. Canis lupus L. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Kateřinská, jeskyně pod Hradem, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík.

29. Canis familiaris L. Kostelík.

30. Canis intermedius Wold. Výpustek.

31. Canis vulpes Lin. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík.

32. Canis lagopus Lin. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Kateřinská, pod Hradem, Balcarova, Býčí skála, Výpustek, Švédův stůl, Kůlnička, Kostelík, Liščí díra, jeskyňka pod Kostelíkem, jeskyně Netopýří.

33. Ursus spelaeus Bl. Jeskyně Nicová a Krápniková, Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Michalova, Balcarova, Kateřinská, nad Východem, pod Hradem, Liščí díra, Býčí skála, Výpustek, Jáchymka, jeskyně Rytířská, Kostelík, Švédův stůl.

34. Ursus arctos L Šošůvecká jeskyně.

Rodentia.

35. Sciurus vulgaris Lin. Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Kateřinská, Výpustek, Býčí skála, Kůlnička, Kůlna.

36. Spermophilus citillus Lin. Kůlna, jeskyně Balcarova, Kůlnička.

37. Myoxus glisin. L Kůlna, jeskyně Balcarova, Kateřinská, Výpustek, Kůlnička.

38. Eliomys quercinus Lin. Jeskyně Balcarova.

39. Muscardinus avellanarius Lin. Kůlna, jeskyně Balcarova, Kateřinská.

40. Castor fiber L. Kůlna, jeskyně Balcarova, Býčí skála, Švédův stůl, Kostelík.

41. Mus musculus Lin. Jeskyně Balcarova.

42. Mus sylvaticus Lin. Jeskyně Balcarova.

43. Mus agrarius Lin. Jeskyně Balcarova.

44. Mus minutus Pall. Jeskyně Balcarova.

45. Cricetus phaeus Pall. Kůlna, jeskyně Balcarova, Býčí skála, Kůlnička, Kostelík.

46. Cricetus frumentarius Pall. Kůlna, jeskyně Balcarova, Kateřinská, Výpustek, Kůlnička, Kostelík, Švédův stůl, Liščí díra, jeskyňka pod Kostelíkem, jeskyně Netopýří.

47. Arvicola amphibius Desm. Staré skály, Kůlna, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík, jeskyňka pod Kostelíkem, Liščí díra, Kůlnička, jeskyně Netopýří.

48. Arvicola nivalis Mart. Kůlna, Kostelík, Býčí skála, jeskyňka pod Kostelíkem, Kůlnička, Švédův stůl, jeskyně Netopýří, Liščí díra.

49. Arvicola glareolus Blas. Kůlna, Kostelík.

50. Arvicola agrestis Blas. Kůlna, Kostelík.

51. Arvicola gregalis Derm. Kůlna, Kostelík, Býčí skála, Kůlnička.

52. Arvicola ratticeps K. a B. Kůlna, Kostelík, Býčí skála.

53. Arvicola arvalis Sel. Kůlna, Kostelík.

54. Myodes lemmus Pall. Kůlna, jeskyně Balcarova, Býčí skála, Kostelík.

55. Myodes torquatus Lin. Kůlna, jeskyně Balcarova, Býčí skála, Kostelík, jeskyňka pod Kostelíkem, Kůlnička, Švédův stůl, Liščí díra, jeskyně Netopýří.

56. Lepus europaeus Lin. Jeskyně Šošůvecká.

57. Lepus variabilis Pall. též L. timidus L. Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Býčí skála, Výpustek, Kůlnička, Kostelík, Švédův stůl, Liščí díra, jeskyňka pod Kostelíkem, jeskyně Netopýří.

58. Lagomys pusillus Desm. Kůlna, jeskyně Balcarova, Býčí skála, Kůlnička, Kostelík, jeskyňka pod Kostelíkem, Švédův stůl, Liščí díra, jeskyně Netopýří.

Proboscidea.

59. Elephas primigenius Bl. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká jeskyně, Liščí díra, jeskyně Michalova, Balcarova, Kateřinská, Výpustek, Býčí skála, Kostelík, Švédův stůl.

Perissodactyla.

60. Equus caballus Lin. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Kateřinská, Býčí skála, Výpustek, jeskyně Žitného, Švédův stůl, Kostelík, Liščí díra, jeskyňka pod Kostelíkem, jeskyně Netopýří.

61. Rhinoceros tichorhinus Bl. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, Liščí díra, jeskyně Kateřinská, Výpustek, Býčí skála, Švédův stůl, Kůlnička, Kostelík.

Artiodactyla.

62. Capra ibex Lin. Jeskyně pod Hradem, Výpustek, Býčí skála, Švédův stůl.

63. Capra hircus Lin. Kůlna, jeskyně Balcarova, Žitného, Výpustek, Kostelík, Švédův stůl, Kůlnička, jeskyňka pod Kostelíkem, Liščí díra, jeskyně Netopýří, Býčí skála.

64. Ovis aries Lin. Kostelík, Kůlna, Výpustek, Býčí skála.

65. Ovibos moschatus Bl. Býčí skála, Švédův stůl, Kostelík.

66. Bos primigenius Boj. Kůlna, Staré skály, Šošůvecká jeskyně, jeskyně Balcarova, pod Hradem, Žitného, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík.

67. Bos bison Lin. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká, jeskyně Balcarova, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík.

68. Bos taurus Lin. Kostelík, Výpustek, Býčí skála.

69. Bos priscus Boj. Šošůvecká jeskyně.

70. Rupicapra tragus Gany. Jeskyně pod hradem Švédův stůl.

71. Antilope saiga Wagn. Kůlnička.

72. Cervus alces Lin. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká j., Výpustek. Švédův stůl, Kostelík.

73. Cervus tarandus Lin. Staré skály, Kůlna, Šošůvecká j., Liščí díra, jeskyně Balcarova, u Východu, pod hradem, Kateřinská, Výpustek, Býčí skála, Jáchymka, Švédův stůl, Kůlnička, Kostelík.

74. Cervus dama Lin. Kůlna, jeskyně Balcarova.

75. Cervus megaceros Hart. Jeskyně Balcarova, pod Hradem, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík.

76. Cervus elaphus Lin. Kůlna, Šošůvecká j., jeskyně nad výtokem Punkvy, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík.

77. Cervus capreolus Pall. Kůlna, Šošůvecká j., Výpůstek, Kostelík.

78. Sus scrofa Lin. Kůlna, Šošůvecká j., jeskyně Balcarova, Výpustek, Švédův stůl, Kostelík, Býčí skála.

Aves.

Raptatores.

79. Falco aesalon Lin. Jeskyně Balcarova.

80. Tinnunculus alaudarius Gray. Jeskyně Balcarova.

81. Astur palumbarius Bech. „ „

82. Strigiceps cyaneus Bp. „ „

83. Accipiter nisus Lin. „ „

84. Nyctea nivea Gray. Jeskyně Balcarova, Kostelík, Býčí skála.

85. Otus brachyotus Cuv. Jeskyně Balcarova.

Pici.

86. Picus major Lin. Jeskyně Balcarova.

87. „ leuconotus Bech. Jeskyně Balcarova.

Oscines.

88. Turdus pilaris Lin. Jeskyně Balcarova.
89. „ musicus Lin. „ „
90. „ iliacus Lin. „ „
91. „ merula Lin. „ „
92. Garrulus glandarius Vieil. Jeskyně Balcarova.
93. Nucifraga caryocatactes Bris. Jeskyně Balcarova.
94. Corvus monedula Lin. Jeskyně Balcarova.
95. „ corax Lin. Jeskyně Balcarova, Kůlna, Kostelík.

Rasores.

96. Lagopus albus Leach. Kůlna, Šošůvecká j., jeskyně Balcarova, Býčí skála, Švédův stůl, Kůlnička, Kostelík.
97. Lagopus mutus Leach. Kůlna, jeskyně Balcarova, Švédův stůl, Kůlnička, Kostelík.
98. Bonasia silvestris Brch. Jeskyně Balcarova, Kostelík.
99. Tetrao urogallus Lin. Kůlna, Šošůvecká j., Kostelík.
100. „ tetrix Lin. Kůlna, Šošůvecká j., jeskyně Balcarova, Kostelík.
101. Perdix cinerea Lath. Jeskyně Balcarova.

Grallae.

102. Rallus aquaticus Lin. Jeskyně Balcarova.
103. Crex pratensis Bech. „ „
104. Gallinula chloropus Lath. „ „
105. Otis tetrax Lin. Jeskyně Balcarova.
106. Vanellus cristalus Mayer. Jeskyně Balcarova.
107. Scolopax rusticola Lin. „ „
108. Totanus spec.? Jeskyně Balcarova.

Lamellirostres.

109. Anser sp. Jeskyně Balcarova.
110. „ cinereus Myer. Kostelík.
111. Anas boschas Lin. Jeskyně Balcarova.
112. „ crecca Lin. „ „

113. Anas circia Bp. Jeskyně Balcarova.
114. „ sp. Jeskyně Balcarova.

Batrachia.

115. Rana esculenta Lin. Jeskyně Balcarova, Kůlna, Kůlnička.
116. Rana fusca Rös. Jeskyně Balcarova.
117. Bufo vulgaris Laur. Jeskyně Balcarova, Kůlna, Kůlnička.
118. Bufo cinereus. Kůlnička.
119. Hyla viridis Laur. Jeskyně Balcarova.

Pisces.

120. Squalius leuciscus Sieb. Jeskyně Balcarova.

Mollusca

121. Hyalina fulva Müll. Jeskyně Balcarova.
122. Helix pomatia Lin. „ „
123. „ lapicida Lin. „ „
124. Patula ruderata Stud. „ „
125. Clausilia gracilis Zyl. „ „

*

Mimo zbytky lidské, jak zjevno, nánosy jeskyň moravského krasu poskytly tedy dosud 125 druhů příslušných ssavcům, ptákům, obojživelníkům, rybám a měkkýšům. Nejdůležitější z nich jsou pozůstatky po člověku diluviálním a hned po nich zbytky zvířeny diluviální z období předledového, ledového a poledového.

Leč okolnost, nedbáme-li jiného, je tu zvláště kormutlivá, že totiž všechen fossilní materiál z nánosů jeskyň moravského krasu dosud vytěžený a odtamtud vědecky zpracovaný, je rozptýlen po různých sbírkách veřejných a soukromých, od sebe vzdálených a namnoze nepříliš snadno dosažitelných.

Pokud mně je známo, nejvzácnější díl Wanklových proslulých nálezů ze Starých skal sloupských (z Nicové a od Řezaného kamene) a z Býčí skály získaly palaeontologické a praehistorické sbírky c. k. dvorního přírodovědeckého musea vídeňského, a jen něco z nich dostalo se darem do sbírek vlaste-

neckého muzejního spolku olomouckého. Tolikéž hojný fossilní materiál z jeskynního bludiště sloupského (z Nicové, Starých skal, Kůlny a Šošůvecké), dále z Výpustku, Býčí skály a z jeskyň údolí Hádeckého (Kůlničky, Liščí díry, Švédova stolu, Netopýří a Kostelíka) chová dr. M. Kříž, notář ve Ždánicích, v soukromých svých sbírkách. Také R. Trapler, ředitel reálky ve Vídni, má z náplavu jeskyň moravského krasu leckterou věc, zejména z jeskyně Michalovya z jeskynních chodeb Šošůveckých. Vzácný fossilní materiál vykopal J. Szombathy ve Výpustku, v jeskyni Žitného, v Kosteliku a v Jáchymovce pro praehistorické sbírky c. k. dvorního přírodovědeckého musea vídeňského. Též ředitel reálky v Telči, K. J. Maška, má ve svých bohatých soukromých sbírkách diluviální zvířeny moravské dosti hojný materiál z nánosu jeskynních chodeb Šošůveckých. Nálezy prof. A. Makowského z jeskynního diluvia moravského krasu jsou deponovány ve sbírkách geologického ústavu německé vysoké školy technické v Brně. Leč pokud se týče drobné zvířeny z jeskynních náplavů moravského krasu, třeba soukromou sbírku učitele J. Kniese v Rogendorfě ze všech nahoře vyjmenovaných sbírek soukromých i veřejných pokládati za nejbohatší. Na nynější její výši pozvedl ji zejména hromadný nález v Balcarově jeskyni. Ale také hrubá zvířena odtamtud je v jeho sbírkách hojně zastoupena a pochází skoro ze všech jeskyň nahoře vyjmenovaných.

Je-li kormutlivo, jak jsem nahoře podotkl, že vzácný a bohatý fossilní materiál známé již diluviální zvířeny z moravského krasu jest rozptýlen po tolika sbírkách, je zajisté až víře nepodobno, že Morava v palaeontologických sbírkách zemského svého musea nemá odtamtud ani tolik z proslulých tamějších nálezů, kolik toho shledávám v některé z větších tuto uvedených sbírek soukromých. A přece nemůže býti sporu, že stěžejním úkolem zemského moravského musea je, aby v něm byl dokonalý obraz soudobé přírody moravské i živočišných říší zašlých, pokud se zachovaly zbytky ve vrstvách zemských na Moravě.

Diluviální zvířena zabírá v palaeontologii Moravy již dnes vynikající místo jednak členitostí svou, jednak bohatstvím druhovým. Ale také moravská její oblast, v níž území našeho krasu

stojí v popředí, prozrazuje vlastnosti, které slibují, že tu bude možno řešiti otázky, jimž se nedostává jinde tolik náležitého podkladu.

Máme-li zření k těmto okolnostem, je přirozeno, že bude třeba v blízké již době usilovati, aby moravské diluvium, tedy také v první řadě jeskyň moravského krasu, bylo v zemském museu moravském zastoupeno důstojně. Sestrojiti dokonalý obraz zvířeny té, propracovaný do podrobností, bude pak zajisté cílem snah těch. Jak velkolepým se zjeví, budou-li v rámci jeho seřazeny jen druhy, uvedené v tomto seznamu, není nesnadno si představiti.

Za těchto prací jest si však přáti, aby se dělo vše promyšleně, co ve smyslu tom bude podniknuto, a jmenovitě, aby dosavadní naše vědomosti zvláště na území moravského krasu každým činem byly prohloubeny a rozšířeny. Neboť mnoho záhad čeká tam dosud na definitivní rozřešení. Vždyť názory se tam tříští, běží-li třeba jen o to, jsou-li naplaveniny, přechovávající diluviální zvířenu a proto přirozeně za diluviální pokládané, neporušeny diluvialní svou sedimentací až do dneška. Dále není tam shody, pokud jde o dopravu, kudy vody vnesly naplaveniny do jeskynních chodeb, a které vody vlastně byly při tom činny, zdali jen srážkové, nebo v podstatě vody tekoucí, jmemovitě potoční, nebo snad oboje. Mimo to neumíme dosud dobře říci, které jeskyně našeho krasu chovají nánosy starší než diluviální, z kterých geologických dob pochází sedimenty řečené a jaký jest jejich ráz petrografický a palaeontologický. Neboť to, co dosud tu a onde čteme v literatuře o starších těchto usazeninách jeskyň našeho krasu, jsou pouze jen odhady od oka, nic však určitého, závazného, vyplynulého ze srovnávacích studií jak petrografického habitu horniny, tak i ze studia zvířeny v ní eventuálně obsažené. Aby se došlo toho všeho, nezbude než znovu se dáti do zkoumání naplavenin jeskyň našeho krasu dle osnovy na léta napřed vypracované. Nahodilým kopáním nedojde se tu nejen ničeho uspokojivého, nýbrž naopak by tím jen utrpěla leckterá dosavadní naše představa o rázu diluvia moravských jeskyň.

Budou-li však zkoumány nánosy jeskyň našeho krasu, jak tu byť i jen hrubě naznačeno, zajisté pozná se ráz všech a zároveň též všechna jejich mohutnost na veškeré rozloze. Ale také

bude možno během prací, třeba po léta trvajících, proniknout z dosud známých jeskynních chodeb dále do chodeb nových a jimi posléze do podzemních prostor, jež jsou bez hlin, štěrkův a písků. Mám tu na mysli v první řadě jeskynní bludiště Sloupské, pak Výpustek a též jeskynní bludiště Ochozské, jehož vchodové chodby dosud skoro ani neznáme. Oč bychom si vývoj jeskyň výzkumem tímto ozřejmili, je na bíle dni.

Jak je také zjevno, naskytuje se tu vděčné působiště výzkumu, řízenému Komisí pro přírodovědecké prozkoumání Moravy, neboť jediné ona je s to, aby vyvedla se zdarem práce zamýšlené. Za nich nabízí se příležitost říkajíc sama, získati palaeontologickým sbírkám moravského zemského musea fossilní materiál z diluvia jeskyň moravského krasu, jehož velice pohřešuji. Ale i kdyby nešlo tak naléhavě o studium sedimentů jeskynních a zjevů krasových, jichž závažným členem jsou jeskyně, tož jistě důležitost a význam fossilního materiálu diluvia jeskynního moravskému krasu pro palaeontologické sbírky moravského zemského musea přinutí k novému, a to soustavnému prozkumu. Neboť jest svrchovanou povinností moravského zemského musea nejen hromaditi materiál ve svých prostorách, upravovati jej a vystaviti na podiv diváku, nýbrž dbáti bedlivě také toho, aby v něm náležitě vynikalo vše úplností a bohatstvím, čím slyne Morava a vyniká nad jiné země.

Že náplavy jeskyň našeho krasu dosud chovají vědecké poklady fossilního materiálu a i pozůstatků člověka diluviálního, kdo by o tom pochyboval, kdož ví, čeho se tam již došlo po této stránce, a jak velký terrain tam dosud čeká na podnikavé pracovníky. Kdo si však prohlédne třeba jen v palaeontologických sbírkách c. k. dvorního přírodnického musea vídeňského nálezy z našich krasových jeskyň a uslyší, že Morava má ve svém hlavním městě zemské museum, zajisté bude souditi, že jest v něm asi vše, co tu opisuje úryvky hlavní kontury. Ba bude se domnívati, soudě dle jiných zemí, že také u nás v našem museu zemském jsme si pořídili za daných okolností dokonalý obraz o geologické době, jejíž význam v geologii naší vlasti zabírá znamenité místo. Není naší vinou, že obrazu toho a tak dokonalého tam není dosavad, ale vinou přemnoha okolností.

Nicméně za nynějších zcela změněných poměrů, kdy jde o to, vybudovati zemi naši ze základů důstojné významu jejímu zemské museum a zároveň prohloubiti za prací těch naše vědomosti o ní, doufáme pevně, že také čtvrtohorám moravským a z nich pokladům z jeskynních náplav moravského krasu dostane se v palaeontologických sbírkách náležitého místa a ucelení.

Zpráva o výzkumných geologických pracích za rok 1905.

Podává V. J. Procházka.

Vděčné pole výzkumné poskytuje a bude zajisté ještě dlouho poskytovati naše Morava snahám, jež se hledí uplatniti na nivách domácí geologie a palaeontologie. Přes to, že výsledky skoro dvou, ba místy též tří nákladných geologických výzkumů jsou nám dnes k disposici, zbývá přece jen pořád velmi mnoho záhadného jak ve stratigrafii, tak i v tektonice souvrství, skládajících naše hory, pohoří, roviny a vysočiny. A co jest říci o palaeontologii našich útvarů, bez níž nelze přece svésti nic kloudného ani ve stratigrafii, ba za jistých okolností též v tektonice? Kdo měl příležitost seznámiti se s ní poněkud podrobněji, ví zajisté, že dosavadní její obraz není nikterak v souhlase s bohatstvím třeba jen vrstev méně bohatých zbytky vyhynulých zvířen a květen. Proto jsem hluboko přesvědčen, že práce, nesoucí se k metě: získati geopalaeontologickým sbírkám Zemského moravského musea náležitě bohatý fossilní materiál ze souvrství moravských útvarů a sestrojiti z něho jasný obraz geopalaentologie Moravy, jednak vyplní během let značně dosud zející mezery v palaeontologii souvrství moravských, jednak vnesou zářivé světlo poznatků i tam, kam se až do dneška marně namáhali, kdo se brali po stopách byť i dosti vyšlapaných.

Okolnosti tyto i roku minulého (1905) vymezily směr a určily ráz mým pracím, jež jsem provedl podporou 400 korun, poskytnutou mi Kuratoriem moravského zemského musea. Zde pak si dovoluji podati zprávu, jak jsem užil řečené podpory a co jsem během prací těch získal pro sbírky Moravského musea zemského.

Veškera má snaha nesla se trojím směrem, jednak abych získal sbírkám Zemského moravského musea vhodný a účelně

volený palaeontologický a též petrografický materiál, jednak aby za dobývání materiálu toho byly učiněny nové poznatky, nové objevy a doplněna jimi dosavadní znalost míst a okolí nalezišť buď známých, buď dosud ještě nenačatých, posléze pak, aby práce ty byly provedeny v rámci dřívějších mých snah a doplňovaly výsledky již dříve dosažené. Proto ve fossilním materiálu, který jsem zaslal do Zemského moravského musea, jest kořist z diluvia (venkovského i jeskynního), dále z pliocenu, miocenu, oligocenu, pak z křídy (cenomanu i turonu), mimo to z permu a posléze jsou tam některé ukázky tak zvaných Květnických vrstev, jež podrobně prostudovati a stáří jejich vyšetřiti jest svrchovaně důležito a jmenovitě nyní včasno. A proto, že je mám říkajíc za humny, věnuji jim příštího roku skoro všechnu svou volnou chvíli.

1. Již od let obírám se studiemi *západomoravského a středomoravského diluvia.* V okruh jejich zabírám veškeru oblasť mezi řekami Jihlavkou a Moravou, sahající na jihovýchod až po severní úbočí Ždánického lesa a Hřiběcích hor. Podrobný a jednotný obraz místy dosti různě utvářeného velezajímavého (zejména se zřením k zemědělství neobyčejně důležitého) útvaru toho jest metou snah těchto. V nich spočívá příčina, že jsem získal pro Zemské moravské museum z nového naleziště (od Štěpánovic) kosti druhu *Rhinoceros tichorhinus.* O nálezu tom uveřejním záhy podrobnou zprávu.

Když jsem se letos z jara ubíral z Vyškovska přes Sloup do Tišnova, kde jsem zas o kousek posunul v před své studie tamějších diluviálních štěrků, písků a spraše, zastavil jsem se u p. Brouška v Šošůveckém hôtelu, bych si tam prohlédl a prostudoval prokopané jím nánosy v nových jeskynních chodbách šošůveckých. Pan Broušek sdělil se mnou, že dělníci jeho narazili v nově objevených chodbách jeskynních na dvou místech na bohatší naleziště diluviálních kostí. Zpráva to zajisté nejen zajímavá, nýbrž i důležitá. Jestiť přece známo, že Šošůvské jeskynní chodby poskytly dosud poměrně málo fossilního materiálu diluviální zvířeny, pochodícího téměř vesměs z jeskynních prostor položených více k východu jeskynnímu a mimo to, že nikoli o všem tomto materiálu je zcela přesně známo, kde je prvotní jeho místo. K. Maška, J. Knies, M. Kříž a R. Trampler chovají odtamtud ve svých soukromých sbírkách kosti diluviál-

ních zvířat a též výrobky lidské. Toliko palaeontologické sbírky Moravského zemského musea nemají z nich skoro ničeho. Je tudíž přirozeno, že kollekce diluviálních kostí, jež mi p. Broušek z náplavů nových jeskyň ukázal a v nichž převládaly zbytky jeskynního medvěda, byla příliš lákavá, než abych neučinil pokus, získati ji pro sbírky Moravského zemského musea a zabezpečiti Museu moravskému právo, že zmíněná naleziště budou jedině pro jeho sbírky vykořistěna. Proto jsem dopsal ve smyslu tom p. prof. Dr. J. Jahnovi, jako předsedovi Komise pro přírodovědecké prozkoumání Moravy, na jehož doporučení poskytnuta kuratoriem Zemského moravského musea p. Brouškovi podpora 50 korun; tím dosaženo i zmíněného fossilního materiálu diluviálního i práva kopati pro sbírky Moravského zemského musea na řečených dvou místech v nových jeskynních chodbách šošůveckých. Když jsem pak později dlel ve Sloupě na žádost kuratoria Zemského moravského musea, abych přejal zmíněný fossilní materiál od pana Brouška pro sbírky musejní a do Brna jej poslal, prostudoval jsem znovu, a to podrobně diluviální nánosy ve všech šošůveckých jeskynních chodbách. Výsledkem práce té je, že jsem se i tu přesvědčil zrovna jako dříve ve „Starých skalách“ sloupských, dále v Rasovně u Holštýna, jmenovitě však ve velikém jeskynním bludišti Ochozském, že totiž názor, že všechny nánosy tamnější byly do jeskynních chodeb zaplaveny vodami, vrhajícími se tam komíny, je nesprávný. To, co tam z něho donesly dešťové vody komíny, je docela nepatrné proti oné spoustě, kterou tam vplavily potoky. Také o tomto výsledku uveřejním podrobnou zprávu, k níž připojím zajímavé resultáty svých studií o hydrografických poměrech slepého údolí sloupského.

Fossilní materiál diluviální zvířeny z nových jeskynních chodeb šošůveckých čítá kolem 350 kusů, a jsou v něm zbytky jeskynního medvěda, jeskynní hyeny a j. Vyplňuje bednu, která jest v Zemském moravském museu.

2. Letoši své práce na území *jihomoravského pontského* (kongeriového) *stupně* a těsně s ním souvisícího *stupně sarmatského,* obmezil jsem z důvodů závažných na severní díl: na Kyjovsku a Čejčsku rozložený, a zašel na jeho jih jen tenkráte, když toho srovnávací studie žádaly. Původně jsem zamýšlel, jak jsem také ve své žádosti o podporu tuto byl podotkl, doplniti dosavadní

svůj prostudovaný materiál, který mi byl dán na zpracování zesnulým ředitelem c. k. říšského geologického ústavu, D. Šturem, popsati jej, a pak výsledky dosažené o něm publikovati. Leč záhy jsem se přesvědčil, že by práce tato byla ve všech částech kusá a mezerovitá, ježto by nebylo možno v první řadě obmeziti důvodně zejména některé druhy, a potom, kam jsem v oblasti jihomoravského kongeriového stupně vstoupil, všude se naskytovala příležitost, nahlédnouti hloub do vývojepisných poměrů pontského souvrství a rozpoznati v něm, jak se ponenáhlu měnil jeho živočišný svět během usazování jeho vrstev. Ale vše toto bylo možno zdárně provésti jen tehdy, když se podvolím namahavému a času vyžadujícímu vykořisťování od vrstvy k vrstvě a od lokality k lokalitě na všem území.

Výsledky, jichž jsem dnes již došel, jsou po každé stránce uspokojivé. Jsou o to nápadnější, oč nedostatečny byly do těch chvil dosavadní naše vědomosti o zvířeně kongeriového stupně jihomoravského. A že byly pranepatrny, ví kde kdo, kdož měl příležitost seznámiti se s geologickým obrazem jihomoravského pontského stupně, jak je vylíčen v literatuře. Výsledky ty dokazují, že zvířena také našeho jihomoravského kongeriového stupně není tak chudá a jednotvárná. Ba naopak, kolem 90 různých druhů (příslušných gasteropodům, bivalvám, rybám [otolithy] a ostrakodům), jež se mi tam dosud podařilo zjistiti, prozrazuje, čeho lze se od nich naditi a jak se rozhojní, až bude veškero souvrství jihomoravského pontského stupně na veškeré rozloze své oblasti alespoň tak vykořistěno a prozkoumáno, jak jsem to učinil za tím účelem na Kyjovsku a Čejčsku.

V bohatém mém fossilním materiálu z pontského stupně Kyjovska a Čejčska jsou zvířeny ze všech petrograficky různých vrstev (ovšem odkrytých a přístupných) zářezů a pískoven, jichž jsem tam postřehl. Poblíž Kyjova nelenil jsem vykořistiti palaeontologicky všechny odkryté vrstvy dvou dosti poměrně blízkých otevřených pískoven. Výsledek je zajímavý a význam jeho vysvitne až z podrobného popisu.

Abych zatím alespoň stručný obrázek o svém fossilním materiálu zvířen kongeriového stupně jihomoravského zde nastínil, podotýkám, že obsahuje 10 zvířen z pěti různých petrografických vrstev dvou kyjovských pískoven, pak 2 zvířeny pískovny poblíž kyjovské sklárny a 1 zvířenu z písků,

otevřených ve vinohradech na sv. Rochu. Dále jsou v něm (1 zvířena z písku svatobořického, 2 zvířeny z písku a jílu mistřinského, 2 zvířeny (směsi to zvířeny sarmatské a kongeriové) z hrubých diluviálních nánosů mistřinských a skoronických, 1 zvířena z písků šardických a posléze 3 zvířeny z písku a jílu Čejkovského. Skoro všechen tento fossilní materiál je převahou skvostně zachován a přebohatý individuy. Obsahuje 24 zvířeny z různých nalezišť a vrstev.

K těmto zvířenám druží se poměrně malá dosud kolekce otisků rostlinných kongeriové květeny lupků čejčských.

3. Také letoši mé práce *v miocenu západomoravském* jsou vykonány ve smyslu nahoře naznačeném. Vykořisťovalť jsem palaeontologicky jíly nedvědické, boračské, lomničské, tišnovské, lomnické, řepské, čebíňské, sentické, kuřímské, lažanské (u Černé Hory), dále lysické, u Perné, pak černohorské, v údolí Bejkovky, u Žerůtek, zejména u Drnovic, ale také u Sebranic. Valný díl získaného tohoto fossilního materiálu jest v bednách a bedničkách v Zemském museu moravském, kdežto výplavy z jílu a slínu od Lysic, Bejkovic, Lažánek, Kuřima, Černé Hory a Žerůtek mám dosud u sebe. Během této práce prostudoval jsem znovu naleziště zmíněná a okolí jejich, jakož i zrevidoval zároveň i doplnil a prohloubil výsledky, dosažené studiem miocenu tamějšího v letech devadesátých minulého století. Při tom při všem jde mi o to, abych získal závěrečné své monografické práci o miocenu západo- a severomoravském alespoň tak bohatý fossilní materiál, jaký jsem po pětileté namahavé práci snesl ze západní a severní Moravy do palaeontologických sbírek c. k. geologického říšského ústavu vídeňského — a abych jej uložil na kontrolu svých pozorování ve sbírkách Zemského moravského musea.

Prostudovati a vykořisti palaeontologicky moravský náš neogen, jmenovitě staršího jeho člena, miocen, pokládám pro naše poměry za čin předůležitý a naléhavý. Význam jeho pro statigrafii Moravy je nepopíratelný. A ježto jest členem moravského souvrství neobyčejně rozšířeným obzvláště v územích, kde zemědělství i průmysl pracují dnes nejintensivněji, zaměstnává a obírá se jím praktický život skoro nepřetržitě. Po stránce pa-

laeontologické pak přísluší mu přední místo mezi útvary moravskými. Bohatství jeho zvířen a zachovalost jejich individuí zabezpečuje mu přednost tuto. Až bude vykořistěn a kořist jeho, jak mi tane na mysli, v musejních sbírkách Moravského zemského musea soustředěna, poskytne přebohatá jeho zvířena nádherný obraz plný rozmanitosti. Abych alespoň jediným dokladem pravdu těchto slov potvrdil, uvádím tu, že se mi podařilo během několika let snésti z různých nalezišť moravského miocenu korálovou zvířenu, která předčí bohatstvím čeledí, rodů a druhů všechny dosud známé korálové zvířeny nejen miocenu rakousko-uherského, nýbrž také francouzského a zejména italského, jenž byl pokládán od dob Sequenzových za nejbohatší fossilními anthozoy.

Pokud mi lze již dnes přehlédnouti palaeontologickou kořist z miocénu západo- a středomoravského získanou r. 1905 sbírkám Zemského musea moravského, jeví se takto:

Nedvědice, 1 druh korálů.

Doubravník, 20 gasteropodů, 6 druhů bivalv, 2 druhy korálů a 1 druh bryozoí.

Borač, 100 druhů gasteropodů, 7 druhů bivalv a 17 druhů korálů.

Tišnov, hospodářská škola: a) z hloubky $2^1/_2$ m, 26 druhů foraminifer, 1 druh gasteropodů, 1 druh bivalv a 1 druh ryb (otolithy); b) z hloubky 3 m, 62 druhy foraminifer, 4 druhy ostrakodů. 5 druhů gasteropodů a 7 druhů ryb (otolithy); c) z hloubky 5 m, 62 druhů foraminifer a 6 druhů ryb (otolithy).

Lomnička, břehy Besénka západně vesnice a) vrstva c profilu, 80 druhů foraminifer, 18 druhů ostrakodů, 13 druhů bryozoí, 22 druhy gasteropodů, 2 druhy bivalv, 1 druh balanů, 1 druh mořských ježků a 6 druhů ryb (otolithy); b) vrstva c_1 profilu, 45 druhů foraminifer, 1 druh bryozoí, 3 druhy gasteropodů a 1 druh ryb (otolithy); c) vrstva a profilu, 31 druh foraminifer, 6 druhů ostrakodů, 2 druhy bryozoí, 1 druh moř. ježků, 6 druhů gasteropodů a 4 druhy ryb (otolithů).

Železný, zelenkavý slín u kříže, jižně vesnice 72 druhy foraminifer, 5 druhů ostrakodů, 1 druh gasteropodů, 1 druh moř. ježků a 14 druhů ryb (otolithy).

Drásov, jižní Horka: a) vrstva vrchní, 56 druhů foraminifer, 7 druhů ostrakodů, 1 druh moř. ježků a 1 druh ryb (otolithy); b) spodní vrstva, 27 druhů foraminifer, 1 druh moř. ježků a 8 druhů ostrakodů.

Lomnice, světle šedý slín jižně městečka, 46 druhů gasteropodů a bivalv.

Klepáčov u Blanska ze žlutavého slínu: 40 druhů foraminifer, 1 druh ostrakodů a 1 druh moř. ježků.

Jedovnice, světlošedý jíl u nové školy: 15 druhů foraminifer a 2 druhy ryb.

Drnovice, šedý slín u kříže za vesnicí: 32 druhy foraminifer, 18 druhů bryozoí, 11 druhů ostrakodů, 8 druhů anthozoí, 1 druh moř. ježků, 1 druh balanů, 1 druh pyrgom, 1 druh brachyopodů, 27 druhů bivalv a 154 druhy gasteropodů.

Mokrá u Líšně ze světle zelenkavě šedého jílu poblíž školy: 32 druhy foraminifer, 6 druhů ostrakodů a 2 druhy moř. ježků.

Rebešovice, z písku: 1 druh anthozoí, 3 druhy bivalv, 24 druhy gasteropodů a 1 druh balanů.

Mimo to zjistil jsem litavský vápenec západně Zbraslavce, pak mezi Rájcem a Raječkem, dále jihozápadně od Karolín a posléze jihozápadně Černé Hory v polích, jimiž se ubírá voznice od Černé Hory ke Lhotě (439).

4. Když jsem dlel letos návštěvou v Kyjově u p. ředitele J. Klvani, upozornil mne na málo dosud známé menilitové břidlice severozápadné od Muchonic. Pěkné otisky ryb, jež mi odtud ukazoval, slibovaly naleziště rybí zvířeny neobyčejně pěkně v otiscích zachované. Leč mé naděje se na místě nesplnily, ne snad že by v břidlici tamější nebylo dosti pěkných otisků, nýbrž proto, že prudký déšť, jenž se změnil v trvalý déšť celodenní, přinutil mne naleziště opustiti, sotva že jsem je ohledal, vyšetřil hrubě jeho úložné a rozlohové poměry a nabyl trochu otisků. Avšak i to, co jsem odtamtud dovezl, svědčí názoru, že muchonické menilitové břidlice rozhojní počet oligocenových nalezišť moravských, vynikající pěknými otisky ryb a rybích šupin. Podrobnější zprávu o tomto nalezišti uveřejním později.

5. Na území západomoravského vrchního křídového útvaru vedla mne jedině snaha, abych tam došel fossilního materiálu pro palaeontologické sbírky Zemského musea moravského, jimž odtamtud schází skoro všechno, zároveň však abych objevil v tamější oblasti, možno-li, nová naleziště, jejichž zvířeny a květeny by pomohly vrhnouti alespoň poněkud jasnější světlo na vzájemné vztahy západomoravského výběžku k veliké oblasti východo- a severočeské, nepoměrně mnohem lépe prostudované a vykořistěné. Pokud jsem se dosud přesvědčil, není západomoravská křídová oblast tak příliš chuda zvířenou, jak nám o tom vyprávějí všechny dosavadní a též i nejnovější o ní zprávy. Proč ji pořád tak velice málo známe, ba skoro vlastně ještě neznáme, příčina toho jest jedině, že se tam dosud fossilní materiál nesbíral na vší ploše účelně a soustavně, a že až skoro do nedávna nikomu na Moravě hrubě ani nenapadlo, aby si obral za úkol prostudovati a prozkoumati západomoravskou křídu na podkladě faunistického vykořistění všech její vrstev. Jedné však věci bude třeba, aby si byl vědom, kdo se k práci této přece jen odhodlá, že totiž tamější vrstvy křídové jsou sice poměrně chudy, ale, když se v nich bude po léta sbírati a využitkují se všechny okolnosti a když se budou nepřetržitě vykořisťovati, poskytnou svrchovatě všeho, čeho jest zapotřebí k dokonalé znalosti poměrů stratigrafických, t. j. dostatečně učlánkované zvířeny.

Na svých pochůzkách po jižním cípu západomoravské křídy zjistil jsem světlé cenomanské jíly (? perucké) poblíž nejjižnějšího domku Starého Blanska na západním svahu údolí Svitavina. Jiné naleziště jílů těch jsem zjistil západně Dolní Lhoty, kde jich dobývá p. Fiala z Dolní Lhoty a prodává keramickým továrnám. Jíly ty chovají bohatou květenu. Vykořistil jsem je, pokud okolnosti dovolovaly, a vybraný mnou materiál donesl p. Fiala do Moravského zemského musea, kde odevzdal jej kustodovi p. Palliardimu. Další naleziště jílů těchto povedlo se mi objeviti západně silnice, vedoucí z Drnovic do Lysic, poblíž starých, opuštěných hald. Jsou tam odkryty a přístupny šachtou. Jak jsem se dověděl, zamýšlí též je vyvážeti do keramických továren. Za to čile dobývají a rozvážejí tyto jíly u Zbraslavce, kde je odkryli teprve nedávno. Také v nich jsou otisky rostlin, leč vyskytují se tam řidčeji, než v jejich aequivalentech na kopci Milenkách nad Kun-

štátem. Dosíci z Kunštátských cenomanských jílů bohaté květeny, bylo mou úsilovnou snahou. Snažil jsem se o to již proto, že jíly ty poskytly dosud nejbohatší květenu, která je z cenomanu moravského do dneška známa (viz Fr. Krasser: Beiträge zur Kenntniss der Kreideflora von Kunstadt in Mähren. Beiträge zur Palaeont. u. Geolog. Oest.-Ungarn etc. Vídeň 1895). Velké hromady jílů těch, nachystané k odvážení, poskytly mi dosti cenného materiálu, přes to však pokládám za svou povinnost navštíviti také příštího roku důležité naleziště toto, abych doplnil dosavadní své nálezy a možno-li učinil nové. Bedna materiálu fosilního z Milenek kunštátských je výsledkem letoší mé tam práce.

Ale také turonské zdejší sedimenty osvědčily se zvířenou, jenže dosud nelze do nich tolik klásti naději, kolik do řečených jílů. Mnohem vydatnějšími než ony prokázaly se cenomanské pískovce na přechodu do opuk. V nich jsem odkryl severně Jestřabí u Černé Hory lavici bohatou echinodermaty a příbuznou vrstvě, která vychází na den v t. zv. tunelech, starých opuštěných lomech, za Doležalovým velkým lomem jihovýchodně Dolní Lhoty. Dvě bedničky fossilií poslal jsem odtamtud do Moravského zemského musea. Tolikéž o tomto fossilním materiálu uveřejním během příštích měsíců podrobnější zprávu. K němu se druží kořist z exogyrové železité lavice, odkryté západně Starého Blanska.

6. Od doby, kdy byly *v permských bituminosních břidlicích a lupcích* jižně Lhotky u Černé Hory objeveny náhodou zbytky ještěrů, obracely se k nim zraky domácích našich palaeontologů. Nové druhy lákaly a mnoho okolností svědčilo, že lze tam učiniti nemalých objevů. Jaký div, že po A. Makowském kopal tam Ottomar Novák a Svěrák pro A. Friče, a že odtamtud mnoho fossilního materiálu bylo posláno do různých sbírek. Je tudíž přirozeno, že jsem nemohl Lhotky minouti, abych se nepokusil dobýti tam pro Moravské zemské museum alespoň tolik fossilního permského materiálu, kolik ho již jinde mají a lecčím odtamtud se honosí. Leč poměry, jak jsem je tam shledal, nebyly v příčné zmole, jediném to tamnějším do těch dob známém nalezišti permské flory a fauny, tak příznivy vykořisťování, jako za mých předchůdců. V severním svahu řečené zmoly poblíž zabořeného ústí staré štoly bylo příliš mnoho od-

kopáno, než aby se odtamtud podařilo snadno a rychle vylomiti více větších kusů bituminosní břidlice a hořlavého lupku, na něž permská zvířena a květena jedině je připoutána. Pracoval jsem tam půl dne s 3 dělníky a čtyři dny s jedním dělníkem, abych došel uspokojivějšího výsledku. Neobmezil jsem se však pouze na naleziště toto. Již zmíněné úložné poměry nutily mne, abych se poohlédl, není-li někde poblízku nebo dál odtud východ bituminosních břidlic a hořlavého lupku. V údolí lhotského potoka jižně od příčné zmoly v tak zv. Podhájí naproti Dvoru podařilo se mi naň naraziti. Myslím, že se tam příště dostane menší námahou i prostředky alespoň takového fossilního materiálu jako v příčné zmole. Kořist odtud a z příčné zmoly, zaslaná mnou do Moravského zemského musea, vyplňuje velkou bednu, a jsou v ní otisky rostlin, ryb a zbytky malého ještěra. Ani mně nepovedlo se dosud nalézti tam celé pěkně zachovalé otisky ještěrů. Že povinností naší je nasaditi vše, aby jich bylo dobyto a museu zemskému získáno, leží na bíledni. Palaeontologický jejich význam žádá již toho a tolikéž poslání Zemského musea moravského, jemuž lhotské naleziště je přece tak blízko.

7. Pro *petrografickou* sbírku Zemského musea moravského získal jsem na svých pochůzkách tyto horniny a zformatisoval je:

1. Miocen: litavský vápenec z levého břehu Besénku u Lomničky.

2. Miocen: litavský vápenec z kopce „na vápnech“ východně Rájce.

3. Křída: cenomanský pískovec od Starého Blanska, jižně blanského hřbitova.

4. Devon: a) střední, bituminosní vápenec z Mikuláškova lomu nad hôtelem Šošůvským u Sloupu.

5. Devon: b) spodní, sericitová břidlice ze svahu při cestě za Salmovou hutí v údolí Punkvy.

6. Olivínový diabas z údolí Besénku západně Železného u Tišnova.

7. Odlučivé koule diabasové od tamž.

8. Vrstvy Květnické: Křemenec z Kozí brady nad sv. Janem za Červeným mlýnem u Tišnova.

9. Vrstvy Květnické: fyllit křemenový od tamž.

10. „ „ pískovec železitý od tamž.

11. Vrstvy Květnické: slepenec od tamž.
12. „ „ slepenec typ. od tamž.
13. „ „ tmavomodrý vápenec z 2. lomu za Trmačovem naproti jezu.
14. Vrstvy Květnické: vápenec žilkovaný od tamž.
15. „ „ křemenný fyllit z lomu na úpatí Květnice u Besénka.
16. Prahory: amfibolit z lomu na sever. západ. úpatí Květnice v údolí mezi Květnicí a Dřínovou.
17. Prahory: amfibolitická břidlice od tamž.
18. „ lepidolith z doteku s pegmatickou žulou z Hradiska u Rožné.
19. Prahory: rula z podloží Květnických vrstev v železnič. zářezu u cesty z Trmačova do údolí Besénku.
20. Prahory: granátonosný svor od Pernštýna z lomu při cestě z Nedvědice na Nové Dvory.
21. Prahory: turmalínová rula od tamž.
22. „ muskovitová rula od tamž.
23. „ slídnatý mramor z mramorových vrstev odhalených železničním zářezem při žel. trati naproti vesnici Pernštýnu při cestě do Nových Dvorů.

Aby přehledněji vyniklo, kde jsem letos pracoval a došel kořisti pro Zemské moravské museum, uvádím tuto na konci seznam míst:

Diluvium:

Štěpánovice, Šošůvecké jeskynní chodby, Kelčany.

Pliocen pontský čili kongeriový stupeň:

Kyjov a okolí, Kelčany, Svatobořice, Mistřín, Skoronice, Čejč a okolí, Šardice.

Miocen:

Nedvědice, Doubravník, Borač, Tišnov, Železný, Lomnička, Řepka, Lomnice, Čebín, Sentice, Kuřím, Lažánky u Černé Hory, Býkovice, Žerůtky, Drnovice, Zbraslavec, „Na vápnech“ západně Rájce, Mokrá Hora u Líšně, Jedovnice, Rebešovice, Klepáčov u Blanska.

Oligocen:

Muchnice.

Útvar křídový:

Staré Blansko, Dolní Lhota, Jestřabí, Drnovice, Zbraslavec, Kunštát.

Perm:

Lhotka u Černé Hory a) Příčná zmola, b) v Podháji.

Květnické vrstvy:

Tišnov.

Prahory:

Tišnov, Pernštýn, Rožná.

Vývoj hradů na Moravě v l. 1029—1197.

Podává dr. Frant. Šujan.

R. 1904 bylo vydáno ve Vídni veliké dílo Aug. Prokopovo „Die Markgrafschaft Mähren in kunsthistorischer Beziehung".[1]) Jsou to obšírné dějiny umění na Moravě, zvláště dějiny umění stavitelského, při němž sledován také rozvoj plastiky, malířství a průmyslu uměleckého. Dějiny umění stavitelského prof. Prokop jako znamenitý architekt vylíčil s důkladností a podrobností podivuhodnou, ale bez ladné systematiky. Hlavní cena velikého díla jeho (4 velké svazky foliové o XX + 1492 stranách) spočívá v ohromném počtu názorných půdorysův a obrazů všech památnějších budov na Moravě od nejstarší doby do nynějška (obrazů 1851). Prokop snaží se vyložiti vznik každé památky umělecké z historického rozvoje obyvatelstva v zemích českých (v Čechách a na Moravě) i v zemích sousedních se svědomitým zřetelem na rozvoj kulturní v celé Evropě. Methoda tato je docela správná.

V oboru dějin ryze moravských Prokop však uvázl na stanovisku, k němuž dějezpyt a dějepis moravský dospěl do let 1867, kdy Prokop začal budovati veliké dílo své. Tak na str. 18. ř. 53.—56. zcela vážně tvrdí, že v IX. stol. statky kostela sv. Petra v Olomouci a sv. Clementa v Osvětimanech sáhaly až po hranice rakouské. Ještě více zaráží seznam hradů, které dle Prokopa (str. 74. ř. 41.—59.) stály na Moravě již v X., XI. a XII. století.[2])

---

[1]) Podrobný posudek podal V. Houdek v Č. M. M. 1905, str. 89.—94. a 202.—214.

[2]) Prokop uvádí: *Aussee, Austerlitz, Banow, Battelau, *Bisenz, Bistritz am Hostein, *Biskupitz, Blansko, Boskowitz, *Brod, Braunsberg, *Brumov, *Brünn, Buchlau, Budischau, Budwitz, Busau, Czerna Hora, *Datschitz, Doubrawnik, *Dürnholz, Drzewohos itz, *Eichhorn, *Eiwanowitz, *Erdberg, Eisgrub,

Aby nebylo pochyby, Prokop uvádí ty hrady ještě po druhé, a to s chronologickým určením, kdy prý už měly věže kamenné (str. 76. ř. 12. etc.) a po třetí na str. 84. a 85.[1]) Tyto veliké chyby nedají se vysvětliti ani padělky z Bočkova Diplomatáře. Prokop skoro všechny osady moravské z Diplomatáře prohlásil za hrady buď zeměpanské nebo šlechtické (feudální).

Nápravu čekal jsem od Pinkavy, který r. 1905 počal vydávati dílo nazvané Hrady moravské. V I. svazku (hrad Búzov) v úvodu (str. 5.—7.) pojednává o vývoji hradů moravských. I tam jsou chyby veliké, na př. že r. 1145 biskup Zdik byl přepaden na hradě či hradci Duranině. Ani Úsobrno nebylo hradcem. Dle pramenů biskup Zdik byl přepaden v celní vsi Úsobrně ve dvoře.[2]) Kníže Soběslav nevystavěl první tvrdý hrad v Čechách

---

Eulenberg, *Frain, Freiberg, Fulnek, Gaja, *Gewitsch, *Göding, Goldenstein, *Hradisch, *Jamnitz, *Iglau, Ingrowitz, Joslowitz, Kanitz, *Kostel, *Kremsier, Mährisch-Kromau, Krzižanau, Kunstadt, Lettowitz, Lomnitz, Leipnik, Littau, Littentschitz, Lodenitz, Lomnitz, *Lundenburg, Malenowitz, Medlau, Gross-Meseritsch, *Milotitz, Mittrow, *Müglitz, Mürau, *Namiest, *Mährisch-Neustadt, Neutitschein, Nikolsburg, *Olmütz, Ungarisch-Ostra, Pernstein, *Prossnitz, Pirnitz, Plumenau, Pohrlitz, *Rossitz, Raitz, Rostein, Seelowitz, Schönberg, Sternberg, Stramberg, Strassnitz, Strzilek, Tassau, Teltsch, *Tobitschau, Türnau, Mährisch-Trübau, *Trebitsch, *Vöttau, *Weisskirchen, *Wischau, Wiese, Wisowitz, *Wsetin, Zlabings, *Znaim, Zornstein, *Zwittau. Tedy Prokop uvádí 101 hrad, z nichž hvězdičkou poznačené stály prý už v X. a XI. století. Těch bylo by tedy 35.

[1]) Prokop uvádí: Olomouc (862), Brno (884), Vranov (900), Znojmo (972), Podivín (983), Buchlov (1000), Ousov (1020), Břeclav (1026), Vsetín (1026), Brumov (1026), Hodonín (1031), Znojmo (1043), Úsobrno (1050), Bítov (1052), Přerov (1051), Kojetín (1059), Veveří (1059), Boskovice (1062), Rosice (1085), Jihlava (1090), Sovinec (1090), Telč (1093), Buzov (1131), Uh. Ostroh (1131), Jemnice (1131), Kroměříž (1131), Blansko (1140), Jevíčko (1145), Letovice (1145), Zubrstein (XI. stol.), Pernstein (1150), Kozlov (1155), Doubravice (1158), Těšín (1164), Svitava (1165), Lomnice (1169), Kyjov (1180), Kounice (1181), Mikulov (1183), Budišov (1190), Velké Meziříčí (1197); Ivanovice, Jevišovice, Jaroslavice, Stramberg, Goldstein a Sternberg uvádí Prokop pro XII. stol. bez vročení.

[2]) Vincencius F. r. b. II. 414., 22. Conradus suppliciter orat, et sic ad telonium Uzobren ante ecclesiam eum dulcissima allocutione circumveniens; Tamže 414., 32.: Et cum iam ad ipsam villam, in qua episcopus tamquam de pace securus dormiebat, processissent; Tamže 415., 10.: quidam autem curiam cum facibus circumdederant; Codex dipl. Moraviae I. č. 182. a Codex dipl. Bohemiae I. č. 79.: Preterea data est curia, que vocatur Uzobren cum sibi adiacentibus villis sub omni tributo et consuetudine, sicut antea solvebat sue domine (Ota s manželkou Eufemií darují Úsobrno klášteru v Hradišti).

po vítězné bitvě u Chlumce r. 1135 dle způsobu „latinského“ (str. 7., ř. 8.—9.), nýbrž kanovník Vyšehradský k r. 1135 praví: „eodem anno metropolis Bohemiae Praga more Latinarum civitatum coepit renovari“.[1])

Tyto nesprávnosti v dílech vědeckých nejnovějších i nesprávnosti v dílech starších pohnuly mne k této práci: naznačiti vývoj hradů moravských v l. 1029—1197 na základě bezpečných pramenů.

1. Morava v l. 1029—1197. Stav politický a sociální.

Dobu nejstarší pomíjím, o té mluviti může jen archeologie. Historie podává nám zprávy o Moravě teprve v IX. století. Mojmírovci (x—906) vytvořili stát moravský, v němž prudce potíral se duch slovanský s duchem cizím v oboru politickém i náboženském. V obou Mojmírovci pomáhali vítěziti názorům cizím. V oboru politickém Morava byla sjednocena vypuzením kmenových knížat z Nitry. V oboru náboženském pohanství podlehlo křesťanství. Křesťanství z Německa srazilo se s křesťanstvím z Řecka. Zvítězilo křesťanství římské. Morava nebyla podřízena ani Salcburku ani Konstantinopoli, nýbrž z Říma bylo zřízeno arcibiskupství panonsko-moravské.

Nežli stát moravský mohl býti uspořádán politicky a církevně, byl zničen od Maďarů (906). Organisace politická i náboženská byla zastavena pod panstvím maďarským (906—955) a nevyvinula se ani pod panstvím českým (955—999) ani pod polským (1000—1029). Polákům Moravu odňali Čechové, ale jen zmenšenou v nynějších hranicích (1029).

Kníže český Oldřich (1004—1034) celou Moravu dal v moc synu svému Břetislavovi.[2]) Morava trvale byla připojena k Čechám. Tím nastává pro dějiny moravské doba jasnější, poněvadž nám ji objasňují kronikáři čeští a listiny moravské. Třeba však opatrnosti. Kronikáři čeští píší o Moravě málo a hledí na ni očima českýma, totiž zřízení česká přenášejí také na Moravu. Listiny moravské většinou nejsou dokumenty současnými, poněvadž se nám dochovaly jen v přepisech pozdějších s mnohými přídavky,

[1]) Fontes r. b. II. 222., 27.

[2]) Kosmas praví „pater sibi (Břetislavovi) totam illam terram tradiderat in potestatem, pugatis cunctis de civitatibus Poloniis“. (F. r. b. II., str. 63., ř. 3.)

často tedy názory mladší přenášejí do doby starší. Těchto dvou věcí nedbali dostatečně ani moravští dějepisci novější (Dudík, Bretholz, Dvořák). Nyní lze Codex moravský kontrolovati Erbenovými Regesty a hlavně Codexem českým (805—1148). Činím tedy pokus o jasnější obraz Moravy v l. 1029—1197 v oboru politickém, náboženském a sociálním.

Čechy v té době byly už sjednoceny (995) s pevně vyvinutým zřízením župním (comites) a biskupství pražské (973) s několika kláštery řídilo správu církevní. Morava nebyla tak dokonale sorganisována ani politicky ani církevně (nábožensky). Morava neorganisací více se podobala Polsku. Nelze tedy zřízení česká úplně přenášeti na Moravu.[1])

Kníže Břetislav (1029—1055) začal je tam přenášeti. Byl pánem celé země, poněvadž jí dobyl s bojovníky z Čech (milites). Knížeti po smrti otcově (1034) náleželo dominium,[2]) imperium[3]) a iudicium nad veškerým obyvatelstvem — poddanými (homines). Poddanými byli: familiares[4]) (sedláci = rustici = C. D. B. č. 55.) a servi (otroci).[5]) Bydleli v dědinách rodových (okrouhlice) se svými starosty, kteří rovnali v rodech (dědinách) spory menší a udržovali pořádek (familiae = familiares,

---

[1]) Tak učinil R. Dvořák v Dějinách Moravy v odst. VII.: Vnitřní stav Moravy od 906 do 1197, str. 93.—104.

[2]) Dominium jmenuje kníže Vratislav v listině z r. 1078, kterou potvrzoval založení kláštera Hradištského, jež učinil bratr jeho Ota, kníže olomoucký. Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae = C. D. B. I. č. 80.: „Consensum prebuimus .... dominii nostri decreto confirmationem abbatie ... statuimus.“

[3]) Imperium jmenuje se v listině C. D. B. č. 110. k r. 1126, ale týká se teprve r. 1160, kdy týž klášter dostal od knížete Vladislava osadu Náklo: „Nakel ea conditione, ut qui eam inhabitare deliberant, tributum et decimas sancto Stephano solvant. Coeteris vero ad imperium ducis bella exercentibus sive urbem aut pontem parantibus seu quamlibet necessitatem laborantibus, quod prefati coenobii pater iusserit, faciant.“ Pro iudicium dokladu nemám, ale tehdy patřilo knížatům všude, tedy také u nás. Nepřímým důkazem pro iudicium jsou pozdější immunity ze XIII. století.

[4]) V zakládací listině téhož kláštera C. D. B. č. 79.: „De familia vero ...“ Také v listině témuž klášteru r 1087 kněžna Eufemie praví: „Siboto familiaris noster in villa sua, quam locavit ibidem, dedit terram unius aratri cum ministeriali Svatobor.“ C. D. M. I., č. 194.

[5]) Kosmas k r. 1029 (1021): ex quibus multos comprehensos centenos et centenos ... vendi iusserat in Ungariam et ultra (F. r. b. II., str. 63., 7.)

jež řídili natu maiores = primates).[1]) Dědiny byly obyčejné (villae rusticanae) a trhové (villae forenses), v nichž se vybíralo clo pro zeměpána.[2]) Kníže pro sebe podržel, co chtěl (possessio): hrady, dědiny, dvory a újezdy (castra, villas, curias, circuitus).[3]) Co nepodržel pro sebe, ponechal poddaným za jisté povinnosti. Poddaní zeměpánu byli povinni: službou vojenskou (obrana země), stavěti hrady zemské, cesty a mosty, daní (vectigal, tributum, collecta) i desátkem.[4]) Z práv zeměpanských plynuly ještě příjmy (regalia): clo, mýto, kovy, mince, soudní pokuty. To jsou nejstarší povinnosti zemské.

Kníže sídlel na hradě Olomouci. Byly kromě hradu sídelního také jiné hrady zemské na ochranu obyvatelstva zemského za vpádů nepřátelských.[5]) Prameny současné nazývají je castra i civitates. Knížeti připadly také zbylé kostely a kaple a on stavěl nové.[6])

---

[1]) Soudím tak ze slov Kosmových o knížeti českém Spytihněvovi, který r. 1055 začal válčiti s Přemyslovci moravskými „Praemisit autem dux Spitignew illius terrae ad primates litteras, in quibus nominatim vocat trecentos viros, quos ipse novit meliores et nobiliores ex omnibus civitatibus et ut sibi ad urbem Hrudim occurant, per salutem capitis sui mandat". F. r. b. II., 89., 16.) Primates mohli býti jen starostové větších rodů, nikoli šlechtici z hradů, poněvadž tolik šlechty a hradů tehdy na Moravě býti nemohlo. Ostatně Kosmas t. r. definuje národ i v Čechách slovy: Omnes Bohemicae gentis, magni et parvi, communi consilio et voluntate pari eligunt sibi in ducem (Spytihněva) F. r. b. II., 87., 32. Také C. D. M. I., č. 225. = C. D. B. č. 110. a C. D. M. 231. = C. D. B. č. 115. Také z listiny v C. D. B. č. 80.

[2]) Kosmas mluvě o knížeti Oldřichovi, jak si zamiloval Boženu, praví „cum rediret per villam rusticanam". (F. r. b. II., 53., 31.) O dědinách celních mluví listiny moravské v C. D. M. I., č. 137., 141. atd., i C. D. B. č. 79.

[3]) R. 1078 Ota, kníže olomoucký, s manželkou Eufemií darovali klášteru Hradišti: villas, Uyezd Lasene; preterea data est curia que nominatur Uzobren cum sibi adiacentibus villis sub omni tributo et consuetudine sicut antea solvebat sue domine (Eufemii). C. D. B. č. 79.

[4]) C. D. B. č. 79., 80. a 110.; C. D. M. I., č. 247., č. 136. a 137.

[5]) Tehdy bylo tak ve všech zemích. Kanovník Vyšehradský ještě r. 1134 praví o Polácích, že po odchodu Čechů „Poloni de castris diversisque munitionibus exierant atque in villis suis morabantur". F. r. b. II., 218., 32.

[6]) C. D. M. I., č. 136. a 137.: „In Moravia eciam quandum cellam in honore ss. Petri et Pauli apostolorum in quodam castro deserto cui nomen Raygrad construxi."

Církevní správa připadla biskupu pražskému s mnohými statky.[1]) Kostely (ecclesiae) měly právo farní, totiž udělovati svátosti a kázati, kdežto cella = capella práva farního neměla. Poněvadž kolem ecclesií se pochovávalo, byl hřbitov s chrámem obehnán zdí, jako každý hrad — castrum, castellum — od čehož slul kostel. Spravoval jej farář (rector).[2]) Kaple byly na hradech, kde služby boží konal kaplan (capellanus), jenž obstarával také dopisování.[3]) Obojích bylo velmi málo.[4])

Břetislav bojovníky své (milites) odměnil správou hradů (castellanus [správce hradu] nikoli comes [správce župy], který byl v Čechách).[5]) Kastelán s posádkou byl živen z knížecího. Kníže ze svého jmění zemského (possessio) a ze svých příjmů (regalia) rozdával bojovníkům i duchovenstvu (Rajhrad 1048), a to dary (allody, hereditarium, patrimonium) i výsluhy (praeda, phoedum, beneficium).[6]) V národ (poddaní zeměpanští) začal vrůstati živel nový (privilegovaný). Začalo se vyvíjeti západoevropské zřízení feudální a počalo klesati slovanské zřízení rodové. Zápas mezi oběma trval od roku 1029. do r. 1197., kdy zvítězilo zřízení feudální v oboru politickém, náboženském i sociálním.

---

[1]) Před tím patřila některému biskupu polskému, na kterého hodí se slova Kosmova: fertur autem, quod fuisset ante tempora Severi (1030—1067) quidam episcopus, ut reor, nomine Wracen (F. r. b. II. 96., ř. 2.).

[2]) C. D. M. I., č. 362., 363. a 372.

[3]) C. D. M. I., č. 183. C. D. B. č. 80.

[4]) Ještě za knížete Soběslava (1125—1140) asi k r. 1131 biskup Zdik (1126—1150) v seznamu majetku pro biskupství olomoucké připomíná jen ecclesiam olomucensem, prerovensem, spitignevensem, bracizlavensem, brennensem a znojmensem (C. D. M. I., č. 231. = C. D. B. č. 115.). Tehdy kostely a kaple stavěli už také bojovníci, biskup a kláštery. Kdo kostel vystavěl, tomu patřil také s desátkem, z něhož vydržoval kněze a kostel. Kosmas vyslovil to k r. 1061 ústy Mstiše, župana (comes urbis Belinae): dux est et dominus, de civitate sua faciat, quod sibi placet. Quod autem mea ecclesia habet, auferendi dux potestatem non habet. F. r. b. II., str. 94., ř. 31.

[5]) Na Moravě prameny poprvé uvádějí comitém teprvé r. 1181. Jarloch praví: „Erat in M. quidam comes nomine Wilhelmus de gratia praedicti Kunradi". Je to zakladatel kláštera Kounického, ale ten se povznesl teprve po sjednocení Moravy po r. 1179. Listiny moravské jmenuji comitem už k r. 1078 (C. D. M. č. 182), k r. 1126 (C. D. M. č. 224), k r. 1145. C. D. M. č. 248, č. 253. r. 1146 č. 273. atd., ale vždy mohou to býti comites z Čech, anebo listina je přepisem, v němž odráží se názor z doby po 1197.

[6]) C. D. B. č. 76 a C. D. B. č. 115.

Kníže Břetislav rozdělil Moravu synům: polovici východní dal Vratislavovi (Olomouc), druhou Konradovi a Otovi (Brno a Znojmo), čili Morava byla rozdělena v knížetství Olomucké, Brněnské a Znojemské, jichž vrchním pánem byl kníže český.[1])

Kníže český hned r. 1055 začal boj s knížaty moravskými o sjednocení Moravy a připojení k Čechám. Biskup moravský (1062) v boji stál při knížeti českém, poněvadž od něho byl dosazen a povznesen.[2]) Boj trval do r. 1197, tedy 142 let.

Za tu dobu Morava bývala scelována i dělena často v Olomucko, Brněnsko a Znojemsko[3]). Přemyslovci čeští bojovali s moravskými pětadvacetkráte.[4]) Morava bývala rozdělena na dva až tři politické celky, jen 1179—1189 byla sjednocena za Konrada Oty. Do té doby také nebyl možný sněm zemský na Moravě. Konrad Ota r. 1179 stal se jedinovládcem a r. 1182 markrabětem. Pak mohl svolati sněm zemský. Sněm v Sadské 1189 byl pro Čechy i Moravany, tedy sněm říšský. Morava r. 1189 byla opět rozdělena. Boj o scelení v l. 1191—1197 byl nejprudší. V té době už knížata moravská svolávají

---

[1]) Poměr moravských Přemyslovců k českým je naznačen Kosmou r. 1055: „vadit novus dux (Spytihněv) novum disponere Moraviae regnum“ (F. r. b. II. 89, 11), knížetem Vratislavem r. 1078 (C. D. B. č. 80) a Vinceciem k r. 1157, když Vladislav táhl na Polsko: „Vladislaus dux Boemiae cum principibus Moraviae et aliorum baronum venit“. (F. r. b. II. 424, 38.) Patřilo jim nejvyšší imperium a dominium. Toto a stolec pražský (staršinství) byly příčiny všech bojů mezi Čechami a Moravou.

[2]) Vysloveno to v C. D. B. č. 67. Statky v C. D. B. č. 115 (Immunita a právo raziti minci C. D. B. 138.

[3]) Jemnicko a Břeclavsko připomínají se teprve koncem XII. st. (1197 ?) jako provincia (kraje), a to v listinách sepsaných později (C. D. M. I. č. 372 a č. 373, obě nespolehlivé), ale nebyly údělnými knížetstvími, nýbrž tam jen snad bydleli bratří knížete brněnského (Svatopluk) a olomouckého (Břetislav). Důkazem je listina knížete a biskupa Jindřicha, kterou r. 1195 jako pán Moravy (marchio Moraviae) daroval statky klášteru Luckému. Svědky jsou: Wladimirus cum fratre suo Bracizlav principes Olomucenses. Zpitigneus cum fratre suo Zwatopluk principes de Brinen. Ostatní svědkové jsou: de provincia Znojmensi, Olomucensi a Brinnensi. Víc údělných knížetstev na Moravě nebylo. C. D. M. I. č. 363.

[4]) R. 1055, 1091 (dvakráte), 1099, 1100, 1115, 1123, 1125, 1129, 1135, 1137, 1143, 1146, 1160, 1161, 1173, 1177, 1178, 1179, 1185 (dvakráte), 1189, 1192, 1194, 1197. (Všichni kronikáři a letopisy ve Fontes r. b. II. str. 89—511).

sjezd šlechty ve svých údělech na radu o výpravách. Přemyslovci moravští podlehli r. 1197. Vítězem vyšel kníže český Vladislav jako markrabě moravský, biskup, kapitula (1131), kláštery (Rajhrad 1048, Hradiště 1078, Třebíč 1109 s Luhou 1156 a Luka 1190; Kounice 1181) a šlechta — boj zaplatila většina národa (populus, lid) ztrátou svobody a majetku.

V boji byla potřeba bojovníků (milites). Bojovníky (milites) byli všichni dospělí členové rodů (familia — familiares). Nebojovali (nesloužili) všichni stále. Bojovníky z rodů původně vybírali a knížeti přiváděli starostové (milites primi et secundi ordinis).[1]) Nejstatečnější a nejoblíbenější bývali od knížete nejvíce odměňováni. Břetislavovi bojovníci z Čech i později moravští z původních familiares dostávali odměnou dary (allody, hereditarium, patrimonium) a výsluhy (phoeda, praedum, beneficium.[2]) Knížata darovala, propůjčovala i prodávala bojovníkům a duchovenstvu (biskup, kláštery, kapitula) dědiny, dvory a újezdy (villas, curias, circuitus).[3]) Úbytek nahrazovala novou kolonisací újezdů (circuitus), rozlehlých to lesů v krajinách hornatějších.[4]) Noví majitelé (bojovníci a duchovenstvo) kolonisovali také.[5]) Vznikaly nové osady, které už nepatřily rodům (familia) a přímo zeměpánu, nýbrž jednotlivcům (dominus).[6])

Vedle dědin rodových (okrouhlice s koncovkou: -ici, -ice, -ani, -any v dolinách) vznikaly osady nové, jež dostávaly jména po svém majiteli nebo zakladateli (koncovky: -ov, -in), nebo dle povahy místa (U dubu = Dub).[7])

V nových osadách nebydleli už familiares, nýbrž ministeriales homines, kteří měli domy a pozemky za úrok nebo za jiné povinnosti, jež platili svému pánovi — vrchnosti. Byli to osadníci (coloni = hospites). Právní poměr osadníků k vrchnosti (ministeriales — dominus) byl jiný než v osadách starších (familiares

---

[1]) Kosmas F. r. b. II. 120, 10; str. 191, 33; Kanovník Vyšehradský F. r. b. 229, 20.

[2]) C. D. B. č. 76.

[3]) C. D. B. č. 79.

[4]) C. D. M. I. č. 182.

[5]) C. D. M. I. 182.

[6]) Nebyly to Lhoty, jak R. Dvořák na str. 95 ř. 3—9 myslí. Lhoty jsou útvarem mladším ze 13. a 14. století.

[7]) Vysvítá to ze Seznamu statků bisk. olom. z r. 1131 v C. D. M. I. č. 194 a 231 z C. D. B. č. 115.

— jež spravovali natu maiores), byl tužší a těžší, poněvadž osadníky vedle povinností zeměpanských (zemských) tísnily ještě povinnosti vrchnostenské. V týž poměr upadli také familiares v dědinách darovaných, propůjčených a prodaných: byli podruženi své vrchnosti a ještě zůstali poddanými zemskými.[1])

Nepodruženými zůstaly jen staré dědiny knížecí (zeměpanské), které nebyly rozdány, propůjčeny ani prodány, nýbrž patřily přímo knížeti (zemi). Proto obyvatelé jejich sluli zemané (rustici, pauperes) a zůstali svobodni čili jen poddanými zemskými.[2]) Za zeměpána o pořádek v dědině pečovali starostové (natu maiores), zač dostali něco země (zeman = svobodník), kdežto ostatní seděli a pracovali na půdě knížecí — schudli (pauperes).

Všecko ostatní obyvatelstvo stalo se homines ministeriales. Spůsob, jakým se to stalo, je naznačen v zakládací listině kláštera hradištského roku 1078.[3]) Knížetem Otou darovány klášteru peněžité příjmy a „de familia vero Suda cum filio, Tesata cum filio, Milei cum filiis, Krziscen cum filio, Bezen cum tribus filiis, Miross cum fratre Ostoi, duo molentes, duo pistores, duo coqui, duo stubarum calefactores, duo fabri, duo sutores, duo scutellarum et cyphorum artifices, duo figuli, duo operarii. Et hoc sciendum est, quia ex hiis, quos enumeravimus, alii servi, alii sunt precio **introducendi**. Quatuor piscatores, septem aratra cum aratoribus; hii omnino introducendi sunt precio, et pro capite singulorum dandum est precium trecentorum denariorum ea condicione, ut, si aliquando velit aliquis eorum de servitute exire, reddat precium, quod datum est pro se, et alius ex eo precio introducatur eodem ordine“. Darováno tedy klášteru 33 lidí, z nichž 22 byli servi a 11 (4 rybáři a 7 oráčů) měli býti precio introducendi, t. j. měli klášteru býti podruženi, totiž konati práci, jež by se při každém rovnala úroku

[1]) Vysloveno je to teprve v Statutech Konrádových z r. 1189 v C. D. M. II. č. 194.

[2]) Přímých důkazů pro tuto vrstvu společenskou nemám a do r. 1197 míti nemohu, poněvadž knížata sobě listin nedávala. Jsou však důkazy již po r. 1197, hlavně v listinách XIII. století: v C. D. M. II. 143 a 144, kterými Přemysl I. daroval jeptiškám u sv. Petra v Olomouci pozemky v Bukovanech, Týnec a dědinu Klopotovice r. 1223 (pauperes — proti nobiles), nebo C. D. M. II. č. 180 a č. 310 (nejdůležitější!).

[3]) C. D. B. č. 79.

ze 300 denárů. Byli podruženi klášteru v ceně 300 denárů, jimiž se mohli vykoupiti z podružství (servitus).

Kromě této povinnosti podružné, zůstaly na nich ještě prvotní povinnosti zemské. To nám dokazuje pozdější vložka do téže listiny z r. 1160.[1]) Data est... Nakel ea condicione, ut qui eam inhabitare deliberant, tributum et decimas beato Stephano solvant, ceteris vero ad imperium ducis bella exercentibus sive urbem aut pontem parantibus seu qualibet necessitate laborantibus, quod prefati cenobii pater iusserit, faciant." Familiares stali se ministeriales homines, t. j. poddaní zemi (knížeti) a ještě buď biskupovi, kapitule, klášterům nebo bojovníkům (militibus), z nichž vyvinula se vrchnost=šlechta. Slovo familia nabylo jiného významu=čeleď (rolnická i řemeslná) nových vrchností duchovních a šlechtických.[2])

Kromě těchto zůstali ještě servi (sluhové), kteří se nemohli vykoupiti, nýbrž jen darem od pána svobody nabýti, ale působením křesťanství osud jejich se zmírnil, proto nazývám je sluhy. Od nich lišili se podružení poddaní (liberi), kteří se mohli vykoupiti, proto v listinách sluji liberi, ač byli jen polosvobodní.

Svobodnými zůstali jen přímí poddaní knížecí (zeměpanští = rustici C. D. B. č. 55), jejichž starostové (natu maiores) jen zůstali zámožnými = zemany (svobodníky), ale ostatní schudli (pauperes). Těchto darováním, propůjčováním a prodejem stále ubývalo. Ještě roku 1249 připomínají se v Čechách vedle šlechty také starostové.[3])

Uzákoněno to bylo za knížete Konrada Oty r. 1189.[4]) Za

---

[1]) Gustav Friedrich v C. D. B. č. 79.

[2]) R. 1144 definuje to listina krále Konráda III., který potvrdil biskupu Zdikovi hrad Podivín s mincovnou, darovaný od knížete Vladislava II., a udělil mu immunitu (na Moravě neplatnou!) slovy: Omnes vero episcopii tui familiam, sive servi sint, sive coloni, sive scripticii (myslím, že jsou to precio introducti), utriusque videlicet sexus et omnis etatis personas sub tue tuorumque successorum potestatis dominio et ordinacione ac iurisdicione manere decrevimus. C. D. B. č. 138.

[3]) Příběhy krále Václava z r. 1249 připomínají „anno d. inc. 1249 II kal. Augusti nobiles terrae Bohemiae et natu maiores filium eiusdem regis Wenzeuslai nomine Premisl sibi in ducem vel in regem acceperunt. (F. r. b. II. 304. 9.).

[4]) Důkazem jsou Statuta Přemyslova pro Brněnsko, v nichž první článek zní: „Omnes hereditates, quas viri nobiles tam maiores quam minores (1228!) tempore ducis Conradi sine querela iuste et pacifice huc usque possederunt, in bona tranquilitete pacis ammodo possideant C. D M. II. č. 194.

desítileté vlády Konradovy (1179—1189) bylo zaváděno na Moravě zřízení župní, jaké bylo v Čechách, ale nevyvinulo se.[1]) Konrad sám r. 1189 Moravu zase rozdělil. Nastalé boje po jeho smrti (1191—1197) nejvíce prospěly šlechtě (nobiles) jak v Olomucku, tak v Brněnsku, tak na Znojemsku.[2]) Častá změna knížat prospívala bojovníkům (milites). Obratnější stávali se již comites, iudices, camerarii (správci údělů). Šlechta nejvíce získala r. 1197, kdy Vladislav stal se markrabětem, vypudiv Přemyslovce moravské.[3]) Kdo získal mnoho, stal se pánem (barones ve XIII. století), kdo méně, zůstali milites (vládykové ve XIII. století). Obojí sluli nobiles (šlechta): maiores a minores = páni a vládykové. Bohatí už sami zakládali kláštery (Kounice r. 1181) a ve XIII. století už i hrady. Zřízení župní (hradské) však se na Moravě nevyvinulo, nýbrž po r. 1197 bylo zavedeno zřízení krajské (provinciae).

Tehdy byly u nás tyto vrstvy společenské: knížata (markrabě a biskup od r. 1144), duchovenstvo vyšší (kapitula i opati) a nižší (ostatní), šlechta vyšší (páni) a nižší (vládykové), svobodní zámožní (zemané) a chudí poddaní přímo markraběti, pak podruženi čili poddaní vrchnostenští (duchovních i světských vrchností), z nichž jedni byli volní (liberi = mohli se vykoupiti) a druzí byli nevolní (servi = nemohli se vykoupiti).[4])

2. Hrady na Moravě 1029—1197.

Abychom mohli říci, které hrady byly na Moravě v l. 1029—1197, nutno určiti slovo a pojem pro hrad u tehdejších kronikářův a v listinách.

---

[1]) Kosmas a pokračovatelé pro pojem „župa" užívají slova „regiones" a „pagus", kterých listiny moravské neznají, nýbrž vždy uvádějí jen „provincias" = úděl (krajina = kraj).

[2]) Seznam jich je v listině v C. D. M. I. č. 362, 363, 672.

[3]) Stručně, ale jadrně vyslovily to Letopisy české (1196—1278): Dux Spytigneus superavit Prziemysl ducem. Eodem anno coecatus est (Spytihněv, údělný kníže brněnský). Fontes r. b. II. 282. 3.

[4]) Znám příslušnou literaturu o věci této, zvláště práce Čelakovského, Hildebrandovy, Kadlcovy, Lippertovy, Müllerovy, Peiskrovy, Sedláčkovy, Vackovy i Pekařovo universitní čtení z r. 1902 „Přehled hospodář. a sociálních dějin českých", ale studoval jsem je, až jsem tuto studii dokončil. Učinil jsem tak schválně, bych si zjednal názor o věci přímo z pramenů. Přímým pak dojmem z pramenů domácích dospěl jsem k názoru podanému, jímž chci přispěti k rozřešení dávné záhady aspoň na Moravě.

1. Kosmas (x—1125), jenž vypravuje, co sám viděl, nebo co zvěděl od těch, kteří viděli, slova a pojmy své doby přenáší také do doby starší, předhistorické. Pro pojem hrad užívá slov: castrum, castellum, oppidum, munitio, urbs a civitas.

Castrum jmenuje: Croc (F. r. b. II. str. 7. ř. 21), Tetin (8. 11), Vlastislav (21. 32), Osek (41. 7), Lutomyssl (41. 7), Drewic (52. 30), Bamberk (54. 11) 1002, Gedec (71. 7) 1039, Hlumec (81. 2) 1040, Lescen (90. 1) 1055, Podivin (95. 35) 1062, 1099, 1121, Guozdek (118. 31) 1087, Recen (137. 14) 1093, Brido (139. 14) 1096, Kamenec (139, 14) 1096, Kladsko (140. 5) 1097, 1114, Rakouz (145. 21) 1100, Vratislav (159. 36) 1108, Gradec (166. 20) 1109, Křivoklat (171. 15) 1110. Hrad Dřevíč, Leščen (u Benešova), Kamenec (ve Slezsku) a Křivoklát nazývá „firmissimum castrum", ostatní jen „castrum".

Castellum jmenuje: Psov (28. 1), Cladsco (41. 7), Rakouz (145. 21) 1100 a r. 1115 čtyři castella u Hradce Králové[1]).

Urbs jmenuje: Lubossin (8. 24), Praga (16. 14), Wissegrad (16. 32), Satec (18. 33), Vratislav (19. 15), Dragus (24. 13), Bolezlaus (29. 29), Chynov (41.7), Dudlebi (41.7), Netolice (41.7), Lubec (43.36), Moguntina urbs (45. 9), Krakov (49. 36), Hrudim (89. 16), Olomuc (89. 32) 1055, 1073, 1091, Belina (94. 7) 1061, Krakov (116. 18) 1086, Missen (118. 31) 1087, Strigonia (123. 1) 1090, 1099, Brnen (125. 10) 1091, 1099, Gradec (128. 28) 1091, Glogow (137. 14) 1093, Znojem (145. 10) 1100, Rakouz (145. 30) 1100, Vratislav (159. 36) 1108, Possen [Prešpurk] (161. 33) 1108 a Kladsko (176. 32) 1114.

Oppidum jmenuje: Diewin (16. 26), Lewigradec (19. 13) parvo in oppido, Bolezlaus (31. 18), Oppocen (99. 8) 1068, Nemci (137. 14) 1093, munita oppida in Moravia (143. 21) 1099, Vranov (145. 25) 1100, Wissegrad (166. 20) 1109, Donin (181. 22) 1121.

Civitas jmenuje: Dragus (24. 16), Praga (39. 33) 982, civitates Moraviae (63. 3) 1029, 1055, 1091, 1099, 1113, 1115, Belina (94. 26) 1061, Olomouc (104. 10) 1073, Krakov (116. 18) 1086, civitates Poloniae (137. 22) 1093, Possen (157. 26) 1108, Kladsko (177. 2) 1114, Hradec (177. 35) 1115.

---

[1]) R. 1115 Vladislav dal bratrovi Soběslavovi: dat ei civitatem Gradec et totam circa adjacentem cum quatuor castellis provinciam (F. r. b. II. 177. 25).

Munitiones Kosmas připomíná jen dvakráte: r. 1039 kníže Břetislav „irrupit in munitiones" (Poloniae)[1]) a r. 1108 „Borivoy intrat Boemiam Wackone et Mutina in fugam versis de munitione, quae fuit versus terminos Poloniae.[2])

Kosmas slov castrum, castellum, oppidum, urbs, civitas a munitio jasně nerozeznává, neboť Kladsko při ohraničování panství Slavníkova (kolem 982) nazývá castellum, r. 1094 a 1114 castrum, r. 1114 urbs a téhož roku 1114 civitas. Kosmas přesně určil jen slovo oppidum právě o Levém Hradci „Lewigradec parvo in oppido"[3]) a r. 1099 praví o knížatech moravských Oldřichovi a Lutoldovi, že proti českému knížeti Břetislavovi II. „oppilaverunt se in munitis oppidis"[4]). Z vypravování Kosmova však dá se určitě souditi, že oppidum a castellum byly menší hrady (hradec — Levý), castrum byl pevný hrad větší, munitiones byly snad ještě staré hrady násypové na ochranu obyvatelstva z celého okolí, urbs byl hrad s podhradím, civitas jednak kryje se s pojmem urbs, jednak užívá Kosmas toho názvu pro místa méně známá: civitates Moraviae (1029), 1055, 1091, 1099, 1113, 1115 a civitates Poloniae 1093. Můžeme tedy civitas vykládati jako hrad, ale nemusíme.

Kosmas na Moravě jmenuje jen castrum: Podivín 1062, 1099 a 1121; urbs: Olomuc 1055, 1073, 1091, Brnen (hrad) 1091, 1099 a Znojem (hrad) 1100; oppidum: munita oppida 1099 beze jmen a Vranov 1100; civitas: Olomouc 1073 a civitas beze jmen (1029), 1055, 1091, 1099, 1113 a 1115. Výslovně tedy Kosmas jmenuje jen hrady: Brno, Olomuc, Podivín, Znojmo a Vranov.

2. Kanovník Vyšehradský (1125—1142) jako svědek soudobý uvádí **castrum**: Kladsko (206. 20) 1120, Bamberk, Goslar a Plysn (215. 2) 1132 v Německu, castra v Polsku (218. 32) 1134, Olomuc (227. 31) 1137 a Hostim Hradec (231. 25) 1139; **castellum**: Donin (204. 40) 1126; **urbs**: Wissegrad (209. 16) 1130, 1140 a metropolis Praga (222. 27) 1135; **oppidum**: Chlumez (203. 20) 1126; **munitiones**: Przimda, Yzcorelik, Tachov (205. 4) 1126—1131 a v Polsku (218. 32) 1134; **Arx**: Jaromir (205. 3)

---

[1]) Fontes r. b. II. 70. 37.
[2]) F. r. b. II. 157. 26.
[3]) F. r. b. II. 19. 13.
[4]) F. r. b. 143. 21.

1126. Slova a pojmy kanovníka Vyš. skoro shodují se s Kosmovými. Jen uvedl nové slovo arx a metropolis, která obě znamenají hrad. Nejmenuje civitas. Z moravských nejmenuje žádného.

3. Letopisec Vincencius (1140—1167) uvádí **castrum**: Znojem (416. 20) 1145, Budissin (424. 18) 1156, Glogov (424. 43) 1157; **civitas**: Olomuc (409. 40) 1131, Praga (427. 26) 1158; **arx**: Olomuc (409. 40) 1131. Vincencius jmenuje na Moravě: castrum Znojem, civitas Olomuc a arx Olomuc.

4. Jarloch Milevský (1167—1198) jmenuje **castrum**: Pragense (508. 27) 1189 a castra terrae in Moravia (511. 15) 1194; **civitas**: Olomuc (472. 39) 1178.

Kronikáři čeští oprávňují nás tedy pokládati za hrady v době 1029—1197 názvy tyto: castrum, castellum, oppidum, munitio, urbs, civitas a arx. Jménem jmenují hrady: Brno, Olomuc, Znojmo a Vranov.

Listiny moravské z doby 1029—1197 jmenují více hradů. Uvádějí je názvem: castrum, urbs a civitas. Tyto názvy dle jmenovaných kronikářů lze pokládati za hrady. Poněvadž však v Codexu moravském nelze důvěřovati listinám všem, nutno jej kontrollovati Codexem českým, který však, bohužel, připouští kontrolu jen do r. 1148.[1]) Nicméně doufám, že obsah mnohých listin v Codexu moravském bude obhájen, jen až se

---

[1]) Vydavatel Codexu českého Gustav Friedrich přejal z Codexu moravského listin jen málo na př. č. 79.: zakládací listinu kláštera Hradišťského z r. 1078, č. 80: potvrzení téže listiny knížetem Vratislavem r. 1078, č. 110: darování dědiny Kyjova klášteru Hradišťskému od Václava, knížete olomouckého po r. 1126; č. 115: zakládací listinu biskupa Jindřicha Zdika pro bisk. chrám sv. Václava v Olomouci se seznamem statků z r. 1131; č. 116: zakládací listina biskupa Jindřicha Zdika pro kapitolu olomuckou u sv. Štěpána r. 1131, č. 138: listinu krále Konrada III., kterou biskupovi ol. Jindřichu Zdikovi potvrzuje hrad Podivín s mincovnou (kníže) r. 1144 a č. 156: zakládací listinu biskupa Zdika pro klášter Strahovský (1143—1148).

G. Friedrich listiny ty rektifikoval, zjistiv provenienci jejich a pozdější vložky, čím dějezpytu moravskému prokázal služby platné, poněvadž s materiálem v nich obsaženým dějepis moravský může pracovati bezpečně. Ostatní listiny pominul: buď obsah jejich pokládá za nepravý, nebo ponechává rektifikaci dějezpytu moravskému. (Zakládací listina kláštera Rajhradského z r. 1048?) Rektifikace Codexu moravského (Bočkových I.—V. dílů) je nejpřednějším úkolem dějezpytu moravského. Dokud ta nebude provedena, dějepis moravský je nemožný, poněvadž nemá pevných základů. Stavíme na písku sypkém.

zjistí provenience otisků Bočkových. Pro naši otázku nepokládám obsah Bočkových listin za průkazný, ale za možný.

V zakládací listině Hradišťské r. 1078 připomíná se civitas: Olomuc, Gradech (ad Poloniam) a Bracizlaus. To je nesporné. Následující listiny jsou již sporné, ale obsah jejich není nemožný. Kníže Břetislav prý vystavěl větší chrám v Břevnově a r. 1045 daroval mu na Moravě „quandam cellam in honore ss. Petri et Pauli apostolorum in quodam castro deserto cui nomen Raygrad".[1]) Zakládací listina kláštera Rajhradského z r. 1048 připomíná Brno a je podepsána presente „Marquardo castellano Znoymensi".[2]) V zakládací listině kapituly Boleslavské kolem 1050 kníže Břetislav daroval prý „in Moravia vero de urbibus Rokicen, Znoim, Bethow decimationem, que sex denariis ab uno quoque solvitur". K tomu pak „Olomuc solvat annuatim unam marcam et duos boves. Prerow unam marcam et duos boves. Zpitignew dimidiam marcam et unum bovem. Godinin dimidiam marcam et unum bovem. Bracizlawe dimidiam marcam et unum bovem Strahonin mediam marcam et unum bovem. Rokicen unam marcam et duos boves. Znoim unam marcam et duos boves. Brno unam marcam et duos boves. Pustimir unam marcam et duos boves".[3]) V zakládací listině klášteru Opatovickému král Vratislav r. 1086 daroval mimo jiné „hec vero beneficia per omnes civitates Moravie nonum forum et nona septimana et certa collecta seu colligenda, scilicet in Olomuc, Preroue, Bracizlaue, Brune, na Yuani, Strazince, na Prauloue tributum de ponte, sed non forum, Znoim nonum forum, nona quoque septimana, et de ponte na Hradku, simili modo Rokitnic forum tantum, Rosoczici tributum de via. In Oslaua nona septimana, in qua eodem modo de ponte concedo domino abbati accipiendum, quod dux et episcopus accipit".[4]) Bojovník Mztey daroval prý klášteru Hradišťskému pozemky v Topolanech a v Hněvotíně (Ugneuotini), což mezi četnými svědky podepsal také „Mutis castellanus de Uzoue".[5]) Biskup Jindřich Zdík daroval prý svému poddanému Sobinovi dědinu

---

[1]) C. D. M. I. č. 136.
[2]) C. D. M. I. č. 137.
[3]) C. D. M. I. č. 141.
[4]) C. D. M. I. č. 191.
[5]) C. D. M. I. č. 210.

Lubinu „post expugnationem castri Rokiczen“ (1146).[1]) R. 1169 Fridrich, kníže olomucký, daroval prý klášteru Rajhradskému místo Hranice, což mezi svědky podepsal „Tvrdisse, castellanus de Godonin et alii plures nobiles“.[2]) Když r. 1174 Oldřich, kníže moravský, daroval kostelu sv. Václava v Olomouci dědinu Uherčice (Ugricic), potvrdili darování také „Casta olomucensis castellanus, Mladota iudex, Petrus iudex, Ratibor castellanus de Godonin, Jaross castellanus de Prerow, Moiek castellanus de Brunna, Twrdissa castellanus de Podivin“.[3]) R. 1176 Soběslav, kníže český, potvrdil kostelu sv. Václava v Olomouci, že kníže Konrad daroval biskupství „terram autem ad castrum Strachotin pertimentem“.[4]) Když r. 1195 kníže a biskup Jindřich podmaňoval si Moravu, daroval klášteru Luckému dědiny Luku a Bohumělice „in castro Betow“, kterou listinu podepsal také „Roprecht castellanus de Podivin“.[5])

Připomínají tedy nesporné listiny moravské r. 1078 slovem civitas: Olomuc, Hradec (Opavský) a Břetislav; sporné pak castrum: Rajhrad 1045, Brno 1048, 1086, 1174, Znojmo 1048, Hradiště 1078, Úsov 1107, Hradec 1146, Rokycen (Rokytná) 1146, Hodonín 1174, Přerov 1174, Podivín 1174, 1195, Strachotin 1176 a Bítov 1195; slovem urbs kolem 1052: Rokycen, Znojmo, Bítov, Olomouc, Přerov, Spytihněv, Hodonín, Břetislav, Strachonin, Brno a Pustimir; slovem civitas r. 1086: Olomouc, Přerov, Břetislav, Brno, Iváň, Strážince, Pravlov, Znojmo, Hrádek, Rokytnici, Rosice a Oslavany.

Kronikáři čeští a listiny moravské připouštějí tedy uváděti v letech 1029—1197 jen hrady: Bítov, Brno, Břetislav, Hodonín, Hradec, Hrádek, Hradiště (u Olomouce), Iváň, Olomouc, Oslavany?, Podivín, Pravlov, Přerov, Pustimir, Rajhrad, Rokycen (Rokytnice), Rosice?, Strachotin, Spytihněv, Strážnice?, Úsov, Znojmo. Viděli jsme u Kosmy, že slovo civitates neznamená vždy jen hrady. Já bych civitates: Oslavany, Rosice a Strážnice nepočítal mezi nejstarší hrady moravské, poněvadž pojmenování jejich (koncovka: -ici, -ani) nehodí se do XI. a XII. století pro pojem hrad, nýbrž

---

[1]) C. D. M. I č. 273.
[2]) C. D. M. I. č. 306.
[3]) C. D. M. I. č. 310.
[4]) C. D. M. I. č. 318.
[5]) C. D. M I č. 363.

pro dědinu rodovou. Ostatně listina, která je uvádí, byla z Codexu českého vypuštěna. Hrady: Olomuc, Brno a Znojmo byly sídelní hrady knížecí. Všechny ostatní hrady byly na ochranu země, tedy hrady zemské. Potvrzuje to letopisec Jarloch Milevský r. 1194, pravě: „Heinricus dux et episcopus abiit cum exercitu in Moraviam et terram illam sive castra terrae suo dominio subiugavit.“ [1]) Škoda, že těch hradů nevyjmenoval!

Možná, že jich bylo více, než se mně podařilo z pramenů vyhledati (19), ale je jisto, že jich nebylo 101, jak uvádí Prokop v díle svém. Také ani jediný z nich do r. 1197 nebyl hradem feudálním (šlechtickým), nýbrž všechny byly zemskými. [2]) Stavěti hrady bylo tehdy právem zeměpanským a nebylo z něho výjimek. [3])

Jaké byly hrady moravské v l. 1029—1197.

Až do doby Kosmovy hrady bývaly dřevěné. Stavělo se u nás všecko ze dřeva: hrady, paláce knížecí, kostely, dvory a dědiny. Kdykoli kronikáři mluví o dobytí hradu, praví, že shořel až do základů. [4]) I palác knížecí na Vyšehradě ještě r. 1119 byl

---

[1]) Fontes r. b. II. 511. 15.

[2]) C. D. M. I. č. 343. uvádí sice, že papež „Gregorius VIII. Hinconem de Zierotin in protectionem suscipit“ (1187), ale nepraví, že Hynek ze Žerotína měl hrad, nýbrž, že byl „miles Olomucensis diecesis“. Ostatně pochybuji, že tu listinu vydal papež Řehoř VIII., aspoň v té formě jistě nevydal. Přímým důkazem, že na Moravě hrady šlechtické vznikaly teprve ve XIII. století je letopisec Jindřich Žďárský, který r. 1300 vypravuje o vzniku kláštera Žďárského. Založil jej pán Přibyslav z Křižanova. „Dominus Pribislaus, in Crisans mansit, quod tunc fundaverat ipse, sed nondum fuit hoc castrum, quod cernitur ecce“ (F. r. b. 524. 33.). Přibyslav měl za manželku Sibyllu, která přišla do Čech s Kunhutou, dcerou krále Filipa Švábského, zasnoubenou princi Václavovi. Napřed provdala se za šlechtice Bohuslava, pak za Přibyslava. Tento Přibyslav r. 1197 podepsal listinu, kterou Spytihněv, kníže brněnský, potvrdil statky klášteru Třebíčskému (C. D. M. č. 372.).

[3]) Dosvědčuje nám to Kosmas. Už za jeho doby povinnost zemská stavěti hrady byla těžká, proto vznik její uvaluje na bedra knížeti Boleslavovi I., vrahu sv. Václava (F. r. b. II. 32. 39.).

[4]) Kosmas o přepadení Libice 995 „urbem comburunt, plateas sanguine perfundunt et cruentis spoliis ac crudeli praeda onerati redeunt“ (F. r. b. II. 44. 3.). O výpravě Břetislavově 1039 do Polska „in municiones irrupit et ceteras urbes igne succendit et usque ad solum destruxit“ (71. 5.). O Kladsku r. 1114 „combusta est funditus et eversa civitas tota (177. 2.). Vincencius r. 1157 „Poloni castrum suum Glogou fortissimum ipsimet comburrunt“ (424. 43.).

dřevěný.[1]) Kostely kamenné připomínají se r. 1134.[2]) Dvůr v Úsobrně, v němž biskup Zdik r. 1145 byl přepaden, shořel až do základů, byl tedy ze dřeva.[3]) Dědiny dřevěné udržely se někde podnes.

První kamenné hrady u nás vznikly za doby Kosmovy, a to nejspíše po první výpravě Čechů do Italie za knížete Vratislava (1081). Kosmas první takový hrad připomíná z doby Boleslava I., totiž Boleslav, ale ze zprávy jeho patrno, že vznikl v době Kosmově, jenže nebylo radno jmenovati původcem jeho Vratislava, proto jmenoval nenáviděného Boleslava, vraha sv. Václava.[4]) Pak už častěji připomíná „castrum munitissimum" Kamenec ve Slezsku 1096 (139. 14.); Křivoklát 1110 (171. 15.). Quoddam firmissimum castrum versus Saxoniam 1113 (176 6. Přimda?), ano i pro dobu starší (Dřevič 1003 [52. 30], Leščen 1055 [90. 1.]).

„Castrum munitissimum" můžeme bezpečně pokládati za dílo doby Kosmovy z konce 11. a z počátku 12. století. V prvé polovici XII. století kronikáři připomínají nápadně mnoho hradů že se sesuly.[5]) Snad ne vždy samy, ani připomínanou vichřicí. Začalo se stavěti z kamene, proto dřevěné hrady musily ustupovati kamenným.[6])

---

[1]) Kosmas o Vyšehradě 1119 „ventus irruens super solarium ducis in urbe Wissegrad, antiquum murum et eo firmissimum funditus subvertit. Et inde magis est admirandum ex utraque parte anteriori et posteriori integra et inconcussa manente, medietas palatii solotenus est eruta, et citius quam tu festucam frangeres, trabes inferiores et superiores simul cum ipsa domo impetus venti fregit in frustra et dispersit" (180—181 ř. 37.).

[2]) Kanovník vyšehradský dí, že r. 1134 bouře pobořila v noci „ecclesias tam lapideas quam ligneas" (221. 39.).

[3]) Vincencius „et cum iam ad ipsam villam, in qua episcopus tamquam de pace securus dormiebat, processissent (414. 32.) . . . quidam autem curiam cum facibus circumdederant" (415. 10.).

[4]) Kosmas o Boleslavovi I. praví: „unde factum est, ut in mente conci deret, quo sibi urbem Romano opere conderet" (32. 1.). „Hic volo et iubeo ut mihi opere Romano aedificatis murum urbis nimis altum per girum." (32. 7.), „Et statim ad ducis voluntatem aedificant civitatem spisso et alto muro, opere Romano, sicut hodie cernitur" (32. 39.).

[5]) Kanovník vyšehradský k r. 1132, že sesul se palác in Bamberk, in castro Plysn a Goslarii (215. 2.).

[6]) Kosmas r. 1121 „eodem anno dux Wladislaus reaedificavit oppidum Donin, similiter et Podivin castrum, quod est in Moravia" (181. 22.). Kanovník vyšehradský k r. 1126—1131 „eodem tempore quasdam munitiones Boemi reaedificaverunt, quae sclavice Przimda, Yzcorelik, Tachov appellantur" (205. 4.).

Jak vypadaly? Kosmas připomíná nejstarší hrad Krokův. Za doby Kosmovy byl již porostlý lesem, byl to tedy hrad násypový.[1]) Hrad Tetin byl prý velmi pevný povahou místa.[2]) Hrad Libušin u Zbečna byl prý velmi veliký.[3]) Hrady byly stavěny na vrších i na rovině.[4]) Příbytek knížecí na hradě slul palatium.[5]) Kromě palatia byly na hradě věže na obranu.[6]) Hrady byly obehnány zdí.[7]) Blíže popsal Kosmas hrad Bělinu a Kladsko. V Bělině stál hrad na vrchu a pod hradem dole rozkládalo se podhradí. Na hradě byl příbytek pro knížete, v podhradí stál kostel před dvorem župana Mstěje.[8]) Zrovna tak bylo v Brně. Hrad knížecí na vrchu (Špilberk) a kostel sv. Petra s dvorem (nyní biskupský = museum) pod hradem. V Kladsku r. 1114 kníže Soběslav vyzval obyvatelstvo hradu, by mu otevřelo bránu. Když nevyhověli, zapálil příbytek (palatium), jenž stál blízko zdi. Vítr zanesl oheň na sruby věže, která stála na hradě blízko zdi v předhradí. Hrad shořel až do základů.[9]) R. 1119 na Vyšehradě vítr zbořil zeď a palác knížecí. Opěrné stěny přední a zadní

R. 1129 „Kladsko castrum renovatum est atque firmatum a Sobieslav" (206. 20.). R. 1139 „Sobieslaus dux curtem suam adiit, quae Chwoyno dicitur, ubique manens castrum renovare coepit, quod Hostin Hradec dicitur" (231. 25.).

[1]) „Croc . . . castrum iam arboribus obsitum in silva, quae adjacet pago Stybecrne, extitit" (7. 21.).

[2]) „Tetin . . . castrum natura loci firmissimum" (8. 11.).

[3]) „Urbem (Lubossin) tunc potentissimam iuxta silvam, quae tendit ad pagum Stebecnam, construxit (Libuše)" (8. 24.).

[4]) „Dux (Neklan) novam urbem in plano loco construens nomine Dragus . . . tradidit civitatem et puerum paedagogo" (24. 13.).

[5]) (Duringus) „invenit ducem in Pragensi palatio" (25. 19.). Nebo Bilinský župan „Mitis, comes urbis Belinae, palatium ducis ingressus" (94. 4.) zval jej r. 1061 ke svěcení kostela v Bilině Na hradě Kladsku r. 1114 (176. 32.).

[6]) Abatyše u sv. Jiří volá: „quam magnas turres nunc expugnavit et urbes" (88. 28.). Věž na hradě Kladsku připomíná se r. 1114 (176. 32.).

[7]) Spytihněv rozbořil pec abatyše u sv. Jiří „dum reaedificaret moenia totius urbis Pragae per girum" (88. 11.). U Kladska r. 1114 (176. 32.).

[8]) „Venerat dux et episcopus, et ecclesia, quae est sita in suburbio, mox dedicata, ascendit dux in urbem ad prandium; episcopus vero et comes in sua curte, quae fuit ante ecclesiam, similiter positis mensis epulis discumbunt" (94. 22.).

[9]) Sobieslaus veniens ad castrum Kladsko temptat, quo sibi cives aperirent portas urbis; . . . succendit palatium, quod prope murum situm erat. Vento inflammata sunt propugnacula in summitate turris, quae forte in antemurali stabant propinqua muris (176. 32.).

zůstaly státi, ale stěny příčné (prostředek) byly zbořeny až do základů, a to trámy spodní i horní byly přelomeny. Byl tedy palác ještě dřevěný.[1]) R. 1135 celá Praha (hrad i podhradí) začala se obnovovati po způsobu měst italských, t. j. z kamene.[2])

Na Moravě za dob Kosmových byl vystavěn hrad Podivín. Vystavěl prý jej žid Podiva, jenž pak stal se katolíkem (knězem).[3]) Vznikl patrně za Břetislava, jemuž Podiva zřídil asi mincovnu v Podivíně. Když kolem r. 1055 vznikly mincovny v Olomouci a v Brně, byl Podivín darován biskupství pražskému, jemuž ponechán i po založení biskupství v Olomouci[4]) r. 1062, a zůstal biskupům pražským až do r. 1144, kdy knížetem Vladislavem i s mincovnou byl darován biskupům olomuckým. Za tu dobu byl dvakráte opravován, r. 1099 od knížete Břetislava a r. 1121 od knížete Vladislava. Byl tedy dřevěný.[5]) Však již také na Moravě začali stavěti z kamene. Tak r. 1131 biskup Zdik založil kapitulu při chrámě sv. Václava na pevném hradě v Olomouci.[6]) Po přepadení Zdikově r. 1145 kníže Vladislav vytáhl proti knížatům moravským a oblehl pevný hrad Znojmo.[7]) Také v Brně byl asi hrad pevný, když r. 1091 král Vratislav musil ho obléhati.[8]) Jak vypadaly, nevíme, poněvadž se nám nezachovaly, lze jen se domnívati, že byly vystavěny slohem románským.

---

[1]) Kosmas str. 180—181, ř. 37.

[2]) Kanovník vyšehradský „eodem anno metropolis Bohemiae Praga more Latinarum civitatum coepit renovari“ (222. 27.).

[3]) Kosmas k r. 1062 „castrum ibidem situm in media aqua, Zuratka, nomine, Podivin dictum a conditore suo Podiva Judaeo, sed postea catholico“ (96. 1.). C. D. M. I. č. 141. uvádí Podivu mezi svědky na zakládací listině pro kapitulu Boleslavskou kolem r. 1050 mezi „religiosis capellanis Bogosud, Podiva, Mak, Bosik.“

[4]) Tehdy (1062) biskup pražský směnou (concambium) za statky moravské, jež připadly biskupství olomuckému, dostal „phedo et allodio deliberato duodecim villas in Boemia et centum marcas annuatim,“ kromě toho „curtem in Moravia ad Sekircostel, willam Sliwnicam cum foro atque castrum ibidem situm in media aque Zuratka nomine Podivin“ (Kosmas 95. 35.).

[5]) Kosmas (95. 35; 143. 1. a 181. 22.).

[6]) Vincencius k r. 1131 „in ipsa etenim civitate Olomuc monasterium in honore s. Wencezlai in ipsa arce perduxit“ (Jindřich Zdik, 409. 40.).

[7]) Vincencius k r. 1145 „Dux Waladizlaus castrum munitissimum Znogem obsidione circumdat“ (416. 20.).

[8]) Kosmas „dux castra metatus est iuxta urbem Brnen“ (143. 18.).

Na hradech ve 12. století kromě paláců připomínají se také věže. Také Kosmas zmínku o věžích klade již v ústa abatyši svatojirské, když potupila Spytihněva, syna Břetislavova, slovy „quam magnas turres nunc expugnavit et urbes“ (88. 28.). Při Kladsku r. 1114 (176. 32.). Po Kosmovi připomínají se častěji. R. 1147 kníže Soběslav byl uvězněn ve větší věži na hradě pražském (418. 20.) a r. 1150 podařilo se mu prchnouti ze spodního žaláře ve věži na hradě Přimdě (419. 34.). Stejný osud stihl ho r. 1161 (452. 31.). Věže i paláce na hradech byly stavěny slohem románským, jejž podrobně popisuje již Prokop.

Úkolem naší studie bylo jen ukázati, že na Moravě v 11. a 12. století nebylo tolik hradů, kolik uvádí Prokop, a pak že nebylo na Moravě v té době žádných hradů šlechtických, nýbrž jen zeměpanské. Podrobnější sledování pramenů historických z té doby přivedlo mne také k jiným názorům, než dosud historie hlásala o politickém a sociálním zřízení na Moravě v l. 1029—1197, jež vylíčiti jsem se pokusil. Kéž by někdo brzy opravil také dosavadní názory o církevním zřízení na Moravě v době té!

Kroj lidu slovenského na Moravě.

Popisuje řed. Jos. Klvaňa.[1])

Kroj kyjovský či podhorácký.

Kroj tento vyskytuje se v obcích: Sobůlkách, Bukovanech, Boršově, Něčicích. Kostelci, Moravanech, Čeložnicích, Labutech, Hýzli, na Skalce, v Ježově, Břesovicích, Žadovicích, Kelčanech, Vlkoši a Skoronicích a jest zajímavý v nejedné příčině. U ženského pohlaví napadne nám neobyčejná krátkost sukének; sahajíť jen až po kolena někdy, zřídka na dlaň pod ně, a pak převaha barvy červené a bílé v oděvě. U chlapců menších zase napadá naprostý nedostatek kroje selského. Školáci chodí úplně po městsku, jenže nosí nohavice do bot. U chlapců nedospělých neuvidíš bílých gatí ani kordulek nebo košil vyšitých. Za to šohaji napadnou žlutými koženicemi a modrými punčochami, ač obojí teď se vytrácí pomalu. Dlouholetým pohlížením a srovnáváním kroje a později i řeči a na konec i jmen vlastních nabyl jsem přesvědčení, že na lid měla za století XVII. a hlavně XVIII. veliký vliv kolonisace z království Českého, která ovšem sahala i do sousedních osad a okresův. Osady jmenované samy nepočítají se za Slováky, ale ani za Hanáky. Hanáci jsou jim v blízkých Stražovicích, v Nechvalíně. a Veteřově, kde říkají „só“ (jsou), budó (budou), Slováci ve Svatobořicích, Miloticích a Vacenovicích, kde mají tvrdé l, a chlapi bílé kožuchy. — Dáte-li šohaji moravanskému místo bot přaskové střevíce, máte před sebou chasníka z jižních Čech s počátku 19. století. Čepečky děvčat a žen připomínají tvarem jihočeské holubinky. Ve své sbírce mám jeden čepec z okolí,

[1]) Počátky těchto popisů krojových podal vážený pan autor v Annalech Musei Francisceic, I.—III. r.

přes sto let starý, který i technikou uzlíčkovanou na nerozeznání podobá se známým holubinkám. A na konec i dialekt a jména vlastní Čech a Bím, často se vyskytující, dotvrzují domněnku o kolonisaci, která se dála u nás patrně zvolna, nikoli jako na př. v Kašnici u Klobuk, kde dodnes říká se Kašnickým „Češi", proto že rázem založili novou tuto osadu vystěhovalci z Čech.

Dětský kroj „kanduš", jako jinde, skládá se z košilky a z čepičky, která pro tento kraj jest odchylná od dřívějších. Nemá mašle na temeni, jest z květované látky a červenými pentličkami pěkně a tak obšita, že často málo lze viděti původní látky. Celý tvar její nápadně se podobá čepičce děcka holandského na obrázku Petra Hoocha (1630—77) „domácí výjev" v amsterodámském říšském museu. Větší děti dostávají „šatečky" v celku pestré, a chlapci brzy poloměstské gaťky s přišitým životem. Do školy chodí děvčata již skorem v úplném kroji dívčím, chlapci až do dospělosti v poloměstském látkovém, ovšem nejraději temném šatě: v krátkém kabátci, v nohavicích do bot.

Mužský oděv začíná chasník nositi asi v 16. roce. Nověji ovšem jest značně poměštělý; mají nohavice z černého sukna a kabátec bez ozdob vyšívaných. Pouze klobouk vyzdobený housenkami a soukenná vesta vyšívaná a vysoké boty činí jaksi krojový dojem. Starší a velmi svěčné odění šohajů nemůže však postrádati žlutých jirchových nohavic do kolen sahajících. V Moravanech se zachoval tento krásný díl oděvu dosud nejvíce, poblíž Kyjova se vytrácí vůčihledě, a jen o velkých svátcích letních jej nyní (r. 1905) uvidíme pořídku. Potřebujíť „kožky" žluté mnoho opatrnosti, aby se nepošpinily. Druhdy nosívaly se i v zimě; na všední dny ovšem obnošenější. K nim patří široký, as 12 cm pás kožený, často vybíjený a s kapsičkou vpředu, přaskami utahovaný, a modré punčochy, které lze viděti mezi koženicemi a botou asi na píď. Koženice se pod kolenem ovazují vysekávanými koženými stužkami, jejichž konce po bocích malebně visí dolů. Místo koženek nosí se nyní, jak řečeno, zpravidla již černé nohavice do bot opaskem stažené. V létě a za odvodu oblékají chasníci někdy plátěné „třaslavice", široké gatě, dole dlouze otřásněné přes boty, ale tak, že zpředu se zastrčí do bot a vzadu přepadají přes ně, což vypadá pěkně, ač trochu furiantsky. Na svátek bývají tenčí, na všední den konopné. Boty jsou

ovšem holínkové a vrapené; druhdy bývaly hladké, „úkladové“, bez opatkův. Chasa mívá nahoře pestrou růžici.

Košile se širokými, v zápěstí do límečku sebranými rukávy, bývá na náramcích často pěkně vyšita černě a dosti široko. U krku i rukou spíná se šňůrkami, u starých bílými, u mladých černými pentlemi. Starší chasníci mívají kolem krku ještě černý šátek hedbávný, s dlouhými splývavými konci.

Vesty „kordulky“ jsou z černého sukna s nízkým stojatým límcem, s kulatými žlutými knoflíky, kolem dírek, kapes, u krku a vzadu u šůsků různě bohatě a pestře vyšité. Sahají od krku skorem až po pás a spínají se u krku pentličkami, u chasy červenými a květovanými.

Přes kordulku nosí se obyčejně kabátek „marýnka“ nebo „lajbík“ zvaný. Jest rovněž z černého sukna, jako kordulka, jenže má u krku vpředu přeložené výložky a rukávy. Na výložcích, stojatém límečku, kolem dírek a kapes bývá také vyšitý. Druhdy nosívaly se marýnky na léto z bílého flanelu, nevyšívané, jako na Hradištsku.

Halen nyní v kraji zdejším uvidíš málo. Nosívají je jen staří lidé a za nepohody. Jsou bílé, hrubé, téhož rázu jako na Hradištsku. „Kutna,“ t. j. přehozený límec a okraj u krku, jest červeně ovroubena.

Kožichy jsou nyní již jen „dubeňáky“, ke kotníkům sahající, zvláštního střihu, jejž vyznačuje na zádech krátce vyznačený život. Dole se šíří, a vpředu i kolem krku rozložena jest kosmatá bílá srst ovčí, což vypadá velice pěkně a bohatě, dokud jest srst pěkně bílá. Na zádech jest vyšit zeleným a červeným hedbávím typický nákres. Druhdy nosívaly se krátké, po pás sahající „ocasňáky“, z bílé kůže beránčí, v předu i vzadu s ocáskem — byly sešity ze dvou celých koží — a navlékaly se přes hlavu. Ocasňáky ty byly za století XVIII. rozšířeny i na Hané a v Čechách.

Na hlavě nosí muži velmi širokostřeché „širáky“ s černou pentlí, chasníci malé kloboučky s běločervenými housenkami (krepinami) a stříbrnými střapečky (kvastly). Vpředu je z krepin kšička, t. j. pozdravení. Za klobouček dává se kvítí a hlavně „kosířek“, v kraji tom často až po pás v zadu spadající a velmi drahý (až 10—15 korun), bílý. Na zimu nosí se obyčejně beranice černé, „astrykánky“. Za dávných dob nosily se

„aksamítky“ s černým nebo zeleným sametovým vrchem a tchořím okolkem, nebo vysoké pentlemi zdobené vydrovice (šopovice), takže vzhled mužův byl úplně týž jako kolem Domažlic v Čechách. Vlasy mládež střihá si na krátko. Staří dosud je uprostřed rozčesávají a zarovnávají jen v týle.

Ženský oblek jest, jak řečeno, nápadný krátkostí sukének. Za to tím delší jsou drobounce zvrapené boty, s vysokými, pěkně vybíjenými podpatky. Za stara nosívaly se „jojky“ bez podpatků, často z měkké kůže. Holínky nynějších bot bývají, jsou-li nataženy, až 130 cm dlouhé a z měkkého kordovanu.

Rubáč má prostředně vysoké oplecí, jež se upevňuje dvěma šňůrečkami přes ramena.

Rukávce sváteční mají hlavně u děvčat velké baňaté rukávy a velké „kadle“ přes zápěstí. Mají stojatý límec špendlíkem zapínaný a bývají na přednicích a u „kadlí“ červeně nebo černě vyšité. U černého vyšití bývá límec lemován ještě úzkými černými krajkami. Vdané nosí rukávce méně vyparáděné a s užšími rukávy. Také je v záloktí nepodvazují pentlemi. Druhdy bývaly rukávce krátké, takže oplecí bylo lze viděti, nyní jsou dosti dlouhé a převazují se opaskem sukní.

Šorec Hradištska zastoupen tu suknicemi „kanafaskami“, „satýnkami“, „delínkami“, v základě červenými, různě vzorkovanými i pruhovanými. Pod ně obléká se několik bílých navrapených sukní. Na velký svátek nosí se sukně ze zelené nebo černé látky, dole širokou modrou pentlí hedbávnou zdobené a červeně ovroubené. Druhdy bývaly i žluté a modré s červenou pentlí.

Velkou pýchou zdejšího kraje jsou vyšívané fěrtúšky, kteréž však ponenáhlu se zaměňují s laciným pošíváním pentličkami a portami. Bývaly druhdy vesměs z modročerného, lesklého někdy „vyvazovaného“ (bělavou řetízkovou kresbou zdobeného) plátna. Uprostřed byl ozdobný šev „stínek“ a v pravo i v levo něho dva za stara bíločervené, později pestré rohy květové vzácného vyšívání. Dole končily se fěrtúšky těžkými až na 12 cm širokými charvátskými krajkami. Od 15 let zaniká stínek i rohové vyšívání a nahrazuje se pouhým pruhem květovým dole. Ale i to je dosud nádherné, ač vyšívá se někdy na různé kašmíry nevhodných barev, a krajky těžké, paličkované nahrazují se lehkými strojovými. Ještě větší úpadek jeví se nejnovějším nahrazováním

vyšívaných pruhů pentlemi a stříbrnými portami. Také různých hedbávů při tom se užívá na fěrtúšky. Na největší svátky nosí se — k sukním — bílé tylové „fěrtúšky“ s různými vzory vpracovanými.

Kordulky jsou krátké, velice svěčné, zpředu i vzadu vystřižené, široce červenými pentlemi olemované, na 4 nebo 5 knoflíčků zapínané. Někdy stahují se vpředu po způsobě šněrování pentličkami. Vzadu jsou tři pentlová kolečka „růže“. Druhdy bývaly kordulky z černého sukna.

Za stara nosívaly se hlavně na podzim a v zimě při svatbách kabátky (lajble) z bílého flanelu. Takových již skorem nelze viděti. Rovněž zanikly „marýnky“ ženské, s krátkým živůtkem, s rukávy u pěstí úzkými, k rameni se šířícími, vpředu po způsobě kordulek vyzdobené.

Kožíšek ženský jest krátký fráčkový s přeloženými šůsky. Jest z bílé beránčí kůže, kolem krku, rukávův a přeložených šůsků černou beránčinou lemovaný a velmi svěčný, ač není tolik starožitný jako v Pomoraví. Připomíná vojenské kabáty s konce XVIII. stol. svým střihem. Nad kyčlemi má zvláštní měsíčkovité kůžky „lašťůvky“ s bílými koženými střapci.

Na hlavě nosí se buď šátek turecký, s různým fondem červeným nebo tmavým i okrajem, ve svátek pěkně zarejděný (uvázaný). Na všední den se váže pod bradu, jako bílé šatky (ta šatka!). Šatky mají cípy často bohatě (bíle) vyšité a jsou zdejšímu kraji význačny. Pod šatkou nosí se zpravidla čepec pěkného střihu, jehož krajkový okraj velice pěkně vroubí čelo a spánky. Nevěsta mívá čepec velice vyšívaný a stříbrnými i zlatými „patáčky“ (bůstkami) zdobený.

K celku patří ještě vlňák proti dešti, za stara ubrus, nebo konopná plachta.

Na svatbu nosí družbové i ženich velké lopatkovité kytice za širákem. Ženich má kolem rozmarinové větvičky. Nevěsta a družičky jsou „zapentleny“ či „zadruženy“. Ústroj ten skládá se z věnce, z červené pentle do závitků svinuté a z pantlíku ze stuh, který se klade kolem věnce; nad věnec upevní se „kopeček“, vysoké kolečko z pentlí a kvítí, do týla „pupena“, t. j. kolo z pentlí a port. Zpod pupeny splývají pentle neširoké na záda „na visato“. Nevěsta mívá kolem pupeny rozmarinové větvičky. Při pohřbu zaplétají se vlasy do „lelíku“, který visí

dolů. Na něj upevní se dole mašle, na hlavu pouhý „věnec“ a „kopeček“. Jinak splétají ženské vlasy do dvou pletenců, které ovinují se kolem hlavy. Patrně za dávných dob i tu vyznačoval děvčata jeden pletenec, a zachoval se pouze v úpravě slavnostní o pohřbě.

Také plachetky nosí nevěsta a družičky kolem loket, červené uprostřed vyšité a, jako všechny svatebčanky, sváteční zelené nebo černé sukně. V Kostelci a v Ježově nosí se však bílé sukně „fěrtochy“.

Koutné plachty, jež druhdy ověšovávaly se kolem postele šestinedělčiny, již vymizely. Bývaly konopné, červeně vyšívané.

Kraslice zdejší mají zvláštní charakter. Jsou obyčejně černofialové a lesklé, a na nich veškrábány nejrůznější květy a ozdobné, příčné a podélné pruhy. Reprodukce několika jsou v Čes. Lidu [II. roč. na str. 487. (Vlkoš) a 488. (Ježov)].

Poznámka. Vyobrazení kroje zdejšího v barvě podal mistr J. Uprka v několika obrazích. Některé z nich i reprodukovány, a to v obraze č. 22. v díle o Národopisné výstavě z r. 1895, vydaném Unií.

Ostatně reprodukce fotografií najdeme v Čes. Lidu (I. r. str. 274., 283.) (žena a šohaj z Moravan); roč. X. str. 90. (děvče) str. 241. a 243. (děvčata). Výšivky podány na př. ve Světozoru (1886, str. 716., obr. 3. (ze zástěry), str. 734., obr. 13. (ze zástěry).

Kroj bohuslavský.

V Bohuslavicích u Kyjova kroj ve svém celku zanikl již dávno. A poslední léta, co psány jsou tyto stati krojové, vytratily se i poslední stopy jeho. Dnes nosí se v Bohuslavicích poloměstský šat venkovský. Mužští nosí látkové šaty, nohavice ven z bot, ženy dlouhé sukně, kacabajky a šátek pod bradu.

Druhdy nosívali mužští na všední den boty bez opatků, bílé „třaslavice“ z konopného plátna, na neděli žluté „kožky“ a modré punčochy i pás jako v kroji předešlém. Košile s baňatými rukávy zavazovaly se u krku na bílou neb černou pentličku a byly bez vyšívání. Kordulky z černého sukna byly olemovány červeným suknem. Vzadu vyšity byly tři „růže“. Vpředu červeně obšity „slepé“ dírky a kulaté žluté knoflíky. U krku zavazovala se kordulka pentlemi. „Marýnky“ nebo „lajbíky“ nebyly vyšívány, ale měly rukávy. Jako kordule sahaly jen po pás. Haleny s velkou „kutnou“ nosily se jako na Kyjovsku, i kožichy.

Na zimu nosívali čepice „aksamítky“ a „sobolovice“. Klobouk býval tvrdý se širokým okrajem. Na svatbu dávala se za klobouk „vonička“ ze šesti rozmarýnových halouzek, k tomu několik pavich „ok“, a vše se ovinulo pentlemi červenými nebo bílými, které splývaly až pod klobouk.

Ženské nosily rovněž boty „kordovánky“ s tvrdými holínkami se 3—4 vrapy. Na svátek nosily se „jojky“ z měkké kůže. Rubáč se nosil také. Sukně bývaly na všední den všelijak barvené „kanafasky“, na neděli z tištěného plátna i z barchetu, nejraději žlutě páskované. Zástěrky na svátek byly bílé, červené nebo černé, široké až $1^1/_2$ m. Na všední den různě zbarvené a úzké. Kolem pasu mívaly bílé pentle, jejichž konce visely až ke spodu sukně. Rukávce byly konopné, na svátek plátěné. Na neděle byly bíle vyšité. Obojek „krejsl“ byl dosti široký a na tvrdo do záhybů vyžehlený.

„Kordulky“ byly z černého sukna na předu a vzadu vystřihnuty. Kraj lemován širokou vrapenou, růžovou pentlí. Na zádech byly vyšity obyčejně tři „růže“. „Kabátky“ byly ze sukna, vpředu hodně vystřižené, s rukávy u ramen širokými, v zápěstí úzkými. Kolem krku dávala se „půlka“, která se na prsou křížila a uvazovala na zádech. Kožíšky byly hnědé nebo žlutohnědé, někdy i černé. Sahaly jen po pás. Lemování bylo černým prýmkem beránkovým, na zádech bylo malé vyšívání. Zapínaly se jako „kabátky“ na řeménky. Šátky na hlavu byly modré „tištěné“ (žlutě) nebo „lipské“ červené a zavazovaly se na „drndu“. Na svatbu nosily družičky a nevěsta „věnec“ na hlavě. Vlasy vpletly se tu do pentlí, a pentle ovinuly se nad to kolem hlavy tak, aby na bocích byly „smyčky“ a na zádech aby splývaly pentle až po pás.

Šatičky dětské nazývaly se „kanduše“ a bývaly šity v celku. Čepičky byly různě barevné, kolem krajkami lemované.

Celkem byl bohuslavský kroj zpola slovenský po způsobě kyjovského, zpola hanácký po způsobě blízkých Jestřabic a Nechvalína.

Obrázků kroje starého není.

Kroj dubňansko-milotský.

Podobá se poněkud ženským oděním kroji kyjovskému, mužským pak kroji mutěnsko-hovoranskému. Nosí se v obcích

Dubňanech, Ratiškovicích, Vacenovicích, Miloticích, Svatobořicích a Mistřínĕ. Nejstarobylejší je v Ratiškovicích a v Dubňanech, nejvíce přepychový v Miloticích.

V díle W. Horna z r. 1837 [1]) jest na obr. 12. svobodný párek z Milotic a na obr. 13. manželský párek. Oba obrazy jsou, jako Hornovy vůbec, starému kroji velice důležity a proto zajímavy. Popíšeme je proto, aby se jim dobře rozumělo, a čtenář sám srovná starožitnost jejich kroje a kroj nynější. V párku svobodných má šohaj čižmy se střapci červenofialovými, po nárt sahajícími. Nohavice jsou světlomodré se světlomodrým šňůrováním. Košile má široké rukávy otevřené, jest u rukou černě vyšita a tu i lemována černými krajkami, červenou pentličkou jakoby propletenými. Vyšívání na náramcích jest modré, u krku černé. U krku je límec stažen malou vázankou. Náprsní vyšívání vykukuje poněkud pod červenou kordulkou, zelenou pentličkou lemovanou. Na hlavě je vysoký klobouk bez střech, t. z. hrotek, až k vrchu červenými pentlemi obtočený, s kyticí krámskou a pavím pérem.

Děvče má čižmy, sukni černou se dvěma modrými pruhy dole a mezi nimi červené proužky. Sukně sahají až k lýtkám. Fěrtúšek je bleděmodrý, pokrytý pruhy osmičkových tvarů, střídavě modrých a červených až k červenému límečku. Kordulka je zelená, květovaná s červenou portou ve výstřihu a se šněrováním vpředu: od každého páru dírek jsou různé pentličky.

Rukávce mají obojek červeně a zeleně (!) vyšitý, menší než nyní, ale přece až na ramena. Přes baňaté rukávky jest černé a červené vyšívání a rovněž na „taclích“ pod loktem. Přes vlasy ovinuty jsou červené pentle s prostředním proužkem bílým: v týle jest věnec s jakousi korunkou a pentle na záda visící — patrně je děvče na svatbu zapentleno po starodávném způsobě.

Mužák manželského párku má úpravu jako šohaj, jenže kordulka je modrá, červeně lemovaná. Na hlavě má pěkné rozčesané vlasy. Pod krkem jest vyšívání černé a červené.

Žena jest ustrojena jako děvče, ale má fěrtúšek bílý se srdcovitými ozdobami v pruzích vodorovných a kolmých. Kordulka je černá s červeným vyzdobením, kulatě vystřižená a na

[1]) Wilhelm Horn: Mährens ausgezeichnete Volkstrachten, Brünn 1837.

knoflíčky zapiatá. Obojek i rukávce jsou černě vyšité. V obojku jsou červené pentličky a v nadloktí též. Na hlavě jest patrně ručníkovitá šatka s krajkami žlutými v týle, s růžovým pruhem uprostřed. Sahala až do polou zad, vzadu jsouc za krkem zavázána. Pod levým rukávem lze ji trochu viděti.

Od dob Hornových se kroj zdejšího kraje změnil jen málo. rozhodně však stal se pyšnějším a bohatějším. Sukně žen se zkrátily, tak jako na Kyjovsku, vyšívání stalo se nádhernějším. šatek ručníkovitého tvaru se více nenosí, a vymizely též „hrotky".

Mužský kroj nynější na den všední je typicky slovenský a jednoduchý: konopná hrubá košile s otevřenými, krátkým rukávy, stojatým límcem, zapínaným špendlíkem a tak, jako náprsenka, obyčejně červeně vrkůčkovým stehem vyšitým. K tomu široké konopné „třaslavice", někdy „ven z botů", obyčejně ale do bot, černý, neširoký širák, u mládeže dle kraje různě housenkami, krepinkami stříbrnými, ano i kvítím zdobený, boty holínkové, a do práce ještě — kabela, bez níž „není chlap spravený", t. j. oblečen.

Na neděli obléká se šat z modrého sukna: nohavice úzké, vpředu i na křížích pěkně šňůrované a mezi šňůrováním často červeně vykládané, dlouhým řemenem ozdobně stažené. kordulka hedbávná, vyšívaná, různé barvy. krátká, na dva knoflíky — nahoře a dole — tak zapínaná, aby lze bylo viděti bohatě hedbávem vyšívanou náprsenku košilovou. Košile má široké rukávy a dlouhé, tak že přesahují svěšené ruce, a jest kolem nich krajkami lemovaná a před krajkami jako límec a náprsenka pěkně vyšívaná ornamentem srdíčkovým, růžicovým a prolamováním. Vyšívání bývá obyčejně černé nebo modré, pod dírkováním a prolamováním červeně podkládané. Červené (nitmi) vyšívání bývá vzácnější: mužáci mívají vyšívání bílé. Je-li sychravo — starší lidé vždycky —, nosí se „lajbl" z téže látky jako nohavice vyšitý u kapes a na výložcích u krku s kuličkovitými knoflíčky. Výložky lajblů modrých jsou červené. Často bývají nohavice i lajbl z černé lesklé látky, černě šňůrované a vyšité, lajbl bez červeného výložku. Do poklopce, „puntu", nohavic vkládá se jako paráda pestrý šátek tybetový nebo bílý vyšívaný a — knížky modlitební. Na ušetření nohavic nosí se někdy i modré zástěry. hlavně po domě v neděli. Též ke gatím konopným se nosí a to zpravidla tyto zástěrky. Za deštivého času — v zimě i na kožich

— nosí se halena obyčejného dolského typu, častěji než na Kyjovsku. Kožich je v tomto kroji celý z bílé kůže; ale má kolem krku široký přeložený límec z beránčiny černé, drobně kudrnaté, kolem rukou jest za beránčinou na decimetr i více černou koží obšit. Dole má lem z malých bílých a černých čtverečků, „buchtiček“, které někdy místo beránčiny bývají také u rukou. Na prsou a dole nad buchtičkami bývá někdy také prém (pruh) z černé kůže, jako za beránčinou u rukou. Vzadu v bocích je výzdoba z černých kůžiček, t. zv. laštůvky, měsíci podobné. Od prostředku visí střapec z bílé kůže upravený. Je-li kožíšek nový, je velice pěkný „nástroj“. Na všední den bývají ovšem velice ušpiněné a nejsou nijak úhledné, jelikož i beránčina se odře. Širáček bývá dle osad různými housenkami zdobený. V Dubňanech a Vacenovicích mají na př. červené a bílé, v Ratiškovicích červené, bílé a zelené. Nad housenkami jsou stříbrné krepinky a střapečky jako na Kyjovsku. Mládež má ještě „péro“ („kosírek kohouti“), někdy i více jich, alespoň nějakou „zeleninu“ (kvítí). Za starých dob nosívali „hrotky“ t. j. vysoké, u vrchu rovně zakončené a trochu zúžené klobouky beze střišek, housenkami a výše pentlemi vyzdobené. „Ještě r. 1866 jeli v tem hrotku Fiala (z Dubňan) na fořpon.“ Potom bývaly aksamitky u svobodné chasy, a za nimi nosily se „řezále“ pštrosové až za 6 zl., kteréžto se každých 14 dní barvívaly „plajvajzem“. Teď nosí se v zimě obyčejné beranice černé. „astrykánky“. Obuví jsou čižmy; u starších lidí, hlavně do polní práce, bezopatkové neforemné „úkladové“ boty. Za dob dřívějších nosily se čižmy s podpatky vykutými zcela ze železa (sekavicemi) a dlouhými střapci vpředu — jak ukazuje obraz Hornův. O svatbách nosívali ženich i nevěsta dlouhé kabáty „menteše“ z tmavomodrého sukna, premované liščinou a šňůrované.

Vlasy stříhá si mládež krátce, starší lidé uprostřed je oddělují a nechávají delšími, vždy je do leskla mastice. Odvedení anebo „orlábníci“ mají na krku černý šátek s krátkými konci, kdo má „obšít“, má dlouhé konce.

Ženský kroj, jak řečeno, podobá se dosti kyjovskému. Ale u rukávců nejsou stojaté límečky, než velké, novější dobou až pod záda převislé a bohatě (v neděli) vyšité obojky po způsobě límců „námořnických“. V Ratiškovicích nosí se málo sukní nad rubáčem obyčejného rázu, v Miloticích mnoho. Spodní

sukně přesahuje vždy až na dlaň vrchní „kanafasku“, nyní většinou vpředu uzavřenou, často i s různobarevnou lacinější přední vložkou. „Kanafasky“ bývají červené, různě pruhované a z různé látky, někdy i polohedbávné, nebo polovlněné a kratičké do kolen. Klekne-li děvče, mají dosahovati po zem! Na slavnosti, svatby, úvody, pohřby a p. nosí se „sukně“ z látky zelené nebo černé, dole pentlí modrou na 10 cm. širokou zdobené. Zelené mívají někdy i červenou pentli.

Rukávce mají hlavně na svátek velice nádherné, baňaté rukávky, hlavně u rukou krajkami nebo i kroužkováním vyzdobené. Obojek bývá někdy velice velký, zvláště ve Svatobořicích a Miloticích i Vacenovicích, do polovice černě a bíle hedbávem vyšívaný a prolamovaný vzorky typickými zdejšímu kraji a černými hedbávnými krajkami lemovaný. Též bleděmodré límce lze tu a tam viděti. Podkládány bývají i růžovou neb červenou látkou, která prohlédá prolamováním a dírkováním. U krku připínají se špendlíkem. Za stara bývaly menší a jednodušší. Někdy je i přes rukávy pruh vyšívaný v místě nejširším.

Kordulka jest hedbávná, vystřižená zpředu a podobná kyjovské a stejně červeně lemovaná se třemi „růžemi“ na zádech a krátká. Starší ženy nosily ještě kolem r. 1886 kordulky soukenné, černé s červenými střapci, v předu šňůrečkované a trochu vyšité. Na všedno nosí se a hlavně v zimě různé kacabaje přilehlé, štofové, pestrobarevné.

Fěrtúšky bývaly dříve vždy vyšité, ať byly jakékoliv barvy a dole těžkými charvátskými krajkami zakončené. Nejčastěji z černomodrého lesklého plátna a ze dvou půlek „stinkem“ (švem) ozdobným spojených. Také bývaly červené vzorkované, za nejstarších dob i bílé a ovšem také vyšívané.

Vyšívání bylo prvně červenobílé stehem křížkovým, pak pestré, stehem plochým, neobyčejně rázovitých vzorů — jabliček, karafiatů, bodláků, srdiček, tulipánů, růžic a p. To asi ponenáhlu šlo z charvátských osad u Mikulova. V Ratiškovicích začali je čistě bíle vyšívati. V Miloticích se moda prvně začala kaziti různými hedbávnými fěrtúšky, na něž se nevyšívalo, než našívaly se pentle, porty stříbrné i zlaté ve vodorovných kruzích. Též paličkované krajky charvatské ustoupily strojovým laciným krajkám lehkým. A to se šíří nyní do okolí. Hlavně na Kyjovsku se tomu přivyklo snadno. K sukním se však nenosí tyto fěrtúšky. Nosí se k nim

bílé, někdy i tylové, různě vyšívané a kroužkované zástěrky. Na nohách nosí se vesměs dlouhé vrapené čižmičky. Pokus v Miloticích druhdy učiněný, aby děvčata naučila se nositi střevíce a punčochy, ztroskotal se o tvrdohlavost milotských — šohajů, kteří nechtěli tančiti se — střevíci.

Ovšem děvčata v městských službách nebo slečinky, jež obleknou se do kroje, obují začasté i nízké „parýzky". Na hlavě nosí se vesměs pod šátkem čepec, „gargula" nebo drnda, drndula zvaný. Na obyčejno jest jen z plátna nebo strakatého kanafasu a chrání šátek před pomaštěním. Na svátek je ozdobnější, ač nedochází tak platnosti jako na Kyjovsku. Jen nevěsta se čepí do „čepce nevěstina" parádně vyzdobeného vyšíváním patáčky (bůstkami) a krajkami. A to je pravý „čepec" starodávný domácí, kdežto drndy přišly prý přes Dubňany a Ratiškovice z Uher. Na všedno nosí se i v kroji zdejším šátek uvázaný pod bradu, ale nikoli z pravidla bílý, jako na Kyjovsku, častěji i červený obnošený, turecký. Na svátek se vždy „zarejdí" turecký šátek, dle osad různě. Tu různost vidí jen domácí.

V Dubňanech na př. mají po bocích nad zavázaním tři faldy, v Mistřině, Vacenovicích a Miloticích čtyři faldy. A na to se hledí jako na důležitou věc! Konce zavázaného šátku nosí se vždy dolů. Starší ženy nosily ještě koncem let osmdesátých minulého století bílé šátky s drobnými kvítečky tištěnými. Za prvé polovice 19. stol. nosily vdané ženy i šatky, jež brávaly se i na úvody a na čepení nevěst, jak ukazuje i Hornův obrázek. Vlasy nosí se ve dvou pletencích na hlavě stočených.

Zimní oděv představují hlavně kacabaje, k tělu přiléhající s krátkými šůsky z různých červených a někdy i květovaných látek, nebo černých květovaných aksamitů; ale u zámožnějších děvčat a u žen bílé kožichy úplně takové, jako na Kyjovsku, tedy se šůsky přeloženými fráčkovitě a vyzdobené černými kůžičkami, s černým beránkovým přeloženým límcem, dosti širokým, a lašťůvkami na zádech.

Svatební úbor u mužských vyznačují dnes již jen „vonice", lopatovité kytice z krámského kvítí. Ženich má mezi kvítím větvičky rozmarýnové. Něvěsta a družičky jsou zapentleny skorem tak jako na Kyjovsku. V Dubňanech je pentlení jednodušší: přes čelo pentle, kolem níž nevěsta má rozmarýn, nad čelem vrkoče z pentliček, vzadu dýnko z pentlí a zrcadel (kotůlka) a pod ním

vrkoč pentlí na zad spadajících. Ve Vacenovicích a Miloticích i v mistřínské farnosti jest pentlení bohatší. „Je to samé ohrady (sic!) krámské až na vrch hlavy a zlaté střásna, až sa to mekoce (třpytí). Dubňanským družkám sa tu enem smějú. Ty majú ty kotúlečky enem jakby „beleš“ přilepil z málo pentlí. U nás (ve Vacenovicích) pod něma až 10 loktí pentlí!“ Ovšem, že na svatbu nosí se sukně černé nebo zelené a kolem loktí obložená „plachta úvodnická“, uprostřed pěkně červená, vyšívaná zdejšími typickými vzory. „Při křtu to bábečko (děťátko) se v tem nese ke křtu, aji na úvod“. Je-li žena „v koutě“, mívala do nedávna kout, ověšený „kútnickou plachtou“, která je na užitek šestinedělce. Má totiž prostředkem „površku“ z paličkované vložky, kolem červeně, v Dubňanech často ještě modře a černě, vyšitou. Jejími dírkami nedělka hledí na svět, ji samu pak nevidí nikdo ani — neuřkne! Také tam, kde plachta, takto z hrubšího, často konopného plátna, ohýbá se kolem rohu postele, má pruh vyšívaný kolmý. Poslední dobou koutnice mizí rychle — místnosti selské jsou hojnější, a není potřebí, aby se všechno mačkalo do jediné jizby, a nedělka může býti oddělena od ostatních, hlavně dětí.

Malé děti nosí se jako na Kyjovsku, mají stejné „kanduše“ i stejné čepičky. Chlapci až do vyjití ze školy nenosí kroje, než lecjaké poloměstské laciné šaty z tmavé látky, bluzy s červenými výložkami, nohavice i vestu, což jim ovšem svědčí málo.

Malování kraslic děje se tu voskem, někdy i lučavkou v typických vzorcích.

Domky jsou již malovány málo kde; někde poněkud pěkněji v síních, hlavně v Mistřínè.

Poznámka: Nejzajímavější vyobrazení starého kroje zdejšího najdeme v díle Hornově z r. 1837. Novější vyobrazení kroje zdejšího podána v Čes. Lidu, IV. r. 438, (Vacenovice); r. XII., str. 378., 379., 381., (Dubňany)[1]; roč. XIII. str. 181., 217. a 361. (Dubňany). Dále jsou v díle Oester. Ungar. Monarchie (Bd. Mähren) pěkné obrázky lidí vacenovských na str. 207. a světnice vacenovské (ale s děvčetem od Uher. Hradiště přimalovaným) na str. 246. Barevný obrázek Milotčanky jest v díle „Joža Uprka“, vydaném Unií v č. 18.

---

[1]) Obrázek na str. 377 zobrazuje děvče od Uher. Ostroha, omylem jako dubňanské podepsané.

Malování ve vnitřku světnice znázorněno na str. 183. díla „Národopisná výstava českoslov. r. 1895". Kraslice jsou v Č. Lidu (II. r., str. 488.). Výšivky totožny jsou s kyjovskými alespoň na zástěrách.

Kroj mutěnsko-hovoranský.

Kroj tento, který nosí se nyní v Mutěnicích, na Čejči, v Hovoranech, Terezově, Karlíně a Šardicích, nosíval se druhdy i v Dolních Bojanovicích, které nyní se přichytly skorem docela kroje břeclavského.

Mužský oblek podobá se značně dubňanskomilotskému, jenže kožichy bílé jsou tu na Hovoransku mnohem delší a v Bojanovicích i na Čejči ustupují pozvolna břeclavským dlouhým na zádech květovaným „dubeňákům". Ženský také značně se kloní ke kroji na mor. Podluži (Břeclavsku a Hodoňsku.) V Šardicích druhdy nosívaly ženské vyšívané fěrtúšky, jako na Kyjovsku. Koncem let 80tých minul. století ustoupily jednoduššímu rázu kroje hovoranského.

Dětský kroj má jednoduché „šatečky" a k nim čepičky z pestré látky hedbávné na švech červenými pentličkami a stříbrnými portičkami zdobené. Na vrchu hlavy jest mašle z pentlí, již nebylo v dřívějších krojích. Již po druhém roce dostávají děvčátka sukýnky, rukávečky s obojkem do zad sahajícím, i vyšitým, chlapci širáček a přes šatečky, ještě pořád jednotné — mužskou modrou zástěru. Gaťky plátěné dostávají chlapci někdy až ve 4. roce. K nim ovšem také modrou zástěrku, košili s otevřenými rukávy a kordulečku.

Mužský oblek jest, jak řečeno, podoben milotsko-dubňanskému. Vedle modrých nohavic jsou i černé (lastýnové) lesklé a rovněž i lajble. Sem a tam dotrhává některý stařík v Šardicích starodávný bílý flanelový lajbl. Košile jsou stejné jako na Dubňansku, jen že v Hovoranech, na Čejči, v Terezově ano i v Mutěnicích zavazují je u krku čtyřmi tkanicemi, a to pod krkem dvěma a na pravé straně krku ještě dvěma. Tam totiž až sahá přeložená náprsenka (punt) košile. Jen Šardice zapínají košili špendlíkem, jakož dříve zapínala se až i v Bojanovicích.

Kordulky krátké jsou jako na Milotsku z pestrého hedbávu. Haleny se hojně nosí a kožichy bílé, na okraji bílými a černými čtverečky kůže (buchtičkami) lemované jsou, jak již řečeno, hodně

delší než v kroji předešlém. Boty jsou obyčejné čižmy, nebo na všedno a do polní práce „úkladovice“ bez opatků; na hlavě nosí se klobouk s tlustými, bílo-červeno-zelenými „húšenkami“. Nad nimi bývají ještě tenčí bílo-červené a pak krepinky a dolu visící přišpendlené strapečky („zvonky“). Kosířky jsou někdy dva i tři a k nim ovšem kvítka krámská i „zelená“. Staří nosí černé širáky bez housenek, se širšími střeškami. Vlasy se rozčesují uprostřed, mládež však má vlasy na krátko střižené. Na svátek zavazuje se na krk šátek, u mladých pestrý s třásnémi. Zástěra modrá nosí se všeobecně na všední den a pak na svátek po službách Božích. Za starých dob nosívali mužští i tu na hlavě „hrotky“. Svobodní měli je s úzkými stříškami, dole bílými nahoru červenými pentlemi omotané. Staří mívali stříšky asi na dva prsty a nad bílou, 3—4krát omotanou pentlí, širokou zlatou portu. Po 40. roce zastoupena byla porta zlatá portou zelenou o něco užší. Tyto hrotky vytrácely se kolem r. 1860.

Na čižmách bývaly železné „sekavice“ a na předu čižem střapce z červeného hedbáví až k nártu sahající. Na svátky nosily se kabáty „mentlíky“ z černého sukna, po kolena dlouhé, liščinou obšité, šňůrované. K mentlíku patřil opasek z harasových karminově fialových šňůreček spletený, na pídi široký. Na zimu místo nynějších beranic nosily se aksamitky č. tchořovice se zeleným soukenným nebo aksamitovým dýnkem.

Ženský oblek má rubáč konopný s oplecím nevysokým. Rukávce mají obojek čtverhranný, hluboko do zad sahající, na všední den bez vyšívání, na svátek bíle neb červeně vyšívaný, místy i s tylovým podkladem vyšívaných motivů, a krajkami lehkými nebo kroužkováním zdobený, čímž liší se od obojku kroje předešlého. — Za starých dob bývaly obojky menší, krajkami kopřivovými zdobené a černě nebo smetanově, nebo obojako hedbávem v archaických formách jablíčkových zajímavě vyšité. Ostatně jsou rukávce jen při krajích rukávů baňatých vyšívané, hlavně kroužkované. Sukně jsou buď krátké kanafasky, černé nebo modré, bíle tečkované nebo různé temnobarevné, slabě vzorkované anebo těžké sukně látkové, hlavně na Mutěnsku a Hovoransku. Druhdy bývaly i tu na svátek v oblibě červené a černé látkové „moldúnky“ s hedbávným modrým pruhem u spodu. Fěrtúšky na všední den nosí se ze světlomodrého plátna (oxfortu), bez krajek, při spodě s halouzkou barevně vy-

šívanou; na neděli jsou pestrobarevné, z jemnějších látek krajkami vroubené. Límec jest širší než jinde u zástěr a pentlemi převazuje se přes kacabajku. Do nedávna (asi do r. 1895) nosily se hlavně v Šardicích ještě fěrtúšky vyšívané po způsobě Mistřína, do stínku, s chorvátskými krajkami dole. Teď již zanikly úplně. Přes rukávce nosí se kordulky hedbávné, portami lemované, dole jen na jeden „haklík“ zapiaté, s výstřihem k zápěstí sbíhavým. Kordulky blíží se tím kordulkám na Břeclavsku, ale jsou o něco delší než tam. Na rukávce a kordulku oblékají se hlavně na chladnější dobu různé kacabajky, často vlněné, černé, květované, modré nebo cinobrové a tu čtverečkované černými proužky se sametovými širokými okraji u rukávův. Fěrtúšek váže se, jak řečeno, přes šosy kacabajky. Na hlavě mívají ženské teď skorem vesměs šátek pod bradu, jak někde říkají „na kočár“. Jen některé ženy zachovaly dosud všeobecně druhdy vázání šátku „na rožky“. K tomu braly se červené šátky „turecké“ a vázaly se tak, že konce nad temenem se zauzlily a vzadu šátek tvořil čtverhranné dýnko. Pod šátek nosí se drnda bílá nebo barevná, druhdy vyšívaná. To byl vlastně již čepec, kolem něhož ovíjela se úzká ručníkovitá šatka, která měla nad čelem úzké krajky a dole k zádům vyšívání široké, bílé nebo černé, hojně prolamované a na koncích zase krajky. Tuto šátku nosívaly i svobodné, ale na pouhé vlasy, kolem jejichž lelíků omotávaly se červené pentle. Onošení těchto šátek jsem pouze slyšel (v Hovoranech 5. června 1899), ale ani jediné jsem nedostal na kup. Nebylo jich již.

Boty nosí se na všedno neforemné, juchtové „jojky“ bez opatků, na svátek však čižmy z kordovanové jemné kůže „do člunku“ (špice) šité, s vysokými opatky a s měkkými vrapenými holinkami.

Pentlení svatební bývalo čtverhranaté vzadu, do stužek. V předu byla korunkovitá ozdoba z rozmarýnu a červených kvítkův a pentlí. Kolem hlavy byla „stužka“ a věneček z umělého kvítí. Vzadu splývalo na ramena a zada mnoho pentlí rozmanité barvy. Pentlení to nosilo se i na pohřby. „Oděti“ prý družky tehdy nemívaly a nemívají. To patrně zašlo za velmi dávných dob. Za to mívaly nevěsty na svatbu modré kabáty liščinou premované. Děti na křest a na úvod ovíjejí se pěkně vyšitým čtverhranatým tylovým šátkem, t. zv. „tyntuchem“. Koutné plachty vymizely před 30 a více lety.

Poznámka: Kroj tento vyobrazen pouze v Č. Lidu, XIII. r., str. 412. (žena ze Šardic), a na obrázku světnice mistřínské v díle Národop. výstava českosl. r. 1895 (str. 183.) nevěsta z Karlína, která přišla návštěvou do blízkého Mistřína. Pozná se po zavázání šátku na růžky.

Poznamenati sluší ještě, že v Karlíně malovaly se do nedávna obrovnáky na domcích, oknech a vnitřku síní pěkným kvítkovým ornamentem často hodně vysoko.

(Pokračování v ročníku VII.)

Náhrobník Jindřicha Konického ze Švábenic.

Dle snímku Frant. Lipky.

Náhrobník Václava Konického ze Švábenic.

Dle snímku Frant. Lipky.

Náhrobník Zdeňka Konického ze Švábenic.

Dle snímku Frant. Lipky.

Vědecké zprávy.

Náhrobky pp. Konických ze Švábenic.

Ode dávna držitelé statků za zásluhy o církev měli výsadou pochovávání v kostelích. Tak i větev pánů ze Švábenic, která se psala po svém sídle Konickými, měla svůj pohřeb v kostele konickém.

Ačkoli se zachovalo ze starších dob na Moravě poměrně jenom poskrovnu náhrobních kamenů postavených na paměť pohřbených nebožtíků, přece jich podnes máme několik na doklad, že takové náhrobky na oživení památky na zesnulé byly pořizovány už za starodávna. Největší část posud zachovaných kamenů datuje se z věku XVI. A jest přímo s podivem, jak četné výtvory, svědčící o větší nebo menší dovednosti mistrů kameníků, obyčejně původu domácího, přes časté ničení památek takových, ať zcela bezděčné (bývaly z pravidla náhrobní kameny do dlažby kladeny nad rovy i hrobkami, jak napovídá samo jméno) nebo z pohnutek protináboženských i z nešetrnosti a z pouhého neporozumění, podnes chová ještě leckterý zapomenutý kostel venkovský. Ale od dob Paprockého zmizela spousta památníků těch jím poznamenaných, a kdo na př. vybírá z „Topografie“ Volného z nahodilých tam zmínek, sezná mnohdy, že z jeho seznamu od těch časův opět zmizel nejeden důležitý náhrobník. Kam zmizel? Žel, odpověď jest úžasně prosta, vždy táž. Byl zničen, odstraněn z nepochopení. A náhrady zaň není, nebyl-li nikým popsán, zobrazen, měřen, vůbec nikým neoceněn.

Náhrobní kameny buď s podobiznou v kostele pohřbených, anebo pouze jejich znaky rodinnými označených, skoro vždycky s připojenými nápisy, jsou velmi důležitým dokumentem nejen heraldice a rodopisům domácí šlechty, ale i často nikoli bez značné ceny dějinám výtvarného umění a kulturním dějinám vůbec.

O významě takových plastik není sporu, jak jsou toho důkazem občasná upozorňování a výzvy na jejich ochranu v odborných listech. Pole toto tedy neleží úhorem, jsouc odbělávano pracovníky mnohými. Už asi před 125 lety zabýval se Cerroni[1]) myšlenkou, sebrati co možná úplný materiál náhrobkový. Co se posud nepoštěstilo uskutečniti, měla by míti na paměti zvláště vrstvy mladších badatelův, a to v pravý čas. Kolik náhrobních kamenů zničeno podešvemi věřících a kolik jich roztlučeno na zdivo, nelze ovšem více napraviti, za to každý z přispěvatelů do „Vlastivědy Moravské“ by měl v okolí svém věnovati zaslouženou pozornost náhrobním kamenům, třeba pouze částečně zachovaným.

Zabývaje se rád myšlenkou o zevrubném inventáři jmenovaných památek kolem svého působiště, počal jsem už před lety v „Čas. vlast. muz. spolku v Ol.“ otiskovati soupis jejich, a aby co možná byl dokonalý, hodlám opravovati nahodilé nedostatky, jakož i doplňovati popis potřebnými vyobrazeními v „Časopise m. m. z.“ a hlavně uveřejňovati věci posud neznámé. Počínám náhrobníky konickými.

Na Konici (v hejt. litovelském) sídleli páni ze Švábenic od r. 1446, a to po Janovi z Cimburka. Bratři Zdeněk a Václav ze Švábenic rozdělili se tak o zboží konické, že si Zdeněk podržel polovinu městečka a vsi Křemenec, Ostrov, Džbel, Břesko, Klužínek i Jesenec, Václav pak druhou půli Konice s ostatními vesnicemi. Členové tohoto rodu psali se po novém sídle Konickými ze Švábenic, a větev tato užívala jak ostatní rod za znak štítu barvy červené se čtyřmi hroty stříbrných střel, způsobem rovnoramenného kříže vybíhajících z malého kroužku vprostřed štítu, a jakožto klenotu rohů buvolích s přikryvadly týchž barev. Dlužno míti na paměti, že po Konici se původně psával vládycký rod z Konice, jehož předkem byl Adam z Choliny[2]), znaku od předešlých zcela různého. Posledním potomkem mužským byl Jan Ferdinand Konický ze Švábenic a posledním ženským dcera jeho Kateřina (1655). Členové této rodiny pohřbíváni byli ve farním kostele. Do poslední přestavby bylo možno viděti zamřiženým okénkem do hrobky pod kostelem s několika rakvemi a na vchodě

[1]) Snahu jeho vydatně podporovali též jiní topografové moravští, jako Alex. Habrich, Jos. Vrat. Monse, Jos. Val. Zlobický, Frant. Jos. Schwoy a jiní.

[2]) „Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův“ A. Sedláčka v „Čas. Mat. Mor.“ XX.

do hrobky jednoduchou plotnu kamennou, jejich rodinným znakem označenou. Nyní jest hrobka zasypána, a kámen odstraněn. V kostele samém na různých místech jest posud 5 náhrobních kamenů, vesměs hodných povšimnutí.

Počínaje popisem nejstaršího z nich dle časového pořadu lituji, že mi nebylo možno, abych zachytil cestou fotografickou do podrobnosti věrný obraz kamene vpuštěného do hlubokého výklenku, segmentově sklenutého těsně za hlavním oltářem; je tu osvětlení nedostatečno a příliš blízko oltářní tumba.

Jest to červenavý mramor, 1·39 m. vysoký a zcela uzounký, a řadí se k nejvzácnějším podobným památkám vůbec po stránce umělecké svým uspořádáním celkovým a výtečným vyvedením. Ve středním poli vyobrazen mladík klečící, s mocnými kadeřemi a s volným rouchem do přebohatých záhybů spadajícím. Draperie jest modelována výborně. Od rukou spiatých k modlitbě vine se blanka s legendou. Celek jest gotického rázu a připomíná starožitné skulptury středověké, jakých se v Čechách i na Moravě zachovalo jenom poskrovnu. Pod soškou na náhrobku asi ve spodní třetině vytesán znak rodinný s bohatými přikryvadly. Nápis o vydutých literách v gotické minuskuli kolem kamene praví:

Leta MCCCCCXXIII sobotu po swate Luzi
vmrzel gest Waczlaw syn pana Karla
Koniczkeho vrozeneho wladyka Swabenicz
a na Koniczi; proste Pana Boha za nieho.

Na pásce pak čteme:

Bozie smilug se nade mnau.

Jiný náhrobník, nyní na levé straně v levé boční kapli zazděný, svědčí Zdeňkovi Konickému ze Švábenic a tvoří protějšek náhrobku Jindřichovu, stejně upravenému. Kámen má 2·25 m. výšky a 1·07 m. šířky. Celý prostor vyplňuje podoba rytíře v plátovém brnění renaissančního slohu. Rytíř vypodobněný v živé pose a v plné mužné síle s vlasy i vousy rovně zastřiženými, v levo hledící, v pravé ruce jílec meče držící a levou se opírající o štít charakteristické formy se znakem rodinným. Přilba na spodě a ornamentové 2 kartuše rohové vyplňují vhodně mezery. Nápis švabachem počíná se na levé straně, pokračuje kolem hlavy rytířovy v polokruhu, obíhá kolem kamene a zní:

Leta 1545 w prwni sobotu postni vmrzel
gest Vrozeny A Stateczny Rytirz Pan z Deniek
Koniczky . z . Svabenicz a tuto pochowan
Gehožto dussy Pan Buoh Milostiw Byti Racz Amen.

Nejjednoduššim z konických náhrobníkův jest kámen pod zpěváckým chorem, nyní ke zdi železnými háky připevněný, bíle natřený a prachem a plísní znečištěný. Výšky má 1·87 m. a šířky 0·95 m. Celé horní $^2/_3$ vyplňuje nápis o 10 řádcích, ukončený kolem prostého znaku (bez přilbice) o silně vydutých literách. Zní takto:

Leta Panie 1554 w pon
dieli po nediely prowodni um
mrzela gest vrozena pa
ni Alyna Koniczka z Ssswa
benicz . Manzielka Vrozeneho a
Stateczneho Rytyrze pa Zykmu
da Helta z Kementu a na Me
zerziczy Krale Geho milosti
Raddy a Mystokanclyrze
Kralowstwie Cziesskeho .

Kolem znaku:

Gegizto . dussi . Pan
Buoh Racz Milostiw
Byti

Ještě jeden nápis vnitř kostela nad vchodem do sakristie vzpomíná Alíny jakožto zakladatelky kostela, jehož stavba (vlastně jenom jedna stavební perioda) dokončena teprv r. 1556.

Památník Jindřicha Konického ze Švábenic zazděn, jak už řečeno, taktéž v levé boční kapli na pravé straně oltáře božího hrobu. Rytíř štíhlé postavy vypodobněn jako stárnoucí muž s vlasy a vousy poněkud skadeřenými, v pravo hledící, v plném brnění renaissančním, německý spůsob (Dürerův) připomínající, s rukama volnýma (jenom dvěma prsty pravé ruky se dotýká štítu s povědomým znakem). Přilba s velkými pery pštrosími a dvě andílčí hlavičky vyplňují obvyklé mezery. Nápis praví:

W Nedielу Potrzetý Hodinie
Nanocz przed Swatu Marzi = M =
1572 Vmrzel gest Vrozeny a
Statečzny Rytirz pan Gindřich
Koniczky z Sswabenicz a na
Koniczy . tuto odpoczziwa
gehožto dussi pan Buoh rač
milostiw byti amen. —

Zdařilé dílo ušlechtilé práce o silném reliefě. Měří 2·25 m. výšky a 0·95 m. šířky.

Plastická část posledního náhrobku konického utrpěla nejvíce ležením v dlažbě. Kámen 1·70 m vysoký a 0·65 m široký, postavený nyní pod chorem zpěváckým, zastaven jest řadou lavic kostelních. Na něm zobrazen rytíř téměř v profile, s plnovousem a s límcem nabíraným u krku; na rukou neforemné plechovnice. Štít se znakem, přilba i dvě andílčí hlavičky jsou též na tomto náhrobním kameni, hodnoty předešlých menší. Nápis latinkou pravidelnými literami zní:

LETA 1607 | DNE 23 LEDNA VMRZEL
VROZENI . A STATECNI . RITIRZ . PAN .
WACLAW | KONICKI . SSWABENIC . | A NA
KONICI . GEHOZTO . DVSSI . PAN . BOH . RAC .
MILOSTIW . BEITI . AMEN

Mimo popsané památníky rodiny Konických ze Švábenic chová kostel konický ještě v okenním výklenku v levé boční kapli zasazený pomník Jiřího svob. pána Hoffmanna v podobě rakve se sochou klečící na ní, vypravený s banální nádherou copového slohu. *Fr. Lipka.*

* * *

Poměr pánův Albrechta a Jana Černohorského z Boskovic na Bučovicích k Jednotě bratrské.

V archivě ochranovském čteme:

„Léta Páně 1566. Před adventem, když pan Albrecht Černohorský z Boskovic,[1]) nejvyšší sudí markrabství moravského, koupil Prštice od p. Žabky,[2]) i tu byl přijel i se paní. I dojel

[1]) Albrecht Černohorský z Boskovic na Bučovicích v l. 1554—1572.

[2]) Burian Žabka z Limberka, syn Jiříka Žabky z Limberka a na hradě Kounicích.

jsem[1]) k němu, chtěje s ním pilně promluviti; kteréhožto promluvení příčiny nejprve oznámím hned ab initio pro paměť.

Před 5 lety, když pan Albrecht ještě častěji na Bučovicích býval, shledával se s ním B. Václav Bílý, správce těch časů sboru slavkovského, a rozmlouvání společné mívali o věcech Jednoty bratrské. Že ale B. Václav latině nic neuměl a p. Albrecht se latinou velmi honosil, i pohrdaje B. Václavem jako lajkem, žádal ho, jestli mezi bratřími kdo ještě by latině uměl, s tím že by on chtěl rád promluviti. A takž B. Václav slíbil, že to opatří. Potom po některém čase přivedl mne tam ku pánu na Bučovice. I tu jsme spolu s pánem a paní[2]) obědvali a mezitím promlouvali o ty i ony věci, až potom pán koliks slov latině ke mně promluví, a já pánu odpověděl obšírně, což náleželo. Potom pak pán již s tou svou latinou umlkl a všecko česky mluvil, já někdy latině, někdy česky odpovídal tak, že jsme se tu přátelsky o všecko snesli. Pán zprávu mou přijal, také o závazcích, což jsou a proč se u bratří činí, a tak jsa spokojen, dobrým přítelem bratrským byl.

Po letech asi 2 neb 3, když paní jeho přece sobě toho dovedla, že jest za sestru přijata, o čež se pán velmi hněval, já chtěje něco paní nápomoci, zvěděv, že pan sudí tu v Brně jest při soudu, jel jsem k němu, žádaje s pánem promluviti. Nalezl jsem jej mnohem jinadšího, nežli prve byl; neb ho kněžstvo kališné moravské nadchlo páně Vojtěchovým[3]) duchem" (Foliant IX., 107).

Za bratra a nástupce Albrechtova Jana Šembery (1572—1597) měli na panství Bučovském Čeští bratří sbory v Brankovicích, Dobročkovicích a Kožušicích, z nichž víme jen o brankovském, že Václav Bučovský z Boskovic, otec Janův, povolil r. 1552, aby byl vystavěn. Jak se k nim kolem roku 1587 choval pan Šembera, čteme v XIII. fol. (490a):

„Na Moravě nová těžkost proti bratřím začala. Pan Všembera v advent zavřel sbor v Brankovicích a v Kožišicích. Po nedlouhém času ještě k hodům kázal zas otevřít.

---

[1]) Br. Jan Blahoslav.

[2]) Bylať to Bozina (= Božena) z Lipého; táž paní slíbila platiti 30 zl. ročně na šlechtickou školu bratrskou (gymnasium) v Ivančicích.

[3]) Z Pernštejna.

Na Nové léto, že ne pojednou sešli se na předeň (bojíc se jeho, že sám tu byl, když stavěli sirotky), úředník řekl: „Kdyby bylo do zboru, že by se pojednou sešli.“ Tím popudil pána tak, že hned v pátek po Novém létě opět dal zbory zavříti. Ouředník poručil psaním ouřadu brankovskému, aby sbor zavřeli a B. Matouš aby se preč odtad i s čeládkou stěhoval. B. Matouš, nemnoho se zjevuje, předce tu zůstal i čeládka, až dal Pán Bůh, že se o to opět skrze dobré přátely spokojilo. Kněz brankovský s ouředníkem se spojili proti nevinným.

Pan podkomoří[1]) také v Dobročkovicích zbor zavříti dal. Tak se domejšli, že jsou to všecko šiky *καὶ φασοξη φιχη* (!) *π νπφηcis.*“

---

[1]) Jan Šembera z Boskovic.

Z ochranovského archivu podává *Aug. Kratochvíl.*

Zprávy spolkové.

Zprávy z Moravské musejní společnosti.

A) Zprávy z prvé třídy českého odboru vědeckého za období páté (1905—6).

Schůzi prvou (v pondělí dne 13. listopadu 1905) zahájil předseda třídní prof. dr. Kameníček a žádal mravní podpory i hojné účasti za přednášek; zároveň prohlásil, že bude snahou praesidia odborového, aby i za tohoto období byl požádán o přednášku některý professor české university Pražské.

Potom přednášel prof. dr. Hugo Traub „o Moravanech roku 1848" a podal sytý, obsažný a dle dosavadní literární práce vědecké výstižný obraz Moravy a Moravanů za bouřlivého roku 1848. Vytknuv úvodem národní rozdíl mezi Čechami a Moravou Morava ještě dřímala, kdy v Čechách procitlý národ dne 11. března 1848 již vstupoval na kolbiště politické — přešel na vylíčení prvních organisací českých: na sdružení brněnských vlastenců (náčelníci A. V. Šembera a F. C. Kampelík) a na česko-moravsko-slezskou jednotu ve Vídni. Zmíniv se o Brně a Olomouci jako předních střediskách organisací politických, ovšem německých, obíral se zevrubně otázkou tehdy do popředí vystupující, totiž otázkou o spojení Čech s Moravou, jak se ho dožadovalo poselstvo české v obou adressách svých. Bylo o to pracováno horlivě — z Prahy i z Vídně („Slovo k Moravanům" nebo „Otevřený list studujícím moravským a slezským") — vysíláni emissarové poučovat lidu moravského o tom, čeho lze dojíti spojením dvou význačných zemí korunních. Že však úřady zeměpanské i arcibiskup Olomoucký — jak jinak si počínal tehdejší arcibiskup Pražský i ostatní biskupové v Čechách! — vystupovali bezohledně k emissarům, nelze se ovšem diviti zamítavému hledisku sněmovnímu. Po návrhu dra. Al. Pražáka, zástupce král. kraj. města Uh. Hradiště, téměř všemi hlasy byla schválena obšírně odůvodněná adressa proti spojení Moravy s Čechami (i 5 zástupců českých souhlasilo s adressou). Jen 5 něm. poslanců jihlavských podávalo návrh prostředkující, aby definitivní rozhodnutí o adresse bylo odloženo na dobu pozdější, příznivější. Jediné kněz dr. hrabě Bedřich Sylva-Taroucca vroucně a rázně se ozval na prospěch spojení obou

srodných zemí. Pravilť, že Moravané mají jen dvě cesty před sebou: jedna vede k dobrovolnému zřeknutí národnosti, k úplnému zněmčení, druhá k pevnému sjednocení (nikoli podrobení) s Čechy. Mimo adressu zabýval se sněm otázkou rovnoprávnosti jazyka českého s německým ve školách i v úřadech. Navrhlť rytíř Petr Chlumecký, aby „moravský jazyk na rovno postaven byl s německým; neboť není žádné panující národnosti; vždyť slovanští Moravané k německým tvoří poměr tří k jednomu". Ale krátkost časová zavinila, že projevená zásada o rovném právě jazykovém nebyla plně a prakticky zpracována na sněmě: částečně jen byla ujednána věc, jak se dovídáme z prohlášení výboru stavovského, které bylo vydáno obyvatelstvu moravskému. Vedle toho bylo jednáno o palčivé otázce, jaké hledisko má míti sněm moravský ku sněmu frankfurtskému. Přes nezřízenou, ano pustou agitaci velkoněmeckých stran brněnské a olomoucké (agitace německá chtěla zabiti dvě mouchy jedinou ranou: zrazovala spojení Moravanů s Čechy a zároveň horlila pro Frankfurt) za přímé podpory zeměpanských úřadů zamítl sněm připojení Moravy k novému spolku německému. Zněmčená města volila sice poslance, ale ani jediný Čech (jako v Čechách) nevyslán do Frankfurta. Promluviv o složení posledního sněmu stavovského, pojednal pan přednášející o moravském sněmě ústavodárném, složeném ze 124 Čechův a 123 Němců, přes to že dle úřední statistiky byla na Moravě (r. 1847) a ve Slezsku (tehdy administrativně spojeném s Moravou) 791.000 Němců vedle 1,462.000 Čechův a Polákův. Potom promluvil p. přednášející o „slovanském sjezdě v Praze", o jehož obeslání starali se zvláště Klácel a Ohéral; účastníků z Moravy bylo přes 100. Ačkoli byli s Čechy v jednom sboru, podali zvláštní stilisaci svých přání, kde projevují sice souhlas se spojením s Čechy, ale žádají, aby Morava zůstala samostatným údem koruny České. Rozborem docela rozdílného stavu poměrů českých a moravských r. 1848 skončena časová a věcná přednáška, která byla vhodným doplňkem přednášky „O Češích roku 1848", konané za období čtvrtého (dne 16. ledna 1905).

Schůze druhá (v pondělí dne 18. prosince 1905) vyplněna byla výbornou přednáškou třídního předsedy p. prof. dra. Frant. Kameníčka „O věnném a vdovském právě moravském za XVI. století

V úvodě pan přednášející připomenul dosavadních prací o předmětě a za hlavní pramen vyznačil „Knihy připovědí a naučení" v archivě zemském. U národů slovanských jsou ustaleny hlavní rysy o věnném právě, v jednotlivostech jeví se ovšem značné odchylky v rozličných zemích. Tak bylo i na Moravě. Otázky věnné a vdovské na statcích svobodných byly na Moravě svěřovány hlavně péči zemského soudu. Zemský soud věnuje hlavní zřetel těmto otázkám, býval tázán za všech případů sporných. Většina soudních naučení zachovala se nám v knihách připomenutých. O svatbě nevěsta nebo poručník její jmenovali ženichovi věno: za starších dob jen na statcích movitých; od XVI. století též na statcích nemovitých. Ženich upisoval nevěstě podobně; úpis slul „obvě-

nění“ neb „odvěnění“, a uručení dálo se „listem věnným“, jenž býval vepsán pravidelně do zemských desek. Pannám obvěňovalo se o třetinu více nežli vdovám, ale jen tolik, kolik obsahovalo věno. Manželka měla věnné právo své zapsané před všemi věřiteli, ano i před odúmrtí i před nepřítelem. Zápis do zemských desek dával ženě nárok na celé věno, ale nebyl-li zapsán, musela vdova podati důkaz hodnověrnými výpovědmi. Bylo povinností rodičů neb jejich zástupcův, aby zajistili věno nevěstino, a museli se postarati včas, jinak ručili za ně. Manžel mohl ženě zajistiti věno její odvěněním a kromě toho mohl jí dáti „nadvěno“; úpisy o tom dával jen tehdy, nebyl-li zadlužen statek. Na věno i nadvěno byly vydávány listy zvláštní s podpisy rukojmích, a bylo-li nadvěno určeno zákonem, musel býti odkaz vyplacen řádně. Odkázal-li manžel ženě a dětem, dědila po smrti dětí svých. Dala-li manželka mimo věno manželovi úspory svoje, byly jí vráceny po smrti jeho. Bylyť věno i dary pouze svěřovány manželovi; zůstávaly majetkem ženiným, ačkoli je spravoval manžel, žena však nesměla býti zkrácena nijak. Manžel neměl svrchovaného práva na dědictví po manželce, nýbrž spravoval je dětem svým, a nebylo-li jich, spadlo jmění na nejbližší příbuzné. Jen tehdy, sama-li mu žena odkázala jmění své, stal se majetníkem jeho. Po smrti manželově vypláceno věno hned, znělo-li na peníze hotové, jinak nikoli. I tehdy se vyplácelo hned, nechtěla-li vdova „chlebiti“ s dětmi nebo provdala-li se znova. Bylo-li vyplaceno věno, musela vdova vydati list o tom, aby věno bylo vymazáno řádně: peníze se vyplácely pravidelně u zemského komorníka. Vdova, která měla peníze uručené jen listem věnným (nikoli v deskách zemských), mohla zůstati na statku manželově po čtvrt roku, ale nesměla sáhnouti na peníze, dokud o tom nerozhodl soud. Byl-li statek sirotčí, musel soud ihned vdově uručiti věno i nadvěno. Byl-li prodán statek, kde žena měla věno i nadvěno pojištěné, mohl býti prodán jen za souhlasu jejího, takže nemohla býti zkrácena nijak. Měl-li manžel inkolát v Čechách (nikoli na Moravě), musilo vše býti zapsáno také v zemských deskách království Českého. Bývalo také dovoleno uručovati věno se statku na statek, ano někdy i na lidech poddaných, nikoli na statcích. Manžel mohl se ženou míti spolek („stupek“), t. j. mohli sobě vzájemně odkázati všecko. Poslední závěť uznávala se jediné za platnou. Nebylo-li slíbené věno vyplaceno do smrti manželovy, musel je otec vyplatiti i po smrti mužově, a ze statku mužova vyplatilo se jen nadvěno. Vzala-li vdova peníze i „svršky“ o své ujmě, nedostala již věna. Ze zbylého majetku mužova nesměla si žena vzíti ničeho sama. Žena, dokud měla muže, nebyla „sebe mocna“, nebyla svéprávna, byla „vězněm“, nemohla s věnem svým podniknouti ničeho, ale jako vdova stala se docela svéprávnou. Spravoval-li statek syn, musel platiti na výživu matce i sourozencům. Žena měla právo i na statek nový, manželem koupený z části za její peníze. Náleželo jí všecko, co jí dal muž dobrovolně a co mohla zjistiti bezpečně. Dcery neduživé, které neměly naděje na vdaní, dostávaly větší věno nežli dcery zdravé. Nevdaná a neoddělená sestra nesměla nikomu odkázati věno po libosti, dokud nebyla plnoleta. Vdala-li se dcera bez

svolení otcova, pozbyla práva na věno i na statek, byť s ní souhlasila i matka. Panny vstupující do klášterů dostávaly příplatky na živobytí, nikoli věna. Ztratila-li dívka poctivost („zmrhalka"), mohla býti připuštěna ke statku jen zvláštním listem. Děti nemanželské („pankarti") bývaly vyděděny. Vdovy měly také právo na „svršky" vedle věna i nadvěna; vdova panská měla právo na více svršků nežli vdova zemanská. Vdově patřilo všecko, co přinesla s sebou a co dostala od muže. Manžel mohl jí odkázati i své svršky vlastní, ale muselo býti všecko sepsáno podrobně i popsáno. O svrškách platilo v Čechách jiné pravidlo nežli na Moravě. Listy věnné nemusely se psáti hned o svatbě, ale určitě do čtyř neděl po sňatku. Zmýlil-li se písař v listě věnném, mohla se chyba opraviti jen za souhlasu zemského soudu. Zápis věnných listů do desek obstarával zemský komorník. Za vklad do desek platilo se mnoho (snad i 10%), a proto se koncem 16. století zapisovalo velmi málo listů věnných. Zemřela-li vdova bezdětná, měli právo dědické rukojmí. Potvrzení výplaty věnné bylo zapisováno do zemských register.

Za plného souhlasu přítomných poděkoval třídní tajemník za velmi bedlivou, opravdu vynikající a vzácnou přednášku, která ukazovala doklady, jak pěkně vytříbený smysl právní měli naši předkové na ochranu žen, vdov a sirotkův.

Na schůzi třetí (v pondělí dne 15. ledna 1906) přednášel pan prof. Rudolf Dvořák „o pramenech k dějinám selského povstání na Moravě roku 1821".

Povstání bylo zvláště vyznačným hnutím na Moravě, jakousi „passivní resistencí". Význam povstání tohoto jeví se v rozsahu, jakého nabylo do šíře, a v okolnostech časových. Za doby, kdy říše Rakouská řízením Metternichovým byla v čele státův evropských a kdy byla vzorem státu dobře spořádaného (jak se tehdy soudilo obecně), došla do Vídně z čista jasna zpráva, že moravští sedláci odepřeli robotu, byla obava, že hnutí jest vzbuzeno cizími náhončími (emissary). Povstání vzniklo s mylného výkladu o provisoriu daně pozemkové: lid dal se svésti a uvěřil agitatorům, že s novou úpravou berní zrušena jest také robota. Hnutí vypuklo nejdříve na Znojemsku, a odtud šířilo se dále, ačkoli zemské gubernium vyhlásilo poučení, že patentem o daňovém provisoriu míněna jest toliko nová úprava berní, nikoli zrušení robot. Sedláci nedbajíce poučení, konali pilné schůze a ujednali vespolek, že od svátku P. Marie (25 března 1821) všude přestane robota. Vzpoura šířila se na Jihlavsko, a jsouc dobře řízena, neštítila se hrozeb ani násilí. Vrchnostenské úřady si nevěděly rady. Zemský gubernator hr. Ant. Bedř. Mitrovský z Nemyšle vypravil do pobouřených krajin zvláštního kommissaře barona Forgáče, jenž z radů gubernialních jediný uměl trochu česky, a s ním značnou assistenci vojenskou. Zatím zachvátila vzpoura i Brněnsko a částečně i Přerovsko. Vypravený kommissař dvorský z Vídně dvorní rada baron Mayern (uměl aspoň poněkud česky) rozmnožením vojska vyslaného konečně potlačil vzpouru do měsíce srpna, a vinníci byli potrestáni.

Přešed na vylíčení pramenů vzpoury (jinak málo známé), připomněl p. přednášející, že v tištěné literatuře není ani slova o povstání tomto a že jen mimoděk byl přiveden na stopu jeho. Ani v aktech sněmovních nenajdeme zmínky o věci. Na moravském místodržitelství jsou listiny (zprávy vrchnostenských i krajských úřadů na gubernium) v tajném oddělení, které ochotou praesidialisty p. hrab. Coudenhova staly se přípustnými panu přednášejícímu. Nejvíce pramenů však nalezl v ministerstvě vnitra, totiž akta dvorské kanceláře (zprávy nejv. kancléře hr. Sauraua a dv. rady bar. Mayerna: zvláště obšírná zpráva jeho o konci povstání) a policejní akta, která bohatstvím převyšují prvá. Policejní akta jsou většinou důvěrné dopisy gubernatora hr. Mitrovského a polic. ředitele brněnského Petra Mutha nejvyššímu polic. úřadu ve Vídni (hr. Sedlnickému z Choltic, vedle kníž. Lothara Metternicha nejdůležitější osobě v říšských záležitostech). Listy Muthovy (61) jsou vlastně pramenem nejzevrubnějším; neboť jsou k nim přiloženy obšírné přílohy důvěrníků, rozeslaných po krajích vzbouřených. Mělť Muth vyzvědače ve všech úřadech, ano i mezi povstalci samými, a byl bystrým pozorovatelem i odsuzovatelem: neboť v listech svých nešetří nikoho, ani nejvyššího kancléře.

Pan přednášející vydá obšírný spis o povstání vylíčeném jako příspěvek k dějinám selským a kulturním.

Za pilnou a poutavou přednášku poděkoval třídní předseda po zásluze a případnými slovy vybízel na práci podobnou i z nejnovějších dějin našich, kde jest mnoho dosud neobjasněného. Mladým badatelům podává se tu úloha vábivá i záslužná.

Čtvrtou schůzi (v pondělí dne 19. února 1906) zahájil třídní předseda srdečným uvítáním vzácného hosta, vážného znalce dějin českých a kritického badatele p. professora dra. Václava Novotného z české university Pražské, jako rodáka moravského z Ivančic, načež p. professor vědecky pojednal „o církvi a státě v dějinách českých“ po dobu husitskou (exclusive). Pan přednášející probral se thematem od nejstarších počátků církve české. Počav missiemi kněží bavorských, přešel na činnost sv. apoštolů slovanských, promluvil o první samostatné organisaci hierarchické, zaniklé pádem říše Velkomoravské, a pojednal o založení biskupství Pražského, podřízeného Mohuči německé. Kněžstvo cizí, německé, jen ponenáhlu se doplňovalo tehdy theology domácími, čímž se teprve uplatňoval ušlechtilý vliv víry Kristovy na lid český. Kněží (i kostely) byli tehdy předměty spekulace hospodářské, a moc kněžská zavisela na moci světské. Biskup sv. Vojtěch byl důsledným stoupencem křesťanské renaissance clunské, horlící o vnitřní vytříbení ducha křesťanského a o vymanění církevní z moci světské. Majetníky kostelův a jmění jejich tehdy byli zakladatelé kostelní a rodové jejich. Zakladatelé ustanovovali a sesazovali správce farní a vyměřovali jim důchody. Biskup byl pánem jen na statcích svých, jako kníže na statcích knížecích. Kláštery (jako kostely) byly majetkem zakladatelovým, a úřad opatský (jako biskupský) býval udílen hlavně

z vůle knížecí. Coelibát byl u nás téměř neznám za století dvanáctého. Šíře promluveno o snahách biskupa pražského Daniela I., biskupa olom. Zdika i kard. Quidona o vymycování kněžského manželství Připomenut pokus štaufský, aby Pražské biskupství se stalo říšským knížetstvím, nezávislým na říši České. Plně pojednáno o sporech a úsilích biskupa Ondřeje II. za let 1217—1221, o pokusech, aby majetníci kostelů se stali jen patrony jejich, pak o immunitách a exemcích, o snahách biskupa olom. Brunona Šaumburského a biskupů pražských Tobiáše z Bechyně a Jana IV. z Dražic. Jmenovitě důrazně vylíčena význačná a všestranná činnost emancipační a administrativní, kterou vyvíjel slavný praelát český Arnošt z Pardubic za doby Karlovy, kdy předhusitská organisace církevní došla vrcholu zřízením arcibiskupství Pražského, čímž se počaly přímé styky s kurií Římskou, jejíž tehdejší působení podrobeno historické úvaze a kritice, zvláště po stránce finanční. Na konci připomenuty krátce spory krále Václava IV. s arcibiskupy Janem z Jenštejna a Zbyňkem Zajícem z Hasenburka, za jehož vrchní správy duchovní mocně vystoupil M. Jan Hus.

Třídní předseda uctivě poděkoval p. professorovi za odborné, přehledné a kritické výklady a zval ho na další přednášky v odboru našem. Přednáška byla přijata s hlučným potleskem. —

Poznámka. V zasedání kuratoria Mor. mus. společnosti, dne 22. ledna 1906 konaném, zvoleni byli do předsednictva třídního prof. dr. Frant. Kameníček opětně předsedou a prof. Frant. J. Rypáček opětně tajemníkem.

V páté schůzi (v pondělí dne 12. března 1906) přednášel p. finanční rada Zdeněk Lepař o „měně obyvatelstva království Českého za posledního desítiletí (1890—1900)“, přihlížeje při tom k něm. spisu prof. dra. Rauchberga „o národní državě“ v Čechách ve smysle statistickém, t. j. o číselném zastoupení české a německé národnosti (v území) na měně obyvatelské.

Království České za posledního desítiletí přetvořilo se po výtce na zemi průmyslovou. Úbytek zemědělský nebyl snad pouze relativní (r. 1890 40·65% všeho obyv., r. 1900 jen 35·69%), nýbrž také absolutní (o 119.873 ob.). Veškeren úbytek tento, jakož i všechen přírůstek, za desítiletí tohoto dosti značný (475.693 = 8·14%, r 1890 jen 5·07%), zpotřeboval průmysl a obchod (r. 1890 40·14 a 8·88%, r. 1900 41·9 a 10·71%). Poněvadž zemědělství zastoupeno jest více mezi Čechy (ze všech zemědělců bylo Němců jen 27·7%), průmysl pak poměrně více mezi Němci (r. 1900 44·4%), jest zřejmo, že přeměna tato více prospěla kraji německému nežli českému. K území s přírůstkem mimo průměr patří především všechno Krušnohoří a Liberecko na straně německé, Praha s okolím a s Kladenskem a ojedinělé okresy (Plzeň, Budějovice, Pardubice, Náchod) na straně české. Rozčleněním země na území české a německé přirostlo v německém značně přes 10%, v českém sotva 7% (čítáme Prahu s okolím). Dle obcovací řeči zjištěn rozdíl mnohem menší: přibylo totiž Čechů 7·83%, Němců 8·27%, tedy

více jen o 0·44%. Úkaz ten vysvětluje se přílivem lidí z českého území do německého, tedy vzrůstem českých menšin v německém kraji. Skutečný přírůstek jest totiž pouze výslednicí přirozeného vzrůstu a proudění obyvatelského. Přirozený vzrůst byl větší skutečného o více než 2% (121.244), které tudíž připadají na stěhování za hranice, větší polovicí do Vídně. Přirozený vzrůst závisí na rozdíle mezi počtem narozených a zemřelých. V úmrtnosti nastalo zlepšení v celé zemi, a to větší v kraji německém, kteréž valně pokulhávalo za českým (z části vlivem průmyslu, hlavně textilního na Liberecku a Rumbursku), a dosud ještě se nevyrovnalo českému. Zlepšení úmrtnosti týká se z valné části dětí. Poněvadž mezi nimi více umírává chlapců nežli děvčat, vyplývá z toho snížení procent ženských v celé zemi (r. 1890 107·1, r. 1900 105·6 žen na 100 mužských). Další příčinou úkazu toho je zvýšení procent nejmladšího dorostu u Němců (o 1½%, dělá nyní 25%), ačkoli Čechové dosud mají též relativně takového dorostu o něco více (25·9%). Tím vysvětluje se též poměrně větší příliv školních dětí u Němcův. Mezi narozenými mají Němci více dětí nemanželských (18%, Čechové 11·9%) i mrtvě narozených (v celé zemi 3·3% všech narozených, na Liberecku přes 5%) asi vlivem většího zaměstnání žen, hlavně vdaných, při textilnictví. Rozdíl v úmrtnosti mezi manželskými a nemanželskými dětmi jest u Němců menší, nežli u Čechův. Proudením obyvatelstva získává většinou území německé. Přes 800.000 rodáků českého kraje dlí v území německém v Čechách i mimo Čechy (hlavně ve Vídni). Z toho připadá na německé území v Čechách asi ¼ millionu, čili ⅒ všeho obyvatelstva území tohoto, počet zajisté velice povážlivý s hlediska ryzosti území, kdyby nebylo assimilace, t. j. processu odnárodňovacího, kterému propadají ⅔ všech rodákův a ¾ příslušníků v krajích českých. Ovšem procenta lidí uchovávajících svoji českou řeč mateřskou jsou velice různá v jednotlivých končinách. Na Liberecku ¼ (asi tolik jako ve Vídni, z Čech 27%, z Moravy 22%), na Ústecku sotva 8%, za to na Duchcovsku a Mostecku přes ¾ všech přistěhovalcův. Co do přítažlivosti jednotlivých míst a obvodů sahá lidová zásobárna z Mostecka na jihovýchod až po samé hranice moravské, s přerušením v okolí pražském. Praha jeví větší vliv na jih a východ nežli na sever a západ. Předěl přítažlivé moci Prahy a Vídně shledáváme asi mezi Pískem a Ledčem. Zřejmo, že příliv českých přistěhovalců nezměnil valně jazykové hranice, nýbrž, přesunuv se dále za ni, tvoří spíše smíšené území uprostřed kraje německého, v němž jest poměrně mnohem více osad smíšených, nežli naopak v území českém. — Úbytek rolnictva pozorovati lze též dle obvoduv obchodních komor, rovněž také silnější zastoupení mezi Čechy nežli mezi Němci (mimo komoru plzeňskou), hlavně na Liberecku (mezi Němci 19%, mezi Čechy 41% rolníků). Jsou ovšem také okresy kde zemědělství uchránilo se úbytku, ale jen po různu, a vesměs (mimo okres Jablonecký) v okresech převážně rolnických.

Ani jednotlivá průmyslova odvětví neubránila se úbytku. Nejvíce prospělo hutnictví, zpracování minerálií, stavebnictví (rozvojem měst); ubylo mlynařův a cukrovarnictví, obuvnictví a textilnictví; tomuto více

na východě nežli na západě. Zasluhuje zmínky, že při zemědělství přibylo samostatných rolníkův; neboť veškeren úbytek v zemědělství týká se vlastně dělnictva, které, nemohouc při rolnictví nalézti stálého zaměstnání po celý rok, přechází hromadně do řad pracovních sil průmyslnických. Pokud se týče veřejné služby, jsou (mimo Plzeňsko) ve všech obchod. komorách více při ní zaměstnáni Němci, nežli dělá poměr v obyvatelstvě jednotlivých komor. V celkovém průměru vlivem Prahy zvýšilo se % na prospěch Čechův. Zvláště jest význačno, že Čechové dříve se žení a vdávají, mají také poměrně více ženatých a vdaných, Němci více svobodných a vdov mladých (asi vlivem většího rozdílu ve stáří mezi manžely). Čechové mohou se pochlubiti také menším procentem analfabetův a rychlejším vývojem ve školství. Zasluhuje povšimnutí, že v německých okresech stoupl počet dětí českých i dvojjazyčných, v českých poklesl počet dvojjazyčných i německých na soukromých školách, z části též zrušením nebo přeměnou 69 židovských škol v krajích českých. Jeví se tu přecházení Židů do národního tábora českého, jež způsobilo, že r. 1900 z 90 tisíc domácích Židů 50 tisíc se přiznalo k obcovací řeči české (v Praze i v okolí přes polovici; tím vysvětluje se tu klesnutí židovského živlu). Že přiznávání češtiny není tu vždy míněno upřímně, vysvítá z toho, že z 20 tisíc Židů přestěhovalých do Vídně z Čech, a to velikou většinou z krajů českých, pouze 73 zůstalo českých. Ostatně i v Praze možno přičítati veliké procento Němců přistěhovalých z krajů českých na vrub Židův. V Plzni přiznalo se ze Židů k Čechům jen 23%, v Budějovicích 11%. Zvláštností jest u českých židů nepatrné procento přirozeného přirůstku. Úbytek jejich od r. 1890 vysvětluje se mimo to také silným stěhováním do Vídně.

Třídní předseda poděkoval za pilnou přednášku, která přes číslice své poutala svou důležitostí národní a znalostí věcnou.

V šesté schůzi (v pondělí dne 9. dubna 1906) přednášel kurator p. prof. dr. Frant. Šujan „o politických a sociálních poměrech na Moravě za doby 1029—1197“. Úvodem p. přednášející s hlediska dějepisného prohlásil veliké dílo Prokopovo (o stavitelském umění moravském) za chybné a zastaralé, jmenovitě v názoru o vzniku a vývoji hradů moravských. Ani Č. Pinkava, počav vydávati hrady moravské, nemá správného názoru o věci. Pan přednášející, chtěje pojednati důkladně o vývoji hradním na Moravě a o poměrech politických i společenských za l. 1029—1197, prostudoval prameny a hlavně diplomatáře zabírající dobu vytčenou a poznal, že Morava tehdy byla zorganisována méně nežli Čechy. Knížeti českému příslušelo na Moravě „dominium“, „iudicium“ a „imperium“; každé darování, učiněné údělnými knížaty, bylo potvrzováno knížetem českým jako vrchním pánem moravským, který uděloval údely po libosti. Poddaní obyvatelé moravští slovou v listinách „homines“ („familiares“ a „rustici“) a „servi“. Homines bydleli v dědinách okrouhlých (okrouhlicích) se svými starosty („primates“, „natu maiores“). Dědiny byly dvoje: a) villae rusticanae,

b) villae forenses (kde se vybírala cla). Kníže si ponechal, co chtěl, hradů, dědin, dvorů, újezdů (castra, villae, curiae, circuitus). Poddaní byli vojáky, stavěli hrady, upravovali cesty a mosty a platili daně a desátky. Knížeti patřila také regalia (hotové příjmy ze soudů, z hor atd.), jakož i kaple a chrámy. Chrámy (kostely) spravoval farář, kaple bývaly na hradech (neměly farního práva). R. 1131 (dle zprávy olom. biskupa Zdika) bylo jen málo kostelův. Tehdy stavěly kostely mimo knížata již i biskupové, klášterové a boháči, kterým všem poddaní platili desátky. Jméno „comes" vyskytuje se v bezpečných moravských listinách teprve u Viléma, zakladatele panenského kláštera Kounického (1180). Hrady moravské spravovali kastellánové s posádkou (živil je kníže). Župního zřízení nebylo tehdy na Moravě, ale vtíralo se z Čech (kam vniklo z Němec) zřízení feudální a vytlačovalo staré řády slovanské. V zápasech českého knížete s údělnými Přemyslovci moravskými býval biskup olom. vždy na straně knížecí; bylť knížetem ustanovován za biskupa. Tehdy byly na Moravě jen tři pravé úděly knížecí: knížetství Olomoucké, Brněnské a Znojemské; Jemnicko ani Břeclavsko nebyly úděly vůbec. V zápase s mor. Přemyslovci byli vítězi markrabí Vladislav, bratr krále Přemysla I., biskup a klášterové. Lid pozbyl tehdy majetku i svobody. Knížata darovávali i prodávali bojovníkům (milites primi et secundi ordinis) dědiny, dvory a újezdy. Vznikaly nové osady, patřící jednotlivcům. Vedle rodových okrouhlic (na př. „Nevojici") v dolinách vznikají nové osady zvané po zakladatelích (na př. Domášov) nebo dle místní povahy (Dub). V osadách těch bydleli „ministeriales", „hospites": osadníci platili mimo povinnosti vrchnostenské také povinnosti zemské Nepodručenými a svobodnými zůstali vlastní dědiny knížecí („rustici", „pauperes"), a původní familiares staly se časem ministeriály. „Servus" koncem 12. stol. znamená sluhu, nikoli otroka. Starostové (natu maiores) rustiků byli svobodníky (zemany). Šlechta počíná se jmenovati „nobiles": kdo měl mnoho statků, slul „baro" (pán), kdo méně, „miles" (vládyka). Roku 1197 spatřujeme stupnici obyvatelskou takto: kníže, markrabí, biskup; vyšší duchovenstvo (kapituly a kláštery); nižší duchovenstvo; vyšší šlechta (barones), nižší šlechta (milites): svobodníci (pauperes); poddaní vrchností duchovních i světských (někteří z nich mohli se vykoupiti z poddanství a sluli „liberi", jiní se nemohli zbaviti poddanství a sluli „servi", nevolníci).

P. přednášející svými pramennými studiemi ukázal správně, že tehdy (za let 1029—1197) na Moravě vůbec nebylo hradů šlechtických, nýbrž jen několik hradů zeměpanských, došel jiných názorův o politickém a společenském zřízení na Moravě za doby tehdejší, nežli dosud hlásala historie, a projevil přání, aby také brzy opraveny byly dosavadní názory o tehdejším zřízení církevním na Moravě.

Pěkná přednáška shromážděnými byla vyslechnuta s rostoucí zálibou a s pozorností neutuchlou.

V mimořádné (sedmé) schůzi (v pondělí dne 7. května 1906 přednášel p. prof. Jos. Plaček „o poměru olomouckého bi-

skupa Zdika k českým klášterům, zvláště praemonstrátským". —

Pan přednášející podal nejprve krátkou charakteristiku jmenovaného biskupa, který zajisté patří mezi nejznamenitější české a moravské hodnostáře církevní za všech dob vůbec. Jindřich Zdik (biskupem byl v Olomouci za let 1126—1151), syn proslulého kronikáře Kosmy, v hodnosti své slul „Jindřichem, biskupem moravským". Vrstevníky svými v Čechách i na Moravě zván byl pouze Zdikem, kteréžto jméno původní zaměnil za jméno Jindřich již o některém svěcení nižším. Byl svým časem vynikajícím a vlivným praelátem v Evropě, jehož činnost veřejná a pronikavá netýkala se jen říše České. Připomíná činností sv. Vojtěcha, biskupa našeho, jehož asi napodobil vědomě, ale sv. Vojtěch jest repraesentantem mladého křesťanství českého, biskup spíše prvých století křesťanských; Zdik jest již zplna středověkým knížetem církevním. Prvého vzdělání nabyl u otce, a studoval nejspíše v Paříži, snad i v Lutychu. Za druhého pobytu v Palaestině (r. 1137—38) nastala u něho vlivem tamějších praemonstrátů „conversio", což u něho a ve většině případů za středověku neznačí obrácení, ale toliko vstoupení do řádu (v klášteřích „conversi", česky konvršové). Zdik se stal prvým praemonstrátem českým a největším šiřitelem řádu sv. Norberta v Čechách i na Moravě, užívaje k tomu zvláštního stavu tehdejších klášterův a vlivu svého na církevní záležitosti české, zvláště na knížete Vladislava II. Potom vyznačil p. přednášející účast Zdikovu při vzniku jednotlivých klášterů českých. Prvý a nezdařený pokus o založení praemonstrátského kláštera učinil Zdik r. 1138—9 na Strahově; ale teprve r. 1142—43 povolal s úspěchem praemonstráty z porýnského Steinfelda, o jejichž utvrzení na Strahově se postaral účinně a všestranně. Klášter na Strahově (Sion) považoval za své nejznamenitější dílo a dal se v něm i pochovati. Zároveň založen panenský klášter praemonstrátský v Doksanech, hlavně podporou kněžny Kedruty, choti Vladislavovy; při vzniku jeho měl Zdik asi podobnou účast jako při vzniku strahovského Siona. Zvláště mocně ukázal se vliv Zdikův r. 1148—49 při osazení Želiva praemonstráty, odkudž pražský biskup Daniel vypudil benediktiny bezprávně, propůjčiv sebe tu za nástroj nejspíše praemonstrátů strahovských a Zdika samého. Čtvrtý klášter zjednal Zdik svému řádu v Litomyšli, před tím filiálce benediktinského kláštera v Opatovicích. Stalo se to někdy r. 1149—51 zároveň asi s uvedením praemonstrátů do moravského Hradiska u Olomouce. Ustoupení benediktinů z Litomyšle stalo se smírnou cestou; bylť jim založen klášter v Podlažicích. Osazení klášterů v Litomyšli i na Hradisku praemonstráty Zdik nedokonal úplně, ale utvrdil je nástupce jeho biskup Jan, rovněž praemonstrát. Z jiných řádů podporoval Zdik hlavně cisterciáky, získav v šlechtici Miroslavovi zakladatele kláštera v Sedlci. Účast při založení cisterc. kláštera v Plasích, kdež měl Zdik asi také podíl, není doložena zprávami ani listinami, ale za to první panenský klášter benediktinský v Čechách u sv. Jiří na Hradčanech měl v něm mocného ochránce a příznivce.

Přednáška vyslechnuta pozorně a s patrným zájmem, jakého zasluhovala plně a opravdově.

V druhé mimořádné (osmé) schůzi slavnostní (v sobotu 16. června 1906), konané vzpomínkou na šedesátiny p. dvorního rady a proslulého professora české university v Praze dra. Jaroslava Golla (nar. 11. července 1846 v rodišti Klicperově, v Chlumci nad Cidlinou).

Schůzi zahájil třídní předseda p. prof. dr. Kameníček vroucí vzpomínkou na proslulého učitele (byl žákem Bartošovým), vzácného učence, neúnavného pěstitele řeči naší a nejlepšího folkloristu našeho, Františka Bartoše († 12. června 1906 v rodišti svém Mlatcově). — Potom přešel na oslavu Gollovu a jako vděčný žák podal osobní vzpomínky své na slavného historika a vychovatele nové české školy historické p. prof. Jar. Golla. — Potom vylíčil p. prof. dr. Hugo Traub všestrannou, mnoholetou a význačnou i směrodatnou činnost slovutného jubilanta. Mluvil asi takto:

Mezi historiky českými, stojícími mimo přímý vliv Palackého, zaujímá zajisté přední místo Goll. Počátky činnosti jeho literární padají ještě do studijních dob. Již téměř před 40 lety (r. 1866) uvedl se v Květech překlady z Mickiewiczowa „Pana Tadeusze“, později překládal z vlaštiny a zvláště z francouzštiny, vydal anthologii české lyriky a zároveň vystoupil s vlastními pracemi básnickými; „Básněmi“ vydanými souborně r. 1874, jak praví literární kritik dr. Flajšhans, „zapsal se trvale v dějiny české lyriky“. Záhy však obrátil se Goll k historii, ač lze říci, že záliba pro poesii neopustila ho nikdy. Jako básník byl připraven po stránce formální, a okolnost ta ve spojení s přípravou methodickou, jakou získal studiemi v cizině, opravňovala k naději, že Goll vynikne jako historik-vypravovatel, ale nestalo se tak, neboť velký význam Gollův tkví v působení jeho jako historika-kritika. Golla ještě z university zajímala válka třicetiletá, a jí platí také první jeho studie archivní, konané za pobytu v cizině. Své nálezy archivní o věcech českých z doby tragoedie české zužitkoval v četných článcích, uveřejněných v Osvětě, v Časopise českého musea a ve zprávách král. čes. spol. náuk. Gollovy studie o Jednotě bratrské, hlavní dosud a nejvýznamnější práce jeho životní, počínají se již r. 1876. Golla předešel tu ovšem Gindely, ale přes to možno říci právem, že naše poznání Jednoty počíná se teprve Gollem a nikoli Gindelym. Vlastním studiím o bratřích předcházejí zcela methodicky studie a referáty o sbírkách pramenův a o pramenech. Jeho „Petr Chelčický a spisy jeho“ jest sice úvaha více literárně historická, ale o práci tuto opírá se Denis ve svých vývodech o Chelčickém, a právem nazýváj i Flajšhans „základem všeho dalšího badání a základním kamenem naší znalosti o Chelčickém“.

Hlavní Gollova práce o Jednotě jsou „Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der Böhmischen Brüder“ (o 2 částech). Jest to vzácná práce kritická, a Goll je mistrem takové studie, postihující vývoj a přerod idejí a názorů během věkův.

Látkou i významem souvisí s „Quellen“ česká práce „Jednota bratrská v 15. stol.“, kterou doplňují později práce o valdenských. Goll osvědčil se též jako pečlivý vydavatel pramenův, a zvláště sluší

s uznáním jmenovati vydání Vavřince z Březové. Vedle „Quellen“ je nejbystřejší kritickou prací jeho „Historický rozbor básní R. K.“, za niž děkujeme sporu o Rukopisy. Flajšhans, ač obránce Rukopisů, nazývá Gollův rozbor „nejlepší kritickou studií rozbornou u nás“. Poslední větší kniha Gollova jsou „Čechy a Prusy ve středověku“, jež jsou mimo jednu ještě práci pozdější jediným větším spisem Gollovým, v němž vypravování převládá nad kritikou. Flajšhans řadí tuto knihu „k dokonalým plodům české prosy vědecké“. Bystrost, kritická soudnost, duchaplné pojímání, důmyslný rozbor a výklad provázejí všechny práce Gollovy. Jest výborným essayistou o otázkách eminentně vědeckých, ale také o denních (na př. švižné a obratné pojednání o universitní otázce (Der Hass der Völker und die österreichischen Universitäten).

Jiné spisy Gollovy, jež lze nazvati příležitostnými, souvisí se stoletou památkou narozenin Fr. Palackého. Zajímavy jsou práce Gollovy o úkolech české práce dějezpytné, jako „desideria a desiderata“ nebo „dějiny a dějepis“. V „Českém Časopise Historickém“, který r. 1895 založil spolu s Rezkem a rediguje dosud s J. Pekařem, v Časopise českého musea i jinde uveřejnil dlouhou řadu velmi zajímavých referátův i menších prací, a zvláště třeba upozorniti na soustavné referáty o české literatuře historické v „Revue historique“. O Gollově činnosti učitelské (přednáší od r. 1875) nutno promluviti s pochvalou neobmezenou a s vděčnou úctou. Goll stvořil u nás teprve historický seminář, a proto vším právem mluví se o mladších historicích jako o Gollově škole.

Pan předseda srdečně poděkoval za výstižnou přednášku, a potom usneseno, aby jubilantovi, meškajícímu v Paříži, byl poslán telegramm: První třída vědeckého odboru zemského musea Františkova v Brně, shromážděná na slavnostní schůzi na pamět Vašich šedesátin, jež za nedlouho dovršíte, vzdává hold Vašim neobyčejným zásluhám vědeckým a vychovatelským. Vytrvejte v práci ještě dlouhá léta jako přední ozdoba naší staroslavné university Pražské!

Kameníček, předseda. *Rypáček*, tajemník.

Pan jubilant odpověděl listem z Paříže (dne 19. června t. r.) p. třídnímu předsedovi:

„Milý příteli! Prosím, abyste přijal sám a vyslovil moje nejvřelejší díky za projev I. třídy vědecké Franciscea. Jsem za projev ten velice vděčen, ale ne bez obavy, že moje skutečné zásluhy tomu neodpovídají, co v něm řečeno. Upokojuje mne jen ta myšlenka, že co bylo dosaženo, bylo výsledkem společné snahy a práce. A tu bylo pro mne štěstím, že se mi dostalo tolik žáků, s nimiž pracovat bylo potěšením. Míval jsem od počátku své akademické učitelské činnosti, jež se počala před 30 roky, mezi svými nejmilejšími žáky vždy Moravany, a tak se mi také z Moravy dostalo prvního projevu, na který nemohu dáti odpověď než přáním, aby i těm

mezi Vámi, kdo se věnujete úřadu učitelskému, osud tak přál, jako přál mně. Váš zcela oddaný Goll".

Tím skončeno páté období věd. odboru českého.

Fr. J. Rypáček,
tajemník I. třídy.

* * *

B) Zprávy z druhé třídy věd. odboru za období 1905—6.

1. V prvé schůzi dne 9. listopadu 1905 přednášel předseda třídní p. prof. dr. Jar. J. Jahn o vyhaslých sopkách v okolí bruntálském a vyvrženinách jejich. Sdělil nové objevy své a demonstroval bohatou kořist lávových pum, jichž nasbíral na sopce Uhlířské, Venušině a na Velkém Roudném. Přesvědčil se, že všecky čtyři sopky tamější vysílaly proudy čedičové, že na sopce Uhlířské, Venušině i na Velkém Roudném jsou značné nakupeniny lapillů, v nichž uloženy jsou hojně souměrné pumy lávové, a že i na sopce Venušině vyskytuje se čedič sloupovitý. Promluvil obšírně o původě nesouvislých vyvrženin sopečných vůbec a o výskytě jejich na sopkách moravskoslezských zvláště. Hromadný výskyt těchto vyvrženin na horách Uhlířské, Venušině a na obou Roudných svědčí o tom, že tyto čtyři prý byly za doby asi třetihorní skutečnými sopkami s pravými jícny, z nichž chrlily mohutné spousty pum, lapillů, písku a popela sopečného a z nichž vytékaly i lávové proudy, že sopky tyto byly činné po delší dobu a že se výbuchy jejich opakovaly několikráte. Pan přednášející zařazuje řečené čtyři hory k typu sopek tufových. Na konci přednášky své promluvil o původě t. zv. tufův u Rázové a Karlovce, jež se od staletí lámou jako výtečný materiál stavební na dělání schodů, žlabů, koryt, patníků, říms a pomníkův. Pan přednášející pokládá tyto tufy za usazeniny mohutného proudu sopečného bahna, který stékal z Velkého Roudného. Tufy tyto jsou typickou čedičovou brekcií tufovou.

2. Ve druhé schůzi dne 1. března 1906 s pochvalou obecnou a rozhledně přednášel p. V. J. Procházka, geolog z Tišnova, „o pontském stupni na jižní Moravě". Před počátkem přednášky této případně a vřele vzpomněl pan předseda třídní nedávného skonu dvor. rady prof. Kar. Kořistky a prof. dra. Jana Woldřicha.

3. V třetí schůzi dne 22. března přednášel p ředitel české reálky státní Václav Jeřábek „o tečnách jistého druhu křivek". Pan přednášející podotkl v úvodě, že si obral za předmět přednášky thema, o němž již pojednal p. prof. dr. Ant. Sucharda v „Rozpravách České akademie, v roč. VIII. č. 40., a ve Věstníku královské České společnosti náuk r. 1901, a které se týká konstrukce tečen křivek, takto definovaných:

V rovině jsou dány dvě křivky A a B. Normály křivky A v kterémkoliv jejím bodě a seče B v bodě b; učiní-li se na přímce vedené bodem b v rovině křivek ve směru daném $bm = \lambda ab$, jest geom. místem bodu m křivka M, jejíž tečna v bodě m prochází bodem c, v němž se protínají tečny křivek A a B v bodech a a b.

Napřed připomněl p. přednášející, kterak methodou deskr. geometrie prof. dr. Sucharda pro případ, že $\lambda = 1$, důmyslně přichází k uvedené konstrukci a že i pro jakoukoli číselnou hodnotu λ táž konstrukce zůstává v platnosti. Zmínil se dále, kterak pan prof. B. Procházka odvodil elegantně touž konstrukci křivky M kinematicky v „Rozpravách České akademie", v roč. XIV., a přešel pak ku svému řešení tohoto úkolu.

Vyjde-li se od normál křivky A jakožto křivky základní, přetvoří se svrchu uvedeným způsobem bod b na bod m, a křivka B v křivku M, a vyjde-li se od poloměrů kruhu křivosti v bodě a anebo od kteréhokoliv jiného kruhu K křivky A v bodě a se dotýkajícího jakožto křivky základní, přetvoří se křivka B na jinou křivku M_1, která má s křivkou M společný bod m i tečnu v tomto bodě. Jsou-li sa, sa_1 poloměry kruhu K a vedou-li se body b a b_1 (v nichž sa a sa_1 protínají křivku B) rovnoběžky a učiní-li se na nich v daném směru $bm = ba$, $b_1 m_1 = b_1 a_1$, obdrží se dva body m a m_1 křivky M_1. Spojnice am a $a_1 m_1$ protínají se na přímce jdoucí středem s rovnoběžně s bm v bodě σ, jenž přináleží kružnici K. Trojúhelníky abm a $a_1 b_1 m_1$ jsou v centrální kollineaci, jejíž osou jest $s\sigma$, takže aa_1, bb_1 a mm_1 protínají se ve středu kollineace těchto trojúhelníkův. Tečny křivek A, B, M_1 v bodech a, b, m, které jsou mezními polohami sečen aa_1, bb_1 a mm_1, procházejí týmž bodem c, jenž jest mezní polohou uvedeného středu kollineace. Tím vychází na jevo jiným způsobem Suchardova konstrukce tečny křivky M v bodě m.

Dále uvedl pan přednášející, že základní kružnice K může přejíti v tečnu ac křivky A v bodě a, potom jest transformovaná křivka M_1 affinně sdružena s křivkou B dle osy ac a směru bm, a ježto M a M_1 mají v bodě m společnou tečnu, vysvítá opět dříve již uvedená konstrukce tečny křivky M v bodě m.

Když ukázal ještě, že křivka M jest orthog. průmětem křivky proniku jisté plochy válcové a plochy rozvinutelné, zmínil se o speciální transformaci, při níž vychází se od bodu základního a jakožto polu. Připomněl, že tuto transformaci uvádí G. de Longchamps ve své „Géometrie analytique" (roku 1884) a že H. Brocard v časopise francouzském „Journal de Mathematiques spéciales" (r. 1891) pojednal na základě této transformace o křivce, která slove trojlístkem (le trifolium), a že konstrukce tečny jím podaná v tomto speciálním případě souhlasí s konstrukcí Suchardovou.

Přednáška ukončena poznámkou, že i ve všeobecném případě, kterému snad dosud věnována nebyla pozornost a ve kterém přímky *bm* nejsou rovnoběžny, nýbrž procházejí pevným bodem, lze též tečnu odvozené křivky sestrojiti buďto methodou deskr. geometrie nebo též kinematicky.

4. Ve čtvrté schůzi dne 5. dubna přednášel p. Jan Koloušek, prof české techniky v Brně, „o kursu půjček annuitních a vypočítávání procent půjček“ Annuita značí původně obnos, jímž se splácí dluh ročně, půlletně, čtvrtletně atd., nebo značí jednotlivé požitky důchodové za lhůtu. Požitky tyto mohou trvati ustavičně, neztenčuje-li se kapitál, z něhož plynou (annuites perpétuitées), neb jen dočasně, stravuje-li se kapitál (a. limitées). Důchody dočasné lze vždy převésti na důchody ustavičné (věčné); jest totiž možno představiti si důchod dočasný jako rozdíl 2 důchodův ustavičných: důchodu počínajícího touž dobou, v níž se počíná důchod dočasný, a důchodu odloženého o tolik lhůt (n), na kolik jest vyměřen důchod dočasný. Pan přednášející odvozuje různým způsobem praktické vzorce dočasných důchodů

$$\left| r_n = r - \frac{r}{u^n} = \frac{a}{u-1}\left(1 - \frac{1}{u^n}\right)\right|,$$

přichází k důchodovým funkcím a ukazuje, jak lze sestaviti zvláštní tabulky pro ně, zmiňuje se o tabulkách procentových, z nichž část vypočítal sám, a konečně vykládá svou methodu, dle níž lze libovolně přesně vypočítati procenta, která nejsou obsažena v tabulkách rozdílovými řadami určitého stupně.

Plodnost a výhodu této methody illustroval pan přednášející některými praktickými příklady.

V páté schůzi dne 26. dubna přednášel p. ing. Jos. Líčka, prof. české techniky v Brně, „o soustavách pravoúhlých v Rakousku a o tak zvané geodaetické hlavní úloze“.

Pan přednášející obral si za thema své přednášky způsoby, jak možno vyjádřiti výsledky měření na povrchu zemském souřadnicemi pravoúhlými za účelem grafického sestrojení map a plánův.

Základem katastrálního vyměřování, kteréž má za účel zobraziti pozemky dle skutečného stavu co do formy, jakož i vzájemné polohy jejich a vyšetřiti velikost plošnou — jest trigonometrická triangulace.

Měření trigonometrické vykonáno bylo v zemích našeho mocnářství za let 1817—1862. Výsledkem měření toho jest síť bodův určených pravoúhlými souřadnicemi a vztažených k počátkům jednotlivých soustav souřadnicových, jichž jest v Předlitavsku 7, v Zálitavsku 3. Při volbách těchto soustav řídila se vláda rada rakouská hlavně territoriálním rozdělením dle jednotlivých zemí korunních: a bylo hlavní zásadou, že

trigonometrické body mají býti základem grafického měření detailního, čímž jest určen další program.

Od r. 1864, když veškeré státy počaly zřizovati nové soustavy na jednotných základech vyslovených kommissí o mezinárodním měření, byly ustanoveny podmínky přesnosti mnohem větší, a program těchto prací vzhledem k účelu technické praxe, jakož i k topografickému měření značně rozšířen a prohlouben.

Konečný účel všech prací měřických záleží v tom, abychom výsledky vyjádřili pravoúhlými souřadnicemi, jež jsou nejpraktičtější na sestrojení plánův. Dle rozsáhlosti povrchu zemského užívá se pravoúhlých souřadnic sferoidických, sferických a rovinných. Nejpohodlnější jsou souřadnice rovinné. Dle zkušeností v Bavorsku učiněných, kde byla zavedena soustava Soldnerova, nestačí jediná souřadnicová soustava sferická, tím méně rovinná pro rozsáhlé země, jako jsou Bavorsko, Čechy a pod., kde pořadnice y počítají od hlavního meridiánu 200 km. a více. Jest tedy otázkou, v jakém rozsahu možno rozšířiti soustavu Soldnerovu od hlavního meridiánu, aby výsledky s dostatečnou přesností mohly býti přeneseny na rovinu. Požadavek přesnosti jest definován tak, že chyby, které vznikly přenesením kulového povrchu na rovinu, nemají býti větší nežli chyby nahodilé. Za předpokladu určité přesnosti $\left(\frac{1}{20.000} - \frac{1}{10.000}\right)$ lze ustanoviti vzdálenosti, do které jest ještě souhlas v dovolených mezích. Tak na př. v Prusku byla přijata soustava Soldnerova tím způsobem, že zvoleno 40 bodů trigonometrických (jejichž poloha byla přesně ustanovena zeměpisnými souřadnicemi) za body počátkové soustav sférických, a to vzhledem k rozdělení politickému tak položených, že nejkrajnější vzdálenosti na východ, resp. na západ (pořadnice y) nepřesahovaly nikde 70 km; v průměru počítají tyto jen 54500 m., čemuž odpovídá chyba nebo přesnost délek přenesených se sferického povrchu na povrch rovinný $V = \frac{1}{20.000}$.

V Rakousku však jsou mnohde tyto vzdálenosti překročeny značně — pouze by vyhovovala soustava v Bukovině —, což má za následek, že na hranicích 2 soustav sousedních jeví se dosti patrné deformace: neboť, byť i bylo dosaženo souhlasu v jednotlivých trojúhelnících, nelze mnoho trojúhelníků, t. j. rozsáhlé území na rovině bez předpokladu určité projekce zobraziti přesně.

Z těchto důvodů vyplývá přirozeně nutnost pomýšlení zvláště u nás v Rakousku na to, aby byl rozmnožen počet soustav a aby sítě trigonometrických bodů byly účelně připojeny k počátkům vhodně voleným a nevykazovaly mezer, jakých bohužel právě u nás na Moravě pociťujeme s dostatek.

Bude vděčnou úlohou státní a zemskou přispěti na doplnění sítě tak, aby jednotlivá města mohla vyhověti zákonitým požadavkům při zpracování polohopisných plánů, že totiž dlužno připojiti síť místní k zemské triangulaci.

Pan přednášející upozornil na příklad trigonometrické sítě města Přerova, kterou by lze bylo připojiti i k síti I. řádu. Dále poukázal na způsoby početní a naznačil na několika příkladech z vyšší geodaesie výhody a početní pomůcky, kterých dlužno dbáti při moderních výpočtech geodaetických.

Tím skončeno páté období.

Prof. Dr. Jan Koutný,
tajemník II. třídy.

Literatura.

Dialektický slovník moravský. Sestavil František Bartoš. Nákladem České akademie pro vědy, slovesnost a umění. V Praze 1905—6.

První týden v měsíci červnu t. r. dostal jsem od autora II. díl Slovníku s připiskem „Svému milému žáku a příteli na památku věnoval F. Bartoš". Poněvadž písmo bylo ještě napsáno pevnou rukou, četl jsem dílo klidně a s radostí, že Bůh dopřál Bartošovi dokončiti dílo, v jehož dokončení již nedoufal sám. Hned jsem začal psáti krátkou zprávu o díle do Časopisu. Napsal jsem jen větu: „Neúnavný badatel náš a zakladatel české folkloristiky dovršil životní úkol svůj velikým Dialektickým slovníkem moravským". V tom došla Jobova zvěst, že Bartošovi je zle. Než jsem se vzpamatoval, byl v Brně telegram o smrti největšího Moravana naší doby.

Je mi nemožno klidně uvažovati, proto píši krátce. Bartoš celý život věnoval poznávání jazyka našeho, a to lidového i spisovného. Jako syn venkovský věděl dobře, že lidová poesie je nezkaleným pramenem ryzího jazyka národního, jenž po stránce skladbové i slovné je vysazen účinkům myšlenkového proudu, který proniká národ náš z literatur klassických i moderních cizích. Lidová poesie zaujala celého ducha Bartošova. Jemu dopřáno plně pochopiti důležitost lidové poesie, a z toho pochopení vznikly všechny literární práce Bartošovy. Pracoval literárně plných 40 roků. Díla jeho jsou obecně známa. Při všech pracích myslil na poklad jazyka lidového. Jednotlivá zrnka pokladu toho zapisoval na lístky, kterých za léta přibylo na tisíce. Nespokojil se jen zrnky od něho zpozorovanými a sebranými, nýbrž na zapisování slov povzbuzoval mnoho jiných, jež vděčně uvedl v Předmluvě (str. 1.—3.). Že nepominul literatury knižné, u Bartoše rozumí se samo sebou. Tak nashromáždil opravdový poklad jazyka lidového, jejž o dvou velikých dílech (566 stran) vydala tyto dny Česká akademie v Praze.

Však hlavní zásluha Bartošova nespočívá v tom, že za 40 let nasbíral veliký poklad jazykový (na 19.000 slov), nýbrž v pojetí a výkladě toho pokladu. Tak hluboko vniknouti v ducha národního, tak plně ho pochopiti a tak názorně vyložiti, pokud se zjevuje jazykem, nepodařilo se u nás posud nikomu. Poukazuji jen na psychologicky hluboké a pěkné ponětí jmen: duše, baba, bok, čert, fuk, chasa, chléb, chyba, mrcha, pán, rána, ráz, rozum, stodola, suk, svět, tele, věc; předložek: bez, do,

k, na, o, od, po, pod, před, přes, pro, proti, s, v, z, za; sloves: býti, dáti, jíti, míti, moci, přijíti, spraviti, ubýti, vzíti; přídavných: boží, černý, dřevěný, drobný, hodný, platný, podobný, pořadový, psí, rád, starý, tvrdý, živý; příslovcí: dlouho, kde, kdy, rovno; náměstek: co, který, sám, se, ten; spojek: a, ale, až, kdyby, že; slovcí: aj, bar, ja. jak, leda, ne. Jak názorně pojaty a zobrazeny pojmy: brány, dudy, hrabice, pilka, pluh, radlo, saně, stav tkalcovský, stolice řezací, stroj na koně a vůz!

Bartošův Slovník je pravým pokladem, z něhož vzejde jazyku spisovnému jadrné osvěžení a národní obohacení.

Dr. Frant. Šujan.

Památky z bitvy u Slavkova roku 1805. Napsal Alois Procházka. Nákladem vlastním. V Blažovicích 1906. Stran 21 s 12 obrázky.

Bedlivý přispěvatel našeho časopisu uveřejnil (v 1. sešitě roč. VI. na str. 62.—73.) práci „o ruských ikonách z bitvy u Slavkova r. 1805“ a doplniv pojednání své jinými památkami na „trojcísařskou“ bitvu Slavkovskou, nákladem vlastním vydal krátký a illustrovaný spisek, přehlížející památky osudné bitvy této, památky hmotné, zachované mezi lidem a vybrané na bojišti za polních prací. Zmíniv se o hrobech padlých bojovníků, popisuje autor zachované rozličné amulety, jako cínové, bronzové a olověné medailky a agnůsky s nápisy latinskými nebo německými, s obrazy Matky Boží z poutních míst, obrázky sv. Jana Nep. a j., také křížky a zvláště vkusné ikony ruské.

Hlavní pozor věnuje spisovatel amuletům a ruským ikonám. Dopátral se posud 17 exemplářů, z nichž pět jest uloženo ve Františkově museu zemském. Ikony jsou z bronzové litiny s výzdobami figurálními, reliefně vyvedenými; některé jsou vyloženy barevnými smalty. Vedle figur jsou i značky a nápisy písmem kyrillským. Ikony roztřídil spisovatel na prosté obrázky (6 kusů), 1 na skládací oltáříky (4 kusy), na modlicí knížky (4 kusy) a na křížky (3 kusy). Připojených 12 obrázků kreslil pilný pan autor sám; obrázky jsou kresleny bezvadně, zvláště velmi pěkný jest obrázek s čís. 5.

Mimo amulety a ikony spisovatel připomíná nalezených zbraní střelných, sečných i bodných, potom kulí i jiných předmětův.

V tisku zůstalo několik nedopatření, na př. spolehnutý (správně spolehlý), vtisknutý (správně vtištěný), nabíják (spr. nabiják), nalézá se (spr. jest), chránidlo (spr. chranidlo); email zveme po česku smalt; Arcis sur Aube (spr. Arcis s. A.). Za jméno zkomolené (Puntovice) mělo by se již psáti jméno původní Ponětovice.

Pietní práce jest věnována vdp. prof. Aloisovi Slovákovi, autorovi „Bitvy u Slavkova“ a předsedovi komitétu na zřízení důstojného pomníku padlým hrdinům slavkovským. *Fr. J. Rypáček.*

Zprávy Kommisse pro přírodovědecké prozkoumání Moravy.
Oddělení zoologické, čís. 8.

Ptactvo okolí kroměřížského.

Vlastní pozorování z let 1893—1905 s doplňky některých cizích pramenů
podává prof. Jiří Janda v Praze.

(Předloženo 15. ledna 1906.)

Podávám obsah svých záznamů, jež bohužel mohly se díti jen v dobách velmi nepravidelných. Tak ztrávil jsem pouze dobu od září 1893 do července 1894 plynule na místě pozorovacím, jiné záznamy děly se hlavně v době středoškolských prázdnin hlavních a svátečních. Rovněž od 15. května do 15. září r. 1905 jako rekonvalescent mohl jsem se úplněji pozorování věnovati. Prací touto, již možno mi bylo s podporou sl. Kommissí pro přírodovědecké prozkoumáni Moravy zaokrouhliti, chci pouze naznačiti, jak as bych si přál i každý jiný, kdo po poznání místního bohatství přírodopisného na Moravě touží, aby byly zpracovány, pokud možno, alespoň rázovité kraje moravské, aby po letech byl vždy po ruce tiskem uložen pro orientaci odborných pracovníků jasný obraz ornithologický, jaký si zaopatřili v jiných zemích už dávno.

Kraj pozorovaný rozkládá se asi mezi městy resp. vesnicemi Kojetínem, Chropíní, Hulínem, Kvasicemi, Novou Vsí, Kostelany a Zborovicemi, zabíraje jako hlavní terén nížinu v poříčí Moravy a (mlýnské) Bečvy. Jen nepatrné zvýšeniny, jako u Rataj a malá část stoupavého terénu směrem k Nové Vsi a Kostelanům, jež 500 m. nikde nedosahuje, zahrnuty jsou v okrsku. Nížina skládá se jednak z vlastního poříčí, jež namnoze náleží terénu inundačnímu, a je pokryta z části lesem, z části vlhkými lukami a polemi. Větší komplexy lesní rozkládají se: mezi Chropíní, Plešovcem a řekou Moravou les Chropíňský, mezi Plešovcem a

cukrovarem kroměřížským les Horní, osamělý polní les mezi Chropíní a Skašticemi les Břestský, mezi Záhlinicemi a řekou Moravou Zámeček (největší komplex s oborou) a konečně mezi řekou Moravou a Trávníkem les Trávnický (rovněž hrazený). Lesy tyto jsou v nejstarších částech asi stoleté a zařízeny na střídavou kulturu. Mlází pasek i hůlkovina velmi husté a bujné s dobrým podrostem. Nejlepší podrost má trochu sušší les Břestský. Bahnitá půda lesní rodí celé houštiny kopřiv (Urtica dioica), ostřic a trávy. Stálých louží nemnoho, hlavně v Zámečku a lese Trávnickém. Větší rybník jen u Chropíně. Z dřevin roste hlavně dub, jilm a jasan (nově pěstován), vtroušeně topol bílý, osyka, vrba, lípa a líska. Z křovin babyka, hloh, trnka, kalina, svída, vrba. Jako zvláštní forma lesa světlého rozkládá se při samém městě na pravém břehu Moravy arcibiskupský park (podzámecká zahrada) anglického způsobu. Menší park, květná zahrada, zařízen jest vkusem francouzským a oddělen od řeky městem, přijímaje spíše ráz vyšších, suchých míst. Rovina hulínská, jíž středem jest as vesnice Bylany, pokryta jest vlhčími poli a něco málo lučinami. Pravý břeh Moravy až na padlinu mezi Kotojedy, Trávníkem a řekou, lučinami a poli pokrytou, jest slabá vlnitá zvýšenina polní. Na samé patě podhoří stoupajícího k Tešnovicům a dále k Nové Vsi leží na severní stráni nevelký sušší lesík „Hvězda". Teprve kraj na jih od linie vedené od Kostelan k Nové Vsi možno počítati za vlastní zvýšeninu porostlou již prostříknutě jehličím. Jinak jsou vtroušené kultury smrkové jen v lese Trávnickém a v Zámečku.

K jednotlivým, méně obecným druhům přidal jsem krátké znaky druhové, jež nemají býti snad klíčem, nýbrž orientaci pracovníka už jinak zkušenějšího, ježto bez důkladných znaků rodových laiku jsou bezcennými. Pamatuji se dobře z minulých dob svých studií, jak takových několik slov rázem na dobrou cestu uvede a mnoho svízelů a času uspoří.

Kde jde o měření, znamená d = celková délka, od špičky zobáku až ke konci ocasu, r = rozkřídlení, t. j. vzdálenost od špičky ke špičce roztažených křídel, k = křídlo, t. j. vzdálenost ohbí křídelního od konce nejdelší letky, o = ocas, t. j. délka ocasu od kořene až ke konci nejdelšího péra. Měrami vajec rozumí se délka hlavní a vedlejší osy vejce.

Některé choulostivější otázky a podrobné přehlédnutí a srovnání literatury místní ponechávám si na dobu pozdější a doufám, že co nejdříve bude mi možno podati ještě důležité dodatky.

V Praze, v lednu 1906.

J. J.

1. Passer montanus (L.). — Úpolník.

Znaky druhové: Trochu menší a štíhlejší vrabce domácího. Témě mdle hnědorezavé. Samec, samice i mládě stejně zbarveno.

Přehojně v nejbližším okolí města a vesnic, v době hnízdění i daleko v lesích a polních křoviskách. Pták tento, jenž bohužel dosud nebývá rozeznáván od vrabce domácího, má celou řadu dobrých vlastností proti svému neomalenému strýci. Vede způsob života od člověka zcela neodvislý a jen zrající obilí a krutá nouze v zimě svádí ho, aby se stal příživníkem. Po dobu prvého hnízdění, jež spadá mezi počátek dubna a konec května, žijí sice v párech, ale kde tomu poměry dovolují, shlukují se rádi v celé osady. Znal jsem dutou starou pláňku v Horním lese, kde hnízdilo průměrem 11 párů. Jinak hnízdí i po různu ojediněle, a to často hluboko v lese. V lesích, jichž terén stoupá a kde jehličí převládá, jsem jich nenalezl. Poblíž okrajních budov města a vesnic rovněž vyhledávají hnízdiště. Hlavně usazují se do skulin starého zdiva, do koutů půd ano i do prostorů po vypadlých kamenech v neužívaných studních. V mém domku zahradním u lesa (viz u sovy pál.) po léta hnízdí pár a pravidelně dvakrát. Hnízdo umístěno jest v koutě půdy a je k němu zvenčí malou skulinou pod krovem přístup. Skulina ústí směrem dolů, tak že přilétající pták v letu musí od spodu nahoru jako snovač do ní vklouznouti, což provádí s neomylnou jistotou. Material hnízdní zabírá celý kout a je ho dobrý košíček. Seno, sláma, větvičky, papír, listí, kořínky, vše naneseno a upěchováno tak, že od půdy to tvoří pevnou stěnu. Vnitřek vystlán peřím a chlupy. Při prvním hnízdění užívá přední části hnízda, již znovu vždy vyspraví, při druhém přestěhuje se dále do zadu a zanese přední dutinu až na úzkou chodbičku úplně. Jak pohnízdil podruhé, nedá se více vidět u svého bytu. Ač na dvorku, ze kterého jest vchod, bývá oby-

čejně živo, přec nezvykl si tak na společnost lidskou, aby bez ostychu mláďata krmil. Často sedá na protější jabloni celé minuty, než odhodlá se vklouznouti do hnízda. Na dvorku se málo zdržuje a přináší potravu obyčejně až ze sadu neb i z polí. Měl jsem za doby své rekonvalescence dobrou příležitost pozorovati ho při krmení. Toho roku (květen 1905) zničili květopasi (Anthonomus pomorum) skoro celou úrodu jablek v mém sadě, a tu mohu říci, že larvami jejich vykrmil úplně svých 5 mláďat. Pozoroval jsem ho sklem, jak uštípnul vždy vršek zachváceného poupěte, vytáhl bílou larvičku a umístiv ji do koutků zobáku vyčistil ještě několik poupat. Až měl zobák řádně naplněn, až bílé larvičky ze všech stran z něho mu vykukovaly, zaletěl do hnízda. Dlouho trvalo než přesvědčil jsem sousední sadaře, že jim neoštipuje květů! Když s odkvětem jabloní květopasové vymizeli, stále ještě sbíral po sadě, ale nemohl jsem více zjistiti, který hmyz. Že to byl jen hmyz, přesvědčil jsem se pokusem. Nechtě zabíti ptáčka, jenž stal se mi tak milý, obětoval jsem ze skoro dospělých mláďat jedno, které bylo nejhojněji nacpáno. Obsah jeho volete ukazoval nezřetelnou kaši špinavě bělavou, v níž byly nepatrné zbytky nožek a křídélek nezjistitelného hmyzu. Ale že to vše byl jen hmyz, a to podle zevnějšku as jen měkké larvy, ukázala zkouška jodovou tinkturou, která hmotu nezbarvila; Kdyby tam bylo bývalo zrní, tedy látky škrobové byl by jich přítomnost jistě jod ohlásil. Tentýž resultát dalo i mládě druhého hnízda počátkem července vybrané, tedy v době, kdy pšenice právě stála ve mléku a kdy nehnízdící dospělí a prvá mláďata houfně zapadla do polí. Prohlédaje žaludky a volátka as 30 úpolníků v nejrůznějších dobách letních ulovených shledal jsem skoro v každém případě stopy hmyzu. Jen v době mléčných klasů daly se i stopy obilní zjistiti. V září ulovení úpolníci měli mimo hmyz i semena plevele ve volátku, ale nikdy dozralého obilního zrní. V říjnu zastřelení dva úpolníci měli v žaludku kožky z jakýchsi černých, měkkých larev. V zajetí chovaní ptáci živili se s oblibou drobným zrním, vyjímaje semenec vždy menším zrn obilních, kterých vůbec nepožívali. V každé době dychtivě přijímali larvy potemníka. V lese hnízdící páry zalétaly jen na paseky a do větví stromových, jak po hodiny je pozoruje jsem se přesvědčil. Rovněž ještě koncem srpna chytil jsem do lapačky larvou potemníka navnaděné — úpolníka! Z těchto důvodů soudím,

že ptáci tito zasluhují plné naší ochrany, kdyžtě nad to ještě příjemným hlasem a pěkným zevnějškem vynikají nad vrabce domácího. Jen tam, kde skutečně snad přespřílis by se rozmohli a kde snad dokázaně by škodili obilí v mléku stojícímu, nechť jsou na pravou míru uváděni.*)

Teprve, když i druhé hnízdo vyvedeno, spolčují se úpolníci jednotlivých okrsků v hejna často 80—200 kusů čítající, opustí lesní sídla a nejbližší okolí chalup a toulají se po polích, na noc z pravidla shromažďujíce se na jednotlivých v poli stojících stromech, především v košatých vrbách. Ti, kteří bydlí při lesích, nocují i v korunách lesních stromů. Zajímavo je, že ona zmíněná osada v lesní pláňce nevracela se v pozdním létě do dutin, v nichž pohnízdila, na noc.

Jako vrabec domácí naprosto nehodí se do voliéry mezi drobné ptactvo, tak naopak úpolník jest milým a snášenlivým zajatcem, ve všech potřebách skromným a vždy uhlazeným a pěkným, který melodickým hlasem dobře se druží ke zpěvu jiných ptáků. (Viz ještě dále u kukačky!)

2. Passer domesticus (L.). — Vrabec domácí.

Znaky druhové: Témě buď popelavé nebo šedohnědé. Pohlaví různě zbarveno. Mládě jako samice.

Ve městě i vesnicích obecný. Již v t. zv. „Zahradách" nehojný. V parku zámeckém při drůbeži a podporou návštěvníků ve velikém množství zatlačuje tam svým hřmotěním, ubíráním hnízdišť i kažením hotových už hnízd zpěvné ptactvo. Již na okraji města vystřídává ho úpolník a samoty, nejsou-li velkými dvory, ho nehostí. Nenalezl jsem ani jediného hnízda, jež by bylo bývalo vzdáleno od stavení více než 200 kroků. Zajímavé stavby hnízdní nalezl jsem na hrušni u myslivny ve Hvězdě. Na třech stromech umístěno bylo 7 kulovitých hnízd o průměru až 30 – 50 cm., takže suché jedno takové hnízdo vážilo až 1 kg. Za látku stavební užito hlavně sena a slámy, méně hojně větviček. Provázky, kousky látky, papírky — ano i tenký drát proplétal neumělý chumáč. Ale vnitřek vystlán byl pevně žíněmi, chlupy a peřím.

*) K tomu arci je třeba oba druhy dobře rozeznávati, i odkazuji ke svým spisům: Atlas ptactva, Kober, 1902 a Přehled zeměděl. užiteč. ptactva, časové spisky zem. rady pro král. České, č. 6., kde čtenář nalezne poučení.

Ve dvou případech dalo se zjistiti, že základ hnízda tvořilo hnízdo jednou pěnkavi, po druhé zvonči. Podobná hnízda viděl jsem i v „Zahradách“, ostatek hnízdí jen v dutinách, a rozumí se, že důkladně využitkuje budníků v parku vyvěšených — ale pak bez péče ostavených. Nikdy nepozoroval jsem více než trojí hnízdění, a to jen, bylo-li některé hnízdo zničeno. Výletů na zrající obili účastní se nanejvýš as na půl kilometru daleko od stavení. Více než 5 vajec neb mláďat jsem nenalezl.

3. Passer petronius (L.). — Vrabec žlutokrký.

Znaky druhové: Podobný samici vrabce domácího. Dospělý pták má na hrdle citronově žlutou, mladý bílou skvrnu. Všechna péra ocasní mají na konci vnitřního praporu bílou skvrnu.

Jediný případ vyskytnutí zaznamenán ve starší literatuře. Na podzim 1872 chytil ornitholog holešovský děkan Kašpar jeden exemplář. (Zpráva Homeyerova není dost odůvodněna.)

4. Chloris chloris (L.). — Zvonek.

Znaky druhové: Velikost vrabce, zobák tupý, kuželovitý. Celý nažloutle zelenavý. Letky a ocasní péra při kořeni žlutozelená.

Méně hojný pěnkavy. Jen v sadech a stromořadích obecný, v lesích pořídku.

5. Fringilla montifringilla L. — Jikavec.

Znaky druhové: Spodní hřbet uprostřed bílý, po bocích černý. Vnitřní krovky křídelní sírově žluté. Velikost i podoba pěnkavy.

Pravidelně v zimě na podhoří i v nížině. R. 1902 obrovské hejno v parku (25./XII.).

6. Fringilla coelebs L. — Pěnkava obecná.

Znaky druhové: Křídlem táhne se bělavý příčný pásek, kostřec žlutozelený.

Velmi hojně hnízdí ve všech polohách a útvarech. Již počátkem července objevují se zavřená hejna mladých, co zatím dospělí ještě hnízdí. Poutě těchto hejn řídí se dle východu a zá-

padu slunce a mívají průběh tak pravidelný, že možno s určitostí celý pohyb předpověděti. Tak pozoroval jsem v srpnu 1905 hejno, jež okolo desáté hodiny dopolední objevilo se na kraji horního lesa a po pěnkavím zvyku po dvou, třech, pěti atd. nejdéle do jedenácté od stromu ke stromu, od pole k poli doputovalo do kukuřice u cukrovaru. Tam učiněna siesta a druhou stranou kol jedné hodiny vracelo se hejno poli zas k lesu. Pak roztroušeně toulalo se po lese a ke čtvrté hodině shromáždilo se na hlavní aleji u kolejnic vodou naplněných. Na to as hodinu zdržovalo se v korunách dubů za obvyklého sváření a tichého notování mladých samců. Stále padaly při tom suché listy, staré obaly lupenů i malé větvičky k zemi — co ptáci sbírali, nemohl jsem vyšetřiti. Na to buď opět volný rozchod po lese a se západem slunce shromáždění na třech dubech na okraji lesa nebo ještě malý skok do polí a pak teprv nocleh. Výletům těm přibývalo chvatu čím den se krátil a zároveň stávaly se hromadnějšími tím, že pěnkavy držely se vždy v hustším a hustším hejně. Násyp v mé zahradě u lesa z prvu navštěvovaly pravidelně, pak vždy vzácněji, až v září skoro úplně jej míjely. Nikde nezapadnou pěnkavy, aby vyčerpaly nalezenou potravu dokonale, vždy dál žene je jich neklid i z míst, v nichž cítí se bezpečnými. Tím zůstávají zásobárny nepřebrány a v potravě získává se co nejvíce změny. Zároveň tak uchraňují se nepřátel, jimž není dáno času k přepadu se připlížiti. Zároveň i způsob, jakým zapadají, chrání je před překvapením. Sotva několik slétlo a něco sebralo, už opět některé se zvedají a usazují na okolní větve, aby se rozhlédly, vystřídávajíce ve hlídce ty, které sice ještě na větvích sedí, ale pro upjatou pozornost k žíru staly se méně opatrnými. Stále mezi tím se ozývající vábení udržuje členy před zatouláním a oznamuje směr výpravy. S jakou opatrností při pastvě si počínají, ukazuje, že postačí položiti na př. křížem dva proutky — tedy předměty jim známé — na krmiště, aby pěnkavy po několik dní se mu vyhnuly. Za to pranic je nevyrušují práce polní a související s nimi změna povrchu zemského. Na posečené obilí slétnou právě tak jako na olámanou kukuřici a právě zorané pole bez ostychu. Ale položme arch papíru na takové oraniště a neuvidíme jedné pěnkavy. Tuže opatrnost jeví i při vyskytnutí se dravce zvlášť denního. Hned jako by se hejno propadlo a jen z hloubi lesa zní rozčilené varování. Na kulicha dorážejí s velkým

ohněm, ale neopustí při tom bezpečných vzdálených stanovišť. Sotva na pět metrů přiblíží se nejodvážnější, kdežto rehek zahradní nezřídka vrazí až do samého kulicha, a žluva, jindy tak opatrná, prolétnouc kolem srazí ho i s berličky.

7. Acanthis flavirostris (L.). — Konopka horská.

Znaky druhové: Uzdička a hrdlo rezavě nažloutlé. Zobák žlutý.

V zimě (prosinec) r. 1899; zastihl jsem hejno ve vrbinách u řeky Moravy. V zajetí dobrý zpěvák, ale veliký rváč. Odvažuje se i křivky ano i dlaska s úspěchem od zobu odháněti.

8. Acanthis cannabina (L.). — Konopka, jiřice.

Lok.: Konopníček.

Znaky druhové: Ocasní péra, vyjímaje dvě vnitřní, podél ostnu černá, podél okraje bílá. Ruční letky s bílým lemem.

As stejně hojna jako stehlík, ale jakoby v ostrovech hnízdí. Na některých místech, jež zdánlivě ničím se neliší od oněch, kde hnízdí, chybí. Zvlášť vyhledává hájků lučních, okrajů lesních a skupin křovin v parcích. Zajímavo jest, že tento dosti plachý pták již po několik let hnízdí v Kroměříži na živé ulici v kulovitém akátu. Z okna prvního poschodí možno skoro ke hnízdu dosáhnouti a kolem — ježto místa jest užíváno za tržiště — jest stále ruch a šum. Kolkolem jsou domy a teprv za těmito zahrady. Za časného rána, pokud lidé ještě nechodí, sedává párek i na dláždění a chodníku, nikterak se vrabci nedávaje vyrušovati.

9. Acanthis linaria (L.). — Čečetka.

Znaky druhové: Uzdička a hrdlo černohnědé; téměř leskle rudé nebo rudohnědé.

Dle zpráv ptáčníků v zimě hojná.

10. Carduelis carduelis (L.). — Stehlík.

Znaky druhové: Na černém křídle živě žluté pole. Konečky černých per ocasních mají bílé špičky.

Ve všech světlejších lesích a zahradách hojně hnízdí.

11. Chrysomitris spinus (L.). — Čížek.

Znaky druhové: Pět krajních per ocasních a čtvrtá až předposlední letka při kořeni žluté.

V létě (červen) r. 1894 zastihl jsem pár čížků v zámeckém parku a podle chování bylo jisto, že to je spářený pár; možnost hnízdění není vyloučena. Jinak pozoroval jsem ho jen v listopadu až únoru v hejnech.

12. Serinus hortulanus Koch. — Zvonohlík.

Znaky druhové: Skoro menší čížka, jemuž se trochu podobá. Má však krátký, tupý zobáček a je štíhlejší.

Jen v obou arcibiskupských parcích a stromořadích kol města a to dosti hojně. V lesích naprosto chybí.

13. Coccothraustes coccothraustes (L.). — Dlask.

Znaky druhové: Prostřední péra loketní jsou ke konci rozšířena a v tupém úhlu vyříznuta. (Po mohutném kuželovitém zobáku ode všech našich pěvců rozeznatelný.)

Hnízdí především v zámeckém parku na topolech a po různu na dubech ve všech lesích. Vejce 3. května 1898. Vyvedená mláďata 5. června 1905.

14. Pyrrhula pyrrhula (L.). — Hýl obecný.

Znaky druhové: Kostřec a spodní krycí péra ocasní čistě bílá. Ocas černý s kovovým leskem.

Podle zpráv ptáčníků vyskytá se i v létě v okolí Nové Vsi. Sám pozoroval jsem ho jen v zimě a to pravidelně v zámeckém parku.

15. Loxia curvirostra L. — Křivka obecná.

Znaky druhové: Zobák poměrně slabý, táhlý, lehce zakřivený, při kořeni nejvýš 1 cm. vysoký.

V srpnu roku 1894 zastihl jsem 6 kusů na thujích parku „Hertlova". Jindy v letech pozorování jsem ji neviděl ani neslyšel o ní bezpečných zpráv. Jest přirozeno, že jen náhodou zabloudí, ježto není pro ni vhodných lesů.

16. Emberiza schoeniclus (L.). — Strnad rákosní.

Znaky druhové: Drobné peří na ohbí křídla rezavé, kostřec popelavý, hnědě pomíšený s černými podélnými čárkami.

Povaha půdy byla by s. r. příznivou; ježto však není rozsáhlých rákosin, vyskytá se jen po různu. Nenalezl jsem jeho hnízda a rovněž lze pozorovati, že z jara a v létě vyskytá se nepoměrně vzácně. Nejčastěji zastihl jsem ho na podzim v rákosinách a vrboví v okolí Trávníka a v Zámečku. Čistě vybarvený samec objevil se v polovici května r. 1905 v mé zahradě (u Horního lesa), kde delší dobu polétaje po vrcholcích ovocných stromů zpíval.

17. Emberiza citrinella L. — Strnad obecný.

Znaky druhové: Hlava a spodina těla (alespoň při kořeni per) žluté, kostřec rezavý.

Jeden z nejhojnějších obyvatelů. Stejně obecný na otevřených místech jako v lese a sadech, v nížině i kopcovině. Hnízdě nevyhýbá se ani zaplavovanému území a tím spousta hnízd vezme za své.

18. Emberiza calandra L. — Propáska.

Znaky druhové: Značně větší vrabce; zbarvení skřivanímu podobné; postranní péra ocasní bez bílého zbarvení.

Všude v nížině obecná, ale nehojná. Pro nedostatek polních a lučních křovisk, na nichž ráda sedává, místy chybí.

19. Plectrophanes nivalis (L.). — Sněhule.

Znaky druhové (pro naše kraje postačí znaky zimního šatu): Hrdlo a tváře bílé, na křídle buď bílá příční páska (mládě) nebo bílá páska a bílé pole (dosp. samice) nebo celé rámě a velká část křídla bílá (dospělý samec). Zobáček něžný, kratičký, žlutý s černou špičkou. V těle trochu silnější strnada obecného.

Častý zimní host. V r. 1894 (v listopadu) chytil jsem dospělou samici vnitř města; od té doby pozoroval jsem ji třikrát: 1898 (list.), 1900 (pros.), 1901 (pros.). Posledně objevilo se

obrovské hejno na polích za hřbitovem a zdržovalo se tam několik dní.

20. Alauda arvensis L. — Skřivan polní.

Lok.: škrobánek.

Znaky druhové: Trochu větší vrabce; krajní péro ocasní čistě bílé až na černý proužek při zevním praporu, druhé péro ocasní má bílý zevní prapor.

Nechybí nikde na otevřených místech, vyhýbaje se jen stálým močálům. Na polích uměle hnojených řídčeji. V srpnu 1905 hnízdo těsně u koleje polní cesty, po níž denně jezdilo k orání a rozvážení hnoje 10 potahů volských a chodilo stále mnoho chodců. Samice seděla tak pevně, že neuletěla ani když děti v poli pracující seděly na krok od hnízda. Děti tyto vybraly několikrát vajíčka, pohrály si jimi a zas je vložily do hnízda — samička opět na ně usedla. Jindy zasypalo se hnízdo hlinou; vyčistil jsem je, vejce vložil zpět a samice opět seděla! A byla by snad i mladé vyvedla, kdyby byl cizí pes hnízdo nezničil. V rozbitých vajíčkách byla živá, normálně se vyvíjející mláďata.

21. Lullula arborea (L.). — Skřivan lesní.

Znaky druhové: Trochu menší předešlého; ocas (proti předešlému) nápadně krátký, světlý pruh nad okem zřetelný.

Zastihl jsem ho jen ve „Hvězdě" a to pouze dvakráte jeho zpěv zaslechnuv. Zdá se, že v nížině úplně chybí. Ptáčníkům neznám.

22. Galerida cristata (L.). — Chocholouš.

Lok.: trpělka.

Znaky druhové: Trochu hřmotnější skřivana; na hlavě zašpičatělá chocholka, jež stále je patrna. Nic bílého v ocase.

Na hlinitých polích a cestách kolem města a vesnic všude obecný.

23. Anthus trivialis (L.). — Linduška lesní.

Znaky druhové: Dráp zadního prstu kratší než tento. Vrchní prsa světle okrová.

Přehojná ve všech lesích. S rehkem zahradním první na místě, objeví-li se dravec, zvlášť sova. Při senosečích a žních často po jedné neb v rodinkách daleko od lesa. Hnízdí nejhojněji v starší hůlkovině. Jen jedenkrát nalezl jsem hnízdo v jeteli as 100 kroků od lesa. V době od 1894—1905 nikdy nenalezl jsem více vajec resp. mláďat než 5.*)

24. Anthus pratensis (L.). — Linduška luční.

Znaky druhové: Velmi podobná předešlé; vrchní prsa světle rezavožlutá, kostřec beze skvrn. Dráp zadního prstu delší tohoto.

Nepříliš hojně na polích a lukách nížiny. Z jara a na podzim v mladém obilí mnohem hojnější než později v létě. Zdá se, že vysoušení luk ji z prvotně hojně osazeného bydliště vyhnalo.

25. Anthus campestris (L.). — Linduška rolní.

Znaky druhové: Vrch těla jen nepatrně skvrnitý, se zřetelným šedým tonem; dráp zadního prstu delší tohoto, nápadně rovný.

Jen jedenkrát (v dubnu 1899) zahlédl jsem na 15 kroků lindušku, o níž jsem se domníval, že náleží tomuto druhu. Nemaje tehdy skel po ruce ani zbraně, nemohu s určitostí se vysloviti.

26. Motacilla alba L. — Konipas bílý.

Lok.: Pliska.

Znaky druhové: Dvě krajní péra ocasní skoro čistě bílá; hřbet popelavý.

Všeobecně hojně rozšířený druh.

27. Motacilla boarula L. — Konipas horský.

Znaky druhové: Tři zevní péra skoro čistě bílá. Nohy světlé, ocas 11 cm.

Pouze jedenkrát na lesním potůčku poblíž myslivny „Tabarky", tedy již v kopcovině (v červnu 1894).

---

*) Údaje Pražákovy (Journ. f. Orn. 1897) o 7 vejcích jsou jistě klamné. Sám Rey nenalezl mezi 108 násadami více než jedenáctkrát po šesti.

28. Budytes flavus (L.). — Konipas žlutý č. luční.

Lok.: Žlutá pliska.

Znaky druhové: Dvě krajní ocasní péra skoro čistě bílá. Nohy temné; ocas 78 cm.

Na vlhkých lukách všude obecný. V srpnu objevují se konipasové tito ve velikých hejnech potulujících se po posečených jetelinách a lukách, s oblibou se držíce krajů lesních a vyplašeni usedají často na stromy, ač v době hnízdění zřídka otevřených luk opouštějí. Jak velice lnou k lukám, ukázal párek, jenž vybral si ke hnízdění sotva sto kroků dlouhou a třicet kroků širokou loučku prostřed polí poblíž silnice hulínské (1905). Okolní řepová a obilná pole, zarostlé příkopy zdály by se pozorovateli snad vhodnějšími ke hnízdění, ale pták ani po trpkých zkušenostech místa neopustil. První násada, na níž samice ještě 17. května pevně seděla, zničena as lasičkou, jež v cípu louky v opuštěném doupěti syslím sídlila, dne 20. května, patrně i se samicí. Sameček do konce května poletoval kolem varuje, jakoby ještě hnízdo bylo. Dne 2. června objevila se nová samička a 20. června seděla již pevně na čtyřech vejcích as píď od starého hnízda. Lasičku podařilo se mi odstraniti již před koncem května, ale zlému osudu hnízdo neušlo. Sysli vrátili se do svého hradu a ti nejspíše zničili druhé hnízdo. Ještě jednou pokoušel se pár pohnízditi snášeje hnízdní materiál, ale nepodařilo se mi bezpečně nic více zjistiti. Ještě koncem července vídal jsem časem onen pár.

29. Locustella naevia (Bodd.). — Rákosník zelený.

Znaky druhové: Vrch hlavy černohnědě skvrnitý; spodní krycí péra ocasní delší než krajní péro ocasní.

Obyvatel lesních pasek. Zjistil jsem ho v Horním lese, chropiňském, v Zámečku, Hvězdě a Trávnickém lese. Na příhodných místech, totiž v pasekách, jejichž podrost dosáhl aspoň 1 *m* výše, bydlívají as na 1 *km*² 2—3 páry. Rád volívá zpívaje vrcholky košů bažantích*) nebo jednotlivé z křovin vyčnívající větvičky, na něž se od spodu vyšplhá, a z nichž zas toutéž cestou v křoví

*) Kol kmenů větších stromů kuželovitě sestavené a drátem upevněné roští, pod nímž bažanti rádi hnízdívají.

zmizí dokončiv píseň nebo byv vyplašen. Jen v dobách největšího roztoužení, nebo sok soka pronásleduje, přelétne s vrcholu křoví na druhý. Nikdy neviděl jsem ho seděti výše dvou metrů, obyčejně as ve výši 1 až $1^1/_2$ *m*. Jeho píseň ozývá se as do polovice června, po 20. t. m. jsem ho již neslyšel. Ač je zde celkem hojný, přec podařilo se mi pouze dvakráte nalézti jeho hnízdo, jednou pouhou náhodou, podruhé byl jsem upozorněn pískotem mladých. Nemívá ve zvyku s potravou v zobáčku ukázati se zvědavým, pobíhaje většinou jen při samé zemi nebo po ní. Po obakráte (12. června 1894 a 20. června 1900) bylo to 5 mláďat; po prvé úplně nahých as 2—3 dni starých, po druhé už vidoucích, ale spoře ještě opeřených. V prvém případě nalezl jsem hnízdo za několik dní zničeno, ve druhém neměl jsem již času k němu se vrátit, jsa povoláním vázán daleko od kraje kroměřížského. Hnízdo ve druhém případě nelišilo se mnoho od hnízda linduščího, založeno jsouc těsně na zemi mezi dvěma chumáčky trávy a měřilo vnitř 5·5 *cm*. Samice, která patrně nebyla při mém objevení se přítomna, přišla pěšky as za 2 minuty, co zatím jsem se skryl nepoznav, čí to byla mláďata. Ale nedošla hnízda, nýbrž s varovným „čet-čet“ ! zmizela v trávě. Pokud jsem v úkrytu se držel, v pravo v levo ozývalo se její varování, k němuž přidružil se o poznání silnější hlas samcův — ale ptáků jsem již neviděl!

Mláďata podobala se puchem pěnicím a lituji, že jsem tenkrát aspoň jedno nezachoval, ježto nikde nečetl jsem pak bližšího popisu jejich. Obdivuhodný jest způsob pohybu tohoto ptáčka po zemi. Ve chvíli, kdy samice zpozorovala patrně moji přítomnost, ztrnula v postavení, které zaujmouti může jen chřástal. S krčkem daleko do předu nataženým, ocáskem až k zemi svislým, tak jak byla rozkročena nehybně setrvala, co by tři napočítal a hned na to sehnuvši se zmizela v trávě.

Rozdíl v pamětihodném zpěvu tohoto rákosníka a následujícího dá se jen prakticky postřehnouti. Skoro bych řekl, že cvrčení tohoto (r. zel.) jest kobylčí písni mnohem podobnější, u onoho přece spíše bychom uvěřili, že to je pták. Jsme-li zcela na blízku — a přiblížiti se ke zpěváku podaří se nám při některé opatrnosti zcela snadno až na 10—5 kroků — uslyšíme při přechodu z jedné arie do druhé jakýsi břichomluvný zvuk, který několik taktů provází, tak jakoby vzdálený skrytý pěvec jiný sekundoval hlasem trochu vyšším. Zpívaje vzpřimuje se, nadýmá

hrdélko, spouští nedbale křídla a ocas, tak že upomíná na malého slavíka. Přelomil jsem větvičku, na níž s oblibou sedal zpívaje a obešed kruhem natlačil zas ptáka na jeho místo. V necelých dvou minutách objevil se zas na svém místě šplhaje rychle od spodu křoví vzhůru, ale zahlédnuv změnu zarazil, varoval jako pěnice, střemhlav zmizel v křoví a už se na tom místě neobjevil. As v pěti minutách zpíval zas bezstarostně kousek dál.

30. Locustella fluviatilis (Wolf). — Rákosník říční.

Znaky druhové: Vrch hlavy bez teček. Hrdlo a vole světlé věnčené podélnými čárkami. Velmi dlouhé spodní krovky ocasní světle rezavošedé s bílými konci.

Méně hojný předešlého. Bezpečně slyšel jsem ho zpívati jen ve vrboví proti parku a ve vrbinách u Bečvy. V r. 1900 chytil jsem samce náhodou do sáčku na jiného ptáka líče ve vysoké trávě na břehu Moravy dne 20. července. Zajatec zprvu choval se velmi divoce, ale v zastřené vhodné kleci již druhý den ráno přijal larev potemníka a za týden už navykl si na umělý žír. V několika nedělích zkrotl úplně a dočkal se Vánoc, kdy ve společné kleci s jinými hmyzožravými ptáky byl červenkou zle poraněn a zahynul. Krátce před tím za slunečného dne, kdy na chvíli otevřel jsem okno, ozval se i svým kobylčím cvrkotem. Bylo to zvířátko tak líbezné, něžné a skromné, jakých jsem choval málo. Po větvích ve voliéře pobíhal nejraději podél a po drátech poskakoval šikmo vzhůru takořka stejně jakoby běžel. Zprvu časem se skryl do některého kouta nebo ubíhal přikrčen podél střední přepážky, aby rázem se přes ni přehoupl a po šikmo dolů sáhající větvi vyšplhal do koutka, jejž si zvlášť oblíbil.

31. Acrocephalus schoenobaenus (L.). — Rákosník menší.

Znaky druhové: Témě světle olivově hnědé s černohnědými skvrnami; kostřec narezavělý beze skvrn. Pruh nad okem světle rezavožlutavý, taková i spodina těla.

Ne příliš hojný na loužích u Trávníka a Zámečku, na rybníčku chropíňském.

32. Acrocephalus aquaticus Gm. — Rákosník vodní.

Znaky druhové: Podobný předešlému, ale témě černohnědé s šedožlutavým pruhem podél.

Stejně s předešlým.

33. Acrocephalus arundinaceus (L.). — Rákosník veliký.

Znaky druhové: Trochu menší drozda zpěvného. Vrch těla narezavěle šedohnědý, spodina nažloutle rezavobělavá.

Největší tento z rákosníků našich jest ve zdejším kraji zároveň nejhojnější. Na všech místech jako předešlí, na rybníčku chropíňském velmi obecný. Hnízda, jež jsem na posledně jmenovaném místě nalezl, stála vesměs v rákosí (Phragmites), nikdy níže 1 m. a ne výše $1^1/_2$ m.; mezi 5 hnízdy 3 byla na 6 stoncích, 2 na 5 stoncích upevněna. Dne 30. května*) vejce nepatrně nasezelá. Míry jedné násady: 23·5 × 16·2, 23·4 × 16·2, 23·2 × 16·1, 23·9 × 16·8, 23·8 × 16·5.**) Čtyři hnízda po pěti, jedno se čtyřmi vejci. Jedno z hnízd (5 vajec) bylo nápadně vysoké a material visel vespod v chumáčích. Ježto se rákos každoročně v zimě seče, nemohlo to být staré nastavené hnízdo, bylo to spíše nějakou náhodou pokažené a pak vyzpravené. Jako material slouží převahou staré listy rákosové a travní, menší měrou čerstvé. Pozoroval jsem (15. května 1899) rákosníka, jak z chumáče loňského naplaveného listu vytahoval vlákna a zaletoval s nimi do rákosí ke hnízdu. Tam zavěšoval je lehce je otočiv na stébla rákosu a vracel se pro nová. Samice vybírala si — a často i zahodila — jedno po druhém a vplétala do stavby. Ježto hnízdo stálo trochu skrytě, nemohl jsem dobře viděti způsob práce. Při nepatrném pokusu, abych se přiblížil, nechali oba stavitelé práce a zmizeli v rákosí hlasitě varujíce.

---

*) Podivuhodna jest Naumannova zpráva, že násada není nikdy před polovicí června úplná. Snad je tomu tak na otevřených větrných místech, kde rákos později vzroste. Rybníček chropíňský chráněn jest před severními a západními větry jednak zámkem a osadou, jednak lesem.

**) Průměr všech vajec z celého okolí: 23·8 × 17·03.

34. Acrocephalus palustris (Bechst.) — Rákosník bahní.

Znaky druhové: Vrch těla olivově šedohnědý se zelenavým nádechem, koutky oranžově žluté, světlý pruh nad okem málo zřetelný; délka vždy alespoň 14 cm.

Břehy říční vrbami porostlé a obilní pole, zvlášť směsková, v nížině položená jsou jeho bydlištěm. Celkem obecný. Zvyk usazovati se v polích bývá mu osudným. Právě směska — jejíž hlavní součást bývá žito po sklizni vypadlé — seče se asi v dobu, kdy má vejce nebo už mláďata. Ve dvou polích směskových nedaleko mého sadu hnízdily — podle všech známek — r. 1905 3 páry. Dne 14. června prvá směska u lesa položena. Nalezl jsem v ní 2 hnízda pěnice popelavé, jedno hnízdo červenčí, ale po rákosnících, jichž dva páry den co den jsem pozoroval, ani stopy. Jeden pár rákosníků zmizel pak nadobro, druhý usadil se v sousedním poli ječmenovém. Pole toto bylo daleko sušší předešlého, ječmen řídký a krátký, a jen kde trochu bodláčí rostlo, dával jakous takous houštinku. Nicméně slyšel jsem samce zpívati každodenně ještě do konce června. Počátkem července a v polovici (při žních) probral jsem celé pole důkladně, ale ani po hnízdě ani po ptácích nebylo stopy. Třetí pár, který hnízdil ve směsce as 500 kroků dále, přišel požatím o bydliště dne 16. června a ptáci zmizeli na dobro, ježto v nejbližším okolí rostla jen řípa a kukuřice. Rovněž tam marně při žni hledal jsem hnízda. Teprv druhého dne napadlo mi přehlédnout houštiny kopřivové na příkopě. A v jedné takové houštině, as 10 kroků od pole, nalezl jsem konečně jeho hnízdo s 5 již vychladlými vajíčky. Když vzato mu bylo loviště, opustil i hnízdo! Hnízdo jest k velikosti ptáka značných rozměrů a spíše bochánkovité než vakovité. Zevní průměr na nejširším místě 13 cm., na nejužším 12 cm., vnitřní průměr 5 cm., výška celého 7·5 cm., hloubka dutiny 3·5 cm. Zhotoveno z hrubého materiálu, stébel travních, jež směrem do vnitř stále jsou jemnější, vyložení schází. Po jedné straně svrchu vpleten jest roztřepený, přes 20 cm. dlouhý provázek, kterého v místě užívají k vážení obilí. Celkem upomíná hnízdo na nízké hnízdo rákosníka velkého, a rovněž tak bylo upevněno ke stonkům kopřiv ve výši 35 cm. (od spod. okr. měřeno). Pět vajíček, silně nasezelých, typu spíše modravého s normálními skvrnami mělo

tyto míry: 16 × 13, 16·5 × 13·7, 17 × 13·5, 16·9 × 13, 17·3 × 13; tedy celkem čísla velmi nízká, typus spíše kulovitý.

35. Acrocephalus streperus (Vieill.) — Rákosník obecný.

Znaky druhové: Vrch těla žlutavě rezavohnědý s hnědým nádechem, koutky oranžově červené, světlý pruh nad okem určitě zřetelný; délka od 12 do 14 cm.

Ne příliš hojně u Chropíně a u Trávníka.

36. Hypolais philomela (L.) — Sedmihlásek.

Znaky druhové: Zobák u kořene silně sploštělý (s vrchu); vrch těla zelenavě šedý, spodina sírově žlutavá. Nohy světle modrošedé.

V obou parcích a všech větších zahradách obecný, v lesích nížiny ne příliš hojný. Právě vyvedená mláďata v Horním lese 12. července 1901. V r. 1901 ještě dne 30. července slyšel jsem v Mostěnici zpěv jeho.

37. Phylloscopus rufus (Bechst.) — Budníček menší.

Znaky druhové: Jeden z nejmenších našich ptáčků. Vrch těla zelenavě hnědošedý, spodina bělavá, boky nažloutlé, zobáček teninký, nohy hnědočerné se žlutými chodidly.

Velmi hojně ve všech lesích, jak v rovině, tak i v podhoří. V sadech a zahradách méně četný. Jak v hůlkovině, tak ve vysokém lese, jak v listnatém, tak i jehličnatém. V příliš nízkých pasekách chybí. Je všude po ruce, kde se něco vrtne, a rozmarné: „cilp-calp — cilp-calp!“ ozývá se až pozdě do léta. Ještě v polovici srpna zaslechl jsem budníčka malého zpívati a mladí samečkové téhož ještě roku již v září krátce před odletem za jasných slunečných dnů zkoušejí se ve zpěvu. Postavíme-li kulicha, jest první na místě a doráží tak blízko, že se někdy křidélkem dotkne až hlavy nepřítele. Když už všechny ostatní ptáky dráždění omrzelo, ještě objeví se znovu a znovu malý hrdina, aby ukázal svou nenávist nočnímu lupiči.

Ač ptáček jest zde tak hojným a tak důvěřivým, přece podařilo se mi za tolik let jen asi pět hnízdeček nalézti.*)

38. Phylloscopus trochilus (L.) — Budníček větší.

Znaky druhové: Vrch těla zelenavě šedý, spodina žlutobělavá. Nohy nažloutle masové. Nepatrně větší předešlého.

Méně hojný, ač zaslechl jsem ho téměř na všech lokalitách, leč vždy jen spoře.

39. Phylloscopus sibilator (Bechst.) — Sykavka.

Znaky druhové: Vrch těla zelenavě šedohnědý, krk a prsa postraně světle žlutá, ostatní spodina čistě bílá. Uzdička a proužek okem černavý. Trochu větší budníčka většího.

Ve všech světlejších listnatých i jehličnatých lesích obecná, jen málo méně hojná budníčka většího; v arcibiskupském parku nezřídka.

40. Sylvia nisoria (Bechst.) — Pěnice vlašská, španělka.

Znaky druhové: Krajní péro ocasní má kalně bílý lem po celé délce zevního praporu, na vnitřním praporu jen na konci bílou skvrnu. Dospělý pták má oko žluté, na prsou po bocích příčné pruhy nebo aspoň měsíčité skvrny. Největší z našich pěnic.

Znamenitý tento zpěvák žije skrytě v hustě zarostlých pasekách, na nichž stojí něco vyšších stromů. Ve větších křovinách polních a na vrbovím zarostlých březích říčních řídčeji. Ráda stoupá jako pěnice pokřovní do korun stromů a odtamtud slyšel jsem ji nejčastěji zpívati. Jako masák vrhá se s koruny stromové na kulicha a je k tomu vycvičeného zraku potřeba poznati v ní při tom pěnici. Kdyby nezpívala a neozývala se svým masáčímu podobným varováním, jež zní silněji než u všech pěnic ostatních,

*) Nedůvěra nás jme k různým pozorovatelům, když čteme, jak za jediného výletu denního nalezli, změřili atd. 5—6 hnízdeček jeho a ještě i subspecii naprosto bezpečně určili! Nevím, jak by se bylo takovým pánům dařilo, kdyby je byl vyprovázel méně šťastný, ale za to svědomitější pozorovatel!

tak snadno bychom se o ní nedověděli. I tichounké „ér!“, jež má zvláštní zabarvení a jež znamená slabší podezření a nerozhodnost, ji znalci prozradí. Mladí zvlášť, pokud jsou ještě ve hnízdě, ozývají se jasným „čim! čim!“, jež zní trochu měkčeji než u vrabce. Zajímavo jest, že jak hnízdo s vejci, tak mláďata ještě nedokonale opeřená, tak varování dospělých i let jejich mají do sebe mnoho masáčího, a přesvědčil jsem se, že všechny tyto čtyři momenty byly od jinak dosti zkušených pozorovatelů zaměněny. Vejce z okolí kroměřížského jsou průměrem narudlé, jen jednou (v Hulské) nalezl jsem násadu namodralých.

41. Sylvia atricapilla (L.) — Černohlávek.

Znaky druhové: Po celém temeni hlavy u samce černá, u samice a mláďat rezavá čepička.

Ve všech lesních mlázích i v hůlkovině, ve větších sadech i v křovinách stromy prostoupených podél řeky obecný. V jehličnatých lesích podhoří zvlášť dobří zpěváci. Na sýčka útoči z nenadání, obyčejně nízko přicházeje a hned zase mizí.

V dobách, kdy ještě byla „Hulská“ (viz pozn. u slavíka!), shromažďovali se černohlávci v září přehojně na bezových keřích ovocem osypaných, a jistě že to nebyli jen ptáci domácí, nýbrž spíše poutníci od severu.

Hnízda nalezl jsem dosud vždy jen v nejhustších partiích, často velmi stinných a vlhkých. Tak u myslivny „Taberk“ v údolí lesního potůčku v koutku tak tmavém, že bylo si třeba řádně uvyknouti, aby člověk rozeznal okolí. Bylo v hustém krytu mladých smrků as 1 m od země v rozsošce suchých haluzí smrkových. V pasekách nížin staví nejraději do hlohových keřů.

Varietu, u níž i samec má nahnědlou hlavu — S. atricapilla var. rubricapilla Landb. — považuji za náhodnou a ne stálou.*) V arcibiskupském parku pozoroval jsem v r. 1894 párek rudohlavých černohlávků, jenž hnízdil v křovině u velkého rybníka. Věnoval jsem tomu zjevu pozornost a přesvědčil se v následujících letech, že až na 3 leta (1898, 1902, 1904) každoročně tam hnízdil pár až do r. 1905, a to vždy se samcem černohlavým. Jistě by se byl alespoň v některém roce objevil opět samec rudohlavý, buď onen původní nebo některé z mláďat — kdyby tato vlastnost byla dědičná nebo alespoň trvalá.

*) Viz o tom blíže v „Okolí Val. Meziříčí“.

42. Sylvia simplex Lath. — Pěnice slaviková.

Lok: Hluchá pěnice.

Znaky druhové: Vrch těla olivově šedý, spodina špinavě nažloutle bělavá. Nohy špinavě světle namodralé. Konec ocasu rovně zastřižen.

Z pěnic celkem nejvzácnější. Porůznu všude tam jako černohlávek, v zámeckém parku asi nejhojněji.

43. Sylvia curruca (L.) — Pěnice pokřovní.

Znaky druhové: Vrch hlavy popelavý, tváře temně šedé, spodina bílá. Délka 12·4 cm.

Stejně nehojná jako předešlá. Nejspíše ještě ve vyšších křovinách, stromy prostoupených v Břestském lese. Z jara v tahu přehojná, od polovice května jen vzácně. Hnízdo nalezl jsem ve vysokém polním křoví u Skaštic. Jsou celé lány lesa, kde ji neuvidíme. V zámeckém parku několik párů.

44. Sylvia sylvia (L.) — Pěnice popelavá.

Znaky druhové: Letky široce rezavě lemovány. Délka 14·1—14·7 cm.

Nejhojnější z pěnic. Všude při krajích světlých lesů a v polních křovinách, ve větších sadech a ve vrboví. S oblibou hnízdí ve směskách, jeteli, ano i v čistých obilninách. V prvých dvou případech bývá veliké množství hnízd zmařeno červnovou sečí. Po sežatí posledního obilí teprv ukazuje se ve vlastním množství. Z polí nejraději ke hnízdění volí směsky bodláčím prorostlé a v nich nalezl jsem nejhojněji hnízda. Když sežata byla směska, o níž je řeč při rákosníku bahním, přestěhovaly se pěnice, hnízda zbavené (dva páry) do malého kousku, jenž ještě 14 dní zůstal státi a samci závodili ve zpěvu a také každou chvíli se zuřivě pronásledovali; ježto hnízdo, které jim bylo zničeno, bylo už patrně druhé (jen málo nasezelá vajíčka), nečinily páry již příprav ke hnízdění a s požatím posledního kousku směsky, zmizeli i ptáci. Nepozoroval jsem, že by tyto pěnice snad nějak zvlášť lidským obydlím se vyhýbaly — jak dle zpráv Naumannových přechází z knihy do knihy — jsouť právě tak málo plaché jako ostatní druhy. Den co den navštěvovalo několik párů i ojedinělá mláďata mou zahradu u lesa, a probíraly ryvíz, pokud nějaké

zrnko na keřích se ještě červenalo. Při tom nebývalo v zahradě jako v kostele, ale pěničky nedaly se ze své práce vytrhovati, ba dokonce navštívily několikrát i okno, jímž slyšely ozývat se mé ptáky. V mé zahradě městské rok co rok hnízdíval pár v živém plotě a navštěvoval besídku obrostlou ryvízem, ve které děti si hrály a často i větší společnost sedala. U sýčka je tato pěnička první na místě a nedá se zaplašit ani přítomností člověka.

45. Erithacus luscinia (L.) — Slavík obecný.

Význačný pták okrsku.

Znaky druhové: První letka alespoň tak dlouhá jako krycí péra, spíše delší.

Celá nížina po obou březích řeky Moravy hojně jest osazena slavíky. Typická formace listnatého vlhkého lesa, jakou nacházíme v okolí říčním, jest právě slavíku nejpříhodnější. Všude tam, kde starší mlází prostříknuté hůlkovinou a porostlé bujnými jednoletými bylinami a travou, zachovává pod příkrovem jednotlivých křovin nahou, neporostlou půdu se závějemi starého listu, jistě můžeme počítati na slavíka. Ale i jiná formace mu postačí. Patrně už přispůsobením se našemu lesnímu hospodářství i tam hnízdí, kde hůlkovina vzrostla až v 10—15 metrovou dřevinu, kde podrost a tráva takřka zmizely a rozložité koruny „výstavků" ještě větší šero a vlhkost vnášejí v les. V takových místech volívá třeba jen malé hojněji osvětlené mýtinky, byť i jen poražením některého velkého stromu vzniklé, anebo křovím lemovaný okraj lesa směrem k polím. Tak nalezl jsem na př. hnízdo jeho v malém proužku hloží, jež lemovalo vysoký as 40—50letý les, úplně jinak bez podrostu. I do nitra takového posléz jmenovaného lesa vnikává. V r. 1901 nalezl jsem zničené, ale po slupkách vajec i formou dosud znatelné jeho hnízdo uprostřed vysokého lesa přímo na zemi v chumáči řídké trávy. V celé rozloze porostu po obou stranách řeky chybí v době hnízdění jen v úplně suchých a větrných cípech lesních, jež daleko do polí, a to nejvíce jen směrem severním zabíhají. Nejhojnější hnízdiště jsou: 1. zámecký park a květná zahrada, kde právě se jasně ukazuje, že klid v křovinách nejlépe svědčí hnízdění ptactva. Ač vlastní podmínky, jež slavík hledá při hnízdění, právě v těchto zahradách nejsou dokonalé (jmenuji jen na př. jarní vysmýčení spadlého listu ze

všech křovin, prořezávání huštin, návštěva koček, vyrušování vrabců atd.), přece v obou těchto zahradách jest zřetelně pozorovati nahloučení druhu, jako nikde v celém okolí. 2. Paseky a hůlkoviny všech lesů prostírajících se přímo při řece. Zde nutno upozorniti, že právě tato místa leží vesměs v inundačním okrsku a že jsem nikdy nepozoroval, že by si byli slavíci snad všímali nebezpečí hnízdům tam hrozícího. I tam nalezneme hnízda jen při zemi nebo na ní samotné. Ba dokonce letošního roku (1905) sídlil párek v přerostlé vrbině pod splavem tak blízko vody, že i malé zvednutí hladiny promočilo podlahu jeho hnízda a naneslo až k němu vrstvu nánosu. Přes to vše mláďata šťastně vyvedena.[1])

Zajímavo jest sledovati, jak z těchto nízkých poloh rázem slavíků ubývá směrem k výšinám. Jediná zarostlá výšina v nejbližším okolí kroměřížském jest obora zv. Hvězda, za vesnicí Kotojedy severozápadní svah zvýšeniny novoveské pokrývající. Tam nalezl jsem slavíky jen několik set kroků kol myslivny, jež leží na nejnižším místě terénu. Tím arci není řečeno, že by výše vůbec se neusazovali, ale zde, kde poměry lesní při řece jsou pro ně tak příhodné, dávají jim přednost. Po zrušení „Hulské“ (viz pozn.), jež právě naproti ležela, nebylo pozorovati rozmnožení, patrně tamní hnízdoši odstěhovali se raději zase k řece.

V těchto nížinách poříčných teprve naučil jsem se znáti pravou povahu slavíka na svobodě. Skoro by člověka svádělo, když probere se spoustou literatury, aby považoval slavíka za omezeného hlupce, jenž člověku zrovna do ruky vletí. Tento lichý názor povstal jistě pro jakousi skutečnou důvěřivost anebo snad právě nedůvěřivost, kterou jeví slavík ke člověku. Všímáť si ho totiž více než kterýkoli z našich drobných ptáků. Ač i jiní ptáci hnízdíce staví svou neohroženost proti člověku na jevo, hledíce ho svést s cesty od svého hnízda, slavík činí tak se zvláštní, abychom tak řekli, rozvahou. Slavičí pár, který hnízdil

[1]) Jedno z eldorad slavičích zmizelo před několika lety s povrchu zemského. Za vesničkou Vážany prostírala se malá oplotěná bažantnice „Hulská“, bujnému anglickému parku podobná. Nevím, který druh našeho zpěvného ptactva by tam byl nehnízdil. Nevypsatelné hodiny a dny ztrávil jsem v tom zákoutí pozorováním života ptačího. Ale předchůdci nynějšího arcibiskupa, smutně pověstnému, zalíbilo se řepné pole více než slavičí háj. Skupina smrků a domeček hajného zbyl dnes z toho libezného koutku.

v lese právě při sadě, v němž trávil jsem svoji dlouhou rekonvalescenci, měl zvláštní methodu. Šel-li po stezníku, jenž vedl několik kroků od jeho hnízda, někdo, jenž nelišil se od známých zjevů jeho okolí, jako dělník lesní nebo polní, či hajný, slavíka nebylo. Ale jak vykročil kdokoli z těchto známých zjevů na krok se stezičky, nebo zastavil-li se jen a ohlédal, hned tu byl pečlivý strážce domácnosti, ale — na zcela opačné straně stezky než bylo hnízdo a zároveň ve slušné vzdálenosti, a spustil svým daleko znějícím „vít—vít! krrr—vít!“ takový hluk, že si ho i méně pozorný všiml. Šel-li prochazeč pak dále svou cestou, hned „vít! krrr—vít“ umlklo; dal-li se vésti, zavedl ho hezky daleko do lesa a pak rázem zmizel. Stejně podrážděně se choval i proti všem nápadněji na př. městsky oblečeným lidem a dětem! Těchto zvláště nemiloval, patrně mu jejich prolézání křovinami naháněla mnoho strachu o hnízdo. Samice velmi zřídka účastnila se této obrany hnízda, poznatelnou jsouc svým mnohem slabším hlasem. Mne, jako stálé štafáže za kratičko vůbec se nevšímal; jen, přikročil-li jsem až asi na krok k jeho hnízdu, kde samička zcela klidně sedíc nic se neplašila, zlobivým „krr - vít“ dal na jevo svou nevůli a — obyčejně pak odletěl dále do lesa! Slepice hajného s počátku naháněly mu strachu. Hrabouce kol dokola v listí a vyděšeny s křikem prchajíce před chodci, byly mu dosti nepohodlnými. Zdálo se mi dokonce, že se nejbližšímu okolí hnízda úmyslně nepřibližují. A proč, dověděl jsem se krátce na to, když jedna zvědavější tak upřímně zahrábla do listí, až písek zaletěl k samičce na hnízdo. S velikým křikem vrhli se oba manželé na smělce, že slepice poděšena utíkala a celé hejno s ní.

Když počátkem června nastalo takové sucho, že půda i ve stínu lesním se drtila a rosy bývaly velmi slabé, zakopal jsem v křoví nedaleko hnízda nádobu s vodou, zakryv její okraje suchým listím. Skryt ve své pozorovací budce čekal jsem, zda některý z okolních obyvatelů ptačích použije nabízeného dobrodiní. A první byl tu náš slavík. Celý vyjeven přichvátal dlouhými skoky skoro až k nádobce, kde strnule stanul, ocasem vztyčeným zvolna kývaje. Skok a už uchvátil list od okraje a s hrůzou odskočiv jej odhodil. Tak v krátké chvíli odkryl jemu tak záhadný okraj nádoby. Na to stanul na skok od ní, chvíli uvažoval a pak prudce odlétl. Nikdy již neviděl jsem ho u strašlivého proň zařízení! Sedmihlásci, pěnice, strnadi a rehkové zahradní pili tam později zcela bez

bázně, jen slavík se nedostavil. A přece při vší své zvláštní opatrnosti hnízdečka se nedohlídal! Několik dní po tom co písklata se vylíhla, nalezl jsem je vypleněno, patrně hajných kočkou.[1]) S hnízdem zmizela i samice. Samec objevoval se na svých oblíbených místech dále. V celém jeho chování jinak nebylo pozorovati změn, jen útočení a zlobivé varování ustalo. Jen když někdy vzal jsem s sebou psa, vylil si na něm zlost, pronásleduje ho pobíhajícího těsně takřka nad hlavou od větve k větvi. I klokot jeho, jenž v pokročilé té době už jen z rána a na noc se ozýval, nedoznal změny, leč tím, že zcela normálně ho ubývalo, až koncem června umlkl nadobro. Ještě pak 5. července posledně zastihl jsem svého slavíčka, jehož každé stanoviště a každou větev, na níž s oblibou sedal, jsem znal. Ještě v ten večer zaslechl jsem as dva náběhy k písni, jež zůstala však nedokončena. Ježto i ostatní starší samci tehdy opustili svá stanoviště, zdá se, že v ty dny už nastalo stěhování.

Nejpozději od polovičky července změní staří ptáci stanoviště; již v době, kdy první kropenatý mladý slavíček samostatně vyskytne se v lese, tedy, dle mých záznamů, počátkem července počnou se slavíci objevovati při strouhách a na samém břehu řeky v nízkém vrbí — v němž za hnízdění se zřídka staví — dokonce i v živých a volně stojících plotech a někdy i v křovinách lučních — stěhování počíná. V tu dobu slavíci (dospělí) nevydají takřka hlásku; neslyšně proskakují křovím a travou, opouštějí vyšší stanoviska na stromech, kam v době zpěvu — až do výše as 10 m — rádi zaletovali, tak že se zdá, jakoby kraj už nadobro opustili. Ale ještě než nadobro odletí, jest jim přestáti výměnu šatu, k níž třeba jim as 3 – 4 neděl. Od 10. srpna nikdy již slavíka dospělého s určitostí jsem nezjistil. Tím arci není řečeno, že by byli již nadobro zdejší krajinu opustili. Jakýs ptáčník z okolí tvrdil mi, že ještě začátkem září slavíka zde chytil, což však bylo-li s pravdou, mohl býti pták od severu v proletu. Poslední datum, kdy chytil jsem letošního slavíka náhodou do léčky na zralých bezinkách upevněné, v r. 1901 bylo 20. srpna. V tu dobu je už doplněn šat mladých tak, že

[1]) Táž kočka snad každého večera putovala pěšinkou kol hnízda na lov myší na pole a přece zůstalo jí utajeno. Snad teprve neopatrné písknutí mláděte v noci ji přivedlo na stopu!

jen místy rozčísnuté peří prvého šatu prozradí mládě, skvrny už nadobro zmizely.

Nejvýše postavené hnízdo nalezl jsem v rozsošce křoví 30 cm nad zemí, nejnižší bylo ono svrchu zmíněné takřka v prohlubině na zemi v trávě. V obou těchto případech nebylo charakteristické stavby suchého listí — užito v okraji hnízda, aniž bylo suché listí v okolí. Z měr vajec zaznamenávám 17./VI. r. 1890 snůška 4 k. 1. 21·1×15·0, 2. 21·1×15·1, 3. 20·6×15·0, 4. 21·5×15·2 barvy velmi temné, jedno světlejší pezn. data 21·5×15·0, tedy dosti protáhlé.

Nejlepší a nejpilnější zpěvák, kterého jsem kdy v okolí slyšel, byl onen svrchu zmíněný samec, jenž co do síly a hloubky hlasu vyrovnal se téměř slavíku uherskému, ve lkavých, někdy až 25 vteřin protahovaných slokách neměl rovného. Celkem v lese zpěváci méně cenní, v parku — patrně blízkou konkurenci vyškoleni — zpěváci lepší.

Nejčasnější doba příchodu[1]) 16. duben, pravidelná doba 17.—20. duben, do konce měsíce všichni na místě, není-li druhá polovice dubna příliš nepříznivou (rozumí se, že i na jihu!).

46. Erithacus rubeculus (L.) — Červenka.

Znaky druhové: Čelo, tváře, hrdlo a vole žlutavě červené, kol do kola šedivě lemované (dosp.).

V podhoří hojnější než v nížině; v zaplavovaných lesích jen velmi vzácně. V celém Horním lese znal jsem v r. 1905 jen čtyři páry, jež své stanovisko zachovávaly. Dva vyvedly rodinu.

47. Erithacus cyaneculus (Wolf.) — Modrák.

Znaky druhové: Vrch těla olivově hnědý; ocas až na dvě střední péra v kořenové polovici rezavý, ku konci černohnědý.

Dle ústního sdělení p. správce Taubenthalera, který několik jich v poříčí Moravy chytil, každoročně počátkem dubna. Sám jsem ho nepozoroval.

---

[1]) Laskavostí dobrého znalce ptactva správce p. Taubenthalera.

48. Erithacus titys (L.) — Rehek domácí.

Lok.: Kominář.

Znaky druhové: Dvě prostřední péra ocasní temná, ostatní celá světle rezavá. Samec na hrdle a prsou černý, samice a mladý pták špinavě popelavý.

Jen ve městě poněkud hojněji; ve vesnicích vzácně. Ježto není v okolí kamenných lomů, nevyskytuje se mimo stavení nikde.

49. Erithacus phoenicurus (L.) — Rehek zahradní.

Znaky druhové: Mládě a samice jako u předešlého.*) Dosp. samec má hrdlo černé, prsa rezavá.

Z nejhojnějších lesních ptáků. Neznám v nížině zdejší lesního koutka, kde by na rozlohu větší 500 kroků do čtverce nebyl alespoň jeden párek. Nejdříve ze všech dostaví se ke kulichovi, statečně staví se proti ťuhýku a ať kočka či krahujec, rehek tento první ho oznámí. Nejspíše hnízdívá v dutých vrbách, ale i ve hrázích a dokonce i v kolnách a pod krovy. V „Zahradách" z pravidla hnízdí ve krovu seníků. Na půdě mého zahradního domku u Horního lesa a v duté vrbě na okraji sadu co rok dvakráte vyvádí mláďata.

50. Accentor modularis (L.) — Pěnice modrá.

Znaky druhové: Hrdlo a vole temně modrošedé (makové) u dospělého, u mláděte temně rudošedé s podélným čárkováním. Záda hnědá, podélně černě čárkovaná. Ocas jednobarvě šedohnědý.

Pro skrytý způsob života pták tento velmi málo jest znám, ač v přemnohých krajinách hojný. V okolí kroměřížském vyskytá se hojněji než červenka, s níž má dost společného, a to hlavně ve Hvězdě, Trávnickém lese, okolo Kostelan a Nové Vsi. Hnízdo nalezl jsem celkem dvakrát, jednou v zapomenuté hromadě chvojí poblíž Kostelan, podruhé v husté křovině blízko za střelnicí ve Hvězdě. P. MUC. Karásek pozoroval ji hojně v Trávnickém lese. V prvém případě koncem května r. 1894 bylo hnízdo nehotové

*) Samici i mládě tohoto druhu poznáme po delším cviku po narezavělém nádechu brků i všeho drobného peří a po bělavém hrdle a středu prsou od druhu předcházejícího, jehož barvy vždy kloní se k šedi. Všechny jiné znaky, jako poměrná délka letek atd. jsou klamné.

asi půl m. od země a staří pilně snášeli stelivo. Ve druhém případě bylo skoro u země v rozsošce podrostu jilmového a obsahovalo 5 nahých mláďat (ve druhé polovici června 1905).

51. Saxicola oenanthe (L.) — Bělořit.

Znaky druhové: Vrch těla světle popelavý neb narudle popelavý, kostřec bílý; okem temný pruh, vnitřní krovky křídelní černě a bíle šupinkované.

Jen na podzim a z jara náhodou staví se některý na holých stráních Barbořina.

52. Pratincola rubetra (L.) — Bramborníček hnědý.

Znaky druhové: Mimo dvě střední všecka ocasní péra u kořene bělavá, s hnědými neb černými ostny, 6., 7., 8. a 9. letka na zevním praporu těsně u kořene bělavá.

Obecný, ale nehojný v celé nížině. Od velké záplavy v r. 1903 v inundačním terénu téměř vymizel.

53. Pratincola rubicola (L.) — Bramborníček černohlavý.

Znaky druhové: Všechna ocasní péra jsou černavá nebo hnědá. V zadu na křídle více méně znatelná světlá skvrna.

Každoročně sídlíval pár poblíže mého sadu u Horního lesa a to na místech, kde nikdy bych byl právě tohoto bramborníčka nehledal. Kolkolem byla pole, něco hlavatých vrb a houštinek vrbových. Zamilovaným místem k odpočinku byl samci hřeben cukrovarské stodoly, samé okolnosti, ve kterých se tento obyvatel horských anebo aspoň kamenitých pasek obyčejně nevyskytá. Odtud zabloudil pár někdy až do mého sadu a sýčkem přilákán přiletěl samec až na plot zahrádky. Jiný párek sídlil v okolí „Hráze“ v poměrech rovněž jemu neobvyklých. Jinde jsem ho v okolí neviděl.

54. Turdus merula L. — Kos.

Znaky druhové: (Všeobecně známý.)

V arcibiskupském parku i v lesích nepříliš hojný, alespoň vzácnější drozda zpěvného.

55. Turdus musicus. L. — Drozd zpěvný.

Znaky druhové: Skvrny na prsou na bělavě žlutavé půdě trojhranné nebo zaokrouhlené, vnitřní křídelní krovky bledě rezavožluté. Ocas jednobarvý, olivově šedohnědý.

Velmi hojný jak v parku tak i v lesích bez rozdílu porostu i polohy.

56. Turdus pilaris L. — Kvíčala.

Znaky druhové: Hlava a kostřec popelavý, ocas černý.

Hnízdí dosti hojně v Horním lese, chropíňském a v Zámečku. Koncem května první mláďata, v polovici července druhá. Hnízdí na jilmech a dubech, obyčejně v paži silné větve při samém kmenu 4—6 m. vysoko.

57. Turdus iliacus L. — Cvrčala.

Znaky druhové: Podobný a stejně velký s drozdem zpěvným. Nad okem zřetelný světlý pruh, vnitřní krovky křídelní hnědorezavé. Peří po bocích prsou s rezavohnědým přibarvením.

Tento severní host často prý v zimě, dle zpráv lesníků, ve velikých hejnech navštěvuje lesy poříční. V r. 1905 zdržovala se veliká hejna v lese Trávnickém (fide Zlámal) až do března. Doklady v myslivně trávnické.

58. Turdus viscivorus L. — Brávník.

Znaky druhové: Největší z našich drozdů. Krajní tři péra ocasní při špičce s bílým okrajem. Vnitřní krovky křídelní bílé.

Jen na zimu sestupuje s horských lesů nebo přilétá od severu. U Kostelan pozorován i v létě (ústní sdělení).

59. Troglodytes troglodytes (L.) — Střízlík.

Lok. Plotníček.

Znaky druhové: Všeobecně znám. Střední krovky křídelní mají po bílé tečce na konci.

Možno říci, že se s ním v kraji kroměřížském všude na trochu jen příhodných místech setkáme. Ale tím není tvrzeno, že by byl hojným. Páry obývají velmi daleko od sebe a mláďata brzo se rozprchnou, tak že od července setkáváme se obyčejně jen s jediným ptákem. Hnízdečka, jak nepravá, tak i plodní, nalezl jsem nejspíše v bažantích koších a bažantích boudách k zimnímu krmení. Jednou také v sesypaných jeslích srnčích. Ve všech skoro případech byla hnízda vždy několik decimetrů nad zemí, snad má na to vliv příliš vlhká půda a možnost zaplavení. Dne 8. června 1905 zastihl jsem párek střízlíků v Horním lese ještě při páření. Samec dlouho ještě v okolí zpíval, samičky nebylo však později viděti. R. 1898 hnízdil pár v kolně mé zahrady, násada kočkou cizí však vyloupena.

60. Cinclus merula J. C. Schäff. — Skorec.

Dle doslechu objevil se v r. 1900 v zimě na ledě Bečvy Zpráva tato není zaručena, já sám nikdy jsem ho ani v zimě nepozoroval a ani z úplně věrohodných úst o něm neslyšel. Ve sbírce gymn. česk. (1887).

61. Regulus regulus (L.) — Zlatohlávek obecný.

Znaky druhové. Okolí oka jednobarvé, nažloutle šedobílé.

V zimě objevuje se pravidelně se sýkorami i samostatně v malých hejnech, v létě jen v podhoří v jehličnatých lesích (okolí Nové Vsi). Jediný případ, kde hnízdil v nížině, a to v arcib. parku zaznamenal jsem z r. 1894. Dne 5. května zpozoroval jsem na převislé větvi skupiny smrků nad gloriettem na samém konci větve asi ve výši tří metrů hnízdečko velikosti téměř pěsti, jež vpleteno bylo do větviček, tak že je tyto takřka objímaly. Po delším čekání objevil se majitel, varuje několik pídí od hnízda. Samice patrně už seděla. Ač téměř každodenně ke hnízdu jsem docházel, přece zřídka podařilo se mi v době sezení ptáka spatřiti. Teprve když asi v polovici května mláďata se vylíhla, objevovali se časem oba staří, ale to vždy tak tiše a spěšně, že to bylo pravým opakem obyčejné bezstarostnosti tohoto ptáčka, jehož možno v zimě takřka rukou se dotknouti. Třetího června bylo hnízdo opuštěno a po mladých i starých nebylo již stopy.

62. Regulus ignicapillus (Tem.) — Zlatohlávek ohnivý.

Znaky druhové: Okem táhne se černý proužek, s vrchu i spodu světle ohraničený.

V srpnu r. 1900 ulovil jsem 1 ex. ♂ v lučním stromořadí „u Hráze". Nejbližší les jest dobrých 20 minut vzdálen a v okolí holá pole s nemnoha ovocnými stromy. Jindy jsem ho již nepozoroval.

63. Aegithalus caudatus (L.) — Mlynařík.

Znaky druhové: Hlava čistě bílá.

Jak v rovině, tak v podhoří dosti hojný. Hnízda roztroušeně ve všech polohách i útvarech. Tak nalezl jsem je v lese hůlkovém i vysokém, ve stromořadí lučním i v hlubokém lese smrkovém (okolí Nové Vsi). V zimě velmi hojně.

64. Parus maior L. — Sýkora koňadra.

Znaky druhové: Témě, hrdlo a pruh středem prsou černý, tváře bílé; spodina žlutá.

Všude obecná, nejhojnější ze sýkor.

65. Parus ater L. — Uhelníček.

Znaky druhové: Hlava a hrdlo černé; na tvářích a v záhlaví bílá skvrna. Menší sýkory koňadry.

Jen v podhoří, v jehličnatých lesích, a to nehojně.

66. Parus cristatus L. — Parukářka.

Znaky druhové: Na hlavě do předu ztočená špičatá chocholka, hrdlo a pruh okem černý.

Jako uhelníček.

67. Parus coeruleus L. — Modřinka.

Znaky druhové: Křídla a ocas modré, spodina žlutá.

Obecná ve všech polohách. Nejhojnější v „Zahradách" a v zámeckém parku. Po hnízdění navštěvuje i menší zahrádky, polní hájky a stromořadí. Hnízdí ve skulinách dubů a lip ve všech světlejších lesích.

68. Parus palustris subpalustris Br. — Sýkora lužka, babka.

Znaky druhové: Tváře kalně bílé, strany krku mdle narudle naběhlé, záda mdle hnědá. Čepička na hlavě leskle černá.

Po sýkoře koňadře nejhojnější druh, místy (v nížině) hojnější než tato.

Z celé skupiny lužek [Parus palustris v širším smyslu] vyskytá se v okolí kroměřížském nejhojněji.*)

69. Sitta europaea L. subsp. caesia. — Brhlík.

Znaky druhové: Vrch těla jemně šedomodrý, hrdlo bělavé, ostatní spodina nažloutle rezavá, spodní ocasní krovky hnědé, bíle skvrnité.

Ve všech lesích i sadech obecný.

70. Certhia familiaris L. — Šoupálek.

Lok.: Drvolozka.

Znaky druhové: Vrch temně šedý, bíle zkropený spodina hedvábně bílá. Ocas jednobarvý.

As tak hojný jako střízlík, ale všude jen tam, kde stojí silnější stromy. Ptáci typu rezavého i šedého, delších či kratších drápků a zobáčku zcela promíšeně.

71. Sturnus vulgaris L. — Špaček obecný.

Znaky druhové: Černý s fialovým leskem, drobné peří nápadně úzké a zašpičatělé. Konec pirek bělavě znamenán.

Hojně hnízdí ve všech lesích i v zámeckém parku. Hlavní hnízdiště jest skupina starých dubů u zámečku, pak starší duby po různu stojící ve všech lesích. Za hnízda slouží dutiny po vypadlých větvích, opuštěné díry datlí i pukliny stromové. Nejnápadněji umístěné hnízdo viděl jsem ve větvi mohutného jilmu, jež as v úhlu 40° se sklánělo. Na spodní straně této větve vytesal datel díru a v ní usadil se pár špačků. As 40 cm. silná větev neměla postranních větviček a tak byl špaček nucen od spodu letmo do díry vklouznouti, což se mu bez namáhání dařilo. Někdy

*) Podrobnější zpracování lužek zdejších ponechávám si na dobu pozdější.

zachytil se drápy i v okolí díry setrvávaje jako datel nějakou chvíli zavěšen, a to zvlášť když krmil dospívající a z otvoru se deroucí mláďata. Jiné hnízdo umístěno bylo ve větvi vrchem puklé a když vichr přelomil hoření část, zatarasil se vchod do dutiny. Ale špaček si pomohl; asi půl metru níže na druhé straně větve byla jiná puklina a tou nyní hnízdící ptáci od spodu dolézali do hnízda. Tato druhá díra byla však už jiným párem obydlena a tu za stálých bojů protlačovali se majitelé vrchního poschodí ke svým mláďatům. V době hnízdění objevují se špačci po jednom, po dvou, jindy 4—5 na polích a lukách při okraji lesa a zvlášť hojně ukazují se na posečených lukách. S chvatem sbírají potravu a stále vidíme jednotlivce čářivým letem z lesa a do lesa spěchati. Ale i v lese shánějí se za potravou. Vývraty stromové, požaté paseky, průseky a školky se jimi hemží; jen půdě v hlubokém lese nebo v hustém mlází se vyhýbají; i vysoké trávy nemilují. Nejen na zemi, i na větvích hledají v tu dobu potravu. Pozoroval jsem špačky, jak důsledně navštěvovali dub zachvácený Bourovcem dubovým (Gastropacha quercus) a odtud celé chuchvalce housenek nosili svým mláďatům. Přesvědčil jsem se, že skutečně byly to tyto housenky, z chuchvalců, jež ležely pod hnízdem, vysmeknuvše se náhodou krmícím ptákům.

Když konečně v prvních dnech červnových mláďata hromadně opouštějí hnízda, celý les ozývá se špaččím škrtáním, všude na větvích třepetají se křidélka o potravu žadonících. A hned na to nastanou delší výlety do polí a luk Vždy dál a dál zavádějí přes den rodiče své potomky, aby je pak rázem opustili. Na noc ještě do konce června zalétají jednotlivé skupiny, v něž se vždy několik rodinek spojí, do lesa k odpočinku. Ale od té doby na dobro dávají lesu vale. Jen tu a tam ještě některý pár znovu hnízdí, což však ve zdejší krajině jest vzácností. Mladí i staří spojili se mezi tím v obrovská hejna, jež podnikají teď výlety na mnoho kilometrů do okolí a na noc jako na povel shromažďují se v rákosinách rybníčku chropíňského (viz u racka). Jest nepředstavitelno, jaké spousty pohltí v těch dnech rákosina rybníku. Se západem slunce hejno za hejnem. 50—100—300—500 i více rázem přišumí přes luka a mizí v rákosí. Statisíce přenocuje jich tam v červenci, srpnu a září. Od tohoto měsíce pozorovati úbytek a koncem října už jen tu a tam nějaké hejnko zapadá. Les opustili tou dobou na dobro. Nápadno jest, že třešňové aleje v okolí města

málo jimi trpí; zdá se, že tam, kde mají k pastvě dostatek vlhkých luk a polí, málo se starají o ovoce. Tím větší pak mají význam pro polní a lesní hospodářství, což oceniti může jen ten, kdo viděl spousty špačků denně při práci.

72. Oriolus oriolus (L.) — Žluva obecná.

Znaky druhové: Samec sytě žlutý, křídla, uzdička a ocas (z velké části) černý. Samice a mladý pták na vrchu jako čížek zelení, na spodině bělavi, po bocích podélné čárky. Velikost skoro kosa.

Ve všech lesích i větších stromořadích. Velmi hojně v arcibiskupském parku, v Horním lese a v Zámečku. Nejnižší hnízdo 3 m. vysoko. Ve druhé polovici července ztrácejí se staří, v první polovici srpna možno na zrajících morušich v sadech zastihnouti celé výpravy mladých ptáků (Hertlov), kteří se při tom obzvlášť tiše chovají. Současně sotva uvidíme na jednom stromě 2—3, obyčejně jednoho a když ten uletí, ukáže se opět nový. Ježto jak jsem počítal v létě r. 1894, po 10 dní průměrem stejný počet přiletěl a odletěl, jde as o domácí ptáky a ne cizí v tahu. Krmil jsem mladé housenkami bekyň a bourovců, při čemž znamenitě prospívali a pozoroval krmící páry často, jak sbírali na stromech těmito škůdci zachvácených.

73. Nucifraga caryocatactes (L.) — Ořešník.

Znaky druhové: V těle trochu slabší sojky. Zobák rovný, protáhle kuželovitý. Barva černohnědá s bílými skvrnami.

V listopadu i prosinci několikrát střelen a pozorován (Zámeček, Trávnický les).

74. Garrulus glandarius (L.) — Sojka obecná.

Znaky druhové: Krovky ručních letek modře, černě a bíle kropenaté. Celková barva narudle šedá, ocas černý.

Celkem málo hojná. Ne snad, že by povaha krajiny jí nevyhovovala, nýbrž pro intensivní pronásledování personálem lesním. V celém Horním lese na př. v r. 1905 zjistil jsem pouze jedinou rodinku. Ptáci byli tak plaší a opatrní, že bylo pravým uměním na dostřel se přiblížiti. I obvyklého lomození a švitoření

se varovali přicházejíce ve více navštěvované části lesní. Není sice co litovati tohoto pleniče hnízd ptačích, ale přece jen neradi bychom ho nadobro v lese postrádali.

75. Pica pica (L.) — Straka.

Znaky druhové: Ocas dlouhý, černý, kovově lesklý, spodní prsa a lopatky bílé, ostatek černá.

Ještě vzácnější sojky, a to z týchž příčin. Zřídka podaří se jí svého nápadného a už v březnu, kdy stromy jsou ještě holé, tak patrného hnízda uchrániti. Na podzim pozorovati přírůstek, patrně s hor. V Horním lese r. 1905 jedna rodina.

76 Colaeus monedula (L.) — Kavka.[1])

Znaky druhové: Témě, křídla, záda a ocas černé, spodina černošedá, po stranách krku světlešedý límec. Velikost holuba.

V okolí kroměřížském jest pouze jedna veliká osada kavčí, na tisíce kusů čítající, a to v Zámečku právě na oněch dubech, na kterých nejhojněji hnízdí špačci. Jinak jen po různu některý pár hnízdí, jako na topolech, stomořadí u parku, v parku samém, v trávnickém lese a na věžích. Ptáci této veliké osady mají svá určitá loviště. Jen velmi vzácně vidíme je jinde sbírati než na padlině mezi Kroměřížem, Zámečkem a Hvězdou. Skoro $^3/_4$ všech přezimují. Již v Horním lese a okolních polích jen náhodou některé zatoulané hejnko na podzim nebo v zimě se vyskytne.

77. Corvus cornix L. Vrána popelavá.

Znaky druhové: Hlava, hrdlo, křídla a ocas černé, ostatek popelavé.

Ještě vzácnější než sojka a straka. Jen náhodou při neobyčejné opatrnosti podaří se jí hnízdo vyvésti. Pozoroval jsem párek hnízdící v Horním lese v r. 1905. Prvé hnízdo bylo jim zničeno hned z jara; vystavěli si tedy nové as v polovici května, a to tak opatrně, že ani bedlivý hajný o nich nevěděl. Materiál hnízdní snášeli z daleka a často viděl jsem ještě za šera ranního s polí nositi haluzky a stébla. Přes den jakoby se propadli. V polovici června

[1]) Na Hané říká se vulgárně kavce, havranu a vráně dohromady „kavoň“.

ozvala se poprvé mláďata. Hnízdo bylo v nejvyšší koruně dubu tak umístěno, že od spodu bylo neviditelno, hlavně pro husté koruny sousedních nižších stromů. Jen asi na 200 kroků s pole bylo je možno sklem pozorovati. Je skutečně těžko pochopiti, jak mláďata vykrmili. Po celý den nebylo po nich ani stopy, a přece v posledních dnech červnových zastihl jsem celou rodinu, ze 4 mladých a obou starých, za ranního šera na krajním dubu lesa. Na to nadobro vystěhovala se do polí a jen někdy, a to za úplné téměř tmy ozvalo se dušené „krá—krá" do lesa k odpočinku táhnoucích chytrých ptáků. Jen jednou byl bych mohl puškou jim ublížiti, a to, když ona mláďata vyvedli, ale bylo mi líto tak chytrých a důmyslných ptáků, po nichž rozhněvaný strážce lesa, s biologií ptačí trochu na štíru jsoucí, marně celé léto pátral.

V zimě, patrně přírůstkem s hor a od severu v malých hejnech s havrany. Semialbino ve sbírce gymn. česk. z Nové Vsi 1891.

78. Corvus frugilegus L. — Havran polní.

Znaky druhové: Protáhlý, velmi zašpičatělý zobák, jen 2 cm. vysoký při kořeni, alespoň tak dlouhý, jako běhák. Ocas zaokrouhlený; drobná pérka na hlavě a záhlaví sametově jemná (ne ostře konturovaná). Celý černý s modrým a fialovým leskem. Dospělý pták má okolí kořene zobáku nahé.

V létě nadobro schází. V zimě — už od listopadu — hojně na polích.

79. Lanius minor Gm. — Ťuhýk menší.

Lok.: všechny druhy: strakoši n. hlaváči.

Znaky druhové: Vrch těla popelavý, spodina bílá, čelo černé; na černém křídle jediná bílá skvrna.

Jen jednou na ovocném stromě u Hráze zahlédl jsem 1 ex. (srpen 1898). Dle mých zkušeností zde nehnízdí, až níže po Moravě (na př. u Hradiště) jest obecným.

80. Lanius excubitor L. — Ťuhýk šedý, veliký.

Znaky druhové: Jako předešlý, avšak čelo bělavé, na křídle několik bílých skvrn. Velikost skoro drozdí.

Lesní p. Zlámal zastřelil ho několikráte v zimě. Sám pozoroval jsem ho tou dobou několikráte.

81. Lanius senator L. — Ťuhýk rudohlavý.

Znaky druhové: Vrch černý, spodina bílá, v záhlaví rezavé pole.

Lesní p. Zlámal pozoroval ho ve skupině dubů před myslivnou (Trávník). Sám jsem ho nespatřil, (rovněž jako t. menší vyskytá se již u Napajedel a Hradiště).

82. Lanius collurio L. — Ťuhýk obecný.

Znaky druhové: Na křídle není patrných bílých skvrn. Hřbet rezavý; okem temná páska. Samec na hlavě a kostřeci popelavý. Samice a mládě světle rezavošedí, napříč šupinkovaní.

Všude na příhodných místech hojný. Hnízdí i sídlí jak na polních křoviskách, tak v lesních pasekách; neschází někdy dokonce i v zavřeném lese při průsecích.

Snad se ani nepamatuji, že bych byl ve zdejší krajině nalezl nějakou větší zásobárnu ťuhýčí. Tu a tam na trní nějaký čmelák je všechno. Též se mi zdá, že zdejší ťuhýci vyznačují se nevelkou krvelačností. Mimo šarvátky při hnízdech, kde vůbec jsou ptáci vždy dráždivějšími a mimo několik proháněk mezi větvemi nemám (pro zdejší kraj!) důkazů o loupeživosti ťuhýčí. Ba naopak! V dutině vrby na okraji mé zahrady, ale tak, co by ťuhýk pohodlně hlavou dosáhl, hnízdil v r. 1905 jako každoročně párek rehků zahradních. Na vrbě sousední as 20 kroků vzdálené v koruně párek ťuhýků. Právě když rehkové vyváděli, líhli se ťuhýkům mladí, takže největší spotřeba potravy u ťuhýků nespadala v dobu mladých rehků. Rehkové statečně odháněli ťuhýky od hnízda a veškerá mláďata vyvedli a odchovali. Jalové jsou povídačky, že na př. by mohl křivku (!) *) přemoci, nebo že by za 5 dní v kleci zardousil a částečně sežral 7 pěnkavovitých ptáků, **) mezi nimiž i statečného rváče, jako je jikavec! Je jisto, že, může-li, ťuhýk slabšího ptáka nešetří. Ale ježto ptactvo není jedinou a hlavní jeho potravou, nevěnuje jeho lovu celou svou sílu; nezdařil-li

*) Naumann, nov. vyd. IV. 149. (Leu).

**) Ibid. táž stránka (Floericke).

se útok hned na poprvé, raději se zase posadí na keř a čeká na hmyz. Na zajatých a léta chovaných seznal jsem, že maso syrové jest nutným doplňkem jejich stolu, ale že není třeba, aby bylo mimo hmyzí potravu dodáváno pravidelně denně, nýbrž jen v delších obdobích. Již vyspěním mláďat vzata jest ťuhýkům možnost loviti ptáky, a jest jim spokojiti se myšmi jako přídavkem hmyzí kuchyně. Pod oblíbenými stanovišti ťuhýků sbíral jsem co rok vývržky a číselně vyjádřeno jen 15% ze všech obsahovalo kůstky myší a chlupy, 5% zjistitelné zbytky ptačí. Moji zajatci nevšímali si celých ptáků mrtvých a požírali ochotně jen podávané kousky masa. Se živými ve velké voliéře se snášeli až na malé rvačky, ve kterých nebyli vždy vítězi. Ptáka velikosti pěnkavy nezabil žádný z nich. Sýkora koňadra mezi tyže zkušebné ptáky puštěná do dvou dnů na smrt poranila pěnici vlaskou a zabila čížka, *) sama teprv pátý den jsouc v zajetí.

83. Muscicapa grisola L. — Lejsek šedý.

Lok.: muchálek.

Znaky druhové: Vrch těla jako myš šedivý, spodina kalně bělavá, po bocích podélné čárkování.

Roztroušeně všude obecný, nikde hojný. Již koncem června počne hnutí mezi lejsky, a tu nacházíme je někdy i ve větši společnosti. Zvlášť za větrných dní hledajíce závětří, aby volně mohli loviti, objevují se po 10—15 exemplářích v některém chráněném díle lesa nebo sadu. Počátkem srpna zároveň s lejsky černohlavými ukazují se rádi na vybíhajících z lesa cípech, aby několik dní pobyli a na dobro zmizeli. Od 15. září jsem jich už neviděl.

84. Muscicapa atricapilla L. — Lejsek černohlavý.

Znaky druhové: Na ručních letkách složeného křídla neviděti bílých skvrn. U samce i záhlaví černé.

V arcibiskupském parku viděl jsem z jara 1900 a 1902 po jednom těchto ptáků.

---

*) Přidružil jsem ke 2 masákům čížka, pěnkavu, pěnici vlaskou, zvonka a 2 budníčky. Mimo oněm dvěma budníčkům nikomu neublížili. Jak masáci, tak ostatní ptáci byli asi 4 neděle v zajetí. Sdružení trvalo týden.

85. Muscicapa collaris Bchst. — Lejsek bělokrký.

Znaky druhové: I při složeném křídle prosvítá na ručních letkách bílá skvrna. U samce límeček bílý.

Pořídku v parcích i lesích, ale každoročně. Tak v r. 1905 hnízdily 2 páry v parku, 1 v Horním lese.

86. Ampelis garrulus (L.) — Brkoslav.

Znaky druhové: Rudošedý s chocholkou na hlavě; brky loketních letek ukončeny červenými destičkami.

Dle svědectví lesního personálu občas v zimě ne příliš hojně, chybíť v kraji dostatek zimních bobulí.

87. Hirundo rustica L. — Vlaštovka.

Znaky druhové: Celý vrch těla černý, čelo a hrdlo rudohnědé. Krajní péra ocasní vybíhají v úzké, dlouhé hroty.

V městě i na vesnicích hojná. Hlavní shromaždiště v létě a na podzim: rákosiny rybníčku chropíňského; mimo to i vrboví při řekách.

88. Chelidonaria urbica (L.) — Jiříček, jiřička.

Znaky druhové: Vrch těla černý, kostřec a celá spodina bílá. Prsty a nohy bíle opeřené.

Ve městě hojná, na venkově jen ve výstavnějších vesnicích obecná.

89. Clivicola riparia (L.) — Břehule.

Znaky druhové: Vrch těla šedohnědý, spodina bílá. Nejmenší z našich vlaštovkovitých.

Několik málo hnízd poblíž miňůvského mostu. V červnu a červenci málo patrná; v srpnu časem hojně mezi vlaštovkami a jiřičkami u řeky, zvlášť u splavu. Některé tou dobou zalétají daleko do polí; tak lovilo několik kusů na konci lesa břestského 12. srpna 1904, kde kolem není vody a počátkem srpna 1905 několik kusů po několik dní z večera kolem mého zahradního domku (asi 10 min. od řeky).

90. Apus apus (L.) — Rorýs.

Znaky druhové: Celý černohnědý, hrdlo světlé.

Ve městech na věžích a vyšších budovách, jinak jen velmi po skrovnu na vesnicích. Odlet pravidelný ze dne 8. na 9. srpna v noci. Ale ještě 11. září 1900, 25. srpna 1901, 11. září 1902, 28., 29. srpna a 5. září 1903, 1. září 1905 zaznamenávám jednotlivé ptáky nebo malé skupiny od severu.

91. Caprimulgus europaeus L. — Lelek kozodoj.

Znaky druhové (a rodové): Tlama daleko za oči rozevřená. zobáček slaboučký; střední péra ocasní jemným vlnkováním zdobená, záhlaví jemně linováno. Velikost kukačky.

V době hnízdění slyšel a zastihl jsem ho jen na dvou místech: v zámeckém parku (kde ho pozoroval i Kašpar) a ve Hvězdě. Zda v parku hnízdí, nevím, a spíše bych pochyboval, ale ve Hvězdě hnízdí bezpečně; přinesenyť mi odtamtud jeho dvě vejce v polovici června 1898. Ve všech ostatních lesích neodpovídá vlhká, snadno zaplavitelná půda jeho potřebám hnízdním. V r. 1905 nalezl jsem více než polovici skořepiny jeho vejce pod osamělým dubem v poli u Skaštic, kam ho patrně zanesla vrána. Pozoruhodno jest, že ke Hvězdě vzdušnou linií z toho místa jest dobrých 9 km, patrně tedy pocházelo vejce z větší blízkosti, a to, jak se domnívám, z poněkud suššího lesa břestského (as $^1/_2$ km), kdež jsem ho však z jara rovněž neslyšel ani neviděl. Koncem dubna a počátkem května nezřídka zastihneme ho i v sadech a na nejrůznějších místech lesa. V srpnu za teplých večerů toulá se velmi široko. Tak kolem stájí v arcib. parku časem i 3—4 se za veřer ukáží, ba viděl jsem ho v tu dobu loviti i nad samým náměstím.

92. Picus viridis L. — Žluna zelená.

Znaky druhové: Hlavní barva zelená; celý vrch hlavy na černošedé půdě živě karmínový.

Obecná, ale ne příliš hojná ve všech lesích i polních a lučních skupinách větších stromů.

93. Picus canus Gm. — Žluna šedá.

Znaky druhové: Hlava u samce jen na čele červená, u samice celá šedá.

V soukromé sbírce viděl jsem 1 exemplář, ale nevím bezpečně, je-li z okolí.

94. Dendrocopus maior (L.) — Strakapoud veliký.

Znaky druhové: Černě, bíle a červeně strakatý. Hřbet a kostřec černé. Sytá červeň na břiše a spodních krovkách ocasních netáhne se po bocích.

Tento datel jest obecným v nejbližším okolí města, ve Hvězdě, v Chropíňském lese a lese Břestském. V okolí Zámečku a Trávníka vystřídává ho následující. Všichni strakapoudi, kteří, pokud jsem pozoroval, navštívili mou zahradu u Horního lesa, náleželi tomuto druhu. Rovněž po celém lese Horním a vůbec Chropíňském s jinými jsem se nesetkal.

95. Dendrocopus medius (L.) — Strakapoud prostřední.

Znaky druhové: Jemně růžová červeň břišní táhne se po obou bocích a zabírá velkou část spodiny těla. Zobák trochu něžnější než u předešlého. Po bocích zřetelné podélné čárkování. Peří na hlavě a krku jakoby hedvábné. O něco menší než předešlý.

Zámeček a les Trávnický činí ostrůvek, kde datel tento hojně se vyskytá. Pan MUC. Karásek pozoroval v r. 1905 pouze tohoto datla v lese Trávnickém. Lesní p. Zlámal rovněž potvrzuje, že ve zmíněném lese je strakapoud velký vzácností.

96. Dendrocopus minor (L.) — Stráček, datel nejmenší.

Znaky druhové: Velikost vrabce. Černě a bíle strakatý, červená barva pouze na temeni samcově, ostatek nic červeného.

Ne příliš hojně, ale ve všech lesích a větších sadech. Od července toulá se krajem a ukazuje se velmi nepravidelně.

97. Dryocopus martius (L.) — Datel černý.

V nižině chybí; jen v zimě prý časem se ukáže. Slyšel a viděl jsem ho pouze jednou u Kostelan, z jara r. 1894. Ve sbírce česk. gymn. 1885.

98. Jynx torquilla L. — Krutihlav.

Znaky druhové: Dva prsty ku předu, dva na zad. Od záhlaví na hřbet se táhne hnědočerná páska. Na ocase pět hnědočerných klikatých pásek na příč.

Všude v nížině a z části i v podhoří obecný. Hlavním hnízdištěm jeho jsou vykotlané vrby, ať již v lese nebo na lukách. Každoročně ve vrbách při mé zahradě. R. 1905 vyletěla mláďata 1. července a již za tři dny zmizeli staří a mladí ještě as týden potulovali se po zahradě, samostatně již se živíce. Hnízdo rok co rok umístěno jest ve vrbě ve výši 2 m, a to otvorem k samé cestě. Je to velmi prostranná kotlina, do níž možno pohodlně rukou sáhnouti, a vlastní dutinka hnízdní je až v jejím cípu. V r. 1903 vyplašeni byli mladí předčasně nezbedníky a jen jedno mládě méně dospělé zůstalo ve hnízdě. Šest vylétnuvších ještě několik dní bylo krmeno ve větvích, sedmé nalezl jsem za několik dní hladem zahynulé ve hnízdě. Více než 8 vajec, resp. mladých, ve zdejším kraji jsem dosud nenalezl.*)

99. Alcedo ispida L. — Ledňáček.

Znaky druhové (pro naše poměry): Na kratičkých, měkkých nožkách koralové barvy srůstá zevní a prostřední prst až ke druhému, vnitřní s prostředním až k prvému kloubu. Modrozelený s rudohnědými prsy.

Ne příliš hojný, ale všude při Moravě a Bečvě. V dobách záplavy daleko u polních příkopů. Hnízdo ve hlinitém břehu v Zámečku.

100. Coracias garrula L. — Mandelík.

Lok.: Modrák.

Znaky druhové: Hlavní barva modrozelená, hřbet skořicový. Křídla na vnitřní straně lazurová. Velikost kavky.

---

*) Jsou věrohodné zápisy o 14 mladých!

Překrásný tento pták sídlí v jediné, trochu rozčleněné osadě v Zámečku. Právě poblíž místa, kde na vysokých dubech jsou obrovské kolonie špačků a kavek, je několik, hlouběji v lese při několika světlinách opět několik hnízd. Jako kavky nejspíše k jihu a jihozápadu za potravou vylétají, objevuje se mandelík nejspíše na severu lesa, nejhojněji na polích hulínských a bylanských. Z úhelníku zavřeného silnicí hulínskou, tlumačovskou a řekou Moravou zřídka vystupuje. Něčeho jiného než brouků, kobylek, cvrčků a krtonožek jsem v jeho žaludku nenalezl.

101. Upupa epops L. — Dudek.

Znaky druhové: (Zobák uzoučký, ohebný, delší hlavy; na hlavě v kolo rozložitelná chocholka z dvojí řady pérek.) Letky i ocas černé s širokými bílými páskami.

Vzácný. Dle lesního p. Zlámala hnízdí na loukách u Kvasic.

102. Cuculus canorus L. — Kukačka.

Znaky druhové: (Všeobecně známá. Záměna nesnadná.)

Ve všech lesích obecná, i v zámeckém parku často. Zajímavé pěstouny pozoroval jsem 3. srpna ve své zahradě u Hor. lesa. Párek úpolníků vodil — či spíše se dal voditi — úplně vzletnou kukačkou. Po tři dny zdržovala se rodina v sadě a nocovala — alespoň kukačka, zda též úpolníci, nemohl jsem rozeznat — na dubě na kraji lesa. Pták byl tak důvěřivý, že bez obtíží bylo možno na 10 kroků se přiblížit a viděl jsem jasně, jak úpolníci pilně krmili. Mezi 145 druhy ptáků, v jichž hnízdech dosud vejce kukaččí bylo nalezeno, jistě dobrých 50 není schopno mladou kukačku vychovati a mezi zbývajícími úpolník skutečně kukačku vychovavší jest rozhodně zvláštním zjevem. Tím také jasně vyniká, že úpolník, může-li kukačku vyhlídati, musí se nutně jen živočišnou stravou živiti a to ještě kukaččímu organismu přiměřenou, tedy velkou většinou housenkami (viz u úpolníka). Hlavním hostitelem kukačky ve zdejším okrsku, ježto červenka nehojně se vyskytuje, jest pěnice popelavá a konipas.

Rudou samici viděl jsem jen jednou.

103. Falco peregrinus Tunst. — Sokol stěhovavý.

Znaky druhové: Velikost asi slepice (malé); dlouhá úzká křídla složena sahají skoro ke konci ocasu. Oko temné, jeho okolí černé; na zobáku vroubek.

Ne příliš hojně z jara, na podzim a v zimě. Nejzajímavější jest případ, kdy dospělá samice zastřelena u Kvasic počátkem srpna (1905. lesní Zlamal). Tamtéž v r. 1903 doba?) samec uloven na výra. O vánocích 1899 ulovil jsem na polích za Kotojedy nápadně velikou samici, skvostně vybarvenou. Délka celková: 51 r = 115, k = 37, o = 17·5, až na ocas tedy délky o 2 rp 1 cm větší než maximum v nov. vyd. Naumanna uvedené. Pták letěl nízko nad zemí směrem ke „Hvězdě", ale zpozorovav hejno holubů na poli, stočil se do úvozu, chtěje je rázem překvapiti. Jen tak podařilo se mi nadskočiti mu na druhém konci úvozu. V žaludku měl peří a kůstky koroptví.

104. Falco subbuteo L. — Ostříž.

Znaky druhové: Na zobáku vroubek. Ozobí a kroužky oční modravé, později žluté; prsty dlouhé a tenké. Velikost poštolky.

Každoročně hnízdí, ale ne hojně. Tak zjistil jsem hnízdo dosud v Horním lese (na dubě as 30 m), v Zámečku, Oboře, Chropíňském lese. Mladí vyvedeni v Horním lese dne 20. července 1904.[1]) Vejce (1 kus) v soukromé sbírce z okolí 41·3 × 33·3.

Od polovice července vídáme zvláště večer a ráno jednotlivé letošní ptáky loviti vlaštovky. K večernímu sletu vlaštovek na rybníček chropíňský dostavují se z pravidla 1—2 ptáci. Před několika roky pozoroval jsem ostříže nad řekou loviciho — vážky.

105. Falco aesalon Tunst. — Dřemlík.

Znaky druhové: Na zobáku vroubek. Trochu menší ostříže; křídla nedosahují konce ocasu.

V zimě a na podzim dle zpráv lesníků pravidelně. O vánocích 1899 vybarvený pták na hrušni v městské zahradě.

106. Cerchneis tinnunculus (L.) — Poštolka.

Znaky druhové: Na zobáku vroubek. Ozobí a nohy žluté; drápy černé, prsty krátké, masité. Velikost hrdličky.

---

[1]) Již o 4 neděle dříve obdržel jsem vyvedené z okolí Brna téhož roku.

Nejhojnější dravec. Přese vše bezhlavé pronásledování pohnízdí ročně několik párů na starých dubech v Zámečku, v Hor. nim lese, na Trávnicku, v „Oboře" a ve břestském lese. V pozdějších měsících letních mladí tvoří stálou štafáž nad poli a lukami.

Rozměry násady 19./5. 1901 : 40 × 30, 41 × 30, 41 × 30, 38 × 29, 40 × 24. Zbarvení normální.

Obsah žaludku: v 11 případech zkoumaných (v srpnu až září) jen myši a hmyz.

107. Accipiter nisus (L.) — Krahujec.

Znaky druhové: Velikost samice jako holuba dom., samce jako hrdličky. Zobák bez vroubku, oko žluté, slož. křídla sahají jen ke kořeni dlouhého ocasu. Běháky a prsty nápadně tenké a dlouhé.

Pravidelně hnízdí. V roce 1903 nalezl jsem hnízdo v Hor. lese as 15 m vysoko na jilmu. Právě vyvedená mláďata r. 1901 tamtéž. Obsah žaludku 5 ulovených: ♀ juv. v srpnu úpolník a strnad, ♀ ad. v červenci: strnad, ♂ juv. v červenci: sýkora koňadra, ♀ juv. v září: žaludek prázdný, ♀ juv. v září: něco málo peří a holeň, snad úpolničí. Lesní pan Zlámal otvíral ♀ z jara a nalezl rovněž strnada.

V době, kdy sedá na vejcích, chová se nesmírně tiše a vzácnou náhodou zahlédneme staré ptáky. V době krmení mladí brzo prozradí hnízdo neustálým pískáním. Nejsnáze ho ulovíme, a to mladé ptáky v červenci, kdy sedávají po ranním lovu, v hodinách předpoledních na vysokých dubech a čas od času dávají se slyšeti svým jednoslabičným kvílivým hlasem.

108. Astur palumbarius (L.) — Jestřáb.

Znaky druhové: Velikost slepice; zobák bez vroubku, oko žluté, složená křídla sahají něco přes kořen ocasu. Kol ozobí chloupky.

Vzácný v okolí.

Hnízda neznám; z doslechu nelze souditi, ježto bývá od neznalých i s káni a včelojedem zaměňován. Na podzim a v zimě časem chycen do koše (Zámeček, Trávnický les). Sám pozoroval jsem ho jen na podzim 1900 na polích Hulínských a ulovil do-

spělou samici na průseku ve „Hvězdě", kde právě bažanta trhala. Tento pták byl churav, plíce ukazovaly hojné uzlíčky tuberkulosní a svalstvo redukováno takřka na kostru; byl právě v přepeřování (srpen 1901), a to velmi chorobném. Některá místa byla takřka holá (ohbí ramen), jinde pisky nepukající zavíraly už skoro vyvinutá péra. *)

109. Pernis apivorus (L.) — Včelojed.

Znaky druhové: Trochu štíhlejší káně. Kol koutků a pod okem vejčitá tuhá pírka (ne vousky jako u káně).

Všude u lesníků znám. Dle mého náhledu hnízdí asi na 3 místech. Vyvedená mláďata (2) ještě v ochraně starých zastihl jsem počátkem srpna 1904 v Zámečku. K dotazům sdělováno mi bylo, že počet jeho vajec nalezen byl průměrem 3 kusy. Ježto však (mimo nezaručenou zprávu Naumannovu) ve vší kritické literatuře shledal jsem se s číslem 2 a sám dvě mláďata pozoroval, bude i ve zdejším kraji tomu tak, jako jinde. Personál lesní všude ho zná a jak jsem se přesvědčil i v letu rozlišuje od káně, ale — právě tak nemilosrdně pronásleduje jako ještě nevinnější káni! Mladé i staré vídal jsem každoročně v červenci a srpnu. Tři kusy střelené koncem srpna 1905 měly v žaludku kaši z medu, voštin a čmeláků — ani pírka ptačího.

110. Archibuteo lagopus (Brünn.) — Káně rousná.

Znaky druhové: Trochu větší káně lesní; běháky až k prstům na nártu opeřeny, na konci ocasu zřetelný černý pruh bíle lemovaný.

V tahu hojná na všech polích, jak do set sahající výkazy o hubení „škodné" dosvědčují.

111. Aquila pomarina C. L. Br. — Orel křiklavý malý

Znaky druhové: Asi jako káně veliký; rezavá skvrna v záhlaví. Nohy opeřené až k prstům; ocas bez temného pruhu ke konci.

---

*) V lednickém lese (již. Mor.) před několika lety chytil nádeník sesláblého jestřába do ruky. Týž žil u mne as 8 dní, nejevil plachosti a pravidelně až do posledka žral. Plíce jeho byly rovněž zničeny tuberkulosou.

Uloven roku 1887 p. Matzenaurem v Zámečku (Ornis 1889, Jahr. b. 1887).

Dle ústního sdělení a popisu p. lesního Zlámala několikrát z jara pozorován v okolí Nové Vsi. Ve sbírce gymn. českého z Kvasic 1888. R. 1905 zastřeleny na Kroměřížsku 2 kusy, jeden v květnu, druhý v červenci. Dle toho zdá se, že snad i hnízdí.

112. Circus aeruginosus (L.) — Pochop.

Znaky druhové: Štíhlejší a menší káně. Kol očí závoj. Běháky nápadně dlouhé; mladý pták kaštanově hnědý, na hlavě **žlutavý**; dospělý: a) samice jako předešlý s **bělavou** hlavou, b) samec světle šedoplavý, podélně skvrnitý, zvlášť na hlavě.*) U dospělých oko žluté, u mladých světle hnědé.

Pravidelně objevuje se v pozdním létě zvlášť u rybníčku chropiňského. Dat o hnízdění nemám. Dle tvrzení personálu lesního přicházejí pochopové na rybníček chropiňský hlavně až v měsíci srpnu, a tu prý pozorováno za jedno odpoledne až 5 exemplářů, jeden po druhém, kteří přicházejíce od severozápadu prohledali rybník a zmizeli přes luka na jih. Jako protějšek k tomuto pozorování uvádím svoje. Jeden z hajných v chropiňském lese referoval mi, že pravidelně kolem šesté hodiny odpolední prolétá velký dravec nad řekou směrem proti vodě. Na čekané přesvědčil jsem se, že to je pochop — ale ne jeden, nýbrž tři, a to v krátké době za sebou. Sotva jeden zmizel za obzorem, objevil se druhý a pohyboval se skoro touž drahou jakou předešlý. Současně došla mne zpráva, že až v nejzazším cípu revíru t. zv. lese břestském objevují se odpoledne as před šestou velcí dravci, nesmírně opatrní, prolétnou nevysoko po pasekách a přes pole zaměřují k Hornímu lesu. Pohlédneme-li na mapu, shledáme, že ptáci tito vykonávali skoro pravidelně v touž hodinu prohlídku svého revíru drahou, jež rovnala se skoro elipse. Ti, které já jsem vídal, byli vesměs mladí, temně hnědě zbarvení ptáci se žlutou hlavou, a když po dlouhé námaze podařilo se mi po několika dnech (dne 3. srpna 1903) jednoho uloviti, nebyl to žádný z mých známých, nýbrž — dospělá samice, snad asi dvouletá, jež nejevila dosud

*) Čím starší, tím světlejší; i samice v stáří blíží se zbarvením k samci, poznáme ji však i zevně po značnějších rozměrech.

ani stopy po přepeřování. Z opotřebovaného peří dalo se souditi, že hnízdila. — Ke konci srpna (27.), kdy ptáci téměř z kraje vymizeli, spatřil jsem as na 200 kroků krásně vybarveného samce s bělavým ocasem. Od toho data ztratili se na dobro. Ač celé dny zdržoval jsem se v lese, přec nebyl bych měl o hostech ani zdání bez cizího upozornění, náhodou nikdy v určitý kruh jejich výletů v pravý čas nevstoupiv. Z toho možno souditi, jak neúplné jsou naše zprávy faunistické a jak mnoho ještě pilné práce zbývá, má-li být podán obraz kraje, i když jde o větší a nápadnější druhy.

113. Circus pygargus (L.) — Moták.

Znaky druhové: Trochu slabší pochopa. Závoj málo zřetelný, z předu přerušený. Letky zevně až ke čtvrté, vnitř až ke druhé súženy; třetí nejdelší. Nejdelší loketní péra a jich krovky stejně dlouhé.

Pořídku. Sám jsem ho nezastihl. Ve sbírce lesního p. Zahradníka v Taberkách dospělý samec.

114. Nisaetus pennatus (Gm.) — Orel nejmenší.

Znaky druhové: Trochu menší káně; na lopatkách po bílé skvrně.

Nalézám jedinou poznámku Zahradníkovu (Orn. Jhrb. 1892, str. 204.), že uloven byl u Nové Vsi.

115. Strix flammea L. — Sova pálená.

Znaky druhové: Oko temné, na sovu poměrně malé; velikost holuba. Prsty skoro nahé, jen spoře brvami pokryté.

Hnízdí na věži a půdách zámku, v senicích „Horních a dolních zahrad“ *) a po nějakém párku skoro ve všech vesnicích. Na půdě mého zahradního domku po léta hnízdívala; od doby, kdy krov byl obnoven a část nová přistavěna, zmizela. V r. 1900 nalezl jsem tamtéž v létě v jednom koutě čerstvé stopy jejího

*) „Horní a dolní zahrady“ nazývají se ovocné sady s obývacími domky a hosp. staveními, táhnoucí se po levém břehu řeky Moravy od Trávníku až k Plešovci.

hnízdění a zároveň v druhém vyvedené — dle odhozených slupek a opotřebení hnízda soudě — hnízdo rehka zahradního a konečně — právě druhou násadu obsahující hnízdo úpolníka! Podle všech známek i úpolník již jednou pohnízdil a tak patrně všechny tři páry ptáků svorně sdílely jednu půdu a užívaly jednoho výletu, okénka, co by holub prošel.

Vývržky, jež kolem svrchu zmíněného hnízda ležely, obsahovaly skoro vesměs zbytky myší a hmyzu (zvláště chroustů), jen nepatrně kostí ptačích (snad úpolničích). Těsně kolem hnízda tisnil se upěchovaný a výkaly prosycený val z nespotřebovaných zbytků myších, v němž nebylo ptačího pírka, ale za to množství rozpůlených a nesežraných chroustů.

116. Athene noctua Retr. — Sýček, kulich.

Místně: Ťuhýk.

Znaky druhové: Velikost hrdličky, oči žluté, kulatá hlava bez oušek.

Nejhojnější sova v okrsku. Hlavním sídlem jsou jí duté vrby, jež jednak lemují luční příkopy a hrázky, jednak tvoří malé lesíky na vlhkých lesních loučkách. V druhé řadě hnízdí i ve městě samém. Staré zdi bývalých hradeb, jež nadobro zastaveny jsou novými budovami, poskytují mu v bývalých střílnách vhodná hnízdiště. Bez okolků usedá za bílého dne na střechy domů a viděl jsem kol čtvrté hodiny odpolední, jak přeletěl ulici, usadil se na římsu okenní prvního poschodí a odtud s účastí díval se na pohřební průvod kolem se ubírající. Ve vývržcích ve zmíněných hradbách nasbíraných převládají zbytky vrabců a myší. Vejce z hradeb měřilo 34×28·3 mm.

Zkoušel jsem u zajatých, která potrava jest jim nejmilejší. Výsledky dají se as tak sestavit: 1. drobní ptáci, a to pokud možno čerství. Již ptáci velikosti drozda zůstávají delší dobu ležet a teprv za velkého hladu bývá z nich užrána hlava, později ostatek. Celá hrdlička divoká zůstala skoro vždy úplně nepovšimnuta. Z drobných ptáků stejně chutě požíváni hmyzožravci jako zrnojedi. Pták živý až do velikosti drozda býval až na malé výjimky nejdéle za hodinu zadáven. Před větším obyčejně kulich ustoupil a s divokou hrdličkou žil zcela po přátelsku. 2. Myši bez výjimky hned zadáveny, ale často pohozeny. Za hladu vždy úplně sežrány. Před živým potkanem jevili kulichové nesmírný strach. Krtek

živý i mrtvý zůstal nepovšimnut. Rozkouskovaný potkan sežrán, krtek pohozen. 3. Ze hmyzu nejspíše přijaty kobylky, a to i největší. Tvrdí brouci, zvláště zapáchající, jako na př. střevlíci nevšimnuti. Chrousti zprvu hltavě požíráni, později nevšímáni. 4. Ptactvo vodní a bahenní i rozkouskované nepovšimnuto Tak zahynul za mé nepřítomnosti hladem kulich, jemuž předložen rozkouskovaný racek. 5. Čerstvé hovězí maso přijímáno ochotně, ale při delším krmení neztrávené vyvrhováno. Obaleno do kostní moučky a peří hodí se jako stálá potrava. Maso telecí a vepřové požíváno jen v největším hladu. Co se postění dotýče, není kulich takovým mistrem jako ostatní sovy. Již po dvoudenním postu seslábne, že snadno nastává katarrh zažívacího ústrojí a z něho následující vysilení. Nejlépe krmíme, předložíme-li ptáku každý druhý den 2—3 čerstvé vrabce najednou. Zdravý, přirozenou stravou krmený kulich nepije, ale rád se časem vykoupá.

117. Asio otus (L.) — Kalous.

Znaky druhové: Velikost hřivnáče; nad očima chocholky vždy vztýčené, velké oči pomerančové.

Bezpečně jen ve „Hvězdě" zjištěn hnízdící. Hnízdo na nevysoké jedli, kde v polovici června 1903 čtyři mladé vybrány. Sám zastal jsem ho jen jednou o koroptvím honě v srpnu 1899, kdy dva ptáci vyletěli ze skupiny topolů v poli u Těšnovic. Lesnímu personálu znám.

118. Asio accipitrimus (Pall.) — Pustovka.

Znaky druhové: Velmi podobná předešlé i stejně veliká; chvostky nad očima však nepatrné, jen výjimkou vztýčené; oko žluté, poměrně malé; okolí oka čistě černé.

Každoročně, dle doslechu, v polích na podzim bývá zastižena.

119. Syrnium aluco (L.) — Puštík, sova obecná.

Znaky druhové: Velikost slepice (v těle slabší!): hlava nápadně veliká a načechraná bez oušek oko nápadně veliké, temné.

Po různu, ne příliš hojně. Zastihl jsem ji pouze v Zámečku a v Horním lese. O hnízdění nevím. V červenci nalezneme časem charakteristická její péra, při pelichání ztracená, v místech, kde jsme po léta o ní nevěděli. Lesní personál ji horlivě pronásleduje, a to právem (z jeho stanoviska!); sám nalezl jsem v jejím žaludku (z jiné lokality) zbytky vzrostlého bažanta.

120. Pissorhina scops (L.) — Výreček.

Znaky druhové: Menší sýčka, nad očima ouška z peří.

Jen sporé poznámky; tak Kašpar (30. září r. 1840), Heinrich, Zahradník, Čapek (1892 Mitth. d. orn. Ver., Wien).

121. Columba palumbus L. — Hřivnáč.

Lok.: Velký holub.

Znaky druhové: Na křídle blízko předního okraje veliká táhlá skvrna bílá. Značně větší holuba domácího.

Hojný v lesích i v zámeckém parku. Holubi tito ukazují dvojí povahu. V zámeckém parku hnízdí ročně mnoho párů, jež nic si nevšímají navštěvovatelů a bez ostychu své milostné hry provádějí — rozhodně však ostýchají se sletovati, byť i na rozsáhlé trávníky. Jedno hnízdo bývalo po léta na stromě těsně u vedlejšího vchodu (jehož do nedávna za hlavní užíváno) asi tři metry vysoko na větvi, jež klonila se nad hlavní cestu, takže denně a zvlášť ve svátek spousty lidí tudy prošlo, což holuby nikterak nevyrušovalo. Naopak zase v lesích pozorujeme, že jen tam hojně hnízdí a nocují, kde se jim dostává úplného klidu. Na polích a v lesích jest tento holub z nejnedůvěřivějších ptáků, obzvlášť v pozdnějším létě. Zahájená část lesa trávnického, kam mimo personál lesní nikdo nedochází, jest nejmilejším jejich hnízdištěm a místem odpočinku. Již v Zámečku, rovněž zahájeném, ale živějším, jsou k nesrovnání vzácnější a v lese Horním hrají už dokonce na skrývačku. I k mladým holubům v tomto lese, jenž jest nejméně pokojným ze všech ostatních, stěží možno se přikrásti. V celém Horním lese, jenž jinak holubům těmto jest velmi příhodný, nehnízdí více párů než v arcib. parku, který jest několikrát menší.

Prvé vejce kolem 20. dubna (výjimkou v parku r. 1900 v polovici dubna); několik dní stará mláďata (dle pozorování p. MUC. Karáska) ještě dne 8. září 1905 v Trávníku. Na starých dubech v Trávníku pozoroval týž pán celé kolonie, až 10 hnízd na jednom stromě.

122. Columba oenas L. — Doupňák.

Lok.: Malý holub.

Znaky druhové: Celý makově šedý, nic bílého v peří. Velikost slabšího domácího holuba.

Daleko vzácnější předešlého. Jen na Trávnicku spoře a v Zámečku.

123. Turtur turtur (L.) — Hrdlička divoká.

Znaky druhové: Mimo dvě střední všechna péra ocasní mají na konci bílé skvrny. Velikost hrdličky krotké.

Ve všech lesích i v parku obecná, nikde příliš hojná, nejhojnější ještě na Trávnicku. Mláďata líhnou se kolem 4. června, kolem 20. června prvé mládě na pastvě. Nejnižší hnízdo $1^1/_2$ m vysoko v přehustém křoví trnkovém, umořeném přerostlým mlázím, takže bylo téměř bez listí a hnízdo už z dálky viditelno.

124. Coturnix coturnix (L.) — Křepelka.

Znaky druhové: (Všeobecně známa.)

Pořídku na vlhčích polích. Nejspíše ještě mezi Kotojedy a místy na Hulínsku.

125. Perdix perdix (L.) — Koroptev.

Lok.: Kurotva.

Znaky druhové: (Všeobecně známa.)

Všude v polích a řidších otevřených pasekách hojně hnízdí. Nejlepší revíry: Kvasicko, Skašticko a Hulínsko. Bohužel jsou některé a právě nejbohatší revíry bezhlavě vytloukány.

126. Phasianus colchicus L. — Bažant kolchický.

Znaky známy. Odrůda t. zv. bažanta českého nemá (u ♂) bílého proužku na rozhraní modré a rudé barvy na krku. U nás

často do revírů zaváděný Ph. torquatus se širokým bílým límcem a zelenavě naběhlým kostřecem ve zdejších revírech neznám. Odrůdy bledé (Ph. c. subalbidus) jsem neviděl. Ježto slípky se šetří, nezřídka vyskytují se staré kohoutobarvé; taková ve sbírce gymn. z Nové Vsi.

Hojně pěstovaná zvěř ve všech lesích nížiny. Směrem k Nové Vsi (do kopců) vzácněji a samostatněji.

Kříženec tetřívka a bažanta vycpaný v krom. gymnasiu uloven byl 1885 v Kostelanech (Schwalbe 1887 č. 11).

127. Tetrao tetrix L. — Tetřívek.

Znaky známy.

V lesích u Kostelan a dále na jih k Buchlovu nehojně.

128. Ardea cinerea L. — Volavka popelavá.

Znaky druhové: Vrch těla popelavý, spodina bílá, na krku řádky černavých teček.

V pozdním létě zastavují se toulající se většinou mladí ptáci, zvlášt na Trávnicku a v Zámečku na lesních loužích, nocujíce pak na suchých vrcholcích dubů. (Srpen 1905 2 mladší kusy p. lesní Zlámal.) Nehnízdí.

129. Ardea purpurea L. — Volavka červená.

Znaky druhové: V každém šatě proniká rezavohnědá barva, nejvíce na krku a u dospělých.

Několikrát střelena. (Zlámal.)

130. Ardetta minuta (L.) — Bukač malý.

Znaky druhové: Holeň až k patě opeřena, velikost hrdličky.

Obyčejný hnízdoš v Zámečku a Trávnickém lese. V r. 1905 hnízdil v tomto několik kroků od myslivny.

131. Botaurus stellaris (L.) — Bukač veliký.

Znaky druhové: Peří rudohnědé a černošedě páskované a žíhané, soví jemnosti.[1]) Velikost vrány (zdá se však větší).

---

[1]) Zbarvením i jakostí upomíná na výří.

Častěji střelen. V r. 1894 slyšel jsem houkání jeho na lukách těšnovických.

132. Nycticorax nycticorax (L.) — Bukač noční.

Znaky druhové: Křídla popelavá, hřbet kovově černý (dosp.), celé tělo na hnědošedé půdě bíle kropenaté (mladý). Trochu menší předešlého.

Jako upomínkou na bývalé doby, kdy místo bařinám vyrvaných polí a několikrát do roka sečených luk prostíraly se po celém poříčí Moravy bahnité lesy, dostavuje se časem ještě v okolí kroměřížské tento pěkný pták. Kašpar zastihl ho i v arcib. parku, lesní p. Zlámal zastřelil a pozoroval několikrát na Trávnicku.

133. Ciconia ciconia (L.) — Čáp bílý.

Znaky druhové: (Všeobecně známý.)

V době stěhování v březnu a dubnu, červenci a srpnu velmi často ve velikých hejnech přeletuje i se zastaví. Nehnízdí.

134. Ciconia nigra (L.) — Čáp černý.

Znaky druhové: Černohnědý s kovovým leskem, jen prsa bílá.

Několikrát uloven.

135. Fulica atra L. — Lyska černá.

Znaky druhové: Dospělí břidlicově černí, lysinka bílá; mladí olivově šedočerní. Plovací blána obloučkovitě dle článků rozepjata.

Ne příliš hojně, ale všude na větších loužích (Chropiň, Zámeček, Trávník).

136. Gallinula chloropus (L.) — Slípka zelenonohá.

Znaky druhové: Spodní krycí péra ocasní s kraje bílá, ve středu černá. Prsty velmi dlouhé, se širokými šlapadly.

Všude i na menších loužích, ale ne příliš hojně.

137. Ortygometra porzana (L.) — Chřástal kropenatý.

Znaky druhové: Velikost křepelky. Hlavní barva olivověhnědá, po stranách krku bílé krapičky.

Zastal jsem rodinku na rybníčku chropíňském v červnu 1894. Lesnímu personálu znám.

138. Crex crex (L.) — Chřástal polní.

Znaky druhové: Velikost hrdličky. Vrch křídla rudohnědý. Zobák krátký.

Všude obecný, ale nehojný. Hnízdo s vejci typu modravého, podélně skvrnitými, vysečeno počátkem června 1905, několik kroků od mého sadu ve směsce. Viděl jsem jen jediné rozbité už vejce z násady (prý) 11 kusů. Samec ještě dlouho se ozýva, po té v nejbližším okolí, a tu jsa churav a nemaje spánku, sledoval jsem po dvě noci jeho „zpěv". Od 8. hodiny večerní neustal ve svém stejnoměrném tempu — až snad na 3—4minutové pomlčky až do 7. hodiny ranní a to po obě noci! Přes den ozval se jen nahodile a na krátko. Jemu odpovídal as $^1/_2$ km dále kamarád, ale ten nebyl tak vytrvalý a často až na $^1/_2$ hod. se zamlčel.

139. Rallus aquaticus L. — Chřástal vodní.

Znaky druhové: Boky černé, bíle páskované. Zobák delší hlavy, slabě dolu zahnutý (skoro rovný), tenký.

Na rybníčku chropíňském, Trávnicku. Dosti vzácně.

140. Vanellus vanellus (L.) — Čejka.

Znaky druhové: Ocas u kořene bílý, ostatek (až na dvě krajní zcela bílá péra) černý; krovky jeho obojí živě rezavé.

Bývaly as doby, kdy čejka hojně bydlívala v okolí kroměřížském, dnes dostavuje se jen v nehojných párech. A když opozděnými mrazy z jara jich mnoho pohyne, pak trvá dlouho, než zase se stav vzpamatuje. Tak pohubily březnové mrazy r. 1902 téměř veškeré čejky a v r. 1903 nebylo téměř ani jediné viděti. (I špačkové toho roku velice utrpěli.) Nejspíše ještě vyskytuje se a hnízdí na lukách u Záhlinic, Trávníka a u Chropíně.

141. Charadrius hiaticula L. — Kulík písečný.

Znaky druhové: Přední půle zobáku černá, kořenní žlutá. Nohy žluté. Asi jako drozd v těle.

Nehojně z jara a později v létě v okolí Miňůvek a Zámečku. Soudím, že sotva asi hnízdí; neníť útvar řeky svými hlinitými příkrými břehy příhodným.

142. Oedicnemus oedicnemus (L.) — Dytík.

Znaky druhové: Zbarvení na skřivaní upomínající, na složeném křídle dva bílé pruhy. (Nohy v patách nápadně silné, běhák 7—8 cm, velikost hřivnáče, veliké, žluté oko.)

Zastřelen několikrát o honech v létě. Posledně r. 1900 u Těšnovic. Krajina není příhodná k jeho hnízdění.

143. Totanus pugnax (L.) — Jespák bojovný.

Znaky druhové: Prostřední péra ocasní se širokými temnými pruhy, krajní tři jednobarvě šedá. Střední pruh na kostrci šedý, jemně světleji vlnkovaný, boky kostrce bílé. (Samec jako hrdlička, samice jako kvíčala veliká.)

Každoročně od polovice srpna v hejnech prohání se na lučinách a loužích podél toku řeky. Z jara vzácně.

144. Tringoides hypoleucos (L.) — Písík obecný.

Znaky druhové: Zevní prapor nejkrajnějších per ocasních bílý, jen nepatrně někdy se stopami skvrn u špičky. (Zobáček teničký, rovný, maličko delší hlavy.) Velikost silného skřivana.

Při Moravě, Bečvě i menších přítocích obecný. Hnízdí na kraji lesním, někdy až 20 kroků od vody.

145. Totanus glareola (L.) — Vodouš bahní.

Znaky druhové: Střední péra ocasní bíle a černě páskovaná, první letka ruční s bílým ostnem. Velikost předešlého. (Zobák zřetelně delší hlavy.)

Na loužích u Zámečku a Trávníka. Zastihl jsem ho jen od srpna.

146. Totanus ochropus (L.) — Vodouš kropenatý.

Znaky druhové: Kořen ocasu čistě bílý, konce středních per úzce černě a bíle páskované. Ostny všech letek temně hnědé. (Podobný předešlému, ale velikosti drozda.)

Na zarostlých lesních loužích potuluje se dlouho do zimy. Několikráte zastal jsem též pár, který na mne dorážel, kol do kola lesem prolétaje a ozývaje se svým kvílivým hlasem. Možno tedy s jistotou přijati, že zde hnízdí jak v Zámečku tak v lese Chropíňském. Ze všech vodoušů jest nejméně ostražitým, a pamatujeme-li si dobře místo, kam zapadl, snadno se mu v ochraně křoví a trávy přiblížíme na několik kroků. Již v srpnu bývají tito vodouši tak vykrmeni, že trochu rozstřelený exemplář nemožno takřka ani stáhnouti. Zajetí zvyká jako ostatní vodouši velmi snadno, a již druhého dne dal se na křídle lehce postřelený do předložené potravy. Upravil jsem mu světlou kolnu za byt, kde brzo se uzdravil a denně koupal a brodil ve veliké plechové míse. Klidně snesl, vešel-li kdo opatrně do kolny, pobíhal jen nepříliš rychle kolem stěn nebo se zastavil v koutku a bedlivě každé hnutí příchozího pozoroval. Za 14 dní v poledne otevřel jsem kolnu a vodouš vyběhl na dvůr, rozhlédl se a rovnou zamířil letem k nedalekému zarostlému, tou dobou vodou naplněnému příkopu. Večer téhož dne vyplašil jsem ho od téhož příkopu a druhý den sotva se šeřilo stál na dvorku prohlížeje si zavřenou kolnu. Chtěl jsem opatrně kolnu otevříti, ale vodouš, zpozorovav mne, uletěl a již se nevrátil. Krmil jsem ho žížalami, slimáky, sekaným masem hovězím a tvarohem. Ještě několik dní zaváněla kolna jeho pižmovým zápachem.

147. Totanus totanus (L.) — Vodouš rudonohý.

Znaky druhové: Kořenová polovice zobáku a nohy oranžové, křídlo vespod (vnitř) čistě bílé.

Na otevřených bažinách lučních u Záhlinic a ještě v r. 1898 u Kotojed (kde od té doby schází) hnízdil vždy nějaký pár.

148. Totanus littoreus (L.) — Vodouš šedý.

Znaky druhové: Zobák slabě vzhůru prohnutý. Celková délka (od špičky zobáku až ke špičce ocasu) 30·5—34·2 cm. Nepatrně menší hrdličky. Vrch těla šedý, bíle žíhaný.

Jen jednou, dne 8. září 1900, zastřelil jsem ho při lučním příkopě u Skaštic.

149. Numenius arcuatus (L.) — Koliha velká.

Znaky druhové: Kachnobarvá. Velikost: statnější vrány. [Zobák obloukovitě dolu sehnutý, 10 - 16 cm. dlouhý.] Téme rezavé černohnědě skvrnité.

Několikrát v srpnu a září slyšel i viděl jsem kolihy na Hulínsku a u Břestu na polích.

150. Gallinago gallinago (L.) — Sluka otavní, bekasina.

Znaky druhové: Střední krovky křídelní mají úzké, šedožlutavé, obyčejně v půli rozdělené skvrny na špičkách. V zaokrouhleném (obyč. 14. perém) ocase jen zevní kraj a krátká špička krajního péra bílá.

Ve druhé polovici srpna a v září obecná na všech vlhkých lukách. Dle domněnky personálu lesního prý i hnízdí (?).

151. Gallinago gallinula (L.) — Kozlík.

Znaky druhové: Dvanáctiperý ocas zašpičatělý, obě prostřední péra delší ostatních. Velikost sotva drozdí.

Každoročně střelena.

152. Scolopax rusticula L. — Sluka lesní.

Znaky druhové: Na temeni černé a rezavé příčné pásky. Velikost koroptve.

Jen v hornatině na jih od Kostelan zapadává a u Bunče prý i hnízdí (již za okrskem pozorovacím). Velmi vzácně u Rataj.

153. Anser fabalis (Lath.) — Husa rolní.

Znaky druhové: Zobák černý, kolem kořene oranžový prstének, nohy oranžové. Složená křídla sahají značně za konec ocasu. Menší husy domácí.

Velmi vzácně při stěhování v zimě se staví.

154. Anas boschas L. — Kachna divoká.

Lok.: Kachna divoká, březňačka.

Hojný hnízdoš.

Znaky druhové: Zobák špinavě zelenavý, zrcadlo veliké fialové, modrozeleně lesklé, vrchem i spodem černou a pak bílou páskou ohraničené.

Měřené 3 exempláře měly: 1. $d = 56{\cdot}5$, $k = 26$ (dosp. ♂ v srpnu). 2. $d = 56{\cdot}7$, $k = ?$ (dosp. ♂ v červenci, váha = 1·30 kg.) 3. $d = 44$, $k = 22$ (zvlášť malý exemplář ♀ v červenci). Celkem malé míry. V zimě 1895 měl jsem v rukou velmi velikého kačera, jenž však, jak se zdá, byl křížencem (viz níže).

Kachna divoká nevymizí po celý rok z okolí. Hlavním jich shromaždištěm v zimě jsou rybníčky arcibiskupského parku, kde se jich často až několik set v jediném hejně objevuje. Tam také i hnízdí na chráněných ostrůvcích a v zákoutích méně přístupných. Největší počet vajec zjistil jsem 14, nejmenší 6. Nezřídka nalezl jsem odložená vejce mimo hnízdo. Jednou dokonce objevilo se kachní vejce vedle dvou labutích v labutím hnízdě. Veškerá hnízda byla hustě vystlána prachem a obyčejně jen z materiálu v nejbližším okolí sehnaného vyrobena. Nejrannější mláďata pozoroval jsem 17 dubna 1898, a to už asi týden stará. Byla jen čtyři, tři normální, jedno značně větší, černé s bílými skvrnami na hlavě. Patrně produkt křížení, o čemž více se zmíním níže. Přijmeme-li dobu sezení as 22—29 dní,*) bylo poslední vejce sneseno jistě před koncem března. Naproti tomu nalezl jsem ještě 30. dubna 1899 teprve silně nasezená vejce, počtem 12. Ve zmíněném parku možno zcela nerušeně sledovati výchovu mláďat, ježto matky zvyklé prochazečům vodí své pokolení žebrotou až na navštěvované cesty. S nesmírnou arci opatrností, krk stále do výše vzpřímen, ohlédají okolí po nebezpečí, zvlášť bystře chvílemi s nahnutou hlavou jedním okem vyšetřujíce oblohu. Předhozenou však potravu pokud možno v rychlosti pohlcují samy, i ze zobáčků svých svěřenců ji vyškubujíce! Hlavní lovy konají se na lučinách parku, při čemž nikdy jsem neviděl, aby snad matka nalezenou potravu svým dětem ukazovala a pak jim ji přenechala. Co kdo nalezne, je jeho, a pohyblivost drobných mláďat při shledávání hmyzu a červů jest obdivuhodnou. Jako rtuťové kuličky rozbíhají

*) Dle různých autorů; svých pozorování nemám.

se na vše strany, vyšetřují každou skulinku a vyskakují dokonce velmi obratně po létajícím hmyzu.

Zajímavým zjevem jsou kříženci v tomto parku. Z domácích kachen chovány tu americké kachny pižmové a mimo některé méně hojné odrůdy ještě tak zv. sametky, černé s kovovým leskem nebo černé a bílé, i čistě bílé velikosti asi kachny divoké. Právě tyto velmi pohyblivé a dokonce i slušně létající sametky, které se daleko od drůbežárny po rybníčcích potulují, seznámily se s divokými kachnami a možno, zvlášť z jara viděti párky, kde samec je třeba divoký kačer a samička sametka. Jich kříženci dávají zřetelně poznati své rodiče. Tak viděl jsem černého kačera se zelenou hlavou, kachnu s černým pláštíkem, nevybarvené mládě bíle, hnědě a černě strakaté. Nejnápadnějším ze svých záznamů uvádím příklad, kde samice divoká vodila již skoro létajících pět mláďat po samci patrně bílé sametce. Jedno mládě mělo bílou hlavu, ostatek celé kachnobarvé, *) druhé bylo bíle a hnědě strakaté, třetí čistě bílé, ostatní kachnobarvé s nepatrnými bílými skvrnami. Toto čistě bílé mládě mne nejvíce zajímalo. Požádal jsem zřízence zahrady, aby je nepustili se zřetele — ale, jak to z pravidla bývá, více jsem se o něm, bydle tehdy ve Val. Meziříčí, ničeho bezpečného nedověděl. Jen tentýž rok o vánocích doslechl jsem, že na rybníčku u Chropíně zastřelena byla čistě bílá kachna divoká. Kam se dostala a byla-li vůbec zachována, jsem nezvěděl. Snad to bylo ono mládě, jehož otcem patrně byla čistě bílá sametka. Ještě na jednu bílou kachnu — ne albína, měla temné oči a temný zobák — v témže parku se pamatuji z r. 1896. Potulovala se na podzim po parku dobře létajíc, pak zmizela. Nápadno jest, že tito míšenci takřka nadobro vymizeli a dnešní dobou (v r. 1905) nespatřil jsem ani jediného. I stav divokých kachen na rybníčcích parkových poklesl zároveň se zmenšením počtu domácích kachen. Zda se s výsledkem potkalo křížení divokých kachen a kachen pižmových, nemám dokladů, ač často jsem pozoroval nerovné párky, na př. mohutného černobílého kačera pížmového divokou kachnu důsledně provázejícího. Zdá se, že tyto dva druhy jsou již příliš navzájem odchylnými.**)

---

*) Užívám tohoto označení, jde-li o zbarvení, jako má samice kachny divoké.

**) Naumann vyslovuje dokonce i pochybnost (Nov. vyd. X. p. 38) o naprosté jistotě, že naše kachna domácí jest přímým potomkem kachny divoké.

Mimo rybničky parkové hnízdí kachny divoké zvlášť při rybníčku chropíňském, porůznu v chropíňském lese, hojněji v Zámečku a trávnickém lese. Jsou to jistě už jenom zbytky oněch obrovských osad, které tisícihlavými hejny zásobovaly okolí Kroměřížské v dobách, ve kterých veškeré níže položené polnosti bývaly rybníky a bařinami a kdy bahnité lesy okolí Kroměřížského v nepřerušovaném pruhu provázely břehy moravské.

155. Anas penelope L. — Hvízdák.

Znaky druhové: Malý zobáček modravý, nohy šedé. Zrcadlo u samce temně zelené, nahoře i dole černě lemované, poslední jeho péro bílé; u samice temně šedé, bělavě lemované, poslední jeho péro bílé.

Časem střelena (Chropiň).

156. Anas strepera L. — Kopřivka.

Znaky druhové: Černý zobák jen u samice a mláděte je po bocích trochu nažloutlý; nohy rudě žluté s černavými blanami. Zrcadlo v zadu bělošedé, v předu temně šedé, na spodu černě vroubeno, pak bíle lemováno.

Dle tvrzení personálu lesního hnízdí prý na loužích u Zámečku a Trávníka. V létě často se ukazuje.

157. Anas querquedula L. — Čírka modrá.

Znaky druhové: Zobák černý, nohy šedé. Malé zrcadlo temně hnědošedé, slabě zeleně lesklé, nahoře i dole bílou linií ohraničené. Velikost holuba.

Jen vzácně. Osamělý kačer objevil se 20. července 1903 na zaplavených polích u Horního lesa.

158. Anas crecca L. — Čírka obecná.

Znaky druhové: Zobák a nohy jako u předešlé. Veliké zrcadlo v předu sametově černé, v zadu krásně zelené, dole úzce bíle, nahoře široce bíle a rezavě lemované. O málo menší předešlé.

Po kachně divoké nejhojnější kachna. Hnízdí u Zámečku, Trávníka, Chropíně.

159. U Kvasic a Kroměříže v r. 1885 zastřelena (2 kusy) kachna americká (Anas sponsa); byli to as uprchlíci ze zajetí nebo přímí jejich potomci.

160. Anas acuta L. — Ostralka.

Znaky druhové: Zrcadlo u samce měďobarvé, na vrchu rezavým, dole černým, bíle ohraničeným pruhem lemované, u samice světle žluto a šedohnědé. Prostřední péra ocasní vybíhají v dlouhé špičky. O málo menší kachny divoké.

V soukromých sbírkách z okolí (Chropíň, rybníček v arcibiskupském parku).

161. Spatula clypeata (L.) — Lžičák.

Znaky druhové: Lžicovitý zobák, delší hlavy, na rozšířeném místě i širší hlavy, nápadně vyklenutý dá ho poznati ode všech našich kachen. Velikost kopřivky.

Několikrát zastřelen při letních honech mladý. Dospělého kačera, jenž už z dáli barvami svítí a obyčejně na volné vodě se drží, takže těžko ho přehlédnout, jsem nikdy ve zdejším okolí neviděl.

162. Fuligula nyroca (Güld.) — Polák malý.

Znaky druhové: Hlava a krk hnědorudý nebo hnědý, zrcadlo bílé, na spodu černohnědě ohraničené. Oko u dospělých s bílou duhovkou.

Samice v zimě (v lednu) r. 1894 do rukou chycená byla mi přinesena.

163. Oidemia fusca (L.) — Kachna hnědá.

Znaky druhové: Zrcadlo bílé; nad nozdrami dvojitý hrbol. Celá hnědá až černá.

V okolí ulovena. (Orn. Jahrb. 1892).

164. Mergus albellus L. — Morčák bílý.

165. Mergus serrator L. — Morčák prostřední.

166. Mergus merganser L. — Morčák velký.

Všechny tři druhy dle záznamů zvěře a dle ústního sdělení personálu již zastřeleny.

167. Sterna hirundo L. — Rybák obecný.

Lok.: mořská vlaštovka.

Jen při stěhování a to nehojně.

Druhové znaky: Nohy a zobák temně šarlatové. Špice zobáku zřetelně a vysoko černá; temný pruh na vnitřním praporu prvních letek 7 cm od špičky 4—5 mm široký; běhák 17·5—20·5 mm, delší prostředního prstu (bez drápu).

Na chropíňském rybníce v květnu a srpnu. 14./V. 98 nad rybníčkem v krom. parku. 1 ex. 21./V. 99. Dva kusy na ryb. chropíňském.

168. Larus ridibundus L. — Racek chechtavý.

Lok. Rybářka.

Význačný pták okrsku.

Znaky druhové: Ostny obou prvých letek až na černou špičku bílé.

Krajní hodnoty měr: a) dospělí ptáci: d = 31·5 — 38·0, r = 84·0 — 99·0, k = 29·3 — 33, o = 10·0 — 11·0 (10 ex.), b) podzimní ptáci: d = 30·7 — 35·0, r = 82·9 — 88·0, k = 24·8 — 28·0, o = 9·5 — 10·5 (6 ex.)

Příchod kolem 6. března, kdy několik jednotlivců se dostaví a zase zmizí. Prvé značnější objevení kolem polovice března, do 20. t. m. obyčejně všichni na místě. Do konce března rozdělí se páry a kolem 6. dubna obyčejně první vejce. Koncem května první vzletní rackové, do konce června hnízdiště opuštěno. Toto nachází se na malém rybníčku těsně u městečka Chropíně ležícím, hustě na západ a sever rákosím zarostlém. Od západu protahuje se rákosina zevarem, ostřicí, zblochanem a sítím promísená, hluboko jazykovitě do středu rybníka a na tomto místě leží osada. Dle odhadu p. nadlesního Rollera hnízdí tam na 10.000 párů. Hnízda leží tak těsně při sobě, že se okraji dotýkají. Zprvu složena jsou z odumřelých stonků rákosí a jiných vodních rostlin, později doplétány okraje jich čerstvou travou z luk přinesenou

a v době prvé senoseče bývají hojně olemována senem. Leží na strništi loňského rákosí velmi pevně, ač celá půda ze zetlivajících zbytků rostlinných vytvořena jest tak houpavá a bořivá, že nesnese kroku dospělé osoby. Když během dubna a května rostlinstvo vzroste, proroste i mezi hnízdy a až na krajní je zakryje.

Počet vajec skoro výhradně 3, vzácnější jen 2. Kde nalezneme 4, jistě snášely dvě samice. Typus celkem stejný — až na různé skvrnění. Barva průměrem temnější vajec odjinud mi známých. Jako zvláštnost připomínám, že jsem nalezl r. 1898 již z dálky nápadné vejce lysky černé v jednom z krajních hnízd, kam je matka bezpochyby z nouze snesla. Největší míra as 30 ohledaných ex.: 56·3 × 38·2, nejmenší 51 × 35 mm. Odchylný exemplář z r. 1898 měřil 56·3 × 30·2, tedy vejce skoro válcovité, barvy normální.

Pobyt všech individuí hnízdících trvá od počátku března až do konce června, tedy celkem 4 měsíce. V této době živí se, až na nepatrné výjimky, živočišnou, na polích a lukách sbíranou potravou. Žaludek 16 ex. v této době ohledaných obsahoval nejhojněji zbytky brouků a larev (Ferronia, Harpalus, Amara, Zabrus, Sphodrus, Carabus, Silpha, Necrophorus, Staphylinus, Geotrupes, Anomala, Trichius, Cantharis, Melolontha, Blaps, Chrysomela a množství nezřetelných), krtonožek, cvrčků, kobylek, housenek (Agrotis) a mravenců (Formica fusca). Červi (Lumbricus), měkkýši (Limax, Succinea), korýši (Oniscus), stonožky méně často. Jen ve dvou případech nepatrné zbytky kostiček drobných ryb (srpen). Tři exempláře ulovené koncem srpna 1904 měly jen rybičky v žaludku (Carassius) sesbírané patrně ve vysychajících polních strouhách. Zastřeleny z malého hejna, jež pozdě večer na noclech vracelo se k rybníčku chropíňskému v době, kdy už za dne jen velmi vzácně racek v okolí se objeví. Nad Moravou zastřelil jsem v září 1900 racka, jenž zřetelně lovem létajícího hmyzu se zabýval a v žaludku měl dobře poznatelnou směs komárů a tiplic.*)

Hlavní výprava za potravou děje se v hodinách ranních as do desáté, kdy všechna pole a luka na 10—15 km v okolí rybníčka jsou jimi navštěvována. Nejhojněji shromažďují se ve vlhčích

*) Rohweder pozoroval racky lapající rojící se mravence.

nížinách moravských, a vyleje-li se voda nebo prší-li déle, že se nízké polohy zaplaví, pak v nepřehledných hejnech shromažďují se na takových krmištích, kde vyplavení členovci při okrajích louží jsou jim snadnou kořistí. Kol poledne je malá přestávka a jen při krmení mláďat vidíme rodiče hojněji nad poli. Odpoledne výpravy počínají na novo. Po 5—10 paprskovitě od rybníka — za klidného počasí ve veliké výši veslují často až za obzor, potkávajíce se s podobnými výpravami už z loviště se vracejícími. Nápadno, že v nejbližším okolí rybníka málo loví. Některé dny jakoby vymizeli nebo objevují se jen ve výši stále určitým směrem. I senoseče řídí jejich proudy. Na pokosených lukách shromažďují se právě v tak velikých hejnech jako u louží, majíce zde k disposici všechen hmyz, jenž obýval mezi stébly trávy a pro tu chvíli zbaven je úkrytu. Na strniska obilná neradi zapadají, patrně ostré hroty pahýlů stébelných raní jim jemné blány plovací.*) Způsob lovu jest dvojí. Ve vlhkých dobách loví jen drobnými krůčky se procházejíce a se země sbírajíce. Za slunečna létají nízko nad roli a stočíce se náhle kořist seberou. Je-li větší, na krátko i usednou. K polednímu odpočinku shromažďují se na rybníce, pospávajíce a plujíce, druhdy do veliké výše se zvedajíce, takže sotva oku jsou patrni a za křiku kroužíce. Když v polovici června první mladí ptáci objevili se už několik km daleko od hnízdiště, přenocuje část dospělých v polích. Nejraději k tomu volí kupy jetele, vyvýšené hrázky polní, ale i prostě posečená luka nebo úhory. Každou chvíli v noci slyšíme pak jejich hlasy, jimiž jednotlivé skupiny dorozumívají se s ostatními. Do úplného sešeření mihají se jejich křídla nad poli a za prvního ranního šera už zase plují vzduchem. Ve druhé polovici června stále řídnou řady dospělých doplňovány mladými ptáky, kteří ještě obratnosti svých rodičů si neosvojili a výhradně po zemi se procházejíce loví. Rovněž dají k sobě dojíti na 20—15 kroků, kdežto dospělí nesnesou sedíce přiblížení na dostřel. Již z větší dálky rozeznáváme ptáka mladého od dospělého po kratším zavalitějším těle (následkem volnějšího držení peří), kratších tupých křídel, volnějšího a váhavějšího letu bez ostrých zatáček. Ve větší blízkosti prozradí mládě světlá hlava a černý proužek na příč konce

*) Racky s poraněnými plovacími blanami a otoky jsem měl několikráte v ruce.

ocasního. Hnědě skvrnité zbarvení hřbetu skoro mizí již počátkem července. Podle souhlasných zpráv nejlepších ornithologů dospívá racek chechtavý až ve stáří dvou let, kdy prý teprve z jara dostane obvyklou těmně hnědou čapku svatebního roucha.*) Mně nepodařilo se nikdy mezi hejny jarních ptáků vypátrati loňská, tedy ještě temněhnědou čepičkou neznamenaná mláďata. Kde se tato prohánějí? Bylo by záhodno, aby věci větší pozornost věnovali, kdo mají denní příležitost k pozorování. Ani mezi hejny nespářených ptáků potulujících se nad bažinami kolem Lednice v jižní Moravě nepozoroval jsem z jara nedobarvených exemplářů. Počátkem července nadobro zmizí rackové z polí celého okolí kroměřížského jako hojná stafáž, jen náhodou v několika málo exemplářích a po dlouhé vždy době se objevujíce. Pak ale nesbírají po polích, nýbrž vždy buď vysoko ve vzduchu táhnou či nad řekou loví.

V zajetí lze je snadno udržeti. Vychoval jsem dvě mláďata sotva den stará mravenčími kuklami a kousky syrového masa. Hlavní podmínkou bylo suché bydliště a teplo, což při ptácích na vodě vylíhlých ve vlhkých hnízdech sedících je nápadno. Mladí chovaní na slabě zvlhlém seně byť i v teple zahynuli. Zprvu brali výše zmíněná mláďata potravu z úst, později ze sevřené hrsti.**) Ve stáří čtyř neděl, kdy už s prvními pokusy létacími počali, žrali všechny odpadky živočišné, spokojujíce se jednak se zbytky z klecí mých hmyzožravců, jednak pohlcujíce rozsekané vnitřnosti drůbeže a drobné nebo větší rozsekané ryby. Časté koupání a plování jest jim nutností, sice ochuraví na nohy. Zajímavo jest, že jeden více než čtyři léta v zajetí chovaný exemplář nenabyl hnědé čapky na hlavě, maje místa příslušná pouze hnědými pérky prostříknuta, a to po celý rok stejnoměrně.

---

*) Mladý pták jest nejprve na bílé půdě více méně temno- a světlohnědě skvrnitý, hlava bílá s několika temnými skvrnami. Na konci ocasu příčný černohnědý pruh. Během leta objeví se na hřbetě modrošedý nádech. Ve druhém roce jest hlava ještě světlá, ale beze skvrn, záda čistě šedá, spodina bílá. Letní šat dospělého: Hlava s temněhnědou čepičkou, záda šedá, špičky křídel černé, ostatek bílý.

**) Mladí krmeni bývají podobně jako holubi z volete, později jim staří přinesenou potravu vyvrhují před zobák.

Zprávy Kommisse pro přírodovědecké prozkoumání Moravy.
Oddělení zoologické, čís. 4.

Ptactvo okolí lanštorfského.

Zaznamenal Josef Dostál, učitel v Lanštorfě.

(Předloženo 6. února 1906.)

Nejjižnější cíp Moravy, jižně od měst Podivína a Hodonína, je jistě z našich krajin ptactvem nejbohatších. Jest to nížina v poříčí řek Moravy a Dyje, jež bývá i několikráte do roka zmíněnými řekami zaplavována. Morava i Dyje protékají tu mnoha rameny s břehy ponejvíce nízkými, ano místy jest hladina vody výše než okolí.

Řeky vystoupivší z břehů, zůstavují na rozsáhlých lukách i v lesích svého poříčí hojně jezírek a kaluží porostlých rákosím a jinými vodními rostlinami, a poskytují tak vhodný útulek a hnízdiště vodnímu ptactvu. Mnohá tato jezírka ani za nejteplejšího léta nevysýchají. Jelikož na některé louky po dlouhou dobu nelze ani vkročiti, může hnízdění býti nerušeno, a ptactvo rádo místa ta vyhledává.

Lesy jsou listnaté, převládá v nich dub. Jest v nich mnoho palouků, někdy dosti rozsáhlých, s jednotlivými starými duby; duby o průměru 1·5 m i více nejsou nikterak vzácností. Koruna většiny z nich bývá proschlá a mnohé dutiny ve větvích i pahýlech ulomených větví poskytují ptákům vhodná hnízdiště. Hojnost jmelových bobulí udržuje tu v zimě mnoho ptáků *drozdovitých*, roku 1903/4 po celou zimu i hojně *brkoslavů*.

Jehličnatých lesů tu není, i scházejí ovšem ptáci výhradně v jehličnatých lesích se zdržující.

K vůli bažantům, jichž tu hojně, udržuje se vždy část lesa jako houština, propletená téměř neproniknutelně divokým chmelem a jinými rostlinami. Lesy jsou zvláště v době hnízdění bažantů pečlivě hájeny, takže hnízdění je nerušeno.

V poli pak jsou remízy s hustým, nízkým porostem, rovněž vítaný útulek ptáků.

Na hranicích moravsko-rakouských je několik rybníků, na nichž se zdržuje a hnízdí dosti ptactva vodního, jež rádo vyhledává močály a louže na lukách v celém okolí.

Zvěří neobyčejně bohaté revíry lákají různé dravce, z nichž někteří se tu zdržují celé zimní období.

Jelikož některé ptáky se nám podaří zjistiti v krajině jen náhodou, je jisto, že seznam tento není úplný. Jsou to zvláště *Lamellirostres* a *Grallae*, jichž seznam bude nutno ještě postupem času doplňovati.

Výklad znamení: ob. = obecný, řid. = dosti řídký, vz. = vzácný, st. = pták stálý, mg. = stěhovavý, pr. = výjimkou na průtahu, hn. = hnízdí.

Raptatores.

Strigidae:

Strix flammea L. — Ob.-st.-hn. V žaludku jen myši a hmyz.

Glaucidium noctua (Retz.) — Ob.-st.-hn. V žaludku myši a hmyz.

Syrnium aluco (L.) — Ob.-st.-hn. V žaludku myši a hmyz, v jednom případě zbytky kosa.

Asio otus (L.) — Ob.-st.-hn.

Asio accipitrinus (Pall.) — V podzimním tahu každoročně. 1905 na lukách podivínských asi 26 ptáků. 27./9, 12./10.

Falconidae:

Falco peregrinus Tunst. — Některou zimu nikterak vzácný. Hojnost potravy jej tu udržuje. 1905 střeleno v listopadu a prosinci pouze na dvou místech 6 exemplářů ptáků mladých a ♀. Krásného ♂ obdržel jsem asi před 6 roky. Hlavní potravou jeho jsou koroptve, jichž tu hojnost. Častěji lze také nalézti na poli zbytky domácích holubů, již se zajisté též stali kořistí sokolovou. Posledního času (v lednu 1906) byli opět tři pozorováni.

Falco subbuteo L. — Vz.-pr. Během 7 roků dostal jsem jediný exemplář. ♀ zaslaná mi 24./5. z Prostějova měla ve voleti zadky 10 chroustů, žaludek pak nacpaný zadky 22 chroustů.

Falco aesalon Tunst. Podobně jako sokol stěhovavý není dřemlík některé zimy nikterak vzácný. Nejčastěji uloví se ptác mladí, však dostal jsem i 2 ♂ krásně vybarvené. 22./9. v žaludku zbytky hmyzu, ponejvíce střevlíků, 1./11. juv. zbytky menšího ptáka. 6./12., 24./1.

Tinnunculus tinnunculus (L.) — Ob.-hn.-st. i mg. U nás nejobyčejnější dravec. V žaludku pravidelně hmyz, myši. V dubnu 1903 střelena při zajíčkovi. Již po několik týdnů přenocuje ♂ na trámu vyčnívajícím ze stodoly vzdálené asi 80 kroků od stavení.

Tinnunculus Naumanni (Fleisch.) V letním období pták obyčejný. 6./4. 1901 již na místě.[1]) Potravou jest jim hmyz, z jara hojně krtkonožky.

Tinnunculus vespertinus (L.) — vz.-pr. Celkem dostaly se mi do rukou dva exempláře ♂ ♀. 5./5. střelen dle všeho z páru ♂, jenž měl ve voleti myš.

Milvus milvus (L.) — vz.-pr. Hlavně v jarním tahu bývá každý rok nějaký exemplář uloven neb alespoň spatřen. V blízkém lese byl chycen jeden na vejce, upevněné v železech na lesní louce.

Milvus korschun (Gm.) — vz.-pr. Celkem obyčejnější než luňák červený. Z Podivína dostal jsem exemplář, který pravidelně časně ráno lovil na pastvisku housata. Po několika dnech chycen do želez na leklou rybku. 25./4. chycen na vejce do želez ♂, 29./5. střelena ♀; v žaludku zbytky housete a hmyzu. Genitalie málo vyvinuté — snad mladý pták.

---

[1]) 20. dubna 1901 o $^1/_4$8. hod. večer hejno asi 60 kusů, druhé as 50 kusů vyletělo z ořechů u Žižkova, kde v širém poli nocují. Mezi $^1/_2$ a $^3/_4$8. přiletělo as 30 kusů, z nichž 2 ♂ zastřeleni, ostatní pak odletěli. Genitalie nepatrné. 21. dubna 1901. Po párech na dubech v lese.

2. června snůška 4 vajec; materiál hnízdní sestával z měli dřevní. Hnízdo bylo na vysokém osamoceném dubě na malé loučce lesní v dutině zlomené větve. Míry vajec: 34·5 × 29, 35 × 29·5, 34·5 × 29, 35 × 29.

16. června 1901. Na nocoviště poštolky se nedostavily. V lese několik rodin s právě vyvedenými mláďaty (2 kusy střeleny). Tato mají zobák bílý s prosvítajícím namodralým jádrem; okolí oka a ozobí bělavě slabounce namodralé a nazelenalé, nohy žluté. Prof. J. Janda.

Poslední dva roky nezaletují již na noc na zmíněné ořechy, ač neznámo proč. Nelze říci, že by byly bývaly snad znepokojovány. Nyní zdržují se raději na akátech podél cesty, jest jich však mnohem méně.

Pernis apivorus (L.) — vz.-pr. 7./6. ulovená ♀ měla v žaludku zbytky hmyzu a zadní nohy žáby.

Pandion haliaëtus (L.) — vz. Dle zprávy revírníka střelen před několika lety na rybníku lednickém.

Buteo buteo (L.) — ob.-hn.-st. 6./3. střelen ♂ se zbytky koroptve ve voleti i žaludku. 26./11. ♂, 19./9. ♀, 8./11. ♀, 29./9. ♀ měli v žaludku pouze zbytky hrabošů. 29./4. mi zaslaná ♀ z Tavíkovic měla v žaludku zbytky zajíčka. V prvém případě možno, že koroptev odňala sokolovi stěhovavému, jak se často stává.

Archibuteo lagopus (Brünn.) — ob. v zimním období. Každého roku střelí se několik exemplářů na výrovce. Již z dálky křičí spatřivši výra. Křik její podobá se dosti křiku racka chechtavého. 26./11. ♀, 16./1. ♂, 20./1. ♂, 20/2. ♂, 26./11. ♂, měli v žaludku pouze hraboše. 29./11. střelená měla ve voleti 2 rýsky a 1 hraboše, v žaludku pak zbytky asi 5 hrabošů. Nepodařilo se mi posud zjistiti ve voleti nebo žaludku zbytky ptáka nebo zajíčka, ač jest nepochybno, že hlavně při jarním tahu mnohý zajíček jí padne za kořist.

Aquila pomarina C. L. Brehm. — Vzácný, však hojnější než následující. ♀ střelena 9./4., žaludek prázdný. 29./6. střelený ♂ měl v žaludku zbytky hrabošů. (6./6. dostal jsem ♂ od Nitry v Uhrách, který měl rovněž v žaludku pouze zbytky hrabošů.)

Aquila maculata (Gm.) — vz. 4./9. 1904 střelen ♂ na výrovce. V žaludku zbytky krtka a žáby. Za několik dní na to střelen ještě jeden exemplář na straně k Valčicím. Bližších dat jsem se nedopátral.

Nisaëtus pennatus (Gm.) — vz. R. 1902 poletoval po delší dobu na jaře v revírech lednických, ale uloven nebyl.

Accipiter nisus (L.) — ob.-hn.-st. 21./11. ♂ dle všeho mladý pták v žaludku zbytky strnada.

Astur palumbarius (L.) — vz. Během 7 roků střeleni dva staří ptáci a 8/2. jeden mladý. 17./7. r. 1903 nalezen sesláblý tuberkulosní exemplář, jenž brzo zahynul.

Circus aeruginosus (L.) — Dosti vz. Jediný exempl. juv., který jsem dostal, byl střelen 13./9. na kachně divoké, která dva dny před tím večer byla střelena a nemohla býti nalezena. — V žaludku zbytky ptáka — snad slípky zelenonohé.

Circus cyaneus (L.) — Dosti vz. Některou zimu objevuje se jich více na lukách, kdež loví myši. 25./6. ♂, jenž patrně hnízdil.
Circus pygargus (*L.*) — Dosti vz. Ve dvou případech v žaludku myši, ve dvou zbytky koroptví. Jen v zimním období.
Circus macrurus (*Gm.*) — vz. Každou zimu viděti lze 1—3 ptáky, vespod úplně bílé, na hřbetě šedomodré se špicí křídla tmavou, již dle vybarvení mohou býti pouze motáky jižními. Jelikož na výra téměř vůbec nejde, lze jej těžko uloviti.

Vulturidae:

Gyps fulvus Gm. Dle zprávy mne došlé bylo na podzim r. 1905 u Lanžhota pozorováno 5 ptáků, již dle popisu mohli býti pouze supi bělohlaví. I v denních listech kolovaly zprávy o větší návštěvě jich u nás.

Oscines.

Sylviidae:

Erithacus luscinia (*L.*) — ob.-hn.-mg.
„ *cyaneculus* (*Wolf*) — vz.-pr. Hlavně při jarním tahu.
„ *rubeculus* (*L.*) — ob.-hn.-mg. i st. Celou letoši zimu pozoroval jsem červenku, jež se živila dle všeho bobulemi ptačího zobu.
Erithacus titys (*L.*) — ob.-hn.-mg.
„ *phoenicura* (*L.*) — ob.-hn.-mg.
Pratincola rubicola (*L.*) — Dosti řídký hn.-mg.
„ *rubetra* (*L.*) — Dosti řídký hn.-mg.
Saxicola oenanthe (*L.*) — V podzimním tahu obyčejný.
Turdus musicus L. — ob.-hn.-st. i mg.
„ *pilaris L.* — ob.-hn.-st.
„ *viscivorus L.* — řid. v zimě.
„ *merula L.* ob.-hn.-st. i mg.
„ *torquatus L.* — vz. Při jarním tahu jednou pozorován, jednou uloven.
Regulus regulus (*L.*) — vz.
Phylloscopus rufus (*Bchst.*) ob.-hn.-mg.
„ *trochilus* (*L.*) — ob.-hn.-mg.
„ *sibilator* (*Bchst.*) — ob.-hn.-mg.
Hypolais philomela (*L.*) — ob.-hn.-mg.

Locustella naevia (*Bodd.*) — ob.-hn.-mg.
„ *fluviatilis* (*Wolf*) — dosti ob.-hn.-mg.
Calamodus aquaticus (*Tem.*) — ob.-hn.-mg.
Acrocephalus palustris (*Bchst.*) — ob.-hn.-mg.
„ *streperus* (*Vieill.*) — ob.-hn.-mg.
„ *arundinaceus* (*L.*) — ob.-hn.-mg.
Sylvia atricapilla (*L.*) — ob.-hn.-mg.
„ *curruca* (*L.*) — ob.-hn.-mg.
„ *sylvia* (*L.*) — ob.-hn.-mg.
„ *simplex Lath.* — ob.-hn.-mg.
„ *nisoria* (*Bchst.*) — dosti ob.-hn.-mg.

Timeliidae:

Anorthura troglodytes (*L.*) — ob.-hn.-st.

Paridae:

Aegithalus caudatus (*L.*) — ob.-hn.-st.
Parus subpalustris Brehm. — ob.-hn.-st.
„ *maior L.* — ob.-hn.-st.
„ *coeruleus L.* — ob.-hn.-st.
Sitta europaea L. — ob.-hn.-st.

Certhiidae:

Certhia familiaris L. — ob.-hn.-st.

Alaudidae:

Alauda arvensis L. — ob.-hn.-mg.*)
Galerida cristata (*L.*) — ob.-hn.-st.

Motacillidae:

Anthus trivialis (*L.*) — ob.-hn.-mg.
„ *pratensis* (*L.*) — ob.-hn.-mg.
Motacilla alba L. — ob.-hn.-mg.
Budytes flavus (*L.*) — ob.-hn.-mg.

---

*) 11. ledna 1905 na poli k Podivínu 2 skřivani, 31. ledna 1906 na lukách tamtéž 1 skřivan, kteří zajisté přezimovali. V druhé polovici prosince pozoroval jsem jich více.

Fringillidae:

Emberiza citrinella L. — ob.-hn.-st.
„ *schoeniclus* (*L.*) — ob.-hn.-mg. i st. Letoši zimu přezimovalo jich více.
Miliaria calandra L. — ob.-hn.-mg. i st.
Loxia curvirostra L. — vz. Jen v zimě se sem někdy zatoulá.
Pyrrhula pyrrhula europaea (*Vieill*). — v zimě vel. obecný.
Serinus serinus (*L.*) — ob.-hn.-mg.
Carduelis carduelis (*L.*) — ob.-hn.-st.
Chrysomitris spinus (*L.*) — v zimě ve velkých hejnech.
Acanthis cannabina (*L.*) — ob.-hn.-st.
„ *linaria* (*L.*) — v zimě v hejnech.
Chloris chloris (*L.*) — ob.-hn.-st.
Fringilla montifringilla L. — vz. R. 1900 v zimě objevili se ve větším množství. R. 1906 pozorováno jich asi 15.
Fringilla coelebs L. — ob.-hn.-st.
Coccothraustes coccothraustes (*L.*) — dosti ob.-hn.-st.
Passer domesticus (*L.*) — ob.-hn.-st.*)
„ *montanus* (*L.*) — ob.-hn.-st. — Kromě pozdního jara a léta objevuje se i na dvorech s domácími vrabci velmi často.

Sturnidae:

Sturnus vulgaris L. — neob. hojný-hn.-mg. Do zdejších rákosin slétá se jich na noc mnoho tisíc z celého okolí.

Oriolidae:

Oriolus oriolus (*L.*) — ob.-hn.-mg.

Corvidae:

Nucifraga caryocatactes (*L.*) — vz.
Garrulus glandarius (*L.*) — ob.-hn.-st.
Pica pica (*L.*) — ob.-hn.-st.
Colaeus monedula (*L.*) — neob. hojná hn.-st. Jakmile jsou mláďata vzletná, ztratí se ze zdejší krajiny na delší dobu. Na noc zaletují z lesa do polních remízů asi 1 hod. vzdálených.
Corvus frugilegus L. — ob. v zimě.

---

*) Na podzim 1905 obdržel jsem dva vrabce albíny, z nichž jeden právě přepeřoval, druhý pak byl pěkně vybarvený.

Corvus cornix L. — ob.-hn.-st.
Corvus corone L. — vz.*)

Laniidae:

Lanius minor Gm. — dosti řídký hn.-mg. V žaludku 4 ptáků jen hmyz.
Lanius excubitor L. — v zimě obecný. Potravou jsou mu myši a hmyz.
Lanius senator L. — vz.-hn.(?)-mg. Pouze jednou viděl jsem párek u Lednice, jenž dle všeho krmil mláďata.
Lanius collurio L. — ob.-hn.-mg.

Muscicapidae.

Muscicapa collaris Bechst. — ob.-hn.-mg.
„ *atricapilla L.* — ob.-hn.-mg. Roku letošího viděti nápadně mnoho M. collaris, za to však velmi málo M. atricapilla.
Muscicapa grisola L. — ob.-hn.-mg.
Ampelis garrulus (L.) — Letošní zimu (1904/05) velmi hojný. První pozorováni 23./11., poslední 10./4. Hejna jich byla až 300 kusů silná. Potravou jim byly z počátku bobule ptačího zobu, plody jeřábů a virginského jalovce, později výhradně bobule jmelí, jež však jen z nepatrné části stravovali.

Hirundinidae.

Chelidonaria urbica (L.) — ob.-hn.-mg.
Hirundo rustica L. — ob.-hn.-mg.
Clivicola riparia (L.) — ob.-hn.-mg. K večeru lovívají větší hejna nad rákosím a na lukách vzdálených od svého hnízdiště. I na střeše v osadě jsem ji pozoroval.

Strisores.

Cypselidae:

Apus apus (L.) — ob.-hn.-mg.

---

*) 14. ledna dostal jsem vránu černou, ale běháky jí byly uříznuty. Byla střelena na výrovce a hajným považována za mladého havrana. Hlavu mám praeparovánu. Dle všeho střelí se jich více, ale pro neznalost bývá považována za ml. havrana.

Caprimulgidae:

Caprimulgus europaeus L. — ob.-hn.-mg.

Insessores.

Coraciidae:

Coracias garrula L. — ob.-hn.-mg.

Upupidae:

Upupa epops L. — ob.-hn.-mg.

Alcedinidae:

Alcedo ispida L. — ob.-hn.-st. Tuhé zimní mrazy pohubí jich mnoho.

Cuculidae:

Cuculus canorus L. — ob.-mg.

Scansores.

Indicatoridae:

Jynx torquilla L. — ob.-hn.-mg.

Picidae:

Picus viridis L. — ob.-hn.-st.
„ *canus Gmel.* — ob.-hn.-st.
Dendrocopus minor (*L.*) — ob.-hn.-st.
„ *maior* (*L.*) — ob.-hn.-st.
„ *medius* (*L.*) — řídký hn.-st.
Dryocopus martius (*L.*) — řid.-hn.-st. střelen 1905.

Gyrantes

Columbidae:

Columba palumbus L. — ob.-hn.-mg.
„ *oenas L.* — ob.-hn.-mg. i st. Jeden exemplář střelen 4./1. u Lednice; živil se pravděpodobně u bažantích zásypů.
Turtur turtur (*L.*) — ob.-hn.-mg.

Rasores.

Perdicidae:

Perdix perdix (*L.*) — ob.-hn.-st.
Coturnix coturnix (*L.*) — ob.-hn.-mg.

Phasianidae:

Phasianus colchicus L. — ob.-hn.-st.

Grallae.

Otididae:

Otis tarda L. — vz. V zimě 1900—1901 objevil se tu jeden exemplář. O něco jižněji v Dolních Rakousích (u Cahnova) bylo r. 1903 pozorováno 11 kusů pohromadě.

Rallidae:

Fulica atra L. — ob.-hn.-st. i mg.
Gallinula chloropus (*L.*) — ob.-hn.-mg.
Ortygometra porzana (*L.*) — řid. (?)-hn. (?)-mg.
Crex crex (*L.*) — ob.-hn.-mg.
Rallus aquaticus L. — řid. (?)-hn. (?)-mg. Hnízdí u nás zajisté a vyskytuje se dosti hojně jakož i O. porzana, ale pro skrytý svůj život v trávě těžko je zjistiti. 6./1. 1905 chycen živý za —19° C, v žaludku brouk, pták dosti při mase.

Scolopacidae:

Scolopax rusticola L. — Při tahu ob.-hn.-mg.
Gallinago gallinula (*L.*) — řid.-mg.
„ *coelestis Frenz.* — ob.-mg. Roku 1904 pozorován jeden exemplář ještě 17./6.
Numenius arquatus (*L.*) ob. Po celý rok (vyjma zimu) lze zde pozorovati přetahující ptáky, taktéž slyšeti často jejich hlas. Lid je nazývá „guliši".
Numenius phaeopus (*L.*) — vz.-pr.
Tringoides hypoleucus (*L.*) — ob.-hn.-mg.
Totanus totanus (*L.*) — ob.-hn.-mg.
„ *littoreus* (*L.*) — vz.-mg.

Totanus glareola (*L.*) — řid.-hn.(?)-mg. Roku 1904 prohánělo se jich mnoho na močálovitých lukách u Lanštorfa. ♀ střelená 20./5. byla neobyčejně tlustá. Vaječník značně vyvinutý.

Tringa subarcuata (*Güld.*) — vz.-mg. Na podzim r. 1902 střelen na pastvisku u vody ♂ ♀.

Philomachus pugnax (*L.*) — 2 ♂ 28./4. 1905 zastřeleni. Kolem 1./4. 1906 na lukách ohromná hejna jespáků.

Oedicnemidae:

Oedicnemus oedicnemus (*L.*) — vz.-hn.(?). 2 exempláře z této krajiny poraněny o telegrafní drát 17./4.

Charadriidae:

Vanellus vanellus (*L.*) — ob.-hn.-mg.

Charadrius pluvialis L. — vz.-pr. 19/3. 1905 ♀.

Gressores.

Ardeidae:

Ardea cinerea L. — ob.-st. Po celý rok bývá pozorována ojediněle. 29./5. střelen ♂ starý.

Ardea purpurea L. — vz. V dřívějších letech střelena.

Ardetta minuta (*L.*) — ob.-hn.-mg. V žaludku více ptáků jen rybky. V jednom případě červenka 13 *cm* dlouhá, jež jen hlavou již na polo strávenou do žaludku zasahovala. 4./6. hnízdo asi 50 cm. nad vodou, 6 vajíček asi 3 dny nasezených. Oproti zprávám, že jen stěží lze jej ve dne k letu donutiti, pozoroval jsem častěji při obchůzce rybníka, že 6—8 bukačů jednotlivě vzlétlo.

Botaurus stellaris (*L.*) — vz. Před více lety zabil se za nočního tahu jeden o zeď.

Nycticorax nycticorax (*L.*) — vz. 9./7. 1904 mládě vzletné, 1905 dva ♂.

Ciconidae:

Ciconia ciconia (*L.*) — ob.-hn.-mg. R. 1904 srazilo se asi na 150 čápů v jedno hejno (v době hnízdění — červen) a poletovali tu po okolí, ač mnozí z nich dělali přípravy ku hnízdění ve starých hnízdech.

Ciconia nigra (*L.*) — vz.-jar.-pr. Po tři roky pozorováni o jarním tahu.

Lamellirostres.

Anseridae:

Anser anser (*L.*) — ob.-hn. mg. i st. V lednickém parku hnízdí na rybníku 3 páry, na lednickém rybníku více párů.

Anser fabalis (*Lath.*) — ob.-pr. Některá léta i přezimují.

Anatidae:

Anas boschas L. — ob.-hn.-st. V lanštorfské kačenárně chytá se ročně $2^1/_2$—$6^1/_2$ tisíce kachen div., z nich nejvíce A. boschas.

Anas penelope L. — řid.-mg. Každým rokem bývá několik exempl. v kačenárně chyceno.

Anas strepera L. — ob.-hn.-mg.

Anas querquedula L. — ob.-hn.-mg.

Anas crecca L. — ob.-hn.-mg.

Dafila acuta (*L.*) — řid.-hn.-mg. Jednotliví ptáci zdržují se tu po celé jaro a léto. R. 1904 pozorovány asi 15./5. 4 páry.

Spatula clypeata (*L.*) — dosti ob.-hn.-mg. Přilétá někdy i v lednu (r. 1900). V žaludku části rostlinné.

Fuligula fuligula (*L.*) — vz. V zimě na místech nezamrzajících pozorovány r. 1899. 3 exempl., r. 1902. 1 exemplář, jenž s domácími kachnami se živil kukuřicí. Na jaře 1905 na lukách zaplavených 25—30 exemplářů.

Fuligula ferina (*L.*) — vz.

Fuligula nyroca (*Gd.*) — v srpnu 1904 chyceny v kačenárně 4 exempláře.

Fuligula rufina (*Pall.*) — vz.-hn.(?)-mg. Na rybníku v lednickém parku 4 páry (r. 1904). ♀ značně vyvinutý vaječník.

Mergidae:

Mergus mergauser L. — vz. Obyčejně objevuje se na podzim.

Mergus albellus L. — vz. 2./5. 1906 ♀ zabitá o telegr. dráty. Vaječník dosti vyvinutý.

Longipennes.

Sternidae:

Hydrochelidon nigra (*L.*) — vz. 15./5. střelená ♀ měla v žaludku larvy potápníků.

Sterna hirundo L. — vz.

„ *minuta L.* — vz. Obě poslední uloveny u M. N. Vsi a jsou uloženy v liechtensteinském museu v Úsově.

Sterna nilotica Hasselqu. — 26./5. 1905 střelen ♂. V žaludku zbytky brouků.

Laridae:

Larus ridibundus L. — ob.-hn.-mg. Vystoupí-li Dyje, bývá neobyčejně hojný. Letos nalezeno 12 hnízd na lukách u Lanštorfa.

Rissa tridactyla (L.) — vz. R. 1898 obdržel jsem vyhladovělý exemplář, chycený na říčce Velečce u Strážnice.

Stercorarius parasiticus (L.) — vz. U N. Vsi uloven 1 exemplář.

Urinatores.

Colymbidae:

Colymbus cristatus L. — řid.-hn.(?)-mg. V žaludku malé rybky a rostlinné zbytky podobné mechu.

Colymbus griseigena Bodd. — řid.

„ *nigricollis Brehm.* — řid. R. 1903 obdržel jsem 4 exeml., střelené na lednickém rybníku. Zajisté tam i hnízdí.

Colymbus fluviatilis Tunst. — dosti ob.-hn.-mg. 17./11. chycen na sněhu ♂.

Urinator septentrionalis L. — 3./10. 1904 živá ♀ chycena na mělkém jezeře u Podivína.

Zprávy Kommisse pro přírodovědecké prozkoumání Moravy.
Oddělení geologicko-palaeontologické, čís. 5.

Vrchní vrstvy křídové v Klokočově u Příbora.

Napsal Dr. M. Remeš v Olomouci.

(Předloženo 9. dubna 1906.)

Před několika lety kopáno u osady Klokočova na uhlí, a při té příležitosti objeveny vrstvy černavého slínu, ve kterém se vyskytují dosti četné zkameněliny, nasvědčující, že tu jde o vrchní vrstvy křídové. O tomto nalezišti nebyla dosud žádná zpráva podána, a proto jsem se odhodlal lokalitu i zkameněliny blíže vyšetřiti a referovati o výsledku.

Předem třeba blíže se orientovati o místě.

Klokočov je vesnice ležící východně a severovýchodně od Příbora na pravém břehu řeky Lubiny. Na geologické mapě Hoheneggerově zaznamenán zde všude eocén, jen východně od severní části osady dvě modré hvězdičky označují naleziště exotických balvanů štramberského vápence. Na speciální mapě (1 : 75.000, list Nový Jičín, z r. 1876) odpovídá nalezišti, o kterém mluvím, část mapy, kde stojí slovo „Klogsdorf"; místo, kde kopali na uhlí, je asi tam, kde na mapě vidíme písmeno *o* nebo *g* slova „Klogsdorf". Nedaleko stojí skupina stromů.

Jak jsem vyzvěděl, shledali prý tehdy při kopání ornici asi $^3/_4$ metru hluboko, pak téměř 2 metry žluté hlíny a konečně ony černé nebo černavošedé vrstvy.

Projdeme-li jmenovanou lokalitu a okolí, můžeme zjistiti tyto poměry:

Na pravém břehu Lubiny vybíhají hřbety pahorků směrem k řečišti. Nápadný je zvláště hřbet na jihu od Příbora v místech, kde počíná t. zv. Helenino údolí. Je naznačen zřetelně na speciální mapě, právě nad prvním „n" slova „Helenen Th."

Zde vystupují vrstvy brekciové a pískovce — patřící eocénu — velmi jasně na povrch a tvoří do řečiště kolem tekoucí Lubiny ostré skalnaté výběžky, které vidíme v jasné vodě až daleko do řečiště vybíhati. Místo to je mi dávno již známo. Před lety nalezen zde v eocénové brekcii rybí zub, a mimo to možno v ní dosud zjistiti mezi úlomky hornin četné zbytky organické, zvláště *mechovky*.

O takových eocénových brekciích periody numulitové (Suessonien d'Orbignyho) ve spisech Hoheneggerových nejednou najdeme zmínku. Tak již r. 1847 ve zprávách Haidingerových o nich se zmiňuje, pak r. 1852 ve zprávách říšského geologického ústavu a konečně ve vysvětlivkách ku geognostické mapě severních Karpat.

Takový hřbet s patrnou brekcií eocénovou vystupuje též u Klokočova. Na mapě odpovídá této lokalitě asi místo mezi slovem Klokočov a domky na pravém břehu potoka Klenosu. Vidíme zde jen suchopár — žádné pole — místy vystupující skálu a četné kousky brekcie s úlomky ústřic. Na svahu tohoto hřbetu zjistiti můžeme diluviální štěrky a hlínu s bludnými valouny (pazourky, zkřemenělé houby, granit atd.). Diluviální štěrky a hlína sahají až do lesa zvaného „Osyčina", dále směrem ke Skorotínu převládá žlutá hlína. Na toto naleziště bludných balvanů jsem již několikráte upozornil.*) Velké zkřemenělé houby — někdy obrovských rozměrů — nalezneme mezi balvany brekcie, které jsou nakupeny na suchopáru ve dvou velkých hromadách. Vrstvy tmavého slínu vystupují na povrch jen na některých místech v malém rozměru v úvozech a nabývají následkem zvětrání barvy světlešedé. Větší lomy zde otevřeny nejsou a proto nemožno se určitě a blíže vysloviti, jaký je vzájemný poměr mezi vrstvami slínitými a brekcií. Podle názoru, který jsem si mohl utvořiti na místě samém, zdá se, že na vrcholu hřbetu, tedy tam, kde kopali na uhlí, pokrývka třetihorní byla v pozdější době odplavena a nahrazena diluviální hlinou a štěrkem, — v úvozech slínitá břidlice vystupuje na povrch z pod brekcie.

---

*) M. Remeš: Zkameněliny bludných balvanů z okolí Příbora. (Věstník přírodovědeckého klubu v Prostějově z r. 1898 a 1903.)

Felix: Verkieselte Korallen als Geschiebe in Diluvium von Schlesien und Mähren. (Centralb. für Mineral., Geol. u. Palaeont. 1903, S. 561—563.)

Ještě na jiném místě v této krajině — nedaleko odtud — byla nalezena stejná hornina, ale beze zkamenělin, a sice také v Klokočově blíže malé studánky v údolí Klenosu nedaleko císařské silnice vedoucí do Místku. Ono místo leží mezi císařskou silnicí a Klenosem asi tam, kde tento potok zaměniv směr svého toku vz na sz se obrací.

Ze zkamenělin bylo v popsaných vrstvách černého slínu zjištěno:

Foraminifera (Chapmann).

Reophax cylindrica Brady.
Nodosaria (Dentalina) soluta Reuss.
Nodosaria (Dentalina) expansa Reuss.
Pulvinulina elegans d'Orb. sp.

Anthozoa (Felix).*)

Astrocoenia sp., malý exemplář, snad Astrocoenia hexaphylla Quenst. sp.
Dosti hojné úlomky nějaké Oculinidy, blíže neurčitelné.

Echinoidea.

Vyskytují se hojně, ale jen v úlomcích, většinou destičky a ostny.

P. de Loriol zjistil mezi zkamenělinami mé sbírky:

Cidaris clavigera König, několik dobře zachovaných ostnů.
Cidaris sceptrifera Mantell. Několik úlomků ostnů.

Určení téměř jisté.

? Echinocorys granulosus Schlüter. Tabulky.
Tabulky a ostny neurčitelné.
Malé úlomky lilijice z čeledi Pentacrinid.

Vermes.

Serpula cf. semisulcata Reich.

Crustacea.

Pollicipes sp., zbytky dosti hojné, ale blíže neurčitelné.
Článek okončiny nějakého raka.

---

*) Felix, l. c. p. 577.

Bryozoa.

? Petalopora sp.
Zbytky Bryozoí blíže neurčitelné.

Brachiopoda.

Thecidea hieroglyphica Defr.

Bivalvia.

Úlomky hladkých a žebernatých skořápek.

Gasteropoda.

Skořápky břichonožců jsou dosti četné, ale jen některé mohly býti správně určeny.

Turbo decemcostatus v. Buch. Skořápka mladého živočicha. Tento druh vyskytuje se též v březenských a teplických vrstvách v Čechách.

Cerithium Luschitzianum Gein. Známý z březenských vrstev v Čechách. Obé určil prof. Dr. Frič.

Cerithia jsou dosti hojná a upomínají nápadně na Cerithia, která popsal Zekeli*) z Gosavských vrstev. Kresba je jen na některých zřetelnější, takže jsem si netroufal je dle Zekeliho druhů určiti. Ostatně praví Reuss,**) že mnohé druhy Zekeliho mají na tabulkách pěknější kresbu než na originálech, a že dále u některých druhů popis nesouhlasí s obrázkem.

Přibližně jsem určil dle Zekeliho:

Cerithium trifidum Zekeli.

? Cerithium fenestratum Zek. Úlomek souhlasící se Zekeli-ho obrázkem. Dle Reusse (l. c. p. 922) je vůbec pochybno, je-li Zekeli-ho druh Cerithium.

Dále určeny:

? Fusus cf. depauperatus Reuss.

Rissoa sp.

---

*) Die Gasteropoden der Gosaugebilde. (Abhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt. II. Band, Wien 1852.)

**) Kritische Bemerkungen über die von Herrn Zekeli beschriebenen Gasteropoden der Gosaugebilde in den Ostalpen. (Sitzungsber. der kais. Akademie math. nat. Cl., XI. Band, V. Heft, Wien 1854.)

Prohlédneme-li seznam zkamenělin — pokud se týče všeobecného zastoupení jednotlivých tříd — shledáme, že podobné seskupení Foraminifer, Cidaritů, jednotlivých korálů (Astrocoenia, Oculina), malých Gasteropodů, korýšů z rodu Pollicipes, Serpul atd. v jistém ohledu má charakter křídový, že však není podobné faunistické seskupení také eocénu cizím. Všimneme-li si však blíže jednotlivých druhů — nepochybně správně určených — tu nemůže býti pochybnosti, že zkameněliny pocházejí z horních vrstev křídových. Upozorňuji především na uvedenou Thecideu a Gasteropody.

V této části Moravy a sousedního Slezska odpovídají horním vrstvám křídovým vrstvy Hoheneggerem „frýdecké" pojmenované. Hohenegger dělí je ve dva oddíly: a) frýdecký bakulitový slín, b) bašský pískovec. Prvnímu odpovídá Reussův opukový slín (Plänermergel) v Čechách a d'Orbigny-ho „Turonien". Krejčí a Frič dali oněm opukovým slínům, které jsou mladší než vrstvy teplické, název „vrstvy březenské" *). Bašský pískovec souhlasí dle Hoheneggera s pískovcem, který Reuss pojmenoval „Oberer Kreidesandstein" a se „Senonien" d'Orbigny-ho. Frič jmenuje onen Reussův pískovec tvořící nadloží vrstev březenských: kvádrovým pískovcem vrstev chlomeckých.

Horní vrstvy křídové v Klokočově podle petrografické povahy nejlépe možno připočísti k frýdeckým bakulitovým slínům; správnost tohoto názoru potvrzuje výzkum zkamenělin.

Přechod šedavých nebo modravých slínů frýdeckých v černé nebo černavošedé slíny klokočovské není nikterak zvláštním zjevem. Nepochybně tvoří pak frýdecké bakulitové slíny a bašské pískovce spojení mezi lokalitami českých březenských a chlomeckých vrstev, které zasahují na Moravu.

Nahoře uvedl jsem eocénové horniny, které jsou v blízkém styku s křídovým slínem. Již Hochstätter pojednávaje o frýdeckých vrstvách u Frýdku zmiňuje*) se o nich slovy: „Im

*) Studie v oboru křídového útvaru v Čechách. V. Březenské vrstvy od prof. dra. A. Friče. (Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech. IX. díl č. 1. Geolog. oddělení.) Praha 1895.

*) F. Hochstätter: Notiz über eine Kreideschichte am Fusse der Karpathen bei Friedek in k. k. Schlesien. (Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt 1852, III. Jahrgang, 4. Heft p. 33. a 35.)

Liegenden dieser wohl 20—30 Fuß mächtigen Mergel findet sich eine härtere 1 Fuß mächtige Bank mit demselben südlichen Einfallen, bestehend aus einem sandsteinartigen Conglomerate von Quarzkörnern, Glimmerblättchen, Steinkohlenteilchen u. s. w. mit einem kalkigen Bindemittel; unter dieser Bank werden die Mergel sandiger, und gehen weiterhin in einen festen kalkigen Sandstein über." Mimochodem podotýkám, že úlomky v uvedené hornině bývají jednou více hranaté, podruhé zas omleté, proto autoři mluví střídavě o brekcii a konglomerátu.

Na jiném místě v téže práci praví Hochstätter dále: „In nächster Beziehung zu diesen Plänermergeln stehen auch noch jene harten Conglomerate, in denen sich eine Menge Polyparien, Cidaritenstacheln u. s. w. finden, die zwar ein nummulitensandsteinartiges Aussehen haben, aber keine Spuren von Nummuliten selbst zeigen." Hohenegger zjistil však v této hornině Nummulity a zařadil ji tedy do periody nummulitové, souhlasné se Suessonien d'Orbigny-ho.

Zvláštní polohu frýdeckých slínů vzhledem k eocénové brekcii Hohenegger nepochybně správně vykládá působením plutonických sil, které byly v této krajině ke konci periody křídové zvláště činny a způsobily obrovské převraty.

Velmi poučným v tom ohledu je profil č. VI. v Hoheneggerově spise,*) zobrazující průřez staršími a mladšími vrstvami křídovými od Ratimova k Frýdku.

Dle všeho, co dosud pověděno, je zajisté správné popsanou horninu brekciovou připočísti k eocénu.

Uvedeným seznamem zkamenělin obohaceny vědomosti naše o fauně frýdeckých bakulitových slínů. Pokud vím, byly z nich známy dosud jen tyto druhy:

Belemnites Faujasii Lam.
Belemnites lanceolatus Sowerby.
Turrilites cf. undulatus Sowerby.
Pinna nodulosa Reuss.
Inoceramus latus Mantell.

S březenskými vrstvami mají frýdecké vrstvy společné tyto druhy:

1. Baculites Faujassi Lam.

---

*) Die geognostischen Verhältnisse der Nordkarpathen etc. Gotha, 1861.

2. Turbo decemcostatus Buch.

3. Cerithium Luschitzianum Gein. (Frič l. c. píše též Lužicianum.)

4. Pina nodulosa Reuss.

5. Inoceramus latus Mantell.

6. Cidaris sceptrifera Mantell.

Z těchto druhy pod čísly 3. a 6. uvedené vystupují poprvé v březenských vrstvách. Druhy č. 4. a 5. nejsou ve sbírce českého musea; zařazeny byly mezi zkameněliny vrstev březenských na základě autority Reussovy.*)

Ke konci chci se ještě zmíniti, že popsaná lokalita mimo mně byla známa také zesnulému sekčnímu geologu Dru. Tauschovi, a že týž geolog vrstvy černavého slínu také považoval za horní křídu. Bohužel nebylo o nich jako vůbec o frýdeckých vrstvách na severu a východě listu „Nový Jičín" Tauschem nic publikováno, čehož třeba tím více želeti, jelikož měl ve svých záznamech o této části Moravy zajisté mnohé cenné poznámky, jak vysvítá z kratičké zprávy „Reisebericht des Sectionsgeologen der 2. Section",**) kde praví, že v této části Moravy frýdecké vrstvy zaujímají poměrně velkou plochu a že jsou zajímavy rozmanitostí svých pásem. Slibuje, že při vysvětlivkách ke geol. mapě o nich blíže promluví a zvláště o jich poměru k pískovci godulskému. Dále zmiňuje se o obtížích, které skýtalo studium tektoniky jednotlivých ostrovů křídových, vyčnívajících na mnohých místech ze staršího tertiéru, resp. diluvia. Starší vrstvy třetihorní na mapě Hoheneggerově ve značném rozsahu zaznamenané, mohl najíti jako samostatnou skálu vystupovati jen na nemnohých místech, jelikož jsou skoro všude pokryty diluviem, erratické horniny obsahujícím.

*) Frič l. c. p. 53.

**) Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt 1887, Nr. 15, p. 285.

Redakci Časopisu, resp. Mor. mus. společnosti a Zemské knihovně se zasílají (kromě ročních zpráv a úředních publikací, nehledíc také k oboru německému) za Časopis nebo zdarma publikace těchto společností, redakcí a vydavatelstev:

Morava, Slezsko a Uh. Slovensko: Eva, Hlas, Hlídka, Chov hospod. zvířat, Komenský, Lidové Noviny, Matice Moravská, Moravský Hospodář, Moravské noviny, Moravská Orlice, Moravský Kraj, Moravský sever, Museum, Musejní společnost ve Val. Meziříčí, Museálná slovenská spoločnost, Národ a škola, Naše Žně, Náš Domov, Našinec, Neděle, Nový život, Obchodní Obzor, Obzor, Pozor, Pozorovatel, Přírodovědecký klub v Prostějově, Revue Revui, Samosprávné listy, Sborník ústř. spolku učit. jednot na Moravě, Sborník zemědělský, Selský archiv, Slovanské Listy, Učitel, Věstník Matice Opavské, Věstník těsnopisný, Včela Moravská, Vlasten. spolek muzejní v Olomouci, Zemědělská politika, Zprávy právn. jednoty moravské, Zprávy z mor. zem. rybářského spolku, Žďárský Obzor.

Čechy: Archaeologický sbor při MKČ., Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech, Čáslavský kraj, Česká Akademie, Československé letopisy musejní, Český lid, Hradecký kraj, Král. č. společnost nauk, Krása našeho domova, Komise pro soupis stav. atd. památek kr. hl. m. Prahy, Listy filologické, Lovecký obzor, Museum král. Českého, Národopisná společnost československá, Obchodní listy, Sborník historického kroužku, Sborník č. společnosti zeměvědné, Slanský obzor, Slovanský přehled, Společnost přátel starožitností českých, Věstník č. professorů, Spořitelní obzor, Učitelský přehled, Vlasť, Zemský archiv král. Českého, Živnostenský věstník.

Říše Rakousko-Uherská: Akademia umiejętności v Krakově, Hrvatsko arheološko društvo, Hrvatsko naravoslovno društvo, Jugoslav. akademija u Zagrebu, Matica Srpska, Muz. društvo za Kranjsko, Naukovo tovarištvo im. Ševčenka, Officium hungar. ornithologicum, Slavonsko gospodarsko društvo u Osijeku, Slovenska matica v Ljubljani, Towarzystwo ludoznawcze (Lvov), Zemaljski muzej u Bosni i Hercegovini.

Cizina: Academy of Nat. sciences of Philadelphia, Academy of sciences of St. Louis, Academia română, Archives néerlandaises des sciences exactes et natur., Bulletin de la Société impér. des naturalistes de Moscou, Bulletin of the Bussey institution (Harvard University), Bulletin of the geolog. institution of the University of

Upsala, Bulgarskoto prirodoizpit. družestvo, Comenius-Gesellschaft (Berlin), Demografia de la provincia de Buenos Aires, Chronique agricole du canton de Vaud, Imperat. Akademija Nauk (Petrohrad), Kr. norská universita v Kristianii, Museo nacional de México, Magyar nemzeti múzeum népsajzi osztálya, R. Accademia dei Lincei, R. Accademia d' agricoltura di Torino (Annali), Sbornik za nar. umotvorenija (Sofija), Smithsonian institution (Washington), Société royale des antiquaires du Nord, Srpska kralj. akademija (Srpski etnogr. zbornik), The Boston Society of Nat. history, The U. S. geological survey, Towarzystvo przyjaciół nauk poznańskie, Žurnal ministerstva narodn. prosvěščenija.

Zemská knihovna.

Knihy redakci zaslané dávají se do knihovny.

Oznámení.

Cena „Časopisu", vycházejícího dvakráte ročně, počátkem m. ledna a počátkem m. července, za rok 2 K. Lze jej koupiti ve Františkově mor. museu zemském v Brně.

Páni čeští členové Moravské Musejní Společnosti a páni kuratorové, členové dopisující a konservatorové dostávají „Časopis" zdarma.

Noví páni členové přihlašují se písemně u pana sekretáře Emila Kořistky ve Františkově moravském museu zemském, v Musejní ulici, v čísle 2., a u pp. konservatorů téhož musea.

Roční příspěvek členský pouze 4 K.

Prosíme uctivě za výměnu časopisů vědeckých a slušně žádáme sl. musejních spolkův a společností národopisných za posílání publikací jejich.

Upozornění.

Poněvadž **„Moravská Musejní Společnost"** jest jedinou právní nástupkyní bývalé „c. k. mor.-sl. společnosti na zvelebení orby, přírodnictví a vlastivědy" a „Musejní sekce c. k. mor. společnosti hospodářské", prosíme, aby všechny zásilky knih a časopisů byly posílány **jen** s adressou: **Moravská Musejní Společnost** (zemská knihovna) **v Brně.** Nástupcem bývalé „Historisch-statistische Section" je nynější „D. Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens".

Za kuratorium:

Prof. Dr. Fr. Kameníček,
vicepraesident.

ČASOPIS

MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

REDAKTOROVÉ:

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK.

ŘED. DR. FRANT. ŠUJAN. PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VII.

V BRNĚ.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY.

1907.

Obsah ročníku sedmého (1907).

A. Rozpravy a pojednání.

František Kretz: Lidové práce síťkované na mor. Slovensku. (S obrázky.) I. Str. 40—50.

Josef Klvaňa: Kroj lidu slovenského na Moravě. (Část II.) I. Str. 86—104.

Josef Klvaňa: O Hané, jak bývala. . . . . II. Str. 139—156.

Frant. Lipka: Pohřeb pánů z Pernštejna v kostele doubravnickém. (Se 6 obrázky.) . . . . . II. Str. 278—285.

Alois Procházka: Nové archaeologické objevy v okolí brněnském. (Se 4 tabulkami a se 7 obrázky v textě.) . . . . . I. Str. 14—39.

St. Souček: Z Gallašovy literární pozůstalosti. Výpisky a poznámky. (Počátek.) . . . . . II. Str. 177—219.

Jan Svozil: Popis kroje Hanáků-Blaťákův. (Se 7 obrázky na křídovém papíře a s 2 obr. v textě.) . . . . . I. Str. 1—13.

Dr. František Šujan: Nejstarší zřízení zemské na Moravě. II. Str. 234—277.

Jan Tiray: Rybnikářství na Telecku za doby pana Zachariáše z Hradce (1550—1589). Dle archivních pramenův. . . . . II. Str. 157—176.

Josef Válek: Poznámky k mapě mor. Valašska. (S četnými nárysy.) I. Str. 51—85. — II. 220—233.

B. Zprávy vědecké a národopisné.

Leonhard Euler a styky jeho s Prokopem Divišem. (Dr. Jan Koutný.) I. Str. 105—109.

Darovací list p. Krištofa z Boskovic a na Třebové z r. 1541. (Frant. Vlk.) I. Str. 109—111.

Platy a důchody ze vsí Jezeřan a Německých Bránic u Dolních Kounic na Moravě r. 1540. (Dr. Jan Reichert.) . . . . . II. Str. 286—288.

„Mařena". (Frant. Bobek.) . . . . . II. Str. 289—290.

Mentiky a fakule na mor. Slovensku. (S 3 obrázky.) (Dr. Jan Koutný.) II. Str. 290—294.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti. 1. Zprávy o zasedáních kuratoria Mor. mus. společnosti za rok 1906. I. Str. 112—119. — 2. Zprávy z druhé třídy odboru vědeckého za období 1906—7. (Dr. Jan Koutný.) II. Str. 295—299.

B. Krajinská muzejní společnost v Litovli. (X.) . . . . . II. Str. 299.

D. Literatura.

Rudolf Dvořák: Dějiny markrabství Moravského. Stručné vydání. (Ref. Dr. Fr. Šujan.) . . . . . I. Str. 120—123.

Augustin Kratochvíl: Ivančice, bývalé královské město na Moravě. (Ref. Dr. Fr. Šujan.) . . . . . I. Str. 123—125.

Jan Vyhlídal: Rok na Hané. (Ref. Fr. J. Rypáček.) . . I. Str. 125—126.

J. Peisker: Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung. (Ref. Vavř. J. Dušek.) I. Str. 126—138.

Dr. V. J. Nováček: Zprávy zemského archivu království Českého, I. svazek. (Ref. Dr. H. Traub.) . . . . . II. Str. 300—302.

Frant. Bílý: Lidová čítanka morav. (Ref. Fr. J. Rypáček.) II. Str. 302—306.

Dr. František Dvorský: O starožitném panském rodě Benešoviců. Část I. O Benešovicích — vyjímaje rod pánů z Kravař. (Ref. Dr. František Šujan.) . . . . . II. Str. 306—307.

Josef Bartocha: Z pamětí a života Fr. Bartoše. (Ref. Fr. J. Rypáček.) II. Str. 307—308.

-88 D 68
38

ČASOPIS

MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

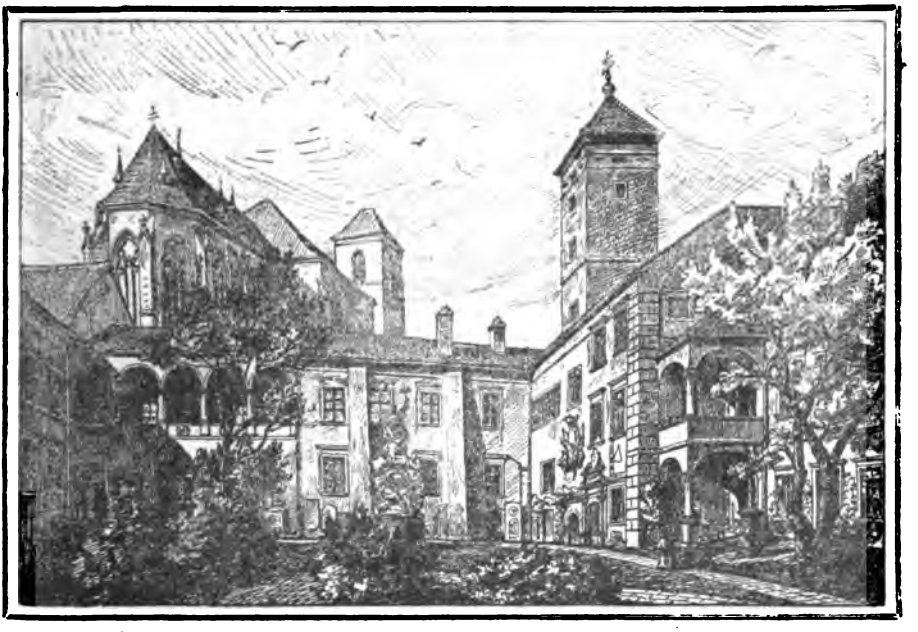

REDAKTOROVÉ:

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK.

PROF. DR. FRANT. ŠUJAN. PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VII. ČÍS. 1.

V BRNĚ.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY.

1907.

Vřazeno
4439/10

Obsah čísla prvého.

A. Rozpravy a pojednání.

Jan Svozil: Popis kroje Hanáků-Blaťákův. (Se 7 obrázky na křídovém papíře a s 2 obr. v textě.) . . . . . Str. 1—13.

Alois Procházka: Nové archaeologické objevy v okolí brněnském. (Se 4 tabulkami a 7 obrázky v textě.) . . . . . Str. 14—39.

František Kretz: Lidové práce síťkované na mor. Slovensku. (S obrázky.) Str. 40—50.

Josef Válek: Poznámky k mapě mor. Valašska. (S četnými nárysy.) Str. 51—85.

Josef Klvaňa: Kroj lidu slovenského na Moravě. Část II. . . Str. 86—104.

B. Zprávy vědecké.

Leonhard Euler a styky jeho s Prokopem Divišem. (Dr. Jan Koutný.) Str. 105—109.

Darovací list p. Krištofa z Boskovic a na Třebové z r. 1541. (Frant. Vlk.) Str. 109—111.

C. Zprávy spolkové.

Zprávy o zasedáních kuratoria Mor. mus. společnosti za rok 1906. Str. 112—119.

D. Literatura.

Rudolf Dvořák: Dějiny markrabství moravského. Stručné vydání. (Dr. Fr. Šujan.) . . . . . Str. 120—123.

Augustin Kratochvíl: Ivančice, bývalé královské město na Moravě. (Dr. Fr. Šujan.) . . . . . Str. 123—125.

Jan Vyhlídal: Rok na Hané. (Fr. J. Rypáček.) . . . . . Str. 125—126.

J. Peisker: Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung. (Vavř. J. Dušek.) Str. 126—138.

Popis kroje Hanáků-Blaťákův.*)

Příspěvek k dějinám kroje hanáckého.

Dle názoru a dle podání starých lidí popisuje Jan Svozil.

Národopisné sbírky ve Františkově museu v Brně rozmnoženy jsou za posledních deset let měrou netušenou, což se stalo hlavně vzácnou péčí neúnavného předsedy odboru lidovědného, ryt. Josefa Januschky, který s neobyčejnou láskou vyvolil si za úkol, aby všichni kmenové na Moravě žijící plně zastoupeni byli v zemském museu. Přičiněním jeho pořízeny jsou četné figuriny z různých krajů moravských. Mimo to vypraveny jsou dvě jizby, a to hanácká (z okolí Prostějova), a slovácká, které svou originálností těší se velikému zájmu obecenstva. Dále chovají sbírky musejní hojnost jednotlivých předmětů, jako jsou části kroje, vzácné výšivky, kraslice, nástroje, nádoby a j. Vše to podává důkaz o bohatosti, kultuře a intelligenci lidu moravského.

Páni konservatoři a jiní příznivci zem. musea, povzbuzováni jsouce vzácnou horlivostí jmenovaného pana předsedy, závodili ve vyhledávání vhodných předmětů, aby přispěli dle možnosti na rozmnožení sbírek národopisných.

Dostalo se mi kuratoriem Františkova musea v Brně čestného úkolu, abych vyhledal bývalý kroj Hanáků-Blaťáků v okresích Prostějovském, Litovelském a Olomouckém. Přijal jsem úkol s vědomím, že práce bude nesnadna; neboť již před 40 lety byl kroj téměř úplně odložen mimo nepatrné výjimky u starých lidí kteří déle zůstali věrni šatu svému a kteří odloživše jej později, opatrovali zbytky jako vzácné památky a tím zachovali, dosti dokladův, aby popsány byly jednotlivé části bývalého oděvu blaťáckého.

*) Jméno Hanáků při řece Blatě.

Za příčinou přesného určení kroje dle částek porůznu nalezených bylo potřebí, aby prohledány byly téměř všecky osady okresu Prostějovského a částečně také osady soudních okresův: Olomouckého, Litovelského a Přerovského. Časté cesty poskytly mnoho zajímavosti a vhodné příležitosti na posouzenou povahy starých hanáckých Blaťákův i generace mladé.

Nynější hospodáři a hospodyně se domnívají, že jsou vzdělanější a pokročilejší, ale velmi často bývá vše jen vnější pozlátko. Staří, dosud žijící Hanáci a Hanačky, vynikají mnohými pěknými vlastnostmi, jsou ochotni, skromni, úslužni, a jednání jejich je řízeno vrozenou intelligencí, kdežto mladší velmi často přeceňují sebe, neváží sobě starých zařízení, ano někdy se za ně i stydí. Ochota a úslužnost nebývají nyní pravidlem, nýbrž výjimkou.

Ač bych mohl ze svých potulek národopisných tvrzení své podepříti četnými příklady, omezím se jen na dva.

Za pátrání po starých hanáckých krejčích přišel jsem k p. Ign. Polednovi ve Velkém Týnci u Olomouce. Vkročil jsem do stavení ve chvíli, když přijel s forou obilí s pole. Pozdravil jsem p. Polednu a pověděl, proč jsem přišel. Stařeček stanul ihned, odložil oprati a zval mě do bytu. Pravil jsem, že nemám na spěch, že počkám, až složí obilí, že mu nechci překážeti v práci. Ale hodný muž nedal se zdržeti a uvedl mne do jizby, kdež ochotně vykládal o vyšívání, ukazuje některé své práce hotové, a nasadiv si brejle, vzal tužku a papír, aby ukázal, jak si při vyšívání z paměti tvoří vzory. Bavili jsme se dlouho.

Odcházeje poděkoval jsem srdečně a ujížděl k Prostějovu. Přemýšlel jsem o tom, jak bych asi pořídil, kdybych se v podobné záležitosti odvážil k mladšímu hospodáři za doby žní.

Pátraje po staré jizbě hanácké, která se měla fotografovati pro museum, zašel jsem do blízké vesnice. V hostinci, kde sedělo několik sousedů, zmínil jsem se o účelu cesty, a tu starý hospodář, asi šedesátiletý, se nabídl, že má jizbu takovou a že mně ji ukáže. Cestou potkal jsem známého. Chtěje s ním promluviti, prosil jsem průvodce, aby posečkal chvilku. Tento však naznačiv směr pravil, že půjde napřed a mne dočká u domu. Za nedlouho ubírám se k místu naznačenému, ale souseda tam nebylo. Tázal jsem se mimojdoucích, kde bývají u Smečků?

Stavení bylo mi ukázáno. Vešel jsem vraty do dvora, kde prala hospodyně asi 40letá s osmnáctiletou dcerou. Pozdraviv táži

1. Hanák v lajdíku s aksamitkou na hlavě.

8. Nevěsta v pantléku.

se, přišel-li jsem dobře k Smečkům. Ale za odpověď vyjela na mne hospodyně zhurta: „Tode se nebode nic fotografovat!“

Ač jsem byl překvapen, pravil jsem klidně, že nebudu fotografovati a že bych se rád jen podíval.

Selka zrychla: „Co beste se divale na stary kráme.“ A dcera dodala:

„Nic se nebode fotografovat!“ A odběhla.

Snažil jsem se vysvětliti hospodyni účel své návštěvy a ukázati bezpodstatnost jejího rozčilení, ale nic na plat.

„Dež nechce stavět, nemosi sem žádnyho na blázna vodit!“ řekla.

Maje již dosti zkušenosti, nedal jsem se odbýti a začal jsem nářečím hanáckým. Pravím: „Ale nezlobte se na mě, deť já so take trocho ze.....“

„„Jak to?““

„Má matička je tade otáď.“

„„A či pak?““

Po vysvětlení rodokmene vyjasnila se nálada přísné hospodyně. Když jsem to zpozoroval, pravím: „Muhla beste mně to jizbo okázat.“

„„Co be ne,““ praví selka, a již mě uvádí do jizby, kterou jsem si pak prohlédl po libosti. —

Mnohý čtenář se táže asi, kam se poděl ochotný hospodář. Myslím, že když ohlásil mou návštěvu, sesypaly se na něho ženské, které se styděly, že mají stavení staromodní, a milý tatíček odešel bezpochyby zahradou, aniž mne uvítal. —

Z toho patrno, že práce národopisná je někdy dosti obtížna, ale vždy zajímava. Musíme však lidu rozuměti a s ním se znáti.

Pokusím se popsati jednotlivé částky krojové, jak jsem je shledal, a mimo to také, co mně bylo pověděno starými, hodnověrnými osobami.

A. Kroj mužský.

K mužskému kroji náležela košile, černý hedvábný šátek na krk, lajdík (vesta), flanélka (kabátek), plášť, kožich, aksamitka, člun (klobouk člunovitý), koženky, pás, vysoké boty, podléčky (plátěné punčochy) a šatka.

Košile s baňatými rukávy byla vyšívána někde černým, jinde bílým hedvábím; límečky u rukávů, límec u krku a náramky byly pošity mrštinkami z bílého hedvábí; pod náprsenkou, uprostřed hladkou, bylo srdéčko vyšité hedvábím černým. Košile sváteční šila se z plátna jemného, obyčejně matrabasu, košile všední byla z plátna domácího.

Hedvábný šátek černý vázali na krk tak, že byl dvakrát otočen kolem krku a pak vpředu udělán suk, při čemž zůstaly konce as $1^1/_2$ dm viseti dolů. Mladí a zámožní chasníci mívali konce šátku vyšité.

Lajdík i flanélka (flanérka, flanér) udělány byly z jemného sukna černého s bohatým vyšíváním. Lajdík byl bez rukávů; flanélka měla rukávy, ale byla krátká jako lajdík a od ramen přes prsa až dolů po obou stranách byla pošita knoflíky bílými, kovovými bombíky. Nejzámožnější sedláci nosívali prý lajdík a flanélku též z bílého sukna. Vyšívalo se hedvábím zeleným a trávníčkovým (žlutě zeleným). Takovými barvami bohatě vyšívaný kroj, ušitý před 50 lety, nalezen byl ve Stařechovicích u M. Vogla, od něhož byl zakoupen do Františkova zemského musea. Oděv tento vyšíval krejči František Móca v Příkazích, na jedno oko slepý.

Že i v nejbližším okolí prostějovském vyšívány byly kroje hedvábím zeleným, toho dokladem je starý kroj nalezený v Kralicích, prostě vyšitý, dále oděv zhotovený M. Roubalem v Hrubčicích a oblečky chlapců vrbáteckých, jež ušil Josef Koutný v Dubanech. Práce obou jmenovaných starých mistrů rovnají se barvou hedvábí kroji starému, ale vyšívání jest jen prosté. Dle výpovědi starců mívali prý v okolí prostějovském lajdík a flanélku také jen černým hedvábím vyšitou. Bohatost vyšívání řídila se stářím a zámožností; mladí muži a zámožní mívali vyšívání hojnější. Starý Bernát v Kyničkách ukázal mně prostě vyšitý lajdík. Tázal jsem se, bylo-li podobné vyšívání v obci této všeobecně. Pravil stařeček: „Ale kde; nekeré měl naflánganéch květu plny záda, ale náš tatiček nám to nedovolel.“ — Když před 50 lety hanácký kroj počal mizeti, nahradila lajdík vesta, flanélky špenzr.

Plášť velmi řásný ušit byl ze sukna tmavě modrého, později z černého s gráglem (límcem). Límec byl dlouhý, buď prostý, jako u nynějších haveloků, nebo se skládal z pěti i z více

2. Hanák ve flanélce a v plášti s límcem prostým a se člunem na hlavě.

3. Hanák v plášti s límcem pětidílným a se člunem na hlavě.

límců na sebe položených, z nichž spodnější vždy o něco vyčníval. Pláště s několika límci nosili obyčejní sedláci; pláště s límcem prostým měli rychtáři a sedláci v městečkách, na př. v Kralicích. V plášti chodili do kostela, o pohřbech a na cestách. Obyčejně přehodili jej pouze na ramena a upiali sponou pod krkem; ale při vážném vystoupení, na př. o pohřbě, navlékali též rukávy.

Později nosily se místo plášťů dlouhé kabáty částečně podobné našim svrchníkům, jimž říkali burnusy.

Kožich červený, cápovitý, sahající po paty, byl vzadu zpola rozstřižen a vyšit na zádech.

Aksamitku — vydrovku — nosili jen zámožní; neboť pěkná aksamitka byla za 30 i více zl.

Klobouk, „člun" podlouhlý, zhotovený z hrubé plsti, byl zvláštního rázu a velmi těžký. Skyvy vyčnívaly vpředu a vzadu daleko, na stranách byly ohnuty dovnitř; na rovném vršku přišity byly stuhy dvojnásob složené, zvané darmovisy, též podpěry, a to tři vzadu a po jedné na stranách. Když vyšel u nás člun z módy, brávali jej na hlavu, dávajíce do komína uditi maso, nebo čistíce obilí ve stodole. V obou případech měl býti ochranou, aby saze nebo prach nepadaly za krk. Tak zničeny byly čluny úplně na Prostějovsku, na Přerovsku a na Olomoucku zachováno jest po jednom kuse, z nichž jeden (z Olomoucka) jest nyní majetkem zemského musea.

Kolik námahy vyžadovalo získání „člunu", možno posouditi z tohoto: První zprávu o tomto klobouku obdržel jsem ve Smržicích u Prostějova. Rolník Píchal poradil mi, že jeho příbuzný ve Slatěnicích má ještě člun. S radostí spěchal jsem do Slatěnic, ale bez výsledku; klobouk dostal se již do Příkaz u Olomouce. Jel jsem tedy druhého dne do Příkaz, leč opět s nepořízenou, neboť člun odplaval zatím do Skrbeně. Ale ani tam nebyl ukončen můj hon za kloboukem, neboť majitelem jeho stal se opět nadučitel ve Štěpánově, kdež konečně se mi opravdu podařilo spatřiti dlouho hledaný předmět. Podobně stávalo se mi též při pátrání po ostatních částech krojových. V celku bylo potřebí na prostudování a na opatření přesného kroje ženského a mužského vykonati přes 30 cest polodenních a celodenních v okresích Prostějovském, Olomouckém, Litovelském a částečně i Přerovském.

Staří sousedé nemívali darmovisů na člunech. Člun nosili z pravidla rovně na hlavě. O sedlácích ze Senice se vypravuje, že přede žněmi měli člun rovně, po žních na guráš (na stranu). Otázal-li se kdo na potkání sedláka přede žněmi, odkud jest, odpověděl klidně a skromně: „Ze Senice.“ — Potkal-li ho však po žních, měl již klobouk na guráš, a tázán byv, odkud jest, odsekl zhurta: „Z Hrobé!“ — (t. j. z Hrobé Senice).

Darmovisy na člunè bývaly z tuhých pentlí. Foukal-li vítr, působily šumot, který stal se jednou chasníkovi osudným, jak mně vypravovali ve Smržicích. — „Francek Chetilu šil do Čelechovic za miló. Jak jož to bévá, zdržel se tam dloho, až do pul noce. Ale vraceja se dom vestál hodně stracho. Přenda za dědino zaslechl jakése divné šostot, a přepádalo mo, jak be čelechovští chlapci přešle ho veprovodit! Proto dal do zajičích, otěkal, co muhl, až bel celé zpocené. Dež jož doběhl k smržeckém homnom, chtěl přece jenom vidět, kdo ho honi. Zastavi, — ohlidne se, — a kde nic, to nic, nihde ževiho docha, a šostot take pryč. — — Nemuhl pochopit, co se to vlastně dilo. Ledvá ale odělal nekolek ražnéch kroku, jož zas ho to strašelo; ale včel teprov poznal, že to dělajó pantle na klobóko. Zasteděl se sám před sebó a přeměšlel, jaká hlóposť muže nehde člověko nahnat stracho, dež má špatny svědomi.“ — —

Boty vysoké s tvrdými holínkami o jednom nebo dvou faldech měly kramfleky s podkůvkami.

Kalhoty-koženky, obyčejně červené, zřídka žluté, úplně přilehlé, vpředu bohatě vyšívané, sahaly po kolena, kdež byly utaženy řemínky, na jejichž koncích visely kožené darmovisy. Koženky bývaly tak přilehlé, že někdy museli do nich strkati košili vařejkou, aby nedělala faldův. Vyšívalo se na nich nejčastěji hedvábím jednobarevným, a to zeleným nebo trávníčkovým. Někteří krejčí za dob pozdějších vyšívali na kalhotách také květy červené, celkem prostě a vkusně. — Kalhoty připevňovali pásem vyšívaným hedvábím a lážou (kovovým tkanivem).

Mezi kalhotami a holínkami bot vynikaly na jeden neb dva prsty bílé plátěné punčochy — podléčky (podvléčky). V době, kdy kroj už zanikal, přiléhaly konce koženek k holínkám, tak že podléček nebylo lze viděti.

Ze starých mistrů, kteří dovedně uměli vyšívati, žili před sedmi lety Roubal v Hrubčicích, Koutný v Dubanech, Héža v Luděřově,

4. Hanačka v šátku s cípy nahoru zavázanými.

Smyčka v Drahanovicích a Poledna v Týnci. — Tu a tam ušil mnohý ještě oděv vyšívaný, ale není to již stará, pěkná práce; neboť chybí potřebný cvik Upřímně doznal to Héža v Ludéřově, krejčí dříve vynikající. Když totiž byl požádán, aby ušil kroj, řekl: „Nebodo šet!“ — Na otázku proč, odpověděl: „Protože bech to nesvedl tak, jak to bévalo a jak bech sám chtěl.“

B. Kroj ženský.

K ženskému kroji náležely: šátek na hlavu, placák (obojek), opleči, rukávce, lajdík, fěrtoch, zástěra (fěrtúšek), pentle (stuhy) k fěrtúšku, spodníky (sukně spodní), punčochy a šatka do ruky. Jako svrchní oblek s jara a s podzima nosívaly se flanélka a župánek, později marinka; v zimě nosil se kožoušek, zvaný liščiny. Hlavu nevěst zdobil pantlík.

Šátky na hlavu bývaly lipské, červené, buď hladké nebo kvítkované, šlehané, pak tmavohnědé a bílé. Šátky bílé jsou nejstarší. Mimo to nosila se též šata. Byl to čtverec bílého plátna velikosti lipského šátku, v rozích pěkně a bohatě vyšitý bílým a černým hedvábím. Užívalo se jí také na pohřbení kostí vykopané mrtvoly. Původně bývaly lipské šátky bez třepení, střapců; později přišívali k nim třepení nejčastěji zelené.

Velikost i vázání šátků nebývalo všude stejné; téměř každá farnost měla nějakou zvláštnost. Cípy šátku vázaly se obyčejně nahoru; ale na „hrubou“ a na „nešpor“ byly cípy svěšeny dolů. Podle toho vázala se také zástěra; při cípech svěšených vázala se na faldy,*) při cípech nahoru zavázaných byla pod faldy.**)

Placák byl krajkový límec, jenž nosil se kolem krku. Zámožné Hanačky mívaly placáky z krajek vzácných, hedvábných, jichž bylo třeba 10 loket.

Opleči nahrazovalo Hanačkám šněrovačky a bylo pěkně vyšívané. Opleči byla vyšívána téměř vždy vzory řídkými, pročež poskytují výšivek zvláštního rázu.

Rukávce jsou krátká košiika s baňatými rukávy, u nichž jsou rozmanitě vyšívané límečky, černé nebo bílé, úzké nebo široké, sahající pouze po loket, kdežto předloktí zůstává obnaženo.

---

*) Široký límec zástěry zapial se na spodní knoflík lajdíku, čímž se zakrylo šněrované opleči.

**) Límec zástěry přeložil se vespod, a pak vyniklo šněrování na opleči vpředu.

Límečky vyšívaly se vzory hustými, často velmi pěknými, ba stkvostnými.

Dle vynikajících ozdob jmenovaly se límečky: srdéčkové jablíčkové, zvonové, tulipánové, slunečkové a j.

Nejcennější částí oděvu ženského býval lajdík, někde též kordulka zvaný. Podle látky byly lajdíky soukenné, černé a červené, koróbové z damašku, atlasové, ornátové ze zlatohlavu, kytkové z látky květované bez zlatých nebo stříbrných nitek a j. Mimo látky jmenované bylo na zhotovení lajdíků potřebí zvláštních stuh, paterek a gracónů — (krajek bílými nebo žlutými kovovými nitkami protkaných). Příprava vyžadovala dle jakosti 3, 4, 6, 10, 20 i více

6. Ukázka límečkův.

zlatých. Gracóny drahé jmenovaly se vážené — (prodávaly je na váhu), a bývaly v nich zlaté nitky. Dle způsobu zhotovení bývaly gracóny patáčkové, kolové, hadové, léstečkové a j. Ke gracónám užším přišívala se někdy ještě gracónka.

Paterka byla široká stuha přišitá kolem vnitřního kraje lajdíku. Jméno pochází asi po pateru barev na stuze zvláště sestavených. Na některých převládá barva zelená, na jiných červená, odkud jména: paterka zelená, paterka červená. Mimo tyto barvy objevují se v paterkách barvy modrá, žlutá a hnědá.

Na lajdíkách bývalo také pěkné vyšívání, jež na sukně a na atlase vyniká dobře, ale ztrácí se na látkách květovaných, a jest částečně zbytečno.

Někde říkali lajdíkům k o r d u l k y; ale v rodišti mém, v Dubanech a v okolí, jmenovali kordulkami lajdíky za úpadku krojového; nebyly vyšívány a neměly ani paterky ani faldů, které nechyběly na lajdíkách vzadu dole nikdy.

7. Hanačka u kolovratu v župánku.

5 Hanačka v šátku s cipy svěšenými.

Fěrtoch byl řásný, ušitý z 10—12 loket, obyčejně z domácího plátna černého, lesklého, vpředu nesešitý, s límcem pestře vyšitým. Družičky a nevěsty mívaly fěrtochy bílé s límcem bíle nebo žlutě vyšitým. Zástěra (fěrtúšek) s límcem širokým bývala bílá, velmi řásná, ze 4—5 loket, a přivazovala se širokými pentlemi (stuhami).

O národních slavnostech vídáváme Hanačky v sukních modrých a červených, často zdobených zlatými portami, které místo lajdíků mívají šněrovačky sametové. Je to paskvil na starý vkusný kroj národní. Staré Hanačky braly na fěrtochy vždy jen plátno bílé nebo černé, lajdíky pak nebyly nikdy ze sametu.

Šla-li Hanačka do kostela, držela v ruce mimo knížky vždy vyšívanou šatku.

Punčochy nosily se buď červené s barevnou ozdobou u kostek (s „cviklama“), nebo bílé.

Střevíčky sváteční bývaly nejčastěji lakové s bílou přeskou.

Na podzim a s jara oblékaly ženy flanélku, krátký kabátek ze sukna černého, jemného, zeleně vyšívaný. V okolí prostějovském měly prý ženské na flanélkách také černé vyšívání.

Marinky byly kabátky z černého sukna bez vyšívání.

Velmi pěkný, zrovna stkvostný šat byl župánek, jemuž někde říkali batan, císařský batan, též jenerál. Byl to krátký kabátek z černého, jemného sukna, s velikými faldy vzadu. Při vnitřním kraji přišita byla paterka jako na lajdíku a vedle ní zlatá porta, která zdobila též konce rukávu, odkud asi jméno „císařský batan“ a „jenerál“.

V zimě nosily se liščiny, krátké kožíšky barvy žluté, kolem krajů liščí kožešinou lemované.

Hanácké nevěsty zdobily hlavy stkvostnou korunou — pantlékem. Pantlék byl udělán z tuhé lepenky, obložené tenkým žlutým plechem, na němž byla připevněna zrcadélka často podoby srdéčkové. Kolem zrcadélek byly perly barvy zlaté a stříbrné, jakož i kovové patáčky a vkusné ozdůbky z tenkých drátkův. Spodní hrana k čelu přiléhající zdobena byla okrouhlými plíšky penízkovými. K horní hraně uvnitř připojena byla ozdoba z pentlí zvláštním způsobem skládaných, jejichž cípy splývaly vzadu bohatě dolů (zdéli 0·5 metru). Na výzdobu pantléku potřebovalo se přes 20 m pentlí. Celou hořejší plochu vyplňoval

věneček, v němž bývaly nejčastěji napodobené plané růže, sedmikrásky a jiné květiny.

Při popise tohoto kroje nemohu se ubrániti vzpomínce na prvou sloku hanácké písně: „Nic sobě nehořekujme, milí Hanáci, že si z nás posměch dělají ti cezozemci; jak Češi, tak Rakošani, všeci šate naše hani, že chodime premovani a vešévani.“

Chodili opravdu vyšívaní, ale pěkně a vkusně. Každá část oděvu měla jiný ráz výšivek, přiléhající formě a účelu. Diviti se musíme, že staří Hanáci vyšívali volně, z paměti, bez dřívějšího kreslení. Když jsem se tázal krejčího Poledny v Týnci, kreslil-li vzorek napřed, pravil: „Nač to, vzorek mosi bet v hlavě.“

Nejkrásnější vzory vyšívání hanáckého zachovaly se na úvodnicích a boudnicích, jež nebyly sice oděvem, přece však s ním souvisí těsně. Účel a úpravu úvodnic a boudnic dovedně a poutavě popisuje paní Vlasta Havelková, dle níž seznamuje nás s těmito stkvosty Fr. Svozilová v „Upomínce na národopisnou výstavu v Prostějově r. 1893“. Z pojednání uvádíme:

Úvodnice Hanáků, též nevěstinské nebo křestní plachty zvané, jsou asi půltřetího metru dlouhé a dva metry široké plachetky, zdobené uprostřed širokým vyšívaným pruhem a krajkou.

Každá nevěsta dostávala dříve do výbavy úvodnici, kterouž při obřadech svatebních v kostele na úzko podle vyšívání složenou přehodila si přes bedra. Po svatbě byla úvodnice pečlivě uschována. Když pak rodiče děťátkem obdařil Bůh, bylo novorozeňátko zabaleno do úvodnice a neseno ke křtu. Krásný zvyk odívati nemluvně do stkvostného vyšívání svědčí o tom, že příchod děťátka byl vzácnou událostí a že předkové naši s radostí a s pýchou přijímali dítě do rodiny bez rozdílu pohlaví a vážili si je jako pravého klenotu. Když pak matička s nemluvnětem po prvé šla do kostela, měla zvláštní šaty, zcela bílé. Fértoch z bílého plátna, fértúšek z matrabasu a lajdík z bílého hedvábí, a při tom úvodnice byla přední její ozdobou. — Konečně, když úvodnice nebylo již potřebí v rodině, odevzdala ji matka často do kostela, kdež se jí užilo jako pokrývky na oltář. V mnohých kostelích na Hané náleží ještě nejedna taková plachta k nejpěknějšímu prádlu kostelnímu.

Hanácké úvodnice zachovaly v rodině nejstarší hospodyně, stařenky, opatrujíce je ve svých truhlách jakožto drahou pa-

mátku, kterou jen o velkých svátcích rozkládají na lůžka, líbají a při tom plačou. Stařenky tak váží si starých zvyků, že berou si raději nevěstinskou svou plachtu do hrobu, než aby stkvost ten byl zneuctěn nevšimavostí mladého pokolení. Nerozumné mladé hospodyně odstřihují překrásné staré vyšívání a neváží si ho.

Černé květy, které nechybí nikdy na hanáckých úvodnicích, jsou charakteristikou jejich, připomínají prý kultus černoboha a běloboha z dob pohanských. V ozdobách vyšívaných nejeví se však jen dovednost umělecká, nýbrž i povaha lidu a všechna mysl jeho. Kyne z nich lahodný klid.

Motivy na vyšívání braly ženy z přírody, z lučin a hájův. V tom jeví se mysl slovanská, něžná, ušlechtilá. Nejedna venkovanka donesla si z lesa a s pole list nebo květinu, která se jí líbila a měla vzor na vyšívání. Ženy naše nepřestávaly na pouhém napodobení listův a květův, ale dovednou rukou tvořily také dle daných vzorů krásné ornamenty přímočárné a křivočárné. — Též krajky velmi jemně drhané dělaly samy, což zaniklo časem a zůstalo jen u žen slováckých. —

Pozoruhodné výkresy podařilo se mi získati v Čelčicích u Anny a Čeňky Kovaříkové.*) Při ukázce předloh tázal jsem se na pojmenování prvků, což mně bylo vysvětleno ochotně. — „Veševáme: jablička, hrozne (hrozny), hřebičke (karafiáty), slonečka (květy měsíčku), tolepáne, ruže, sekany léstke, drobny léstke, kroťánke (úponky), svátosť (palmeta), piro (péro) a j.

B o u d n i c e, zajímavý druh národního vyšívání, jsou široké plachty, uprostřed po délce buď vyšívaným pruhem, buď hrachůvkami, buď krajkou zdobené a někdy kolem vroubené vyšíváním. Boudnice dříve na Hané neměla chyběti v žádné rodině. Když rodina byla obdařena novým členem, lůžko matčino bylo postaveno do kouta světnice a boudnicí, zavěšenou na trámy stropní, úplně zakryto, při čemž vyšívaný pruh clony vinul se vodorovně. Odtud se říká: „Žena je v koutě.“ — Kout zavěšený boudnicí byl matce místem posvátným, a nikdo mimo babičku, kmotry a po případě lékaře nesměl bez dovolení vkročiti za boudnici, ano ani tam pohlednouti. A také matka nepohlížela ji-

*) Výkresy uloženy jsou ve Františkově museu zemském v Brně.

nudy z kouta do světnice, než krajkou, vyšíváním nebo hrachůvkami do prostřed boudnice všitými. Tak dle pověr lidových nemohlo matku potkati nic zlého; neboť vyšívaným pruhem mohla prý matka spatřiti blížící se můru a sebe i dítě uchrániti v čas, aby oběma lítice neuškodila. Po dobu, co matka s děťátkem dlela za boudnicí, nařizovala svým domácím bedlivě, aby každou

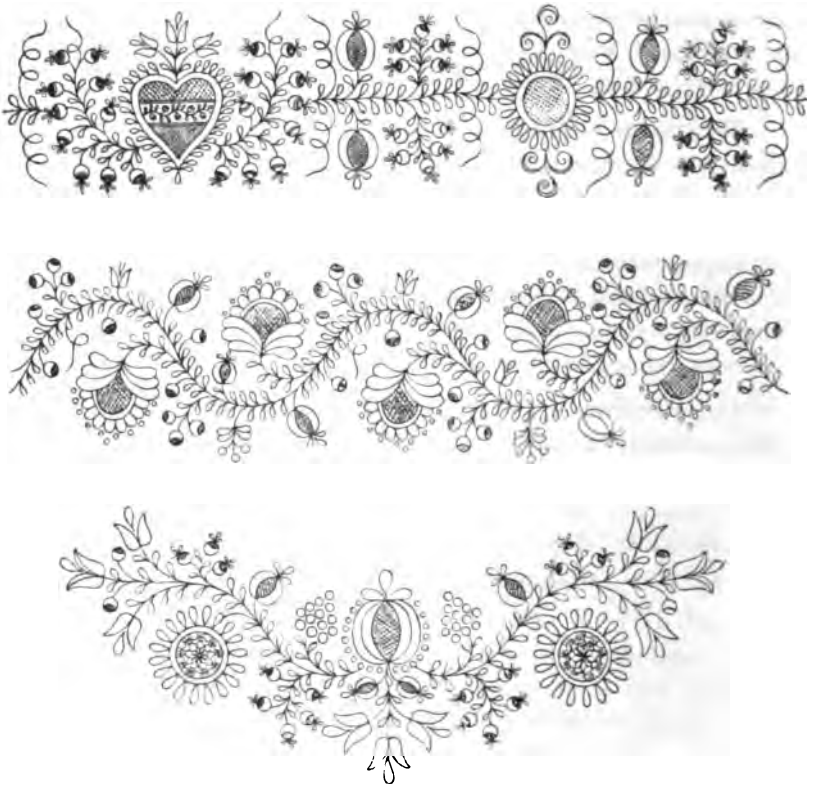

9. Ukázka výkresů Č. Kovaříkové z Čelčic.

cizí ženu, která by přišla do domu, vlídně přivítali a pohostili, neboť mohla by to býti mocná sudička, která (podle pověry) určovala budoucnost děťátkovu. Boudnice nebyla sundána, dokud matka nešla na úvod. Po úvodě byla složena a pečlivě uschována. Zemřela-li žena v nedělích, zakryli obyčejně nebožku boudnicí a někdy s ní také pohřbili. Zemřelo-li dítě před úvodem, vzala matka boudnici s sebou na úvod, majíc ji složenou na ruce.

Zavěšovati lůžko v tomto případě bylo zajisté zvykem velmi chvalitebným a svědčí o jemnocitu našich předkův. Mimo to matka i dítko chráněny tím byly před průvanem a silným světlem a před zraky cizích lidí, čímž šetřeno dobrého mravu. Nevšední cena všeho vyšívání na boudnicích a celé její upotřebení a zhotovování je patrným důkazem, že u nás žena, zvláště matka, ode dávna měla postavení čestné, že požívala úcty, jako snad u žádného národu jiného, což zároveň svědčí o neobyčejné kulturní pokročilosti předků našich.

Na Hané vyhynulo už mnoho pěkných zvykův a s nimi též boudnice a úvodnice, jež budou nám i našim potomkům zachovány v museích. —

O dětském oděvu dověděl jsem se toto: Když začaly děti choditi do školy, dostaly šaty jako dospělí; až do té doby chodily v létě, v zimě bosy, a nejobyčejnější šat, často jediný, byla jim kytlice z domácího, tlustého plátna. Zdá se nám divným, že malé děti neměly v zimě obuvi. Ale dříve byli lidé otužilejší. Dle vyprávění hodnověrných osob chodily i některé dospělé dívky v zimě bosy k muzice. —

Nelze upříti, že kroj našich Hanákův a Hanaček byl vkusný, a litujeme, že byl odložen lehkomyslně. Ještě více želíme toho, že se starým krojem zmizel také starý mrav, jak řekl stařeček Cyrill Čadil v Čelčicích, když jsem s ním hovořil o bývalém kroji.

Škoda věru upřímnosti, ochoty, lásky a svornosti, vlastností to vzácných, jimiž se vyznamenávali staří Hanáci a jež zdobí stařečky a stařenky dosud žijící! — —

Nové archaeologické objevy v okolí brněnském.

(S 4 tabulkami a 7 obrázky v textu.)

Podává Alois Procházka.

I. Nálezy sporadické.

a) Kamenné předměty.

Blažovice. Za koupání vylovili hoši „z předního broďáku“ polovici mlatu.*) Na „starých vinohradech“ vyoral obuvník Ant. Daněk kulovitý mlat. Po podzimní oračce parním pluhem nalezena na panském poli „u velké hráze“ retušovaná trojúhelníková šipka ze žlutavého pazourku (d. 4 cm, š. 3 cm).

Habrovany. Dva zlomky sekyrek a jedna úplná.

Holubice. Z trati „Familie“ zvané miniaturní zelená sekyrka.

Jezera. Starosta p. Č. Ondráček nalezl v trati „na mordovně“ dva mlaty, z nichž jest hoden pozoru mlat pěkně facetovaný.

Také od p. F. Bayera z této trati obdržel jsem na novo jednu celou sekyrku a dvě přeražené.

Kobeřice. S kopce „Dřínovce“ odevzdána mi sekyrka s vylámaným ostřím. Jinou, do podoby obdélníkové vyhlazenou, dal mi pan řídící Krampl.

Křenovice. Plochá sekyrka opatřená na jedné straně nedokončeným provrtem, v němž vězí čípek. Vedle tohoto hlubšího otvoru jest zřetelno ještě mělčí navrtání.

Kuřím. Stud. C. Zavřel donesl mi sekyrku nalezenou v trati zvané „na rybníce“ na poli p. Jebáčka.

Letonice (u Bučovic). V létě 1906 nalezena u lesa pěkná sekyrka pazourková, 13 cm dlouhá, s dobře vyhlazeným a roz-

---

*) Kde výslovně není jmenován jiný majitel, rozuměti dlužno sbírku mou. Spisovatel.

šířeným ostřím (jako u sekyr bronzových). Jest to již pátá hlazená sekyrka pazourková z hejtmanství vyškovského (2 ze Lhoty, po jedné : Raclavic, Lulče a Letonic).

Lhota u Vyškova. Marie Fabiánková, bývalá žačka moje, pamětlivá pokynů ze školy, pečuje horlivě, aby žádný starožitný nález nebyl zmařen. Obohatila sbírku mou již několika pěknými kusy. Nyní na novo zaslala mi pěknou sekyru-motyku, nalezenou na „vrchní kopanině" Julie Crhonkové (v č. 6.), pazourkový nůž a čtverhranné kladivo piskovcové, nalezené na „láně".

Lulč. S hradiska u sv. Martina mám $6^1/_2$ cm dlouhý pazourkový nůž.

Malostovice. P. řídící Jaroš z Milonic dodal mi odtud 2 celé sekyrky a třetí přeraženou.

Mokrá. Polovice kladívka vybroušeného v podobě kachního zobáku z pestrého hadce.

Pavlovice u Bučovic. Prostředničtvím p. učitele T. Pořízka dostalo se mi pádného syenitového mlatu ($1^1/_2$ kg., $15^1/_2$ cm dl., 7 cm šir., 7·8 cm vys. otvor 26 mm), jehož užívali v domácnosti p. J. Doupovce (č. 28) na roztloukání uhlí. Nalezen byl v polní trati „Boří" zvané.

Pozořice. P. uč. Boh. Dostálek odevzdal mi (žáky na zdejších polích nasbírané) 3 úplné sekyrky, 2 porouchané, týl mlatu a v provrtu přeraženou motyku.

Nový Rousinov. Od pana učitele Frant. Fuchsa mám úzký hadcový mlat.

Sivice. Od rolníka J. Kubínka: celá sekyrka, břity z jiných tří a kopytovitý nástroj.

Střelice. P. uč. Ig. Muzikář zaslal mi opětně 3 celé sekyrky, ze čtvrté břit a 2 zlomky mlatův.

Tvarožná. V cihelně „pod kopečkem" zvedl r. 1904 p. uč. E. Synek kulovatý vápencový oblázek s mělkou ryhou kruhovou, udělanou započatým vrtáním.

Velatice. S polí k Horákovu pochodí 2 břity sekyrkové a zlomek kopytovitého stahovače, jež obdržel jsem od p. učitele Skácela.

Žarošice. Ostrý mlat, jejž nálezce rolník Tomáš Válka měl za přítěž na provaz ve stáji. (Zaslal p. uč. Meth. Čičatka.)

b) Předměty hliněné.

Blažovice. Na panském poli „u velké hráze“ nalezen dvojkuželový přeslen. Za vyhlubování řízkové jámy v zahradě rolníka p. J. Mazálka dobyta celá miska podobná miskám, jaké před časem jsem našel ve hrobě se skrčkem v trati „na dílech“.*)

Tvarožná. Rolník p. J. Kubínek ze Sivic vybral v cihelně „pod kopečkem“ z hromádky kamení s pole odházeného velké závaží koláčovité. (Průměr 11 cm.)

c) Předměty bronzové.

Blažovice. „U velké hráze“ objeven 6 cm dlouhý zlomek br. kruhu (obr. 1., č. 1.). Hmota jeho má průřez elliptický a na vnějším obvodě 6 hrbolků kolmými zářezy oddělených. Rozměry a malé zakřivení poukazují na kruh veliký, nepochybně nákrčník.

Na poli zvaném „štrélas“ a náležejícím obchodníkovi panu Jos. Mazálkovi vyskytla se zahnutá jehlice (obr. 1., č. 3.), jemně patinovaná a vkusně ornamentovaná, k níž analogii poskytuje jehlice ze sidliště za cihelnami holubickými.

Holubice. Na některém z panských polí vyorán byl hrot kopí $18^1/_2$ cm dlouhý, 13 dkg těžký (obr. 1., č. 2.). Tulej má při otvoru v průměru 23 mm a zúžuje se stejnoměrně až po hrot. V délce 7·5 cm od otvoru vynikají na ní z žebra na každé straně po ulití zbylého břity mírně vykrojeného listu; v tomto místě dělá šířka hrotu 32 mm. Ryh krevních zde není. Asi uprostřed mezi listem a otvorem proražena je tulej na obou stranách otvorem, jehož bylo užito jednak za lití na zadržení hliněného kužílku v kadlubě (aby udělána byla dutina tulejová), jednak na upevnění hrotu hřebem ku dřevci. Patina jest po jedné straně drsnější a zelená, po druhé straně hladší a modravá. Úplně podobný exemplář, uložený nyní ve Fr. museu zemském a jen o 2 cm kratší, vyorán u Kobeřic.**)

Obr. 1. Bronzové předměty z Blažovic (1., 3.) a z Holubic (2.).

*) Časopis Mor. musea zem. 1905, str. 105.
**) Č. vl. m. sp. v Ol. 85., tab. VII. č. 6.

II. Nálezy ze sídlišť.

Holubice. Ves jest z nejstarších, bohatých a zajímavých nalezišť moravských. O zdejších nálezech z minulých let podal jsem zprávu v „Pravěku" (roč. II., str. 13.—16.). Za posledních dvou let shromáždili jsme odtud se zdejším učitelem p. E. Synkem četné starožitnosti, uložené nyní v mé sbírce.

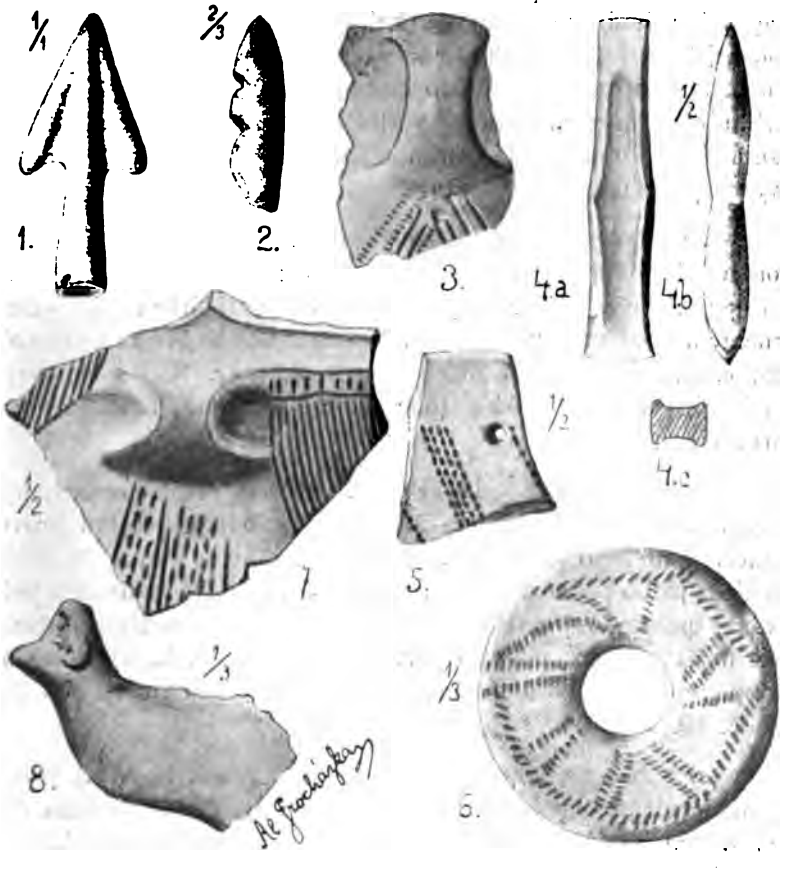

Obr. 2. Ze sídliště u Holubic.

1. Za cihelnami. Nejhojnější kořist od mnoha let poskytují zdejší cihelny p. Černého a p. Floriána s hroby se skrčenými kostrami (viz část této zprávy o pohřebištích!) a současnými jamami příbytkovými, mezi hroby roztroušenými. Sedliště a pohře-

biště toto prostírá se celou tratí polní, rozloženou od cihelen až k silnici slavkovské (z.-v.), a od obou tratí: dráhy cís. Ferdinanda a odbočky blažovskoholubické k potoku Rakovci (sz.-jv.). Větší část tohoto čtverce zabírá panské pole celou šířkou od silnice slavkovské. Mírný svah jde od sz. k jv. k Rakovci a na západ k potoku holubickému.

Místo to poskytovalo asi člověku praehistorickému neobyčejných výhod; neboť nalezenými předměty doloženo tu osídlení od nejstarší doby neolithické až po dobu rázu hradištního. Bohužel dávným kultivováním těchto polí promíchány jsou tu památky několika kulturních period v pestré směsi, tak že nesnadno (kromě keramiky a bronzů) lze přiřknouti na př. kostěné nebo kamenné výrobky některé určité kultuře.

Většina předmětů získána pilným procházením po každé oračce. Zde stručný přehled nalezeného: a) četné ornamentované střepy příslušné 4 keramickým typům: 1. neolithickému s ornamentem volutovým (tab. I. 18., 21., 22.) a píchaným (obr. 2., č. 5.), 2. pokolení skrčených koster, 3. popelnicových polí rázu obřanského (obr. 2., č. 3., 7., tab. I., č. 14.) a 4. hradištnímu:

b) z kamene: 2 celé sekyrky, 18 více méně porouchaných sekyrek, z mlatů 1 vývrtek, 2 břity a 8 zlomků s částmi provrtů (mezi nimi i polovice koule navrtané se dvou stran), 3 drtidla, z nichž jedno pěkně z křemene vyhlazené, několik menších a jeden veliký pazourkový nucleus se stopami po 7 odštípnutých nožících, 24 nožíků, 2 paz. pilky, 6 paz. šipek (tab. I., č. 5., 8.), četné odštěpky pazourkové a zlomek pískovcového kadlubu na srp (tab. I., č. 19.);

c) z kosti: 5 hrotů, celá jehla s úškem (tab. I., č. 1.), zlomek jemně vyhlazené válcovité jehlice (tab. I., č. 2.), 3 hladidla (tab. I., č. 20.), hrot šipky s dvěma vruby na upevnění (obr. 2., č. 2.), a úplná brusle 23 cm dlouhá, opatřená na obou koncích dírkami;

d) z parohu: obdélníková destička u konců provrtaná (tab. I., č. 10.) a tupý hrot;

e) ze hlíny: 3 celé přesleny, z nichž vyniká pěkně ornamentovaný (tab. I., č. 9.), 2 půlky přeslenů, 3 celá a 6 zlomků

Tabulka I.

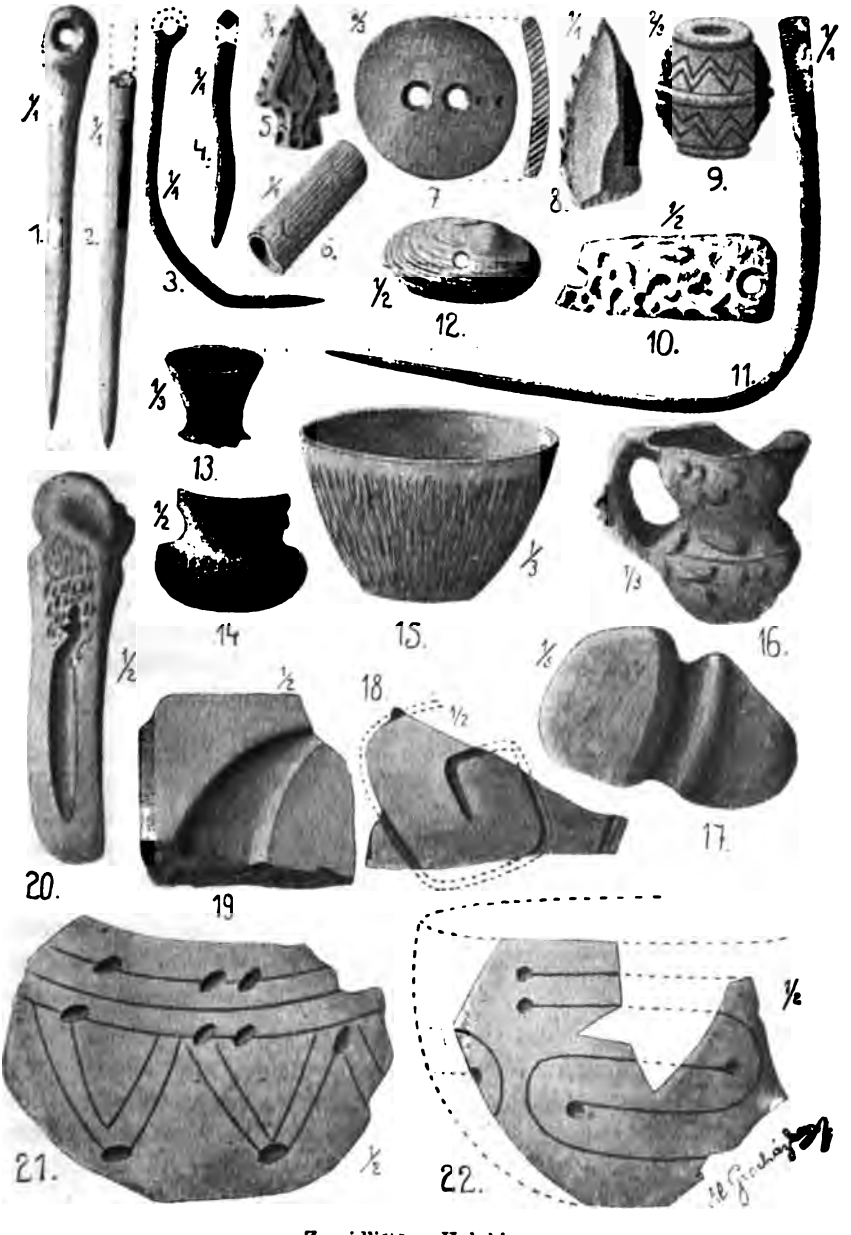

Ze sidliště u Holubic.

provrtaných koleček střepinových, 3 podobná kolečka neprovrtaná, 3 zlomky závaží jehlancových, $^1/_2$ lžíce s neprovrtaným držadlem a dvě sošky: malé dvourohé a čtvernohé zvířátko a zlomek ptáčka s chocholkou (obr. 2., č. 8.);

f) z bronzu: zlomek dýky o průřezu kosočtvercovém, 2 kousky suroviny, pěkná dvojkřídlá šipka s tulejkou (obr. 2., č. 1.), dvojostré dlátko s hranami v mírné laloky vykovanými (obr. 2., č. 4. a, b, c), hrot šidla (tab. I., č. 4.), ohnutá jehla s prolomeným uchem (tab. I., č. 3.) a pěkná jehlice jemně patinovaná, zdobená na horním konci příčným čárkováním a klikatou ryhou (tab. I., č. 11.).

Kromě těchto předmětů vyhodil pluh ještě neúhledný džbáneček s uchem (tab. I., č. 16.), pak černě vně i vnitř leštěnou číšku (tab. I., č. 13.), odlomenou z jiné nádoby, nepochybně z pokličky, jakou poskytlo na př. pohřebiště pustiměřské,*) a konečně velikou palici z červeného pískovce s vrubem na upevnění, vážící 3·3 kg (tab. I., č. 17.).

Dne 22. března 1906 zkusil jsem kopati na panském poli. Prošed dříve celým lánem, našel jsem na jednom místě $^1/_2$ hliněného kruhu. Dal jsem místo to prokopati, a tu ve hloubce asi $^1/_2$ m objeveno jiných 5 kruhů vedle sebe položených. Bylo jich tu uloženo více, jak lze souditi ze zlomků ještě 5 exemplářů, které radlice vyzvedla ze společného ložiska a rozlámala.

Také na opačném konci polním zvedl jsem toho dne rovněž na povrchu do dvou kusů rozlomený jiný exemplář. Kromě těchto 6 dodány mi ještě dělníky 3 kruhy za obdělávání pole nalezené. jest tedy celkem úplných kruhů 9 a zlomky z 9 dalších exemplářův.

Hromadný nález těchto kotoučův jest dosud zvláštností. Jsou udělány nestejně pečlivě z jemné, tuhou promíšené hlíny, a po očištění za sucha (nikoli omytím) nabyly temně hnědého lesklého povrchu. Tyto lze pokládati za exempláře nové, neupotřebené, nachystané v zásobě. Toliko dva byly upotřebeny; jsouť po jedné straně vypáleny do ruda a rozpraskány. Jediný jen jest na jedné straně vyzdoben skupinami čárek (obr. 2., č. 6). Rozměry kotoučů zřejmy jsou z tabulky:

---

*) Pravěk, 1903, tab. V. č. 6.

Č.	Exemplář	Vel. prům. v cm	Prům. otv. v cm	Šíř. kr. v cm	Tlouš. v mm	Váha v dkg	Poznámka:
1.	úplný	11·5	3 3	4·1	16	25	ornamentov.
2.	„	11·7	5·1	3·4	18	25	—
3.	nepatrně poruš.	11·8	5·1	3·7	17	23	—
4.	úplný	11·8	4·2	3 9	19	26	—
5.	„	10·5	3·1	3·9	20	24	—
6.	nepatrně poruš.	10·4	4·4	3	21	20	—
7.	úplný	10·1	3·7	3·1	17	18	—
8	nepatr. vylom.	9·8	2·5—3	3·3	23	25	vypálený
9.	vydrobený	9·7	2·6—3·1	3·3	21	20	„
10.	z $^1/_4$ zachovaný	—	—	3·9	20	6	—
11.	z $^1/_3$ „	—	—	3·2	15	6	—
12 až 16.	zlomky z 5 exem	—	—	2 7, 2·3, 3, 2 9, 3·3	23, 24, 17, 26, 13	—	—

Podobných kruhů 3 zlomky nalezl pan ředitel Hladík na Hradisku obřanském v chýši B. Celý kruh odtud jest jen jediný ve Fr. museu zemském.*)

Kotouče tyto jsou pokládány za podstavce pod misky a nazývány žárovými kruhy. Lze však mnoho namítati proti této domněnce, ač dle dosavadních řídkých nálezů jiný a pravý účel jejich těžko lze určiti. Jest to zatím s nimi asi tak, jako do nedávna s hliněnými jehlancovitými „závažími“ nebo s bronzovými nákrčníky.

Na jiném místě narazili jsme na příbytkovou jámu $1^1/_2$ m hlubokou a tolikéž širokou. Dobyto z ní hojně kostí zvířecích i střepů z nádob kuchyňských s hmotnými polokruhovitými uchy, příslušných keramice pokolení skrčených koster.

*) Praehistorické hradisko a pohřebiště u Obřan, Annales M. F. 1898, str. 8. a 20., tab. V. obr. 10., tab. VI. obr. 15.—20. Z nich čís. 18. jeví při levém lomě na dvou místech touž výzdobu jako kruh holubický.

Ve hloubce asi $^1/_2$ m objeven kostěný knoflík velikosti i podoby fíku, provrtaný dvakrát (tab. I. č. 7.). Na hladší ploše jeho mezi jedním otvorem a krajem jsou ještě dvě jamky po započatém vrtání. Z téže vrstvy vybrán ještě pěkný celý nožík rohovcový, $5^1/_2$ cm dlouhý, se známým škrabadlovým zakončením.

V dalším zákopu vytěžena 2 cm dlouhá rourka kelnatky (tab. I., č. 6.). a provrtaná lasturka říční škeble (tab. I., č. 12.).

Rovněž skrovná byla kořist pod shlukem střepů keramiky popelnicových polí: 2 drobounké mističky (šířka 38 mm, výška 18 millimetrů).

Jinde všude, kde kopáno pod vyoranými střepinami, nenalezeno ničeho, tak na př. na místě, kde pod dvěma lidskými kostmi a střípky se zlomkem zvoncového poháru očekávali jsme hrob skrčkový.

Chrlice. Za dobývání písku v trati „na krchovcích" nalezeno mnoho střepů z nádob patřících keramice pokolení skrčených koster. Od p. naddučitele F. Stýbla, jenž střepy uschoval, získal jsem šálek, pak hrneček květňákového tvaru s úškem a hlubokou misku se žlábkem přerušovaným pupíčky pod okrajem.

Z nálezu tohoto má také Františkovo museum zemské misku a kostěný hrot.

Jiříkovice. Na polích s obou stran silnice k nádraží ponětovskému lze pozorovati stopy praehistorického osídlení. V těchto místech rozoral p. Aug. Štěpánek 18. září 1905 na svém poli („na parvíze") příbytkovou jámu vyplněnou kamením a střepy neurčitého rázu. Mezi nimi vězela též dvě na kusy rozpadlá hliněná závaží. Tato po slepení jeví se jako válce protčené směrem dlouhé osy otvorem tak, že zavěšena byla způsobem rukávníkovým v poloze vodorovné, o čemž svědčí i hluboce vytřené rýhy při obou koncích otvorův. Obě závaží jsou ve sbírce pana T. Ondráčka, hostinského v Pratci.

Pozořice. Za procházek na neolithickém sídlišti „na poustce")*) nasbíral jsem opět 3 celé a 3 porouchané kam. sekyrky, pěkně vyleštěné kam. dlátko, 4 poškozené kopytovité nástroje, odštěpek mlatu s částí ostří a provrtu, zlomek provrtaného kamenného závěsku, pazourkový nožík a velké nádobové ucho, po hraně prsty vrubované.

---

*) Č. mor. m. z. 1905., s 104

Vážany K. (u N. Rousinova). Když srovnávána byla trať na novou silnici z Vážan k Habrovanům, odkryly dělníci 4. května opodál Vážan rozlehlou jámu příbytkovou, ve které při povrchu nalezli něco málo střepův a kostí, 4 veliké kameny, zlomek křemencového drtidla a pěkně zachovanou hliněnou lžíci s krátkým plochým držadlem. Lžíci odevzdal mi p. řídící uč. F. Jeřábek.

III. Nálezy z hrobův.

1. Kultura pokolení skrčených koster:

Holubice. Z cihelen chovám ve své sbírce keramické přídavky objevených hrobů s kostrami skrčenými.

Hrob 1.

Cih. Floriánova 13. května 1902. Mísa s tunelovým uchem u kraje, hnědě hlazená mísa s 2 pupíčky ve žlábku kolem okraje (tab. II., č. 3.) a 3 hrnky.

Hrob 2.

Cih. p. Černého s jara 1905. Zachráněna pěkná mísa s plochým, dvěma kolmými děrami protčeným pupíkem u okraje. (Tab. II., č. 4.). Mezi úlomky ostatních nádob byl i střep zvoncovitého poháru.

Hrob 3.

Cih. Černého, srpen 1905. Poskytl 4 nádoby: mísu, dva menší stejné hrnečky (tab. II., č. 6.) a hrnek větší (tab. II., č. 5.).

Hrob 4.

Cih. Černého 18. září 1905. Obsahoval velkou mísu a hrnek. Mísa (tab. II., č. 7.) je značně hlubší předešlých, pod okrajem jest na jednom místě propíchnuta dvojicí dírek, a okraj má vytažený na vnější hraně v 7 pravidelně rozestavených rožkův.

Hrob 5.

Cih. Floriánova, na jaře 1906. Bylo v něm několik kostí a šálek zdobený nepravidelně vrytými ryhami od okraje ke dnu. (Tab. I., č. 15).

Křenovice (u Slavkova). V nově založené cihelně starosty p. Horáčka byl vykopán p. Synkem v dubnu r. 1904 hrob se skrčenou kostrou, na pravém boku k jihu hlavou uloženou. Při kole-

Tab. II.

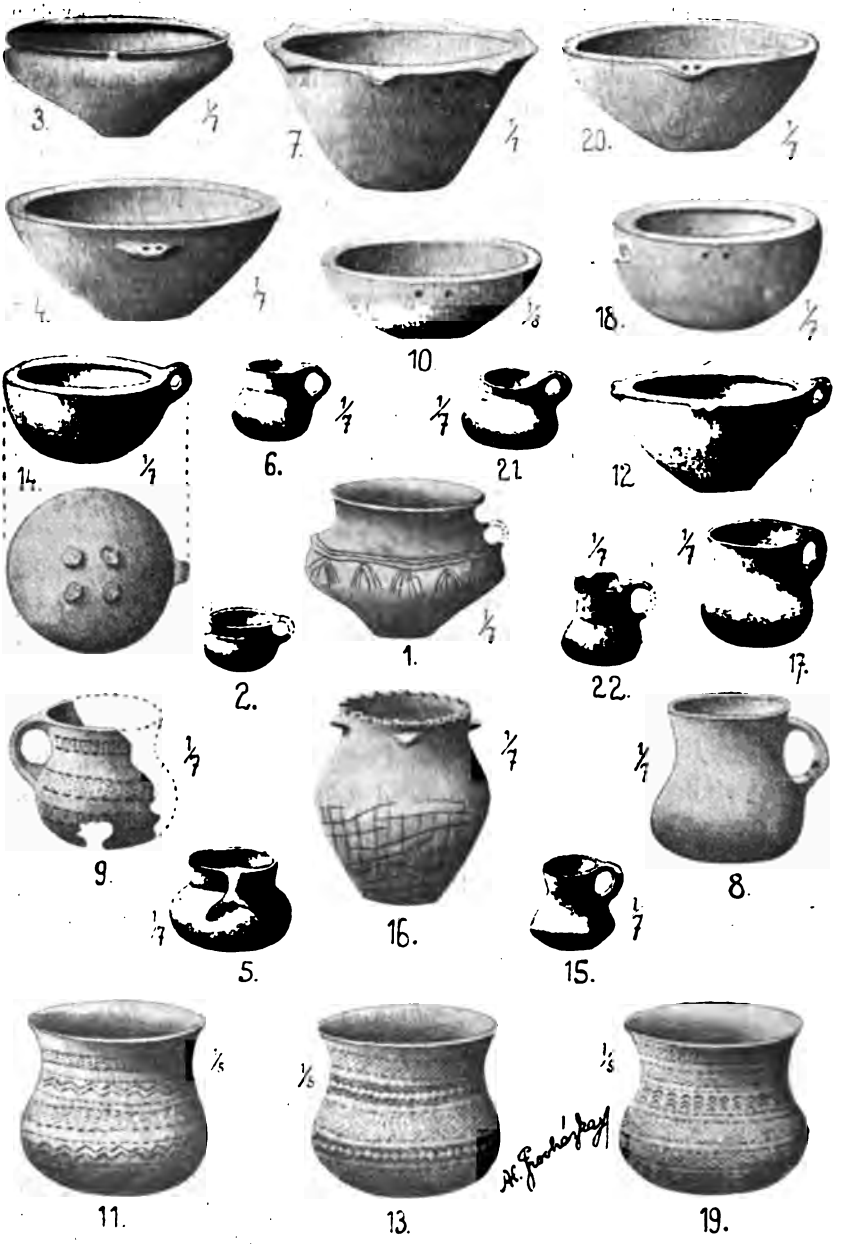

Z hrobů se skrčky z Holubic (3.—7.), z Křenovic (1., 2.), z Nového Rousinova (8.—13.), ze Slavkova (14.—22.).

nech stála nádoba (tab. II., č. 1.) tuhou leštěná, na obvodě břicha s 3 souběžnými ryhami, pod kterými seřazeno jest 12 lomených obloukův o 6 až 8 ryhách. Žlábek hrdla překlenovalo od okraje ke břichu ucho, z něhož zbyl úlomek. Naproti uchu v ryhách vystupuje úzký pupíček. Ve hlíně nádobu vyplňující uschován byl úhledný, hladce vyleštěný hrneček (tab. II., č. 2.) s úškem odlomeným.

Z třetí hrubé nádoby zbyla jen polovice ode dna. O žních vybral jsem z tohoto hrobu ještě kostěný hrot a hrubý nožík pazourkový. Kostra měla také při hlavě nějaký přídavek bronzový; neboť lebka v krajině záušní prosákla až na vnitřní stranu velikou skvrnou zelenou po patině neznámého předmětu.

Otnice. V podzim 1905 rozoral domkář p. J. Ambrož na svém poli „pivovárkách“ dva kostrové hroby a vybral z nich vedle zbytků velikých, prsty ke dnu žlábkovaných mis ještě 5 nádobek, a to 3 drobné uchaté hrnečky neúhledně vyrobené a 2 misky z nichž větší jest polokulovitá. Přičiněním místního učitelstva zachráněny nádobky i zbytky koster. Nádobky odevzdány mně, kostry zaslala sl. M. Jiříčková na anthropologické ohledání prof. dru. Jindř. Matiegkovi do Prahy. Zachované nádobky vykazují všechny znaky keramiky pokolení skrčených koster. Bronz, jenž zbarvil dětskou lebku, nebyl nalezen. P. Dr. Matiegka, prozkoumav laskavě kosterné zbytky, podává o nich posudek:

Laskavostí sl. M. Jiříčkovy byly mi z nálezu p. Al. Procházkou v Otnicích prozkoumaného zaslány zbytky dvou koster. Jedna z nich náležela muži asi 35—40letému; pro toto stáří svědčí totiž ta okolnost, že z lebečních švů, které jsou jinak zachovalé a jeví značné zoubkování, jediný šev šípový počíná v krajině obelia mizeti. Také zuby jsou zdravé, ale dosti ubroušené; pouze poslední třecí zuby vypadly za živa. Pro mužské pohlaví lebky svědčí vedle celkového tvaru také silně vystupující oblouky nadoční, silné výčnělky soscovité a dobré vyznačení všech míst, na nichž se svaly upevňují. Obě horní čáry týlní jsou spojeny mírnými vyvýšeninami (torus occipitalis), které na obě strany se splošťují. Nápadných anomalií lebka nevykazuje. Tvar lebky jest při pohledu shora ellipsoidní a připomíná při pohledu se strany Sergi-ho typ Ellipsoides embolicus. Obrys lebky v normě týlní jest pentagonální (domkovitý) se střední hranou a se stranami svislými.

Obličej je spíše nízký, očnice čtyřhranné, nízké, poněkud šikmo položené, nos výšky střední a bez jamek přednosních; brada zakulacená.

Lebka jest porouchána; zvláště chybí část levé polovice kosti čelní a spodiny; přece bylo lze následující rozměry zjistiti.

Mozkovna:		Obličej:	
délka	197 mm	výška obličeje	116 mm
šířka	132 mm	výška svrch obl.	70 mm
výška	142 mm	šířka bizygom.	134? mm
šířka čela (dolní)	98 mm	šířka bijugul	120 mm
šířka týlní kosti	111 mm	šířka bimaxil.	99 mm
obvod horiz.	535 mm	očnice, výška	32 mm
oblouk příční	298 mm	očnice, šířka	40 mm
oblouk podélní, čelní	132? mm	nos, výška	52 mm
oblouk podélní temenní	134 mm	nos, šířka	26 mm
oblouk podélní týlní	116 mm	index oblič.	86·56?
oblouk podélní v celku	382 mm	„ svrch. obl.	52·23?
index d : š	67·00	„ svrch. čelisti	70·71
„ d : v	72·08?	„ očnicový	80·00
„ š : v	107·57?	„ nosový	50·00

Dist. nasion-basion . . . . . 113 mm
„ basion-alveol. sup. . . . . 107 mm
index prognathie . . . . . 94·69

Jedná se tudíž o lebku tvaru ellipsoidního, která jest poměrně velmi dlouhá (hyperdolichocefalní), u porovnání s délkou jen střední výšky, ale u porovnání s šířkou vysoká, a která vykazuje nízký, orthognathní obličej, nízké očnice a nos střední výšky. Těmito znaky řadí se lebka ta dobře k známým lebkám českých a moravských skrčenců.

Pokud se ostatní kostry týče, prozrazuje kost pánevní rozhodně mužské pohlaví, ostatní kosti mimo to svými rozměry a tvary silnou, svalnatou a dosti vysokou postavu (167—171 cm). Jednotlivé kosti vykazují znaky, které zvláště na kostrách primitivních národů, jakož i na kostrách předhistorických častěji se pozorují. Zvláště jest kost ramenní poněkud ven prohnuta; na kosti vřetenní jest přední plocha dolního konce značně vyhloubena; mimo to jest kost ta, jakož i kost holenní v celku v dlouhé své ose silněji zakroucena (torsio); holenní kost jest značně šavlovitě sploštěna (platycnemie, index = 65·0) a její hlavice na zad obrácena (retroversio capitis tibiae); kost stehenní jest v horní své části zpředu na zad oploštěna (platymerie, index = 75·0) a vykazuje pod chocholíkem zevním silně vytvořenou jamku (fossa hypotrochanterica). Zakroucení její okolo osy podélné (torsio) není však nápadné; kost lýtková konečně jest velmi silná, žlábkována a v celku ven a na zad prohnuta; pod hlavicí vykazuje hlubší jamku.

Kostra druhá pochází od děcka 9—10letého; neboť v chrupu jejím nacházíme vedle mléčných zubů již také trvalé řezáky a první stoličky, kdežto špičáky a první lícní zuby jsou ještě v lůžkách ukryty. Lebka jest značně porouchána, jeví celkem tvar ellipsoidní, podlouhlý. (Pravá kost spánková jest zeleně (patinou) zbarvena.) Pozoruhodno jest, že na dlouhých kostech tohoto děcka byly již některé znaky vytvořeny, které jsou na kostře dorostlé nápadny, tak zvláště oploštění kosti stehenní a holenní, jakož i vyhloubení fossae hypotrochantericae.

Některé další znaky na obou kostrách bude možno teprve srovnáním na větším materiálu náležitě oceniti; toť pobídkou k dalšímu sbírání!

Prof. Dr. J. Matiegka.

Přísnotice. Z hrobu objeveného před lety za nezjištěných okolností dostalo se mi prostřednictvím p. Synka 3 nádobek souhlasných s keramikou pohřebiště skrčkův u Opatovic. Z nádobek byla jedna koflík s dvěma pupíčky v okraji, pak miska a hrneček.*)

Nový Rousinov. Ve zdejší kruhové cihelně p. Kmenta a spol. objevují se občas vedle hrobů jiných kultur též hroby se skrčky. Z prvních 3 objevených do konce r. 1903 uloženy jsou dva džbánky ve škole novorousinovské, ostatní 3 nádoby přešly se sbírkou mou do zem. musea Františkova. Od té doby objeveny opět tyto:

Hrob 4.

Podzim 1903. Zbytky kostry a nádob sházeny na hromadu. Ze střepů bylo možno složiti větší džbánek uchatý (tab. II., č. 8.) a polovici hrnku (tab. II., č. 9.) o jednom uchu s výzdobou napodobenou ornamentům zvoncovitých pohárův.

Hrob 5.

Červen 1904. Kostra orientovaná s.-j. V úhlu kolenním stála mísa (25 cm v průměru, tab. II., č. 10.) proražená pod okrajem dvěma dírkami. Na ní stál pěkný zvoncovitý pohár (tab. II., č. 11.), červeně uvnitř i vně natřený. Ornament jeho sestává z 5 pásem ozubeným kolečkem vtlačených. Vedle mísy byl postaven úhledný neporušený hrneček.

Hrob 6.

Stržen nedlouho po předešlém. Dal hrneček $6^1/_2$ cm vysoký červeně natřený, a střep z mísy, která na plošině okrajové měla vtlačený klikatý pásek mezi dvěma ryhami, což uděláno týmž způsobem, jako na zvoncovitých pohárech.

Hrob 7.

Od 27. září 1904. Měl menší uchatou misku (tab. II., č. 12.) o 3 dvojitých pupících na okraji a zvoncovitý pohár s výrazným ornamentem (tab. II., č. 13.).

*) Nádobky jsou nyní ve sbírce p. Rob. rytíře Weinzierla v Teplicích.

Hrob 8.

Srpen 1906. Poloha kostry nespolehlivě zjištěna. Zbyly z ní jen dlouhé kosti, a to části s hlavicemi kloubovými. Dle sdělení cihlářského mistra byla tu velká nádoba a několik menších, jakož i kamenný mlat a sekyrka. Ze střepův u rozmetaného hrobu pohozených vybral jsem a slepil velikou nádobu. Jest to baňatý hrnec (obr. 3.) s širokým plochým uchem na hrdle; u okraje jsou 3 pupíky vodorovně protčené. Na obvodě břišní klenby jest řada pupíků, z nichž každý má uprostřed jamku.

Z menších nádobek zbylo jenom štíhlé hrdlo černého džbánečku. Sekyrka (10 cm dl.) má obdélníkový tvar a jest vybroušena z tvrdého vrstevnatého minerálu barvy šedě zelené. Ostří

Obr. 3. Nádoba z 8. hrobu se skrčkem z Nov. Rousinova.

jest souměrně broušeno, boční hrany dobře vyznačeny, a rohy týlní zaobleny. — Mlat byl zašantročen; neznámo kam.

Slavkov. K dosavadním 8 hrobům se skrčky ze zdejších cihelen, městské a hraběcí, popsaným p. Inn. L. Červinkou*) a mnou,**) připojuji kořist z dalších hrobův.

---

*) Č. mor. m. z., V., s. 30.—43.
**) Pravěk, 1904, s. 12.

Hrob 9.

Měst. cih. Září 1903. Orientace kostry s.-j. U nohou rendlík na 4 nožkách (nyní uražených) a s uchem při okraji (tab. II., č. 14.). U lebky černý džbáneček (tab. II., č. 15.).

Hrob 10.

M. c. Září 1903. U kostry 4 nádoby: za hlavou mísa a na ní poklopený hrnek, u nohou látka s větším hrnkem (tab. II., č. 17.). Zachrániti bylo možno jen poslední dvě. Látka (tab. II., č. 16.) je 19 cm vysoká, má v okraji dolíčky prstem vtištěné a těsně při okraji křížem proti sobě čtyři pleskaté pupíky. Vrch nádoby až po břicho je černý, polovice ke dnu žlutohnědá a „krášlena" nepravidelně křiženými širokými ryhami, patrně třískou za měkka veškrabanými.

Hrob 11.

Cih. hr. 2. září 1904. Dvě kostry v něm a u nich polokulovitá mísa (tab. II., č. 18.), proražená u okraje párem dírek. Na ní byl postaven zvoncovitý pohár (tab. II., č. 19.), třetí již z tohoto pohřebiště. Rytiny jeho jsou plněny bílou hmotou. Tento hrob ve zprávě Červinkově popsán jest jako hrob 9.

Hrob 12.

M. c. Na jaře 1905. Z tohoto odevzdal mi p. radní Hladík misu (tab. II., č. 20.), která má u okraje plochý pupík dvakrát kolmo dírkovaný, pak baňatý, jemně vypracovaný hrneček (tab. II. č. 21.), jehož hrdlo jest jen asi 1 cm vysoké, naopak třetí nádobka, džbáneček, má krk zabírající $^1/_2$ celé výšky (tab. II., č. 22.).

Hrob 13.

M. c., červenec 1906. Byl stržen s břehem, a proto vše rozdrceno. Odevzdáno mi z něho 5 nádob, z nichž poměrně nejúplněji mohl jsem restaurovati největší: baňku s vodorovně protčeným úškem na hrdle (obr. 4., č 2.). Ostatní jsou: podobná menší baňka, džbáneček (obr. 4., č. 1.) s úškem, bezuchý šáleček (obr. 4., č. 3.) a malý zvoncovitý pohár s týmž ornamentem, jako pohár z hrobu 11.

Hrob 14.

P. c., srpen 1906. U kostry mísa a dva zvoncovité poháry. Zachován neporušený jeden pohár, jejž si vzal inspektor panství p. Novák. Druhé dvě nádoby zničeny.

* * *

V kabinetě chlap měšť. školy ve Slavkově jest uložen (spolu s inventářem gallského hrobu) hrnek, o němž tvrdí cihláři, že byl ve IV. hrobě gallském.

*

Pohřebiště se skrčky z cihelen holubických, rousinovské a slavkovských vykazují zajímavou shodu. Stejné uložení koster, hlavně však stejný ráz keramických přídavků na zaměnění po-

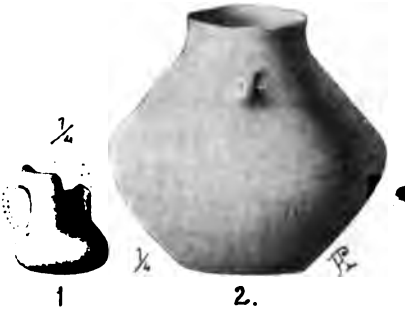

1 2. 3.

Obr. 4 Nádobky z 13. hrobu se skrčkem ze Slavkova.

dobných svědčí o tom, že na hřbitovech těchto bylo pohřbíváno zároveň. Zvoncovitými poháry, nedostatkem milodarů, zvláště bronzových, jakož i rázem předmětů, kterými jediný z těchto 27 hrobů byl rozmanitěji obdařen (Slavkov, hrob 7.), totiž: pazourkovými šipkami, paz. nožíkem, kostěným hrotem, pískovcovou ploténkou, hlavně však bronzovou dýkou trojúhelníkovou, zařazují se pohřebiště tato do nejstaršího období kultury pokolení krčených koster.

Nápadno jest, že na všech 3 pohřebištích objevují se buď v bezprostředním sousedství nebo v nepatrné vzdálenosti také hroby jiných kultur. Tak ve Slavkově 14 hrobů se skrčky proloženo jest 5 hroby gallskými, v N. Rousinově mezi 8 hroby skrčků vyskytl se hrob s římskou amforou a několik hrobů s při-

davky rázu hradištního; v Holubicích pak ve vzdálenosti několika set kroků od cihelen vykopány 2 hroby gallské.

Jsem přesvědčen, že v budoucnosti nás tato místa překvapí ještě leckterým vzácným nálezem.

2. *Kultura gallskořímská.*

Holubice. V trati „Glosky" zvané objeveny dva hroby gallské. Milodary z obou zachránil p. Synek, a jsou uloženy nyní v mé sbírce.

Obr. 5. Z gallských hrobův u Holubic.

Hrob 1.

Stržen v obecním hliníku v květnu 1903. Kostra na znaku uložena směrem s.-j. U levého boku byla vázovitá nádoba, dokonale na kruhu ze šedé, jemně vyplavené hlíny pracovaná a úplně neporušená (obr. 5., č. 1.). Nad kotníky navlečeno po

sukovitém bronzovém kruhu s konci k sobě přitlačenými (obr. 5., č. 2. a 3.), na rukou pak rovněž po bronzovém náramku, z nichž jeden je sukovitý (obr. 5., č. 4.), druhý jest otevřená obroučka ze slabého plechu, prorytá v prostřed po celém obvodě ryhou (obr. 5., č. 5.). Vnější plochu má tento kruh vyzdobenou dvěma řadami ražených koleček s vyznačenými středobody.

Hrob 2.

ve vzdálenosti asi 20 m od 1. prozradila po scelení pozemků nově ražená cesta vedle pozemku p. V. Floriána v listopadu 1903. Měl kostru podobně uloženou a u ní za hlavou nádobu, na prsou velikou železnou fibuli, rzí již rozrušenou tak, že zbyl jen oblouk s perem a část jehly. Nádoba má formu kalichovitou, jest na kruhu pracována a na povrchu černě leštěna (obr. 5., č. 6.). Souhlasný tvar poskytlo též gallské pohřebiště u Pasohlávek na Dyji.*)

Slavkov. Městská cihelna jest prvním větším a známým pohřebištěm s ritem kultury gallské na Moravě. Celkem známo odtud 5 hrobů, z nichž (soudíme dle přídavků) jsou dva mužské, dva ženské a jeden neurčitý, poněvadž měl jen nádobu. Nádoba byla v každém hrobě. Kopání, podniknuté zde po hrobech těchto p. inž. Červinkou a mnou o žních 1904, nemělo výsledku. Teprve později objeveny nové dva hroby, o nichž po stručném přehledě známých dosud vykopanin referuji podrobněji. V září 1906 vykopal jsem 6. hrob, o němž podám zprávu v čísle příštím.

Hrob 1.

ženský, z r. 1899: 2 nánožníky, 2 náramky, spona, hladký krub z bronzu a nádoba. Ve sbírce I. L. Červinky.**)

Hrob 2.

Podzim 1902. Nádoba.***) Se sbírkou mou ve Františkově museu zemském.

Hrob 3.

mužský, 21. června 1904: žel. kopí, žel. meč, části pochvy, nádoba.†) Ve sbírce I. L. Červinky.

---

*) Červinka, Morava za pravěku, obr. 130., č. 2.

**) Č. vl. m. s. v Ol. 1902, str. 1.—11., tab. I.

***) Pravěk, 1904, s. 12., obr. 1.

†) Č. mor. m. z., 1905, s. 33., obr. 2. a 3.

Hrob 4.

objeven v září 1904 necelý metr od místa, kde počali jsme výkopky. Jest to pěkný hrob ženský, z něhož uloženy v kabinetě chlap. měšť. školy ve Slavkově: jeden celý a jeden rozlámaný bronzový nánožník z dutých polokoulí, dva kruhy z lignitu vyřezané a nádoba. Nánožníky skládají se z polovic hřebíčky spojitelných. Na vyplnění dutin v polokoulích použito tmavohnědé hlinité hmoty, z jaké robeny nádoby. Nádoba je celá, tvaru i velikosti dnešních prostředních květiňáků, má ztluštělý okraj a pod ním žlábek, od něhož sbíhají ke dnu husté přímé rýhy. Podobnou nádobu poskytlo pohřebiště u Pasohlávek.*)

Hrob 5. (tab. III.)

objeven 23. června 1905. Válečná výzbroj hlásí hrob bojovníkův. Při pravé paži kostry, obvyklým způsobem pohřbené, nalezli cihláři kopí, u nohou meč, od levého chodidla vybrali střepy železného „hrnku“, z krajiny u boků kroužky a části kroucené tyčky, od hlavy rozdrcenou nádobu hliněnou. Povolán byv k nálezu, ovšem již vyzvedlému, odnesl jsem si z inventáře žalostnou směs trosek. Leč po úsilné práci zdařilo se mi roztříditi zbytky a sestaviti předměty tak, že dnes jasně mluví k nám i tento hrob.

Hlavní část výzbroje, meč (1. a), jest zachován v celkové délce 61 cm; délka listu činí 57 cm, šířka $4^1/_2$ cm; meč jest plochý a táhlým gotickým ostřím ukončený. V jílec vybíhal list úzkým hřebíkovitým řapem. Meč vězel v plechové pochvě, rozpadlé nyní v úlomky, vážící úhrnem 15 dkg. Dobře zachovalo se nákončí pochvy (1. b); zřetelně viděti lze zajímavou konstrukci. Meč zavěšen byl na řetězovém pasu složeném z článků kroucených v podobě dvojité osmičky (7.). Pás byl opatřen kroužky, z nichž zachovaly se 3 v průměru od $4^1/_2$ do 6 cm (5.). Zbytky pasu měří úhrnem na 40 cm.

Oštěp (4.) měří 23 cm, o což rovně dělí se tenký list a tulej prodloužená jako žebro středem celého listu.

Novinkou k dosavadním gallským nálezům z Moravy jest železné kutí štítu po prvé zde zjištěné (8.). Podobá se polovici soudkovité nádoby bezedné, jejíž plášť zohýbá se vpravo a

*) Morava za pravěku, s. 265., obr. 130., č. 1.

Tab. III.

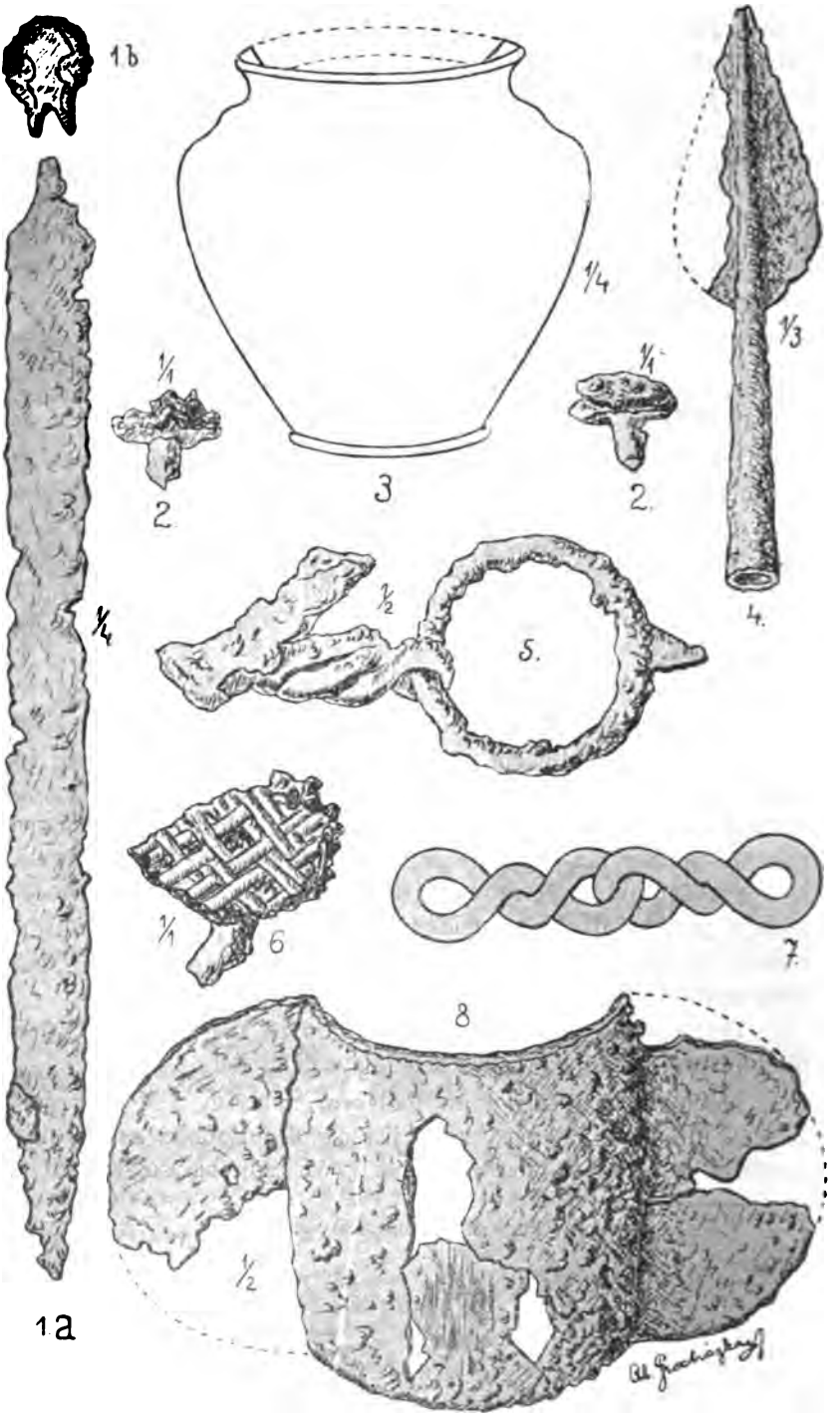

Z 5. hrobu gallského v cihelně slavkovské.

vlevo do polokruhovitých plátů, kterými za pomoci dvou nýtů (2.) rovněž zachovaných upevněno bylo na střed štítový. Po dřevě zbyly ve rzi na oblině, na obou okrajích i na rubě plátův otisky a třísky ukazující strukturou na dřevo dubové. Také na nýtech zachovaly se částky dřeva rzí prosycené. Kování takové vyobrazuje dr. Píč ve svém díle „Starožitnosti země české", sv. III. z hrobů z Libčevsi (tab. XXIV., č. 3.) a z N. Bydžova (tab. XXXIII., č. 9.). Novobydžovské kování má pláty čtvercové. Takové nalezeno též na pohřebišti dlouhoújezdském, a to z 11 vojenských hrobů pouze ve dvou (VII. a XIII.).*)

Zajímavý jest konečně kulatý železný kus (6.) jako hlavice velikého hřebu, na jehož jedné zploštělé straně ulpěla část šatu nebožtíkova. Hrubé, provázkovité pletivo prosáklo rzí a tak konservováno. Na pohřebištích českých této kultury byly konstatovány několikrát již takové otisky tkaninové; tak z hrobů v Přemyšlení na pochvě meče a na 7 kroužcích bronzových,**) jakož i na pohřebišti dlouhoújezdském na žel. sponách z hrobů XXIV. a LII., na meči z hrobu XXX. a na bronzovém náramku z hrobu LI.

Všechny železné předměty, nejvíce však štítovou puklici pokrývá hrubě strupovitá rez.

Z nádoby známého vázového tvaru a souhlasné s dosavadními z prvních tří hrobů bylo možno sestaviti toliko polovinu (3.).

Kromě zmíněných předmětů nalezen ve hrobě ještě kel divokého kance (jako ve hrobě III.).

Žárový hrob z Podolí. Ku zprávě své v tomto časopise***) o nově objeveném IV. hrobu ve zdejší cihelně, jehož inventář jsem nyní získal od p. Synka, připojuji vyobrazení, a to: baňaté popelnice s nízkým a širokým hrdlem (obr. 6., č. 1.), která obsahovala mezi rozdrobenými kostmi železné kopí (obr. 6., č. 3.) s výběžkem při neuzavřené tuleji a bronzový prsten plechový (obr. 6., č. 2.) s konci přeloženými a s oválovým terčem, zdobeným vkusně vyrytým vzorcem.

---

*) Rob. rytíř Weinzierl: Das La Tène-Grabfeld von Langugest, obr. 8. a 15.
**) Dr. Píč, citované již dílo, tab. XXXIV., 1. b.
***) 1904, str. 82.

Kostrový hrob s amforou z Nového Rousinova. Dne 21. července 1904 ohlášen p. uč. Synkovi nový hrob v kruhovce. Hrob vykrájen byl ve žlutce v podobě sklípku, v němž spočívala na

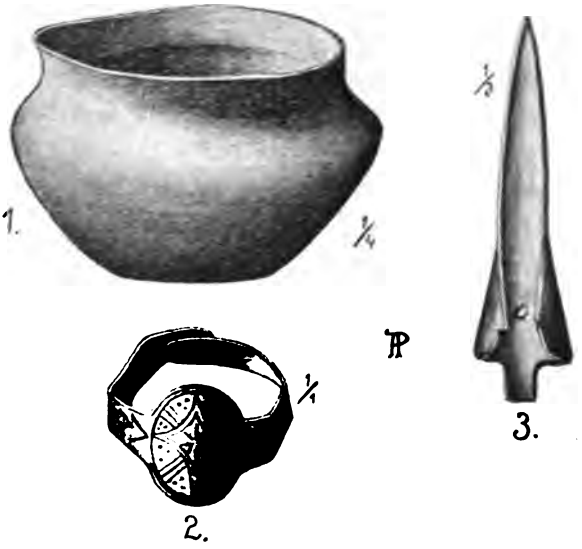

Obr. 6. Z žárového hrobu v Podolí.

znaku natažená, velmi setlelá kostra, orientovaná s.-j. Na lebce jevily se zelené skvrny, ale nebylo tu již nijakého bronzového přídavku. Podél těla bylo viděti tmavý pruh, jako ze setlelé žerdi dřevěné. Před chodidly stálá krásná amforovitá nádoba z jemné červenavé hlíny volně v ruce urobená, se štíhlým hrdlem, od něhož k břichu symmetricky proti sobě jsou klenuta dvě ucha (obr. 7.). Úhledná tato nádoba, nyní ve sbírce mé, nemá posud rovně v moravských nálezech, čímž jakož i úplným nedostatkem jiných přídavků, nesnadno lze tento hrob datovati správně, zvláště že lokalita zmíněná poskytuje pravou směs nálezů různého data.

Obr. 7.
Amfora z N. Rousinova.

Podobný exemplář vyobrazuje dr. R. Forrer*) z příbytkové jámy se starožitnostmi římskými (střepiny z terra sigillata) z Achenheima u Strassburka.

Pavlovice u Bučovic. Za stavby silnice k Vyškovu objevena v červenci 1905, ve vzdálenosti asi 150 kroků od školní budovy v příkopě kostra natažená směrem sz.-jv. Nad kotníky vězely v hlíně 2 nádobky, které rozbili dělníci. Místní učitel p. T. Pořízek mohl zachrániti několik střepů jedné z nich. Byl to hrubě pracovaný hrneček, podobný nádobí hradištnímu a zdobený pod okrajem dvojitě rytým klikatým páskem.

Nález bronzů z Nového Rousinova. (Tab. IV.)

K uvedeným již nálezům z kruhové cihelny dlužno připočísti ještě 8 zajímavých bronzových předmětů, jichž dostalo se mi odtud v minulém roce a o nichž nemohl jsem se dopátrati bližších a spolehlivých údajův. Dle různých známek lze je pokládati za zbytek již rozvlečeného hromadného nálezu. V kollekci této zastoupeny jsou jen věci okrasné: jehlice, spony, náramky a prsten.

Jehlice jsou dvě; jedna z nich jest rozlomena ve dva kusy (o celkové délce $30^1/_2$ cm) a zohýbána. Dlouhá její hlavice tvořena jest řadou vrubů (1. a b). Druhý exemplář zachoval se v délce $10^1/_2$ cm a má hlavici turbanovitou a šikmo čárkovanou (7.).

Ze spon dvě jsou stejné, brejlovité (2. a b), každá o dvou terčích několikrát zavinutého drátu čtverhranného, který uprostřed levého terče vystupuje nazad a mění se v jehlici; tato zkřivena obloukem se vrací a tiskne se vlastní pružností k závitům pravého terče, aniž by byla patkou zachycována. Za zlomek spony mám předmět zobrazený pod 3.

Náramky obsahuje nález dva. Celý (5. a b) jest uroben z drátu o kruhovitém průřezu zahnutého do široké ellipsy s konci přes sebe přeloženými. Zdobí jej skupiny několika rytých čar,

*) Bauernfarmen der Steinzeit, obr. 43.

Tab. IV.

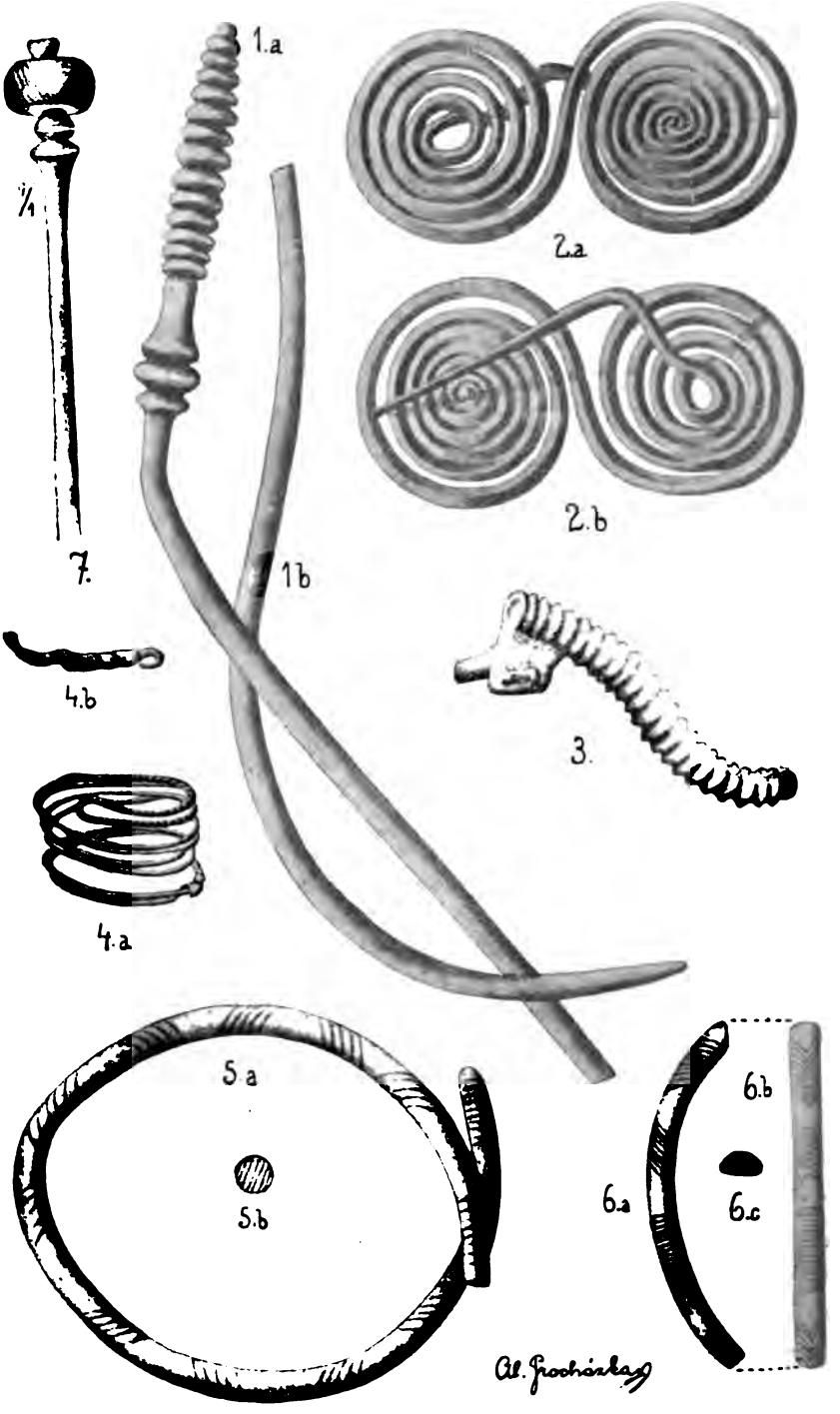

Nález z kruhovky v Novém Rousinově.

a to jen na zevní straně. Podobnou výzdobu vykazuje zlomek druhého náramku o průřezu trojúhelníkovém (6. a b c).

Prsten vznikl stočením dvojitého drátu do válečku o 4 závitech (4. a b).

Patina lpí na všech předmětech šedozelenou drsnou vrstvou. Všechny lomy jsou staré a patinované. Stáří nálezu osvědčují hlavně brejlovité spony, které jsou typické době hallstattské.

Lidové práce síťkované na mor. Slovensku.

Národopisná studie Frant. Kretze.

I.

Je svrchovaný čas, aby započato bylo se systematickým srovnáním a roztříděním národopisného materiálu moravského. Materiál jest již tolik sebrán a učiněn přístupným, že lze z látky, ovšem hodně pestře rozptýlené a rozmetené do všech končin světových, sestrojiti téměř ucelený obraz lidové práce ve všech odstínech a periodách.

Zajisté práce není snadna, poněvadž materiál není soustředěn na jednom místě, ale pokud jest ve sbírkách veřejných a soukromých — ovšem přístupných —, lze podle seznamův učiniti soupis našich věcí, kterýž může býti základem soustavné práce další.

Čilým ruchem sběratelským, který v naší vlasti se rozvířil od doby pořádání národopisné výstavy v Praze (1905), byly vyčerpány všecky zásoby a sklady, jež odpočívaly po našem venkově i v městech; přehánělo se v tomto směru, že se téměř drancovalo a do snah sběratelských zasáhli obchodníci a překupníci, kteří našemu majetku národopisnému zasadili smrtelnou ránu tím, že vybrali jako hyeny, kde co shledli, a rozprodali do světa, třebas i s falešnou známkou.

Po stránce starého majetku národopisného jsme vypleněni nadobro. A právě proto, že již se podstatně nemění posavadní sbírky a rozšiřují jenom zcela nepatrně, nadešla doba, abychom přistoupili na spořádání a srovnání nasbíraného materiálu.

Lidové práce jsou rázu velmi pestrého, jsouce zvláště rozmanity po stránce technické, barevné a ornamentální, pak dle

způsobu užívání a dle formy a slohu. Jest tedy úlohou národopisného studia se zřetelem na všecky odstíny, aby podniknuta byla drobná práce detailní, která ovšem není právě snadnou pro rozptýlenost látkovou.

Vedle toho dlužno uvážiti, že se nikde nesbíralo účelně ani soustavně, nýbrž skládalo se, kdo co přinesl. Tuto ohromně bohatou snůšku a pestrou směs dlužno nyní rovnati.

Účel této práce jest zcela na snadě: Máme-li ve světě býti platným činitelem, máme-li světu prokázati obdobnou kulturu naší minulosti, musíme naše poklady uveřejňovati soustavně, jak činí jiní kmenové kulturní, a nevývratnými dokumenty svými ukázati rázovitý, osobitý a po každé stránce silnou původní individualitou provátý talent našeho lidu.

II.

Zvláště pozoruhodnou věc prozrazují naše staré památky lidové, a to typ, že vyrostly na společné půdě slovanské. A my právě jsme povinni na ucelení této individuální původnosti vydati svůj národopisný materiál, který bude jednou z předních ozdob uměleckých památek slovanských, a my se svým bohatým materiálem velice platně doplníme prameny k ornamentice slovanské.

Mezi řídké památky zaniklé lidové práce vřaditi dlužno síťkování, ze kteréhož oboru se zachovalo velice málo dokladů na dnešní dny.

Začali jsme sbírati hodně pozdě, začali jsme tenkráte, když již dávno zapadlo slunce jásavých dnů lidové a svérázné práci na našem mor. Slovensku. Umění odumřelo, a po některých oborech umění lidového není dnes již ani potuchy. Tak zejména se dnes nikdo ani nepamatuje na síťkované práce, ačkoli tento obor technický ovládaly ženy slovanské dokonale. Zůstalé práce tohoto druhu jsou o tom dokladem, a jest účelem naší studie, abychom dle zachovaných předmětů síťkováním udělaných poukázali na tyto stkvostné práce.

Síťkování konaly slovenské ženy moravské proto, aby jím ozdobovaly buď čepce, buď úvodnice (svatební roucha), buď plachty koutní (koutnice), buď roucha kostelní.

Práce tohoto druhu nalezneme počínajíc od Uher. Hradiště na Moravě až do sousedních stolic uherských se slovenským

obyvatelstvem. Na Moravě sahá okruh těchto prací až k Uher. Brodu do šířky a přestupuje přes Strání na uherskou stranu. Od Uherského Hradiště po levém břehu řeky Moravy jde až do Sudoměřic, kde pokračuje dále do stolice nitranské. V Uhrách na Slovensku shledány síťkované práce ve stolici nitranské a prešpurské. Ovšem nalezly se tyto věci rozptýlené i jinde, ale nejhojněji a doma pracovalo se tam, jak označeno. Též na moravském Valašsku vyskytují se analogické práce síťkované.

Podle povahy těchto prací, podle ornamentu a podle látky, ze které jsou udělány, soudíme, že síťkování spadá do nejstarší doby výroby domácí, a že tato technika byla předchůdkyní všech ostatních. Některé kusy vynikají význačnou mistrností, z čehož lze souditi, že obor ten byl snad po staletí tradicionálně pěstován v lidu venkovském, že se ornament slohově vykrystalisoval, tak že práce tyto jsou na úrovni podobných prací jiných kulturních národův.

Postavíme-li tyto staré práce vedle dnešních ženských prací ručních, ihned nám připadne různost vkusu, nehledanost, ušlechtilost a uhlazenost bez škrobenosti, drsnosti, jakož i křiklavosti v barvě i formě.

Tak mimoděk, stanouce u těchto prací, se zamyslíme, a napadne nám myšlenka, nebylo-li by lze působiti k tomu, abychom se navrátili na domácí půdu, co se tkne ženských ručních prací? Proč náruživě se sháníme po cizích studnicích na uměleckou tvorbu, leží-li rázovité původní prameny v nejbližší blízkosti před námi? Nebo budeme čekati, až cizina využitkuje našeho bohatství? Nenutká nás tato okolnost, abychom se navrátili k domácímu krbu, abychom v umění byli docela svými a odhodili cizotu, kterou jsme prosáklí venkoncem.

Netřeba zde opakovati, že lid náš v oboru výšivkovém nejen plně ovládal všecku techniku vůbec, ale dosáhl i vrcholu dokonalosti v každém směru, čemuž se obdivují odborníci.

Obraťme se speciálně ku pracím síťkovaným. Položme vedle sebe dnešní práce síťkované a staré. Jaký tu rozdíl! Kdežto na nových pracích setkáváme se se škrobeností, šablonovitostí a kopiemi, shledáme na starých pracích oduševněné komposice, dýšící svěží invencí a lehkostí ve vypracování. Práce naše má za účel, přednésti nám některé typické věci na doklad řečeného.

Posud o tomto předmětě nebylo jednáno vůbec nikde, a poněvadž nebylo pramenův ani souborných publikací vzorových, nebylo lze také žádati, aby práce tyto byly oceněny po zásluze. Ani ve sbírkách nenalezneme nikde srovnaných kolekcí síťkovaných prací; neboť nebyla těmto pracím věnována náležitá pozornost. Sem tam nalezneme po jednotlivých kusech, ale nedohledáme se souhrnu materiálového, a proto doufáme, že několika vyobrazeními dle originálův upoutáme pozornost k této zaniklé technice lidové. A můžeme tvrditi, že přes to, že pozdě u nás počaly se sbírati a zachraňovati staré památky, našlo se za mravenčí bedlivosti tolik vzácných věcí z oboru síťkovaných prací, že jich v tolika variantech nemají nikde. A toto faktum je znamenitým dokladem toho, že lidová produkce v tomto oboru byla velmi úrodná a vyspělá i po stránce umělecké. Že byla velmi stará, o tom svědčí ornamentiky a struktura látková, jakož i zachovalé letopočty na jednotlivých předmětech.

Slovanské práce síťkované hned prvním pohledem poukazují na analogické práce „lavoro a maglia“ z orientu, některé přimýkají se těsně k době renaissanční, jiné vyrovnají se krásou a technikou nejlepším pracím vlašským. Nepřeháníme, ale pouze dle pravdy, jak srovnáváním jsme nabyli zkušeností, oceňujeme naše síťkované produkty, které postaveny býti musí po bok jiným, a doufáme zcela bezpečně, že tato publikace přispěje v odborných kruzích k tomu, aby se na naši vzácnou lidovou tvorbu obrátil zřetel, že práce tyto, jež vypracovány jsou rukou prostých žen a dívek venkovských, najdou obdiv i ocenění všude tam, kde proti slovanským věcem není předpojatosti, a že stanou se předmětem bedlivého studia. Po stránce pak ornamentální lze tyto práce velmi vydatně využitkovati jak pro obor vyšívání, pro kreslení, tak i pro moderní průmysl umělecký.

III.

Při každé publikaci starých památek kteréhokoli rázu jedná se též o původ těchto věcí a o genetický postup vývoje práce.

Jest u nás zvykem — pro nedůvěru v sama sebe a nesamostatnost v kritickém úsudku, — že se tážeme: Odkud se tyto věci vzaly k nám? Odkud přišly? Od koho jsme se tomu naučili? Zvykli jsme kdesi za hranicemi vyhledávati kolébku svérázné tvorby domácí, díváme se po jiných národech, a jsme stále na rozpacích, komu bychom připsali otcovství našeho lido-

vého umění. Což nemůže býti pravý opak toho, že u nás je kolébka původu, že od nás učili se druzí, že naše věci napodobili jinde a ze svérázné a samorostlé tvorby naši, stále živorodé, čerpali jiní látku, kterou zpracovali dle svých potřeb a schopností?

Naše práce vynikají osobitou svérázností, kteráž jim vtiskuje pečeť původnosti. Co máme, máme své, co pracoval lid, neučil se od nikoho, vyvinulo se to uměleckým nadáním, pílí a dovedností našeho lidu. A že tyto výrobky jsou naše, dokazuje duch a ráz ornamentální i technický, které obdobně a zároveň nalezneme u jiných kmenů slovanských. Vyrostly tyto květy na domácí půdě, a že jsou příbuzny, je zase dokladem, že vytryskly z individuální a svérázné tvůrčí síly kmenové, a touto svérázností vtiskuje se jim zvláštní ráz a staví je vedle podobných prací jiných národů na význačné, zvláštní, osobité hledisko, které s úctou a vážností musí býti respektováno u všech střízlivých a nepředpojatých znalcův. Nedivíme se, že se o nás málo ví ve světě po stránce umění lidového; zavinili jsme to sami, protože jsme uměleckého materiálu národopisného dosud nevydali soustavně. Musí konečně se začíti, a aby byla věc dokonalá, musí se začíti od věcí nejstarších. A my právě práce síťkované ze starých a zaniklých oborů ženské ruční práce považujeme za nejstarší; též jiní národové pokládají práce síťkované za předchůdce krajek a jiných ručních technik.

Těžko lze psáti o původě a vývoji síťkování, poněvadž na zachovalých předmětech setkáváme se již s hotovým dílem, na kterém nelze znamenati vývoj technický postupně. Ovšem techniky jsou různé, ale rozličné varianty netřeba přičísti do určitého období, nýbrž do jiného kraje, neboť síťkovalo se zároveň, ale s patrnými odchylkami technickými. V podstatě je síťkování u všech národů téměř stejnorodé, jeví se pouze rozdíl ve tvoření uzlův. Tak na příklad evropský způsob uzlování různí se od čínského. Kdežto evropský uzel jest jadrný, kulatý, čínský je plochý a široký. Na Nové Guinei užívají domorodci při síťkování uzlu, který se podobá čínskému uzlu síťkovanému, co se týče způsobu smyčkování. Ovšem toto se týká pouze síti, totiž podkladu, na kterém se teprve rozvíjelo ornamentální dílo umělecké.

Nemůžeme souhlasiti s názory, že umění toto k nám doneseno z orientu (zvláště z Persie); neboť bychom museli analogické práce nacházeti též u jiných národů kulturních, nikoli pouze

na Slovensku. Ostatně ornamentika neodnáší se ke vzorům orientálním, nýbrž těsně přiléhá ke vzorům na vyšívání lidovém. Jemnost práce, zručnost ve vypracování a lahoda vzoru dokazují, že práce tyto po staletí byly vžity v lidu, že se přenášely s pokolení na pokolení v nezkalené a neporušené ryzosti. Soudíme podle síťkované práce s letopočtem 1668, že se u nás v lidu síťkovalo mnoho let před tím, neboť mnohé práce dle struktury a látky srovnávané s prací letopočtem označenou zcela bezpečně ukazují na daleké stáří. A dle dokonalosti práce lze též souditi, že bylo potřebí dlouhé doby před tím, nežli lid vyspěl k takové pohotové tvorbě umělecké, jaká se jeví na nich.

Jak jsme řekli shora, nejdříve udělána byla síť, jakožto podklad. Síťkování je zdlouhavá a těžká práce. Do síti za pomoci stehův a obšívkou vkládány buď ploché buď reliefní vzory. Aby bylo možno odstiňování, byly voleny niti bílené a nebílené. Takovým způsobem způsobeno velice jemné zbarvení síťkované plochy. Někdy — ovšem později — prošívaly se ornamenty barevnými nitmi, ale jinak v nejstarších pracích jsou pouze bílé barvy v jemných odstínech.

Nejdůležitější, protože nejrázovitější a po stránce umělecké nejdokonalejší je ornamentika, která je vykonána na síti. Prohledneme-li si tyto ornamenty, lze je roztříditi na tři druhy: na geometrické, figurální a květinové. Jsou to vesměs ornamenty, které lze udělati na kvadratické síťkované půdě bez hranatosti s úplnou dokonalostí, stejnoměrností a hladkostí. Podle toho, nač byly určeny práce, jsou ornamenty vypracovány příznačně. Byly-li k účelům církevním, byly na nich figury týkající se bohoslužby. Tak spatřujeme na některých podoby Panny Marie, na jiných obětování Isákovo. Obzvláště tato poslední práce ukazuje svým slohem na znamenité stáří. Ostatní práce byly pro domácnost, a to buď se jich užívalo jako ozdoby hlavy (čepce), buď jako vložek do úvodnic svatebního roucha, buď do prostěradel a koutnic. Na těchto spatřujeme přerozmanité květinové a geometrické ornamenty, pěkně harmonicky a slohově vypracované. Komposice je nádherná a vypracování úplně bezvadné, což je znamením vysoké vyspělosti v technické zručnosti slovenských žen a dívek. Ornamenty jsou udělány tak pečlivě, že stěží rozeznáme rub a líc. Vložky úvodnic z kraje uhersko-hradištského jsou po většině

udělány žlutým a černým hedvábím. Co se týče ornamentů na těchto úvodnicích a na čepcích, dlužno poznamenati, že ornamenty

tyto s výšivkami na šatkách a na rukávcích úplně souhlasně činily vzácný celek harmonický.

Když síťkování dospělo vrcholu, ustoupilo později krajkářství, jemuž byla rovněž naším lidem venkovským věnována táž píle a zručnost. Krajkářství se rozvíjelo zvolna a bylo cenným doplňkem síťkování, jsouc ovšem poměrně na dokonalejší výši umění.

Tak jako ostatní naše památky národopisné i síťkované práce našeho lidu rozváty jsou po celém světě. Nikde není poznamenáno správně, odkud jsou a kdo je pracoval. Hyeny sběratelské, aby mohly nerušeně provozovati své devastační dílo, zatajovaly původ těchto prací, uvádějíce kupce na cesty úplně bludné. A

tak bude nutno vykonati důkladnou revisi v různých sbírkách a publikacích a zjistiti vývod těchto památek, aby se cizí národové nepyšnili naším peřím.

Vydati o síťkování systematickou práci, bude velmi obtížno, zejména pro velikou rozptýlenost materiálu. Musíme se spokojiti pouze materiálem a dokumenty, řídkými zbytky bývalého a druhdy v rozkošné nádheře kvetoucího umění lidového na mor Slovensku.

Doporučujeme tyto ornamentální dokumenty, k nimž netřeba zvláštního bližšího komentáře, pozornosti odborných škol umělecko-průmyslových, jakož umělcům výtvarným vůbec.

V umění musí nastati zdravý návrat na domácí půdu uměleckou. A tak jako jsme za posledních let dosáhli v oboru sochařském, malířském, a hudebním netušeného rozpětí a vypěstili z ducha domácího vlastní stil: tak také po stránce ornamentální musíme se navrátiti k svérázné tvorbě lidové, která zanechala

nám ve starých památkách velikolepé statky, jakými vykázati se nemůže jiný národ žádný.

Jenom studiem ducha těchto prací zažijeme individuality našich předkův a můžeme pak v duchu tomto pokračovati: neboť

jenom osévajíce tutu úrodnou prsť domácí a ssajíce touž mízu neposkvrněnou dechem cizím můžeme obhájiti na poli umění svého osobitého hlediska, jež mezi banální sešlostí a hledaností soudobou vynikati bude původní, ohromující hloubkou a ryzostí na čest a chloubu naši i naši slavné minulosti.

Poznámky k mapě mor. Valašska.

Podává Josef Válek.

1. Úvod.

Mezi přípravami na výstavu národopisnou v Praze nejednou se pociťovala potřeba důkladnější mapy moravského Valašska. Proto přijat v národopisném odboru vsackém návrh, aby taková mapa pořízena byla podle map gener. štábu vojenského. Co do znázornění terrainu jsou mapy z vojenského kartogr. institutu skutečně vzorné, ale v nomenklatuře často se pozorují veliké vady, jež plynou hlavně z nedokonalé znalosti jazyka kraje kartografovaného a ovšem mnohdy i z otázek nedobře položených (hl. syntakticky) anebo z nepochopených odpovědí lidu. Předložkových vazeb užíváno napořád nesprávně, místo určení bodu některého na otázku kde—položeno určení směru na otázku kam. Zkomoleniny jsou na území i nejnepatrnější obce, nepočítajíc v to ani poněmčování výrazů slovanských.

Zlepšiti tyto chyby a co možno i doplniti důkladnou mapu gen. štábu bylo úkolem podjaté práce.

Za základ přirozeně nejlépe se hodí měřítko 1 : 25.000. Zásluhou posl. dra. J. Žáčka na osobní zakročení jeho ve vojenském ústavě kartografickém zdělány pro valašský odbor z originálních předloh heliogravurní snímky. Potřebný náklad (asi 105 zl.) hrazen z výtěžku sbírek na pořádání národopisné výstavy, odkudž také hrazeny ostatní náklady s mapou související.

Způsob, jakým práce vykonána a jenž může býti jediné měřítkem správnosti údajů, volil jsem tento. Zdělal jsem kopie území každé obce na průsvitný papír a oleaty tyto zaslal jsem na školy dotčených obcí s prosbou a s návodem na vyplnění. Měl jsem obavy, že skizzy mnohdy snad nebudou pochopeny, ale praxe ukázala, že

volena byla cesta dobrá (jen z jediné obce — tuším Perné — došla mapka zpět s poznámkou, že se v tom nevyznají). Orientovati se na pořízených skizzách bylo snadno (potoky a ráztoky označeny modře), vrstevnice znázorňující formy terrainu udělány sice nepřesně, ale tak, že nebylo možno pochybovati, co se jimi představuje. Na orientaci vepsány všecky názvy s gener. mapy (i zřejmě chybné), a požádáni páni učitelé, aby opraveny byly dle vyslovování lidu za pomoci katastrálních map a doplněny a vepsány přesně foneticky.

Práce podjali se páni učitelé všude s porozuměním a s láskou ku předmětu, mnozí pořídili si podle zaslaných skizz i mapky území obecního na potřeby školní.

Jak poučí prohlednutí zachovaných skizz, a jak ani jinak nebylo lze očekávati, nedošlo se přesné jednotnosti v záznamech tratí a hojnosti jejich. Ideální dokonalosti tímto způsobem nedosaženo, ale jistě výsledky jsou takové, jaké při možných pomůckách a za daných okolností jen byly dosažitelné. Jednak proto, že popsané skizzy obsahovaly mnohdy takovou hojnost materiálu, že ani technicky nebylo možno převésti jej na volený podklad, a jednak i proto, že skizzy ty samy jsou nejlepším důkazem o spolehlivosti zpráv, a zachovány a uspořádány tak, aby při studiu mapy s prospěchem jich mohlo býti použito. Skizzy i mapa chovají se v museu ve Val. Meziříčí.

Popisování mapy a ostatní práce zabraly téměř 5 měsíců pilného díla. Nesprávné názvy totiž přepsány krycí barvou, při čemž nadbytečné litery opatrně vyradovány, aby jemná struktura šrafovací nebyla poškozena. Nové názvy připojeny. Srovnání míst nezpracovaných a zpracovaných nejlépe poučí o způsobě práce samy. Aby nabyto bylo lepší zřetelnosti, položeny parcely lesní barvou zelenou.

Kořist, jaké možno dojíti studiem mapy, je rozmanita podle východiska — jednak jazykovědná, jednak v důsledcích odsud vyvozených historicko-ethnografická a ovšem i geografická, pokud se dotýká názvosloví alpinského.

Bohatý materiál názvů jednotlivých míst a zvláště důkladný, posud nikde neuvedený seznam tratí*) dává mnoho námětů na

*) Trati z Vizovska uveřejněny Peckem, ze Vsacka Václavkem v Časop. Musea olom. Tu a tam výčty naše i ony se doplňují a někde i opravují.

srovnávání s jinými kraji vlasti. Povolaný znalec jazyka jistě by našel mnohý příspěvek na doklad, jak dovede lid tvořiti pro různé nuance pojmové nové a nové názvy, neobyčejně přiléhající ku předmětům.

Proto může zajímati podrobná mapa i geografa, jelikož názvy forem terrainu a tratí polních jsou vrstevnicovým systemem a šrafovací manýrou znázorněny, jak nelze lépe. Proto může studium mapy přispěti na obohacení naší terminologie alpinské, zvláště kdyby se pojaly na srovnání i ostatní karpatské kraje jak slovanské, tak i rumunské. Kromě slovinských Alp nemáme my západní Slované na čem vytvořiti nebo z užívaných názvů odvoditi si terminy pro rozmanité formy terrainu, leda právě na studiu krajů karpatských. Pokud mi pomůcky byly po ruce, pokusil jsem se aspoň naznačiti podobnou práci, jejíž výsledky dovoluji si tuto připojiti.

Že i na porozumění kolonisace našich krajů podrobná mapa může přispěti, je samozřejmo. Když pak se stopuje názvosloví její, možno dospěti i k výsledkům ethnografickým, lze totiž vymeziti territorium, na němž v předešlých stoletích provozováno bylo salašnictví, a dospěti tak i ustanovení pojmu Valašska, dodnes mnohdy dosti libovolně udávaného. Že takovou prací lze částečně přispěti i na řešení otázky o původě Valachův, o to dovolím se pokusiti níže.

K následujícímu předeslati dlužno, že transkripce obdob v Karpatách ponechána táž, jaká jest na vojenských mapách, jednak na usnadněné vyhledávání dotčených názvů, jednak i proto, že správně transkribovati je obtížno tomu, kdo názvů neslyšel z úst lidu.

2. Názvy, týkající se tvarů půdy valašské.

Jako vůbec v třetihorních horstvech, tak i v Karpatách jsou časté zjevy, že část svahu horského se ssedne. Slovanský název pro tento úkaz je Uplaz,*) Uplazljá, Splazy, Uplazi, též Urvisko (góralsky), Ostržka (slov.). Dobře by se dalo slova prvého užiti i v naší chudé terminologii pro rozmanité formy terrainové.

---

*) Při důležitějších obdobách označeny mapy generálního štábu, zóny arabskými číslicemi, kolony římskými, na př. 8, XVIII = okolí Val. Meziříčí. Srov. mapku karpatských názvův.

Takové „úplazy“ (srov. obr. 30., 50., 51., 57.) vidíme na Karlovicích. Jinde přicházejí názvy Uprzla (Ščudlov, Poteč, Cychov, Březová), Oplzlá (Juřinka), Opyzla (Choryně), Oplzlí (Bernatice), Spizla (Lhota Podkopná — „kopna“ jsou snad též blativé, ssedající se stráně). Peck uvádí trať Úplzek i v Jasené. Na Spližách čteme u Veřovic, kde se najde i název Šligrunt (schleifen) a Smyky. Osmek na Hrozenkově, Ostravici, Hvozdné, Ostrž ve Vláře jsou názvy obdobné. Možná že i Úvěz (Rožnov, Zubří, Johanová, Pozděchov), Uvezené (Stráník), Veženisko (V. Kunčice) náležejí sem.

Snad i Kluzov u Tylovic znamená cosi podobného, nepochází-li slovo to od Klaus, Klúz, údolní hráze na vzdutí vody hlavně za účely plavení dřeva, jakýchž klúzů jest množství na Čeladensku, Ostravsku a též na území uherských Rusův. V Lukovečku jsou „Třaslaviska“, též asi neustálená ještě půda. „Rokytovské pukliny“ v Nedašově jsou propadliny.

Příčné erodované údolí u Čertových skal lidečských má název Lomensko. Není-li název tento po osadě Lomné, která kdysi se připomíná na Senicku, a tato snad po některém pánovi z Lomnice, kteří vládli Brumovskem, pak bychom tu měli pěkný a případný název pro podobná území.

Skalnatá místa slula také u nás kdysi „bradla“. Dnes však slovo to je neznámo lidu. Vidno to odtud, že lid názvy zaměňuje, neznaje původu slovního. Říká dnes Prádliska (Rusava), Prádlisko (dle Václavka na Mikulůvce), Zaprádlisko (Pulčiny). Prádla (Luková). Pouze na Brumovsku máme tuším dochované staré tvary ve Bralové (Jestřabí) a Brálovské (Ščítná).

„Strhance“ u Zlína jsou strže, výmoly, rýhy erodované, jež bývají násadou na vytvoření údolí. Tato forma terrainová ve větším poněkud rozměru má název v Karpatách Żołob nebo Koryto. Názvů Žlab, Žlébek najdeme na mapě Valašska spoustu. Uvádím příklady. Žlaby (Loučka u Bránek, Klečůvka), Lázové žleby (Hor. Ves), Žlabiska (Roketnice, Lidečko), Žlébek (obyč. s nějakým určením pětkrát v Uble), totéž (Lutonina), Žleby (Návojná, Vrbětice, Bratřejov, Březnice, Kudlov), Babí, Teplý žleb (Hvozdná), Žlabové (V. Kunčice), Žlébky (Křekov), Na žlíbku (Kelč) atd. Srov. obr. 58., 62.

Na vlastním valašském území, zvláště kde provozován chov valašského dobytka extensivním způsobem, nalézáme pádnější

název „Koryto". (Bordovice, Vsacká Lhota), Korýtca (Lichnov), Korýtka (Kateřinice), Korytná (Liptál), Korytné (Rajnochovice), Korytová (Léskové na Karlovicích). — Na Slovensku máme cosi podobného poslednímu názvu, totiž Koritárky (11, XXI). Srov. obr. č. 59., 63.

Výmol (Hor. Ves), Na rynách (Ostravica) jsou názvy obdobné. Zvláště divoko roztrhaná a rozrytá půda má název Čertoryja (Návojná, Mikulůvka, Zubří, Brumov), Čertoryjový potok (Vrbětice), Četoryje (Vysoké Pole).

Na Trnavě zve se podobný útvar Žmúčiny, na Hovězí Kadlubové, Vanové (Poličná), Hlyboček (Krásno), Pádol (Janovice), Padolca (Palačov), Stržková (M. Karlovice).

Tam, kde se sbíhají aspoň dvě koryta, vzniká „rozsoši", též „ráztoka". Karpatský tvar jest Roztoki, Rostoczna, Kičera Rosuska (11, XXVIII), Kičera ráztocká (srov. obr. č. 7. u Marikové), Rozsocz v Karpatách góralských. Rososi vidíme na Pulčinách, vę Lhotě u Liptála, Bílnici, Smolině. V rososi (Lhota u Liptála), Rozsochy (Nedašov), U Rozsochova (Rakova), Rosocháčí (Police), Na Rosocháči (Hovězí), Rosúšky (Kozlovice), V Rososú (Hor. Bečva), Rosošenka (Rajnochovice). Srov. obr. 24., 59., 60., 61., 64., 71.

Ve Viganticích má tvar podobný název „Rozkop". Sochová v Rajnochovicích (srov. obr. 45. a 48.) je obdoba Korytné nebo i Kotárné. Rokle má valašský tvar Rochla (Vsetín), Rochlena (dvě, Prostř. a Dol. Bečva). Kotárový vidíme na Vsetíně-Jasenici, Kotárnou na Hrozenkově, Karlovicích. Šachetný na Hr. Bystřici, Škřádná (Ostravica), Skrádnitý (St. Hamry), Škrádová (Hr. Bystřica) znamenají totéž. Srov. obr. 44., 69., 70.

Jdou-li odnože hřbetu na čtyři strany, dostává hora název Křížný (Hrozenkov), nebo Křížový (Vsetín). Srov. obr. 17.

Trojačka je kopec, pod nímž voda se roztéká na tři strany (obě Bečvy — Kysuca), nebo která stojí na hranici tří obcí. Trojačka (Karlovice, Kojatín, Krhová, Čeladná, Hoščalková), Trojčiny (Kateřinice).

„Mulda" má v našem názvosloví jméno kotel, kotly. Hora s četnými takovými tvary slove Kotlová. Kotly (pod Ickými horami, Tichá, Karlovice, Ostravica), Kotel (Ústí), Kotlíky (Veselá Stráník), Kotliny (Vsetín-Jasenice), Kotelnice (Senice, Pulčiny). Srov. obr. 5., 65., 66., 67.

Pojmenování plynoucí ze tvarů horných jsou asi rozšířena všeobecně. Kuželek (Rajnochovice, Kašava, Mikulůvka, Podolí, Drščková), Okrúhlý (Trojanovice), Okrúhlá (Nedašov), Okrúhlica (Rajnochovice, St. Hamry), Okrúhlík (Hůrka), Okruhlanka (Hor. Bečva).

Dlúhá (Hažovice, Zubří), Ostrý (Kateřinice, Hažovice), Ostrý vrch (Hr. Lhota), Ostrá hora (Vsetín, Pulčiny). Zvonové (obr. 26. Rožnov), Babinek (Ústí, Hrozenkov), obr. 32., Babincová (Veřovice), Kopencová (Hrozenkov), Baba (Provodov). — Homola (Sehradice), Zadní homole (Stránik). Chochol (Rusava, Lukoveček), Chocholaňa (Fr. Lhota, obr. 3/a), Chocholisko (Vlachova Lhota). — Karpatský název pro tyto tvary je Chochula, Chochulka, jinde Kyčera, Gigula, Kýkulka, Kykulenka. Čecher (na Rusavě a u Vlachovic, obr. 49.), Čachorec (Nedašov). Drdol (Lípa). Klínový kopec (obr. 5., Stránik), Klínek (Trojanovice). Hůrka (obr. 72., St. Zubří, údolí Hažovky, Hůrka, Police). Vrchůra, Vrchula (Křivé). Stolová Veliká i Malá (v Radhoštích).

Brdem jmenuje se někde hřbet horský, jinde svažující se hřeben nějaké odnohy. Obyčejně mívá tento více tvar hrbovitý. Odtud vznikly názvy Brňov (vl. Brdnov — poblíž četná Brda). Bordovice (vl. Brdovice — srov. tamější Brdo), asi podobně jako Brno (pův. Brdno — Zábrdovice). Útvary tyto viděti možno v Poličné, v Kašavě, Drščkové i Hrubé-Malé Brdo (Jablunka), Palušné Brdo (Bystřička), Brdo ve Lhotě Podkopné. Brtiska (Jabl.), v Brti (Ublo) jsou asi místa, kde se chovaly včely.

Méně srozumitelné, protože nepřicházejí tak všeobecně, jsou názvy následující. Dlúhý sklad (Seninka) asi totéž co Grúň, táhlý dosti příkrý hřbet horský. Tak i Podskládčí (pole, Poteč). Na Skladisku (Dol. Bečva), Skladoviska (St. Hamry, obr. 48.). Snad sem patří i Sladsko (asi Skladsko původně) na Radhošti. Ovšem poslední může pocházeti po „svlacích“, na nichž se sváží s kopců seno.*)

„Ve Svislách“ (Hoščalková) vzato z názvoslovi stavitelského. Příkré stěny — zde patrně příkré svahy. Srovnej i Svislový potok v Polánce. Cosi podobného, ovšem mírného svahu.

*) Slovník Bartošův uvádí trať „Mezi sklady jako mezi hromadami sneseného kamení“. Proč by se říkalo „dlúhý“ Sklad? — Trať Slačiska jest i v Hoščalkové.

jsou asi „Kosna“ u Kozlovic (dle sdělení P. Plotěného lesnatý svah). „Skositý“ znamená šikmý (srv. коситься — bokem pohlížeti, ukosem). (Obr. 40., snad i 38., 42. a 71.)

Častý je též „Snoh“ (slovensky Snoha), název úbočí poněkud vzdutého. Srov. obr. 51.—57. Snoh (Prostř. Bečva), Snozík (Ratibořˇ, Hoščalková), Marečků, Machovjáků, Obecní Snos (Kateřinice), Snoz (Vsetín), Snoze (Léskovec), Nadsnoščí (Ščudlov), Snosek (Lačnov), Snoh (Pulčiny), Snos (Pozděchov). (Peck, Hejtm. Hol. 126., uvádí Snozky i u Lutoniny s poznámkou, že na Zlínsku jsou též „Snoze“.)

Humenec jest hora, jež na vrchole má větší nebo menší rovinku. (Srov. obr. č. 1., 44.) Přichází v Malé a Hr. Bystřici, Hrozenkově, Johanové, Ústí, Hoščalkové, Zašové, Perné, Bystřičce, Rajnochovicích, Hutisku, M. Lhotě (Humenčiska), Hor. Bečvách, Vysokém Poli, Drnovicích, Lhotě Podkopné a též ve Zlínských Křibech, Rousku (Pod Humencem). Možno, že na těchto „humencích“ se také selo, jako dosud v rubisku seje se „křibica“. (Pan Nekeš žádá r. 1575 z každého humence v horách platu 4 grošův.)

Podobného tvaru jsou též Tanečnice (Zděchov, Hrubá Bystřica, Prostř. Bečva), pak též na Hradisku u Kozlovic (zpráva P. Plotěného). Byly tu konány snad nějaké slavnosti? (Srovnej níže.) Obdůbku Radhoště máme v Radhošči v Léskovci, Na Radhošči v Roketnici, — Hostýna u Střiteže a Stráníka (Na Hostýnku).

Co se nazývá v němčině „Saum“ (Saumlinie), jmenuje lid náš Kršlení (Štítná). Kršleny (Prostř. Bečva), Kršlé (Sénica), Kršlé (Hovězí, Lhota u Liptála, Hoščalková, Hrozenkov, Malá Bystřička) jsou názvy pasekářů, kteří „sa vystavili“ na okraji návrší. Na Kršli (Hovězí), Kršle (Zděchov), Kršlisko, Kršlenica (Nedašov), Kršliska (Návojná). Srov. obr. č. 68., 71. Koudelka v Č. Lidu 1901, str. 65., uvádí název ten ve smyslu „nízkou kleč klučiti“. Ale suší-li se seno, shrabuje se na lepší prosušení též do „okršle“. Míní se tím seno do kruhovité „łaty“ shrabané. „Seno nám zamoklo na okršli.“ — Zákrsek je nízká kleč, též nedochůdče.

Hotar je na Slovensku hlídkový nebo hraničný vrch. Na Hotaru čteme i v rusínském území Tri hotary (slov.). Vyskytuje se i tvar rumunský: Dealu Hotarului (21, XXX), Vfu Hotarelor (16. XXX). — Na chotáře (Zděchov), Hotárná (jinak Javorník nad

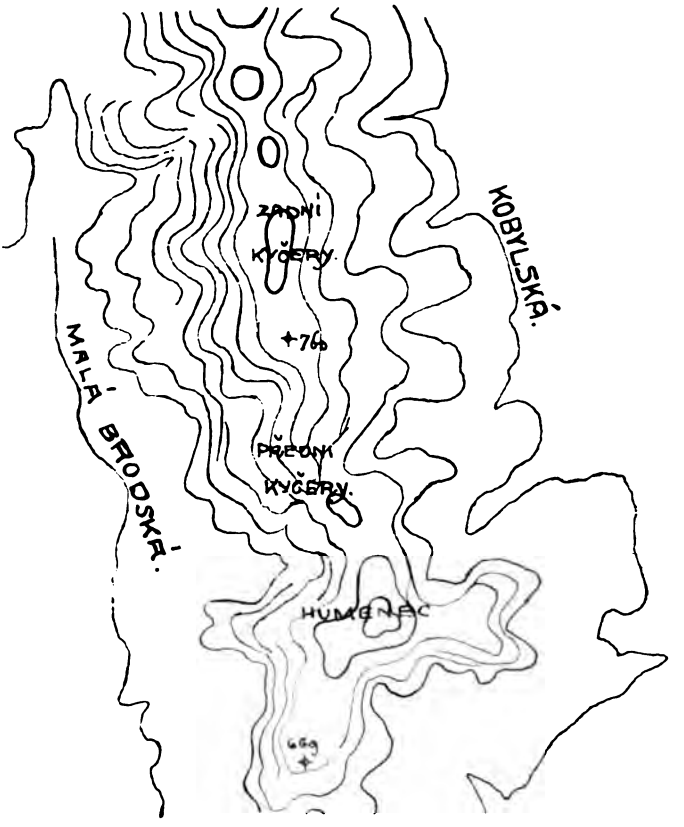

Obr. 1.

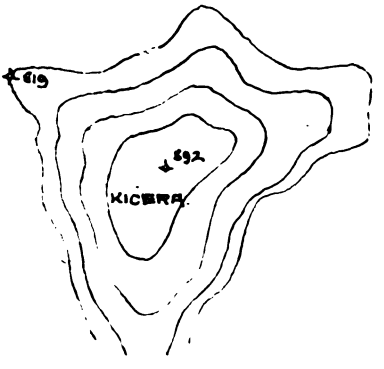

Obr. 2.

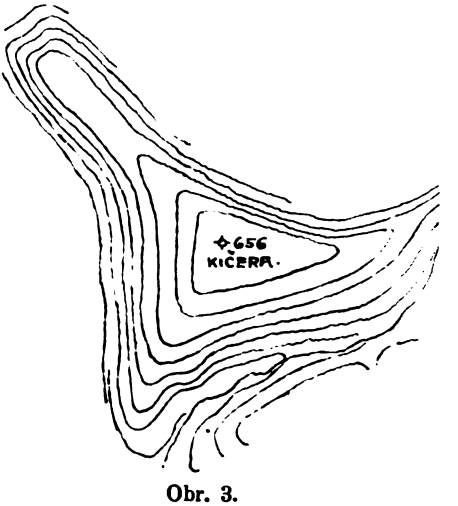

Obr. 3.

Obr. 3a$_1$

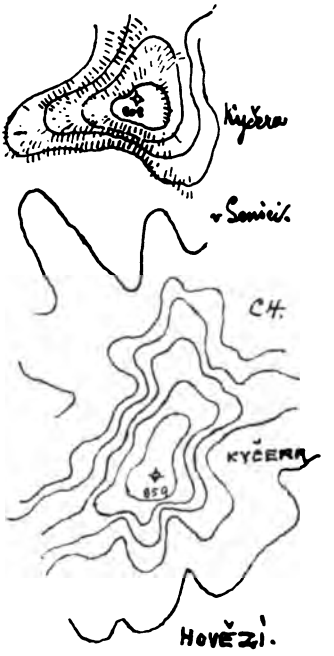

Obr. 3a$_2$

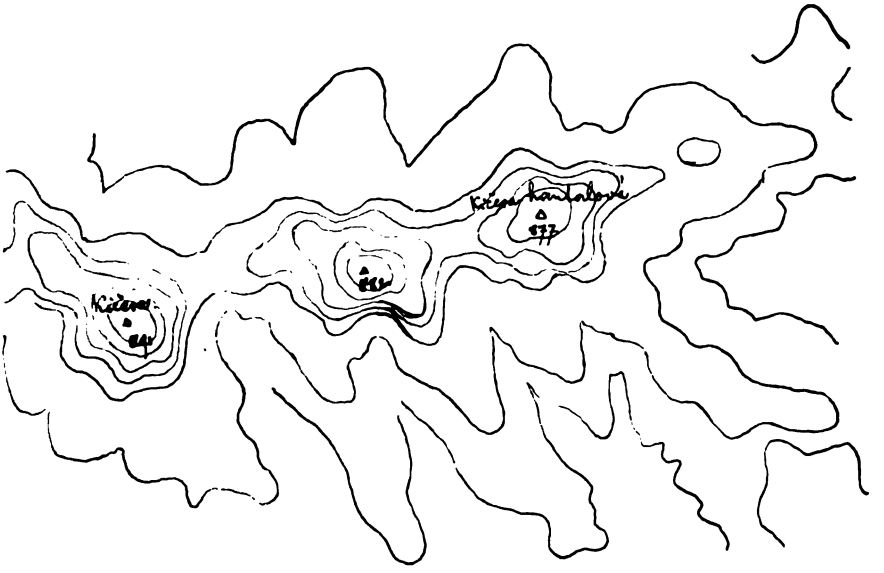

Obr. 3b

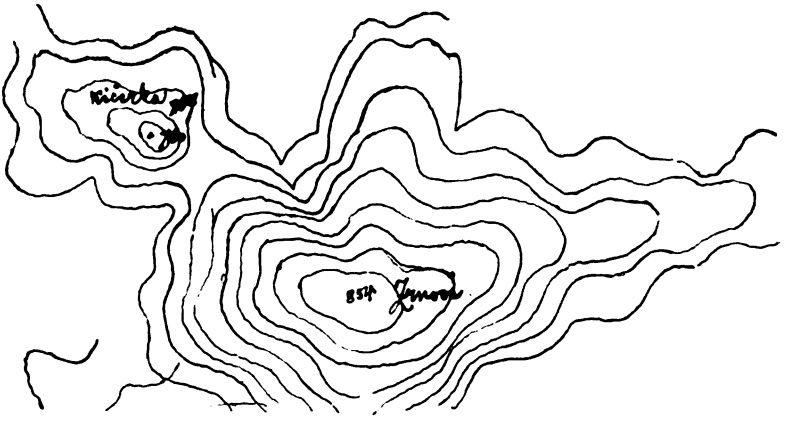

Obr. 4.

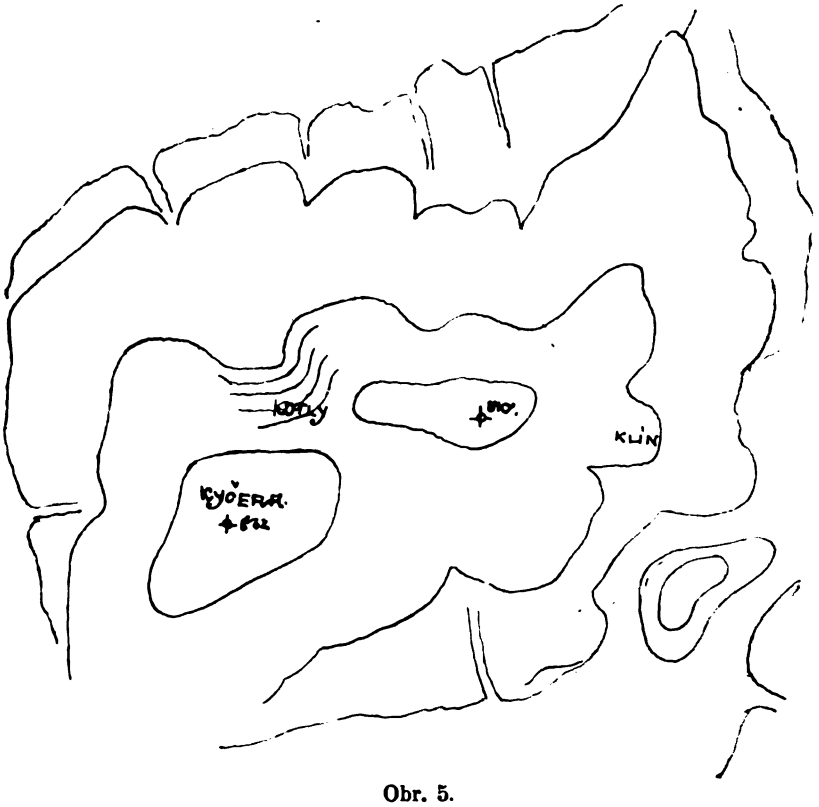

Obr. 5.

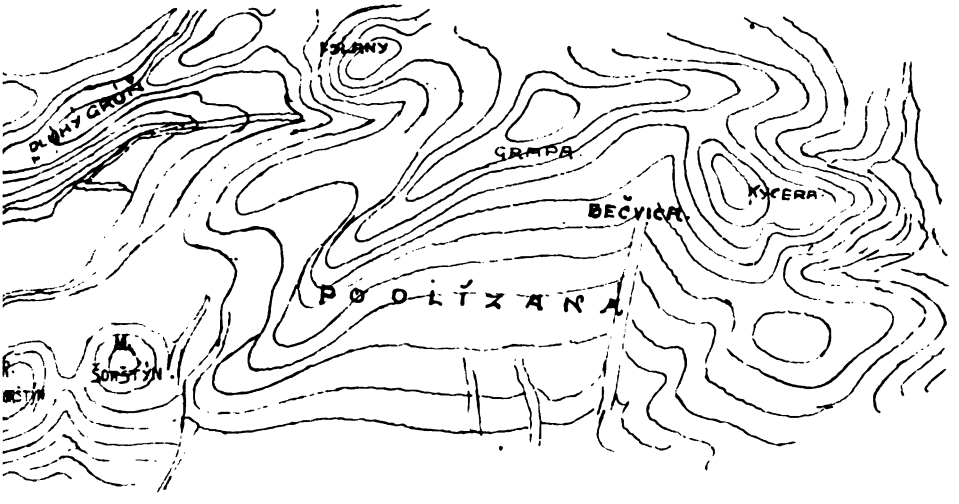
GRAPA
BEČVICA
KYCERA
POOLÍZANA
ŠORŠTÝN

Obr. 6.

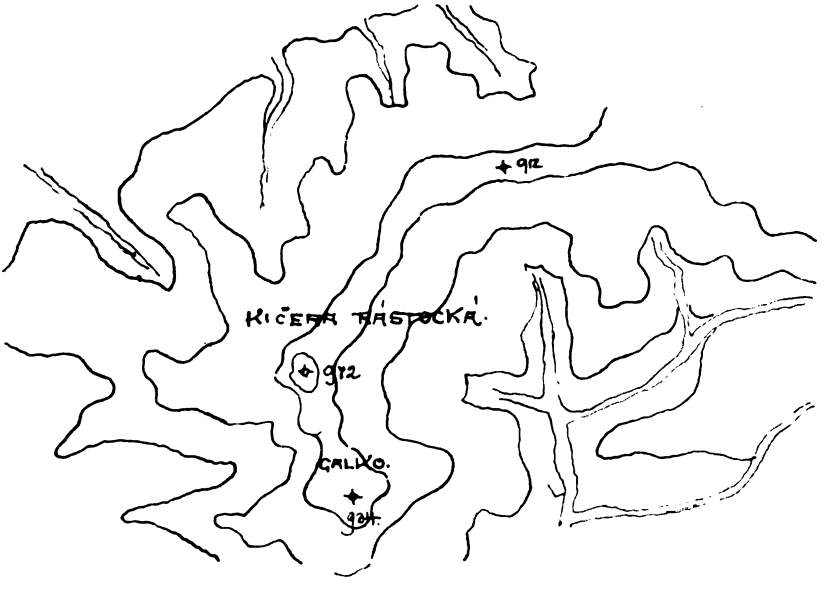
912
KIČERA RÁSTOCKÁ
912
GALIKO
934

Obr. 7.

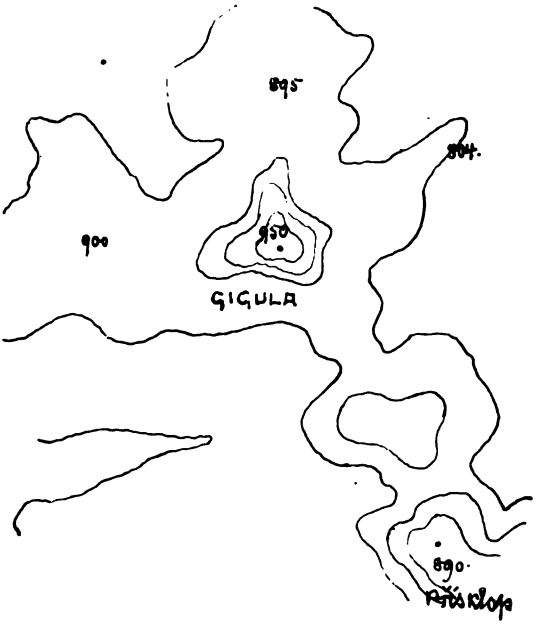

Obr. 8.

Obr. 9.

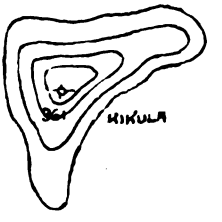

Obr. 10.

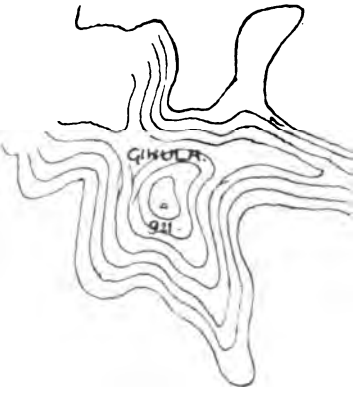

Obr. 11.

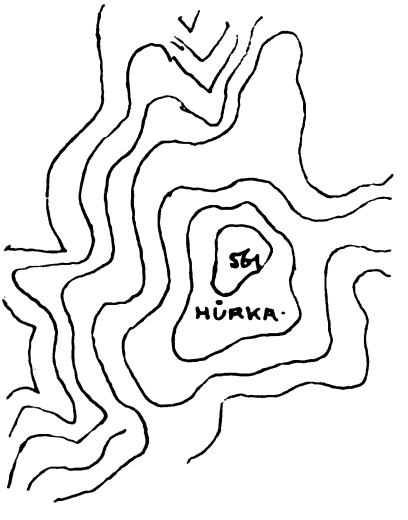

Obr. 12.

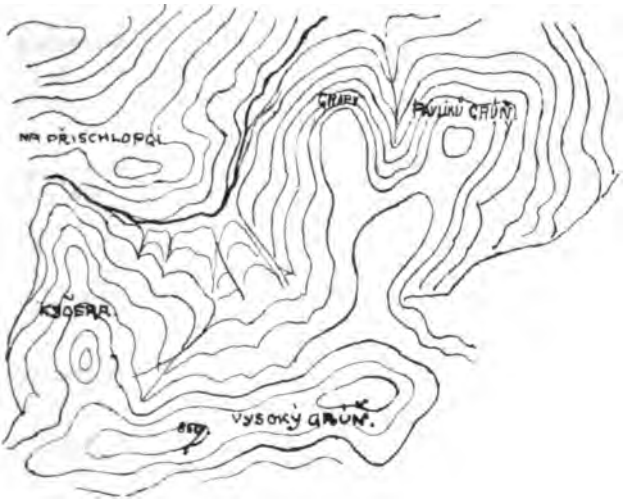

Obr. 13.

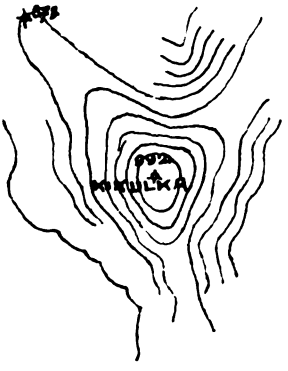

Obr. 12.

Obr. 14.

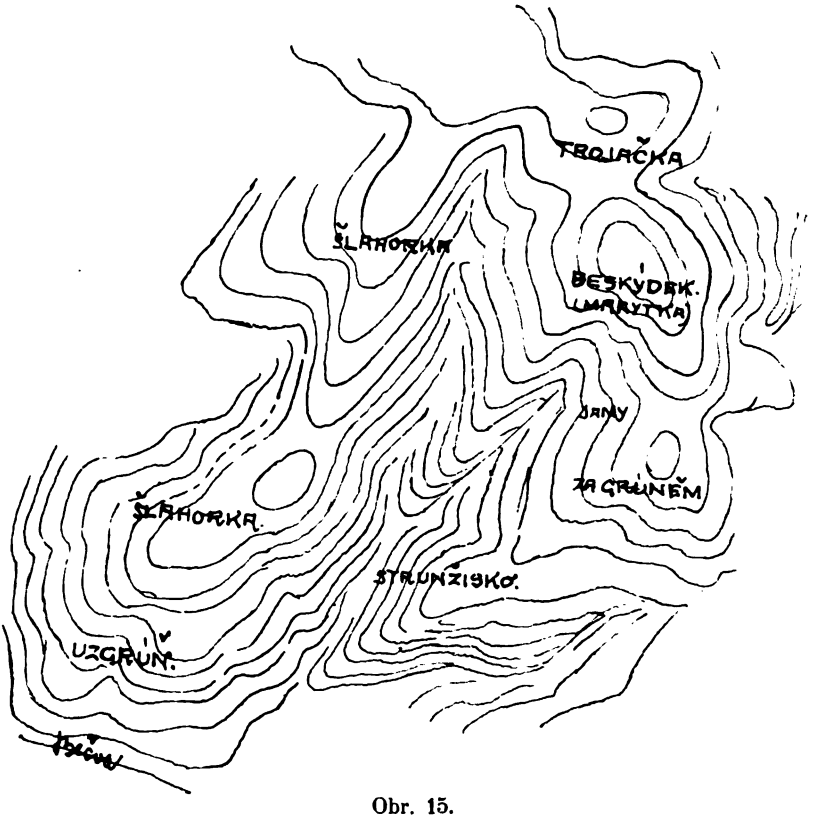
TROJAČKA
ŠLAHORKA
BESKÝDEK.
(MARYTKA)
JAMY
ZA GRÚNĚM
ŠLAHORKA.
STRUNZIGKO.
UZGRÚN.

Obr. 15.

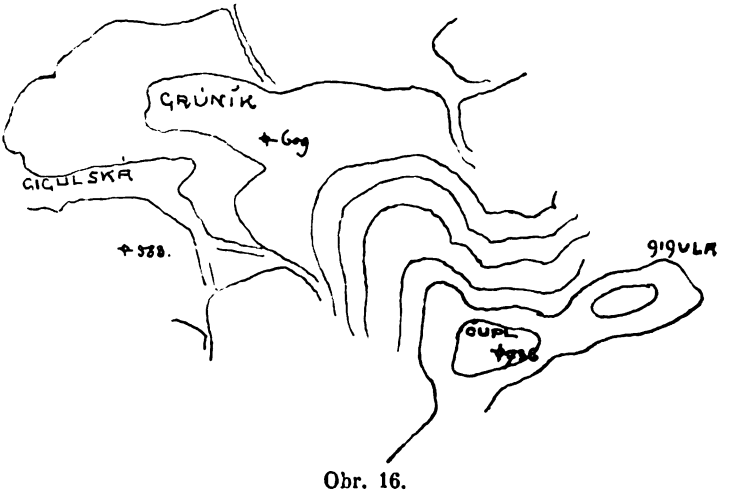
GRÚNÍK
CIGULSKÁ
GIGULA
GUPL

Obr. 16.

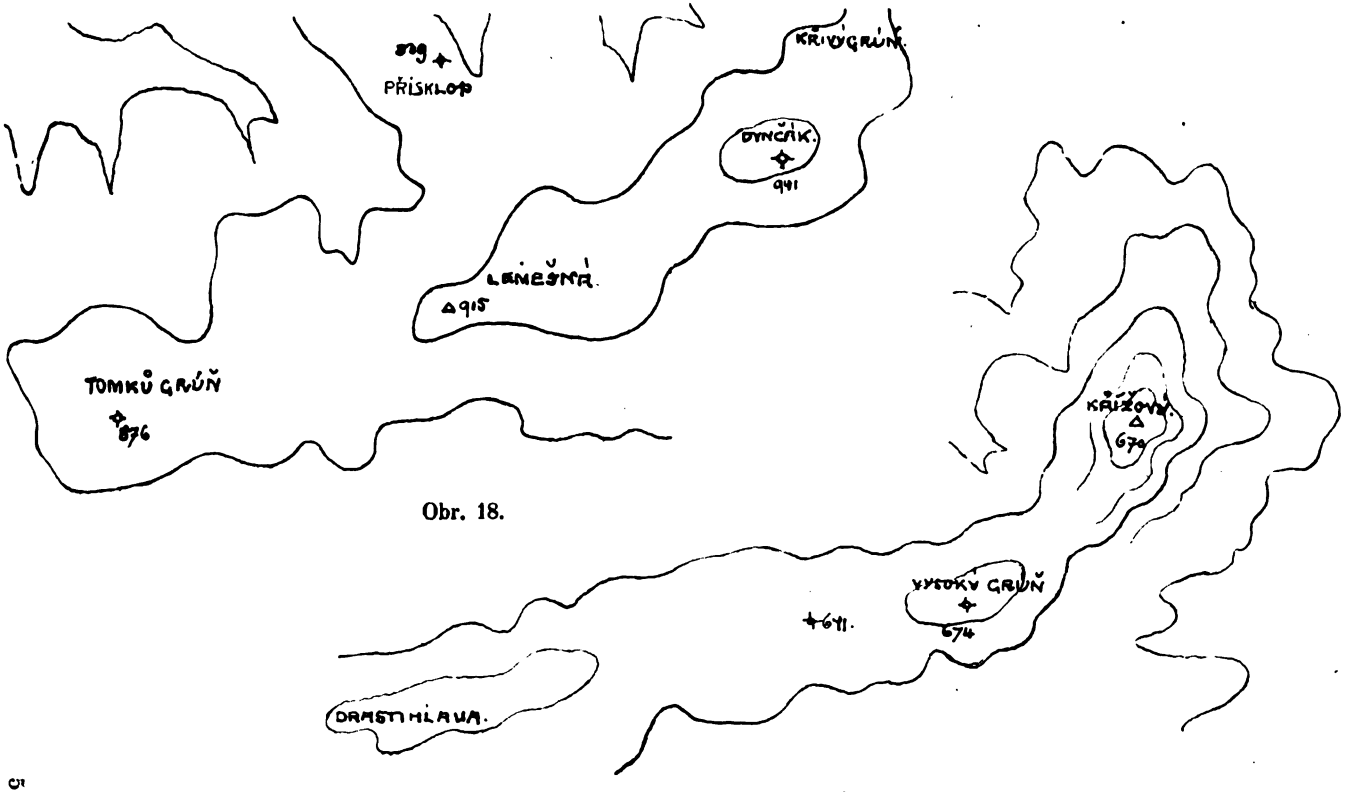
PŘISKLOP
KŘIVÝ GRÚŇ
DYNČÁK
941
LEMEŠNÁ
915
TOMKŮ GRÚŇ
876
KŘÍŽOVÝ
670
VYSOKÝ GRÚŇ
674
641
DRASTI HLAVA

Obr. 18.

Obr. 17.

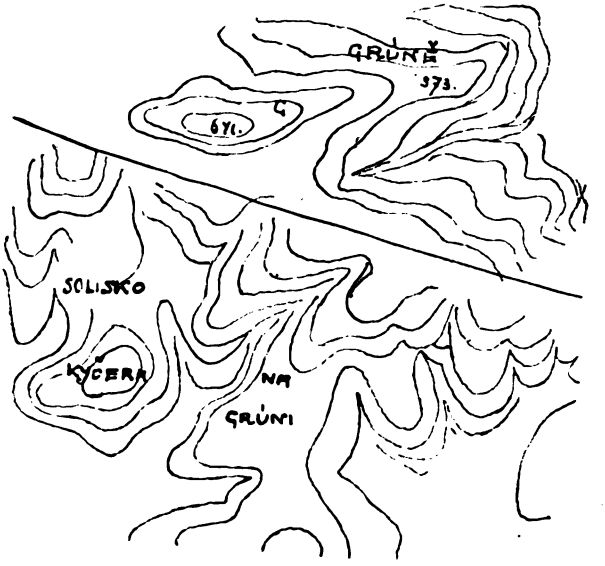

Obr. 19.

Obr. 20.

Obr. 21.

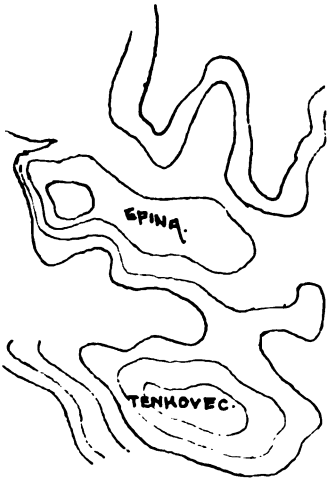
ŠPINA.
TENKOVEC.

Obr. 23.

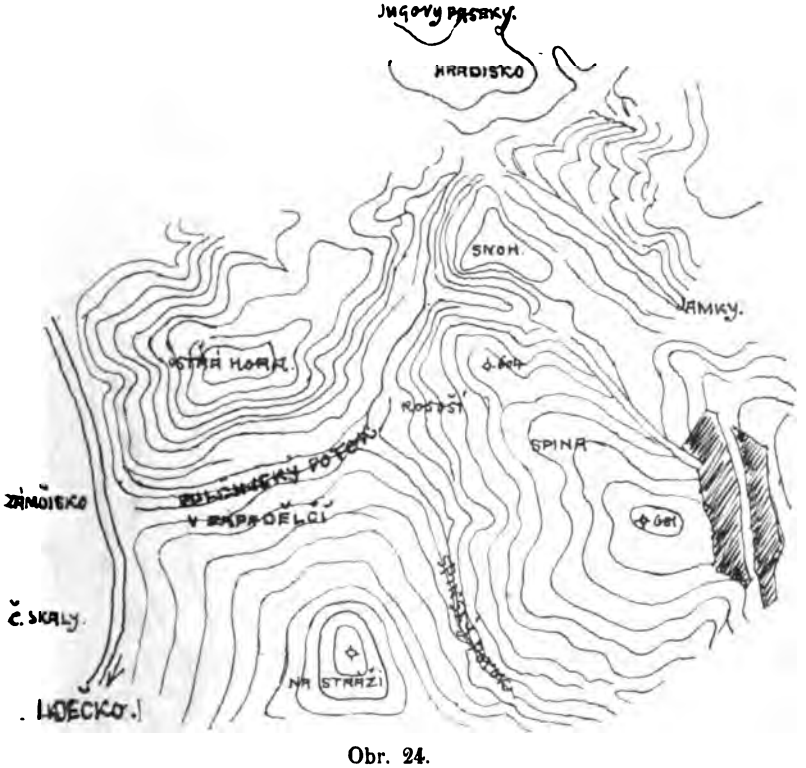
JUGOVY PASEKY.
HRADISKO
SNOH.
JAMKY.
STRÁ HORA.
ROSOŠÍ
SPINA
ZÁMČISKO
V ZAPADĚLCI
Č. SKALY.
NA STRÁŽI
LIDEČKO.

Obr. 24.

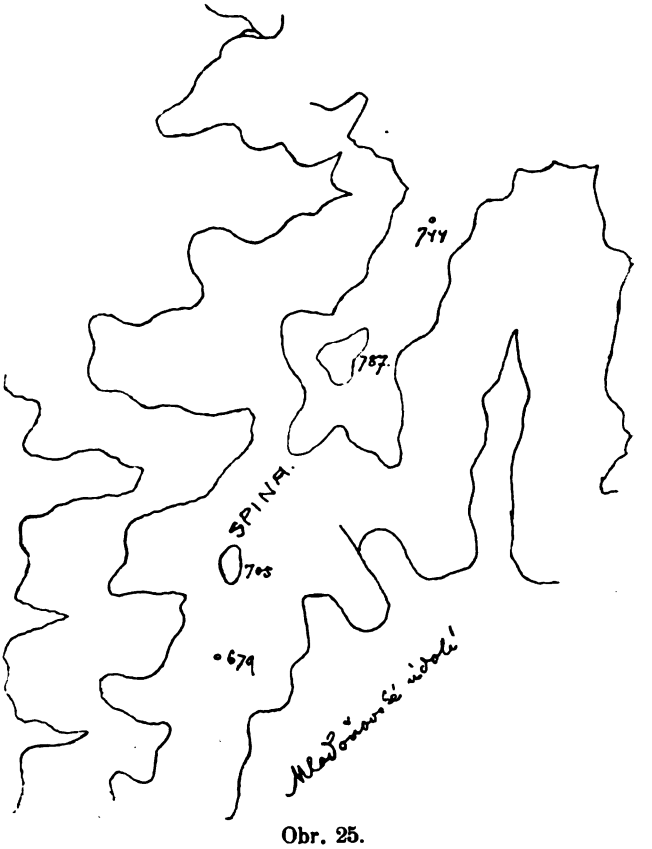

Obr. 25.

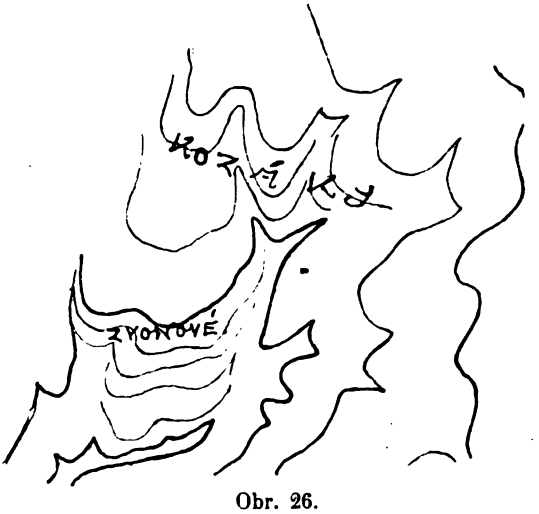

Obr. 26.

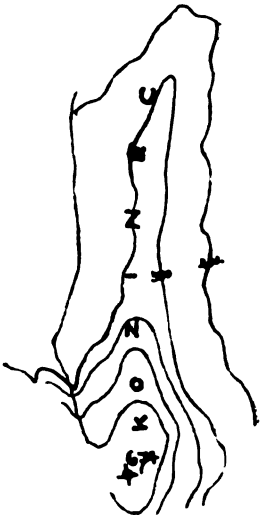

Obr. 27.

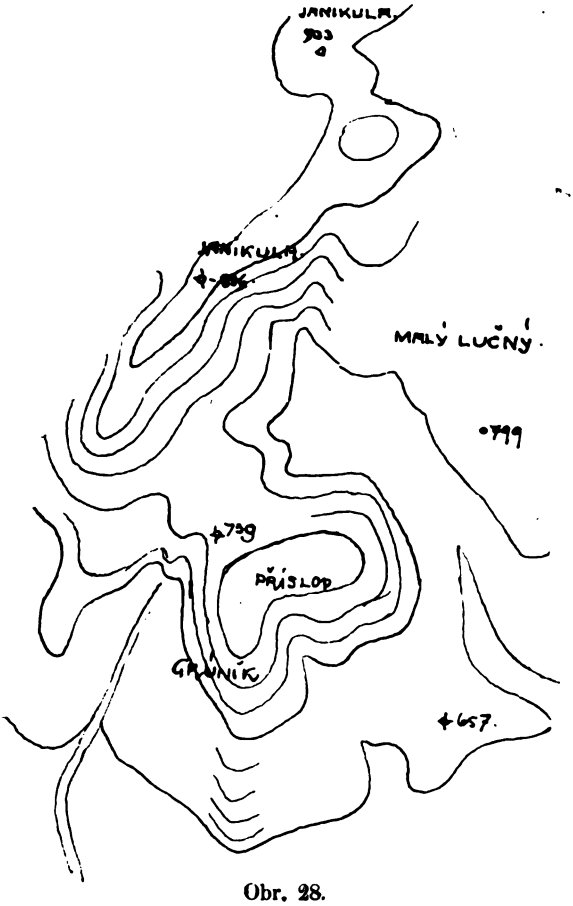
JANIKULA
903
JANÍKULA
MALÝ LUČNÝ
799
739
PŘÍSLOP
GRÚNIK
657

Obr. 28.

MALÁ JAHŇACÍ
PŘÍSKLOP
MALÝ GRÚŇ
1019

Obr. 29.

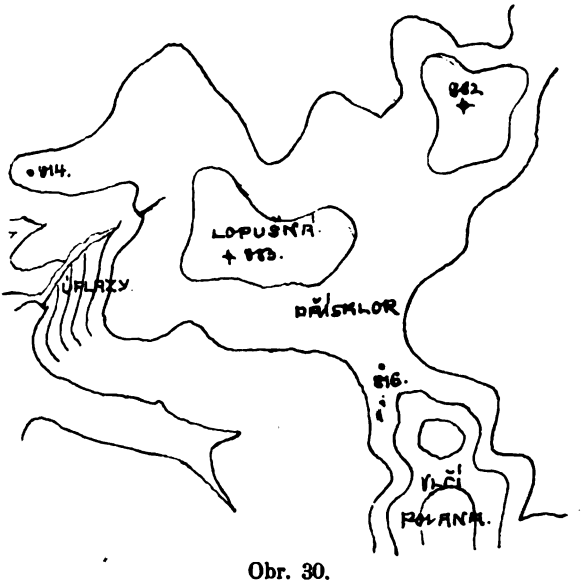
814.
LOPUŠNÁ
ÚPLAZY
PŘÍSKLOP
816.
VLČÍ
POLANA.

Obr. 30.

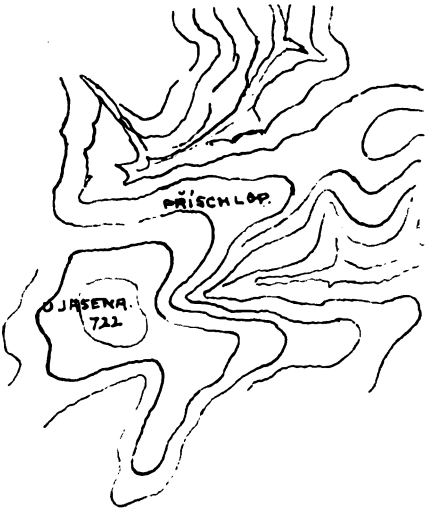
PŘÍSCHLOP.
OJASENA.
722

Obr. 31.

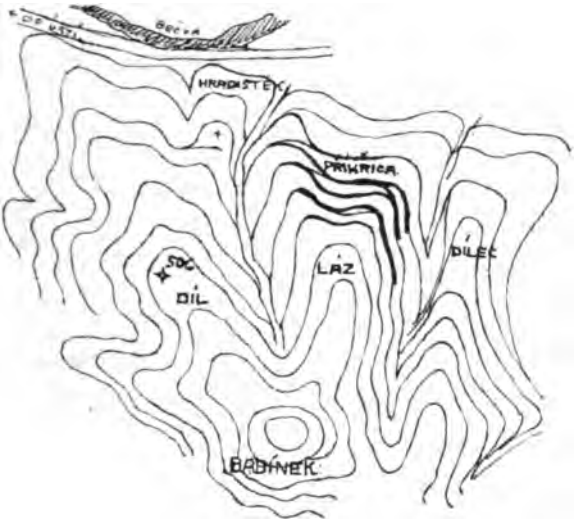

Obr. 32.

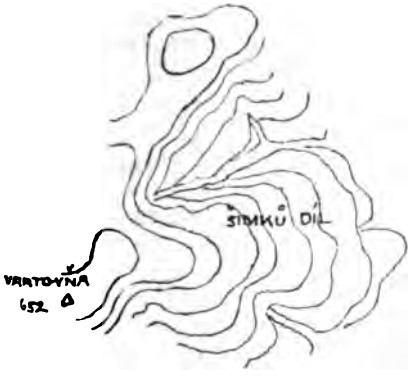

Obr. 33.

Obr. 34.

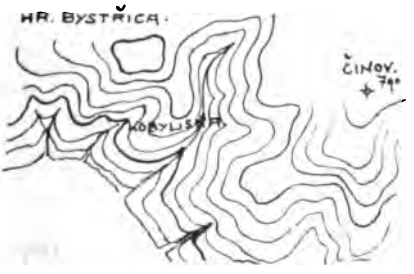

Obr. 35.

Obr. 36.

Obr. 37.

Obr. 38.

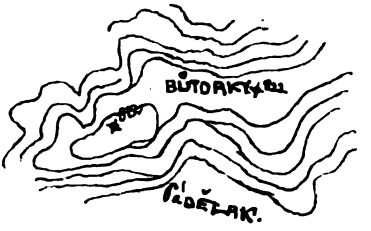

Obr. 39.

Obr. 40.

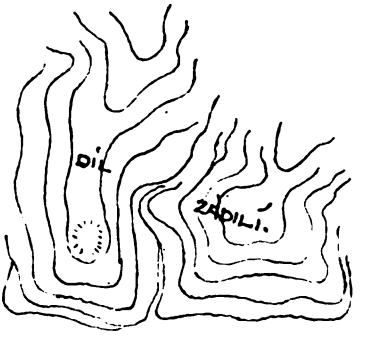

Obr. 41.

Obr. 42.

Obr. 43.

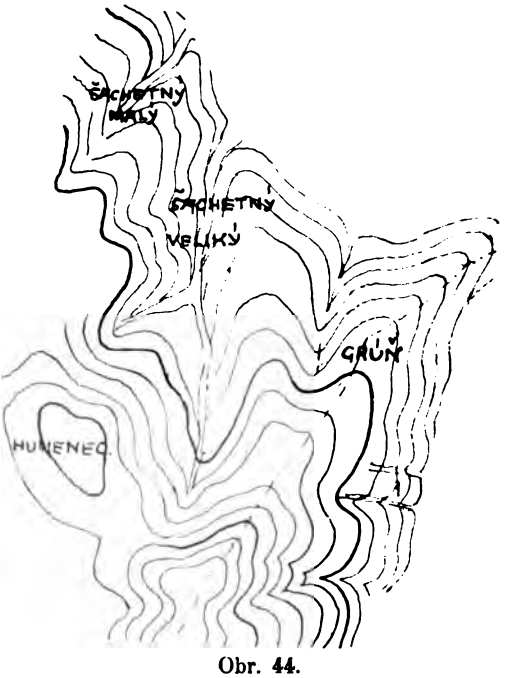

Obr. 44.

Obr. 45.

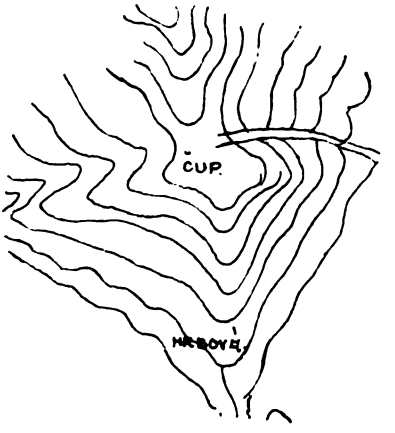

Obr. 46.

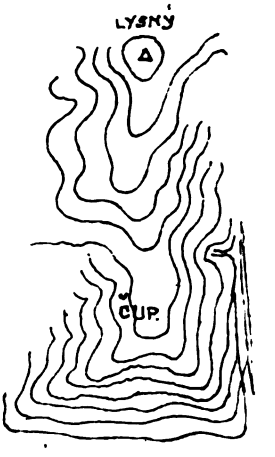

Obr. 47.

Obr. 48.

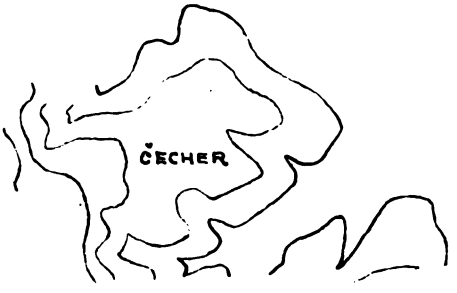

Obr. 49.

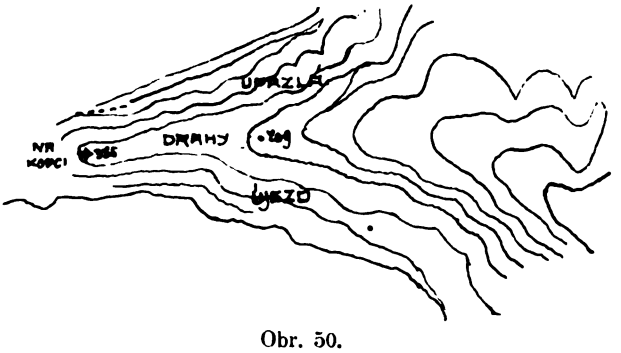

Obr. 50.

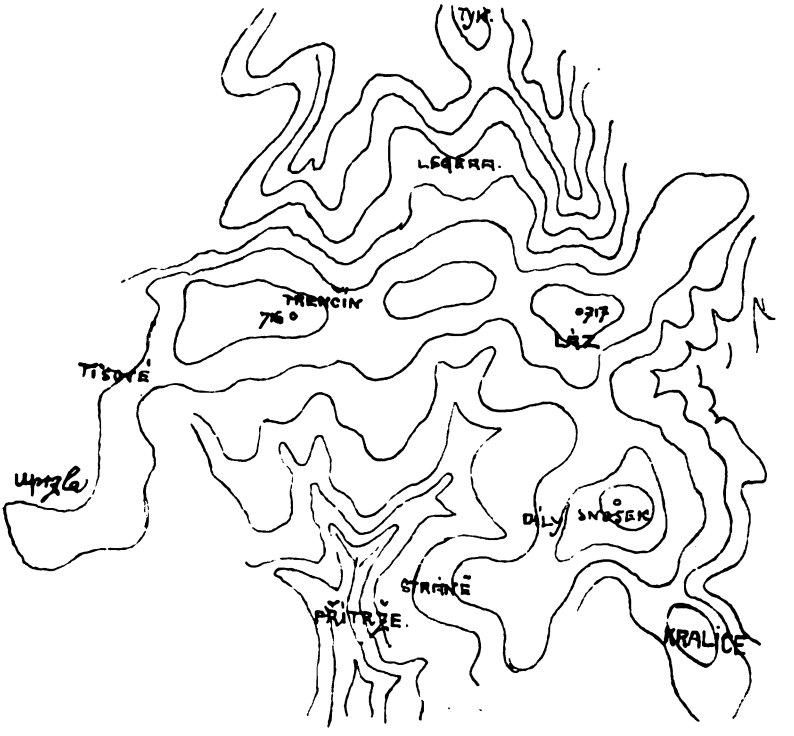

Obr. 51.

Obr. 52.

Obr. 53.

Obr. 54.

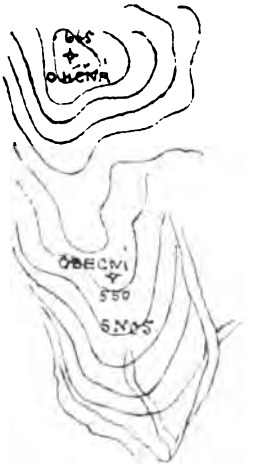

Obr. 55.

Obr. 56.

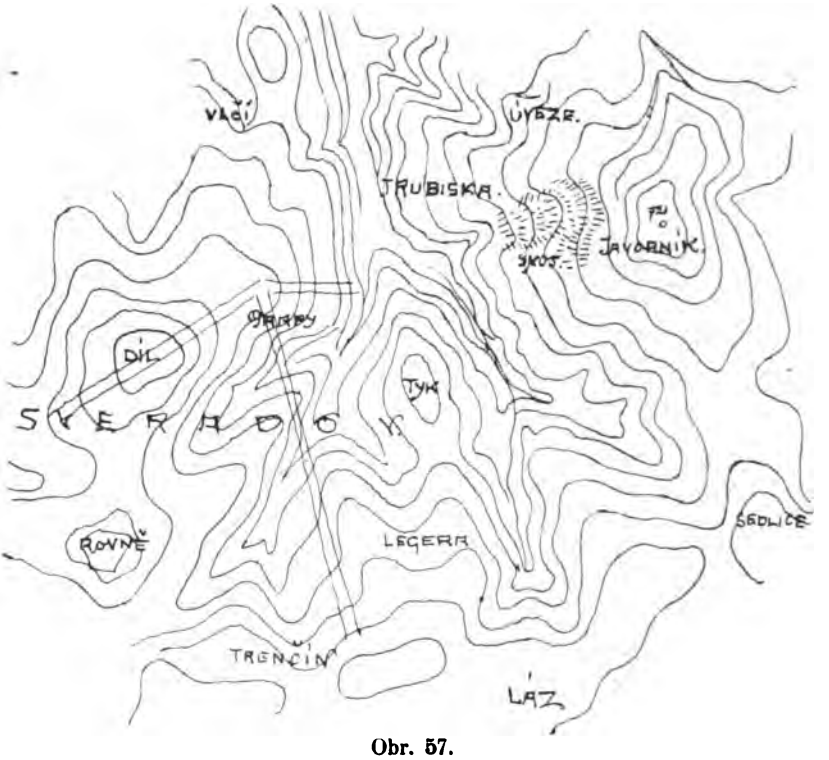
VLČÍ
ÚVEZE.
TRUBISKA.
JAVORNÍK.
DÍL
TYK
SVERADOV
ROVNĚ
LEGERA
SEDLICE
TRENČÍN
LÁZ

Obr. 57.

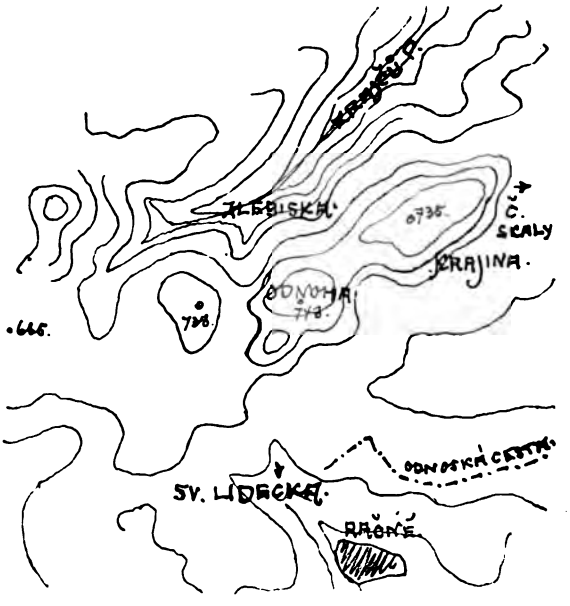
ILEBISKA.
735.
Č.
SKALY
KRAJINA.
ODNOHA
738.
665.
ODNOSKÁ CESTA.
SV. LIDECKÁ.
RAČNÉ.

Obr. 58.

Obr. 59.

Obr. 60.

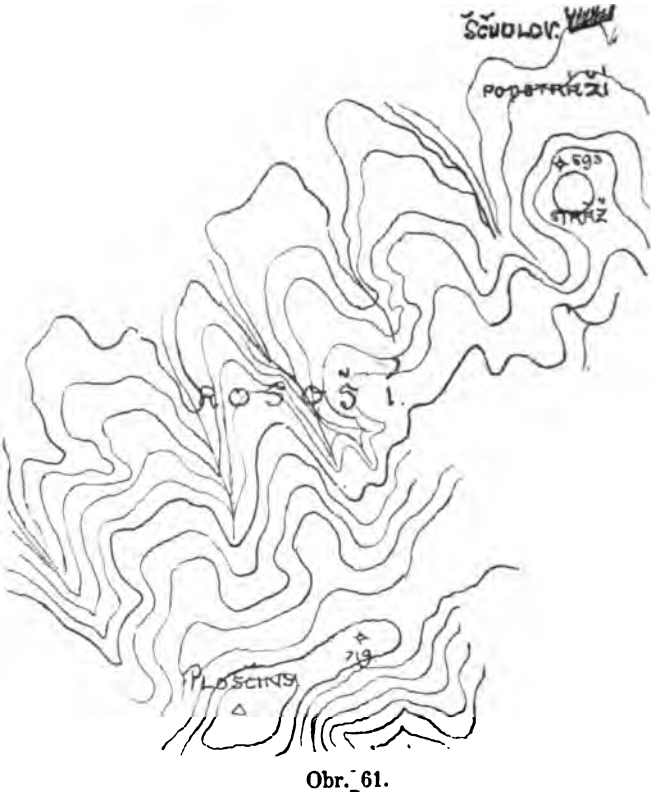

Obr. 61.

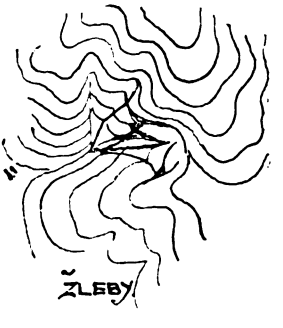

Obr. 62.

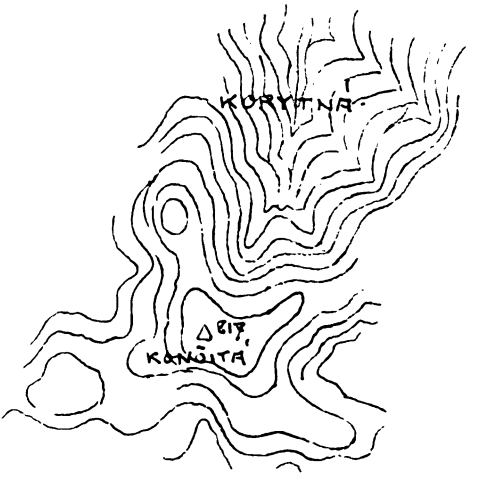

Obr. 63.

Obr. 64.

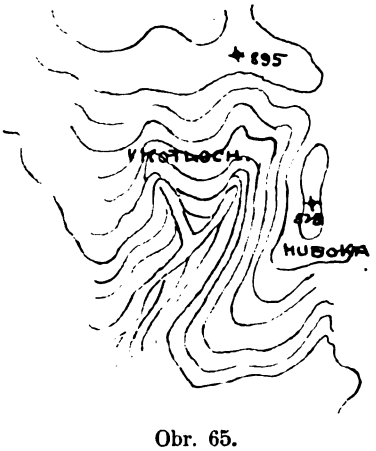

Obr. 65.

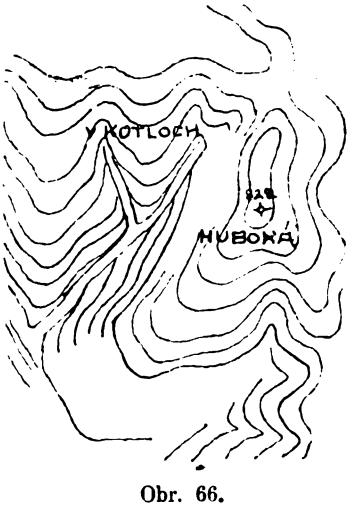

Obr. 66.

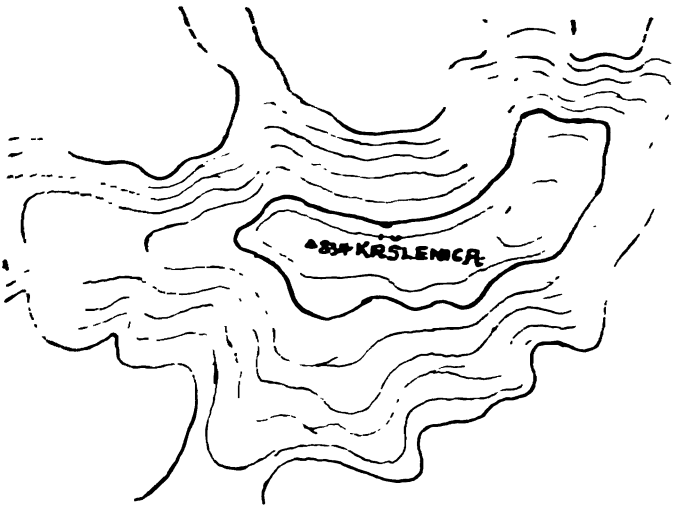

Obr. 68.

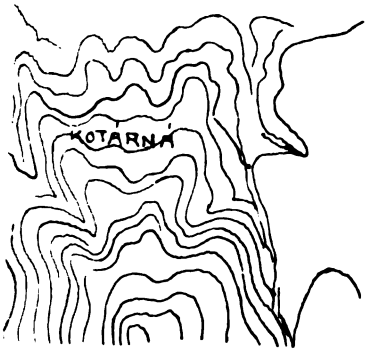

Obr. 69

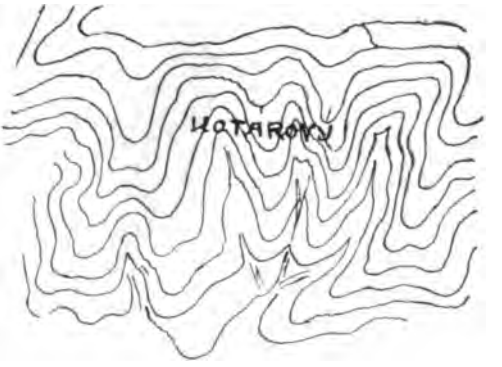

Obr. 70

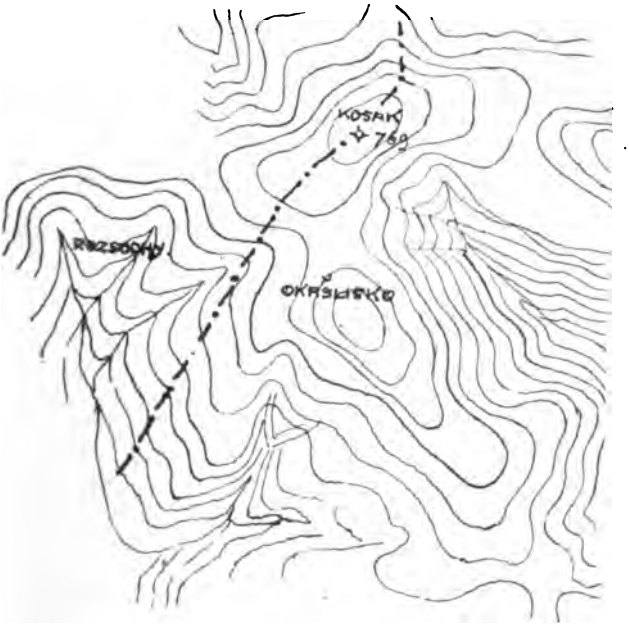

Obr. 71.

Příkrá Lámaniska

Obr. 72.

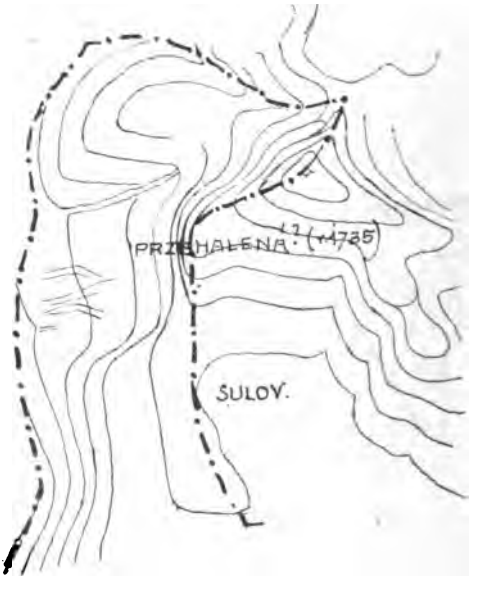

Obr. 73.

Mynaříkem), Chotáry (Nedašova Lhota), Kotarz (sev. Morávky na Těšínsku). Kotáry znamená pak i paseky vysoko položené, nebo vůbec kopce nezalesněné, hodně proryté „zmolami“ — výmoly. Kotáry (Hustopeče, Hoščalková, Rajnochovice, Návojná).

Charakteristický Valašsku je tuším název Čup, celkem nevysoký, ale dosti srázný kopec. (Srov. obr. č. 37., 43., 46., 47., 16.)

Na rus. území čteme Sczob, Ščob (slov.), Czuba(?) (pol.), Čubec na Těšínsku, rovněž Čubel (Staré Hamry), Čupl (Ostravica). — Cáb, Cáby (Halenkov), Čup (u Vsetína a Johanové), Čúpek (Rúščka), Čup (Dešná), V Čupě (Štípa), Čubky (Mčenovice), Čubov (Čubovský grúň — Hrozenkov). (Peck 140.: Čup v Trnavě.)

„Kozačky, Kozinec“ a pod. jsou obyčejné táhlé hřbety ostrého hřebene, nebo vůbec místa jinému dobytku nepřístupná. Kozáky (Rožnov), Kozinec (Rožnov, Frenštát, Pozděchov, Lačnov, M. Lhota), Kozačky (Poteč), Kozí hřbety (Ostravica).

Názvy pocházející z rumunštiny, po případě naše obdoby slovanských názvů v Karpatách, jakož i jejich vysvětlení tvarové připomenuty níže. Jedná se o Kyčery, Kikule, grúně, díły, grapy, příschłop, spinu, kobyłu, kosna a „přehalenú“.

(Pokračování příště.)

Kroj lidu slovenského na Moravě.

Část II.*)

Popisuje řed. Josef Klvaňa.

18. Kroj břeclavsko-hodonský č. podlužácký.

Moravské Podluží tvoří zvláštní ucelený okrslek, neobyčejně rázovitý, zvláště za dob dřívějších, ještě před třiceti, čtyřiceti lety. Nejen kroj byl tu neobyčejně osobitný, význačný — dnes velice se pozměnil a ztratil na kráse —, ale i výšivky a jejich ornament, kraslice, nábytek a malování na chaloupkách a v nich.

Okrslek ten je neobyčejně veliký, a patří, vlastně patřilo k němu i kus Dol. Rakous za Břeclaví, celkem pak osady: Lednice (skorem úplně poněmčená), Lanštorf, Stará Břeclav, Lanžhot, Kostice, Tvrdonice, Týnec, Hrušky, Nová Ves, Prušánky, rodiny „slovácké" v Žižkově,**) Josefov, Mikulčice, Těšice, Lužice, Dol. Bojanovice a Star. Poddvorovsko. Posledních pět osad nosívalo původně kroj podobný mutěnskému; dnes již úplně přichytly se kroje jižního, leda že sem tam v Bojanovicích uvidíš v zimě ještě starý bílý kožich „s prémy a buchtičkami" a modré nohavice. Týž kroj břeclavský nosí dosud některé dolnorakouské osady při Břeclavě: Hlohovec, Charvátská Nová Ves, Poštorná a za let 70tých 19. století i Ranšpurk, Cáhnov, ano i Přílepy v Dol. Rakousích.

Celý tento veliký kraj, jehož obyvatelstvu ve Vídni dosud říkají „kroboti", má kroj svůj po Charvátech, kteří tu při hranicích Rakous a Moravy koncem 16. století byli usazeni a dnes

*) Viz čís. 2., roč. VI. našeho časopisu.

**) Žižkov založen byl r. 1789, a usedly v něm rodiny dílem z blízkých Bilovic (a ty chodí dosud po „hanácku"), dílem od Břeclavě (a ty chodí po „slovensku").

jen ve třech osadách u Mikulova (v Novém Přerově, Frelichově, v Dobrém Poli) si zachovali i řeč svou, ačkoli jsou obklíčeni odevšad Němci. Kroj těchto osad jest mnohem zachovalejší, starobylejští než břeclavský, od něho pocházející, třebas už i ve mnohých věcech se pokazil také.

Proto že je zajímavo srovnati tento původní charvátský kroj s břeclavským, podán bude stručný popis jeho na konci. Též o dřívějším odívání v Dol. Bojanovicích bude učiněna zmínka.

Že kroj tak živých barev, jako je břeclavský, už dávno lákal malíře na malování, jest jisto. Proto i v díle Hornově, několikrát uvedeném, najdeme obrázky kroje zdejšího z r. 1837, velice pěkné, a to hned čtyři. Podána bude o nich obšírnější zpráva na konec i také o jiných vyobrazeních zdejších Podlužákův.

Mužský oblek nutno, jako všude, rozeznávati všední a sváteční, kroj svobodných a kroj ženáčův.

Všední jest jednoduchý a u svobodných a ženatých skorem stejný: vysoké holínkové boty, gatě konopné, buď do bot nebo i přes ně, košela rovněž konopná s krátkými otevřenými rukávy, zavázaná pod bradou a na levém rameni úzkými šňůrkami. Výložek náprsní, t. zv. punt, vyšit jest u svobodných červeně, u ženatých bíle vrkůčkovým stehem v zajímavých vzorech. I jména chasníků bývají druhdy na puntě vyšita, takže tvoří část ornamentu ostatního. K tomu druží se kordula č. „lajbl bez rukávův“ a u mužáků, nepracují-li zpříma, i kabátec, „lajbl z rukávama“, někdy kabela, někdy halena, ale vždy modrá, neširoká zástěra. V zimě ovšem nosí se nohavice a kožuch — obé už přenošené.

Sváteční oblek jest ovšem honosný.

Košile jest hlavně u svobodných z jemného „pergálu“, má dlouhé široké rukávy, sahající až přes prsty, s krajkami bílými nebo s bílým kroužkovaným vyšíváním u rukou. Punt vyšit jest jemně červeně plochým stehem a v pěkných rostlinných stylizovaných ornamentech, a u krku i na rameni jsou místo obyčejných šňůrek až 3 cm široké bílé stužky, k nimž připojuje se ještě pestrobarevný hedvábný šátek kolem límce, jejž nahrazují si ženatí a odvedení černým šátkem hedvábným.

Nohavice, jež se nosí hlavně na neděli a na chůze přespolní, jsou různé. Mládež mívá je ohnivě (cinobrově) červené, vzorně přiléhavé, na předu kolem poklopce i na křížích velmi pěkně modře šňůrečkované (cifrované). Za starých časů bývaly barvy kermezinově (fialově) červené a v severních osadách okrsku i modré. Ale působivost červené barvy způsobila, že se pomalu nohavice červené šíří k severu — za posledních let vyskytly se asi dvoje i ve Svatobořicích u Kyjova v kroji milotském!

Ženáči nosívají nyní obyčejně šedé nebo černé nešňůrované nohavice látkové, v létě i cajkové. Málo jest ženáčů, kteří po starodávném způsobu nosí ještě žluté kožené (jirchové) nohavice, totiž jelenice.

Nohavice připínají a utahují se dlouhým úzkým opaskem, jenž se obtahuje i dvakrát do kola a někdy i pěkně bývá vybíjen.

Korduly č. lajble bez rukávů (někde i „dvacítkové" zvané) jsou kratičké a nejčastěji základní barvou zelené. Lemování, i kolem prorámků jest červené různými krepinkami a stříbrné úzkými pásky. Záda mají jako šůsky čtyři varhánkovité faldíky a bývají často květovaná. Jakkoliv mívá kordula zpředu asi 4 knoflíky, nezapíná se, spíše se svazuje pentlí u krku. Vedle toho jest jí na výzdobu mašle z květované pentle, která se připíná broží (špendlíkem) na levou stranu, takže šohaj v neděli je zpředu samá pentle a stužka. Mužáci mají krátké tmavé korduly, přes něž zpravidla nosí „lajbl s rukávy", kabátec z téže látky jako nohavice. Velmi zřídka nosí dnes mládež přes kordulu bílý flanelový lajbl „ratýnový" s červenými výložky, kterýž druhdy (před 30 lety) se nosil všeobecně při chladnějším počasí.

Haleny zdejší jsou střihu sice obyčejného, ale delší než na Hradištsku nebo Kyjovsku, dosahujíce až po kotníky. Obojek visutý sahá hluboko až do zad. Na všední den nosí se staré a oblékají se i do rukávů, na neděli se jen přehazují.

Kožich nynější sahá rovněž až po kotníky, jest okrově hnědý (dubenný) a vyzdoben bývá vzadu mezi lopatkami pestře vyšitými květy, hlavně tulipány. U krku a u rukávů, rovněž i zpředu a zpodku — kromě zadní části, kde jest bílá kosmatá ovruba — jest černá beránčina jako lem. V Tvrdonicích i v Břeclavi začínají nositi kožichy úplně bílé, jak je nosí hanáčtí Slováci v Bílovicích u Břeclavě a Charváti u Mikulova. Za starých dob,

ba místy do nedávna, nosívaly se na Podluží bílé „buchtičkové“ kožichy, jak se nosí na Milotsku nebo na Hovoransku nebo v Rohatci. Za mé prvé návštěvy v Lanžhotě r. 1885 byly tam ještě dva takové hožichy, v Tvrdonicích bylo jich několik, v Nové Vsi byly časty. V Mikulčicích, kdo měl novomodní dubenáč, nesměl prý svého času ani býti pudmistrem! Nyní ovšem vymizely bílé kožichy, hlavně od Nové Vsi na jih.

Širák č. širúch jest maličký s tuhými stříškami, jež na Lanžhotsku jsou dolů shrnuty, jinde nahoru obráceny. Nad nimi jest několik tlustých (až $1^1/_2$ cm) bíle, červeně i zeleně — dle osad — barvených housenek, nad nimi někdy i tenčí (u svobodných). Ženatí mívají často širší střechy a místo housenek i černé pentle. V Nové Vsi a na sever jsou vůbec širší stříšky. Za „šmukem“ housenkovým nosí mládež „kosířky“. Ještě do nedávna byla to pštrosí péra, na konci olověnými kuličkami obtížená, k nimž se družila i různá volavčí a jestřábí péra. Dnes zastupují je často bílá péra kohoutí. Moda kosířků začala se na Moravě tady na Podluží a byla sem patrně přinesena charvátskými osadníky, jakož i zdejší kroj. Péra na jihu slovanském jsou znakem udatnosti junácké. Kosířky šohajů, vlastně rovněž. A často o tento znak bývalo pasováno i bito až do krve. Rekruti mívají na širáčku mezi kvítím i obrazy císaře pána, korunního prince, korunní princezny a plno dolů visících pentliček. Starodávnější a nyní většinou jen o svatbách a slavnostech nošený klobouček jest t. zv. „guláč“. Jest skorem bez stříšky. Za to je celý pokryt šmukem: housenkami, krepinkami i stříbrnými střapečky až po sám vrch. A na tom je krámské kvítí, a nechybí kosířek zpravidla pštrosí. Guláč se vytrácí ponenáhlu. Nyní nosí se jen za příležitostí slavnostních, o svatbách, o posvícení (hodech), zřídka k obecné muzice, a nosí jej jen šohajové. Místy nosívají jej jen „výborní chlapci“, t. j. bohatí. Svatebčané ženatí mívali do nedávna alespoň „šmuk“ obyčejný na širáku. Druhdy bývala široká stříbrná nebo zlatá porta na vysokém „hrotku“ ženatých.

Na zimu nosí se ovšem beranice, černá, astrykánová.

Boty nedělní jsou čižmy. Druhdy vesměs mívaly vpředu dlouhý, až po nárt sahající, hedvábný, kermezinový třapec. V Kosticích se třapce ty zachovaly nejdéle, a když s prof. Koulou (asi kol. r. 1890) začali jsme pro různé figuriny i soukromě takové ostřapcované čižmy tam objednávati, ujala a rozšířila

se „moda“ znova. Původně mívaly čižmy ty „sekavice“ (železné vykuté opatky), jimiž se luskávalo při tanci a hlavně při „vyskakování“ zdejším před začátkem tance.

Úprava vlasů jest, jako jinde na jihu slováckém: dlouhé, uprostřed cestičkou rozdělené a namaštěné vlasy splývají stejnoměrně kolem hlavy. Pouze odvedení bývali druhdy „ošiškáváni“, t. j. ostříháni, takže „ošiškaný“ krylo se s „odvedeným“. Nyní ovšem už všechna mládež se ostříhává na krátko — od dětství počínaje.

K úplnému všednímu obleku patří, jak řečeno, světle modrá zástěra, která se druhy nenosívala. Při chůzi přes pole nosí se kabela a hůl. Obušky pravé, t. j. sekyrky na delším topůrku, nosívají pouze hajní upomínkou na staré časy, kdy bylo třeba brániti se v lesích.

Ženský oblek.

Starodávný nádherný „nástroj“ zdejší jest už na vymření. Jen o hodech nastrojí se ještě některá děvčata do „rožků“, a jen o svatbách nebo pohřbech v Lanžhotě uvidíme starodávné šatky a čepce, starodávné šuby a kabáty! Šorců se nyní nenosí ani fěrtochů, a málo kdy — leda u starších — rubáče.

Rubáč má oplíčko, sahající až pod paždí, zpředu rozestřižené, a váže se na dvě ramenní šňůrky. Vespod nosí nyní, hlavně v neděli, děvčata moc bílých sukní škrobených, delších než svrchní. Svrchní sukně bývají v létě lehké i hedvábné, pestré, často s velikými květy, v zimě těžké látkové, vlněné a temných, hnědých barev. Přes sukně, které při svém množství dodávají děvčatům zvonovitých forem, váže se zpředu na neděli lehounký bílý (i mulový, častěji bastistový) fertúšek, vyšitý od spodu až k vrchu ve vodorovných pruzích bíle. Za dřívějších dob bývaly žlutě a bíle, ba i červeně vyšívány a úzké. Pak byly široké, a teď zase jsou úzké. V Tvrdonicích a jinde nosí některá děvčata už i hedvábné jednobarvé fertúšky se stříbrnou portou kolem, po způsobu „hanáckých Slováků“. Vdané nosí modré i barevné zástěrky, hlavně o menších svátcích.

Rukávce nosí se už jen o nedělích a o svátcích letních. Mají naduté rukávky a v nadloktí krajkami nebo kroužkováním opatřené „tacle“. Přes kordulku připíná se k nim nebo přivazuje velký čtverhranný, krajkami lehkými nebo i zoubkovanými vý-

krojky zdobený, více méně vyšívaný obojek (límec) hluboko do zad po způsobu námořnických límců sahající. Vyšívání obojků těch bývá nyní skorem všude bílé. Druhdy v západních osadách bývalo více červené. Starodávné vyšívání černým hedvábím uvidíme už jen na svatbách a pohřbech v Lanžhotě. Hnědočervené pak nebo pestře vyšité překrásné vyšívání zaniklo nadobro, a jen sbírky nám ukazují nádheru jeho, jíž se na Moravě nic nevyrovná ani co do vzoru, ani co do čisté práce, ani co do krásy zladěných barev. Za dávných dob patřil vždy obojek barvou i vzorem vyšívání k „šatce" i k rukávcům, jež u taclí bývaly vyšívané, někdy i přes rukávy, jako jednotná souprava.

Protože kordulka jest krátká, a děvčice dbají svižnosti a útlosti tělesné, mají kolem pasu široký škrobený bílý pás (t. zv. „pintu"), přes který se sukně přivazuje i kordulka převléká, a která zastupuje u děvčat oplíčka. Kordulky samy jsou mužským poněkud podobny, pestré a krátké. Zapínají se na jeden (spodní) knoflík a jsou tím na ňadrech hluboce otevřeny V Tvrdonicích a v severnějších osadách jsou o něco delší než v jižních.

Přes kordulky nosí se kacabajky, v létě na neděli jen staršími ženami. Na všední den a v zimě nosí se nyní všeobecně, a protože se tíže oblékají na rukávce, šijí se k nim obyčejné ženské košile. A tak rukávce se vytratí ponenáhlu. Jen obojek se ještě uvazuje přes kacabajky, více u starších žen než u mladších. V zimě bývají kacabajky z téže látky jako sukně. V létě do práce nosí se i volné „jupky". Na hlavě nosí se nyní už výhradně malé šátečky pod bradu, na všední den bavlněné, v neděli hedbávné. Velkých šátků tureckých tu nenosí ani nenosívali, protože nošení šatek se zachovalo dlouho. Jen šátek uvazovaly na „drndu", a stařeny uvazují dosud — na babku pod vlasy vzadu a nikoliv pod bradu.

O hodech strojí se zámožnější anebo parádnější děvčata do t. zv. rožků (v Poštorné do „kokešů"), jež utvořeny jsou po způsobu jakési vodorovné, v zadu otevřené mitry z lepenky, hedbávným červeným, květovaným šátkem přikryté a s velkou, stojatou, pentlovou mašlí nahoře. Při svatbách bylo lze viděti ještě za let devadesátých minulého století tu a tam některou starší ženu, nastrojenou do starodávného čepce s nádherně vyšitou šatkou, o čemž bude řeč při svatebním obleku. Oblek ten, svatební, byl ještě za dob války pruské všeobecným svátečním oblekem,

„a Prajzi tak sa nad tým čudovali", jak jim to bylo vzácné. A v polovici 19. století nosívaly ženy čepce i na den dělní, „aj keď šly seno hrabat", ovšem bez šatek.

Kožich ženský jest týž, jako na Kyjovsku: krátký bílý se šůsky, fráčkovitě přeloženými, premovaný beránčinou a černými kůžkami nelesklými, kterýmž tu „liščina" říkají, snad pro lysost.

Boty ženské jsou čižmy ledabylo vrapované, nepříliš úhledné. Proto ponenáhlu, alespoň mládež začíná nositi vysoké šněrovací botky, po způsobu hanácko-slováckém v Bílovicích blízkých a v Podivíně.

Vlasy mívají děvčata spletené do dvou lelíkův a ovinuté pěkně kolem čela. Zřídka kde nosí děvčata „mrdúsek" (lelík č. pletenec) dolů spuštěný. Někde nosívají přes vlasy černou aksamitovou stuhu. Ženy svinují vlasy zřídka už do dvou „guček" kolem dřívek nebo na obšitém oklasku kukuřičném, kteréž v týle vyčnívají jako růžky. Dříve do „čepců" to bylo nevyhnutelno.

Dětský kroj. Asi do dvou let i tu děti chodí v šatičkách v jednom ušitých. Některá parádivá maminka nastrojí ovšem děvčátko už koncem druhého roku do filigránské kordulky a rukávečků s límečkem, nikoli visutým než „kadrlovým". Ale vždy mají pestrou čepičku s velikým chocholem mašlovým, t. zv. makovičkou na temeni. V zimě mají kolem čepiček (pupin) lem z bílé králičí kožešinky. Čepička letní bývá z pestrého, květovaného hedbávu a často i patáčky pošita.

Po druhém roce — ovšem jen v neděli různí se už pohlaví — chlapci dostanou plátěné gaťky, kordulku, košelu „chlapskou" a širáček, děvčátka kroj dospělých. Na den všední nosí pořád šatky — jen chlapec má širáček.

Úprava svatební, křestní a pohřební a zbytky starého kroje.

Úpravu tu možno viděti v plné kráse dnes už jen v Lanžhotě. Kostičtí zřídka už se strojí do ní a vše si vypůjčují z Lanžhota. Možno říci zkrátka: Úprava svatební jest i v Lanžhotě, jako všude jinde, bývalá úprava svátečního bývalého kroje. Z té příčiny dlužno k ní, nehledě k její nádheře a kráse, hleděti se zvláštní úctou. Této slavnostní úpravy užívá se i na pohřby

Nevěsta a družice mají vždy na svatbu žlutou látkovou sukni, dole červeným širokým pruhem pošitou. Ostatní úbor jest na léto obvyklý, jen že obojek u rukávců jest z pravidla černým hedbávem vyšit a černými krajkami lemován. Na hlavu však přijdou „rožky svatební". V podstatě jsou jako rožky děvčat o hodech, lepenkovitá, skorem vodorovná, vzadu otevřená mitra, ale kolem ní ovíjí se starobylá „šatka", která se zavazuje v týle a svými nádherně vyšitými a překrásnými krajkami (ficlemi) zdobenými konci dosahuje až do podkolení vzadu. Šatka jest asi 30 cm široká a na $2^1/_2$ m dlouhá. Vzadu rožků, kde by zůstal otvor, zabedněny jsou rožky chocholem z červených pentlí. Ženy vdané mívaly ještě před 20 lety (1885) někdy na svatbě i „čepec". Ten je úplně skorem takový jako rožky u nevěsty, jen že zadní otvor zabedněn zvláštním obdélníkovitým lepenkovým dýnkem, na němž, kolem zlaté nebo stříbrné široké porty, jsou dva pruhy velice pracného jemného vyšívání. Do čepce toho upravují se vlasy do „mrdúsků" nebo „guček", o nichž byla už řeč při úpravě vlasův. Gučky ty drží lépe čepec.

V zimě obleče nevěsta „šubu", dlouhý kabát z modročerného sukna zpředu a kol rukávův i kapes černou beránčinou lemovaný, mimo to na prsou, u rukávův a hlavě vzadu kermezivě červenými šňůrami nádherně vyzdobený. Místo nynějších šub nosily dříve ženy mentýky. Byly to červenofialové kožichy, dlouhé jak šuba, s bílou hodně chlupatou beránčinou nebo s liščinou. Poslední takový mentýk zakoupen svým časem do českého musea v Praze. Boty na svatbu bývají čižmy s vysokými podpatky, podkůvkami a měkkými holínkami.

Odznak svatebčanů mužských, ženicha a družbů, je především klobouk gulač se šmukem plným kvítí a třásní. Ostatní ženatí svatebčané mívali „hrotek" se šmukem, t. j. se zlatou nebo stříbrnou portou. Ženich míval ještě nedávno v zimě v létě t. zv. kabát pro chasníků (sic!) ze sukna červeného jako nohavice. Kabát šije se poněkud po způsobu polském, odstává od boků, není však dlouhý. Límec přeložený je vzadu střižen do špičky, rovněž i výložky na rukávech. Šnůrování jeho jest modré. Knoflíků je moc a zaháčkují se do kroužků mosazných na straně levé. Mužáci nosí v zimě na svatbu šuby, jako ženské, jen že šnůrování na nich jest modré. Šuby ty ostatně nosí se i o svátcích od „úřadů". Knoflíky na šubách bývaly druhdy stříbrné, veliké a pěkně pracované.

Při úvodě mívala za dávných dob „úvodnica“ kolem krku t. zv. ručník, šatce podobný, nevyšívaný. Nedověděl jsem se o něm však nic bližšího.

Přes čepce, které druhdy se nosily všeobecně, ovazoval se v den všední často šátek, a to pod bradu. Šatky byly ve stol. 19. pouze na neděli, a i tu mívaly stařeny ba i děvčata místo šatek jemně tylové (čtverhranné) a pěkně vyšívané „zavíjačky“ kolem čepce nebo hlavy. Na uherské straně takových jemných zavíjaček dosud lze viděti dosti.

Koutnic užívalo se na Břeclavsku ještě koncem let osmdesátých. Byly většinou bohatě vyšívané, často i hedvábím, a křížkově (vrkůčkově) nebo plochým stehem. Koutnice zdejší jsou nejkrásnější na celém moravském Slovensku.

Než přejdeme ke zmínce o obrovnávkách a malování domků, o kraslicích a nábytku na Břeclavsku, připojeno budiž několik slov o odchylkách krojových na severu Podluží, kolem Hodonína. Odchylky ty mizí ponenáhlu, a kroj břeclavský zatlačuje původní kroj, který v Dol. Bojanovicích byl nejtypičtější a nosil se i v Lužicích, Těšicích, Mikulčicích, v Josefově a Star. Poddvorově, jak uvedeno zpředu.

Mužští nosili na neděli také čižmy s červeným dlouhým střapcem a sekavicemi, ale nohavice modré vedle žlutých koženek. U košile se límec zprvu zašpendlíkoval, teprv později převzato vázání šnůrkové. Lajble bývaly flanelové nebo soukenné, bílé. Kožichy nosí se dosud převážně bílé, s černým buchtičkováním na okraji Tady říkají buchtičkám „kočičky“. Dubenné kožichy se začínají ujímati, tak jako červené nohavice. Modrých už je málo Staří nosí látkové šedé nebo bavlněné nohavice. Mentýky se nosily modré.

Ženské mívaly původně vzadu i vpředu širokou konopnou modrou zástěru — tedy jakýsi šorec vzadu a fěrtúšek zpředu — na dny všední. V neděli nosily se sukně celé z modrého, zeleného, žlutého neb černého sukna, dole modrým neb červeným pruhem zdobené a k nim bílé, bíle vyšívané fěrtúšky. Živůtky, „kabátky“ zvané, byly ze silného plátna konopného a potaženy silným hedbávným damaškem; na prsou u výstřihu a za krkem byl po každé straně vyčnívající hrot. Také se tu nosívaly za stara vyšívané „chůvky“, jejichž konce přes lokte splývaly dolů.

patrně plachty úvodní. Nosily se rožky a čepce, nevěsty mívaly poněkud jinou úpravu na hlavě než v Landžhotě. Lepenkové rožky byly více válcovité, a kulaté dýnko jejich bylo plně kryto pentlemi, uprostřed pak zrcadélkem. Dýnku i celému „nástroji" říkali „růža". Pod růží visely pentle až ke kolenům, a kolem čepice ovinuta byla šatka a věneček z rozmarýnu.

Dětským čepičkám, které bývají velmi často králičí kůžkou lemovány, říkají tu již „gargule".

Malování domků, obrovnávky a nábytek na Břeclavsku.

Záliba v živých barvách a v pěkném ornamentě jevívala se druhdy i na chaloupkách podlužáckých, dokud pokryty bývaly „dochem", t. j. slamou. Mánes v letech padesátých ještě v Břeclavi městě(!) maloval svůj pěkný domek Helešicův, zakrytý krásným révovým „lešením" s pestře malovanou „žebráčkou" u dveří. Já jsem fotografoval celou řadu domkův a „žebráček" malovaných v Kosticích a Tvrdonicích koncem let osmdesátých min. století, professor Koula o něco později rovněž v těchže osadách. Též Týnec dlouho si uchoval své malované domky. Za to Lanžhot už jen uvnitř síni a světnic má malování. Na národopisné výstavě malovala vzory z Břeclavska žena v tvrdonské chalupě i na papír.

Ornament všech malůvek jest typický a přimyká se dosti ke starému ornamentu výšivkovému.

Nejvíce pomalovány bývají předsíňky a žebráčky, t. j. výstupky přistavěné ke dveřím do cesty a stříškou kryté. Jinde na Slovácku jim říkají žúdro, gánek, výstupek a p. Též v oknech a kolem nich bývá či bývalo malování. Obrovnávka, t. j. malovaný pruh u spodu zdí bývá zvenčí jen z barevných pruhů; v síni nebo předsíňce ale často takovýmto způsobem sestaven jest od zpodu nahoru: Pruh červený, žlutý, červený, žlutý, zelený, červený. Pak následuje zvláštní perlovitá formička, v níž očka červeně lemovaná mají žlutou půdu a střídavě červenou, zelenou a modrou tečku uprostřed. Pak následuje ornamentální pruh květový, tak široký, jako předchozí dohromady, pruh červený a zase pruh očkový. Zakončení nahoru jest volné a vzdušné a skládá se z jednotlivých elementů, v nichž karafiáty, jablička i zvonky (tulipány) jsou nečastější.

Velice pěkné žebráčky mívaly v Týnci a v Kosticích, kde fantastičtí ptáčkové s korunkami se ukrývají mezi květy, a vy-

růstaly květy ze zcela zvláštních ornamentálních košův. Také vně vplétali zvláštní slimáčkovité ozdoby.

Nade dveřmi a kolem oken nebo v nich bývalo dosti malování i v Landžhotě. Teď, kdy doškové střechy ustupují křidlicovým, vytrácejí se žebráčky a s nimi i malování. V západních osadách břeclavských nebylo malování již kolem roku 1890.

Malování samo dělalo se rukou barvami živými, k nimž se přimíchalo trochu mléka. Barvy byly: žluť, modř šmolková, cinobrová červeň, černá a zeleň svinibrodská. V Kosticích hospodyně začasté i na stěny omítnuté neb čerstvě nalíčené roztaženými prsty ruky malovaly velké bezbarvé květy na oživení plochy.

I nábytek břeclavský býval typický. Kdežto po ostatní Moravě rozvážely se selské postele a truhly i lištvy všeobecného rázu z Hustopeče a z Mohelna, mívali tu na Podluží své domácí truhláře, kteří překrásně, hlavně na tmavozelené půdě, malovávali veškeren nábytek. Zejména dovedným byl Tatar v Nové Vsi, který pracoval za let padesátých a od něhož i já mám stkvostně malovanou truhlu z r. 1859. V Lanžhotě viděl jsem nábytek i z roku 1841, 1831, ale i z r. 1874. Pracovaly se ve slohu zdejším i postele s vysokým záhlavím pěkně profilovaným, lištvy nad stůl, na nichž viselo nádobí, lavice a konečně i jakési kredence na mísy, tak zvané poličky.

Vedle zelené půdy bývala i hnědočervená, na níž bylo plno květů něžných a vzdušných. Postel byla ve výši pelesti opatřena zvláštním rámcem, přes nějž přehodila se pestrá pokrývka, a teprv na rám kladly se načechrané peřiny.

I sloupky uprostřed světnic, hlavní trám nesoucí, bývaly dole pomalovány.

Také malovavé kříže dřevěné nejčastěji se naskytují ve zdejším kraji, a krásný kříž před tvrdonskou chalupou na národopisné výstavě pracoval rolník Výmyslický z Dol. Bojanovic.

Kraslice zdejší jeví se také ve zvláštním svém způsobu ornamentálném. Jsou barvy fialové, červené, zřídka černé, a na nich bíle neb žlutě voskem (jenž vyšetřuje místo od následující barvy příslové) vyrysované ornamenty, někdy i postavy lidské, ovšem stylisované. Z ornamentu nejvýznačnější jsou zvonce a určitý na § upomínající vzor.

Ráz vyšívání, ovšem starodávného (asi z r. 1800—1870), jest typický. Vyznačuje se nejen elegancí barev, ale i vzorův.

Nejstarší výšivky byly malovány „se všelijakým“: jsou žluté a červené, červené a bílé, červené, žluté a zelené. Později nastaly mody výšivek černých, hnědočervených se smetanovým, zlatých i stříbrných. Vročení na stkvostných šatkách, často i obojcích usnadňuje poznání postupu módního. Po letech 1870 začalo vyšívání zcela jiné, bílé, které upustilo od starodávných elementů: hroznů se čtverhrannými zrny, karafiátů, zvonků, růžic, ptáčků atd. Pouze mužské košile zachovaly si na puntech starodávný ráz i ve vzorech křížkových (copánkových) na konopných všedních košilích i v plochých na tenkých svátečních.

Nejstarší obojky ženské mají v kraji zdejším co do hranatého ornamentu rostlinného velkou podobnost ano totožnost s ornamentem mikulovských Charvátů, a tím opodstatněna domněnka, že nejen kroj zdejší, ale i ornament má kořen svůj v charvátském kmeni. Ale už kolem roku 1820 začal se v Lanžhotě ornament původní svérázně ušlechťovati, a nejkrásnější práce jsou datovány za l. 1820 do 1860.

K ornamentální, neobyčejně přesné výzdobě obojkův a šatek druží se i technická dokonalost šití, jehož hodnota zvýšena i různým prolamováním, i barevná elegance.

Zajímavě a předrobně byla šita i dýnka ženských čepců v. Jemnost jest tu tak veliká, že prvým pohledem ani netušíme ruční práce, spíše tkanivo.

I koutnice zdejší jsou velmi nádherné. Jsou buď křížkovým stehem ve stromkových formách a v barvě červené, nebo červené a modré anebo červené, žluté a zelené a ovšem s prolamováním, nebo i ploše vyšity. Na jemném plátně je šití hedbávem červeným, někdy i modrým. Co vyšito ploše, má zvonce, karafiáty, ptáčky atd., jako obojky staré. Jako zvláštnost chovám ve sbírce své koutnici barevně tištěnou, která jeví výzdobu květinovou ryze barokního rázu s konce 17. stol. Koutnice ta byla snad sem donesena z Uher.

Též modré šňůrování (čili cifrování) na zdejších červených nohavicích jest zajímavé a liší se poněkud od šňůrování na Hradištsku.

Krajky šatek starodávných, č. t. zv. ficle. Šatky starodávné zakončeny jsou dole krajkou nádhernou, t. zv. ficlemi. Slovo ficle patrně vzniklo přeměnou z. „licle“, t. j. německé

Litzen; neboť krajky k šatkám jsou t. zv. stužkové (Litzenspitze) ale nikoli irského způsobu, nýbrž špaličkované. Protože každá šatka měla jinou šířku a jiné vyšívání, musily se ficle ke každé šatce dělati zvláště, a to dva kusy, na každý konec jeden. Úzké proužky, jež krajkářka nitmi sdrhovala v určitý ornamentální typ, jsou buď z nití kopřivových nebo hedbávných, a to buď smetanových nebo barevných — žlutých, modrých, červených i zelených. Na Cáhnovsku mívali i ficle černé k černým šatkám, v Lanžhotě smetanové k černým, ostatně k pestrým šatkám pestré ficle.

Za mého prvého pobytu v Lanžhotě r. 1886 byla na živu ještě jedna z dávných krajkářek (Lenkovičová), ale byla již stařičká a netroufala si pustiti se do úpravy nových ficlí. Většina ficlí přicházela z Uher. Tam hlavně v okolí Povážského Nov. Města k šatkám připojovány též krajkové konce, a to pestrobarevné a zase typické. Tam bylo též hlavní sídlo krajkářství ficlí. Když lid, který původně si krajky vyráběl sám, zanechal výroby, chopily se jí — židovky. Viděl jsem práci jejich, velmi pěknou, na př. r. 1887 v Mor. Lieskovém.

Dnes nevyrábějí se ani na Moravě ani v Uhrách, a jen ve sbírkách podivujeme se kráse práce krajkové z Břeclavska i z Uher, a na svatbách a pohřbech v Lanžhotě, kdy uvidíme ještě poslední zbytky starodávných šatek, které za století 19., a to v prvé polovici jeho se nosily v různé formě i v Čechách (holubinky, vínky) i na Moravě.

Stručný dodatek o kroji mor. Charvátův.

Osady Dobré Pole (Gutfjeld), Frelichov (Frljeśdorf, Fröllersdorf) a Nový Přerov (Nová Prerava) u Mikulova, obklíčené dokola Němci, jsou jediný zbytek četných druhdy charvátských osad jihomoravských a dolnorakouských, který dodnes zachoval si původní svůj jazyk charvátský, třeba že škola je tu německá a kostel — český. Osadníky charvátské uvedl sem koncem století 16. hrabě Teufenbach. Ostatní obce, blízké Slovákům, staly se slováckými; zachoval se pouze ostrov mikulovský! A to nejen co do řeči, co do nádherného rázu lidového, ale i co do kroje. A právě kroj ten, příbuzný kroji na Břeclavsku, druhdy také charvátském, alespoň v pohraničních osadách, vede nás.

kde vlastně hledati nutno původ pestrého kroje břeclavského. Vídeň nadarmo neříká Slovákům z Břeclavska — ovšem více posměšně — „Krobóti“, jak uvedeno zpředu.

Kroj mikulovských Charvátů je původní a starý kroj druhdy i na Břeclavsku známý.

Svobodná chasa nosí tu o svátcích červené („čedlné“), modře šňůrované „láče“ (nohavice), ale mužáci modré, modře šňůrované. „Košulja“ je jako na Břeclavsku, sváteční, ale mnohem bohatější. Boty na všedno jsou obyčejné (pôstoly), na neděli pěkné čižmy s červenofialovými střapci. Ženáči mají kratší střapce, starci jen modré růžice. Lajble chasníků jsou jako na Lanžhotsku. Mužáci mají lajble tmavé s kulatými „gombami“. Při studenějším počasí nosí se flanelové „rekle“ s rukávy, podobné „lajblům“ na Hradištsku. Ale výložky u rukávův a u krku a též šúsky bývají vyšity. Starší mužové nosí rekle černé, ale častěji dlouhé šosaté modré kabáty, t. zv. „mentye“, které mají červené výložky u rukou a přeložení na předu. Zapínají se háčky na kroužky po levé straně — jako kabáty svatební v Lanžhotě. Na krk váže se „facuo“ (šátek), hedbávný černý s karminovými proužky. Na hlavě je „klobok“ s krepinkami. Svobodní mívají kvítí a „režáre“ nebo „kosírky“, t. j. péra. Do deště nosí se „bêlača“, halena slováckého střihu. Vychází však z módy. Kožichy jsou dlouhé, úplně bílé, poněkud jako kožichy hanáckých Slováků v Bílovicích u Podivína nebo v Kobylí. Kožichy zavedeny teprve za posledních padesáti let. Vedle toho nosí se i dlouhé černé nebo modré pláště s límcem až do polou těla. Starý kroj zdejší velice se podobal starému lanžhotskému. I šuby s černou baránčinou nosívali mužové.

Ženský kroj rovněž podobá se břeclavskému, ale jest nádhernější. Sukně, jichž nosí se velmi mnoho, jsou pestře květované, svrchní i tylové. Fěrtúšky jsou nyní jednobarevné neb pestré, hedbávné neb atlasové. Druhdy nosily se černomodré plátěné, bohatě vyšívané, poněkud jako na Kyjovsku, ale s větším květem a hrubším šitím. Také nosily se i soukenné zelené nebo žluté, dole červeným prutem opatřené sukně. „Opletě“ (rukávce) jsou bohatě vyšité i přes rukávy. Mají velké „kuolariny“ (obojky) čtverhranné, jako na Břeclavsku, nyní většinou bíle vyšité, dříve však černé, červené i pestré. Lajbl (živůtek) je jako v Lanžhotě, jenže na prsou pentličkami spínaný. I „rekle“ flanelové se nosí, hlavně vdanými. Na hlavě nosí se „facuo“ (šátek) na všední den

pod bradu z lacinější látky a pod něj na babku jiný, zcela laciný, na neděli jen „na hanâčke“, t. j. na babku, hedvábný. Za stara nosívaly se na hlavě „slovênke“, jako lanžhotské rožky, s pentlemi z týla do zad padajícími. Ženy pak nosily čepce lepenkové „škofje“, jako čepce v Lanžhotě. I šatky se omotávaly kolem nich, a říkalo se jim „rubce“ (jednočet rubac). Na zimu nosí se krátké kožíšky do pasu. Druhdy nosívaly se místo nich modré „hâle“, asi jako šuby lanžhotské, ale s bílými kvastlíky (sakalaby) nad šosy. I „šuby“ s liščinou se nosily tehdy.

Děti nosí se nyní „po německu“, ale dříve po charvátsku s červenou omašlenou čepičkou (hâňbou = haubou).

Celkem, jak řečeno již, jest a byl zdejší kroj původním krojem i na Břeclavsku, kde po Charvátech zůstala jen jména některých osad a četná jména rodová, končící na „ič“.

Vyobrazení kroje břeclavského a charvátského.

Vyobrazení jsou četná. Nejstarší v uvedeném často díle Hornově a také nejdůležitější, protože ukazují kroj neznešvařený. Břeclavský kroj ukazují ve sbírce Hornově obrázky 2., 3. a 4., charvátský od Mikulova (v Hornovi „od Drnoholce“) obr. 5.

Na obrázku druhém jest svobodný párek. Děvče má růžově a červeně shora dolů pruhovanou, až ke kotníkům sahající sukni, černou, bíle a červeně lemovanou, červenými stuhami vázanou zástěru, rukávce s dlouhými taclemi. Obojek je čtverhranný, černě vyšitý s černými krajkami. Kordulka krátká, zpředu červenou pentličkou šněrovaná, pod krkem žlutá a červená mašle. Vlasy spletené, jako nyní. „Rožky“ na hlavě jsou červené, ovinuté několikrát žlutou pentlí (ale snad to okraj šátku). Mašle na rožkách je ležatá z bílé pentle s červeným pruhem.

Hoch vyobrazen ze zadu. Má nohavice červenofialové, čižmy s kermezírovými střapci a červeně olemované, košili se širokými rukávy, černou, kvítkovanou kordulku se zelenými pentlemi kolem krku a prorámků, černý šátek na krku. Guláč s pestrými housenkami, červenou mašlí a s dlouhým visutým pštrosím, na konci se úžicím pérem.

Obraz 3. má hocha zpředu a děvče ze zadu. U šohaje lze viděti kromě předchozího, že má košili na prsou červeně vyšitou, na krku ještě červenou mašli, guláč s kyticí krámského

kvítí, k němuž patří mašle červená v předešlém obrázku, kordulku i zpředu zeleně lemovanou. Děvče má dlouhé, bílé sukně, fěrtúšek červeně lemovaný a pak s černými krajkami, kordulku červenou, zeleně lemovanou, delší než nyní rukávce na taclích černě vyšité s krajkami bílými, rožky jednoduše červené s červenou pentlí květovanou. Rukávce u loktí podvázány jsou červenými pentličkami.

Obraz 4 zobrazuje ženatý párek. Muž (zpředu) má čižmy bez střapců, červenou koží lemované, nohavice fialově červené s modrým šňůrováním, košili nevyšitou, nad levým ramenem spatou, pod krkem černý šátek. Kordulka je černá, zeleně lemovaná, na hlavě je guláč bez květin a per, pouze s housenkami bíle červenými. Žena (ze zadu) má dlouhou, růžovou sukni, shora dolů vzorkovanou, modrou zástěru s červeným lemem a černými krajkami. Kordulka je modrá, kvítkovaná, s úzkými portami. Obojek i rukávce jsou málo vyšité a u loktí červenými pentličkami podvázané. Čepec jest bez šatky s červenou mašlí nahoře a známým nám dýnkem vzadu.

Škoda, že Horn nezobrazil lidu zdejšího v slavnostním zimním obleku!

Obraz 5. zobrazuje svobodný párek z panství drnholeckého, tedy z charvátských osad. Šohaj jest jako na obr. 4., jenže má šnůrování bohatší a ovšem jako svobodný na guláči kvítí a pentle. Děvče má shora dolů růžově a bíle pruhovanou sukni, dole jinou látkou lemovanou, fěrtúšek červený vprostřed a dole se širokým, žlutým prutem a celý květovaně vyšitý, po způsobu starých zdejších fěrtúšků, kordulku černou, zelenou moirovou pentlí asi na 8 cm široko zdobenou, sešněrovanou. Rukávce na náramcích s pentličkovými vložkami a obojek rovněž. Tento i tacle jsou obroubeny širokými krajkami. Pod bradou pestří se pruhovaná vázanka. Na hlavě jsou rožky s ostrým kýlem a s modrými pentličkami vzadu.

Neméně důležita a při tom umělecky zajímava jsou vyobrazení, jež o zdejším kroji podal Jos. Mánes, kterýž po nějakou dobu pobýval v Břeclavi. Ve sbírkách Rudolfina Pražského*) jsou tyto obrazy Mánesovy ze zdejšího kraje a kroje:

---

*) Za laskavé svolení na prohlednutí všech vzácných kreseb a maleb Mánesových v Rudolfině uschovaných děkuji tuto vřele p. kustodovi Borovskému.

Čís. 22. Eleonora Turečkova v šátku „na drndu“*) a

čís. 15. Tereza Kobzíkova, rovněž v drndě.*)

Čís. 34. Břeclavská žena zpředu i ze zadu ve flanelovém lajblu a v čepci, šatkou ovázaném, s velice podrobným Mánesovým popisem (německy psaným) podrobností.

Čís. 39. Rožky břeclavské na třech hlavách zpředu, z boku a ze zadu. Zpředu vidíme i pěkné pletení vlasův.

Čís. 41. Na obrázku tom jsou studie kloboukův od Hradiště, v Trenčíně a konečně hlava břeclavského šohaje v „guláči“. Pak na témže listě koláč svatební, děvče břeclavské v rožkách ze zadu a z boku a hlava Těšňačky.

Čís. 522. Skizze oplíčka nejspíš od Břeclavě: má totiž nízké opleči.

Čís. 111. Jan Suchánek s dýmkou v ústech a v haleně (repr. ve IV. roč. Zlaté Prahy).

Veliké množství obrázků z Břeclavska má též Joža Uprka, který po dlouhou dobu maloval obrazy v Lanžhotě a Lanštorfě. V díle Joža Uprka, vydaném Unií r. 1901, jsou to hlavní hody lanštorfské (obr. 1.) a na obraze 21. (Panna Maria Slováků) v pravém rohu nevěsta lanžhotská v šubě. I v textě k vydání tomu jsou vzácné studie z Břeclavska: na str. 9. Břeclavan v bílém (!) kožiše; na str. 12. šohaj; na str. 16. rekrut ve žlutých koženkách; na str. 20. děvče v šátku pod bradu; na str. 21. šohaj; na str. 26. staří a děti. V textě Mrštíkově na str. 2. děvče v rožkách. Velmi mnoho reprodukcí zdejšího kroje a kraje jest z fotografií, jež pořídil dílem pisatel těchto řádků v letech devadesátých minulého století, dílem prof. Jan Koula a j. v. Uloženy jsou částečně ve Světozoru (Sv.), částečně v Českém Lidu (Č. L.) i v díle o Národop. výstavě r. 1895 (N. V.). Dle nich dělány i některé dobré obrázky v „Österreichisch-Ungar. Monarchie: Mähren“. V Č. L. opakují se některé, dříve ve Sv. uveřejněné.

V Č. L. najdeme v I. roč., str. 280, šohaje a děvče, str. 478, muže v šubě, str. 481, šohaje, str. 482, celou skupinu různých šatů na mužských a ženských ze zadu — neobyčejně instruktivní

**) Reprodukce v textu díla „J. Mánes“, str. 92. a 95.

obrázek; v r. IV., str. 439, děvče v rožkách, str. 440, děvče v šatce a šubě a druhé v rožkách; v r. VIII., str. 71, muže v kožiše, str. 75, děcko v garguli, str. 77, nevěstu v šatce a v šubě. Tu nutno opraviti límec šuby — není to kožešina, než vyšitý obojek, a p. Mukařovský dle vlastní fantasie nakreslil si límec kožešinový, nerozuměje patrně původnímu náčrtu.

V N. V. jest na str. 16. rytina břeclavských lidí dle Mánesovy původní rytiny v Erinnerungen, Illustr. Blätter für Ernst u. Humor. Praha 1859, seš. VI.*). Na str. 65. je pěkná skupina Lanžhoťanů před domkem pomalovaným. V Ö. U. M. jsou na str. 205. šohajci a nevěsta v šubě a šatce; vel. dobrý obrázek.

Zde možno též uvésti párek mladých Břeclavanů, modelovaný v hlíně a pomalovaný, který nalezen prof. J. Koulou v zámku mikulovském a darován pak hr. Seilernem Národopisné společnosti. Jest reprodukován v díle N. V., str. 533, a představuje šohaje v guláči a děvče v rožkách.

Z bojanovského kroje vyobrazena nevěsta „v růži" v Č. L. IV., str. 441, zpředu a 443 str., ze zadu — obě ze Sv. r. 1893.

Mor. Charváty najdeme ve Sv. 1895, str. 7, a tyže v Č. L. VII., str. 81. a 82. Děvče z Gutfjelda je v N. V., str. 188. Podrobný popis s četnými obrázky J. Malce v Č. L. IX., str. 15.—27. a str. 413.—18. Obrázky obsahují i mnoho výšivek. Výšivky vyobrazeny dále v N. V., str. 68, (obojek); str. 316. (obojky, mimo dolní prostřední, který je dubňanský); str. 324. (ficle): v Č. L. IV., str. 48. (hlavně obojky); ve Sv. 1886, str. 716. (č. 1. roh obojka), str. 734. (čís. 13., 14. z mužských košil), str. 829. (kraslice a vedle ukázka obrovnávek z Lanžhota.**)

Obrovnávkou tou přecházíme k budovám podlužáckým. Také jich četně zobrazeno. Barevný obrázek domku Helešicova v Břeclavi zachytil prvý Mánes (reprodukován v díle „J. Mánes", Topičem vydaném, pod čís. 1.). Mnoho staveb podáno v článku J. Kouly v Č. L. III., str. 114.—120. a str. 244.—245. Žudro z Týnce je ve Sv. 1890, str. 584. V N. V., str. 64,

---

*) Týž obrázek v díle „Mánes", str. 106.

**) Nedopatřením sazečovým přehozeny tam podpisy obrovnávky a pruhu ze staré koutnice, který jest nad obrovnávkou, jak se pozná snadno.

jest tvrdonská chalupa výstavní i s dřevěným řezaným křížem, str. 67, vnitřek malované kuchyně, str. 105, vnitřek jizby s typickým nábytkem, sklep vinný (búda) na str. 107. Barevná skizza domku jest i v díle o Uprkovi na str. 22.

Kraslice konečně kromě uvedené ze Sv. 1886, str. 829, jsou i v Č. L. II., str. 484, a V., str. 430.

Vědecké zprávy.

Leonhard Euler a styky jeho s Prokopem Divišem.

Blíží se dvěstěletá památka narozenin slavného Leonharda Eulera. Velikých mužů rádi a s obdivem vzpomínáme za nejrozmanitějších příležitostí, přehlížíme jejich práci a uvědomujeme si jejich význam. A mezi velikými jistě z prvních míst zaujímá Leonhard Euler, věhlasný mathematik a fysik, jehož si přivlastňují tři země: Švýcary, kde se Euler narodil, ale opustil je ve 20. roce navždy, Rusko, kdež celkem strávil 31 let, a Prusko, které Eulera hostilo 25 let. A není také divno, že se tři země k němu hlásí jako k svému synovi, vždyť Euler byl universální duch a neobyčejně plodný autor. Seznam*) děl jeho, sepsaný J. G. Hagenem, vykazuje na 796 původních prací; při tom nejsou počítány ještě četné překlady na různé jazyky, 7 spisů dosud nevydaných a 13 pravděpodobně ztracených. A všech těchto 816 vědeckých prací svědčí o síle a zdatnosti ducha Eulerova. Právem napsal o něm M. Cantor**): „Sotva jest možno jmenovati jeden obor ryzí i užité mathematiky, v němž by Euler nebyl činný, a činnost jeho znamenala raziti úspěšně nové dráhy.“

Leonhard Euler, ředitel mathematické třídy carské akademie v Petrohradě, před tím v Berlíně, člen královské společnosti v Londýně, člen akademií v Turině, Lissaboně a v Basileji a zahraničný člen pařížské akademie věd, narodil se dne 15. dubna 1707 v Basileji jako syn kazatele Pavla Eulera a matky Markety, roz. Bruckrové. Prvého vzdělání v mathematice dostalo se mu od otce, který sám byl znamenitým žákem Jakuba Bernoulliho. Později

*) Index operum Leonhardi Euleri (Berlín 1906).

**) Geschichte der Mathematik, III., 1898, str. 551.

studoval mathematiku u Jana Bernoulliho, který se stal nástupcem svého bratra r. 1705, s takovým úspěchem, že dosáhl hodnosti mistrovské již r. 1723. Po přání otcově studoval Euler i theologii a zabýval se také náboženskými otázkami.*)

V devatenáctém roce životním dostal od pařížské akademie první cenu za práci „O ostěžnění lodí". Téhož r. 1727 byl povolán do Petrohradu za professora mathematiky. Přišed do Petrohradu, nezastihl Kateřiny I. už na trůně a byl rád, že se stal námořním poručíkem. R. 1730 byl jmenován professorem fysiky a r. 1733 členem akademie. R. 1741 povolán Bedřichem II. do Berlína. kdež se stal r. 1744 ředitelem mathematické třídy akademie věd. R. 1766 vrátil se do Petrohradu, kdež zůstal až do konce plodného života svého. R. 1738 oslepl z veliké námahy na jedno oko a r. 1767 na obě oči. Dne 18. září 1783 „přestal počítati a zemřel".**)

To jest průběh životní velikého muže, „jehož duch byl zvyklý jak největšímu namáhání tak i vytrvalé práci, jenž produkoval více, nežli jest schopna lidská síla, jehož hlava byla stále zaměstnána a jehož mysl vždy klidna".

Epochální práce universálního ducha Eulerova jeví se hlavně ve všech mathematických vědách, zdokonalil všechny obory jejich a obohatil je novými poznatky neobyčejně, pracoval velmi platně v oboru mathematického a fysikálního zeměpisu, ve fysice, v astronomii, ve filosofii (v noetice, v psychologii). Díla Eulerova jsou znamenitými doklady velikého učence i velikého člověka.

A jest ctí i našemu národu i Moravě, že se může vykázati také vztahem k velikému Eulerovi, jenž byl v písemním styku s proslulým knězem a učeným praemonstrátem luckým, Prokopem Divišem.

Prokop Diviš narodil se 26. března 1698 v Helkovicích u Žamberka v Čechách.***) Studia konal ve Znojmě a v praemonstrátském klášteře Luckém. Křestní jméno měl Václav, řádové Prokop. R. 1726 byl vysvěcen za kněze a brzo potom jmenován professorem filosofie. R. 1733 byl povýšen za doktora bohosloví

*) Mimo četné náboženské myšlenky, které jsou jednotlivě rozptýleny v jeho „Listech", napsal i samostatný spis: „Rettung der Göttlichen Offenbahrung gegen die Einwürfe der Freygeister." V Berlíně 1747.

**) Condorcet: Éloge de M. Euler.

***) Ed. Albert: Prokop Diviš, Vídeň 1898.

v Solnohradě. R. 1736 jmenován farářem v Přiměticích u Znojma. Tam se oddal zcela pracím přírodozpytným, z nichž byl vyrušen první válkou slezskou. Byl totiž povolán, aby zastával úřad převorský v klášteře Luckém, když byl zajat tamější opat Nolbeck. Po míru vratislavském (1743) vrátil se Diviš na faru ke svým pokusům vědeckým. Zabýval se hlavně elektřinou, která tehdy zabírala všeobecnou pozornost. Diviš dle vlastních úvah theoretických a dle vlastních pokusů praktických postavil první hromosvod nezávisle na Franklinovi. Také úspěšně léčil elektřinou, byl tedy z prvních elektrotherapeutův. Byl též výborným hudebníkem a sestavil velmi složitý a podivuhodný hudební stroj „Denydor".*)

Spojení přímé mezi Eulerem a Divišem lze dokázati.

Když byl prof. Richmann v Petrohradě r. 1753 při elektrických pokusech s velikou železnou tyčí zabit bleskem, napsal Diviš o příčině tohoto neštěstí své mínění a poslal je na posouzení Eulerovi, řediteli berlínské akademie. Pojednání mělo název: „Scriptum contra Petropolitanum electricum de theoria perperam applicata." Diviš o tom píše ve svých pozůstalostech**): „Ueber dieses unglückliches experiment habe eine Reflexion abgefasset und selbe nacher Berlin an dasßige Königl. Academie durch den Academischen Director und berühmten Professor Herrn Euler zur censur abgeschicket, aber keine antwort darauf hab' ich erhalten."

Euler***) psal v 22. listě německé princezně ze dne 15. srpna 1761: „Tážete se, nebylo-li by možno předejíti nebo odvrátiti smutné účinky blesku... Znalost vlastností a účinkův elektřiny nenechává mne v pochybnosti, je-li věc možna. Dopisoval jsem si druhdy s nějakým knězem moravským, jménem Prokopius Diviš, který mne ubezpečoval, že odvrátil po celé léto všecky bouřky v místě, kde bydlil, i v okolí, a to strojem zbudovaným dle základních zákonův o elektřině. Některé osoby, které přišly z té krajiny, ubezpečovaly mne, že věc je zcela pravdiva a potvrzena."

---

*) Dle francouzského Denis = Diviš, d'or = ze zlata.

**) Moravia 1878, str. 417. Dr. A. Müller.

***) L. Euler: Lettres à une princesse d'Allemagne sur divers sujets de physique et de philosophie. Müllerovo něm. vydání, str. 55., II. díl.

Diviš v úvodě*) svého rukopisu s názvem „Magia naturalis seu noVa eLeCtrI DoCVMenta per Tractatum theoreticvm deducta, orbi ervdito exposita“ podává dopis, který mu Euler poslal roku 1754.

„Pariter Illustris D. Euler, Vir in eruditione admodum Celebris, Regiae Academiae Berolinensis Director et Professor, in sua epistula Magnifica, inter alia sequentia posuit:

‚Etsi enim Tua studia per totam Germaniam cum summa admiratione concelebrantur atque in perpetuam Nominis Tui memoriam dignissime extolantur... pro mea autem parte ob tam insignes profectus, quos non solum in Musica, sed etiam Electricitatis pervestigatione felicissimo successu perfecisti, Tibi Vir Excellentissime, atque Universo Orbi Literario ex animo gratulor, cui dignius profecto munus exscribere non poteris, quam si aliquando structuram admirabilis Tui Denydoris, nec non dilucidam experimentorum Tuorum electricorum descriptionem largiri volueris, quod ut facias, equidem maximopere flagito, Tibi. Vir plurimum Venerande, me meaque studia submisse commendans. Dabam Berolini die 3. Augusti Ao 1754.

Euler Director Academicus.‘

Jiných přímých dokladů přátelského poměru Eulerova s Divišem nepodařilo se nám dosud nalézti.

Nepřímý styk Divišův a Eulerův lze pozorovati v Divišových pracích, zvláště pak v rukopise: „Theoretischer Tractat der Electricitet“, který jest uschován v zemském archivě moravském v Brně. Rukopis tento není jmenován v pojednáních o Divišovi a není znám ani dru. Jul. Friessovi**) ani prof. Frant. Nušlovi,***) kteří podrobně a kriticky vylíčili život a zásluhy Prokopa Diviše. Spis jest ovšem německy přepracovaná práce Divišova „Magia naturalis†) seu noVa eLeCtrIcae rVDIMenta per tractatum theoreticum deducta experimentis firmata“. Traktát má 70 fol. stránek a 56 §§. Na konci jest podepsán: Procop Diwisch. Cerroni poznamenal na první stránku: autograph Procop Diwisch. V tomto díle zmiňuje se Diviš o Eulerovi velmi často (str. 3., 7., 8.. 9..

*) Jest zachován v zemském archivě v Brně (dříve v zemském museu Františkově v Brně).

**) Programm der k. k. Staats-Oberrealschule in Olmütz 1883—4.

***) Prokop Diviš. Nákladem Čes. akademie 1899.

†) Rukopis v olomoucké knihovně.

11., 12., 14. a 67.). Euler totiž napsal, jak píše Diviš v rukopise na str. 8., r. 1756 v Petrohradě disputaci s titulem (doslovným): Journal encyclopedique par una societate de gens' de leteres, Recheriche de la cause Physique de l' Electricité.

Budiž zde zároveň poznamenáno, že disputace tato není jmenována v Hagenově úplném seznamě děl Eulerových. V pojednání jmenovaném tvrdí Euler, že všecky pokusy elektrické lze vyložiti pomocí étheru, jemné to látky, která vniká všude. Éther však, který byl Eulerovi jen nositelem zjevů světelných a elektrických, pojímal Diviš jako zředěný vzduch a proto odporuje v Traktatě svém Eulerovi, že Euler elektrický oheň stotožňuje se vzduchem a uznává jen 3 živly (vzduch, vodu a zemi) a tak že stojí proti mínění starých, jakož i proti písmu svatému, a že nic nechce věděti o elementárním ohni, který byl stvořen prvého dne, a že rozeznává elektrický oheň primaevum a secundaevum, jež spolu nemohou míti účinkův.

Tuto zvláštní snahu Divišovu (spojení otázek vědeckých v souhlas s písmem svatým) vykládá případně E. Mach*) slovy:

„Jest samozřejmo, že na stupni kulturním, na němž náboženství jest téměř jediným vzděláním, tedy i jediným názorem světovým, vnucuje se přímo mínění, že vše se má pojímati theologicky a že tento způsob pojímání i všude musí vystačiti.“

Dr. Jan Koutný.

Darovací list p. Krištofa z Boskovic a na Třebové z r. 1541.

Petr Toul, dvořák z Okrouhlého Smržova (nyní Horní Smržov na Jevíčsku), požádal pana Krištofa z Boskovic a na Třebové, pána na Letovicích, o ruku kulhavé dcery Krištofovy. Pan Krištof svolil a dal dceru Petrovi se dvorem patřícím k bývalému hradu Rumberku. Polnosti a louky toho dvora podnes drží rodina Toulova; lesa však pozbyla roku 1725, když baron Heřman Jošt Blümegen koupil panství Letovské (r. 1724) od hr. Karla Rogendorfa.

Blümegen koupiv panství Letovské, počal sobě přisvojovati selské a obecní lesy, které hraničily s lesy jeho. Obce i jednotlivci dovolávali se spravedlnosti u soudu. S nimi také potomek

*) E. Mach: Mechanik in ihrer Entwickelung, str. 488.

Petra Toula, jemuž u soudu nařídili, aby sobě přichystal sády (hraniční kameny), že určitého dne přijede kommisse a obsaduje les (ohraničí).

Když kommisse přijela do lesa a poslala pro Toula, vzkázal Toul kommissi, že má ještě dopřísti předýnko; až dopřede, že přijde. Kommisse proto přiřkla les Blümegnovi a odjela.

Sády má rodina Toulova podnes v domě na památku. Poněvadž Smržov patřil k biskupskému panství Mírovskému, jest na sádech také znak biskupský.

Darovací listina Krištofova Petrovi Toulovi (z r. 1541) jest vydána ve dvou exemplářích na pergameně, větším a menším, a chová se posud pečlivě v rodině Toulově. Pečeti s obou exemplářů jsou utrženy.

Listina zní:

Já Kryštof z Boskovic a na Třebové a pravý dědic panství Letovicského i s erby svými známo činím tímto listem obecně předevšemi, jimž tento list přečten aneb ukázán bude, že s dobrým rozmyslem a prohlédaje na věrní poddanost opatrného Petra Toule z Okrouhlého Smržova i předkův jeho, dal jsem jemu dědičně dvůr svůj i s jedním lánem rolí, s klučeninou v Maleníku, tak jak jest nyní vymezena, s rybníkem pustým pod Okrouhlým Smržovem, kteréhož travami a senem užívati má, i dědicům a budoucím potomkům jeho i tomu každému, kdož by tohoto listu od něho, dědiců jeho buďto koupením aneb spravedlivým dáním aneb nápadem dosáhl. Kde pak nadepsaný Petr Toul i s dědici svými a budoucími potomky, kteříž by to drželi nyní aneb časy budoucími, mají a povinni budou mě, erbům a budoucím potomkům mejm, pánům držitelóm panství Letovského, z toho ze všeho vydávati platu dědičného, menovitě z dvoru, lánu roli, při každém Svatém Jiří kopu grošův a dvanácte grošův, z klučeniny tři groše bílé, a o Svatém Václavě tolikéž, z rybníku pak nebo luk, kteréž na něm sou, jednou v rok o vánocích třiceti grošův bílejch a slepice dvě, a to na budoucí věčné časy. A poněvadž pak nadepsaný Petr a předkové jeho berní královských nedávali ani jakých robot k zámku učinili, při témž jich také i budoucích držitelův statku nadepsaného pozůstavuji a ponechávám, však s touto vejminkou: jestli jaké dávky podle svolení zemského uloženy byly, aby povinni byli učiniti tak, jakž jiní horní i dolní

sousedé do tej osady činiti budou. Také jim tímto listem sám od sebe i od erbův a budoucích potomků svých tuto milost činím a povolení dávám, aby to, což napřed obsaženo, mohli prodati, směniti dáti, buďto za zdravého života aneb na smrtelné posteli, však člověku hodnému, kterýž by mi, dědicóm a budoucím potomkům mejm, držitelům panství Letovského, poddansky zavázán byl. Toho na potvrzení a zdržení pečetí svou listu tohoto sem potvrditi rozkázal. Jenž jest dán v Zábřehu, v neděli před svatým Benedyktem tisícího čtyřicátého prvního léta počítajíce.

Frant. Vlk.

Zprávy spolkové.

Zprávy o zasedáních kuratoria Mor. mus. společnosti za rok 1906.

Schůze dne 22. ledna 1906.

Předsedal praesident prof. Ant. Rzehak.

Předseda věnoval nejprve čestnou vzpomínku zemřelému dvor. radovi Dru. K. ryt. Kořistkovi, poukázav zvláště na záslužnou činnost jeho na Moravě, shromáždění pak povstáním projevili účast. Zemský výbor oznámil, že na doporučení kuratoria povolil museu hodonskému podporu 400 K. Účetní závěrka Kommisse na přírodovědecké prozkoumání Moravy, přednesena jejím předsedou, kurátorem prof. Drem. J. Jahnem, byla přijata na vědomí a schválena, členy kommisse pak jmenováni pp.: A. Hanamann, vrch. stav. rada a přednosta zemědělské kanceláře technické, K. Kralik, suppl. prof. na zem. vyšší reálce v Brně, a V. J. Procházka, geolog v Tišnově. Kurátor prof. Dr. Jahn odůvodňoval pak zevrubně návrhy na získání nerostopisných sbírek, sbírání nerostů, vyslání kustoda Palliardiho na prohlídku přírodopisných sbírek, nové uspořádání sbírek geologických, palaeontologických a petrografických, zřízení pracovny atd. Návrhy tyto byly schváleny v plném rozsahu a zpráva konservátora zem. zdrav. rady Dra. Fleischra o postupu entomologických prací jeho přijata s díky na vědomí. Volbami do vědeckých odborů byli zvoleni: do filologicko-historického odboru českého předsedou prof. Dr. Kameníček, tajemníkem prof. Rypáček, do německého předsedou zem. archivář Dr. Bretholz, tajemníkem odbor. učitel a člen okr. škol. rady Manda; do přírodovědeckého odboru českého předsedou prof. Dr. Jahn, tajemníkem prof. Bezdíček, do německého předsedou professor Rzehak, tajemníkem odbor. učitel Czižek. Sbírkám musejním darovali: Mag. pharm. J. Čech, lékárník v Blansku, konservátor I. L. Červinka, inženýr v Kojetíně, a dopis. člen Ad. Oborny, ředitel v Lipníku: tiskopisy; konservátor E. Domluvil, professor ve výsl. ve Valašském Meziříčí (prostřednictvím kurátora prof. Dra. Jahna) nerosty; pí. H. Erlachrová: 1 stříbrnou a 5 měděných mincí: Jindřich Fiby, hud. ředitel ve Znojmě, a Dr. M. sl.

Oberleithner v Šumperku (prostřednictvím prof. Žáka) hudebniny; pí. Jos. Frühaufová výšivky; Dr. B. Gomperz, universitní prof. ve Vídni, rukopis; MUDr. Cyr. Heřman, okres. lékař v Bruntále, nerosty; konservátor prof. Jos. Líčka kraslice; Jos. Losert, naďučitel v Gerlichově, erat. balvan; Frant. Smyčka, prof. v Prostějově, fossilie. Dárcům vzdány nejvřelejší díky. V téže schůzi zvoleni konservátory pp.: Aug. Burghauser, c. k. vrch. geometr, prof. Dr. Fr. Dvorský, prof. Dr. St. Souček (v Brně) a V. J. Procházka, geolog v Tišnově, a přijati za řádné členy Musejní společnosti pp.: W. Bock, Dr. Eduard Čech, prof. ústavu učitelského, Hugo Dvořáček, chefredaktor „Mlynářských Listů", Eugen Frendl, c. k. soudní tajemník, Frant. Kamelander, zemský úředník, Hynek Kislinger, c. k. assistent depositního úřadu, Rud. Kreutz, c. k. prof. české reálky, Jan Kubišta, gymn. prof., Dr. Karel Langer, c. k. auskultant, Karel Tomeš, mor. zemský oficiál, Vincenc Zazvonil, gymn. prof., Frant. Zdobnický, odbor. učitel, vesměs v Brně, pak Jan V. Jurnečka, řídící učitel v Jestřabí.

N. B. Prof. Bezdíček nepřijal volby za tajemníka, a vybrán byl prof. Dr. Jan Koutný.

Schůze ve středu dne 28. února 1906.

Předsedal praesident prof. Ant. Rzehak.

Předseda sděluje list prof. architekta Hracha, v němž oznamuje, že za pomoci ústřední komise dosáhl na finančním ministerstvě toho, aby všecky význačnější předměty dekorační z nynější, umělecky a historicky vynikající budovy mor. zem. finančního ředitelství byly odevzdány Františkovu zem. museu. Kuratorium se usneslo jednosvorně, aby p. prof. Hrachovi za zdárné přičinění jeho byly projeveny nejvřelejší díky. Návrhy na koupi větší sbírky, které podal referent vicepraesident prof. Dr. Kameníček, byly jednomyslně schváleny, jakož i přijat návrh odbor. učitele F. Zdobnického na získání preparátů do sbírky ptactva. Kurátor prof. Dr. Jahn podal zprávu o usneseních poslední výroční schůze Kommisse na přírodovědecké prozkoumání Moravy; návrhy byly schváleny. Rovněž přijaty návrhy konservátora V. J. Procházky na doplnění geologicko-palaeontolických sbírek. Dále bylo jednáno o dobrých zdáních na zemský výbor, týkajících se žádostí o podpory na vydání liter. díla, na praehistorické výzkumy atd. (zprávy podali vicepraesident prof. Dr. Kameníček a konservátor V. J. Procházka). Dále jednáno o vykopání tělesných ostatků Jos. Dobrovského a Jos. Chytila a o jejich přenesení na Ústřední hřbitov (zpravodaji kurátoři Dr. Dolanský a Dr. Fischel); návrhy referentů přijaty jednomyslně. Sbírkám darovali: p. kurátor prof. Dr. Jahn sbírku nerostů, knihy a časopisy, jakož i bronzovou medaili s obrazem kníž. J. z Lobkovic; pí. M. Joklová, vdova po professorovi, a pp. univ. prof. Dr. Grobben, kustos A. Palliardi a c. k. účetní ředitel Suchanek větší počet knih; A. Ličman, farář v Popovicích, dvě dřevěné sošky; konservátor Moser, prof. ve Štyr. Hradci, vykládanou skřínku a japonskou vázu; Al. Stehlík, odb. učitel v Rosicích, nerosty; O. Šašecí, prof. v Telči, sbírku fotografií. Dárcům

vyslovilo kuratorium vřelé díky. Po návrhu předsedově byla prodloužena funkční doba na další tři léta konservátorům pp. Rudolfovi Dworzakovi, c. k. vrch. inženýrovi, prof. Emilovi Pirchanovi, akad. malíři, a Josefovi Žákovi, c. k. učiteli hudby, vesměs v Brně, pak Karlovi Gerlichovi, nadučiteli v Hor. Heršpicích, Jindřichóvi Lausovi, c. k. professorovi v Olomouci, Adolfovi Raabovi, hosp. správci v Králově Poli, Petrovi Schreibrovi, odb. učiteli ve Svitavech, Hugonovi Zimmermannovi, prof. v Lednici. Za řádné členy byly přijati pp.: Václav Bozděch, gymn. prof., P. Karel Černý, katecheta, Jan Dvořák, c. k. fin. konc. praktikant, pí. Engelmannová, Leopold Hannak, officiál obecní rady, Dr. Hugo Iltis, c. k. gymn. prof., Karel Kralik, prof. něm. reálky, Frant Lengr, gymn. prof., Hynek Tomasy, účetní, Karel Zobek, zemský úředník, vesměs v Brně, pak Ota Šašecí, prof. reálky v Telči, Rudolf Wessely, prof. střední hosp. školy v Nov. Jičíně, Vincenc Černoch, kaplan, Frant. Krist, ředitel měšť. škol, a Dr. Jan Stejskal, městský lékař ve Val. Kloboucích.

Schůze dne 4. dubna 1906.

Předsedal praesident prof. Ant. Rzehak.

Na počátku schůze věnoval předseda čestnou vzpomínku zesnulému konservátorovi prof. Urbánkovi, k čemuž shromáždění povstali na znamení účasti. Předseda oznámil dále, že správce ministerstva vyučování svěřil i nadále (do konce r. 1907) funkci vládních zástupců v kuratoriu zemského musea pp. zem. škol. dozorcům V. Jarolímkovi a Dru. K. Schobrovi. Kurátor dr. Fischel podává zprávu o obraze, nabízeném na koupi, kurátor prof. Kašpar o sbírce mincí. Návrhy jejich přijaty. Musejní společnosti darovali: Cyrillomethodějská záložna a kurátor prof. Bayer po 100 K (Komissi na přírodovědecké prozkoumání Moravy), konservátoři vrch. geometr Burghauser sbírku exotických koleopter; prof. Dr. Fr. Dvorský antickou láhvičku, A. Czerny, ředitel měšť. školy v M. Třebové, a A. Hanisch, hosp. inspektor v Třebíči, fotografie, Jos. Lídl houslový smyčec z r. 1740; katecheta Pohanka ze Znojma fotografie a starý rukopis: pí. Žofie Schillingová knihy: konservátor prof. Dr. St. Souček a prof. R. Wolf starožitné předměty a knihy, věnované žáky II. českého gymnasia: Losíkem, Zemanem, Vaňkem, Švandou, Peroutkou, Hanzlem, Komárkem, Hubíkem a Pokorným; spisovatel Fr. Vymazal větší sbírku knih; prof. Dr. J. Zavřel z Hodonína herbář. Dárcům projeveny díky. Knihovní zpráva za r. 1905, přednesená cís. radou drem. Schramem, přijata na vědomí a schválena. Místopředseda prof. Dr. Kameníček podal zprávu o sbírce, nabídnuté na koupi, kurátor prof. Bayer o sbírce ptactva, jakož i rozvrh oddělení zoologického, kurátor prof. Šujan zprávu o žádosti venkovského musejního spolku za podporu. Návrhy jejich byly schváleny. Po návrhu kurátora prof. Dra. Šujana byla prodloužena funkční doba o další tři léta konservátorům R. Dvořákovi, c. k. gymn. prof., R. Formánkovi, c. k. poštovnímu radovi, a L. Janáčkovi, řed. varhanické školy, vesměs v Brně, pak E. Domluvilovi, prof. v. v. ve Val. Meziříčí, A. Hanischovi.

insp. panství v Třebíči, J. Hladíkovi, řediteli v Příboře, V. Houdkovi, minist. radovi ve Vídni, J. Klvaňovi, gymn. řediteli v Kyjově, J. Kniesovi, učiteli v Rogendorfě, F. Koudelkovi, vrch. zvěrolékaři ve Vyškově, Dr. M. Křížovi, c. k. notáři ve Ždánicích, F. Lipkovi, mag. farmacie v Boskovicích, J. Palliardimu, c. k. notáři v Mor. Budějovicích, Dr. M. Remešovi, lékaři v Olomouci, Dr. F. Slavíkovi, c. k. prof. v Praze, V. Spitznerovi, prof. v Prostějově, a J. Uličnému, c. k. gymn. prof. v Třebíči. Za řádné členy byli přijati pp.: Dr. Frant. Chudoba, prof. prům. školy, Alfred Friedmann, kupec, Raimund Novotný, architekt, Alfred Weinberger, továrník, vesměs v Brně, pak Hynek Hostínek, c. k. poštmistr, a Jan Lužný, učitel, oba v Brodku, a Methoděj Kocman, řídící učitel dívčí školy v Šlapanicích.

Schůze dne 2. května 1906.

Předsedal praesident prof. Ant. Rzehak.

Po zprávě konservátora prof. Dra. Fr. Dvorského o archeologické sbírce, nabídnuté na koupi, usneseno, aby vyslán byl kustos Palliardi na prohlédnutí. Po návrhu kurátorů kons. rady prof. Kašpara a Dra. Fischla usneseno, aby zakoupena byla sbírka mincí a obraz, ale byla zamítnuta nabídka herbáře po zprávě kurátora prof. Dra. Vandasa. Sbírkám darovali pp.: Ladislav Hudeček, učitel v Bochoři, biologické praeparáty; konservátor Alois Czerny, ředitel měšť. škol v Mor. Třebové, střepy popelnicové: kurátor prof. Dr. J. J. Jahn dvě medaile a 53 různých mincí; Dr. Jan Koutný, professor, a Adam Obdulovič, soukromý úředník, oba z Brna, kraslice a sl. Bož. Jiránková, lyc. professorka v Brně, tištěné spisy. Dárcům projeveny díky. Po návrhu předsedově byla prodloužena funkční doba na další tři léta konservátorovi Karlovi Cizikovi, odb. učiteli v Brně, a za řádné členy byli přijati pp. Jan Janásek, poštovní úředník, a Julius Redlich, inženýr, oba v Brně.

Schůze dne 6. června 1906.

Předsedal praesident prof. Ant. Rzehak.

Praesident podal nejprve zprávu o výsledcích informační cesty, kterou podnikl za získáním některých sbírek do Olomouce. Po návrhu kurátora Dra. Fischla projevilo mu kuratorium vřelé díky za námahu a péči, kterou věnoval zájmům musejním. Po zprávě kurátora Schirmeisna byla zamítnuta koupě nabízené sbírky. Přijat návrh, který učinil kurátor prof. Soffé, aby se požádalo o zemskou podporu dvěma moravským spisovatelům. Také zpráva o činnosti za r. 1905 a návrh rozpočtu na r. 1907 přijaty na vědomí, a usneseno, aby byla svolána valná hromada na neděli 24. června na 10. hod. dopolední. Po návrhu vicepraesidenta prof. Dra. Kameníčka, usneslo se kuratorium, aby přikázány byly zvláštnímu výboru záležitosti místností musejních, jakož i knihovních. Do výboru zvoleni praesident prof. Rzehak, vicepraesident prof. Dr. Kameníček a kurátoři prof. Bayer, Dr. Fischel, prof. Dr. Jahn, odbor. učitel Schirmeisen, prof. Dr. Šujan a red. Welzl. Sbírkám věnovali: c. k. ministerstvo vyučování výtisk „Carte geologique de l'Europe“;

c. k. vrchní zemský soud v Brně 287 svazků právnické a státovědecké literatury; pp. K. Brand, c. k. vrchní cejchovní inspektor, fotografie; Fr. Cenek, řídící učitel v Žeravicích, praeparovanou kůži hadí; kurátor Dr. A. Fischel lept (pohled na klášter rajhradský z r. 1750); Vlad. Fischer, c. k. inženýr, kresby a fotografie; Dr. Jan U. Jarník, univer. professor v Praze, 67 knih; konservátor řed. Jos. Hladík v Příboře sbírku praehistorik; fin. koncipista Jan Kakš knihy; Ladislav Koloušek ve Zďáře pohlednice; konservátor vrch. zvěrolékař Flor. Koudelka ve Vyškově praehistorickou sbírku; konservátor prof. Emil Moser ve Št. Hradci autobiografické album; Fr. Nosek, majitel usedlosti v Šakvicích, starší mince; Emil Rzehak a Rob. Weighart, řídící učitel v Evanovicích, knihy; sl. Ant. Erlachrová v Brně kraslice z Moutnice. Dárcům projeveny vřelé díky. Obnoveno konservátorství na další tříletí pp. konservátorům Fr. Kretzovi, redaktorovi v Uh. Hradišti, Janovi Svozilovi, prof. v Prostějově, a M. Ursínymu, prof. v Brně, a přijati za řádné členy pp. Jind. Bock, obchodník v Brně, Josef Dostál, učitel v Lanštorfě, Jan Kyselý, učitel v Bradlenech, a Karel Prokop, učitel měšť. školy v Husovicích.

* * *

Řádná valná hromada v neděli dne 24. června 1906.

Předsedal praesident prof. Antonín Rzehak.

S počátku vzpomněl praesident zesnulého (dne 12. června) dopisujícího člena Mor. mus. společnosti škol. rady Františka Bartoše, jehož tichá a vážná práce badatelská jest uznávána i Němci. Valné shromáždění uctilo památku slavného grammatika a folkloristy povstáním. Dále oznámil praesident se souhlasem valné hromady, že za dopisující členy Mor. mus. společnosti jmenováni zemský archivář dr. Bertolt Bretholz, prof. dr. František Dvorský, prof. ing. Josef Líčka, prof. Josef Matzura, prof. František J. Rypáček, škol. rada Frant. A. Slavík, ruský rada státní prof. F. Schindler a dvorní rada z. šk. insp. dr. Karel Schober. Potom ohlásil, že Mor. mus. společnosti (i Kommissi na přírodovědecký výzkum) dáno bylo svolení, aby směla na spolkové pečeti míti zemský znak. Zásluhu o to má a díky zasluhuje vicepraesident prof. dr. Frant. Kameníček. Konečně sdělil s přítomnými, že domy v Musejní ulici a rožní dům na Zelném trhu jsou již majetkem musejním. Zvláštní kommisse ze členstva obou kurií volebních (s přispěním znalců) má rozhodnouti, hodí-li se místo na stavbu nového musea, nebo bude-li nutno, aby přikoupeny byly ještě vedlejší domy až po Kapucínské náměstí, aneb je-li potřebí, aby zvoleno bylo jiné místo na zbudování musea důstojného. Kommisse má s pracemi býti hotova do nejbližšího zasedání sněmovního. Za rozprav o to připomněl kurátor dr. Fischel, že zemská knihovna (dosud v musejní budově) bude převezena do nového zemského domu a tím že přibude místa na vyložení sbírek musejních. Dále dokazoval, že nové museum má státi na historické půdě starého musea, k čemuž za souhlasu obce Brněnské jsou již v hlavních obrysech vypracovány příslušné plány. Kurátor prof. dr. Jahn mínil naopak, že monumentální.

souměrná a jednotná budova musejní, stavěná na staletí, není možna na místě dosavadním, a horlil o to, aby zemská knihovna zůstala spojena s museem. Proti mínění Jahnovu promluvili praesident Rzehak, kurátor Welzl a arch. dr. Bretholz tvrdíce, že místnosti zemské knihovně určené v novém domě zemském dostačí docela účelu knihovnímu, a ukazovali při tom na neutěšený finanční stav zemský. Vicepraesident prof. dr. Kameníček, kurátorové prof. Bayer a prof. dr. Šujan i zemský bibliothekář cís. rada dr. Schram přidali se vývody svými k řeči kur. prof. dr. Jahna. Na konec byl přijat návrh vicepraesidenta prof. dr. Kameníčka (všemi hlasy mimo 3), aby kuratorium dále vyjednávalo se zemským výborem, není-li možno, aby knihovna zůstala v museu. Potom bez debatty a za obecného souhlasu schváleny byly účty za rok 1905 i rozpočet na rok 1907, a valná hromada skončena obvyklým způsobem po dvouhodinném rokování.

Schůze dne 8. října 1906.

Předsedal praesident prof. Ant. Rzehak.

Předseda podal nejprve zprávu o bohatém a velmi vzácném daru bronzův a zkamenělin, jež J. Ex. kníže-arcibiskup olomoucký Dr. F. S. Bauer věnoval zemskému museu. Kuratorium přijalo zprávu se zvláštním potěšením na vědomí a projevilo šlechetnému dárci nejvřelejší díky za vítané obohacení sbírek. S povděkem přijalo kuratorium další zprávu předsedovu o zajímavých pozůstatcích po mastodontovi z okolí brněnského, jež majitel pískového dolu p. Goldmann ochotně přenechal museu. Po návrhu kurátora prof. Dra. Jahna projeveny díky a uznání předsedovi i kustodovi Palliardimu, kteří se přičinili o získání jmenovaných bronzův a zkamenělin. Dále věnovali sbírkám pp. rada zemského soudu E. Frendl diplomy a adresy po zesnulém náměstkovi zem. hejtmana Dru. Ad. Prombrovi (jako odkaz zemřelé pí. A. Prombrové); konservátor Fr. Slaměník, ředitel měšť. školy v Přerově v. v., výtisk své publikace; stavební úřad knížete arcibiskupa v Kroměříži, Med. Dr. L. Hornov v Praze, obchodník s hud. nástroji J. Lídl, Fr. Nešpor, žák průmyslové školy, a zemský inženýr J. Weselý zkameněliny; školník J. Leidenfrost pistoli na kámen; okr. soud hranický větrovku; J. Haier, správce v Olomouci, a voj. zvěrolékař F. Hengl (prostřednictvím voj. vrch. zvěrolékaře Langenbachra) předhistorické památky: konservátor A. Hanisch, hosp. inspektor v Třebíči, nerosty; železniční zřízenec F. Plhal korály; žák průmysl. školy O. Brabetz kraslici; pí. H. a Jos. Erlachrovi pohledové dopisnice a mědirytinu; správy velkostatků něm.-kynického, martinického a teleckého zastřelené ssavce a ptáky. Dárcům, zvláště p. Med. Dr. Hornovi, projeveny díky. Po návrhu předsedově a na podnět kurátora prof. Dra. Jahna povolen potřebný úvěr na koupi dvou sbírek zkamenělin. Schválena dobrá zdání o koupi obrazů, přednesená kurátorem Drem. Fischlem, a přijata na vědomí zpráva kurátora prof. Soffého o poskytnutí zem. stipendií mor. spisovatelům. Po návrhu kurátora prof. Dra. Šujana uloženo kurátorům Dru. Dolanskému a Dru. Fischelovi, aby znovu jednali s obcí Brněnskou o důstojné

místo na hroby Jos. Dobrovského a Jos. Chytila. Za řádné členy byli přijati pp.: Med. Dr. Hanuš Czepek ve Zbejšově, Dr. Richard Flesch, c. k. sekretář fin. prokuratury v Brně, a Emil Kolář, ředitel měšť. škol v Židenicích.

Schůze dne 7. listopadu 1906.

Předsedal praesident prof. A. Rzehak.

Předseda oznámil, že prof. dr. Jahn pro chorobu složil kurátorství i předsednictví v Kommissi na přírodovědecké prozkoumání Moravy a že zatím na jeho místo byl povolán náhradník prof. Rypáček, dále že také se poděkoval z kurátorství rada zem. soudu dr. Hain. byv povolán do ministerstva, a že za něho byl povolán náhradník prof. dr. Leneček. Místopředseda prof. dr. Kameníček ukázal na veliké zásluhy, jež si prof. dr. Jahn zjednal o Společnost i o zem. museum, a navrhl, aby mu projeveny byly nejvřelejší díky za vydatnou činnost dosavadní a projevil zároveň přání, aby mu zdraví opět brzo dovolilo prací v kuratoriu činně se zúčastniti. Návrh přijat jednomyslně, rovněž i návrh předsedův, aby se radovi zem. soudu dru. Hainovi vyslovilo politování nad jeho resignací, jakož i nejvřelejší díky za věrnou a vydatnou práci v kuratoriu. Zprávu předsedovu o usneseních a návrzích z poslední schůze kommisse přírodozkumné, jakož i o volbě prof. dra. Dvorského na místo vystouplého jejího předsedy prof. dra. Jahna přijaty na vědomost, taktéž i zprávy kurát. dra. Fischla o místech vyhledaných na hroby Dobrovského a Chytilův, kurátora prof. dra. Vandasa o postupě jeho díla „Reliquiae Formánekianae“ a kurát. prof. Bayera o revisi a přerovnání sbírky ptactva. Sbírkám darovali za poslední doby: Jeho c. a k. Výsost nejj. pan velmistr řádu něm. rytířův arcivév. Eugen fotografie hradu Búzova; kurátor prof. Bayer předhistor. nálezy: vrchní inspektor cejchovní Brand (prostřednictvím ředitele místodržit. účtárny Suchanka) fotograf. tableau: K. Hanisch, vrch. oficiál sev. dráhy ve Vídni, římské nálezy z Carnunta; dr C. Heřman, okr. lékař v Bruntále, nerosty. Dárcům vysloveny vřelé díky kuratoria. Konservátory na příští tříletí jmenováni pp. Ant. Bauer, ředitel měšť. školy v Nov. Jičíně, Al. Czerny, ředitel měšť. školy v Mor. Třebové, J. Haupt, fotograf v Jihlavě. E. Hausotter, naďučitel v Kunvaldě, Med. dr. Cyr. Heřman, okresní lékař v Bruntále, K. Lick, kanc. představený ve Svitavech, Ant. Smrček, ř. prof. č. techniky v Brně, Ad. Sterz, ředitel ve Znojmě, P. J. Wiesbaur, prof. ve výslužbě v Lukovci, M. Vogler, naďučitel v Hlubočanech. Ant. Vrbka, naďučitel ve Znojmě. Za řádné členy Musejní společnosti byli přijati pp. Ad. Eisler, úředník, Jos. Gajdeczka, suppl. učitel na něm. reálce zemské, dr. G. Pirchan, prof. na něm. reálce státní. dr. O. Pollatschek, c. k. koncipista fin. prokuratury, Ed. Vávra, c. k. fin. koncipista, Frant. Viturka, prof. lycea „Vesnina“, vesměs v Brně.

Schůze dne 5. prosince 1906.

Předsedal praesident prof. Rzehak.

Předseda věnoval nejprve vroucí vzpomínku zesnulému konservátorovi prof. P. Wiesbaurovi, jenž sbírky musejní obohatil mnohými dary.

Do sbírek přijaty s projevem vroucích díků darem: od dopis. člena prof. Dra. Frant. Dvorského a konservátora Aug. Burghausra nerosty; od spisovatele Goldhanna prostřednictvím kurátora prof. Soffého 2 rukopisy; od konservátora A. Czerného v Mor. Třebové fotografie; od pí. Eug. šl. Januschkové, choti dvor. rady ve Vídni, cechovní pečetítko; od gymn. ředitele J. V. Tůmy 16 starých mincí stříbrných a měděných; od fin. koncipisty Dra. V. Fritsche starý obraz na skle. Po zprávách kurátorů prof. Dra. Vandasa a odborného učitele Schirmeisna usneslo se kuratorium doporučiti sněmu koupi herbáře a sbírky nerostné ze soukromého majetku. Se zájmem přijata delší zevrubná zpráva ředitele geolog.-palaeontolog. oddělení prof. Dra. Jahna o cestách vykonaných jím a kustodem Palliardim, jakož i o bohatém materiálu do sbírek získaném, i usneseno po návrhu místopředsedy prof. Dra. Kameníčka jednomyslně prof. Dra. Jahna za jeho záslužnou činnost jmenovati dopisujícím členem. Zpráva knihovní kommisse, jakož i návrhy kommisse stavební, přednesené předsedou, přijaty na vědomost a schváleny. Kuratorovi prof. Fr. J. Rypáčkovi projeveny jednomyslně díky kuratoria za záslužnou činnost tajemnickou ve filolog.-histor. odboru přednáškovém. Povolen úvěr na opatření nábytku do pracovny zoologické dle návrhu kuratora prof. Bayera. V téže schůzi zvolen konservátorem prof. Dr. Jan Zavřel v Hodoníně, a obnoveno konservátorství na další tříletí bank. úředníku B. Branczikovi, malíři Jos. Klírovi a řediteli výzkumné stanice botanické Janovi Vaňhovi.

Literatura.

Dějiny markrabství moravského. Stručné vydání. Napsal Rudolf Dvořák. V Brně 1906. Stran 509 + XXXVII.

Knihkupectví Píšovo vydalo zmíněné dílo r. 1906, jež je zkrácením díla vydaného ve Vlastivědě. O vydání větším (1380 stran) ve Vlastivědě bylo u nás psáno dosti a posuzováno všelijak. Vydání stručné je kniha rozhodně dobrá a Moravě potřebná. Všeobecně a ve školách zvláště pociťovali jsme potřebu díla, jež by soustavně a správně vypravovalo dějiny naší vlasti, jako Tomek napsal Dějepis království Českého. Tomkova kniha dočkala se již sedmého vydání, což je důkazem její potřeby. Dlouho voláno po knize takové také pro Moravu. Konečně napsal nám ji neunavitelný spisovatel historický prof. Rudolf Dvořák.

Vydání většímu bylo vytýkáno, že v něm nebylo dbáno dostatečně výsledků novějšího badaní dějezpytného a že zbytečně zabíhá za rámec dějin moravských. Obě vady jsou značně napraveny ve vydání stručnějším. Vysvitne to z rozboru.

Kniha I (x—1306). 1. Keltové. Rozsazení Arejců v Evropě je podáno stručně a správně jakož i vzdělanost keltická. Arejci, usazení v Evropě, jsou Evropané, nikoli Indoevropané (str. 1. ř. 6.). poněvadž Indové usadili se v Asii. Bojové nedali své zemi jméno Bojohemum (2. ř. 7.), nýbrž po nich ji tak nazvali Germáni. 2. Markomani a Kvádové. Stěhování germánské a kultura Germánů je vylíčena střízlivě a správně. 3. Příchod Slovanů. Samo. Příchod Slovanů je správně položen do V. století. Spisovatel dobře vyhnul se nedokazatelným domyslům archeologickým o dávnověkosti Slovanův u nás i nevraživým nápadům historiků novějších, že Slovany zavlekli k nám Avaři. Že by „hlavním zaměstnáním a zdrojem výživy byla odedávna orba, kteráž provozována byla horlivě a soustavně“ (8. ř. 13.—14.), je anachronismus. Slované za stěhování byli na přechodu od pastvectví k orbě. Svobodné rody slovanské zakládaly dědiny, nikoli vsi (10. ř. 5.). Ves vznikla mnohem později a znamená osadu poddanou, ve které ves (všechen) lid patřil vrchnosti. Náčelník kmenový slul kněz, nikoli vládyka (10. ř. 15. etc.). U nás slovo vládyka objevuje se teprve za XIII. století a znamená majitele vsi nebo bývalé svobodné dědiny, ve které skutečně vládl (dominium). 4. Mojmír I. Rostislav. Nitransko nebylo „údělem“

(13. ř. 8.) Pribinovým. U nás o údělech lze mluviti teprve po r. 1055. Za Rostislava o „městech“ (17. ř. 27.) na Moravě nelze mluviti. 5. Svatopluk. Mojmír II. Wiching byl vysvěcen za biskupa v Římě r. 880 za druhé cesty Methodějovy do Říma. 6. Morava pod panstvím maďarským, českým a polským. Mnoho tam zbytečného (panství Vratislavovo a Václavovo, str. 25. ř. 16.—38.) i něco nesprávného. Vracen byl spíše biskupem polským a žil před Šebířem, tedy kolem r. 1030. Praha r. 1003 nebyla „městem“ (27. ř. 25.), nýbrž hradem. 7. Břetislav I. Spytihněv II. Břetislav nevypudil Poláků z měst (29. ř. 1.), nýbrž z hradův. Rajhrad r. 1048 nebyl opatstvím, nýbrž filiálkou břevnovskou a dostal představeného (praepositus) z Břevnova. R. 1055 nebylo na Moravě 300 pánů (31. ř. 15.). 8. Vratislav II. Zmatky po smrti Vratislavově bylo zkrátiti. 9. Vladislav II. Praha r. 1142 nebyla městem (41. ř. 16.). Zdik byl přepaden ve dvoře Úsobrně (42. ř. 10.). Činnost Zdikovu (43. ř. 13.) bylo vypsati podrobněji, ale zmatky politické stručněji. 10. Spory Přemyslovců. Sněm moravský r. 1174 (47. ř. 10.) byl nemožný. Rovněž r. 1174 nebylo „pánů“ (47. ř. 14.) ani „rytířů“ (47. ř. 24.) moravských, nýbrž jen bojovníci. 11. Vnitřní stav Moravy do sklonku XII. st. Článek je nejzajímavější, ale je v něm mnoho nesprávností. Morava nebyla dělena na pět údělů (53. ř. 30.), ani na župy (53. ř. 35.), nýbrž jen na troje knížetství. Lhot (54. ř. 33.) na Moravě do XIII. stol. býti nemohlo. Přemyslovci moravští razili peníze vlastní (55. ř. 17.), poněvadž se dosud nalézají. Soudu zemského (iudicium generale) na str. 57. ř. 16. na Moravě do XIII. stol. nebylo, nýbrž jen soudy slubné (v dědinách) a knížecí (na hradech knížecích). Celkem právní instituce mladší (XIII.—XIV. stol.) přeneseny do XI.—XII. století. Za to vznik biskupství v Olomouci a církevní správa vůbec jsou pěkně naznačeny. O školách při klášterech na Moravě v té době (XI.—XII. stol.) tolik vypravovati (str. 60. ř. 8. etc.) prameny soudobé nedovolují. 12. Přemysl I. a Vladislav. Poměr Přemyslovců k Německu pojat a vylíčen dobře a střízlivě. Přemysl I. nestavěl poddané duchovních vrchností pod světské soudy (65. ř. 13.), nýbrž jen hájil dosavadní moci panovnické proti nárokům duchovenstva, jež v Německu a jinde již se vybavilo z moci světské a usilovalo o to také v říši České. 13. Václav I. Vypravování o Tatarech v Asii (68. ř. 12.—38.) je zbytečno. R. 1246 nevzniklo nepřátelství mezi říší českou a rakouskou (71. ř. 34.), poněvadž říše rakouské nebylo. 14. Přemysl II. Kulturní činnost Přemyslova i biskupa Brunona je dobře vylíčena. 15. Václav II. a III. R. 1278 Brno nebylo povýšeno za říšské město (82. ř. 1.), nýbrž dány mu jen některé výhody v říši (osvobození od mýta i cla), které však v Německu nikdy uznány nebyly. Zámek Svojanov (84. ř. 35.) byl hradem, neboť zámky na Moravě vznikaly teprve v XVI. století. Řadění Braniborců na Moravu nepatří. 16. Vnitřní stav Moravy ve XIII. stol. Článek velice pěkný a zajímavý, ale jsou v něm mnohé nesprávnosti. Žup (91. ř. 6.) na Moravě nebylo. Kasteláni (92. ř. 30.) na sklonku XIII. stol. nezanikají, nýbrž dostávají jméno purkrabí. Purkrabí zemští (93. ř. 5.) stali se po-

právci zemskými. Písař na str. 93. ř. 4. (scriba regis = notář) byl vždy úředníkem zeměpanským, jenž hájil na Moravě práv králových. Po roku 1253, kdy král byl i markrabětem, byl počítán mezi úředníky zemské (krajské), té doby ještě zeměpanské. Ve XIII. stol. nebylo ještě 22 „pánů“ na Moravě (94. ř. 1.). Právo brněnské r. 1278 od krále Rudolfa (96. ř. 20.) nebylo rozšířeno. Oslavanský klášter (98. ř. 18.) nebyl založen od králové Konstancie, nýbrž od znojemské kněžny Heilvidy. Emfyteuti (88. ř. 33.) a úročníci (98. ř. 35.) byli také poddáni vrchnostem, ale nikoli tou měrou, jako nevolníci. Úřady župní (99. ř. 33.) nezanikly, nýbrž krajské úřady (provinciální) byly proměněny na dva soudy zemské. Knihy zemské nebyly v Brně, ve Znojmě, v Olomouci, v Hradci, v Jihlavě a v Jemnici (100 ř. 12.), nýbrž jen v Olomouci (C. D. M. V. č. 158. k r. 1303: zápisy o soudě brněnském děly se „in tabulas publicas olomucensis cude, ad quam universe provincie Moravie se reclinant“) a od r. 1348 také v Brně. Klášter tišnovský (103. ř. 6.) byl založen od králové Konstancie a syna jejího Přemysla, nikoli vnuka Otakara.

Kniha II. (1306—1526). Články 17.—20. jsou vypravovány dobře a bez vady. Článek 21. Jošt a 22. Ruprecht bylo zkrátiti, zvláště spory mezi Lucemburky na str. 128.—140. 23. Hnutí husitské je vypsáno velmi pěkně a správně. Také články 24.—30. jsou bez vady. O Jednotě bratrské a o Ctiborovi Tovačovském (§ 29.) je vypravováno velmi pěkně.

Kniha III. (1526 1648). Čl. 31.—34. o Ferdinandovi I. bylo zkrátiti; pěkný je čl. 33. o vnitřním stavu Moravy. Vzorným je čl. 35. o době Maxmiliana II., zvláště o snahách Jednoty bratrské a strany katolické. Čl. 36., 37. a 38. o Rudolfovi II. bylo zkrátiti, rovněž čl. 43. a 44. o válce 30leté. Dobře vystiženy jsou čl. 39. o Matyášovi, 40. o povstání českém a 41. o Ferdinandovi II. Čl. 42. Potrestání vzpoury je vypsáno velmi dobře

Kniha IV. (1648—1792). Čl. 47. a 48. o válkách tureckých bylo zkrátiti, za to čl. 45.- 60. jsou vypravovány vhodně a správně, zvláště článek 45. o Moravě po míru vestfalském, a článek 49. o vnitřním stavu země za Leopolda I.; čl. 52. o obchodě, průmyslu a vzdělanosti je vzorný. Velmi pěkné jsou také čl. 54., 56. a 57. o opravách Marie Terezie i čl. 58. a 59. o době Josefa II. Také pěkně je vystižena i vypsána reakce za Leopolda II. v článku 60.

Kniha V. (1792 1848). Čl. 61. o Františkovi I. je velmi dobrý, zvláště pěkně je vylíčeno helvetské spiknutí na Moravě. Nejlépe je naznačen čl. 64. vnitřní stav Rakouska, zrovna neohroženě je vypsána reakce. Za to čl. 62. a 63. o válkách francouzských i čl. 65. o správě státní a čl. 66. o financích jsou zbytečně příliš obšírné. Část čl. 66. o poddaném lidu je psána pěkně a jadrně. Ve čl. 67. je pěkně vylíčen rozvoj průmyslu a obchodu na Moravě. Stať o našem probuzení na Moravě (str. 459. - 463. a 466.) je nejlepší. Autor zasluhuje chvály, že dobře a podrobně na-

značil také rozvoj umění výtvarného na str. 469. Ve čl. 68. o Ferdinandovi I. a ve čl. 69. o financích opakuje se mnoho ze článků předešlých (o správě státní na str. 423. a 472., o Kübeckovi na str. 472. a 484., o akcise na str. 445. a 493.). Karakteristika Ferdinandova je vystižena i vypsána mistrně a také význam Palackého pro národ náš (str. 488.). Ve čl. 70. je dobře karakterisováno školství a stav lidu poddaného, což obé do základů napravil r. 1848. Dílo je zakončeno dobrými rejstříky na 30 stranách.

Celkově Rudolf Dvořák napsal nám knihu dobrou, za kterou zasluhuje vděčnosti od celé Moravy. Tomkovi vyrovnal se ve věci hlavní, totiž naprostou objektivností „ne quid veri tacere aut falsi dicere audeat". Spisovatel je nejen nestranný, nýbrž přímo neohrožený, kde bylo říci pravdu ve věcech politických (na př. § 42., 60., 64., 68., 69.), náboženských (§ 23., 29., 35., 58. a 59.) a sociálních (§ 49., 66. a 70.). Také úsudek jeho je pronikavý a střízlivě správný (§ 2., 3., 12. atd.).

Dvořák dobře ukázal v V. části o době Františka I. a Ferdinanda V. (§ 61.—70., str. 381.—509.), že historii Moravy pojímá správně jakožto rozvoj vzdělanosti hmotné i duchové v obyvatelstvě moravském, ale bohužel nevykonal toho také v ostatních částech díla svého (I.—IV.). V částech I.—IV. vypravuje události politické často příliš obšírně na újmu rozvoje kulturního (románských, gotických a renaissančních staveb na Moravě pominul úplně). V části I. a II. zůstaly i některé nesprávnosti věcné. Události válečné vypisuje nad potřebu obšírně, takže v díle jeho pohřešujeme systematiky. Ve formě Dvořák Tomka nedostihl. Pohřešujeme v knize lapidárního slohu Tomkova, takže mnohé věci často se opakují (o školách na str. 430. a 455., o ústavech vědeckých na str. 331. a 457., o censuře na str. 424., 429. a 458. a j.). Také nadpisy jednotlivých článků mají býti stručnější a jadrnější.

Chyby tiskové zůstaly na str. 241. ř. 1. do Čáslavi (ě), 302. ř. 30. zardousen (š), 330. ř. 34. král saský August III. (polský). 334. ř. 24. cena pozemků vrchnostenských i stavovských (poddanských), 341. ř. 6. spolek anglicko-ruský (rakouský), 375. ř. 4. Leopold požíval vzdělání (nabyl), rozdíl mezi rytířskou akademií (377. ř. 38.) a stavovskou akademií (378. ř. 2.) zůstal nesrozumitelným (šlechtický konvikt a stavovská akademie), Modernu (386. ř. 28.) = Modenu; Francouzi 12. ledna obsadili Brno (401. ř. 39.) = opustili, Josef králem polským (402. ř. 35.) = neapolským, budil a vyvíjel se uvědomění (415. ř. 20.) = budilo, Kollár nepůsobil v Praze (462. ř. 34.).

Věnoval jsem knize Dvořákově velkou pozornost, poněvadž jí zasluhuje. Jsem přesvědčen, že kniha dočká se mnoha vydání, a doufám, že brzy vymizí z ní také formální chvat, jenž ubírá ceny dobrému obsahu. Obsahem je kniha velmi dobrá a zasluhuje, by pronikla do každé rodiny na Moravě. *Dr. Fr. Šujan.*

Ivančice, bývalé královské město na Moravě. Popis dějepisný, místopisný a statistický. Podává Aug. Kratochvíl, kaplan v Popovicích. Vydal Musejní spolek v Ivančicích r. 1906. Stran IV. a 432.

Úvodem je pěkná znělka čestného měšťana prof. Fr. J. Rypáčka „Ivančicům“ a vhodné Prohlášení jednatele musejního spolku ivančického Jana Kováře. Dílo je věnováno „obyvatelům bývalého král. města Ivančic a lepší jejich budoucnosti“

Kniha je rozdělena v devět částí: I. Poloha a rozloha (str. 1. —10.) je vypsána podrobně a dobře. Stará topografie sestavena pečlivě a znázorněna pěknými obrazy i názorným půdorysem. II. Jméno města a jeho výklad (11.—12.) podány střízlivě a správně po zakladateli Ivanovi. III. Dějiny (13.—123.) jsou vypsány pragmaticky od nejstarší doby (praehistorie od V. Čapka) do nynějška. Zvláštní chvály p. Kratochvíl zasluhuje, že úplně poznal prameny a literaturu o předmětě svém (str. 739.—283.) a svědomitě i vhodně jich užil. Zvláště dojemně vypsal úpadek Ivančic po bitvě bělohorské. Důležité události jsou doloženy vhodnými dokumenty a četnými obrazy, čím objasňují se také obecné dějiny moravské, poněvadž páni z Lipého a z Lichtenšteina byli v zemi nejmocnější. Jan (Lucemburský) na str. 24. ř. 8. nebyl synem Jindřicha Korutanského, nýbrž synem císaře Jindřicha VII. (Lucemburského). IV. Šlechtická jména v památních knihách ivančických (124.—138.) seznamují čtenáře s velikou částí šlechty moravské z let 1585—1645. V. Náboženské poměry (139.—235.) jsou vypsány podrobně a správně při všech vyznáních v Ivančicích. Oltář Všech svatých r. 1481 (str. 149. ř. 14. a 150. ř. 39.) dala postaviti pekařka Muchová, nikoli Muchapeková (str. 178. ř. 25. a 179. ř. 4.). Patronát (str. 179. ř. 8.) patříval markrabatům a králům, až r. 1485 právoplatně přešel na vrchnost krumlovskou. Král Jiří postoupil Ivančic zeti Jindřichovi z Lipého asi r. 1461. Tím přešel naň také patronát. Poněvadž však Jiří brzy byl dán do klatby (1466), sok jeho král Matyáš daroval snad patronát někomu jinému, takže r. 1481 mohl poháněti Pertolta z Lipého z desátku v Ivančicích kněz Jakub z Jemnice, kanovník brněnský (Půh. knihy V. 330.). Roku 1485 král Vladislav dal patronát Vilémovi z Pernštejna, poručníkovi sirotků Pertoltových († 1483) za l. 1483—1496. Volákovy výpisky z r. 1557 (176. ř. 8.) a z r. 1556 (177. ř. 16.) snad týkají se let 1455 a 1456 (str. 236. ř. 7. a ř. 23.!). VI. Školství (236.—273.) katolické, luteranské a bratrské je vylíčeno pěkně od nejstarší doby až do nynějška. Tato část je z celé knihy nejdokonalejší. VII. Vnitřní městské poměry (274.—328.) V té části jsou naznačeny různé věci, které vývojem mnohdy k sobě nepatří a lépe by se hodily za část VIII. Je popsán znak městský z r. 1382, obecní záležitosti (správa obce), soud městský, obecní jmění, obecní ústavy a nadace, bývalé poddanské poměry, volba do sněmu a do říšské rady, zdravotnictví, rodáci, čestní měšťané a spolky. Znamenitější rodáci měli býti uvedeny postupem časovým. VIII. Živnosti (329.—359.) jsou vylíčeny podrobně a dobře od nejstarší doby do nynějška se všemi bývalými cechy. IX. Soupis úřadů, škol a veřejných ústavů (360.—364.) naznačuje statistiku nynější.

Ivančice, židovská obec (ghetto) na str. 365.—371. tvoří patrně X. část knihy. Dodatky o osobách a přílohy (372.—378.)

nejsou četné, což je dobré. Prameny (379.—383.) jsou uvedeny svědomitě. Obrazy (484.—385.) a Ukazatel (386.—422.) usňadňují velice hledání v knize. Opravy (423.—424.) jsou dosti četné. Doslov spisovatelův (425.—426.) je velice vhodný. Obsah (427.—432) měl býti stručnější a přehlednější.

Pan Kratochvíl r. 1904 vydal ve Vlastivědě dobrou knihu „Ivančický okres", za kterou vzdali jsme mu zaslouženou chválu a uznání v tomto Časopise (V. str. 126.—128.). Ivančický okres byl dobrou přípravou k dějinám Ivančic. Ještě větší chvály a uznání zasluhuje p. Kratochvíl za „Ivančice", poněvadž zjednal si podrobné vědomosti o předmětě svém a podal je čtenářstvu bezvadně, bá vzorně. Je-li Slavíkův „Brněnský okres" vzorem pro popisy okresův ostatních, pan Kratochvil podal „Ivančicemi" vzor, jak psáti monografie o jednotlivých městech na Moravě. Obzvláštní chvály zasluhuje za naprostou nestrannost, kterou osvědčil při vypravování věcí náboženských a školských, jež XVI. a XVII. století na celé Moravě nikde nebyly tak pestré a spletité jako v Ivančicích. Zásluhy páně Kratochvílovy jsou tím větší, že on jsa knězem na venkovské osadě s neobyčejnou vytrvalostí a obětavostí stále sleduje všeliký pokrok v bádaní dějepisném a pracuje o dějinách vlasteneckých jen z čisté lásky. Toto nadšení pro dějiny domácí dodělává se správné methody, a pan Kratochvíl jistě obohatí dějepis moravský ještě mnohým dílem zdařilým.

Dr. Fr. Šujan.

Rok na Hané. Napsal Jan Vyhlídal. Nákladem R. Prombergra v Olomouci 1906. Cena: 1·80 K; 93 strany velké osmerky.

Milý náš spolupracovník, dp. Jan Vyhlídal, není nováčkem v práci národopisné; vydaltě již „Slezsko u svatbu", „Kresby ze Slezska", „Naše Slezsko" (I. a II. díl), spis „Čechové v Prus. Slezsku", „Pod jařmem" (črty ze Slezska), „Příhody z Vysoudilova" a obrazy „Z hanáckých dědin a měst" (I. a II. díl).

Novou knihou, vydanou r. 1906 a věnovanou vsdp. p. Ignáci Wurmovi, líčí autor (většinou dialektem hanáckým) jednotlivé a zvláštní dni roční a zvyky a pověry hanácké. Po krátkém úvodě o rozloze Hanákův a o zvláštních názvech jejich (Blaťáci, Zábečváci, Zámoravčíci, Podhoráci, Baňáci, Fabini, Čuháci) a po rozdělení dvanácti podřečí hanáckých přistupuje autor k vlastní práci a podává zvyky, obyčeje, pověry a j., jak se jevily aneb dosud trvají na Hané za roku církevního, a podává, jak dí, „hodně mnoho nově nasbírané látky".

Rozdělil si látku na tři období, vánoční, velikonoční a svatodušní. Církevní doba vánoční počíná se adventem, a tu podány jsou hanácké zkazky, týkající se dne sv. Barbory, Boží Matky (Morany, 5. pros.), sv. Mikuláše, sv. Lucie („Žber"), Štědrého dne, Božího Narození, sv. Štěpána, Nového roku (přidána vánoční hra pastýřská ze sbírky Feifalikovy), sv. Tří Králů, Masopustu, sv. Blažeje (3. února), sv. Doroty, sv. Matěje a sv. Řehoře. Z doby velikonoční vzpomíná se „ostatkův", a hlavně zevrubně „ostatkového práva" na Kroměřížsku, na Tovačovsku, na Vyš-

kovsku, na Prostějovsku i na Přerovsku, pak honění „hřebenáře“, Škaredé středy, postu, Smrtné neděle (chůze se smrtí na Kroměřížsku, na Přerovsku, na Tovačovsku, z Lazec na Uničovsku); potom připomenuty chůze s „lítem“ (na Kroměřížsku), s „májem“ (na Prostějovsku), s „jedličkó“ (na Tršicku) a se „stromkem“ (na Tovačovsku), pak neděle Květná, Zelený čtvrtek, Veliký pátek, Bílá sobota a Hod Boží a zvláště s nimi spojená pěkná slavnost „Ježíškových matiček“ v Bělkovicích na Olomoucku a „Pámbičkových matiček“ z Duban na Prostějovsku; přidáno také „vynášení Pámbička“ v Hnojicích u Šternberka. Dále děje se zmínka o mrskutu (šlahačka) v pondělí po Hodě Božím a o dětských hrách s velikonočními vajíčky na Kojetsku, následují večer sv. Filipa a Jakuba a den sv. Floriána, u Hanáků zvláště oblíbeného světce vedle sv. rolníka Isidora. Z doby svatodušní zvláště nás poutá „honění krále“ a „chození s králkou“. Pak promluveno krátce o slavnosti Božího Těla, o dnech sv. Jana Křtitele, sv. Petra a Pavla, sv. Anny, sv. andělů strážných, o slavnosti Narození a Jména P. Marie: více jest psáno o „hodech“ a o svátku sv. Martina (11. list.). V „Dodatku“ pěkně vylíčeny „přístka“ (přástka) (přidána jest Hlavinkou zdramatisovaná „Přístka na Tovačovsku“ o 12 výstupech), pak „drhnutí peří“, „žně“ a „dožatá“.

K pojednání přidáno jest 8 obrazův, a to topení smrti v Tovačově r. 1902, dvoje „Ježíškovy matičky“ bělkovské, hospodář z přístky na Tovačovsku, tovačovský Hanák ve starém kožichu, přístka na Tovačovsku, stařenka Škobrtalka z Tovačova nastrojená do kostela a žnečky z Tovačovska.

Práce jest oživena četnými písněmi národními (i s notami) a, jak jsme řekli zpředu, podána po většině mluvou lidovou, jak plynula z úst samých Hanákův a Hanaček. Sebranou látkou a zabarvením prostonárodním jest Vyhlídalův „Rok na Hané“ pěkným a dobrým příspěvkem národopisným, jako dřívější práce autorovy, líčící naše Slezsko.

Připomínáme některých nedopatření jazykových a chyb tiskových: na př. přimknuly se (správně přimkly), odchýlný (odchylný), skazka (zkazka), vystavené obydlí (vystavěné), zavěsovaly (zavěšovaly), hřiva (hříva). vlaštovička (vlaštovička), rozhosťuje (rozhošťuje), hospodyň (hospodyně), zapichl (zapíchl), souvisejí (souvisí), z Larců (z Lazec) a j. Vyskytují se také germanismy, jako provésti (lépe: vykonati, udělati). udržeti se (lépe: zachovati se), nescházeti (lépe: nechyběti), stojí za to (lépe: zač je to) a j.

Přejeme mnoho zdaru pilnému p. autorovi za dalších prací národopisných, ať sběratelských, ať popisných. *Fr. J. Rypáček.*

J. Peisker. Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung. Mit 4 Blatt Abbildungen. Stuttgart 1905, str. XII + 243.

Jsem přesvědčen, že kdo vědecky studuje historii a zná způsob práce Peiskrovy, nepopře mu rozhodného talentu badatelského, ani ne-

souhlasí-li s výsledky jeho badání, nepopře mu snahy po přísné vědecké methodě ani logické její formulaci. Pokrok moderního studia historického přirozeně nehledá tolik nových pramenů věcných a písemných, neboť v tom starší badání vykonalo větší díl práce, jako se snaží o nový výklad dosavadního materiálu. Starší školy kladly hlavní těžisko na osvětlení činnosti vedoucích osob v politickém a kulturním ústředí a na pragmatické opření svých závěrů dějinných. Tato biografická methoda zdála se zcela přirozenou, a její umění záleželo v účelném seskupení historických dat kol těchto činitelův jako prostředí jejich činnosti. Tu přihlíží se spíše k stránce ideové nežli materiální v dějinách, a z pravidla napřed vytčeno je přesně hledisko, a pak s něho líčeny jsou dějiny. Odtud přirozeně setkáváme se s fiktivní idealisací poměrů dle povahy a náklonnosti spisovatelovy. Aktivnost jednotlivcova činí celek passivním, a tak zejména nejdůležitější stránka dějin — sociální — nedochází výkladu ani ocenění. Této dostává se první podpory teprve naukou o přirozených právech člověka a vývojem myšlenek o suverenitě lidu, ale teprve XIX. století na sklonku svém vypracovává novou methodu historickou, které kromě přesného výkladu pramenů slovně běží o výklad materiální na základě analogie skutečnosti a na využitkování vymožeností sociologických v nejširším smysle slovním. Proto předmětem vědeckého badání stávají se jednotliví kmenové a národové jako massa. Dochází se k tomu, že chceme-li vyložiti staré prameny správně, musíme dokonale seznámiti se s dosavadním stavem nejširších mass, jejich bytu a života, jejich psychologie a ideologie, abychom v starých pramenech vykládali nejen slova a fakta, nýbrž vlastní jádro právní a ekonomické postavení jedněch proti druhým. Právě to, co dříve nebudilo pozornosti, stává se dnes podstatným předmětem studia, a srovnávací methodou dochází se pak k výsledkům podstatně jiným nežli dříve. A poněvadž každá novota budívá odpor, není divno, že ani novotáři netěší se obecné oblibě a že pohlíží se na výsledky jejich práce skepticky, ba nejednou i s předsudkem a přezíráním.

Ani Peiskrovi nevedlo se dosud lépe. A jakkoli ani jeho práce nemohou býti nesporny — sama povaha předmětu to nese v sobě —, jakkoli lze nalézti i jiná hlediska, nežli jsou jeho, tolik mu smíme tuším přiřknouti, že poctivě, duchaplně a s vervou snaží se o nové cesty, že je borcem za nové myšlenky, že úplně se vyzouvá ze všeho dogmatismu a snaží se takřka empirickou cestou dojíti nových a správných výsledkův. A v tom je zásluha: obrátiti všecky dary duševní k vědecké práci a poctivě říci svou pravdu v hypothese, která jest nejbližší pravdě objektivní. A poněvadž se Peisker zabývá sociálním bytem nejstarších Slovanův a tudíž dobou nejtemnější, uzná každý, s jakými nesnázemi zápasí, kolik důmyslu a kolik let studia spotřebuje na objasnění drobtových zpráv dávnověkých autorů, aby se dodělal vlastního jádra věci. I při sebe menší pochybnosti obrací se o radu k nejznamenitějším odborníkům, zachovává s nimi korrespondenci až do zaplašení nejistoty, ale i pak sám přemítá znovu a znovu, než napíše konečný úsudek. Přes 30 roků již pracuje o sociálních dějinách a nevystupuje dokonce jako novotný spisovatel.

Právě vydaný spis má dalekosáhlý význam pro dějiny Slovanstva, neboť úplně zvrací dosavadní mínění o povaze a politickém postavení jejich za nejstarší doby. A podivuhodně osvětluje fakt, proč tak náhle objevují se Slované všude od Labe k Dunaji až po Černé moře, jakmile zmizí tam kmenové kočovní nebo germanští. Přihlédněme nejprve k obsahu díla.

Při úzké ethnické příbuznosti jsou Slované často v područí Germanů, ale opak toho nebývá alespoň trvaleji. Slované jsou proto státotvorně slabí, protože byly podlamovány jejich síly politicky. Nejstarší sídla slovanská kol středního Dněpra velmi jsou příhodna rolnictví a chovu dobytka — odtud vysoudili starší historikové, že měli starší Slované blahobyt. Ale to je klamno, neboť Slovanům chybějí slova pro všední pojmy: *skotъ, nuta, mlěko, plug* jsou stněm., *tvarogъ* je turkotatar. To ovšem neznamená, že těch věcí neznali dříve, nýbrž že neuchovali pro ně svých jmen. A pro výklad toho důležito jest, co píše Konstantin Porfyrogeneta (952) o slovanských sousedech Pečeněhů: „(Rusové) kupují od nich (Peč.) skot, koně a brav a takto žijí lehčeji a bohatěji, neboť u nich žádné z těchto zvířat nepřichází". Tuto zprávu objasňuje *P.* jako výklad ku jménům výše připomenutým, že staří Slované čas od času žili bez dobytka. Proč? Bylo jim v tom bráněno jinými národy, kteří dobytkařili sami a na témž území jiným dobytek brali a netrpěli jim jej chovati. Byli to jízdní kočovníci v jižním Rusku, od nichž Slované nesmírně byli tištěni. „A nelze nám porozuměti tak překvapujícím sociálním a hospodářským poměrům starých Slovanů, pokavade nebude jejich poměr k panujícím kočovníkům co nejpřesněji vymezen."

Takové sociální a hospodářské poměry zachovaly se ve střední Asii až po dobu gen. Skobeleva, který jim učinil konec. Teprve nyní stala se ta místa přístupnými vědě, a tu nalezen klíč k novému prozkoumání slovanských starožitností. Vidíme tu poměr rolnického Tadžika proti pastýřskému kočovníkovi tureckého původu: první je v otroctví druhého. Vedle jiných spisovatelů zejména Vámbéry*) poskytuje velmi cenný materiál z těchto krajů v nedávném stavu na posouzení někdejšího poměru mezi Slovany a uralskočudskými kočovníky, jejich sousedy a pány. Na pokraji stepí a pouští od pradávna až podnes nalézáme jízdné kočovníky, kteří ustavičně přepadávají loupežně své sousedy a jsou jim strašnou metlou. Tito kočovníci jsou převahou mlékojedi, kdežto rolničtí kmenové živí se polními plodinami a všelikou zvěřinou.

Ve střední Asii (Turkestaně) jsou takové klimatické poměry, že musel tu vzniknouti kočovně jízdní živel, neboť letní sucho žene lidi i stáda na sever, zima pak nutí je na jih: nelze tu založiti ani rolí, ba ani užívati vozu. Kočovník má pouze koně, ovce a velbloudy, kteří vydrží toto ustavičné stakilometrové putování, skotu nemá; tenť se nehodí k pochodům. Pokud a že jest styk mezi stepí a kočovným ovčářstvím, prokazuje jasně Middendorff**) a ukazuje rovněž, pokud kočovní

*) Reise in Mittelasien. Lipsko 1873, 2. vyd.

**) Einblicke in das Ferghana-Thal, Zprávy cís. Akad. věd v Petrohradě 1881, VII. d. 29.

Kirgisové pěstují na horách obilí ovšem pomocí otrokův a dělníkův. Naopak Vámbéry*) obral si za úkol v přestrojení za žebravého derviše prostudovati stepi a pouště turkotatarské po stavu jazykovém, hospodářském, sociálním, ethnickém a j. Jest známo, že se mění klimatické poměry v této Asii a postupuje vysychání: dříve rolné kraje změnily se na stepi a pouště, a tu rolník musel ustoupiti kočovníkovi uralskočudskému, který sem přišel od severu. I běží o to, pokud v nejstarší době byli tu již mongolští a pokud snad arijští kmenové.

Jakého původu jsou Herodotovi Skythové? Jedna část učenců dokazuje, že jsou původu medskoperského. Památky z hrobů skythských králův u Samary a na Krymě, mají figury osob skythských. Ale ani tyto podoby osob nepostačují k důkazu, protože vždy bylo křížení mezi nomady a usedlými (Herod. IV., 1.—3.), ba odchodem bojovného mužstva na celá desítiletí dán byl vznik amazonkám, t. j. ženám vedoucím za nepřítomnosti mužů vládu a ochranu stád. Ani české amazonky nemusí býti vymyšleny. Stávalo se také, že po odchodě mužů vtrhli jiní kočovníci do jejich území a pobili tu ženy, takže navrátilé mužstvo muselo uloupiti jiné sousedům rolnickým, z čehož nastalo míšení krve. I vrací se *P.* k podrobnému probrání oněch figur podle dobrozdání anatomů, prof. Holla a Zuckerkandla, a dochází k závěru, že to nejsou podoby arijské, nýbrž cizí.

Již Hippokrates měl před sebou míšence a neuvedl při nich šikmých očí ani vysedlých kostí lícních, jak to *P.* předvádí i na fotografiích z nynější doby. Jinak by si toho Hippokrates jako lékař byl všiml. Za to však uvádí u Skythů žlutou pleť, bezvousost, přitloustlost a úplnou rozličnost od jiných národův. Nemohou tudíž býti tito Skythové Arijci; ale ani proto, že nikdy a nikde Ariové nejsou jízdně kočovní. A není možno za důkaz uváděti Parthy, protože jejich řeč byla směs medskoskythská: nomad snadno ztrácí řeč, usedne-li mezi jiným lidem, jak o tom svědčí i řečtí Skythové u Herodota, slovanští Chazaři a Pečenězi, poslovanění Bulhaři a rozličnou řeč přijavší Valaši. To správně vyložil již Šafařík. Odtud ona pestrá směsice ethnografická v někdejší ruské Skythii.

Šťastně vyvrací *P.* domněnku Vámbéryho, že „královští Skythové" jsou původu arijského: právě naopak vůdčí kmen je kočovný a má ve vojsku arijské zástupy. Nanejvýše mohli by býti „míšenci". Také důmyslný je výklad pro jízdné nomady a vozné ženy jejich, které uloupeny byvše národu usedlému neuměly koňmo jezditi: vozy tu zastupují stany ovšem na kolech. Rozdíl původu vidíme i v koupeli: Skythové koupají se v páře z konopí, ženy maží se kaší z rozmělněného dřeva cypřišového, cedrového a kadidlového, kterou sloupou druhého dne. Skythské slovo *κάνναβις* (Herod.) je cizí — srov. perské kanab, armen. kanap (konopí). Koupel žen ukazuje snad, že pocházejí z Medopersie neb Armenie. Kromě toho rozeznává se mezi Skythy vrstva galaktofagů (nomadi — mlékojedi) a vegetariánů (rolničtí). Vůbec svědčí staré i nové

*) Das Türkenvolk. Lipsko 1885.

historické zprávy, že všude, kde opanují kočovníci, přinutí porobence k živobytí vegetariánskému, což platí také o Slovanech.

I činí *P.* tento překvapující závěr: „Nevýhodnější zeměpisné polohy, s ohledem na strašlivé sousedství, nemohli by Slované nalézti na celém povrchu zemském; jsouce usedlí v nejbližší blízkosti uraloskaltajských loupežných hord museli se státi jedním z nejtýranějších národů, které světové dějiny znají; kdežto většina ostatních západních Ariů mohla pracovati i na svém duchovním vývoji a pokračovati v civilisaci, úpěl Slovan ještě po nepočetná století, snížen byv pod Avary na tažné hovado, v nejnehodnější porobě, na níž dokonce jeho jméno uvázlo — Slovan = Sklave".

Tak vidíme hned na úsvitě dějin naprostý rozdíl mezi Germanem a Slovanem, ačkoli jsou blízcí příbuzní. Toho nevysvětlí ani ethnografie (útvar lebky) ani přirozený rozdíl obou, nýbrž výklad může dáti pouze ústředí, v němž žili, a okolnosti, za nichž se vyvíjeli: v uralskoaltajské mučírně stal se Slovan takovým, jak jej zná historie. Pramenem výkladu toho jsou přejatá slova (Lehnwörter) germanská v staroslovanštině. Šafařík počal a řada učenců pokračuje v jejich výkladě. I *P.* na nich zakládá svou hypothesu a užil na srovnání slov z 65 jazyků a jejich nářečí, aby ji podepřel vědecky. Taková slova sestavil si *P.* v skupiny: příroda (16), člověk — lid (6), oděv (2), nářadí (12), bydliště (6). zbraň — válka (9), dobytkářství — domácí zvířata — potrava jejich (7), kopaničářství a zahradnictví (5), rolnictví — rostlinná potrava (4), obchod — předměty — peníze (11), stát — veřejná moc — národ (7), náboženství (3), exotika (7), abstrakta a ostatek (27). Již tu lze viděti sociálního historika, jenž se snaží vystihnouti právě ony stránky, v nichž nejdůležitější pojmy vyjádřeny jsou slovem poskytujícím nejmožnějšího vysvětlení hypothesy. A důkladně a s úradou nejznamenitějších linguistů je probrav a osvětliv, dochází k důležitému závěru: 1. gotský vliv na Slovany byl až dosud přeceňován, neboť z 15 slov je 10 pochybných; 2. sociologicky nejdůležitější převzetiny jsou ze západogermanského: plugъ, mlěko, nuta, skot (snad), což dokazuje hláskový sklad těchto slov.

Z toho lze souditi, že západní Germani byli sousedy Slovanů dávno před příchodem Gotův a Skandinávcův. Tomu může nasvědčovati i pojmenování němici, uvádí-li se ve spojení s jménem Nemetů*), kmene západogermanského. ač ovšem ê mluví přímo pro *němъ*; ale i bez něho svědčí ostatní převzetiny o dolnoněm. původním vlivu. Tudíž vliv Germanů na Slovany je mnohem starší, nežli se přijímá.

Ale kromě tohoto germanského vlivu byli staří Slované vydáni i vlivu turkotatarskému, jak již výše učiněna o tom zmínka při Skythech.

---

*) Na němž *P.* netrvá.

Původně chovali Slované dobytek jako Germani, jak svědčí o tom jména pro dobytek a pastvu domácího původu*) a obzvláště slova: *župa*, *župan* — *pán*. Župa znamená regio pastoria, župan — compastor, t. j. spolupán pastvy, což se výborně hodí pro kočovníky, kteří sobě vyhradili pastvy, ostatek ponechavše Slovanům na orbu: proto byli od Slovanů pojmenováni župany (u Glomačův a v Dol. Štyrsku). Germani naopak ponechávali porobeným dosavadní jejich hospodářství, pouze jim museli postoupiti určitou část půdy na živobytí. Ba není pravdě nepodobno, že Tacitovi Germani měli slovanské otroky a že měli dvojaké hospodářství: *a*) cizokrevního rolnictva, *b*) germanského panstva. Z toho vidíme rozdíl otroctví kočovnického a germanského, a můžeme také odhadovati jeho jakost. Zajisté dávali Slované přednost Germanům před krvežíznivými kočovníky (Něstor: Varjagové). U Germana byl porobenec jako domácí zvíře, u kočovníka jako štvaná zvěř. Vidíme to u Hunnů, Avarův i Maďarův. Něstor, Fredegar a Ibn Rosteh podávají o tom jasné zprávy.

Toto ustavičné porobení způsobilo u Slovanů úplné seslabení státotvorné síly politické. Dovedli se sice čas od času vymaniti ze jha poroby, ale pak nastávala u nich anarchie, takže jim nezbývalo nežli povolati cizince k vládě. O tom svědčí i přejaté slovo *vitęzь* = vikingr, které značí: bojovníka, jízdného družinníka cizího původu, jemuž se Slovan poddal dobrovolně, jako župan byl název pro pána-kočovníka. Slovan měl pak viděti na výběr mezi kočovníkem, Germanem nebo anarchií. Naproti této slabé vrstvě panující — viťazi — stála silná vrstva selská — *smerdi*. Toto jméno dáno Slovanům daleko před germanským panstvím a nedá se vyložiti ani z germanského ani turkotatarského jazyka. A tak kočovník dav Slovanům jméno „smerdi“ (poslovaniv se), přijal pro sebe název „župan“. U Glomačův jest ještě mezi oběma vrstva „vićazi“.

Na opření své hypothesy o porobenosti nejstarších Slovanů má *P.* za nejdůležitější slova: *mlěko* a *tvarogъ*. Slované uchovali pro mléko pouze stsl. *mlězъ* (naše „mlezivo“ = zdojky, mléko po otelení); — stsl. *tvarogъ* jest původu turkotatarského - turak, tur. turok atd.; stsl. *mlěko* jest vzato ze západogerm.

Původně značí slovo mlězь všecko mléko a teprve později za panství kočovníků, kdy Slované nepožívali mléka, jsouce bez dobytka, a znali jen mléko kojné, obmezil se význam slova mlězь pouze na toto. Naopak seznámili se s mlékem kysaným (ssedlým) v měších, jež nazývali kočovníci turok, z něhož vzniklo slovanské *tvarogъ*. Potom nastoupilo panství germanské a s ním docela jiné hospodářství mléčné, t. j. jedlo se i mléko sladké, pro něž přijali Slované — neznajíce svého slova — germ. (dolnoněm.) melka.

Tato trojice *mlězъ*, *tvarogъ*, *mlěko* jest ukazatelem pro nejtemnější starobylost Slovanův. *P.* dokazuje shodnost zpráv Prokopiovy a Pseudo-Caesariovy o Slovanech s výklady Vámbéryho o ko-

*) *P.* je uvádí na str. 101.

čovném životě v střední Asii, t. o turkotatarské nevázané svobodě třídy županské. U Maurikia kryje se neobyčejně zpráva o „Slovanech“ s tím, co vypravuje Vámbéry o Turkmenech. Lev Isaurický mluví o kočovných Slovanech u Černého moře a chválí jejich pohostinnost, což týká se poslovaněných Avarů (županů), neboť v bídě úpící Slovan neměl býti z čeho pohostinný. Konstantinovy γέροντες vykládá *P.* za turkotatarské aksakale — bělovousi. Zvláště mnoho píle věnuje Ibrâhîmovi Ibn Jakûbovi, který v X. stol. byl v Praze a mluví o tmavé pleti Čechů (srovn. Fredegara), o amazonkách, u Volyňanů o správě starších (županů), kteří jsou velice statečni a o porobených (slov.), kteří jsou velice pracoviti, o poslovanění různých kmenů, o setí ozimi a jaře. Také Dětmar líčí s velkou část turkotatarské poměry se jménem Slovanův. Všickni tito spisovatelé jmenujíce Slovany líčí u nich sociální a politické poměry, s jakými se shledáváme u turkotatarských kočovníků, takže lze velmi těžko konstatovati, kde přestávají Turkotataři a nastupují Slované. Jsou zde všude již smíšenci obou.

Pak přechází *P.* ku speciálnímu rozboru poměrův u Glomačů v Míšni, u nichž zachovalo se dvojvrství (Zweischichtung) až do pozdního středověku, jako u části Slovanů v jižním Štyrsku. U Glomačů shledáváme se s těmito národními skupinami: 1. *supani*, 2. *vithasii*, 3. *smurdi*, 4. *censuales*, 5. *proprii*. Z těchto pouze první tři jsou původní a slovanské, které se opakují ve velmi četných listinách, kdežto 4. a 5. nikde se neuvádějí jako slovanské. Z prvních smurdi zbaveni byli všech práv osobních a materiálních, ba i práva rodinného; také dávky jejich byly větší nežli třídy 4. a 5. Tyto třídy jsou sestavovány dle kompetence, nikoli dle hodnosti: první tři třídy patřily pod jeden soud (slovanský — jus sclauonicum), druhé dvě pod druhý soud (německý — jus germanicum).

Chceme-li dobře porozuměti těmto poměrům, musíme se vystříci všech analogií s Čechy, Polskem a Slezskem, protože víme o starých názvech v těchto zemích ještě mnohem méně nežli o Polabsku, a tudíž mohou vésti na zmatení, nikoli na objasnění. Za to můžeme smurdi srovnati s rus. *smerdy*. Odmyslíme-li si vítěze jako vojáky z řemesla, zbývají nám pouze dvě vrstvy slovanské: „župani“ a „smurdi“, což odpovídá staroslovanským poměrům za vlády turkotatarských kočovníků nebo germanských pastýřův. Tudíž z toho sluší činiti tento závěr: v předhistorické době selské Slovanstvo je porobeno kočovníky nebo pastýři; usadí-li se tito mezi ním, vzniknou *župy*, t. j. pastevní okrsky (weidereviere), a župan jest pak příslušníkem panující třídy. Za doby kočovníků stojí skupina proti skupině, t. j. pánům jako celku jsou poddáni parobové zase jako celek; za doby panství germanského má každý parob svého pána.

V dolním Štyrsku jsou podobné poměry za staré doby. Podle „Rationaria Stirie“ (1265—1267) patří Debro (u Celje) ku knížecímu zboží. Tu shledáváme, že i v nejmenších místech jsou všude župani,

z nichž 4 jsou „schephones“ v hodnosti úřední; župani i sedláci platí úrok (census), pouze oni 4 neplatí ničeho. Tito župani nejsou však ani rychtáři ani spravními úředníky, rovněž mají v celku příliš mnoho půdy v držení, ba nacházíme je v místech i po dvou, v jiných jsou jen župani bez sedláků, takže tu není ani představeného třeba, nebo jsou místa, kde vůbec není županův.

Že nebylo v místech připomenutých v „Rationariu“ stálého rolnictví, vidíme z toho, že pouze některá mají pluh nebo dobrý pluh (integrum aratrum). Bylo zde všude obvyklé žárové kopaničárství (Hackbau). To však potřebuje určitého okrsku, v němž se provozuje postupně; není-li dostatek příhodné půdy, musí se sedláci vystěhovati jinam. Takové hospodářství bylo obvyklé také u starých Germanů (Caesar), a proto co rok střídali půdu. Tak bylo i v jižním Štyrsku, kde župani jsouce pány půdy rovněž co rok sedlákům půdu na vzdělání přikazovali jako její vlastníci a část těchto práv vlastnických podrželi, i když byli uvedeni v područí Germanův. Mimo to byly tu již před XIV. stol. vsi, kde vůbec nebylo županův a kde nebylo ani kopaničářství, nýbrž plužné polařství. Tu pak zachovalo slovo „župa“ význam pastevního okrsku (regio pastoria) jako v stslov. a stind., a „župan“ měl skutečně mnohem více dobytka nežli sedlák. Dle toho jsou i vsi ve Štyrsku, které neodvádějí dávek obilních (Cvom). Časem však buď živelními pohromami nebo vymrskáním půdy zbavena jest tato plodnosti, a tu nejen župan, nybrž i sedlák museli přejíti na pěstování ovcí a vepřového dobytka, aby se uživili, čímž nastávala sblížení a vyrovnání rozdílu mezi županem a sedlákem.

Opanováním země od Němců obmezeno bylo panství županův. Jak bylo obyvatelstvo slovanské rozsazeno za těch dob, o tom soudíme ze zprávy Fredegarovy: kočovník bydlí v zimě v nížinách, na jaře vystupuje se svými stády na hory, kde ovšem nedopouští zorávati lada. I v Čechách vidíme trvale osazené pouze nížiny, vysočiny jsou neobydleny a teprve za pozdějších dob jsou kolonisovány. Zde také shledáváme se s kruhovou vesnicí, která se nejlépe hodila stádům županským, která uprostřed v návsi snadno se dala zavříti. V dolním Štyrsku Němci zabravše půdu vzali si nejlepší pozemky v Podráví a Pomuří a vytiskli odtud prvotní obyvatele na výšiny méně úrodné, při čemž na župana vypadly 2 lány, na sedláka 1 lán a dále na 1 župana 3·6 sedláka. Při tom zůstaly sociální poměry dřívější: vrstva jest proti vrstvě (županstvo proti selstvu), sedlák nemá osobního pána ani pán osobního poddaného, čímž vysvětlujeme si i ono podivuhodně rovnoměrné rozdělení jejich od Němců v poměru 1 : 3·6. Jen zbytek někdejší moci županů se tu přece zachovává: jsou vrchnostenskými rychtáři, nad nimi stojí jeden z nich jako schepho (starosta — Schaffer), jemuž přidán preco, a správcem celého panství jest officialis (úředník).

A co je zvláštního: od poměrův u Glomačů se naprosto liší poměry u Čechů za Rudohořím, a od jižního Štyrska poměry v sousedním Kraňsku; kdežto Kraňsko a Čechy se úplně shodují v tom, že mají selská knížata. Poněvadž je nemyslitelno, že by župani snesli nad sebou

vládu selskou, mohl se sedlák státi knížetem jenom po vítězné vzpouře a po vyhnání nebo zničení županův.

Kruté panství Avarů, kteří v zimě usazovali se ve vesnicích a příbytcích porobených Slovanů, vedlo ku vzpourám právě na periferii jejich panství, a v hornatých krajinách, kde byli kočovníci nejslabší a tudíž naděje na vítězství porobených největší. V Čechách a v Kraňsku se tyto vzpoury zdařily a zůstavily po sobě *obyčej korunovační*, jenž má pro historii veliký význam. Vítězné selstvo změňuje svůj sociální byt: 1. vymycuje kočovné pastýřství, 2. zavádí chov dobytka tažného (skot a kůň), 3. zřizuje stálá role (plužné hospodářství) a 4. zavádí právní řády, a to všecko 5. pojišťuje volební kapitulací knížete, jenž má býti po přednosti soudcem a ochráncem zemským. Tyto závěry jsou zřejmy, kdyby o nich nebylo ani zpráv, nad to se nám však o tom uchovaly záznamy jasné a určité a také jiné zprávy.

Ottokarova „Rakouská rýmovaná kronika“ ze XIV. stol. a opat Jan z Viktringa obšírně popisují obřad nastolení za vév. Menharta r. 1286 a Oty r. 1335. Již z toho vyplývá, že volen byl pouze dospělý kníže, který schopen byl konati soud a hájiti obyvatelstva. Jako sedlák, který ustupuje s trůnu knížeti, volen byl dle práva staršinského, tak rovněž volen byl kníže z ostatních knížat kmenových vůbec, a teprve po delší době ovládl jeden rod, v němž pak ostávalo právo staršinské knížecí (Polsko, Čechy), a volba panovníkova děla se ex stirpe regia (Korutany, Čechy). V době mezivládní byl správce zemský brán původně z rodu selského a ten řídil i volbu, a jej spatřujeme i v tomto obřadě seděti na nástolném kameni v tomto obřadě; ovšem za doby, z níž docházejí nás historické zprávy, má význam pouze formální.

Tento obřad nastolení vymyká se zcela německým obyčejům, ač by se některé části jeho zdály ohlasem německého práva. Zejména poliček daný selským starostou nastupujícímu knížeti má u Němců význam otroctví. Že se přes tuto odpornost povaze německé zachoval tak dlouho, svědčí o veliké houževnatosti lidu, s jakou ho požadoval při novém knížeti, a za druhé o tom, že za starší doby se asi přečasto opětoval; při volbě obyčejně nejstaršího z knížat je to zcela přirozeno. Později užívalo se ho pouze při změně dynastie, čímž upadal.

Prvotně nastolován pouze sedlák na knížecí hodnost, později přirozeně nastupoval kandidát rodový a za sedláka pouze převlečený: o jeho selském původě symbolicky svědčí chov tažného dobytka (býk a kobyla) na polní práce. Svleknuv selský šat, odevzdal jej zase stařešinovi na uschování, patrně pro svého nástupce. Poliček může se vykládati tak, že si selstvo vyhrazuje vzepříti se pozdější libovůli knížecí i mocí.

V Korutansku byl selský stát pouze v části východní po obou stranách řeky Drávy — v horách sev. Krajiny a jižního Štyrska byli župani. Že můžeme tento stát vymeziti pojmem „selský stát“, vidíme z řady znakův. Kníže provozuje vrchní moc vládní, ale vedle něho shledáváme jiná knížata, jemu podřízená, tak že on jest „velikým knížetem“: také vyskytují se tu „údělу“ mužským členům knížecího rodu. Stát

tento chce býti po přednosti „právním státem" bez zvůle a libovolnosti, aby zajištěna byla všem bezpečnost osoby a majetku, naproti době dřívější avarské poroby. Proto kníže má býti po přednosti soudcem. V tom však nesmíme hledati ideál, nýbrž zdravý egoismus: selstvo chrání sebe a nevydrží jiného vedle sebe, odtud jeho touha, aby kníže byl soudcem a nikoli králem a vojvodou, jak bývá u výbojníkův. Z toho plyne, že prvotní dynastie mohla býti pouze národní, t. j. selská, ač toho nelze přímými zprávami dokázati: neboť jediné tato zaručovala osvobozenému lidu, že povládne v jeho smysle.

V Čechách je skutečně selská dynastie dosvědčena. Na doklad a výklad pověsti o Libuši a Přemyslovi svědčí dva stejně staré prameny: obraz ve Znojmě z r. 1106 nebo 1111 a Kosmova kronika (v níž zapomenuto na brašnu). Leč z této pověsti je patrno, že Přemysl byl z cizího kmene (Stadice), a kdyby měl býti pouhým sedlákem za této doby, nemohlo by snadno cizí poselstvo k němu pomezním hvozdem kmenovým, jehož stezky byly hlídány strážemi. I lze snadno připustiti, že byl selským knížetem svého kmene, k němuž poselstvo české mělo snadno přístup. Vykládati jeho původ z rodu Samova, jak činí někteří, není možno již z počtu vládců (7) od něho až po Hostivíta, rovněž nelze připustiti domněnku, že Samo je táž osoba jako Přemysl. Blíže a pravdě podobnější jest výklad, že Samo byl velikým knížetem, kdežto Přemysl byl malým selským knížetem svého kmene. Stadice měly by tu význam pro Čechy jako Gosposvetské pole pro Korutansko, odtud vyšlo snad stejně osvobození selstva z moci avarských županův, a tu zaveden také podobný rituál nastolovací. Při tom Přemysl nemusí býti prvním knížetem bělinským, t. j. svého kmene, a jeho vlastním osvoboditelem. Tato krajina v údolí řeky Běliny byla chráněna horami a neprostupnými lesy, kdežto kraj Čechů byl naopak otevřen a snadně přístupen; tu sluší po přednosti hledati přezimování Avarů podle Fredegara. Tento kraj nesmírně trpěl, že to mohlo vésti na čas až i k matriarchárním poměrům (dívčí válka u Kosmy): v něm zvolen byl osvoboditel Samo za kníže. Jeho velkostát se však rozpadl po jeho smrti, jeho potomci mohli některý čas zachovati si vládu nad Čechy, načež povolán byl Přemysl. Týž vázán byl pak na rituál nastolovací v Bělinsku (spojiv oba kraje), a ten přenesl i na Vyšehrad svému potomstvu. Ale Čechům obyčej tento méně přirostl k srdci, takže záhy upadal, a kronikáři nevěnují mu větší pozornosti. Že se přece alespoň zachovával zbytek jeho, měla snad zásluhu církev, která v něm mohla viděti stavidlo pro knížecí pýchu.

Sám spisovatel praví, že v celé této práci zkoumá pouze stav dávných Slovanů na základě chovu dobytka vybudovaný, rozbor rolnictví zůstavuje zvláštnímu badání.

Přistupme nyní k rozboru vědecké hypothesy: *P.* má za to, že staří Slované byli pod panstvím *a*) germanským, *b*) turkotatarským, a že u některých kmenů se toto panství střídalo, u jiných dle polohy jedno z obou zachovávalo; při tom i v panství střídali se různí národové obou vládnoucích vrstev. Obojí panská vrstva jest pastýřská a ná-

silně brání Slovanům v chovu dobytka; obojí panství je kruté, ale druhé jest i strašné; Slované žili v neuvěřitelném uhnětení po celá století, čímž ztratili smysl pro politickou správu a možnost kulturního vývoje. Tato hypothesa opírá se o kulturní pojmy mlêko, nuta, skotъ, plugъ z germ. a tvarogъ z turkotat. převzaté, kromě celé řady slov jiných; dále na přímých zprávách historických od Herodota počínajíc; konečně na analogiích z nynějšího života kočovníků ve střední Asii a ve jméně „Sklave“.

Mléko v stsl. slulo mlêz, ale později vesměs ztratilo svůj význam a značí pouze „zdojky“, t. j. mléko kojné, pro sladké mléko pak ujalo se mlêko, angls. meoloc, milc, angl. milk, nizoz. melk, stsas. miluk; slovanský tvar předpokládá dolnoněm. melka.*) Slovo jest jistě přejaté a ukazuje na úzký styk Slovanů s Germany. *P.* soudí, že proto bylo přejato, že Slované jsouce pod panstvím turkotat. neměli dobytka a nepožívali sladkého mléka, a také jejich páni nepožívali ho, nýbrž pouze „kysaného“ – tvarogъ, džag. turak, tur. torak (sýr), jehož jméno přejato od Slovanův. I měli, nežli přišli pod panství germanské, slova pouze pro pojmy „kojného“ a „kysaného“ mléka. Germani však požívali mléka sladkého a přinesli pro ně název, který pak přejat od Slovanův. Kdyby Slované byli chovali dobytek za turkotat. panství, nebylo příčiny, aby byli nezachovali svého jména pro mléko sladké po celou tu dobu, neboť jako národ usedlý byli by je měli v pevných nádobách, kdežto kočovník musí je chovati v měchu, kde zkyše. Když pak nastalo panství německé, byli by zachovali toto své jméno. Ale právě, že vyšlo jméno z užívání, svědčí o tom, že vyšel i předmět z užívání, a to se mohlo státi jen tím, že odňata byla Slovanům možnost chovati skot. Podivuhodno jest, že u všech Slovanů mlêz, mlezivo atd. udrželo se pro „mléko kojné“ (mlêsti a j. = dojiti) a u všech Slovanův užívá se i slova mlêko (mleč a j.) pro „sladké“.

Bude ještě dále potřebí badati, aby se blíže věc vyložila a objasnila, ale samo jádro věci zůstane pevno i v budoucnosti. Že s Germany Slované se stěhovali a přišli až do Polabí a Podunají, daleko v dobách, nežli se o nich dovídáme, je zřejmo i z toho, že jako usedlá část ihned se nám objevují na celém tomto prostranství, jakmile odejdou germ. a got. kmenové navždy odtud, aniž bychom se dovídali o jejich stěhování, jak vidíme u druhých. O tomto soužití ostatně svědčí řada slov: kladęzь, koldęzь (pramen), arądije (orudí či nářadí), bljudo (mísa), dъska (stůl), misa, pila, stąpa, gradъ (ohrada, obydlí), chlêvъ, chyzъ (dům), kotъ (bouda), nuta, skotъ got. skatts = zlaťák (v slov. nikdy neznamená „peníze“, nýbrž „dobytek“, tudíž nesnadno vyložiti), chlêbъ, plugъ, kupъ, lichva, pênęgъ (peníz), kъnędzь a j. U výkladu tohoto slovného materiálu naskytují se často veliké obtíže, ale i z toho, co jest nepochybno, zřejmě lze viděti soužití slovansko-germanské, při němž první živel byl slabší kulturně i politicky.

Jazykově Němce s „Nemety“ svésti nelze, a ê ukazuje pouze na něm —. Slova župan, pan svésti jest na prvotní gupānas a župa,

*) U Gallena ἡ μέλκα. Viz str. 78. pozn.

prvotní *genpa, jichž prvotní význam dle Brugmanna: compastor, regio pastoria. Slovanskými těmi slovy nazýváni byli mocní držitelé panství nad ostatními, a ze všech pozdějších zpráv patrno, že jimi označena vrchní vrstva z doby vlády turkotatarské. Také nezbytno zprávy Fredegara, Ibn Rosteha a Něstora považovati za doplňující se, a jen tak lze jim správně porozuměti: ze severu a západu přichází germanská, z jihu a východu uralskočudská poroba, v níž upí ubohý „smerd". Ani pramenům řeckým nelze rozuměti, chceme-li zprávy o *Σχλαυηνοί*, *Σχλαβοί* a j. přenésti na usedlý rolnický lid, poněvadž v nich vypravuje se o nomadickém životě, zvycích a obyčejích, jaké nalezl Vámbéry u turkotatarských kočovníkův. Ač ve své snaze, vše co nejjednotněji vyložiti, *P.* nechává stranou i možný výklad pro mírnější stránku, myslím, že se může opírati o fakt, že v nejstarší době i Slované nad Dněprem otočenibyli uralskočudskými kočovnými kmeny, a tito i jiní, v pozdějších dobách pod rozličnými jmény, dusily je od jižní Rusí, Poddunajím až do Míšně. Za nejstarší doby skrývají se za jménem Skythů, jak již dokazují Šafařík a Niebuhr, kočovníci turkotatarští, a nejsou tu jen Iranci, jak svědčí Müllenhoff. Tato otázka je velice nesnadná na řešení, *P.* dal si všemožnou práci, aby skytské postavy na stříbrné vase vyložil za typ mongolský, ale sám uznává, že není ani tento, ani arijský typus tu zřejmý, že tu jsou tváře míšenců (srovn. fot. IX.). Mnohem důležitější je zpráva nejslavnějšího lékaře starověku, Hippokrata, o mongolském původě Skythů, který nad jiné povolán byl k soudu o tom. Ovšem novější historikové na základě jazykovém dokazují opak, a mají původ iranský za jediné správný. Zde bude třeba ještě mnoho nového studia, nežli přiblíží se obě strany k nesporné pravdě, pokud je vůbec možna; při tom však nelze upříti, že *P.* s velkou akribií (slovo za slovem) vykládá prameny, a že mu neujde nic, co může míti význam vědecký. Půjde-li i druhá strana se stejnou přísností, bude možno objasniti, až pokud má *P.* pravdu, a kde třeba nově vyložiti: jinak postupovati nelze, poněvadž by se kontroverse — která je nesmírně důležita pro dějiny Slovanů — svedla na povrchnost, a ta posud nikdy neprospěla. Známe to z nedávných vědeckých sporův u nás.

Co se týče „dvojvrství", v němž vrstva „županská" jest původně turkotatarská, později skládá se ze „smíšenců" křížením se Slovany vzniklých, bude se spor točit o to, je-li skutečně všude možno přesvědčivě vyložiti prameny v tomto smysle. *P.* tak činí všude, kde jest zmínka o pánech a poddaných a snaží se dokázati, že zprávy o pánech nehodí se na obyvatele arijského a zvláště ne slovanského původu, zejména pokud se týče chovu dobytka a bohatství. Obzvláště uvádí důležité svědectví o avarském panství v Čechách (při čemž připouští i reálnou možnost pro t. zv. dívčí válku), pak Ibn Rosteha a Konstantina VII. Porfyrogenetu pro Slovany ruské, kde selská (rolnická) vrstva opanována jest vrstvou pastýřskou. S tím ve shodě jest i Pseudo-Caesarius mluvě o Sklavenech a Fysonitech či Danubiích, z nichž prví jsou vegetariáni, druzí galaktofagové, první vládnoucí, druzí ovládaní. Přes svou bizarnost (o jedění ženských prsů) jest zpráva tato velmi vážná. Nesnadnější

výklad poskytuje v Prokopiovi ἐν δεμοκρατίᾳ ἐκ παλαιοῦ βιοτεύουσι o Sklavenech a Antech. Dosud vykládalo se, že tito žili ve sdruženích bez vladařů, kdežto *P.* v souvislosti s častým stěhováním a z velké roztroušenosti obydlí soudí na kočovné pány, kteří jako Turkmeni nad sebou nesnesou pána. *P.* je si vědom obtíže a snaží se co nejvíce opříti své mínění. Tože platí o zprávě Strategik Maurikiových o nepodajnosti pod něčí vládu týchž dvou národův. I pohostinství jejich odpovídá témuž obyčeji kočovníkův. Jejich γέροντες znamenají totéž jako turkotatarští „aksakale" = šedobradí. Ustanoviti hranici však jest velice nesnadno — „es sind eben ethnisch und gesellschaftlich turkoslavische Mischvölker" — praví *P.* po rozboru zpráv až po Dětmara Meziborského. Stanouti na určitém hledisku bylo by mi možno po dlouhém studiu bodu za bodem po všech stránkách, jichž se *P.* dotýká, ba i takových, o nichž nemluví on, nýbrž jiní, a to nelze v tento článek vměstnati. Nicméně troufám si přece říci, že k úplnému návratu na dosavadní hledisko vědecké po této práci *P*-ově bude zcela nemožno, a ne-li všecko, tedy přece podstatná část výsledku jeho práce dojde uznání a bude přijata u všech, jimž jest ve vědě důležitější „logika" nežli „psychologie". A v tom jest veliká jeho zásluha, že se odvážil práce úžasně nesnadné, úcty hodné a nikoli marné. Kéž by vyvolala odpověď stejně odbornou, stejně důkladnou a stejně obsáhlou, prostou nenáležité tendence a stavící pouze důvod proti důvodu, věc proti věci bez ohledu na vlastní i cizí osobu. Jsem přesvědčen, že by to věci přineslo velký prospěch a autorovi nové hypothesy nejlepší odměnu, ani kdyby nebyl na konec ve všem vítězem. Knihu *P.* doporučuji všem na čtení a na promyšlení.

V. J. Dušek.

Redakci Časopisu, resp. Mor. mus. společnosti a Zemské knihovně se zasílají (kromě ročních zpráv a úředních publikací, nehledíc také k oboru německému) za Časopis nebo zdarma publikace těchto společností, redakcí a vydavatelstev:

Morava, Slezsko a Uh. Slovensko: Eva, Hlas, Hlídka, Komenský, Lidové Noviny, Matice Moravská, Moravský Hospodář, Moravský kraj, Moravské Noviny, Moravská Orlice, Moravský sever, Museum, Mus. společnost ve Val. Meziříčí, Museálná slovenská spoločnost, Národ a škola, Náš Domov, Našinec, Nový život, Obchodní Obzor, Obzor, Pozor, Pozorovatel, Přírodovědecký klub v Prostějově, Samosprávné listy, Sborník ústř. spolku učitelských jednot na Moravě, Sborník zemědělský, Selský archiv, Slovanské Listy, Učitel, Věstník Matice Opavské, Věstník těsnopisný, Včela Moravská, Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, Zem. hosp. stanice pro pěstování rostlin, Zemědělská politika, Zprávy právn. jednoty moravské, Zprávy z mor. zem. rybářského spolku, Žďárský obzor.

Čechy: Archaeologický sbor při MKČ., Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech, Čáslavský kraj, Česká Akademie, Československé letopisy musejní, Český lid, Hradecký kraj, Komise pro soupis stav. atd. památek kr. hl. m. Prahy, Král. č. spol. nauk, Krása našeho domova, Listy filologické, Lovecký obzor, Museum král. Českého, Národop. spol. českoslov., Obchodní listy, Revue Revuí, Sborník historického kroužku, Sborník č. společnosti zeměvědné, Slanský obzor, Slovanský přehled, Společnost přátel starožitností českých, Spolek č. professorů, Spořitelní obzor, Učitelský přehled, Vlasť, Zemský archiv král. Českého, Živnostenský věstník.

Říše Rakousko-Uherská: Akademia umiejętności v Krakově, Hrvatsko arheološko društvo, Hrvatsko naravoslovno društvo, Jugoslav. akademija u Zagrebu, Matica Srpska, Muz. društvo za Kranjsko, Naukovo tovarištvo im. Ševčenka, Officium hungar. ornithologicum, Slovenska matica v Ljubljani, Towarzystwo ludoznawcze (Lvov), Zemaljski muzej u Bosni i Hercegovini.

Cizina: Academy of Nat. sciences of Philadelphia, Academy of sciences of St. Louis, Academia română, Archives néerlandaises des sciences exactes et natur., Bulletin de la Société impér. des naturalistes de Moscou, Bulletin of the Bussey institution (Harvard University), Bulletin of the geolog. institution of the University of Upsala, Bŭlgarskoto prirodoizpit. družestvo, Comenius-Gesellschaft (Berlín), Demografia de la provincia de Buenos Aires, Chronique agricole du canton de Vaud, Imperat. Akademija Nauk (Petrohrad). Kr. norská universita v Kristianii, K. Svenska Vetenskapsakademie

(Stockholm), Museo nacional de México, R. Accademia dei Lincei, R. Accademia d' agricoltura di Torino (Annali), Sbornik za nar. umotvorenija (Sofija), Smithsonian institution (Washington), Société royale des antiquaires du Nord, Srpska kralj. akademija (Srpski etnogr. zbornik), The Boston Society of Nat. history, The U. S. geological survey, Towarzystvo przyjaciół nauk poznańskie, Tufts College Studies, Žurnal ministerstva narodn. prosvěščenija.

Knihy redakci zaslané dávají se do knihovny:

1. Eucharistické traktáty Stanislava ze Znojma. Napsal Dr. Jan Sedlák. V Brně 1906.

2. Moravský konkurenční zákon. Napsal Dr. Frant. Ehrmann. V Brně 1906.

3. Pokusy s hnojením půdy. Referuje Jan J. Vaňha. V Brně 1906.

4. Zpráva o činnosti hospodářské výzkumné stanice pro pěstování rostlin v Brně za r. 1905. V Brně 1906.

5. Zpráva III. (XII.) roční c. k. vyšší reální školy v Novém Městě za rok 1905—6.

Oznámení.

Cena „Časopisu", vycházejícího dvakráte ročně, počátkem m. ledna a počátkem m. července, za rok 2 K. Lze jej koupiti ve Františkově mor. museu zemském v Brně.

Páni čeští členové Moravské Musejní Společnosti a páni kuratorové, členové dopisující a konservatorové dostávají „Časopis" zdarma.

Noví páni členové přihlašují se písemně u pana sekretáře Emila Kořistky v Musejní ulici (čís. 2.) a u pana kuratorův i konservatorův; roční příspěvek členský pouze 4 K.

Prosíme uctivě za výměnu časopisů vědeckých a slušně žádáme sl. musejních spolkův a společností národopisných a archaeologických za posílání publikací jejich.

Upozornění.

Poněvadž **„Moravská Musejní Společnost"** jest jedinou právní nástupkyní bývalé „c. k. mor.-sl. společnosti na zvelebení orby, přírodnictví a vlastivědy" a „Musejní sekce c. k. mor. společnosti hospodářské", prosíme, aby všechny zásilky knih a časopisů byly posílány **jen** s adressou: **Moravská Musejní Společnost** (zemská knihovna) **v Brně.** Nástupcem bývalé „Historisch-statistische Section" je nyní „Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens".

Za kuratorium:

Prof. Dr. Fr. Kameníček,
vicepraesident.

ČASOPIS

MORAVSKÉHO MUSEA ZEMSKÉHO.

VYDÁVÁ

MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST.

REDAKTOROVÉ:

PROF. FRANT. J. RYPÁČEK.

ŘED. DR. FRANT. ŠUJAN. PROF. EMIL BAYER.

ROČNÍK VII. ČÍS. 2.

V BRNĚ.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY.

1907.

Obsah čísla druhého.

A. Rozpravy a pojednání.

Josef Klvaňa: O Hané, jak bývala . . . . . Str. 139—156.
Jan Tiray: Rybnikářství na Telecku za doby pana Zachariáše z Hradce (1550—1589). Dle archivních pramenův. . . . . Str. 157—176.
St. Souček: Z Gallašovy literární pozůstalosti. Výpisky a poznámky. (Počátek.) Str. 177—219.
Josef Válek: Poznámky k mapě mor. Valašska. (Pokračování.) Str. 220—233.
Dr. František Šujan: Nejstarší zřízení zemské na Moravě. Str. 234—277.
Frant. Lipka: Pohřeb pánů z Pernštejna v kostele doubravnickém. (Se 6 obr.) Str. 278—285.

B. Zprávy vědecké a národopisné.

Platy a důchody ze vsí Jezeřan a Německých Bránic u Dolních Kounic na Moravě r. 1540. (Dr. Jan Reichert.) . . . . . Str. 286—288.
„Mařena". (Frant. Bobek.) . . . . . Str. 289—290.
Mentiky a fakule na mor. Slovensku. (S 3 obrázky. Dr. Jan Koutný.) Str. 290—294.

C. Zprávy spolkové.

A. Zprávy z Moravské musejní společnosti. Zprávy z druhé třídy vědeckého odboru za období 1906—7. (Dr. Jan Koutný.) Str. 295—299.
B. Krajinská muzejní společnost v Litovli. (X.) . . . . . Str. 299.

D. Literatura.

Dr. V. J. Nováček: Zprávy zemského archivu království Českého. I. svazek. (Ref. Dr. H. Traub.) . . . . . Str. 300—302.
František Bílý: Lidová čítanka moravská. (Ref. Fr. J. Rypáček.) Str. 302—306.
Dr. František Dvorský: O starožitném panském rodě Benešoviců. Část I. O Benešovicích — vyjímaje rod pánů z Kravař. (Ref. Dr. František Šujan.) . . . . . Str. 306—307.
Josef Bartocha: Z paměti a života Fr. Bartoše. (Ref. Fr. J. Rypáček.) Str. 307—308.

O Hané, jak bývala.

Podává řed. Josef Klvaňa.[1])

Dostalo se mi čestného vyzvání, abych obrázky bývalých Hanáků, nastřádané za posledních let ve zdejším museu Františkově provodil několika slovy vysvětlujícími. Milerád uposlechl jsem vyzvání toho, jednak proto, že sám jsem rodem Hanák, jednak i proto, že za dětství svého i za svých studií zastihl jsem poslední chvíle bývalého Hanáctva na Olomoucku, Litovelsku, Uničovsku, Tovačovsku, Kroměřížsku i na moravském Záhoří, pobývaje tu buď u svých příbuzných neb u svých spolužákův. A proto smím mluviti o Hané, jak tehdy bývala.

Budiž mi popřáno trochu pozornosti, že před výkladem obrázků krátce provodím ctěné posluchačstvo — na snadnější orientaci — nejúrodnějším krajem naší milé Moravy, nikoli krajem, jaký jest, nýbrž jaký býval před více než čtyřiceti lety, kde jsem žil nejkrásnější léta životní, svoje dětství a svoje jinošství.

* * *

Ano provedu vás nejúrodnějším krajem moravským. Takovým byla Haná pravda již od dávných, pradávných dob!

Širé lány jejích niv dávno již vlnívaly se zlatými klasy pšeničnými i ječnými a pestřívaly se již tehdy květy makovými, kdy jinde mák jen vzácně se pěstoval jako pamlsek po zahrádkách!

A když počaly se cukrovary za let šedesátých a sedmdesátých minulého století, zazelenala se hanácká rovina prvá největšími řepnisky, která vydávala báječnou úrodu — i 110 metr. centů řepy po měřici — a hospodářům přinášela sta a tisíce!

[1]) Přednáška, konaná v lidovědném odboru zemského musea Františkova dne 15. prosince 1906.

K ječmeni hanáckému, po celém Rakousku proslavenému, přidružil se i výborný chmel na Tršicku a Přerovsku, rovnaje se českému chmeli na Žatecku i Rakovnicku! Věru — kromě vína — oplývala Haná vždycky vší úrodou zemskou, „strdí i mlékem“, jak praví písmo. Měla druhdy i mnoho pastvin a luk a tím i mnoho dobytka, hlavně koní, jimiž byla proslavena.

Úrodnost Hané byla příslovečná.

„Věřte mně“, pečetívali strýček Dočkalů z Hrubčic u Prostějova, „o nás mužem naseť třeba ovsa, a naroste nám samy žeto (pšenice)“. Nikdy pak neopominuli dodati. „Ale přecik to nýni, jak be to mělo bet! Pámbu to měl, milá bracho, ináč narafičet. To mělo o nás na Haný beť tak: Důle, pod zemjú,*) měla rust přikladně řepa, nad zemjú měla mět lésti tabákovy, a z teho, z prostředka, měle verustat zbylka ječmeny — a hodně moc. Pane, to be bela trefa!“

Opravdu tak by skoro bylo bývalo lépe.

Ale přes tento nedostatek bylo na Hané vždy dobře. I za roboty měřívali hanáčtí láníci a záhorští dvořáci svým dcerám dvacítky a rýnštáky na čtvrti, třebas nechodili na gruntech svých po parketách ani kobercích, třebas neměli ve sklepích cizozemských vín, jako za doby nynější ani nejezdili v pěkných kočárech. A neobyčejná úroda Hané, nevyžadující na lidu pro rovnost půdy přílišné námahy fysické, velká zámožnost z ní vyplývající, ba i všechen kraj hanácký, plný volnosti rovin a klidu spořádaného života, vše to způsobilo ucelenou, svéráznou povahu hanáckou, která dosud se valně nezměnila ani odložením kroje ani opuštěním starých zvykův a obyčejů, ba ani povolným zánikem dialektu se mnoho neodchýlila od bývalého charakteru.

* * *

Hanáckou povahu zcela dobře a krátce vyznačuje všeobecně známá věta „me zme me!“

Slýchal jsem větu tu vyslovovati za nejrozmanitějších okolností, vždy ovšem s různým přízvukem.

A nebyla v ní vždy jen sebevědomá hrdost Hanákova z jeho kešeně (tobolky), „nadžgané banknotama“, zavezl-li do Olomouce

*) V celém pásmě osad od Kralic při Prostějově přes Blatec ke Hrubému Týnci jest řeč hanácká odchylná, majíc zpravidla místo obvyklého é — ý a místo ó — ú.

nebo do Prostějova na trh fůru ječmene a máku, ani vždy pýcha, prováděl-li vás po svém spořádaném hospodářství, hlavně pak po svých maštalích! Byla v ní i veškera dobromyslnost jeho, vykládal-li, jak mnoho peněz uložil na různé náboženské a dobročinné fundace, vyprávěl-li, kterak je kmocháčkem všem cikánům „z celyho kraja", kterak na „svy anciáše chlapce" spotřebuje do roka dva „dukladny řemeně", „abe z nich přece neco ledskyho vechoval", byla v ní i radost, sděloval-li kterak o prázdninách napájel a častoval houfy veselých studentův anebo svým suchým a štiplavým humorem vyvedl „pánům" nějakou povedenou taškařinu.

A vše to dohromady bylo v jeho „me zme me", pochválil-li někdo jeho těžký a nádherný kroj, „v němž muhl verovnat se jenerálovi":

„Ja, me zme me!"

Nebudu dlouze a široce povídati laskavým čtenářům o povaze Hanáků: široké, rozvážné, někdy až váhavé, při tom celkem veselé.

Najde ji každý z vás výborně vylíčenou v různých spisech mých vrstevníků Hlavinky, Vyhlídala, Hocha, Spáčila-Žeranovského, Křena, nejlépe pak ve dvou knihách přítele Otakara Bystřiny, který dovedl podati věrný obraz Hanákův v ovzduší hospod a soudů ve svých „Hanáckých figurkách" a ve své poetické „Hanácké legendě" nevyrovnatelně vykreslil starého zbožného výměnkáře hanáckého, jenž octl se zázrakem v nynějších dobách nepochopitelných.

* * *

Hanák za stara neuměl mnoho psáti ani příliš počítati. „Šak nebode z tebe ani pisař ani rechnugsfír", odbýval často sedlák i synka, žebronil-li po něm krejcary na papír a tabulku. „Enom se oč, ať omiš pěkně říkat, jak be bičem mrskal. To je to hlavni!"

Ostatně nebývalo také za stara na Hané ani škol nazbyt! Ale Hanáci naučili se i v málo školách mnoho, hlavně čísti. Neboť Hanák odjakživa pilně čítal „Pismo svaty", první díl, evandělium i katechysmus, a „dovijaký gronike" nebývaly vedle kalendářů vzácností v selských i domkářských chalupách od dávných dob.

Dědictví Svatojanské a Cyrillomethodějské, Dědictví maličkých a koncem let šedesátých i domácí noviny mívaly hodně odběratelův a členův a bývaly na Hané hojně čteny.

Hanák byl odedávna mnohem pořádnější ve všem a důkladnější než horkokrevný soused jeho na jihu, Slovák, vínem odchovaný a proto jiskřivější a — lehkomyslnější. Bázně také neznal velice. Na vojně bývali Hanáci odjakživa velice zdatni i udatni, jak známo již od bitvy na Bílé Hoře, kde padlo jich na tisíce za volnost a víru, i z válek italských „se Sardýnem", kde Radecký pochvaloval si často své Hanáky.

„Ale vite, mosime se rozkévat, pak to de! . . . "

Kraj svůj rovný, jinému i jednotvárný, miluje Hanák velice. Diví se velmi, jak mohou se někomu líbiti hory a skalnaté partie.

„Ja déte mně pokuj s tema sparama. Kameni na nich roste, a teho se nenajite!" Hanák býval vždy trochu marniv a ješitný. Kdo mu zalichotil trochu, dostal od něho všechno! Bratrství ani rovnosti lidské nedbal nikdy moc. I tu si řekl své „me zme me" a pohlížel na domkáře nebo podruha jako na inferiornější raçu Agrárnické zásady měly na Hané odedávna nejlepší půdu a vyrostou tu jistě do nejzdatnějších koncův. Kriticismus hanácký přivodí, že Hanák mudruje o všem, také o víře a o pořádku světovém. Víry dbá sice a Čechů nemá ve velké lásce, proto „že hotopile svatyho Jána", ale s panáčky, hlavně mladšími, na něž si troufá, často rozumuje o pravdách náboženských. Na ostatni kmeny moravské pohlíží s vysoka. Rebelie nedělal nikdy; ani nejmladší generace jí nebude dělati. Tu a tam jest ovšem výjimka která upevňuje pravidlo. Na rebelii je moc rozvážný a střízlivý.

I rok 1848 přeletěl přes Hanáky velice klidně. Ptal jsem se strýce, co dělali, když byla revoluce a přišla konstituce. „Ja co zme dělali!" řekl. „Vzali zme flinty a šli na panský*) střílať zajíce a do lesa srnce". — To byla celá vědomost jeho „z reborucí". Sám ovšem mnoho se nestaral o zrušení roboty, neboť byl z dvorství svobodnického, na němž se nerobotilo nikdy.

* * *

Život domácí byl na Hané ještě před 40 lety namnoze starosvětský, velice odchylný od života nynějšího. I na bohatém gruntě žilo se prostě, většinou z toho, čeho poskytovala domácnost.

*) Hanácký dialekt na Holešovsku.

U mých strýců na Holešovsku zvláště bylo zachováváno vše po staru, kdežto příbuzní moji na Olomoucku a Litovelsku byli „pokrokáři", bydleli a žili lépe, nikoli patriarchálně.

U strýce v Biškovicích, na dvorství, sešla se po raních pracích hospodářských, v létě časně, v zimě asi k sedmé hodině všechna čeleď v jizbě kolem stolu. Hospodyně s dívkou první donesly ohromné hrnce brambor na loupačku, jež vysypaly se doprostřed stola.

Každý si napřed naloupal před sebe hromadu, a pak přišly na stůl hrnce mléka nebo kýšky, po případě podmásli, anebo hlavně v zimě mísa polévky česnekové nebo kmínové. Kávy nebylo na venkově. Jen tu a tam o některé mlsné hospodyni se vyprávělo, že vařila kávu jako hrách tři hodiny a omastila škvarky a že to nechutnalo nikomu! Také nebylo talířků, leda pro hospodáře. Ostatní nabírali všichni ze společné mísy. Taková byla i večeře. Po jídle každý si ukrojil dokonalý krajíc chleba a šel s ním po další práci. Na oběd bývalo před polévkou, o všedním dni vždy zasmaženou nebo mléčnou — zelí s brambory, o žních i koláče nebo buchty. Na Olomoucku a vůbec v Přímoraví bývalo „žetny" (totiž pečivo) častější a výborné, zvláště o hodech kolikero. Maso bývalo jen v neděli a o svátku — v zimě ovšem uzené nebo klobásy, na něž padlo několik prasat. Z jednoho nadělalo se jelit a jitrnic na rozdávání po celé dědině. I cikáni přišli ke kmocháčkovi na „zabijačku." O hodech zabilo se tele nebo jalovice (hodula), a hosté i domácí jedli tak dlouho, až dojedli všeho. Tu také narazilo se vědro piva, a „robskám" opatřila se všelijaká „sladká". Jinak pil pivo jen hospodář, a to v neděli. Kořalku znali jen o žních a celkem jí užívali nemnoho. Teprv za let sedmdesátých spustila se mladší generace na mor. Záhoří do pití, a mnohý grunt, ba i několik dvorství proteklo úzkým hrdlem skleničky kořalkové. Ale tehdy spolupůsobila již i lichva a směnkaření mezi nezkušenými mladými sedláky.

Zabouřit, poveselit se dokonale povolil si Hanák — kromě výjimečných kvartálníků — vlastně jen o hodech a trochu o svatbách, a tu starý i mladý, ale celkem bez zvláštních výstředností. Mládež o svátcích Svatodušních málokde hledala „krále Ječmínka", jako za let padesátých, a nevynášela „Mařenu" o neděli Smrtné. V zimě po jarní, letní a podzimní práci bývalo na Hané klidno. „Roby" draly peří, předly a dávaly šaty do pořádku, za

léta povetšelé, chlapi popravovali hospodářství, jezdili do lesů na drva, mlátili a v neděli zašli si na chvíli do hospody „rozsuzovat svět.“ Někde i v sobotu večer přišli sem, nechat si od obecního „pulbíra“ „opucovat hubu na nedělu“. Za to mu každý hospodář sypal o vánocích čtvrt rži nebo pšenice, jak který byl za sebe . . .

* * *

Nutno říci několik slov i o Hané samé. Hanácký kraj vymeziti přesně a ostře není vlastně možno — ani dle nářečí ani dle bývalého kroje. Vždyť na jihu slováckém i všem Slovákům, kteří mají nějakou odchylku v řeči nebo krojovou od pravých Slováků říkají „Hanáci“; na př. slováckým obyvatelům na severu u Kyjova, nebo kolem Podivína a Kobylího.

Také jest nářečí skutečných Hanáků jiné na Záhoří a Kroměřížsku i Holešovsku než mezi Kralicemi a Hrubým Týncem a jiné zase na Olomoucku, Litovelskou a Uničovsku.

Hanácky konečně mluví se i na Zábřežsku, kteréž krojově úplně se odlišovalo od Hané, zrovna tak jako osady severního Uničovska. Také s nářečím horáckým na vysočině Drahanské a s brněnským jest nářečí hanácké spojeno přechody.

Kroj, jak uvidíme později, byl také na různých místech Hané různý, a to nápadně a přebíral při hranicích hanáckých leccos od sousedních Valachů (na Holešovsku), od Slováků na Tlumačovsku a od Horáků na severu a na západě.

Přibližně však možno říci, že hanácká krajina rozkládá se v rovinách a mírných pahorkatinách mezi Drahanskou vysočinou, Bradlem, Sudetami, západními výběžky Karpat a Hřiběcími horami: na Uničovsku, Litovelsku, Prostějovsku, Olomoucku, Přerovsku, Kojetsku, Vyškovsku, Zdounecku, Kroměřížsku, Holešovsku a Kvasicku. Dnes ovšem, kromě rovnosti a úrodnosti pozbyl kraj hanácký bývalého rázu osobitného, jak nám jej nesmrtelný Manes, který měl tolik porozumění pro charakteristiku lidí i kraje hanáckého, zachytil na několika obrazcích svých.

Zmizely ponenáhlu typické palmy hanácké — vrby i štíhlé vlašské topoly s návsí a zahrad a přestěhovaly se skromně za humna a k potokům, zmizely charakteristické louže z dědin — kterýmž eufemisticky Hanáci říkali „rebničke“, na nichž rámusila sta a sta bělounkých husí a kačen, zanikly i doškové střechy gruntův,

a s nimi zmizela nejvýznačnější jejich zvláštnost, totiž starodávné „žudry". Také dávno již ustoupila malá okénka hanáckých stavení o jednom zasklení velkým oknům dvojatým.

* * *

Grunt na Hané, hlavně na Litovelsku, Olomoucku a Prostějovsku vyznačoval se obzvláště zmíněným žudrem. Byl to velký, malé světničce podobný výstupek přede dveřmi stavení, s okénky nezasklenými, často polokruhovými v pravo a v levo a volnou branou do předu, s lavičkami po stranách, a býval před deštěm dobrým úkrytem a místem besedování večerního a nedělního. Nad ním v prvém poschodí byly sýpky, nebo komora na spávání domácích dcerek.

I na Slovácku moravském bývaly a jsou dosud někde „žoudra" — místy žebráčky, výstupky nebo gánek nazvaná, která opravdu stačí velikostí svou právě jen tak žebrákovi, když v pátek zpěvavým hlasem v nich ptá, „podarujte mně, moji dobrodinečkové milí a láskaví, co je vašeho možného!"

V žudru hanáckém směstnala se často všechna rodina, ba i sousedé, co přišli „na hratvu" (besedu). Za horkých neděli odpoledne se tu sedávalo a povídalo mile. Bylo to pravé „solarium" starých Římanů, místo před sluncem chráněné, často ještě stromy, ořechem nebo lipou zastíněné.

Ze slova „solarium" Vlaši utvořili „solajo", Tyrolané „solder", Slovinci „žoldr", Slováci „žoudr" nebo „žoudro" a Hanáci svůj „žudr".

Ze žudru — jichž do dneška celkem se zachovalo málo — vkročilo se v gruntě hanáckém do síně, která, byly-li dvéře na dvůr zavřeny, bývala hodně tmava.

Rozšiřovala se do zadu z předního menšího „přésinku" (předsínky) na kuchyni pod komínem, v níž vařívalo se v létě na ohnisku, v zimě ovšem v peci (kamnech), do níž pak kolem ohně hrnce se stavěly vidlemi.

Z přésinku šly obyčejně na levo dveře do hlavní jizby, více méně prostranné, na pravo do komory, v níž byly žigle (skříně) na mouku, bečky zelí a různé potřeby, které měly býti po ruce. Také obyčejně z ní byly schody do sýpek a komor v prvém poschodí. Takové sýpky nad přízemím měl a má dosud každý pořádný grunt hanácký.

Jizba hanácká byla obvyklého selského rázu.

Podlahu mívala ještě před čtyřiceti, padesáti lety po většině hliněnou, málo kde deštěnou. Ode dveří v pravo zabírala kamna kachlová, černá nebo zelená, a za nimi rozkládající se pec (nejmilejší útočiště dětem i jejich spárna) skorem čtvrtinu jizby. V protějším rohu byl vždycky starý, často staletý stůl rodinný na skřížených nohách, s malou zásuvkou na různé drobnosti, obyčejně ze dřeva hruškového, a kolem byly lávky, s pelestmi často pěkně vyřezávanými, ba někdy i malovanými. V třetím rohu, někde až po samu pec, byla-li jizba menší, byla postel pro hospodáře a hospodyni hodně vysoko nastlaná. Byla-li žena v nedělích, odstěhoval se hospodář na komoru, a kout ověsil se „koutnicemi" vyšívanými; žena byla v koutě. Mezi postelí a pecí stála někdy truhla, vždy však ve čtvrtém koutě v levo ode dveří. Pod kamny byla také lávka, na níž si sedávali hosté obyčejnější. Židlí „legátků" nebývalo mnoho, jedna, nejvýš dvě, pro hosty panské anebo pro hospodáře, když s chasou sedal u jídla.

Nad lávkami za stolem byly lištvy na talíře a džbánky malované, pod nimi obrázky, za mých dětských let ještě velice často na skle i zrcadlech malované, a při kamnech, kolem stropu bidla na pláště a kožuchy hanácké. Mezi kamny a dveřmi býval malý výklenek ve zdi na svítivo — lampičky olejové, před tím na křesadlo a troud. Výklenky ty, když začal za let šedesátých petrolej, ovšem osiřely. Jen sirky se do nich uschovávaly za dob pozdějších.

U mého strýce v Biškovicích býval ještě za mé paměti stojan na „dračky", neboť svítívalo se u něho ještě před 40 lety po starosvětsku loučemi čili dračkami, jež po celé léto řezal z příhodného dřeva devadesátiletý můj praprastrýc.

Že tímto svícením dračkami dřevěný strop i trámy nabyly barvy černohnědé a lesklé a že vše, co se položilo za hlavní trám, bylo časem polouzeno, vysvětluje se samo sebou.

Kromě jizby, bývala vedle ní, do dvora, při větších gruntech malá světnička, pro dcerky domácí obyčejně, a plná truhel se ženskou parádou!

* * *

Dvůr hanáckého gruntu byl dle polohy statku upraven rozmanitě.

Kolem polovice celého dvora šla vysoká náspa do maštalí a chlévův. Na druhé polovici chyběla, aby vraty mohlo se zajeti ke hnojništi, které zabíralo všechen prostředek, a k různým kolnám, řízním a maštálkám, které zakončovaly jej na druhé straně, — ponechávajíce jen průjezd do zahrady a ke stodole. Ke stodole obyčejně býval také příjezd ze zadu, jak se zachoval do dneška. Stodola zpravidla mívala dva přístodůlky. Při hnojnisku, obyčejně od přední části stavení byly k náspám přistavěny krmníky pro prasátka a záchod, často podivuhodne architektury a vzdušnosti.

Hanákům smával se vždycky svět, že neznají stromův ovocných, ale bezdůvodně. Pravda, zůstalo v zahradách často mnoho lesních stromův i topolův a vrb, ale na pamlsek mladým i starým bylo v hanáckých zahradách vždy dosti ovoce. Na „handel“ pěstovati ovoce neměli Hanáci ani kdy ani chuti.

Za to hospodyně a domácí dcerky sázely v zahrádkách po bocích žudra hojně rozmarýnu, „Mařího lésti“, bazalky, levandule, sem a tam i růži stolistou a „leluje dovijaké“. V zadu na zahradě nechyběl nikdy záhon salátu ani oharků, cibule ani petržele.

Všechny budovy hanácké bývaly zpravidla „pošity“ dochem (došky); šindele neužívalo se mnoho a křidlice červené ještě méně. Bývala jen na panských budovách. Teprve po vydání zákona o nuceném tvrdém krytí, zaváděn černomodrý „šifr“, co se dobýval „tam kré světa kdese na Němcoch, za svatém Kopečkem“, místo dochu. A s dochem zmizely po ohních rychle i žudry staroslavné, a dnes najdeme jich na celé Hané sotva dvacet, třicet — hlavně na Olomoucku a Litovelsku.

„Včel, pod tém šifřeskem jož nelza spávať v litě na huře, jak za stara pod dochem; opekl be se tam člověk! A v zémě jakse pořád je zema v jizbách — to nebelo holt nad doch, ten v zémě hřil a v litě chládek držel, jak slovácké kožoch!“

Za mých dětských dob nebylo ovšem na Hané všech nynějších strojů hospodářských. Vůz v žebří, ve fasuňkoch a v deskách, pluh, brány, starobylá stolice na řezání sečky, srpy, kosy, hrabice, hrábě, vróble na vázání snopů, cepy, vějačky, smrděnky a ciz čili žébro na čištění obilí, motyky a „réle“, toť bylo všechno náčiní hospodářské, skorem takové, jakého se užívalo za dob pradávných. Fukar býval zprvu v celé dědině leda jeden a půjčoval se „za dobry slovo“ z ruky do ruky.

Teprve za let sedmdesátých přišly mlátičky do dědin, ruční a koňské, později i parní, které si kupovaly celé dědiny do společnosti. Po nich přišly teprve secí stroje, různé řezačky na sečku a řepu, tu a tam i žací stroje atd. Také umělá hnojiva teprve později přišla na řadu, když používáním strojův a přeměnou sušších luk na pole musel se zmenšiti počet dobytka.

Bez strojů přirozeně hlavně při gruntech větších bylo potřebí mnoho lidské práce. U mého strýce mlátívalo se po celý rok, a dvě rodiny podruhů živily se tu po celý rok jediné prací na mlatevně.

Protože neznala se ještě umělá hnojiva a protože bylo dosti luk a pasuňků, bývalo za stara na Hané více dobytka než nyní. A hnojůvka, dnes vesměs již racionálně uschovávaná a po polích a lukách rozvážená, tékávala v málo libovonných járkách z gruntů do návesního „rebníka", kdež ji desinfikovaly a desodorisovaly spodní voda a paprsky sluneční.

* * *

Dědiny hanácké jsou dodnes takové, jaké byly za stara, buď kruhovité z nejstaršího založení, ulicovité ze založení pozdějšího. Německý způsob osad, velice dlouhých, kde za každým gruntem rozkládá se pruh polí, luk, pastvin a lesů, vyskytá se jen na Uničovsku, pod Bradlem. Nevytratily se ani „povětrnáky" starodávné, celé dřevěné, a ve mlýnech vodních, často přepůvabně umístěných, vyměnily se snad jen staré „německé" stroje za modernější „amerikány".

Ale přece se na Hané, hlavně po válce pruské měnilo mnoho, přemnoho.

Nejstarší hospodáři, kteří vyrostli ještě za roboty, kteří zvykli životu skromnému, patriarchálnímu, vymírali nebo postupovali míst mladší generaci, mladší pak rychle odkládali starý kroj, staré zvyky a obyčeje a — zmodernisovali se.

Stavěly se rychle nové školy. Staré školy se rozšiřovaly, novodobý pokrok nastával ve všem.

Jenom Záhoří hanácké na Holešovsku a na Bystřicku, jsouc stranou od hlavních spojovacích cest a železnic, zachovávalo svůj starobylý charakter ještě za let sedmdesátých. Leč i tu ponenáhlu se přestavovaly grunty, dostávaly tvrdé střechy, dlážky deštěné, do světnice hospodářovy alespoň — na výminku zůstaly

hliněné snad podnes —, záclony do zvětšených oken, starodávné pohovky u vetešníka koupené a rozmanitý jiný luxus.

Na vlastní Hané sedláci stavěli zcela nové grunty „z tvrdyho", nikoli jako dříve z „vepřovic", zaměňovali starobylé „šézy" na řemenech zavěšené, ohromné, nekryté, za moderní kočáry na ocelových perách, zakládali cukrovary, sladovny, pivovary a záložny, začali s pány mluviti spisovnou češtinou, měniti louky na řepná pole a zmenšovati počet koní.

Stará Haná kladla se do hrobu, a vzniklo pokolení nové, starému nepodobné.

Není třeba staršímu člověku, který znal Hanáky před pruskou válkou, aby byl romantikem, aby, posuzuje zcela střízlivě pokolení nynější, nelitoval leccčehož, co se vytratilo dobrého, pěkného anebo alespoň zajímavého z obyvatelstva hanáckého, nejen ve vnějšku, ale i z vnitra jeho od let sedmdesátých minulého věku.

Takových zajímavých, svérázných lidí jako za stara, skorem na Hané nenajdeme, třebas povšechný charakter hanácký zůstal podstatně nezměněn. Váhavost, vtipnost, tvrdohlavost a sebevědomí hanácké projevují se dnes zcela jiným, řekl bych všeobecnějším způsobem nebo dokonce i všednějším.

A obezřelost a rozšafnost hanácká, která za dřívějších dob nashromáždila takových majetků, že i za dob nejhorších zachovala rolnické podniky průmyslové, ta dnes nijak nejeví se — úpadkem četných hanáckých záložen, třeba že za úpadky ty nemůže zodpovědnou se činiti všechna všeobecnost hanácká.

Doufejmež, že Hanáci časem zase najdou samy sebe, že vrátí se k rozvážnosti svých předkův a k jejich, řekl bych, realismu, s nímž dříve vždy posuzovali správně, co mohou a co mají dělati, a že Hanákům všem opět bude „misto, kery po ťatkoch zerbovale, zas svaty jak zaslébená zem!"

* * *

Zbývá učiniti ještě několik poznámek o hanáckém úboru starobylém.

Vnějškem napadal Hanák již za dávných dob každému jednak svou statnou, dobře živenou postavou, ale hlavně svým nádherným, o zámožnosti i o vážnosti jeho svědčícím krojem. Nevěsty hanácké chodily jako královny — hanáčtí láníci jako králové!

Dnešní generace ovšem nemá správné představy o tom všem. Jen v Tovačově (zemřelá) sl. X. Běhálková s pietou opravdu neobyčejnou zachovala až do dnešních dnův u sebe nejen četné a krásné zbytky kroje hanáckého, ale i kolem sebe živé tradice o úpravě jeho a jeho nošení, tak že kolem ní družila se celá řada mladých i starších lidí, kteří za různých příležitostí rádi do staré nádhery hanácké dovedou se nastrojiti a v ní také přirozeně a pěkně se pohybovati.

Proto v Tovačově, hlavně na slavnostech, slečnou pořadaných, setkali jsme se s pravým, nefalšovaným, nedivadelním Hanáctvem v kroji, jak ostatně i Brno mělo příležitost seznati. Jinde — za různých slavností a výstav — mimo Kojetskou — nová generace snad také nastrojila se a nastrojí dosud do starých zbytků krojových, ale neumí se v tom pohybovati nebo nemá kroj přesný. O „Národopisné výstavě 1895“ nejlépe se praesentovalo Litovelsko svou hromadnou návštěvou.

* * *

Kroj hanácký, jak jsme řekli hned s počátku, nebyl všude stejný.

Na Záhoří, t. j. v kraji mezi Bystřicí, Lipníkem a Přerovem, pak na Zdounecku a na Vyškovsku nosívaly se na př. žluté koženice, které podle zpráv z 18. století nosívaly se tehdy ještě po veškeré skorem Hané. Na Prostějovsku o největších svátcích oblékaly se některými starosvětskými staříky žluté koženky až do let šedesátých minulého století jako oděv slavnostnější než obvyklé červené nohavice.

Jinde všude chodívali Hanáci v proslavených červenicích, t. j. červených koženkách. Leč ani ty nebyly všude stejné. Většinou byly úzké. Na pravém břehu Moravy od Kroměříže ke Kojetínu nosily se však baňaté a navrapené plundry, také baně, posměšně plky zvané.

Kdybyste takovému Hanákovi v plundrách z Bezměrova nebo z Křenovic dali místo bot vyleštěných, jež se k baním nosívaly v 19. století, pěkné šedé punčochy a přaskové střevíce a přistřihli jeho modrý plášť s několikanásobným límcem tak, aby sahal jen po bok, k boku pak připali mu švižné kordisko — věru budete míti před sebou občana renaissančního z doby rudolfinské, z konce 16. století. Tam až sahají kořeny kroje mužského, třebas límcový

plášť a boty začaly se nositi počátkem 19. století s modou ostatního světa. Z doby renaissanční zachovaly si také Hanačky pěkné svoje rukávce s krejzly nasbíranými kolem krku a všechen ráz bohatého svého oděvu, hlavně svatebního.

Celkem skládal se oděv hanácký, z těchto částí u mužských:

Boty mívaly lesklé, tvrdé, vysoké holínky. Zřídka kdy mládež nosívala „měkky bote" — čižmy z měkké kůže a s růžicí vpředu, v Hrubčicích pak „křevy bote" ke žlutým koženicím slavnostním.

Gatě bývaly většinou červené koženice, všude úzké, jen od Kojetína, vlastně již od Lobodic a Polkovic po pravém břehu Moravy až za Kroměříž baňaté a nabírané. Dle nich říkali Hanákům těm také Baňáci. Na Vyškovsku nosívali se koženky žluté, po nichž tu Hanáci dostali jméno „žlutých" Hanákův, a také na mor. Záhoří a na Zdounecku. Gatě kolem poklopce („puntu") a po bočních švech hlavně u mládeže velice bohatě byly vyšity různobarevným hedbávem a sahaly jen po kolena. Tu přivazovaly se řeménky, zdobně vysekávanými, na dvě smyce, jež svými konci visívaly furiantsky na lýtka. Mezi holínkou a gatěmi kryly nohu bílé „vyléčky" (v Hrubčicích „podléčky) místo původních punčoch, obyčejně z bílého pergálu, kol nohy prostě ovíjené a v botě dole šňůrkami zavázané.

Ke gatím patřil ovšem pás kožený, na 10 cm široký, prošívaný barevnými kůžičkami, plíšky, pavími brky a někdy vpředu hedbávem vyšitý, zase někdy prostě „vybíjený".

Košile na dělní dny byla z domácího hrubého plátna skrovně na náramcích a u límců vyšita; nedělní však bývala tenká, u krku a na límečcích černým, na náramcích smetanovým hedbávem bohatě zdobena. Rukávy její byly široké, nabírané, a ňadra, jen slabě škrobená, mívala kolem rozparku „dovijaky mrštinke a šeti", často i srdce a jméno vyšité. Velice vyšívané náprsenky mívali moji příbuzní v Senici u Náměště i v Seničce.

Místo vesty nosil se „lajdík", obyčejně z olivovězeleného (olejovyho) sukna, vpředu a ze zadu pestře, u mládeže mnohdy nádherně vyšitý, s knoflíčky hustě našitými. Zapínal se jen na nejvyšší knoflík. Kolem Prostějova a také na Tlumačovsku nosívali lajdíky i modré.

Za krásného teplého počasí a k muzice chodilo se „bez obleku" čili „enom tak", t. j. v lajdíku pouhém. Jinak oblékala

se „flanérka“ (flanér, také spenzl zvaná), která měla skorem týž střih jako lajdík, jen že měla rukávy. Byla rovněž zpředu i vzadu vyšita, ač nikoli tak bohatě jako lajdík. Za to měla mnoho knoflíkův i u kapes a rukávů, celkem úzkých. Bývala z „olejovyho“ nebo ze tmavozeleného sukna, za starých dob patrně i z flanelu, jak ukazuje jméno, po způsobě „lajblů“ slováckých na Hradištsku, Veselsku a Strážnicku.

„Žlutí“ Hanáci kolem Němčic nosili takové původně flanelové flanerky nejdéle.

Obřadným rouchem slavnostním byl hanácký „plášť“, obyčejně z modrého, světlého nebo tmavého sukna, s několika nabíranými límci (kepeni) a se širokými rukávy. U krku a rukávů bylo skrovné vyšívání.

Ženich šel na zdavky vždy v plášti, a vážní sousedé rovněž v pláštích chodili do kostela i na ouřady.

Na Záhlinicku a Tlumačovsku a také na Záhoří mívali místo pláště dlouhé kabátovité, v úpoly přilehlé, dole širší haleny, na Tlumačovsku černé a lesklé a tím poněkud kněžským komžím podobné. V Záhlinicích a na Záhoří bývaly haleny ty pěkně bílé, s výložky u rukou často červenými. Lze viděti v nich již vliv valašských župic.

Hanák v červenicích pěkně vyšitých a v plášti zánovním byl věru nádherná figura, a opravdu mohl vykládati ve známé básni:

„plondre na jaře mám novy —
só jak ruže pivoňkovy —
plášč e lajblék pěkny só —
každém srcem zatřesó!“

V zimě oblékali si Hanáci kožich neméně důstojný. Malíř Manes nám jej zvěčnil na rolníkovi Josefu Šoustalovi z Čech u Prostějova z předu i ze zadu ve výborných dvou obrázcích i se způsobem úpravy hanáckých vlasů mužských. Kožich býval dubenný (hnědý), dlouhý až ke kotníkům. „Pásání“ bylo krátké a otáhlé a vzadu bylo pestře vyšito. Na rukávech byly často výložky z pestrého sukna. Od pasu až dolů byl kožich vzadu rozestřižený.

Starodávných kožuchů ocáskových, hlavně za 18. století všeobecně nošených, žili za mých dětských dob četní pamětníci,

z nichž jeden z Vitonic kožich takový na národopisnou slavnost dřevohostickou si ušiti dal r. 1893.

Na krku mívali Hanáci hedbávný černý šátek, přes límeček uvázaný. Na hlavě, která bývala střižena krátce mimo dlouhé vlasy v týle (zástřešek č. gracka zvané), nosíval se klobouk, a to na severu „člun“ tvaru loďovitého; baňatí Hanáci měli maličký klobouček „střípek“; na Holešovsku nosil se klobouk se širokými střechami. Všude mívala mládež za ním barevné pentle, různým způsobem skládané. Jen na Záhoří nosily se místo pentlí barevné housenky.

V zimě místo klobouků zastupovaly aksamitky nebo vydrovky, hodně vysoké, v zadu vyšší, z černé nebo hnědé kožešiny. Lebka bývala z černého, zeleného nebo olivového aksamitu, a proto název aksamitka; podle kožešiny sluly někdy též schořovice. Před aksamitkami nosily se válcovité až 30 cm vysoké „sobolovice“ s pentličkovými mašličkami na boku, jakož nosívaly se po celé Moravě i v Čechách lidem selským ze století 18. Na Záhoří bývaly aksamitky nízké po způsobě Valašském. Tu také nosívaly se v zimě častěji i bílé huněné nohavice a valašské bílé krpce. Tvořilo Záhoří hlavně blíže Bystřice i nářečím jaksi přechod k Valachům, kteří již v Rajnochovicích byli nepopíratelní.

Na cesty nebral Hanák kabelu, jak je ve zvyku „na Slovákoch“. Peníze zastrčil dobře do pasu a ostatní věci složil do „sotůrka“, také klebetníčka zvaného, válcovitého, z rákosu upleteného. A nic se nestyděl ani po Vídni a po Římě choditi se sotůrkem.

* * *

Byl-li oděv mužské části hanácké vážně důstojný, jak se slušelo na pravou hanáckou povahu, bývalo i odětí ženského pohlaví neméně důstojné, ba začasté i nádherné. Každý mi přisvědčí, kdo se pamatuje na hanácké výpravy na „Národopisnou výstavu“ anebo kdo viděl v Brně družinu slečny Běhálkové tančiti zajímavé tance hanácké.

Vespod místo košile mívaly Hanačky ovšem jako všude na venkově rubáč, místy opaskem zvaný. To byla krátká suknice ze silného domácího plátna, k níž alespoň na všední dny býval přišit límec asi 20 cm široký a přes ramena zpravidla šňůrkami upevňován, t. z. oplečí. Na neděli stáhlo se ovšem tělo

do zvláštního opleči šněrovačku zastupujícího, z tenkého plátna, ba i z batistu neb mulu, jejíž zadní část pěkně bývala vyšita, bíle zpravidla, ano i prolamovaná nebo dírkovaná.

Okraje vpředu sešněrovávaly se červenými pentličkami.

Místo vlastní košilky zastupovaly krátké rukávce s baňatými rukávy.

Ty mívaly obojek (krézl, také placák zvaný), místy na velké faldy (fôke), jinde na drobnější, sevrapený a krajkami dosti širokými lemovaný. „Hlava mosela v tem bet jak v zahrádce lebo jak na talířko!“

Krajky byly často režné (krémové) nebo nažlutěné šafránem. Někdy bývaly obojky na místo krajek červeně, černě nebo žlutě vyšívány ano i prolamovány (kátrovány). Rukávy měly límečky 5—15 cm široké, plně hedbávem buď černým buď smetanovým nebo obojím nádherně vyšité, a zapínaly se nad loktem, takže „tacle“, jež se zhusta k nim — tak upravené jak obojek kolem krku — připojovaly, vkusně padaly přes loket.

Živůtky jmenovaly se lajdíčky, v Zámoraví frydky, a byly za stara z jemného a jednobarevného sukna, později z látek damaškových ano i zlatohlavových. Kolem průramkův a na švech měly bohaté pestré vyšívání. Kolem výstřihu z předu bývaly „pantle dovijaky, zlášť paterovy, pak gracóna (porta) stříbrná lebo zlatá e patáčke (bůstky)!“ Bůstky měly rády obzvláště děvčice na Záhoří.

Lajdíčky byly kratičké, tak že v zadu oplíčko pěkně nabylo platnosti. V předu připínala se často i květovaná, dlouhá mašle. Na nošení chladnější nosily se marýnky soukenné s rukávama nahoře širokýma, k zápěstí úzkýma, v zimě korálky, t. j. kožíšky soukenné, nebo liščáky u ruk liščinou lemované, z dubenné nebo černé kožešiny. Na Záhoří nosily ženské dlouhé žlutohnědé kožichy, mužským podobné po způsobě valašském.

Sukni zastupoval řásný „fěrtoch“ z tmavomodrého nebo černého plátna (tu slul také šorec). Děvčata na neděle nosila zpravidla fěrtoch bílý. Řásný býval 8—10 metrů nynějších a faldovaný a přivazoval se jako záštěra — ale od zadu do předu.

Rozparek vpředu, úplně otevřený, kryt byl zase širokým „fěrtúškem“, původně bílým a vyšívaným později temnobarevným a květovaně potištěným. A tak se rozeznávalo nošení

děvčat po „bílu“ a po „černu“. Ženy ovšem chodily vždy po černu.

Punčochy nosily se v létě bílé, v zimě černé, tu nejčastěji vlněné „s červenéma cviklama na bokách vešety“. Na nohy obouvaly se střevíčky „na prste“, za dávnějších dob jirchové, s červenými opatky, rázu úplně renaissančního. V zimě nosily se ovšem vyšší botky „šnurovací koženy lebo manžestrovy“.

Na hlavu asi do let třicátých 19. století braly Hanačky úzké šatky ručníkovité. Ale generace let šedesátých již nevěděla o nich skorem ani o bílých šátkách, jež po nich nastaly. Tu nosily se již lipské červené nebo tmavé šátky strakaté, na velké záušnice uvazované. Starší tetky měly ještě několik tureckých šátků, květovaných na bílé půdě.

Šátek vázal se na různých místech Hané různým způsobem, ale vždy na uši. Na rychlo se jen „zababušil“, t. j. zamotal pod bradu a za týlem zavázal na prostý suk.

Do kostela nosívala se ještě „šatka do ruky,“ bílá, pěkně vyšívaná.

Nádherně strojily se nevěsty a dróžky na svatbu. Kdežto ženich a družbové kromě pláště měli za odznak jen fertúšek bílý, vyšívaný, ženská část svatební, oblečená ovšem po bílu, nasadila na hlavu vysoké nádherné koruny, „pantlíky“ zvané. Jen na Záhoří nosily se místo pantlíků velké věnce z krámských květů, třásní zlatých a zrcadel.

Pantlík býval z lepenky; na Prostějovsku byl až 25 cm, a podobal se válcovité koruně, pokryté zrcadélky a stříbrnými buillony. Nad čelem byly ozdoby z penízkův a z umělých květin, nahoře věncovitá ovruba z červených nabíraných pentlí. Hořejšek pantlíku celý byl kryt pentlemi, a pentle — 30—40 — visely i vzadu do půl zad. Také věnce záhorské měly vzadu visuté červené pentle.

Družičky i nevěsta ovíjely si kolem loktí nádhernou nevěstinskou „plachetku“ čili „úvodnici“ — neboť nosila se i na úvod — uprostřed bohatě hedbávem zlatožlutým vyšitou. Vyšívání bývalo za starších dob smetanově bílé. U konců bývaly zpravidla černé květy a jakási písmena. V pozdějších dobách i věneček barevný s písmeny IHS uprostřed. Úvodnice patřila do výbavy děvčete tak jako „koutní plachta“, někde boudnicí zvaná,

kteráž, jak již řečeno zpředu, věšívala se kolem postele šestinedělčiny, t. zv. kouta. Bývala bíle neb červeně vyšita a mívala ve výšce postele hrachovinkový nebo mřežkový pruh, aby nedělka mohla sic do světnice hleděti, sama však zůstala i s děťátkem uchráněna uhrančivých očí zvědavcův.

Děvčátka malá, šla-li třebas na Boží Tělo, nosila za starých dob malé věnečky z drobných kvítkův, a ty měly vzadu asi pět nebo šest t. z. klebet z trubiček slámových nebo rákosových, proložených červenými kuličkami housenkovými. Tomu věnečku se říkalo „prótek“.

Na konec připomenuto budiž, že Hanačky neznaly původně deštníků, nýbrž proti dešti nosily z prvu bílé obrusy, později zelené vlňáky. Teprve koncem let padesátých začaly nositi tu a tam červené nebo modré „palazóry“. Na Záhoří jich neužívaly nikdy. — — —

Ale „čas vše mění i časy“. Škoda svérázné Hané bývalé! Nevrátí se již.

Rybnikářství na Telecku za doby pana Zachariáše z Hradce (1550—1589).

Dle archivních pramenů podává Jan Tiray.

Nejstarší zpráva o rybnících moravských týká se jihozápadní Moravy, krajiny telecké. Čtemeť (C. d. M. II. 183), že r. 1227 král Přemysl Ot. I. propůjčil Florianovi, opatovi kláštera Luckého, právo, zakládati rybníky a mlýny v zakoupeném újezdě lovětínském.

Opevnění města Telče, jež klásti sluší s jistotou před r. 1300,[1]) svědčí tomu, že vyhlednuto místo nad původní osadou Telčí Starou (nynější čtvrt: Staré Město) právě proto, aby „Nový Telč" (jména toho ještě za 15. věku užíváno také v mužském rodě) založen býti mohl po způsobě vodních pevností. Založeny tedy oba rybníky hradby městské obklíčující, „Ostrovský" a „Ulicky" ještě za století 13.

Další zpráva, že r. 1372 založen pánem na Telči Menhartem z Hradce, který jsa knězem měl i nově zřízenou faru v Nové Telči, rybník Svatomárský (Panny Marie) zatopením luk a rolí ke kostelu Matky Boží a fary Staroměstské náležející, — není sice doložena listinami původními; ale údaj sám svými podrobnostmi[2]) jest podoben pravdě. — A opět setkáváme se po stu letech se zprávou již zcela zaručenou.

Roku 1477 v pondělí po sv. Bonifáci daroval pan Jindřich z Hradce městu Telči místo ve „vsi Ssysskowie, aby sobě rybník založili".[3])

---

[1]) Beringer-Janoušek: „Město a panství Telč". Prameny užité značíme: M. m. T. = městské museum v Telči, A. z. T = archiv zámecký v Telči.

[2]) P. Fr. Sankota: „Dějepis města Telče" (rukopis v městském museu v Telči) na str. 43. praví, že za odstoupení pozemků na založení rybníka toho potřebných farář Petr vymínil faře Staroměstské stálý plat z Kostelní Myslové i z Nové Telče.

[3]) M. m. T. číslo K 22.

Nástupce páně Jindřichův, Adam I. z Hradce, v pátek, den sv. Maří Magdaleny r. 1513 daroval Telči „místo, kteréž slove ve Smrku nad Šiškovským mlýnem, aby rybník založili a s oním, který od Matěje z Řásné za 107 kop koupili, zároveň zatopili; užitků aby zvláště k opravě městských zdí použili".[1])

Rybníky řečené: Šiškovský, Smrk a třetí ještě v těch místech, Vlčí, dodnes jsou majetkem městským; jsouce z prvních kdysi rybníků městských zůstaly posledními — jedinými. Za těch let stal se zjevným čilý ruch rybnikářský v sousedních Čechách jižních. Středem ruchu toho bylo město Třeboň. Za pánů Voka a Petra Staršího z Rožmberka († 1523) počala se za úředníka panství, plesníka („fišmaistra") Štěpánka z Netolic systematická regulace vod jejich svodem do nových rybníků na vysušení širých bažin, kteréžto dílo korunováno dokončením „zlaté stoky" za let 1506—1520, známé podivuhodné památky prvního období jihočeského rybnikářství.

Telecké museum má z těch let listinu[2]) (Datum na Hradci, v úterý, den sv. Panny Barbory 1515) s přivěšenou pečetí vládyky Jana z Halíka, „fišmaistra" na Hradci.

Jako na Třeboňsku a na Hradecku, tak tehda rostly i na Telecku rybníky i rybníčky, jako houby po dešti.

V rychtářských knihách města Telče (od let 1530) připomínají se již napořád blízké veliké rybníky panské „Křížový" a „Roštýnský" a četné menší, měšťanům patřící, zvláštními jmény nepoznačené rybníčky.

Léta 1531—1550 byla Telči jakousi dobou přechodní. Zemřelť 1531 Adam I. z Hradce, zůstaviv nezletilé synydědice, Jáchyma a Zachariáše. Za vlády poručníků nastala nejen stagnace, ale i zjevný úpadek, když ponechán samotný „hrad" Telč bez oprav téměř patrnému zpustnutí.

Již roku 1546 „ráčil se uvozovati v panství urozený pán Joachim z Hradce, a to v panství Hradecké, Telečské, Slavonické, Počátecké a Želetavské, a města tato na místě všeho panství slibovala J. M. člověčenství".[3]) Tři léta potom (1549)

---

[1]) M. m. T. č. K 34.

[2]) M. m. T. číslo K 35.

[3]) Údaj dosud neznámý z knihy: „Registra Civitatis Telcz pro Judice Anno Domini 1531". M. m. T. číslo D 14, str. 148.

císař Ferdinand I. prohlásil oba bratry Jáchyma i Zachariáše plnoletými, tak že přestala dne 26. září 1550 vláda poručnická.[1]) „Ten pátek před sv. Martinem 1550 uvázal se ur. pan Zachariáš v panství na Telči a Slavonicích“,[2]) k nimž připojeny díly Hradecka, Strmilov a Kumžak. A Zachariášem nadešla Telči doba rozkvětu nebývalého ve všech směrech, doba pronikavých změn, jejichž sledy zůstaly v městě i v okolí patrny dodnes. Jest úkolem naším, bychom osvětlili těmito řádky pouze jednu stránku v pravdě velkolepé, mnohotvárné činnosti tohoto velmože z naší šlechty domácí. Nejvíce pozoruhodna jest okolnost, že zjistíme současnost, ano souběžnost a shodu v podnicích *druhého* období rybničního ruchu v Čechách za pana Viléma z Rožmberka (1553—1592) a úředníka jeho, stavitele světoznámého rybníka „Rožmberka“, Jakuba Krčína z Jelčan (1570—1590) — a v rybnikářství pána Zachariáše z Hradce (1550—1589) i úředníka jeho Floriána Pravětického z Radvanova († 1587) na Moravě, jejichž zásluhám vzdáme povinné díky a uchráníme pamětihodnou činnost jejich zapomenutí. — —

Zachariáš z Hradce narodil se r. 1526. Osiřel záhy (1531). Vychován byv matkou svou Annou z Rožmitála ve víře katolické, vyspěl v povahu mírnou, ušlechtilou. Jak již bylo vzpomenuto, zavítal do Telče r. 1550.

Roku 1551, v sobotu před sv. Janem vyjel do Vlach[3]) (— výprava šlechticů do Janova na uvítání zvoleného krále Maximiliana II. —) a v masopustě r. 1553 oženil se[4]) s Kateřinou z Valdštejna, jež přinesla mu věnem rozsáhlá panství Polnou a Přibyslav se stříbrnými doly a s jiným bohatstvím. R. 1557 volen Zachariáš do soudu zemského,[5]) stal se nejv. komorníkem a konečně na sněmě v Brně v den sv. Tří Králů 1567 jmenován nejvyšším hejtmanem markrabství Moravského.[6]) — Těžká rána dolehla naň úmrtím choti Kateřiny r. 1571 i jediného syna Menharta r. 1579. — Již tehdy vzdaloval se veřejné činnosti,

---

[1]) Sborník historický IV., 14

[2]) M. m. T. Knihy D 14, str. 159.

[3]) D 14, str. 159.

[4]) D 14, str. 185.

[5]) D 14, str. 230.

[6]) D 6, „Kniha rychtářská z r. 1564“, str. 28. — Opraviti sluší tím údaj v knize „Město a panství Telč“, str. 17., a Sborníku histor. IV., str. 14.

jakž vidno z marného úsilí nejvyššího kancléře českého Vratislava z Pernštejna, který úsilně žádal pana Zachariáše, aby přijal po Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála úřad zemského hejtmana za let (1579) nepokojných.[1])

Stále přebývaje na Telči za posledních let, v těžké své nemoci neopouštěl ani zámku a skonal v noci na čtvrtek dne 6. února r. 1589.[2]) — —

Tolik uznali jsme za nutné předeslati vlastnímu pojednání, jehož — mimo jiné — hlavními prameny jsou dvě knihy rukopisné. Prvá, nyní v městském museu teleckém uložená, (Sign. D 8 o 173 listech) s titulem: „Leta Páně 1571 založeny jsou tyto knihy, v nichž se poznamenávají všecky **směny a freymarky**, což se s lidmi činí za **zátopu** rybníků etc. Za mne Zachariáše z Hradce, hejtmana a pána na **Telči**, v neděli provodní založena".

Druhá kniha v archivě zámku teleckého chovaná jest **urbář** panství o 262 listech, založený za let 1560, s různými zápisy z let 1570 a z r. 1581, pak 1631 a 1650. — Nám důležitý jest oddíl knihy f. 228—241, jehož titulní list: „Leta Páně 1581 ve středu Nanebevzetí Panny Marie. Z poručení urozeného pána, pana Zachariáše z Hradce na Telči a Polné, J. M. císaře římského raddy, místodržícího hejtmanství a nejvyššího komorníka markrabství moravského, pána mého milostivého. Za mne Krištofa Srbického ze Zálezl, ty časy ouředníka na Telči, jsou tato registra založena, v nichž se všelijaci rybníci i stávky a potoci, kterýchž jsem se až do těchto časů vyptati a vyhledati mohl, zapisují, kteříž k panství a zámku Telečskému náležejí, etc."

Již tento zápis hlavního našeho pramene naznačuje, že zajisté přední účast na podnicích páně Zachariášových měli ředitelé panství, „hejtmani", jak se psalo prostě tehda: „úředníci na Telči". Byli napořád z rodů šlechtických.

Prvním připomíná se (D 14, 173 a L 532) k roku 1552 Jiřík Čeloud z Pálovic a na Řečici (u Dačic), chudší soused páně Zachariášův. A hned druhý úředník, Zikmund Kába z Rybňan (jmenuje se D 14, 185 k r. 1553), počal vykonávati dalekosáhlé záměry pánovy. Čteme v urbáři: „Rybník Nový za Řásnou; ten jest J. M. pán udělati dáti ráčil . . . .

[1]) Chlumeckého: „Carl v. Zierotin und seine Zeit", str. 115.

[2]) „Město a panství Telč".

za ouřadu pana Zikmunda Káby leta (1565). Násady do něho 20 kop. Též pstruzi v něm bývají."

Rok 1565 jest buď omyl písařův (Kába již před r. 1557 odešel z Telče), buď sluší považovati rok ten za dokončení celého díla toho znamenitého, jež neznamenalo pouze založení rybníka, ale i svod vody tekoucí přirozeně k řece Jihlavě a svedení její umělou stokou k řece Dyji proto, aby Telč zásobena byla stálou a hojnou vodou horskou.

Založení „Nového rybníka za Řásnou" (nyní zve se „Velký pařezitý rybník") odůvodniti lze i snahou Zachariášovou, aby mlýn Zachariášem v Telči koupený (1553) a jen na „malé vodě" ležící (odtok rybníka Smrka a Roštýna) byl zabezpečen vodou vydatnější a stálejší. Druhý datovaný záznam týká se velikého rybníka „Nového za Světlou" č. „Zahrála" (nyní „Zelený rybník" č. Zejhral), stavěného novým úředníkem p. Baltazarem Šertingarem ze Šertingu r. 1558. Dávali tenkráte vedle jmen z okolí a z přírodních poměrů vzatých (Pilní = pod pilou, Rohozenský = rákosem porostlý a p.) rybníkům také jména vtipná, žertovná. Tak na Třeboňsku: „Nevděk", „Potěšil", „Naděje", „Nalezený", „Věrný", „Závistný", „Oplatil", „Pamatuj" a j. K takovým patří u nás „Zahrál", „Netroufal" a j.

Ovšem často neujalo se takové umělé a jaksi „oktrojované" názvisko, kdežto název lidový přetrval věky.

Záliba páně Zachariášova v chování pstruhů (bude o ní později promluveno zevrubněji) jevila se již r. 1558, kdy „J. M. udělati dáti ráčil rybník pstruhový nad Novou Vsí". Téhož roku vznikly tři menší rybníčky (Horní, Prostřední, Dolní) za vesnicí Člunkem (Hosterschlag), r. 1560 rybník u Želetavy „přidělán" (zvětšen), r. 1561 vznikl nový nad Radkovem, r. 1562 u Myslůvky, r. 1563 na „pstruhovém potoce v oboře nové" u Roštýna, přidělány pak rybníky „Suchan" nad Myslůvkou, „Klat" nad Černickým rybníkem.

Konventem kláštera Novoříšského učiněna smlouva (v neděli po sv. Martině 1568), a to taková: „Konvent popouští kus gruntu aneb břehu, slove Žďár, u vsi jménem Olšany, aby sobě mohl ur. pan Zachariáš z Hradce dáti udělati rybník. Proti tomu mělo se panu proboštovi tehdejšímu, knězi Kašparovi, a konventu jeho za ten kus gruntu v lese J. M., slove „Na krá-

lovství", v některém místě příhodném vedle slušného odměření kus gruntu odměniti a oddati."[1])

R. 1570 sdělán rybník „na Království" za Rosičkami.

Od r. 1557 až do sklonku let 1560 shora připomenutý panský úředník, pan Baltazar Šertingar ze Šertingu téměř všechnu činnost „rybnikářskou" soustředil na Telecko (mimo založení tří rybníčkův u Člunka, které byly pstruhovými!); — za to nástupce jeho (čtvrtý v řadě), pan Florián Pravětický z Radvanova — mimo rybník po něm nazvaný „Pravětický" r. 1573 u Želetavy založený — zřetel za doby úřadování svého (1571—1578) obrátil na krajinu u Strmilova a Kumžaka (tehda v některých částech ještě k Moravě se počítající). Domníváme se, ano jsme přesvědčeni, že nedělo se tak pouhou náhodou.

Za těchže let (od r. 1570) úředník p. Viléma z Rožmberka, proslulý **Jakub Krčín z Jelčan**, počal velikolepou svou činnost rybnikářskou na Třeboňsku, kamž přináleží i Hradecko a Kumžacko úvodím svým. A tak vtírá se maní myšlenka, že úředníci na Hradci a na Telči byli zasvěceni do záměrů geniálního Krčína, jemuž běželo o to, aby přítok všech vod hned od pramenů byl náležitě regulován řadou rybníkův. Florián Pravětický nasledoval Krčína; důkazem jsou podnes rybníky „Hejtman", „Komorník" a „Krvavý" za Strmilovem.

V zajímavé knize: „Die Teichwirtschaft mit besonderer Rücksicht auf das südliche Böhmen", již napsal znatel povolaný, ředitel panství třeboňského Václav Horák, čteme: „Lze litovati, že současné prameny XVI. století nepoučují nás dostatečně o velikosti nákladu za zřizování rybníkův. Má se za to, že práce ty byly vykonány ponejvíce za denní mzdu, tedy nikoli nucenou robotou". — Naše kniha z r. 1571 („Směny a freymarky") přece dosti osvětluje poměry tyto, v podrobnostech málo dosud známé.

V knize jest zachován zevrubný popis založení rybníků řečených: Hejtmana, Komorníka a Krvavého za let 1571 až 1573. Dovídáme se o přípravách a o způsobě práce, o trvání její i nákladech.

---

[1]) A. z. T. I. 13. Rybník sice skutečně dodělán r. 1570, ale „směny" neuskutečněny, tak že teprve r. 1638, kdy vládl na Telči již Vilém Slavata, rozepře skoncována smírnou úmluvou.

Zakládajíce nový rybník, pán i úředníci si vedli podobně, jako za zřizování nových dvorů, jak jsme již vypsali jinde.[1]) Bylo třeba několik let dříve skoupiti vhodné pozemky (lučiny i přilehlé role), aby mohly „směnami“ býti „oddány lidem za zátopu“ (= půda, rybníkem zatopená). Obyčejně koupil pán v celosti nějaký sešlý grunt, kterýž rozkouskoval na „oddávání“. Nestačilo-li, pouštěl dědičně starši pozemky svoje, jichž poddaní užívali za roční plat. Jinak také byly kusy pozemků „vyfrejmarčeny“ (= skoupeny). Leč nechme již mluviti sám pramen náš (D 8 fol. 2—14, 23—27).

„Leta Páně 1566, v neděli po památce sv. Kříže J. M. urozený pán, pan Zachariáš z Hradce a na Telči, ty časy nejvyšší komornik markrabství moravského, koupiti jest ráčil dvůr od Matěje, dvořáka ve vsi Budkově blíž Strmilova... půl druhého lánu...“

„Leta Páně 1570, v úterý, den památný Nanebevzetí Panny Marie . . . pan Z. z Hr., toho času hejtman markrabství moravského, koupiti jest ráčil dvůr pozůstalý po nebožtíku Janovi, dvořákovi v Strmilově, . . . půl druhého lánu . . .“

Obou dvorů těch i rolí panských „v Radouchově“ (rozlehlá trať polní mezi Strmilovem a Českou Olešnou, dnes řečená „Radochovské pole“) mělo býti použito na oddávání za zátopu rybníkem pod Strmilovem vyměřeným, který mimo některé louky panské zatopiti měl veliké plochy pozemků poddanských. Musilo býti zajisté dříve vyměřováno, a bylo za vší tehdejší vrchnostenské všemohoucnosti dosti práce a starostí s pobízením poddaných, aby svolili na směny a frejmarky, dosti přepočítávání a přesvědčování o výměrách vzatého i oddaného. List 13. pramene našeho svědčí zřejmě, že celý plán zřízení rybníka, který na počest vysokého úřadu pánova měl se nazývati „Hejtmanem“, byl předem ustanoven. Čtemeť:

„Poznamenání stran rybníka nového, Hejtmana, pod Strmilovem.

Hráz má býti v základu 50 loket, na výši 12 loket, závěrky 20 loket. — Grunty jak by se vybírati měly, buď šíří nebo z hloubi, když se země otevře a spatří, tu teprv se vyměří a ukáže. — Strany díla „na šichty“: ta hráz stará nebude se moci projednávati k šichtám, než na kusy, a také z ní na vozích voziti

[1]) V Selském Archivě r. 1904.

nemohou, než na kolečkách. — Co se pak dotýče projednání na šichty s lidmi, kteříž na vozích voziti budou, vidělo by se, abychom zkusili s jedním vozem, jak skůro může šichtu vysaditi, za jeden-li den čili déle. Vyrozumějíc tomu bude se moci projednati, na čem by chudí lidé mohli přestati a J. M. bez přílišného ublížení býti. — Strany pak těch, kteří s kolečky budou míti šichty vysazovati, když tu starou hráz rozvezou, a uhlídá se, jaká země bude, berná-li, aneb jak daleko také se s nimi bude moci na šichty projednati, tak aby tolikéž bez ublížení J. M. i lidského býti mohlo. — A trouby mají býti čtyři; na ty má vyhledati jedlového, co bude moci největšího dříví, na ty štíty[1]) dřev na každou deset, učiní 40 dřev, a ty mají býti ve spoušti s lopatami do falců. Dubů na vazby velkých 20 a na panty menších 20 —". Tolik poznamenal úředník do knihy. Ač všemu nelze jasně nyní porozuměti, přec dokazuje zápis, jak byl plán díla předem dobře uvážen a promyšlen, jak práce rozdělována účelně. Jest zřejmo, že o hrázi pracovali znalci práce, „rybnikáři", tehda jakási sdružení dělníků v zemích našich. A že byli rovněž takovou cháskou nevázanou, surovou ano zbůjnickou (vždyť „rybnikář" a „lotr, loupežník" byli tehda názvy velmi příbuzné) jako jinde, můžeme se rovněž domysliti.

V listinách archivu teleckého často se mluví o rybnikářích (číslo L 204, 335, 453, 454 a j.). Rada městská měla soužení nemalé za let 1630 se zlotřilou čeládkou rybnikářskou, zejména s jakýmsi Janem Svobodou, který zabil „ženu vojenskou", a jsa dlouho v Telči žalářován, prosebnými listy prosil radu městskou, hejtmana na zámku, děkana, okolní šlechtice „o darování hrdla".

Jistě také nemalá obživa poskytnuta byla lidu okolnímu, jak patrno z hořejšího poznamenání o „šichtách", „vozích a kolečkách". Kolik dělného lidu najato, nevíme; ale o nákladě a zkoncování díla čteme v poznámce: „A tak jest na hráz, taras, splav, trouby a což k tomu rybníku (Hejtmanu) a na něj vynaloženo: 14 set 3 kopy 13 grošův ve třiceti čtyřech nedělích leta 1571; a dodělán 1572ho léta" (f 14). Již 1571 léta vyjela kommisse, aby sjednala „směny za zátopy" rybníka, Hejtmana. „Vejjezdu" toho zúčastnili se v pondělí před sv. Filipem a Jakubem: Florián Pravětický z Radvanova, úředník ty časy na Telči, Mareš, myslivec z Volevčic, Matěj

[1]) Štíty jsou nynější bašty, zahrádky rybniční.

Filip, mlynář pod Černičí, Eliáš Pička, t. č. písař důchodní. Dle zápisů (D 8 listy 5—11) jednáno bylo s 59 stranami, jednotlivci a obcemi.

Summa vší „zátopy" rybníkem Hejtmanem dělala 900 provazcův a 1 čtvrt (provazec = 31 loket) — nepočítány v to panské louky zatopené —, a oddáno bylo 956 provazců — „nepočítajíc některých jiter, které pod platem byly". Přidal tedy pán — 56 provazcův. — Směny umožněny jednak tím, že mělo panství mimo louky své i „jitra", ornou půdu „pod plat" poddaným puštěnou, ale hlavně že koupeny (r. 1566 a 1570) dvory v Budkově a Strmilově, tak že „hned za tu zátopu ze dvorů skoupených svrchupsaných a z některých jiter, ze kterých plat J. M. každého roku vycházel, lidem se oddávalo".

Přestaneme jen na několika zajímavějších zápiscích rozsáhlého protokolu všech směn:

„Václavovi Tůmovi zatopí se rybníček, kterého nemnoho užíval, v oukola vůkol vyměřen 21 provazců". (Měřeno tedy i „dokola kolem"). „Loučka se dvě loktuše trávy . . ." „Louka v chobotě až k poltrubí . . ."

„Těm čtyrem oddáno na Dile k Olešné jedny hony rolí provazců 11; na tom přestali". „Dával z jitra plat úroční o sv. Havle 15 grošů; již plat (ten) schází". „Oddány mu jedny hony pod kostelem sv. Ondřeje". „Oddáno mu v Cimmerwaldě jitro". (V této trati — snad poblíž lesů panských směněno mnoho jiter jednotlivcům). „Díl k Olešné až ke třešni . . ." „Oddáno i obci Budkovské za „Pastvistě" zatopené dobrými rolemi nad kamenným mostem u cesty Kumžacké". „Jedenácti osobám poznamenaným oddáno rolí na Dile k Německé Olešné; mají se na záhony sami rozděliti. Na tom přestali".

„Zatopí se oulehle", „Zatopí se mu louka; užíval jí dobře. Louka . . . té neužíval; mnoho týmence a křoví. Rybníček . . . jako louže." „Obci Strmilovské zatopí se oulehle 9 provazců a porostliny 5 provazců. Oddány jim za to jedny hony na Dile k hranicím Olešenským 30 provazců". „Ta louka suchá . . ." „Matoušovi z Vlčic zatopí se mezi starou hrází a novou, a hráz v jeho dělati se bude". „Na hráz se odtud něco poveze . . ."

„Zatopí se u samého dvora Šimonovi z Budkova zahrada louční . . . oddávána jsou mu jitra Jana Čihala z Kumžaku v Lísku nad Střížovicí". „Oddáno kus obce (= obecních pozemků)

Střížovské i s březinou, ze které Střížovští žádného platu nedávali".

Poslední pak zápis: „Po vykonání toho všeho . . . učiněna jest řeč a napomenutí skrze pana ouředníka ty časy na Telči, pana Floriana Pravětického z Radvanova, k obci Strmilovské, dotazujíce se na nich . . . . měl-li by každý z nich za takovou zátopu svou dosti odměřeno a oddáno a přestává-li jeden každý na tom, aby potomně někdo z nich o tom nenaříkal, že mu se v tom nějaké zkrácení a ublížení stalo, vezmouce o to mezi sebou radu . . ., aby panu úředníku a těm osobám vyslaným zprávu toho dali a oznámili. Uradivše se na to dali odpověď na místě vší obce skrze jednu osobu, nějakého Víta Sládka, souseda jejich, a to takovou, že na tom přestávají, a jednomu každému z nich že jest dosti oddáno a že J. M. P. na takovou směnu v ničem pomlouvati a naříkati nemají ani nechtějí, nyní i na časy budoucí. Pro stálejší paměť to se tuto poznamenalo".

Ale sotva minul rok, musil pan úředník r. 1572 v pátek před slavnou památkou seslání Ducha Svatého opět „učiniti vejjezd ke druhému oddávání na ta místa, kde se něco více rybníkem Hejtmanem gruntu zatopuje, než první oddání bylo". I poznamenáno do knihy, že platí toto druhé oddání pro budoucnost. — Z obšírného protokolu vidno, že musilo se také ještě oddávati za to, „co země v lidských rolích a lukách na šichty bráno". Také musil pan úředník bez obalu se přiznati, že „předešlého roku odňalo se jedno jitro Střížovské obci omylem, domnívajíce se podle lidské zprávy, že J. M. náleží. I poněvadž to ukázali dostatečně, že to od jednoho gruntu z Kumžaka — jsouc dědičné — gruntovně koupili —, a bylo jim odňato a oddáno Pavlovi z Budkova za zátopu, — i tak se jim za to místo jinde kus oddal". — Zdá se, že přece vznikla nějaká nevole mezi panstvím a poddanými, tak že, musil-li „pán" Střížovské obci za pravdu dáti, na jiné straně přísněji nakročil a vymezil zevrubněji, pokud některý pozemek byl „dědičně za plat oddán", — toho nemohlo panství zpět požadovati — pokud jen propůjčen za plat, tak že „tu může J. M. rolí i jitro odjíti, kdy ráčí k potřebě své". — Tón poznámky zřejmě svědčí, že se nějaká „kyselost" připlichtila do jednání. A důkazem toho úplným další poznámka, že ze všech jiter, ře-

čených „v Radouchovech“ u Strmilova z v ý š i l pan úředník (— zajisté s vědomím a svolením pána i jménem jeho —) s t á l ý r o č n í p l a t ú r o č n í. Kdo dříve neplatil ničeho, tomu předepsány 4 groše, 5—7 grošů stupňováno na 10, za 12 „podvolil“ se platiti 18, za 22 — kopu (po 30 čítanou!). Odnesli pak svoje „odpory“ a „suppliky“ Strmilovští s Budkovskými i Bořetínští.

Na 14. listě pramene našeho čteme další významný zápis, že „léta 1572 a 1573 to všechno vydání na rybník **Zármutek** činí d v a t i s í c e d v ě s t ě a j e d n u k o p u, 4 groše“. — Prvým pohledem vidno, že jedná se o rybník veliký.

Dnes nikdo nezná jména „Z á r m u t e k“. Neujalo se jméno to, tak jako na příklad Krčínova pojmenování zveličených rybníků „V ě r n ý“ a „K r č í n“ ustoupiti musila starým pojmenováním lidovým „Dvořiště“ a „Ptačí bláto“. Z urbáře (list 232.) dovídáme se, že „Z á r m u t e k“ jest vlastně dosavadní rozsáhlý rybník „K r v a v ý“. — Byl zřizován r. 1571 ve známení zármutku; roku toho zemřela milovaná choť Zachariášova, Kateřina z Valdštejna. V těch místech (mezi obcemi Člunkem, jež patřívala ke Kumžaku, a Blažejovem, jenž slušel a sluší dosud ke Hradci) od stara zvána byla trať — snad nějaké zaniklé osady — „K r v a v á p u s t i n a“, jež oddána již r. 1490 sedlákům Střížovským za pozemky, zatopené rybníkem J i n d ř i c h a, pána Hradeckého. Tam tedy pan Zachariáš po osmdesáti letech zakládal rybník „Z á r m u t e k“ či „K r v a v ý“ a do své knihy opsati dal i list vzpomenutý z r. 1490.

List ten pro starobytost — i také, že souvisí s obsahem článku našeho — otiskujeme doslovně:

„Leta od narození Syna Božího tisícího čtyrstého devadesátého, ten pondělí po Květné neděli stala se jest smlouva konečná mezi urozeným pánem, panem J i n d ř i c h e m z H r a d c e, n e j v y š š í m k o m o r n í k e m k r á l o v s t v í Č e s k é h o etc., s jedné a mezi lidmi S t ř í ž o v s k ý m i s strany druhé o zátopu rybníkem — a to taková: Jakož jest jim J. M. pán rybníkem střížovským zatopil dědiny, louky a rybníčky, tuto jim odměnu dává: „K r v a v s k o u p u s t o t i n u“ po B l a ž e j o v s k é h r a n i c e, p o c e s t u, a to však s takovou výminkou, že J. M. p. tu rybníček sobě má udělati, a což by se tím rybníčkem nezatopilo, to se jim všecko přidává i ten kus pod cestou do malé hrázky. A k tomu se jim přidává v P e r t o l c i J a n a D u c h o ň o v i c sedliště pusté, a to jest farářovo. Za to pán J. M. dal farářovi jinou odměnu. Item toto znamenitě vymíněno, jakož V a n ě k z e S t ř í ž o v i c drží od pána J. M. pustotinu, louku a dědinu a z toho platí pánu J. M. ročně dvě a půl kopy na míšenský groš, to aby přece držel a pánu poplatek platil. A svrchupsaný Vaněk nebo

kdožkolvěk by tu pustinu v držení měl od pána svrchupsaného aneb jeho budoucích, ten má Střížovským lidem průhon svobodný pustiti a na té louce, když seno seče, nemá hájit ani bránit sousedům svým pásti. Tomu na svědomí a lepší paměť já Jindřich svrchupsaný svou vlastní pečeť rozkázal jsem přivěsiti k tomuto listu a připrosil jsem urozených panoší Václava z Myslína, hejtmana mého na Hradci, a Jiříka Hrobského ze Sedlce, že jsou oni také k mé prosbě dali pečeti své přivěsiti k tomuto listu dobrovolně". (D 8 f. 153).

Když za těch let byl hotov i rybník „Komorník" u Kumžaka[1]), obrácena pozornost úředníkova zase na opačnou stranu panství — k městečku Želetavě. A byla-li na počest J. M. pána volena jména rybníků „Komorník", „Hejtman", vybráno novému rybníku u Želetavy — snad z vůle J. M. pána — jméno úředníkovo „Pravětický". O tom čteme (D 8 f. 28):

„A téhož léta 1573 ten týden při Svatodušních svátcích ... odměňováni lidé v Želetavě ... jakož pod městečkem Želetavou v těch místech pod Púchovnou[1]) nový rybník J. M. p. dal udělati, ... což se rolí a luk týmž rybníkem, hrází, splavem, poltrubím odňalo a zatopiti má ..."

Opět „každý žádného nevymiňujíc na tom dobrovolně přestal, a že mu spravedlivě odměřeno a oddáno, přijímá a přestává, s poděkováním připovídajíc se o to nikdy nenavracovati". Byli při tom víry hodní: Matouš Polnický, ten čas písař pivovaru

---

[1]) Za zátopu „Komorníkem" způsobenou oddáváno Kumžackým, Strmilovským a Budkovským teprve v pátek po Božím Těle 1575 (D 8 f. 45). Nejvíce oddáno na pusté vsi Pertolci, jejíž polohu (viz mapku zašlých osad na Dačicku ve druhé zprávě Musejního spolku v Telči) určuje poznámka v urbáři f. 239: „Potok pstruhový v Pertolci, počíná se od cesty, kteráž jde od Kumžaku k Senotínu". Z Pertolce platívali někteří i plat pánu, i jakýsi plat knězi do Hradce. Při tomto platě musili zanecháni býti, i když plat pánu odpuštěn za zátopu. Tak čteme: „Václavovi Bartošovému odňato luk 12 provazců; poraženo na Pertolci, že bez platu zanechán, kromě co knězi do Hradce dávati má dědičně". Podobně „Matějovi Nučkovi odňato luk 20 provazců; oddáno mu Pertolcem za dědičné, však tak, aby knězi do Hradce ty 2 g. jako prve dával". — Při většině směn puštěn Pertolec „dědičně". — Také zapsáno, že „Marketě Wormové odňato luk 2 provazce, za to nic vzíti nechtěla". K tomu připsáno jinou rukou (snad pan Zachariáš sám?): „Ze které příčiny? na to se optati!"

[2]) Kolem Želetavy od prastara (již za XIII. století) dolováno na zlato a na stříbro, později na železo. Významná jsou jména osad: Jemnice (= Jamnici), Říše Stará a Nová (= Hříše = Rýže), Hory; jména tratí: „Zákopy", „Zejfy". K tomu i jméno „Púchovna" v Želetavě.

Želetavského, Jakub Matáček, t. č. starší městečka, Jindřich Neradů, Šimon Moravec, Šimek Mikulášů, osoby ouřední téhož městečka Želetavy, Pavel, rychtář Želetavský". — Rybník vymezen kamennými hraničníky. Většině oddáno za zátopy „na nivách náležejících ke dvoru Želetavskému", „odňato" 26 jednotlivcům, jimž po většině „oddáno" mnohem více.

Jméno rybníka „Pravětický" se neujalo.

Také u Zvolenovic založen rybník „Nový", a koupen na „oddávání za zátopu" podsedek Víta Rohánka ve vsi této za 40 kop. (D 8 f. 15—17).

Poslední datovaný zápis o novém rybníku, za pana Zachariáše založeném, máme v urbáři na str. 232:

„Rybník Zvůle leta 81 udělaný; násady na vejtah okolo 80 kop."

* * *

V ten čas (1581) pořízen v urbáři seznam všech rybníkův na panstvích našich, jak následuje (f. 228):

Černický, Nad Radkovem, Rohozný, Dyjický, V Žatči, Svatomárský (= Staroměstský), Ulický, Ostrovský, Křížovský, Roštýn, Třešticky, Drdák, Pilný, Nový za Řásnou, Nový za Světlou či Zahrál, Hořejší č. Chabravec, Žibřid, Hamr, Veliký na Olši, Menší na Olši, Hořejší u Počátek, Pod Vesci, Brusinec, Stránecký, Bobr, Pod Dubenkami, Kalištský, Bobrovec, U Závišné Olešné, Suchan, Zvolenovský, Klat, U Ořechové, Šilhavec, Pod Radkovem, U dvora Radkovského, Nový u Myslůvky, Nový v oboře, Druhý v oboře, U Roštýna (hradu).

U Želetavy rybníky: Nad Pekařem, U Hrona, U Klempy, U Púchovny, Kladina, Po Pisarském gruntu, Pravětický, Vilímovský.

U Šašovic: Hříbě, Podvesský, Kuchař, Mlýnský, Beránek.

U Kumžaku: Krvavý č. Zármutek, Hejtman, Osecký, Komorník, Střížovský, Zvůle, Za Lomy, Za Štěrbou, Dolní za Člunkem, Prostřední, Hořejší za Kumžakem.

U vsi Mostů: Pod Hliništěmi.

Tyto rybníky, počtem 65 — (u Telče 40, u Želetavy 8, u Šašovic 5, u Kumžaka 11 a Mostecký) byly rybníky „Kapři". Aspoň následuje v urbáři zvláštní seznam rybníků „na vejtah" (= plodových). Jmenují se:

Kozlík pod Roštýnem, Dýmač, U Myslibože, Kaplanský, Cihelný, Pod Uhlišti, Pod Oborou, U hrušky, Pod novým špitálem, Kněžský, Podhájský, Nad Rohozným, Dolejší v Rosičce, Hořejší v Rosičce. (U Telče 14).

U Studené: Paclův, Kamenný, U kostela, Pod Studenou u mlýna, Za tvrzí, Pod tvrzí, Klička. (Všech 7).

V Horním Poli: Prostřední, Nade mlýnem, Na stezce, Suchan, Na cestě, Karhav (všech 6).

(Též dříve jmenovaný Zahřál nasazován na vejtah).

Ve Vilimčí, Jihlávce, Olešné, Nové vsi: Menší a Větší u Vilimčí, V Jihlávce ve vsi, Pode vsí, Hlinský, Pod Hlinským, Nad Staňkem, Pod Novou Vsí, Nad Novou Vsí, U Závišné Olešné, slove Suchan, Druhý, Třetí, Čtvrtý, Pátý u Olešné (Všech 14).

Zajímavá zpráva o poslednějších rybníčkách: „A ta ves Závišná Olešná i s těmi rybníky i s tím se vším, což panu Oldřichovi Osečanskému jest tu náleželo, jsouc pan Oldřich některých sto zlatých J. M. pánu dlužen, nemohouc J. M. p. té summy na něm dobyti, ráčil se J. M. p. i s pány úředníky menšími na tu ves i na to všecko, což panu Oldřichovi Osečanskému tu náleželo, svodem svisti. A tak jest ta ves i s těmi rybníky J. M. p. skrze pány ouředníky menší přiděděna r. 1558".

V Nevcehli rybník jeden, u Myslůvky 2 (celkem 3). Všech na vejtah poznačených rybníků připomenuto 44.

Novou rubriku mají v urbáři „rybníci, kteří se na trdlo nasazují". Jmenují se: V Uhlištích, Podlesský u Studené, Pod Šotnou nad Prostým, Hornopolský, Hořejší a Dolejší Mrzatec nad Mrákotínem, Za Řásnou a Růženský (8).

Jako na panstvích jihočeských tak i na Telecku nasazovány byly nové rybníky příliš velikým počtem kop násady, což se vysvětluje tím, že násada nalézala v půdě ještě nevyžilé hojnost potravy. Ale u mnohých rybníků záhy značně umenšili násad.

Tak s původních 500 kop u Krvavého sešli na 300, s 300 kop u Hejtmana na 200 kop, u Komorníka na 100 kop.

S 50 kopami násady jmenují se: Černický, Sv. Márský, Křížovský, Žibřid, u Volší, Pravětický, Střížovský, Vosecký; 40 kop = Zahrál; po 30 kopách: Ulický, Ostrovský, Roštýnský, Třeštický, Hamerský a rybník u Počátek. Nyní u dosavadních rybníků vesměs jest násada ještě menší. Tak na př. do nejbližších rybníkův u Telče, Ulického dává se násady nyní 600 kusů, do Ostrovského 1500, do Staroměstského 2000 kusů, tedy 10, 25, 35 kop.

Další oddíl v urbáři (f. 237—240) věnován pstruhovým rybníkům a potokům. Dosud na Telecku i Kumžacku v čistých, bystrých potůčkách horských pěstují se pstruhové. Za pana Zachariáše věnována chovu jejich všecka péče, jakž souditi můžeme ze zajímavé zprávy, že pan Zachariáš i vzácný druh pstruhový z krajin alpských udomácniti si usmyslil, nasadiv do rybníčka pod hradem svým Roštýnem („v oboře, kde se hřebci chovají") i na potok od rybníka Pilního k Řitlovu (= Řídelov) tekoucí „zeyblinky" (= Salbling, také Goldforelle, Salmo salvelinus).

Ve pstruhových potocích výslovně jmenuje urbář i jiné menší ryby, a to „střevle, mihule, mřeně".

V jiných jmenováni jsou: okouni, bělice, štiky, jelci.

Ve „stávku u Nové Vsi jest s jídlo mníkův i rakův".

Největší pstruhový rybník byl „Za Kumžakem"; v tom bylo tehda na spuštění 10—12 kop pstruhův. Ve druhém pod ním bývaly 4 kopy, ve třetím pod ním (nad Peclovým mlýnem) „též některá kopa". (Mlýn „Peclův" se jménem svým trvá dosud.)

Další rybník pstruhový „Nad Staňkovým mlýnem pod Hliništěmi v Stránce", „Farářský pod Mosty".

Rybníček, slove Stávek, nad Petrovým mlýnem za Kumžakem, ve kterém „se pstruhy s jídlo se dvě nacházejí", rybník „V žlebích nad Štěrbovým mlýnem nad Novou Vsí". Z kaprových a vejtažních rybníkův již dříve jmenovaných uvedeny jsou proto, že „též na spuštění se v něm pstruhy nacházejí": Rybník nad Novou Vsí, Pilní, Hořejší a Dolejší Mrzatec, Chabravec Hořejší a Pod Chabravcem, Karhav, Zahrál, Nový Řásenský a Kladina. — Čítáme-li jen 8 zvláště jmenovaných pstruhových rybníkův a k nim i malé „stávky, které se každého

dne, je-li potřeba, k zámku loviti mohou", a rybníky u Telče, Krahulčí, Myslové, Radkova a j. 14), roste počet jmen v urbáři připomenutých nad **140**!

Z potoků pstruhových všecky jsou poznamenány jmenovitě, tak u vsi Mostů, v Pertolci na Kumžacku — v lesích u Královny (Řečice), na Rysových (u Sumrákova), u Bolíkova, Nové Vsi, Řitlova a j.

Synovci páně Zachariášovu, panu Adamovi na Hradci, nechtěli se asi pstruhové dařiti zrovna, jako pánu z Rožmberka na Třeboni, jemuž nevěděl ani mistr nad rybníky a rybami, pan Krčín r. 1574 jak pomoci. Tomu r. 1574 neujalo se nasazených 5 kop pstruhů, anyť vody byly „příliš měkké a bahnité".[1]) A tak pan Zachariáš panu Adamovi pustil dva pstruhové rybníčky, „kteréž leží pod rybníkem mým pstruhovým, ze kterého vodu vedu na Zármutek, prostřední a dolní nad Paclovým mlýnem za Lomy".[2]) Za ně puštěn panem Adamem a od panství Hradeckého odloučen rybník Budkovský. Otiskujeme doslovně opis vlastnoručního listu páně Adamova:[3])

„Jeho Mil. nejmilejšímu panu otci, pánu, panu Zachariášovi z Hradce a na Telči, nejvyššímu komorníku markrabství moravského, buď dodáno.

Adam z Hradce rukou vlastní. Vašim Milostem, můj nejmilejší pane, pane strýče a otče, od Pána Boha bych V. M. přál zdraví a při tom jiného všeho dobrého věrně a srdečně rád, při tom svou povolnou službu vzkazujíce. Psaní V. M., můj nejmilejší pane strýče a otče, jest mi dodáno, ve kterémž mi připomínati ráčíte, strany rybníka Budkovského. A poněvadž jsem vždycky ten byl, abych V. M. ve všem, pokudž mi nejvýšeji možné, sloužil, jak prve tak i nyní V. M. ten rybník daruji. Račte s ním činiti, což se V. M. líbí, jako svým vlastním. A netoliko k libosti V. M. ten rybníček abych pustiti měl, ale sám se vším svým jměním V. M. zůstávám. Že mi pak na to místo dva pstruhové rybníčky zase nechati chtíti ráčíte, jsem nad tím velice a dobře spokojen. Toliko za to žádám, račte poručiti ouředníku svému, kdy se mu viděti bude, aby ouředníku mému napsal, aby se spolu sjeti mohli a ty rybníčky, v kterém místě jsou, aby mu ukázal, tak abych je sobě mohl dáti opatřiti. S tím se lásce V. M. jako svému nejmilejšímu panu strýci a otci poroučím. Pán Bůh dáti rač mého s V. M. ve zdraví s potěšením shledání.

Dán na Hradci, v úterý po neděli Judica léta 1582.

Vašim M. povolný strýc, syn a služebník ut supra."

Nejzajímavější záznam knihy D 8 jest na f. 151, neboť máme za to, že zachován to vlastnoruční zápis páně Zachariášův.

---

[1]) Novák, „Teichwirtschaft, str. 22.

[2]) Urbář f. 256.

[3]) Urbář f. 257.

K paměti o založení „obory na bažanty“ r. 1579, kdy výjezd řízen „mnou Floriánem Pravětickým z Radvanova a na Vokachynicích“, ale jmenován již nový úředník na Telči pan Krištof Srbický ze Zálezl (— pátý za panování Zachariášova —), připsáno na celé straně 151: „Též jest téhož léta skrze Floriána[1]) směna učiněna s Čluneckými o tři rybníčky, ležící nad rybníčkem mým[1]) „Čluneckým“, ze kterého se voda vede na rybník můj[1]) Zármutek, tak že jsem je od nich koupil a za jeden dal 10 kop, za druhý 7 kop a za třetí 5 kop a jim je hned zaplatil, a oni je hned zkopati mají a na budoucí časy je vodou nenadržovati, nežli travou jich užívati za příčinou tou, že jsem ve svém[1]) „Pstruhovém“ pod nimi žádných pstruhův, jak předešle bývalo, nacházeti nemohl za těmi příčinami, že mně z nich přicházeli štiky a okouni, a nemalou škodu tím činili. Stalo se, jakž na hoře, téhož dne a směny jakž o „Vobůrku“.

Záliba rybářská zavedla pana Zachariáše, jistě zemských práv znalého a na výsost spravedlivého, až do zjevných rozepří. Koupilť (1569) ves Holešice a rozešel se o různé věci se sousedem svým panem Jiříkem Zahrádeckým ze Zahrádek, seděním na Hobzí Starém, kterýž r. 1575 pohnal dvěma půhony velmocného svého soka, a to prvním: „O lovení ryb v řece Projbě jináč Dyje, kteráž leží při gruntech Holešických, dávaje pánu (Zachariáši) vinu, že jest mu v téže řece jeho loviti nevodem lidem svým rozkázati ráčil“, a druhým půhonem „o stětí dubu hraničného, kterýž dub troje hranice dělil.“

Ovšem pan Zachariáš obrátil se proti panu Jiříkovi hned čtyřmi půhony.

Spor ten vzbudil asi nemalou pozornost. Soudímeť tak z toho, že vysláni usmířit rozvaděných pánů vzácní prostředníci: Ludvík z Lomnice a na Jaroměřicích a Hynek z Valdštýna a na Brtnici.

Přibráni i jiní sousedé-vládykové: Jan Krokvicar z Nové Vsi a na Písečném, Jindřich Radkovec z Mirovic, Jan Hodický z Hodic a na Rudolci, Jan Koňas z Vydří na Knihnicích, Krištof Vencelík z Vrchovišť a na Třešti, Volf Koňas z Vydří a na Bolíkově,

[1]) Tak mohl psáti jen pán panství.

kteří sjeli se ve čtvrtek po slavném hodu Vzkříšení Pána Krista v městě Slavonicích. Ve příčině lovu ryb v Dyji „takto mezi nimi vypovídáme, aby pan držitel Holešic, pokudž ten břeh a gruntové jeho jdú a ukazují, do té řeky přicházejí, vůli měl svobodně dáti sobě ku potřebě své ryby loviti; tolikéž pan Jiřík Zahrádecký svobodně v té řece má. Než toto se v těch smlouvách vymiňuje, aby J. M. p. ani pan Jindřich Zahrádecký té svrchupsané řeky lidem v pronájem nepouštěli ani jim v ní loviti k užitku jejich nedali. (Urbář, str. 159.)

Po příkladě panství vedla sobě městská obec Telč i jednotlivi měšťané, hledíce si bedlivé rybnikářství, jež jim tehda bylo předním zdrojem příjmův. V knihách kupů setkáváme se s hojnými zápisy o „rybnících, rybníčkách, haltířích i sádkách," o „nově založených" nebo „rozšířených" rybnících. Za příklad připomínáme zápis knihy „Registra Civitatis 1531".

(D 14, f. 231): „Léta Páně 1557 ve středu na den sv. Matěje, za purkmistra Pavla Ruthového a rychtáře Ambrože Jechového při přítomnosti Martina Čerta, Havla Peloucha, spoluradních, a slovutného Jiříka Dychty stala se smlouva dobrovolná, celá a dokonalá mezi Lukášem Špetlem strany jedné a Janem Velikým, Vítem Křížkem a Markem Šiškou, sousedy z Mysliboře, strany druhé taková: Jakož jest Lukáš Špetl rybník dal udělati a něco až do gruntův předjmenovaných z Mysliboře zátopa toho rybníka dosáhla, a jim něco i zatopil, jest smlouva taková, že jim Lukáš Špetl tu zátopu penězi hotovými zaplatil. Item: Janovi Velikému dal za jeho vejtop 12 kop míšenských, Vítovi Křížkovi za jeho vejtop 3 kopy míšenské, Markovi Šiškovi za jeho vejtop 3 kopy miš. Pro lepší toho jistotu kameny mezné jsou dobrovolně vsadili. I nad to výše slibují jmenovaní Jan, Vít a Marek, sousedé z Mysliboři, na ty dědiny a role nikdy se zase nenavracovati, oni sami, dítky, potomci i přátelé jejich nyní, potomně i věčně, než Lukšovi Špetlovi za svobodné to jemu oddávají a oddali jsou, tak že Lukeš svým svobodně vládnouti i poručiti bude moci, komuž by se jemu dobře vidělo a zdálo. Pro lepší toho jistotu a pamět dokonalejší při přítomnosti svrchupsaných moudrých i opatrných osob tento zápis a tato dobrovolná s obou stran smlouva v knihy městské v městě Telči jest vepsána. Stalo se léta a dne nahoře psaného."

Takovýchto rybníčků jednotlivci z měšťanů teleckých i sousedů vesnic okolních měli dosti. Město Telč za století XV. a XVI.[1]) nabylo vlastnictví nebo najalo sobě mnoho rybníků, z nichž jmenujeme: 1. Nadymač u Kotnova mlýna,

[1]) Číslo L 198 „Rejstřík k rybníkům obecním z let 1618—1623," pak jiné listiny oddělení L musea našeho dosti obsahují podrobností o městském rybnikářství.

2. Zajíčkovský u obecního mlýna Kotnova, 3. Šiškovský, 4. Smrk, 5. Vocásek, 6. Sv. Janský u Lhotky, 7. Luhačovský, 8. Klaperdovský, 9. Pelouchovský (jména dle sousedů XVI. století Klaperdy a Peloucha), 10. Velký Valchovní, 11. Krahulecký plodový, 12. Vlčí, 13. Nový v městských polích, 14. Velký u Lhoty, 15. Podmostní ve Lhotě, 16. Hluboký v Pahorcích u Lhotky, 17. U Klínku, 18. Nový rybník na Mokrovcích a j.

Bývalo s nimi dosti vydání. Tak r. 1629 najat rybnikář, aby za 40 kop (a zaopatření) opravil hráz rybníka od Alžběty Pelousky k obci koupeného (č. L 204). Ale za to byly rybníky předním zdrojem příjmů městských.

Tak vyloveno v letech 1620tých ze Smrku 14 kop, ze Sv. Janského 10, z Nového 11, Velkého 8 atd. Sádek a haltýřů pod Nadymačem a za Malou branou bylo množství, a máme za to, že po budkách, v nichž jednotlivci prodávali ryby (budky = kotce), mlýn obecní v místech těch dostal jméno Kotnov.

Každá doba má svoje myšlenky, snahy, svůj význačný typ, svoji módu.

Byl i pan Zachariáš synem své doby. Také o Telecku pravdiv jest výrok[1]: „Die Teichbaulust artete im XVI. Jahrhunderte in eine allgemeine (mitunter) fessellose Manie aus“. Pro krajinu naši a okresy sousední, kde dosud tolik močálovité (místy i rašelinné) půdy, bylo čilé rybnikářství nehledě k jiným mnohým prospěchům, s hlediska hospodářského pravým požehnáním. Vedle pana Zachariáše z Hradce a na Telči, (jehož život a působení vylíčiti zvláštním spisem, bylo by na výsost záslužno!) buď v paměti lidské také zachována památka vládyky Floriána Pravětického z Radvanova. Dva z předních činitelů rozkvetlého rybnikářství na jihozápadní Moravě. Florián uplatnil se podobně jako pán jeho v zemských službách moravských. Jmenován „zemským purkrabím“ a v Brně se rozžehnal se světem dvě léta před úmrtím p. Zachariáše. Náhrobek jeho s českým nápisem dosud lze spatřiti v kostele sv. Jakuba v Brně zrovna po pravé straně pomníku proslulého obhájce Brna proti Švédům, Ratvita de Souches. Na pomníku jest erb Pravětického: nakloněná mužská hlava s plnovousem.

[1]) Horák: Teichwirtschaft, str. 3.

Nápis náhrobku zní: „Letha Panie 1587 w sobothu przed Swateym Waczlawem umrzel urozeny Wladyka Pan Florian Prawieticzkey z Radwanowa a Wokachynicz a na Zierutkách, Purkrabie zemsky Mark. Mor., a na tomto mistie pochowan leži, kteremuž Pan Buh weseleho wskrzisseni k životu wiecznemu milostiwie poprziti racz. Amen. — Na dolni části pomniku „Leta Panie 15. (nečitelno) umrzela Urozena Wladyka Pani Barbora Strzelicka z Strzelicz manzielka Floryana Prawieti zkeho a tuto pochowana gest. Pan Buoh racz Dussy gegi przi Wzkrzysseni z mrtwych wiecznou radost dati. Amen."

Erbem má růži pětilistou, známý znak rodu Hradeckého s přidanými písmenami B. S. Z. S. (Barbora Střelická ze Střelic.)[1])

Přišla doba „josefinská". I na zemědělství hrnuly se reformy. Stalo se heslem: „Pryč s rybníky!" Jest pravda, že zrušením četných klášterův a dnů postních klesla poptávka po rybách. Dobrá byla snaha vládní, působiti na hojnější pěstování pícnich rostlin a na zvelebování lukařství, aby se zmohlo dobytkářství. Ale že šmahem bez rozmyslu rušili rybníky a rozmetali hráze rybniční, toho nelze schvalovati. Vždyť dnes po více než stu letech zjevně vidno na mnohých vypuštěných rybnicích, že nebylo lze rybniště přetvořiti na louku aspoň prostřední jakosti. Rybniční užitek ztracen, lučního užitku nabyto jen skrovně. A proto nedivím se, že nejnovějším časem opět nastala opačná akce vládní — zdravá reakce! —; počátkem r. 1904 v Čechách všecka hejtmanství vyzvala obce, aby sestaven byl seznam majitelů bývalých rybníků, aby vyšetřena byla rozloha parcel jejich, a majitelé tázáni, jsou-li ochotni obnoviti rybníky.

Jistě dobrá myšlenka a pozorovateli běhu světového — zajímavá. Srovnává druhou polovice XVI. věku, dobu klopotného zakládání rybníků s lety 1770—1800, dobou jejich soustavného zrušování. A dnes? Obnova hesel před třemi sty lety platných. Nic nového — než pouhá obměna všeho v jiném čase, za jiných okolností, jinými lidmi.

---

[1]) Opsáno laskavostí pana professora dr. Fr. Dvorského.

Z Gallašovy literární pozůstalosti.

Výpisky a poznámky. Podává St. Souček.

(OBSAH: I. Úvod. II. Práce a názory náboženské. III. Náboženský vývoj Gallašův. IV. Spisek o nešvarech hyzdících bohoslužbu katolickou na venkově. V. Zpěvník vánoční a rozmanité jiné písně duchovní. VI. Sbírka národních písní světských. VII. Gallašovy ohlasy národního básnictví a jeho poměr k němu. VIII. Pověsti a anekdoty. IX. Zápisy přísloví a úsloví. X. Práce bájeslovné a záznamy pověr i zvyků. XI. Selská a městská strava východomoravská za paměti Gallašovy. XII. Z prací přírodopisných. XIII. Vznik a ráz prací a záznamů probraných. Úhrn.)

I. Úvod.

Výklad zkratek. K stručnějšímu výkladu některých zkratek, volených pro použité rukopisy Gallašovy, přidán odkaz k tomu oddílu této práce, kde podán popis obšírnější. Rukopisy Gallašovy mnou prohlédnuté patří 1. knihovně kláštera rajhradského (odtud byly mi v letech 1903—1905 laskavým svolením p. opatovým, za něž tuto vzdávám srdečné díky, půjčovány do moravského archivu zemského, jehož správce, p. dr. B. Bretholz i ostatní úřednictvo ve všech potřebách této mé práce i prací mých jiných vycházeli i vycházejí mně co nejochotněji vstříc), 2. rukopisné sbírce historicko-statistické sekce, 3. knihovně Františkova Musea v Brně (rukopisy obou těchto sbírek chovají se nyní s původními ještě signaturami v mor. arch. zem.; prohlížel jsem je ještě v knihovně Fr. Mus., užívaje při tom, jako vždy, rozmanitým způsobem laskavosti p. bibl. cís. rady dra. W. Schrama i všeho úřednictva), 4. c. k. studijní knihovně v Olomouci (zapůjčení obstarala mi rovněž správa mor. arch. zem.), 5. knihovně c. k. gymn. v Přerově.

An. = Anekdoten [titul od přítele Gallašova P. Jos. Fialy], rkp. rajhr. O. β. 16, fascikl s anekdotami, aforismy a článečkem o rituelní vraždě židovské, v bílých deskách papírových, 117 str. textu.

BD. = Fr. Bartoš, Dialektologie moravská, I. 1886, II. 1895.

BJ. = Fr. Bartoš—Leoš Janáček, Národní písně moravské v nově nasbírané, Praha 1901.

BNP. = Fr. Bartoš, Národní písně moravské v nově nasbírané, Brno 1889.

BP. = Fr. Bartoš, Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými, Brno 1882.

Bož. = J. Božan, Slavíček rajský, na stromě života slávu tvorci svému prozpěvující, 1719. Exemplář mor. arch. zem., sign. XV. c. 57, na začátku neúplný, začínající hned 1. stranou textu, má původní vazbu koženou se vtlačeným na obě koží potažené desky erbem Sporckovským, na zadní desce dobře ještě patrným, a se vtištěnou na listu přilepeném na vnitřní stranu zadní desky vignettou s týmž erbem a podpisem F[ranz] A[nton] G[raf] V[on] S[porck].

Bratr. 1598 = kancionál bratrský z r. 1598, otisk úpravy Blahoslavovy, v. Jir. Hymn. 16.

Č. = Fr. L. Čelakovský, Mudrosloví národu slovanského v příslovích. Praha 1852.

Č.[2] = totéž, [2] vyd. J. V. Novák, Praha 1893.

Čel. = Fr. L. Čelakovský, Slovanské národní písně (II. 1825).

ČZ. = J. T[obiášek] a A. V. M[aloch], České zpěvy, Jičín 1856.

Dač. 1609 = kancionál dotištěný u Jiřího J. Dačického dne dvadcátého prvního ledna 1609; exemplář v knih. Fr. Musea, sign. VII β. 49 (mající složek osmilistových 8° Ccc; neúplný: chybí začátek, celá složka A; ještě méně úplný exemplář, chovaný v knih. Č. Musea, sign. 58. G. 5, popisuje Jir. Hymn. 19 pod č. 9.

E[2] = K. J. Erben, Prostonárodní české písně a říkadla, Praha 1864

E[3] = téhož spisu vyd. Praha 1886—1888.

EHR. = [J. H. A. Gallaš,] Etwas über die Herme des Radegast bei Rožnau [titul od Fialy], rkp. rajhr. O. β. 20. V. oddíl X. a VI.

EMN. = [J. H. A. Gallaš], Einige mythologische Notizzen . . . [titul od Fialy], rkp. rajhr. O. β. 19. V. oddíl X.

EW. = [J. H. A. Gallaš,) Ehrendenkmal der rechtschaffenen Weiszkircher so sich durch Wissenschaften und tugendhafte Handlungen vor anderen ausgezeichnet haben. Zusammengetragen von Joseph Herrmann Agapit Gallas [tak tit. list; na desce stručněji], rkp. rajhr. O. b. 26; 5 str. předmluvy + složka o 4 listech, obs. německé Gallašovo provolání k žákům pokračovací školy + 68 str. 4° vlastního textu, dat. „Weiszkirch am 20ten Hornung [= 20./II.] 1824“, ale s přípisky až z r. 1832.

F. = Jul. Fejfalik, Volksschauspiele aus Mähren, Olmütz 1864.

FP. = Jozefa Heřmana Agapita Galaſſe Fyzycke Pamatky Meſta Hranjc a geho Okolj . . ., rkp. Fr. Mus. 288. V. oddíl XII.

FP.$_2$ = koncept uv. sp., v rkp. rajhr. O. b. 16. V. oddíl XII.

Fr. Mus. = knihovna Františkova Musea v Brně.

hist. stat. sekce = historisch-statistische Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde.

HK. = [J. H. A. Gallaš,] Hody a Kwaſe, rkp. rajhr. O. β. 22. V. oddíl XI.

HS. = [J. H. A. Gallaš,] Hyſtorycká ſwědectwj o wražde židowſke . . ., rkp. rajhr. O. b. 22. V. oddíl II.

J. I. = Gahody z Hiſtorycke Obory To geſt Anekdoty hyſtorycke z rozličnych Knech ſebrane od Jozefa Heřmana Agapyta Gallaſſe Roku 1824. Zbyrka prwnj, rkp. rajhr. O. 3, hnědě brošovaný o 134 str. 4⁰ textu.

J. II. = Gahody z Obory hyſtorycke to geſt hyſtorycke Anekdoty z rozličných Kněh wybrané a ſhromážděné od Jozefa Heřmana Agapita Gallaſſe. Zbyrka IIhá w Roku 1824.

J. III. = Gahody z hiſtorycke Obory to geſt hiſtorycke Anekdoty, z rozličnych kneh wytazene a ſhromaždenę od Jozefa Heřmana Agapita Gallaſſe. Zbjrka IIIti. Obě tyto snůšky jsou v bledohnědě vázaném, kvartovém rkp rajhr. O. 5, a sice J. II. na str. 1—126, J. III. na str. 127—266.

J. IV. = Gahody Gež w oboře hiſtorycke nazbyral a ſepſal Jozef Heřman Agapet Gallas. Zbjrka IV, modře broš. rkp. rajhr. O. 6, 114 str. 4⁰ textu.

J. V. = Gahody z obory hyſtorycke, gež ſobe w nj Jozef Heřm. Agapit Gallaš w ſwem pozdnjm podzymku nazbyral, rkp. rajhr. O. 4, brošura s bílými deskami, kvartová, o 54 str. textu a 3 str. rejstříku, psaných zběžně, až nečitelné.

Jgm.³ = J. Jungmann, Historie literatury české, 2. vyd. 1849.

Jiř. I.—IV. = rukopisný zpěvník K. M. Jiříčka I.—IV., 1845—1862. O něm Zíbrt, Bibliografický přehled 23.

Jir. Hymn. = J. Jireček, Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do XVIII. století . . . Abhandlungen kr. čes. spol. nauk, tř. filos.-histor.-filolog. 1878 č. 3

JMP. = Gadro Morawſko wlaſtenſke Přibehnoſtj Wybrane z neylepſſich ſtarych a nowych Hyſtoryku od Jozefa Heřmana Gallaſſe, rkp. rajhr. O. 15, 106 str. 4⁰ textu vypravujícího dějiny Moravy do r. 908, censurováno r. 1812, obšírnější, ale ne tak daleko dovedené zpracování jako nezachované Gadro Přibežnoſti Morawſke k Proſpechu Mladeže a tech genž Wedomoſti te dichtiwy gſau, sepsané dle Verzeichnisz aller von mir verfaszten historischen Werke (rkp. rajhr. O. β. 23) r. 1811 a též censurované, k němuž se vztahují údaje Ripparův 22, Fialův v Schr. VI. 312, 7 a Czikannův t. 314.

Kam. = J. Vl. Kamarýt, České národní duchovní písně, Praha a K. Hradec, I. 1831, II. 1832.

Kleych = V. Kleych, Evangelický kancionál . . . , 1723.

Koll. = J. Kollár, Národnié zpievanky, Budín I. 1834, II. 1835

Kom. = Kancionál.., upravený od J. A. Komenského, 1659.

Konr. = K. Konrád, Dějiny posvátného zpěvu staročeského, Praha I. 1881 II. 1893

Kott I.—VII. = Fr. Kott, Česko-něm. slovník, zvl gramm.-fraseologický I.—VII.

Kott I. [II., III.] Přísp. = Fr. Kott, Příspěvky [Druhý, Třetí příspěvek] k čes.-něm. slovníku, zvl. gramm.-fras. 1896 [1901, 1906].

Kunv. = Jakub Kunvaldský, Písně chval božských, Olomouc 1576.

KSlov. = L. Kuba, Slovanstvo ve svých zpěvech I.—III., Pardubice 1884—1888.

KZ. = [J. H. A. Gallaš,] Knjha zlatá mrawnjch Propowědi a Přiſlowý . . ., rkp. rajhr. O. a. 30, z r. 1828. V. oddíl IX.

KZM. — [J. H. A. Gallaš,] Kvítí z zahrádky mravomoudrosti [titul od Fialy], rkp. rajhr. O. b. 35; snůška sentencí cizích i vlastních, prosaických

i veršovaných, českých mimo několik lat. epigrammů s německými překlady na str. 182—184.

M. I. = J. H. A. Gallaſſe Miſcelle mrawnjho hyſtoryckeho etc. Obſahu. Djl prwnj. Roku P. 1811, bíle broš. rkp. rajhr. O. b. 10 o 62 str. 4° textu psaného Gallašem, podaný censuře 25. dubna 1812 a dosáhší povolení tisku.

M. II. = [Miscelle . . . díl II. 7], rkp. rajhr. O. b. 9, modře brošovaný, o 122 str. Titul „Chwala Slawaſkeho Narodu etc." na desce vytýká jen 1. kus obsahu; Fialova poznámka „Zbjrky rozlične" (na štítku) udává povšechně obsah.

M. III. = [J. H. A. Gallaše] Miscellen Djl III., bíle broš. rkp. rajhr. O. b. 12, o 71 str. 4° textu psaného Gallašem.

M. IV. = [J. H. A. Gallaše] Miscelanea IV. djl, rkp. rajhr. O. b. 13, psaný Gallašem, 86 str. 4° v modrých deskách. Obsah rukopisů těchto: skladby Gallašovy vlastní i přeložené, básnické i vědecké, delší i jen pouhé sentence a anekdoty.

Mách. = Han. Máchal, Nákres slovanskeho bájesloví, Praha 1891.

MB. = [J. H. A. Gallaše] Můza Betlemská . ., rkp. hist. stat. sekce 211 b) a d) V. oddíl V.

MM. = J. H. Galaš a T. Fryčaj, Muza Moravská v patero odděleních . . Brno, 1813.

MMIII. = Jozefa Heřmana Agapita Gallaſſe Muze Moravſke Djl IIIti Obſahugicy w ſobe 1 Bukolicke Fantazye [str. 15—81; Předmluva str. 1—8] 2 Paſtewky aneb Idylle [str. 83—363] 3 a Malby weſke [str. 367—508], v kůži vázaný rkp. rajhr., 508 str. 4° textu s předmluvou dat. posledního dubna 1825 a s povolením tisku ommissis deletis. První díl Muzy Mor. je tisk právě uvedený, druhý PP.

MMD. = Jozefa Heřmana Gallaſſe Myſcelly Moralnjho Dru Čaſtka prwnj. W Hranicych Leta Božiho 1806 [na desce: Miſcelle mrawnj. II.], rkp. rajhr. O. b. 11, broš. o 102 str. 8° textu psaného Gallašem. Obsah: anekdoty a aforismy, větším dílem prosaické.

MP. =]J. H. A. Gallaš,] Mythycke Powjdky o Bohoh a Bohyňach morawſkych Slawanu ., rkp. Fr. Mus. 287, z r. 1820. V. oddíl X.

MPS. = [J. H. A. Gallaš,] Mogi pameti hodnegſſj Snowe, šedě broš. rkp. rajhr. O. b. 8, 184 str. 4° textu psaného Gallašem. V. oddíl II.

MR. = [J. H. A. Gallaš,] Margolphus redivivus . . ., rkp. rajhr. O. β. 7. z r. 1826. V. oddíl IX.

MSM. = Welka Srownaloſt Mythologie Slawanſke s Řecku a latinſku od J. H. A. Gallaſſe (deska: Mythologia Slawanſko-Morawſka), rkp. rajhr. O. b. 18, bílá brošura s oranžovým hřbetem, 100 str. 4° textu psaného Gallašem. V. oddíl X.

MVB. I.—III. = [J. H. A. Gallaš,] Ma wlaſtnj Biografye . . . 3 díly, rkp. rajhr. O. 1. Popis jsem podal v ČMM. XXVII. 1903, 117 a n.

NTMD. = [J. H. A. Gallaš,] Národnj trogiho moraw[ské]ho Dialektu, rkp. rajhr. O. β. 11. V. oddíl VI.

Opr. = [J. H. A. Gallaš,] Oprawenj a Doplněnj mé w Muzy Morawſké wydane Biografye, rkp. hist. stat. sekce 211 p), z r. 1834.

P. = E. Peck, Valašské písně a říkadla, Brno 1884.

PMH. = [J. H. A. Gallaš,] Pamatky Meſta Hranjc Gež pracne ſhromaždil a w chronologickem Pořadku Budaucnoſti k Vžitku ſepſal a zachowal Jozeph Heřman Agapit Gallaš Leta P. 1811, rkp. rajhr. O. 7, 166 str. 4°, předložený censuře 25./IV. 1812 a dostavší povolení tisku.

PMH. II. = [J. H. A. Gallaš,] Pamatek Hranjckych Epocha IIha Meſto Hranjce pod Sprawu rozličnych Panuw ſwetſkych od Roku 1491 až do Roku 1622, bíle broš. rkp. rajhr. O. 8 o 62 str. 4°, předložený censuře 25./IV. 1812 a dostavší povolení tisku.

PMH. III. 1 = Pamatek Meſta Hranic Epocha třeti, obſahugicy I Přibehy te tak nazwané Pikartſke Rebellie, od Roku 1611teho až do Roku 1628 [tak deska; stručněji tit. list]. Shromaždil a ſepſal Jozeph Heřman Gallaš Zameſſtan tehož Meſta W Roku P. 1808 [tak tit. list], rkp. rajhr. O. 9, bílá broš. o 83 str. 4°, s imprimatur z 16./IX. 1808.

PMH. III. 2 = Hranjcke Pamatky z třidcetilete Wogny Sſwedſke. Epochy III Swazek II. Shromaždil a ſepsal w chronologickem Pořadku Jozef Heřman Agapit Gallaš Zameſſtan tehož Meſta w Roku Paně 1808, bíle broš. rkp. rajhr. O. 10, 67 str. 4°, podaný censuře 23./I. 1809 a jí schválený.

PMH. III. 3 = [J. H. A. Gallaš.] Pamatky z druhe Polowice XVII Stoleti — Co ſe w Hranjcych po woyne Sſwedſke až do Roku 1700 přihodilo. Epochy III Swazek III., rkp. rajhr. O. 11, bílá broš. o 43 str. 4°, podaná censuře 25./IV. 1812 a jí schválená.

PMH. III. 4 = Hranjckych Pamatek Epochy III Swazek IV obſahugicy w ſobe Přibehy XVIII Stoleti Gež ſepſal Jozef Heřman Gallaš Roku 1811, bíle broš. rkp. rajhr. O. 12, 93 str. 4° číslovaných + 6 str. seznamu hranických privilejí, podaný censuře 23./X. 1813 a jí schválený.—
Opis díla tohoto od dědiců K. Kobera, přítele Gallašova, má městský úřad hranický v hnědě vázaném foliantu Memorial II na str. 189—430 (kniha Memorial I. celá, II. 1—187 a III. 1—87., dále nepopsaná, jsou kopiářem listin Hranic se týkajících).

PP. I. = Jozefa Heřmana Gallaſſe Můze Morawſké Djl druhý obſahugjcý w ſobě Parabole a Paramýthye, Olomouc 1825. Rukopis díla toho chová knih. rajhr., sign. O. b. 2; je to svazek o 275 str. 4° textu psaného Gallašem, s imprimatur z 5./III. 1825. Některé kusy jsou též v rkp. hist. stat. sekce 211 g) a h).

PP. II. = Jozefa Heřmana Agapita Gallaſſe Paraboli a Paramythyi Djl druhy, žlutě broš. rkp. rajhr. O. b. 3 o 392 str. 4°.

PPT. = [J. H. A. Gallaš,] Pamatky o puſtych Twrzych bliž Meſta Hranjc [následuje něm. motto z Vosza], rkp. rajhr. O. 13, brošura bílá o 59 str., s mapou okolí hran., obrazy hradu Helfenštejna a Pucharta, podaná censuře 25./IV. 1812 a jí schválená.

QM. II. = Jozefa Heřmana Agapita Gallaſſe Quodlibet Moravicum... Djl druhy, rkp. c. k. gymn. v Přerově, sign. V. 68; na str. 52 je vročení 1824; popis rkp. a otisk dvou kusů v čl. J. Kabelíka „Z literární pozůstalosti J. H. Galaše“ v ČMM. XXV. 1901, 245—250.

R. = Rozmanitosti aneb liternj Zbyrky rozličneho Dru, gež spolem ſneſl Jozef Heřman Agapet Gallaš od Roku 1817 až [nedopsáno, zápisy jdou nej-

méně do r. 1827], hnědě váz. rkp. rajhr. O. b. 16, 364 str. 4⁰; mezi str. 68 a 69 vložena čtvrtka a mezi str. 236 a 237 dvojlisti 8⁰ popsané modlitbami. Obsah snůšky: přerozmanité výpisky a samostatné drobnůstky.

rajhr. = knihovna kláštera benediktinského v Rajhradě.

Ritt. = J. Ritter z Rittersberka, České národní písně, Praha 1825.

RVH. = [J. H. A. Gallaš,] Rytjř Wogtěch Horecký a geho ſjtaſtný nagemnjk Blažeg Podhorſký . ., rkp. rajhr. O. b. 28. V. oddíl VIII.

S.² = Fr. Sušil, Moravské národní písně ..² Brno 1860.

SbMS. = Sborník slovanských národních piesni, povestí . ., vyd. Matice Slovenská 1. Vídeň 1870, II. Turč. Sv. Martin 1874.

Schr. = Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Brno 1851 a n.

Sl. sp. = Slovenské spevy. I. II. Turč. Sv. Martin 1890—1894.

SMP₂. = F[r.] S[ušil], Moravské národní písně. Sbírka nová. Brno 1840.

S. n. p. II.¹—⁵ = Národní písně, pohádky, pověsti, říkadla . pořádá . „Slavia" v Praze, Řada II. oddělení 1.—5. Praha 1877—1880.

SV.² = M. V. Šteyr, Kancionál český . . (vyd. z Dědictví sv. Václava) 1687.

SV.⁵ = totéž, vyd. 1727.

SVN. = [J. H. A. Gallaš,] Sammlung verschiedener kleinen Noten zur Geschichte des Judenthums, rkp. rajhr. O. b. 24. V. oddíl II.

SW. = [J. H. A. Gallaš,] Schulwesen in Weiszkirchen, rkp. rajhr. O b. 27, mapa papírová s kusy týkajícími se školství hranického a také jinými.

Třan. = Jiří Třanovský, Cithara sanctorum . . ., vyd. 1737.

Ullm. = Marian Ullmann, Alt-Mähren . . ., Ollmütz 1762.

VA. = [J. H. A. Gallaš,] Verschiedene Aufsätze religiosen und moralischen Inhaltes [nadpis od Fialy], rkp. rajhr. O. β. 1, 17 složek o 226 str. 4⁰ popsaných českými článečky a verši Gallašovými; jen str. 207—210 je německý koncept přání.

VKP. = Valaši v kraji Přerovském, praví Arkádové moravští, jejich posvátné hory, obyčejové a národní písně. Vlastenecká brázva od Jos. Heřmana Agapita Gallaše, skladatele Muze Moravské. Rkp. Čes. Musea II. F. 12. Otiskl Dr. Karel Kadlec pod názvem „Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském". Číslice při zkratce znamená stranu otisku v Č. Lidu XV.

Z = Ad. P. Záturecký, Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví, Praha 1896.

ZbBP. = Č. Zíbrt, Bibliografický přehled českých národních písní . . Praha 1895.

Zb. Stč. výr. ob. = Č. Zibrt, Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní, Praha 1889.

ZRP. = Jozefa Heřmana Galláſſe Zbjrka romantických Powjdek a Přjběhů. Djl druhý obſahugicý w ſobě Powjdky cyzynſké, hnědě váz. rkp. rajhr. O. b. 5. o 413 str. 4⁰ textu psaného Gallašem.

Kdo by chvatně probředl se nudným idyllismem a triviálními moralisacemi prvních čtyř oddělení známé „Muzy Moravské" od

Hraničana Jos. Heřm. Ag. Gallaše (1756—1840)[1]) a sáhl snad ještě k 2. dílu jejímu, „Parabolím a paramythiím“ 1825, stěží nadál by se u něho něčeho, co by vzbouzelo domnění, že by byla láska ke všemu lidovému, „národnímu“, vzklíčivší v XVIII. stol. a rychle rozkvetlá do počátku XIX. stol., střásla svůj zúrodňující pyl do srdce Gallašova a oplodila jeho stálou pracovní chut díly, jež aspoň slibují okotěšnou změnu na rozsáhlém úhoru

[1]) Pátým oddílem MM. Fryčaj pokusil se doplniti verše svého přítele v jakýsi výbor moravských veršovců, bezpochyby podle příkladu Tablicových „Slovenských veršovců“. Jsouť tu po Fryčajově úvodě poučujícím o Kužníkovi a moravských dialektech a vysvětlujícím, proč otištěny skladby dále uvedené a proč v dialektě („Zpráva o rozličném řeči způsobu v Moravě“ 400—407): veselé skladby Kužníkovy 408 (tisk chybně 498) — 430, dvě operetty Mauricia Bulína, převora na Sv. Kopečku, 431—450 a „Důvěrné psaní starostlivého otce hanáckého k svému v Holomouci študyrujícímu synu, v řeči nevázané“ 450—453 (tisk chybně 443), vše v dialektě hanáckém; dále „Písně dle valaského dialektu“, z nichž prvou („Aj! což je to taď [!] za děvče?“) z vnitřních důvodů pokládám za Gallašovu skladbu „v duchu národním“, u druhé („Žala bujnu jetělinu“) předpokládám nějaký lidový základ, jejž Gallaš s nějakými změnami přejal a dle svého doplnil; obě jsou s drobnými změnami pojaty ve sbírku valašských národních písní ve VKP. 268. Dalších 6 písní „dle valaského dialektu“, mimo druhou („Dycky mi má mamka říkávala“) pojatých do sbírky valašských nár. písní ve VKP., i „Píseň dle dialektu slovenského“ jsou písně národní. Z nich píseň 2.—5. Čelakovský přejal do II. sv. svých „Slovanských národních písní“ 1825 („Za našima humny pěkná rovinečka“ MM. 457 = Čel. II. 59; „Dycky mi má mamka říkávala“ MM. 457 = Čel. II. 58; „My máme stavení z dobrého kamení“ MM. 457 = Čel. II. 58; „Hle! tam zbírá ptáče do hnízdečka péří“ MM. dle špatné paginace 454 = Čel. II. 57) s některými opravami správnými i domnělými a také s některými jazykovými chybami původního otisku. Prvá („Černooký synečku, daj na sobja [!] pozor“) je v MM. 452—457 (tak stránkováno) v textu zřejmě porušeném a byla snad i věcně Čelakovskému nedosti jasná (fojtaši, fojtíci!), šestá („Červené vínečko jak v sklenici skáče“, MM. 455) snad mu nebyla dost krásná. Poslední píseň, slovenská „Člověče nizerný! Baram [!] ťa v matěri“, MM. 455—456, podává k zápisu v K. I. 360 cenné varianty a doplňuje jej 2 slohami.

Sedm těchto básní jsou první tištěné písně národní, jako obě první valašské pokládám za první napodobeniny lidové poesie. Sebrání básní těch lidových stalo se ze zcela jiné pohnutky, než ze záliby v nich, motivované ještě snahou po čisté národnosti a ušlechtění umělé poesie křišťálovou vláhou čerpanou z nepovšimnutého dosud životodárného zřídla. Fryčajovi prošlému dobou osvícenskou běželo o to, aby vzbudil chut k četbě u moravského svého „vlastence“, nerozumějícího spisovné řeči a dílům v ní vydaným, a k tomu příhodná se mu zdála četba dialektická.

jeho spisovatelské činnosti. Dokonce pak už nepřivedly by odborníka na stopu lidovědných záznamů literárněhistorické práce vinou rozpravy „Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho“ (ČMM. IX. 1877, 105—135) od K. Šmídka, jenž jediný obíral se podrobněji a samostatně životem a četnějšími rukopisnými pracemi Gallašovými.

Jedině M. Václavek[1]) správně uvádí Gallaše mezi zpravodaji o Valašsku, třebas jen zmínkami v Muze Mor. a nezvěstným nyní rkp.: „Der Berg Radossť und die darauf wohnenden Walachen, wahre Arkadier Mährens“, o němž ví asi z neúplného a nepřesného seznamu prací Gallašových v životopisném dílku J. K. Rippara „Der mähr. Dichter J. H. A. Galaš. Geschildert nach dem Leben“, Olmütz 1841.

Proto objev a otisk Gallašova lidovědného spisu o Valaších, „Valaši v kraji Přerovském, praví Arkádové moravští, jejich posvátné hory, obyčejové a národní písně“,[2]) byl každému, kdo nezná starších seznamů prací Gallašových, jistě překvapením.

Ale čtenář, jehož pozornosti neznudily nejapné rýmovačky Gallašovy, najde i v nich drobty lidovědné. Gallašův idyllism má někdy na mysli lidi hranického okolí, zrovna jako selanky daleko šťastnějších soupeřů Čechů Čelakovského a Langera nejlepšími čísly svými líčí českou přírodu a české venkovany a jako antikisující selanky Slováka Hollého opěvují Pováží a jeho lid. Přívlastky ovšem, jimiž umísťuje venkovany svých skladeb na Valašsko, nejsou vždy nejvýznačnější a snadno se leckdy přehlédnou. Ale jsou.

Jeho venkovská „chasa okolo máje křepčí na vesnici při písku šalamaje“ (MM. 154); jeho venkovské děvče chodí v kordulce zelené, pentlí „za tři český“ čistě „vyobrazené“ (t. 307) a věstí si litím olova, koho dostane za muže (t. 124); jeho selka „třikrát močí zrnečka klokočí v vodě svěcené — myslí si blaznice, žeť tím kouzedlnice z domu zažene“ (t. 124); jeho lidé venkovští jsou šťastni při venkovské stravě (t. 42, 78, 182, 193, 200, 206, 227, 239 atd.). Jeho idyllický valašský pastýř dává v sázku při pěveckém závodu s druhem obušek, „mosazou a cinem čistě

---

[1]) „Moravské Valašsko v písemnictví českém a cizím“, Národopis. Věstník III., 1898, 49 a n.

[2]) Dr. K. Kadlec, „Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském“, Č. Lid XV. 1906, 161—178, 209—225, 257—277.

vykřtaltěny", s topůrkem vystrouhaným z tvrdého hlohu a ozdobeným po celé délce kol něho se ovíjejícím vrýpaným břečtanovým listím, prací to mnoha dní, a se sekáčkem „z žulteho bršlena čistě řezbaným, na němž z obou stran pracně podle obrázka vytvářil Ondráška, zalévaje rytiny černým rozpouštěným voskem"; závodí pak s druhem chvalami báči (nejevícími mnoho znalosti ani valašského salašnictví ani místopisu) dle výroku soudce, starého gajdoše, jako by se byli učili u Matýska na Juřince (Gallašova známého a též zpravodaje o věcech valašských, rektora) neb u rektora karlovického[1]). Jiný zase v sázku dává píšťalu, „z bršlenového dřeva soustrovanou(!) a černým rohem ozdobně vykládanou", s vyrýpanými a bílým voskem vyplněnými a hezky vyhlazenými lístky[2]).

Dostav se sice k studiu Gallaše pohnutkou naprosto jinou, ale zpozorovav, že Šmídkův krátkozraký odsudek dobíjí vlastně zbytečně již před narozením mrtvou poesii Gallašovu a v zapomenutí vrhá leccos, v čem jsem tušil cenu zvláště pro zkoumatele tradičního majetku lidového, začal jsem prohlédati literární pozůstalost Gallašovu, tištěnou a daleko větším dílem na věky v rukopisech zaleželou, pokud je zachována. Probral jsem ji všecku, vědomě již daleko za vlastní, zcela jiný úkol: legimus aliqua, ne legantur. S větším než o co jiného zájmem bral jsem do rukou spisy a snůšky, jichž tituly věstící látku cennou pro lidovědu slibovaly, že uvedou mne v oasy na široširé poušti Gallašova slovesného tvoření. Tak jsem posléze si nashromáždil nějakou sbírku písní světských i duchovních, přísloví a úsloví, záznamů o pověrách, zvycích a způsobu života lidu venkovského na Valašsku, Hranicku a Moravě vůbec a poznal osobnost autorovu.

Výpisky při četbě této učiněné s poznámkami k nim příslušejícími některými chci tuto uveřejniti. K tomu připojeny jsou krátké zprávy rázu bibliografického, někde pouhá orientace o pramenech výpisků. Celku dal jsem rám příspěvku literárněhistorického nebo spíše kulturněhistorického. V rámec ten vkládám výpisky své, ježto jemu, několikastrannému vhledu v osobnost člověka doby zašlé, přisuzuji cenu větší než lidovědným záznamům, jež z jeho díla vybírám.

---

[1]) Idylla „Chvala bače" v M. III., 57—71.

[2]) Idylla „Polní zpěváci", MM. III. 135—142, dle Theokrita, lokalisovaná však na Valašsko.

Z historických prací Gallašových (o Moravě a rodném městě) a k nim se družících spisků autobiografických a určených k probuzení místního vlastenectví vzato býti mohlo jen málo obecně zajímavého. Kulturněhistorický materiál, jen pro místopisnou práci cenný, vplyne zajisté do dějin města Hranic, dostane-li se pěknému městu pobečevskému historika většího dosavadních. Rovněž málo lidovědného materiálu nalezlo se v pracích, jež chtí býti básnické. Verše Gallašovy velebí spokojenost prostého a mravného života v přírodě a moralisují prosté lidi různých zaměstnání a v různých okolnostech životních. Totéž činí jeho belletrie vlastní i jím přeložená, vydané paraboly a paramythie a rukopisné idylly, obrázky, pohnutlivé a mravoučné rytířské a loupežnické povídky. Všechno to je chatrným ohlasem cizích vzorů. Práce obou těchto skupin poskytují tak málo materiálu lidovědného, že nevidělo se mi mluviti o jeho pramenech. Nad to výkladem o nich, jenž by byl ovšem značným příspěvkem k poznání maloměšťáka literáta doby Františka I., práce by vzrostla ve výklad o celé činnosti Gallašově, v němž by zase prosté výpisky byly přítěží.

Ještě několik slov o existenčním právu práce takto založené. Bude se to zdáti snad povážlivou mikrologií literárněhistoricky studovati práce a názory valnou většinou nepřekročivší hranic známosti, vyměřených faktem, že uvázly v rukopisech známých jen některému důvěrnému příteli pisatelovu, studovati práce a názory spisovatele tak nicotného, beze všeho vlivu na literaturu i život a dokonce začínati pracemi a názory náboženskými. Ale výtka byla by paralogismem, přenášením měřítka, platného předem pro literární kritiku, částečně i pro literární historii, na obor jiný, na pokus sestrojiti z četných památek, třeba by měly cenu odpadků, co nejvíce možno z jednoho člověka doby minulé a tím přispěti k poznání jejímu. Konkrétní sociologie, poznání určité společnosti, i pro statickou část, obraz současné sečlánkovanosti všech příslušníků k jisté společnosti, i pro část dynamickou, výklad o příčinné závislosti přítomna a budoucna na minulu a přítomnu, potřebí má vedle poznání nejlepších synů některé doby i poznání lidí nicotných a odporných. Geniové jsou sic nejmohutnějším výrazem idejí předchozí dobou připravovaných a následující dobu vedoucích, ale jsou tím skoro abstrakcemi ze skutečna, vzmocněninami jeho v nadlidskost a ještě více svádějí k takovému pojímání sebe i k idealisování okolí, z něhož vyrostli; normální

skutečno samo jsou stejnoměrnější složeniny krásna i šeredna, pravdy a lži, dobra i zla, minula i budoucna.

Více však obavy než mizející už předsudek proti studiu braku literárního působí mi pomysl, že nechut k četbě a analyse věcí tak ničemných, nutná a marně potlačovaná, nedopustila snad, aby podáno bylo vše, co možno a jak možno. Ale snad i tak leccos konkrétního a ne bezcenného vyneseno z té spousty počmáraného papíru.

II. Práce a názory náboženské.

V literární pozůstalosti Gallašově překvapuje množství spisů náboženských a mravně vzdělavatelných.

Z nich vyšla tiskem jediné „Svatá křížová cesta" u Škarnicla 1828. Vím to z Gallašova konceptu k listu P. Mikovi, děkanu drahotoušskému, dat. 15. července 1828 [1]; v listu tom oznamuje, že „po dlouhém očekávání a mnohých s ním spojených mrzutostech" obdržel a děkanovi posílá objednaných 300 ex. své „Křížové cesty" tištěné u Škarnicla. Také T. Fryčajovi dle konceptu z 3. srpna 1828 [2]) poslal 1 ex. „nábožné knížečky," již napsal, když „v svém kříži, žalostech, nátistcích a mnohonásobném pronásledování" od přátel opuštěn utekl se k ukřižovanému. Knížka však nezaznamenána bibliografy, a exempláře jsem neviděl. Rkp., jejž si Gallaš byl od knihkupce vyžádal pro hranickou farní knihovnu [3]), choval kdysi u sebe přítel autorův P. Jos. Fiala (Schr. VI 312).

Náboženského obsahu jsou četné rukopisy. Předem stůj „Poklad Potěſſeňj duchowňjho pozuſtawagicy v Rozgjmanj přehořkeho Vmučenj a Smrtj Pána Gežjſſe Kryſta z wýborné Sailerowé Knjhy modlitebnj německé wytažená (! opraveno z naps. wytlačená) a do Gazyka morawſkeho přeložená od Jozefa Heřmana Gallaſſe" (nadpis na desce je stručnější), v rkp. rajhr. O. a. 33, 101 str. 4⁰ textu. Dle připisku na poslední straně je rkp. ten doslovný, ale dosti chybný přepis předlohy schválené censurou brněnskou 5. června 1815. Po krátkém naučení, jak se

[1]) Briefentwürfe für das Jahr 1828, rkp. rajhr. O. β 17, str. 46—47.
[2]) T. 48—49.
[3]) Koncept listu Skarnitzlovi, dat. 23. listopadu 1828, t. 63.

umučení a smrt Kristova má rozjímati s duchovním užitkem, podává se tu překlad J. M. Sailerova rozjímání o Kristově utrpení, obsaženého v 1. svazku „Vollständiges Lese- u. Gebetbuch für katholische Christen" (J. M. Sailers sämmtliche Werke, ed. Jos. Widmer, 23. díl 1840, str. 227—278). Z pašijí vybrány v každém ze 14 zastavení vždy hlavní momenty, představeny co nejpůsobivěji na cit, bez apparátu dogmatického, beze snahy působiti na rozum, a na rozjímání o účelu Kristova utrpení, jež chce vésti k polepšení a zasluhování spásy, založena pěkně stilisovaná modlitba. Síla náboženské lyriky Sailerovy patrná je i v překladu, originálu ovšem nedostihším.

Nedokončena zůstala „Pobožnoſt ſwatopoſtňj obſahugicy w ſobe Rozgjmanj a Modlitby na Popelec; Rozgimanj a Modlitby na prwnj Nedeli poſtnj; Pobožnoſt na Kwětnau Nedeli, na zeleny Čtwrtek, weliky Patek a bylau Sobotu, s obwzlaſſtnjm Rozgimanjm celeho Vmučenj Pana Gežiſſe w čtrnactero Zaſtawenjch z wyborne Sailerowe modlitebnj Knjhy wytažena, a z nemeckeho do morawſkeho Gazyka přeložena od Jozefa Heřmana Gallaſſe". Rkp. rajhr. O. 22 na 28 str. popsaných obsahuje z ruky Gallašovy jen pobožnost na popelec s písní „Přistup sem, bídný hříšníče! Přijmi popel pokání!" (7 sloh 8veršových) a na 1. neděli postní.

Neúplně zachován „Týhoden ſwaty to geſt Katolickokřeſtanſka pobožnoſt na každý den v tyhodnj obsahugicy w ſobe Modlitby rannj a wečernj; modlitby ke Mſſj ſwaté, kagicy před a po zpowedi; před Přigimanim i po Přigimanj; poctu b. P. Marye a Swatych Božich; Modlitby w rozličnych přihodach a pro rozlicne ſtawi, na wetſſim djle z Pjſma ſwateho a Swatych Otcuw wytazene". Obsahujeť rkp. rajhr. O. a. 36. z toho ze všeho na zpřeházených složkách o 106 str. 4⁰ textu pobožnost ranní a večerní (mezi nimi též modlitby ranní a večerní z Pruggera, které se rodiče Gallašovi modlívali co den se svou domácností), k P. Marii, ke mši, 4 modlitby přeložené z latinské denní sv. pobožnosti Jana Skotty S. J., modlitby v nátiscích a souženích; něco z toho ani nezachováno cele. Jazyk, třebas ne prost latinismů a germanismů, aspoň je bez chyb pochodících z kvapné stilisace

a je přec ušlechtilejší stopami po četbě písma a náboženské literatury.

„Duchownj Miſcelle I.“ (rkp. rajhr. O. 24) skládají se ze 2 sešitů. První z nich, brošovaný bíle s tmavomodrým hřbetem, o 60 str. 4⁰, z nichž mnohé však nepopsány, obsahuje zlomek „Pobožnoſti k Swatym Božim“ s poučením, že pravá úcta k svatým vésti má k lásce k Bohu a k bližnímu a ke ctnostem svatých a nemá býti pověrečná, dále úvahy o příčinách soužení na nás od Boha přicházejících, potěchy v nich a p. Druhý, celkem 24 str. 4⁰ textu, „Wraucná wzdichánj k Bohu, a Panňe Maryi pomocné w čas bljžicyho ſe nebezpečenſtwj moru a nakažliwych nemocy“, vedle modliteb s responsoriemi a antifonou obsahují též 3 písně:

1. „Milosrdný Hospodine! Bez Tvejž vule níc nezhyne“ (11 sloh čtyrveršových, s rýmy aabb, z kancionálu Fryčajova, něco však změněná),

2. „Píseň k Panně Marii Pomocné“: „Hvezda mořska, jenž kojila našeho Spasitele“ (7 sloh osmiveršových, s pořadem rýmů ababcdcd),

3. „Pobožné střely k blahoslavené Panně Marii v čas moru a nakažlivých nemocí“: „O svata Kristova matko! Žeň od nas puvod smutku“ (9 sloh čtyrveršových, s rýmy abab, opis písně „Pobožné střely k Blahoſlawené Panně Maryi Zaſſowſké, za odwrácenj Morowe Rány“, jež spolu se 2 modlitbami proti moru a rytinou představující P. Marii Zašovskou vyšla u Birckharta Sc.: Pragae; exemplář tohoto drobného tisku, dvojlistí obvyklého formátu písní, vložen sem).

Přítel Gallašův Fiala choval ještě ztracený nyní rkp. takovéhoto obsahu, nadepsaný „Bůh geſt má wjra, má náděge, má láſka a útěcha“ dle Ripparova uv. spisku 23.

Všelijaké drobnější modlitby a povzdechnutí, někdy jen pro vlastní potřeby, veršem i prosou, jsou roztroušeny zejména v snůškách drobotin, n. př. R. 79, 133—135, 194, 198, 213—214, 236—237, 290—296, 303—304 a j.

Jen pro vlastní potřeby Gallašovy vznikly dva spisy tohoto druhu:

„Sedmero rozgimanj O ſedmi poſlednjch ſlowech aneb promluwach Pana Gežiſſe na křiži Dle latjnſkeho Exemplaru neznameho mi ſpiſo-

watele od Jozefa Herrmana Agapita Gallaſſe k ſwému wlaſtnjmu a ſwých domacych vžitku ſložena" [!za titulem přetrženo datum 1830]; spisek ten v rkp. rajhr. O. a. 38 zachovaný obsahuje na 192 str. 4⁰ volně, jak se podobá, přeložená z neznámého spisu lat. rozjímání rázu mystického o jednotlivých slovech Kristových, přibarvená asi Gallašem narážkami na osvícence, „naše nynější mudrlanty a bezbožníky". Rozjímání přecházejí vždy na konec v modlitbu, sedmé dokonce ve veršovanou, a závěrem je modlitba o šťastnou smrt, v niž vetkáno je všech 7 slov. Rukopis je koncept, jak zřetelno z kolísání ve volbě výrazů a škrtů téměř na každé straně, někde až nečitelný pro rozlezlý a rozmazaný inkoust.

Podobně najisto k soukromé potřebě byly první 3 ze 4 spisků uchovaných v černé papírové tašce, nesoucí nadpis „Mug Labuti ſpew a rozgimanj nad Hrobem," rkp. rajhr. O. β. 9. Jsou tu a) Labuti Spěw gednoho morawſkeho wlaſtence, 15 sloh 8a 8a 8b 8b, rýmované to loučení Gallašovo s Hranickými, o jichž dobro se láskyplně staral a jichž odprošuje, pochybil-li, po strastném životě, s čistě křesťanským názorem na smrt;

b) „Me zřenj na Hrob," vyslovující úmysl v čas připraviti se k řádné křesťanské smrti, a „Ma poſlednj Modlitba" z r. 1832 n. 1833, vyslovující díky za to, že obrácen byl slepotou od pachtění po marném štěstí světském, děkující za život a jeho dary (se vzpomínkou na dobrodince) a prosící za šťastné dokonání;

c) „Me rozgimanj nad Hrobem" z r. 1818 n. 1819 a „Ma Modlitba k temuž Cyli a Koncy", obé podobného rázu jako kusy právě předchozí, leda že tu na víc prosba za zdar rodného města a odpuštění těm, kdož Gallašovi křivdili;

d) na 28 str. dalších jsou rozmanité modlitby, mezi nimi Gallašova modlitba za vojny francouzské. —

Je v těchto spiscích zároveň svědectví, že náboženské spisy Gallašem pro veřejnost určené nebyly jen zbožím na výdělek vyrobeným i že náboženství bylo Gallašovi daleko více než politické zpravidlo, že mu bylo stále potřebným vztahem k lepšímu a trvalejšímu světu, v nějž chtěl uvésti i jiné. Modlíval se v kostele i doma z potřeby, večer obyčejně růženec, ano i v noci, když

se probudil. Modlitba byla mu potěchou; truchlí, když nenalézá útěchy v modlitbě[1]).

Výslovně pro člověka prostého chystal Gallaš 2 modlitební knihy. Vypracovanější z nich, ba i jiných stilisac Gallašových zdařilejší je „Sedlak před Bohem w ſwe roztomile ſproſtoſti. To geſt Priručnj nabožna knjžka, obſahugicy w ſobě rozličné vteſſitedlne modlitby a pjſne k proſpechu lidu ſedlſkeho, wzlaſſte pak hoſpodařu, ſhromaždenych [!] od Jozefa Heřmana Gallaſſe Roku 1820“ [tak tit. list, deska má jen prvá 3 slova], rkp. rajhr. O. β. 24, modře brošovaný, s popsanými 134 str. 4°. Zlomky jiného rkp. těchto modliteb jsou v NTMD.

Po úvodní modlitbě, rozšířeném to překladu Sailerovy modlitby „Der Landmann in seiner Sprache vor seinem Gott“ (Vollständ. Lese- u. Gebetbuch III. 1. Abth. = Werke XXV. 43—45), od něhož jméno má spisek, jdou modlitby a písně ranní, k rozmanitým okolnostem života rolnického a posléze večerní. Třebas by kniha nebyla útočištěm selského člověka ve všech důležitějších příhodách jeho života a zbyly v ní leckteré zvláštnosti Gallašovy i po nějakém oprávci jejího jazyka, je to přece slušná kompilace. Použito v ní hlavně Sailera, též modliteb z Pruggerovy „Knihy příkladův“ (Jgm.[2] V. 796), nějakého „neznámého skladatele“, jesuity Jana Skotta, Gallašovy „Muzy Moravské“ a „Domovního zrcadla“, vyšlého dle str. 123 v slováckém dialektu okolo r. 1800 v Budíně, neznámého Jungmannovi. Z písní uvádím „tři velmi utěšitedlné písně v zármutku“[2]):

1. „Ja v Boha mileho doufam jen sameho“, 7 sl. tvaru 6a 6a 7b 7b 7c 7c,

2. „Kde jsi muj Ježiši, o lásko má!“ 14 sl. tvaru 10a 10a + refrain „O Ježiši můj! O Ježiši můj! V ouzkostech a v bidach sam při mně stůj!“

3. „Co Bůh můj chce, to ja též chci“, 10 sl. tvaru 8a 7b 8a 7b 4c 4c 7d 4e 4e 7d; dále „píseň o sv. Isidoru, patronu sedlského

---

[1]) MPS. 23, 91, 173.

[2]) Z bibliografických důvodů, hl. pro určení písní původu nezjištěného, přidány jsou popisy metrické stránky písní obvyklými zkratkami (n. př. 8a 8a 8b 8b = verše 8slabičné s rýmy sdruženými aabb; verše s rýmy vnitřními označeny sponou obloukovitou ‿ pod schematem jejich).

stavu, z života jeho vytaženou", 38 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b, holou to prosu vypravující po ohlašovacím začátku legendu o světci, a písně večerní: „Pod večer tvá čeládka co slepičí kuřátka", 16 sl. tvaru 7a 7a 7b 7b, a „Kriste, jenž jsi světlo i deň", 9 sl. tvaru 8a 8a 8b 8b.

Následujícími spisy přecházíme k skupině Gallašových prací nábožensky a mravně vzdělavatelných.

Konceptem zůstala druhá duchovní příručka prostého člověka, „Zrcadlo zlate pro ſlužebné dewečky obſahugicy w ſobe mrawnj navčenj kterak w ſwem powolanj prawe křeſtanſke dokonaloſti dogiti mohau s připogenymi životopiſami čtyrech ſwatych ſlužebnych deweček [t. sv. Marie, Potamiany, Kristiany a Nothburgy]. Wydane od Jozefa Hermana Agapita Gallaſſe Leta 1828 (rkp. rajhr. O. β. 18, zeleně broš., skládající se z „Předslova" I—VII, „Obsahu" a 123 str. textu). Příznačné pro Gallaše je, že v návodu k svatému životu ve stavu čeledínském značné místo zaujímá výklad o ceně panenské nevinnosti a způsobech ji zachovati, volně přeložený ze Sailera (Vollst. Lese- u. Gebetbuch III., Werke XXV. 38—42) a rozšířený dle vlastních zkušeností lékařských a četby. Mimo jiné Gallaš varuje oplzlé četby, hlavně románů, a odporoučí mravně výchovné romány, jako jsou „Izidor" [patrně Hubrův, Jgm.[3] VI. 819], „Václav a Dorota" [Filipa Neděle], „Itha" [T. Kubelky „Jitka, hraběnka z Toggenburku"?], „Genovefa", životy sv. panen a j. nábožné knihy.

Gallašova vesská „zpěvobohyně", mající největší zalíbení v čisté mravův sprostnosti a nevinnosti a proto k anakreontickým hříčkám ve IV. oddíle MM. komicky přilepující nesmírně cudné moralisace a závěry, již r. 1813 pokládala za vhodné přeložiti Charlemanovy chvály panenství a obraz svodnictví i jeho následků, a vědouc z lékařské praxe Gallašovy, že nevinnost panenská již i na vsi mizí, i pozorujíc, že by sprostější čtenáři mnohomluvnému a pathetickému Charlemanovi neporozuměli, přidala k němu střízlivější, za to však v důvodech, radách i výstrahách detailnější překlad zmíněného místa Sailerova. Tak vznikla zase jen v rkp. (rajhr. O. 19, žlutohnědě brošovaném, o 59 str. 4°, opatřeném schválením censury 24. srpna 1813) zachovaná „Chwala Newinnoſti panenſké Mrawňj Pjſeň Můze Mo-

rawſké z Sſarlemanowé (Charleman) w Gazyku francauzſkým ſložené do morawſkého parafraztycky přeložená, a ſwogim milým Kragankám k Weyſtrazc od Swodu na weſké Pjſſtalce hlaſana od Jozefa Heřmana Galláſſe [stručnější titul má deska].

Ženám vedle rozmanitých veršů Muzy Moravské, pamatujících na rozmanité okolnosti života ženského, dokonce i na odstavení dítěte od prsu mateřského, určeny byly Moralische Abhandlungen zur Bildung des weiblichen Geschlechtes (dle výčtu Fryčajova v MM. 19, „des Frauengeschlechtes" dle Ripparova uv. sp. 21), kdysi chované v hranické farní knihovně, Gallašem založené, a nyní beze stopy zaniklé zrovna jako spisek zcela jiného druhu, lékařské poučení pro bolestné a zodpovědné chvíle života ženina: „Lucina ruri Consultrix, to geſt: Rada lékařſká pro těhotné ſproſtné ženy, pro rodičky a Sſeſtinedělky, gak by ſe w těchto okoloſtogjčnostech k wyſtřjhánj zlych přjhod zachowati měly." Šťastnější byla pouze drobotina „Čistotné a zdrželiwé ženy," otištěná v Hýblových „Rozmanitostech" IV. 1822, 74, a nenalezené mnou nikde „Zrcadlo zlate pro Matki, kterež take za dar Newestam slaužiti může, tištěné v Olomouci 1814 dle Chammbrezových (ne Gallašových!) „Augengläser Für die Feinde der Slaven und Ihrer Litteratur oder Sammlung von Daten über Mährens, Böhmens, Polens alte und neuere Gelehrte dieser Nationen, theils nach ihren Geburts und Sterbejahren, theils auch nach den Daten, in welchen ihre Werke geschrieben oder durch den Druck bekannt gemacht wurden, gesammelt von einem in Mähren gebornen Slaven", rkp. rajhr. O. b. 34 str. 76.

Ze spisků těch a z rozmanitých zmínek vysvítá také Gallašův názor o ženě. Žena je družkou mužovou, vůdkyní domácnosti a matkou a vychovatelkou dětí — doktorský klobouk jí nesluší (MMD. 13). Úkol svůj plní pouze v manželství, pro něž má se rozhodovati sama sice, ale ne proti radě rodičů, a do něhož má přinášeti vedle domáckých ctností lásku, věrnost a panenskou nevinnost, největší to dívčí ozdobu. Proto starost Gallašova o nevinnost panenskou veliká a komická někdy. Proto veršuje v Muze Moravské „Návěští pro lehkověřící ženskou osobu"

(320) a líčí žal podvedené dívky („Podvedené děvče“ 295, „Na nevěrného ženicha“ 317), proto veršované tužby milencovy po hubičkách schlazuje studenou sprchou střízlivé moralisace odpověď „ctnostné panny“ neb „nevinné ženské osoby“, bránící panenské nedotčenosti a hubičku slibující až po svatbě („Zamilovaný na Dorynku“ 286, „Kýžba zamilovaného“ 291, „Dálejší usilování zamilovaného“ 294); proto jiná skladba, plná záliby v hubičkách, neškodna učiněna nadpisem „Pochutka ranní mladého manžele“ (341), proto „Pohádka o Milečku“, překlad to 40. Anakreontovy ódy, učiněna parodií této naivní básně o moci Erotově poučením o jestě větší moci rozumné sebevlády, proto k anakreontické hříčce „Pouto lásky“, z řecké anthologie (301), mající podobnou myšlenku, přilepena nesmírně nudná moralisace „Mravni návěští proti takovým Soka (t. j. milence) poutům“ (301—302), a jiné blouznění o moci hubiček, aby neuvádělo v pokušení, doprovozeno „Návěštím pro takovou neopatrnou ženskou osobu“ (292–293).

V skupinu Gallašových prací nábožensky a mravně vzdělavatelných patří též „Rozgimanj Swateho Bernarda Opata Klarwalſkeho kteryžto geho ſpiſek take Knjžečka o duſſi ſluge. Přeložil z latiny Jozef Heřman Agapit Gallaš roku 1831“ (tak titulní list; deska rkp. rajhr. O. a. 35, v němž překlad Gallašův zachován, má titul stručnější: „Swateho Bernarda Opata Klarwalſkeho knjžečka o duſſi“). Dílko není psychologií, jak by napovídal nadpis, nýbrž v 17 rozjímáních chce pozorováním nitra vésti k poznání Boha. Rukopis rajhr. podává však jen první překlad, jak patrno z četných škrtů, po nichž následuje obrat definitivně zvolený, a pro zběžné písmo je těžko čitelný, místy dokonce nečitelný jako pozdní rukopisy Gallašovy vůbec. Opis, jenž dle J. J. Michla („Ouplný literaturní letopis“ 237 č. 20) obdržel schválení censury 2./XI. 1834 v Brně, se nezachoval, pokud vím.

Po tomto spise vznikla podobná mu tendencí „Fenelona Arcibiſkupa Kambragſkého Duchownj rozgjmánj na každý den v měſjci. Dle německého přeloženj Karoliny Pichler zčeſſtěná od Jozefa Heřmana Agapia Gallaſſe“, známá mně ze 2 rukopisů, rajhradského O. 20 (vázaného v desky mramorované a majícího 88 str. textu

i s obsahem) a rkp. hist. stat. sekce 211 f (stejně vázaného, se 203 str. textu).

Prvý z nich je čistopis mající povolení k tisku od ordinariátu olomouckého z 29./VII. 1833 (referent, arcibisk. ceremoniář Augustin Wahala chválí i dílo i zdařilý překlad do moravské řeči, kterým prý si překladatel zasloužil uznání ode všech, jimž běží o jediné potřebné), a od censury z 6. listopadu 1834; druhý, vlastní rukou Gallašovou psaný zběžně a nedosti čitelně místy, poněvadž inkoust prosákl a rozlézal se, je patrně předloha. Z úvodu, „Krátké biografické zprávy" o Fénelonovi, jejíž první stilisací je „Kratky Životopis Fenelona Arcybyſkupa Kambrygſkeho" na str. 1—9 rkp. rajhr. O. b. 30[1]), zvídáme, že Gallaš překládá německý překlad r. 1829 vydaný Karolinou Pichlerovou, ale volně a srozumitelně i nejprostějšímu čtenáři, a že překlad svůj dokončený v Hranicích na den sv. Doroty 1832 pokládá za poslední snad již práci literární; poslední ovšem nebyla. Volný Gallašův překlad tohoto Fénelonova nábožensky vzdělavatelného spisu, řadou rozjímání a lyrických výlevů umírněného, konfessijně neurčitého křesťanského supranaturalismu odvracejícího od světa k víře, naději, lásce a k dětskému oddání Bohu, naprosto nenazval bych zdařilým. Setřena krása duchovní rhetoriky Fénelonovy, a tak trapně uvědomuje se nedostatek logického spětí jednotlivých kapitol, opakování jednotlivostí, nedostatek systematičnosti a přesvědčivosti. Oslabením síly Francouzovy, spočívající v uchvacování citu, zvětšena jeho nedostatečnost přesvědčiti střízlivý, pochybující mozek.

Mravně vzdělati (mimo „Svatého Aurelia Augustina, biskupa Hipponského, Řeč o ožralství..", o níž dále bude zmínka) chce též „Obraz Lakomce dle nemeckeho originalu w morawſkem ſtrogi přemalowany od Jozefa Heřmana Gallaſſe", zachovaný v rkp. rajhr. O. a. 37, tmavomodré to brošurce o 84 str. textu bídně psaného. Dle předmluvy původcem originálu, formou monologické konfesse karrikujícího typické vlastnosti lakomců, je praemonstrát marchthalský Šebestian Sailer, spisovatel her v dialektu švábském a náboženských spisů (1714—1773), jenž tento obraz lakomce nakreslil živými barvami

[1]) Ostatek tohoto rkp., str. 11—15, vyplňuje „Oda na Njc", pracovaná dle německého originálu, 13 slok 4veršových.

ve svém „Marianském Orakulum". Jeho satira a ironie, s níž líčí jeho lakomec, jak zkoumá přijímané zlaťáky, nejsou-li zlehčeny židovskou obřízkou, a vypláceným zase jak „stříhá křídla", jak lituje, že Bůh nepřikázal také penězům „Rostte a množte se!", jak se přiznává, že místo vlastního jména Tomáš Dark by mu spíše se hodilo jméno Aurelius Berka, jak si přeje, by dočkal se, až hvězdy zlaté s nebe budou v soudný den padati, atd., tato jeho satira a ironie činí i překlad Gallašův četbou snesitelnou, třebas na konec spisovatel přechází v napomínání kazatelské a jako překladatel účinnost spisu pokládá za dobré sesíliti sbírkou průpovědí proti lakomství (76—84).

Ze ztracených nyní spisů tohoto druhu uvésti možno ještě „Mrawnj řeč o powinnosti člowěka k zachowánj žiwota a ošetřenj zdrawj. W gazyku německém složená od Kleinmanna (Karla) a do morawského (!) přeložená a známkami opatřená od Gallaše l. 1813", v 4⁰ str. 101 (u Pospíšila dle Michlova „Ouplného lit. letopisu" 135, censurovaná dle Czikannova výpisu z katalogu farní knihovny hranické, Schr. VI. 314), a snad i „Sententia moralis ex Zodiaco Vitae Marcelli etc.", 1 díl 4⁰ (uv. od téhož Czikanna t.).

Nábožensky poučným spiskem byl asi „Tractatus de Diabolo", sepsaný v Jaroslavi 1790, tedy v době, kdy Gallaš ještě podléhal osvícenství, a chovaný kdysi ve farní knihovně hranické dle Czikannova výpisu z katalogu jejího (Schr. VI. 314); nyní je nezvěstný právě jako „S vědectví staré křesťanské církve o oustné zpovědi a očistci", rkp. tamtéž kdysi chovaný (Jgm.[2] VI. 1885 a Fryčaj v MM. 20).

K nim přiřaditi možno „Kratky Žiwotopis Swateho Jana Ewangelifty kteryž na žadoft gedné nabožné duffe, k gegimu duchownjmu prospechu fepfal Jozef Heřman Ağapit Ğallaš Leta Paně 1828", 54 str. textu zachovaného tmavozeleně brošovaným, vlastní rukou Gallašovou psaným rukopisem c. k. stud. knih. olom., sign. III. e. 27, a dva spisky o vynikajících osobnostech z řádu sv. Františka.

První z nich, „Sterne am ſerapiſchen Firmamente des heiligen Franciscus" (rkp. rajhr. O. a. 32, v hnědé mramorované desky brošovaný, se 107 str. 4⁰ textu. psaného písmem do nečitelna rozmazaným a rozlezlým, prosakujícím ze

strany na stranu, a rukou stařecky nevládnou, jejíž tahy často neostavily stop inkoustových), přese svůj německý titul psaný česky, po krátké zprávě o řeholi svatého Františka z Assissi, jejím rozdělení a vývoji vyčítá suše hvězdy řádu dle jich velkosti a světlosti seřazené: osoby vysokého důstojenství, učence, světce, blahoslavené, osoby velebné a patřící 3. řádu sv. Františka a posléze „spadalky a komety", t. j. mnichy „zparkantělé a zkacířelé" a bezbožníky: mezi jinými Luthera, „arciotce one zlopovestné protestanské reformaci" a bludů měnlivých, jež skončí atheismem, dále Chabota, Eulogia Schneidera 1756—1794 a Hynka Martinovice, hlavu spiknutí 45 uherských Jakobínů r. 1795, jejž Gallaš znal osobně jako vrchního kaplana při cís. armádě bojující proti Turkům 1788 a jehož zbrojnou výstroj a nebojácnost (Gallašovi řekl, že tří Turků se nebojí) popisuje ze vzpomínky. Vše mimo větší zmínky o těchto čtyřech Gallašem nenáviděných osobnostech suchý vyčet.

Druhý spisek „Hwezdy z Řadu Swatého Frantjſſka Serafynſkeho gakžs se nam každodene na obloze k naſledowanj gich zgewugi", zachovaný v rkp. rajhr. O. a. 34, sešitě se 44 str. 4⁰ textu leckdy rozmazaného, je nedokončený, do 17. května pouze dovedený kalendář světců a světic z 3. řádu Františkova s kratičkými poznámkami životopisnými.

R. 1782 po sporu s J. A. Schmidtem, později slavným professorem josefinské akademie med.-chirurgické (1759—1809), o svobodu vůle napsal své mínění o této záhadě, aby je Schmidt spolu se svým dal k posouzení dobrému jakémus filosofu, bývalému professoru morálky. Gallašovo mínění vyslovuje tit. list spisku zachovaného v rkp. rajhr. O. b. 21 (sešitě se zelenými deskami a 16 str. 4⁰ textu): „Der Mensch besitzt eine volle unhinderbare Freyheit gut oder schlecht zu handeln. Eine aphoristisch-metaphysische Abhandlung verfaszt in Wien 1782 von Joseph Agapit Gallaš" (stručněji na desce: Meine Abhandlung von der Freyheit).

Jiné rukopisy jsou rázu polemického, obrany a útoky.

Zběžně, někde sotva čitelně vlastní rukou Gallašovou psaný rukopis, nyní hist. stat. sekce 211 a)[1]), vázaný, se 153 str. 4⁰

[1]) Rukopis ten je beze vší pochyby totožný s rukopisem, jenž v katalogu knih. rajhr. zaznamenán se sign. O 23 a titulem „Elogia Mariana t. g. chwáloſwědectwj Marianſké", v knihovně však chybí. Byl patrně opatem

textu, s titulem „Elogia Mariana To geſt Chwáloſwedectwi Marianſka, wytažená z piſma ſwateho a z kněh ſwatych Otcu a Učitelu Cyrkewnjch od Jozefa Heřmana Agapita Gallaſſe. Djl prwnj“ věnován jest obraně pocty Mariiny. Předmluva podává rozumové a historické důkazy i autoritativní výroky, jimiž se chce dotvrditi proti protestantům a „mudrlantským padouchům“ nutnost pocty Mariiny; v dálejšku z nedávno vydané modlitební knihy J. P. Silberta „Gegrüszet seist du Maria“ (Vídeň 1827) vybrány a vykládány rozmanité výrazy, jichž kdy užito o Marii, a vypsána „chválosvědectví“ písma a spisovatelů církevních o Marii pořadem chronologickým. Místa písma vykládána po katolicku, jednotlivé problémy — nutnost pocty, neposkvrněné početi, stálé panenství — nerozlišeny; dílo — kvapný koncept — bezpochyby nedokončeno, a díl prvý je zároveň dílem jediným.

Mnoho, zvláště v pozdějším věku, Gallaš myslí na jesuity. Obraz jich se mu stále jasní, jsou mu obránci církve proti útokům nevěry a proti „mudrlantským rozpustilým důmyslům“, „semeniště duchovního vychování“; odsuzuje zrušení řádu Klimentem XIV., spatřuje v činu tom mnoho „ďábelského“: „pekelny Lucifer nemohl snesti... onoho svetla božiho, kterež oni všudy rozsvicovali, a vypustil z říše temnosti všechny své holomky, by je, kdežby se jich koliv zmocniti mohli, pryč pudili a plenili“ (vložka v rkp. „Mučedlníků z Tov. Jež.“ 7—8), a zapisuje si obrany řádu tohoto (J. I. 14—15, 117; II 94; III. 262; IV. 33 a j.).

Výčtem jesuitů umučených v Evropě, majícím ukázati, že církev protestantská je „krví svatých opilá“, brání církve katol. proti výtce „nestoudných predikantů protestantských,“ že by církev

---

Viktorem Schlossarem r. 1853 věnován Františkovu Museu. Srv. můj článek „O výtvarnictví Fr. a J. H. A. Gallašů“ v ČMM. 1903, 123 p. 1. — Z Gallašových rkp. uvedených v katalogu rajhr. knihovny chybějí ještě: O. 2 „Valaši v kraji Přerovském, praví Arkádové Moravští, jejich posvátné hory, obyčejové a národní písně“ (dle Fialovy zpr. v Schr. VI. 312, 6 o 3 sešitech, snad totožný s rkp. nyní váz. v knihách Čes. musea se sign. II. F. 12 a otištěný K. Kadlcem v Č. Lidu XV. 1906, 161a n; O. 16 „Berg Radoſcht und die daran wohnenden Walachen, wahre Arkadier Mährens“ (nyní nezvěstný), O. b. 1 „Muza Betlémská“ (jiný as rkp. než rkp. hist. stat. sekce 211 b) a d)) a O. b. 20 „Románek bez R“, snad týž exemplář, který se nyní chová v městském museu hranickém.

katolická byla krvežíznivá babylonská nevěstka. Tento kus polemické literatury, jež zaslepena tendencí zapomíná zkoumati nosnost volených zbraní a proto cíle nedostřeluje, chová rkp. rajhr. O. 31, 28 str. 4° v žlutých deskách měkkých, s tit. „Mučedlnjcy z Towaryšſtva Gežiſſova, kterež kacyři w Europe ztryznili a vſmrtili.“ Dle udání je to výtah z časopisu „Katolik“, „v svazku 24 v částce 6. na měsíc červen roku 1827“; v rkp. vložena ještě 2 dvojlistí s drobnými kusy jesuitů se týkajícími.

Četba knihy „R. C. Dallas über den Orden der Jesuiten frei übersetzt mit vielen Zusätzen,“ r. 1820 anonymně vydané přísně katolickým spisovatelem historickým Friedrichem von Kerz (1763—1849), zaujala Gallaše tak, že r. 1825 z ní učinil si zběžný výtah aspoň, na lepší jeho vypracování pomýšleje, až by mu Bůh popřál lepšího zdraví a „veselšího“ ducha. Ale jako při jiných náčrtech nepokročil nad tento výtah zachovaný rkpem. rajhr. O. 18: „Gezowiti w Japonyi a v Parakwagi“[1]). Gallaš tu místy volně a jen ve výtahu, místy otrocky, ale vždy stíraje krásu slohovou svých předloh, překládá z Dallasa a z přídavků Kerzových historii křesťanství v Japonsku (45—151, s nepoměrně širokým úvodem o Japonsku 3—44), obraz o působení jesuitů v Paraguay (152—220) a posléze chvály autorit rozmanitých o řádu (221—286). Ale tyto obrany řádu Ježíšova mu nestačí. Sesiluje je, kde může: stane-li se co kdy na příč „svaté řeholi“ jesuitské, těmto „dobrodincům lidstva“ a „apoštolům pravé osvícenosti křesťanské,“ je v tom „kacířská bezbožnost“ nebo „hanebná, ba ďábelská zrada“ „naší zvelebené a vytroubené mudrcké osvícenosti“. Zlý jest osvícenský dějepis a nespravedlivý k jesuitům.[2]) Tím, že zrušen řád, „pomaly kalvinistum, luterianům,

[1]) V hnědě vázaném tomto rkp. se 291 str. 4° vloženy ještě složka obsahující na 17 str. dvě přeložené obrany jesuitů a dvojlistí se 4 latinskými a 2 německými epigrammy haeretiků na jesuity.

[2]) „Kdo od nynějších — tech tak nazvanych mudrlantskych svetlonošuv sepsane přibehy s pravou pozorlivosti čte, ten se velmi často a patrně o tom přesvedči, kterak oni tech nejpomrvenějších pohanskych mrzaku a zlosynu lecijake zasluhy až k hvezdam vzhuru vynaši, skutky ale nejchvalitebnějši křesťanskokatolickych hrdinu dosti nahyzditi a natupiti nemohou. Kteražto jejich jedovata zlolajicnost nejvice se na zasluhach mužuv nejučenějších a nejsvetějších otíra. Ano cele tovaryšstvo Ježišovo jest jim tak velmi nelibe a ošklive, že když se o něm zminka v rozpravkach děje, s patrnou mrzutosti na stranu se odvracuji a mnoho nachylnějši k vymluvení a očistění Nerona a jinych pohanskych ukrutníku byti se zjevuji, než by onoho slavneho řadu zasluhy jen pozdaleku schvali[li]“ 45—46, přídavek Gallašův.

janzenistům, socinianum, libertinum, materialistum a atheistum tak naramně velika křidla vyrustly, že se v našich krajinach katolickemu naboženství rouhati neoslejchali" (224); „tu se pomalu mazonu, illuminatu, jakubinu, karbonařu a jinych ještě nekterych potajemnych spolku naplemenilo, kteřiž všichni na nic jineho nežli na vyvracení trůnů a křesťanskeho naboženství nesmejšli", jak ukazuje veliká revoluce a vzpoury proti panovníkům v Neapolsku, Sicilii, Španělsku a Portugalsku, a kteří brání svým vlivem vládám revoluci francouzskou zmoudřelým zavésti opět řád (224, 213).

K příznivému tomu mínění o řádu vedle četby přispělo i to, co Gallaš o něm slyšel ve vlasti na mnohých místech, zvláště pak v Olomouci. Zapisuje to na str. 280—286. Zrušení řádu přijato pláčem a naříkáním lidu. Želeli jich „nejinač, než jakby sve nejupřimnějši přatele, sve rodiče a sve největši dobrodince byli ztratili". Zmizelať chudým studentům a jiným potřebným lidem jich podpora, a naříkali churaví, jimž jesuité mimo jiné potřeby dávali ze své klášterské lékárny léky, zadarmo opatřovali lékaře, pokrm nejen dávali, nýbrž často i sami pod pláštěm donášívali. Poslední pomazání udíleli boháči i chudáku se stejnou přívětivostí a umírajícího neopouštěli, dokud nevypustil duše; vdovy a sirotky těšili, podporovali a zastávali. U nich v kostele, v klášteře a ve školách stále nalézali práci rozliční umělci a řemeslníci, jako řezbáři, malíři, zlatníci, štafíři, stolaři, soustružníci. Všechny hlavní schody kláštera olomouckého byly ozdobeny krásnými oltáři, knihovna a refektář prací malířskou i dílem řezbářským, čistě zlaceným; nádherně byly okrášleny akademický sál neb auditorium, refektář v konviktě a bratrská modlitebnice. Nikde, zvláště v kostele, nebylo nic přílišného, neslušného. Služby boží byly spořádány dle potřeby každého stavu; byla kázání neb exhorty pro služebníky, pro řemeslníky, v bratrské modlitebnici sv. Isidora pro lid selský a mimo to v kostele ještě „moravská" a německá; studenti i vyšších i nižších škol měli svá kázání, své bratrstvo a měsíčné patrony. Jesuité chodili jen ve svém oděvu řeholním, prostém a čistém, jedli doma prostě a pozváni střídmě, vedli si vážně. Nikdo neviděl jesuity opilého, ba ani „něco málo přepitého"; říkalo se proto: „ne víc než jen na jezovitskou špičku". „Jejich šetrnost, opatrnost a ostrovtipnost v rozpravkach byla u mnohych až ku podivu hodna, u všech

ale musterna". Proto váženi byli u dvorů. Zřídka kdy byla spravedlivá stížnost na některého z nich.

Jak patrno, aspoň v letech 20. a 30. Gallaš je nepřítel církví evangelických a anglikánské, odloučivších se od katolické, jediné samospasitelné.

Jejich „sykofantistckou" theologii nadchl prý jim zlý duch sám, dí jednou (J. I. 103), jistě shodněji s celým svým chováním k protestantismu, než když si zapisuje, že o pravověrnosti mezi sektami křesťanskými nelze rozhodnouti (t. I 65).

Tak se změnil od dob svého pobytu ve Vídni, za něhož jednou porovnával spor o víru zdůrazněním požadavku lásky k bližnímu (MVB. I. 173 - 178).

O spravedlivosti k protestantům nemůže býti řeči u Gallaše. U Luthera zná jen křehkosti; jen jeho nepřízeň k Židům je Gallašovi vhod. Jinak se staví k odpadlíkům od církve katolické než k pokřtěným jinověrcům (J. I. 71, 73, 97—100, III. 169; naproti I. 74).

Uražen ve svém katolickém vědomí výtkou nesnášenlivosti náboženské, odplácí sbíráním dokladů na nesnášenlivost se strany jiných církví křesťanských (mimo uv. spis o mučennících z řádu jesuitského na př. drobné toho druhu kusy jsou v J. I. 2, 64 a n, IV. 7, 110 — na posledním místě Marii Stuartku vydává za pravou mučedlnici pro náboženství).

Naproti tomu neprovází ani poznámečkou zápisy o upálení kacířů, vypuzení Maurů a Židů ze Španěl, ba ani zápis o uvěznění Husově (J. I. 78, 102, III. 180), ač smrt jeho se současnými katolickými theology, zvláště učeným Rojkem, pokládal dříve za nevinnou („Co věřili naši pikartští předkové" 24). Jen pro shazování Husitů do šachet horníky německými má nadpis „Příklad strašného fanatizma z strany katolické" (J. III. 183).

Porozumění pro XV. stol. bylo osvícenství Gallašovo příliš vzdáleno, a sympathie s hnutím husitským mu zajisté vzaly zprávy stranných jeho pramenů o ukrutenstvích Husity (vedle Husitů, Táboritů, Orebitů a Sirotků uvádí i kališníky! „Co věřili naši pikartští předkové" 26) páchaných. Husité byli mu „čeští lotrasi" (povídka „Husitské třešně" v ZRP. 399).

Více zabýval se Gallaš „pikarty", českými bratry; vždyť i on ví, že „pikartská rebellie", odboj stavů r. 1618—1620, svými truchlivými následky zasáhá dobu naši, a jeho „Památek

města Hranic" epochy III. svazek I., obsahující „příběhy té tak nazvané pikartské rebellie od roku 1619, až do roku 1629" (rkp. rajhr. O. 9 z r. 1808 a rkp. města Hranic se vtištěným na hřbetě nadpisem „Memorial II", 283—316) má úvodem zprávu o bratřích Kromě toho Jednotě bratrské věnoval ještě dva spisky. První z nich „Colectanea ad Historiam Patriae illustrandam Fasciculus I [a poslední] Continens Professionem fidei Fratrum Valdensium ad Regem Wladislaum Jagelonium missam, et Epistolas binas Augustini Kesenbrodt ad eundem Regem contra eosdem", rajhr. rkp. O. 17, bíle broš. o 130 str. 4⁰ textu, obsahuje vyznání víry bratrské, podané králi Vladislavu s krátkým výtahem, dr. Augustina Kaesenbrota dva listy témuž králi, biografii Kaesenbrotovu složenou dle Pilaře a Moravce, výtah z odpovědi bratrské na oba listy Augustinovy a posléze úvahy o těchto spisech („Reflexiones In hanc Fratrum Valdensium Vladislao Jagelonio Hungariae et Bohaemiae Regi oblatam suae fidei professionem nec noc in binas litteras Doctoris Augustini atque eorundem ad has excusationem praefato Regi missam", str. 87—130), vše latině. Prameny k poznání bratrského učení a života přejaty jsou bezpochyby z knihy Henrica Institorisa „Sanctae Romanae Ecclesiae Defensionis Clipeus". —

Druhý rukopis, „Co wěřili naši Pikartſſti Předkowé? To geſt Kratka Hiſtoria tehož Nabožensſtwj, ſložena od Jozefa Heřmana Gallaſſe Epochy III^ti Swazek I Oddělenj II.", rkp. rajhr. O. 14, bíle broš., o 88 str. 4⁰ textu, censurou schváleného r. 1812, je historie Jednoty Bratrské, bezcenná kompilace z Millota, Henrica Institorisa, Pilaře a Moravce, Pešiny a Davida Cranze, „Hernhuta".[1]) Nemožno ani odbýti ji větou, že vědění Gallašovo charakterisují jeho prameny, protože opisuje, hlavně ovšem z Cranze, jen co se mu zdá důležitějším, a opis prokládá výpisky zase ledabylými odjinud a chybami,

[1]) Do ní na str. 75—31 odněkud opsal životopis Komenského, plný chyb a mezer. Psavý nedouk osvícenské doby, místo co by sáhl k četbě, jež by odpornou nevědomost jeho o Komenském zmírnila, nepoužívá tu ani Pilaře a Moravce, přidává laciný a nechutný výklad, jak Komenský „svoji znamenité velikou chválu v ohledu učenosti" (tak vystihuje význam Komenského) „velice zchmoural" svou vírou v sny a proroctví. Něco více o Komenském spolu s poslední vůlí jeho je v QM. II. 254—289).

a bylo by zbytečno uviti z ní kytku všelijakých chyb a bláhových domyslů. Takového vědění dobral se četbou hranický vzdělanec, ehož neuspokojila domácí protireformační tradice o bratřích. Z jeho „starých sousedů“ totiž nikdo nevěděl o náboženství bratrském víc, než že bylo „velmi proklate kacirstvi..., kterež hrozna rouhaní proti Bohu, protiva Panu Ježiši, jeho blahoslavene Matce, svatym božim a samospasitedlne cirkvi katolicke v sobě obsahovalo, poněvadž katolicke duchovenstvo jejich knihy s tou nejvetši pečlivosti vyhledavalo a protiva žadne sektě tak velice jak protiva pikartske nehorlilo. To jest obecne dumění sprosteho lidu, kterež ode missionařu zdědilo“[1]), srovnávající se se zprávami Eneáše Sylvia, Jindřicha Institora (!) a Augustina Kesenbroda, úhlavních nepřátel, mluvících i o adamitství. Ale kdyby prý to domnění o českých bratřích bylo bývalo správné, nebylo by lze vysvětliti, že Jednota byla tak rozšířena a že k ní příslušeli i mužové vzácní. Aby očistil památku jejich od takovýchto bludů, sáhl, vida strannost spisovatelů katolických i nekatolických, píšících o Jednotě, ke konfessi bratrské, ovšem jen jedné. Srovnávaje ji s učeními jiných církví křesťanských shledal, že učení bratrské „daleko čistějši nežli luterske a kalvinske bylo a zakonum a obyčejum první křesťanske cirkve více se nežli všech jinych nabozenskych reformatoruv bližilo“ (t. 6—7).

Shledává pramálo odchylek věroučných od církve katolické u bratří[2]) a něco z nich ještě nachází omluvitelno. Vytýká jim jen za blud (s Augustinem Olom.), že neklanějí se Kristu v svátosti přítomnému a že věří v přímluvu svatých (dle Gallaše svatí „non sunt adorandi“, úcta jejich má spočívati v nápodobě jich ctností; na omluvu bratří však připomíná, že úcta svatých ještě za jeho „již již osvíceného věku“ předčí nad úctu boží a že hůře ještě bylo dříve, kdy vznikl verš o Antonínu Paduanském: Exaudit, quos non audit et ipse deus).

Výtku, že bratří neuznávali papeže, snaží se v Collectaneích seslabiti výkladem, že mu neupírají primátu, nýbrž politický principát. V knize „Co věřili“ vytýká zase bratřím neuznávání viditelné

---

[1]) „Co věřili naši předkové“, 3.

[2]) Později (QM. II. 207—209), r. 1824, našel jich už více. Vědomosti Gallašovy tehdejši charakterisuje názor, že z pikartské sekty (=Jednoty) pošli Moravští bratři, „kteříž nic jiného nejsou nežli reformovaní Valdenští bratří“, a z těchto Hernhuti.

hlavy v církvi, mínění o večeři Páně a pochybuje o správnosti prvního svěcení na biskupa bratrského.

Ukazuje na Augustinovu předpojatost, přísně odsuzuje jeho projevy nesnášelivosti s bližním, naproti tomu chvále mírný tón odpovědi bratrské[1]; na Augustina prý hodí se slova o kněžích jen vzezřením, ale mravy horších nad syny tohoto světa; bratřím prý měl býti ukázán blud, kde jaký měli, ale ctnostný život jejich měl býti chválen a napodoben, žádostem jejich a tužbám, pokud nepříčily se písmu, mělo býti vyhověno a kázeň měla býti zavedena dle prvotní církve; škoda prý, že nebylo tehdy Ganganelliho a Josefa II., dvou světel dob Gallašových[2].

Tak mluví ovšem Gallaš ještě nepropadlý zcela reakci. Pád ovšem si bratří zavinili; zneužití svobody náboženské fanatismem jich, násilným osobováním chrámů katolických, trýzněním katolického duchovenstva (příklad: umučení Jana Sarkandra) dovršeno bylo vzpourou proti Ferdinandovi II., msta padla však i na nevinné.

Můžeme věřiti spisovateli, že bolelo jej zlehčování cti českých „pikartů“ nad zásluhu; bolelo jej jistě jen pro povědomí příslušnosti k témuž národu, ze kterého vzešla Jednota, a pro nelibost k fanatismu, jenž ubil život Jednoty a ubíjel ještě její pověst.

Neprožil však citů, jež vzbouzí pohled na početí nových, vlastně znovuzrození starých ideálů, jich sbližování se skutečností a sbližování skutečnosti s nimi, zánik jich i útvaru, k němuž daly podnět, v ohromném neštěstí všenárodním; neprožil citů, jež

---

[1]) „Apage ad Cimerias umbras, spiritus intolerantiae lupeque sanguini ovium inhians et disce rectius nosse nos legem amoris divini, qui vetat proximum nostrum etiamsi errantem persequi atque damnare“ (Collectanea 117). „An tygris et hyena pejores bestiae tali zelota, qui tanta cum crudelitate sanguinem humanum fundere anhelat? Cur haec historici in lucem proferre negligunt? Quis modernorum catholicorum theologorum non horret ab illo fanatico genio infelicis illius saeculi? Quis miserandorum horum hominum non dolet vices, qui ne verbo quidem crudelitatis hujus mentionem [faciunt], quasi erubescerent hominem Christianum tam bestialem posse possidere genium, qui Nerone indignus non foret, pacataque illi reponunt“ (!t. 121—122).

[2]) „Sed heus dolor! defuerunt tunc temporis duo lumina, Ganganelli Josephusque secundus, quae saeculo luxere nostro quaeque temporum illorum tenebras dissipassent proculque crudelem propulsassent fanatismum, qui tum temporis in aures Vladislai regis verbis hisce proclamabat: „Extermina et pessumda Satanae collegium“ (slova Augustinova z 1. listu) t. 116 - 117.

vzbouzí pohled na rozpuk, rozkvět a odumření květu nejkraššího mezi církvemi, jež vyrostly ze semena Ježíšova v středověku.

V poměru Gallašově k antice nebylo takového podnětu rmoutivého, jaký byl v jeho poměru k nekatolické minulosti české, ve sporu lásky pokrevenské s příslušností k jinému, nehumánním bojem zvítězivšímu náboženství. Odchován humanistickou školou XVIII. st. a rokokovým básnictvím veden k vlastní tvorbě a při ní, čte latinské klassiky (řečtina pěstována tehdy nedostatečně), ano Horácem se těší i na cestách, rád dovolává se jich moudrosti, píše latinsky, vyšeptalými jmény latinského bájesloví snaží se krášliti suchou prósu svých rýmovaček — ale pohanství klassického starověku jest mu jen mrtvou formou a přežitkem, z něhož cenné jest jen to, co chce móda a co není napříč křesťanství; ohrazuje se proti srovnávání Krista se Sokratem (ve VA) a je si vědom mravní povýšenosti křesťanství nad starověkem.

V mladá léta Gallašova padá vyhlášení tolerančního patentu. Tehdy vzdělanci náboženská hádka byla středověkou absurdností. V době pozdější, v době reakce a vlastního stáří, Gallašovi církve nekatolické nemohly již býti vedle katolické. Jakou formulí by spojil skutečné trvání rozdílů náboženských se svou nechutí ke sporům náboženským a vírou v samospasitelnost církve, neřekl. Toleranční patent Josefův jí nebyl: neschvaluje tolerance vyhlášené Josefem II.; také prý Josef II. příliš lehce dal se k ní namluviti, míně mylně, že panovníci protestantští ho budou následovati (J. I. 104 a n., II. 19, 91 a n.).

Dokonce pak už dle Gallaše není správná snášelivost k Židům.

K jich charakteristice snesl si Gallaš rozmanité zkušenosti vlastní i zprávy a soudy cizí.

Rkp. rajhr. O. b. 22 na 101 str. obsahuje „Hyſtorycká ſwědectwj o wraždě židowſke kterauz na Křeſtanjch znenawiſti gich nabožensſtwj na wetſſim djle při čaſy welkonočnjm prowedli“ (ten titul čte se na str. 19.; rkp. je bezpochyby totožný s rkp. „Hyſtorycſſti dukazowe o Wraž[d]e Židowſke kterauž ze Zaſſti Nabožensſtwi kreſtanſkeho na wetſſim dile na ditkach křeſtanſkych prowedli“, zaznamenaným pod č. 18 ve „Verzeichnisz aller von mir verfaszten historischen Werke“, rkp. rajhr. O. β. 23, a snad titul tuto uvedený je správný). Seznam vražd, Židy spáchaných na křesťanech z nenávisti nábo-

ženské větším dílem v čas velikonoční, začíná Kristem, promíšen je zločiny jinými, také jedním, při němž dohad o vině je zcela nepodstatný, a končí se dívkou holešovskou, o jejíž vraždě 30./III. r. 1774 Gallaš podává na str. 77—82 zprávu ze psaní Hynka Chambreza, professora stavitelství na vysokých školách lvovských, rodáka holešovského (!), v době vraždy 16letého, jenž si dívku zavražděnou vykreslil, rány její a židovské litery v tváři vyřezané spočítal a vodními barvami vymaloval. K jeho zprávě Gallaš přidává dodatky a podrobnosti odchylné ze zpráv prý pravdomluvných osob tehdy v Holešově přítomných. Appellačním soudem brněnským byl tehdy potrestán pouze jediný Žid, jenž se k vraždě přiznal. Chambrez i Gallaš dokazují, že vinníků bylo více — prý na 50, tolik prý též dívka měla ran, a podezírají z úplatnosti a nadržování Židům doktora, jímž vražda vyšla na jevo, vrchního holešovského a kroměřížské hrdelní právo. Cena zpráv těchto ve vyšetřování nepoužitých je méně než pochybná; jsou však ohlasem tehdejšího obecného mínění, jako historka z Gallašových lipnických studií r. 1771, již vypravuje v MVB. I. 48 a n. Tehdy Gallaš, ještě studentík, leza za městskou zeď za vrabčaty, strhl na sebe kámen. Kámen poranil jej na hlavě tak, že oblila jej krev a padl do mdlob. Vida to Žid Abele, jenž býval často u nich v domě, zavolal několik spoluvěrců, snesli hocha a jali se ho křísiti v jizbě (báli prý se, by nepadli v podezření vraždy, ježto vražda holešovská o velkonocích téhož prý roku spáchaná byla ještě v živé paměti, dodává Gallaš klamán paměti). A hoch, sotva přišel k sobě a viděl krev, lekl se hrozně, prosil Židy s rukama sepiatýma, by ho nekošerovali jako tu holešovskou, a upokojil se teprve, když poznal Abele a slyšel od něho, že se mu nic od nich nestane. —

Jednotlivé doklady vražd židovských čteme u Gallaše i jinde, n. př. J. I. 122 (holešovskou), II. 20, An. 107 a n.

Kromě rozmanitých roztroušených míst k Židům se vztahují ještě 2 snůšky.

Prvá z nich, rkp. rajhr. O. b. 23, šedomodře brošovaný, o 144 str. textu velikou většinou německého, slove dle 1. kusu „Martin Luthers Meinungen und Klagen über die Juden nach der Walchschen Herausgabe seiner sämmtlichen Werke, aus 20 Bande vom Friedrich Rüss herausgezogen"; jsou tu mimo kus uvedený výpisky z Hesperu 1816,

Moldenhavera, Abrahama a S. Clara, nějaké „Geschichte der Deutschen Breslauer Ausgabe 1816“, Schiffnerovy „Gallerie“, polemiky nějaké [Israele Wahrmunda?] proti M. Hirschelovi o zradě židovské a jiné drobnější kusy.

Druhá, rkp. rajhr. O. b. 24, různorodý fascikl s tit. „Samlung verschiedener kleinen Noten zur Geschichte des Judenthums“, mimo rozmanité náčrty Gallašovy a drobnosti bezvýznamné, výpisky i zlomky, obsahuje sešitek se 43 str. 8⁰ „Ein Gesprächh eines jüdischen Vaters mit seinem Buben, das ich zufälliger Weise in Jaroslau vernahm...“ (poučení dítěte o nečistých jídlech a lidech, křesťanech, s rozpravou o nečistotě, chytráctví a podvodnosti židů talmudských), dále temnozelený sešit se 14 str. textu nadepsaného „Was die Juden nach meiner eigenen Erfahrung sind“, německé výpisky z Isr. Wahrmunda, něm. článek Gallašův, o pronajímání pivovarů a pálenek Židům, český, jinou rukou a pravopisem než Gallašovým psaný výklad o tom, jakou účast jednotliví kmenové židovští měli na smrti Kristově a jaký trest za ni (n. př. Židé z pokolení Judova zradili Krista a proto každého roku mezi sebou zabíjeli třicet Židů skrze zradu; Židé z pokolení Rubenova jali jej a proto mají troje zlořečenství, nejprve, že každá věc, které se dotýkají, jestli jest zelená, dříve tří dní uschne, druhé: nic síti nemohou, což by se jim rodilo, třetí: na hrobích jejich žádná bylina neroste atd.).

Gallaš je antisemita, sotva jediný své doby u nás, ale to nemožno určitě říci; není studií. Brání se sice proti výtce, že nenávidí Židů z předsudků náboženských; nevěří sice, že by „k svojim macesům krve křesťanské potřebovali“ a že by se jí aspoň jednou do roka myli, „aby ohavně nezasmrádli a nezprašivěli“ — to prý patří k „baluchům sprostého lidu“ (SVN. č. 8, HS. 17): ale jeho antisemitism se přece jen vztahuje i na pole náboženské. S nelibostí zaznamenává marné snahy Židy pokřesťaniti a učiniti hospodáři: „Žid zůstane Žid, a sice zatvrzelý Žid až do smrti“. (J. II. 37 n.).

Spravedlivému soudci nad náboženstvími nesmí býti zatvrzelostí, co je mu jinde stálostí.

Gallaš všímá si však také neúcty jich k příkazům Mojžíšovým, stran masa vepřového na př., i všelijakých výmluv při tom a ví od rabbiho hranického, že mnoho Židů, i rabbinů, je atheisty a

židovství udržují na vrch pro zisk (MBV. IV. 65 a n., VA., J. I. 17 a n.).

Staletími vychovaná nenávist k Židům působí, že tolik zla na nich vidí. Popouzí jej nenávist Židů ke křesťanům, projevující se vraždami hlavně dítek křesťanských, mstivostí, rouháním, zradou, podvody. Židé dle něho jsou kuplíři, podvodníci křesťanům za dobrodiní nevděční — jeden hranický Žid upřel Gallašovi plat za léčení, musel zaň zaplatiti rabbi; druhý dal Gallašovi potmě plišky — jsou zloději a pomocníci zlodějů, mimo někde nějakého Mendelssohna, za nějž však se najde tisíc ohav, a zapřísáhlí nepřátelé křesťanstva dle příkazů talmudu, jenž jim je nad thoru; nenávist ta je nyní prý skrytější, ale neustane, jak dí „prastaromoravské" přísloví: Tehdaž Žid křesťanu upřímně bude přiti, když se had na ledě v zimě bude hřiti (HS. 13; s variantami „Tenkrát", „věrně" M. I. 44, jiná var. KZ. 318.). Odpuzuje jej také jich nečistota: sviňského masa dle jednoho jeho epigramu (M. I. 44) nejedí z příbuzenství. Proto vše zdá se mu přeblaženo město bez „israelských bradáčů, lichvářů a šibalů" (HS. 33 a n.), či jak to vyslovuje epigram „z jedné staré knihy" (R. 194), překlad latinského aforismu „Beata illa civitas, in qua nullus Abraham, nullus Nathan, nullus Lazarus reperitur" KZ. str. 6.:

Vez to, že takove mesto
velmi šťastne, ba přešťastne byva,
v kteremž žadny nepřebyva
Abraham, Nathan a Joab,
Lazar a tem podobny chlap.

K této hrozné, antisemitské charakteristice dospívá spravedlností a logikou — antisemitskou. Zapisuje příklady fanatické nenávisti Židů ke křesťanům, zblouzení mravních i náboženských — kde však ostaly hříchy křesťanů proti zákonu lásky k bližnímu, kde historický výklad k tomu ke všemu? Zapisuje vypravování o židovských rodičích zakopavších za živa dítě vlastní, protože s dětmi křesťanskými pojedlo jídla zapovězeného, a dodává se zevšeobecněním fanatického nevzdělance: „Jakaž to hrozna nenavist křesťanů! A ti lotrasi mohou ještě najiti příznivce?" (HS. 74).

Proč „tento lstivý pronárod" jako „parasitská bylina neb jemelo" (jmelí) nevypleněn? Mají na pomoc zlaté rytíře, peníze vyčachrované na křesťanech, a jimi bojují proti zákonům. Kněží

Themidini pak obdrželi od nich zlaté řetězy a jimi svázali trestající ramena spravedlnosti. Pro tento židovský „modus in rebus“ jich zrada a nenávist projdou skoro beztrestně a bez vyšetřování, jako nález ruky dítěte as osmiletého v židovském hnojništi v Hranicích.

Tak stávají se drzejšími a drzejšími, pomocí podplacených příznivců, světských i duchovních, mužů i žen, ano i panovníků, domáhají se občanského práva mezi křesťany; domohou-li se, veta po svobodě a blaženosti: „ihr wäret dann an die jüdische[n] Wucher[er] verhandelt und verkauft“, volá Gallaš výstražně ke křesťanům (MLM. 135 a n., J. II. 37 a n.).

Neméně ostře, verši i prosou, obrací se Gallaš proti osvícenství, „mudrlantským rozpustilým důmyslům“ a „mudrlantským padouchům“, proti všem útvarům a výhonům rationalismu, proti spolkům zednářským a podobným, proti filosofickému materialismu a atheismu, a jak bylo viděti, i proti církvím v theologii poddavším se rationalismu. Ve všem tom bylo nebezpečí jeho positivnímu náboženství. „Kdo o náboženství potupně vypravi, kdo z bozskych veci vejsměchy činí, kdo stav duchovní nanavidi, kdo mi služby boži zoškliviti snaži, kdož na kazeň křesťanskou laje, ten jest nepřitel moji vezdejši i věčné blaženosti, ten jest vrah mojeho pokoje“, veršuje v R. 84 a n. Je při tom hodně nedůtklivý. Tak mrzí jej úpadek veřejných a obecných pobožností k odvrácení zlých ran, zvláště zápověď modliteb veřejných před cholerou 1830, vydaná guberniem, aby prý se obecný lid nestrachoval. Uvádí to v souvislost s osvícenstvím; soudí: mocná-li modlitba jednotlivcova, čím prý mocnější je modlitba celku (MPS. 175 a n.)! Rationalism, jak jsme viděli, Gallaš, stoupenec absolutismu z boží milosti, dávajícího si nátěr patriarchální, odsuzuje také pro jeho souvislost s velikým demokratickým hnutím XVIII. a XIX. stol. Nenávist k osvícenství činí mu tím milejším řád jesuitský; jí nestačí ani reakce, vždyť dle epigramu R. 191 i reakční v 1. polovici u nás devatenácté „století, v kteremž žijeme a chlubně zvelebujeme, dalo nam moc novych zlosti, žadne ale nove ctnosti“.

K nenávisti té mnoho přispívají ovšem chyby, jež Gallaš shledal na osvícencích jemu známých, nenávistně zevšeobecnil a

logikou malých lidí přenesl na osvícenství samo Jde to z jeho „Otcovské rady“, jak zalíbiti se osvícencům (R. 69 a n.). Kdo chce mezi ně, třebas byl člověk „v hlavě mechem pleštěný“, musí se říditi dle nich, Boha zapírati, víru tupiti, z náboženství posměch míti, „mocnym a možnym se pilně klaněť, což se jim nelibi, notně hanět, to jim za zasluhu pokladati, což jinde mečem trestali kati,.. notně lhat, klamat a chude dříti“, vydřenými penězi osvícencům ruce mazati a za ně jim hrdla prolévati; aby pak jich přízeň nepominula s penězi, dobýti zase nových, třeba okradením sirotků, to však zapírati a soudci pozlatiti ruce; ten prý pak nenajda s dostatek důkazů propustí s přáním: „Cos mi dal, hleď zas nahradit sobě!“ Že Gallaš tuto karikaturu osvícenství kreslil dle skutečnosti, snad jen dle svého názoru o ní, viděti ze záznamu v R. 65 a n.: nejedna prý osoba v Hranicích sesazená s úřadu pro šelmovské kousky, jako okrádání sirotčí pokladny a utiskování ubožáků, přišla potom k úřadu většímu a výnosnějšímu skrze tajné osvícenské společnosti, jejichž údové se podporují, aby snad něco tajeného nevyšlo na světlo. Není divu pak, že společnost osvícenská byla mu „nechutné a zdravého smyslu prazdné klachtaní . . modostrojnych padouchuv a rozmazankuv osvíceneho tovaryšstva, jenž se jen na potupu bohabojnosti a nabožnosti, pak na ouražku cti poctivych a zasloužilych lidi vztahuje“ (M. III. 445), a že nehodu svou nakladatelskou při vydání „Parabolí a paramythií“ svaloval na nenávist k obskurantům — beze vší pochyby nesprávně.

Návratem ze supranaturalismu způsobené, nejen v životě očitěji se jevící, než i theorií hájené uvolnění staré, bezpečné kázně společenské činilo ho nenávistníkem „mudrlantskoepikurské osvícenosti“.

Ač Gallaš je současník též romantiky, bylo by mylné hledávati v něm romantika a ne reakcionáře. Sbírá sice národní písně a napodobí je, jeho horlení později pro věc vlasti upomíná na romantiku[1]), ale nesmějí se tyto rysy přeceňovati. Romantika jen otevřela oči jeho idyllismu, jeho vlastivědnému zájmu o minulost vlasti, by viděly píseň lidovou. domácí, samorostlý výraz bukolického ducha lidu; jeho horlení pro řeč je více podněcováno zlehčováním jejím, a literární vkus

[1]) v Předslovu k VKP. 162.

jeho zůstává v XVIII. stol., nezná ani Goethea ani Schillera, přestává na Gessnerově idylle, anakreontice někdy moralisací zbavené jedu, neosobním epigrammu proti hrubým vadám mravním, střízlivé osvícenské didaktice Beckerova Mildheimského zpěvníku[1]), pohnutlivých rytířských a loupežnických povídkách „k užitečné večerní zábavce" a nejdále jde až k parabole a paramythii Herderově a Krummacherově.

V tomto černém tkanivu reakce zbyly však nitky světlejší, zbytky osvícenství.

Takový zbytek je v Gallašově obraně kříže (R. 116—118). Znamení kříže je mu milé nejen, že je katolíkem, nýbrž i z „mravního ohledu": znamenaje čelo, připomíná si, že v hlavě je rozum a že třeba rozumně jednati; ústům připomíná, že mají mluviti pravdu, a srdci, že má býti sídlem ctností a lásky k bližnímu. Příslušnost k církvi není mu tedy jen tradiční formalitou, nýbrž spojena je s mravní kázní.

Podhorní kostelík hranický, dle Gallašova bájení založený v XII. stol. mnichem Jurikem, původcem osazení Hranicka, je mu milý svou romantickou polohou a pro svůj „romantický, lidnosti velmi prospěšný původ" (MM. III. 376). Rousseauovská záliba v malebnu přírody, úcta ke křesťanskému středověku a osvícenský smysl pro vezdejší dobro!

Prvky osvícenské jsou patrné i v názorech pozdního stáří Gallašova, kdy přirozeným chodem věcí víc a více přísněl. R. 1829, když mu již „tři a sedmdesate let života přebehlo", začíná si zapisovati pamětihodnější sny)[2], „neco malo pro basnířsku přistříhnute, ačkoliv latka jejich vždy skutečna zustane", a pokračuje pak nejméně do 29. ledna 1834; tohoto dne sen, 17. v řadě, je posledním, kusým zápisem; ostatek patrně ztracen. Sny ty, obyčejně začínající výpisem o reálních podnětech k nim, jsou patrně proti skutečnosti zkrášleny; Gallaš to také při 5. níže uvedeném a 14. zvláště připomíná; měly býti projevy jeho nábožného nitra, nábožensky povznášejícími a utvrzujícími. V 5.

---

[1]) Rud. Zacharias Becker 1751 - 1822, Mildheimisches Liederbuch.

[2]) „Mogi pameti hodnegſſj Snowe" (tit. list; na desce „Mogi nekteři pametnj Snowe"), rkp. rajhr. O. b. 8, šedě brošovaný, v němž text na 184 str. 4° psán někdy až nečitelně rukou Gallašovou. Pořad stran rkp., jenž ostránkován tak, jak byl nalezen, je tento: 1—16, 25—40, 49—68, 17—24, 69—84, 41—49, 85—156, 159—160, 157—158, 161—184.

z nich, ve snu o „pravých moravských bratřích dle svatocyrillského učení“, jejž měl, když mu byl učitel jeho vypravoval pochvalný soud nějakého kapucína o bratřích ochranovských, podává Gallaš svůj ideál církve.

„Praví moravští bratří dle svatocyrillského učení“ jsou jacísi vzorní katolíci. Nemají mezi sebou lenochů, ožralců, zlodějů, lichvářů, partykářů, kurvářů, cizoložníků, kacířů, bezbožníků, židů; vůči kacířům a mudrlantům jsou opatrní, navzájem důvěřiví, praví bratři a sestry; mezi nimi jsou rozdíly jen v úřadech; úřadů jsou poslušni, sporné strany smiřuje nejstarší z rodiny, proto nemají mezi sebou advokátů; ani vojska není u nich, než jen všeobecná obrana, k níž se dobrovolně najde dosti mládeže; každá čeleď zaopatří své žebráky; pohostinnost jejich je prostá a upřímná, zdvořilost příkladná a křesťanská — pozdrav „Pochválen buď P. Ježíš Kristus!“ neupadá u nich v zapomenutí tak jako za doby Gallašovy i u kněží; dobročinnost svěřena je lásce křesťanské, učené od mladu. Vše u nich se koná ke cti boží a k prospěchu bližního. Na polích a pastvě slyšeti je nábožný zpěv, země je pečlivě zdělána, kol cest ovocné stromoví a kvítí, v osadě pořádek, není slyšeti klení, zlořečení, zapřísáhání, špinavých rozprávek a písní. Hudba provozuje se ke cti a slávě boží a ke ctnostnému obveselení. Učitelé jsou vzorní a mládeží jsou ctěni. V duchovní správě s povědomím papežovým drží se řádu „svatocyrillského“. To, co z bohoslužby kněz se modlí nebo zpívá hlasitě, je v jazyku „moravském“ jako za sv. Crhy a Strachoty, a jen „secreta“ dějí se od kněze latině. Nejméně za měsíc všichni se vroucně zpovídají a přijímají. Na bílou sobotu a v sobotu letniční všichni obnovují slib křestní slavnostně, držíce hromničky udělené při křtu a podávané při smrti; je to proti nákaze kacířské. Nemocný opatřený posledním pomazáním je často navštěvován duchovním. Pohřeb mají všichni stejný, „bez ženského helekání a povyku“. Kněz za výkony náboženské není placen, ale má čistý příbytek, dokonalé vychování a v ničem nemá nouze pro dětinskou lásku farníků. Všichni domácí se společně modlí ráno, v poledne a po večeři i zpívají. Na večer je v kostele požehnání. Gallaš, sběhlý výtvarník, pamatuje po svém vkusu i na výpravu kostela. Kostel má jeden oltář v podobě kopule spočívající na 4 sloupech; pod ní je kříž se Spasitelem, u něho matka jeho s Janem; po každé straně

oltáře je anděl se svícnem; tabernakulum je ve způsobě archy úmluvy, na zdech jsou obrazy (večeře Páně a emauzské) a sochy. Kostelní hudbu obstarávají varhany a mimo ně o slavnostech lesní rohy, prý zvláště se hodící ke kostelní hudbě. Muži i ženy mají své řady lavic a ženy jsou v kostele s obličeji zahalenými. Biskupem je benediktin — Gallašova utopie patrně odvděčuje se tak řádu benediktinskému za založení Hranic.

Kněží jsou ženatí. V otázce coelibátu Gallaš se vrací k staršímu názoru svému, k názoru svého „Obrazu blaženosti venkovskeho katolickeho ženateho farafe, jakž se ještě v XII. století v Moravě a v Čechach nachazeli", (M. III. 1—15, z doby po r. 1811), jenž se přimlouval za zrušení nuceného bezženství, bez něhož prý by nebyla vznikla kacířstva. Tento ústupek přírodě a rozumu na čas — v R. 121—133 (po r. 1817, „Povaha dokonaleho a špatneho katolickeho kněze"), J. II. 117 (r. 1824) a MM. III. 455—469 (r. 1825, „Obraz blaženosti staromoravského veského faráře") — zmizel s Gallašova obrazu dokonalého kněze. Nové zkušenosti jej vrátily stáří.

Coelibát zachovávají dle utopie Gallašovy jen mniši a poustevníci. Gallaš, jenž v otázce řeholí v dobách josefinských dal se strhnouti obecným proudem, později lituje, že „kdy něco proti řeholam mluvil aneb psal" (MVB. III. 114), odsuzuje rušení klášterů, pošlé prý z názoru, že „peníze a mechanismus k jich zejskání a rozmnožení jedinky zaklad občanství a jedinky sochor politicke moudrosti" jsou, a pokouší se vyvrátiti důvody jeho (J. II. 101). Ovšem bohatství klášterů se mu nelíbí (J. II. 93). Jak patrno, Gallaš by aspoň kus askese křesťanského supranaturalismu chtěl uchrániti ze záplavy naturalismu a rationalismu. Kuriosní je nepochybný důvod existence, jejž utopie Gallašova hledá pro poustevníka; je výborným ranhojičem a on (nebo kněz) ve vzorné osadě křesťanské je lékařem. Naivně se jím hlásí vojenský nadlékař.

Vždy na 500 duší v utopické církvi Gallašově je farář. Prost péče o hospodářství (svěřené ženě) je nejen vroucím hlasatelem evangelických ctností na kazatelně, nýbrž i vzorem jich plnění v celém životě a věnuje se cele povinnostem svého úřadu, studiu, práci literní, osvěcování rozumu, pěstování lásky k Bohu a k bližnímu u svých farníků a zvláště péči o výchovu dítek. Je bohabojný a vroucně pobožný, zvláště při mši a kázání,

kdežto špatný kněz slouží mši jen, je-li zaplacena, a jako komediant; je následovník Kristův v chudobě, prostotě, tichosti, trpělivosti, lásce k Bohu a bližnímu; je milosrdný ke každému mimo snad darebáka-lenocha, rád hostí zejména chudé při svém stole, nerad je hoštěn, nechodí s hodů na hody, se svatby na svatbu, s úvodu na úvod, s visitace na visitaci; sám pije málo vína, chudým a nemocným ho však posílá; rozdává starý oděv a stará se o šat pro chudé děti; sám od sebe navštěvuje a těší nemocné, pomáhá jim, dlí při smrti svých farníků, ne však aby vyzískal na nich peníze na mše; od chudáků nebere za pohřeb, než dá i almužnu, kdežto za doby Gallašovy, nechtí-li přátelé, by jim mrtvola shnila v domě, musí něco z nářadí a šatstva prodati na pohřební peníz pro mnohého faráře; je milovník stálého studia, literární činnosti a umění, ne karet a — kuchařky; je osvěcovatel rozumu a pěstoun lásky k Bohu a bližnímu u svých farníků, ne celou myslí hospodář, věřitel a lovec beneficií („frynd"). Kdežto špatný kněz tomu, kdo mu připomíná povinnost učiti ve škole, odpovídá, že chce míti z něho rechtora, dokonalý kněz v té věci je jako Sailer, Jais a Alois Parč z Adelsternu, „domkapitular" brněnský. Dítky učí nejen náboženství, než i rozličným užitečným uměním, kdežto rechtor je učí umění liternímu a muzice a děvčata od rechtorky přiučují se rozmanitým pracím.[1])

Pozoruhoden je u Gallaše a u jeho utopického kněze poměr morálky a dogmatu. Osvícenský katolík znal 3 dogmata: věřil v Boha, svobodu vůle a nesmrtelnost duše. U Gallaše v této příčině viděti je krok ku předu, hledíme-li na to se stanoviska nynějších snah po středověké plnosti katolicismu: shledáváme u něho n. př. i katolické věty o matce Páně, větší respekt k bohoslužebnímu jazyku. Také konfessijní vědomí je u něho mocnější, ostřejší, nesnášenlivější, ač nenacházím u něho novodobých snah klerikálních po středověké moci nad společností na ujmu státu — stát tehdy ovšem jednal ve shodě s církví. Jistě z duše mu mluví cizí výrok (zapsaný v R. 94), smyslu tohoto: Písmo svaté a kniha přirozenosti — hlavní umění; vše ostatní umění, i živící, jim musí býti podrobeno. Jemu ještě kniha přirozenosti se srovnávala s knihou písma. Ale i u něho dogma

[1]) Obraz dokonalého kněze doplněn z R. 121—133.

ustupuje morálce. Náboženství jeho je láska k Bohu a tradiční katolická služba jemu, láska k bližnímu a dobročinění z ní vyplývající. Jeho spisek „Mein Blick auf einige Misbräuche" končí významně obměněným heslem: „Omnia ad maiorem Dei gloriam et proximi salutis incrementum". „Die wahre Frömmigkeit ist die Liebe", zapisuje si jinde. Proto u něho tolik snah o povznesení úcty boží a tolik moralisace.

Morálka jeho je odporoučení křesťanských ctností a varování hříchů.

Je proti záměně slova „christliche Liebe" slovem „Menschenliebe", nevěří „vlastenectví" a „filanthropismu" filosofů zavrhujících křesťanství; vedl jej k tomu patrně důvod subjektivní: v pravém praktickém křesťanství nalezl útěchu své slepoty, jíž nedovedla dáti filosofie, mělké jeho osvícenství. „Návrat k přírodě" a pozorování neblahých změn v životě okolí, přivozených úpadkem starého náboženství a uvolněním mravní kázně a životosprávy, vedou jej k velebení života spokojeného málem, nevymýšlejícího nových a nových nepřirozených potřeb. S osvícenstvím patrně souvisí názor jeho o šlechtictví. Pravá šlechta — jako pravé blaho — vzniká konáním povinností, nelze jí děditi ani koupiti; diplomy jsou zbytečnost, hříčka; poněvadž pravé šlechtictví se ukazuje jednáním, přednosti nemají býti děditelné, a když už jsou, šlechtic má si jich zasloužiti. Nevolnictví budiž zrušeno. Hlasatelem rovnosti Gallaš ovšem není, jako není přízniv emancipaci ženské. Důslednost jeho dovede hlásati pravdomluvnost a vedle toho uznávati jsoucnost dvojí pravdy, pravdy pro vzdělance a pravdy pro lid. — Celkem tedy plochá morálka křesťanství smířeného se světem[1]).

Názor, tehdy převládající, o spojení úřadu učitelského s kněžským dával směr i Gallašovým snahám o nápravu v triviálce hranické, zavedené karbanictvím, opilstvím a nedbalostí učitelů, shovívavostí a netečností dozorců a přízní protektorů k vinníkům. Žádal o zakročení nejdříve faráře tehdejšího Klátila. Ale farář, jenž mimo zkoušky po celou dobu svého farářování nebyl ve škole, nechtěl nic míti s úřady ani světskými

[1]) Mimo skladby tendenční (a těch je u Gallaše nejvíce) snůšky aforismů morálních (VA. Moralische Auszüge, rkp. rajhr. O. β. 2, MMD.) dílem vlastních dílem cizích, ale Gallašem přijatých.

ani duchovními: jakoby prý jim běželo o odstranění křesťanství; a z řečí mladých duchovních až hrůza. Přes tuto obavu před atheistickými názory mladého duchovenstva Gallaš ve shodě s některými občany snažil se, by 4. duchovní, jehož obec si byla přála, zároveň byl dosazen na nově založené místo duchovního ředitele školy. Věc byla přijata ve školním výboru, na radu Gallašovu pro lepší dohled a péči na školu zvoleném, vydána o tom tiskem Gallašova zpráva, zámožnějšími údy výboru, hned složeno okolo 1500 zl. víd. m. na plat duchovního ředitele, ale ač summa rostla, že r. 1834 dávala 300 zl. k. m. úroku, Gallaš přece nedoufal dožiti se jeho jmenování.

Duchovní ráz značný měly i slavnosti Gallašem zavedené nebo navrhované. Obětavý podporovatel jeho snah o zvelebení školy K. Kober zakládá skrze něj a pod jeho jménem nadaci na podílení nejlepších, zvláště však nejmravnějších a nejzbožnějších žáků knihami[1]), a podílení děje se slavnostně po cir-

---

[1]) Zprávy Gallašovy o nadacích Koberem pode jménem Gallašovým se neshodují. Jeden kus snůšky dosti rozmanité a neúplně chované, SW., vypravuje o daru 300 zl. na slavnostní podílení nejen nejdovednějších, ale zvláště nejmravnějších a nejzbožnějších žáků knihami mravními, historickými a náboženskými o 2. pololetní zkoušce, dále o novém, zprávou časopisu Hesperu o nadaci faráře vrbenského pro hocha neusvědčeného ze lži přivozeném daru 200 zl. na podobnou slavnost církevní na počátku roku, spojenou s kázáním a mší, a posléze o nadání na každoroční podílení nejlepšího učitele 6 zlatými k. m. (neb snad stříbrnou tak drahou medailli) při slavnosti premiové. V rkp. rajhr. O. β. 25 „Originalschriften die Kirchenbibliothek betreffend" pod č. 6 zachován je Gallašův koncept listu nadačního na premie pro nejlepší žáky hranické, datovaný 9. září 1817 a opravený asi krajským úředníkem. Dle něho neznámý dobrodinec věnuje hranické paedagogické knihovně kostelní kapitál 500 zl. v. m., z něhož účty je povinen farář a z jehož úroků dílem kupují se premie pro žáky a žákyně, dílem (za úroky ze 500 zl.) farář uspořádá po zkoušce na konec školního roku slavnost premiovou: kázání k mládeži o bázni boží, o pravdomluvnosti, mravnosti a horlivosti ve škole, slavnou mši, Veni sancte a posléze rozdílení premií. — Opr. 25—26 mluví o 4 stipendiích pod Gallašovým jménem založených od Kobera: o nadání 1. na školní premie, 2. pro nejlepšího učitele, 3. pro chudého otce nebo vdovu, snažící se ctnostně vychovati dítky, 4. pro nejctnostnější chudé děvče; každého 5. roku totiž nejctnostnějšímu chudému děvčeti udíleno je 100 zl. z tohoto nadání a nad to ošacení, na něž Gallaš vyprosil od císaře 100 zl. základu. Není mým úkolem vyšetřiti poměr mezi těmito zprávami. Dle posledního pisatele o Hranicích, V. Bartovského, „Hranice" 1906, 172, 4 stipendia posléze vyjmenovaná trvají dosud.

kevních slavných službách. Rovněž tak duchovní ráz starosti o školu vedle lokálního vlastenectví je patrný na Gallašově plánu k „ústavu vlídného sjednocení“, navrženém dle vzoru z Č. Třebechovic.

Členy tohoto spolku mohli býti hraničtí rodáci, zvláště literáti, účelem mělo býti zvětšení cti a blaženosti rodného města, prostředek k němu hlavně starost o školu. Člen nový věnovati měl knihu hranické farní knihovně založené Gallašem a zavázati se pamatovati na ni v závěti. Z ročního příspěvku 2 zl. stř. polovina měla připadnouti hranické škole na stipendia pro žáky; z 2. poloviny ročních těch příspěvků měly býti zapraveny výlohy bratrské slavnosti vždy 5. rok v oktavě narození P. Marie, konané se slavnými službami božími, podílením premiantů, slušným společným obědem, pohoštěním chudých (2. den slavnosti), requiem za zemřelé rodáky a hřbitovním kázáním o pomíjejícnosti lidské („Pobyzka wſſech včenych rodilich Hranjčanů, k Vgednanj a zřizenj, wzlaſſtnj, dle přikladu Třebowicke wlaſtenſke Slawnoſti w gegich otcowſkem meſtě; wydana od gich Spolukragana Jozefa Heřmana Gallaſſe Roku 1823“, rkp. hist. stat. sekce 211 i), brošura o 81 str.).

Kdežto dokonalý kněz zdál se Gallašovi „pravým čistotným a svatým andělem božím“, byl mu kněz špatný „ovčí kůží přioděný pekelný vlk neb černý ďábel“ (R. 133). A při současných kněžích nachází Gallaš mnoho příčin k steskům; horší se na jich simonii, lakomost, závist, chlípnost, bezbožnost, zlolajícnost, světáckost (světští i řádoví kněží stydí se za šat kněžský a „korunku“, páchnou „bižmem a douškami“, R. 87), na to, že nechtí dobře činiti, že na kazatelně hledají namnoze jen cti, že u oltáře mnozí jsou fariseji a komedianti (mnohý prý i při mši dělá kříž jen tak, že se zdá, jako by mouchy od kalicha odháněl, MPS. 56), že v kurvářství a opilství předčí nad laiky, ano opovážili se kurevství i na kazatelně schvalovati jako nikdo z kacířů; tím vším podkopávají náboženství, ale Gallaš důvěřuje v nezrušitelnost církve (R. 107—110, 87, MPS. 56, srv. i výše).

Že nespokojil se jen stesky, nýbrž že hleděl v duchu své doby i obětavým činem ku prospěchu duchovenstva a školy i ku povznesení měšťanstva hranického, viděti lze z toho, že značným darem po jednání šest let se vlekším a velikou mrzutost mu

přinesším založil farní knihovnu v Hranicích, jež hlavně jeho přičiněním do dvacátých let XIX. století vzrostla na několik tisíc knih.

III. Náboženský vývoj Gallašův.

Čtenář všiml si změn v názorech náboženských Gallašových a různorodosti prvků je skládajících, osvícenství a pravověrnosti.

Gallaš vyrostl v okolí, jehož zbožnost nebyla ještě ani ve svém množství ani ve svých projevech dotčena josefinstvím.

Rodiče jeho byli zrovna typy této doby. Jich dům byl „pilná dílně a modlitebnice". Výchova, již dali dětem, byla předem náboženská. Tak prvorozence svého, pro nějž neznali většího štěstí než „v duchovním stavu Bohu při dobre a stale živnosti beze vši starosti sloužiti a druhym k nebeské radosti napomahati" a jejž už v mládí zaslíbili Bohu za kněze, sotva „beblal", už učili slovům Ježíš a Maria, ve 2 letech jej naučili Otčenáš, Zdrávas a Anděle boží a brzy všem ranním a večerním modlitbám svým [1]) a písním nábožným. Večer všedního dne všichni domácí, děti i čeládka, klečíce museli se modliti růženec, v neděli a ve čtvrtek po něm litanii o nejsladším jménu Ježíš, v sobotu litanii lauretánskou. Otec a matka při práci zpívali svaté písně, na poli se modlili růženec neb jiné modlitby, děti své nemocné obětovávali Bohu a svatým a za jich uzdravení přinášeli oběti.

Matka v létě často v zahradě pod stromem klečíc a prolévajíc nábožné slzy modlila se s vroucností, jíž syn přičítá zvláštní účin na svůj odvrat od osvícenství.

Otci nejmilejší společností byla dobrá historická a náboženská kniha, nade vše si vážil náboženství čistoty svědomí, sám důvěřoval v Boha, miloval bližního, svou práci a pravdu a k týmž věcem vedl i děti a domácí své. Půst od masa zachovával nejen v pátek, než i ve středu a v sobotu a pochyboval dokonce o kompetenci knězově, jenž zavázal rodiče k tomu, by onemocněvšímu synu vařeno bylo maso mimo pátek. Když syn pensionován a na jedno oko slep r. 1791 do Hranic se vrátil, otec zkoušel, zda jeho srdce nenadchlo ve Vídni mudrlantstvím, zaváděl s ním rozprávky o náboženství, o Bohu, ďáblu, nebi, peklu, zázracích a p., při tom

[1]) Otcovou modlitební knihou byla „Velká štěpná zahrada" dle MPS. 10, tedy vydání nějaké z doby před r. 1795 (v němž zemřel Fr. Gallaš), neznámé Jungmannovi, [2]VI. 2330, 2351.

svého orthodoxního mínění háje příběhy z písma nebo z jiných kněh a kronik i důvody jinými, jakými prostý rozum provádí své mínění[1]).

Tyto rozprávky, matčina příkladná zbožnost, vlastní utrpení, stařecký sklon k zálibám a zvyklostem mladých let a konečně obecný zvrat evropského lidstva z osvícenství ve zbožnost trochu mystickou a trochu formalistickou a povrchní, starosti o řád a mrav motivovanou, to vše strhlo s sebou někdejšího osvícence, vrátilo jej kostelu a modlitbám a pomalu učinilo z něho nenávistníka všeho, co je zřejmě mimo nejpřísnější katolictví.

Rationalism pokusy vyložiti všecko neznámo, útoky na všecky záhady vítězil a sám se porazil.

Ale nebyly to protidůvody rozumové, co podvrátilo rationalism v člověku výše Gallašovy.

Člověk není stroj pro myšlení v zákonech božského Logu. Jej spolu tvoří přizpůsobivost okolí a tlak citu, vzruch ssedliny z celého života smyslového a myšlenkového, ten neviděný, neměřitelný, jen filosofickou hospodárností s principy vykládacími tušený přívažek, jenž mimo dohled našeho vědomí stlačuje jednu z misek vážících podněty našich reakcí a jemuž říkáme svobodná vůle.

Gallašovo katolictví má již hodně toho vědomí příslušnosti k církvi, na kterém později zakládá se politická strana, ale není jen tímto vědomím; obrací se sice nenávistně proti protestantismu, židovství a zvláště osvícenství a atheismu, ale nezáleží ještě jen v kultu lhostejně vykonávaném, nýbrž v citu, vtělujícím se v projevy církví ustálené, v oblibě lyriky a rhetoriky modliteb a nábožensky i mravně vzdělavatelných knížek a v praxi, a nezáleží již zase hlavně v dogmatu, jež rationalism s předního místa navždy zatlačil a jež zjednodušil pro všední život věřícího, zvláště laika. Lidé rázu Gallašovu podobného ve vývojové linii vyplňují místo mezi věřícími nedotčenými osvícenstvím a novými horlivými přívrženci církve.

Čím více stárl a vlastní tíží i cizím tlakem zapadal v tento stav, tím více viděl pokázy v soudobé společnosti novými podněty od něho vzdalované. Pokáze té dle sil svých stavěti chtěl hráze spisy vzdělavatelnými i náboženskými.

(Pokračování v ročn. VIII. r. 1908.)

---

[1]) O rodičích Gallašových MVBI. 10 a n., IV. 14 a n.; KZM. 30 a n.; R. 151 a n.; Pobízka 42 a n.

Poznámky k mapě mor. Valašska.

Podává Josef Válek.

(Pokračování.)

3. Hraniční stezky, hradiska, stráže.

Není téměř starší osady na Valašsku, v jejíchž tratech nebo vyvýšeninách neozývala by se slova „stráž, stražiska, strážce, stará varta, vartovňa“ a pod. Četné tyto názvy pocházejí z dob, kdy obecná bezpečnost byla poměrně malá, kdy o svoje bezpečí každá obec, pokud nebyla v bezprostřední blízkosti některého hradu, musila starati se sama, majíc patrně i nutné k tomu služebníky. Dosti zhusta ozývá se i název tratí „Hrádek, Hradiště, Hradíštko, Hradíštěk, Hrad, Hradisko, Hradky“, kde dnes není památky po hradbách. Nelze mysliti, že všude zde stával hrad, mnohde týká se jméno to jen asi hradeb, jež okolnímu lidu s movitým jeho majetkem (hlavně dobytkem) bývaly útočišti za dob nebezpečných. Daleko-li do minulosti sahají tyto památné názvy na území mor. Valašska, u většiny nelze určiti, protože místa ta dosud nebyla prozkoumána. Zvláště se to týká „Hradisek“, jež ráda se považují za památky až předhistorické. Nálezy z těchto dob učiněny dosud jen na okrajině vlastního Valašska, v údolích Bečev nejdále do vnitra území na Helfštýně nad Krásnem. Vezmeme-li na úvahu, že vnitřní končiny našeho kraje do časů poměrně nedávných byly lesní hluší, pak nebudeme ani očekávati podobných nálezův. Člověk předhistorický, jenž nežil ve větších společnostech organisovaných, zavadil asi o tato místa toliko na potulkách za kořistí loveckou. Stálá sídla hledal si spíše v krajích příhodnějších na úrodnější půdě naplavené; vždyť není na území našem ani přirozených skrýší. Kotouč a hranická Macocha jsou již na periferii.

Z toho důvodu možno s pravděpodobností usuzovati, že názvy připomenuté náležejí po výtce dobám historickým, a to, pokud se týče vlastního, vnitřního Valašska, nepříliš nás vzdáleným; vždyť nepřerušená tradice do dob tak dávných na území našem není ani myslitelna. Otázka ta souvisí s vývody našimi o kolonisaci Valašska, o čemž pojednáme níže. Zde budiž toliko podán výčet těchto názvů traťových, aby usnadněno bylo pracné mnohdy šetření místopisné.

V rozložení těchto tratí lze pozorovati určitou soustavu. Jak přirozeno, provázejí hlídková místa zvláště důležitější směry dopravní. Vnitř kraje dány jsou tyto směry údolími říčními, ale za starých dob nebývaly vždy voleny směry nejpohodlnější, hlavní zřetel obracen na bezpečnost. Uvidíme níže pěkný příklad takové „vrchové“ cesty. Chodníků, jež můžeme nazvati „valašskými“, nemáme tu na mysli, tyto volívány, jako po celých Karpatách, také u nás po hřebenech horských.

Nejdelší, ale nikoli ve všech částech nejdůležitější, jest cesta od Vláry údolím Klobučky, přes rozvodí u Liče do údolí Senice a vsacké Bečvy a po jejím toku až ku Hranicům. — V ostrém úhlu kříží tento směr cesta od Luhačovic na Vizovice ku Vsetínu. — Napříč vede údolím Dřevnice od Zlína k Vizovicům, a odtud zbudována v polovici 19. stol. cesta přes „Záhoří“ ku Vlachovicům. — S tímto směrem rovnoběžně vedla za starších dob zvláště hlučná cesta od Holešova na Fryšták, Lukov, Všeminu, kdež vystoupila na hřbet horský. V traťových názvech máme tu dochované cesty: „Vrchovú a Odnozskú.“ — Třetí příční směr vedoucí více po obvodě Valašska určen jest dnes „městskou“ drahou, od Bystřice p. H. počínaje. — Zbývají pak jen údolí Ostravice a obou Bečev, pokud tato směřují napříč cestě vlársko-hranické na prvém místě jmenované.

V této posloupnosti pojednáme také o „hradištích“ a „strážích“, napřed však všimneme si východní hranice zemské od Vláry až k nejzazšímu bodu Moravy na východě, k Sulovu.

Dnes přes pohraniční hory vedou čtvery důležitější přechody do Uher. Průsmyky Vlárský a Lysský, menšího pak významu cesty Karlovským údolím Léskovým přes Dupačku a druhá z údolí Ostravice přes Konečnou, ona k Makovu, tato přes Kornici k Turzovce. Nelze mysliti, že by cesty tyto měly kdy značnější strategický význam; vždyť hornatý kraj svojí neschůdností odpuzoval větší

zástupy vojenské, i přes Vláru procházela vždy jen třisla větších vojů, nejčastěji povstalci uherští, ale i ti dávali přednost přechodu vedoucímu do úrodnějšího kraje na Bánov a Brod. Nicméně také u Vláry uznána potřeba pevného místa; byl to hrad Brumov, dnes zbořeniště, poblíž něhož čteme názvy traťové patrně kdysi s hradem souvisící: Vešky (snad Věžky?), Špitále, snad i Pajta. Cesty od Vláry ke Brodu hájila místa Slavičín, Hrádek a Světlov, směrem pak k Vizovicům Vlachovský hrad.[1]) Pohraničí pak hlídaly Hradisko jv. Pitína a Stráž u Bilnice, přímo proti Vlárskému průsmyku. Štítná měla patrně též význam bezpečnostní, jak svědčí názvy ulic dle Vlastivědy Hradby a mezi Hrádky. U Valašských Klobuk zaznamenána trať Zástraží, patrně něco západněji umístěna byla Stráž. — Nedašovsko nemá podobných tratí,[2]) cesta tudy na Slovensko do údolí Červeného Kamene vedoucí byla asi zacházkou, nicméně i tu připomíná Volný v 16. stol. mýto, jaké bylo i ve Vláře i u Lysského průsmyku ve Střelné (IV., str. 136). — Za to cesta do Zubácké doliny hlídána se Stráže u Ščudlova (srv. obr. 61., tam i trať Podstráží). — Lysský průsmyk ovládán Hrádkem u Ščudlova (srv. obr. 72.). V Senici a Střelné dochovaly se traťové názvy na „šancích". Z které asi doby, viz níže. Dominující polohu mají i Stráň nad Hor. Ličem a Čúpek u Střelné.

Severovýchodně po hřbetě Javorníků nenajdeme tratí takových, jsme tu již na území, jež kolonisováno teprve v polovici 17. věku. Vozová cesta vede dnes jediné údolím Kychové na Čertov a Poťatým přes Pinduli, k Makovu, ostatek jsou jen chodníky, jež nijak neukazují na čilejší styky s obyvatelstvem na Slovensku. Je to zjev neobyčejně nápadný, že hranice zemské činí tu tak strohou hranici kmenovou. Jen o výročních trzích možno uviděti jednotlivé Slováky na „horních dědinách". V Hrozenkově, Karlovicích vzájemně se asi stýkají též pasekáři po obou svazích Javorníků, ale jinak jsou oba kraje vedle sebe skoro jako dva různé světy. Za dřívějších dob nebylo tomu tak. Salašnictví na Valašsku provozované vedlo k obchodu s Uhrami jak do-

---

[1]) Ve Vlastivědě okresu klobuckého připomínají se „Gradca" u Slavičína a Hrádku, Bohuslavice mají pak trať „Vyšehrady".

[2]) Leda že by trať Straskovec na návrší měla znamenati Stražkovec. U Zemplínských Michalovec, odkudž kolonisováno Klobucko i Vizovsko (srov. níže), máme osadu Stražské = Straske, dle Czambela Straski,-oho.

bytčímu, tak zvláště soukennému. Památkou na tyto doby jest na Trojačce, pobliž Čertáka Súkenická, patřně cesta, jež vedla do údolí kysuckého. Pokud odděleny byly Uhry celní čarou, kvetlo i pašerství, „švercování", jež stíháno hraničáry, „portáši". Na tyto doby upomínají i některé javornické názvy traťové, zvláště: Staré chodníky, Noclehy a Kasárně (asi portášské). K nim třeba dle Vlastivědy (okr. rožnovského) přidati i „Šerhovňu", prozatímní portášské vězení na Cáboch.

Na zmíněné cestě k Čertovu jsou Zásypy přímo na hranicích zemských, asi hraneční znak, jejž komise tu dala snésti r. 1590.[1]) Makyta má sice název též Červená veža, ale takové označení horské najdeme i v Karpatách východněji. Kohútka označena též jako Javorník na bráně, východněji ční Stolečný (= na hranici stoliční), Javorník nad Mynaříkem má též název Hotárná (se strany moravské Kotárový), a konečně při hostinci Pinduli pod Lemešnú máme kopec Zarúbaná zvaný. Názvy tyto poukazují na zemské hranice a některé snad i na jakási opatření bezpečnostní. Při cestě údolím Léskovým k Makovu kromě názvu U tabulí nic nepřipomíná zemských hranic. — V nejvýchodnějším cípě Moravy na území obce Ostravice jsou tyto přechody: údolím Smradlavé přes Maxů Klaus a les Hraničník, cesta připojující se ku vzpomenuté Súkenické; druhý údolím Smutné přes Hłuchanku ku Kelčovu; třetí přes Čurałku, Noclehy, Zbojnickou, Kosteliska ku Dřevěné bráně do údolí Kornice. „Hradská" cesta pod Konečnou k Makovu má zřejmý ráz cesty za účely vojenskými. Jedna cesta nazvána též na mapě „cestou císaře Josefa" (asi II.), zbudována tedy teprve před stem let. V kopiáři biskupův olom. z r. 1735 jmenuje se zde někde „Slovácký chodník".

Stopujme nyní nejvýznačnější a celým územím procházející cestu od Vláry ku Hranicům. Až po rozvodí u Hor. Liče konaly službu pohraniční stráže už vzpomenuté i proti této komunikaci. Ale i v údolí Klobučky poblíž této cesty nalézáme na naší mapě trati Pod Strážú jižně Poteče a Stráž u Příkaz. — Typickým příkladem stráže jest výtečné pozorovací

---

[1]) Srovnej níže.

stanoviště u Lidečka na „Stráži“ zvané (srov. obr. 24.) Nebezpečné roklinaté údolí u lidečských Čertových skal ovládáno bylo snad kdysi pevným místem, ukazuje na to trať Zámčisko. Poněkud stranou v údolí pulčinském ční Hradisko (—o— 789, srov. obr. 24.), místo, kde stál skutečně hrad. Připomínáť Volný, že zámek Pulčinský byl zbořeninou už r. 1516 (IV., 137.). Přední stráži tomuto hradu byla směrem ku Zděchovu Stará Varta, a snad i na Lužnou kopec Na Chotáře pojmenovaný.[1]) V dalším poříčí Senice směrem na Vsetín nalézáme ještě Hradištko nad Léskovcem, nad Ústím pak Hradištěk, ovládající cestu bezprostředně při Bečvě vedoucí, místo na hrádek přímo stvořené. (srov. obr. 32.)

Vsetínský zámek, dnešní kat. kostel, má otevřený rozhled na tři strany, proto poblíž Vsetína, zvláště však v údolí Rokytenky nenalézáme památky po strážných místech. Ani dále v údolí Bečvy není stopy po nich. Helštýn u Pržna je prý bývalé popraviště. Na katastrální mapě jsou zde však i trati na Šibenicách a Starý Hrad vedle Helštýna. V postranním kotáru bystřickém ční Klenov, dle pověsti starý hrad. Trati Zámčisko (na spec. mapě) a pod Hlahołkú lze považovati za upomínku na opevnění místa. — V údolí Ratibořky jmenuje Václavek dle katastrální mapy trať Hradištecká v Ratiboři.

Na další cestě po toku Bečvy mělo Meziříčí hradby. Nad Krásnem ční Helštýn (trať na Kaštýlu), u Val. Jasenice (východně) vidíme vyvýšeninu Hradišč, u Vysoké pak hledí do údolí Bečvy Strážky. Nad Stránikem výši se Strážnica, jež dělala asi službu Starojickému hradu. Petříkovice zabezpečovaly se od jihu Strážkami. Možná že i Zásoky severně Hustopeč nutno započítati mezi stopované názvy. Návrši mezi Heřmanicemi a Vysokou slove Stráž, rovněž mezi Špičkami a Kozími Lúčkami pojmenováno jest místo (kde stojí větrný mlýn) Vartou. U Hranic vévodí údolí Bečvy Helfštýn, a známé rozvodí

[1]) Nelze tu mlčením pominouti trať na území Lidečka tamějším učitelstvem doplněnou Kublajevku (ve Vlastivědě „Kudlajevka“). Nemusí to býti upomínka snad na vpád tatarský. Lidečko kolonisováno obyvatelstvem zpod Vrcholet (Vihorlat), jak o tom budepojednáno níže. Název onen mohlo obyvatelstvo donésti z vých. končin. Aspoň u Nadvorny (11, XXXI) na ruské půdě čteme cosi podobného — Kubajówka v poříčí Pruta, v jehož hořejší části při průsmyku Jablonickém (Tartarském) jest osada Tartarówka.

dunajskooderské, —o— 396, má název Stráže. Tu čte se též německá už trať Železná brána, asi důležité místo „moravské brány“, poříčí to horní Odry od Ostravy ku Hranicům. — Na levém břehu spojených Bečev hleděly do údolí Stráže a Hradišť (na ostrožně východně osady umístěný) v Choryni, podobně i Stražisko v Zámrscích mělo účel pozorovati údolí Bečvy, ovšem i úžlabí Německé. Ostatní trati tohoto rázu na lipenském Záhoří připomeneme v souvislosti níže.

Pro směr Vizovice-Vsetín jmenuje Peck Stráže a na Strážnéj (toto již k r. 1634) na území Jasené, v Lutonině pak dvě trati v Strážném a na Stráži (poslední již r. 1599; Peck, str. 126.) Poblíž Syrákova pro tento směr dopravní měly význam Stráže na severozápadě a Vartovňa na východě. V údolí Rokytenky není podobných tratí; daloť se dobře přehlédnouti s hradu Vsetína.

V údolí Dřevnice ovládá přístup Malenovský zámek, cesta vede pak dále kolem Zlina (u Kudlova, již na Zlinsku hora Hradištěk, Peck 123) na Příluky (Hradisko; Peck jmenuje kopec Hradíšťka u Příluk, Stráž pak už na Zlinsku, str. 132) k Želechovicům (Stráž; Peck má trať na Stráži, str. 150) a přes Zádveřice (část osady slove na šancách, vzpomíná se též Brána, Peck 148) do Vizovic. Zámek Klečůvka a Hradištky nad Zádveřicemi měly asi význam i pro cestu k Slušovicům a Všemině odbočující. Cesta z Vizovic přes Klášťovský hřbet na Vlachovice je nového data, starší spojení vedlo po hřbetě horském k „Odnozské cestě“, jež ukončovala zvláště zajímavý směr dopravní od Holešova a Fryštáka.

Poslední město má dle Krumpholzova nárysu (k r. 1829) za humny trati: na Vartách, na Hrádku, na Baště, na Buchlově (srov. i Peck, 30). Již jihozápadně Fryštáka u Rackové jest trať pod Hrádkem, u Žabárně pak před městem vidíme trať na Šancoch, poblíž města samého pak na Vilantách. Neznamená název tento snad Vigilanty, strážné místo? Terrainová povaha jeho ukazovala by k tomu. — Na další cestě východním směrem přicházíme k Lukovskému hradu (trati Starý hrad, Podzámčí, dvakrát Zákopanice), ku Strážím u Kašavy — Peck (43) připomíná tu názvů Stražiska, Bašty u Lhoty Podkopné (str. 54.)

ku Strážníkům u Hrobic. U Trnavy čteme trať Stráže, na území Všeminy dvojí Hradíštka (severně i jižně), západně pak Stráže a Hrádek u Dešné[1]), kdež se zachovaly také názvy Strážná a Šance. — Od Všeminy vystupuje cesta na hřbet horský a zvána cestou Vřchovou, vedoucí k Syrákovu (tu vzpomenuty již výše Stráže na severozápadě) a dále asi směrem k Vartovni.[2]) Kde se končila cesta tato, nelze určiti, pravděpodobně však spojovala se s cestou na hřbetě Kláštovském (Odnozská), nebezpečnému úžlabí od Vizovic k Prlovu vyhýbajíc. Spojení obou těchto cest mohlo asi dáti se po rozvodí u Pozděchova (tu Hradíštka, Peck 128), kdež se asi vystoupilo opět na hřbet Klášťovský na Hradisko. (Svéradov, též Zámčisko, Peck 108). Horský tento hřeben není na komunikaci neschůdný, jak jí ukazují názvy mnohých tratí. Vedla-li tato cesta už od Vizovic, pak slézala asi hřbet horský podobně jako nová cesta stavěná na Vlachovice, (o níž praví Volný, že r. 1837 nebyla ještě hotova ani z polovice) na Lipový a Spálený vrch a pak dále po hřbetě přes Kolébku, Kněžovu borovinu, Suchý vrch, Rovně, Láz, Košár, Svéradov (Hradisko), Rovně, Trenčín, Láz na Sedlice a kolem Odnohy po Odnozské cestě k Lidečku. (Srov. obr. 51., 57., 58).

Rozhled po širším kraji zajišťoval tu asi lépe život i náklad. Strážná místa na tomto vizovském Záhoří konala služby jak této dopravní trati, tak i bezpečnosti Vizovic, jež své hlídky přední musily posunouti za hřbet Klášťovský. Tak nalézáme Strážné nad Vysokým polem, jež má také obvyklou (u starších osad) trať na Bráně, pak nad Cichovem a Drnovicemi Stráže, kterýž název dán i návrší mezi oběma osadami.

Jdeme-li po obvodě Valašska od Zlína, najdeme na pokraji lesnatých končin skoro nepřerušenou řadu traťových názvů námi stopovaných. Tak jest na lesní okrajině zmíněná již trať pod Hrádkem u Rackové. Od Holešova východně v revíru lukoveckém jsou výšiny lesem porostlé s názvy Hrádek a Hrad

---

[1]) Peck považuje Hrádek u Všeminy za praehistorický, Hejtm. Holešovské, str. 146—147. Ve zprávě p. uč. Kunerta připojené k náčrtu Všeminy vzpomíná se i trať Zlatnica, kde se nalezly zlaté mince, na Taborku pak četné zbraně. Prasek odvozuje název osady od „vše-měniti", což by ukazovalo na tržní místo patrně na hlučnější cestě obchodní.

[2]) Srov. i Peck 146, kdež oceněn význam této cesty Kunertem.

(srov. Peck u Dobrotic, str. 26; u Přílep, str. 61). Údolí Rusavy hlídáno návrším Hrad, čnějícím nad Brusným. Je to Křídlo pánů z Cimburka (srov. Volný, I. 64, Peck 40). Obřany označují se jako zřícenina (Volný, I., 52, Peck, 155). Podobně údolí Juhyně střeženo Hradem na území Rajnochovic ozývajícím se i v názvu Podhradní Lhoty (srov. Peck, 196) a v trati Polomsko, jež má též hradovitou polohu.

Pahorkatina v okolí Kelče, lipenské Záhoří, má hojnost názvů „stráží". Osady vesměs položeny v kotlinách mezi pahorky, proto každá téměř uznávala potřebu zabezpečiti se hlídkami. Západně Kunovic vidíme Stráže pozorující asi cestu od Všechovic ku Kelči. Jižně od Rouského měla týž úkol Varta, dnes ovšem ozývající se v trati Podvartí. Kelč má svoje Strážné na severozápadě hledící asi na cestu ku Hranicům.[1]) Němetice zajišťovaly se posicí směrem ku Kladerubům[2]) na Stráži zvanou. Lhota Juřinská leží na sedle, proto měla svoji hlídku jižně, svědčí o tom trať pod Strážkú. Stražisko u Zámrsk, Stráže a Hradišť u Choryně vzpomenuty již v jiné souvislosti.

Postupujíce po obvodě našeho kraje ve směru určovaném městskou drahou, uznamenáme na nízkém (—o— 396) rozvodí mezi Juhyní a Bráneckým potokem jihozápadně Loučky Hradišť. (Srov. Volný 259. Zbytky hradu byly patrny ještě roku 1711.) Podolí leží v úžlabině, na východ třeba bylo opatrnosti, jak ukazuje trať za Vartisky. Police mají dobrý rozhled široko, proto jim asi nebylo třeba hlídek. Za to Bránky leží níže a zámek, Branecký nutno bylo zabezpečiti, trať Vachníky ukazuje k tomu. Nad Junákovem střehly údolí Bráneckého potoka i Bečvy Strážce (srov. Paměti Val. Meziříčí, str. 172. a 173.), z pravé strany pak bylo na bezpečí snad i Zámčisko nad Oznicí a Bánkami.

Severní svah Veřovských hor a Radhošťů provázen jest po obou stranách vyvýšeninami, jež měly účel strategicky zabezpečiti kraj. Nad Mořkovem čni Huštýn, patrně Hochstein. Nenesl

---

[1]) Na území Keleckém čteme: název „Veliká noc u stražiska" severně města směrem k Choryni. Ugwitz v Mor. Kravařsku připomíná na Kelecku hrad Kamenici (srov. str. 118). Není to snad Kamenec západně Polic?

[2]) Výčet tratí polních z Val.-Meziříčska uveřejněn i ve Sborníku Musejní společnosti v č. 9.—10. Tam jmenuje se Stráž i na území Kladerub, pod Strážkú pak také u Choryně, Kladerub a Kunovic.

snad i Štramberčík nad Veřovicemi nějakého opevnění? V Trojanovicích nad Lomnou je též trať na Štramberku. Volný vzpomíná v topografii, že v Čeladné na Kožinci stávala tvrz. Podobného názvu horského nenalézáme však na podrobné mapě naší. Netýká se snad ona zmínka Kožince (Kozinec) jižně Frenštáta na cestě k Rožnovu? Tvrzi by tu svědčilo. Dominující polohu má i Helštýn jihovýchodně Frenštáta. Nad Kozlovicemi čteme název Strážnica (snad i Tábor) a Hradisko poblíž Hukvald. Nad Čeladnou hradovitě položena jest Hradečná a nad Malenovicemi za Ostravicí Hradová.

V údolí Ostravice opevněna byla soutěska, kde jest hostinec na šancoch; výšina nad ním má rovněž název šance. Název hory hraničné Kordun sluší započísti též sem. Byly-li Hukvaldek, na opevnění přímo vyzývající, podobně jako i Šorštýn na stoku Černé a Bílé pevnůstkami hájícími cesty do Uher nemůžeme ujistiti. Možná že jen tvar horský dal podnět k názvům oněm. Mámeť i na Rožnovsku Šorštýny dva. Schornstein (pol. szorsztyn = komín) a v Registrech hlavních důchodních kopiáře bisk. Stan. Pavlovského v archivě Kroměřížském (pag. 228) čteme: „v horách Ssorssteynských nad Koprzywniczy.“ Jak vidno, název podobný byl dosti obvyklý.

Zbývají nám nyní jen horní toky obou Bečev. Při vsacké Bečvě nad Hradištkem již zmíněným nedaleko Ústí nenalézáme (kromě trati na Kaštýlu, návrší to těsně nad Hovězím) ničeho, co by svědčilo o nějakém opevnění.

Za to tím hojnější jsou názvy podobné v údolí Bečvy rožnovské. Nad Krásnem vzpomenuty již trati Helštýn či na Kaštýlu. Hrádky slovou místa na území Krhové, jakož i Zašové. Volný vzpomíná u Zašové hradu Sovince Cimburky vystavěného. Trať stejného jména nalézáme i na mapě. Severně Starého Zubří poblíž sedla, jež označeno názvem Hodorf (asi Hohendorf či Hochdorf), vidíme kupovitý vršek „Hradišťko“, jež hlídalo asi přechodu od Veřovic. U Rožnova ční podobně na pravém břehu Bečvy Hradiščko, na levém pak vévodí kraji Hradisko (tu i trať pod Zámčiskem); Vič má svoje Zámčisko, Střítež Hostýn, jakýsi protějšek k Huštýnu vzpomenutému již na veřovské straně. Máme zde i trať v Ohradách, snad kdysi též hrazené místo, podobně jako Ohrada ve Veselé, kdež však máme i Hradišče. Ve výčte trati

ve Sborníku musea val.-meziříčského připomenuty i Hradky ve Hrachovci.

V hořejším údolí Bečvy nad Rožnovem žádný název nepřipomíná opevnění, leda snad Hrubý a Malý Šorštýn. Ale jest otázka, znamenají-li podobné názvy vždy hrad. Obdoba na Ostravicku připomenuta výše. Jakési stráže zastupovaly snad Kyvňačky, místo rozhodně širokého rozhledu. Jinak asi stačily horalům na signály sáhodlouhé trouby hlásné.

4. Bývalé osady na území mor. Valašska.

Jest známo, že v traťových názvech dochovaly se často památky po zaniklých osadách. Místopisný materiál obsažený na mapě naší lze zužitkovati i v tomto směru.

Nápadný jest zjev, že mnoho poustek zaznamenává se v listinách s počátku 16. věku. Možno říci trojí příčinu tohoto úkazu. Byly to asi bouřlivé doby husitské, snad i pozdější neurovnané poměry na Moravě a spory mezi králem Jiřím a Matyášem, jež vedly ku zániku a vylidnění osad, jednak i nová soustava hospodářská, která se utvrdila za těchto dob, utužení práv vrchnostenských. Byloť zajisté vrchnosti příhodnější, míti své poddané ve větších vsech než roztroušené po menších sídlech. Taková drobná sedliště zanikala jaksi přirozeným výběrem, a obyvatelstvo jejich pojato do větších osad. Konečně pak třeba pamatovati i na přebíhání poddaných s panství na panství a tuším i na směny statků rázu spekulačního. Ukážeme níže příklad, jak majitelé velkostatků převáděli poddané z našich krajův a osazovali je na svých kmenových statcích, méně poskytujících a mnohdy i ochuzených, zboží prodejem se sprošťujíce. Nesmíme proto hledati v zaniklých vesnicích místa zvláštní důležitosti, než na paměť a na porozumění běhu dějin krajových je nutno o nich registrovati zprávy.

V údolí Ostravice nelze hledati památek po starších sídlech, zrovna tak jako v poříčí horní Bečvy. Dnešní roztříštěná osada Ostravica pojala do sebe i Beskyd, jenž vznikl r. 1790. Podobně Trojanovice „sebrány“ do osady teprve r. 1750; ráz pasekářské vesnice mají dosud.

Na Rožnovsku a Meziříčsku k r. 1374, připomíná Volný vedle dnešních osad: Strachový (v poznámce Jařowa?). Jest to

nepochybně Hrachový — Hrachovec, jemuž jaksi osudem souzeno často měniti název, jak dokládáme na jiném místě. Které osady se tu míní Tom. Lhotou a Lhotou, nelze určiti, snad jsou to dnešní Hrubá a Malá Lhota, jenže Hrubá Lhota zve se později „Lukaniovou". „Beniov" jest asi Brňov. — Při roce 1504 připomíná se Lhota „Lukaniova", M. Lhota i Lhota Jiřina. Tu však opět je pochybno, které místo míní se Lhotou Raclavovou. Snad je to místo sev. Bránek označené názvem Ruclav. Hondorf je asi dnešní Hodorf sev. Zubří. Staré Zubří dodnes tak zvané vzpomíná se již r. 1310, rovněž Sovinec sv. Zašové, k r. 1442 jmenovaný jako hrad. Píšková jest asi vrchol jihovýchodně Bránek (—o— 577), označený tímto jménem. Jest to asi osada u Poličné, jež se vzpomíná v Pamětech Meziříčí na str. 173 a jež v Codexu, XI., 558, při roce 1376 zve ve Pešíkovou Lhotou. Polomsko v téže listině jmenované je dodnes na území Rajnochovic; snad hradiště (srov. výše). Hodonavsko ozývá se asi v trati Hodonica, též na území rajnochovském. „Katerzinko" jsou asi Kateřinice, dříve též Kateřinec zvané. „Ožeicí" rozumíme Oznici. Kde bychom měli hledati zašlý Řehlov, neurčuje mapa naše, v seznamě tratí z Meziříčska (ve Sbor. musea, č. 9. a 10.) zaznamenán „Řehlov" na území Křivého.

Poustky vsacké ze zápisu deskového r. 1505 lze shledati až na Svojanov, který se připomíná při r. 1548 ve vkladě v Olomouci. Bobrek[1]) jsou dnešní Bobrky, Huslná[2]) asi Huslénky, údolí na Hovězí. Osadu tu třeba asi považovati za násadu Zděchova před jeho doplněním Mik. Pázmáněm. Těškovice jsou asi Těšíkov u Vsetína. Není tedy divno, že v „zakládací" listině vizovské přichází již název potůčka Těšíkova. K etymologii slova asi možno připomenouti nad Kateřinicemi trať Těžkavy. Mikulkova, později Nový Mikulášov, osada Mikulášem Pázmáněm založená, vlastně obnovená, je dnešní Mikulůvka. Semetín slove tak dodnes. Ščrbkov (1548 Scherbkov, též Srpkovo) jest asi

---

[1]) Bobrek (polsky) znamená druh jetelový (bořký jetel). V Haliči název osad Bóbrka je dosti hojný. Bobruka (potok; 12, XXX.)

[2]) Húslenka znamená u Huculů vařené (a připojením kyselého mléka nebo smetany do kvasu přivedené) ovčí neb kravské mléko i do zásoby na zimu připravované. Srov. Kaindl, die Huzulen, str. 65. Rusky гуслянка.

Ščepková v Hošťálkové, patrně původně Ščrbková. Dvorce jsou lazik nad Ratiboří a Pržnem; jméno to dochováno v trati.

V soudním odhadě z r. 1666 (Notizenblatt, 1875, 21. str.) čteme některé geogr. názvy: „das Gebirge Roketnitz" na čtvrt míle v okruhu, pak Prezikre (= Příkré pod „Chlévisky" na území liptálském), „das Tannen u. Buchengebürg hinter Batkovy[1]) fanget an von der Lhottergranitz... bis an Drahstilov (=Drastihlava nad Semetínem.)

Na Klobucku vzpomíná se k r. 1503 osada Lomná, bezpochyby dnešní Lomensko u Čertových skal lidečských pod „Zámčiskem". Pojmenována snad podle zakladatele, některého pána z Lomnice, snad Jana. Kde by se měla hledati Zubravka, později též Zubrňovskou zvaná, nelze vyšetřiti.[2]) Lhota Petrovská jest však asi „Petrova studna", též Petrovicemi jmenovaná, dodnes dvůr nad Vlárou. V poříčí této řeky v průsmyku nutno hledati i Vlář. Miřína nepřipomínají traťové názvy.[3]) Kuchavec dodnes ozývá se ve dvoře Kuchavče, na mapách i „Kochavec" u Štítné. Kralečko vzpomínané u Volného (IV. 124.) trvá též jako dvůr západně Vrbětic jménem Kralecko. Kolelecko severozápadně Křekova určuje asi místo bývalého Kolelka; jiné Kolelecko vidíme i u Bohuslavic. Lhoty Rankovy (Volný, 133, dole) nenalézáme v okolí Vlachovic, dle Vlastivědy je to dnešní Vlachovská Lhota.

Na území Vysokého Pole označuje trať „Kostelišče" asi místo, kde stávala kaple r. 1783 stržená (Volný 137). Vlastivěda zná tu i bývalou osadu Újezdec. Historickou reminiscencí jsou zde asi i trati „Zakuniny" a „Ogolenova", ony u Pole, tato na území Vlachovy Lhoty, patrně asi pozemky koupené nebo pronajaté některým Kunou z Kunštáta a pány Golleny. Podobně ve Smilových Hůrkách u Štítné možno viděti památku na některého Kunštátovce, snad na purkrabího brumovského Smila, zakladatele kláštera vizovského. Podobně pojmenována trať Duniny v Trnavě asi po pánech; Jaroše Duni z Žákovic a Blazic vzpomíná Peck na str. 168.

Na Vizovsku jsou dnešní osady jmenovány většinou již v „zakládací" listině. Vysoká Lhota též Drahaluka (Volný

---

[1]) Václavek v seznamě tratí jmenuje trať Baťkovú.

[2]) Ve Vlastivědě činí se u Bílnice zmínka o osadě „Dúbravka" u Bílnice.

[3]) Nad Popovým keřem označenou paseku názvem „Měřička" sotva můžeme spojovati s touto osadou.

471.) byla by asi Vysokým Polem. Louky Haluzice a Myslenivy dochovávají dodnes názvy osady Haluzic a Nivy, Zániví severně Lúček, nebo snad „Mysel“ v Sehradicích. Osadu Zmilonov třeba hledati na území Sehradic, kdež máme dodnes trať Miloňov,[1]) Rybník pak (Volný 474.) jest asi v poříčí Svíborky severozápadně Vlachovic, kdež má údolí a potok název Rybnická. Poustka k r. 1548 jmenovaná s názvem Svéradov (Volný 477.) jest asi hora, nebo paseky Svéradovské jižně Pozděchova (srov. Peck 108.); ovšem bylo by možno s osadou tou spojovati i trať na Sviradovách, již jmenuje Peck (str. 136) u Slušovic. Bonětín stával u Příluk, kdež trať Boněčka (Peck 132 ; na Bonečku u Jaroslavic bývala skelná huť (116.). Zbožná ozývá se v názvu dvora „Zboženko“. Dle Volného osada Bonětina zvána kolem r. 1437 Božna (544; srov. Peck 132).

Zašlé osady na Lukovsku vyšetřil všecky Peck. Jest však záhodno na další vývody o kolonisaci Valašska připomenouti zde osad těch pohromadě. Byly to Ježov (Ježovsko v Kostelci u Štípy Peck 50), Markova (Markový les, nyní pole u Fryštáka, 30) Mezeřičko (u Mor. Lapače. Peck 88.), Rovná (snad Roveň u Fryštáka, Peck 31.), Janůvky (dva dolní mlýny v Janůvkách, zbytek osady Janovy u Kašavy, Peck 43; na mapě naší označena názvem „Janůvky“ (lesní trať v těchto končinách), Zdislavova (dle Pecka část dnešní Drščkové, paseky na Lhotkách, str. 28.)

Z osad na Holešovsku patřila by k území valašskému Malíková (Volný 192), již Peck spojuje s Malíkovou nad Lukovečkem (str. 56). Připomínám, že i na Rusavě jsou dvě trati: Hrubá a Malá Malíková. Dále u Chvalčova Nová Ves, trať Novesko (Peck 155.) Zubří, jež bylo zaměněno za Žopy (Volný 1., 200), ozývá se v trati Zubersko severozápadně Podhradní Lhoty. Splaviskem slove část Komárného dosud (Peck 195.), rovněž trati Jezero a Rybník na území téže obce souvisí asi s dřív. osadou. Posvátno u Kelče trvá dosud, Kamenec pak ozývá se ve trati západně Polic.

---

[1]) Název patrně též po jméně Smil. U Jaroslavic je též Milenov. Na Karlovicích těsně při zem. hranicích je hora a údolí Miloňova, Miloňovek. Pocházejí-li Miloňov a snad i Milenov dle jména Smil, možno i tyto názvy spojiti se jménem purkrabího brumovského, jemuž příslušelo zajisté, aby dbal hranic zemských i severněji.

V lesních tratech setkáváme se tu i tam též s reminiscencemi historickými. V Senici Ilež házka připomíná kteréhos pána toho rodu. Bernátky na Solanci asi na Bernarta z Žerotína.[1]) Na Zděchově máme podivný název hory Gymeš, jež může se jmenovati po Mikuláši Forgáčovi de Ghymes, pánovi Brumova r. 1626, jehož dcera Marie byla manželkou Jiřího Illésháze. Srov. i Dýmeš (= Gýmes) slovenskou osadu ve stolici Nitranské, a tamže Žitva Fedýmeš a Dymeš-Kostolany. Jsou-li Zděchovjané skutečně navrátilí uprchlíci starozuberští z osady Sloven. Mědera (srov. Vlastivěda okr. rožnovského, str. 224.), pak snadno pochopíme přenesení tohoto názvu. Poblíž Slov. Meděra leží právě Žitva Fedýmeš. Na Zděchově máme i les Slovačica, snad upomínka na tuhé spory mezi panstvím vsackým a zastaveným statkem Hovězím, jež vedeny byly se strany vsacké Slovaciem (srov. Václ. Děj. m. Vsetína 51). Malchor u Lysé hory na Těšínsku asi dostal název po některém pražmovském pánovi Melicharovi (Melchiorovi).

Výčet zaniklých osad na mor. Valašsku připomenut zde i se zřetelem na úvahy o kolonisaci kraje.

Zdá se nepochybným, že osazení Valašska nelze položiti dále do minulosti, nežli do 2. polovice 13. století, kdy kolonisováno Vizovsko a Klobucko osadníky z ruskoslovenského pohraničí pod Vrcholety ve stolicích Zemplínské a Užské. Té doby dostaly i výhodnější končiny hornatého vnitra valašského (pravděpodobně i některé jiné končiny Moravy a Slezska) obyvatelstvo východoslovenské, čímž dán byl základ na vytvoření kmene valašského, jenž, jak se uznává všeobecně, je v podstatě slovenský. Částečné odlišení Valachův od Slováků nastalo teprve vlivem novější kolonisace pastýřské, jež pak pasekářským způsobem zaplnila zbylé dosud lesní pustiny a jež spadá snad již do konce 15., bezpečně však do stol. 16. a 17.)

---

[1]) V Rajnochovicích jsou též Bernátky. Na Strážnicku ve Velké má tento název vinohrad založený 1715. (Klvaňa, Sborník národop., sv. VI. str. 178.)

(Pokračování v ročníku VIII. r. 1908.)

Nejstarší zřízení zemské na Moravě.

Podává Dr. Frant. Šujan.

A. Správa zemská.

V rozvoji národa našeho na Moravě staly se veliké proměny ve 13. století, a to hlavně v oboru politickém a sociálním.[1]) Největší proměna nastala hned po 6. prosinci 1197, kdy se dohodli čeští Přemyslovci bratři Přemysl a Vladislav, aby oba stejně panovali, tento na Moravě, onen v Čechách, aby oba jako jsou jedna mysl, tak měli i jedno knížetství.[2]) Osud Moravy byl rozhodnut. Byla odňata Přemyslovcům moravským a Vladislav měl se státi markrabětem moravským (1197—1222).

Nestalo se tak bez boje. Spytihněv, kníže brněnský, ještě r. 1197 byl zbaven knížetství a oslepen nejspíše Vladislavem.[3]) S ním byl vypuzen také bratr jeho Vladimír. V Olomucku Přemyslovci moravští udrželi se do r. 1201, ale po jejich úmrtí zabral Olomucko král Přemysl sám. Již r. 1201 nazývá se v li-

---

[1]) Politický a sociální stav na Moravě v době starší (1029—1197) dovodil jsem r. 1906 v práci „O vývoji hradů na Moravě“ v Časopise M. M. Z. VI. na str. 271—291. Podobná práce o Čechách vyšla v Praze současně od prof. dra. J. Pekaře ve Sborníku prací historických na oslavu 60. narozenin J. Gulla s názvem „O správním rozdělení země české do 13. století“ na str. 81—123. Badáním Pekařovým o Čechách byly potvrzeny vývody moje o Moravě, že tu žup nebylo. Vývody moje o sociálních poměrech na Moravě jsou částečně potvrzeny vývody Vackovými v jeho „Sociálních dějinách českých doby starší“. V Praze 1906. Tato shoda výsledků naplnila mne radostí. Je mi nejmilejší odměnou za klopotnou práci a zárukou, že v badání svém bral jsem se cestou správnou.

[2]) Vladislav dobrovolně smířil se s bratrem Přemyslem „confederatus est germano suo sub tali forma compositionis, ut ambo pariter ille in Moravia iste in Bohemia principarentur et esset ambobus sicut unus spiritus ita et unus principatus.“ Jarloch ve Fontes r. b. II. 514. ř. 44.

[3]) Letopisy české (1196—1278) „eodem anno caecatus est“. F. r. b. II., str. 282, ř. 3.

stinách knížetem Olomuckých.[1]) Jižní část Olomucka, totiž kraj Břeclavský, dal v léno jak obvěno nové choti své Konstancii, sestře krále uherského Ondřeje II., která podržela je až do r. 1237, kdy bylo dáno v léno Oldřichovi Korutanskému.[2]) Ostatek Olomucka, totiž kraj olomucký a holasický (Opavsko) podržel sám, až po r. 1207 částečně odevzdal je markraběti Vladislavovi, který dovedl si zachovati přízeň královu až do smrti.[3]) Moc markraběcí na celé Moravě vykonával Vladislav teprve od r. 1212, kdy mu celá Morava byla postoupena králem Přemyslem a potvrzena císařem Fridrichem II.[4])

---

[1]) V listině, kterou „Premisl, dux Olomucensium," přiřkl „decimam in provincia Golasizch" biskupovi ol. Bavorovi. C. D. II. č. 4. Listina není pravá, jak ji uveřejnil Boček, což patrno z chyby Roberto, ale historik obsahu listiny může důvěřovati, poněvadž podává jen zprávu o tom, co se stalo r. 1201. Kdy a jak listina vznikla, o tom ať soudí diplomatik. Je to jen výpis z listiny, neboť inscriptio chybí; pak promulgatio stojí před nominatio i před arrengou. Narratio i expositio a corroburatio jsou správny. Actum z r. 1201, ale datum nejspíše z r. 1222.

[2]) Tak rozumím slovům Konstancie, která r. 1203 již rozdávala výsady na Břeclavsku „in provincia Brecizlavensi, quam iure hereditario illi (král a markrabě) a nobis acceptam possident". C. D. II. č. 13., ř. 8. Ani ta listina není z r. 1203, nýbrž mohla vzniknouti až po r. 1212, poněvadž praví „illi possident".

[3]) R. 1201 Břeclavsko bylo ještě v moci Přemyslově, poněvadž postoupil z něho bratrovi území na založení kláštera Velehradského (C. D. II. č. 3), ale r. 1203 patřilo již Konstancii, která klášteru Hradišti udělila výsady na Břeclavsku, jaké dostal už od Přemysla na Olomucku (C. D. II. č. 13). Touže dobou (1201) Přemysl rozdával dědiny na Olomucku a desátek na Holasicku (C. D. II. č. 2 a 4). R. 1203 daroval prý lesy na Olomucku (Střelnou) také Vladislav (C. D. II. č. 12), ale darovací listina (č. 11) i potvrzovací (12) jsou teprve z r. 1222. Jarloch kolem r. 1222 napsal o bratřích, že úmluvy z r. 1197 nikdy neporušili „quod usque hodie inter eos illibatum manet" (F. r. b. II. str. 515). Letopisy české svědčí, že r. 1204 Čechové válčili s Moravany „Bohemi cum Moravis bellum comiserunt" (F. r. b. II. 282 ř. 33). Týká se to snad vzpoury Děpolta III. (Vratislavsko, Chrudimsko a Čáslavsko) proti Přemyslovi a Vladislavovi. Olomucko zůstalo Přemyslovi až do r. 1208, neboť velikou výsadu biskupství olomuckému r. 1207 udělil ještě král Přemysl bez účastenství markraběte Vladislava (C. D. II. č. 31). Že král Přemysl podržel Olomucko i Holasicko po nějakou dobu sám, vidno také z toho, že r. 1201 měl pro Moravu vlastního komorníka Bohuslava (C. D. II. 2) a r. 1207 komorníka Arnošta (C. D. II. č. 31), kdežto Vladislav měl komorníkem Vlčka (C. D. II. č. 17).

[4]) To vyvozuji jednak z listin krále Přemysla, jenž i po r. 1208 rozdával dědiny na Olomucku, tak na př. 1209 Nedachlebice kanovníkům olomuckým

Poměr markraběte moravského ku králi českému byl přesně vyměřen slovy Přemyslovými, ale teprve po smrti Vladislavově. Když totiž král Přemysl r. 1228 potvrzoval klášteru Velehradskému statky a výsady udělené od markraběte, pravil, že knížata moravská nesmějí nic darovati trvale (dědičně) ani žádnému klášteru ani bojovníkovi, ani komu jinému bez souhlasu a potvrzení toho, kdo jest nejvyšším v říši České a má panství nad zemí tou.[1]) Ten poměr byl však zachováván již po celý život markraběte Vladislava. Je to poměr lenní, v nějž Morava k Čechám byla uváděna již v l. 1029—1197. Slova Přemyslova vymezují jen panství (dominium) vrchního pána, jenž práva svého na Moravě vždy úzkostlivě hájil a vždy je vykonával sám, nebo svým prokuratorem.[2]) Markrabě Vladislav po celý život se podroboval také vojenské moci (imperium) krále českého a věrně bratra podporoval s vojskem moravským na všech výpravách

(C. D. II. č. 45), ale hlavně z privilegia císaře Fridricha II. z r. 1212 (C. D. II. č. 53) „nos eidem marchioni et heredibus suis de nostre liberalitatis munificentia concedimus et confirmamus Mocran et Mocram cum omni iure et pertinentiis suis, salvo servitio, quod inde curie nostre debetur". Acta 1212 (per manus Henrici de Parisiis notarii et fidelis nostri scribi iussimus). Datum in nobili civitate Basilea per manus Ulrici viceprotonotarii sexto Kal. Octobr. feliciter amen. Už V. Brandl soudil, že Mocran et Mocram znamená marchionatum Moraviae. B. Bretholz to jen potvrdil. O tom dosti v Českém Čas. Hist. VII. 61, 128, 264, 380 a VIII. 113. Myslím, že tím vyřízen byl spor o Olomucko. Vladislav dlouho podroboval se bratrovi, až po výpravě italské (1209—1211), na které pomáhal Ottovi IV. přidržel se císaře Otty na říšském sněmě v Norimberce (květen 1212), ač král Přemysl stál v čele strany protivné. Přemysl, aby převedl bratra Vladislava na stranu Fridricha II., postoupil mu své části Moravy úplně (Olomucko, Břeclavsko, Holasicko), což potvrdil císař a notář jeho, Francouz, nejasně napsal Mocran et Mocra = Mocran et Mocran. Značí to celou Moravu (část Vladislavovu i Přemyslovu) bez jakýchkoli výkladů státoprávních. Morava byla lénem Čech a říše Česká (Čechy s Moravou) měla určité povinnosti a práva k říši Německé, jež privilegium Fridricha II. ze dne 26. září 1212 vytýká jasně (H. Jireček: Codex iuris Boh. I. č. 24 a 25).

[1]) „Principes Moravie nichil possunt conferre perpetualiter alicui monasterio vel militi vel alii, nisi interveniat eius consensus et confirmationis auctoritas, qui summus est in regno Boemie et illius terre tenet principatum" C. D. II. č. 10.

[2]) V listině, kterou biskup Robert r. 1222 na žádost opata velehradského Siberta i markraběte Vladislava přiřkl desátek ve Fryšavě tamnímu kostelu, je svědkem Conradus scriba de Brunna. Nebyl z kanceláře Vladislavovy a později výslovně nazývá se notarius noster in Brunna (1228), tedy byl to prokurator králův v Brně. C. D. II. 185.

v Čechách, do Německa i do Italie. Soudní moc (iudicium) vykonával markrabě dle práva zemského. Měl tedy markrabě Vladislav aspoň od 1208 panství, vojenství a soud (dominium, imperium a iudicium) nad Moravou, kromě Břeclavska, jež patřilo králové Konstancii. Po r. 1212 měl zeměpanskou moc nad celou Moravou, což mu zaručil také císař Fridrich II.

Pro vykonávání práv zeměpanských Morava dělila se na patero krajů: Olomucko, Holasicko (Opavsko), Břeclavsko, Brněnsko a Znojemsko.[1]) Markrabě stálého sídla neměl, nýbrž měnil je z důvodů hospodářských, poněvadž poddaní musili celý dvůr jeho vydržovati. Přebýval na hradech Znojemském, Brněnském, Olomuckém i v Hradci (Holasicko), kde úředníci zeměpanští musili vše potřebné nachystati. Také byly vystavěny nové hrady zeměpanské, na př. Děvice (Mikulov), Veveří, Uničov atd.[2])

Nebylo však na všech hradech úřednictvo stejné a stejně četné. Nejvíce ho bylo na hradě Olomuckém. R. 1208 připomínají se tam: komoří, purkrabí (kastelán), sudí, lesní, a správčí (vladař); pak jejich pomocníci: podkomoří, podpurkrabí, podsudí, podlesní a podsprávčí (podvladař) s náležitým počtem sluhů, kteří sluli pohonci (camerarii = komorničí).[3]) Bylo tedy úřednictvo vyšší (větší) a nižší (menší).

[1]) V listině, kterou král Přemysl r. 1213 potvrzoval Johannitům statky na Moravě „in tota Moravia scilicet in Olomucensi, in Znoemensi, in Brenensi, in Golassicensi provinciis". C. D. II. č. 62. O Břeclavsku již jsme slyšeli r. 1201 a 1203.

[2]) Jak vypadaly hrady tehdejší, znázorňují nám Prokopovy půdorysy, k nimž je připojen také podrobný popis. Všechny byly již z kamene vystavěny slohem romanským. A. Prokop „Die Markgrafschaft Mähren in kunsthistorischer Beziehung," Wien 1904.

[3]) Soudím tak z listiny, kterou biskup ol. Robert r. 1208 za souhlasu krále, markraběte i shromážděné šlechty české a moravské i kapitoly olomucké na volném sjezdě zemském v Olomouci vyměnil biskupské dědiny Doubravník a Drahník s poplužím v Dřevnicích šlechtici Štěpánovi, synu Gothardovu, za jeho dědiny Tuřany a Petrovice. Svědky byli: Walter, děkan kostela olomuckého, Štěpán, probošt ol., Utěšen, kanovník, Vrátek, kanovník, Esau, kanovník a arcikněz kraje přerovského, Isák, kanovník, Cuzkraj, kanovník, Ondřej, kanovník, Petr, kanovník, Radoslav, kanovník a arcidiakon kraje ol., Jakub, kanovník, Mistr Siffrid, kanovník, Bohuslav, kanovník, Theodorich, kanovník, Mojžíš, kanovník i arcikněz kraje břeclavského, Sidebor (Ctibor), kanovník; opat hradištský (Hermann), opat velehradský (Ticelín); Sudek, farář (prepositus), Jan, Sidon, Frido, kaplani biskupští; Hoděj, Radoslav, Jan, Blažej,

Tolik úřednictva zeměpanského nebylo už na žádném hradě jiném. Při osobě panovníkově byli větší a menší úředníci dvorští: stolník, číšník a maršálek, pak dvorští kaplani s notářem a dvorští sluhové.[1]) Úřednictvo a služebnictvo dvorské za dobré služby postupovalo na úřady zeměpanské na hradech.

Nejdůležitější byly hrady, na kterých byl komoří a sudí, poněvadž staly se středisky správy veřejné pro celý kraj, a to komory a soudu zeměpanského (camera a curia). Připomínají

Dobrověst, Děd, Druhoš a Adrastus, kněží a vikáři kostela ol.; Bavor, komoří olomucký, Záviš, kastelán, Doben, sudí, Blud, Jakub, Kochan, Buz, Dubáč, Slavata, Pavel, úředníci hradu olomuckého; Radoslav, správce biskupův. Listinu napsal kanovník Isák dne 25. září 1208. (VII. Kal. Octobris 1208). C. D. II. č. 41. Sjezd v Olomuci konal se před suchými dny podzimními (17., 19. a 20. září). Co na sjezdě vyjednáno, o tom později 25. září napsána listina, kterou potvrdilo četné duchovenstvo a zeměpanské úřednictvo. Blud v jiných listinách uvádí se jako summus venatorum a Slavata jako magister venatorum, tedy jeho pomocník, což v řadě podepsaných hodí se také na ostatní jako zástupce a pomocníky pěti prvých (vyšších). C. D. II. č. 41 a 10. Na tom sjezdě asi biskup Robert prodal také dědinu „Sobebruh Lupo" (Vlčkovi), o čem listinu podepsali zase šlechtici: Smil, Ondřej, Hodata, Žebřid, Jan, Bohumil, Zvěst, Bratroň, Krasota, Ninca (Ninec), Soběch, Batík, Juřík, Jakub, Křižan, Radek (Sadek?), Vojslav, Zdik, Častoň, Přibín, Miloslav, Bohun, Bohuša, Vojtěch, Milhost, Vojta, Blažej, Pivona, Hranáč (Ranach), Chval, Zdislav, Jilia, Beris (Boreš?) a Otaslav. Listinu o tom napsal Radoslav. C. D. II. č. 29.

Na tom sjezdě byli již král a markrabě pohromadě, kdežto r. 1207 markrabě nezúčastnil se sjezdu čili soudu králova v Olomouci, kdy král udělil veliké výsady biskupovi. Patrně zatím se dohodli. Přemysl byl vypočítavý politik. Byl ve sporu s papežem pro bigamii a pro investituru. R. 1198 zapudil manželku Adélu, s kterou žil 18 let, a vzal si za manželku Konstancii, sestru krále uherského Ondřeje II. Papež Innocenc III. stíhal jej pro investituru brevem z 8. dubna 1198 a pro bigamii brevem z října 1198. Papež v přísnosti ustal, kdykoli Přemysla potřeboval v Německu za sporu mezi Filipem Švábským a Otou Brunšvickým. Když Přemysla nepotřeboval, vracel se k přísnosti. Přemysl krotil hněv papežův povolností k církvi na Moravě na účet bratrův. Tak si vysvětluji, že výsady pro diecesi moravskou vydal již 1207 a bez účastenství markraběte. Potom Olomucko již bratrovi vydal. Do r. 1207 na hradě Olomouci byli ještě úředníci Přemyslovi: Boguslaus camerarius Moraviae (1201), Arnust camerarius ol. (1207). Boguta iudex ol., Medlo castellanus ol. atd. (C. D. II. č. 2 a 31), ale r. 1208 již úředníci Vladislavovi.

[1]) Dapifer a subdapifer, pincerna a subpincerna, marsalcus a submarsalcus, nebo také dapifer minor a maior atd. C. D. II. č. 11, 61, 67, 92, 117, 125, 132.

se jen v Olomouci, v Brně a ve Znojmě.[1]) Byly snad také v Hradci pro Holasicko.[2]) V Břeclavi byla komora králové Konstancie. Na kterých hradech nebylo komory ani soudu, tam byl jen kastelán (v 13. st. také purkrabí, prefectus) s příslušnou čeledí.[3]) Hradů šlechtických na Moravě za Vladislava ještě nebylo. Kromě hradů zeměpanských byly jen kláštery (hrazené), dědiny, a po r. 1200 začala se tvořiti města s vesnicem dle práva německého.

Veškero obyvatelstvo bylo poddáno zeměpánu a neslo všechny povinnosti zemské čili bylo podřízeno právu zemskému osobou i majetkem. Práva zemského panovník hájil a vykonával je s úřednictvem zeměpanským dle zákonův ustálených již od r. 1189, kdy kníže český Konrad Ota za souhlasu Čechův i Moravanů na sněmě v Sadské tehdejší zvyklosti prohlásil za zákony zemské. Z počátku 13. století na Moravě byly vykonávány bez výjimky. Je to **nejstarší zřízení zemské na Moravě.** Známe je teprve z r. 1222, kdy po smrti markraběte Vladislava král Přemysl potvrdil je pro Znojemsko.[4])

---

[1]) V listině, kterou markrabě r. 1213 udělil immunitu Johannitům na Moravě, uvádějí se: Doben iudex, Dubache iudex a Leva iudex Brenensis. V potvrzení té listiny od krále Přemysla téže doby je uveden ještě Henricus iudex. C. D. II. č. 61 a 62. Z jiných listin bezpečně víme, že Doben a Dubáč byli v Olomouci a Jindřich ve Znojmě. C. D. II. č. 41 a 10.

[2]) V listině, kterou markrabě Vladislav r. 1222 u Opavy udělil Wernhardovi ves Wernhardice, uvádějí se svědkové: Vitgo burgravius de Gradez, Liutcho, Szudek, Rochza castellani de Gradez. C. D. II. č. 125. Poněvadž ani komoří ani sudí se neuvádí výslovně, netvrdím, že tam komora i soud byly. Nebylo-li v Hradci komory a soudu, bylo Holasicko podřízeno komoře a soudu olomuckému.

[3]) Blud od r. 1208 býval „summus venator" v Olomouci, ale po r. 1213 byl již „castellanus Preroviensis" (1215). C. D. II. č. 61. a 67.

[4]) Domnělá Statuta Conradi z r. 1189 přeložili a vyložili dr. B. Dudík s drem. Beckem již r. 1878 ve IV. díle Dějin Moravy na str. 224—235. Ještě obšírnější výklad latinského textu podal Vinc. Brandl r. 1873 ve XII. r. časopisu Právník na str. 217—224 a 253—259. Ani Dudík ani Brandl nedbali však vývoje (genese) těch zákonův. Oba již k r. 1189 uvádějí všech 38 zákonů, ač ještě r. 1222 bylo jich jen 32, a z těch některé r. 1189 ještě nebyly možny. Ani výklad jejich není všude správný, proto přeložil jsem je znova s výkladem nejstručnějším dle textu Jirečkova. Poněvadž v potvrzení brněnském (1229) i břeclavském (1237) chybí ze znojemského (1222) zákon 29, 30 a 31, zůstaly v dějepise moravském podnes nepovšimnuty, ač je tam nejstarší zpráva o „ležácích". O vývoji Statut uchyluji se také od J. Kalouska (O staročeském právě dědickém, str. 6, ř. 40—41).

1. Všecky statky dědičné, které šlechta jak vyšší tak nižší z dob knížete Konrada až podnes bez odporu spravedlivě a klidně držela, nerušeně a klidně ať podrží také budoucně.[1])

2. Žádný pohonec[2]) nemá poháněti nikoho bez určitého svědectví[3]) těch, jichž se týče, a zejména každý z nich má býti provázen poslem kastelánovým, poslem sudího a kromě těch dvěma kmety ze sousedních dědin. Vyjde-li komorničí na obsílku sám druhý nebo třetí bez poslův úředních a bude-li při tom zabit, nebude zaň žádného zodpovídání.

3. Bude-li zloděj postižen u šlechtice, neb u někoho, jemuž ta dědina (ves) patří, a ten jej odevzdá zeměpanskému soudu (curia), připadne mu všechen majetek zlodějův, hrdlo jeho však propadne trestní moci knížete.

4. Bude-li však zloděj dopaden na některém místě a oběšen, celé jeho jmění připadne knížeti, až na plodiny posud na poli jsoucí.

5. Žaloba, která „nárok“ sluje, nepřipouští se, leč by bezpečným průkazem bylo dokázáno, že majetek se ztratil, mimo případy, že čin spáchán byl na cestě, v lese, nebo na místě odlehlém, nebo na některém hosti.[4]) Než se připustí, buď oznámena soudu, kterých se týče, to jest soudci, kastelánovi a ostatním.

6. Přijde-li kdo chudý k soudu žalovat ve vlastní záležitosti, nemá se mu pod žádnou záminkou oděv bráti.

7. Žádný „sok“[5]) nesmí nikoho žalovati, leč by škoda byla prokázána určitým dosvědčením sousedů. Bude-li však sok usvědčen svědectvím celé obce,[6]) buď ukamenován.

8. Podrobí-li se kdo očistě vodou, smí jej do vody spustiti jenom kněz a jeho pomocník. Pomůže-li mu Bůh, dej soudci 2 a knězi 14 denárů. Svlekne-li se, ale očistě se nepodrobí, zaplať kaplanovi 7 a stařeně 2 denáry.

---

[1]) Tím teprve zastavena konfiskace statkův, a neobmezená libovůle panovníkova byla obmezena zákonem zemským. Domácí tříletá doba promlčovací nahrazena třicetiletou.

[2]) Komorničí = soudní posel.

[3]) Průkazu = pečeť komořího.

[4]) Cizím kupci.

[5]) Slídič, udavač.

[6]) Veřejným míněním.

9. Je-li v obžalobě „nárok“ šlechtic (svobodný) a nikoli „druho,“[1]) může se zaň podrobiti očistě sluha; dopadne-li však soud proti němu, zaplatí zaň 180 denárův.

10. Vede-li se, co „svod“ se nazývá, musí býti přítomen posel kastelánův, soudcův, správcův i komořího a jeden nebo dva z onoho sousedství; svod nesmí dále veden býti, nežli ke třetímu, ale u třetího má se zastaviti; bude-li usvědčen, zaplatí 180 denárů do komory královské a dá plnou náhradu tomu, kdo svod začal a „póvod“ sluje.

11. Ukrade-li kdo kůň nebo koně, voly nebo krávy nebo nějaké věci větší, má býti cena škody oceněna pod přísahou věrně a svědomitě od těch, jimž soudní moc je svěřena, a dle toho žalobníci buďte připuštěni.

12. Také zloději se společníky a pomocníky buďte stejným trestem potrestáni.

13. Budou-li ukradeny věci nepatrné, šat anebo cos podobného, to soudu (curia) nebuď oznamováno, nýbrž soudu zeměpanskému buď oznámeno, ukrade-li se vůl nebo spřežení.

14. Bude-li někdo poraněn na cestě s trhu nebo jinde, buď soudu oznámeno.

15. Bude-li některý šlechtic (svobodný) přistižen při krádeži a pověšen, nemá-li potomstva, pozůstalost jeho připadne králi, bude-li kdo přistižen při veřejné (dokázané) krádeži, manželka jeho podrží třetinu.[2])

16. Kdokoli, šlechtic (svobodný) nebo sedlák (poddaný), zabije někoho, zaplatí zaň soudu (curia) 180 denárů, vystěhuje se jinam a hledí milost[3]) obdržeti, ale manželka jeho nechť zůstane v pokoji a v plném držení jmění.

17. Nemá-li kdo syna, ale má dcery, dědictví připadne těmto rovným dílem; není-li ani těch, dědictví připadne nejbližším dědicům.

18. Bude-li někomu odcizeno spřežení nebo sluhové včely ukradou, ať podrobí se očistě železem, totiž žhavých radlic.

---

[1]) Ministeriál jinému podružený.

[2]) Doplňuji: dvě třetiny propadnou (venditio), z nich se zaplatí náhrada, ostatek připadne komoře.

[3]) Veřejnou pokorou, jak ji vypsal Ctibor v 15. st. v Knize Tovač. Kap. 210. na str. 116.

19. Také bude-li kdo oloupen „výbojem“,[1]) ať obžaluje, koho chce, i pro „hrdost“ [2]) ať jmenuje, koho chce, nechť šetří se starých obyčejův.

20. Kromě toho nikdo z těch, kdož les hlídají, nesmí nikomu na cestě nebo na trhu věci zabaviti, leč by je zabavil, koho přistihl strom sekati; k tomu soudce nikdy neodsuzuj na 300, nýbrž na 60 denárův.

21. Mimo to soudce nikdy nemá sám rozsuzovati, nýbrž za přítomnosti kastelánovy nebo několika šlechticů.[3]) Když správčí (vladař) soudí, nemá se nikdy vzdáliti ze soudní síně za příčinou porady, nýbrž ať soudí zasedaje s bojovníky.[4])

22. Rovněž, je-li čas na zahájení soudu a jsou-li všichni přítomni, ale správčí (vladař) nechce přijíti, ať sudí koná soud s vládykami.

23. Soud má se konati od soudce i od vladaře vždy z rána a nikdy k večeru.

24. Byl-li kdo zabit na veřejné cestě, buď vládykův, buď soudcův, buď vladařův,[5]) pochází z toho veliký zmatek; obyčejně kladou se k zabitému denáry, zlato a stříbro; onen, kdo žaluje, nikoli pán, má přísahati na ostatky svatých.

25. Pro dluh nemá nikdo býti prodán,[6]) leč při třetí lhůtě.

26. Dále nikdo z poddaných šlechty, kdo se ubírá v záležitosti vlastní nebo v nějakém poslání nebo na trh, nikdy ať neplatí mýta na mýtnici nové než toliko na starých [7])

27. Také nikdo nechoď na soud, leč by dříve z domu svého pohnán byl dle práva.

28. Mimo to kdyby správčí (vladař) králův bez soudu někoho obstavil, [8]) král právem svým [9]) ať napraví; je-li vladař (správce) komořího, ať zaplatí hřivnu zlata, pak-li pán,[10]) ať ztratí úřad.

---

[1]) Porušení domácího práva.

[2]) Násilné poškození majetku.

[3]) Pánů = vyšší šlechty.

[4]) Vládykami = nižší šlechtou.

[5]) Soudím: poddaný vládykův nebo pánův.

[6]) Totiž jeho majetek.

[7]) Na kterých se platívalo, dokud nebylo poddaných vrchnostenských do 13. století (1207).

[8]) Zastavil = na ležení dal.

[9]) T. j. na soudě zemském.

[10]) Komoří.

29. K tomu ať všichni mají společnou hospodu.[1])

30. Kromě toho souboje ať nemají, leč s cizincem.

31. Zatím Bítovsko týž řád ať zachová jako Znojemsko.[2])

32. Z toho všeho vyjímáme výsady duchovních od knížat jim udělené i práva duchovních s věnem (dotací) kostelů, což řídí se právem kanonickým.[3])

---

[1]) Ležáci.

[2]) Od té doby (1222) Morava dělila se na šest krajů: Olomucko, Holasicko, Břeclavsko, Brněnsko, Znojemsko a Bítovsko. Holasicko, Břeclavsko a Bítovsko později dostalo název kraje Přerovského, Hradištského a Jihlavského.

[3]) Nejsou ty zákony všechny z doby Konradovy (1189), jak u nás dosud se tvrdilo, nýbrž z doby od r. 1189 do 1222, jak Přemysl řekl sám:

Jura que prius a nostris predecessoribus, ut a bone memorie duce Conrado et ab aliis, postmodum a nobis . . . sunt statuta:

1. Omnes hereditates quas viri nobiles tam minores quam maiores tempore ducis Conradi sine querela iuste et pacifice hucusque possederunt, in bona tranquillitate pacis ammodo possideant.

2. Item nullus cammerarius citet aliquem nisi certo sub testimonio eorum quorum interest, et nominatim quilibet eorum debet ducere castellani nuntium et alium iudicis et insuper duos kmetones de circumsedentibus villis; et si camerarius vadit ipse secundus aut tertius sine nuntiis beneficiariorum, si interficitur, nihil de eo respondeatur.

3. Si fuerit fur apud aliquem nobilem vel apud aliquem, cuius est villa, et dederit eum curie, omnia bona sua sint et collum eius in potestatem principis detur.

4. Insuper si fur capitur in aliquo loco et suspenditur, omnia sua sunt principis, preter fruges que adhuc remanserunt in terra.

5. Item quod dicitur narok, hoc non debet esse nisi ubi constet sub certo testimonio, sua bona ammisisse, nisi acciderit in via, in silva, vel in aliquo loco secreto vel alicui hospiti, et antequam admittatur, debet notificari curie quorum interest, scilicet iudici, castellano et ceteris.

6. Quando aliquis pauper venit de propria re conquerendo, pallium sibi nullatenus deponatur.

7. Nullus zoch aliquem accuset nisi certo sub testimonio vicinorum constet de damno eius; et si fuerit zoch convictus testimonio fori communis, lapidetur.

8. Quando aliquis subit iudicium aque, nullus demittat: eum in aquam nisi sacerdos cum suo cooperatore; si deus iuverit eum, iudici det duos denarios et sacerdoti XIV. Si nudaverit se et iudicium voluerit (patrně noluerit!) subire, solvat capellano VII denarios et vetule duos.

9. Si aliquis nobilis vir et non derho (druho!) habuerit super se narok, puer pro ipso subeat iudicium, et si non fuerit adiutus, solvat pro eo 180 denarios.

Na začátku vlády Vladislavovy zákony ty měly platnost pro všechno obyvatelstvo na celé Moravě bez výjimky. Poznáváme

---

10. Quando ducitur, quod dicitur zuode, debet adesse nuntius castellani iudicis et villici et camerarii et unus vel duo de vicinatu illo, et ultra tres non ducatur, sed in tertio remaneat; et si convictus fuerit, 180 denarios in cameram regis reddat, et illi, qui dicitur pouod, satisfaciat.

11. Si quis equum vel equos, boves vel vaccas vel aliqua maiora subtraxerit, quantitas damni estimetur sub certa fide et sacramento eorum, quibus iurisdictio est comissa, et secundum hoc accusatores admittantur.

12. Item fures cum sociis et fautoribus suis pari poena puniantur.

13. Si substrahuntur alique res, pallium et aliquid tale, hoc curie non notificetur, sed si bos vel iumentum subtrahitur, curie notificetur.

14. Et si quando aliquis vulneratur in via veniendo de foro vel alibi, notificetur curie.

15. Item quando aliquis nobilis capitur in furto et suspenditur, et non habet prolem, hereditas ipsius regi cedat, et si aliquis capitur in manifesto furto, uxor eius tertiam partem habeat.

16. Quicunque nobilis vel rusticus occiderit aliquem, 180 denarios curie solvat et alias recedat et querat gratiam, et uxor sua domi in pace et indemnis sedeat.

17. Si quis autem non habuerit filium et habuerit filias, ad illas deveniat hereditas equaliter; et si non sint, hereditas deveniat ad proximos heredes.

18. Si alicui subtrahuntur iumenta aut famuli apes furantur, debent subire iudicium ferri scilicet vomeres.

19. Insuper si quis spoliatus per wybog, incuset, quos vult, et de herdost nominet quos voluerit, et antique consuetudines serventur.

20. Proterea nullus de illis, qui custudiunt silvam, debet spoliare aliquem in via vel in foro, nisi illum spoliet, quem iuvenerit arborem secantem; ad hoc nunquam iudex iudicet in 300 denariis, nisi 60.

21. Insuper iudex nunquam debet iudicare solus nisi presente castellano vel aliquibus nobilibus; et quando villicus iudicat, non debet ire ad capiendum consilium de iudicio, sed iudicet sedens cum militibus.

22. Item quando tempus est ire ad iudicium et sunt omnes et villicus non vult venire, iudex iudicet cum militibus.

23. Preterea semper de mane et nunquam hora serotina a iudice et a villico iudicium habeatur.

24. Quando aliquis interficitur in via, sive militis sive iudicis seu villici, inde fit magna confusio; solent apponi denarii, aurum, argentum; ille qui accusat, non dominus, habet iurare super sancta sanctorum.

25. De debito non debet aliquis vendi, nisi in tertio termino.

26. Insuper nullus de hominibus nobilium, qui vadunt in propria vel in aliqua legatione sive ad forum, nunquam in novo, nisi in antiquo thelonio solvat.

z nich řády soudní i vrstvy společenské. Soudu zeměpanskému (curia) podléhaly: větší krádež, jistá poranění, zabití a dluhy. Menší věci rovnal soud slubný v každé dědině.[1])

27. Item nullus ad iudicium accedat, nisi de domo secundum ius prius citetur.

28. Insuper si villicus regis sine iudicio impignoraverit aliquem, rex iure suo corrigat; si est villicus camerarii, marcam auri solvat, si dominus, beneficio careat.

29. Ad hec omnes communiter tabernas habeant.

30. Preterea campiones non habeant nisi contra extraneos.

31. Interea provincia Betouiensis in eodem statu permaneat, in quo Znoymensis.

32. In his omnibus excipimus privilegia virorum religiosorum a principibus eis concessa, et iura clericorum cum dotibus ecclesiarum, qui regantur secundum ius canonicum. (H. Jireček: Codex iuris Boh. I. 53—57).

První a poslední článek jistě jsou z r. 1222. Poněvadž od smrti Konradovy (1191) uplynulo právě 30 let, tedy majetek, proti kterému po 30 let nebylo námitky, nabyl zákonité oprávněnosti. Výsady duchovenstvu byly přiznány zákonem teprve 7. července r. 1221 smlouvou na hoře Scac (Šacberg) nedaleko Znojma. Také články, v nichž mluví se o králi (10, 15, 28), nejsou asi z r. 1189. Je to nejstarší kodifikace práva zemského na Moravě, jak se vyvinulo do r. 1222.

Potvrzení práva zemského r. 1229 pro Brněnsko a r. 1237 pro Břeclavsko již se s originálem nekryjí, nýbrž obsahují již některé doplňky a změny podstatné. Brněnské obsahují 8 nových článků (20—26 a 36), některé vypustily (29, 30, 31) a některé (2, 5, 9, 10, 11, 16, 25) opravují. Břeclavské mají nový článek (13) o soudě slubném, jenž podstatně doplňuje a vysvětluje články brněnské i znojemské. (H. Jireček: Codex iuris Boh. I. č. 29, 33 a 36).

Že zákony platnost měly také v Olomucku, vyplývá z věci samé, ale potvrzení pro Olomucko dosud neznáme. Otisk jejich u Jirečka (C. i. B. I. č. 29) dlužno opraviti v § 18. „si alicui subtrahuntur iumenta aut famuli, apes furantur, debent subire iudicium ferri“ v jinou interpunkci „si alicui subtrahuntur iumenta, aut famuli apes furantur, debent subire iudicium ferri“. Vím, že interpunkce Jirečkova je v originále, ale obsahem není možna.

[1]) Tento soud slubný připomíná se teprve v potvrzení Břeclavském z r. 1237, § 13: illud etiam quod dicitur zlubni zud, habeant inter se libere et absolute; scilicet de capra et ove et ceteris huiusmodi, praeter vaccam, bovemi, equum ceteraque maiora (Jireček I. 70), ale trval již dříve, poněvadž i znojemské potvrzení z r. 1222 i brněnské z r. 1229 v § 13. připomínají menší věci, jež soudu zeměpanskému (curia) nepatřily. Proti dosavadním výkladům (Palacký, Dudík, Brandl, Čelakovský a j.) domnívám se, že to byl soud starostův čili kmetův v každé dědině. Starostové původně mívali větší kompetenci, kterou zeměpán přenesl na úředníky zeměpanské (comites v 11. a 12. stol.). Když comites (kmeti) zeměpanští dostali určitý obor působnosti (komoří,

Poměr markraběte moravského ku králi českému byl přesně vyměřen slovy Přemyslovými, ale teprve po smrti Vladislavově. Když totiž král Přemysl r. 1228 potvrzoval klášteru Velehradskému statky a výsady udělené od markraběte, pravil, že knížata moravská nesmějí nic darovati trvale (dědičně) ani žádnému klášteru ani bojovníkovi, ani komu jinému bez souhlasu a potvrzení toho, kdo jest nejvyšším v říši České a má panství nad zemí tou.[1]) Ten poměr byl však zachováván již po celý život markraběte Vladislava. Je to poměr lenní, v nějž Morava k Čechám byla uváděna již v l. 1029—1197. Slova Přemyslova vymezují jen panství (dominium) vrchního pána, jenž práva svého na Moravě vždy úzkostlivě hájil a vždy je vykonával sám, nebo svým prokuratorem.[2]) Markrabě Vladislav po celý život se podroboval také vojenské moci (imperium) krále českého a věrně bratra podporoval s vojskem moravským na všech výpravách

(C. D. II. č. 45), ale hlavně z privilegia císaře Fridricha II. z r. 1212 (C. D. II. č. 53) „nos eidem marchioni et heredibus suis de nostre liberalitatis munificentia concedimus et confirmamus Mocran et Mocram cum omni iure et pertinentiis suis, salvo servitio, quod inde curie nostre debetur". Acta 1212 (per manus Henrici de Parisiis notarii et fidelis nostri scribi iussimus). Datum in nobili civitate Basilea per manus Ulrici viceprotonotarii sexto Kal. Octobr. feliciter amen. Už V. Brandl soudil, že Mocran et Mocram znamená marchionatum Moraviae. B. Bretholz to jen potvrdil. O tom dosti v Českém Čas. Hist. VII. 61, 128, 264, 380 a VIII. 113. Myslím, že tím vyřízen byl spor o Olomucko. Vladislav dlouho podroboval se bratrovi, až po výpravě italské (1209—1211), na které pomáhal Ottovi IV. přidržel se císaře Otty na říšském sněmě v Norimberce (květen 1212), ač král Přemysl stál v čele strany protivné. Přemysl, aby převedl bratra Vladislava na stranu Fridricha II., postoupil mu své části Moravy úplně (Olomucko, Břeclavsko, Holasicko), což potvrdil císař a notář jeho, Francouz, nejasně napsal Mocran et Mocra = Mocran et Mocran. Značí to celou Moravu (část Vladislavovu i Přemyslovu) bez jakýchkoli výkladů státoprávních. Morava byla lénem Čech a říše Česká (Čechy s Moravou) měla určité povinnosti a práva k říši Německé, jež privilegium Fridricha II. ze dne 26. září 1212 vytýká jasně (H. Jireček: Codex iuris Boh. I. č. 24 a 25).

[1]) „Principes Moravie nichil possunt conferre perpetualiter alicui monasterio vel militi vel alii, nisi interveniat eius consensus et confirmationis auctoritas, qui summus est in regno Boemie et illius terre tenet principatum" C. D. II. č. 10.

[2]) V listině, kterou biskup Robert r. 1222 na žádost opata velehradského Siberta i markraběte Vladislava přiřkl desátek ve Fryšavě tamnímu kostelu, je svědkem Conradus scriba de Brunna. Nebyl z kanceláře Vladislavovy a později výslovně nazývá se notarius noster in Brunna (1228), tedy byl to prokurator králův v Brně. C. D. II. 185.

v Čechách, do Německa i do Italie. Soudní moc (iudicium) vykonával markrabě dle práva zemského. Měl tedy markrabě Vladislav aspoň od 1208 panství, vojenství a soud (dominium, imperium a iudicium) nad Moravou, kromě Břeclavska, jež patřilo králové Konstancii. Po r. 1212 měl zeměpanskou moc nad celou Moravou, což mu zaručil také císař Fridrich II.

Pro vykonávání práv zeměpanských Morava dělila se na patero krajů: Olomucko, Holasicko (Opavsko), Břeclavsko, Brněnsko a Znojemsko.[1]) Markrabě stálého sídla neměl, nýbrž měnil je z důvodů hospodářských, poněvadž poddaní musili celý dvůr jeho vydržovati. Přebýval na hradech Znojemském, Brněnském, Olomuckém i v Hradci (Holasicko), kde úředníci zeměpanští musili vše potřebné nachystati. Také byly vystavěny nové hrady zeměpanské, na př. Děvice (Mikulov), Veveří, Uničov atd.[2])

Nebylo však na všech hradech úřednictvo stejné a stejně četné. Nejvíce ho bylo na hradě Olomuckém. R. 1208 připomínají se tam: komoří, purkrabí (kastelán), sudí, lesní, a správčí (vladař); pak jejich pomocníci: podkomoří, podpurkrabí, podsudí, podlesní a podsprávčí (podvladař) s náležitým počtem sluhů, kteří sluli pohonci (camerarii = komorničí).[3]) Bylo tedy úřednictvo vyšší (větší) a nižší (menší).

[1]) V listině, kterou král Přemysl r. 1213 potvrzoval Johannitům statky na Moravě „in tota Moravia scilicet in Olomucensi, in Znoemensi, in Brenensi, in Golassicensi provinciis". C. D. II. č. 62. O Břeclavsku již jsme slyšeli r. 1201 a 1203.

[2]) Jak vypadaly hrady tehdejší, znázorňují nám Prokopovy půdorysy, k nimž je připojen také podrobný popis. Všechny byly již z kamene vystavěny slohem romanským. A. Prokop „Die Markgrafschaft Mähren in kunsthistorischer Beziehung," Wien 1904.

[3]) Soudím tak z listiny, kterou biskup ol. Robert r. 1208 za souhlasu krále, markraběte i shromážděné šlechty české a moravské i kapitoly olomucké na volném sjezdě zemském v Olomouci vyměnil biskupské dědiny Doubravník a Drahník s poplužím v Dřevnicích šlechtici Štěpánovi, synu Gothardovu, za jeho dědiny Tuřany a Petrovice. Svědky byli: Walter, děkan kostela olomuckého, Štěpán, probošt ol., Utěšen, kanovník, Vrátek, kanovník, Esau, kanovník a arcikněz kraje přerovského, Isák, kanovník, Cuzkraj, kanovník, Ondřej, kanovník, Petr, kanovník, Radoslav, kanovník a arcidiakon kraje ol., Jakub, kanovník, Mistr Siffrid, kanovník, Bohuslav, kanovník, Theodorich, kanovník, Mojžíš, kanovník i arcikněz kraje břeclavského, Sidebor (Ctibor), kanovník; opat hradištský (Hermann), opat velehradský (Ticelín); Sudek, farář (prepositus), Jan, Sidon, Frido, kaplani biskupští; Hoděj, Radoslav, Jan, Blažej,

[illegible] úřednictva zeměpanského nebylo už na žádném hradě [illegible] Při osobě panovníkově byli větší a menší úředníci dvorští: stolník, číšník a maršálek, pak dvorští kaplani s notářem a dvorští sluhové.[1]) Úřednictvo a služebnictvo dvorské za dobré služby postupovalo na úřady zeměpanské na hradech. Nejdůležitější byly hrady, na kterých byl komoří a sudí, poněvadž staly se středisky správy veřejné pro celý kraj, a to komory a soudu zeměpanského (camera a curia). Připomínají

Dobrověst, Děd, Druhoš a Adrastus, kněží a vikáři kostela ol.; Bavor, komoří olomucký, Záviš, kastelán, Doben, sudí, Blud, Jakub, Kochan, Buz, Dubáč, Slavata, Pavel, úředníci hradu olomuckého; Radoslav, správce biskupův. Listinu napsal kanovník Isák dne 25. září 1208. (VII. Kal. Octobris 1208). C. D. II. č. 41. Sjezd v Olomuci konal se před suchými dny podzimními (17., 19. a 20. září). Co na sjezdě vyjednáno, o tom později 25. září napsána listina, kterou potvrdilo četné duchovenstvo a zeměpanské úřednictvo. Blud v jiných listinách uvádí se jako summus venatorum a Slavata jako magister venatorum, tedy jeho pomocník, což v řadě podepsaných hodí se také na ostatní jako zástupce a pomocníky pěti prvých (vyšších). C. D. II. č. 41 a 10. Na tom sjezdě asi biskup Robert prodal také dědinu „Sobebruh Lupo" (Vlčkovi), o čem listinu podepsali zase šlechtici: Smil, Ondřej, Hodata, Žebřid, Jan, Bohumil, Zvěst, Bratroň, Krasota, Ninca (Ninec), Soběch, Batík, Juřík, Jakub, Křižan, Radek (Sadek?), Vojslav, Zdik, Častoň, Přibin, Miloslav, Bohun, Bohuša, Vojtěch, Milhost, Vojta, Blažej, Pivona, Hranáč (Ranach), Chval, Zdislav, Jilia, Beris (Boreš?) a Otaslav. Listinu o tom napsal Radoslav. C. D. II. č. 29.

Na tom sjezdě byli již král a markrabě pohromadě, kdežto r. 1207 markrabě nezúčastnil se sjezdu čili soudu králova v Olomouci, kdy král udělil veliké výsady biskupovi. Patrně zatím se dohodli. Přemysl byl vypočítavý politik. Byl ve sporu s papežem pro bigamii a pro investituru. R. 1198 zapudil manželku Adélu, s kterou žil 18 let, a vzal si za manželku Konstancii, sestru krále uherského Ondřeje II. Papež Innocenc III. stíhal jej pro investituru brevem z 8. dubna 1198 a pro bigamii brevem z října 1198. Papež v přísnosti ustal, kdykoli Přemysla potřeboval v Německu za sporu mezi Filipem Švábským a Otou Brunšvickým. Když Přemysla nepotřeboval, vracel se k přísnosti. Přemysl krotil hněv papežův povolností k církvi na Moravě na účet bratrův. Tak si vysvětluji, že výsady pro diecesi moravskou vydal již 1207 a bez účastenství markraběte. Potom Olomucko již bratrovi vydal. Do r. 1207 na hradě Olomouci byli ještě úředníci Přemyslovi: Boguslaus camerarius Moraviae (1201), Arnust camerarius ol. (1207). Boguta iudex ol., Medlo castellanus ol. atd. (C. D. II. č. 2 a 31), ale r. 1208 již úředníci Vladislavovi.

[1]) Dapifer a subdapifer, pincerna a subpincerna, marsalcus a submarsalcus, nebo také dapifer minor a maior atd. C. D. II. č. 11, 61, 67, 92, 117, 125, 132.

se jen v Olomouci, v Brně a ve Znojmě.[1]) Byly snad také v Hradci pro Holasicko.[2]) V Břeclavi byla komora králové Konstancie. Na kterých hradech nebylo komory ani soudu, tam byl jen kastelán (v 13. st. také purkrabí, prefectus) s příslušnou čeledí.[3]) Hradů šlechtických na Moravě za Vladislava ještě nebylo. Kromě hradů zeměpanských byly jen kláštery (hrazené), dědiny, a po r. 1200 začala se tvořiti města s vesnicem dle práva německého.

Veškero obyvatelstvo bylo poddáno zeměpánu a neslo všechny povinnosti zemské čili bylo podřízeno právu zemskému osobou i majetkem. Práva zemského panovník hájil a vykonával je s úřednictvem zeměpanským dle zákonův ustálených již od r. 1189, kdy kníže český Konrad Ota za souhlasu Čechův i Moravanů na sněmě v Sadské tehdejší zvyklosti prohlásil za zákony zemské. Z počátku 13. století na Moravě byly vykonávány bez výjimky. Je to nejstarší zřízení zemské na Moravě. Známe je teprve z r. 1222, kdy po smrti markraběte Vladislava král Přemysl potvrdil je pro Znojemsko.[4])

---

[1]) V listině, kterou markrabě r. 1213 udělil immunitu Johannitům na Moravě, uvádějí se: Doben iudex, Dubache iudex a Leva iudex Brenensis. V potvrzení té listiny od krále Přemysla téže doby je uveden ještě Henricus iudex. C. D. II. č. 61 a 62. Z jiných listin bezpečně víme, že Doben a Dubáč byli v Olomouci a Jindřich ve Znojmě. C. D. II. č. 41 a 10.

[2]) V listině, kterou markrabě Vladislav r. 1222 u Opavy udělil Wernhardovi ves Wernhardice, uvádějí se svědkové: Vitgo burgravius de Gradez, Liutcho, Szudek, Rochza castellani de Gradez. C. D. II. č. 125. Poněvadž ani komoří ani sudí se neuvádí výslovně, netvrdím, že tam komora i soud byly. Nebylo-li v Hradci komory a soudu, bylo Holasicko podřízeno komoře a soudu olomuckému.

[3]) Blud od r. 1208 býval „summus venator" v Olomouci, ale po r. 1213 byl již „castellanus Preroviensis" (1215). C. D. II. č. 61. a 67.

[4]) Domnělá Statuta Conradi z r. 1189 přeložili a vyložili dr. B. Dudík s drem. Beckem již r. 1878 ve IV. díle Dějin Moravy na str. 224—235. Ještě obšírnější výklad latinského textu podal Vinc. Brandl r. 1873 ve XII. r. časopisu Právník na str. 217—224 a 253—259. Ani Dudík ani Brandl nedbali však vývoje (genese) těch zákonův. Oba již k r. 1189 uvádějí všech 38 zákonů, ač ještě r. 1222 bylo jich jen 32, a z těch některé r. 1189 ještě nebyly možny. Ani výklad jejich není všude správný, proto přeložil jsem je znova s výkladem nejstručnějším dle textu Jirečkova. Poněvadž v potvrzení brněnském (1229) i břeclavském (1237) chybí ze znojemského (1222) zákon 29, 30 a 31, zůstaly v dějepise moravském podnes nepovšimnuty, ač je tam nejstarší zpráva o „ležácích". O vývoji Statut uchyluji se také od J. Kalouska (O staročeském právě dědickém, str. 6, ř. 40—41).

1. Všecky statky dědičné, které šlechta jak vyšší tak nižší z dob knížete Konrada až podnes bez odporu spravedlivě a klidně držela, nerušeně a klidně ať podrží také budoucně.[1])

2. Žádný pohonec[2]) nemá poháněti nikoho bez určitého svědectví[3]) těch, jichž se týče, a zejména každý z nich má býti provázen poslem kastelánovým, poslem sudího a kromě těch dvěma kmety ze sousedních dědin. Vyjde-li komorničí na obsílku sám druhý nebo třetí bez poslův úředních a bude-li při tom zabit, nebude zaň žádného zodpovídání.

3. Bude-li zloděj postižen u šlechtice, neb u někoho, jemuž ta dědina (ves) patří, a ten jej odevzdá zeměpanskému soudu (curia), připadne mu všechen majetek zlodějův, hrdlo jeho však propadne trestní moci knížete.

4. Bude-li však zloděj dopaden na některém místě a oběšen, celé jeho jmění připadne knížeti, až na plodiny posud na poli jsoucí.

5. Žaloba, která „nárok“ sluje, nepřipouští se, leč by bezpečným průkazem bylo dokázáno, že majetek se ztratil, mimo případy, že čin spáchán byl na cestě, v lese, nebo na místě odlehlém, nebo na některém hosti.[4]) Než se připustí, buď oznámena soudu, kterých se týče, to jest soudci, kastelánovi a ostatním.

6. Přijde-li kdo chudý k soudu žalovat ve vlastní záležitosti, nemá se mu pod žádnou záminkou oděv bráti.

7. Žádný „sok“[5]) nesmí nikoho žalovati, leč by škoda byla prokázána určitým dosvědčením sousedů. Bude-li však sok usvědčen svědectvím celé obce,[6]) buď ukamenován.

8. Podrobí-li se kdo očistě vodou, smí jej do vody spustiti jenom kněz a jeho pomocník. Pomůže-li mu Bůh, dej soudci 2 a knězi 14 denárů. Svlekne-li se, ale očistě se nepodrobí, zaplať kaplanovi 7 a stařeně 2 denáry.

---

[1]) Tím teprve zastavena konfiskace statkův, a neobmezená libovůle panovníkova byla obmezena zákonem zemským. Domácí tříletá doba promlčovací nahrazena třicetiletou.

[2]) Komorničí = soudní posel.

[3]) Průkazu = pečeť komořího.

[4]) Cizím kupci.

[5]) Slídič, udavač.

[6]) Veřejným míněním.

9. Je-li v obžalobě „nárok“ šlechtic (svobodný) a nikoli „druho,“[1]) může se zaň podrobiti očistě sluha; dopadne-li však soud proti němu, zaplatí zaň 180 denárův.

10. Vede-li se, co „svod“ se nazývá, musí býti přítomen posel kastelánův, soudcův, správcův i komořího a jeden nebo dva z onoho sousedství; svod nesmí dále veden býti, nežli ke třetímu, ale u třetího má se zastaviti; bude-li usvědčen, zaplatí 180 denárů do komory královské a dá plnou náhradu tomu, kdo svod začal a „póvod“ sluje.

11. Ukrade-li kdo kůň nebo koně, voly nebo krávy nebo nějaké věci větší, má býti cena škody oceněna pod přísahou věrně a svědomitě od těch, jimž soudní moc je svěřena, a dle toho žalobníci buďte připuštěni.

12. Také zloději se společníky a pomocníky buďte stejným trestem potrestáni.

13. Budou-li ukradeny věci nepatrné, šat anebo cos podobného, to soudu (curia) nebuď oznamováno, nýbrž soudu zeměpanskému buď oznámeno, ukrade-li se vůl nebo spřežení.

14. Bude-li někdo poraněn na cestě s trhu nebo jinde, buď soudu oznámeno.

15. Bude-li některý šlechtic (svobodný) přistižen při krádeži a pověšen, nemá-li potomstva, pozůstalost jeho připadne králi, bude-li kdo přistižen při veřejné (dokázané) krádeži, manželka jeho podrží třetinu.[2])

16. Kdokoli, šlechtic (svobodný) nebo sedlák (poddaný), zabije někoho, zaplatí zaň soudu (curia) 180 denárů, vystěhuje se jinam a hledí milost[3]) obdržeti, ale manželka jeho nechť zůstane v pokoji a v plném držení jmění.

17. Nemá-li kdo syna, ale má dcery, dědictví připadne těmto rovným dílem; není-li ani těch, dědictví připadne nejbližším dědicům.

18. Bude-li někomu odcizeno spřežení nebo sluhové včely ukradou, ať podrobí se očistě železem, totiž žhavých radlic.

---

[1]) Ministeriál jinému podružený.

[2]) Doplňuji: dvě třetiny propadnou (venditio), z nich se zaplatí náhrada, ostatek připadne komoře.

[3]) Veřejnou pokorou, jak ji vypsal Ctibor v 15. st. v Knize Tovač. Kap. 210. na str. 116.

19. Také bude-li kdo oloupen „výbojem“,[1]) ať obžaluje, koho chce, i pro „hrdost“ [2]) ať jmenuje, koho chce, nechť šetří se starých obyčejův.

20. Kromě toho nikdo z těch, kdož les hlídají, nesmí nikomu na cestě nebo na trhu věci zabaviti, leč by je zabavil, koho přistihl strom sekati; k tomu soudce nikdy neodsuzuj na 300, nýbrž na 60 denárův.

21. Mimo to soudce nikdy nemá sám rozsuzovati, nýbrž za přítomnosti kastelánovy nebo několika šlechticů.[3]) Když správčí (vladař) soudí, nemá se nikdy vzdáliti ze soudní síně za příčinou porady, nýbrž ať soudí zasedaje s bojovníky.[4])

22. Rovněž, je-li čas na zahájení soudu a jsou-li všichni přítomni, ale správčí (vladař) nechce přijíti, ať sudí koná soud s vládykami.

23. Soud má se konati od soudce i od vladaře vždy z rána a nikdy k večeru.

24. Byl-li kdo zabit na veřejné cestě, buď vládykův, buď soudcův, buď vladařův,[5]) pochází z toho veliký zmatek; obyčejně kladou se k zabitému denáry, zlato a stříbro; onen, kdo žaluje, nikoli pán, má přísahati na ostatky svatých.

25. Pro dluh nemá nikdo býti prodán,[6]) leč při třetí lhůtě.

26. Dále nikdo z poddaných šlechty, kdo se ubírá v záležitosti vlastní nebo v nějakém poslání nebo na trh, nikdy ať neplatí mýta na mýtnici nové než toliko na starých [7])

27. Také nikdo nechoď na soud, leč by dříve z domu svého pohnán byl dle práva.

28. Mimo to kdyby správčí (vladař) králův bez soudu někoho obstavil, [8]) král právem svým [9]) ať napraví; je-li vladař (správce) komořího, ať zaplatí hřivnu zlata, pak-li pán,[10]) ať ztratí úřad.

---

[1]) Porušení domácího práva.

[2]) Násilné poškození majetku.

[3]) Pánů = vyšší šlechty.

[4]) Vládykami = nižší šlechtou.

[5]) Soudím: poddaný vládykův nebo pánův.

[6]) Totiž jeho majetek.

[7]) Na kterých se platívalo, dokud nebylo poddaných vrchnostenských do 13. století (1207).

[8]) Zastavil = na ležení dal.

[9]) T. j. na soudě zemském.

[10]) Komoří.

29. K tomu ať všichni mají společnou hospodu.[1])

30. Kromě toho souboje ať nemají, leč s cizincem.

31. Zatím Bítovsko týž řád ať zachová jako Znojemsko.[2])

32. Z toho všeho vyjímáme výsady duchovních od knížat jim udělené i práva duchovních s věnem (dotací) kostelů, což řídí se právem kanonickým.[3])

---

[1]) Ležáci.

[2]) Od té doby (1222) Morava dělila se na šest krajů: Olomucko, Holasicko, Břeclavsko, Brněnsko, Znojemsko a Bítovsko. Holasicko, Břeclavsko a Bítovsko později dostalo název kraje Přerovského, Hradištského a Jihlavského.

[3]) Nejsou ty zákony všechny z doby Konradovy (1189), jak u nás dosud se tvrdilo, nýbrž z doby od r. 1189 do 1222, jak Přemysl řekl sám:

Jura que prius a nostris predecessoribus, ut a bone memorie duce Conrado et ab aliis, postmodum a nobis . . . sunt statuta:

1. Omnes hereditates quas viri nobiles tam minores quam maiores tempore ducis Conradi sine querela iuste et pacifice hucusque possederunt, in bona tranquillitate pacis ammodo possideant.

2. Item nullus cammerarius citet aliquem nisi certo sub testimonio eorum quorum interest, et nominatim quilibet eorum debet ducere castellani nuntium et alium iudicis et insuper duos kmetones de circumsedentibus villis; et si camerarius vadit ipse secundus aut tertius sine nuntiis beneficiariorum, si interficitur, nihil de eo respondeatur.

3. Si fuerit fur apud aliquem nobilem vel apud aliquem, cuius est villa, et dederit eum curie, omnia bona sua sint et collum eius in potestatem principis detur.

4. Insuper si fur capitur in aliquo loco et suspenditur, omnia sua sunt principis, preter fruges que adhuc remanserunt in terra.

5. Item quod dicitur narok, hoc non debet esse nisi ubi constet sub certo testimonio, sua bona ammisisse, nisi acciderit in via, in silva, vel in aliquo loco secreto vel alicui hospiti, et antequam admittatur, debet notificari curie quorum interest, scilicet iudici, castellano et ceteris.

6. Quando aliquis pauper venit de propria re conquerendo, pallium sibi nullatenus deponatur.

7. Nullus zoch aliquem accuset nisi certo sub testimonio vicinorum constet de damno eius; et si fuerit zoch convictus testimonio fori communis, lapidetur.

8. Quando aliquis subit iudicium aque, nullus demittat: eum in aquam nisi sacerdos cum suo cooperatore; si deus iuverit eum, iudici det duos denarios et sacerdoti XIV. Si nudaverit se et iudicium voluerit (patrně noluerit!) subire, solvat capellano VII denarios et vetule duos.

9. Si aliquis nobilis vir et non derho (druho!) habuerit super se narok, puer pro ipso subeat iudicium, et si non fuerit adiutus, solvat pro eo 180 denarios.

Nejstarší zřízení zemské na Moravě.

Podává Dr. Frant. Šujan.

A. Správa zemská.

V rozvoji národa našeho na Moravě staly se veliké proměny ve 13. století, a to hlavně v oboru politickém a sociálním.[1]) Největší proměna nastala hned po 6. prosinci 1197, kdy se dohodli čeští Přemyslovci bratři Přemysl a Vladislav, aby oba stejně panovali, tento na Moravě, onen v Čechách, aby oba jako jsou jedna mysl, tak měli i jedno knížetství.[2]) Osud Moravy byl rozhodnut. Byla odňata Přemyslovcům moravským a Vladislav měl se státi markrabětem moravským (1197—1222).

Nestalo se tak bez boje. Spytihněv, kníže brněnský, ještě r. 1197 byl zbaven knížetství a oslepen nejspíše Vladislavem.[3]) S ním byl vypuzen také bratr jeho Vladimír. V Olomucku Přemyslovci moravští udrželi se do r. 1201, ale po jejich úmrtí zabral Olomucko král Přemysl sám. Již r. 1201 nazývá se v li-

---

[1]) Politický a sociální stav na Moravě v době starší (1029—1197) dovodil jsem r. 1906 v práci „O vývoji hradů na Moravě“ v Časopise M. M. Z. VI. na str. 271—291. Podobná práce o Čechách vyšla v Praze současně od prof. dra. J. Pekaře ve Sborníku prací historických na oslavu 60. narozenin J. Golla s názvem „O správním rozdělení země české do 13. století“ na str. 81—123. Badáním Pekařovým o Čechách byly potvrzeny vývody moje o Moravě, že tu žup nebylo. Vývody moje o sociálních poměrech na Moravě jsou částečně potvrzeny vývody Vackovými v jeho „Sociálních dějinách českých doby starší“. V Praze 1906. Tato shoda výsledků naplnila mne radostí. Je mi nejmilejší odměnou za klopotnou práci a zárukou, že v badání svém bral jsem se cestou správnou.

[2]) Vladislav dobrovolně smířil se s bratrem Přemyslem „confederatus est germano suo sub tali forma compositionis, ut ambo pariter ille in Moravia iste in Bohemia principarentur et esset ambobus sicut unus spiritus ita et unus principatus.“ Jarloch ve Fontes r. b. II. 514. ř. 44.

[3]) Letopisy české (1196—1278) „eodem anno caecatus est“. F. r. b. II., str. 282, ř. 3.

stinách knížetem Olomuckých.[1]) Jižní část Olomucka, totiž kraj Břeclavský, dal v léno jak obvěno nové choti své Konstancii, sestře krále uherského Ondřeje II., která podržela je až do r. 1237, kdy bylo dáno v léno Oldřichovi Korutanskému.[2]) Ostatek Olomucka, totiž kraj olomucký a holasický (Opavsko) podržel sám, až po r. 1207 částečně odevzdal je markraběti Vladislavovi, který dovedl si zachovati přízeň královu až do smrti.[3]) Moc markraběcí na celé Moravě vykonával Vladislav teprve od r. 1212, kdy mu celá Morava byla postoupena králem Přemyslem a potvrzena císařem Fridrichem II.[4])

---

[1]) V listině, kterou „Premisl, dux Olomucensium," přiřkl „decimam in provincia Golasizch" biskupovi ol. Bavorovi. C. D. II. č. 4. Listina není pravá, jak ji uveřejnil Boček, což patrno z chyby Roberto, ale historik obsahu listiny může důvěřovati, poněvadž podává jen zprávu o tom, co se stalo r. 1201. Kdy a jak listina vznikla, o tom ať soudí diplomatik. Je to jen výpis z listiny, neboť inscriptio chybí; pak promulgatio stojí před nominatio i před arrengou. Narratio i expositio a corroburatio jsou správny. Actum z r. 1201, ale datum nejspíše z r. 1222.

[2]) Tak rozumím slovům Konstancie, která r. 1203 již rozdávala výsady na Břeclavsku „in provincia Brecizlavensi, quam iure hereditario illi (král a markrabě) a nobis acceptam possident". C. D. II. č. 13., ř. 8. Ani ta listina není z r. 1203, nýbrž mohla vzniknouti až po r. 1212, poněvadž praví „illi possident".

[3]) R. 1201 Břeclavsko bylo ještě v moci Přemyslově, poněvadž postoupil z něho bratrovi území na založení kláštera Velehradského (C. D. II. č. 3), ale r. 1203 patřilo již Konstancii, která klášteru Hradišti udělila výsady na Břeclavsku, jaké dostal už od Přemysla na Olomucku (C. D. II. č. 13). Touže dobou (1201) Přemysl rozdával dědiny na Olomucku a desátek na Holasicku (C. D. II. č. 2 a 4). R. 1203 daroval prý lesy na Olomucku (Střelnou) také Vladislav (C. D. II. č. 12), ale darovací listina (č. 11) i potvrzovací (12) jsou teprve z r. 1222. Jarloch kolem r. 1222 napsal o bratřích, že úmluvy z r. 1197 nikdy neporušili „quod usque hodie inter eos illibatum manet" (F. r. b. II. str. 515). Letopisy české svědčí, že r. 1204 Čechové válčili s Moravany „Bohemi cum Moravis bellum comiserunt" (F. r. b. II. 282 ř. 33). Týká se to snad vzpoury Děpolta III. (Vratislavsko, Chrudimsko a Čáslavsko) proti Přemyslovi a Vladislavovi. Olomucko zůstalo Přemyslovi až do r. 1208, neboť velikou výsadu biskupství olomuckému r. 1207 udělil ještě král Přemysl bez účastenství markraběte Vladislava (C. D. II. č. 31). Že král Přemysl podržel Olomucko i Holasicko po nějakou dobu sám, vidno také z toho, že r. 1201 měl pro Moravu vlastního komorníka Bohuslava (C. D. II. 2) a r. 1207 komorníka Arnošta (C. D. II. č. 31), kdežto Vladislav měl komorníkem Vlčka (C. D. II. č. 17).

[4]) To vyvozuji jednak z listin krále Přemysla, jenž i po r. 1208 rozdával dědiny na Olomucku, tak na př. 1209 Nedachlebice kanovníkům olomuckým

Poměr markraběte moravského ku králi českému byl přesně vyměřen slovy Přemyslovými, ale teprve po smrti Vladislavově. Když totiž král Přemysl r. 1228 potvrzoval klášteru Velehradskému statky a výsady udělené od markraběte, pravil, že knížata moravská nesmějí nic darovati trvale (dědičně) ani žádnému klášteru ani bojovníkovi, ani komu jinému bez souhlasu a potvrzení toho, kdo jest nejvyšším v říši České a má panství nad zemí tou.[1]) Ten poměr byl však zachováván již po celý život markraběte Vladislava. Je to poměr lenní, v nějž Morava k Čechám byla uváděna již v l. 1029—1197. Slova Přemyslova vymezuji jen panství (dominium) vrchního pána, jenž práva svého na Moravě vždy úzkostlivě hájil a vždy je vykonával sám, nebo svým prokuratorem.[2]) Markrabě Vladislav po celý život se podroboval také vojenské moci (imperium) krále českého a věrně bratra podporoval s vojskem moravským na všech výpravách

(C. D. II. č. 45), ale hlavně z privilegia císaře Fridricha II. z r. 1212 (C. D. II. č. 53) „nos eidem marchioni et herédibus suis de nostre liberalitatis munificentia concedimus et confirmamus Mocran et Mocram cum omni iure et pertinentiis suis, salvo servitio, quod inde curie nostre debetur". Acta 1212 (per manus Henrici de Parisiis notarii et fidelis nostri scribi iussimus). Datum in nobili civitate Basilea per manus Ulrici viceprotonotarii sexto Kal. Octobr. feliciter amen. Už V. Brandl soudil, že Mocran et Mocram znamená marchionatum Moraviae. B. Bretholz to jen potvrdil. O tom dosti v Českém Čas. Hist. VII. 61, 128, 264, 380 a VIII. 113. Myslím, že tím vyřízen byl spor o Olomucko. Vladislav dlouho podroboval se bratrovi, až po výpravě italské (1209—1211), na které pomáhal Ottovi IV. přidržel se císaře Otty na říšském sněmě v Norimberce (květen 1212), ač král Přemysl stál v čele strany protivné. Přemysl, aby převedl bratra Vladislava na stranu Fridricha II., postoupil mu své části Moravy úplně (Olomucko, Břeclavsko, Holasicko), což potvrdil císař a notář jeho, Francouz, nejasně napsal Mocran et Mocra = Mocran et Mocran. Značí to celou Moravu (část Vladislavovu i Přemyslovu) bez jakýchkoli výkladů státoprávních. Morava byla lénem Čech a říše Česká (Čechy s Moravou) měla určité povinnosti a práva k říši Německé, jež privilegium Fridricha II. ze dne 26. září 1212 vytýká jasně (H. Jireček: Codex iuris Boh. I. č. 24 a 25).

[1]) „Principes Moravie nichil possunt conferre perpetualiter alicui monasterio vel militi vel alii, nisi interveniat eius consensus et confirmationis auctoritas, qui summus est in regno Boemie et illius terre tenet principatum" C. D. II. č. 10.

[2]) V listině, kterou biskup Robert r. 1222 na žádost opata velehradského Siberta i markraběte Vladislava přiřkl desátek ve Fryšavě tamnímu kostelu, je svědkem Conradus scriba de Brunna. Nebyl z kanceláře Vladislavovy a později výslovně nazývá se notarius noster in Brunna (1228), tedy byl to prokurator králův v Brně. C. D. II. 185.

v Čechách, do Německa i do Italie. Soudní moc (iudicium) vykonával markrabě dle práva zemského. Měl tedy markrabě Vladislav aspoň od 1208 panství, vojenství a soud (dominium, imperium a iudicium) nad Moravou, kromě Břeclavska, jež patřilo králové Konstancii. Po r. 1212 měl zeměpanskou moc nad **celou Moravou**, což mu zaručil také císař Fridrich II.

Pro vykonávání práv zeměpanských Morava dělila se na patero krajů: Olomucko, Holasicko (Opavsko), Břeclavsko, Brněnsko a Znojemsko.[1]) Markrabě stálého sídla neměl, nýbrž měnil je z důvodů hospodářských, poněvadž poddaní musili celý dvůr jeho vydržovati. Přebýval na hradech Znojemském, Brněnském, Olomuckém i v Hradci (Holasicko), kde úředníci zeměpanští musili vše potřebné nachystati. Také byly vystavěny nové hrady zeměpanské, na př. Děvice (Mikulov), Veveří, Uničov atd.[2])

Nebylo však na všech hradech úřednictvo stejné a stejně četné. Nejvíce ho bylo na hradě Olomuckém. R. 1208 připomínají se tam: komoří, purkrabí (kastelán), sudí, lesní, a správčí (vladař); pak jejich pomocníci: podkomoří, podpurkrabí, podsudí, podlesní a podsprávčí (podvladař) s náležitým počtem sluhů, kteří sluli pohonci (camerarii = komorníčí).[3]) Bylo tedy úřednictvo vyšší (větší) a nižší (menší).

[1]) V listině, kterou král Přemysl r. 1213 potvrzoval Johannitům statky na Moravě „in tota Moravia scilicet in Olomucensi, in Znoemensi, in Brenensi, in Golassicensi provinciis". C. D. II. č. 62. O Břeclavsku již jsme slyšeli r. 1201 a 1203.

[2]) Jak vypadaly hrady tehdejší, znázorňují nám Prokopovy půdorysy, k nimž je připojen také podrobný popis. Všechny byly již z kamene vystavěny slohem romanským. A. Prokop „Die Markgrafschaft Mähren in kunsthistorischer Beziehung," Wien 1904.

[3]) Soudím tak z listiny, kterou biskup ol. Robert r. 1208 za souhlasu krále, markraběte i shromážděné šlechty české a moravské i kapitoly olomucké na volném sjezdě zemském v Olomouci vyměnil biskupské dědiny Doubravník a Drahník s poplužím v Dřevnicích šlechtici Štěpánovi, synu Gothardovu, za jeho dědiny Tuřany a Petrovice. Svědky byli: Walter, děkan kostela olomuckého, Štěpán, probošt ol., Utěšen, kanovník, Vrátek, kanovník, Esau, kanovník a arcikněz kraje přerovského, Isák, kanovník, Cuzkraj, kanovník, Ondřej, kanovník, Petr, kanovník, Radoslav, kanovník a arcidiakon kraje ol., Jakub, kanovník, Mistr Siffrid, kanovník, Bohuslav, kanovník, Theodorich, kanovník, Mojžíš, kanovník i arcikněz kraje břeclavského, Sidebor (Ctibor), kanovník; opat hradištský (Hermann), opat velehradský (Ticelín); Sudek, farář (prepositus), Jan, Sidon, Frido, kaplani biskupští; Hoděj, Radoslav, Jan, Blažej,

Tolik úřednictva zeměpanského nebylo už na žádném hradě jiném. Při osobě panovníkově byli větší a menší úředníci dvorští: stolník, číšník a maršálek, pak dvorští kaplani s notářem a dvorští sluhové.[1]) Úřednictvo a služebnictvo dvorské za dobré služby postupovalo na úřady zeměpanské na hradech.

Nejdůležitější byly hrady, na kterých byl komoří a sudí, poněvadž staly se středisky správy veřejné pro celý kraj, a to komory a soudu zeměpanského (camera a curia). Připomínají

Dobrověst, Děd, Druhoš a Adrastus, kněží a vikáři kostela ol.; Bavor, komoří olomucký, Záviš, kastelán, Doben, sudí, Blud, Jakub, Kochan, Buz, Dubáč, Slavata, Pavel, úředníci hradu olomuckého; Radoslav, správce biskupův. Listinu napsal kanovník Isák dne 25. září 1208. (VII. Kal. Octobris 1208). C. D. II. č. 41. Sjezd v Olomuci konal se před suchými dny podzimními (17., 19. a 20. září). Co na sjezdě vyjednáno, o tom později 25. září napsána listina, kterou potvrdilo četné duchovenstvo a zeměpanské úřednictvo. Blud v jiných listinách uvádí se jako summus venatorum a Slavata jako magister venatorum, tedy jeho pomocník, což v řadě podepsaných hodí se také na ostatní jako zástupce a pomocníky pěti prvých (vyšších). C. D. II. č. 41 a 10. Na tom sjezdě asi biskup Robert prodal také dědinu „Sobebruh Lupo" (Vlčkovi), o čem listinu podepsali zase šlechtici: Smil, Ondřej, Hodata, Žebřid, Jan, Bohumil, Zvěst, Bratroň, Krasota, Ninca (Ninec), Soběch, Batík, Juřík, Jakub, Křižan, Radek (Sadek?), Vojslav, Zdik, Častoň, Přibín, Miloslav, Bohun, Bohuša, Vojtěch, Milhost, Vojta, Blažej, Pivona, Hranáč (Ranach), Chval, Zdislav, Jilia, Beris (Boreš?) a Otaslav. Listinu o tom napsal Radoslav. C. D. II. č. 29.

Na tom sjezdě byli již král a markrabě pohromadě, kdežto r. 1207 markrabě nezúčastnil se sjezdu čili soudu králova v Olomouci, kdy král udělil veliké výsady biskupovi. Patrně zatím se dohodli. Přemysl byl vypočítavý politik. Byl ve sporu s papežem pro bigamii a pro investituru. R. 1198 zapudil manželku Adélu, s kterou žil 18 let, a vzal si za manželku Konstancii, sestru krále uherského Ondřeje II. Papež Innocenc III. stíhal jej pro investituru brevem z 8. dubna 1198 a pro bigamii brevem z října 1198. Papež v přísnosti ustal, kdykoli Přemysla potřeboval v Německu za sporu mezi Filipem Švábským a Otou Brunšvickým. Když Přemysla nepotřeboval, vracel se k přísnosti. Přemysl krotil hněv papežův povolností k církvi na Moravě na účet bratrův. Tak si vysvětluji, že výsady pro diecesi moravskou vydal již 1207 a bez účastenství markraběte. Potom Olomucko již bratrovi vydal. Do r. 1207 na hradě Olomouci byli ještě úředníci Přemyslovi: Boguslaus camerarius Moraviae (1201), Arnust camerarius ol. (1207). Boguta iudex ol., Medlo castellanus ol. atd. (C. D. II. č. 2 a 31), ale r. 1208 již úředníci Vladislavovi.

[1]) Dapifer a subdapifer, pincerna a subpincerna, marsalcus a submarsalcus, nebo také dapifer minor a maior atd. C. D. II. č. 11, 61, 67, 92, 117, 125, 132.

se jen v Olomouci, v Brně a ve Znojmě.[1]) Byly snad také v Hradci pro Holasicko.[2]) V Břeclavi byla komora králové Konstancie. Na kterých hradech nebylo komory ani soudu, tam byl jen kastelán (v 13. st. také purkrabí, prefectus) s příslušnou čeledí.[3]) Hradů šlechtických na Moravě za Vladislava ještě nebylo. Kromě hradů zeměpanských byly jen kláštery (hrazené), dědiny, a po r. 1200 začala se tvořiti města s vesnicem dle práva německého.

Veškero obyvatelstvo bylo poddáno zeměpánu a neslo všechny povinnosti zemské čili bylo podřízeno právu zemskému osobou i majetkem. Práva zemského panovník hájil a vykonával je s úřednictvem zeměpanským dle zákonův ustálených již od r. 1189, kdy kníže český Konrad Ota za souhlasu Čechův i Moravanů na sněmě v Sadské tehdejší zvyklosti prohlásil za zákony zemské. Z počátku 13. století na Moravě byly vykonávány bez výjimky. Je to nejstarší zřízení zemské na Moravě. Známe je teprve z r. 1222, kdy po smrti markraběte Vladislava král Přemysl potvrdil je pro Znojemsko.[4])

---

[1]) V listině, kterou markrabě r. 1213 udělil immunitu Johannitům na Moravě, uvádějí se: Doben iudex, Dubache iudex a Leva iudex Brenensis. V potvrzení té listiny od krále Přemysla téže doby je uveden ještě Henricus iudex. C. D. II. č. 61 a 62. Z jiných listin bezpečně víme, že Doben a Dubáč byli v Olomouci a Jindřich ve Znojmě. C. D. II. č. 41 a 10.

[2]) V listině, kterou markrabě Vladislav r. 1222 u Opavy udělil Wernhardovi ves Wernhardice, uvádějí se svědkové: Vitgo burgravius de Gradez, Liutcho, Szudek, Rochza castellani de Gradez. C. D. II. č. 125. Poněvadž ani komoří ani sudí se neuvádí výslovně, netvrdím, že tam komora i soud byly. Nebylo-li v Hradci komory a soudu, bylo Holasicko podřízeno komoře a soudu olomuckému.

[3]) Blud od r. 1208 býval „summus venator" v Olomouci, ale po r. 1213 byl již „castellanus Preroviensis" (1215). C. D. II. č. 61. a 67.

[4]) Domnělá Statuta Conradi z r. 1189 přeložili a vyložili dr. B. Dudík s drem. Beckem již r. 1878 ve IV. díle Dějin Moravy na str. 224—235. Ještě obšírnější výklad latinského textu podal Vinc. Brandl r. 1873 ve XII. r. časopisu Právník na str. 217—224 a 253—259. Ani Dudík ani Brandl nedbali však vývoje (genese) těch zákonův. Oba již k r. 1189 uvádějí všech 38 zákonů, ač ještě r. 1222 bylo jich jen 32, a z těch některé r. 1189 ještě nebyly možny. Ani výklad jejich není všude správný, proto přeložil jsem je znova s výkladem nejstručnějším dle textu Jirečkova. Poněvadž v potvrzení brněnském (1229) i břeclavském (1237) chybí ze znojemského (1222) zákon 29, 30 a 31, zůstaly v dějepise moravském podnes nepovšimnuty, ač je tam nejstarší zpráva o „ležácích". O vývoji Statut uchyluji se také od J. Kalouska (O staročeském právě dědickém, str. 6, ř. 40—41).

1. Všecky statky dědičné, které šlechta jak vyšší tak nižší z dob knížete Konrada až podnes bez odporu spravedlivě a klidně držela, nerušeně a klidně ať podrží také budoucně.[1])

2. Žádný pohonec[2]) nemá poháněti nikoho bez určitého svědectví[3]) těch, jichž se týče, a zejména každý z nich má býti provázen poslem kastelánovým, poslem sudího a kromě těch dvěma kmety ze sousedních dědin. Vyjde-li komorničí na obsílku sám druhý nebo třetí bez poslův úředních a bude-li při tom zabit, nebude zaň žádného zodpovídání.

3. Bude-li zloděj postižen u šlechtice, neb u někoho, jemuž ta dědina (ves) patří, a ten jej odevzdá zeměpanskému soudu (curia), připadne mu všechen majetek zlodějův, hrdlo jeho však propadne trestní moci knížete.

4. Bude-li však zloděj dopaden na některém místě a oběšen, celé jeho jmění připadne knížeti, až na plodiny posud na poli jsoucí.

5. Žaloba, která „nárok“ sluje, nepřipouští se, leč by bezpečným průkazem bylo dokázáno, že majetek se ztratil, mimo případy, že čin spáchán byl na cestě, v lese, nebo na místě odlehlém, nebo na některém hosti.[4]) Než se připustí, buď oznámena soudu, kterých se týče, to jest soudci, kastelánovi a ostatním.

6. Přijde-li kdo chudý k soudu žalovat ve vlastní záležitosti, nemá se mu pod žádnou záminkou oděv bráti.

7. Žádný „sok“[5]) nesmí nikoho žalovati, leč by škoda byla prokázána určitým dosvědčením sousedů. Bude-li však sok usvědčen svědectvím celé obce,[6]) buď ukamenován.

8. Podrobí-li se kdo očistě vodou, smí jej do vody spustiti jenom kněz a jeho pomocník. Pomůže-li mu Bůh, dej soudci 2 a knězi 14 denárů. Svlekne-li se, ale očistě se nepodrobí, zaplať kaplanovi 7 a stařeně 2 denáry.

---

[1]) Tím teprve zastavena konfiskace statkův, a neobmezená libovůle panovníkova byla obmezena zákonem zemským. Domácí tříletá doba promlčovací nahrazena třicetiletou.

[2]) Komorničí = soudní posel.

[3]) Průkazu = pečeť komořího.

[4]) Cizím kupci.

[5]) Slídič, udavač.

[6]) Veřejným míněním.

9. Je-li v obžalobě „nárok“ šlechtic (svobodný) a nikoli „druho,“[1]) může se zaň podrobiti očistě sluha; dopadne-li však soud proti němu, zaplatí zaň 180 denárův.

10. Vede-li se, co „svod“ se nazývá, musí býti přítomen posel kastelánův, soudcův, správcův i komořího a jeden nebo dva z onoho sousedství; svod nesmí dále veden býti, nežli ke třetímu, ale u třetího má se zastaviti; bude-li usvědčen, zaplatí 180 denárů do komory královské a dá plnou náhradu tomu, kdo svod začal a „póvod“ sluje.

11. Ukrade-li kdo kůň nebo koně, voly nebo krávy nebo nějaké věci větší, má býti cena škody oceněna pod přísahou věrně a svědomitě od těch, jimž soudní moc je svěřena, a dle toho žalobníci buďte připuštěni.

12. Také zloději se společníky a pomocníky buďte stejným trestem potrestáni.

13. Budou-li ukradeny věci nepatrné, šat anebo cos podobného, to soudu (curia) nebuď oznamováno, nýbrž soudu zeměpanskému buď oznámeno, ukrade-li se vůl nebo spřežení.

14. Bude-li někdo poraněn na cestě s trhu nebo jinde, buď soudu oznámeno.

15. Bude-li některý šlechtic (svobodný) přistižen při krádeži a pověšen, nemá-li potomstva, pozůstalost jeho připadne králi, bude-li kdo přistižen při veřejné (dokázané) krádeži, manželka jeho podrží třetinu.[2])

16. Kdokoli, šlechtic (svobodný) nebo sedlák (poddaný), zabije někoho, zaplatí zaň soudu (curia) 180 denárů, vystěhuje se jinam a hledí milost[3]) obdržeti, ale manželka jeho nechť zůstane v pokoji a v plném držení jmění.

17. Nemá-li kdo syna, ale má dcery, dědictví připadne těmto rovným dílem; není-li ani těch, dědictví připadne nejbližším dědicům.

18. Bude-li někomu odcizeno spřežení nebo sluhové včely ukradou, ať podrobí se očistě železem, totiž žhavých radlic.

---

[1]) Ministeriál jinému podružený.

[2]) Doplňuji: dvě třetiny propadnou (venditio), z nich se zaplatí náhrada, ostatek připadne komoře.

[3]) Veřejnou pokorou, jak ji vypsal Ctibor v 15. st. v Knize Tovač. Kap. 210. na str. 116.

19. Také bude-li kdo oloupen „výbojem“,[1]) ať obžaluje, koho chce, i pro „hrdost“ [2]) ať jmenuje, koho chce, nechť šetři se starých obyčejův.

20. Kromě toho nikdo z těch, kdož les hlídají, nesmí nikomu na cestě nebo na trhu věci zabaviti, leč by je zabavil, koho přistihl strom sekati; k tomu soudce nikdy neodsuzuj na 300, nýbrž na 60 denárův.

21. Mimo to soudce nikdy nemá sám rozsuzovati, nýbrž za přítomnosti kastelánovy nebo několika šlechticů.[3]) Když správčí (vladař) soudí, nemá se nikdy vzdáliti ze soudní síně za příčinou porady, nýbrž ať soudí zasedaje s bojovníky.[4])

22. Rovněž, je-li čas na zahájení soudu a jsou-li všichni přítomni, ale správčí (vladař) nechce přijíti, ať sudí koná soud s vládykami.

23. Soud má se konati od soudce i od vladaře vždy z rána a nikdy k večeru.

24. Byl-li kdo zabit na veřejné cestě, buď vládykův, buď soudcův, buď vladařův,[5]) pochází z toho veliký zmatek; obyčejně kladou se k zabitému denáry, zlato a stříbro; onen, kdo žaluje, nikoli pán, má přísahati na ostatky svatých.

25. Pro dluh nemá nikdo býti prodán,[6]) leč při třetí lhůtě.

26. Dále nikdo z poddaných šlechty, kdo se ubírá v záležitosti vlastní nebo v nějakém poslání nebo na trh, nikdy ať neplatí mýta na mýtnici nové než toliko na starých [7])

27. Také nikdo nechoď na soud, leč by dříve z domu svého pohnán byl dle práva.

28. Mimo to kdyby správčí (vladař) králův bez soudu někoho obstavil, [8]) král právem svým [9]) ať napraví; je-li vladař (správce) komořího, ať zaplatí hřivnu zlata, pak-li pán,[10]) ať ztratí úřad.

---

[1]) Porušení domácího práva.

[2]) Násilné poškození majetku.

[3]) Pánů = vyšší šlechty.

[4]) Vládykami = nižší šlechtou.

[5]) Soudím: poddaný vládykův nebo pánův.

[6]) Totiž jeho majetek.

[7]) Na kterých se platívalo, dokud nebylo poddaných vrchnostenských do 13. století (1207).

[8]) Zastavil = na ležení dal.

[9]) T. j. na soudě zemském.

[10]) Komoří.

29. K tomu ať všichni mají společnou hospodu.[1])

30. Kromě toho souboje ať nemají, leč s cizincem.

31. Zatím Bítovsko týž řád ať zachová jako Znojemsko.[2])

32. Z toho všeho vyjímáme výsady duchovních od knížat jim udělené i práva duchovních s věnem (dotací) kostelů, což řídí se právem kanonickým.[3])

---

[1]) Ležáci.

[2]) Od té doby (1222) Morava dělila se na šest krajů: Olomucko, Holasicko, Břeclavsko, Brněnsko, Znojemsko a Bítovsko. Holasicko, Břeclavsko a Bítovsko později dostalo název kraje Přerovského, Hradištského a Jihlavského.

[3]) Nejsou ty zákony všechny z doby Konradovy (1189), jak u nás dosud se tvrdilo, nýbrž z doby od r. 1189 do 1222, jak Přemysl řekl sám:

Jura que prius a nostris predecessoribus, ut a bone memorie duce Conrado et ab aliis, postmodum a nobis . . . sunt statuta:

1. Omnes hereditates quas viri nobiles tam minores quam maiores tempore ducis Conradi sine querela iuste et pacifice hucusque possederunt, in bona tranquillitate pacis ammodo possideant.

2. Item nullus cammerarius citet aliquem nisi certo sub testimonio eorum quorum interest, et nominatim quilibet eorum debet ducere castellani nuntium et alium iudicis et insuper duos kmetones de circumsedentibus villis; et si camerarius vadit ipse secundus aut tertius sine nuntiis beneficiariorum, si interficitur, nihil de eo respondeatur.

3. Si fuerit fur apud aliquem nobilem vel apud aliquem, cuius est villa, et dederit eum curie, omnia bona sua sint et collum eius in potestatem principis detur.

4. Insuper si fur capitur in aliquo loco et suspenditur, omnia sua sunt principis, preter fruges que adhuc remanserunt in terra.

5. Item quod dicitur narok, hoc non debet esse nisi ubi constet sub certo testimonio, sua bona ammisisse, nisi acciderit in via, in silva, vel in aliquo loco secreto vel alicui hospiti, et antequam admittatur, debet notificari curie quorum interest, scilicet iudici, castellano et ceteris.

6. Quando aliquis pauper venit de propria re conquerendo, pallium sibi nullatenus deponatur.

7. Nullus zoch aliquem accuset nisi certo sub testimonio vicinorum constet de damno eius; et si fuerit zoch convictus testimonio fori communis, lapidetur.

8. Quando aliquis subit iudicium aque, nullus demittat: eum in aquam nisi sacerdos cum suo cooperatore; si deus iuverit eum, iudici det duos denarios et sacerdoti XIV. Si nudaverit se et iudicium voluerit (patrně noluerit!) subire, solvat capellano VII denarios et vetule duos.

9. Si aliquis nobilis vir et non derho (druho!) habuerit super se narok, puer pro ipso subeat iudicium, et si non fuerit adiutus, solvat pro eo 180 denarios.

Na začátku vlády Vladislavovy zákony ty měly platnost pro všechno obyvatelstvo na celé Moravě bez výjimky. Poznáváme

---

10. Quando ducitur, quod dicitur zuode, debet adesse nuntius castellani iudicis et villici et camerarii et unus vel duo de vicinatu illo, et ultra tres non ducatur, sed in tertio remaneat; et si convictus fuerit, 180 denarios in cameram regis reddat, et illi, qui dicitur pouod, satisfaciat.

11. Si quis equum vel equos, boves vel vaccas vel aliqua maiora subtraxerit, quantitas damni estimetur sub certa fide et sacramento eorum, quibus iurisdictio est comissa, et secundum hoc accusatores admittantur.

12. Item fures cum sociis et fautoribus suis pari poena puniantur.

13. Si substrahuntur alique res, pallium et aliquid tale, hoc curie non notificetur, sed si bos vel iumentum subtrahitur, curie notificetur.

14. Et si quando aliquis vulneratur in via veniendo de foro vel alibi, notificetur curie.

15. Item quando aliquis nobilis capitur in furto et suspenditur, et non habet prolem, hereditas ipsius regi cedat, et si aliquis capitur in manifesto furto, uxor eius tertiam partem habeat.

16. Quicunque nobilis vel rusticus occiderit aliquem, 180 denarios curie solvat et alias recedat et querat gratiam, et uxor sua domi in pace et indemnis sedeat.

17. Si quis autem non habuerit filium et habuerit filias, ad illas deveniat hereditas equaliter; et si non sint, hereditas deveniat ad proximos heredes.

18. Si alicui subtrahuntur iumenta aut famuli apes furantur, debent subire iudicium ferri scilicet vomeres.

19. Insuper si quis spoliatus per wybog, incuset, quos vult, et de herdost nominet quos voluerit, et antique consuetudines serventur.

20. Proterea nullus de illis, qui custudiunt silvam, debet spoliare aliquem in via vel in foro, nisi illum spoliet, quem invenerit arborem secantem; ad hoc nunquam iudex iudicet in 300 denariis, nisi 60.

21. Insuper iudex nunquam debet iudicare solus nisi presente castellano vel aliquibus nobilibus; et quando villicus iudicat, non debet ire ad capiendum consilium de iudicio, sed iudicet sedens cum militibus.

22. Item quando tempus est ire ad iudicium et sunt omnes et villicus non vult venire, iudex iudicet cum militibus.

23. Preterea semper de mane et nunquam hora serotina a iudice et a villico iudicium habeatur.

24. Quando aliquis interficitur in via, sive militis sive iudicis seu villici, inde fit magna confusio; solent apponi denarii, aurum, argentum; ille qui accusat, non dominus, habet iurare super sancta sanctorum.

25. De debito non debet aliquis vendi, nisi in tertio termino.

26. Insuper nullus de hominibus nobilium, qui vadunt in propria vel in aliqua legatione sive ad forum, nunquam in novo, nisi in antiquo thelonio solvat.

z nich řády soudní i vrstvy společenské. Soudu zeměpanskému (curia) podléhaly: větší krádež, jistá poranění, zabití a dluhy. Menší věci rovnal soud slubný v každé dědině.[1])

27. Item nullus ad iudicium accedat, nisi de domo secundum ius prius citetur.

28. Insuper si villicus regis sine iudicio impignoraverit aliquem, rex iure suo corrigat; si est villicus camerarii, marcam auri solvat, si dominus, beneficio careat.

29. Ad hec omnes communiter tabernas habeant.

30. Preterea campiones non habeant nisi contra extraneos.

31. Interea provincia Betouiensis in eodem statu permaneat, in quo Znoymensis.

32. In his omnibus excipimus privilegia virorum religiosorum a principibus eis concessa, et iura clericorum cum dotibus ecclesiarum, qui regantur secundum ius canonicum. (H. Jireček: Codex iuris Boh. I. 53—57).

První a poslední článek jistě jsou z r. 1222. Poněvadž od smrti Konradovy (1191) uplynulo právě 30 let, tedy majetek, proti kterému po 30 let nebylo námitky, nabyl zákonité oprávněnosti. Výsady duchovenstvu byly přiznány zákonem teprve 7. července r. 1221 smlouvou na hoře Scac (Šacberg) nedaleko Znojma. Také články, v nichž mluví se o králi (10, 15, 28), nejsou asi z r. 1189. Je to nejstarší kodifikace práva zemského na Moravě, jak se vyvinulo do r. 1222.

Potvrzení práva zemského r. 1229 pro Brněnsko a r. 1237 pro Břeclavsko již se s originálem nekryjí, nýbrž obsahují již některé doplňky a změny podstatné. Brněnské obsahují 8 nových článků (20—26 a 36), některé vypustily (29, 30, 31) a některé (2, 5, 9, 10, 11, 16, 25) opravují. Břeclavské mají nový článek (13) o soudě slubném, jenž podstatně doplňuje a vysvětluje články brněnské i znojemské. (H. Jireček: Codex iuris Boh. I. č. 29, 33 a 36).

Že zákony platnost měly také v Olomucku, vyplývá z věci samé, ale potvrzení pro Olomucko dosud neznáme. Otisk jejich u Jirečka (C. i. B. I. č. 29) dlužno opraviti v § 18. „si alicui subtrahuntur iumenta aut famuli, apes furantur, debent subire iudicium ferri“ v jinou interpunkci „si alicui subtrahuntur iumenta, aut famuli apes furantur, debent subire iudicium ferri“. Vím, že interpunkce Jirečkova je v originále, ale obsahem není možna.

[1]) Tento soud slubný připomíná se teprve v potvrzení Břeclavském z r. 1237, § 13: illud etiam quod dicitur zlubni zud, habeant inter se libere et absolute; scilicet de capra et ove et ceteris huiusmodi, praeter vaccam, bovemi, equum ceteraque maiora (Jireček I. 70), ale trval již dříve, poněvadž i znojemské potvrzení z r. 1222 i brněnské z r. 1229 v § 13. připomínají menší věci, jež soudu zeměpanskému (curia) nepatřily. Proti dosavadním výkladům (Palacký, Dudík, Brandl, Čelakovský a j.) domnívám se, že to byl soud starostův čili kmetův v každé dědině. Starostové původně mívali větší kompetenci, kterou zeměpán přenesl na úředníky zeměpanské (comites v 11. a 12. stol.). Když comites (kmeti) zeměpanští dostali určitý obor působnosti (komoří,

Soud zeměpanský (curia) byl větší a menší. Větší řídil zeměpanský sudí za přítomnosti kastelánovy nebo několika pánů (úředníků zeměpanských). Byl pro pány čili pro šlechtu vyšší, světskou i duchovní.

Menší soud řídil zeměpanský správčí (vladař) s bojovníky (vládyky = nižší šlechta = menší úředníci na hradě). Byl pro nižší šlechtu i pro nešlechtu čili pro chudé (všecko ostatní obyvatelstvo).

Z četných listin tehdejších od r. 1201 do r. 1222 jasně plyne, že o dědiny, to jest o svobodné statky zemské jednalo se jen na zeměpanském soudě větším za přítomnosti panovníkovy se šlechtou. V tom případě soud zeměpanský (curia) pak nazýván také sjezdem (colloquium), poněvadž panovník mohl s přítomnými jednati také o jiné věci, na př. o výpravě, o zákonech, o povinnostech zemských atd.[1]) Z počátku takové sjezdy bývaly dobrovolné (volné, valné), později nařízené, (zápovědné).[2])

Za markraběte Vladislava první valný sjezd moravský a větší soud zemský byl konán r. 1213 v Olomouci, poněvadž Morava teprve r. 1212 byla zcelena, markraběti králem Přemyslem úplně postoupena a císařem Fridrichem II. potvrzena.[3])

---

kastelán, sudí, vladař, lovčí, tedy dědiny = villae připadly správě villika (správčí, vladař). Villicus vykonával soudní moc na hradě zeměpanském, ale menší věci svěřoval někomu v dědině na slib, že pověřený spravedlivě bude souditi. Poněvadž pověřený dostal nižší moc soudní a správní od bývalého kmeta (a comite), přešlo jméno i na něj když koncem 12. a počátkem 13 století bývalé comites začali nazývati — supani = jsou páni. Tak snadno pochopíme, proč r. 1222 § 2. řádu znojemského žádá pro komorničího posla „duos kmetones de circumsedentibus villis". Tehdy už slovo kmet znamenalo vesnického starostu. Comites už bylo nahrazeno slovanským supani. Potvrzení máme už z r. 1203 v listině, kterou papež Innocenc III. oznamoval Lombardům, že Čechové s Přemyslem i Vladislavem přidali se ke straně krále Otty IV. „a multis quoque comitibus suppanis fidelitatis iuramenta recepit". C. D. II. č. 14 a 15.

[1]) C. D. II. č. 2, 4, 11, 12, 29, 31, 41, 48, 49, 59, 67, 68, 69, 92, 104, 105, 106, 116, 117, 125, 132, 133.

[2]) Tak nazývá je teprve Kniha Rožemberská v Archivě Českém I., v Listech fil. r. 1880 § 206

[3]) Tak soudím z přípisu markraběte Vladislava kastelánovi Protivovi v Uničově, by nepřekážel v mýcení lesa Úsova Theodorichovi, advokátovi

Před tím několik sjezdů z Olomucka konal král Přemysl v Olomouci na př. 1201, 1203, 1207, ale markrabě se jich nezúčastnil.[1]) Sám konal sjezdy snad na Znojemsku a Brněnsku, na př. asi 1205, kdy Johannitům dovolil zakládati na Moravě osady dle práva německého a osvobodil statky jejich od berně zemské (C. D. II. č. 17). Teprve r. 1208 přestalo napětí, a r. 1212 nastal úplný smír i scelení Moravy.

Vladislavovu v Uničově, poněvadž mu to markrabě dovolil: „taliter ediximus coram nobilibus nostris in Olomuc". C. D. II. č. 59. Na témže sjezdě markrabě udělil Johannitům immunitu na Moravě (C. D. II. č. 61), což potvrdil král Přemysl listinou vydanou v Prostějově dne 31. prosince 1213 notářem Oldřichem, který r. 1212 v Basileji jako viceprotonotarius psal potvrzení Moravy Vladislavovi od císaře Jindřicha II. (C. D. II. č. 62 a 53). Immunitu Vladislavovu z r. 1213 napsal protonotář Vladislavův Apollinaris teprve kolem r. 1222, poněvadž ještě r. 1215 byl jen notářem (C. D. II. č. 67), ale psal ji dle listiny Přemyslovy z r. 1213 i s těmiže svědky: Huius rei testis sum ego Wladisslaus frater Regis Marchio Moravie, ad cuius petitionem et voluntatem dominus rex prescripta confirmavit, et ideo sigillum nostrum fecimus apponi. Huius etiam rei testis sum ego Rubertus, olomucensis episcopus, qui ad preceptum domini Regis sigillum meum feci apponi. Sunt et huius rei testes dominus Bolezzslaus nepos domini Regis. Dominus abbas Hermannus de Gradisch, Dominus Sifridus abbas Welegradensis, Dominus Walterus decanus olomucensis, Dominus Stephanus prepositus olomucensis, Radosslaus archidiaconus olomucensis, Esau archidiaconus Prerovensis, Moyses archidiaconus Brecizzslavensis, Bauarus camerarius olomucensis, Zavissa burgravius olomucensis, Bludo burgravius Prerowensis, Doben iudex Olomucensis, Sulizsslaus dapifer, Dubache, Blag filius Blagonis, Scisslav filius Zwar, Oness filius Bludonis, Bogusslaus filius Petri, Vitko senior filius Vitkonis, Detrih filius Gruth, Gruth filius Detrici, Leva iudex Brenensis, Wernardus de Tyrnaw (z Uher ve službách Konstanciiných), Heinricus iudex, Olbram, Stephanus de Veveri, Emerammus burgravius de Znoem, Lutek, Sudek, Rohcae, Vitosslaw. Capellani domini marchionis Sdon, Suda, Purcardus, Johannes, Sudek. Acta sunt 1214, data vero Prosteyow pridie Kalendas Januarii. Per manus Wlrici notarii nostri. Ze svědků těch vidíme obraz prvního valného sjezdu moravského r. 1213.

[1]) C. D. II. č. 2, 12, 31. Již za výpravy na Moravu r. 1201 král Přemysl daroval klášteru Hradišti dědinu Štěpánovice za souhlasu šlechty (consensu omnium nobiliorum Boemorum ac Morauorum. C. D. II. 2). Listina sice formou není pravá, ale obsah je správný. Svědky na listině jsou duchovní a světská šlechta, jež provázela krále. R. 1209 král Přemysl daroval kanovníkům olomuckým (kapitule) dědinu Nedachlebice za souhlasu šlechty (assensu baronum nostrorum. C. D. II. č. 45). Svědky jsou zase šlechta duchovní a světská.

Pak už markrabě svolával sjezdy častěji, snad ročně, ba i dvakráte za rok. R. 1215 markrabě Vladislav na sjezdě ve Znojmě rozhodl spor o les u Lažan a Domášova mezi klášterem Hradištěm a obyvateli dědiny Lužic, která patřila markraběnce Hedvice.[1]) Opat Bonifác i obyvatelé Lužic vznesli spor na markraběte: curiam nostram sive colloquium nobis cum nostris baronibus in Znoim celebrantibus, partibus convocatis in nostra presentia constitutis, petivit abbas supradictus super bonis predictis sibi fieri iustitie complementum. Tandem motis hinc inde verbis inter partes ac multiplicatis, iudicavit iusta sententia baronum nostrorum, dominum abbatem in sua actione debere producere testes idoneos et fide dignos. Opat uvedl svědky: komořího ol. Bavora, kastelána Záviše, sudího Veliše, bývalého lovčího Bluda (r. 1215 již kastelána na Přerově), Bičena, bratra opatova, Onše a Viktora, bratry Bludovy, Předbora z Cetova a Protivu z Uničova. Dosvědčili. Markrabě přiřkl les opatovi. Opat se poklonil před markrabětem, dal 2 denáry (které obecně „přísudné" sluly") sudímu Veliši. Na žádost opatovu markrabě vyslal kommissi, olomucké úředníky: komořího Bavora, kastelána Záviše a sudího Veliše s komorníky, kteří obecně „pohonci" slují, totiž Myslíka z Medlova, Bohudara s bratrem Jankem z Duban a Střemenu z Chudobína, by jménem zeměpánovým opata učinili majitelem přisouzených statkův a tyto dle určitých mezníků, které obecně „hranice" neb „kopce" čili „úročiště" slují, po zemském zvyku obešli, aby klášter na řečených statcích od obyvatel lužických ani od jakýchkoli jiných sousedův obtěžován býti nemohl ani nijakou hanou ani násilím. Rozsudek byl napsán od notáře Vladislavova Apolináře dne 9. září 1215. Bylo to ve středu, týden před suchými dny podzimními. (Emler: Rukověť chr. kř. str. 29.) — Na dvůr markraběcí (curia) do Znojma sjela se šlechta moravská. Markrabě s pány rozhodl spor použitím úřednictva olomuckého, poněvadž se jednalo o statky na Olomucku. Byl to tedy větší soud olomucký, jemuž předsedal zeměpán. Na soudě tom bylo jednáno ještě o jiné dědiny, jak vystihnouti lze ze zmatené listiny o Střelné,

---

[1]) Jméno její objevil G. Friedrich na pečeti při listině Vladislavově z r. 1218 Štěpánovi z Medlova v C. D. II. 92. (Věstník kr. č. spol. náuk v Praze 1896, str. 24).

kterou Boček (C. D. II. č. 11.) položil do r. 1203, ale ozývá se z ní r. 1215 a 1222. Markrabě se šlechtou na dvoře svém (curia) jednal nejen o dědiny, nýbrž také o věci, jež oznámiti, nebo pro které šlechtu získati chtěl (nástupnictví Václavovo). Proto sjezd šlechty se zeměpánem slul colloquium, kterýž pojem po celé 13. a 14. století kryl se s pojmem iudicium. Sjezd byl zároveň soudem, jemuž předsedal zeměpán (**soud zemský**), kdežto soudu krajskému předsedal sudí nebo správčí (soud krajský). Když později na sjezd zeměpanský byla povolána šlechta z celé Moravy, jako na př. r. 1254, kde jednalo se o výpravu do Pruska, byl nazýván **sněmem zemským a soudem zemským**: in generali colloquio et in publico iudicio (C. D. III. č. 205). Sněm zemský a soud zemský na Moravě vyvinul se tedy teprve ve 13. století ze sjezdův a z většího soudu krajského.

Zeměpanské soudy krajské konaly se v témdni před suchými dny, sjezd a soud zemský tehdy, když jej panovník svolal.[1])

Z úředníků zeměpanských první a nejvyšší byl **komoří**. Byl zástupcem panovníkovým a bděl, aby příjmy zeměpanské, právo zemské a povinnosti zemské (dominium, iudicium a imperium) řádně se konaly. Jemu podřízeni byli všichni ostatní úředníci. [2])

Kastelán (za 13. st. už častěji purkrabí, prefectus)

---

[1]) Důkazem jsou listiny, kterými byly darovány některé dědiny, což stát; se mohlo jen na sjezdě (actum), ale listiny o tom byly vyhotoveny později (datum), na př. C. D. II. č. 41, 59, 92, 117, 125, 132.

[2]) V tomto pojímání úřadu komořího uchyluji se nejvíce od posavadního názoru. Palacký v II. díle D. n. č. na str. 219—292 ve článku třetím vylíčil „Obraz života státního a národního v Čechách i v Moravě, za převahy řádův slovanských". Obraz ten stal se tradičním. Pro Moravu v mnohém dlužno jej opraviti. Palacký na str. 259—260 praví: „Ve hlavních aspoň oněch župách provozovali moc ouřední následující ouředníci: 1. župan neb kastellan . . ., 2. druhý ouředník v župě býval cúdař čili sudí . . ., 3. komorník . . ., 4. vladař . . ., 5. lovčí . . . a 6. písař . . ." U každého dopodrobna vypisuje obor jeho působnosti. O kastelánovi praví: „V područí jeho nacházela se celá moc výkonná, jak co do provedení úsudkův právních, tak co do požívání regalů královských; jemu bylo pečovati o držení obecného pokoje a bezpečenství v župě; k němu hleděli službou svou všickni na hradě a v městě usazeni nápravníci; on nařizoval, čeho bylo potřebí při robotách zemských a při těžení statků královských. Moci sobě svěřené nepožíval dědičně ani doživotně, ale do vůle panovníkovy, jakož i ostatní úředníci všichni".

byl náčelníkem posádky hradské, s kterou vykonával rozkazy komořího nebo panovníkovy.

Sudí předsedal a řídil větší soud krajský pro vyšší šlechtu, jenž sestával z větších úředníků zeměpanských. Na sjezdě řídil-li soud panovník, pak slul soudem zemským.

Správčí (villicus = vladař) předsedal a řídil menší soud krajský, jenž sestával z menších úředníků zeměpanských. Také pečoval o pořádek v dědinách, v kterých dosazoval kmety čili starosty na slib, že spravedlivě budou říditi a souditi obec (soud slubný).

Lesní spravoval zeměpanské lesy. S lovčími a hajnými hájil práva lovčího. Menší úředníci byli na pomoc větším.

Písemnosti za markraběte Vladislava obstarával některý kaplan zeměpanský, jemuž se říkalo písař. Všichni kaplani zeměpanští tvořili zeměpanskou kancelář, kterou řídil notář (Apollinaris). Desky zemské ještě se nepřipomínají.

Z práva zemského a z povinností zemských do počátku 13. století nebyl na Moravě vyňat nikdo. Veliké výjimky staly se však již za Vladislava, které pak způsobily také veliké změny společenské v obyvatelstvě moravském.

„Komorník bděl nad důchody komory královské, kteréžto i přijímal i oučtované dále odvodil; v jeho rukou bývala také policie soudní, kterouž provodil skrze zvláštní komorníky (bedelli). Za tou příčinou, a poněvadž soudové bývali hlavním pramenem důchodův královských, moc jeho také v soudním řízení byla nemalá, i předsedal sám původně na menším soudě. Ve 12. století ještě komorník co do důstojenství chodil za cúdařem; později ale povýšil se nadeň a předcházel jej".

Na Moravě žup nebývalo nikdy. Do konce 12. století Morava dělila se na údělná knížetství (Olomucko, Brněnsko a Znojemsko). Za markraběte Vladislava byla rozdělena na kraje, a v těch prvním úředníkem byl komoří, čeho důkazem je článek 28. zákonů Znojemských čili nejstaršího zřízení zemského z r. 1222. Na Moravě do konce 12. století úřadu komořího nebývalo, nýbrž vznikl teprve po r. 1197 a měl kompetenci, kterou Palacký přisuzuje kastelánovi. Komoří na Moravě měl hned od počátku 13. st. nejvyšší moc v kraji, jakou V. Brandl v Glossarium na str. 102. připisuje teprve komorníkovi nejvyššího soudu a práva zemského pro 14. a 15. století, jen že za 13. století nebyla ještě tak vyvinuta a vymezena jako za 14. a 15. století. Komoří (od 14. st. komorník) od vzniku toho úřadu byl na Moravě úředníkem zeměpanským a nikoli dvorským, jak dosud se tvrdilo (ještě Čelakovský v Právních dějinách českých v Ottově Slovníku, VI. na str. 481).

B. Vrstvy společenské.

1. Duchovenstvo.

S Vladislavem (1197) i s Přemyslem (1201) vytáhlo na Moravu vyšší duchovenstvo a šlechta z Čech. Brzy přešlo k nim také vyšší duchovenstvo a šlechta moravská, neboť v tehdejších listinách Přemyslových i Vladislavových nalézáme jako svědky vedle duchovenstva a šlechty z Čech také hojně duchovenstva i šlechty moravské.

Vítězové bohatě odměňovali stoupence své duchovní i světské. Patrně také svědomí jejich bylo obtíženo mnohou skvrnou krvavou, proto Vladislav i Přemysl byli neobyčejně štědrými k církvi. Rozdávali především půdu skonfiskovanou, totiž dědiny zeměpanské, pak lesnaté újezdy a konečně i část příjmů zeměpanských, plynoucích z panství, soudu a vojenství (dominium, iudicium a imperium), čili tak zvané povinnosti zemské. S počátku Přemyslovci snad jen z opatrnosti darování své nechávali schvalovati také svými bojovníky, ale brzy stalo se pravidlem, že každé darování musilo býti schváleno svobodnými držiteli půdy (sjezdy), poněvadž právo zeměpanské zasahovalo veškeru půdu zemskou jistými povinnostmi. S počátku šlechta ochotně svolovala, ale ochota časem ochabovala.[1])

Král Přemysl již r. 1201 za souhlasu šlechticů českých i moravských daroval klášteru Hradištskému dědinu Štěpánovice a roční plat 14 denárů z každého popluží ročně, jenž slul berně (collecta), ze všech dědin (vesnic) klášterních. Tedy s přivolením šlechty daroval klášteru panství (dominium) v těch vesnicích. Neobmezená moc panovníkova na Moravě po

[1]) Tak rozumím zprávám z r. 1201, ve kterých bojovníci schvalovali darování ještě pokřikem, ale brzy již jen souhlasem. R. 1201 král Přemysl daroval „Mizleno abbati de Lutomizle et conventui eius denariorum vomeralium decimas in circuitu, qui nominatur Grutov, undique per omnes villas militum meorum, qui astantes huic traditioni acclamabant, ipsos meam ordinationem laudare". C. D. II. č. 3. Téhož roku Přemysl praví „acclamantibus et laudantibus omnibus meis primatibus tam boemis quam moravis constitui decimam episcopo dari in provincia Golasizch undique per omnes villas meas et militum meorum videlicet VI denarios de aratro". C. D. II. č. 4. Ale dědina Štěpánovice r. 1201 byla darována „consensu omnium nobiliorum Boemorum ac Moravorum". C. D. č. 2.

r. 1197 byla již obmezena šlechtou. Soud nad poddanými v těch vesnicích podržel ještě nějakou dobu zeměpán.[1]) Ještě téhož r. 1201 král Přemysl s přivolením šlechty daroval biskupu ol. Bavorovi desátek v kraji Holasickém ze všech dědin zeměpanských i z dědin bojovníků (svobodných) po 6 denárech z popluží. Kostelu pak sv. Václava v Olomouci (kapitole) daroval dědinu Dřišice (Drysice).[2])

Také markrabě Vladislav tišil svědomí. R. 1202 založil klášter cistercký na Velehradě, jemuž daroval pozemky na 200 honů čili korců (iugera) při klášteře, na kterých stál (farní) kostel sv. Jana.[3]) Byla to výsluha (predium), kterou kníže Břetislav v kraji Břeclavském před r. 1197 daroval premonstrátskému klášteru v Litomyšli.[4]) Darování stalo se beze svolení panovníka českého, bylo tedy neplatno, proto klášter Litomyšlský vrátil výsluhu čili formálně prodal ji za 10 hřiven Vla-

[1]) Soudím tak z listiny darovací „consensu omnium nobiliorum Boemorum ac Moravorum villam Scepanoviche, insuper et per omnes villas omnem censum annualem, qui collecta nuncupatur, eidem monasterio predicto beati prothomartiris Stephani in usum fratrum perpetuo possidenda concessi". C. D. II. č. 2. Listina, jak v C. D. je vytištěna, jistě není celá z r. 1201, což plyne už z formy listiny, poněvadž datum stojí před nominatio, a také ostatní části nenásledují v pořádku pro pravou listinu ustáleném. Je to výpis nejméně ze tří listin, jenž byl pořízen po r. 1222, ale se svědky z r. 1201. Všechny tři původní listiny snadno lze stopovati. První obsahovala jen darování Štěpánovic a berně. Druhá zaručovala immunitu od slov „preterea . . . až po „respondeat". Třetí obsahovala potvrzení statků od slov „Sub eiusdem vero sigilli . . . až „in Oppava". Kdy druhá i třetí byla dána, nelze určiti, ale výpis nebyl potvrzen před r. 1222. Listina tedy podává zprávu, co se stalo v l. 1201—1222.

[2]) C. D. II. č. 4. Tato listina jest jen výpisem ze dvou listin se svědky z r. 1201. Výpis vznikl kolem r. 1222.

[3]) C. D. II. č. 10. I tato listina jest jen výpisem z několika listin, jejž král Přemysl potvrdil r. 1228. Výpis popisuje však důležité události z doby 1202—1228. Tak založení kláštera r. 1202 a seznam statků získaných od Vladislava za prvního opata Ticelina (1202—1213) se svědky z r. 1213. Pak darování výsluhy Theodorichovy, Kostelan. Zpráva, že majitelka dědiny „Vscenowe" byla provdána za nebožtíka Jindřicha, sudího ve Znojmě, je důkazem, že listina obsahuje také zprávy po r. 1213, poněvadž Heinricus iudex ještě 31. prosince 1213 byl svědkem na listině nepochybné v C. D. II. č. 62. Všechny tv výpisy potvrdil Přemysl r. 1228.

[4]) Výsluha (predium) ještě neměla stálého jména, ač jistě byla dosti obydlena, když měla kostel sv. Jana. Zpráva z r. 1201 nazývá jej kaplí (capella C. D. II. č. 3.), ale listina z r. 1228 zve jej kostelem (ecclesia C. D. II. č. 10.), jenž r. 1228 byl již prázdným a pustým. Ecclesia tehdy (1228) znamenalo

dislavovi, jenž založil na ní klášter Velehradský.[1]) Také klášteru Hradištskému r. 1203 daroval rozlehlý les „Střelnou" mezi řekou Odrou a řekou Moravicí.[2]) Asi r. 1205 řádu sv. Jana jerusalemského čili Johannitům dovolil, by směli po celé Moravě na statcích svých usazovati osadníky dle práva německého, kteří by nebyli podřízeni úředníkům zeměpanským dle práva slovanského. Také osvobodil dědiny jejich od pravidelné berně zemské (tributum terre[3]).

Nejvíce získal biskup ol. a kapitola. Biskup Robert (1201—1240) byl velmi obratný, který po celý život zachoval si úplnou důvěru a přízeň Přemyslovu i Vladislavovu. Za všelikých sporů mezi panovníkem a papežem přidržel se panovníka, zač stíhaly ho strašné žaloby a tresty se strany duchovní. Papež Innocenc III. (22. února 1198 do 16. července 1816) z Laterana bulou již 8. dubna 1198 zakázal v říši České světskou investuru. Jako předchůdci Innocencovi vymanili církev z područí státu v Italii a v Německu dle zákonů Gratianových[4]), tak on odhodlal se učiniti všude, zvláště pak v říši České, Polské a Uherské. Vznikly dlouholeté spory, jež v říši České potrvaly až do r. 1221 a skon-

kostel farní, capella ještě kostel bez práva farního. Než byl darován klášterům (v Litomyšli, pak Velehradu) byl bezpochyby farním, ale výsluhy ještě neměly stálého jména, poněvadž nebyly dědičny. Teprve osady dědičné (hereditarium = patrimonium = possessio) dostávaly stálá jména, na př. Soběšice ze 13. století — již znamená ves Soběchovu (1208), ve které bydleli Soběšici čili lidé Soběchovi. Je to mladší druh dědin (panských) od 13. století v krajinách hornatějších, kdežto starší dědiny rodové (okrouhlice) byly vesměs v dolinách při potocích a na řekách.

[1]) „Principes Moravie nihil possunt conferre perpetualiter alicui monasterio vel militi vel alii, nisi interveniat eius consensus et confirmationis auctoritas, qui summus est in regno Boemie et illius terre tenet principatum" v listině Přemyslově z r. 1228 v C. D. II. č. 10.

[2]) C. D. II. č. 11. Ani ta listina není z r. 1203, nýbrž jen vypisuje darování lesa z r. 1213 se zprávou o událostech starších (1203), pak ohraničení lesa z r. 1215 se svědky z r. 1213, z r. 1215 a z r. 1222, kdy výpis byl potvrzen, ale napsán notářem Appollinářem (1215—1222).

[3]) C. D. II. č. 17. Ani toto privilegium není z r. 1204, jak udává Boček, nýbrž je to výpisek bez data. Výpisek jest obsahem správný. Papež Innocenc III. potvrdil je VIII. Kal. Maii (24. dubna) 1206. Papež však potvrdil více, než Vladislav udělil, potvrdil také immunitu, které markrabě neudělil.

[4]) Gratiani canones genuini. Venetiis 1777. Obsahují veškero právo církevní do r. 1151, totiž dekrety z více nežli 105 koncilií, pak místa písma svatého a ustanovení rozličných papežův a otců církevních.

čily se vítězstvím církve. Biskup pražský Daniel II. (1. listop. 1197 do 1215) i olomucký Engelbert (1194 do 17. pros. 1199), Bavor (1200 do 4. října 1201) a Robert (1201 do 17. října 1240) stáli na straně panovníkově. Biskup pražský Ondřej (22. listopadu 1215—1224) rozhodně postavil se na stranu papežovu, takže v l. 1215—1221 boj byl nejprudčí.[1])

Přemysl biskupa Roberta zasypával přízní. Již r. 1207 obnovil starší výsady a všechny statky biskupské tehdejší i budoucí v Čechách i na Moravě osvobodil ode všech platů zemských. Dále nikdo neměl poddaných biskupových a kostela jeho nutiti ke stavbě neb opravě hradů nebo k jakékoli nastávající výpravě, stran čehož je dotčeno ve starých výsadách. Také trvale postoupil biskupovi a jeho nástupcům právo, jež dává se panovníkovi a úředníkům zeměpanským za zabití, za krádež a za svod. Kdyby zloděj byl dopaden při krádeži, ať zůstane ve vsech biskupových nebo se zavře (ať jej nevydají nebo vydají) a před soudem usvědčen bude, statky zlodějovy zůstaňte jemu (biskupovi), zloděj však buď potrestán, jak uzná kníže[2]). „Budou-li však poddaní biskupovi a kostelní před soudem uznáni vinnými v něčem, ať užitek z toho žádný neplyne nám ani soudcům našim ani přísedícím ani úředníkům, nýbrž napravení viny (pokuta) připadni biskupovi a jeho nástupcům mimo to, co je povinen nahraditi protivníkovi. Ostatně, bychom vše krátce shrnuli, každé právo, jež náleží knížecí komoře (zeměpánovi), jim promíjíme, by se těšili úplné a dokonalé svobodě a nikdo se neopovážil ukládati

[1]) Dne 18. ledna 1219 papež Honorius III. (24. července 1216 do 18. března 1227) nařídil opatům ze Světlé a z Wallerbacha i převorovi řádu cisterckého ze Světlé, by vyšetřili žalobu: ad aures nostras, dilecto filio abbate Silocense insinuante, pervenit, quod licet venerabilis frater noster R. Olomucensis episcopus Cisterciensis ordinis regulam sit professus, ita tamen est in reprobrum sensum datus, quod duobus homicidiis perpetratis, duas sorores Canicensis monasterii moniales, et plures mulieres alias coniugatas cognovit carnaliter, et quandam virginem defloravit". C. D. II. č. 97. Tehdy spor mezi mocí světskou a duchovní v říši České byl nejošklivější. Papež usiloval, by církev nabyla také v říši České práv a výsad, jakých už dosáhla v Německu a jinde. Biskup Robert vždy přidržoval se panovníka. On již dávno (1207) po dobrém dosáhl, oč biskup pražský Ondřej tak urputně zápasiti musil do r. 1221.

[2]) Dle § 3. a 4. Zřízení Přemyslova z r. 1222 statky zlodějovy zůstaly pánovi jeho jen tehdy, když pán vydal zloděje zeměpanskému soudu; nevydal-li, statky připadly knížeti.

jim nové povinnosti nebo měniti jejich právo. Dědinu Kroměžíř s trhem a se vším právem jejím, o které závist našich předchůdců tvrdila, jakoby biskupovi byla zastavena, kdežto ji koupil blahé paměti Jan, desátý biskup před ctihodným otcem naším Robertem, který je nyní, za 300 hřiven od knížete moravského Oty Černého, sprošťujeme všech nároků svých i nástupců našich ustanovujíce, by olomucký biskup a jeho nástupci mohli s ní nakládati úplně dle vůle své bez jakékoli překážky."[1]) Po smrti biskupově statky jeho nemají se budoucně zabavovati pro zeměpána, čehož dbáti mají děkan a probošt kapitulní. S proboštstvím olomuckým, které delší dobu nebylo obsazeno, král spojil kancelář (zeměpanskou) na Moravě a daroval jí dědinu Uherčice (Uherci), ze které patřil kanceláři desátý denár s desátkem zeměpanských oráčův (kteří platili 6 denárů z popluží[2]) a všech věcí, jež patřily komoře zeměpanské. Zároveň zaručena kapitole olomucké svobodná volba biskupů.[3]) Byly to výsady dalekosáhlé, kterými málem bylo vytvořeno knížetství biskupovo v knížetství markraběcím čili panství duchovní vedle panství světského.[4])

Zeměpán postoupil biskupovi a kapitole na statcích jejich dominium, imperium a velkou část iudicia, vymíniv sobě jen soud nad osobou provinilců. Velikou důležitost výsady olomucké z r. 1207 dobře vycítili vrstevníci, proto podepsali ji přečetní svědkové.[5])

---

[1]) Jan II. byl biskupem v r. 1104—1126.

[2]) C. D. II. č. 4. Popluží (aratura) v naší literatuře dosud nebylo určeno. Palacký, Dudík, Brandl a j. obecně praví, že to byl pozemek bez určité výměry. Jireček (Sl. právo, II. str. 273 ř. 25): „jako bys řekl pozemek pod jeden pluh stačící". Dle Helmolda (Chron. Slavorum I. c. 12. 14) byl to pozemek, jenž dvěma voly nebo jedním koněm se vzdělával (asi 15 jiter = 30 korců = 45 měr; velká aratura (panská) = 30 jiter = 60 korců = 90 měr).

[3]) C. D. II. č. 31.

[4]) Tím teprve bylo uskutečněno skoro vše, co panovník německý Konrad III. biskupům olomuckým udělil již r. 1144, ale neprávem, poněvadž na Moravě neměl ničeho poroučeti. Č. D. I. č. 138: „omnes vero episcopi tui ... sub dominio et ordinacione ac iurisdictione manere decrevimus".

[5]) Walterus decanus Olomucensis et archidiaconus Znoemensis, Radosslaus archidiaconus Olomucensis, Bozko archidiaconus Prerowensis, Esau archidiaconus Brecizlauensis, Hermannus abbas Gradiscensis, Arnust camerarius, Willalmus Usszich, Zlauko, Bogusslaus Odoleni, Boguta et Heinricus frater eius, iudex Olomuc., Medlo castellanus Olomuc., Sudomirus, Petrus Ross, Predbor ,Hebky, Sdislaus Grutowich, Sudiwoy, Donatus, Sulizlaus cum

Byla to veliká trhlina do práva zemského, která vyvolala trhliny jiné, neboť hned také všechny kláštery na Moravě jaly se domáhati týchže výhod. Nejprve klášter Hradištský, Velehradský, Johanité, Zábrdovský a konečně všechny.[1]) Markrabě Vladislav byl opatrnější, rozdával pomaleji. Tak před r. 1210 udělil klášteru Zábrdovskému osvobození od platů zemských jen pro statky, jež sám daroval klášteru, ale nikoli pro statky, jež daroval zakladatel kláštera Lev ze Zábrdovic, což r. 1210 výslovně bylo vytčeno. Vzdal se tedy jen části panství (dominia).

Roku 1213 na zemském sjezdě v Olomouci udělil Johanitům již mnohém více. Ze všech dědin jejich vzdal se na jejich prospěch práva k „nářezu", k „noclehu" a k „povozu" i k berni 14 denárů z popluží. Odpustil jim také pokutu za „hlavu", za „svod" a práci (robotu) při stavbě hradův a mostů z povinnosti zemské. Kdyby některý jejich poddaný byl obžalován z krádeže nebo při krádeži dopaden, statek jeho má zůstati klášteru po náhradě okradenému, ale hrdlo zlodějovo patří zeměpánovi. Žádný zeměpán nebo úředník zeměpanský ani komorník ani sudí ani kterýkoli jiný nemají od poddaných klášterních ničeho požadovati ani nových povinností

filio Slawata, Johannes cum fratre Hren, Odolen, Rohhche, Radosslaus, Pribizlaw Suarouich cum fratre Sdizlao, Semizlaus cum filiis Kohhanus, Budisslaus; Pomnen Jarognewich, Bludo, Doben cum fratre Nedamiro, Jacobus, Lutek, Zbrazlaw, Weliz, Velen, Buz, Bicen, Rathmir, Predbor Cenakowich, Voysslaw, Sezema, Luder, Neplab, Skyrben, Sudek, Sobehyrd de Clobuch, Voyteh cum fratre Domamiro, Smil cum fratre Andrea, Gron, Ondreiek, Boruth filius Wok, Prebor filius Bun, Stanimir filius Wlassin. Canonici Olomucenses: Wratek, Vtessen, Zbignew, Andreas, Chuzcrai, Bogusslaus, Petrus, Jacobus, Ziffridus, Stephanus. Acta sunt hec in Olomuc. Anno ab incarnatione domini 1207. Datum per manus Rappotonis notarii. C. D. II. č. 31. a E. R. I. č. 501. Listina nevzbuzuje pochybnosti. Na sjezd olomucký sjelo se mnoho důležitých osob, mezi nimiž mnozí přijeli s králem z Čech, takže podepsaní nejsou sami Moravané, ale nejsou tam také všichni páni a vládykové moravští, nýbrž hlavně z Olomucka. Podivno, že listina byla potvrzena od papeže již 10 ledna 1207 (C. D. II. č. 33. Datum Rome apud sanctum Petrum VI. Idus Januarii Pontificatus nostri anno nono). Papež byl vysvěcen 22. února 1198. Smlouva ol. byla ujednána dříve (1206), ale sepsána teprve 1207. Potvrzení papežovo má méně svědků, je ukončeno Budislavem, jak tvrdí Dudík, V. str. 37, tedy sjezd olomucký musil býti 1206, ale listina byla zhotovena 1207 a podepsána i od neúčastníků. Podivno, že listiny nepodepsal markrabě Vladislav, z čehož soudím, že dotud neměl Olomucka. Brzy mu však bylo dáno, nebo již r. 1208 byli v Olomucku všichni úředníci noví, kteří úřady podrželi v přízni Vladislavově.

[1]) C. D. II. č. 11, 12, 13, 17, 28, 61 a 62.

jim ukládati. Markrabě postoupil tedy klášteru již panství, vojenství a soud, mimo zločiny (dominium, imperium a iudicium).[1]) Těchže svobod domohly se do r. 1222 také všechny ostatní kláštery. Když jim od r. 1222 byly potvrzovány statky a výsady, již panství, vojenství a soud, mimo hrdlo, byly přiznány klášterům, čili opati dostali dominium, imperium a iudicium.[2]) Do r. 1222 církev

[1]) C. D. II. č. 61. „. . . omnes possessiones, quas domus s. Johannis in tota Moravia possidet vel adhuc est possessura . . ab omni iure quod ad me vel successores meos pertinet absolvi et, ut a nullo imposterum super hoc impetantur, statui. Sint ergo absoluti a iure, quod vocatur Narez, Nochleg et povoz et ab omni iure eo, pro quo dantur 14 nummi. Insuper liberos esse vollo ab illis nummis, qui dantur pro capite vel pro swod, et ab omni exactione, que spectat ad castrorum edificationes vel poncium secundum terre illius morem. Si quis hominum illius domus pro furto accusatus in causa ceciderit vel in furti actione fuerit deprehensus, bona furis domui remaneant et ipse, cum adversario suo satisfecerit, pro capite suo graciam meam inveniat. Nullus successor meus vel terre mee inbeneficiatus sive camerarius sive iudex sive ceteri officiales quocunque modo nominati aliquid ab hominibus domus illius exigent vel eis novas consuetudines imponant. Omne ius, quod ego per fratrem meum Premisszl regem Boemie abbatie Welegradensi concessi, etiam eidem domui concedo".

[2]) Listiny kláštera Zábrdovského v C. D. II. č. 48 a 49, jež Boček klade do l. 1210 a 1211, mohly vzniknouti teprve po r. 1221, ale podávají zprávy z let 1210—1212. Potvrzují je svědkové z r. 1210 a z r. 1222. Svědkové z r. 1210 mnozí už ani nežili, když listina r. 1222 byla napsána, za to mnozí svědkové z r. 1222 jsou uvedeni k r. 1210 s přívlastky, jichž 1210 ještě neměli. Tak uvádí se zakladatelem kláštera Lev z Klobuk, ale Klobouky dostaly se Lvovi teprve kolem r. 1222 (C. D. II. č. 133); do té doby na všech listinách jmenován jen Leo de Brunna (r. 1201, C. D. II. č. 3), Leo iudex (r. 1213, C. D. II. č. 61), nebo Leo camerarius brunensis (r. 1215, C. D. II. č. 11 a 92). Šlechtic Lev, když zakládal klášter Zábrdovský, byl majitelem Zábrdovic a některých dědin kolem Brna. Klobouky ještě 1207 patřily Soběhrdovi z Klobuk (C. D. II. č. 31), ale tehdy nejpozději premonstrátský klášter v Zábrdovicích již byl zakládán, neboť papež Innocenc III. již 3. dubna 1209 potvrzoval klášteru farní chrám v Zábrdovicích a dědiny Zábrdovice, Syřetice, Čankovice a Borkovany. Markrabě Vladislav před výpravou do Italie na pomoc císaři Otovi (1209—1211) daroval klášteru dvůr s dvojím poplužím na Svitavě a řeku Svitavu podél pozemků. Po návratu z Italie (1212) ještě lesy v okolí: Skalice, Lysou a Obecnou ochoz i dědinu Maloměřice. Pán Lev později nabyl ohromného jmění, patrně z přízně Vladislavovy, kterýž majetek časem všechen připadl klášteru: Svinošice, Přibeslavice, Kohoutovice, Klobouky, Diváky, Přestavliky, U kamene, U jezera, Kovalovice, Drahoněvice, Částkovice, Hostěradice, Bohumilice, Mezilesice, Utěšenice, Maloměřice a dvůr v Zábrdovicích. To vše nemohlo býti v listině z r. 1210, nýbrž r. 1210 byl svěcen klášterní chrám

v celé říši České (v Čechách i na Moravě) dosáhla, co chtěla: svobodnou volbu biskupův a opatů, desátek, patronát a výsady.[1]) Nešlo to však snadno.

Kostely na Moravě (i v Čechách) byly majetkem zeměpánovým nebo toho, kdo je vystavěl. Majitelé kostelů pečovali o kostel i správce jeho, ale dosazovali správce kostelův (rector, prepositus) a požadovali desátek ode všech věřících, kteří do jejich kostela chodili a z něho svátosti přijímali. Farnosti do 13. století u nás ohraničeny ještě nebyly.[2]) Za udělování svátostí se platilo plodinami, nebo penězi (desátek), a to tolik, že farář vždy ještě připlácel patronovi. Míti patronát znamenalo tehdy velikou výhodu.[3]) Zákonů církevních o desátku (čtvrtinu bisku-

v Zábrdovicích, kteréž slavnosti súčastnilo se nesmírně mnoho vzácných hostí: král Přemysl, knížata Soběslav, Děpolt a Boleslav, arcibiskup Hnězdenský, biskup Pražský, Olomucký, 6 opatů, 6 proboštův a mnoho šlechticů z Moravy i z Čech. Tehdy klášter měl jen: Zábrdovice, Syřetice, Čankovice a Borkovany s markraběcím dvorem v Zábrdovicích u Svitavy. Asi 1212 dostal od markraběte lesy Skalice, Lysou a Obecnou ochoz s dědinou Maloměřicemi. Od Lva dostal do r. 1222 ještě Svinošice, Přibeslavice a Kohoutovice; zároveň slíbeny mu ostatní dědiny Lvovy (nahoře), nedostane-li syna z druhé manželky Žofie. Vše to r. 1222 potvrdil klášteru král, markrabě a biskup. Zároveň dáno jim dominium, imperium a iudicium, mimo zločiny na všech dědinách: „Libertates autem, quas insignis frater noster contulit ecclesie, hee sunt: Absolvit enim possessiones predicti cenobii ab omni utilitate ad eius usus et successorum suorum et beneficiariorum pertinente, excepto iure illo, quod in Znoymensi provincia datur pro capite et pro fure, ita ut omnis utilitas remaneat claustro, que ad principem et beneficiarios spectabat, licet causa tractetur coram ipso principe (sjezd) vel iudicibus eius (soud větší) vel beneficiariis (soud menší), excepto hoc solo, quod, qui iniuriatus est, aliquibus satisfaciat adversariis suis. Nullus homines cenobii inquietet pro castrorum edificatione, nec pro collectis infestet, nec 14 nummos ab hominibus ad cenobium spectantibus exigat: sed secundum quod inclitus frater noster instituit, ita sit ratum“.

[1]) Podrobně o věci psal K. Krofta v Čes. Čas. Hist. X. 15—36 a násl. V mínění o desátku a patronátě poněkud se od něho uchyluji.

[2]) C. D. II. č. 134. Biskup Robert r. 1222 na žádost opata Siberta a markraběte Vladislava, jenž dědinu Fryšavu (Vršovu) s kostelem daroval klášteru Velehradskému, vysvětil kostel, dal mu právo farní a ohraničil farnost. Aby ohraničení farnosti bylo trvalé, dána o tom listina z důvodu, že farnosti té doby v tom kraji ještě nebyly vymezeny „quia tunc temporis eclesie illius provincie non erant limitate.“

[3]) Na př. farář u sv. Jakuba v Brně platil svému patronu klášteru Oslavanskému 16 kop ročně. C. D. II. č. 213 a C. D. XI. č. 542. Že patronát byl výhodou, proto pádný důkaz mám ještě z r. 1238, kdy patronát ke kostelu sv. Jana při nemocnici bratrstva sv. Ducha v Brně (nyní na Pekařské

povi, čtvrtinu knězi, čtvrtinu chudým a čtvrtinu kostelu) ani o patronátě u nás se nešetřilo.

Proto koncilium Lateranské r. 1215 zostřilo nařízení o desátku i o patronátě. „Představení církevní povinni jsou mravy podřízených svých duchovních napravovati, pročež trestná jejich moc nesmí obmezována býti nižádným právem obyčejovým nebo odvolacím. Katedrální nebo regulární chrám nesmí déle tří měsíců uprázdněn zůstati. Nesmí se více přihoditi, aby patronové chrámu nebo jiné osoby jeho příjmy sobě přivlastňovali, kněžím pak jen malé části ponechávali, ze které tito nemohli by slušně žíti. Duchovní osoby nesmějí osobám světským, od nichž statky nemají, skládati iuramentum fidelitatis. Vycházející nařízení od osob světských stran prodeje lenních nebo jiných církevních statků nejsou církvi závazná. Laikům se zakazuje duchovní osoby dávkami stížiti. Ale v případě, že by biskup i se svým duchovenstvem uznal, že k účelům veřejným příspěvky světského lidu nedostačují a podpory se strany církve by příslušely, smějí pak laikové takové dobrovolné příspěvky přijímati; nicméně v té příčině musí dříve k papeži otázka učiněna býti. Desátek musí odveden býti dříve, nežli jiné poplatky se odpočítají od výnosu.[1])“ U nás sice již před tím panovník i šlechta čili majitelé kostelů někdy desátek i právo patronátní darovali církvi dobrovolně, ale byly to jen výjimky z pravidla.[2]) Teprve po roku 1215 děje se

ulici vedle sv. Anny) byl dán biskupu ol. Robertovi s ročním příjmem aspoň 12 denárů, které se měly odváděti chrámu olomuckému (kapitole). C. d. II. č. 297.

[1]) Dudík, V. 72.

[2]) Nobilis vir Petrus comes de Rusinoue ecclesie fratrum hospitalis s. Johannis in Iwanovici pia ductus devotione capellam in Gosszice in perpetuum hereditarie possidendam contulit. Také daroval „dotem eiusdem capelle cum decimis plenariis ville prefate, sicut in privilegio beate memorie venerabilis episcopi Peregrini predecessoris nostri latius expressum reperitur.“ Po žádosti Petrově potvrdil donaci biskup Bavor 2.). října 1200. (C. D. II. č. 1.) R. 1201 král Přemysl daroval „Mizleno abbati de Lutomizle et conventui eius denariorum vomeralium decimas in circuitu, qui nominatus Grutou, undique per omnes villas militum meorum, qui astantes huic traditioni acclamabant, ipsos meam ordinationem laudare.“ (C. D. II. č. 3.) Téhož roku král Přemysl daroval biskupu Bavorovi desátek z celého Holasicka (Opavska): acclamantibus et laudantibus omnibus meis primatibus, tam boemis quam moravis, constitui decimam episcopo dari in provincia Golasizch undique per omnes villas meas et militum meorum videlicet VI denarios de aratro . . . secundum ius ecclesiastice institucionis et antiquorum tradicionem patrum. (C. D.

to častěji, až r. 1221 stalo se to zákonem.[1]) Po tuhém a nepěkném boji spor byl urovnán smlouvou. Na hoře Scach (Schatzberg) na hranici moravsko-rakouské jižně Znojma 7. července 1221 sjeli se král, vyšší duchovenstvo a vyšší šlechta česká s legátem papežovým Řehořem i s biskupem Ondřejem

II. č. 4.) Když r. 1208 papež Innocenc III. potvrzoval založení kláštera Velehradského, napsal „nullus a vobis decimas exigere vel extorquere presumat." Zároveň udělil klášteru všechny svobody a výsady, o které církev na Moravě teprve usilovala. (C. D. II. č. 39.) R. 1213 biskup Robert založil klášter a daroval jeptiškám u sv. Petra v Olomouci: decimas nostras in villa Klopotouich, quam dominus Stephanus prepositus Ol. emit per manum nostram eisdem dominabus pro 70 marcis. De licentia domini incliti regis Boemie Otakari et de consensu illustris Marchionis Moravie Wladislai. Per avorum etiam benevolentie affluentis largitatem et graciam ipsa eadem uilla facta est libera a communi tributo terre et ab omni violentia beneficiorum, ab intratu camerariorum et insultu indebito eorum et gravamine illicito exigendo quorumlibet malefactorum . . ius autem patronatus debet spectare ad episcopum olomucensem, quia in eius fundo domus illa est constituta. C. D. II. č. 56. Asi téže doby: Rudgerus miles . . contradidisse more teutonico decimas integrales in omnibus vineis, que site sunt in monte, qui iacet iuxta uillam Gnanlic, quod factum gloriosus marchio moravorum Vadislaus in consecratione lucensis ecclesie sollempnizauit. (C. D. II. č. 57.)

[1]) R. 1220 kastelán znojemský Jimram daroval klášteru Lúce kostel v Přímětících. „Ego Emrammus miles et castellanus in Znoem filius quondam domini Etley . . dono . . domino F. abbati lucensi uice et nomine eiusdem ecclesie ius patronatus, quod adeptus sum ex fundatione ecclesie Primetitz, quam ecclesiam fundavi de licentia et mandato tuo fratrum tuorum in supradicta villa, que ad ecclesiam beati Nicholai in Znoem, que proprie est Lucensis, noscitur pertinere. Dono insuper et concedo atque renuncio omne ius et potestatem, quam habeo uel habere possem siue ex fundatione supradicte ecclesie siue etiam in possessionibus, quas concessi supradicte ecclesie, quarum nomina sunt hec: mansum in eadem villa, secundum in villa Culcharuitz et partem de silva in Massovitz. C. D. II. 109. Biskup Robert potvrdil, že markrabě Vladislav na prosbu Jimramovu daroval patronát klášteru Lúce: ius patronatus ecclesie de Primetitz ad intercessionem nobilis viri Immerammi Zn. castellani libere Lucensi contulit monasterio et nobis deuote supplicavit, quatinus ex nostri iure officii iura spiritualia eidem monasterio confirmemus. Nos igitur donum altaris et omnia iura spiritualia eiusdem ecclesie in Primetitz cum decimis et aliis proventibus ad eandem ecclesiam pertinentibus domino Floriano . . . abbati concedimus et . . confirmamus. Acta in Primetitz in die dedicationis ecclesie 1220. C. D. II. č. 110. Markrabě Vladislav pak r. 1220 daroval patronát v Bystřici klášteru v Dubravníku: „nos ius patronatus ecclesie in Bystrice pro remedio anime nostre et predecessorum nostrorum ad intercessionem nobilis uiri Stephani de Medlou castellani de Deuici iure perpetuo et integro, quo nos illud hactenus posse-

a s jejich průvodem na potvrzení smlouvy.[1]) Biskupovi a chrámu pražskému i jejich poddaným darovány: nárok, svod, hlava, vřez, berně zemská, stavba hradů, příkopů, přeseky, průvod, nářez, a všechny ostatní povinnosti zemské i prodej statků církevních. Zloděj a lupič z poddaných jejich patří na soud králův, ale statek jeho ať prodává (zabavuje) biskup a chrám. Dopustí-li se kdo vraždy a vrah unikne, příbuzní zavražděného ať pohánějí

dimus, contulimus M. abbatisse et conuentui eius in Dubraunik. Confirmamus etiam ipsi monasterio omnem dotem, quam predecessores prefati Stephani et ipse de pia liberalitate prefate ecclesie contulerant, in ipsa uilla forensi Bystrice mansum videlicet cum silva in Zdenici et capella in Piuonici cum dimidia aratura et bosco. Actum in castro Ueueri 1220." Ještě r. 1217 papež Honorius III. hrozil klatbou všem, kdo by se opovážili klášteru Velehradskému „decimas laborum de terris habitis ante concilium generale (1215), seu nutrimentorum ipsorum spretis apostolice sedis privilegiis extorquere" (C D. II. č. 77), ale r. 1220 již biskup Robert zaručoval klášteru Velehradskému: decimas integrales omnium uillarum in agris, vineis, animalibus siue quibuslibet usufructibus quocunque censeantur vocabulo, quas tempore fundationis vestrum monasterium possidebat vel in sui dedicatione nec non inposterum largicione principum seu baronum vel per emptionis modum aut commutationis . . . tocius capituli nostri Ol. unanimi accedente consensu . . . vobis duximus concedendas. C. D. II. č. 107. Týž biskup touže dobou chce klášteru Lúckému postoupiti své právo: ut beneficia ecclesiastica, que abbas et sui fratres indebito modo hactenus possederant, nostra auctoritate et modo dedito eis robur dare et firmitatem. Ius itaque patronatus, quod habent in ecclesiis ex concessione principum, militum siue aliorum laicorum, ecclesias quoque cum decimis, quarum hec sunt nomina: ecclesiam de Chatow, ecclesiam de Diakouich, ecclesiam de Gobzhe, ecclesiam de Rokytnic, ecclesiam de Olexowich, ecclesiam de Domamil, ecclesiam de Lodinnizh, ecclesiam de Znoem, quas prius quasi per manus laicas possederant, predecessorum nostrorum minime requisito consensu eo, quod tali abusiue adquisitioni de cetero renuntiaverint, eis confirmamus. Confirmamus etiam eis decimas ad nos spectantes (dle práva církevního čtvrtina biskupovi, čtvrtina knězi; čtvrtina chudým a čtvrtina kostelu) de uillis ad illas ecclesias pertinentibus, que proprie sunt claustri, quas decimas vulgus credebat spectare ad prepositurarn Boleslaviensem, quam multis temporibus predecessores nostri possederunt et nos possidemus. Abbas personas idoneas episcopo representet, qui ab eo curam animarum recipiant, episcopo in spiritualibus abbati vero in temporabilibus responsuri. Volumus autem, ut abbas requirat integras decimas a suis parochialibus. C. D. II. č. 111.

[1]) Připojuji se k mínění Šemberovu (Der Kirchencongress auf dem Schatzberge im J. 1221 ve XIII. sv. „Berichte des Alterthums-Vereines zu Wien" 1873), že „in monte Scach" je Schatzberg jižně Znojma, (mezi moravskými Dyjákovicemi a rakouským Hauksdorfem) nikoli Stožec, jak s Palackým tvrdí Dudík (V. str. 103—105).

vraha dle práva zemského, ale tak, aby netrpěli poddaní chrámoví a biskupští. Podivín s příslušenstvím vrácen biskupství Pražskému.[1]) Smlouva brzy nabyla platnosti také pro Moravu. Ozval se sice odpor biskupa Roberta proti smlouvě, ač ji sám také podepsal, ale jej bolela jen ztráta Podivína.[2]) Výsady pražské na přímluvu legáta Řehoře již 10. března r. 1222 králem Přemyslem byly přiřčeny také všem klášterům, osobám duchovním a jejich poddaným.[3]) Tím činem všechno duchovenstvo vyšší (biskup, kapitola, kláštery: Rajhrad, Hradiště, Třebíč, Luha, Kounice, Lúka, Velehrad, Zábrdovice, Doubravník a Olomouc, kde při chrámě sv. Petra biskup Robert r. 1213 založil klášter pro jeptišky augustinky) i nižší (fary) se všemi poddanými byly vyňati z práva zemského. Vznikly vrchnosti duchovní, jež měly nad poddanými panství, soud mimo vrahy a velitelství (dominium, iudicium a imperium), totiž konaly právo i povinnosti zemské dle vlastního uznání svými úřady patrimoniálními. V obyvatelstvě moravském vyvinul se zvláštní stav duchovní s velikými svobodami a výhodami (privilegovaný). Tehdy už vznikaly také vrchnosti světské ze šlechty.

2. Svobodní.

Šlechta tvořila se také na Moravě již před příchodem Vladislavovým. Vyvinula se ze svobodníků, t. j. z držitelů svobodného a dědičného pozemku, za který musili konati službu

---

[1]) C. D. II. č. 120.

[2]) Biskup rozhodně hájil práva svého na Podivín v listině, kterou udílel právo farní kostelu v Příklukách r. 1222: in villa, que vocatur Prikluk, ecclesiam quondam permisimus fundari, quam et consecravimus et etiam limitavimus ius parochiale ei concedentes in iure baptizandi et sepeliendi et in omnibus iuribus, que conveniunt ecclesie parochiali, uillam de Massewiz infra terminos eiusdem ecclesie includentes et eam iure parochiali ecclesie de Prikluk subicientes in decimis et omnibus aliis rebus ad ecclesiam baptismalem pertinentibus non obsiante aliqua reclamacione inposterum ecclesie de Podewin, que tempore consecracionis ecclesie de Prikluk nulla fuit quia ipsa ecclesia de Podiwin cum omni possessione adiacenti precipue et inmediate spectat ad ecclesiam Olomucensem, licet ei per potestatem laicalem uiolencia sit illata, et ecclesia de Podewin nunquam per nos nec per antecessores nostros fuerit limitata. C. D. II. č. 135.

[3]) C. D. II. č. 130.

vojenskou na obranu země, pročež sluli bojovníky (milites). Šlechticem (nobilis) byl každý, kdo měl větší statek svobodný a dědičný čili dědinu. Který šlechtic měl několik dědin, ať jich nabyl dědictvím nebo darem od zeměpána, byl počítán ke šlechtě větší (vyšší), která za 13. století už také na Moravě slula páni — supani — jsou páni (nobiles maiores, barones.[1]) Který svobodník měl méně dědin, ale vládl nejméně aspoň jednou dědinou, patřil ku šlechtě menší (nobiles minores, vladicones) čili k vládykám. Kdo neměl alespoň jedné dědiny, nýbrž jen dvůr s jedním nebo s několika poplužími, jež sám vzdělával bez lidí úročních, byl prostým svobodníkem, zemanem, dvořákem (miles).

Pánů bylo na Moravě do počátku 13. století velmi málo. Přišli na Moravu vlastně teprve s markrabětem Vladislavem (1197) a s králem Přemyslem (1201), jak dokazují tehdejší listiny. V listinách Vladislavových i Přemyslových nalézáme jako svědky vedle duchovenstva a šlechty z Čech také hojně duchovenstva a šlechty moravské, která ještě r. 1197 byla v táboře Přemyslovců moravských.[2]) Vítězný Vladislav i Přemysl odměňovali stoupence

[1]) V Čechách slovo „supani" po prvé zaznamenáno r. 1187 v listině kapitoly vyšehradské: „Facta sunt autem haec sub hiis testibus... supanis: Blagone, Letario tunc camerario, Joanne iudice, Matheo dapifero, Zezema pincerna, Heinrico agasone, Ratibor castellano Wissegradensi, Velis castellano Pragensi, Boguta castellano de Belina atd. R. B. I. č. 392, str. 179. Tam „supani" znamená: jsou páni (úředníci), neboť všichni byli úředníky zeměpanskými, poněvadž Blagone = Letario jako pouhý překlad. Do konce 12. století slovanský výraz „supani" tak se ujal, že počátkem 13. st. r. 1203 shledáváme jej i v listině papeže Innocence III. ve významu „comites", a to, o šlechticích předních, úřednících, českých i moravských. Papež snaží se získati Lombardii králi Ottovi IV., proto oznamuje Lombardským, že Ottu uznali již Němci a Češi „tam a Langravio, quam duce Boemie, quem ipsi regem appellant, et fratre ipsius marchione Moravie, a multis quoque comitibus suppanis fidelitatis iuramenta recepit". Datum Anagnie III. idus decembris 1203 v C. D. č. 14; pak také 15.

[2]) R. 1195 kníže a biskup Jindřich Břetislav, jehož přidrželi se Přemyslovci moravští, vydal na hradě Bítově listinu, kterou rozhojnil statky klášteru Louce. Listinu podepsali vedle Čechů tito šlechtici z Moravy: Roprecht castellanus de Podivin (patřil biskupovi olomuckému). Testes de provincia Znojmensi: Artlebus, Mrakota, Bolik, Paztuha, Ortuinus, Marguardus, Alexius, Zpita, Velen, Janik, Mirozlaus, Thomik. Isti vero sunt de provincia Olomucensi: Boguta, Blud, Zudimir, Predbor, Zdebor, Petrek, Micul, Zudiwoy, Jakub, Zemislaus. Isti autem sunt de provincia Brinnensi: Zbraslaus, Patrus superbus, Lewa, Diwa, Budis, Bolebor, Racek, Budek, Ztrezimir. Bylo tedy na Mo-

své dědinami a úřady.[1]) Nelze počítati mezi pány každého, kdo v listinách se jmenuje s přívlastkem místním, na př. k r. 1202 uvádí se Smil z Buchlovic jako svědek při zakládání Velehradského kláštera, ale z obsahu listiny jasně plyne, že byl jen vládykou.[2])

---

ravě ve všech třech údělných knížetstvích 32 předních šlechticů, kteří s Přemyslovci moravskými věrně přidrželi se biskupa-knížete. C. D. I. č. 363. Ještě r. 1197 kníže brněnský Spytihněv konal na hradě brněnském sjezd, patrně před výpravou do Čech na pomoc biskupovi knížeti proti Přemyslovi. Na sjezdě tom potvrdil klášteru Třebíčskému statky listinou, kterou podepsali dux Zuatopluk (bratr Spytihněvův), episcopus Engilbertus, Venus prepositus, Leua burgravius, Budis, Mirozlau, Stanimir, Zuatoslau, Znata, Strezimir, Budek, Stephanus, Imram, Bozek, Velen, Gerard, Pribizlaus, Mirata, Protiva, Crisan et alii quam plurimi in castro Brunensi in colloquio nobilium 1197. (C. D. I. č. 372). Z těch Budiš, Budek, Lev, Střezimír z Brněnska, Miroslav a Velen ze Znojemska, tedy 6 šlechticů bylo již na listině z r. 1195, ale Božek, Gerard, Jimram, Křižan, Miřata, Protiva, Přibislav, Stanimír, Svatoslav, Štěpán a Znata, tedy 11 se jich nezúčastnilo akce r. 1195. Ale již r. 1201, když vítězný Přemysl daroval klášteru Hradišti dědinu Štěpánovice, dosvědčovalo to mnoho svědků z Čech i z Moravy, duchovních i světských: Slauco camerarius Boemie, Boguzlaus camerarius Moraviensis, Cyrnin cum fratre suo Brecyzlav, Jarozlaus, Boguta, Budiuoy, Jacobus, Semizlaus, Blud, Medl, Predbor, Sobogird, Zdizlaus. Z těchto Boguta, Budiuoj, Jacobus, Semislaus, Blud a Predbor z Olomucka tedy 6 z 10 již přešlo k Přemyslovcům českým. (C. D. II. č. 2). Když král Přemysl r. 1201 povolil klášteru Litomyšlskému, by směl prodati markraběti Vladislavovi kapli sv. Jana s pozemky na Moravě v kraji Břeclavském na založení Velehradu, byli svědky ze světských: Slauco camerarius Boemie, Leo de Brunna, Cyrnin cum fratre suo Brecizlao, Jeroslaus, Boguta, Budiuoy, Blud, Medl, Sdizlaus, Welis, Jutron, Lutobor, Jacobus. Už byl tedy na straně vítězné také Leo de Brunna, jenž asi za Vladislava statky ty vyjednal. (C. D. II. č. 3). Když v Olomucku z 10 šlechticů moravských přešlo dle listin nejméně 6 na stranu Přemyslovu, nechybím, řeknu-li, že také v Brněnsku a Znojemsku přešli skoro všichni na stranu Vladislavovu, jen důkazu proto nemám.

[1]) Bohuslav stal se komorníkem moravským (C. D. II. č. 2), Bohuta sudím v Olomouci (C. D. II. 31), Medl kastelánem v Olomouci (C. D. II. č. 31), Lev purkrabím v Brně (C. D. II. č. 3) a mnoho jiných.

[2]) „Possessiones uero quasdam, que subnotate sunt, emit inclitus frater noster a quibusdam militibus et aliis, quas contulit claustro predicto perpetuo possidendas (1202) . . . emit uillam Borsciz cum circuitu suo a Pribizlao milite pro 50 marcis argenti et aliam uillam Zlehowe nomine emit a Dobene milite pro 30 m. a. cum omnibus appendiciis suis. Similiter uillam Vscenowe nomine emit a Smilone milite pro 28 m. a. cum omnibus attinenciis suis, que villa fuit possessio cuiusdam Radoslay militis, qui eam dederat filie sue; sed cum puella esset sub tutela Smilonis, tradidit eam marito Heinrico quondam iudici de Znoym cum eadem pecunia (1228) C. D. II. č. 10.

Pánem slul šlechtic, až nabyl mnoho dědin, a to z pravidla od zeměpána za věrné služby buď při dvoře panovníkově, nebo na výpravě, nebo v úřadě zeměpanském. Jasně to vidíme na zemanu Lvovi ze Zábrdovic.[1]) Původně byl kastelánem v Brně a měl jen několik dědin kolem Brna. Po návratě z výpravy italské (r. 1209—1211) rychle bohatl a postupoval v úřadech.[2]) Stal se sudím v kraji Brněnském (1213) ano i komořím (1215) a do r. 1222 daroval klášteru v Zábrdovicích již 7 dědin a ještě slíbil 13 dědin. Tehdy už byl panem Lvem z Klobouk. Tak bychom mohli sledovati vzrůst několika úředníků Vladislavových, zeměpanských i dvorských, na Znojemsku, Brněnsku, Olomucku i Holasicku; ano veliké moci a bohatství nabývali také úředníci v kraji (údělu) králové Konstancie na Břeclavsku. Tak neobyčejně povznesl se Štěpán z Medlova, purkrabí na hradě Děvicích (Mikulov). Byl synem Gothardovým a nabyl Medlova, jenž patřival (jako výsluha, predium) Medlovi, kastelánovi olomuckému S Medlovem nabyl také Tuřan, Petrovic a jiných dědin. Stal se purkrabím Vladislavovým na novém hradě Veveří (1213) a brzy postoupil za purkrabího (kastelána) na hradě Děvicích u Mikulova. Dovedl si získati přízeň Vladislavovu i Přemyslovu tou měrou, že r. 1218 dosáhl na statcích svých téměř takových svobod a výsad, jaké měl biskup a kláštery. Stal se vrchností světskou čili privilegovaným pánem, jenž měl poddané a nad nimi panství a soud (mimo zločiny) = iudicium a dominium, jež vykonával svými úředníky vrchnostenskými (dominikálními).[3]) Povinnost vojenskou (imperium)

---

[1]) Z Brna, C. D. II. č. 3.

[2]) Notum sit omnibus, quod dux Vladizlaus expedicione rediens deo et s. Marie et comiti Leoni per preces Bogobudi siluam, que vocatur Obecski, cesserit. Comendatores hii sunt: Stephanus, Sudko, Johannes. Hii sunt qui circuierunt metas: Bosco, Sdislau, Marquart, Vneg, Sdislau, Scribimir, Budech, Jan Mstislauic, Jan Ondregouic, Velen, Vecemil, Predbor, Lampert Rapotic, Sdislau Mucharouic, Bores frater eius, Velis Supkouic, Bosteh Shoresina (z Ořešína), Mileg uenator, Hoten uillicus, Dobros, Rosneth de Sidenic (ze Židenic). C. D. II. 49.

[3]) . . . cum assensu regis bohemorum Ottocari et fratris eius marchionis moravorum Wladizlai in presencia quam plurium nobilium utriusque terre approbante domino decano W. (altero) et uniuerso conuentu eiusdem ecclesie cambiui Stephano viro nobili filio Gothardi duas villas episcopatus nostri Dubraunic scilicet et Dragnik et terram unius aratri in Dreuniche pro duabus

poddaní jeho konali jen prostřednictvím (na rozkaz) svého pána. Takových privilegovaných pánů nebylo mnoho, ale podobných výhod domáhali se zajisté také ostatní šlechtici větší (nobiles, barones), čili začal se vyvíjeti stav privilegovaných pánů, vznikaly vrchnosti světské.[1])

Kdo měli alespoň celou dědinu s vlastním dvorem mezi úročníky, počítali se k drobné šlechtě (milites) a sluli vládykové. Celou dědinu buď dědili po rodičích a příbuzných, nebo kupovali neb i dostávali darem od zeměpána.[2]) Sluli po dědině, na př. Smil

---

villis ipsius Turane uidelicet et Petrouich, que episcopatui meo proximiores erant (1208). C. D. II. č. 41. R. 1218 král Přemysl potvrdil Štěpánovi: nos cum dilecta coniuge nostra Constancia illustri Boemorum regina considerantes fidelitatem et devota obsequia fidelis nostri Stephani burgrauii de Miculau, que nobis et fratri nostro illustri marchioni Morauie fideliter exhibuit et exhibet, libertatem, quam ei frater noster predictus marchio tam in metlau (Medlov) quam in aliis omnibus hereditatibus per graciam donauit, iure hereditario ei et eius heredibus possidendam per nostram magnificenciam et fratris nostri donationem liberaliter confirmamus idem ius, quod frater noster ei dedit concedendo hoc uidelicet ius, quod in predictis hereditatibus nullus camerariis pateat introitus nec XIIII qui in patria colliguntur, in eis colligantur, sed omne iudicium coram suo prefecto scilicet uillico domini Stephani subire debeant excepto hoc solo quod, si fur iuste cum furto comprehensus fuerit, iudici terre reprezentetur. C. D. II. č. 93.

[1]) Důkazem jsou mi svědkové na listině Štěpánově. Kdo by porušil výsadu jeho, měl zaplatiti 300 hřiven pokuty do komory královské. Ustanovení královo potvrdili: Acta 1218 V. Kalendas Maii presente Ruperto uener. Ol. ec. ep. et nobili uiro Leone camerario brunensis provincie et Ratiborio, Taszone, Boslao cum fratribus et aliis quam plurimis uiris honestis. Lev, Tas, Štěpán a Ratibor asi byli páni na Brněnsku. Nebyli četnější ani na Olomucku ani na Znojemsku. Věc byla ujednána v den sv. Marka 25. dubna na volném sjezdě nejspíše ve Znojmě, kde Štěpán dostal také dědinu Bohdanov v Holasicku. Pečeť k listině přivěsila také markraběnka Hedvika. C. D. II. č. 93 a 92.

[2]) Dědičnost zaručovala snad již Statuta Konradova, najisto však již Statuta Přemyslova z r. 1222. Kupy a prodeje konaly se na větším soudě zeměpanském (curia) za přítomnosti zeměpánovy a šlechty čili na sjezdě a soudě zemském. Smlouvy se zapisovaly a dávaly stranám. Možná, že zemský soud měl již své knihy čili desky, do kterých se smlouvy zapisovaly, a strany dostávaly jen opisy. Desky ze 13. století se dosud nenalezly, ale jednotlivých smluv dosti. Tak r. 1222 markrabě Vladislav s úřednictvem zeměpanským i dvorským na Znojemsku dosvědčil kup dědiny: dominus Florianus abbas de Luka . . uillam quandam, que Bragotiz uocatur, a quodam nobili terre mee nomine Wazezlao in presentia mee Dominationis et meorum baronum pro 170 marcis hereditario iure prenotato claustro per-

z Buchlovic (1202), Buz z Moravičan (1222), Blud z Bludova (1222), Zdeslav z Mukařovic, Lambert z Rapotic (1222), Božetěch z Ořešína (1222), Pomněn z Tovačova (1222), Jakub z Víškova (1201), Petr z Rousinova (1201), Soběhrd z Klobouk (1207), Bořita z Letovic (1222), Vojtěch z Kúnic (1220), Pavlík z Vážan

---

petualiter atque rationabiliter deserviendam .. comparavit. Testes: Prozimirus prefectus de Prawlowe, Emmeramus burcravius de Znoym, Pomnen Goworich, Lepolt, Ekhart cum patre Hartlibo, Heinricus, Wilk, Welen, Branizlau, Volricus, Bogdanez Castellani de Znoym. Milites curie mee: Petrus pincerna, Peregrinus minor dapifer, Wilhelmus maior pincerna et alii quam plures. Actum apud Znoym 1222. Datum autem per manus curie mee protonotarii. C. D. II. č. 132. Darem od zeměpána mnozí dostali celé dědiny, ale zpráv o tom zachovalo se málo. Když král Přemysl r. 1228 potvrzoval Velehradu statky z doby Vladislavovy, pravil: uir nobilis Theodoricus nomine Grutouice quandam uillulam Costeleche nomine, quam deservierat apud fratrem nostrum Wadislaum march. Mor., cum nostro assensu et ipsius contulit ecclesie Welegradensi, quod nos ratum habuimus et firmum, cuius termini sunt usque ad vallum antique civitatis. C. D. II. č. 10. R. 1218 markrabě Vladislav daroval: baroni meo domino Stephano et filiis eius nec non filiorum eius succedentibusque ipsorum heredibus uillam quandam in Holachiz, que Bogdonaue dicitur, cum omnibus appendiciis agris scilicet et pratis et siluis perpetuo et hereditario iure contuli possidenda fidelitatem prefati uiri constantem indefessumque seruicium si non largis beneficiis tamen iuxta mee possibilitatis modulum intuendo. Acta 1218 V. Kal. Maii. Potvrdil král, markrabě, markraběnka, biskup, duchovenstvo a šlechta moravská na sjezdě 25. dubna nejspíše ve Znojmě. Listina nemá udáno místo tedy to není originál, nýbrž jen opis. Podle data i svědků byl to velký sjezd na den sv. Marka ve Znojmě, poněvadž tam bylo nejvíce šlechty ze Znojemska, ale byla tam šlechta také z Olomucka, Holasicka, Břeclavska i z Brněnska. C. D. II. č. 92. R. 1220 Konrad hrabě z Hardeka v Rakousích vyznává „ego Conradus obtinui pro servicio meo quandam uillam Vrscicz (Uhřice u Bítova) cum alia uilla Scorscicz (Skořice u Bítova, nikoli Žarošice u Ždánic, jak Dudík [V. str. 94] tvrdí) nomine cum omnibus appendiciis suis ab illustri rege B. Ottacaro et fratre eius inclito marchione M. Wadislao nomine, iure hereditario possidendas. Contigit autem, quod quidam miles, Bertherus nomine (kastelán na Vranově) a nobis fuit infeudatus de illa uilla, que uocatur Scorscicz (Skořice), sed ipse nobis uoluntarie resignavit, quam postea de consensu nostro et ad petitionem nostram illustris rex B. et inclitus marchio M. frater eius prius nominati contulerunt ecclesie Welegradensi perpetuo iure possidendam et sine omni contradiccione ad suos usus conuertendam. C. D. II. č. 105. R. 1222 markrabě Vladislav daroval celou dědinu Wernhardovi: ego cuidam procuratori bonorum ac rerum consortismee uidelicet Wernhardo cum consensu fratris mei domini Odachari il. r. B. nec non et filiorum suorum cum plenitudine quoque gratie mee in presentia baronum meorum uillam quandam que Wernhartici uocatur in terminis Polonie sitam hereditario iure sibi

(1221), Matyáš z Ivančic (1221), Dětřich z Kněžic (1222), Jindřich z Pohořelic (1222), Zemslav z Moskovic (1222). Rosneth (Hroznět) ze Židenic (1222) atd. Bylo jich mnoho, na sta jich lze uvésti z listin té doby, ale málokdy jest udán majetek jejich (dědina), poněvadž vrstevníkům byl znám.[1])

Mnozí bojovníci (milites) měli už jen část dědiny (dvůr s jedním nebo s několika poplužími), byli to prosti zemané čili svobodníci, kteří ke šlechtě se nepočítali. Tito uvádějí se v listinách řídčeji. Tak z listiny o klášteře Zábrdovském se dovídáme, že v Syřeticích (nyní Šaratice) část dědiny patřila Rychse, první manželce Lva ze Zábrdovic, druhá část zemanu Borkovi a třetí zemanu Dobřemilovi.[2]) Z ma-

pueris suis perpetuo possidendam non sine iure rationis contuli. Idem enim prenotatus procurator bonorum coniugis mee in omnibus et per omnia honorem et profectum inquantum potuit meum siquidem ac terre mee fideliter promouit atque accumulauit. Actum apud Opauiam 1222. Datum autem per manus Apollinaris curie mee protonotarii. C. D. II. č. 125.

[1]) Tak listina o klášteře Zábrdovském, která podává zprávy o událostech z let 1210—1222, uvádí přes 100 svědků, z nichž však někteří z r. 1210 již nežili v době sepsání listiny r. 1222. Listinu potvrdil král Přemysl, markrabě Vladislav a biskup Robert svou pečetí. Jako svědkové jsou uvedeni: Sobezlaus, Teobaldus, Bolezlaus, Hermannus abbas de Gradisc, Ticcelinus primus abbas de Welegrad, Gerhardus de Luca, Martinus de Trebec, Marsilius de Selowa, Gerlac de Milegou, Pomegnien de Towachou, Budiwog Sebastienic frater eius, Ben, Uneka filius Wliceh, Boruth filius Boleslay, Vit, Olbram Welenowiz, Leo, Spitieh; Theodoricus, Mutina, Sdizlaus Grutouizi, Werso, Mrachot, Nezamil de Uranowa, Perterus de Uranoua, Henricus, Troianus, Mangolt, Wernart, Olbram, Uxor Hartlebi, Hymmeram, Henricus iudex, Stephanus dapifer, Bolich, Hwale, Benata, Sasin, Peleg, Wojzlau, Riwin, Gerart, Bznata, Uneka de mitrouic (z Mitrovic?), Liholut, Groznata, Wilem, Vldric, Swatozlau, Sdizlau recmanidci, Stibor, Rac, Jan, Radozlau, Prestan, Buden, Wichart, Martin, Scribimir, Bedrich, Ratibor, Weliz, Welen, Vecemil, Diva, Predbor, Lewa, Pastucha, Herman, Walter, Liztimer, Dobes, Samich, Detho, Jan Bosic (Bohušic), Nasen, Bludo, Ones, Prebor, Ratmir, Prebor; Bogdalus de Raghrad, Hauel prepositus de Luh, Christoforus prepositus, Sudeko prepositus, Venus prepositus, Cancellarius Johannes, Walterus decanus, Radezlaus filius Scehonis. Hii sunt, qui circuierunt metas: Bosco, Zdizlaus, Marcwardus, Vniech, Zdislaus, Scribimir, Budek, Yan Mistislauiz, Yan Andreiouic, Welen, Viecemil, Hereman, Priedbor, Lampert Rapotitz, Zdizlaw Mukarouitz, Bares, fratres eius, Velis Supkouic, Bosteh, Mileg uenator, Hoten uillicus, Dobros, Rosneth de Sidinic. C. D. II. č. 48.

[2]) Rihtca, que feliciter cessit in fata, dedit illi ecclesie partem uille Syretitz, que postea tota concambio mediante cum omnibus suis appendiciis claustro accessit, secundum quod subsequenter exponetur. Quedam ingenua femina Margareta nomine, que fuit uxor Peregrini, recipiens habitum, dedit quandam uillam claustro, que uocatur Heraltitz, et Zazzin miles dedit cum

jetku toho plynula povinnost brániti zemi čili bojovati proti nepřátelům. Dokud kdo měl zemi svobodnou a dědičnou, byl svobodníkem (miles). Podstata svobodníkova: zemanova, vládykova i pánova tkvěla v půdě, nikoli v rodě. Kdo neměl dědiny, nebyl považován za způsobilého svědčiti o dědinách svobodných, byť byl z rodu vzácného.[1]) Ztrátou dědiny (svobodné a dědičné země) přestávalo svobodnictví (zemanství) a také šlechtictví. Ztráta mohla nastati konfiskací (venditio = prodej pro zločin), dobrovolným prodejem, nebo postupem.[2]) Drobné šlechty úžasně ubývalo. V listině velehradské se praví, že markrabě Vladislav koupil (asi 1202) dědinu Boršice s příslušným lesem (Újezd) za 50 hřiven stříbra od zemana Přibyslava, dědinu Zlechov s příslušenstvím za 30 hřiven od zemana Doběna, dědinu Uščenov za 28 hřiven od Smila z Buchlovic, který byl poručníkem dcery zemana Radoslava, jenž dědinu odkázal dceři. Když dcera dospěla, Smil provdal ji za Jindřicha, sudího ve Znojmě, a dal jí 28 hřiven stříbra.[3]) Kolem r. 1213 biskup Robert koupil dědinu Klopotovice jeptiškám u sv. Petra v Olomouci za 70 hřiven.[4])

filia sua Pribichiest terram ad tria aratra in loco, qui uocatur Cladisse. Sed quia quidem miles, nomine Borek, habuit quandam partem uille in Syretitz, data est ei in commutationem pro parte sua Heraltitz, et alii militi, qui uocatur Dobriemil, pro parte sua loco concambii data est terra ad tria aratra in loco, qui uocatur Cladisse. C. D. II. č. 48.

[1]) Důkazem je mi v listině Zábrdovské svědek: uxor Hartlebi = manželka Hartlibova. Z jiné listiny dovídáme se, že na sjezdě v Brně r. 1222 byla Hartlibovi připsána dědina Načeratice, kterou manželka jeho dostala od otce svého Unka. Dokud dědinu neměl připsánu, svědčila o dědinách manželka jeho jako majitelka Načeratic. Na tom sjezdě Načeratice byly připsány Hartlibovi, o čem vydána listina v Brně dne 24. června 1222: „dominus Vnko pie recordacionis uir nobilis de Boemia domino Arthlebo de Znoyem (byl s bratrem Ekhardem ve službách markraběte Vladislava ve Znojmě) genero suo cum filia sua eidem matrimonialiter copulata uillam quandam Nasseratiz dictam cum omnibus attinenciis vice dotis contulit absolute ita uidelicet, ut idem Hartlebus cum consorte thori nec non utriusque filii ac filiorum filii succedentesque ipsorum heredes legittimi prenominate uille possessione perpetua gaudeant et tranquilla.“ C. D. II. č. 133. Tehdy asi král Přemysl v Brně potvrdil listinu Zábrdovskou, která však byla zhotovena, než Hartlib Načeratic nabyl právem, proto mezi svědky byla uvedena jeho choť, neboť jednání o dědiny musilo býti dosvědčeno „per testes idoneos viros et honestos“. C. D. II. č. 133, ř. 12.

[2]) C. D. II. 120.

[3]) C. D. II. č. 10.

[4]) C. D. II. 56.

R. 1220 na sjezdě v Brně Žibřid, syn knížete Břetislava, tehdy kanovník v Olomouci a kaplan krále Přemysla, s dovolením královým prodal dědinu svou Jarošov za peníze klášteru Velehradskému.[1]) R. 1222 na sjezdě u Znojma opat lucký Florián koupil dědinu Bragotiz (Mramotice = Mrakotice. F. R. B. 715, 758) za 170 hřiven od šlechtice Václava.[2]) Za to stával se zemanem každý, kdo nabyl svobodného a dědičného pozemku, ať již milostí panovníkovou nebo kupem. Tehdy se zemanství (svobodnictví) necenilo velice. Máme příklady, že svobodníci dědinu svou postupovali jiným a přijímali ji v nájem, poněvadž postupem svobodného majetku si polepšili živobytí. Tak r. 1222 na sjezdě v Opavsku Ekhard z Opavy, jenž si koupil dva lány u Opavy od pánův Oty a Ekharda z Ratibora, postoupil je markraběti Vladislavovi. Ten daroval je Sibertovi, opatu velehradskému, a opat dal je v dědičný nájem (nápravu) témuž Ekhardovi a synu jeho Jakubovi i potomkům s ustanovením, by klášteru platili ročně půl věrdunku zlata. Tím byli vyňati z práva zemského, které bylo asi obtížnější než roční plat půl věrdunku zlata.[3]) Nájmu z dědiny Soběbřich kolem r. 1208 platil šlechtic Vlk biskupovi Robertovi 9 hřiven.[4]) R. 1222 platilo se nájmu z dědiny Hoštic u Opavy 18 hřiven a výměna.[5]) Přijal-li svo-

---

[1]) C. D. II. č. 106.

[2]) C. D. II. 132.

[3]) „Ekhardus de Oppauia duos mansos iuxta Oppaviam sitos, quos legittima coemptione sibi acquisierat apud dominum Ottonem de Rathibor et Ekkardum in manus nostras resignauit, quos uidelicet mansos nos dilecto nostro uener. abbati de Welegrad domino Siberto libera donacione tradidimus ad petitionem eiusdem Erkkardi. Quos mansos memoratus abbas eidem Erkkardo in beneficium concessit et filio eius Jacobo ea condicione subnexa, ut tam ipsi, quam omnes posteri eorum ecclesie Welegradensi annuatim soluant dimidium fertonem auri in perpertuum. Quod si legittimi heredes decesserint, prefati mansi in possessionem predicte ecclesie deuoluentur. Acta in Kihowe 1222 (24. ledna) VIII. kal. februarii C. D. II. č. 124.

[4]) Biskup Robert pronajal „uillam, que dicitur Sobebruh, pro IX marcis Lupo vendidi hereditario iure possidendam". C. D. II. 29. Podle svědků stalo se to nejspíše r. 1208 na sjezdě v Olomouci, kde také učiněna výměna Doubravníka za Tuřany šlechtici Štěpánovi z Medlova.

[5]) Ego Radozlaus archidiaconus Olomucensis dono . . . partem uille, que dicitur Hossicz, quam iure empcionis libere cum omnibus suis possederam proventibus nullo contradicente aut reclamante ecclesie b. M. v. in willegrat . . . possidendam . . . placuit . . . scilicet partem usuum fructuariorum facte

bodný šlechtic nějakou dědinu v nájem, stal se podruženým (druho). Podruženým mohl býti zeměpánovi, biskupovi, klášteru, pánovi neb i vládykovi. Podružený přestal býti svobodným, neměl-li ještě jiného svobodného statku vlastního. Pak stal se poddaným.

Poddaní byli volní a nevolní (liberi a servi.)[1]) Do r. 1207 poddaní všichni byli podrobeni právu zemskému zrovna tak, jako svobodní (milites), čili byli poddáni pánům duchovním i světským a zemi.

3. Města.

Počátkem 13. století z práva zemského na Moravě byla vyňata zeměpanská (královská) města, jež vyvinula se největší částí z vrstvy cizího obyvatelstva čili z hostí.

Hostem (hospes — host) byl na Moravě každý, kdo neměl svobodné dědiny a nebyl podružen někomu, jenž měl svobodnou dědinu. Byli to obyvatelé cizích říší čili cizinci. Nebyl tedy na Moravě cizincem poddaný krále českého (Čech), ale poddaní říše Německé, Uherské, Polské atd. Přicházeli do země z pravidla za obchodem (výživou) a zase opouštěli zemi, nebo vstupovali

---

donationis hoc est X marcas argenti in quasdam refectiones fratrum dicti monasterii tempore determinato hoc est in assumptione, natiuitate, purificatione, annuntiatione ipsius beate virginis pie ordinare octo marcis michi annuatim de dictis reditibus mancipatis — nam decem et octo marce de memorata villa ex annuo censu proueniunt. Ortus quoque et prata cum uinariis que in donatione similiter emancipaui . . . mee seruient necessitati. Post vocationem . . . omnia emancipata cum omnibus mobilibus et immobilibus prefatis fratribus . . . refundentur. Preterea . . . addidi terras, quas habui in cladorup, que est uilla in Ol. provintia sita, et tria molendina in oppauia ortum domum unam et mansos, quos habui ibidem. C. D. II. č. 137.

[1]) Kolem r. 1222 král Přemysl potvrdil klášteru Hradišti svobody na Olomucku listinou, ve které jsou uvedeni volní i nevolní: preterea ab omni servitutis iugo ita liberas (uillas) reddidi, ut nec uillici principum, vel militum, servi castrorum, vel dominorum liberi eas ullo ausu in omni casu bono vel malo ingredi presumant, donec domino abbati vel ceteris fratribus vel curiali eorum casu manifestato accusatus vel accusandus, iudicandus vel dampnandus fur vel homicida omni iudicio vel satisfactioni per eos representatus asistet, et in eo omni, quo iudicatus subcubuerit, nulli preter abbatem et fratres respondeat. C. D. II č. 2. Taže slova opakují se v listině králové Konstancie pro Břeclavsko „ut nec uillici principum, vel militum, nec camerarii castrorum eas ullo ausu atd.“ C. D. II. č. 13. Obě listiny připomínají také události starší z l. 1201 a 1203, ale ve znění, jaké je v Codexu Bočkově, mohly býti napsány teprve po r. 1221.

do služeb zeměpánových anebo majitelů dědin (řemeslníci, kupci, duchovní). Trvale a větším počtem usazovali se na Moravě teprve od časů Vladislavových. Časté přátelské styky Přemyslovy i Vladislavovy s panovníky německými Filipem, Ottou IV. a s Fridrichem II. i duch tehdejší doby otevřely brány zemské do Čech i na Moravu podnikavým osadníkům z Němec. Král Přemysl i markrabě Vladislav všemožně podporovali stěhování obyvatelstva německého jednak, by zalidnili zemi a rozmnožili důchody své, jednak by nabyli nové opory proti rostoucí moci šlechty domácí a duchovenstva. Markrabě začal jim prodávati a rozdávati svou dědinu zeměpanskou a vyjímati je z práva zemského.

Nejdříve stalo se to pod hlavními hrady (urbes) čili v podhradích (suburbium), pak v některých dědinách tržních a v újezdech (lesích) zeměpanských. Jak se to dálo, o tom zpráv z doby Vladislavovy zachovalo se málo. O Brně zachovala se zpráva, že Němci za Vladislava založili si tam farní chrám sv. Jakuba. Do té doby v podhradí brněnském byl jen farní chrám sv. Petra. Novému chrámu sv. Jakuba byli přifařeni Němci a Gallové (kupci z Flander a z Porýnska) s desátkem a vším právem farním, totiž aby odtud přijímali křest i ostatní svátosti, a tam aby byli pohřbíváni.[1]) Podhradí brněnské za Vladislava se již měnilo docela. Vedle domácího obyvatelstva slovanského žilo tam již mnoho Němcův a Nizozemců, pro které byla zřízena nová fara s kostelem sv. Jakuba. Brno bylo tedy již značně rozšířeno. Hlavní tepna života brněnského posouvala se od sv. Petra ze starého fora (Zelný trh) ke sv. Jakubu na forum nové (Velké náměstí).[2]) V Brně vyvinul se již národostní pluralismus, který

[1]) „Rex . . . ius patronatus in Ecclesia sancti iacobi, que est sita in Burgo Brunensi, cum omnibus appendiciis suis, contulit claustro, quod vulgo vocatur Ozlavan ad usus inibi deo serviencium. Super qua donatione eis suum dedit privilegium suo sigillo munitum, que ecclesia eos deberet habere limites, quos tempore fratris sui Wladizlay consueverat habere, videlicet quod omnes teutonici et gallici prefate ecclesie cum decimatione et omni iure ecclesiastico debeant subiacere. Nos autem illi ecclesie concessimus ius parochiale, quoad baptismum et sepulturam et cetera sacramenta, que spectant ad ius parochiale, quia illa ecclesia temporibus nostris fundata et a nobis in expensis abbatisse prenominate consecrata". Tak napsal biskup Robert r. 1231. (C. D. II. č. 213).

[2]) Toho důkazem je uvedená listina biskupa Roberta z r. 1231, kterou potvrdil klášteru Oslavanskému patronátní právo ke kostelu sv. Jakuba v Brně. V listině mluví také o chrámě sv. Mikuláše, jenž stával na Velkém náměstí

se patrně jevil v zaměstnání obyvatelstva, ve chrámě a v oboru právním.[1]) Slované (r. 1353 platea boemorum) bydleli při dvoře zeměpanském (curia = nynější museum) poblíže chrámu sv. Petra a žili dle práva zemského, jsouce podřízeni úředníkům zeměpanským na hradě brněnském. Němci bydleli severně Slovanů poblíže radnice (curia, domus teutonica) k novému náměstí (Velkému), živili se obchodem a začali kupovati dvory od zeměpána kolem podhradí. Byli přifařeni kostelu sv. Jakuba a žili pod ochranou zeměpánovou dle práva německého.[2]) Novému chrámu byli přifařeni také Gallové. Byli to kupci nizozemští z Flander a od Rýna. Jedni usedli v ulici Rýnské (platea Renensium) severo-

až do r. 1870. „Ecclesia autem sancti Nocolay, que iacet intra terminos ecclesie sancti iacobi, non debet habere sepulturam, nec baptismum, nec huiusmodi sacramenta parrochialia. Sed quia cives circa illam manentes maxime erant romani et linguam moravorum vel teutonicorum non intelligebant, ideo auctoritate nostra facta fuit capella sancti nicolay et a nobis consecrata et dedimus eis romanum sacerdotem, qui eorum linquas intelligeret et confessiones audiret et haberet diurnam utilitatem, qualiscumque posset fieri de oblationibus eorum et si quid vellent ei boni specialiter facere, hoc suum esset". C. D. II. č. 213.

[1]) Dr. Jar. Čelakovský v pojednání „O středověkém radním zřízení v královských městech moravských („Časopis Matice Moravské 1906, str. 97—133) dokázal, „že vůbec středověká ústava městská musí se pokládati za produkt národně smíšený", což nejpatrněji jeví se v Brně. Tam „několik osad i národního rázu je (1243) v jednu obec městskou sloučeno." (str. 99. ř. 11.) Osady ty dovozuji z listiny biskupa Roberta z r. 1231: Slovo „Galli", „Romani" může znamenati jen Renenses a Laetos (Flandres), poněvadž název ulice rýnské a veselé je v Brně podnes, ovšem zkomolený v Rennergasse (Běhounská ulice) a Fröhlichergasse (Veselá ulice.) Listiny ve 13. století z r. 1252 uvádějí „Rhennerthor" (C. D. III. č. 186), což značí bránu rýnskou. Teprve ve 14. století (1336), když již se nepamatoval původ ulice, objevuje se název „porta cursorum", patrně z chybné výslovnosti „Rennerthor" (C. D. VII., č. 108). Tehdy r. 1340 už psali také „porta laetantium" (C. D. VII., č. 296), ale původní název „quartale Laetorum" je zachován v nejstarších knihách městských z r. 1343 a 1375 i 1376, do kterých se zapisovala daň městská od jednotlivých poplatníků dle čtvrtí městských. Knihy ty jsou v městském archivě brněnském se značkou M. 14, M. 15. To je mi důkazem, že původně počátkem 13. století byla v Brně osada kupců rýnských (Cáchy, Kolín, Mety atd.) a Laetů z Flanderska (Arras, Gent, Ypern atd.), jako na př. v Praze r. 1298 (1101) „curia hospitum, quae Tyn seu Laeta Curia vulgariter nuncupatur". (Jireček: C. i. b. 23. ř. 40.) Také Fr. Vacek: „Sociální dějiny české doby starší" str. 300. a 347. to potvrzuje. Také V. V. Tomek: Dějepis Prahy. I. str. 20., 64—65.

[2]) Podrobněji u Fr. Šujana: Dějepis Brna. 1902, str. 72—113.

východně nového náměstí se skladištěm rýnským (curia renensis), druzí severozápadně nového náměstí v ulici veselých Flandrů (platea Laetorum) se skladištěm flanderským (curia laetorum). Živili se obchodem a také kupovali dvory zeměpanské kolem podhradí.[1]) Žili pod ochranou zeměpánovou nejspíše dle práva své otčiny. Možná, že již za Vladislava v podhradí brněnském byli také Židé těsně na jih od Slovanů (platea iudeorum) poblíž domu židovského (schola iudeorum r. 1268), kde nyní stojí chrám sv. Magdaleny.[2]) Podhradí brněnské za Vladislava vzrostlo tedy v několik osad: slovanskou, německou, flanderskou, rýnskou a židovskou, z nichž do r. 1243 vyvinula se jediná větší obec ohrazená: město Brno s právem brněnským. Za Vladislava z podhradí brněnského vyvíjelo se tedy město (civitas). Vývoj děl se rychle, neboť za nástupců Vladislava II. (1222—1228) a Přemysla I. (1228—1239) na obvodě jmenovaných osad vznikly již kláštery dominikánský u sv. Michala, klášter panen augustinek u P. Marie (Herburgy) a klášter minoritský u sv. Jana. Vše bylo obehnáno městskou zdí s branami: brněnskou, veselou, rýnskou, měninskou a židovskou. Hrazeným osadám křesťanským r. 1243 král Václav dal jednotné právo městské a vyňal je z práva zemského. Tak vznikla jednotná obec město Brno svobodné, královské (civitas). Osada židovská zůstala podřízena úřadům zeměpanským na hradě brněnském, až r. 1254 a 1268 dostala právo židovské. Pak už úřadům zeměpanským na hradě brněnském (castrum, burgus) zůstali podřízeni jen, kdo bydleli mimo zeď čili přede zdí městskou. Řídili se starým právem domácím, t. j. slovanským čili zemským, a tvořili jinou osadu, které se začalo říkati Staré Brno čili Hrad (burgus).

Podobně vyvinuly se věci také ve Znojmě (1226), v Olomouci (1245) a v Jihlavě (1249). K těmto svobodným městům královským (zeměpanským) časem přibývala jiná menší: Uničov (1223), Jemnice (1227), Přerov (1256), Uherské Hradiště (1257), Jevíčko (1258), Litovel (1267), Hlubčice (1270), Opava (1278), Uherský Brod (1272), Pohořelice (1278), Bruntál (1279), Krnov (1281), Ivančice (1288). Ze svobodných zeměpanských měst

---

[1]) Fr. Šujan: D. B. str. 113—164.

[2]) Fr. Šujan: D. B. str. 96—97a, 167.

(královských) vyvinul se nový stav privilegovaný: stav městský, jehož příslušníci byli vyňati z práva zemského a časem i jejich poddaní. Pohořelice a Bruntál byla věnná města královny Kunhuty, ostatní byla svobodná města královská (zeměpanská)[1]. Brno, Jihlava, Jemnice, Znojmo a Uh. Brod spravovala se právem jihoněmeckým čili Norimberským, ale Olomouc, Jevíčko, Litovel, Uničov a Přerov právem severoněmeckým čili Magdeburským.

4. Poddaní.

Do 13. století všichni poddaní na Moravě bez výjimky byli podrobeni právu zemskému tou měrou, jakou svobodní bojovníci (milites). Byli volní a nevolní. Volní živili se rolnictvím, sadařstvím, včelařstvím, rybářstvím, chovem dobytka a hornictvím. Nevolní (sluhové) provozovali řemeslo a konali různé služby osobní. Každá rodina dostala od pána (zeměpán, biskup, kláštery a šlechta) pozemek s příbytkem za určité povinnosti roční, jež se platily plodinami, nebo penězi.

Dům panský s rozsáhlými pozemky několika popluží nazýval se dvorem (curtis, curia, grangia), usedlost sedlákova poplužím (aratura) a domek dělníkův s malým pozemkem nebo bez pozemku jen dvorkem (curticula).[2] Žili tedy v dědinách: pán, sedláci a domkáři čili chalupníci.

Čeho poddaný vytěžil více, než odváděl pánovi, zbylo mu na živobytí.[3] Zároveň byli podrobeni všem povinnostem zem-

---

[1]) R. B. I. str. 317 č. 686, II. str. 34, 274, 493, 494, 517, 546, 567, 657, 665, 739 a 910. C. D. IV. č. 268, 269, IX. č. 420, X. č. 118, 123, XII. č. 523 a XIV. č. 132).

[2]) Důkaz mám teprve z r. 1240 a 1278. (C. D. III. č. 99 a C. D. IV. č. 154), ale lze tvrditi, že tak bylo již za markraběte Vladislava.

[3]) V několika listinách nalézáme zmínku o zaměstnání poddaných. Tak slyšíme r. 1222, že asi r. 1205 Richsa, manželka zemana Lva ze Zábrdovic, darovala na založení kláštera Zábrdovského dědinu Zbejšov se stádem 25 kobyl, 7 nevzdělaných popluží, 40 krav, 240 ovcí „Bysou cum armento 25 caballarum et septem integris aratris et uaccis 40 et ouium numero 240". C. D. II. č. 49. R. 1215 slyšíme, že v lese u Lažan a Domašova na Olomucku kopalo se železo a žernovy, v potocích pak dobývalo se zlata. O les a hory vznikl tuhý spor: pro silva — et montibus, ubi metallum ferri foditur, et aliis montibus, in quibus molares lapides acquiruntur, et riuulis, in quibus aurum foditur. C. D. II. č. 67

ským. Brannou povinnost vykonávali stavbou a opravou zemských hradů, příkopů, zásek, přesek, stavbou cest a mostů. Zeměpanské povinnosti z každého popluží platilo se 14 denárů ročně, což slulo berní čili daní zemskou[1]) Také platili z popluží 6 denárů desátku majiteli kostela (aspoň v Holasicku), čím asi zaplacen byl desátek plodinový. Kromě toho tísnily je povinnosti: průvod čili povoz, nářez a noclch zeměpánovi s družinou. Konečně povinnosti soudní: nárok, svod, hlava, vřez a pokuty soudní. Tyto povinnosti zemské: branná, zeměpanská i soudní (imperium, dominium a iudicium) byly velmi citelné a mohly státi se nesnesitelnými způsobem, kterým je úředníci zeměpanští vymáhali. Proto duchovenstvo i šlechta domáhali se osvobození od nich pro sebe i pro své poddané. Duchovenstvu podařilo se to úplně za let 1207—1221, a šlechtě částečně. Když tedy pozemky jejich s poddanými byly osvobozeny od povinností zemských, byly pak na Moravě od 13. století dvě vrstvy poddaných: zemských a vrchnostenských.

Zemští poddaní tak jako všichni svobodníci zůstali pod právem zemským a byli pod správou úředníků zeměpanských v oboru politickém, soudním a finančním. Poddaní vrchnostenští dostali se pod správu úředníků vrchnostenských (dominikálních), ustanovených vrchnostmi duchovními i světskými. Poddaných zemských ubývalo stále, jak množily se výsady duchovenstva, šlechty a měst. Poddaných vrchnostenských přibývalo také novým osazováním (kolonisací).

Už markrabě Vladislav před r. 1206 dovolil Johanitům usazovati na statcích jejich na Moravě, koho chtějí, dle práva německého čili zákupného.[2]) Právo německé bylo poddaným

[1]) „Collectas generales“ r. 1221. (C. D. II. č. 120) a r. 1222 „omnem etiam censum annualem, qui collecta nuncupatur“ (C. D. II. č. 13), čemu rozumím tak, že z každého popluží poddanského v zemi platilo se 14 denárů ročně, poněvadž r. 1209 při darování dědiny Nedachlebic kapitole výslovně dědina byla osvobozena „ab omni honere tributorum, vectigalium, collectarum seu denariorum, qui quatuordecim uocantur“. C. D. II. č. 45.

[2]) Fratribus domus hospitalis s. Johannis B. tantam in principatu nostro contulimus libertatem, ut liceat eis in quascunque hereditates suas locare quos voluerint ita, ut vocati iure theutonicorum quiete et sine vexatione utantur. Exactiones in tributo terre et omnes alias ad usus nostros spectantes indulgemus, sed habeant in omnibus sicut habent theutonici securam libertatem ius stabile et firmum secundum quod fratres cum eis ordinaverint.“ C. D. II. č. 17. Výsady potvrdil papež Innocenc III. již 24. dubna 1206.

mnohém příznivější než zemské právo slovanské, poněvadž chránilo nové osadníky před povinnostmi zemskými, takže tito měli jen smluvené povinnosti ke své vrchnosti. Tato veliká výhoda způsobila pravé stěhování Němců na Moravu. Za povinnosti poměrně malé nabývali vlastní půdy. Markrabě sám jal se zakládati nové osady městské i vesnické s právem německým, by zalidnil zemi a nabyl nových příjmů za to, co rozdal církvi a šlechtě.[1]) Také biskup, kláštery a šlechta volali nové osadníky, jimiž dali vyklučiti lesy, a zakládali četné osady.[2]) Jsou to osady na -ice (Heřmanice, Vernhartice, Soběšice, Pivonice atd.) v krajinách hornatých, ve kterých všechen (ves) lid s lány patřil pánovi. Starší dědiny rodové (okrouhlice s poplužími) rozkládaly se vesměs v dolinách při řekách a při potocích. Tak ubývalo na Moravě lesův a přibývalo polí. Jen na hranicích zemských nesměl se klučiti pomezný hvozd.

[1]) R. 1213 po velkém sjezdě zemském v Olomouci markrabě Vladislav oznámil Protivovi, veliteli na hradě Uničově: „Accedens ad nos Theodoricus advocatus noster de Unisove supplicavit, quatinus privilegii nostri quod a nobis habere noscitur continentiam et articulum de silva circumiacente extirpanda, super quo ipsi a te impedimenti inuiriam inferri asserebat, lucidius et diligentius definire dignaremur. Noveris igitur, quod iuste petitioni prefati Theodorici benigno assensu inclinati taliter ediximus coram nobilibus nostris in Olomuc, videlicet quatinus prefatus advocatus noster cum heredibus et succesoribus suis extirpare silvam debeat incipiendo a fluvio Ozka ubi molendinum habebit, et versus viam, que ducit in Vzove procedendo usque ad montes, quantum in 30 annorum spatio eradicare potuerit. Mandamus igitur et sub gratie nostre obtentu tibi precipimus, quatinus prefatum Theodoricum molestare vel aggravare non presumas, sed potius eundem tueri omnimodo non negligas.“ C. D. II. č. 59.

[2]) Klášter Velehradský již r. 1213 měl výsadu zakládati osady dle práva německého, jak vidíme z výsady r. 1213 Johannitům poskytnuté: „Omne ius, quod ego (Vladislav) per fratrem meum Premisszl regem Bohemie abbatie Welegradensi concessi, etiam eidem domui concedo“. C. D. II. č. 61. Klášter Hradištský r. 1213 dostal je také: „dantes eis plenam libertatem extirpandi eam (les Střelnou) et villas, fora, civitates locandi in ea vel alia quecunque ex ea vel in ea, prout ipsi duxerint, ordinandi“. C. D. II. č. 11 a č. 68.

Pohřeb pánů z Pernštejna v kostele doubravnickém.

Sděluje mus. konservátor Frant. Lipka.

Známo, že předek pánů z Pernštejna, Štěpán z Medlova, byl zakladatelem augustiniánského kláštera spolu i kostela v Doubravníku. Kostel stál už r. 1208, zpustošen byl za vpádu tatarského a vystavěn znova. Stavba zažila několik změn. Dnešní podoba kostelní, jak o tom svědčí nápis na náhrobku Jana Bohatého vnitř kostela, pochází teprve z doby Janova vladaření († 1548). Obšírnější nápis umístěný v tympanoně nad hlavním portálem v západním průčelí poučuje, že

Staweny tohoto klasstera zapoczato bylo za panowany vro
zeneho pana pana Jana z Pernssteyna a na Helfenssteynie
ꝛc a dokonano nakladem Vrozenych panvw pana Jaro
Slawa pana Wratislawa a pana Woytiecha bratrzy W
lastnych z pernssteyna synuow geho Milosty kteryzto k
lasster wystawen ke czti a chwale panu Bohu Mssemohv
czymu a Kv pocztiwosti a pohrzebu Rodu panvow z Pern
ssteina Gich Milosty letha 1 · 5 · 3 · 5 † Za panowani vroze
neho pana Wratislawa · 1 · 5 · 5 · 7.

Kostel doubravnický, jak patrno z nápisu, byl určen za pohřebiště věhlasného rodu pánů z Pernštejna, a skutečně nejslavnější člen jeho, pan Vilém, někdy nejvyšší hofmistr království Českého, jest tuto pochován, mimo to někteří předkové jeho a jejich příbuzenstvo. Chrám rozměrův imposantních, které svědčí o moci a lesku feudální šlechty, jest vystavěn slohem pozdně gotickým s příměsky slohu renaissančního i barokového.

V kostele jest celkem 8 náhrobkův, a to v lodi mezi lavicemi leží 2 kameny, na škodu už zcela vyšlapané, v presbytáři pak

zazděny jsou na straně evangelní také poblíže hlavního oltáře a na straně opačné 4 těsně vedle sebe.

Čís. 1. Rozměrem nejmenší, ale stářím nejstarší jest náhrobek vedle dveří do sakristie. Jest to obdélníková plotna z hlazeného bílého, modrošedě žíhaného mramoru nedvědického, výzdobou ze všech nejchudší. Na vnitřním poli naznačeny jsou

Náhrobek Jana z Pernštejna † 1475.

prostě konturou nad sebou 2 znaky (bez přilbic). Horní, povědomá zubří hlava s kruhem v nozdrách, patří rodu pernštejnskému, spodní, křídlo, rodu lomnickému. Kolem kamene obíhá vydutý latinský nápis minuskulní, na škodu už jenom z části čtitelný. Soudě dle obou znaků bez přilbic (analogon viz při čísle 4.) patří náhrobník Bohunce Mezeřické z Lomnice, manželce Jana z Pernštejna.

Čís. 2. V časovém pořadě nejstarší jest kámen naproti předešlému. Upravy jest celkem shodné s předešlým, ale vypraven mnohem okázaleji, a je po stránce heraldické ze všech nejcennější. Střed vyplňuje znak pernštejnský; kolčí helm s bohatými

Náhrobek Vratislava z Pernštejna † 1494.

přikryvadly nese jakožto klenot týž znak (hlavu bez krku[1]). Kresba opět konturována, rázu gotického, podobně i litery na ovrubě

[1]) Viz „Čas. společ. př. starož. českých", roč. XIII., čís. 3., st. 10. ve znakové příloze.

kamene. Nápis jest částečně zkomolen a dosti primitivní, že i Cerroni ve své sbírce epigrafické (v mor. zem. archivě, XIIe volil raději kresbu celého náhrobku, nežli samotný opis nápisu tohoto. Mistr kameník na př. zapomněl v prvé řádce přesně vyznačiti letopočet, který dodatečně po vyrytí celého nápisu teprve doplnil na vnitřním, znakovém poli † CCCC⁰.

Nápis zní:

Anno *f* dn̄i *f* M⁰ (+ CCCC⁰) LXX\⁰
obiit *f* Generoſus *f* dns *f* dns *f* Joha
nes *f* de *f* Pernſtain
vita *f* in *f* mem(ori)a *f* Scti *f* Thome *f* o(r)ate *f* p (r)o eo

Zajímavosti dodává kameni podpis tvůrce v levém rohu náhrobníkovém:

a n d r e a s
m e f e c i t.

Čís. 3. Kámen o prohloubeném středním poli se silnou výzdobou reliefní. Více nežli celou svrchní třetinu náhrobkovou zaujímá architektura, tympanon o třech gotických fiálách s kraby a kyticemi, spodní $^2/_3$ vyplňuje úplný znak pernštejnský a bodlákový ornament způsobem feflíkův. Vypouklý nápis, podobně jak u předešlého, jest místy zkomolen, letopočet nesprávný († 1494):

Anno M · CCCC · XC · VI dn̄no
ampli obiit Generosus dn̄s · Wratislaus · A · pernssta
in · at · plulowie . . . . .
binna Capitane morawie . . . . (Závěr nápisu nečitelný.)

Čís. 4. Kámen tento úpravou podoben jest úplně náhrobku vedle čís. 1. Přebohatý ornament po způsobě přikryvadel vyplňuje celý střed obdélníkový. V prostřed položeny jsou prostě vedle sebe opět 2 znaky bez přilbic. Pravý (t. j. heraldicky) — zubří hlava — patří slavnému Vilémovi z Pernštejna, levý — štít kolmo rozdvojený, v pravé půli pokosmé břevno — manželce jeho Johance z Liblic.[1]) V nápise gotickými literami, jinak velmi úměrném, nápadny jsou záměny liter *i* místo *a* neb *o*:

---

[1]) O důležitosti a významu liblického znaku promlouvá M. Kolář v „Českomoravské heraldice“ na str. 297., vyobr. jeho viz v Sedláčkových „Hradech a zámcích čes.“, v I. díle, str. 23. Na blízkém hradě Pernštejně lze viděti podnes

Leta · panie · M · CCCCC · xv · Vmrzela · Johani:
zlibic · manzelka · vrozeneho · pana · pana · Wylema · zpernssteina · ana
Helfensstainie · kteryz · gest · byl · nagwyss ·
im Hofmistrem · kralowstwie · czeskeho · proste · boha · zani ·

Náhrobek Johanky z Liblic, manželky pana Viléma z Pernštejna, † 1515.

Čís. 5. Druhý náhrobek na straně pravé ukazuje na spodní části dovedně tesaný znak pernštejnský s bohatými a mnohonásobně a pravidelně proplétanými přikryvadly s obou stran.

Mezery nade znakem a mezi nápisem vyplňuje plastická výzdoba, t. putti držící festonky ovocné i květinové, a v prostřed na hoře maska lidská. Sloh renaissanční. Pravidelný nápis latinkou, vrytý, má toto znění:

Náhrobek pana Viléma z Pernštejna † 1521.

LETHA · PANIE · TISICZEHO · PIETI
STEHO · DWACZATEHO · W
PONDIELY · PO · PROVODNI · NEDIE

jako vzácnost týž znak uprostřed jiných ve zbytku malovaného okna s čes. nápisem a s letopočtem 1518. Řídká tato památka (okenní malba) vyjde záhy v barevné reprodukci jakožto příloha v 2. díle „Moravských hradů" při popise hradu Pernštejna.

LY · VMRZEL GEST · VROZENY · PAN
PAN · WYLEM · Z · PERNSSTEYNA
A · NA · HELFENSSTEINIE · NIEKDY
NAYWYSSI · HOFMISTR · KRALO
WSTWI · CZESKEHO KTERIZ
TVTO · POC HOWAN
GEST.

Náhrobek Jana (Bohatého) z Pernštejna † 1548.

Dlužno vytknouti nesprávné datum na náhrobku zemřelť pan Vilém z Pernštejna dne 8. dubna r. 1521 na Pardubicích.[1])

Čís. 6. Vedle zazděný náhrobek jest s předešlým plastickou výzdobou úplně shodný, a není pochyby, že oba jsou výtvorem jednoho a téhož mistra kameníka. Jest to skutečná kopie přede-

[1]) V příručce „Pernštýn a poříčí Svratky" na str. 31. otištěný letopočet (prwieho) nečte se ve skutečnosti na náhrobku.

šlého kamene a liší se od něho pouze přemístěním znaku do svrchní části náhrobkové. Kámen ukončen jest nahoře segmentem obloukovým, a římsou. oddělený spodek má nápis:

LETHA . PANIE 1548 WSOBOTU DEN
PAMATKY NAROZENY PANNY MARYE WY-
CE VROZENY PAN PAN JAN ZPERNSSTEINA
A NA HELFENSSTEYNIE DOKONAL BIEH ZY-
WOTA SWEHO A TUTO POCHOWAN GEST
ZA PANOWANY GEHO ZAPOCZAT CHRAM TENTO.

Renaissanční portál kostela v Doubravníku.

Votivní deska nad hlavním vchodem do kostela, ozdobeným nádherně pracovaným znakem pernštejnským, vzpomíná pohřbu pernštejnského, připojuji tudíž i vyobrazení renaissančního portálu

Zprávy vědecké a národopisné.

Platy a důchody ze vsí Jezeřan a Německých Bránic u Dolních Kounic na Moravě r. 1540.

Vesnice Jezeřany a Německé Bránice byly částí majetku panenského kláštera (premonstrátského) v Dolních Kounicích, kterýžto klášter byl zrušen za 16. stol. Pánem kláštera tohoto byl od r. 1537 pan Jiří Žabka z Limberka, místokancléř království Českého, který koupil toto zboží, tehdy královské, od krále Ferdinanda I. Záhy po této koupi r. 1540, dne 5. března na Miroslavi, nevíme proč, sestaven seznam platův a důchodů z Jezeřan a z Německých Bránic, jehož originál jest v c. k. říšském archivě finančním ve Vídni, opis pak v českém archivě zemském v Praze, z něhož tuto podáváme výňatek na objasnění tehdejších poddanských poměrů, jako doplňek popisu a zprávy o vsi Německých Bránicích ve „Vlastivědě Moravské.“ (Augustin Kratochvíl, okres Ivančický na str. 110. atd.)

R. 1540 v Jezeřanech bylo 30 usedlých, z nichž měli po půldruhém láně: Jan Hlaváč, Štefl Šebrl, kteří platili úrok ve dvou lhůtách, a to o sv. Jiří a o sv. Václavě po $1^1/_2$ kopě gr. Celoláníků bylo 12, a to: Regina Štěpánka, Václav Janů, Štěpán, Marketa Kotoulka, Partl, Jan Michalů, Lindl Partlů, Jiřík Štětka, Reichmatl, Matouš Holík, Vít Ostatek, Manda Pacova. Platili úrok v jedné lhůtě, a to o sv. Václavě po 50 groších. Pololáníků bylo 7, a to: Francl, Jan Frankl, Beneš, Jakeš, Pavel, Toman, Šimek Vítů. Platili úrok v jedné lhůtě, a to o sv. Václavě po 25 groších. Podsedků bylo 9, a to: Mertl Salomon, Tomáš, Janek Tomšů, Partl, Šimek Hůlků, Durna, Jakub Kostků, Vencl Lumr, Jakeš Michalů. Platili úrok o sv. Václavě po 2 gr. a po 7 měřicích ovsa. Manda Pacova, majitelka lánu, měla též podsedek,

z něhož platila o sv. Václavě 6 grošův. Mimo to měli polní role[1]) Václav Janů, láník, z něhož platil o sv. Jiří a o sv. Václavě po $7^1/_2$ gr., Štěpán, láník, měl mimo to půllán, z něhož platil o sv. Václavě úrok 25 gr. a ze čtvrtlánu platil o sv. Jiří a o sv. Václavě po $7^1/_2$ gr.; lánice Marketa Kotoulka z půllánu polní role platila o sv. Jiří a o sv. Václavě po 15 gr.; láník Reichmatl a lánice Manda Pacova platili každý z půllánu polních rolí o sv. Jiří a o sv. Václavě po 15 gr.

Stálého ročního platu peněžitého z té vsi bylo 18 kop $7^1/_2$ gr. Lidé z Jezeřan odváděli ročně celkem 64 měřic ovsa; měřice ovsa se počítala za 2 gr., což činilo na penězích 2 kopy 8 gr. —

Platy Německých Bránic r. 1540. Po půldruhém láně měli Jan Světlíků, a platil o sv. Václavě úroku $1^1/_2$ kopy gr. a 3 slepice, Vaněk Holého platil o sv. Václavě 54 gr., Duchek Mášů z lánu a z půllánu 40 gr. (24 + 16 gr.) o sv. Václavě a 3 slepice, Martin Plachý z půldruhého lánu o sv. Václavě 36 gr. a 3 slepice. Po celoláně měli: Pavel Bobčík, Ondra Hlaváčů, Tomeš, Jan Hanák, Staněk. Platili o sv. Václavě po 24 gr. a po 3 slepicích. Po půlláně měli: Blažek Bublů, Daniel, Vítek Šulák. Platili o sv. Václavě úroku po 12 gr. a po 2 slepicích. Podsedky měli, a z nich o sv. Václavě každý platil úrok 4 gr. a po 2 slepicích, Pavel Šeda, Petr Kužel, Jakeš, Václav Vacek, Valenta, Krejsa, Duchek, Anička Večeška, Anička Šukova, Bartoň, Jiřík Starý (platil také ze zvláštního kusu polí $1^1/_2$ gr.), Jan Jaša (mimo to za $^1/_4$ polí platil 6 gr.), Jan Alex, Šimek Hrubého. Havel Placek, Pavel Zujka, Jakub Mandl. Podsedník Řehoř Krnec měl mimo podsedek, z něhož platil úrok jako ostatní podsedníci, též čtvrt role, ze které platil o sv. Václavě úroku 6 gr. a 2 slepice. Podsedníci: Kuba Holomek a Blažek platili z podsedku po 8 gr. a po 2 slepicích. Anička Flečkova měla podsedek a půllán a platila z obou o sv. Václavě úroku 14 gr. (8 + 6 gr.) a 2 slepice. Martin Cejp měl podsedek, ale stavěl jej znovu, proto nebylo naň položeno nic.

Mlynář Vencl platil úroku z mlejna samého o sv. Jiří a o sv. Václavě po $2^1/_2$ kopě gr., mimo to z lánu rolí o sv. Václavě 21 gr. a z druhého lánu rolí 32 gr.

---

[1]) Polní role byla zvláštní role k usedlosti přidělená.

Při téže vsi byla louka, které říkali „verd", z ní dávala všecka obec 4 kopy gr. Při vsi byla role dvorská o 92 honech a dělila se na tři trati: na ozim, na jeř a na úhor.[1]) Platilo se každého roku ze dvou tratí, totiž z ozimi a z jeři, tak že se ročně z 62 honů (o sv. Jiří) dostalo platu 2 kopy 4 gr., z honu 2 gr. počítajíc. Dva hony dvorských těch rolí rovnaly se asi velikosti podsedkové. Všechna obec dávala desátek ze všeho obilí a svážela jej také. Dostávalo se pšenice 1 met (= 30 měřic), někdy více, někdy méně; žita 1 met, pět měřic, někdy více, někdy méně; ovsa a pohanky a jiné jeři 20 měřic, někdy více, někdy méně.[2]) Při vsi bylo 14 čtvrtí vinohradních, frejunkových; z 12 čtvrtí se dávalo o sv. Václavě po 7 den. a ze dvou po 3 gr. vídeňských, což činilo 18 gr. víd. = 12 gr. českých.

Na vinohradech „Stará Hora" zvaných bylo 40 čtvrtí vinohradních; z každé čtvrti dávali čtvrt vína, což činilo 10 věder vína; dostávalo se desátku, co steklo u Hory, 3 vědra, někdy více, někdy méně; někdy dávají zprávu, že jest Hora neúrodna, což se stává také, že tudíž nemají z čeho spraviti zemného. Z červeného vína nedávali desátku. Na rolích při vsi byla zakládána „nová horka", t. j. nové vinohrady, a nebylo tudíž s obyvateli ještě ujednané smlouvy o dávkách. Pozorovalo se pouze, že, co přibude na příjmech z vína, ujde zase na desátku obilném.

Při Německých Bránicích byla také louka panská, která se časem prodávala, a šla z ní 1 kopa gr. Všecka obec Nové Bránice byla povinna jednoho dne pánu sbírati víno. Všech usedlých v obci tehdy bylo 35, a každému se počítalo za sbírání vína po 4 denářích, což činilo úhrnem 20 gr. Úhrnný roční plat peněžitý z Nových Bránic dělal 13 kop $7^1/_2$ gr. — Summa slepic 74, jedna slepice po 7 den., rovná se 1 kopě 14 gr.

Summa peněz z louky „verdu" a z dvorských rolí, které drželi lidé, činila do roku 4 kopy a 2 gr. české.

Summa vína zemného[3]) a desátečného činila 13 věder = (vědro čítalo se po 12 gr.) $2^1/_2$ kopy 6 gr.

Dr. Jan Reichert.

---

[1]) Hon = míra délková = 125 krokův.

[2]) Měřice pšenice pokládala se po 6 gr., za 30 měřic 4 kopy gr.; měřice žita po 4 gr., za 35 měřic 2 kopy 20 gr.; měřice ovsa, pohanky a jiné jeři po 2 gr.; činí za 20 měř. $^1/_2$ kopy 10 gr.

[3]) Zemné, naturální dávka, t. j. dávka vína z vinohradu.

„Mařena“.

Na západní Moravě vynášivá a topí chasa na smrtnou neděli smrtku, na Hané chodí s májem, s lítem a s jedličkou, a na Valašsku nosí Mařenu.

Jméno Mařena pochází ze staroslovanského jména bohyně Morany čili Mořeny, jíž zosobňovali si naši předkové zimu. S jara pak vynášeli Mořenu za obydlí a tam topili. Tak oslavovali konec zimy a návrat jara.

Obyčej tento byl později sice zakazován církví, nicméně zachoval se na mnohých místech přece. UValachů pak vynášejí Mařenu hlavně na Rožnovsku. V Zubří na příklad viděl jsem zvyk tento vždy na několika místech vesnice.

Za tím účelem vzala si děvčata delší tyč čistě ořezanou. Na konec tyče namotala slámy a utvořila tak jakési tělo. Hlava udělána lehce. „Dcerky“ vzaly šátek, daly do něho plno hadrů, stočily vše a přidělaly na konec tyče.

Sukně pro Mařenu mívají dcerky ušité již dávno před smrtnou nedělí. Viděl jsem, ze oblekli Mařenu do bílé spodničky a na ni daly černou svrchnici. Nezapomněly ani červeného „fěrtochu.“ Na bidélko křížem na boky přibité natáhla děvčata pěkné rukávce bílé. Tak byla přistrojena Mařena.

Nyní tři dcerky vztyčily Mařenu do výše a nesly před ostatními vpředu, asi tak, jako o poutech nosívají se korouhve před poutníky. Všechny dcerky, jsouce ovšem pronásledovány chasníky, kteří se jim vysmívají a kde jen mohou, haní vztyčenou Mařenu, jdou volně za ves. Při tom zpívají za přestávek:

1. Neseme Mařenu
v oleji smaženú,
ijú, ijú,
v oleji smaženú.

2. Neseme smrť ze vsi.
veliká noc, kde si?
ijú, ijú,
veliká noc, kde si?

Jakmile přijde celý průvod za ves, obyčejně na nějaký pahorek, položí Mařenu na zem, rozdělají oheň a nebožačku, která dosud užila tolik málo slávy, spálí za křiku a žertův.

Děvčata pak zpívají:

1. Už Mařena leží
a zubama škéří
do tých, do tých
Kovářových dvéří.

2. Pro keho's, Mařeno,
pro keho's umřéla?
Pro ty, pro ty
zuberské pacholky! —

Jakmile poslední cár, poslední stéblo z Mařeny stráví oheň, přidělávají chlapci na tyč dávno již kdesi v lese useknutý a nyní pěkně opentlený „majíček". Bývá to obyčejně stromek smrkový nebo jedlový.

Chlapci také sami nesou si májíček domů. Provázeni jsouce děvčaty a „ogary"[1]) z celé snad vsi, zpívají:

Neseme májíček,
uťál ho Honzíček,
ijú, ijú,
uťál ho Honzíček.

Veškery popěvky výše jmenované ovšem vždy se opakují několikrát a promíchávají jinými písněmi. Krátce — zpívají všichni, až se octnou na dvoře toho hospodáře, odkud byla vynesena Mařena.

Hospodář očekává je dávno již a přijme od nich májíček, který zahrabe hned na dvoře do hnoje.

„Aby bylo léto úrodné, aby dobytek šél", říkává při tom.

Potom bývají hlavní účastníci slavnosti obyčejně pohoštěni hospodářem.

František Bobek.

[1]) Ogar = chlapec, kluk.

Mentíky a fakule na mor. Slovensku.

Ředitel J. Klvaňa zmínil se ve své přednášce o Hanácích (pořádal ji národopisný odbor Mor. musejní společnosti) o původním kroji hanáckém, jehož podstatnou částí byly pláště, v nichž chodili ženich a nevěsta k oltáři za oddavek. Podobné pláště oblékali na zdavky také Slováci. Ženich měl plášť čili „mentík" s „barančinou" ovčí, nevěsta s „barančinou" liščí. Jinak byly mentíky úplně stejné. Na mor. Slovensku se nosily do let 1850.

(Obr. 1.) „Mentíky“ původního kroje slováckého z Milotic u Kyjova.

(Obr. 2.) „Mentíky“ původního kroje slováckého z Milotic u Kyjova.

(Obr. 3.) Fakulant z Vacenovic u Kyjova.

Byly majetkem rodin a krojem celých generací. Dodnes zachovaly se mentíky, jen o něco méně premované, v Miloticích u Kyjova. Když totiž se dotrhávaly svatební pláště poslední, dal ušiti milotský starosta dle pravých mentíků šest plášťů pro kostel. Tyto oblékají občané milotští za zvláštních slavností kostelních, když se nosívají „fakule", jako o Božím hodě velikonočním i svatodušním a o Božím Těle, o Vzkříšení a p. (Viz obr. 1. 2. Dva mentíky a jeden kožich dnešního kroje milotského.) V Miloticích totiž se dodnes zachoval zvyk, že se nosí fakule při velké mši o jmenovaných svátcích, jehož původ není pamatován, ale zdá se, že má býti napodoben zvyk olomouckých kanovníků, kteří nosívají svíce při pontifikálkách. Fakule se dosud zachovaly na Kyjovsku v Osvětimanech, kdež fakulanti mají červené pláště s límcem, jako kostelníci, ve Bzenci a v Ježově. O Božím hodě vánočním, o svátcích a nedělích potom bývají slouženy velké mše svaté za panny, mládence, za mládež škole odrostlou a za školáky jak z Milotic tak z Vacenovic. Při těchto bohoslužbách nosí zase svobodná chasa „nastrojené" fakule, nikoli však v mentících, nýbrž v plném obleku letním, „bezobleky". (Obraz 3.)

Fakule nositi jest zvláštním vyznamenáním.

Dr. Jan Koutný.

Zprávy spolkové.

A) Zprávy z Moravské musejní společnosti.

Zprávy z druhé třídy vědeckého odboru musejního za období 1906—1907.

Nově jmenovaný předseda třídní, professor české techniky pan Václav Řehořovský, zahájil letošní období vědeckých přednášek dne 17. listopadu 1906. Poděkovav odstupujícímu předsedovi p. prof. české techniky dru. J. J. Jahnovi za všecku záslužnou práci a činnost pro museum Františkovo vykonanou, uvítal všecky přítomné, zvláště pak prof. čes. reálky z Hodonína dra. Jana Zavřela, který přednesl pěknou vlastní práci „O laterálních očích Arthropodův".

Přednášející pojednává o stavbě a fysiologii složených i jednoduchých očí členovcův. Vykládá rozdíl ve stavbě oka složeného a jednoduchého a provází svůj výklad schematickými obrazy. Potom vysvětluje rozdíl mezi okem temenním a postranním a ukazuje zejména na samostatnou innervaci těchto obou typů ze zvláštních ganglií. Pojednává o fysiologii složeného oka dle theorie Exnerovy. Pak vykládá vzájemný poměr oka jednoduchého a složeného dle názoru Hesseova. Vychází od jednoduchého typu temenního oka u Machilis a ukazuje, jak rozestoupením buněk na dvě vrstvy a vytvořením jediné čočky mohlo vzniknouti oko jednoduché, kdežto rozdělením buněk na jednotlivé skupiny a vytvořením zvláštní čočky pro každou zvláštní takovou skupinu mohlo se vytvořiti oko složené.

Potom ukazuje na zjev nápadný, že u různých členovců nacházíme často dva páry očí postranních. Zmiňuje se o starších biologických výkladech toho zjevu („vidění v přítmí" dle Chuna, „vidění pohybu" dle Exnera). Ukazuje, že zjev tento není u členovců nikterak ojedinělý a vzácný, a že tudíž biologický výklad není tu všeobecně platný. Vysvětluje pak Rádlovu theorii, že dvojitost očí jest původním zjevem u členovců, jenž u nynějších členovců jest zachován jen částečně a různě se může projevovati.

Pak pojednává o svých vlastních nálezech na očích larev Dipter z čeledí: Culicidae, Dixidae, Chiromidae a Simuliidae. U těchto larev vyskytují se nejméně 2, obyčejně však i 3 oči po každé straně hlavy. Jedno je složené („hlavní"), ostatní jednoduché („vedlejší"). U pup jeví vedlejší oči často náchylnost k degeneraci, takže u dospělého hmyzu může zbýti jen oko jediné („hlavní"). Poněvadž larvy hmyzové vykazují četné znaky palingenetické, možno i počet očí pokládati za znak

po předcích zděděný, což by svědčilo pro zmíněný názor Rádlův. Na konec předkládá, jako doklad svých nálezů, obrázky ze svého pojednání: „Die Augen einiger Dipteren-Larven und Puppen". (Podáno do časopisu „Zoologischer Anzeiger".)

Na druhé schůzi dne 10. ledna 1907 přednášel p. prof. M. Lerch: O nekonečných řadách. Pan přednášející ukázal, že obvyklý způsob členů na daný počet desetinných míst není vždy přípustný. Zní-li řada $\Sigma \pm u_\nu = S$, kde $u_\nu \geqq o$, bude při počítání na k desetinných míst sbližná hodnota členu u_ν zníti

$$\frac{[m\, u_\nu + {}^1/_2]}{m},\ m = 10\, k,$$

při čemž hranatá závorka značí celky veličiny uvnitř závorky poznačené. Součet sbližných hodnot členů bude konečný aggregát

$$Sm = \Sigma \pm \frac{[m\, u_\nu + {}^1/_2]}{m}.$$

Pro dosti veliké m, t. j. při počítání na dosti veliký počet míst, bude Sm sblíženou hodnotou řady S, je-li tato absolutně konvergentní. U řad, jejichž konvergence není absolutní, lze sice uvésti jednotlivé typy, kde Sm se málo liší od S (pro veliké m), ale lze také udati typy, pro které to neplatí; u takových řad počítání členů na sebe větší počet míst desetinných nevede ku sblížené hodnotě součtu.

Na třetí řádné schůzi dne 5. února 1907 přednášel p. dr. techn. Aug. Semerád, adjunkt české techniky v Brně, „O nových systémech katastrálních souřadnic". Pan přednášející zmínil se nejprve o katastrálním vyměřování Rakouska, jež vykonáno bylo dle nejvyššího patentu ze dne 23. prosince 1817 za účelem vyměření daně pozemkové a převodu majetku nemovitého. Měření podobné bylo vykonáno stolem měřickým tak zdařile na svůj účel a na tehdejší poměry, že bylo vzorem státům cizím. Ale různé vady, jako nevhodná volba základen, nedostatečná přesnost trigonometricky odvozených délek, dále rychlost práce atd., jsou příčinou, že trigonometrická katastrální síť tehdejšího vyměřování nemůže býti základem k novodobým pracím geometrickým, ani vědeckým ani praktickým. Dnes máme již náhradu za katastrální síť trigonometrickou, jest to trigonometrická triangulace c. a k. vojen. zeměp. ústavu. V dřívější katastrální síti bylo pro menší skupiny zemí zvoleno celkem 7 soustav soustřednicových; v každé skupině určována poloha jednotlivých bodů pravoúhlými souřadnicemi vzhledem ku příslušné soustavě os. Protože však síť katastrální sama o sobě nebyla řešena jednotně, vyskytují se nesrovnalosti i v sítích jediného systému souřadnicového. Aby tomu bylo pomoženo, navrhuje dr. S. zavedení nových soustav souřadnicových na základě novodobé vojenské triangulace. Své soustavy upravil tak, aby zachována byla souvislost s novými mapami vojenskými, aby počet soustav byl možně nejmenší a rozloha jejich přizpůsobena byla rozloze zemí, jakož také aby transformační výpočty byly nejjednodušší a při tom vyho-

vovaly požadavkům vědeckým. Za tím účelem rozděluje území království a zemí na říšské radě zastoupených na 12 pruhů poledníkových o konstantním rozdíle zeměpisných délek v hodnotě 1° 30'. Osou úseček jest vždy střední poledník dotčeného pruhu. První systém (Bregenzský) má za osu poledník 27° 45' z. d., poslední, dvanáctý (Černovecký), poledník 44° 15' z. d. od ostrova Ferra. Úsečky na polednících měří se od rovníka, při čemž redukují se vesměs o 4000 km. Na převod plochy sféroidické do roviny upotřebí se jednotně Gaussovy cylindrické projekce, při čemž plocha válcová dotýká se sféroidu v příslušném poledníku, který se béře za osu úseček. Při zvolené rozloze soustav lze plochu sféroidickou s přesností theoreticky přístupnou nahraditi plochou sférickou o středním poloměru A, jehož velikost určena jest rovnicí log A = 6 804715. Návrhem pana přednášejícího byl by získán správný základ vědecký pro nové práce zeměměřičské. Po rozhovoru, jehož zúčastnili se p. prof. Líčka, p. přednášející a p. předseda schůze, poděkoval tento p. dru. Semerádovi za pozoruhodnou jeho přednášku a vysloviv přání, aby návrhy p. přednášejícího došly povšimnutí na rozhodujících místech, ukončil schůzi.

Na čtvrté schůzi dne 2. března 1907 přednášel pan dr. Jan Zavřel, prof. české reálky v Hodoníně, „O zvláštním (paedogenetickém) rozmožování komárův". Přednášející vysvětlil nejdříve různé způsoby rozmnožování organismů (dělení, pučení, pohlavní rozmnožování) a ukázal pak na známé odchylky pohlavního plození: parthenogenesi (= individuum nové vzniká z vajíčka neoplozeného) a paedogenesi (= nové individuum se vyvíjí z neoplozeného vajíčka v době, kdy individuum matečné není ještě tělesně vyvinuto dokonale). Tento poslední způsob rozmnožování jest u zvířectva velice řídkým zjevem. Dále pojednal o vlastním nálezu pěkného příkladu paedogonese u pup komára Tanytarsus fatigans Johans. (Druh tento nalezen po prvé r. 1905 v Sev. Americe.) Larvy tohoto komára žijí v dlouhých tenkých a hlinitých trubicích na dně stojatých vod a jsou narůžovělé po haemoglobinu, jenž v jejich krvi hromadí a udržuje kyslík. V září přestanou se z pup líhnouti dospělí komáři, a odumřelé, na povrchu vody plovoucí pupy jsou vyplněny vajíčky v různém stupni vývoje, ba i s mladými larvami, které vyžírají tělo pupy. Vývoj vajíček je shodný s vývojem vajíček jiných komárů z čeledi Chiromidae. Zejména pěkně lze při vývoji vajíček dokázati Weissmannovu theorii o „nesmrtelnosti zárodečního plasmatu". R. 1870 popsal podobný zjev u neurčeného komára Oskar šl. Grim ve zprávách petrohradské akademie. Přednášející se domnívá, že druh Grimův je shodný s druhem jeho, pokud lze souditi dle (nedosti přesných) vyobrazení Grimových, a poukazuje na podstatné rozdíly v objevech Grimových a svých. Zejména poukazuje na živorodost pup a dokazuje, že tento případ jest jakýmsi přechodným zjevem mezi paedogenesí a parthenogenesí. Výklad byl doprovázen četnými obrazy schematickými.

Pátá schůze konána dne 25. dubna 1907 ve fysikálním ústavě české techniky. Přednášel pan dr. Vladimír Novák, prof. české techniky:

Několik pokusův o elektrické vodivosti plynův. Pan přednášející poukázal v úvodě na bohaté objevy v oboru elektrické vodivosti plynů, které učinila zvláště „škola Cambridgeská". Jsou to nadaní pracovníci (dnes už 14), seskupení kolem věhlasného J. J. Thomsona, professora experimentální fysiky na Cavendishově Laboratoriu v Cambridgi, u něhož před 10 lety pracoval i pan přednášející. Mezi učenci těmi jsou nejzvučnější jména, jako E. Rutherford, Zelený z Moravy, C. T. R. Wilson, H. A. Wilson, Townsend, Richardson a j.

Potom stručně vyložil elektrickou vodivost plynův. Je-li nabit elektroskop, dobře isolovaný ebonitem a vzduchem, podrží dlouho náboj. Setká-li se však isolující vzduch s některými látkami, jako jsou rozžhavené drátky, plamen, plyny z plamene vystupující, nebo prochází-li vzduchem některé druhy záření, stává se vzduch vodivým, a mizí náboj. Poněvadž si možno tuto vodivost plynů vyložiti předpokladem, že se elektřina plynem přenáší pomocí opačně nabitých jontů, jak tomu jest v elektrolysi, kde se přenáší elektřina elektrolytem, říká se, že byl vzduch jonisován žhavými plyny, plamenem, zářením atd.

Pak učinil pan přednášející řadu přesvědčivých pokusův, upravených dle vlastní methody ve formě co možno jednoduché a objektivní.

Vzduch jonisován:

1. Rozžhavenými drátky. Rychlost jonisace vyjádřena byla čísly 10 až 15, t. j. 10 sek. uplynulo, než index, ukazující vybíjení kondensatoru, nabitého na určitý rozdíl potenciálný či jonisaci plynu, přešel od nullového dílce k dílci prvému, a 15 sek., než se přiblížil od prvého k druhému. Jonisace byla mohutnější, byl-li plamen zbarven natriem. (Čísla 1, 3).

2. Plamenem a) nesvítivým, teplejším (čísla 13, 20), b) svítivým, chladnějším (12, 24)

3. a) Plyny z plamene vystupujícími, jež byly ssáty vývěvou vodní do kovového rohu (6, 10), b) byl-li vzduch jonisovaný filtrován vatou, byl zbaven jonisace (8, 27).

4. a) Rozžhaveným drátem platinovým, který byl obtočen pláštěm válce (11, 20).

b) Při rozžhavení silnějším byl effekt lepší (7, 12). Válec byl nabit kladně a mohl přitahovati jonty záporné. Proto sesilování.

c) Změněn-li byl směr proudu tak, že válec byl nabit záporně, byl výsledek slabý (70).

d) Vpuštěno-li trochu svítiplynu do válce ke vzduchu, nastala opět jonisace (10, 17).

5. Ultrafialovými paprsky, jichž docíleno bylo tak, že světlo obloukové lampy šlo:

a) Přímo na zinkovou elektrodu, jež byla sídlem kathodového záření, které způsobovalo jonisaci (15, 40).

b) Skleněná deska do cesty paprskům postavená pohltila paprsky kathodové (0).

c) Lampa oblouková oddělená od elektrod stinidlem a obrácená k druhému sférickému zrcadlu, vrhala na elektrodu jen paprsky odražené a koncentrované.

6. a) Roentgenovými paprsky, které byly vypouštěny jen úzkým okénkem; celý zdroj paprsků Roentgenových byl v drátěné skřínce (10, 18).

b) Demonstrována i diffuse jonisovaného plynu, pro nějž neplatí zákon Ohmův.

c) Zkoušena absorbce Roentgenových paprsků kovy Zn (45 sek.), Al (18 sek.), sklo (27 sek.), papír (17 sek.).

d) Plyny R. odsávány jsouce způsobovaly rovněž jonisaci (9, 14), přímo (10, 15).

7. a) Radioaktivnou látkou, dusičňanem uraničitým (20, 50).

b) Že to nebylo povrchem látky, vložen k elektroskopu stejně veliký kus dvojchromanu draselnatého (0).

Předseda odboru prof. Řehořovský poděkoval srdečně panu přednášejícímu za přednášku obsažnou a mnoho příprav vyžadující jménem odboru a všech přítomných. Potom poděkoval všem pánům přednášejícím v tomto přednáškovém období, jakož i všem kdož projevovali zájem o přednášky ty, a žádal, aby na příště zachovali přízeň svou odboru a snahám jeho.

Tím skončena poslední schůze v tomto období.

Dr. Jan Koutný,
t. č. tajemník třídy math.-přírodovědecké.

* * *

B) Krajinská muzejní společnost v Litovli.

Nová muzejní korporace ustavila se dne 6. ledna 1907. Úkolem si obrala sbírati a chovati staré naše památky a zkoumati pravěká naleziště a sedliště sev. Moravy, přednáškami, publikacemi, vydáváním děl vědeckých působiti, aby obecenstvo dbalo památek vlasteneckých, sbíralo je a chránilo před zkázou a j. Vlastní muzeum již dnes vykazuje se slušnými sbírkami praehistorickými, krojovými, zvykoslovnými, mincemi, dokumenty města Litovle a knihovnou. Výbor sestaven takto: předsedou Dr. Jan Smyčka, náměstkem jeho vrch. úč. Frant. Nedoluha, jednatelem ředitel školy měšť. Vlad. Novotný, pokladníkem prof. Dr. Jos. Fürst, stavitel Otakar Douša, prof. Frt. Hanus, ředitel z. reálky Dr. Fr. Nerad, měšťan Stan. Smékal, starosta městský Václav Socha a radní Tom. Zdráhal.

Přejeme nové a nadějné společnosti muzejní mnoho zdaru na prospěch vlastivědný, zvláště ovšem také na uvědomění důležitého Litovelska našeho. X.

Literatura.

Zprávy zemského archivu království Českého. I. svazek. Pořádá ředitel Dr. V. J. Nováček. Str. 179.

Novinku tuto — od založení archivu r. 1862 podávány toliko občas úhrnné zprávy zemskému výboru, které bývaly uveřejňovány ve zprávách sněmovních —, která má seznamovati „historické odborníky i širší veřejnost s obsahem zemského archivu a podávati zprávu o jeho činnosti úřední i vědecké“, uvítá zajisté každý historik český s povděkem. Ve zprávě o činnosti archivní od listopadu 1903 do konce r. 1905 z péra ředitelova čteme o postupě prací za nynějšího ředitele. Sbírky archivní (i příruční knihovna) byly z valné části zrevidovány, znovu spořádány a katalogisovány, ačkoli zbývá ještě mnoho práce. Mimo archiv korunní jsou tu uloženy katastry, knihy pozemkové, sbírky genealogické, protokoly o schůzích stavovského a zemského výboru z 18. a 19. stol., rukopisy a konečně také opisy z četných archivů rakouských i zahraničních. Celkem chová archiv přepisů značně přes 100.000 (z větší části upravených), a z nich pochází z archivů moravských toliko 2231; při tom nejsou započteny opisy z různých archivův italských (přes 30.000). Ředitel stýská si do nedostatečného počtu úředníků (kromě práce vytčené a úřední agendy jsou ještě zaměstnáni vydáváním trojí veliké publikace) a stejně do nedostatečných místností v souterraině musejním, jak ukazují jasně dva plánky přiložené. Jaké pak jsou — budiž mi tu dovolena otázka — místnosti našeho zemského archivu v novém domě zemském? Články následující přinášejí informace o velkých publikacích vycházejících nákladem zemským. Dr. Krofta v článku „České badání v archivu Vatikánském“ líčí postup prací českých historiků — počínaje Palackým — v archivě Vatikánském, zvláště od r. 1887, od které doby vysíláni byli badatelé na útraty zemské do Říma. Zde nalézáme dějiny důležité publikace Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, výsledky badání, pokud byly nebo budou uveřejněny záhy. Dosud vydán byl materiál z register papežských od r. 1342, ale dodatečně bude vydán ještě (podle původního plánu) materiál od nastolení Jana XXII. (r. 1316).[1])

[1]) Nedoporučovalo by se, aby po příkladě českém i z Moravy vysíláni (jako dříve archivář Bretholz a koncipista Navrátil) byli historikové na útraty zemské do Říma?

Z pojednání Kollmannova „O badání českém v archivě kongregace de Propaganda fide“ dovídáme se jasně, že české badání historické v Římě neomezilo se na Vatikán, nýbrž že přibrána k němu záhy též Propaganda, a při tom seznamujeme se s dějinami jejími a s upořádáním archivu. Bohemika, získaná čtrnáctiletou prací expedice české — hlavní zásluhu měl o to sám K., a proto připadla mu též úloha vydavatele těchto pramenů, jejichž jazykem bude latina —, objímají dobu od založení (r. 1622) až po r. 1800 a přinesou četné a cenné příspěvky netoliko pro dějiny protireformační, nýbrž též pro zakládání nových biskupství a seminářů, pro dějiny university pražské jakož i pro Obnovené zřízení zemské.

Dr. J. B. Novák napsal „O důležitosti zpráv nunciů pro Sněmy české“. Aby se pomohlo mnohým nedostatkům „Sněmů“, studovány byly za poslední doby též zprávy nunciův od r. 1605, a bude jich též užito v novém svazku (XI.) Z četné korrespondence vyslanců s kurií poznáváme, jak nunciové papežští zasahovali mocně do průběhu událostí českých za l. 1605—1607. Ukázav, že nelze mnohdy bez znalosti nunciatur jednání sněmovnímu ani rozuměti, přeje si Novák, aby se korrespondence nunciův uváděla ve „Sněmech“ na lepší vysvětlení v poznámkách, ostatní látka z těchto let, pokud by se netýkala sněmů, aby se vydala jako zvláštní publikace.

Prof. Friedricha „Codex diplomaticus regni Bohemiae“ z části opakuje, z části rozšiřuje obsah pojednání jeho „Český diplomatář a jeho program“ (Č. Č. H. ročník VI.). Vydavatel seznamuje čtenáře s dějinami diplomatáře, jakož i se způsobem své práce.

Prof. Kalousek v pojednání „O vydávání Archivu Českého (1840—1906)“ podává jako redaktor (od r. 1886) dějiny této nejstarší a zároveň nejrozsáhlejší publikace, vycházející nákladem zemským.

Dosud vyšly 24 svazky, z nichž šest prvních vydal vlastní prací Palacký. Od původního plánu, aby sbírka tato obsahovala toliko písemnosti psané jazykem českým, uchýlil se již sám Palacký, a tak tisknou se též kusy jinojazyčné (německé a latinské), souvisí-li s písemnostmi českými. Nepřehlednosti Archivu pomohl Kalousek, že v 18. díle uveřejnil přehled veškerého obsahu, a od té doby opakuje se přehled v každém druhém svazku. Zároveň podává veřejnosti vysvětlení, proč ve vydávání veliké sbírky dopisů Karla z Žerotína (která se počala vydávati v 27. díle) nastala přestávka. Na konci připojil Kalousek všeobecný přehled obsahu všech svazků dosud vydaných, vysloviv zvláště uznání prof. Kameníčkovi, jehož sbírky listin o jednáních sněmovních v markrabství Moravském (v X. a XI. díle) nazval nejpracnější.

Důležité otázce práva vlastnického věnována jest stať Pažoutova: „K dějinám staků dříve purkrabských, nyní zemských“. Řešením této otázky zabýval se s počátku 19. stol. stavovský výbor zemský a dosáhl toho, že zemský soud r. 1823 nařídil zápis některých statkův úřadu purkrabského k rukám stavů českých, ale původ četných jiných zůstane asi navždy neodhalen podle mínění spisovatelova z nedostatku listinných dokladův. Zároveň líčí P. obšírně, co bylo nalezeno v dějepisných pramenech starší doby o statcích purkrabských.

Z článku „O starých pozemkových knihách v archivu zemském uložených“ se dovídáme, jak tam gruntovní knihy přišly vůbec — nyní jest jich 10.520 —, a k tomu připojen jest seznam soudův (celkem 190), jimiž byly knihy ty odevzdány archivu. Knihy pozemkové (mezi nimi též knihy nejvyššího purkrabství) uloženy jsou z důvodů praktických podle c. k. soudův, a nikoliv, jak bychom snad čekali, podle dominií. Zprávy tyto zakončeny jsou sbírkou rukopisů, a jsou to jednak staré rukopisy, jednak opisy cizích rukopisů, pořízené do zemského archivu. Z opisův jmenuji zvláště folianty (I.—VII) bratrského archivu z Ochranova, a lze si s hlediska moravského vřele přáti, aby též folianty další, zvláště IX. a X., chovající paměti o městech moravských (viz Cvrček: „Paměti ze stol. XVI. o městech moravských“ v Č. M. M. 1898), byly opsány záhy.

Jak z výňatku patrno, můžeme se právem těšiti na pokračování „Zpráv“, které hodlá archiv vydávati — jak ředitel Nováček slibuje v úvodě — přibližně v ročních lhůtách. Dočkáme se snad jednou též zpráv zemského archivu markrabství Moravského?

Dr. H. Traub.

Lidová čítanka moravská. Uspořádal František Bílý. Vydala Moravsko-slezská beseda v Praze. Nakladatel Emil Šolc v Telči na Moravě 1896—7. Stran 526. Cena: 4 K, poštou 4 K 30 hal.

Po „Předmluvě“ předsedy „Mor.-sl bes.“ prof. dra. Ivana Honla, jenž připomíná, že popud na vydání lidové čítanky dal záhy skonalý Frant. Vahalík, zahájena jest „L. č. m.“ vzletnou básní Fr. S. Procházky „Moravské vlasti“. Potom učiněn částečně historický, částečně vlastivědný, částečně kulturní rozhled po Moravě; zvláště ovšem jsou vyznačeni nejvýznamnější mužové, které zrodila Morava za minulosti. Látka jest podána pořadím časovým.

K. J. Maška v „Obrázcích z pravěku moravského“ znalecky rysuje pravěkou dobu ledovou, starší, střední i mladší dobu diluviální, neolithickou, bronzovou, a železnou (hallstattskou, gallskou, římskou, hradištní,) a zhuštěné vývody své provází pěknými a vhodnými vyobrazeními. Řed. Josef Klvaňa přehledně líčí „Zeměpisný ráz dnešní Moravy“ (přírodní vývoj její, povrch a horstva, nížiny a řeky). Frant. Pastrnek, jenž vydal veliké dílo pramenné, líčí počátky křesťanství moravského, přehlíží život a význam „Apoštolů slovanských Cyrilla a Methoděje“. „Dobu pocyrillomethodějskou“ do konce 12. stol. přehledně zabírá Rud. Dvořák. V. Houdek úvahou „O zakládání osad na Moravě“ rozhlíží se po místech, kde vznikala sídla našich praotcův. Václ. Novotný podává sytý obraz z doby předhusovské rozpravou, čím byl „Jan Milíč z Kroměříže“. Al. Jirásek podává historickou podobiznu slavného hejtmana válečného „Jana Jiskry z Brandýsa“. Výňatkem z úvodu ke Knize Tovačovské, vydané r. 1868, podán jest nárys vynikajícího života a práce „Ctibora Tovačovského z Cimburka“, napsaný V. Brandlem. Podobně výňatkem z „Dějin národu Českého v Čechách a v Moravě“

Frant. Palackého vybrána jest charakteristika rozšafného vlastence z naší doby jagelovské pana „Viléma z Pernšteina". Fr. A. Slavík úvodem pojednav o Jednotě bratrské, líčí život a literární zásluhy věhlasného bratra „Jana Blahoslava". Fr. Kameníček s nových hledisek podává život a význam „Karla staršího z Žerotína". F. A. Slavík píše pietně cítěný rozhled po význačném působení slavného učitele učitelů „Jana Amosa Komenského". Rudolf Dvořák stručně přehlíží „Dobu pobělohorskou" po konec 18. stol. Šesti pestrými a svěžími obrázky Janem Kabelíkem vybranými „Z doby národního obrození Moravy" (Osvětou proti nevzdělanosti a bídě. Další vzdělávání a uvědomování lidu. První písničkáři. Ten národ ještě nezhynul, dokud mu věštec zpívá. Čeština či moravština! Z počátků politického života) líčí se nenáhlé probuzování národnosti české na Moravě, a připomínají se vynikající buditelé a spisovatelé. Fr. J. Rypáček snaží se o vylíčení nesmrtelné činnosti největšího Moravana za věku devatenáctého, Otce národa „Františka Palackého". Pavel Vychodil vhodně nastiňuje práci předního křisitele národnosti a osvěty české na Moravě „Františka Sušila", K. Eichler vřele oceňuje zakladatele národní hudby české „P. Pavla Křížkovského", Frant. Bílý slavnou dvojici „Vincence Brandla a Františka Bartoše", Vlad. Šťastný oblíbeného kukátkáře „Václava Kosmáka". Madlena Wanklová uvažuje o „Národním vyšívání", Frant. Mareš o „Domácím průmysle", Dušan Jurkovič o „Lidových stavbách" s četnými vyobrazeními a s ukázkami jejich. Frant. Táborský rozhledem, nejdelším v čítance („Morava umělecká"), popisuje umělecké památky moravské a podává zároveň velmi četné ukázky jejich. Ad. Piskáček zabývá se úvahou „O moravské písni lidové" (s výňatky not i písní) a vzpomíná význačných skladatelů hudebních. Pendantem k tomu jest charakteristický hudební obrázek L. Janáčka „Alžběta". Frant. Bílý „Novým jarem literárním na Moravě" rozhlíží se po písemnické tvorbě moravské, vědecké i krásné, za posledních 35 let. Ze spisů † Frant. Bartoše vyňato jest pojednání „O jazyce českém na Moravě". Řed. Jos. Klvaňa znalecky líčí „Kroje lidu moravského" s charakteristickými ukázkami jeho. Několik spisovatelů se spojilo, aby vylíčilo „Ráz kmenů moravských"; O. Bystřina popisuje Hanáky, Frant. Kretz Slováky, Matouš Václavek kroj i lid na Valašsku, Meth. Jahn povahu Valachův, Mat. Václavek Lachy a Lašsko, Fr. V. Autrata moravské Horáky. Dr. Karel Kadlec podává „Přehled ústavních dějin Moravy do roku 1628" (dobu nejstarší od r. 906 na konec 12. stol. a další dobu po rok 1628). Jos. Boubela popisuje „Moravské desky zemské" a stručný svůj nárys zakončuje charakteristickou a obšírnou závětí pí. Kateřiny z Valdštejna ze dne 6. února 1637, jakožto ukázkou z 34. brněn. kvaternu. Dr. Albín Bráf uvažuje o „Moravě národohospodářské", Ant. Smrček „O dopravních poměrech a potřebách Moravy" (s vyobrazeními příslušnými a s mapkou spojení Dunaje s Vltavou). Dr. Rud. Rolíček popisuje „Moravský průmysl a obchod". Jos.

Bartocha za heslem „Vzdělání jest moc“ líčí školství moravské od stol. 9. po dobu nejnovější, a dr. Frant Šromota uvažuje o „Politických poměrech na Moravě“.

Bohatý obsah čítankový zakončuje pořadatel Fr. Bílý „Doslovem“, v němž praví také, že redakce bude povděčna za každou radu na zdokonalení; neboť „L. č. m.“ není vydána naposled. Přejeme si upřímně, aby přání pořadatelovo zplnilo se nejdříve, a „L. č. m“ aby vyšla v novém vydání, bohdá doplněném.

Moravsko-slezské besedě, nakladateli i pořadateli příslušejí vroucí díky a opravdové uznání za dílo vhodné, dobré a užitečné. Láce jeho překvapuje zvláště proto, že přidáno jest k němu opravdu značné množství podobizen, obrázkův a nárysův. Vidíme tu podobizny vynikajících Moravanů nebo mužů, kteří o Moravu se zasloužili zvláště, třeba že se nenarodili v rodné zemi J. A. Komenského; jsou tu obrazy a podobizny sv. apoštolů slovanských Cyrilla a Methoda, Ctibora Tovačovského z Cimburka (jak podává králi Jiřímu své Hádání Pravdy a Lži), Jana Blahoslava, Karla st. z Žerotína, Jana Amosa Komenského, Al. V. Šembery, Frant. M. Klácela, Frant. Palackého, Frant. Sušila, Vinc. Brandla, Fr. Bartoše, Václ. Kosmáka, jsou tu pěkné ukázky lidových staveb celých i částí jejich, výzdob a vnitřků, obrazy uměleckých staveb, portálů chrámových i vnitřky jejich, arkády, náhrobky, pestré ukázky krojové a j.

Do budoucího vydání mohly by býti přidány některé doplňky; na př. důkladné vylíčení nejslavnější doby země Moravské za Mojmírovců, kdy nabyla Morava významu světového, krátké rozpravy o vývoji selského stavu a o poddanství jeho, o rozvoji měst moravských, Morava za vlády markraběte Jana Jindřicha, bratra Karlova (zlatý věk země Mor.), Morava za vlády šlechtické (konec 15. stol. a doba stol. 16. a 17 před pohromou bělohorskou), o náboženských sektách hlavně za 16. stol. (mohlo by se přidati k dějinám o Jednotě bratrské), o poměru Moravy k Čechám a jiné. Také by „Zeměpisnému rázu dnešní Moravy“ příslušela mapka hor i řek, aby na ní byly vyznačeny názvy hor, řek a míst v čítance připomenutých.

Poněvadž p. pořadatel prohlašuje v doslově, že bude vděčen za každé zdokonalení „L. č. m.“, dovolujeme si a připomínáme některých nedopatření, kterých jsme postřehli za čtení, ale prosíme zároveň, aby nám nebylo vyčítáno, že chceme zlehčovati podnik záslužný. Nikoli, nechceme snižovati, ale chceme jen upřímně přispěti na zdokonalení čítankové; zároveň upozorňujeme na některé chyby tiskové.

Nezdá se nám správným tvrzení, že Wiching si vymohl „následnictví“ po Methodovi. Sv. Václav (dle badání Pekařových) zemřel r. 929 (nikoli 935). Praemonstrátský řád na Hradisko nedaleko Olomouce nebyl uveden Zdikem (Zdik činil asi jen přípravy), nýbrž nástupcem jeho Janem. Ve zprávě o dobývání Milána r. 1158 čteme: „Skvělé činy válečné, jimiž se tehda Čechové a Moravané proslavili, odměněny byly

korunou královskou". Nikoli; kníže Vladislav II. byl korunován za krále českého císařem Bedřichem II. v lednu r. 1158, a potom teprve s dobrovolníky (už jako král český) táhl na Milán. Za 11. a 12. stol. nebylo zřízení župního ani sněmů na Moravě. Přemyslovec Kunrat Ota, poražený u Loděnic r. 1185, smířil se s knížetem Bedřichem (ponechav si názvu markraběcího) v Kníně r. 1186 (nikoli 1185). Na str. 145 čteme, že J. A. Komenský umřel v Amsterodamě a hned potom na str. 151 v Naardeně. Císař František I. zemřel r. 1765 (nikoli r. 1769). Na Moravě byly vlastně jen 3 úděly knížecí (nikoli 5; neboť Břeclavsko a Jemnicko byla jen dočasná propůjčení). Mezi jmenovanými městy královskými chybí Kyjov. Není správno tvrzení, že v Babylonii královna Semiramis (nebylo jí) zakládala četné silnice. Někde jsou jména šlechtická psána nesprávně, na př. hrabě Bukuwky (správně Bukůvka z Bukůvky), Serenyi (Serényi), Markovský ze Zastřízl (správně Morkovský ze Zástřizl), Sylva-Tarouca (Taroucca), Volbram z Štějře (správně Olbram ze Štěkře), Přepiský z Rychemburka (správně Přepyský z Rychemberka), Bravánský z Chobřan (správně Bravantský), z Kaunic (správně z Kounic). Jména místní nejsou vesměs podána přesně, na př. z Tvořihrazu (spr. z Tvořiraze), z Rudlice, z Přeskače (spr. z Rudlic, z Přeskač), Psohlávky (spr. Pasohlávky), Jarohňovice (spr. Jarohněvice), Domašov na Tišnovsku (spr. Domášov), Trestné (spr. Tresné), u Dvorce (spr. u Dvorec), Švarcava (lépe Svratka), Svínov (spr. Svinov), Unčov (spr. Uničov), Třešt (spr. Třešť), Vyzovice (spr. Vizovice), Důbrava (spr. Dúbrava), Blatenské jezero (lépe Blatné nebo Blatno), Hostyz (správně Hostice, Šembera má na mapě Hostvíz), u Rudic (správně u Rudice), u Řešné (spr. u Řešova), Skelná Huť u Strání pod Javořinou něm. Blumenbach, nikoli Blumenthal, Bystřice pod Pernštejnem (spr. nad Pernštejnem), Rejvísl (lépe Rejvíz, něm. Reihwiesen), Břeclava, (lépe Břeclav, u Břeclavě, v Břeclavi), Chropiň (spr. Chropyně), Sležany (spr. Slížany), Kralovec (spr. Královec) do Bazili (do Bazilí, do Basileje), Křižanov (spr. Křižanov), Střítěž u Třebíče (lépe Střítež, Stříteř), v Milfrouně (lépe v Milifroně), Rožinka (spr. Rožínka), Radhošt (spr. Radhošť), Hostím (spr. Hostim), hradu Hukvaldu (spr. hradu Hukvald), Okříško (spr. Okříšky), Chobině (spr. Chobyně), Byteš (lépe Bíteš), Kozly (lépe Kozlí), Opole (lépe Opolí) a j. Homěnčí? Snad Horněmčí! Také jména některých osob vynikajících jsou podána nepřesně, na př. Mendelsohn (spr. Mendelssohn), Zdeněk Kosta (spr. Kostka z Postupic), Úprka (spr. Uprka), Jos. Kallus (spr. Kalus), Körschner (choť pí. Fr. Stránecké, spr. Kerschner), Jan V. Hrubý (spr. Josef V. Hrubý), Jakub Bílek (spr. Tomáš Bílek), Anna Waltrová (správně Antonie Waltrová), Mánes (spr. Manes), J. L. Červinka (spr. I. L. Č.); Rejsek slul správně Matěj. Také jsou tu zřejmé chyby tiskové, na př. na Volině (spr. na Votíně), Stražovice (lépe Strážovice), Křištanovice (spr. Křišťanovice), Lidéřovice (spr. Lideřovice), Švabenice (spr. Švábenice), Martinkov (spr. Martínkov), Hrozénkov (spr. Hrozenkov), Cizkrájov (spr. Cizkrajov), v Lubíně (spr. v Lubině), Luhovany (spr. Lukovany), v Hranicích u Znojma (spr. v Hnanicích), Eufennie (spr. Eufemie); Althart slove

česky Staré Hobzí, Bernhau česky Barnov. Sem tam se vyskytují chyby jazykové a pravopisné; na př. u Harcu (spr. u Harce), jižně od Kyjova (spr. jižně Kyjova), Letovicím (spr. Letovicům), právomoc (spr. pravomoc), (pohrouzení (spr. pohroužení), probošství (spr. proboštství), knížectví (spr. knížetství), zaměstknání (spr. zaměstnání), vytknutý (spr. vytčený) a více jiných; jmenujeme také germanismy některé, na př. nalézati se (spr. býti), provésti (spr. vykonati), věrohodný (spr. hodnověrný), zůstaly mu cizími (spr. zůstaly mu neznámy), a j.

Čítanka slova „lidovou"; proto zamlouvalo by se dobře zajisté, aby některé rozpravy odborné byly psány slohem lidovým, populárním, plně srozumitelným, aby dobré dílo, určené hlavně lidu moravskému, dalo užitek zamýšlený, lidu prospěšný, rovněž aby slohem svým (bez mnohého užívání cizích slov, obecnému lidu neznámých) lákalo lid na čtení.

„Lidová čítanka moravská", souborné dílo pracovníků českých na Moravě i také z království našeho, zaslouží opravdové pozornosti všech vlastenců českých po veškerém národě našem. Dobře praví v doslově pilný pořadatel její, přední z literárních dějepisců našich, že dílo jím řízené vyšlo z lásky, a proto zajisté najde lásku mezi čtenáři svými, jakož také uznání dobrých úmyslů spisovatelstva i pořadatelstva čítankového.

Brzkému vydání druhému mnoho zdaru!

Frant. J. Rypáček.

O starožitném panském rodě Benešoviců vypravuje Dr. Frant. Dvorský. Část I. O Benešovicích — vyjímaje rod pánů z Kravař. Stran 132. Cena 2·20 K. V Brně 1907. Nákladem Musejního spolku.

Musejní spolek v Brně od deseti let vydává veliké dílo „Vlastivědu", která oživuje památku znamenitých osob na Moravě a činův jejich od dob nejstarších až podnes. Čestná památka předků našich budí také v nás lásku k rodné krajině a povzbuzuje nás, ale bychom si vážili půdy rodné a hleděli ji udržeti národu svému. Vedle tohoto ideálního užitku Vlastivěda Moravská nese již ovoce. Mnozí spolupracovníci, sbírajíce prameny a pomůcky na práci pro Vlastivědu, zahloubají se do minulosti naší více, než vyžaduje Vlastivěda, a nové poznatky své uveřejňují zvláště mimo Vlastivědu. Obohacují se vědecké odbory přírodopisný, archaeologický, dějepravný, jazykozpytný, národopisný a jiné.

Také jmenované dílo Dvorského vzniklo z přípravných prací pro Vlastivědu (Třebíčsko a Strážnicko). Jako rodáka strážnického vábily D. osudy pánů Strážnice. Páni z Kravař jsou větví Benešoviců. Proto Dvorský pilně sbíral všechny zprávy o Benešovicích a pokusil se vypsati osudy slavného rodu toho. Hlavní zásluha Dvorského spočívá v tom, že s mravenčí pílí sebral všechny zprávy o Benešovicích. Nelenil probrati všechny svazky moravského Diplomatáře (15), českých Regest (4), Prameny dějin českých (5), Desky zemské brněnské i olomucké a nalezené zprávy všechny si vypsal pečlivě. Stálá jména rodová a majetek rodový přivedly jej na cestu správnou, na které

podařilo se mu správně ustanoviti rozrod četného a vlasteneckého rodu Benešovicův. Upustil od cesty, na které zabloudili všichni jeho předchůdci, pokládajíce za Benešovice všechny, kdo užívali znaku jejich.

Další zásluhou Dvorského jest, že obratně pokusil se obhájiti známého Miloty z Dědic z domnělé zrady na Moravském poli r. 1278 (str. 83—101). Důvody Dvorského jsou dosti pádné. Prameny soudobé: listy Rudolfovy, Příběhy krále Otakara, Jindřich Heinburský, Letopis žďárský, Petr Žitavský, Dalemil, František Pražský, Starobylá skládání, Neplach ani Marignola nikde Miloty nejmenují zrádcem, nýbrž praví jen obecně, že Čechové a Moravané dali se na útěk. Prameny však cizí: mnich Fürstenfeldský, Simon de Keza, Ottokar Hornek, Anonymus Leobiensis, Chron. Cellense a Joh. Victoriensis, (Palacký III. str. 153 a 154) výslovně Milotu jmenují. Zrádce každý je člověk ohavný. Z Benešoviců bylo také mnoho vlastenců, chloubou jejich jsou bratr Milotův biskup pražský Tobiáš (1278—1296) a Ondřej z Dubé, jenž nám napsal nejstarší zřízení zemské „Výklad na právo země české". Spis Dvorského zasluhuje chvály za obsah.

Lituji, že nelze stejně pochváliti také formy. Dvorský není historikem, nýbrž proslavil se jako mineralog. Methody historické nezná, ale také je skromný. V úvodě na str. 13. podotýká správně, že dílo jeho je „toliko snůškou různých zpráv; má býti budoucím badatelům vítanou pomůckou". Tou se stalo. Poněvadž však Dvorský vydá ještě II. díl o pánech z Kravař, upozorňujeme, že v I. díle zůstaly mnohé nesprávnosti věcné i jazykové; na př. na str. 1. ř. 18, 10. ř. 1, 14. ř. 15, 17. ř. 1, 18. ř. 16, 19. ř. 3, 19. ř. 7, 19. ř. 30, 23. ř. 9, 36. ř. 14, 39. ř. 1, 40. ř. 16, 44. ř. 12, 50. ř. 19, 54. ř. 5, 65. ř. 30, 66. ř. 4, 66. ř. 35, 67. ř. 14, 72. ř. 4, 77. ř. 19 a 24, 79. ř. 29 a 36, 82. ř. 20 a 34, 83. ř. 17, 85 ř. 13, 23 a 38, 86. ř. 17, 95. ř. 17 a 19, 97. ř. 39, 101. ř. 10, 105. ř. 12, 107. ř. 1, 121. ř. 34, 123. ř. 19, 125. ř. 6, 128. ř. 5 a 36. Tyto nesprávnosti uvádím, aby se neopakovaly v díle II.

Dr. Frant. Šujan.

Z pamětí a života Fr. Bartoše. Napsal Josef Bartocha. V Telči, nákladem Emila Šolce. Stran 278.

Národ náš ponenáhlu ztrácí své největší a nejzáslužnější pracovníky duševní. Loni odešel „tichý genius moravský", nejpřednější folklorista lidu svého, František Bartoš, školní rada a někdejší ředitel II. českého gymnasia státního v Brně, rodák z Mlatcovy u Zlína, nar. 16. dne m. března 1837, skonalý tamže v rodném domě o 11. hod. noční v pondělí 11. dne m. června 1906 (prvotní zprávy pokládaly za den úmrtní 12. červen), nedočkav se ani sedmdesáti plných let Bartoš chtěl (dle příkladu V. V. Tomka) psáti své paměti, ale smrt mu vyrvala péro z ruky Prof. Josef Bartocha, horlivý a oddaný ctitel Bartošův, podal nám svou knížkou aspoň značnou hrst

paměti Bartošových, neboť již po mnoho let stále se stýkal se slavným nebožtíkem písemně i osobně, zvláště za prázdnin školních. Professor Bartocha píše v úvodě, zmíniv se o chystaných vlastních pamětech Bartošových, že částečnou — ale ovšem chatrnou — náhradu jen chce podati svým vypravováním, aby ulehčil práci příštím spisovatelům vědeckého životopisu Bartošova, aby odhalil některé snad méně známé rysy povahy a činnosti, aby přispěl na správné ocenění zásluh a na poznání šlechetné povahy proslulého Moravana. „Není tedy", končí prof. Bartocha, „spis můj vědeckým životopisem, nýbrž jen vydatným pramenem k němu, bez něhož by mnohé okolnosti asi zůstaly neznámy".

Bartochovy vzpomínky „Z paměti a života Fr. Bartoše" jsou psány pietně, vřele a věcně, jak se má líčiti život pracovníků rázu i významu Bartošova. Bartocha líčí Bartoše u rodičův a ve škole, na studiích v Olomouci a na universitě ve Vídni, potom první léta professorování (ve Strážnici, v Olomouci a v Těšíně), pak v Brně na I. českém gymnasiu a ředitelování na II. gymnasiu českém. Zvláště vylíčeno jest vzorné působení školní, učitelské, vychovatelské a buditelské, pobyt prázdninový na Mlatcově a ve Zlíně, veřejná a podpůrná činnost dobročinná, práce literární a způsob pracovací, neúnavná práce na odpočinku za zdravého života na Mlatcově (1898 - 1902), práce za nemoci (1902—1906), poslední chvíle životní a smrt. Bartoš pracoval do smrti a upracoval se docela. Nulla dies sine linea! Na konci podán jest povahopis Bartošův (byl muž konservativní, zbožný, skromný, šetrný, lidumilný, dobročinný, vlídný, veselý, pracovitý, milovný národu, vlasti a lidu svého, obětovný, dbalý ryzosti jazykové, zkrátka muž ideální, znamenitý a nesmrtelný zásluhami o národ a vlast i lid svůj).

Bartošem zesnul nejlepší znalec lidu moravského, z něhož pošel, mezi nímž rád žil jako doma a jehož obraz povšechný narysoval pérem mistrovským!

Knihu Bartochovu (přes některé nesprávnosti, které zavinila rychlost za psaní,) schvalujeme uznale i vřele nejen ctitelům velikého národopisce našeho, ale také všem Čechům vůbec. Kniha jest ozdobena podobiznou a věnována světlé památce Bartošově. *Fr. J. Rypáček.*

Redakci Časopisu, resp. Mor. mus. společnosti a Zemské knihovně se zasílají (kromě ročních zpráv a úředních publikací, nehledíc také k oboru německému) za Časopis nebo zdarma publikace těchto společností, redakcí a vydavatelstev:

Morava, Slezsko a Uh. Slovensko: Eva, Hlas, Hlidka, Komenský, Lidové Noviny, Matice Moravská, Moravský Hospodář, Moravský kraj, Moravské Noviny, Moravská Orlice, Moravský sever, Museum, Mus. společnost ve Val. Meziříčí, Museálná slovenská spoločnost, Národ a škola, Náš Domov, Našinec, Nový život, Obchodní Obzor, Obzor, Pozor, Pozorovatel, Přírodovědecký klub v Prostějově, Samosprávné listy, Sborník ústř. spolku učitelských jednot na Moravě, Sborník zemědělský, Selský archiv, Slovanské Listy, Učitel, Věstník Matice Opavské, Věstník těsnopisný, Včela Moravská, Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, Zem. hosp. stanice pro pěstování rostlin, Zemědělská politika, Zprávy právn. jednoty moravské, Zprávy z mor. zem. rybářského spolku, Žďárský obzor.

Čechy: Archaeologický sbor při MKČ., Archiv kr. hl. m. Prahy, Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech, Čáslavský kraj, Česká Akademie, Československé letopisy musejní, Český lid, Hradecký kraj, Král. č. spol. nauk, Komise pro soupis stav. atd. památek kr. hl. m. Prahy, Listy filologické, Lovecký obzor, Museum král. Českého, Národop. spol. českoslov., Obchodní listy, Přehled revuí, Sborník historického kroužku, Sborník č. společnosti zeměvědné, Slanský obzor, Slovanský přehled, Společnost přátel starožitností českých, Spolek č. professorů, Spořitelní obzor, Statist. komise kr. hl. m. Prahy, Učitelský přehled, Vlast, Zemský archiv král. Českého, Živnostenský věstník.

Říše Rakousko-Uherská: Akademia umiejętności v Krakově, Hrvatsko arheološko društvo, Hrvatsko naravoslovno društvo, Jugoslav. akademija u Zagrebu, Matica Srpska, Muz. društvo za Kranjsko, Naukovo tovarištvo im. Ševčenka, Officium hungar. ornithologicum, Slovenska matica v Ljubljani, Towarzystwo ludoznawcze (Lvov), Zemaljski muzej u Bosni i Hercegovini.

Cizina: Academy of Nat. sciences of Philadelphia, Academy of sciences of St. Louis, Academia română, Archives néerlandaises des sciences exactes et natur., Bulletin de la Société impér. des naturalistes de Moscou, Bulletin of the Bussey institution (Harward University), Bulletin of the geolog. institution of the University of Upsala, Bull. di archeologia e storia dalmata, Bŭlgarskoto priro-

doizpit. družestvo, Comenius-Gesellschaft (Berlín), Demografía de la provincia de Buenos Aires, Chronique agricole du canton de Vaud, Imperat. Akademija Nauk (Petrohrad), Kr. norská universita v Kristianii, Museo nacional de México, R. Accademia dei Lincei, R. Accademia d' agricoltura di Torino (Annali), Sbornik za nar. umotvorenija (Sofija), Smithsonian institution (Washington), Société royale des antiquaires du Nord, Srpska kralj. akademija (Srpski etnogr. zbornik), The Boston Society of Nat. history, The U.-S. geological survey, Towarzystwo przyjaciół nauk poznańskie, Tufts College Studies, Žurnal ministerstva narodn. prosvěščenija.

Zemská knihovna.

Oznámení.

Cena „Časopisu", vycházejícího dvakráte ročně, počátkem m. ledna a počátkem m. července, za rok 2 K. Lze jej koupiti ve Františkově mor. museu zemském v Brně.

Páni čeští členové Moravské Musejní Společnosti a páni kuratorové a konservatorové všichni dostávají „Časopis" zdarma.

Noví páni členové přihlašují se písemně u p. cís. rady sekretáře Emila Kořistky ve Františkově moravském museu zemském, v Musejní ulici, v čísle 2., a u pp. konservatorů téhož musea.

Roční příspěvek členský pouze 4 K.

Prosíme uctivě za výměnu časopisů vědeckých a slušně žádáme sl. musejních spolkův a společností národopisných za posílání publikací jejich.

Upozornění.

Poněvadž **„Moravská Musejní Společnost"** jest jedinou právní nástupkyní bývalé „c. k. mor.-sl. společnosti na zvelebení orby, přírodnictví a vlastivědy" a „Musejní sekce c. k. mor. společnosti hospodářské," prosíme, aby všechny zásilky knih a časopisů byly posílány **jen** s adressou: **Moravská Musejní Společnost** (Zemská knihovna) **v Brně.** Nástupcem bývalé „Historisch-statistische Section" jest nyní „Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens".

Za kuratorium:

Řed. Dr. Fr. Kameníček,
vicepraesident